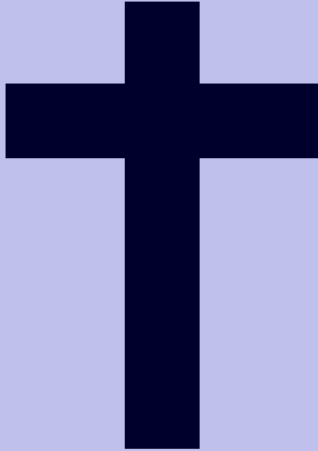

Kura Aləkawalə ɲga
Əntaɲfə

Gude: Kura Aləkawalə ɲga Əntaɲfə New Testament

Kura Aləkawalə ɲga Əntaɲfə
Gude: Kura Aləkawalə ɲga Əntaɲfə New Testament

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gude

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
56396c70-45d3-5118-be46-8c4c3fec34f1

Contents

Mata	1
Marəkusə	45
Luka	71
Yoošana	117
Slənə	148
Rooma	187
1 Koorintiya	206
2 Koorintiya	224
Galatiya	236
Afisa	243
Filipi	250
Kwalasiya	255
1 Teesaloonika	260
2 Teesaloonika	264
1 Timooti	267
2 Timooti	273
Titusə	277
Filimanə	280
Ibəraaniya	281
Yakubu	297
1 Piita	302
2 Piita	308
1 Yoošana	311
2 Yoošana	316
3 Yoošana	317
Yahuda	318
Səniinə	320

Njunyi Habara daciai Mata

Dzədzəshi'inə nga Yeesu
(Luka 3.23-38)

¹ Wiinə ləmənyinə nga dzədzəshi'inə nga Yeesu *Aləmasiihu, jijinə nga *Dawuda. Ma Dawuda, Ibərahiima nə dzədzəci. ² Ma Ibərahiima, kə pwayi ci tə Isiyaaku. Isiyaaku a poo tə Yakubu. Yakubu a poo tə Yahuda da ndzəkənjushi'inəkii. ³ Ma daba'əkii, Yahuda a poo tə i Parasa da Zara dashi Tamara. Ma Parasa, kə pwayi ci tə Hasəroona. Hasəroona a poo tə Arama. ⁴ Arama a poo tə Aminadaba. Aminadaba a poo tə Nashana. Nashana a poo tə Saləmoonə. ⁵ Saləmoonə a poo tə Boowazə dashi Rahaba. Ma Boowazə, kə pwayi ci tə Oobyadə dashi Ruuta. Ma Oobyadə, kə pwayi ci tə Jasii. * ⁶ Jasii a poo tə njwajwə Dawuda. †

Dawuda a poo tə Sulayimaanu. Miitə sha nji ka minə nga Uurəya nə məci Sulayimaanu. ⁷ Ma Sulayimaanu, kə pwayi ci tə Raba'ama. Raba'ama a poo tə Abiya. Abiya a poo tə Asa. ⁸ Asa a poo tə Jahusafatə. Jahusafatə a poo tə Yaramə. Yaramə a poo tə Uuzhiya. ⁹ Uuzhiya a poo tə Yatamə. Yatamə a poo tə Ahazə. Ahazə a poo tə Hizikiya. ¹⁰ Hizikiya a poo tə Manasa. Manasa a poo tə Amoonə. Amoonə a poo tə Joosiya. ¹¹ Joosiya a poo tə Yakuniya da ndzəkənjushi'inəkii. Saa'ikii kəəshi ənji tə manjeevə *Isərayiila aa Babila ka mavaanə.

¹² Ndzaɲənə ka saa'i nga mavaanə də Babila wiinə ləmə nga dzədzəshi'iitə baanii ənji əsə: Ma Yakuniya, kə pwayi ci tə Salaatiyalə. Salaatiyalə a poo tə Zarababila, ¹³ Zarababila a poo tə Abihuda. Abihuda a poo tə Iiyakimə. Iiyakimə a poo tə Azoora. ¹⁴ Azoora a poo tə Zadookə. Zadookə a poo tə Akima. Akima a poo tə Iihuda. ¹⁵ Iihuda a poo tə Iiyazara. Iiyazara a poo tə Matanə. Matanə a poo tə Yakubu. ¹⁶ Yakubu a poo tə Yusufu ngurii Mariyaama. Ma kya, ki nə məci Yeesu. Tə ci 'wii ənji *Aləmasiihu.

¹⁷ Də ha'ə dui zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzaɲənə ka Ibərahiima ka dzənə ka Dawuda. Ha'ə əsə, tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzaɲənə ka Dawuda ka dzənə ka saa'i nga dzənə ka mavaanə aa Babila. Tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə əsə ndzaɲənə ka dzənə ka mavaanə aa Babila ca'ə ka saa'itə pwayi ənji tə Aləmasiihu.

Poonə tə Yeesu Aləmasiihu
(Luka 2.1-7)

¹⁸ Wiinə makə sətə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Ma Mariyaama məci Yeesu, Yusufu ghə'i tə ki. Amma, ma taabu'u kaa kya da məhura, ma dui səkkii, kə fəsəkii ki də baawəda nga Malaaba Ma'yanə. ¹⁹ Ma Yusufu, əndə ətə ca slənə taa mi patə də rəgwakii. Paa ci mwayi fəvə ayinə ka Mariyaama agi ənji əsə. Acii ha'ə, kə dui ci aniya nga səfəpaa madanaakii ci saakii, yadə shiinə nga ənja. ²⁰ Ma ci ma'ə agi hiimanə agyanəkii, wata malaa'ika nga Slandanə a shigi ka ci agi səniinə, ca ba ka ci, "Yusufu, jijinə nga Dawuda, ga ha ngwalə ka ngərənə tə Mariyaama, kaa kya ndzaa ka minaaku. Acii də Malaaba Ma'yanə nə ki də fəsəka. ²¹ Ka poonə nə ki uundzə ngura. Yeesu[‡] nii kwa fəkə ka ci ləma. Acii ci na luupaa tə ənjaakii agi 'waslyakənatii."

²² Ma slənyi ətsə patə, ka mbu'təginə də sətə wabi Slandanə da ma *anabi. ²³ Ma bii ca, "Kadə nə kadəmə a fəsəka, kya poo uundzə ngura, ənje a 'wa tə ci Imaniyaalə", makə bana, 'Ləbə daamə nə Əntaɲə'.

²⁴ Wata, makə ma'i Yusufu ka njunyiinə, ca ngərə tə Mariyaama, kaa kya ndzaanə ka minaakii, makə sətə bii malaa'ika nga Slandanə ka ci fənə. ²⁵ Amma, mabaamə ci də ki taabu'u pwayi ki uundzə ngurəta. Makə pwayi ki, ca fəkə ka uuzənəkii ləmə Yeesu.

2

Ənjitə shii agyanə tikisanjinə

1:1 1.1: Rooma 1.3-4; 2 Tim. 2.8; Mat. 20.30-31. **1:2** 1.2: 'Wat. 21.2-3; 25.26; 29.32-30.24. **1:3** 1.3: 'Wat. 38.29-30; Ruuta 4.18-22. * **1:5** 1.5 Rahaba: Jasə. 2.1-24; Ruuta da Boowazə: Ruuta 1-4. † **1:6** 1.6 Habara nga poonə nga Sulayimaanu: 2 Sam. 11 da 12. **1:7** 1.7: 2 Meem. 11.31-13.23. **1:8** 1.8: 2 Haba. 13.23-21.20; 26.1. **1:9** 1.9: 1 Haba. 26.1-28.27. **1:10** 1.10: 2 Haba. 29.1-33.25. **1:11** 1.11: 2 Haba. 34.1-36.21. **1:16** 1.16: Luka 1.27. **1:18** 1.18: Luka 1.35. ‡ **1:21** 1.21 Ma Yeesu də uuratii, makə bana, luupaanə nga Slandanə tə ənja. **1:21** 1.21: Jab. 130.7; Mat. 1.25; Luka 1.31; Slənə 4.12. **1:23** 1.23: Isaa. 7.14. **1:25** 1.25: 1.21.

¹ Ma Yeesu, asəkə vəranə n̄ga Bayitilaama anə hanyinə n̄ga Yahudiya pwayi ənji tē ci, agi zamana n̄ga n̄wanjwə *Hirudusə. Ma daba'əkii, wata ənjitə shii agyanə tikisanyinə a ma'ya da tsaanjwə, təya dzə aa Urusaliima. ² Mbu'unatii, təya ləgwa, ənki tii, "Miinə uuzəətə pwayi ənji kaa ca ndzaa ka n̄wanjwə n̄ga Yahudiina? Kə nee inə ka tikisaakii, makə lə'yagi ki da tsaanjwə. Ka paslənə tē ci shiinə." *

³ Makə fii n̄wanjwə Hirudusə wabəətsa, kə ma'i han̄kalaakii ka shanjə. Ha'ə nə patənə n̄ga ənji əsə asəkə vəranə n̄ga Urusaliima. ⁴ Wata ca 'waa'watə patənə n̄ga matakənjwanyinə n̄ga limanyinə da *maliminə n̄ga bariya, ca ləgwa ka tii, ənki ci, "Da sanjə ci ənjə a poo tə *Matadəkii n̄ga Əntanjfwa?"† ⁵ Təya ba ka ci, "Asəkə vəranə n̄ga Bayitilaama, anə hanyinə n̄ga Yahudiya nə ənjə a poo tē ci. Aci wiinə sətə nyaahə *anabi:

⁶ "Ya'ə Bayitilaama, anə hanyinə n̄ga Yahudiya, ‡ rənjwə nə hə agi vəraninə n̄ga Yahudiya ətə palee də məghərvənə, acii asəkəku nə matakənjwanə a shigi. Ci na ndzaa ka magəra n̄ga ənji n̄ga Əntanjfə, ənji *Isərayiila.' "

⁷ Wata Hirudusə a 'wa tē ənjitə shi da tsaanjwə, kaa ca dfa mətərəkina da tii yadə shiinə n̄ga ənja. Ca ləgwatə a matii taa ka n̄gutə saa'i dānjə lə'yagi tikisakii. ⁸ Wata ca sləkə ka tii aa Bayitilaama, ca ba ka tii, "Dəmə ka nəəhətə uuzənəkii. Madə kə lapaa unə tē ci, shoome ka bapaanə ka nyi, nyi maa, kaa nya dzə ka paslənə tē ci."

⁹⁻¹⁰ Ma daba'ə wabənətii da n̄wanjwa, wata təya mad'a, təya palə. Ma təya palə, təya ənə ka neenə ka tikisatə nee tii da tsaanjwə. Makə ənyi tii ka neenə ka tikisakii, kə d̄ii tii maɹushinə ka shanjə. Tikisakii a dzə də ta ka tii kənjwanə, ha'ə shi tikisakii ka kənjaanənə dagyanə hatə d̄ii uuzənəkii davə. ¹¹ Təya dzəgərə aasii, təya lapaa tē uuzənəkii tii da məcikii Mariyaama, təya gərə'waanə ka paslənə tē ci. Ma daba'əkii, təya pəərəgi mbuurənyinatii, təya n̄gyaaragi kanyeera da urədyə n̄ga d'əzənə da əndə'i tsarə n̄ga urədyə ətə ci ənjə a 'wa miira, təya vii ka ci. ¹² Ma daba'əkii, makə kə bii Əntanjfə ka tii agi səniinə oo'i, ga təya ənə aa ha Hirudusə, wata təya ənə satii aa hatii aa vərə ka əndə'i rəgwa pamə.

Huyinə aanə hanyinə n̄ga Misəra

¹³ Makə pyalə ənjitə shi da tsaanjwə satii, wata malaa'ika n̄ga Slandanə a shigi ka Yusufu agi səniinə, ca ba ka ci, "Ma Hirudusə, kadə nii kəya alə uuzəətsə kaa ca bələgi. Aci ha'ə, madətə, ha n̄gərə tē tii da məcikii, una palə aanə hanyinə n̄ga Misəra, una ndzaa davə see mad'a bii nyi ka hə dzəginə davə." ¹⁴ Makə fii Yusufu ha'ə, wata ca madətə, ca n̄gərə tē uuzəətə tii da məcikii davədə, ca huyi də tii aanə hanyinə n̄ga Misəra. ¹⁵ Ca ndzaa davə see də makə əntəgi Hirudusə. Ma d̄ii ətsə ha'ə, ka mbu'utəginə də sətə bii Slandanə da ma anabi oo'i: "Kə 'wagi nyi uuzənaaki anə hanyinə n̄ga Misəra."

Bəələ uuji manjeevənə

¹⁶ Makə paarətəgi Hirudusə oo'i, kə ha'uunə ənjitə shi da tsaanjwə ka ci, kə bəzhi səkəkii ka shanjə. Ca sləkə ka ənjə a bəələgi patənə n̄ga uuji n̄guyirənə asəkə vəranə n̄ga Bayitilaama da sətə gənjutəgi də ki patə, ndzanjənə ka kura poonə ka dzənə ka fəzə bəra'i, makə sətə baanya ci, ndzanjənə ka saa'itə ləguyi ci ama ənjitə shi da tsaanjwə, waatoo, saa'itə 'watəgi tikisakii lə'yaginə. ¹⁷ Də ha'ə ndzaa ka tantanyinə nə sətə bii anabi Irimiya. Ma bii ca:

¹⁸ "Kə fii ənji bwaya uura asəkə vəranə n̄ga Rama, uura n̄ga bwaya tuunə da ma bəətsəka. Rahila ca tuu atsa manjeevənətə. Kə təkuree ənji ka puutəpaanə tē ki, acii kə mətəgi manjeevənətə."

Ənyanə anə hanyinə n̄ga Misəra

¹⁹ Daba'ə makə əntəgi Hirudusə, wata kə shigi malaa'ika n̄ga Slandanə ka Yusufu agi səniinə, ci anə hanyinə n̄ga Misəra, ²⁰ ca ba ka ci, "Madətə, ha n̄gərə uuzəətsə tii da məcikii, kaa ha ənə aanə hanyinə n̄ga Isərayiila. Aci, ma ənjitə ali rəgwa n̄ga bələgi uuzəətsa, kə mətəgi tii."

* 2:2 2.2 Luka 2.4-7; N̄wanjwə n̄ga Yahudiina: Mat. 27.11. † 2:4 2.4 Waatoo: Aləmasiihu ‡ 2:6 2.6 Mika 5.1da 2 Sam. 5.2; Yooh. 7.42. 2:15 2.15 Hoos. 11.1. 2:18 2.18 Irim. 31.15-16.

²¹ Makë fii Yusufu ha'ë, wata ca madëte, ca ngërë uuzëte da mæciki, tÿya ënë aanë hanyinë nga Isërayiila. ²² Amma, makë fii Yusufu oo'i, Arækilayasë ngërë dægëlë nga dii, waatoo, nga Hirudusë, kaa ca ndzaa ka njwanjwë nga Yahudiya, kë ngwali ci ka ënëne aa dëvë. Æntanjë a ënë ka banë ka ci agi sëniinë të sëtë d'anëkii. Wata ca dzë saakii aanë hanyinë nga Galili, ²³ ca dzë ka ndzaanë asëkë vëranë nga Nazaratu. Dë ha'ë dii ka tantanyinë në sëtë bii anabinyinë agyanë Alëmasiihu oo'i: "Ka 'wanë në ënji të ci ëndë Nazaratu."

3

Waazanë nga Yoohana ëndë d'a bapëtisëma
(Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18; Yooh. 1.19-28)

¹ Ma daba'ë fëzënyinë, kë gi Yoohana ëndë d'a bapëtisëma ka waazanë aagi bilinë nga Yahudiya. ² Ca ba, "Uneemë ka d'a 'waslyakëne, una baanë ka Æntanjë, acii këdëhë në ci ka d'a njwanjuunaakii." ³ Ma Yoohana, ci në ëndëte shi *anabi Isaa ya a wabi agyanëkii, banë tuu'ina:

"Wiitë ëndë ca kaala agi bilinë, ënji ci:
'Hadatëginë dë rëgwa ka Slandana,
këjëmë ka ci ka rëgwa.' "

⁴ Ma Yoohana, dë shinjkinë nga ngyalooba dii ënji këjeerënaakii. Ca ëgëgi nukii dë gyara nga kuvë'unë. Ayiwa da moozënjë nji zëmaakii. ⁵ Kë giigi ënji aabiikii daga dë Urusaliima da anë patënë nga hanyinë nga Yahudiya da patënë nga hanyinë ëtë ama gëgërë nga Urëdunë. ⁶ Tÿya baabagi 'waslyakënatii, ca d'a ka tii bapëtisëma asëkë gëgërë nga Urëdunë.

⁷ Makë nee Yoohana ka *Farisanyinë da *Sadukiinë lanjë tÿya shi aabiikii, kaa ca d'a ka tii bapëtisëma, ca ba ka tii, "Unë rëhunyinë, goona sëkëpaanë ka banë oo'i, ka mbëradënë nuunë acii mafëtësëkë nga Æntanjë ëtë na shi. * ⁸ Amma, ma d'anuuna, slënëne sëtë ca baarii oo'i, kë baa unë ka Æntanjë. ⁹ Goona sëkëpaanë ka banë oo'i, ka mbëradënë nuunë, acii dii Ibërahiima ka dzëdzëshi'inuunë. Wanyinë ka banë koonë: ma Æntanjë, ka mbeenë në ci ka zhi'weenë ka faariinyiina, tÿya ndzaa ka jijinyinë nga Ibërahiima! ¹⁰ Ma ësë, t'ë'i raha acii, ka cislëginë dë ënfuginë ka slëraginëti. Taa ngutë ënfwë nëndë pooshi ka poonë nga'ë, ka cislëginë në ënja, ënjë a kagërë aagi gunë. ¹¹ Ma nya, dë ma'inë cii kya d'a koonë bapëtisëma ka baariinë oo'i, kë baa unë ka Æntanjë. Amma, ma ëndëte na uugya ba'ë ka shinë, dë Malaaba Ma'yanë da gunë nii këya d'a koonë bapëtisëma. Duunuunaakii palee ka naaki. Mambu'umë nyi bahë nya kërë bibinaakii. ¹² T'ë'i d'ëvë b'ë'unaakii nga b'ë'ugi dë sëkënjwa. Ka fëdënë në ci sëkënjwaakii, ca ëjigërë aa ëjime. Amma, ma lyaafa, ka dzatëginë në ci, ca pukëgërë aagi gunë ëtë pooshi ka ëntënë."

Da bapëtisëma ka Yeesu
(Mar. 1.9-11; Luka 3.21-22)

¹³ Wata Yeesu a madë dë Galili, ca dzë aa gëgërë Urëdunë, kaa Yoohana a d'a ka ci bapëtisëma. ¹⁴ Amma Yoohana a d'a gazhi'waanë nga tøjapaanë të ci, ca ba ka ci: "Ma dëbëe, hë në d'a ka nyi bapëtisëma. Amma wahënë kë shi aabiiki ëse!" ¹⁵ Amma Yeesu a ba ka ci, "Luuvë sëtë bii nyi ka hë. Acii dë ha'ë d'atënaanjwë patënë nga sëtë ca kadëesëkë ka Æntanjë." Wata Yoohana a luuvë. ¹⁶ Makë uugi ënji d'a bapëtisëma ka Yeesu, pii ca gimagi agi ma'inë. Wata sëkëntanjë a wunëgi ka ci, ca nee ka Ma'yanë nga Æntanjë ca jima aanëkii makë kurëkuta. † ¹⁷ Wata ënjë a fa wabënë dadagyë ca ba, "Waatsë Uuzënaaki, kë uu'i nyi të ci. Ci ca uufagi sëkëki."

4

*Tëbënë nga *Seetanë të Yeesu*
(Mar. 1.12-13; Luka 4.1-13)

¹ Makë uugi ënji d'a bapëtisëma ka Yeesu, wata Malaaba Ma'yanë a ngërë të ci, ca kërëgërë aagi bilinë, kaa Seetanë a tëbëtë të ci. ² Makë baa ci ënfwadë pu'unë da uusëra ënfwadë pu'unë yadë zëmë amakii, kë dii madëfënë të ci. ³ Wata Seetanë a

2:23 2.23 Luka 1.26; 2.39,51; Yooh. 1.46. **3:2** 3.2 4.17; Luka 3.3. **3:3** 3.3 Isaa. 40.3. **3:4** 3.4 2 Meem. 1.8.

* **3:7** 3.7 rëhunyinë: 12.34; 23.33; mafëtësëkë: 24.15-25,37-39. **3:9** 3.9 Luka 1.54-55; Yooh. 8.39; Rooma 2.28-29; 4.12. **3:10** 3.10 7.19. **3:11** 3.11 Luka 3.16. **3:12** 3.12 Irim. 13.24; Mat. 13.30. **3:15** 3.15 5.17; 28.19.

† **3:16** 3.16 sëkëntanjë a wunëgi: Isaa. 63.19; Æzaki. 1.1-3; Yooh. 1.51; Slënë 7.56. **3:17** 3.17 Isaa. 42.1; Jab. 2.7; Mat. 12.18; 17.5. **4:1** 4.1 Ibër. 2.18; 4.15. **4:2** 4.2 Shig. 34.28; Mat. 6.16-17.

dzə aabiikii, ɛŋki ci ka ci, “Makə dɪi ci *Uuzənə ɲga ɔntaŋfə nə hə, bawə ka faariitsa tɔya zə'ugi ka zəma.” ⁴ Amma Yeosu a ba ka ci, “Tə'i manaahəkii tuu'ina, 'ɔntaa də zəmə daanəkii mbəɔdənə ɔnda, amma ka mbəɔdənə nə ɔndə də taa ɲgutə wabənə ɔtə ca shigi da ma ɔntaŋfə.’ ”

⁵ Ma daba'əkii, Seetanə a ɲgərə tɔ ci, ca kərə aa Urusaliima, waatoo malaaba maɔuunə vərənə, ca kəŋee ka ci ka makidakidəŋənə ɲga maɔuunə kuvə ɲga ɔntaŋfə, ⁶ ɛŋki ci ka ci, “Makə dɪi ci, Uuzənə ɲga ɔntaŋfə nə hə tanyi, ləɔgərə aa panə, aɔii tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Ka banə nə ɔntaŋfə ka malaa'ikanyinaakii, kaa tɔya nəhətə tɔ hə, tɔya kətsa'utə tɔ hə də ciinətii, aɔii ga ha dɔgəgi taa səɔɔku anə faara.’ ” ⁷ Yeosu a ba ka ci, “Tə'i manaahəkii ɔsə tuu'ina, 'Ga ha təkə tɔ ɔntaŋfə Slandanəku.’ ”

⁸ Wata Seetanə a ɔnə ka ɲgərənə tɔ ci, ca kərə aaganə magərə ɲɲwə ka shaŋə, ca baarii ka ci hanyinə ɲga duuniya patə da gənatə asəkəkii, ⁹ ca ba ka ci, “Ma ɔtsə patə, ka viinə nə ɲyi ka hə, mada kə gərə'waanə hə ka paslənə tɔ ɲyi.” ¹⁰ Wata Yeosu a ba ka Seetanə, ɛŋki ci, “Dzəgi gadəvə Seetanə! Tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Ka ɔntaŋfə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tɔ ci daanəkii paslənəku ɔsə.’ ” ¹¹ Makə fii Seetanə ha'ə, wata ca bwasee ka Yeosu. Ma daaba'əkii, malaa'ikanyinə a dzə ka tsakənə tɔ Yeosu.

Watəginə ɲga slənə ɲga Yeosu anə hanyinə ɲga Galili

(Mar. 1.14-15; Luka 4.14-15)

¹² Kə fii Yeosu oo'i, kə kəsəgərə ɛŋji tɔ Yoohana aa furəshina. Makə fii ci ha'ə, ca maɔə, ca palə aənə hanyinə ɲga Galili. ¹³ Paa ci kəŋaanə də Nazaratu, amma ca palə aa Kafarənahumə, ca ndzaanə davə. Ma Kafarənahumə, ɔndə'i vərənə ama uunəvə ɲga Galili, anə hanyinə ɲga Zabuloonə da Nafətəlima. ¹⁴ Ma dɪi ɔtsə patə, ka mbu'utəginə də sətə wabi anabi Isaya ɔtə bii ci,

¹⁵ “Ma ɛŋjitə agyanə hanyinə ɲga Zabuloonə da ɲga Nafətəlima,

a rəgwa uunəva, a taŋəgi Urədunə,

hanyinə ɲga məshipətə ɔŋja, waatoo Galili,

¹⁶ agi təkunə nə tii.

Ka neenə nə tii ka bərənə ka shaŋə.

Ma ɛŋjitə ndzaanə agi təkunə ɲga wa,

ka bərəginə nə bərənəkii ka tii.”

¹⁷ Ndzaŋənə ka saa'ikii, 'watəgi Yeosu waazanə, ca dzə də banə: “Uneemə ka ɔa 'waslyakəənə, una baanə ka ɔntaŋfə, aɔii kədəhə nə ci ka ɔa ɲwanjuunaakii.”

Wanə ɲga Yeosu tɔ ɛŋji təəmənə ɔnfwadə

(Mar. 1.16-20; Luka 5.1-11)

¹⁸ Ma Yeosu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə ɲga Galili, kə lapaa ci ɛŋji bərə'i, tɔya təmə. Ndzəkəŋushi'inə nə tii, waatoo, Simoonə ɔtə ci ɛŋjə a 'wa Piita tii da Andərəwəsə ndzəkəŋuci. Ma tɔya, təəmənə nə slənətii. ¹⁹ Yeosu a ba ka tii, “Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə ci ɛŋjə a ɔa slənə ɲga təmə ɔŋja.” ²⁰ Pii wata tɔya bwasee ka slaadətii, tɔya palə atsakii.

²¹ Yeosu a dzə aakəŋwa, ca lapaa tɔ hara ndzəkəŋushi'inə bərə'i ɔsə, Yakubu da Yoohana, manjeevənə ɲga Zabadiya. Asəkə kumbawalətii nə tii da i dəsənətii Zabadiya, tɔya hada də slaadətii. Yeosu a 'wa tɔ tii. ²² Pii wata tɔya bwasee ka dəsənətii da kumbawala, tɔya palə atsakii.

Dzəgunənə ɲga Yeosu da mbəɔɔpaanaakii də ɔŋja

(Luka 6.17-19)

²³ Kə wiigi'i Yeosu taa dama patə anə hanyinə ɲga Galili, ca dzə də dzəgunənə ka ɛŋji asəkə *kuvə də'wanyinə, ca waaza Njuni Habara agyanə *ɲwanjuunə ɲga ɔntaŋfə, ca mbəɔɔpaa də taa ɲgutə tsarə ɲga bwaneanyinə. ²⁴ Kə huwugi habaraakii taa dama patə anə hanyinə ɲga Siriya. Wata ɛŋjə a kyaara ka ci patənə ɲga ɛŋjitə da bwaneanyinə kama kama ashiti, waatoo ɛŋji ginaaji, da ɛŋji ma'idə'ida, da mabiyyi ɛŋja. Ca mbəɔɔpaa də tii patə. ²⁵ Dabaala laŋə ɲyi'u tɔ ci anə hanyinə ɲga Galili. Kə shi hara ɛŋji daga anə hanyinə ɲga Dikapooli* da ɲga Yahudiya, da asəkə vərənə ɲga Urusaliima, ha'ə da ataŋəgi gərə ɲga Urədunə, tɔya nə'u tɔ ci.

4:4 4.4 Dzək. 8.3. 4:6 4.6 Jab. 9.11-12. 4:7 4.7 Dzək. 6.16. 4:8 4.8 5.1. 4:10 4.10 Dzək. 6.13; 5.9. 4:12 4.12 14.3. 4:13 4.13 Yooh. 2.12. 4:14 4.14-16 Isaa. 8.23-9.1. 4:16 4.16 Luka 1.79. 4:17 4.17 3.2; 4.23; 6.10; 10.7. 4:20 4.20-22 8.21-22. 4:23 4.23 9.35; 4.17. * 4:25 4.25 Ma Dikapooli, makə bana, Vəranənyinə pu'u.

5

*Waazanə nga Yeesu anə danğəra
(Luka 6.20-23)*

¹ Makə nee Yeesu ka dabaala lanjə, wata ca ndərəgi aanə danğəra, ca ndzaanə dasə. Lyawarənaakii a əntsahə aabiikii. ² Ca 'watəgi dzəgunənə ka tii, əŋki ci, ³ "Tə'i barəkaanə ashi ənjitə shii oo'i, tyalakinə nə tii akəŋwacii Əntanjə. Ma təya, ka tii də nwanjuunə nga dagyə. ⁴ Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ka mabətəsəka, acii ka puutəpaanə nə Əntanjə tə tii. ⁵ Tə'i barəkaanə ashi ənjitə banee ka nətii akəŋwacii ənja, acii tii na upaa sətə bii Əntanjə viinə. ⁶ Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ca moo ka shanə tə slənə sətə ci Əntanjə a moo ənjə a slənə. Acii ma təya, ka viinə nə Əntanjə ka tii baawəda nga da slənəkii makə sətə mwayi tii. ⁷ Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ca nəhə təgunuunə nga hara ənja. Acii tii maa, ka nəhənə nə Əntanjə təgunuunatii. ⁸ Tə'i barəkaanə ashi ənjitə dii ədzəmətii malaabakii. Acii kadə nə təya nee ka Əntanjə. ⁹ Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ca slənə sətə ca kira jamənə aahada ənja. Acii ka 'wanə nə Əntanjə tə tii manjeevənaakii. ¹⁰ Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ci ənjə a cibə də tii putə nga slənə sətə ci Əntanjə a moo. Acii ka tii də nwanjuunə nga dagyə. ¹¹ Tə'i barəkaanə ashuunə, madə dzaanii ənji tuunə, ənjə a cibə duunə, ənjə a jaarakə kama kama aashuunə putə nga nə'unə goonə tə nyi. ¹² Damə manjushinə ka shanə, acii tə'i maduunə shikwa goonə kidə dagyə. Ha'ə makə ətsə nji ənjə a cibə də anabinyinə nga njukə."

*Makə zhatanə da bərənə nə ndzaanə nga ənji nə'unə
(Mar. 9.50; Luka 14.34-35)*

¹³ "Ma una, makə zhatanə nuunə ka patənə nga ənji shiŋkinə. Amma, madə kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. Pooshi nafaakii ma'ə, madaamə pukəginə aa panə, ənjə a wiigi anəkii də səda. ¹⁴ "Ma una, unə nə bərənə ka *duuniya. Ma vərəatə ghənyi ənji anə danğəra, pooshi ka umbənə shanə. ¹⁵ Pooshi əndə ca təzəvə gunə ka garəkuwa, ca umbətə də kəŋwa. Amma ka madzəgamə ha dzakəpaanəkii, hatə ca bərə taa dama patə asəkə ya. ¹⁶ Ha'ə makə ətsə əsə, wa bərənə goonə a bərə taa ka wu patə, kaa təya shii nee ka nnyini slənə goonə, təya dəla də Dəsənuunə ətə dadagyə."

*Dzəgunənə nga Yeesu agyanə *bariya*

¹⁷ "Goonə nəhə noonə makə ma shinaaki, ka uulagi bariya nga Muusa da dzəgunənə nga anabinyinə shi nyi. Aa'a, poosha. Mashimə nyi ka uulaginə. Ma shi nyi, ka mbu'utəginə də dzəgunənətii, kaa ca ndzaa tantanyinə. ¹⁸ Tantanyinə cii kya ba koonə: taa uushi pirihi gi'u, poosha ka dzəginə agi bariya ca'ə ka saa'itə nə duuniya a uudə, see madə mbu'utəgi Əntanjə də aniyaaakii patə. ¹⁹ Acii ha'ə, taa wu bwasee ka nə'u bariya taa ətə palee də uundzuundzuunə maa, ha'ə ca dzəgunə ka ənji kaa təya da makə naakii əsə, moodəba'a ndzaanəkii agi nwanjuunə nga dagyə. Amma taa wu patə nə'utə makə sətə bii bariya, ca dzəgunə ka ənji kaa təya nə'utə makə naakii, gawə ndzaanəkii agi nwanjuunə nga dagyə. ²⁰ Acii wanyinə ca ba koonə: ma slənə goonə ətə ci Əntanjə a moo ənjə a slənə, madə mapaleemə ka slənə nga maliminə da ka nga *Farisanyinə, pooshi unə ka upaa dəməgərənə aagi nwanjuunə nga dagyə."

Dzəgunənə nga Yeesu agyanə bəzə səka

5:1 5.1-7.29 Luka 6.20-49. 5:1 5.1 4.8; 14.23; 15.29; 17.1; 28.16. 5:3 5.3 Isaa. 57.15; 61.1. 5:4 5.4 Jab. 126.5. 5:5 5.5 Jab. 37.11. 5:7 5.7 18.33; Yak. 2.13. 5:8 5.8 Jab. 24.3-5. 5:9 5.9 Ibər. 12.14. 5:10 5.10 1 Piita 3.14. 5:11 5.11 10.22; Luka 6.22. 5:12 5.12 2 Haba. 36.16; Mat. 23.30; Luka 6.23; Slənə 7.52; Ibər. 11.32-38; Yak.5.10. 5:13 5.13 Mar. 9.50. 5:15 5.15 Mar. 4.21; Luka 8.16. 5:16 5.16 Af. 5.8; Fil. 2.15; 1 Piita 2.12. 5:17 5.17 3.15; 7.12; 22.40; Rooma 3.31. 5:18 5.18-19 Yak. 2.10.

²¹ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji daga ɲukə oo'i: ‘Ga ha bələ hiinə. Taa wu bəli əndə, ka kərənə nə ənji tə ci aakəɲwacii gəɲwanə.’ ²² Amma, ma nya, wanyinə ca ba koonə: taa wu patə bəzhi səkə aashi əndə nə unə makə ci, ka kərənə nə ənji tə ci aakəɲwacii gəɲwanə. Taa wu patə dzaanii tə əndə nə unə makə ci, əɲki ci ka ci: madəəkə ənda, ka kərənə nə ənji tə ci aakəɲwacii madiigərə gayinə. Taa wu patə əsə dzaanii tə əndə nə unə makə ci, əɲki ci ka ci: mazaɓə ənda nə hə! kə dɪi bahə kanə tə ci aagi gunə. ²³ Acii ha'ə, taa ka ha ɲga dfa sataka nə hə ka vii satakaaku ka Əntaɲfə, madə kə buurətə hə oo'i, kə bəzee hə ka səkə ɲga ndzəkəɲu, ²⁴ ma d'anəkwa, bwasee ka satakaaku davə gatə, ha palə, ha dzə ka naranə da ndzəkəɲu zəkui, taabu'u nii kwa ənə ka vii satakaaku ka Əntaɲfə. ²⁵ Madə kə wulii əndə tə hə akəɲwacii gəɲwanə, aluu had'atəginə da ci pii pii taabu'u mbu'unuunə aakəɲwacii gəɲwanə. Acii madə kə mbu'yuunə aakəɲwacii gəɲwanə, ka viinə nə ci tə hə aacii əndə la gəɲwanə, əndə la gəɲwanəkii a vii tə hə aacii soojiinə, təya dzə ka pa'əginə tə hə a furəshina. ²⁶ Tantanyinə cii kya ba ka hə: davə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə, see madə ki'igi hə patənə ɲga kwaɓatə lii ənji ka hə.”

Dzəgunənə ɲga Yeesu agyanə aləhiinə

²⁷ “Kə fii unə ənjə a ba ‘Ga ha aləhiinə’. ²⁸ Amma, ma nya, wanyinə ca ba koonə: taa wu ca tsaamə minə ətə əntaa naakii ɲga mwamwa'inə, kə baa ci də ki ətsə asəkə ədzəməkii. ²⁹ Acii ha'ə, madə ginəku ɲga ciizəmanə ca kavə tə hə ka dfa 'waslyakəənə, hurə'yagi, ha kagi. Gəɓə əndə'i purəɲanə ɲga shishinəku ətee hə, acii kagərənə tə patənəkii aagi gunə. ³⁰ Madə ciizəmaku ca kavə tə hə ka dfa 'waslyakəənə, lagi, ha kagi. Gəɓə əndə'i purəɲanə ɲga shishinəku ətee hə, acii kagərənə tə patənəkii aagi gunə.”

Dzəgunənə ɲga Yeesu agyanə lakəgi minə

(Mat. 19.9; Mar. 10.11-12; Luka 16.18)

³¹ “Agi banə nə ənji daga ɲukə, ‘Taa wu lakəgi minaakii, wa ca vii ka ki manaahə ləkələkətə ɲga kaginə də ki.’ ³² Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: tafa wu lakəgi minaakii, madə əntaa agyanə aləhiinə, kə kavə ci tə ki ka aləhiinə ətsa, madə kə ɲgirə ki əndə'i ɲgura. Ma ɲgurətə ɲgirə tə ki əsə, kə ali ci hiinə ətsa.”

Dzəgunənə ɲga Yeesu agyanə jid'ənə

³³ “Kə fii unə əsə ənjə a ba ka ənji daga ɲukə oo'i, ‘Ga ha əɓipaa aləkawalaaku. Amma d'awə sətə dɪi hə aləkawalə akəɲwacii Slandanəku ɲga d'anə'. ³⁴ Amma, ma nyi, wanyinə ca ba koonə, goona 'wa ləmə ɲga Slandanə shanə, una dfa aləkawala. Goona jid'ə də dadagyə, acii ci nə dəgələ *ɲwanjuunə ɲga Əntaɲfə. ³⁵ Tafa də hanyinə əsə, goona jid'ə, acii ci nə ha ɲga əji səɓəkii. Tafa də Urusaliima əsə, goona jid'ə, acii vərənə ɲga Əntaɲfə ətsa. Ci nə mad'uunə Nwanjwa. ³⁶ Goona jid'ə taa də nuunə əsə, acii pooshi unə ka mbee ka dəvətə tafa shiɲkinə rəɲwə ɲga ənduuda taa əndə dəɲwa. ³⁷ Ma danuuna, bamə 'awa' taa 'aa'aa'ə' tanə. Tafa mi shigi da moonə ma'ə, daci *Seetanə shigi.”

Dzəgunənə ɲga Yeesu agyanə ki'itənə

(Luka 6.29-30)

³⁸ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, ‘Madə kə jikwagi əndə'i əndə ginə ɲga əndə'i ənda, ginəkii jikwaginə ənji naakii əsə. Madə kə kurinagi əndə'i əndə linyinə ɲga əndə'i ənda, linyinəkii kurinaginə ənji naakii əsə’. ³⁹ Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: madə kə bəzee əndə'i əndə ka səkəku, ga ha ki'i naaku. Madə kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku ɲga ciizəmanə, zhi'wee ka ci ka hwahwaamə ɲga madzəna əsə. ⁴⁰ Madə kə kirə əndə tə hə aakəɲwacii gəɲwanə, kaa ca shii ləwutə də kəjeerənaaku, bwasee ka ci, ca ɲgərə baləwaaku əsə. ⁴¹ Madə kə kavə əndə'i əndə tə hə tyasə ka kərə ka ci əndə'i uushi ɲga kilomeeta rəɲwə, kərəwə ka ci ɲga kilomeeta bəra'i. ⁴² Madə kə kədii əndə uushi aciiku, vii ka ci səkii. Madə kə shi əndə aabiiku ka ndzəma, ndzəmuu ka ci.”

Dzəgunənə ɲga Yeesu agyanə uud'ənə tə ənji daawaanə

(Luka 6.27-28,32-36)

5:21 5.21 Shig. 20.13; Leew. 24.17. 5:22 5.22 1 Yooh. 3.15. 5:24 5.24 6.14-15. 5:25 5.25-26 Luka 12.58-59.
5:26 5.26 18.34. 5:27 5.27 Shig. 20.14. 5:28 5.28 Ayb. 31.1; 2 Piita 2.14. 5:29 5.29-30 18.8-9; Mar. 9.43-47.
5:31 5.31 Dzək. 24.1; Mat. 19.7; Mar. 10.3-4. 5:32 5.32 19.9; Mar. 10.11-12; 1 Koor. 7.10-11. 5:33 5.33-37
23.16-22; Yak. 5.12. 5:33 5.33 Leew. 19.12; Baan. 30.3. 5:34 5.34-35 Isaa. 66.1; Slənə 7.49. 5:35 5.35 Jab.
48.3. 5:37 5.37 2 Koor. 1.17-19. 5:38 5.38 Shig. 21.24. 5:39 5.39 Rooma 12.17. 5:40 5.40 1 Koor. 6.7;
Ibər. 10.34.

⁴³ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, 'Uuduu tə əndətə abiiiku, ha kaaree ka ənji daawaanaaku'. ⁴⁴ Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: uudəmətə tə ənjitə ca ka koonə daawaanə, una dfa də'wa ka ənjitə ca cibə duunə. * ⁴⁵ Madfa kə fii unə ha'ə, ka ndzaanə nuunə ka manjeevənə n̄ga Dəsənuunə dadagyə. Acii ma dātə ci uusəraakii, kaa ca bərə ka bwaya ənji da n̄nyu'i ənji patə ka ciinə rəjwə. Ca ndzəmə vənə ka ənjitə ca slənə bwaya slənə da ənjitə ca slənə n̄nyu'i slənə patə. ⁴⁶ Madfa wata tə ənjitə ca uudə tuunə cuuna uudə tanə, pooshi unə ka upaa shikwa dadagyə. Taa ənji luu tsəkə maa, agi d'anə nə tii ha'ə makə ətsa. ⁴⁷ Madfa wata ka guviinuunə cuuna wabə, pooshi unə slənyi uushi palee ka n̄ga hara ənji, acii taa ənjitə mashiimə tə Əntanjə maa, agi d'anə nə tii ha'ə makə ətsa. ⁴⁸ See a ndzaa unə ka ənjitə yadə idəppaa uushi ashitii, makə sətə fii Dəsənuunə ətə dadagyə yadə idəppaa uushi ashikii.”

6

Dzəgunənə n̄ga Yeesu agyanə vii sataka

¹ “N̄gərəmə har̄kala! Ma una slənə sətə ci Əntanjə a moo, goona dfa kaa ənjə a shii neenə. Madfa ha'ə cuuna dfa, pooshi unə ka upaa shikwa acii Dəsənuunə dadagyə. ² Acii ha'ə, ma ha vii uushi ka əndə kədiinə, ga ha baarəgi pan̄gəran̄ə kaa ənjə a shii neenə. Acii tə'i hara ənji ca dfa ha'ə makə ətsə asəkə kuvə də'wanyinə da anə rəgwanyinə, kaa ənjə a shii dələnə də tii. Ma təya, də bəra'i asəkətii ci təya kərə ka Əntanjə. Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənjitsa, kə uugi shikwatii, pooshi ma'ə aakəjwa. ³ Amma, ma ha vii sataka ka əndə kədiinə, vii ka ci ka rəgwatə taa n̄nyu'i guvaku, pa ca shii. ⁴ Maa kə fii hə ha'ə, ka ndzaanə nə satakaaku ma'umbəkii. Ma Duu ətə ca nee ka ma'umbə uushi əsə, ci na vii ka hə shikwa.”

Dzəgunənə n̄ga Yeesu agyanə dfa də'wa (Luka 11.2-4)

⁵ “Ma una dfa də'wa, goona dfa makə n̄ga ənjitə ca kərə ka Əntanjə də bəra'i asəkətii. Acii ma təya, parakə kadeesəkə ka tii nə madətənə ahada ənja, təya dfa də'wa asəkə *kuvə də'wanyinə da ka mətikətikənə n̄ga rəgwa, kaa ənjə a shii neenə ka tii. Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakəjwa. ⁶ Amma, ma ha dfa də'wa, dzəgərə aa kumu, ha pa'aa'nə makuvə ka naaku na, ha dfa də'wa ka Duu ətə pooshi ənji ka neenə. Ma ca, agi neenə nə ci ka sətə cii kwa dfa ma'umbeekii, ci na vii ka hə shikwa.

⁷ “Ma una dfa də'wa, goona siiyitəgi də wabənə ətə pooshi nafakii, makə sətə ci ənjitə mashiimə tə Əntanjə a dfa. Ma nə tii ka n̄həna, ka fanə nə Əntanjə tə tii putə n̄ga magərə də'watii. ⁸ Goona dfa makə natii. Acii kə shii Dəsənuunə sətə cuuna moo kədiinə, unə ma'ə makədiimə acii. ⁹ Wiinə makə sətə dānuunə də'wa:

“Ya'ə Dəsəniinə ətə dagyə,
dfawə ka taa wu patə a dēla də ləməku.

¹⁰ Dawə n̄wanjuunaaku taa da patə.

Wa ənjə a dfa sətə cii kwa moo ganə a duuniya
makə sətə ci ənjə a dfa gatə dagyə.

¹¹ N̄dii keenə zəmə n̄ga ka də uusəra ənshinə,

¹² ha tifyagi keenə 'waslyakəənə geenə,
makə sətə ciina tyaafagi ka ənji dfa dfa keenə 'waslyakəənə.

¹³ Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə,
amma luupaa tiinə acii *Seetanə.

[Acii naaku nə n̄wanjuunə da baawə dfa da dūunuunə
ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. *Aamiina.]

¹⁴ “Madfa kə tifyagyuuənə ka ənji dfa dfa koonə 'waslyakəənə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, ka tifyaginə nə ci koonə noonə 'waslyakəənə əsə. ¹⁵ Amma, madfa pooshi unə tifyagi ka hara ənji 'waslyakəənətii, yoo, pooshi Dəsənuunə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə.”

Dzəgunənə n̄ga Yeesu agyanə suumaya

5:43 5.43 Leew. 19.18; Mat. 22.39; Mar. 12.31; Luka 10.27. * **5:44** 5.44 Shig. 23.4-5; Rooma 12.20; 1 Piita 2.20-23; də'wa: Luka 6.28; 23.34; Slənə 7.60; Rooma 12.14; 1 Koor. 4.12; 1 Piita 3.9. **5:45** 5.45 Af. 5.1. **5:48** 5.48 Leew. 19.2. **6:1** 6.1 23.5. **6:8** 6.8 6.32; Luka 12.30. **6:9** 6.9 Əzaki. 36.23. **6:10** 6.10 4.17; 7.21; 12.50; 18.14; 21.31; 26.39-42; Mar. 3.35; 14.36; Luka 22.42; Yooh. 4.34; 6.38-40; Slənə 21.14. **6:11** 6.11 6.24-34. **6:12** 6.12 6.15. **6:13** 6.13 10.16-25; 24.3-28; Yak. 1.12-15; Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3; 2 Tim. 4.18. **6:14** 6.14-15 5.24; Luka 6.37; Af. 4.32. **6:15** 6.15 18.35.

¹⁶ “Ma unə agi dā suumaya, goona bəzee ka ginuunə makə n̄ga ɔnjitə ca kərə ka ɔntanjfə də bəra'i asəkətii. Ka dātənə nə tii də natii nə rəgufjibə, kaa ɔnjə a shii neenə oo'i, agi dā suumaya nə tii. Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ɔnjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakəjwa. ¹⁷ Amma, ma ha dā suumaya, yibəgi ginəku, ha bəzəpaa nəku də maara, ha hadatəgi də shinjinaaku n̄ga'ə. ¹⁸ Maa kə d̄ii hə ha'ə, pooshi hara ɔnji ka shiinə oo'i, agi dā suumaya nə hə, mad'aamə Duu ətə pooshi ɔnji ka neenə. Ma ca, ci ca nēe ka ma'umbee uushi, ka viinə nə ci ka hə shikwa.”

Tsəkə gəna asii dagyə

(Luka 12.33-34)

¹⁹ “Goona dzatə də gəna ka noonə nə ganə a duuniya. Ma a duuniya, ka saaweənə nə məbərə də magənaza, taa mahiirənə ətə, təya hərəma. ²⁰ Amma tsəkəmə gəna goonə gatə dagyə, hatə pooshi məbərə də magənaza ka saaweənə, pooshi mahiirənə ka hərəmanə ətə. ²¹ Acii ma hatə d̄ii gənaaku, davə ndzaanə nəku slijə.”

Ndzaanə n̄ga ginə makə garəkuwa

(Luka 11.34-36)

²² “Ma ginə, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Mad'a jamə nə ginəku, agi məbərəha nə hə ətə. ²³ Amma mad'a pooshi ginəku ndanə ndanə, agi təkunə nə hə ətə. Acii ha'ə, mad'a ma bərəətə ashiku, wata təkunə tanə, iitə sanə ndzaanəkii də təku təkuna?”

Paslənə tə ɔntanjfə taa tə gəna

(Luka 16.13; 12.22-31)

²⁴ “Pooshi mava ca mbee ka slənətənə ka slanjiinə bəra'i. Ka kaareənə nə ci ka ɔndə'i ɔndə, ca uudə tə ɔndə'i ɔnda. Ka gadēenə nə ci ka ɔndə'i ɔndə, ca ushapaa tə ɔndə'i ɔnda. Pooshi rəgwa n̄ga paslənə tə ɔntanjfə, unə kə kavə nuunə ka alə gəna.

²⁵ “Acii, wanyinə ka banə koonə, goona buurə sətə cuuna kavə aa moonə taa sətə cuuna sa koonə gərə də ɔpinə; taa sətə cuuna umbee də purəkinə ətə, goona buurə. Mapaleemə ɔpinə ka zəmə də məghərəvənə kwa? Anii mapaleemə shishinə ka kəjeerənə? ²⁶ Tsaaməmə ɔginyinə: pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi dəbwatii ətə. Amma Dəsənuunə ətə dadagyə ca adəvə ka tii. Mapaleemuunə ka ɔginyinə də məghərəvənə kwa? ²⁷ Wu sanə agyuuənə ca mbee ka tsəkəvə gərənə n̄ga ɔpinaakii taa gi'u putə n̄ga buurə uushi'inaakəya? ²⁸ Mi sanə cuuna buurə haala n̄ga kəjeerənə? Tsaaməmə makə sətə ci gudəzənyinə a gərə də bilə: pooshi tii ka slənə, pooshi tii ka dātə kəjeerənə ka shishinətii ətə. ²⁹ Amma, wanyinə ka banə koonə; taa n̄wanjwə Sulayimaanu da patənə n̄ga məghərəvənəakii maa, makamə ci dagwa kəjeerənə makə gudəzənyinə də bilə. ³⁰ Kə kavə ɔntanjfə kəjeerənə ka kuzhinyinə ətə ɔnshinə una nēe, ma doorə, ɔnjə a ətəagi. Sakwa unə d̄ii, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa? Una! Gi'u nə gi'inə goonə tə ɔntanjfə!

³¹ “Acii ha'ə, goona ɔnvutə noonə nə də buurə sə n̄ga adənə, taa sə n̄ga sanə, taa kəjeerənə. ³² Acii ma uushi'iitə patə, ɔnjitə mashiimə tə ɔntanjfə ca ka han̄kalatii davə. Ma Dəsənuunə ətə dadagyə, kə shii ci oo'i, n̄ga'ə koonə nə patənə n̄ga uushi'iitə.

³³ Amma, ma n̄ga təkəjwanə, kavəmə nuunə tanə ka n̄wanjuunə n̄ga ɔntanjfə, una dā patənə n̄ga sətə mwayi ci. Maa kə d̄ii unə ha'ə, ma hara uushi'iitə patə ma'ə, ka tsəkəənənə nə ci koonə. ³⁴ Acii ha'ə, goona buurə uushi'inə n̄ga doorə. Acii ma doorə, tə'i uushi'inə pamə n̄ga buurənə. Wa mabuurenə n̄ga uusəra rəjwə a ndzaanə anə naakii uura, goona tsəkə aamakii.”

7

Dzəgunənə agyanə lagi gəjwanə agyanə hara ɔnja

(Luka 6.37-38,41-42)

¹ “Goona lagi gəjwanə agyanə hara ɔnja, acii ga ɔntanjfə a lagi gəjwanə agyanuunə noonə ətə. ² Acii ma ca, ka laginə nə ci agyanuunə makə sətə lagyuunə agyanə hara ɔnji noonə. Də kəjūtə gəlātuunə ka ɔnja, də ci nə ɔnjə a gələ koonə noonə ətə. ³ Ka mi sanə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkəjū, ha bwasee ka rintə agiku naakwa? ⁴ Iitə sanə mbeənəku ka banə ka ndzəkəjū oo'i: “Taku kaa nya n̄gərəgi ka hə kada agiku’, yoo, wahənə da rintə agiku naakwa? ⁵ Hə ɔndə kərənə ka ɔntanjfə də bəra'i!

6:16 6.16-17 Isaa. 58.5; Mat. 4.2; 9.14-15; 17.21; Mar. 2.18; 9.29; Luka 2.37; 4.2; 5.33; 18.12; Slənə 13.2-3; 14.23; 2 Koor. 6.5; 11.27. **6:19** 6.19 Yak. 5.2-3. **6:20** 6.20 19.21; Mar. 10.21; Luka 12.33. **6:24** 6.24-34 6.11. **6:25** 6.25 Fil. 4.6; 1 Piita 5.7. **6:26** 6.26 10.29-31; Luka 12.6-7. **6:29** 6.29 1 Meem. 10. **6:30** 6.30-31 14.31. **6:32** 6.32 6.8. **6:33** 6.33 1 Meem. 3.11-14; Jab. 37.4-5. **6:34** 6.34 Shig. 16.4,19-20. **7:1** 7.1 Yak. 4.11-12; 1 Koor. 4.5. **7:2** 7.2 Mar. 4.24; Rooma 2.1; 14.10-12.

Ma ðanækwa, nggërægi rintøtset agiku zæku'i. Ma daba'ækii, ka neenø nø hæ tahu tahu bahæ ha ngiragi uundzø kada agi ndzækønju.

⁶ "Goona vii sètø malaabakii ka ædiinø, acii ga tøyä ønø ka laakøtønø tuunø. Goona kagi gønä goonø akønfwacii dagøliinø, acii ga tøyä mama'ægi."

Kæðiimø, alømø, dzamø makuva
(Luka 11.9-13)

⁷ "Kæðiimø, ka viinø nø ønji koonø sètø kædii unø. Alømø, ka upaanø nuunø sètø alyuunø. Dzamø makuva, ka wunøginø nø ønji koonø makuva. ⁸ Acii taa wu patø kædii, ka viinø nø øntanfø ka ci. Taa wu patø ali øsø, ka upaanø nø ci sækii. Ka wunøginø nø ønji ka øndøtø dzii makuvø øsø. ⁹ Ngutø øndø sanø ahadoonø ca nggërø faara, ca vii ka uuzønækii madä löguyi ci buroodya? ¹⁰ Anii ka nggërønø nø ci røhunø, ca vii ka ci, madä löguyi ci hærøfina? Pooshi. ¹¹ Taa unø mængørækikinyinø maa, kø shii unø vii nnyini uushi'inø ka manjæevønø goonø. Sakwa Døsønunø øtø dagyø ðii, kø palee ci ðø vii nnyini uushi'inø ka ønjitø kædii aciikii. ¹² Ma patønø nga sètø tuuna moo ønjø a ðä koonø, ðamø ka tii ha'ø. Acii ci nø ginø nga *bariya da dzægünønø nga anabinyinø."

Matya'u rægwa
(Luka 13.24)

¹³ "Nggërømø matya'u rægwa, acii ma mabwanø rægwa, aagi günø ca dzø. Ngufø nø dzønø davø a rægwa, lanø øsø nø ønji dzønø davø a rægwa. ¹⁴ Amma, ma rægwa nga upaa øpinø, tya'u ka shanø, dzawø nø dzønø davø a rægwa. Ma ønjitø ca nø'u rægwakii øsø, gi'u nø tii."

Ønfwø da pawaakii
(Luka 6.43-44)

¹⁵ "Nøhømø noonø nø acii majirakinø nga anabinyinø: ma ci tøyä shi aabii unø, makø sètø ci furøtsoofanyinø a geegi ka natii nø makø bagiinø, tøyä dzægørø aagitii ka tsøbønø tø tii. ¹⁶ Ka shiinø nuunø tø tii dagi slønatii. Pooshi ønji ka slirøða pawø nga papawø a ønfwø ðøhø uufä. Pooshi ønji ka slirøða pawø nga uudvø a ønfwø kaaya øsø. ¹⁷ Maa nnyikii nø ønfwä, nnyikii poonækii. Amma, madä bwayakii nø ønfwä, bwayakii poonækii. ¹⁸ Pooshi nnyini ønfwø ka poonø bwayakii. Ha'ø øsø, pooshi bwaya ønfwø ka poonø nnyikii. ¹⁹ Taa ngutø ønfwø nøndø pooshi ka poonø nnyikii, ka cisløginø nø ønji hisø, ønjø a kagørø aagi günø. ²⁰ Dø ha'ø, ka shiinø nuunø majirakinø nga anabinyinø dagi sètø cii tøyä slønø."

Wabønø nga Yeesu oo'i, "Mashiimø nyi tuunø"
(Luka 13.25-27)

²¹ "A shii unø, øntaa patønø nga ønjitø ca ba ka nyi "Ya'ø Slandana, Slandana' nø upaa dzønø aagi nwanjuunø nga dagyø, amma see ønjitø ca slønø sètø ci Daadø øtø dagyø a moo tøyä slønø. ²² Madä kø mbu'ya uusøra nga ðä gønwanø, ønji lanø na ba ka nyi: 'Slandana, Slandana, kø waazii inø wabønø nga øntanfø ðø lømæku. Dø lømæku øsø lyaakagiinø ginaajinyinø lanø, ina ðä sø nga hurøshishinø lanø øsø.' ²³ Wata ma nii kya ba ka tii: 'Paa nyi sha shii tuunø, dzægimø aßiiki, mæza ønja!'"

Misaali ðø ønji ghønø yi bærä'i
(Luka 6.47-49)

²⁴ "Dø ha'ø taa wu patø fii wabønønaaki, ca nø'utø, kø ndzæa ci makø macicirø ønda øtø ghønøyi yaakii anø pasla. ²⁵ Kø njimø vønä, huyinø nø tøhwanyinø, øgønø nø mæðø ðø nggërønø anø yikii. Amma pooshi uulii, acii agyanø pasla ghønøyi ønji. ²⁶ Amma taa wu patø nø øndø fii wabønønaaki, amma, manø'utømø ci, kø ndzæa ci makø maba nga ønda øtø ghønøyi yaakii anø mandzønø. ²⁷ Kø njimø vønä, huyinø nø tøhwanyinø, øgønø nø mæðø ðø nggërønø anø yikii. Wata ghøbø, ca uulagi, ma'inø a taasønø, ca vyavinøgi dza'ø."

Baawøða nga Yeesu

7:7 7.7 Irim. 29.12-14; Mat. 18.19; 21.22; Mar. 11.24; Yooh. 14.13-14; 15.7; 16.24; Yak. 1.5; 1 Yooh. 5.14-15. 7:11 7.11 Yak. 1.17. 7:12 7.12 5.17; Rooma 13.8-10; Gal. 5.14. 7:14 7.14 Slønø 14.22. 7:15 7.15 Dzøk. 13.2-4; Mat. 24.11,24; Slønø 20.29; 2 Koor. 11.13-15; 2 Piita 2.1; 1 Yooh. 4.1. 7:16 7.16-18 12.33. 7:16 7.16 Yak. 3.12. 7:17 7.17 Gal. 5.19-23. 7:19 7.19 3.10; Luka 3.9; Yooh. 15.2,6. 7:21 7.21 6.10; 7.24-27; 21.28-31; Rooma 2.13; Yak. 1.22-25; 2.14-26. 7:23 7.23 25.12; 2 Tim. 2.19. 7:24 7.24-27 7.21.

²⁸ Makə uudəpaa Yeesu baaba uushi'iitsa, ənji patə, kə d̄ii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə nə makə sətə cii kəya dzəgunə ka tii. ²⁹ Acii də shiinaakii saakii j̄igunyɪ ci ka tii, ɛntaa makə sətə ci maliminatii a dzəgunə ka tii.

8

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ɛndə uyikuzəna
(Mar. 1.40-45; Luka 5.12-16)

¹ Makə jimagərə Yeesu anə d̄an̄gərə, dabaala a dzə də nə'unə tə ci. ² Wata ɛndə uyikuzənə a shi, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, əŋki ci ka ci, "Slandana, mad̄a ka luuvənə nə hə, ka mbeənə nə hə ka mbədəpaanə də nyi kaa nya shii ndzaanə malaabakii." ³ Wata Yeesu a təd̄apaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, "Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu." Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashɪ ɛndətə. ⁴ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, "Fatə ŋga'ə, kaa nya ba ka hə: Ga ha bapaa ka ɛndə sətə d̄ii shaŋə. Amma, ma d̄anəkwa, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daba'əkii, ha d̄a sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi."

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də lawarə ŋga gawə ŋga soojiinə
(Luka 7.1-10)

⁵ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə vərənə ŋga Kafarənahumə, wata gawə ŋga soojiinə ŋga ənji Rooma a ɛntsahə aabiikii, soojatə a kəd̄ii tsakənə tə ci, ⁶ əŋki ci, "Slandana, tə'i lawaraaki gwakə asii. Paa ci ka mbee ka wiinə acii agi d̄anə nə bwanea tə ci lan̄ə lan̄ə." ⁷ Yeesu a ba ka ci, "Ka dzənə nə nyi ka mbədəpaanə də ci." ⁸ Wata gwə ŋga soojiitə a ba ka Yeesu, əŋki ci, "Slandana, mambu'umə nyi bahə dzənaku aa haki aasii. Amma, mad̄a wabi hə rəŋwə d̄yan̄ə, ka mbədənə nə lawaraaki. ⁹ Ma bii nyi ha'ə, acii nyi maa, tə'i gayinə akəŋwaciiki, tə'i soojiitə cii kya d̄a ka tii gawuunə ɛsə. Ka mbeənə nə nyi ka banə ka ɛndə'i ɛndə: Duu aa hatə! wata ca palə. Nya ba ka ɛndə'i ɛndə: Shiwa! ca shi. Nya ba ka mavaaki: Slənuu sətə ha'ə! ca slənətə ha'ə."

¹⁰ Makə fii Yeesu wabətətsa, kə d̄ii ka ci ka sə ŋga hurəshishinə. Wata ca ba ka ənjitə ca nə'u tə ci, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ahada ənji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa ɛndətə gi'i tə nyi makə ŋga ɛndənə. ¹¹ Wanyinə ka banə koonə, tə'i hara sl̄ikərənə lan̄ə na ma'ya da tsaŋwə i da waka, təya dzə ka ndzaanə dasə ka hakii tii da i lbərahiima, Isiyaaku da i Yakubu, təya zəmə ɛndzanə ka hakii agi ŋwanjuunə ŋga dagyə. ¹² Amma, ma ənjitə dəbee ka tii nə ŋwanjuunəkii, ka əjiginə nə ənji tə tii aagi təkunə. Davə tuunətii, təya tsəbə linyinətii." ¹³ Wata əŋki Yeesu ka ŋwanwə ŋga soojiitə, "Duu saaku aasii. Ma sətə vii hə goon̄ga, ka d̄anə nə ənji ka hə." Wata kə mbə'i lawarə ŋga soojatə agi saa'ita.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea lan̄ə
(Mar. 1.29-34; Luka 4.38-41)

¹⁴ Yoo, Yeesu a dzə aa ha Piita aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu ŋga Piita minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u. ¹⁵ Makə nee ci ka ki ha'ə, wata ca təbətə ciinətə. Wata iza'unə ŋga shishinətə a əpigɪ. Miitə a madətə, kya gwan̄ə ka d̄a ka ci zəma.

¹⁶ Ma ɛtsə kulagərənə ŋga uusərə, kə kyaara ənji ka Yeesu ənji ginaaji lan̄ə. Ca lyaakagi ginaajinyinə də wabənə tənə, ca mbədəpaa də hara ənji bwanea patə. ¹⁷ Ma d̄ii ha'ə, kaa sətə bii *anabi Isaaya a ndzaa ka tantanyinə ɛtə bii ca, "Ci də naakii nə ŋgərəgi ghatə ndzaanə gaamə jamə, ca luupaa taamə acii bwaneanyinə gaamə."

Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeesu
(Luka 9.57-62)

¹⁸ Makə nee Yeesu ka lan̄ənə ŋga dabaala abiikii, wata ca ba ka lyawarənaakii, "Tan̄əgyaamə aa tan̄əgi uunəva." ¹⁹ Wata ɛndə'i maləmə a ɛntsahətə aabiikii, ca ba ka ci, "Maləma, taa aama gi hə patə ka nə'unə nə nyi tə hə." ²⁰ Yeesu a ba ka ci, "Ma gwahyanə, tə'i gu'unyinatii. Ha'ə nə əginyinə ɛsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, *Uuzənə ŋga ɛnda, pooshi haaki bahə ŋga kapaa tan̄galaki davə." ²¹ Wata ɛndə'i ɛndə nə'unə tə ci a ba ka ci, "Slandana, taku kaa nya dzə ka ŋgədəgi tə daadə zəku'i." ²² Yeesu a ba ka ci, "Nyi'wawə tə nyi. Wa mamətə ənjə a ŋgədə mamətə ənjatii."

Dədəkənə ŋga mandalə məd̄a
(Mar. 4.35-41; Luka 8.22-25)

7:28 7.28-29 Mar. 1.22; Luka 4.32. **7:28** 7.28 11.1; 13.53; 19.1; 26.1; Luka 7.1. **8:4** 8.4 Leew. 14.2-32; Mat. 12.16; Mar. 7.36; Luka 17.14. **8:11** 8.11 Isaa. 25.6. **8:12** 8.12 13.42,50; 22.13; 24.51; 25.30. **8:13** 8.13 9.22; 9.29; 15.28. **8:14** 8.14 1 Koor. 9.5. **8:17** 8.17 Isaa. 53.4. **8:20** 8.20 2 Koor. 8.9. **8:21** 8.21-22 4.20,22; 9.9; 19.21; Mar. 1.18,20; 2.14; 10.21; Luka 5.11,28; 18.22; Yooh. 1.43; 21.19,22.

²³ Wata Yeesu a ndөрөвө аасөкө kumbawala, lyawarənaakii a ndөрөвө аtsakii. ²⁴ Pii wata mandalə mөdө a ndzanə kyanə anə uunəva də ngeerənə, gi'u mbərə'i kaa kumbawalə a lipəgərə saakii. Amma, ma Yeesu, ka njunyinə nə ci saakii. ²⁵ Wata lyawarənaakii a əntsahətə aabiikii, təya madfee ka ci, əŋki tii ka ci, "Ya'ə Slandana, luupaa taamə! Wanaamə ka zanə!" ²⁶ Wata ca ba ka tii, "Aci mi nğwalyuunə ha'ə kwa? Matəkii nə vii goongə goonə!" Wata ca madətə, ca la nğuruunə ka mədətə da ka ma'iita. Wata shakətə təya ənəgi, təya dədəkə kyakya'ə. ²⁷ Tii patə, kə dīi ka tii ka sə nğa hurəshishinə. Təya ba ahadatii: "Tsarə nğa nğutə əndə ənə kwa? Taa mədə da uunəvə maa, agi fanə nə tii tə ci."

Mbədəpaanə nğa Yeesu də ənji ginaaji bəra'i

(Mar. 5.1-20; Luka 8.26-39)

²⁸ Yoo, kə mbu'i Yeesu aanə hanyinə nğa Gadara atanəgi uunəva. Wata ənji bəra'i a shigi ahada gu'u ənja, ənji ginaaji nə tii. Pooshi ənji ka wiinə davə a rəgwa, acii sə nğa nğwalənə nə tii ka shanə. Təya lapaa tə Yeesu, ²⁹ pii wata təya wagi vürənə, əŋki tii, "Ya'ə *Uuzənə nğa Əntanfə, mi cii kwa alə ashiiinə kwa? Kə shi hə ka cibənə diinə zəku'i, taabu'u mbu'yanə saa'i kwa?"

³⁰ Ma davə kədəhə gi'u, tə'i gəranə nğa dagəliinə ca zəmə. ³¹ Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, təya ba, "Madə kə lakəgi hə tiinə, bwasee keenə, ina dzəgərə aashi dagəliita." ³² Əŋki Yeesu ka tii, "Paləmə!" Wata təya shigi aashi ənjita, təya palə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Patənə nğa dagəliinəkii, təya huyi, təya kwaalagərə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə. ³³ Wata magəriinə a huyi aasəкө vərənə, təya dzə ka ba patənə nğa sətə slənyi da sətə dīi tə ənji ginaajita. ³⁴ Pii wata patənə nğa vərənəkii, kə shigi tii ka gunjunə da Yeesu. Makə nee tii ka ci, wata təya kədii acii kaa ca madəgi ka tii anə hanyinatii.

9

Mbədəpaanə nğa Yeesu də mahurəməsə ənda

(Mar. 2.1-12; Luka 5.17-26)

¹ Wata Yeesu a ndөрөвө аасөкө kumbawalə, ca tanəgi uunəva, ca ənə saakii aa hakii aa vərə. ² Hara ənjə a kira ka ci əndə'i mahurəməsə əndə pərəbə asəкө ədzaakii. Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndətə, "Uuzənaaki, tsakuu də gazhi'waanə! Kə upaa hə tifyaginə nğa 'waslyakəənaaku." ³ Makə fii *maliminə nğa bariya ha'ə, wata təya ndzanə wabənə agi hiimatii, təya ba, "Ma əndətsa, kə geegi ci ka naakii nə makə Əntanfə."

⁴ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya hiima a ədzəmətiitə patə. Əŋki ci ka tii, "Ka mi də tsarə nğa bwaya hiimatə a ədzəmuunə ha'ə kwa? ⁵ Nğutə palee də nğufənə sanja? Gəđə banə ka ci oo'i, kə upaa hə tifyaginə nğa 'waslyakəənaaku nii, anii gəđə banə ka ci, maduu, wiwa? ⁶ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə nğa ənda, tə'i nyi da baawədə nğa tifyagi 'waslyakəənə nğa ənji ganə a duuniya." Wata Yeesu a ba ka mahurəməsə əndətə, "Madətə, nğəruu ədzaaku, ha palə saaku aasii." ⁷ Əndətə a madətə, ca palə saakii aasii. ⁸ Makə nee ənji ha'ə, kə nğwali tii, wata təya dəla də Əntanfə putə nğa vii tsarə nğa baawədatə kə ənja.

Wanə nğa Yeesu tə Mata

(Mar. 2.13-17; Luka 5.27-32)

⁹ Yoo, Yeesu a madə, ca palə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka ətə dīi ləməkii Mata, ci dasə asəкө kuvə nğa slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." Wata hatə Mata a madətə, ca nə'u tə ci.

¹⁰ Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Mata aasii. Ma ca zəmə, kə shi hara ənji luu tsəкө lanə da hara ma'waslyakə ənji lanə, təya ndzaa ka hakii tii da i Yeesu da lyawarənaakii ka zəmənə. ¹¹ Neenə nğa *Fariyaninə ha'ə, wata təya ləgwa ama *lyawarənə nğa Yeesu, əŋki tii, "Mi sanə dīi ci maləmə goonə a zəmə da ənji luu tsəka da i hara ma'waslyakə ənji əsa?" ¹² Asee, kə fii Yeesu təya ba ha'ə. Wata əŋki ci ka tii, "Pooshi mandandanə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. ¹³ See a shii unə taa mi ci malaaba ləkaləkətə a moo banə zəku'i ətə bii Əntanfə tuu'ina, 'Nəhə təgunuunə nğa ənji mwayi nyi, əntaa dā ka nyi sataka də daba.' Acii ha'ə, ma shi nyi aasəкө duuniya, ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii."

*Ləgwanə agyanə suumaya**(Mar. 2.18-22; Luka 5.33-39)*

¹⁴ Ma daba'əkii, kə shi *lyawarənə nga Yoohana aabii Yeesu, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Ya makə aɡi dənə niinə suumaya, inə da i Farisanyinə, mi saŋə dʒii pooshi lyawarənaaku ka dfa suumaya?" ¹⁵ Yeesu a əniɡi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Yaci tə'i guviniə nga dagwa maďanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, maďa kə ɡi tii ka luu maďanəkəya, ka ndzaanə nə tii də maďəzəsəkə abii dagwa maďanə kwa? Pooshi! Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə əŋjə a ŋgərəɡi dagwa maďanə abitii, saa'ikii nə təya dfa suumaya.

¹⁶ "Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kurakii, acii ka mushataginə nə iirə kəjeerənə saakii, ca bwasee ka kurakii, ca tsakə dənə bwanjə.

¹⁷ "Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Maďa kə dʒii ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə nga ma'i inaba. Wata inaba a əjaɡi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawəgi əsə. Amma aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə əŋji kura ma'i inaba, təya ndzaa satii mbərə mbərə."

*Uuzənə nga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə nga Yeesu**(Mar. 5.21-43; Luka 8.40-56)*

¹⁸ Ma Yeesu aɡi wabənə ka əŋja, wata əndə'i ɡawə nga *Yahudiinə a shi aabiikii, ca ɡərəwaaənə akəŋwaciikii, ca ba ka ci, "Kə əntəgi uuzənaaki əndzə'i, amma, shiwa kwadzaanwə, kaa ha dzə ka kavə ciinə agyanətə, kya ənə ka upaa əpinə." ¹⁹ Makə fii Yeesu ha'ə, wata ca maďətə, ca nə'u tə ci. Lyawarənaakii a palə atsakii.

²⁰ Ma dawa, tə'i əndə'i minə cifəe bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i. Uushi'inə nja dfa tə ki. Wata kya əntsahətə daba'ə Yeesu, kya təbətə kəjeerənaakii, ²¹ kya dzə də hiimanə aɡi haŋkalatə tuu'inə, "Maďa kə təbətə nyi taa wata kəjeerənaakii, ka mbəďənə nə nyi." ²² Wata Yeesu a zə'uɡi, ca nee ka ki, ca ba ka ki, "Uuzənaaki, tsakuu dfa ɡazhi'waanə! Kə mbə'i hə putə nga ɡi'inaaku tə nyi." Shiku ha'ə, wata kə mbə'i miita.

²³ Makə mbu'i Yeesu aa ha ɡawətə, ca dəməgərə aa hakii aasii, ca lapaa əŋji tuu wa da əŋji laŋə, təya ŋgərəmə. ²⁴ Wata ca ba, "Dəməgimə patə aa mayi! Acii əntaa əntənə əŋki uundzə rəməətsa, amma ŋunyinə cifə ki." Wata təya ŋusəgi tə ci. ²⁵ Amma, pii makə səbaɡi əŋji tə dabaala aa mayi, wata Yeesu a dəməgərə aabii mantə uuzəətə, ca kəsə tə ki ka ciinətə, wata hatsə kya maďətə. ²⁶ Kə huwugi habarakii taa dama patə anə hanyinəkii.

Mbəďəpaanə nga Yeesu də muurəfinə bəra'i

²⁷ Yoo, Yeesu a maďə ɡatə, ca palə. Wata muurəfinə bəra'i a dzə də nə'unə tə ci, təya maďee ka uuratii, təya dzə də banə, "Jijinə nga *Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə!"

²⁸ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə ya, wata muurəfiitə bəra'i a dzə aabiikii, ca ba ka tii, "Kə ɡi'yuunə tə nyi oo'i, ka mbeənə nə nyi ka mbəďəpaanə duunə kwa?" Əŋki tii, "Awa, ka mbeənə nə hə, 'ya'ə Slandana." ²⁹ Wata Yeesu a təbətə ɡinətii, ca ba, "Makə sətə ɡi'yuunə tə nyi, wa ca dfa ha'ə." ³⁰ ɡinətii a wunəgi. Ca dzaləpaa tə tii oo'i, ɡa təya bapaa habarakii taa ka wu. ³¹ Amma, makə pyalə tii satii, təya dzə ka ənsləpaa habarakii anə hanyinəkii patə.

Mbəďəpaanə nga Yeesu də kadəguləma

³² Ma əŋjitə a palə satii, wata hara əŋjə a kira ka Yeesu əndə'i kadəguləma. Ma ca, paa ci ka mbee ka wabənə, acii tə'i ɡinaajii ashikii ³³ Amma Yeesu a lyakagi ɡinaajitə anə əndətə, pii wata əndətə a wabə. Kə dʒii ka sə ŋga hurəshishinə ka əŋji patə, təya ba, "Pooshi uushi sha dʒii ha'ə makə ətsa anə hanyinə nga *Isərayiila shaŋə." ³⁴ Farisanyinə a ba natii, əŋki tii, "Ŋwanjwə nga ɡinaajinyinə vii ka ci baawəďa ŋga lyaakagi də ɡinaajinyinə."

Nəhənə nga Yeesu tə təgunuunə nga əŋja

³⁵ Yoo, kə ɡiɡi Yeesu aasəkə patənə ŋga madiigərə vərənyinə da uuji vərənyinə, ca dzəgunə asəkə *kuvə də'əwanyinə, ca waaza Ŋunyi Habəra agyanə *ŋwanjuunə ŋga Əntanjə, ca mbəďəpaa də taa ŋgutə tsarə ŋga bwaneanyinə. ³⁶ Makə nee ci ka dabaala, kə nyihə ci təgunuunətii, acii wata shitə nə tii ha'ə, makə baɡiinə yadə magəra. Pooshi əndə tsakənə tə tii. ³⁷ Wata ca ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, "Laŋə nə slənə cifanə,

9:14 9.14 6.16-17; 11.18-19; Luka 7.33-34. **9:15** 9.15 22.2; 25.10; Yooh. 2.1-12; 3.29; Səniinə 19.7. **9:20** 9.20 Leew. 15.25-27; Mat. 14.36; Mar. 5.27; 6.56; Luka 6.19; 8.44. **9:22** 9.22 8.13; Mar. 5.34; 10.52; Luka 7.50; 8.48; 17.19; 18.42; Slənə 3.16. **9:24** 9.24 Yooh. 11.11-13. **9:25** 9.25 Mar. 5.41. **9:27** 9.27-30 20.29-34. **9:29** 9.29 8.13. **9:30** 9.30 12.16; Mar. 7.36. **9:31** 9.31 Mar. 7.36. **9:32** 9.32-34 12.22-24. **9:34** 9.34 10.25; 12.24,27; Mar. 3.22; Luka 11.15,19. **9:35** 9.35 4.23. **9:36** 9.36 Baan. 27.17; Əzakii. 34.5; Zak. 10.2; Mat. 14.14; 15.32; Mar. 8.2.

amma gi'u nē ɛnʒi slɛnɛkii. ³⁸ Acii ha'ə, ɔfamə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakə sləkeenə ka ɛnʒi slɛna, tɔya shi ka slɛnə cifanə.”

10

**Lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i*

(Mar. 3.13-19; Luka 6.12-26)

¹ Ma daba'ekii, wata Yeesu a 'waa'watə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii baawəda ŋga lyaakagi də ginaajinyinə, tɔya mbədəpaa də taa ŋgutə tsarə ŋga bwanea əsə. ² Wiinə ləmənyinə ŋga masləkee ɛnʒi pu'u aji bəra'i: ŋga 'watəginə ci nē Simoonə ətə ci ɛnʒə a 'wa Piita tii da ndzəkəŋjuci waatoo Andərawəsə; i Yakubu tii da ndzəkəŋjuci waatoo Yoohana, manjeevənə ŋga Zabadiya nē tii; ³ Filibusə da Barətalamaɔwəsə; Tooma da Mata ɛndə luu tsəka; Yakubu uuzənə ŋga Haləfa da Tadawusə; ⁴ Simoonə ɛndə moo dimwaaŋə ŋga hanyinaakii da Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ɛnʒa.

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii ka waazanə

(Mar. 6.7-13; Luka 9.1-6)

⁵ Ma lyawariitəsə pu'u aji bəra'i ŋga Yeesu, kə sləkee ci ka tii də banə oo'i, “Goona dzə aənə hanyinə ŋga harii slikerənə taa aasəkə vəranyinə ŋga *Samariya. ⁶ Amma aa ha ɛnʒi *Isərayiila dzənuunə, acii makə maza bagiinə nē tii. ⁷ Dəmə ka waazanə, una ba: 'Kədəhə nē ɛntaŋfə ka da ŋwanjuunaakii.' ⁸ Mbədəpaamə də ɛnʒi bwanea, una madɛe ka maməətə ɛnʒa, una mbədəpaa də ɛnʒi uyikuzənə, una laakəgi ginaajinyinə. Də zabə liwuunə, viimə də zabə əsə. ⁹ Goona dzə da i kwaɓa a lipoonə. ¹⁰ Goona dzə da i mbuurə, una dzə ka jahanɔgala, goona ŋgərəənə ɛndə'i kəjeerənə, goona ŋgərəənə ɛndə'i bibinə, taa zala wiigi'inə, goona ŋgərəvə aacii unə. Acii ma ɛndə sləna, kə dəbee ɛnʒə a vii ka ci zəmaakii. ¹¹ Madə kə lapaa unə vəranə, dzəgərənəmə aasəkəki, una alə ɛndətə ca moo luunə tuunə, una ndzaanə gakii, see saa'itə nuuna bwasee ka vəranəkii. ¹² Tada ŋgutə yi gimuunə aa dəvə patə, ma banuunə ŋga təkəŋwanə: 'A ndzaa unə da jamənə.' ¹³ Madə kə liwə slanji yikii tuunə, wa ndzaanə jamə ətə bii unə a ndzaa dəvə asii. Amma, madə maluumə tii tuunə, yoo, ŋgərənəmə jamənə goonə. ¹⁴ Madə pooshi ɛnʒi liwə tuunə taa fii wabəətə gi a moonə, shigimə sə goonə dəvə asii taa asəkə vəranəkii, una gwa'agi bərəbərə ŋga hakii a səduunə. Ci na ɓaarii oo'i, madəfə tii ŋga'ə. ¹⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma uusərə ŋga də gəŋwanə, kadə nē gəŋwanə ŋga ɛnʒi vəranəkii a palee ka ŋga ɛnʒi *Sadooma da ŋga ɛnʒi *Gwamoora də iza'unə.”

*Cibətə nē *lyawarənə ŋga Yeesu a sa*

(Mar. 13.9-13; Luka 21.12-17)

¹⁶ “Fatəmə, wanyinə ka sləkeenə koonə makə sətə ci bagiinə a dzəgərə aagi furətsoofanyinə. Aciikii, see a ndzaa unə macicirəkii,* una ndzaa yadə saaweenə ka uushi'inə makə kurəkutiinə. ¹⁷ Nəhəmə noonə na, acii tɔ'i ɛnʒi na kəsəə tuunə, tɔya kərə aakəŋwacii gəŋwanə, tɔya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə. ¹⁸ Ka kərənə nē ɛnʒi tuunə aakəŋwacii meeminə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Ka ɔfanə nē ətə ha'ə koonə shii mbee ka ba Nunyi Habara ka tii da ka ɛnʒitə ɛntaa Yahudiinə. ¹⁹ Madə kə kirə tii tuunə aakəŋwacii gəŋwanə, goona ɛnvutə noonə nē ka buurənə aɔyanə makə sətə nuuna wabə taa sətə nuuna dzə ka banə ka tii. Acii madə kə mbu'i saa'ikii, ka shiinə nuunə sətə nuuna ba. ²⁰ Acii ma sətə nuuna ba, ɛntaa noonə, amma daciai Ma'yanə ŋga Dəsənuunə na shi. Ci na wabə da moonə.

²¹ “Kadə nē ndzəkəŋjunə a ŋgərə tə ndzəkəŋjuci, ca vii ka bələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka ɔfanə nē tii ha'ə. Ha'ə ɔfanə nē manjeevənə əsə, ka viinə nē tii tə mapoo tə tii ka bələginə. ²² Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nē ci luupaanə. ²³ Madə kə cibəe ɛnʒi koonə asəkə ɛndə'i vəranə, huyimə sə goonə ka ɛndə'i. Acii tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi unə ka uudəpaa gəŋjutəgi də vəranyinə ŋga *Isərayiila patə, taabu'u shinaaki, nyi *Uuzənə ŋga ɛnda.

10:2 10.2-4 Yooh. 1.40-44; Slənə 1.13. **10:5** 10.5-15 Luka 10.4-12. **10:5** 10.5 Luka 10.33. **10:6** 10.6 Irim. 50.6; Mat. 15.24; Slənə 13.46. **10:7** 10.7 4.17. **10:10** 10.10 1 Koor. 9.14; 1 Tim. 5.18. **10:13** 10.13 Luka 2.14. **10:14** 10.14 Slənə 13.51. **10:15** 10.15 'Wat. 18.20; 19.1-29; Mat. 11.24. * **10:16** 10.16 Ma asəkə hara zhi'eənə, tɔ'i 'macicirəkii makə rəhunyinə.' Ma ahada ɛnʒi Gudə, zhiina palee də cicirənə. **10:16** 10.16 Luka 10.3. **10:17** 10.17-22 24.9-14; Mar. 13.9-13; Luka 21.12-19; Yooh. 16.1-4. **10:17** 10.17 Slənə 5.40; 2 Koor. 11.24. **10:18** 10.18 Slənə 24.1-26. **10:19** 10.19-20 Luka 12.11-12. **10:21** 10.21 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **10:22** 10.22 5.11; Yooh. 15.18. **10:23** 10.23 16.28; Slənə 8.1.

²⁴ "Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də məghərvənə. Ha'ə nə mava əsə, paa ci ka paleenə ka slandanəkii. ²⁵ Kə mbu'i ha'ə kaa lawarə a ndzaa mbərə mbərə tii da maləmaakii. Ha'ə nə mava əsə, ca ndzaa mbərə mbərə tii da slandanəkii. Madfa kə 'wii ənji tē slanda yi də Byaləzabulə,' ləmətə palee də bwaya bwayaanə 'wanə ənji də ənji yaakii."

Goona ηgwələ ənda
(Luka 12.2-7)

²⁶ "Aci ha'ə, goona ηgwələ ənja. Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə na shigi agyə. Taa mi patə nə sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii. ²⁷ Ma sənə cii kya ba koonə ka təkutəkunə, bagimə ka macamə ha. Ma sətə bavə ənji koonə aa limuunə də matatahinə, baabagimə paŋgəraŋə paŋgəraŋə ka ənja. ²⁸ Goona ηgwələ acii ənja. Aci wata tə ba shishinə mbeənə nə tii ka bələginə, amma, paa tii ka mbeənə ka bələgi əpinə. Amma ηgwələmə tə Əntaŋfə. Ci nə əndə da baawəda ŋga zamaginə də ba shishinə patə da əpinə agi gunə. ²⁹ Əntaa bəra'i ci ənjə a vii əgininə ka kwafa rəŋwə kwa? Amma patə da ha'ə, pooshi taa rəŋwə agiti ca əntə, yadə luuvənə ŋga Əntaŋfə Dəsənuunə. ³⁰ Taa shiŋkinə ŋga nuunə maa, mabaanakii patə acii Əntaŋfə. ³¹ Aci ha'ə, goona ηgwələ, kə palee unə ka əgininə patə də məghərvənə."

Seedanə tə Yeesu
(Luka 12.8-9)

³² "Madfa kə bagi əndə paŋgəraŋə akəŋwacii ənji oo'i, naaki nə ci, nyi maa, ka banə nə nyi paŋgəraŋə akəŋwacii Daadə dadagyə oo'i, naaki nə ci. ³³ Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəŋwacii ənja, nyi maa, ka kaareenə nə nyi ka ci akəŋwacii Daadə dadagyə."

Kira təkəshinə ŋga Yeesu aagi duuniya
(Luka 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ "Goona nəhə noonə makə jamənə shi nyi ka kiranə aasəkə duuniya. Aa'a, əntaa jamənə kira nyi, panə kira nyi. ³⁵ Ma shi nyi, ka mbəzeenə ka uuji ηguyirənə da dəsənətii, uuji makinə da məsənətii, madfanə da sərəhwatə əsə. ³⁶ Ənjitə asəkə yi rəŋwə na ndzaanə ka ənji daawaanə ŋga natii na.

³⁷ "Taa wu patə uu'i tə dii tafa tē mēci palee ka nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki. Taa wu patə uu'i tə uundzə ηguraakii taa uncitə minakii palee ka nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki. ³⁸ Ma əndətə pooshi ηgirə ənfwaakii ŋga gwa'avənə tē ci aashikii, ca nə'u də nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki. ³⁹ Tafa wu patə dii gazhi'waanə ŋga luupaa əpinaakii, zamaginə cii kəya zamagi ətsa. Amma, tafa wu patə zamagi də əpinaakii putə ŋga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci bwatyakii."

Slənə ŋga shikwa
(Mar. 9.41)

⁴⁰ "Taa wu patə liwə tuunə, tə nyi liwə ci ətsa. Taa wu patə liwə tə nyi əsə, tə Əndətə sləkəe ka nyi liwə ci ətsa. ⁴¹ Taa wu patə liwə tə *anabi ŋga Əntaŋfə acii dii ci ka anabi ŋga Əntaŋfə, ka upaanə nə əndəkii shikwa makə sətə ci anabi a upaa. Ha'ə əsə, taa wu patə liwə ŋunyi ənda acii dii ci ka ŋunyi ənda, ka upaanə nə ci shikwa makə ŋga ŋunyi ənda. ⁴² Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə ndii ma'inə taa ka moodəba'a agi ənji nə'unə tə nyi acii dii ci ka lawaraaki, ka upaanə nə ci shikwakii."

11

Wabənə ŋga Yeesu agyanə Yoohana
(Luka 7.18-35)

¹ Makə uudəpaa Yeesu baabagi wabəətsə ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, wata ca madə gatə, ca palə ka dzəgunənə da waazanə asəkə makədəhə vəraninə. ² Ma Yoohana, əndə dfa bapətisəma, mapa'əkii nə ci a furəshina. Makə fii ci uushi'iitə ci *Aləmasiihu a dfaada, wata ca sləkəe ka hara lyawarənaakii aabiikii. ³ Təya dzə aabiikii,

10:24 10.24-25 Luka 6.40; Yooh. 13.16; 15.20. † **10:25** 10.25 Ma Byaləzabulə, əndə'i ləmə ŋga *Seetanə. **10:25** 10.25 9.34. **10:26** 10.26 Mar. 4.22; Luka 8.17. **10:28** 10.28 Ibər. 10.31. **10:30** 10.30 Luka 21.18. **10:32** 10.32 Səniinə 3.5. **10:33** 10.33 Mar. 8.38; Luka 9.26; 2 Tim. 2.12. **10:34** 10.34 Luka 2.14. **10:35** 10.35-36 Mika 7.6. **10:35** 10.35 10.21; 24.10; Mar. 13.12; Luka 21.16. **10:37** 10.37 Dzək. 13.7-10; 33.9; Mat. 19.29; Mar. 10.29; Luka 18.29. **10:38** 10.38-39 16.24-25; Mar. 8.34-35; Luka 9.23-24; Yooh. 12.25-26. **10:40** 10.40 18.5; Mar. 9.37; Luka 9.48; Yooh. 13.20; Gal. 4.14. **11:1** 11.1 7.28. **11:2** 11.2 14.3.

uu'i tii ka ci, "Ma bii Yoohana kwaa, hē nē ɛndɔtɔ na shi nii, anii a gɔreenɔ ɛndɔ'i ɛndɔ pama?" ⁴ Yeesu a ba ka tii, "Ɖɔnɔmɔ, una dzɔ ka banɔ ka Yoohana sɛnɔ cuuna fa da sɛnɔ cuuna nee. ⁵ Waatoo, agi wuunɔnɔ nɛ ginɔ nɔga muurɛfinɔ, agi wiinɔ nɛ mahurɔmasɛ ɛnɔ, ɛnɔgi uyikuzɔnɔ ɛsɔ, agi mbɛɔdɔnɔ nɛ tii. Agi wuunɔnɔ nɛ liminɔ nɔga kadɛgulɛminɔ, agi madɛenɔ nɛ ɛnɔgi ka mamɔɔtɔ ɛnɔ, agi waazanɔ nɛ ɛnɔgi Nɔnyi Habara ka maaghiinɔ ɛsɔ. ⁶ Tɔ'i barɛkaanɔ ashii ɛndɔtɔ pooshi na unee ka nɔ'unɔ tɔ nyi."

⁷ Ma saa'itɔ *lyawarɛnɔ nɔga Yoohana a palɔ satii, Yeesu a ndzanɔ wabɔnɔ ka dabaala agyanɔ Yoohana, ɛnɔgi ci, "Ya saa'itɔ gyyuunɔ aabii Yoohana aagi bilina, mi sanɔ mwayi unɔ neena? Kuzɔnɔ ɛtɔ ca ba'agi agi mɔdɔ kwa? ⁸ Aa mi sanɔ gyyuunɔ ka caamana? Ka caama ɛndɔtɔ nɔgi dagwa kɛjeerɛnɔ kwa? Ma ɛnɔjitɔ ca nɔga tsarɔ kɛjeerɛnɔ ha'ɔ, agi ɛnɔgi nɔga nɔwanɔwɔ nɛ tii. ⁹ Bamɔ ka nyi: mi gyyuunɔ ka caamanɔ kwa? *Anabi gyyuunɔ ka caamanɔ kwa? Ha'ɔ tanyi, sɔtɔ palee ka anabi gyyuunɔ ka caamana. ¹⁰ Aci ci nɛ ɛndɔtɔ wabi malaaba lɛkalɛkatɔ agyanɔkii. Ma bii ɛntanɔfɔ:

'Wanyinɔ ka slɛkeenɔ ka maslɛkee ɛndaaki,

kaa ca ta ka hɛ kɔnɔwanɔ,

ca hadatɔgi ka hɛ dɔ rɛgwa, taabu'u nii kwa dzɔ.' "

¹¹ Yeesu a tsakɔ banɔ, ɛnɔgi ci, "Tantanyinɔ cii kya ba koonɔ: ma Yoohana ɛndɔ dɔa bapɔtisɛma, pooshi ɛnɔgi sha pwayi ɛndɔ ganɔ a duuniya ɛtɔ palee ka ci. Amma, ma ɛndɔtɔ palee dɔ uundzuundzuunɔ agi nɔwanɔunɔ nɔga dagyɔ, kɔ palee ci ka Yoohana. ¹² 'Watɛginɔ ka zamana nɔga Yoohana ca'ɛ mbu'ya ka ɛndzɔ'i, ha'ɔ nɛ nɔwanɔunɔ nɔga dagyɔ agi paka'ɔ dɔ purɔtɔ hanɔkaliinɔ. Agi dɔ gazhi'waanɔ nɔga saaweenɔ nɛ tii. ¹³ Patɔnɔ nɔga anabiinɔ da bariya nɔga Muusa, kɔ dɔii tii anabaakwaanɔ ha'ɔ mbu'ya zamana nɔga Yoohana. ¹⁴ Madɔa nɔga'ɔ koonɔ nɛ luuvɔnɔ, ma Yoohana, ci nɛ *Iliya ɛtɔ bii malaaba lɛkalɛkatɔ agyanɔkii oo'i, ka shinɔ nɛ ci. ¹⁵ Ma ɛndɔtɔ da liminɔ nɔga fanɔ, wa ca fa.

¹⁶ "Amma, dɔ mi sanɔ mbɔrɔ mbɔrɔtɛginɔkii dɔ ɛnɔgi nɔga zamanana? Makɔ manɔjeevɔnɔ tɔya fuurɔ asɛkɔ luuma nɛ tii, tɔya 'waa'wa hara manɔjeevɔnɔ makɔ tii, ¹⁷ tɔya ba: 'Kɔ ɛginɔ koonɔ uufalɛma; pooshi unɔ ujɔ. Kɔ kii inɔ koonɔ wanyanɔ nɔga wa, amma, matuumuunɔ.' ¹⁸ Ma bii nyi ha'ɔ, acii makɔ shi Yoohana, kɔ dɔii ci suumaya, paa ci nɔga sa ma'i inaba. Taa wu patɔ, kɔ bii ci: 'Ɖndɔ gu'wɔ nɛ ci!' ¹⁹ Amma makɔ shi nyi naaki, nyi *Uuzɔnɔ nɔga ɛnda, agi adɔnɔ nɛ nyi zɔma, nya sa ma'i inaba. Kɔ bii ɛnɔgi ka nyi: 'Tsaamɔtɔ tɔ ɛndɔtsa! Bwanɔkara nɛ ci, masa ma'i inabi, guva nɔga ɛnɔgi luu tsɔka da hara ma'waslyakɔ ɛnɔgi nɛ ci!' Patɔ da ha'ɔ, ma hiima nɔga ɛntanɔfɔ, agi neenɔ nɛ ɛnɔgi ka tantanyinɔkii dɔgi slɛnaakii."

Wazɔnɔ nɔga Yeesu ka vɔranyiitɔ maviimɔ goonɔga ka ci

(Luka 10.13-15)

²⁰ Ma vɔranyiitɔ dɔii Yeesu sɔ nɔga hurɔshishinɔ lanɔ asɛkɔtɔii, pooshi tii unee ka dɔa 'waslyakɔnɔ. Wata Yeesu a ndzanɔ wazɔnɔ ka tii. ²¹ Ca ba, "Kɔ dɔii anuunɔ, ɛnɔgi Koorazinɔ, kɔ dɔii anuunɔ, ɛnɔgi Batɔsayida! Aci maci ma sɔ nɔga hurɔshishiitɔ dɔaadɔii asɛkɔ vɔranyiitɔ goonɔ, dɔ Tiira da dɔ Sidoonɔ dɔii, kadɔ kɔ nɔgaangii tii dɔgɔjinyinɔ, tɔya ndzaanɔ agi ɛntɔdɔka ka baariinɔ oo'i, kɔ baa tii ka ɛntanɔfɔ. * ²² Amma, wanyinɔ ka banɔ koonɔ: ma uusɔra nɔga dɔa gɔnɔwanɔ, kadɔ nɛ gɔnɔwanɔ goonɔ a palee ka nɔga ɛnɔgi Tiira da nɔga ɛnɔgi Sidoonɔ dɔ iza'unɔ. ²³ Ya unɔ, ɛnɔgi Kafarɛnahumɔ, ma nuunɔ ka banɔ sanɔ, kadɔ ndɔrɔnɔ nuunɔ aadɔgyɔ kwa? Pooshi unɔ ka ndɔrɔnɔ. Aagi gutɔ sunɔwɔ kagɔrɔ nɛ ɛnɔgi tuunɔ! Aci maci ma sɔ nɔga hurɔshishiitɔ dɔii ɛnɔgi koonɔ, ka ɛnɔgi *Sadooma dɔii ɛnɔgi, kadɔ ma'ɛ vɔranɔkii ca'ɛ ɛnshinɔ. ²⁴ Amma, wanyinɔ ka banɔ koonɔ: ma uusɔra nɔga dɔa gɔnɔwanɔ, gɔdɔ tɔgunuunɔ nɔga ɛnɔgi hanyinɔ nɔga Sadooma nɛ ɛntanɔfɔ a nee acii noonɔ."

Dzɔnɔ aabii Yeesu ka upaa ɛpisɔka

(Luka 10.21-22)

²⁵ Ma ka ɛtɔ saa'i, wata Yeesu a ba, "'Ya'ɛ Daada, Slandanɔ nɔga dadagya da nɔga duuniya, kɔ kuyirii nyi tɔ hɛ, acii ma sɔtɔ hiwee hɛ acii ɛnɔjitɔ shii uushi'inɔ da ɛnɔgi hiima, kɔ baarɔgi hɛ ka ɛnɔgi saakii. ²⁶ Ha'ɛ dɔii, Daadɔ, acii ha'ɛ makɔ ɛtsɔ kadɛesɔkɔ ka hɛ."

11:3 11.3 Yooh. 1.15,27; 3.31; 11.27. **11:5** 11.5 Isaa. 35.5-6; 26.19; 61.1; Luka 4.18. **11:10** 11.10 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76. **11:14** 11.14 1 Meem. 17.1; Mal. 3.23; Mat. 17.12-13; Mar. 9.13. **11:15** 11.15 13.9,43; Mar. 4.9,23; 7.16; Luka 8.8; 14.35. **11:18** 11.18-19 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. **11:19** 11.19 9.10; 11.2. * **11:21** 11.21 Tiira da Sidoonɔ: Isaa. 23.1-16. **11:23** 11.23 Isaa. 14.13,15. **11:24** 11.24 10.15; Luka 10.12. **11:25** 11.25 Isaa. 29.14; 1 Koor. 1.18-29.

²⁷ Wata ɛŋki ci ka ɛnja, “Patɛnɛ nɔa uushi'inɛ, aaciiki ba'avɛ Daadɛ. Pooshi ɛndɛ shii tɛ nyi, madɛamɛ Daadɛ. Ha'ɛ ɛsɛ nɛ Daadɛ, pooshi ɛndɛ shii tɛ ci, madɛamɛ nyi da ɛnjitɛ ta'i nyi kaa nya baariigi ka tii tɛ ci. ²⁸ Shoome aabiiki, unɛ ɛnɛ zhaare acii mazɛzɛkɛ kɛrɛnɛ, kaa nya vii koonɛ ɛpisɛka. ²⁹ Luumɛ dzɛgunɛnaaki, una nɛ'u dɛrɛpaaki. Acii pu'u nɛ sɛkɛki. Paa nyi ka ka uushi aa sɛkɛki. Ka upaanɛ nuunɛ ɛpisɛka. ³⁰ Acii ma dzɛgunɛnaaki ɛnɛ cii kya vii koonɛ, nɔufɛ. Ma kɛrɛnɛ cii kya kaanɛ koonɛ ɛsɛ, katsatsa'ɛ.”

12

*Lɛgwanɛ agyanɛ *uusɛra nɔa ɛpisɛka*

(Mar. 2.23-28; Luka 6.1-5)

¹ Ma ka ɛtɛ saa'i, Yeesu a pitɛgi da sɛkɛrɛ, waatoo rɛ nɔa alɛkamaara. Ma uusɛrakii, uusɛrɛ nɔa ɛpisɛka. Ma lyawarɛnaakii, kɛ dɛi madɛfɛnɛ tɛ tii. Wata tɔya dzɛ dɛ biyiinɛ alɛkamaara, tɔya tɛsɛbɛ. ² Makɛ nee *Farisanyinɛ ka tii, wata tɔya ba ka Yeesu, “Tsaamuul! Watiitɛ lyawarɛnaaku ka daada sɛtɛ maviimɛ *bariya rɛgwa nɔa dɛnɛ uusɛrɛ nɔa ɛpisɛka.” ³ ɛŋki Yeesu ka tii, “Pooshi unɛ janngii sɛtɛ dɛi *Dawuda tii da ɛnjaakii saa'itɛ madɛfɛnɛ a da tɛ tii kuna? ⁴ Kɛ dɛmɛgɛrɛ ci aasɛkɛ *yi nɔa ɛntanɔfɛ, ca nɔgiragi burooditɛ dɛkɛpaa ɛnji ka ɛntanɔfɛ, tɔya adɛ da ɛnjaakii, taa nɔgahi ma buroodita, pooshi bariya vii ka tii rɛgwa nɔa adɛnɛ, madɛamɛ ka limanyinɛ daanɛtɛi. ⁵ Anii pooshi unɛ janngii asɛkɛ bariya nɔa Muusa oo'i, taa nɔgutɛ uusɛra nɔa ɛpisɛka patɛ, ma limanyinɛ, ha'ɛ nɛ tii agi tanɔgi bariya nɔa uusɛra nɔa ɛpisɛka acii agi slɛnɛnɛ nɛ tii asɛkɛ yi nɔa ɛntanɔfwa? Amma, patɛ da ha'ɛ, pooshi 'waslyakɛnɛ ashitɛi. ⁶ Wanyinɛ ca ba koonɛ: tɛ'i uushi ganɛ palee ka yi nɔa ɛntanɔfɛ. ⁷ Kɛ bii ɛntanɔfɛ asɛkɛ malaaba lɛkalɛkatɛ oo'i: 'Nɛhɛ tɛgunuunɛ nɔa ɛnji mwayi nyi, ɛntaa da ka nyi sataka dɛ daba.' Maci kɛ shii unɛ sɛtɛ ci wabɛtɛsɛ a moo banɛ, kada pooshi unɛ nja ba oo'i, tɛ'i 'waslyakɛnɛ ashɛ ɛnjitɛ pooshi agi da 'waslyakɛnɛ. ⁸ Acii ma nyi *Uuzɛnɛ nɔa ɛnda, Slanda uusɛra nɔa ɛpisɛkɛ nɛ nyi.”

ɛndɛ mantɛ ciinɛ

(Mar. 3.1-6; Luka 6.6-11)

⁹ Ma daba'ɛkii, wata Yeesu a madɛ gatɛ, ca dzɛ, ca dɛmɛgɛrɛ aasɛkɛ *kuvɛ dɛ'watii. ¹⁰ Asee, tɛ'i ɛndɛ davɛ ɛtɛ dɛi ciinɛkii mantɛkii. Hara ɛnji davɛ a lɛgwa ka Yeesu, ɛŋki tii, “Ya ɛna, madɛ kɛ mbɛdɛpaa ɛnji dɛ ɛndɛ uusɛra ɛpisɛka, kɛ tanɔgi ɛnji bariya kwa?” Ma bii tii ha'ɛ, kaa tɔya shii upaa sɛ nɔa idɛpaaɛnɛ ashikii. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, “Yaci tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ da bagaakii agyuuna, madɛ kɛ kulagɛrɛ aa gu'u uusɛrɛ nɔa ɛpisɛka, paa ci ka nɔgiraginɛ kwa? ¹² Kɛ palee ɛndɛ ka бага ka shanɛ. Acii ha'ɛ, kɛ vii *bariya rɛgwa nɔa da nɔa'ɛnɛnɛ uusɛrɛ nɔa ɛpisɛka.” ¹³ Wata ɛŋki Yeesu ka ɛndɛtɛ dɛi ciinɛkii mantɛkii, “Tɛdapaa ciinɛku.” Wata ca tɛdapaa, ciinɛkii a ɛnɛpaa ndalɛ makɛ nɔa ɛndɛ'i. ¹⁴ Makɛ nee Farisanyinɛ ha'ɛ, wata tɔya palɛ, tɔya dzɛ ka da mɛtɛrɛkinɛ nɔa bɛlɛginɛ tɛ Yeesu.

Matadɛ ɛndɛ nɔa ɛntanɔfɛ

¹⁵ Makɛ fii Yeesu oo'i, agi dɛnɛ nɛ ɛnji mɛtɛrɛkinɛ nɔa bɛlɛginɛ tɛ ci, ca palɛ saakii. Dabaala a dzɛ dɛ nɛ'unɛ tɛ ci. Ca mbɛdɛpaa dɛ patɛnɛ nɔa ɛnji bwaneɛ, ¹⁶ ca wazɛ ka tii, “Goona bagi taa wu nɛ nyi.” ¹⁷ Ma bii ci ha'ɛ, ka mbu'utɛginɛ dɛ sɛtɛ wafi anabi Isaaya ɛtɛ bii ca:

¹⁸ “Wiitɛ lawaraaki ɛtɛ ta'i nyi, kɛ uu'i nyi tɛ ci, ci ca uufagi sɛkɛki. Ka slɛkeenɛ nɛ nyi ka Ma'yanaaki aagyanɛkii kaa ca ba aniyaaki ka patɛnɛ nɔa ɛnji agi duuniya. ¹⁹ Paa ci na daada mabizhinɛ da ɛnja, taa wazɛnɛ, pa ca wabɛ dɛ nɔgeerɛnɛ ahada ɛnja, ²⁰ paa ci ka biyigi uushi'itɛ gwaanɔgi satii, paa ci ka bɛlɛgi garɛkuwatɛ kɛdɛhɛ ka ɛntɛginɛ. Ka dɛnɛ nɛ ci ha'ɛ, see madɛ jaalii goonɔaanɛ nɔa ɛntanɔfɛ agyanɛ *duuniya. ²¹ Tɛ ci nɛ patɛnɛ nɔa ɛnji a gi'i.”

11:27 11.27 28.18; Yooh. 1.18; 3.35; 10.15; 13.3; 17.2. **11:28** 11.28-30 Isaa. 28.12. **11:29** 11.29 Irim. 6.16.
12:1 12.1 Dzɛk. 23.25-26. **12:2** 12.2 Shig. 20.8-10. **12:3** 12.3-4 1 Sam. 21.2-7; Leew. 24.5-9. **12:5** 12.5 Baan. 28.9-10. **12:7** 12.7 9.13. **12:9** 12.9-14 Mar. 2.27-28. **12:11** 12.11-12 Luka 13.15-16; 14.5. **12:14** 12.14 Yooh. 5.16,18. **12:16** 12.16 8.4; 9.30; Mar. 7.36. **12:17** 12.17-21 Isaa. 42.1-4. **12:18** 12.18 3.17.

*Bərapaənə nga ənji tə slənə nga Malaaba Ma'yanə**(Mar. 3.22-30; Luka 11.14-23)*

²² Ma daba'əkii, wata ənjə a kira ka Yeesu əndə'i muurəfa, kadəguləmə nə ci əsə, acii tə'i ginaaji ashikii. Yeesu a mbədfəpa də ci. Ha'ə əndətə a mbəe ka wabənə, ca nee ka ha əsə. ²³ Dabaala patə a ləgwa, əŋki tii, "Matuu maduunə jijinə nga *Dawuda ətsə nii?" Acii kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shəŋə nə sətə dīi Yeesu. ²⁴ Makə fii Farisanyinə ətsə ha'ə, təya ba, "Ma ci əndətsə a lyaakagi ginaajinyinə, də baawəda nga *Byaləzabulə, ŋwanjwatii."

²⁵ Shiinə nga Yeesu tə sətə ci təya hiima, wata əŋki ci ka tii, "Taa ŋgutə ŋwanjuunə təkəgi bəra'i putə nga mabizhinə, ka əntənə nə ŋwanjuunəkii. Ha'ə, taa ŋgutə vərənə taa ya ətə təkəgi bəra'i, ka ənslənə nə vərənəkii taa yikii. ²⁶ Madə *Seetanə ca vii baawəda nga lyaakagi sətə ndzaa ka naakii, kə ndzaa ci ətsə kə təkəgi yikii bəra'i, ka ənslənə nə ŋwanjuunəkii. ²⁷ Yoo, madə də baawəda nga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu dīi vii ka *lyawarənə goonə natii baawəda nga d'anə ha'a? Slənətii na bəarii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁸ Amma, makə dīi ci, də baawəda nga Ma'yanə nga Əntanjə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, yoo, ci bəarii oo'i, kə njanjə Əntanjə dā ŋwanjuunə ahadoonə.

²⁹ "Pooshi əndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə əndə, ca fə'yagi uushi'inaakii patə, madaamə ci kə ənəgi mandalə əndəkii zəku'i, taabu'u fə'yaginəkii uushi'ina.

³⁰ "Tadə wu nə əndə pooshi liwə tə nyi, əndə daawaanaakii nə ci ətsə. Tadə wu nə əndə pooshi ağı tsakənə tə nyi ağı tsəkənə əsə, əndə kuzhidəginə nə ci. ³¹ Acii ha'ə, wanyinə ka banə koonə, tadə ŋgutə 'waslyakəənə də bərapaənə tə Əntanjə, ka tifyaginə nə Əntanjə ka ənja. Amma, ma bərapaənə tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntanjə ka tifyaginə. ³² Ha'ə əsə, tadə wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzənə nga ənda, ka tifyaginə nə Əntanjə tə ci. Amma, tadə wu patə bii bwaya uushi aashi Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntanjə ka tifyaginə tə ci əndzə'i ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."

*Ənfwə da pawakii**(Luka 6.43-45)*

³³ "Yoo, madə ŋunyikii nə ənfwa, ŋunyikii ndzaanə pookii. Madə bwayakii nə ənfwa, bwayakii ndzaanə pookii əsə. Acii ka pookii shiinə ənji ənfwa. ³⁴ Ya unə rəhunyina, iitə mbeenuunə ka ba ŋunyi uushi, wiinə boo bwayakii nuunə kwa? Acii sətə pasə asəkə ədzəmə nga əndə cii kəya ba. ³⁵ Ma ŋunyi ənda, ŋunyikii ndzaanə slənaakii, acii ŋunyikii nə aginaakii. Ma bwaya əndə əsə, bwayakii ndzaanə slənaakii, acii bwaya aginə nə ci. ³⁶ Wanyinə ka banə koonə; ma uusərə nga dā gəjwanə, taa wu patə, ka baabaginə nə ci patənə nga uushi'iitə pooshi nafakii ətə shi ca wabə. ³⁷ Wabənə goonə nə ənjə a ŋgərə ka la koonə də gəjwanə. Wabənə goonə na bəarii tuunə taa pooshi 'waslyakəənə ashuunə, taa ka ma'waslyakə ənji nuunə."

*Ləgwa sə nga hurəshishinə ama Yeesu**(Mar. 8.11-12; Luka 11.29-32)*

³⁸ Ma daba'əkii, hara maliminə da hara Farisanyinə a ba ka Yeesu: "Maləma, ŋga'ə keənə ha dā sə nga hurəshishinə keena nee." ³⁹ Amma əŋki ci ka tii: "Ma ənji nga zamanana, bwaya ənja, ənjitə pooshi ka nə'utə bariya nga Əntanjə nə tii. Ağı alənə nə tii kaa ənjə a dā ka tii sə nga hurəshishinə. Amma pooshi sə nga hurəshishinə ci ənjə a dā ka tii, madaamə ətə dīi Əntanjə də *anabi Yunana. ⁴⁰ Makə sətə baa Yunana vədfə makkə da uusərə makkə asəkə hərəfinə, ha'ə nə Uuzənə nga əndə a baanə vədfə makkə da uusərə makkə manjədfəkii ağı hanyinə. ⁴¹ Ma uusərə nga dā gəjwanə, kadə nə ənji Niniva a madə, təya vii ma'inə ka ənji nga zamanana, acii makə fii tii waazanə nga Yunana, kə baa tii ka Əntanjə. Yoo, tə'i sətə palee ka Yunana ganə, amma pooshi unə baanə ka ci. ⁴² Ma uusərə nga dā gəjwanə, kadə nə miitə dīi ŋwanjuunə agyanə hanyinə nga Saba a madə, kya vii ma'inə ka ənji nga zamanana, acii kə ma'ya ki dzədfə daga anə hanyinatə, kya shi aabii ŋwanjwə Sulayimaanu, kaa kya fa macicirə dzəgunənaakii. Yoo, tə'i sətə palee ka Sulayimaanu ganə, amma pooshi unə ağı fa wabənaakii."

*Wabənə nga Yeesu agyanə ənyanə nga ginaaja**(Luka 11.24-26)*

12:22 12.22-24 9.32-34.	12:23 12.23 20.30-31.	12:24 12.24 10.25.	12:28 12.28 Luka 17.21.	12:29 12.29
Isaa. 49.24.	12:30 12.30 Mar. 9.40; Luka 9.50.	12:31 12.31-32 12.24.	12:33 12.33 7.16-18.	12:34 12.34
3.7.	12:36 12.36-37 Yak. 3.6-10.	12:38 12.38-39 16.1-4; Mar. 8.11-12.	12:38 12.38 Yooh. 6.30; 1 Koor. 1.22.	
12:40 12.40 Yun. 2.1; Mat. 27.63.	12:41 12.41 Yun. 3.5.	12:42 12.42 1 Meem. 10.1-10.		

⁴³ “Maɗa kə dzəgi ginaaji ashi ɛnda, ka dzənə nə ci kura’ə aagi bilinə ka hatə pooshi ma’inə davə ka alə ha nga əpisəka. Amma paa ci ka upaanə. ⁴⁴ Ka banə nə ci ka naakii na: ‘A ɛnə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.’ Maɗa kə ɛnyi ci aa dɛvə, ca lapaa hakii gbənjə, maslaabakii, mahadakii nga’ə ɛsə. ⁴⁵ Makə nee ci ha’ə, wata ca palə ka ‘waa’wa hara ginaajinyinə mɛd’əfə ɛtə palee ka ci dɛ mɛzaanə. Təya shi, təya dɛmɛgərə aashi ɛndətə, təya ndzaanə. Wata ndzaanə nga ɛndətə a d’agi tɛgugunə palee ka nga njukə. Ha’ə dɛi na slənə dɛ bwaya ɛnji nga zamanana.”

I mæci Yeesu da ndzəkənjushi’inəkii

(Mar. 3.31-35; Luka 8.19-21)

⁴⁶ Ma Yeesu ma’ə agi wabənə ka ɛnja, wata kə mbu’ya mæci tii da ndzəkənjushi’inəkii, təya kəjaanə agyɛ, təya lɛgwa kaa təya wabə da Yeesu. ⁴⁷ Wata ɛndə’i ɛndə a ba ka ci oo’i, “Watiitɛ i muu tii da ndzəkənjushi’inəku kənjə kənjə agyɛ. Nga’ə ka tii nə wabənə da hɛ.” ⁴⁸ Ɖŋki Yeesu ka ci, “Wu sanjə nə yaaya? I wu nə ndzəkənjushi’inəkya?” ⁴⁹ Wata ca shiku tɛ lyawarənaakii, ɛnji ci, “Watiinə i yaayi da ndzəkənjushi’inəki. ⁵⁰ Acii tafa wu patə ca slənətə sətə ci Daadə ɛtə dadagyə a moo, ci nə ndzəkənjunəki da cikənjunəki da yaayi.”

13

Misaali dɛ ɛndə giirə slikerənə

(Mar. 4.1-9; Luka 8.4-8)

¹ Agi uusəratə rənjwə ha’ə, Yeesu a maɗə asii, ca palə, ca ndzaanə ama uunəvə kaa ca dzɛgunə ka ɛnja. ² Lanjə ka shanjə nə dabaala abiiikii, see dɛ makə ndɛrəvə ci aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə asəkəkii, ɛnjə a kəjaanə anə ndɛra. ³ Kə slɛnyi ci dɛ misaalinyinə ka baaba ka tii uushi’inə lanjə. Ɖŋki ci, “Tə’i ɛndə gi aasəkə rə ka giirə slikerənə. ⁴ Ma ca giirə slikerənəkii, tə’i harakii kwaalii ahada rɛgwa. Ɖginyinə a dɛmɛtə. ⁵ Harakii a kwaala ama pasla hatə dɛi hanyinə gi’u anəkii. Slikerənəkii a givagi pii pii, acii wata lyavərəvərə nə hanyinə anə faara. ⁶ Makə cifə uusəra, wata magiva slikerənəkii a naa’ugi saakii, acii pooshi slərəginəkii tahu tahu bahə sha ma’inə. Magiva slikerənəkii a huurəgi saakii. ⁷ Hara slikerənəkii a kwaala aagi dɛha. Makə giva slikerənəkii, dɛhəkii a pa’aanə ka ci, pooshi rɛgwa nga gərənə. ⁸ Amma, ma hara slikerənəkii, kə kwaalii tii anə njunyi hanyinə, kə vii tii njunyi cifanə. Harakii gya’ə gya’ə, harakii kuwa pu’unə kuwa pu’unə, harakii makkə pu’unə makkə pu’unə.” ⁹ Yeesu a uudəpaa, ɛnji ci, “Ma ɛndətə da liminə nga fanə, wa ca fa.”

Ka mi dɛ misaali?

(Mar. 4.10-12; Luka 8.9-10)

¹⁰ Wata *lyawarənə nga Yeesu a shi aabiikii, təya lɛgwa ka ci, ɛnji tii, “Ka mi sanjə cii kwa dɛ misaali, ha wabə ka ɛnja?” ¹¹ Yeesu a ba ka tii, ɛnji ci, “Ma unə, koonə vii Ɖntanjə rɛgwa nga shii ma’umbɛe uushi’inə nga njwanjunaakii, ɛntaa ka tii. ¹² Acii, ma ɛndətə kavə nəkii ka shii uushi’inəkii, ka ci tsakənə nə ɛnji paaratəginə kaa ca shii d’anə lanjə aciikii. Amma, ma ɛndətə dɛi naakii shiinə gi’u, taa gi’ukii maa, ka luuginə nə ɛnji aciikii. ¹³ Ci nee unə cii kya wabə ka tii dɛ misaali, acii ka tsaamənə nə tii, amma, paa tii ka neenə, ka kapaanə nə tii liminətii, amma, paa tii ka fanə, paa tii ka paaratəginə ɛsə. ¹⁴ Tii ca mbu’utəgi dɛ wabəɛtə wabi Ɖntanjə ka ɛnji *Isərayiila da ma anabi Isaaya ɛtə bii ci:

‘Ka fanə nuunə anəkii anəkii,
amma, pooshi unə ka paaratəginə shanjə.

Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
amma, pooshi unə ka neenə shanjə.

¹⁵ Acii ma ɛdzəmə nga ɛnjitsa, mapa’əkii,
liminətii ɛsə, manjiukəkii,

təya dzaa’agi ginətii.

Maci maɗamə tii ha’ə,

kaɗa kə nee tii dɛ ginətii,

təya fatə dɛ liminətii,

təya paaratəgi dɛ ɛdzəmətii,

təya zhi’wagi aabiiki ɛsə,

nya mbəɗəpaa dɛ tii.’

¹⁶ Amma, ma unə, tə'i barəkaanə ashuunə, acii agi neenə nə ginuunə, ha'ə agi fanə nə liminuunə əsə. ¹⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: lanə nə anabinyinə da ənji nga Əntanfə mwayi ka shanə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə."

Dzəgunətənə nga Yeesu tə misaali nga əndə giirə slikerənə

(Mar. 4.13-20; Luka 8.11-15)

¹⁸ "Fatəmə dīi kaa nya ba koonə sətə ci misaali nga əndə giirə slikerənə a moo banə: ¹⁹ mada kə fii ənji wabənə agyanə *ɲwanjuunə nga Əntanfə, amma mapaaratəgimə tii, ka ndzaanə nə tii makə slikeriitə kwaalii ahada rəgwa, *Seetanə a shi, ca dəməgi wabətətə giirə ənji a ədzəmətii. ²⁰ Ma slikeriitə kwaalii ama pasla, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanfə, təya luu pii də moodasəka. ²¹ Amma pooshi wabənəkii əji sləraginə a ədzəmətii bahə sə'watə uushi'inə nga suundzə saa'i. Acii ha'ə, mada kə lii nğərə'wə da cibə tə tii putə nga wabənə nga Əntanfə, pii wata təya bwasee. ²² Ma slikeriitə kwaalii aagi dəhə əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanfə, amma putə nga buurə uushi'inə nga *duuniya da uudə gəna, kə saawagi wabənəkii, pooshi nafakii. ²³ Ma slikeriitə kwaalii anə ɲunyi hanyinə əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanfə, təya paaratəgi nğə'a, təya ndzaanə makə slikerətətə ca vii ɲunyi cifanə, harakii gya'ə gya'ə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə makkə pu'unə makkə pu'unə."

Misaali də kuzənə

²⁴ Yoo, kə dīi Yeesu ka tii əndə'i misaali əsə də banə, "Ma ɲwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da sətə dīi də əndətə gi ka ləga ɲunyi slikerənə asəkə raakii. ²⁵ Ma davədə, ətsə taa wu patə ka ɲunyi nə ci, wata əndə daawaanaakii a dzə ka ləgavə kuzənə aagi aləkamaarakii, ca palə saakii. ²⁶ Makə givagi aləkamaara, kə girə, kə uugi nğərə manjeevənə, wata kuzənə a shigi ha'ə naakii. ²⁷ Ənji slənə nğə slanda rə a dzə ka banə ka ci, əŋki tii: 'Slandana, əntaa ɲunyi slikerənə ləgii ha? Aa dama dīi gyavagi kuzənə agikəya?' ²⁸ Wata ca ba ka tii: 'Əndə daawaanə dīi ha'ə.' Ənji slənaakii a ba ka ci: 'Nga'ə ka hə mada kə giinə ka mbuudəginə kwa?' ²⁹ Amma ca ba ka tii: 'Aa'aa'ə, bwaseemə, goona dzə ka mbuudəginə, acii mada kə gyuunə ka mbudənə, ka mbudənənə nuunə da i aləkamaara atsakii. ³⁰ Wa təya gərə patə. Mada kə mbu'ya saa'i nga cifanə, kadə nii kya ba ka ənji slənə cifanə, aa təya mbuudəgi kuzənə zəku'i, təya pukəgərə aagi gunə, taabu'u slənənətii ka nyi cifanə nğə raaki, nya pukəgərə aa dəbwə.' "

Misaali də manshidəfə slikerənə

(Mar. 4.30-32; Luka 13.18-19)

³¹ Yeesu a dā ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, "Ma ɲwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci makə hi'u iza, * əndə a nğərə, ca ləgapanə gakkii asəkə tsanə. ³² Slikerənəkii palee patə də ənshidəfənə. Amma, mada kə girə, ka dəginə ka dandza ka shanə. Əginyinə a shi, təya da kuvənyinatii davə."

Misaali də burəjanə

(Luka 13.20-21)

³³ Yeesu a dā ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, "Ma ɲwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci makə burəjanə. Minə a gwazətəgi də kəɲwə əjima makkə nğə əmpunə. Wata əmpunəkii patə a asləgi divə."

Da wabənə nga Yeesu də misaali

(Mar. 4.33-34)

³⁴ Ma uushi'iitə patə, kə wabi Yeesu ka dabaala də misaali, pooshi uushi cii kəya ba ka ənji yadə misaalikii. ³⁵ Ma ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə bii anabi oo'i: "Ka wabənə nə nyi ka tii də misaalinyinə, ka banə nə nyi ka tii sətə nji ma'umbeekii daga ka 'watəginə nga duuniya."

Dzəgunətənə nga Yeesu tə misaali də kuzənə

³⁶ Ma daba'əkii, kə bwasee Yeesu ka dabaala, ca dəməgərə aasii. Wata lyawarənaakii a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Batə keenə taa mi ci misaali də kuzənə a səkərə a moo banə." ³⁷ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Ma əndətə ləgii ɲunyi slikerənə, ci

13:17 13.17 1 Piita 1.10-12. **13:22** 13.22 1 Tim. 6.9-10. **13:30** 13.30 3.12; Səniine 14.14-15. * **13:31** 13.31 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə nğə Gudə. Amma ma wabənə nğə Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə nğə Isərayiila wabi ci. **13:31** 13.31 17.20; Luka 17.6. **13:32** 13.32 Əzaki. 17.23. **13:33** 13.33 1 Koor. 5.6; Gal. 5.9. **13:34** 13.34-35 13.10-17. **13:35** 13.35 Jab. 78.2.

nə *Uuzənə nga ənda. ³⁸ Ma ra, ci nə duuniya. Ma nɔnyi slikerənə əsə, tii nə ənji nga nwanjuunə nga Əntanfa. Ma kuzənə, tii nə ənji nga Seetanə. ³⁹ Ma əndə daawaatə gi ka ləgavə kuzənətə, ci nə Seetanə. Ma saa'i nga cifanə, ci nə muudinə nga duuniya. Ənji slənə cifanə əsə, tii nə malaa'ikanyinə. ⁴⁰ Makə sətə ci ənjə a dzatəgi də kuzhinyinə, ənjə a kaanə gunə, ha'ə na də ka muudinə nga duuniya. ⁴¹ Kadə nə Uuzənə nga əndə a sləkee ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya dzatəgi də ənjitə ca kavə ənji ka də 'waslyakənə də ənjitə ca də bwaya uushi'inə, təya fədfəgi tə tii agi nwanjuunaakii, ⁴² təya əjigərə tə tii aagi gunə. Davə tuunətii, təya tsəbə linyinətii. ⁴³ Ma ənjitə da goonja ashitii əsə, ka bərənə nə tii makə uusəra agi nwanjuunə nga Dəsənətii. Ma əndətə da liminə nga fanə, wə ca fa."

Misaali də manğədfə gəna

⁴⁴ "Ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə də manğədfə gəna ətə upaa əndə'i əndə asəkə rə, ci ka ha nga uuzanə. Makə upaa ci, ca ənə ka ngədfəginə davə. Ka moodfasəkə nə ci ka şanə. Ca dzə ka dərəmagi də uushi'inaakii patə, ca dərəgi də rətə."

Misaali də lu'ulu'u

⁴⁵ "Ha'ə əsə, ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə də əndətə ca ələ nɔnyi lu'ulu'u. ⁴⁶ Wata makə upaa ci nɔnyikii, ca dzə ka dərəmagi də uushi'inaakii patə, ca dərəgi də nɔnyi lu'ulu'uta."

Misaali də slaadfa

⁴⁷ "Ha'ə əsə, ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə də slaadfa ətə kagerə ənji aagi uunəva, ca kaasha hərəfinə kama kama lanə. ⁴⁸ Makə nii slaadəkii, ənjə a əlyagi aanə ndərə, ənjə a ndzaanə ka tsəkəgi nɔnyi hərəfinə aasəkə dəva. Bwayakii əsə, ənjə a pukəgi. ⁴⁹ Ha'ə na də əsə uusəra nga muudinə nga duuniya. Kadə nə malaa'ikanyinə a dzə ka tsəkəgi bwaya ənji ahada nɔnyi ənja, ⁵⁰ təya əjigərə tə tii aagi gunə. Davə tuunətii, təya tsəbə linyinətii."

Kura uushi'inə da iirə uushi'inə

⁵¹ Yoo, Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Kə fii unə uushi'iitə patə kwa?" Təya ba ka ci, "Awa, kə fii inə." ⁵² Wata ca ba ka tii, "Tadfa wu agi maliminə ndzaa ka lawara agi nwanjuunə nga dagyə, makə nga slanda yi nə ci, ətə ca ngiragi kura uushi'inə da iirə uushi'inə asəkə kuvə shigaakii."

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu

(Mar. 6.1-6; Luka 4.16-30)

⁵³ Makə uudəpaa Yeesu baaba misaalinyiitsa, ca madə gatə, ca palə saakii ⁵⁴ aa hakii aa vərə, hatə girə ci davə, ca dzəgunə ka ənji asəkə *kuvə də'watii. Kə dʒii ka tii ka sə nga hurəshishinə, təya ba ahadatii, "Da sanə upaa əndətə shiine ha'a? Da upaa ci baawəfa nga də sə nga hurəshishina? ⁵⁵ Əntaa uuzənə nga əndə gwa'a ənfuginə nə ca? Əntaa Mariyaama nə məcə? Əntaa i Yakubu da Yusufu da Simoonə da Yahuda nə ndzəkənjushi'inəkəya? ⁵⁶ Əntaa ganə ahadaamə nə cikənjushi'inəkii pata? Da sanə upaa əndətə sətə ha'a?" ⁵⁷ Wata təya kaaree ka ci. Yeesu a ba ka tii, "Ma *anabi, taa ka ngutə vərənə gi ci patə, kaa paanə nə ci məghərəvənə. Amma ma gakkii də vərə da ahada ənji yaakii, paa ci ka upaa məghərəvənə."

⁵⁸ Madamə Yeesu sə nga hurəshishinə lanə davə putə nga ghatə vii goonjatii.

14

Əntənə nga Yoohana əndə d'a bapətisəma

(Mar. 6.14-29; Luka 9.7-9)

¹ Ma ka saa'ita, kə fii *Hirudusə, nwanjwə anə hanyinə nga Galili, habara nga Yeesu. ² Ca ba ka ənji slənəakii, "Ci nə Yoohana əndə d'a bapətisəma. Kə ma'i ci agi mamətə ənja. Ci nee unə upaa ci baawəfa nga dfaadfa sə nga hurəshishinə ha'ə."

³ Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a anəgi, ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma dʒii ci ha'ə, putə nga Hiroodiya, minə nga ndzəkənjuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ngərəmə Hirudusə tə ki kaa kya ndzaa ka minaaakii. ⁴ Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, "Madəbeemə ha ngərə tə Hiroodiya kə minaaaku şanə." ⁵ Kə mwayi Hirudusə bələginə tə Yoohana, amma ngwaliikii acii dabaala, acii kə ngirə tii

tə Yoohana ka anabi. ⁶ Makə zhi'wa kumənə nga uusəratə pwayi ənji tə Hirudusə, kə uji uuzənə nga Hiroodiya uncitə minəkii akəŋwacii ənja. Ha'ə, kə kadəesəkə ka Hirudusə. ⁷ Ca dā ka ki aləkawalə də jidə oo'i, taa mi patə bii ki, ka wiinə nə ci ka ki. ⁸ Məci a ba ka ki, wa kya kədii nə nga Yoohana. Wata uncitə miitə a ba ka Hirudusə, "Ŋga'ə ka nyi ha vii ka nyi nə nga Yoohana əndə dā bapətisəma əndzə'i asəkə kəŋwa." ⁹ Makə fii ŋwanjwə ha'ə, kə zhiimə tə ci asəkəkii. Amma putə ŋga jidəətə ji'i ci da putə ŋga madiigərə ənjitə 'waa'wa ci, kə bii ci, wa ənjə a vii ka ki setə mwayi ki. ¹⁰ Wata ca sləkee ka ənjə a dzə ka lyagi nə nga Yoohana a furəshina. ¹¹ Makə lyagi ənji, wata ənjə a kira asəkə kəŋwa, ənjə a vii ka uncitə miitə, kya luu, kya kərə ka məci. ¹² Wata lyawarənə nga Yoohana a shi, təya ŋgərə waakii, təya dzə ka ŋgədəginə. Ma daba'əkii, təya dzə ka banə ka Yeesu tə sətə dīi.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə

(Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)

¹³ Makə fii Yeesu habara agyanə Yoohana, ca ndərəvə saakii aasəkə kumbawalə, kaa ca dzə ka ndzaanə daanəkii ka hatə pooshi ənji davə. Amma, makə fii dabaala ha'ə, təya bwasee ka vərənati, təya nə'u tə ci də sədfətii. ¹⁴ Yeesu a jiməgərə asəkə kumbawalə aanə ndərə. Makə nee ci ka dabaala lanə, kə nyihə ci təgunuunatii. Wata ca mbədəpaa də ənji bwaneatii.

¹⁵ Ma ətsə kaa uusəra a kula, lyawarənaakii a shi aabiikii, əŋki tii, "Kə dīi kədəwanə; wiinə agi bilinə naamə ganə. Acii ha'ə, bawə ka ənji, wa təya dzə aasəkə vəranyinə ka dərə zəmə ka natii na." ¹⁶ Wata Yeesu a ba ka tii, "Pooshi bwatya ŋga dzənati. Unə nə vii ka tii zəma." ¹⁷ Təya ba ka ci, "Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə ba'ə hərəfinə bəra'i nəndə acii inə." ¹⁸ Wata ca ba ka tii, "Kiramə ka nyi." ¹⁹ Ca ba ka dabaala, wa təya ndzaanə agyanə kuzəna, ca ŋgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca madfə ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə əntanfə, ca faatsəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii, təya vii ka dabaala. ²⁰ Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə tə ətə mbədəaanə, dəvə pu'u aji bəra'i. ²¹ Ma ənjitə agi zəmətə, kə mbu'i tii bahə dəbu'u tufə, tsanə nə makinə da manjəevənə.

Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə

(Mar. 6.45-52; Yooh. 6.15-21)

²² Wata Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya takəŋwa ka ci aa tanəgi uunəva, kaa ca ba ka dabaala a palə satii. ²³ Ma ənji agi palənə satii, ma ci naakii, wata ca ndərə aa ginjwə, ci daanəkii, kaa ca dā də'wa. Kə uugi vədə dənə, ci daanəkii nə əndə davə, ²⁴ dzadə ahada uunəvə nə kumbawalə əsə. Dzawə ka kumbawaləkii nə dzənə aakəŋwə ma'ə, acii lanə dərəva nə mədə agi əgyanə dakəŋwacii, ma'inə a dzə də dəgənə aashi kumbawala. ²⁵ Ma ətsə ha wurə wurə kaa ca pukə, wata Yeesu a dzə aabii lyawarənaakii də wiinə anə ma'inə. ²⁶ Makə nee lyawarənaakii ka ci ka wiinə anə ma'inə, kə ŋgwaləgi tii ka shanə, əŋki tii, "Wiitə bərəhinə!" təya kaala vurənə. ²⁷ Amma pii Yeesu a wabə ka tii, əŋki ci, "Baneemə ka moodəfuunə. Nyi əna, goona ŋgwalə!" ²⁸ Wata Piita a ba ka ci, əŋki ci, "Slandana, mada hə ətsə tanyi, bawə ka nyi, kaa nya dzə aabiiku anə ma'inə." ²⁹ Yeesu a ba ka ci, "Shiwa!" Wata Piita a jiməgərə asəkə kumbawala, ca wii anə ma'inə, ca dzə aabii Yeesu. ³⁰ Amma, makə nee ci ka mədə anə ma'inə, ca ŋgwaləgi. Wata ndzanə lipənə nə ci aagi ma'inə, ca ka vurənə, "Slandana, luupaa tə nya!" ³¹ Pii wata Yeesu a vii ciinəkii ka ci, ca kəsətə tə ci ka ciinə, ca ba ka ci, "Kə əki gi'inaaku tə nyi. Ma nə hə ka nəhənə, paa nyi ka kavənə tə hə ka wiinə anə ma'inə kwa?" ³² Təya ndərəvə aasəkə kumbawala, wata mədə a dədəkə. ³³ Lyawarənaakii a gərə'waanə asəkə kumbawala, təya paslə tə Yeesu, təya ba, "Tantanyinə, *Uuzənə ŋga əntanfə nə hə."

Mbədəpaaənə ŋga Yeesu də ənji bwaneə də Ginazarətə

(Mar. 6.53-56)

³⁴ Makə tanəgi tii uunəva, təya mbu'u aanə hanyinə ŋga Ginazarətə. ³⁵ Ma ənji davə, kə puləgi tii oo'i, Yeesu ətsə shi. Wata təya sləkee taa dama patə anə hanyinəkii, ənjə a kyaara ka ci ənji bwaneə patə. ³⁶ Təya kədii aciikii, taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwaneə a təbətə. Patənə ŋga ənjitə təbətə, kə mbə'i tii.

15

*Alə'aada nga dzədzəshi'inə**(Mar. 7.1-13)*

¹ Kə shi harii *Farisanyinə da maliminə daga də Urusaliima aabii Yeesu, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, ² "Ka mi saŋə ci lyawarənaaku a taŋəgi alə'aada nga dzədzəshi'inaama? Acii ma təya, paa tii agi yibəgi ciinətii taabu'u zəmənetii." ³ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Ya unə noonə, ka mi dee cuuna taŋəgi bariya nga Əntaŋfə putə nga alə'aada goonə?" ⁴ Acii kə bii Əntaŋfə oo'i: "Duunətə tə i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dii taa məci, wa əŋjə a bələgi tə ci." ⁵ Amma, ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka əŋji oo'i, ma sətə dəbēe əndə a vii ka dii taa məci, maɗa bii ci ka tii: 'Ma sənə, kə vii nyi ka Əntaŋfə', taɗa paa ci duunətə tə tii ma'ə, pooshi haala. ⁶ Də ha'ə bwasee unə ka wabənə nga Əntaŋfə putə nga alə'aada goonə. ⁷ Unə əŋjite ca nə'u tə Əntaŋfə də moodəfə bəra'i, asee, tantanyinə nə anabaakwaanə nga Isaaya ətə bii ci anuunə oo'i: ⁸ 'Ma əŋjitsa, amatii ci təya haŋətə tə nyi, Amma, ma ədzəmətii, dzadə da nyi ka shaŋə. ⁹ Zafə nə paslənətii tə nyi, acii ma alə'aadanyiitə ci təya dzəgunə ka əŋja, banə nga əndə shiŋkinə, əntaa banaaki.' "

*Uushi'iitə ca əjijinətə tə ənda**(Mar. 7.14-23)*

¹⁰ Wata Yeesu a 'waa'watə dabaala aabiikii, ca ba ka tii, "Fatəmə, una paaratəgi: ¹¹ Əntaa sətə ca dzəgərə da ma ənda ca əjijinətə tə ci, amma sətə ca shigi da makii ca əjijinətə tə ci." ¹² Wata lyawarənaakii a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, "Kə shii hə oo'i, ma wabəətsə bii hə, kə kullii aasəkə Farisanyinə nii?" ¹³ Ca ba ka tii, əŋki ci, "Taɗa ŋgūtə slikerənə giva patə, maɗa əntaa Daadə ətə dadagyə ləgii, ka mbudəginə nə əŋji. ¹⁴ Bwaseemə ka tii, goonə buurə tə tii, muurəfinə ca kərə tə harakii. Maɗa muurəfə ca kərə tə muurəfə makə ci, tii kyakya'ə ca kwaalagərə aa gu'u." ¹⁵ Amma əŋki Piita ka ci, "Bawə keenə taɗa mi ci misaalitə a moo banə." ¹⁶ Ca ba ka tii, "Ma'ə unə yadə paaratəgi də uushi makə nga əŋjitsə kwa? ¹⁷ Asee, ma'ə unə mapaaratəgimə. Taɗa mi patə dzəgərə da ma ənda, ka dzəgərənə kura'ə aasəkə, ca gimagi. ¹⁸ Amma, ma sətə ca shigi da ma ənda, a ədzəmə ca shigi. Ci ca əjijinətə ənda. ¹⁹ Acii a ədzəmə nə əndə ka buurətə bwaya uushi'inə ca kavə tə ci ka bələ ənda, ca aləhiinə, ca ɗa badawaanə, ca hərə, ca jirakə, ca wabə bwaya uushi'inə aashi ənda. ²⁰ Wiitə tsarə nga uushi'iitə ca əjijinətə ənda. Amma, ma adənə yadə yibəgi ciinə, pooshi ka əjijinətə ənda."

*Gi'inə nga məshipətə minə tə Yeesu**(Mar. 7.24-30)*

²¹ Wata Yeesu a maɗə gatə, ca palə aanə hanyinə nga Tiira da nga Sidoonə. ²² Ma anə hanyinəkii, tə'i əndə'i mitə Kana'ana. Wata kya shi də tuunə, əŋki ki, "Ya'ə Slandana, jijinə nga *Dawuda, nəhuu təgunuunaakya! Tə'i uuzənaaki, uncitə minəkii da i ginaaji ashitə. Lya'ə lya'ə nə ki ka shaŋə." ²³ Amma, majikəmə Yeesu ka ki taɗa rəŋwə də makii. Wata lyawarənaakii a əntsahə aabiikii, təya kədi aciikii, əŋki tii, "Bawə ka ki, wa kya dzə sətə, acii agi shinə nə ki də nə'unə taamə də wazənə laŋə." ²⁴ Yeesu a jikəvə, əŋki ci, "Ma sləkēe əŋji ka nyi, wata ka əŋji *Isərayiila tanə, acii makə maza bağiinə nə tii."

²⁵ Amma miitə a shi, kya gərə'waanə atsaə sədə Yeesu, əŋki ki, "Ya'ə Slandana, tsakuu tə nyi." ²⁶ Yeesu a ba, "Pooshi nga'ə nə ŋgərətə zəmə nga manjeevənə, əŋjə a kagi ka ədiinə." ²⁷ Əŋki miitə, "Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ədiinə əsə, agi adənə nə tii murəmurinə nga zəmətə ca kwaalagi acii slanjiinətii." ²⁸ Yeesu a ba ka ki, "Mina, laŋə nə gi'inaaku tə nyi. Ma sətə cii kwa uudə, ka ɗanə nə əŋji ka hə." Wata kə mbə'i uuzənətə ka saa'ita.

Mbədəpaanə nga Yeesu də əŋji bwaneə laŋə

²⁹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a maɗə davə, ca dzə də palənə ama uunəvə nga Galili, ca ndərəgi aanə ɗaŋgərə, ca ndzaa dasə davə. ³⁰ Əŋji bəzəkii a dzə aabiikii, təya kərə əŋji bwaneanyinə kama kama, maɗiyyi əŋja, mahurəməsə əŋja, muurəfina i kadəgələminə da hara əŋji bwaneanyinə laŋə. Təya banee ka tii akəŋwaciikii. Ca mbədəpaa də tii.

³¹ Makə nee ənji kadəguləmə a wabə, mabiiyi ənji əsə, kə ənyi ilənyinatii ka guunə, mahuraməsə ənji əsə, watiinə ka wiinə, muurəfinə əsə, watiinə ka neenə, kə dii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə ka shan̄ə. Wata t̄əya d̄uunətə t̄ə Əntan̄fə n̄ga ənji *Isərayiila.

Adəvənə n̄ga Yeesu ka ənji d̄əbu'u ənfwadə
(Mar. 8.1-10)

³² Wata Yeesu a 'waa'watə t̄ə lyawarənaakii aabiikii, ca ba ka tii, "Agi nəhənə nə nyi t̄əgunuunə n̄ga ənjitsa, acii baanə makkə nə tii abiiki ənshinə, pooshi tii da sə n̄ga kavənə aa matii. Pa nya moo t̄əya palə də madəfənə, acii ga madəfənəkii a mbee ka tii a rəgwa." ³³ Wata lyawarənaakii a ba ka ci, "Ya əna, da upaanaamə zəmə bahə zəməvənə ka ənjitsə lan̄ə ha'ə ganə agi bilina?" ³⁴ Yeesu a ləgwa a matii, "Buroodi moonə nəndə acii una?" T̄əya ba ka ci, "Buroodi mədəfə da uuji hərəfinə." ³⁵ Wata ca ba ka dabaala, kaa t̄əya ndzaanə patə. ³⁶ Ca n̄gərə burooditə mədəfə da hərəfiita, ca kuyirii t̄ə Əntan̄fə, ca baatsəpa, ca vii ka lyawarənaakii, t̄əya t̄əkəpa ka ənja. ³⁷ Patənati, t̄əya zəmə, t̄əya əburə. Lyawarənaakii a tsəəkətə ətə mbədaanə, d̄əvə mədəfə. ³⁸ Ma ənjitə agi zəmətə, d̄əbu'u ənfwadə, tsan̄ə nə makinə da manjeevənə. ³⁹ Wata ca ba ka dabaala, kaa t̄əya palə satii. Ma daba'əkii, ca ndəgəvə aasəkə kumbawala, ca palə aanə hanyinə n̄ga Magadanə.*

16

Ləgwa sə n̄ga hurəshishinə ama Yeesu
(Mar. 8.11-13; Luka 12.54-56)

¹ Yoo, kə shi hara *Farisanyinə da *Sadukinyinə aabii Yeesu, kaa t̄əya t̄əkə t̄ə ci. T̄əya ba ka ci, kaa ca d̄a ka tii sə n̄ga hurəshishinə ətə ca baarii oo'i, t̄ə'i ci da baawəda n̄ga Əntan̄fə. ² Ənki Yeesu ka tii, "Ma uusəra a kula, mad̄a dizə nə səkəntan̄fə, agi banə nuunə: 'Pooshi ha ka tsəfənə doorə.'" ³ Ma tsədak' əsə, mad̄a tsaaməgyuunə aagi əntan̄fə, una nee dizə t̄əku t̄əku nə ha, agi banə nuunə: 'Ka ndzəmənə nə vənə ənshinə.' Mad̄a tsaaməgyuunə aagi əntan̄fə, ka mbeənə nuunə ka batənə taa iitə nə ha a ndzaanə. Amma, pooshi unə ka mbee ka paaratəgi də ndzaanə n̄ga zamanana. ⁴ Ma ənji n̄ga zamanana, bwaya ənja, ənjitə pooshi ka nə'utə bariya n̄ga Əntan̄fə nə tii. Agi alənə nə tii kaa ənjə a d̄a ka tii sə n̄ga hurəshishinə. Amma, pooshi sə n̄ga hurəshishinə ci ənjə a d̄a ka tii, mad̄aamə ətə dii Əntan̄fə də anabi Yunana." Makə wabi ci ha'ə, wata ca palə saakii.

*Burəjanə n̄ga *Farisanyinə da n̄ga *Sadukinyinə*
(Mar. 8.14-21)

⁵ Ma t̄əya dzə də tan̄ənə asəkə kumbawala, wata lyawarənaakii a buurətə oo'i, kə zaanə ka tii nə n̄gərəvənə buroodi. ⁶ Yeesu a ba ka tii, "Nəhamə noonə na acii burəjanə n̄ga Farisanyinə da n̄ga Sadukinyinə." ⁷ Makə fii tii ha'ə, t̄əya gwan̄ə ka wabənə ahadati, ənki tii, "Ma bii ci ha'ə, ətə pooshi amə n̄giraanə buroodi." ⁸ Asee, kə shii Yeesu sətə ci t̄əya ba. Wata ənki ci ka tii, "Ya una, kə əki gi'inə goonə t̄ə nyi. Ka mi cuuna wabə agyanə ghatə buroodya? ⁹ Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaarətəgimə kuna? Kə zaanə koonə nə burooditə tufə ətə agi ənji d̄əbu'u tufə kwa? Dəvə moonə tsəəkətuunə t̄ə ətə mbədaana? ¹⁰ Aa ya burooditə mədəfə əsə, ətə agi ənji d̄əbu'u ənfwadə? Dəvə moonə tsəəkətuunə t̄ə ətə mbədaana? ¹¹ Iitə t̄əkuree unə ka paaratəginə oo'i, ma cii kya wabə koonə əna, əntaa agyanə buroodi. Nəhamə noonə na acii burəjanə n̄ga Farisanyinə da n̄ga Sadukinyinə." ¹² Wata t̄əya paaratəgi oo'i, əntaa banə bii ci ka tii oo'i, wa t̄əya nəhə natii nə acii burəjaatə ci ənjə a d̄a də buroodi. Amma, wa t̄əya nəhə natii nə acii dzəgunənə n̄ga Farisanyinə da n̄ga Sadukinyinə.

*Banə n̄ga Piita oo'i, Yeesu nə *Matadəkii n̄ga Əntan̄fə*
(Mar. 8.27-30; Luka 9.18-21)

¹³ Yoo, kə gi Yeesu aanə hanyinə ətə kədəhə da vərənə n̄ga Kayisariya Filipi. Makə gi ci, kə ləguyi ci ama lyawarənaakii, ənki ci, "Ya nyi *Uuzənə n̄ga ənda, wu san̄ə nə nyi ci ənjə a ba?" ¹⁴ Ənki tii, "Agi banə nə hara ənji, hə nə Yoohana əndə d̄a bapətisəma. Ənki hara ənji, hə nə anabi *Iliya. Hara ənji əsə, ənki tii, hə nə Irimiya taa əndə'i anabi n̄ga n̄jukə." ¹⁵ Yeesu a ba ka tii, "Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?" ¹⁶ Simoonə Piita a

15:32 15.32-39 14.13-21. **15:32** 15.32 9.36. * **15:39** 15.39 Magadanə: uushi rənjwə da Magədala. Mitə vərənə n̄ga Magədala n̄ji Mariyaama Magədalina. **16:1** 16.1-4 12.38-39; Luka 11.16,29-30. **16:1** 16.1 Yooh. 6.30. **16:6** 16.6 Luka 12.1. **16:7** 16.7-9 Mar. 6.52. **16:8** 16.8 14.31. **16:9** 16.9 14.20. **16:10** 16.10 15.37. **16:14** 16.14 14.2; 17.10-13; Mat. 21.11.

jikəvə, əŋki ci, “Hə nə Mataɖəkii,* Uuzənə ŋga Əntanfə Əndə vii əpinə.”¹⁷ Yeesu a ba ka ci, “Əndə barəkaanə nə hə, Simoonə, uuzənə ŋga Yunana. Aci i əntaa əndə shiŋkinə baarəgi ətsə ka hə, amma Daadə ətə dadagyə baarəgi ka hə.”¹⁸ Wanyinə ka banə ka hə əsə: hə nə Piita, makə banə pasla. Anə paslanə nii kya mbukya Ikəliisiyaaki. Taa wa, pooshi na palee ka ŋgeerənə ŋga Ikəliisiyakii.¹⁹ Ka viinə nə nyi ka hə lakila ŋga makuvə ŋga ŋwanjuunə ŋga dagyə. Taa mi patə anətə hə ganə a duuniya, ma'anəkii gatə dagyə. Ha'ə əsə, taa mi patə pərəgi hə ganə a duuniya, mapərəkii gatə dagyə.”

²⁰ Wata Yeesu a ɖa ka lyawarənaakii bariya də ŋgeerənə tuu'inə, “Goonə ba ka taa wu oo'i, nyi nə *Mataɖəkii ŋga Əntanfə.”

Wabənə ŋga Yeesu agyanə tsarə ŋga əntətə nii kəya əntə
(Mar. 8.31-9.1; Luka 9.22-27)

²¹ Daga ka saa'ikii 'watəgi Yeesu dzəgunətənə ka lyawarənaakii oo'i, tyasə see a dzə ci aa Urusaliima. Ma dawa, ka sanə nə ci cibənyinə laŋə acii gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə, əŋjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ca madətə agi mamətə ənja. ²² Makə fii Piita ha'ə, wata ca kəsəgi tə ci aatəŋgala, ca wazə ka ci, əŋki ci, “Wa Əntanfə a dzagi ətsa, Slandana, pooshi ətsə ka ɖanə shaŋə!”²³ Amma Yeesu a zə'wugi aabii Piita, əŋki ci ka ci, “Dzəgi aabiiki, *Seetanə! Hərəmbəɖə nə hə ka nyi. Aci ma hiimatsaaku, ŋga əndə shiŋkinə, əntaa ŋga Əntanfə.”

²⁴ Wata Yeesu a ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, “Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi.”²⁵ Tada wu patə ca ɖa gazhi'waanə ŋga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma tada wu patə ətee ka əpinaakii putə ŋga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci bwatyakii.²⁶ Mi sanə nə bwatya ŋga upaa patənə ŋga uushi'inə asəkə duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. Mada kə zii əpinə ŋga ənda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ənə ka upaa də əpinəkii.²⁷ Aci kədəhə nə Uuzənə ŋga əndə ka shinə tii da malaa'ikanyinaakii agi məghərəvənə ŋga Dii, ca vii shikwa taa ka wu makə sətə slənyi ənda.²⁸ Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara ənji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə mamətəmə, ka shinə ŋga Uuzənə ŋga ənda, kaa ca ndzaa ka ŋwanjwa.”

17

Məghərəvənə ŋga Yeesu
(Mar. 9.2-13; Luka 9.28-36)

¹ Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ŋgərə tə Piita da i Yakubu tii da ndzəkəŋjuci, waatoo Yoohana, ca kərə tə tii aanə magərə giŋwa, wata tii ha'ə.² Ma təya nee, wata ca zə'wə akəŋwaciitii, bərənə nə kəŋwaciinəkii makə uusəra. Ha'ə nə kəjeerənaakii əsə, ca ɖagi tyaslyaslyə makə əmputə kəbənə.³ Wata ma təya nee, watititə i Muusa da anabi *Iliya, təya wabəshi da Yeesu.⁴ Wata Piita a ba ka Yeesu, “Slandana, ŋga'ə dii makə ganə niinə. Maa ŋga'ə ka hə, ka ratənə nə nyi koonə tsakabanyinə makkə ganə. Naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə.”⁵ Ma ci ma'ə agi wabənə ha'ə, wata məzhiɖəkwyaminə ətə ca bərə a zadəgi dagyanətii. Ma təya fa, əndə a wabə agi məzhiɖəkwyaminəkii, ca ba, “Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki. Famə tə ci.”⁶ Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata ŋgwələnə a ɖa tə tii ka shaŋə, təya kwaalagi aa panə aanə kəŋwaciinətii.⁷ Wata Yeesu a əntsahə aabiitii, ca təbətə tə tii, ca ba, “Madətəmə, goonə ŋgwələ.”⁸ Makə madəe tii ka ginətii, maneemə tii taa ka wu ma'ə, madaamə Yeesu.

⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, kə bii Yeesu ka tii, “Goonə ba taa ka wu tə sətə nee unə. See daba'ə madənaaki agi mamətə ənja, nyi *Uuzənə ŋga ənda.”

¹⁰ Lyawarənaakii a ləgwa ka ci, əŋki tii, “Aa mi dii ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəŋwa shinə ka Aləmasiihu?”¹¹ Yeesu a ba ka tii, “Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəku'i ka hadatəgi də patənə ŋga uushi'inə.”¹² Amma, wanyinə ka banə koonə: kə uugi Iliya shinə. Mashiimə ənji tə ci, təya cibə də ci makə sətə kədəesəkə ka tii. Ha'ə makə ətsə, kədəhə nə təya cibə də Uuzənə ŋga əndə əsə.”

* **16:16** 16.16 Waatoo, Aləmasiihu. **16:16** 16.16 14.33; Yooh. 1.49; 11.27. **16:18** 16.18 Luka 22.32; Yooh. 1.42; 21.15-17; Af. 2.20. **16:19** 16.19 Luka 11.52; Mat. 18.18; Yooh. 21.15-17. **16:20** 16.20 17.9. **16:21** 16.21 17.22-23; 20.17-19; 26.2. **16:27** 16.27 Jab. 62.13; Ayb. 34.11; Mat. 7.23-27; 13.41; 25.31-46; Luka 13.27; Yooh. 5.29; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 1 Piita 1.17; 2 Tim. 4.14; Səniinə 22.12. **16:28** 16.28 10.23; 24.34; Mar. 9.1; 13.30; Luka 9.27; 21.32. **17:1** 17.1 5.1. **17:2** 17.2-8 2 Piita 1.16-18; Səniinə 1.16. **17:5** 17.5 3.17. **17:9** 17.9 16.20. **17:10** 17.10-11 Mal. 3.23-24; Mat. 16.14. **17:12** 17.12-13 11.14; Luka 1.17; Yooh. 1.21.

¹³ Wata lyawarënaakii a paaratëgi oo'i, ma lliyatë cii këya wabë agyanëkii, ci në Yoohana ëndë ða bapëtisëma.

Mbëðëpaanë nga Yeesu dë uuzënë ëtë këshi ginaaji të ci
(Mar. 9.14-29; Luka 9.37-43a)

¹⁴ ðnyanatii aabii dëbaala, wata ëndë'i ëndë a shi, ca gërë'waanë akëñwacii Yeesu, ¹⁵ ca ba, "Slandana, nëhuu tégunuunë nga uuzënaaki. Të'i ma'idë'ida ashikii, agi ðané të ci ka shañë. Ka ëndë'i ha, ca kulagërë aagi gunë, ka ëndë'i ha, aagi ma'inë. ¹⁶ Kë kira nyi të ci ka lyawarënaaku, amma kë tükuree tii ka mbëðëpaanë ðë ci." ¹⁷ ðñki Yeesu, "Ya'ëmë, unë ëñji nga zamanana, pooshi unë gi'i të ðntañfë, bwaya ëñja. Ca'ë guci nii kya ndzaa doona? Ca'ë guci së'watënëki tuuna? Kiramë ka nyi uuzënëkii dñii!" ¹⁸ Makë kira ëñji, Yeesu a wazë ka ginaajikii, wata ginaajikii a shigi ashi uuzëta. Pii wata kë mbë'i uuzëta.

¹⁹ Ma dëba'ëkii lyawarënaakii a ëntsahëtë aabii Yeesu daanëtii, tëya lëgwa ka ci, "Mi sanjë dñii tükuree inë ka lyaakagi të ginaajitsa?" ²⁰ Yeesu a ba ka tii, ëñki ci, "Putë nga gi'uunë nga gi'inë goonë të nyi. Tantanyinë cii kya ba koonë, maci kë mbu'i gi'inë goonë të nyi taa wata makë hi'u iza,* [²¹ 1Ammä, ma tsarë nga ginaajitsa, see ðë dë'wa da suumaya mbeënë ëñji ka lyaakaginë.] kadä ka banë nuunë ka ginjuna: 'Duu aa hatë!' ka dzënë në ci ëšë. Pooshi uushi ca kadëe ka ñgeerënë goonë.

ðñënë nga Yeesu ka wabënë agyanë ëntënaakii
(Mar. 9.30-32; Luka 9.43b-45)

²² Guñënë nga lyawarënë nga Yeesu patë anë hanyinë nga Galili, wata ca ndzanë wabënë ka tii agyanë naakii na, ca ba, "Këðëhë në ëñji ka viinë të Uuzënë nga ëndë aacii ëñja, ²³ tëya bëlägi të ci, amma ka madëenë në ëñji ka ci agi mamëëtë ëñja ka makkënë nga uusëra." Makë fii tii ha'ë, wata səkë nga lyawarënaakii a bëzëgi kuzhidë kuzhidë.

*Ki'i tsəkë nga *yi nga ðntañfë*

²⁴ Kë gi Yeesu da lyawarënaakii aa Kafarënahumë, wata ëñji luu tsəkë nga yi nga ðntañfë a dzë aabii Piita, tëya lëgwa, ëñki tii: "Ya sanjë, agi ki'inë në malëmë goonë tsəkë nga yi nga ðntañfë nii?" ²⁵ ðñki Piita, "Dë nga'ë në ci agi ki'inë." Makë ënyi Piita aasii, Yeesu a wabë ka ci zëku'i, ëñki ci, "Iitë nee hë naaku daa, Simoonë? Wu dëbëe ki'i tsəkë ka meeminë nga *duuniyana? Manjëevnätii nii, anii hara ëñja?" ²⁶ ðñki Piita, "Hara ëñji dëbëe tsəkënë." Wata Yeesu a ba, "Makë ha'ë dñii, madëbeemë manjëevnätii a tsəkë. ²⁷ Amma, acii gañwa bëzee ka səkëti, ma ðanëku, duu aama uunëwa, ha kagërë manjëlana aagi ma'inë. Ma hërëfiitë 'watëgi hë kësënë, ka lapaanë në hë kwaba a makii bahë ki'inë ðë tsëkaaki da naaku, ha kërë ka tii."

18

Wu sanjë palee dë gawuuna?
(Mar. 9.33-37; Luka 9.46-48)

¹ Ma ka saa'ikii ha'ë, wata *lyawarënë nga Yeesu a shi aabiikii, tëya lëgwa amakii, ëñki tii, "Wu sanjë palee dë ðuunuunë agi ñwanjuunë nga dagya?" ² Wata Yeesu a 'watë të ëndë'i uundzë uuzënë, ca kënëe ka ci ahadatii, ³ ca ba, "Tantanyinë cii kya ba koonë: madä mazhi'weemë unë ka noonë në makë nga uuji manjëevnë, pooshi unë ka upaa dëmënë aagi *ñwanjuunë nga ðntañfë shañë. ⁴ Taa wu hëëtëpaa naakii në, ca ndzaanë makë nga uuzëna, ci palee dë ðuunuunë agi ñwanjuunë nga dagyë. ⁵ Taa wu liwë uuzënë, madä putaaki liwë ci, të nyi liwë ci ëtsa."

Uushi'iitë na ða të ënda putë nga slënë 'waslyakëənë
(Mar. 9.42-48; Luka 17.1-2)

⁶ "Taa wu patë kavë të taa rëñwë agi manjëeviitë vii ka nyi goonja kaa ca pu'u, gëðë anëwë tëñwë aa uurakii ka ci dë nga'ëənë, ca lipëgërë aagi uunëwa, acii sëtë na upaa të ci. ⁷ Të'i ñgëra'wë ashi ëñji *duuniya, acii të'i sëtë ca kavë ëñji ka ða 'waslyakëənë. Pooshi sëndë ca tëñapaa tsarë nga uushi'iitë ka ðané. Amma kë dñii anë ëndëtë ca kavë ëndë ka ða 'waslyakëənë.

17:17 17.17 Dzək. 32.5,20. * **17:20** 17.20 Hi'ukii palee dë ënshidëðënë anë hanyinë nga Gufe. Amma ma wabënë nga Yeesu, agyanë ëndë'i slikerënë pamë anë hanyinë nga Isëräyilla wabi ci. **17:20** 17.20 13.31; 14.31; 21.21; Mar. 11.23; Luka 17.6. **17:22** 17.22-23 16.21. **17:24** 17.24 Shig. 30.13. **18:1** 18.1 Luka 22.24. **18:3** 18.3 19.14; Mar. 10.15; Luka 18.17. **18:4** 18.4 23.12. **18:5** 18.5 Luka 10.16.

⁸ “Madā ciinēku taɗa sēdēku ca kavē tē hē ka dā ‘waslyakəənə, lagi, ha kagi. Gēdē gi hē ka upaa əpinə n̄ga ca’ə ndənjwə ndənjwə yadē ciinē taa sēda, acii ndzaanə da i ciinē bəra’i taɗa sēdē bəra’i, amma ənjə a ka tē hē aagi gunə n̄ga ca’ə ndənjwə ndənjwə.

⁹ Madā ginēku ca kavē tē hē ka dā ‘waslyakəənə, hurə’yagi, ha kagi. Gēdē gi hē ka upaa əpinə n̄ga ca’ə ndənjwə ndənjwə dē ginē rənjwə, acii ndzaanə da i ginē kyakya’ə bəra’i, amma ənjə a ka tē hē aagi gunə.”

*Misaali dē бага ətə zagi
(Luka 15.3-7)*

¹⁰ “Nəhəmə noonə na, acii goona bərapaa rənjwə agi uuji manjeeviitsa. Wanyinə ka banə koonə: ma malaa’ikanyinatii, taa guci patə nē tii ka ndzaanə akənjwacii Daadə ətə dagyē. [¹¹ Acii ma shi *Uuzənə n̄ga ənda, ka luupaa tē maza ənja.] ¹² Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo bana? Yaci tē’i əndə da bagiinaakii gya’ə san̄a, wata rənjwə agitii a zagya, iitə dānəkəya? Əntaa ka bwaseenə nē ci ka ətə əlin̄jə pu’unə aji əlin̄jə ka zəmənə, ca palə ka alə tē ətə rənjwə zagi kwa? ¹³ Madā kə nee ci, tantanyinə cii kya ba koonə: ka dānə nē ci moodasəkə putə n̄ga rənjwə ətə sha zii, palee ka putə n̄ga əlin̄jə pu’unə aji əlin̄jə ətə mazamə. ¹⁴ Ha’ə əsə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, əntaa dē uudənaakii zaginə taa rənjwə agi uuji manjeeviitsa.”

Ndzəkənjunə ətə slənyi ‘waslyakəənə

¹⁵ “Madā kə bəzēe əndə nə’unə makə hē ka səkəku, ma dānəkwa, duu aabiikii, ha dzə ka baarii ka ci ‘waslyakəənaakii ahadoonə, unə bəra’i. Madā kə luuvə ci ‘waslyakəənaakii, kə zhi’wawə hē dē əndətə aa rəgwa ətsa. ¹⁶ Amma, madā maluumə ci ‘waslyakəənaakii, ‘waanə tē əndə rənjwə taa ənji bəra’i atsaku, kaa ənji bəra’i taa makkə a mbee ka vii seeda anə patənə n̄ga sətə bii ənji. ¹⁷ Madā kə kaaree ci ka fa wabənati, bawə ka Ikəliisiya. Madā kə kaaree ci ka fanə tē Ikəliisiya əsə, geegimə ka ci makə əndətə pooshi ahadoonə taa *ənji luu tsəka.”

Anətənə da pəraginə

¹⁸ “Tantanyinə cii kya ba koonə: taa mi patə anətuunə ganə a duuniya, ma’anəkii dagyē ətsa. Ha’ə əsə, taa mi patə pəragyuunə ganə a duuniya, mapərəkii gatə dagyē ətsa.

¹⁹ “Wanyinə ka tsakə banə koonə əsə: madā kə anətə ənji bəra’i uura agyuunə kaa təya kədii taa mi patə, ka dānə nē Daadə ətə dagyē ka tii tē səkii. ²⁰ Acii taa da patə libə ənji bəra’i taa makkə agi ləməki, davə nē nyi ahadatii.”

Misaali dē mava ətə naanagi ka tifyagi ‘waslyakəənə ka ənda

²¹ Ma daba’əkii, wata Piita a shi aabii Yeesu, ca ləgwa ka ci, əjki ci: “Slandana, moonə sēdə san̄ə dānə əndə ka nyi ‘waslyakəənə, nya tifyagi ka ca? Sēdə mēdəfə kwa?” ²² Yeesu a ba ka ci, “Pooshi. Əntaa wata sēdə mēdəfə bii nyi koonə. Amma, mēdəfə sēdə ha’ə mēdəfə pu’unə. ²³ Acii ma n̄wanjuunə n̄ga dagyē, mbərə mbərə nē ci da əndə’i n̄wanjutə mwayi baanatənə taa iitə nē gəna acii maviinaakii. ²⁴ Ma ca ‘watəgi baananə ha’ə, wata ənjə a kira ka ci mavatə cii kəya nə’u tē ci milyoonyinə n̄ga kwaba. ²⁵ Amma, ma mavakii, paa ci da taa mi bahə kaa ca ki’i kwabatə ci n̄wanjwə a nə’u tē ci. Wata n̄wanjwə a ba ka ənjə a dərəmagi dē ci da minaakii da manjeevənaakii da uushi’inaakii patə, kaa ənjə a shii ki’i dē kwabakii. ²⁶ Makə fii mavatə ha’ə, wata ca kulagi akənjwacii n̄wanjwə, ca dza ciinə, ca ba: ‘Tuutəta’ə, əsuu ədzəma, ka ki’iginə nē nyi ka hē gənaaku patə.’ ²⁷ Wata n̄wanjwə a nəhə təgunuunaakii, ca tifyagi ka ci, ca kapaa tē ci. Mavatə a palə saakii. ²⁸ Amma, makə pyalə ci saakii, wata ca lapaa əndə’i mava makə ci ətə cii kəya nə’u tē ci dəmənə n̄ga *hwaslə gya’ə tanə. Wata ca tərədəgi kəjeerənə a uura mavata, əjki ci: ‘Ki’iwu ka nyi dəmənəakii!’ ²⁹ Wata mavatə a kulagi akənjwaciikii, ca dza ciinə, əjki ci: ‘Tuutəta’ə, əsuu ədzəma, ka ki’inə nē nyi ka hē dəmənəaku.’ ³⁰ Amma kə naanagi ci, wata ca kərə tē ci aa furəshina, see madā ki’igi ci dəmətə atsakii.

³¹ “Makə nee hara maviinə ka sətə slənyi, kə zhima tē tii asəkətii. Wata təya palə aabii n̄wanjwə, təya bagi ka ci sətə slənyi patə. ³² Makə fii n̄wanjwə ha’ə, wata ca ‘wagərə tē mavatə dii ha’ə. N̄wanjwə a dzaana tē ci, əjki ci: ‘Ma hē, bwaya mava nē hē. Kə tifyagi nyi ka hē patənə n̄ga kwabatə n̄ji nya nə’u tē hē putə n̄ga kədinaaku aciiki. ³³ Pooshi dībə ha nəhə təgunuunə n̄ga guva-slənaaku makə sətə nyihə nyi naaku kwa?’ ³⁴ Kə

18:8 18.8-9 5.29-30. **18:10** 18.10-14 Yooh. 10.11-15. **18:14** 18.14 6.10. **18:15** 18.15 Leew. 19.17; Gal. 6.1.
18:16 18.16 Dzək. 19.15; Yooh. 8.17; 2 Koor. 13.1; 1 Tim. 5.19. **18:17** 18.17 Tit. 3.10. **18:18** 18.18 16.19; Yooh. 20.23. **18:19** 18.19 7.7. **18:20** 18.20 28.20. **18:22** 18.22 ‘Wat. 4.24. **18:23** 18.23 25.19. **18:27** 18.27
Luka 7.42. **18:33** 18.33 5.7.

bøzhi sækø nga nwanjwø ka shanjø. Wata ca sløkee ka ønjø a pa'øgi tø mavatø a furøshina, ønjø a cifø dø ci, see madfa ki'igi ci patønø nga gønata."

³⁵ Yeesu a uudøpaa wabønø, ønki ci, "Ha'ø øsø nø Daadø øtø dadagyø a ða ka taa wu patø agyuunø, maa pooshi ci tifyagi ka ndzækønjuci 'waslyakønaakii dø ødzømø røjwø."

19

Dzøgunønø nga Yeesu agyanø lakøgi minø

(Mar. 10.1-12)

¹ Makø uugi Yeesu baaba uushi'iitsa, wata ca madfø anø hanyinø nga Galili, ca palø aanø hanyinø nga Yahudiya atanøgi gøerø nga Urødunø. ² Dabaala lanø nyi'u tø ci, ca mbødøpaa dø ønji bwaneä.

³ Hara *Farisanyinø a dzø aabiikii ka tækønø tø ci dø løgwänø amakii, ønki tii, "Ya øna, kø vii bariya gaamø røgwa ka øndø a lakøgi minaaakii putø nga taa ngutø uushi kwa?"

⁴ Ca ønøgi ka tii, "Pooshi unø janngii asøkø malaaba lækaløkätø kwa? Ma bii ca: 'Ma ka 'watøginø, ngurø da minø ghønyi Øntanfø tø ønja.' ⁵ Øntanfø a ba: 'Putakii ha'ø, wa ngurø a bwasee ka dii da mæci, ca løbø tii da minaaakii, tøyä ndzaa shishinø røjwø.'

⁶ Dø ha'ø, ndzaanø tii øndø røjwø, øntaa ønji børa'i ma'ø. Aciikii, ma sètø gønjutøgi Øntanfø, ga øndø a tækøe." ⁷ Farisanyinø a ba ka Yeesu, "Aa, acii mi dii bii Muusa, wa øndø a vii ka minø lækaløkätø nga lakøginø tø ki, ca lakøgi tø kya?" ⁸ Yeesu a ba ka tii, "Putø nga ndalønø nga ødzømuunø kapaa Muusa koonø røgwa nga lakøgi makinø goonø. Amma, ma nga njukø, saa'i nga 'watøginø nga duuniya, øntaa ha'ø. ⁹ Wanyinø ka banø koonø: taa wu patø lakøgi minaaakii putø nga øndø'i uushi pamø tsanø da aløhiinø, ca ngøerø øndø'i, kø ali ci hiinø øtsa."

¹⁰ Lyawarønaakii a jilkønø ka ci, "Madfa ha'ø ahada i ngurø tii da minaaakii øtsa, øntaa gødø ndzaanø yadø ngøerøshinø dørjwa'ø kwa?" ¹¹ Amma ca ba ka tii, "Ma dzøgunøtsa, øntaa taa wu ca luu, amma see ønjitø vii Øntanfø ka tii. ¹² Acii tø'i røgwanyinø kama kama øtø pooshi ønji ka ngøerøshinø: tø'i hara ønji, putø nga poonø tø tii ha'ø, paa tii ka ngøerøshinø. Hara ønji øsø, ønji saawee ka tii. Hara ønji øsø, paa tii ka ngøerøshinø putø nga nwanjuunø nga dagyø. Ma øndøtø ca mbee ka luu dzøgunøtsa, wa ca luu."

Daanø barøkaanø nga Yeesu ka uuji manjeevønø

(Mar. 10.13-16; Luka 18.15-17)

¹³ Ma daba'økii, kø kirø ønji manjeevønø ka Yeesu, kaa ca ðaanø ciinø aanøtii, ca ða ka tii dø'wa. Amma, ma lyawarønaakii, kø laalii tii nguruunø ka ønja. ¹⁴ Amma Yeesu a ba, "Uneemø ka manjeevønø, kaa tøyä shi aabiiki, goona tønja tø tii, acii ka tsarø nga ønji makø tii dø nwanjuunø nga dagyø." ¹⁵ Ca ðaanø ciinø aanøtii. Ma daba'økii, ca madfø davø, ca palø saakii.

Øndø gønä

(Mar. 10.17-31; Luka 18.18-30)

¹⁶ Ma ka øndø'i uusøra, kø shi øndø'i øndø aabii Yeesu, ca løgwa, ønki ci, "Maløma, ngutø njunyi slønø sanø slønøki, kaa nya upaa dø øpinø nga ca'ø ndønjøwø ndønjøwa?"

¹⁷ Ønki Yeesu ka ci, "Ka mi dee cii kwa løgwa ka nyi agyanø sètø njunyiøkøya? Røjwø dyanø nø njunyi Ønda. Madfa nga'ø ka hø nø upaa øpiitsa, nø'utø *bariya." ¹⁸ Øndøtø a løgwa ka ci, "Ngutø tsarø nga bariya da?" Yeesu a ba ka ci, "Ga ha bølø hiinø, ga ha alø hiinø, ga ha hørø hiinø, ga ha vii seeda nga jirakønø anø ønda, ¹⁹ gadøee ka i duu da muu, uudüu tø øndøtø aabiiku makø sètø cii kwa uudø naaku na."

²⁰ Ønki uundzø dagwatø ka ci, "Ma øtsø patø, kø nø'utø nyi. Ngutø mbøfaanø ka nyi, kaa nya nø'uta?" ²¹ Yeesu a ba ka ci, "Madfa kø mwayi hø ndzaanø makøtsøðøkii, duu ka dørømaginø dø uushi'inaaku patø, ha tækøpaa kwabakii ka maaghiinø. Madfa kø dii hø ha'ø, ka ndzaanø nø shigaaku dagyø aabii Øntanfø. Ma daba'økii, ha shi ka nø'u tø nyi." ²² Makø fii uundzø dagwatø ha'ø, ca palø saakii dø mabøtøtsøka, acii lanø dørøva nø gønä aciikii.

²³ Wata ønki Yeesu ka lyawarønaakii, "Tantanyinø cii kya ba koonø, dzawø dørøva nø dømønø nga øndø gønä aagi nwanjuunø nga Øntanfø. ²⁴ A tsakø nyi banø koonø øsø: gødø dømøginø nga ngyalooaba ka røgwa shinø nga libøra dø ngufønø, acii dømønø nga øndø gønä aagi *nwanjuunø nga Øntanfø." ²⁵ Makø fii lyawarønaakii wabøtsa,

18:34 18.34 5.26. **18:35** 18.35 6.12,15; Af. 4.32; Kwal. 3.13; Yak. 2.13. **19:1** 19.1 7.28; Luka 9.51. **19:4** 19.4 'Wat. 1.27. **19:5** 19.5 'Wat. 2.24; Af. 5.31. **19:7** 19.7 5.31. **19:9** 19.9 5.32; Luka 16.18. **19:10** 19.10 1 Koor. 7.1. **19:14** 19.14 18.3. **19:18** 19.18-19 Shig. 20.12-16; Leew. 19.18. **19:19** 19.19 22.39. **19:21** 19.21 6.20; 8.21-22; Luka 12.33. **19:22** 19.22 Jab. 62.11.

kə dzəgəppaa tə tii ka shaŋə, təya ba, “Maɗa ha'ə əna, aa wu dɪi nə upaa luupaana?”
²⁶ Amma Yeesu a tsaamə tə tii, ca ba, “Ma əndə shiŋkiŋə, pooshi uushi cii kəya mbee ka ɗatənə ci saakii ka upaa də luupaana. Amma, ma Əntaŋfə, ka ɗatənə nə ci taa mi patə.”

²⁷ Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, “Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə əna, ina nə'u tə ha, mi niina upana?”
²⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə: maɗa kə ndzaa nyi, nyi Uzənə ŋga əndə, dasə anə dəgələ ŋga məghərəvənaakii agi kura zamanatə na shi, ma unə ənə pu'u aji bəra'i ənə nyi'u tə nyi, ka ndzaanə nuunə anə dəgələ ŋwanjuunə pu'u aji bəra'i, una ɗa gəŋwanə ka slikerənyinə pu'u aji bəra'i ŋga *Isərayiila.
²⁹ Taa wu patə bwasee ka yaakii, taɗa ndzəkəŋushi'inəkii, taɗa cikəŋushi'inəkii, taɗa dii, taɗa məci, taɗa manjeevənaakii, taɗa raakii putə ŋga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci gya'ə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə, ənjə a vii ka ci əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə.
³⁰ Amma laŋə nə matakəŋwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Laŋə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəŋwanyinə.”

20

Misaali də ənji slənə asəkə tsanə ŋga inabi

¹ “Ma ŋwanjuunə ŋga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da əndə'i slanda ya ətə gimagi tsəɗakə ka alə ənji slənə, kaa təya dzə ka slənənə ka ci asəkə tsanə ŋga inabaakii.
² Makə upaa ci ənji slənə, kə luuvə ci ki'inə ka tii makə sətə ci ənjə a ki'i ŋga ka uusərə, waatoo *hwaslə rəŋwə. Wata ca kərə tə tii aasəkə tsanə kaa təya slənə.
³ Ca ənə ka dzənə aa luuma tibisə əliŋə, ca lapaa tə hara ənji pooshi uushi ci təya ɗa.
⁴ Wata ca ba ka tii əsə: ‘Dəmə ka ɗa ka nyi slənə asəkə tsanə. Ka ki'inə nə nyi koonə makə sətə difə.’
⁵ Wata təya dzə. Makə ənyi ci ka dəməginə uusərə ahadana, ha'ə əsə tibisə makkə, təya ɗa ha'ə da hara ənji slənə makə əta.
⁶ Ma ətsə kədəhə ka tibisə tufə əsə, makə gi ci aa luuma, ca lapaa hara ənji əsə kəŋə kəŋə davə. Ca ba ka tii: ‘Mi cuuna kagi uusərə zaɓə kwa?’
⁷ Təya ba ka ci: ‘Aci pooshi əndə ŋgirə tiinə ciina kagi uusərə zaɓə.’
 Wata ca ba ka tii əsə: ‘Dəmə ka slənənə ka nyi asəkə tsanə ŋga inabi.’

⁸ “Makə dɪi kədəwanə, wata slanda tsanə ŋga inabitə a ba ka gawə ŋga ənji slənəakii: “Waa'wawə tə ənji slənətsa, ha ki'i ka tii kwabatii. Ka ənjitə uugi ba'ə ka dzənə 'watəginəku ki'inə, ha uudəppaa də ənjitə 'watəgi dzənə.’
⁹ Ma ənjitə gi tibisə tufə, ənjə a vii ka taa wu agitii hwaslə rəŋwə.
¹⁰ Yoo, makə mbu'i aane ənjitə 'watəgi dzənə aadəvə aasəkə tsanə, ma nə tii ka nəhənə, ka viinə nə ənji ka tii sətə palee ka ŋga ənjitə uugi ba'a. Asee, tii maa, hwaslə rəŋwə rəŋwə vii ənji ka tii.
¹¹ Makə liwə tii kwabatii, wata təya ŋgəərə ma agyanə slanda tsaata,
¹² əŋki tii: ‘Ma ənjinə uugi hə ba'ə ka ŋgərənə, ŋga tibisə rəŋwə tanə slənəyi tii. Amma, ha ki'i keenə uushi rəŋwə nii? Inə ənə kagi uusərə pa'ə ka slənənə, əŋki hə tsəfənə ŋga uusərə!’
¹³ Amma slanda tsaata ənəpaagi ka əndə'i əndə agitii, əŋki ci: ‘Guvakya, ma'adəmə nyi tə hə. Əntaa agyanə hwaslə rəŋwə nari'i anwə kwa?’
¹⁴ Ngəruu sətə nari'i anwə, ha palə saaku aasii. Ha'ə mwayi nyi viinə ka əndənə shi ŋga muudinə makə naaku.
¹⁵ Anii pooshi nyi da baawəɗa ŋga ɗa sətə mwayi nyi də kwabaakya? Anii sərəhə ca ɗa tə hə putə ŋga ŋga'ənaakya?’ ”
¹⁶ Yeesu a uudəppaa wabənə, əŋki ci, “Ha'ə əsə, ma moodəba'a, ka ndzaanə nə ci ka ŋga təkəŋwanə. Ma ŋga təkəŋwanə əsə, ka ndzaanə nə ci ka moodəba'a.”

Makkənə ŋga wabənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii

(Mar. 10.32-34; Luka 18.31-34)

¹⁷ Ma Yeesu a dzə aa Urusaliima, ca 'wagi tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tsəŋə aatəŋgala, ca ba ka tii, təya dzə də palənə, əŋki ci,
¹⁸ “Fatəmə ŋga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Ma dawa, ka dzənə nə ənji ka viinə tə Uzənə ŋga əndə aacii madiigərə limanyinə da maliminə, təya lagi ka ci gəŋwanə ŋga bələnə,
¹⁹ təya vii tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə. Ma təya, ka ŋusənə nə tii tə ci, təya fəslə tə ci, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Ma ka makkənə ŋga uusərə, ənjə a maɗee ka ci agi maməətə ənja.”

Kədiinə ŋga məci i Yakubu da Yoohana

(Mar. 10.35-45)

²⁰ Ma daba'əkii ha'ə, wata məci manjeevənə ŋga Zabadiya a əntsahə tii da manjeevənətə aabii Yeesu, kya gərə'waanə akəŋwaciikii ka kədii uushi.
²¹ Ca ləgwa

ka ki, "Mi cii kwa uudə kwa?" Kya ba ka ci, "Dawə ka nyi rəgwa kaa manjeevənaaki bəra'i a ndzaanə atanjalaku agi nwanjuunaaku, əndə'i da ciizəmaaku, əndə'i əsə da madzənakū." ²² Yeesu a ba ka tii, "Mashiimuunə sətə cuuna kədii. Kadə nuuna mbee ka sə'watə sa cibə makə ətə nii kya sa kwa?" Əŋki tii ka ci, "Awa, ka mbeenə niinə." ²³ Yeesu a ba ka tii, "Ka sanə nuunə weewee. Amma, ma ndzaanə atanjalaki, əntaa nyi nəndə da baawəda nwa viinə. Ma hatsa, nwa ənjitə tadəpaa Daadə tə tii."

²⁴ Fanə nwa hara lyawarənaakii pu'u tə wabəətsa, wata səkətii a bəzəgi aashi ndzəkənjushi'iitə bəra'i. ²⁵ Wata Yeesu a 'watə tə tii patə aabiikii, ca ba ka tii, "Kə shii unə oo'i, ma ənjitə mashiimə tə Əntanjə, meeminatii ca da nwanjuunə agyanətii. Ma madiigə ənjatii əsə, agi kanə nə tii ka tii *bariya də baawəda. ²⁶ Amma ma unə, pooshi ka d'anə ha'ə ahadoonə. Taa wu patə mwayi ndzaanə ka gawə ahadoonə, see a ndzaa ci ka əndə slənə goonə. ²⁷ Ha'ə taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəjwanə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka mava goonə. ²⁸ Ha'ə nə nyi Uuzənə nwa əndə əsə. Ma shi nyi, əntaa ka ənjə a slənə ka nyi, amma, kaa nya slənə ka ənja, nya vəgi əpinaaki ka pərapaanə də ənji lanə."

Mbədəpəaanə nwa Yeesu də muurəfinə bəra'i

(Mar. 10.46-52; Luka 18.35-43)

²⁹ Ma Yeesu da lyawarənaakii a bwasee ka vəranə nwa Yarikoo, dzənə nə dabaala lanə də nə'unə tə tii. ³⁰ Tə'i muurəfinə bəra'i dasə dasə atanjala rəgwa. Makə fii tii oo'i, Yeesu ətsə ca pitəgi, wata təya madəe ka uuratii, əŋki tii, "Slandana, *jijinə nwa Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə!" ³¹ Dabaala a wazə ka tii, ənjə a ba ka tii, "Ndzamə kəda'ə!" Amma, ma muurəfiita, wata təya tsakə ngərəe ka uuratii palee ka əta, əŋki tii, "Slandana, jijinə nwa Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə." ³² Wata Yeesu a kəjaanə, ca 'wa tə tii, ca ba, "Mi cuuna moo nya da koonə?" ³³ Təya ba ka ci, "Slandana, nwa'ə keenə, keena nee ka ha." ³⁴ Kə nyihə Yeesu təgunuunatii, ca təbətə ginətii. Pii wata təya ənə ka neenə ka ha, təya nə'u tə ci dəjwa'ə.

21

Dəmənə nwa Yeesu aasəkə vəranə nwa Urusaliima

(Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40; Yooh. 12.12-19)

¹ Ma ətsə i Yeesu da lyawarənaakii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vəranə nwa Urusaliima, təya mbu'u aa Bayitifaaji aashi ginjwə nwa Zayitunə, wata ca sləkəe ka hara lyawarənaakii bəra'i ² də banə ka tii, "Dəmə aasəkə vərəaatsa. Madə kə mbu'yuunə, pii ka lapaanə nuunə vamənda gwələ da uuzənətə. Pəryatəmə, una kira ka nyi. ³ Madə kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: 'Slandanə mwayi.' Madə kə fii ci ha'ə, ka bwaseenə nə ci koonə pii pii."

⁴ Ma slənyi ətsa, ka mbu'utəginə də sətə bii anabi oo'i:

⁵ "Bamə ka ənji vəranə nwa *Sihiyoonə:
'Tsaaməm! Wiitə nwanjwə goonə ka shinə aa hoonə!
Əndə hanjaka nə ci,
aba'ə vamənda nə ci, waatoo aba'ə uundzə vamənda.' "

⁶ Wata lyawariitə a madə, təya palə, təya datə makə sətə bii Yeesu ka tii. ⁷ Təya kira vaməndatə ba'ə uundzəkii, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'ətii. Wata Yeesu a ndərəvə. ⁸ Ma dabaala, kə sasafəpaa tii kəjeerənyinatii a rəgwa, hara ənjə a pusha ba nwa ənfuginə, təya sasafə a rəgwa. ⁹ Ma dabaalatə davə, dakəjwaciikii da daba'əkii patə, kə ngərəe tii ka uuratii, təya ba, "Dələnə də jijinə nwa *Dawuda! Tə'i barəkaanə aashi əndətə ca shi də ləmə nwa Slandana! Dəlaamə də Əntanjə!"

¹⁰ Makə mbu'i Yeesu aa Urusaliima, wata vəranəkii a gwazəgi purətə, ənji patə a ləgwa, "Wu saŋə nə əndətsa?" ¹¹ Dabaala a ba, "Ma əndətsa, ci nə anabi Yeesu ətə shi daga də Nazaratu anə hanyinə nwa Galili."

*Dzənə nwa Yeesu aasəkə *yi nwa Əntanjə*

(Mar. 11.15-19; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)

¹² Mbu'unaakii wata ca dəməgərə aasəkə yi nwa Əntanjə, ca shaabagi tə patənə nwa ənji da fiiriinə davə, ca dzaadzapaa ha nwa pəra kwaba da dəgələnyinə nwa ənji dərə

20:22 20.22 26.39; Mar. 14.36; Luka 22.42; Yooh. 18.11. **20:23** 20.23 Slənə 12.2. **20:26** 20.26-27 23.11; Mar. 9.35; Luka 9.48. **20:28** 20.28 Isaa. 53.12; 1 Koor. 6.20; 7.23; Gal. 1.4; 1 Tim. 2.5-6; 1 Piita 1.18-19. **20:29** 20.29-34 9.27-30. **20:30** 20.30-31 1.1; 9.27; 12.23; 15.22; 21.9,15; 22.41-46; Mar. 10.47-48; 11.10; Luka 1.32,69; 2.11; 18.38-39; Yooh. 7.42. * **21:5** 21.5 Ma Sihiyoonə, əndə'i ləmə nwa vəranə nwa Urusaliima. **21:5** 21.5 Isaa. 62.11; Zak. 9.9. **21:8** 21.8 2 Meem. 9.13. **21:9** 21.9 Jab. 118.26; 148.1; Mat. 20.30-31. **21:11** 21.11 16.14; 21.46; 26.68; Luka 7.16.

də bilyamasariinə, ¹³ ca ba ka ənjita, “Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ma bii Əntanjfə, 'Yi nga də də'wa 'wanə ənji yaaki.' Amma, ma una, agi geeginə nuunə ka yikii ka ha nga umbənə nga mahiirənə.”

¹⁴ Wata muurəfinə da mahurəməsə ənjə a shi aabii Yeesu aasəkə yi nga Əntanjfə, ca mbədəpaa də tii. ¹⁵ Ma madiigərə limanyinə da maliminə, kə zhima tə tii asəkətii, makə nee tii ka sə nga hurəshishiitə cii kəya dəada, manjeevənə əsə a dzə də ka wanyanə asəkə yi nga Əntanjfə, təya ba, “Dələnə də jijinə nga Dawuda!” ¹⁶ Wata təya ləgwa ka Yeesu, “Agi fanə nə hə sətə ci manjeeviitə a ba see?” Yeesu a ba ka tii, “Awa, agi fanə nə nyi. Pooshi unə sha janğii kunə asəkə malaaba ləkaləkətə? ətə bii ca, 'Kə tsəkəpaa hə tə manjeevənə da ətə ma'ə ka sa 'wanə, kaa təya dəla də hə.' ” ¹⁷ Ma daba'əkii, Yeesu a bwasee ka tii, ca gimagi asəkə vərənəkii, ca palə saakii aa Bayitaniya, ca baanə davə.

Naalaginə nga Yeesu tə ənfwə uudəva

(Mar. 11.12-14,20-24)

¹⁸ Pukətə hakii tsədəkə, ma Yeesu a ənya aasəkə vərənə nga Urusaliima, kə dīi madəfənə tə ci. ¹⁹ Wata ca lapaa ənfwə uudəvə atəngala rəgwa, ca dzə aatsakii. Amma, malapaamə ci pookii davə, wata ba səgafə. Wata ca naalagi tə ənfuta, əjki ci, “Pa ha poo ma'ə shanjə!” Pii wata ənfwə uudəvətə a huurəgi hwa'ə. ²⁰ Makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə. Əjki tii, “Iitiitə daa huurəgi uudəvətə pii pii ha'a?” ²¹ Yeesu a ba ka tii, əjki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: madə kə gi'yuunə tə Əntanjfə yadə hiimanə oo'i, mbu'u taa pooshi ha'ə ka dənə, əntaa wata sənə dīi nyi ka uudəvətə danuunə tanə, amma taa ka gi'junə maa, ka mbeənə nuunə ka banə: 'Mbuduu, ha dzə ka kuləgərənə aagi uunəva!' Ka dənə ha'ə əsə. ²² Madə kə gi'yuunə tə Əntanjfə, tadə mi patə kədii unə agi də'wa, ka upaanə nuunə səkii.”

Wu vii baawəda ka Yeesu

(Mar. 11.27-33; Luka 20.1-8)

²³ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə yi nga Əntanjfə, ca dzəgənə ka ənja, wata madiigərə limanyinə da gayinə a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əjki tii, “Də ngutə baawəda sanjə cii kwa dəada uushi'inə ha'a? Wu sanjə vii ka hə baawədətsa?” ²⁴ Yeesu a ba ka tii, əjki ci, “Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki uushi rəjwə. Madə kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tadə də ngutə baawəda cii kya dəada uushi'inə. ²⁵ Ya əna, wu sanjə sləkee ka Yoohana kaa ca də bapətisəma ka ənja? Əntanjfə nii, anii əndə?” Wata təya da mabizhinə ahadatii, təya ba, “Mi banaamə əna? Madə bii amə oo'i, Əntanjfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii dīya? ²⁶ Amma madə kə bii amə oo'i, ənji sləkee ka ci, ngwalii amə acii dəbaala, acii ma təya, kə luuvə tii oo'i, anabi nji Yoohana.” ²⁷ Wata əjki tii ka ci, “Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci.” Əjki Yeesu ka tii naakii, “Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tadə də ngutə baawəda cii kya də uushi'inə.”

Misaali də əndə da uuji nguyirənaakii bəra'i

²⁸ “Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo banə koonə? Tə'i əndə sha dīi da i uuji nguyirənaakii bəra'i. Ca dzə aabii gawəkii, ca ba ka ci: 'Uuzənaakya, duu ka slənənə asəkə tsanə nga inabi ənshinə.' ²⁹ Uuzəətə a ba ka ci: 'Paa nyi ka dzənə.' Amma, ma daba'ə, ca baanə ka dīi, ca dzə ka slənə. ³⁰ Dii a dzə aabii dara əsə, ca ba ka ci makə sətə bii ci ka gawəkii. Uuzəətə a ba ka dīi: 'Ka dzənə nə nyi dīi, daadə.' Amma, madzəmə ci. ³¹ Ya agi manjeeviitsa, wu sanjə slənyi sətə mwayi dəsənətəya?” Təya ba, “Gawəkii.” Wata Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə: ənji luu tsəkə da badawiinə nga makinə na ta koonə kəjwanə aagi *njwanjuunə nga Əntanjfə. ³² Aci ma shi Yoohana, kaa ca baarii koonə njunyi rəgwa nga nə'unə. Amma, maluuwəmuunə wabənaakii. Amma ənji luu tsəkə da badawiinə nga makinə, kə luuvə tii wabənaakii. Taa makə nee unə ka sətə dīi ənjitsə maa, makatəmuunə hiima nga luu wabənaakii.”

Misaali də bwaya aginə nga mooziinə

(Mar. 12.1-12; Luka 20.9-19)

³³ Wata Yeesu a tsəkə banə ka tii, əjki ci, “Fatəmə, kaa nya ba koonə əndə'i misaali. Ma sha dīi, tə'i əndə'i əndə dīi rə nga inaba. Ca tsatə, ca tələgi gu'u nga mya'ə də inaba, ca ghənəgi magərə ha nga nəhə uushi'inə, ca ngərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə, kaa təya təkə cifanə nga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə ooge. ³⁴ Makə mbu'ya

saali nga cifanə nga inaba, wata ca sləkee ka ənji slənaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. ³⁵ Wata mooziitə a kəsətə tə lyawariita, təya fəsləgi rəŋwə, təya bələgi rəŋwə. Əndə'i əsa, təya kaalatə tə ci də faariinə. ³⁶ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka hara lyawarənə palee ka nga təkəŋwanə də bəzəənə. Wata mooziitə a ənə ka dānə ka tii ha'ə əsə. ³⁷ Ma daba'əkii, ca sləkee ka tii ka uuzənaakii, ca ba, 'Weewee, ka neenə nē tii ka mēghərəvənə nga uuzənaaki.' ³⁸ Amma, makə nee mooziitə ka uuzənaakii, wata təya ba ahadatii, 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Shoomə, kaama bələgi tə ci, ama zəmə ya.' ³⁹ Wata təya kəsətə tə ci, təya kagi tə ci aa ba'a tsanə, təya bələgi tə ci.

⁴⁰ 'Ya ətsa, madə kə gi slanda rətsa, mi dānəkii də mooziitsa?' ⁴¹ Ənjə a ba ka Yeesu, 'Weewee bələginə bələginəkii tə bwaya aginyiitsa, ca vii rəkii ka hara ənji slənə pamə ətə na vii ka ci gyadalaə nga inabaakii ka cifanəkii.' ⁴² Yeesu a ba ka tii, 'Mashiimuunə a janġii asəkə malaaba ləkələkatə kuna? ətə bii ci:

'Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii, ci ənəpaa ka faaratə palee də mēghərəvənə. Ma ətsa, slənə nga Slandana.

Ma amə əsə, sə nga hurəshishinə kaamə.'

[⁴³⁻⁴⁴ "Taa wu kulii aanə faaratsa, ka əbinə nə ci. Madə kə kulii faarakii aanə əndə əsa, ka ədəginə tə ci makə əmpunə.] Acii ha'ə cii kya ba koonə: ma *ŋwanjuunə nga Əntanġə, kadə nə ənjə a ŋgərəgi acii unə, ənjə a vii ka ənjitə ca vii ŋunyi cifanə."

⁴⁵ Fanə nga madiigərə limanyinə da *Farisanyinə tə misaalinyiitsə dii Yeesu, wata təya paaratəgi oo'i, agyanətii cii kəya wabə. ⁴⁶ Wata təya alə rəgwa nga kəsənə tə ci. Amma təya ŋgwələgi acii dabaala, acii ma dabaala, kə luuvə tii oo'i, anabi nə Yeesu.

22

Misaali də zəmə əndzanə nga da məhura

(Luka 14.15-24)

¹ Yeesu a tsəkə wabənə ka tii də misaali, əŋki ci: ² "Ma ŋwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da ŋwanjutə dii əndzanə nga da məhura nga uuzənaakii. ³ Ca sləkee ka lyawarənaakii ka dzənə ka 'waa'wanə tə ənjitə baabii ci ka tii shinə ka zəmə əndzanəkii. Amma kə naanagi tii ka shinə. ⁴ Nwanjutə a ənə ka sləkeənə ka hara lyawarənə də banə oo'i: 'Kə uugi əndzanə dzəgənə, kə lii nyi uura nga liinə. Taa mi patə, kə uugi tasəkanə. Shoomə əndzə'i ka zəmə əndzanə nga da məhura.' ⁵ Amma, ma ənjitə baabii ci ka tii əndzanəkii, makamə tii nətii davə. Wata təya palə satii. Harakii, aasəkə rə pyalə tii, harakii, ka da fiiriinatii. ⁶ Hara ənjitə baabii ci ka tii əsə, təya kəsətə tə lyawarənaakii, təya cibə də tii, təya bələgi tə tii. ⁷ Kə bəzəgi səkə nga ŋwanjutə ka shanə. Wata ca sləkee ka soojiinaakii ka bələginə tə mabələ ənjita, təya ətsagi vəranatii. ⁸ Wata ca 'waa'watə tə harii lyawarənaakii, ca ba ka tii: 'Kə uugi əndzanə tasəkanə kamə, amma, ma ənjinə baabii nyi ka tii, mambu'umə tii bahə zəmə əndzanəkii. ⁹ Acii ha'ə, dəmə ka mətikətikənə nga rəgwayinə, una ba ka taa wu patə lapaa unə oo'i, wa ca shi ka zəmə əndzanə.' ¹⁰ Wata lyawariitə a dzə ka baabanə taa ka wu patə lapaa tii, bwaya əndə da ŋunyi əndə patə. Wata pasə, kə nagi yi əndzanə acii ənja.

¹¹ "Makə dzəgərə ŋwanjwə ka tsamə tə ənjitə 'wii ci, ma ca nee, wiinə əndə'i əndə agitii yadə kəjeerənə nga da məhura ashikii. ¹² Nwanjwə a ləgwa ka ci: 'Guvakya, dama gima hə aa hanə aasii yadə kəjeerənə nga rəya ashikwa?' Mashiimə əndətə sə ŋga jlkəvənə ka ŋwanjwa. ¹³ Wata ŋwanjwə a ba ka lyawarənaakii: 'Anətəmə tə ci ciinəkii da səfəkii patə, una kagərə tə ci aagi təkunə. Davə tuunə ənji, təya dzə də tsəbə linyinətii.' " ¹⁴ Yeesu a uudəpaa wabənaakii, əŋki ci, "Lanə nə ənjitə 'waa'wii ənji, amma gi'u nə matadəkii."

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ŋwanjwə *Kayisarə*

(Mar. 12.13-17; Luka 20.20-26)

¹⁵ Wata *Farisanyinə a dzə ka da mətərəkinə agyanə makə sətə nii təya mbee ka kəsənə tə Yeesu aghi wabənaakii. ¹⁶ Wata təya sləkee ka ci ka hara lyawarənətii da hara ənjitə nga kurəgə nga *Hirudusə. Təya dzə ka banə ka ci, əŋki tii, "Maləma, kə shii inə oo'i, əndə goonġa nə hə, aghi dzəgunətənə nə hə rəgwa nga Əntanġə də tantanyinə əsə. Paa hə ka tadəpaa taa ŋgutə tsarə nga ənda, acii paa hə ka tsamənə ka duunuunə nga ənda. ¹⁷ Ya əna, iitə nə hiimaakwa? Kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa nga vii tsəkə

ka nɔɔɔwɔ Kayisarə nii? Anii poosha?" ¹⁸ Asee, kə shii Yeesu bwaya hiimatii. Wata ɔɔɔki ci, "Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka ɔɔɔntanfə! Mi sanɔ cuuna moo təkənə tə nya?" ¹⁹ Baariimə ka nyi kwaba nɔɔ tsəkəkii." Təya nɔɔgiragi ka ci. ²⁰ Wata ca ləgwa ka tii, ɔɔɔki ci, "Ya əna, kəɔɔwaciinə da ləmə nɔɔ wu ənə anə kwabana?" ²¹ Təya ba, "Ma ətsa, kəɔɔwaciinə nɔɔ nɔɔɔwɔ Kayisarə." Wata Yeesu a ba ka tii, "Yoo, makə ha'ə dɔɔya, viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka ɔɔɔntanfə sətə ndzaa ka nɔɔ ɔɔɔntanfə." ²² Makə fii tii wabəətə nɔɔ Yeesu, wata kə dɔɔgi ka tii ka sə nɔɔ hurəshishinə, təya bwasee ka ci, təya palə satii.

Ləgwanə agyanə madənə nɔɔ maməətə ənja
(Mar. 12.18-27; Luka 20.27-40)

²³ Agi uuseratə rəɔwə ha'ə, *Sadukiinə a əntsahə abii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ɔɔɔni ka madənə da i əpinə sanɔ. Təya ləgwa ka ci, ²⁴ ɔɔɔki tii, "Maləma, ma bii Muusa, madə kə ɔɔɔki ɔɔndə pooshi manjeevənaakii, see ndzəkəɔɔɔci nə nɔɔgərə mooryafinə, kaa ca poo ka ndzəkəɔɔɔci ɔtə ɔɔɔki. ²⁵ Yoo, tə'i ndzəkəɔɔɔjushi'inə mədəfə sha dɔɔi ganə. Gawatii a nɔɔgərə minə, ca ɔntə yadə manjeevənə, ca bwasee ka minə ka ndzəkəɔɔɔci. ²⁶ Ha'ə slənyi də madzəgəbərə'inə da makkənə, ca'ə ka mədəfənə. Pooshi ɔndə upaa uuzənə ashi miita. ²⁷ Daba'atii patə, kya ɔntəgi dəɔɔwə'a. ²⁸ Ya ətsa, ya uuserə nɔɔ madənə nɔɔ maməətə ənja, makə watiitə patənati nɔɔ nɔɔgərə tə kya, minə nɔɔ wu sanɔ ndzaanətə?"

²⁹ Yeesu a ba ka tii, ɔɔɔki ci, "Kə kullii unə patə, acii pooshi unə paaratəgi də malaaba ləkələkətə, mashiimuunə nɔɔgərə nɔɔ ɔntanfə. ³⁰ Aci madə kə ma'i maməətə ɔɔɔni, pooshi tii na nɔɔgərəshi. Amma, makə malaa'ikanyinə dadagə nə təya ndzaanə. ³¹ Yoo, ma agyanə madənə nɔɔ maməətə ɔɔɔni əsə, majanɔɔmuunə sətə bii ɔntanfə koonə kuna? ³² Ma bii ca, 'Nyi nə ɔntanfə ɔtə ci Ibərahiima də Isiyaaku da Yakubu a paslə tə ci.' Ma ca, ɔɔɔnitə da i əpinə a matii ca paslə tə ci, ɔntaa ɔɔɔnitə yadə əpinə amatii." ³³ Makə fii dabaala wabəətə ha'ə, kə dɔɔi ka tii ka sə nɔɔ hurəshishinə nə dzəgunənaakii.

**Bariyatə palee də dɔɔuunuə*
(Mar. 12.28-34; Luka 10.25-28)

³⁴ Makə fii Farisanyinə oo'i, kə pa'əgi Yeesu ma nɔɔ Sadukinyinə, wata təya shi ka ciinə rəɔwə. ³⁵ ɔndə'i ɔndə agiti, maləmə nɔɔ bariya nə ci. Ca ləgwa uushi ama Yeesu, kaa ca shii kəsənə tə ci agi wabənaakii, ɔɔɔki ci, ³⁶ "Maləma, nɔɔtə bariya sanɔ palee də dɔɔuunuə agi bariyanyina?" ³⁷ Yeesu a ba ka ci, " 'Uuduu tə ɔntanfə Slandanəku də ədzəmə rəɔwə, də patənə nɔɔ əpinaaku, də patənə nɔɔ hanɔkalaaku.' ³⁸ ɔtsə nə maduunə bariya, palee patə də dɔɔuunuə. ³⁹ Bəra'inəkii də dɔɔuunuə əsə, makə ɔtsə nə ci: 'Uuduu tə ɔndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na.' ⁴⁰ Bariyanyitə bəra'i nə kilə nɔɔ patənə nɔɔ bariyanyinə da dzəgunənə nɔɔ anabinyinə."

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*
(Mar. 12.35-37; Luka 20.41-44)

⁴¹ Ma Farisanyinə ma'ə ka ha rəɔwə, wata Yeesu a ləgwa ka tii uushi, ɔɔɔki ci, ⁴² "Wu sanɔ shii unə nə Aləmasiihu? Uuzənə nɔɔ wu nə ca?" ɔɔɔki tii: "Uuzənə nɔɔ *Dawuda nə ci." ⁴³ Ca ba ka tii, "Ya əna, ma ha'ə, iitə dɔɔi daa cakə Malaaba Ma'yanə tə Dawuda kaa ca 'wa tə ci də Slandanəkəya? Ma bii ca:

⁴⁴ 'ɔɔɔki ɔntanfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

Ka kavənə nə nyi tə ɔɔɔni daawaanaaku aatsaa sədəku.'

⁴⁵ Aa makə kə 'wii Dawuda tə ci də Slandanə ətsa, iitiitə dɔɔi ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?" ⁴⁶ Wata pooshi ɔndə mbee ka jikəvənə taa də ma rəɔwə. Ndzanənə ka uuserakii, pooshi ɔndə ɔɔni ka ləgwa wabənə amakii ma'ə acii nɔɔgwələnə.

23

*Dzalənə nɔɔ Yeesu tə ɔɔɔni agyanə *Farisanyinə da maliminə*
(Mar. 12.38-39; Luka 11.43,46; 20.45-46)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a wabə ka dabaala da i ka lyawarənaakii, ² ɔɔɔki ci ka tii, "Ma maliminə da Farisanyinə, tii nə ɔɔɔni da baawəda nɔɔ dzəgunətə bariya nɔɔ

22:21 22.21 Rooma 13.7. **22:23** 22.23 Luka 20.27. **22:24** 22.24 Dzək. 25.5-6; 'Wat. 38.8. **22:32** 22.32 Shig. 3.6. **22:37** 22.37 Dzək. 6.4-5. **22:39** 22.39 Leew. 19.18; Mat. 5.43; 19.19; Rooma 13.9; Gal. 5.14; Yak. 2.8. **22:40** 22.40 5.17; Rooma 13.10. **22:41** 22.41-46 20.30-31. **22:44** 22.44 Jab. 110.1; Slənə 2.33-35; 1 Koor. 15.27; Ibər. 1.13; 8.1. **22:46** 22.46 Mar. 12.34; Luka 20.40.

Muusa ka ɛnja. ³ Acii ha'ɛ, ma sɛtɛ ci tɛya ba koonɛ patɛ, tyasɛ see a dzɛgunuunɛ, una nɛ'utɛ. Amma goona nɛ'u slɛnatii. Acii ka waazanɛ nɛ tii, amma paa tii ka slɛnɛtɛginɛ.

⁴ Agi nɔgɛrɛvɛnɛ nɛ tii ka ɛnji mazɛzɛkɛ tɛrɛnɛ 'wa'ɛ. Amma, ma tii ka nɛtii, taa dɛ mashiku ciinatii, paa tii ka tɛbɛtɛnɛ. ⁵ Patɛnɛ nɔga sɛtɛ ci tɛya dɛ, kaa ɛnjɛ a shii neenɛ. Tsaamɛmɛ ka kɛnɔwaciinɛtii da basatii acii mɛsɛpaliinɛ. Tsaamɛmɛ ka yipɛnɛ nɔga kɛjɛerɛnyinatii. Ma ɛtsɛ patɛ, acii tsakɛnɛ nɛ tii dɛnɛ madiigɛrɛkii ka baariinɛ oo'i, ɛnji paslɛnɛ tɛ ɛntanɔfɛ nɛ tii dɛ tantanyinɛ. ⁶ Ma agi zɛmɛ ɛndzanɛ, hatɛ ci ɛnjɛ a dɛunɛtɛ tɛ tii moonɛtii ndzaanɛ davɛ. Ka hatɛ da ginɛ davɛ moonɛtii ndzaanɛ asɛkɛ kuvɛ dɛ'wanyinɛ. ⁷ Nɛhɛpaanɛ tɛ tii nɔga'ɛ a luuma moonɛtii ɛsɛ, ɛnjɛ a 'wa tɛ tii 'Malɛma'. ⁸ Amma, ma una, goona luuvɛ ɛnjɛ a 'wa tuunɛ dɛ Malɛma. Acii rɛnjwɛ dyanɔ nɛ Malɛmɛ goonɛ. Unɛ patɛ, ndzɛkɛnɔjushi'inɛ nɔga noonɛ nɛ nuunɛ. ⁹ Goona 'wa taa tɛ wu ganɛ a duuniya 'daadɛ', acii rɛnjwɛ dyanɔ nɛ Dɛsɛnuunɛ, waatoo ɛtɛ dagyɛ. ¹⁰ Ga ɛnjɛ a 'wa tuunɛ 'slandana' ɛsɛ, acii rɛnjwɛ dyanɔ nɛ Slandanuunɛ, waatoo, ci nɛ *Alɛmasiihu. ¹¹ Ma ɛndɛtɛ paleɛ dɛ gawuunɛ ahadoonɛ, tyasɛ see a ndzaa ci ka ɛndɛ slɛnɛnɛ koonɛ. ¹² Taa wu patɛ hanɔtɛ naakii na, ka bɛrapaanɛ nɛ ɛnji tɛ ci. Taa wu patɛ hɛtɛpaa naakii nɛ ɛsɛ, ka hanɔtɛnɛ nɛ ɛnji tɛ ci."

Dzalɛnɛ nɔga Yeesu tɛ ɛnjitɛ ca kɛrɛ ka ɛntanɔfɛ

dɛ bɛra'i asɛkɛtii

(Mar. 12.40; Luka 11.39-42,44,52; 20.47)

¹³ "Tɛ'i nɔgɛra'wɛ ashuunɛ, maliminɛ da Farisanyinɛ! Acii ma unɛ, dɛ bɛra'i asɛkuunɛ cuuna kɛrɛ ka ɛntanɔfɛ. Kɛ pa'ɛgyuunɛ rɛgwa nɔga dzɛnɛ aagi *nɔwanɔjuunɛ nɔga ɛntanɔfɛ agyanɛ ɛnja, unɛkii ɛsɛ, pooshi unɛ ka dɛmɛnɛ. Ma ɛnjitɛ ca moo dɛmɛnɛ, pooshi unɛ agi kapaa ka tii rɛgwa ɛsɛ.

[¹⁴ "Tɛ'i nɔgɛra'wɛ ashuunɛ, maliminɛ da Farisanyinɛ! Acii ma unɛ, dɛ bɛra'i asɛkuunɛ cuuna kɛrɛ ka ɛntanɔfɛ. Agi luutɛnɛ nuunɛ uushi'inɛ nɔga mooryafinɛ, una dɛ ka tii magɛrɛ dɛ'wa ka ɛnjɛ a shii dɛlanɛ duunɛ. Acii ha'ɛ, madɛunɛ dzalɛnɛ nuuna upaa.] ¹⁵ Tɛ'i nɔgɛra'wɛ ashuunɛ, maliminɛ da Farisanyinɛ! Acii agi gɛnɔtɛginɛ nuunɛ dɛ hanyinɛ da uunɛvɛnyinɛ patɛ koonɛ upaa dɛ ɛndɛtɛ ca nɛ'u tuunɛ. Amma, madɛ kɛ upaa unɛ, una dɛegi ka ci ka ɛndɛ nɔga gunɛ paleɛ ka noonɛ na.

¹⁶ "Tɛ'i nɔgɛra'wɛ ashuunɛ, unɛ ɛnji kɛrɛ ɛnja! Muurɛfinɛ nuunɛ. Agi dzɛgunɛnɛ nuunɛ ka ɛnji oo'i: 'Madɛ kɛ ji'i ɛndɛ dɛ *yi nɔga ɛntanɔfɛ, ma ɛtsɛ, pooshi taa mi. Amma, madɛ kɛ ji'i ɛndɛ dɛ ɛndzɛnɛ nɔga yi nɔga ɛntanɔfɛ, ka kɛsɛnɛ nɛ jidɛkii tɛ ci.'

¹⁷ Madɛikɛ ɛnja, muurɛfinɛ! Nɔgutɛ sanɔ paleɛ dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ? ɛndzɛnɛ nii, anii yi nɔga ɛntanɔfɛ ɛtɛ geegi ka ɛndzɛnɛ malaabakɛya? ¹⁸ Agi dzɛgunɛnɛ nuunɛ ka ɛnji oo'i: 'Madɛ kɛ ji'i ɛndɛ dɛ ha nɔga dɛ sataka, ma ɛtsɛ, pooshi taa mi. Amma, madɛ kɛ ji'i ɛndɛ dɛ satakɛtɛ kavɛ ɛnji aagyanɛkii, ka kɛsɛnɛ nɛ jidɛkii tɛ ci.' ¹⁹ Una! Muurɛfinɛ nuunɛ! Nɔgutɛ sanɔ paleɛ dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ? Sataka nii, anii hatɛ ci ɛnjɛ a dɛ sataka ɛtɛ ca geegi ka satakakii malaabakɛya? ²⁰ Acii ha'ɛ, taa wu patɛ ji'i dɛ 'wa lɛmɛ nɔga ha nɔga dɛ sataka, kɛ ji'i ci dɛ taa mi patɛ davɛ ɛtsɛ. ²¹ Ha'ɛ nɛ yi nɔga ɛntanɔfɛ ɛsɛ. Taa wu patɛ ji'i dɛ ci, kɛ ji'i ɛndɛkii dɛ ci da dɛ ɛntanɔfɛ ɛtɛ asɛkɛkii. ²² Taa wu patɛ ji'i dɛ 'wa lɛmɛ nɔga dadagyɛ, kɛ ji'i ci dɛ dɛgɛlɛ nɔwanɔjuunɛ nɔga ɛntanɔfɛ da dɛ ci ɛtɛ dasɛ asɛkɛkii.

²³ "Tɛ'i nɔgɛra'wɛ ashuunɛ, unɛ maliminɛ da Farisanyinɛ! Acii ma unɛ, dɛ bɛra'i asɛkuunɛ cuuna kɛrɛ ka ɛntanɔfɛ. Agi viinɛ nuunɛ zaka nɔga nɔnyɛ banyinɛ kama kama, amma una bwasee ka nɛ'utɛ tɛ tantanyitɛ dzɛgunɛnɛ nɔga *bariya, waatoo, slɛnɛ uushi dɛ rɛgwakii, da nɛhɛ tɛgunuunɛ nɔga ɛnja, da goonɔgaanɛ. Wiitɛ sɛndɛ dɛbɛɛ danuunɛ, amma ga ca zaanɛ koonɛ ɛsɛ nɛ vii zaka. ²⁴ Unɛ ɛnji kɛrɛ ɛnja, muurɛfinɛ nuunɛ! Wanuunɛ ka dɛmɛgi kanshaginɛ agi sɛ nɔga sanɛ goonɛ, acii ga ca gi asɛkuunɛ. Amma una ndagɛrɛ nɔgyalooba.

²⁵ "Tɛ'i nɔgɛra'wɛ ashuunɛ, unɛ maliminɛ da Farisanyinɛ! Acii ma unɛ, dɛ bɛra'i asɛkuunɛ cuuna kɛrɛ ka ɛntanɔfɛ. Agi bɛɛzɛginɛ nuunɛ ba'ɛ nɔga kɛra da nɔga kwalaka, amma, ma dasɛkɛtii, pasɛ acii uushi'inɛ nɔga ɛmbanɛ da suunanyinɛ. ²⁶ Muurɛfɛ nɔga Farisa! Bɛɛzɛgi sɛkɛ nɔga kɛra da kwalakɛ zɛku'i. Madɛ kɛ dɛii hɛ ha'ɛ, ka ndzaanɛ nɛ ba'ɛkii camɛ ɛsɛ.

23:3 23.3 Rooma 2.21-23. **23:5** 23.5 Shig. 13.9; Dzɛk. 6.8; Baan. 15.38-39; Mat. 6.1. **23:8** 23.8 Yooh. 13.13.
23:11 23.11 20.26-27; Mar. 9.35; 10.43-44; Luka 9.48; 22.26. **23:12** 23.12 Jab. 75.8; Mat. 18.4; Luka 1.52; 14.11;
 18.14. **23:16** 23.16-22 5.34-37. **23:16** 23.16 15.14. **23:18** 23.18 Shig. 29.37. **23:21** 23.21 1 Meem. 8.13.
23:23 23.23 Leew. 27.30; Mika 6.8; Luka 18.12. **23:24** 23.24 15.14. **23:25** 23.25 Mar. 7.4. **23:26** 23.26
 Yooh. 9.40.

²⁷ “Tə'i ngəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanjə. Makə gu'u əndə nuunə. Ma da makii, dagwakii ngə'a. Amma, ma da səkəkii, pasə acii ilənyinə da mabəslə wunyinə. ²⁸ Ha'e nuunə makə ətsa. Ma daba'e unə, ngə'a nuunə akəŋwacii ənja. Amma, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanjə, ma'waslyakə ənjə nuunə.”

Banə ngə Yeesu tə makə sətə nə ənjə a dzalə

*tə maliminə da *Farisanyinə
(Luka 11.47-51)*

²⁹ “Tə'i ngəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanjə. Agi ghənətənə nuunə nə ngə gu'u ngə anabinyinə ngə'a, una hadatəgi ngə'a tə gu'unyinə ngə ənjitə ndzaa yadə idəpaa uushi ashitii, ³⁰ una ba: ‘Maci ma saa'i ngə i dəsənaamə, da i amə saa'ikii, kada əntaa da i amə biilə anabinyinə.’ ³¹ Ha'e vii unə seeda agyanə noonə nə oo'i, manjeevənə ngə ənjitə bəələgi tə anabinyinə nuunə. ³² Makə ha'e mwayi unə dəya, dəmə aakəŋwa də daada sətə nji dəsənuunə a daada! ³³ Ya unə rəhunyinə, manjeevənə ngə rəhunyinə, iitə taa mbəenuunə ka mbərədənə acii kanə tuunə aagi guna?”

³⁴ “Acii ha'e, fatəmə: ka sləkeenə nə nyi koonə ka anabinyinə da macicirə ənja da hara maliminə. Ka bəələginə nuunə harakii agitii, una gwa'avə harakii aashi ənfwa, una fəslə harakii asəkə *kuvə də'wanyinə goonə, una laakəgi tə tii ka vərə ka vərə. ³⁵ Acii ha'e, agyanuunə nə gəŋwanə ngə bəələ tə ənji goonga patə, njanjanə ka bələnə tə əndə goonga Habiila, ca'e ka bələnə tə Zakariya uuzənə ngə Barakiya. Ma ca, ahada mađuunə kuvə ngə Əntanjə da ha ngə da sataka bələgyuunə tə ci. ³⁶ Tantanyinə cii kya ba koonə: ətsə patə, ka kulaanənə nə dzalənəkii ka ənji ngə zamanana.”

*Uudənə ngə Yeesu tə ənji Urusaliima
(Luka 13.34-35)*

³⁷ “Ya'e unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə bəələgyuunə anabinyinə, kə kaalatuunə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntanjə koonə! Taa guci patə nə nyi agi alə rəgwa ngə dzatəginə duunə aabiiki, makə sətə ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənətə aatsatə. Amma kə naanagyuunə furəshi. ³⁸ Aciikii, ka ndzaanə nə yi ngə Əntanjə gbəŋə yadə əndə davə. ³⁹ Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma'e shəŋə, ha'e mbu'yanə uusəratə nuuna ba oo'i: ‘Tə'i barəkaanə ashī əndətə ca shi də ləmə ngə Slandana!’ ”

24

*Wabənə ngə Yeesu agyanə uulagi *yi ngə Əntanjə
(Mar. 13.1-2; Luka 21.5-6)*

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a dəməgi asəkə yi ngə Əntanjə. Ma ca palə, lyawarənaakii a dzə aabiiki ka baarii ka ci makə sətə ghənyi ənji mađuunə yikii. ² Amma Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Kə nee unə ka uushi'iitə patə nii? Tantanyinə cii kya ba koonə: taa rəŋwə, pooshi faara na mbədaanə ganə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə.”

*Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə ngə duuniya
(Mar. 13.3-13; Luka 21.7-19)*

³ Kə gi Yeesu ka ndzaanə dasə anə giŋwə ngə Zayitunə, wata lyawarənaakii a shi aabiiki, tii daanətii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Bawə keenə guci sənə nə ətsə ha'e a da. Mi sənə na slənə ka baariinə oo'i, saa'i ngə ənyanaaku da uudənə ngə duuniya uugi mbu'yana?” ⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. ⁵ Acii tə'i ənji lanə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya ŋuusləgi də hara ənji lanə a rəgwa. ⁶ Kadə nuuna fa habara ngə paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Acii ma ətsa, weewee ka danə ha'e, amma əntaa ci nə muudinə ngə duuniya. ⁷ Kadə nə əndə'i slikerənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i nwanjuunə. Kadə nə madəfənə a kula, gəgədzənə ngə hanyinə a daada taa dama patə.

⁸ Ma ətsə patə, makə 'watəginə ngə bərakənə ətsa.

⁹ “Ma ka saa'ikii, kadə nə ənjə a kəsə tuunə, təya kavə tuunə aacii hara ənji kaa təya cibə duunə, ənjə a bəələgi tuunə. Ənji shiŋkinə patə, kadə nə təya ushapaa tuunə putə ngə nə'unə goonə tə nyi. ¹⁰ Lanə nə ənjitə na təkuree ka sə'watənə ka saa'ikii.

Kadē nē tōya ŋuslōgi, tōya tanōgi magōŋuura ŋga hara ēnji, tōya kaaree ka hara ēnji.
¹¹ Lanō nē majirakinē ŋga anabinyinē na shigi, tōya ŋuuslōgi dē hara ēnji lanō.
¹² Putē ŋga tsakōnē ŋga slōnē bwaya bwayaanē, tē'i ēnji lanō ētē nē uudōnē a ēpigī a ēdzōmōtii. ¹³ Amma taa wu patē sō'watē cibōnyinōkii ca'ē ka muudinē, ka upaanē nē ci luupaanē. ¹⁴ Ma ŋunyī habara agyanē *ŋwanjuunē ŋga ēntanfē ēsē, ka waazanē nē ēnji asōkē patōnē ŋga duuniya, ka seedanē ka patōnē ŋga ēnji shiŋkinē. Ma daba'ēkii, ka mbu'yanē nē muudinē ŋga duuniya ha'ē."

Cibētē palee dē ajijinōnō

(Mar. 13.14-23; Luka 21.20-24)

¹⁵ "Ka neenē nuunē ka ma'ajijinē uushi ētē palee. Ci wabi *anabi Daniyalē anōkii. Kadē na kōŋaanē anē malaaba ha. (Ma ēndōtē ca janŋa, wa ca paaratōgi ŋga'ē.)
¹⁶ Madā kē nēe unē ha'ē, ma ēnjitē ganē anē hanyinē ŋga Yahudiya, wa tōya huyi ka umbōnē aanē giŋunyinē. ¹⁷ Ma ēndōtē dzakē anē kuvaakii, wa ca jimagōrē, ca huyi, ga ca dzē dasii ka ŋgōrōnē uushi. ¹⁸ Ma ēndōtē dē bilē ēsē, ga ca ēnē asii ka ŋgira kōjeerōnaakii. ¹⁹ Tē'i ŋgōra'wē agyanē maki dasōkiinē da ŋugiginē ka saa'ikii. ²⁰ Kōdiimē acii ēntanfē, acii ga huyinōkii a dīi agi vyanē taa uusōra ēpisēka. ²¹ Acii ma cibētē na kula ka saa'ikii, ci na palee patē dē bwaya bwayaanē, pooshi tsarōkii sha dīi shanō makē tagii ēntanfē duuniya ca'ē ka ēndzō'i. Pooshi tsarōkii na dā shanō ma'ē ēsē. ²² Maci pooshi ētē galee ēntanfē ka saa'ikii, kadā pooshi ēndē shiŋkinē ca mbōdē. Amma, acii putē ŋga matadē ēnjaakii, ka galeenē nē ci ka saa'ikii.

²³ "Maa kē bii ēndē koonō: 'Waanē Alēmasiihu ganē' taa 'Waate Alēmasiihu gatē', goona luuvē. ²⁴ Acii kadē nē alēmasiihuninē da anabinyinē ŋga jirakōnē a shigi, tōya dāada sē ŋga hurashishinē ka shanō, kaa tōya shii ŋuuslōgi dē ēnja. Maci ka mbeenē nē tii maa, da i matadē ēnji ŋga ēntanfē. ²⁵ Buurētēmē ŋga'ē! Acii kē bagi nyi koonē daga saa'ikii ma'ē mambu'yanē. ²⁶ Acii ha'ē, madā kē bii ēnji koonē oo'i: 'Waate dē bilē!' goona dzē aa dōvē. Taa madā bii ēnji koonē oo'i: 'Waanē a kumu', goona luuvē. ²⁷ Acii ma shinē ŋga *Uuzōnē ŋga ēnda, paŋgōranō a babara makē sōtē ci vōnē a pyapidē, ca bōrōgi sōkōntanfē taa dama patē, ndzanōnē da tsaanōwē ca'ē aa dē waka, ha'ē nii kōya shi. ²⁸ Ka hatē dīi mantē uushi patē, davē dzanē kadōguyinē dē na."

Ōnyanē ŋga Uuzōnē ŋga ēnda

(Mar. 13.24-27; Luka 21.25-28)

²⁹ "Ma pii daba'ē cibōnyiiitsa, ka ēndōginē nē uusōra, pooshi lōgidē ka bōrōnē, tikisanyinē a kwaalya dagyē, ka gaŋgōzōnē nē taa mi patē asōkōntanfē. ³⁰ Ka saa'ikii nē ēnjē a nēe agintanfē ka sōtē ca baarii oo'i, Uuzōnē ŋga ēndē ca shi. Ōnji *duuniya patē a tuu, tōya tsaamē tē Uuzōnē ŋga ēndē ca jima agyanē kurabiinē dadagyē, dē baawadā da mōghōrvōnē lanō, ³¹ ca slōkē ka malaa'ikanyinaakii, tōya ēdē uutōma ētē ca wazē dē ŋgeerōnē, tōya dzaadzātē dē patōnē ŋga matadē ēnjaakii, ndzanōnē ka ēndē'i tanŋala ŋga duuniya ka ca'ē ka ēndē'i." *

Misaali dē ēnfwē uudōva

(Mar. 13.28-31; Luka 21.29-33)

³² "Wa ēnfwē uudōvē a ka koonē hiima. Madā kē nēe unē wiitsē kē 'watōgi ēnōnē, yoo, kē shii unē ētsē, kōdōhē nē mōtsōtsōfē ka danē. ³³ Ha'ē ēsē, madā kē nēe unē uushi'iitsē patē a dāada, ka shiinē nuunē ētsē, kōdōhē nē Uuzōnē ŋga ēnda, matasōkakii kaa ca shi. ³⁴ Tantanyinē cii kya ba koonē: ma ēnji ŋga zamanana, pooshi tii ka mōētōginē patē, uushi'iitsē ma'ē madāadamē patē. ³⁵ Ka uudōginē nē ha a dagyē dā ha a panē, amma, ma wabōnaaki, pooshi ka uudōnē shanō."

Pōshī ēndē na shii uusōra taa saa'i

(Mar. 13.32-37; Luka 17.26-30,34-36)

³⁶ "Ma uusōra taa saa'i ŋga dānē ŋga uushi'iitsa, pooshi ēndē shii. Malaa'ikanyinē ŋga dadagyē maa, pooshi tii shii. Ha'ē nē Uuzōnē ēsē, paa ci shii, see Dii ci daanōkii. ³⁷ Makē sōtē sha dīi tē ēnji agi zamana ŋga Nuuhu, ha'ē na dā saa'i ŋga ēnyanē ŋga

24:10 24.10 10.35; Luka 12.52-53. **24:11** 24.11 7.15. **24:12** 24.12 2 Tim. 3.1-5. **24:13** 24.13 Sēniinē 13.10.

24:14 24.14 28.19. **24:15** 24.15 Dan. 9.27; 11.31; 12.11. **24:17** 24.17-18 Luka 17.31. **24:21** 24.21 Dan. 12.1; Sēniinē 7.14. **24:23** 24.23-25 Luka 17.23-24. **24:24** 24.24 24.5; 7.15; Sēniinē 13.13-14. **24:27** 24.27 24.30,37; 25.31; 1 Koor. 15.23; 1 Tees. 3.13; 4.15; 2 Tees. 2.1,8; Yak. 5.7-8; 2 Piita 3.4; 1 Yooh. 2.28. **24:28** 24.28 Ayb. 39.30; Sēniinē 19.17-18. **24:29** 24.29 Isaa. 13.10; 34.4; Hag. 2.6,21; 2 Piita 3.10,12; Sēniinē 6.12-14. **24:30** 24.30 Zak.

12.10-14; Dan. 7.13-14; Mat. 24.27; 26.64; Mar. 14.62; Sēniinē 1.7. * **24:31** 24.31 13.41; uutama: 1 Koor. 15.52; 1 Tees. 4.16. **24:34** 24.34 16.28. **24:36** 24.36 Slōnē 1.7.

Uuzønə ɲga ənda. ³⁸ Ma agi zamana ɲga Nuuhu taabu'u shi ma'i tuufaanə, kə ɲji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə ɲji nguyirənə da makinə a ɲgəərəshi, ha'ə mbu'ya uusəratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. ³⁹ Pooshi ənji puləgi, ha'ə shi ma'i tuufaanə, ca zamagi də tii patə. Ha'ə na də əsə saa'itə nə Uuzønə ɲga əndə a shi.

⁴⁰ "Ma ka saa'ikii, ka dzənə nə ənji bəra'i aasəkə rə ka sləna. Ka ɲgərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə. ⁴¹ Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka təɲwə rəɲwə. Ka ɲgərəginə nə ənji əndə'i minə, ənjə a bwasee ka əndə'i. ⁴² Aci ha'ə, kantsaamə ginə, makə dīi ci mashiimuunə taa ɲgutə uusəra nə Slandanuunə a shi. ⁴³ Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii davədə, kadā ka ba'əginə nə ci də mägigi, acii ga ca gi ka ci aasii. ⁴⁴ Aci ha'ə, ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gəra shinə ɲga Uuzønə ɲga ənda, acii ka shinə nə ci ka uusəratə makamuunə nə ɲga shinaakii."

Əndə gooɲga ɲga mava
(Luka 12.41-48)

⁴⁵ "Ma əndə gooɲga ɲga mava, əndə haɲkala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka saa'itə dīfə. ⁴⁶ Madə shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i bərəkaanə ashikii. ⁴⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma mavata, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə ɲga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁸ Amma mbu'u ka banə nə bwaya mava də səkəkii oo'i: 'Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə.' ⁴⁹ Wata ca ndzaə fəslənə tə hara mavinə makə ci, ca zəmə, ca saasa ənvwə tii da ənji sa ənvwa. ⁵⁰ Amma ka shinə nə slandanəkii uusəratə makamə ci nə ɲga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. ⁵¹ Ka dzalənə nə slandanəkii tə ci də ɲgwaanɲgwa'ənə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da ɲga ənjitə ca kərə ka Əntaɲfə də bəra'i asəkətii. Davə tuunə ənji, təya tsəbə linyinətii."

25

Misaali də uuji kadəmiinə pu'u

¹ "Ma ka saa'ita, ma ndzaanə nə ɲwanjuunə ɲga dagyə makə sətə sha dīi tə uuji kadəmiinə pu'u. Ma təya, kə fə'i tii garəkuwanyinatii, təya dzə aa ha dagwa madanə ka gəɲunə də ci. ² Tufə agitii, madīikəkii nə tii. Tufə əsə, macicirəkii nə tii. ³ Ma madīikəkiiɲiita, kə ɲgərəənə tii garəkuwanyinatii yadə əgəənə hara maara. ⁴ Amma, ma macicirəkiiɲiita, kə ɲgərəənə tii maarənyinatii. ⁵ Makə səkəpaa dagwa madanə na, kə zhikuki tii patə, təya kwaalagi aa ɲunyi.

⁶ "Ma ətsə ahada vəda, ənjə a wazha də banə: 'Waanə dagwa madanə! Shigimə ka luuginə tə ci!' ⁷ Wata uuji kadəmiitə a madə patə ka hadatəgi də garəkuwanyinatii. ⁸ Wata madīikə uuji kadəmiitə tufə a ba ka macicirəkii: 'Ndiimə keenə maarə gi'u. Wiinə gunə ka mətəginə asəkə garəkuwanyinə geenə.' ⁹ Amma macicirə uuji kadəmiitə a ba ka tii, əɲki tii: 'Yaci pooshi na mbu'u kaamə pata? Ma dānuunə, dəmə ka iracii noonə aa luuma.' ¹⁰ Wata kə pyalə madīikə kadəmiitə ka iracii maarəkii. Ma təya palə ha'ə, wata dagwa madanə a mbu'ya. Ma uuji kadəmiitə matasəkakii, kə dəməgərə tii atsaə dagwa madanə ka zəmə əndzanə ɲga rəya. Ənjə a pa'əgi makuva.

¹¹ Ma daba'əkii, harakiitə tufə a jiga, təya dza makuva, təya ba: 'Slandana, Slandana! Wunəgi keenə makuva!' ¹² Amma dagwa madanə a ba ka tii, əɲki ci: 'Tantanyinə cii kya ba koonə: mashiimə nyi tuunə.' "

¹³ Wata Yeesu a uudəpaa wabənaakii, əɲki ci, "Nəhəmə, acii mashiimuunə uusəra taa saa'i."

Misaali də lyawarənə makkə
(Luka 19.11-27)

¹⁴ "Ma ɲwanjuunə ɲga dagyə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə sha dīi tə əndə'i əndə da lyawarənaakii makkə. Ma ca madə kaa ca palə oogə, ca 'waa'watə lyawariitaakii, ca ba'avə uushi'inaakii aaciitii. ¹⁵ Ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə da ɲgeerənatii. Waatoo, ca vii ka əndə'i pamə tufə. Əndə'i əsə, ca vii ka ci pamə bəra'i. Əndə'i əsə, ca vii ka ci pamə rəɲwə. Ma daba'əkii, ca madə, ca palə oogə. ¹⁶ Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə tufə, masəkəpaa mə ci na. Pii ca dzə ka də də fiiriinə, ca upaa riiba ɲga pamə tufə aagyanə əta. ¹⁷ Ha'ə dīi əndətə ba'avə ənji ka ci pamə bəra'i əsə. Ca upaa

24:37 24.37-39 'Wat. 6.11-13; 7.7-13; 2 Piita 3.6. **24:42** 24.42 24.44,50; 25.13; Mar. 13.33,35; Luka 12.40; 21.36.
24:43 24.43 1 Tees. 5.1-2; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3. **24:45** 24.45-47 25.21-23. **24:48** 24.48 2 Piita 3.4. **24:50** 24.50 24.42. **24:51** 24.51 8.12. **25:1** 25.1 Luka 12.35-36. **25:10** 25.10 9.15. **25:11** 25.11-12 Luka 13.25.
25:12 25.12 7.23. **25:13** 25.13 24.42. **25:14** 25.14-15 Mar. 13.34. **25:15** 25.15 Rooma 12.6.

riiba nga pamə bəra'i aagyanə ətə. ¹⁸ Amma, ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə rəjwə, ca dzə, ca tələgi gu'u, ca umbee ka kwaba nga slandanəkii davə.

¹⁹ "Ma daba'ə baanə lanə, wata slandanətii a ənya aasii. Ca ləgwa amatii taa mi dīi tii ka ci də gənaakii. ²⁰ Wata əndətə ba'avə ənji ka ci pamə tufə a shi aakəjwacii slandanəkii, ca vii ka ci hara pamə tufə, əjki ci: 'Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə tufə, nya dzə ka da fiiriinə də ci. Wiinə riiba tufə ətə upaa nyi aagyanəkii.' ²¹ Əjki slandanəkii ka ci: 'Nga'ə dīi, kə kuyirii nyi tə hə. Nūnyi əndə slənə nə hə, əndə goonja. Kə dīi hə goonjaanə agi dā fiiriinə də magi'u kwaba. Aci ha'ə, ka ba'avənə nə nyi malənəkii aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka dā moodasəkə da nyi.' ²² Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə bəra'i, kə shi ci, ca ba ka slandanəkii: 'Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə bəra'i. Wiinə riiba bəra'i ətə upaa nyi aagyanəkii.' ²³ Əjki slandanəkii ka ci: 'Nga'ə dīi, kə kuyirii nyi tə hə. Nūnyi əndə slənə nə hə, əndə goonja. Kə dīi hə goonjaanə agi dā fiiriinə də magi'u kwaba. Aci ha'ə, ka ba'avənə nə nyi malənəkii aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka dā moodasəkə da nyi.' ²⁴ Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə rəjwə, kə shi ci əsə, əjki ci ka slandanəkii: 'Slandanəkya, kə shii nyi, ma ha, manjwa'ə ngwa'ə əndə nə hə. Ma moonəku, see a upaa hə cifanə ka hatə maləgamə hə davə, ha dzatəgi ka hatə mabu'umə hə davə. ²⁵ Aci ha'ə, kə ngwaləgi nyi, nya dzə ka umbee ka kwabaaku a gu'u. Wiinə kwabaaku.' ²⁶ Wata slandanəkii a ba ka ci, əjki ci: 'Bwaya əndə slənə nə hə, manyada! Kə shii hə oo'i, ka upaanə nə nyi cifanə ka hatə maləgamə nyi davə, nya dzatəgi ka hatə mabu'umə nyi davə. ²⁷ Madā ha'ə dīi, paa hə dīi nga'ə. Maci taa ma dīi hə, ha dzə ka shigaginə ka hatə ci ənjə a zhi'igyə də gəna, kadā kə shi nyi ka luunə saaki da i riibakii.' ²⁸ Slandanəkii a ba ka harə ənji slənaakii: 'Luuginə pamətə rəjwə aciikii, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii. ²⁹ Aci, ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə, kaa ca shii d'anə lanə aciikii. Amma, ma əndətə dīi naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. ³⁰ Ma mazabə əndə slənətsa, njərəmə tə ci, una kəgərə tə ci aagi təkunə. Davə tuunə ənji, təya tsəbə linyinətii.' "

Da gəjwanə nga muudinə

³¹ "Madā kə shi Uuzanə nga əndə da malaa'ikanyinaakii patə agi məghərəvənə nga njwanuunaakii, ka ndzaanə nə ci dasə agyanə dəgələ njwanuunaakii. ³² Ənjə a dzatəgi tə patənə nga ənji a duuniya aakəjwaciikii. Ca təkə ka tii kurəgə bəra'i, makə sətə ci magərə a ngwadəgi bagiinə agi uuhinə. ³³ Ca kapaa tə ənji goonja da ciizəmakii. Ma ənji 'waslyakənə əsə, ca kapaa tə tii da madzənakii. ³⁴ Wata njwanwə a ba ka ənjitə da ciizəmakii, 'Shooma, unə ənə dāanə Daadə koonə barəkaanə. Shoomə koonə luu barəkaanə nga njwanuunə ətə dəkəpaa ci koonə daga 'watəginə nga duuniya. ³⁵ Aci kə shi madəfənə a dīi tə nyi, kə ndii unə ka nyi zəma. Kə dīi meegiirənə tə nyi, una ndii ka nyi ma'inə. Kə dīi nyi mu'umuunə, una luu tə nyi aa hoonə aasii. ³⁶ Kə dīi purəkinə tə nyi, una ndii ka nyi sə nga umbee də purəkinə. Kə gwakə nyi ka bwanea, una dzə ka nəhəpaanə tə nyi. A furəshina nji nyi, una dzə ka nəhəpaanə tə nyi.' ³⁷ Wata ənji goonja a ləgwa ka ci, 'Slandana, guci shiina nee ka hə ka madəfənə, ina vii ka hə zəma? Guci nee inə ka hə ka meegiirənə, ina vii ka hə ma'ina? ³⁸ Guci əsə nee inə ka hə mu'umə, ina luu tə hə aa heenə aasiya, taa hə də purəki, ina vii ka hə sə nga umbee də purəkina? ³⁹ Guci əsə nee inə ka hə gwakə taa a furəshinə, ina dzə ka nəhəpaanə tə ha?' ⁴⁰ Njwanwə a ba ka tii, 'Tantanyinə cii kya ba koonə: tādā guci patə dīi unə ha'ə ka rəjwə agi ənjitə pooshi da məghərəvənə akəjwacii ənja, amma ndzəkəjushi'inəki nə tii, ka nyi dīi unə ətə.' "

⁴¹ "Ma daba'əkii, ca ba ka ənjitə da madzənakii əsə: 'Dzəginə abiiki, manaalya ənja, dəmə aagi gunə ətə dātə ənji ka *Seetanə da malaa'ikanyinaakii. ⁴² Aci kə kəshi madəfənə tə nyi, amma pooshi unə ndii ka nyi zəma. Kə kəshi meegiirənə tə nyi, amma pooshi unə ndii ka nyi ma'inə. ⁴³ Kə dīi nyi mu'umuunə, amma kə kaaree unə ka luunə tə nyi aa hoonə aasii. Kə dīi purəkinə tə nyi, amma kə təkuree unə ka ndii ka nyi sə nga umbee də purəkinə. Gwakə nji nyi da a furəshina, amma kə təkuree unə ka dzənə ka nəhəpaanə tə nyi.' ⁴⁴ Amma təya ləgwa ka ci, əjki tii: 'Slandana, guci sajə nee inə ka hə də madəfənə taa meegiirənə kə kəshi tə hə, taa hə mu'uma, taa hə də purəkya, taa hə gwaka, taa a furəshina, amma kə təkuree inə ka tsakənə tə ha?' ⁴⁵ Wata njwanwə a ənəgi ka tii, əjki ci: 'Tantanyinə cii kya ba koonə: ma sətə pooshi unə dīi ka ənjitə pooshi da məghərəvənə akəjwacii ənja, ka nyi təkuree unə ka d'anə ətsa.' ⁴⁶ Ma

25:19 25.19 18.23. **25:21** 25.21-23 24.45-47; Luka 16.10. **25:29** 25.29 13.12; Mar. 4.25; Luka 8.18; 19.26.
25:30 25.30 8.12. **25:31** 25.31-46 16.27. **25:31** 25.31 Džək. 33.2; Zak. 14.5; Mat. 16.27; 19.28; 1 Tees. 3.13; Yahu. 14. **25:35** 25.35-36 Isaa. 58.7. **25:40** 25.40-45 Waβ. 19.17; Mat. 10.40,42; 12.50; 28.10. **25:41** 25.41 Yahu. 7; Səniinə 20.10,15.

ənjita, ka kərənə nə ənji tē tii aagi dzalənə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Amma, ma ənji goonŋa, ka kərənə nə ənji tē tii ka əpinə ŋga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə."

26

Alə rəgwa ŋga kəsənə tē Yeesu

(Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53)

¹ Makə uudəpaa Yeesu dzəgunə ka ənji patənə ŋga uushi'iitsa, əŋki ci ka lyawarənaakii: ² "Kə shii unə, ma cifədoorə, uusəra ŋga *Pasəka. Ma nyi, Uuzənə ŋga ənda, ka viinə nə ənji tē nyi ka gwa'avə aashi ənfwa."

³ Ma ka saa'ikii, kə dzii madiigərə limanyinə da gayinə də nə asii ga gawə ŋga limanyinə patə, waatoo, asii ga Kayafasə. ⁴ Təya anə uura ŋga kəsətənə tē Yeesu yadə shiinə ŋga ənja, ənjə a bələgi tē ci. ⁵ Amma təya ba, "Gaama kəsə tē ci agi kumənə, acii ga ənjə a madəe ka panə."

Bəzəpaanə tē Yeesu də urədyə də Bayitaniya

(Mar. 14.3-9; Yooh. 12.1-8)

⁶ Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya asii ga Simoonə ətə shi uyi kuzənə a kəshi tē ci, ⁷ ma ca adə zəma, wata əndə'i minə a dzə aabiikii da i əbwə urədyə aciitə. Ma urədita, ŋga mandalə kwaba. Wata kya dzə, kya əjivə aanə Yeesu. ⁸ Amma, makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə zhimagi tē tii asəkətii, əŋki tii, "Ka mi saawee ki ətsa?" ⁹ Maci dərəmaginə dərəmagi ənji də urəditsa, kadə kwaba laŋə nji ənjə a upaa anəkii, ənjə a təkəpaa kwabakii ka maaghiinə." ¹⁰ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya ba, wata əŋki ci ka tii, "Ka mi cuuna kavə tē miitə ka buurə uushi'inə kwa? Acii ma sətəe dīi ki ka nyi, ŋunyiikii ka shaŋə. ¹¹ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Amma, ma nyi, paa nyi na ndzaanə abii unə. ¹² Ma əjivə ki urəditsə aashiki ku'u, kə dīi ki ha'ə ka tasəkətə shishinəkii ka ŋgəfənə. ¹³ Tantanyinə cii kya ba koonə: tādə da nə ənjə a waaza ŋunyi Habaranə asəkə duuniya patə, ma sətəe dīi ki, ka wabənə nə ənji anəkii ka buurətənə də ki davə."

Luuwənə ŋga Yahuda kaa ca vii tē Yeesu aacii ənja

(Mar. 14.10-11; Luka 22.3-6)

¹⁴ Ma daba'əkii, rəŋwə agi *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, ətə dīi ləməkii Yahuda Isəkariyoota, a madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, ¹⁵ ca ba ka tii, "Madə vii nyi koonə tē Yeesu, iitə saŋə viinuunə ka nya?" Wata təya baanagi kwaba tibisə makkə pu'unə,* təya vii ka ci. ¹⁶ Daga saa'ikii 'watəgi Yahuda tsaamə ŋunyi saa' ŋga viinə tē Yeesu ka tii.

Zəmə əndzanə ŋga Pasəka

(Mar. 14.12-21; Luka 22.7-14,21-23; Yooh. 13.21-30)

¹⁷ Ma ka təkəŋwanə ŋga uusəra ŋga *kumənə ŋga adə buroodi yadə burəjanə, kə shi lyawarənə ŋga Yeesu aabiikii, əŋki tii, "Da daa moonəku ina dzə ka dzəgə ka hə əndzanə ŋga Pasəka?" ¹⁸ Əŋki ci ka tii, "Dəmə aasəkə vərənə aa ha zana, una ba ka ci: 'Ma bii Maləmə tuu, kə uugi saa'yaaki dənə kədəhə. Ma nyi da lyawarənaaki, gaku asii niina zəmə əndzanə ŋga Pasəka.'" ¹⁹ Wata lyawarənə ŋga Yeesu a dātə makə sətə bii ci ka tii dənə, təya dzəgə əndzanə ŋga Pasəka davə.

²⁰ Makə dīi kədəwanə, wata Yeesu da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a ndzaanə ka zəma. ²¹ Ma təya dzə də zəmənə, kə bii ci ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tē nyi aacii ənja." ²² Makə fii tii ha'ə, kə bəzəgi səkətii ka shaŋə. Wata tādə wu patə ahadatii, ca ləgwa amakii, əŋki tii, "Slandana, nyi kwa?" ²³ Əŋki ci ka tii, "Əndənə caama adə ka ha rəŋwə na vii tē nyi ka ənja. ²⁴ Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tē əntənə, makə sətə nyaahə ənji agyanəkii, amma kə dīi anə əndətə na vii tē nyi ka ənja. Ma əndətə, maci mapoomə ənji tē ci, bidə ci ka ci." ²⁵ Wata Yahuda ətə vii tē ci a ləgwa, əŋki ci, "Maləma, nyi kwa?" Wata Yeesu a ba ka ci, "Hə bagi ha'ə."

Zəmə əndzanə ŋga Slandana

(Mar. 14.22-26; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-25)

25:46 25.46 Dan. 12.2; Yooh. 5.29; Yak. 2.13. **26:1** 26.1 7.28. **26:2** 26.2 16.21. **26:4** 26.4 5 21.46. **26:6** 26.6-7 Luka 7.37-38. **26:11** 26.11 Dzək. 15.11. * **26:15** 26.15 Ma kwaba tibisə makkə pu'unə, ci nə kwaba ŋga dərə də mava (Shig. 21.32). **26:15** 26.15 Shig. 21.32; Zak. 11.12; Yooh. 11.57; 13.2. **26:17** 26.17-29 Shig. 12.1-20. **26:20** 26.20-25 Yooh. 13.2,21-30. **26:23** 26.23 Jab. 41.10. **26:24** 26.24-25 10.38-39; Luka 14.27; 17.33; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. **26:24** 26.24 Jab. 22.7-8,16-19; Isaa. 53.9.

²⁶ Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ngərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanǝfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, “Ndamə, una zəmə. Ma ətsa, shishinəki.” ²⁷ Ca ngərə kwalaka da ma'i inaba asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntanǝfə, ca vii ka tii, ca ba, “Saasaciimə, patənə goonə. ²⁸ Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə nga Əntanǝfə. Idənəkii na əjigi ka putə nga ənji lanə ka tifyagi də 'waslyəkəənyinə. ²⁹ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inaba ma'ə, see uuseratə nii kya sa kurakii doonə agi nwanjuunə nga Daadə.” ³⁰ Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya madə, təya palə aashi giŋwə nga Zayitunə.

Wabənə nga Yeesu agyanə hiweenə nga Piita

(Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38)

³¹ Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Unə patə, kadə nuunə a huyi ənshinə davəḍə, una bwasee ka nyi. Ka ḍanə makə sətə wabi Əntanǝfə asəkə malaaba ləkələkatə oo'i: ‘Ka bələginə nə nyi tə magərə, bagiinə a təkəgi patə əsə.’” ³² Wata ca tsakə banə, əŋki ci, “Amma, madə kə madəe ənji ka nyi agi maməətə ənja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə nga Galili.” ³³ Piita a jikəwə ka ci, əŋki ci, “Taa kə huyi hara ənji patə aciiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə shanə.” ³⁴ Əŋki Yeesu ka Piita, “Tantanyinə cii kya ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə davəḍə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” ³⁵ Piita a ba ka ci, “Taa əntənə cii kwa əntə, aŋwə da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tə hə.” Ha'ə makə ətsə əsə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də'wa nga Yeesu də Gyatsimani

(Mar. 14.32-42; Luka 22.39-46)

³⁶ Ma daba'əkii ha'ə, wata Yeesu a dzə da lyawarənaakii ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gyatsimani. Mbu'unatii aadəwə, ca ba ka tii, “Ndzamə gadəwə, kaa nya əntsahə aakəŋwa ka da də'wa.” ³⁷ Ca 'waanə tə Piita da manjəevənə nga Zabadiya bəra'i. Ma təya dzə, wata ca ndzanə buurə uushi'inə ka shanə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə. ³⁸ Əŋki ci ka tii, “Mabəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə, una ndzaa də məgigi atsaki.” ³⁹ Ca əntsahə aakəŋwa gi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca da də'wa, “Daadə, madə ka moonə nə hə, əntsahəe ka nyi ka cibətə akəŋwaciiki. Amma, dawə sətə kadəesəkə ka hə, ga ha da sətə kadəesəkə ka nyi.”

⁴⁰ Ca ənya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ŋunyinə nə tii patə. Wata əŋki ci ka Piita, “Iitiitə daa təkuree unə ka ndzaanə də məgigi atsaki taa nga tibisə rəŋwə dyanə? ⁴¹ Ndzamə də məgigi, una da də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa nga Əntanǝfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, nga'ə koonə nə da gazhi'waanə, amma mazaarəkii nə shishinə.”

⁴² Yeesu a ənə ka əntsahənə nga bəra'inə əsə ka da də'wa, əŋki ci: “Daada, madə pooshi rəgwa nga əntsahənə ka cibənə anəki, yoo, sətə mwayi hə patə, wa ca da.”

⁴³ Ca ənya aabii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka ŋunyinə nə tii, acii kə uugi ŋunyinə ḍanə lanə agitii. ⁴⁴ Yeesu a bwasee ka tii, ca əntsahə, ca ənə nga makkənə ka da də'wa makə əta. ⁴⁵ Ma daba'əkii, ca ənya aabii lyawariita, ca ba ka tii, “Ma'ə unə a ŋunyi kuna, una əpi səkə? Yoo, wiinə, kə uugi saa'i ḍanə ka ənjə a vii tə Uuzənə nga əndə aacii ma'waslyəkə ənja. ⁴⁶ Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Madətəmə kaamə dzə.”

Kəsənə tə Yeesu

(Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

⁴⁷ Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzubə da ənji daba'əkii, da i ngila purəŋjanyinə da i zaliinə aciitii. Madiigərə limanyinə da gayinə sləkəe ka tii. ⁴⁸ Asee, ma Yahuda, ətə vii tə Yeesu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya ḍatə ka baarii də ci ka tii oo'i, “Ma əndətə nii kya nəhəpaa nga'ə, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci.” ⁴⁹ Pii wata ca əntsahətə aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, “Usa Maləma”, ca nəhəpaa tə ci nga'ə. ⁵⁰ Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci, “Guvakya, dawə sətə kira tə hə.” Wata təya əntsahə, təya kəsə tə ci.

⁵¹ Wata rəŋwə agi ənji nga Yeesu a əlyagi ngila purəŋjanaakii, ca patəgi liminə nga mava nga gawə nga limanyinə. ⁵² Wata Yeesu a ba ka ci, “Ənəgərə də ngila

26:26 26.26-28 1 Koor. 10.16. **26:28** 26.28 Shig. 24.8; Irim. 31.31; Ibər. 7.22; 9.15-20. **26:30** 26.30 Luka 22.39; Yooh. 18.1. **26:31** 26.31 Zak. 13.7; Mat. 26.56; Yooh. 16.32. **26:32** 26.32 28.7.16. **26:34** 26.34-35 Luka 22.33-34; Yooh. 13.36-38. **26:34** 26.34 26.75. **26:36** 26.36-46 Luka 5.16; Ibər. 5.7-8. **26:39** 26.39 6.10; 20.22; Yooh. 18.11; Ibər. 10.9. **26:41** 26.41 Af. 6.18; Ibər. 2.18. **26:44** 26.44 2 Koor. 12.8. **26:45** 26.45 Yooh. 12.23; 13.1; 17.1.

purəŋanaaku. Taa wu pii də ŋgila purəŋanə, də ci bələnə əŋji tē ci naakii. ⁵³ Mashiimə hē oo'i, ka mbeənə nə nyi ka kədii tsakənə tē nyi acii Daadə, pii pii ca sləkee ka nyi kurəŋənyinə ŋga malaa'ikanyinə palee ka pu'u aji bəra'i kwa? ⁵⁴ Amma, madfa kaa nya kədii tsakənə acii Daadə əna, guci dīi nə sətə bii malaaba ləkaləkətə a ndzaa ka tantanyinə, ətə bii ci, tyasə ka slənənə ha'a?"

⁵⁵ Ma ka saa'ita, kə wabi Yeesu ka ənjitə shi ka kəsənə tē ci, əŋki ci ka tii, "Mi shuunə ka kəsənə tē nyi ka ŋgila purəŋanə ka ŋgila purəŋanə, ka zala ka zala kwa? Ya sarjə əndə dā maabə nə nyi kwa? Uusəra patə nji nya ndzaanə dasə asəkə *yi ŋga Əntanjfə ka dzəgunənə ka ənja, patə da ha'ə, pooshi unə kəshi tē nyi. ⁵⁶ Amma, ma slənyi ətsə patə, kaa malaaba ləkaləkətə ŋga anabiinə a ndzaa ka tantanyinə."

Wata yuwarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

*Yeesu akəŋwacii *mətərəkinə ŋga Yahudiinə*

(Mar. 14.53-65; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)

⁵⁷ Ma ənjitə kəshi tē Yeesu, kə kirə tii tē ci aasii aa ha Kayafasə gawə ŋga limanyinə. Davə dzii maliminə da gayinə də na. ⁵⁸ Ma Piita, kə gi ci də nə'unə tē Yeesu ba'ə ba'ə ha'ə mbu'i ci kura'ə aasii aa ha gawə ŋga limanyinə, ca dzə ka ndzaanə dasə da əŋji nəhə yi ŋga Əntanjfə, kaa ca nee ka muudinə ŋga səkii.

⁵⁹ Ma madiigərə limanyinə da patənə ŋga mətərəkinə, kə ali tii wabənə ŋga jirakənə aashi Yeesu, kaa ənjə a shii bələginə tē ci. ⁶⁰ Amma taa ŋgahi əŋji lanjə kyaara wabənyinə ŋga jirakənə aashikii, patə da ha'ə kə təkuree tii ka upaanə taa rəŋwə. Ma ka muudinə, wata əŋji bəra'i ahadatii a madətə ⁶¹ əŋki tii, "Ma bii əndətsa, tē'i ci da baawəda ŋga uulagi yi ŋga Əntanjfə, ca ənə ka ghənətənə agi baanə makkə." ⁶² Wata gawə ŋga limanyinə a madətə, əŋki ci ka Yeesu, "Pooshi wabənaaku ŋga jikəvənə aagyənə wabəətsə wabi ənjitə aashiku kwa?" ⁶³ Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Wata gawə ŋga limanyinə a ba ka ci, "Wiinə kə ləbətə nyi duunə da Əntanjfə Əndə vii əpinə: bawə keenə goonja, hə nə *Aləmasiihu Uuzənə ŋga Əntanjfə tanyi nii?" †

⁶⁴ Yeesu a ba ka ci, "Hə bagi ha'ə. Dəgyanəkii ha'ə maa, wanyinə ka banə koonə: ka neenə nuunə ka Uuzənə ŋga əndə dasə da ciizəma Əntanjfə Əndə baawəda, una nee ka ci ka jima agyanə kurabiinə dadəgyə." ⁶⁵ Makə fii gawə ŋga limanyinə ha'ə, wata ca tsəəregi kəjeerənə ashikii, əŋki ci, "Kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntanjfə. Gaama alə hara uushi'inə ma'ə, kə uugi ama fa bwaya sətə wabi ci. ‡ ⁶⁶ Iitə nee unə noona?" Wata əŋki tii, "Weewee, see bələginə tē ci."

⁶⁷ Wata təya tiifə giirənə aagikii, təya dəgə tē ci, hara ənjə a tsa ka ci meeciinə a hwahwaaməkii, ⁶⁸ təya dzə də banə ka ci, "Aləmasiihu, makə dīi ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tē hə!"

Hiweenə ŋga Piita tē shiinə tē Yeesu

(Mar. 14.66-72; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Ma ka saa'ikii, dasə nə Piita ahada ya. Wata əndə'i kadəmə a dzə, kya kəŋaanə dəgyanəkii, əŋki ki ka ci, "Hə maa, rəŋwə nə hə agi əŋji ŋga Yeesu əndə Galili." ⁷⁰ Amma, ma Piita, kə hiwee ci akəŋwacii tii patə, əŋki ci, "Mashiimə nyi sətə cii kwa ba." ⁷¹ Piita a dzəgi a uura maya, əndə'i kadəmə a nee ka ci, wata əŋki ki ka ənjitə davə, "Ma əndətsa, tii da i Yeesu əndə Nazaratu nji tii." ⁷² Wata ca ənə ka hiweenə, ha'ə maa də jida, əŋki ci, "Mashiimə nyi tē əndəkii." ⁷³ Makə ta'avə gi'u əsə, wata ənjitə kəŋə kəŋə davə a əntsahə, təya ba ka Piita, "Weewee, agiti nə hə tanyi. Wabənaaku baarəgi keenə ha'ə." ⁷⁴ Makə fii Piita ha'ə, wata ca gwanjə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, əŋki ci, "Tantanyinə, mashiimə nyi tē əndətsa." Pii wata ga'ə gyaagya a wagi. ⁷⁵ Fanə ŋga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, ma taabu'u wanə ŋga gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tē nyi. Buurətənaakii ha'ə, wata ca dəməgi, ca dzə də tuunə də kiinə ka shanjə.

27

*Kərənə tē Yeesu aakəŋwacii *Pilaatu*

(Mar. 15.1; Luka 23.1-2; Yooh. 18.28-32)

26:52 26.52 'Wat. 9.6. **26:55** 26.55 Luka 19.47. **26:56** 26.56 Mat. 26.31; Luka 24.46. **26:61** 26.61 27.40; Yooh. 2.19; Slənə 6.14. † **26:63** 26.63 majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mat. 27.12-14; Uuzənə ŋga Əntanjfə: Mat. 14.33; 27.40,43; Luka 22.70. **26:64** 26.64 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. ‡ **26:65** 26.65 tsəəregi kəjeerənə: Baan. 14.6; Ees. 9.3; geegi naakii nə... da Əntanjfə: Leew. 24.16; Yooh. 19.7. **26:67** 26.67 Isaa. 50.6; 53.5. **26:68** 26.68 21.11. **26:75** 26.75 26.34.

¹ Ma ətəsə tsədəkə, wata patənə nga madiigərə limanyinə da *gayinə nga Yahudiinə a da *mətarəkinə nga bələginə tə Yeesu. ² Təya anəgi tə ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tə ci ka Pilaatu ngwaməna.

*Əntənə nga Yahuda
(Slənə 1.18-19)*

³ Makə nee Yahuda əndətə vii tə Yeesu aacii ənji oo'i, ka bələginə nə ənji tə Yeesu, wata ca da wakadakinə, ca ənəpaagi də kwaba tibisətə makkə pu'unə ka madiigərə limanyinə da gayinə, ⁴ əŋki ci ka tii, "Kə dīi nyi 'waslyakəənə nga vii tə əndətə yadə bwaya uushi ashikii." Wata əŋki tii ka ci, "Mi dee nə neenə dava? Shoonakwa." ⁵ Wata Yahuda a wa'agi kwabatə asəkə *yi nga Əntənəfə, ca palə saakii, ca dzə ka əgəvə zə'wa a uurakii, ca əntəgi.

⁶ Wata madiigərə limanyinə a dəmətə kwabata, əŋki tii, "Ma kwabana, madəbəmə ənjə a əjigərə aasəkə mbuurə shiga nga yi nga Əntənəfə, makə dīi ci kwaba nga əpinə nga ənda." ⁷ Wata təya da mətarəkinə agyanə kwabakii, təya ngərə, təya dərəgi də babara acii maghənə uuda, kaa ənjə a ngəədfə mu'uminə davə. ⁸ Ci 'wii ənji babarakii "babara nga idəna". Ca'ə ənshinə, ha'ə nə ləmə nga babarakii. ⁹ Də ha'ə dīi wabənə nga anabi Irimiya ka tantanyinə ətə bii ci: "Wata ənjə a ngərə kwaba tibisə makkə pu'unə, waatoo, kwabatə luuvə hara ənji *Isərayiila dərəginə də ci, ¹⁰ təya ngərə kwabakii, təya dərəgi də babara acii maghənə uuda, makə sətə bii Slandanə ka nyi dənə."

*Yeesu akəŋwacii Pilaatu ngwaməna
(Mar. 15.2-5; Luka 23.3-5; Yooh. 18.33-38)*

¹¹ Makə kirə ənji tə Yeesu aakəŋwacii ngwaməna, ngwaməna a ləgwa ka ci, əŋki ci, "Hə nə nwanjwə nga *Yahudiinə kwa?" Əŋki Yeesu ka ci, "Hə bagi ha'ə." ¹² Amma, makə rii madiigərə limanyinə da gayinə tsaə sədfəkii, majikəmə ci taa rəŋwə. ¹³ Wata əŋki Pilaatu ka ci, "Paa hə agi fa uushi'iitsə ci təya baaba agyanəkə kwa?" ¹⁴ Amma majikəmə Yeesu ka ci taa rəŋwə. Wata ca dāgi ka ngwaməna ka sə nga hurəshishinə ka shəŋə.

*La ka Yeesu gəŋwanə nga bələnə tə ci
(Mar. 15.6-15; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39-19.16)*

¹⁵ Taa agi ngutə kumənə nga *Pasəka patə, kə sənəavə ka ngwaməna nə kapaa əndə furəshinə rəŋwə ətə ci ənjə a moo ənjə a kapaa tə ci ka tii. ¹⁶ Ma ka saa'ikii, tə'i əndə furəshinə ətə dīi ləməkii Yeesu Barabasə. Taa wu patə, kə shii ci tə ci. ¹⁷ Makə dzii ənji də na, wata əŋki Pilaatu ka tii, "Tə wu cuuna moo nya kapaa koonə? Barabasə nii, anii Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Aləmasiihu?" ¹⁸ Acii kə shii ci ndilə ndilə oo'i, ma vii *gayinə nga Yahudiinə tə Yeesu ka ci, acii putə nga sərəha.

¹⁹ Wata Pilaatu a ndzaanə dasə asəkə dəgələ nga la də gəŋwanaakii, minaakii a sləkəe ka ci ka wabənə də banə oo'i, "Ma əndə goonjatsa, ga ha dā taa mi də ci, acii kə sənii nyi bwaya səniiyə agyanəkii ənshinə davədfə."

²⁰ Wata madiigərə limanyinə da gayinə a gwanə ka tsəkutə ənji kaa təya kədii tə ci, kaa ca kyapaa ka tii tə Barabasə, ənjə a bələgi tə Yeesu. ²¹ Wata ngwaməna a ənə ka ləgwanə ama ənja, əŋki ci, "Tə wu agi ənjinə bəra'i cuuna moo nya kapaa koonə kwa?" Wata əŋki tii, "Kyapaa keenə tə Barabasə!" ²² Əŋki Pilaatu ka tii, "Aa mi dīi cuuna moo nya dā də Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Aləmasiihu?" Əŋki tii patə, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!" ²³ Amma əŋki Pilaatu, "Mi nə bwaya uushi dīi ci kwa?" Wata təya tsəkə ngərəe ka uuratii də ngəerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa." ²⁴ Makə nee Pilaatu oo'i, pooshi uushi mbeenəkii ka dənə ma'ə, amma see panə ca moo madənə, wata ca ngərə ma'inə, ca yibəgi ciinəkii akəŋwacii ənji patə, əŋki ci, "Pooshi wabənaaki agi əntənə nga əndətsa, shoonə goonə ma'ə." ²⁵ Wata əŋki ənji patə, "Wa haka nga əntənəakii a ndzaanə ooreenə da manjeevənə geenə." ²⁶ Wata Pilaatu a kapaa ka tii tə Barabasə. Ca kavə kaa ənjə a fəslə tə Yeesu, ca vii tə ci əsə kaa ənjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

*Ha'unə nga soojiinə də Yeesu
(Mar. 15.16-20; Yooh. 19.2-3)*

²⁷ Ma daba'əkii, wata soojiinə nga Pilaatu a ngərə tə Yeesu, təya kərəgərə tə ci aasəkə yi nga ngwaməna. Soojiinə patə, təya dzaanə ka ci də na, ²⁸ təya sədfəgi tə ci, təya

27:3 27.3 26.15. **27:6** 27.6 Dzək. 23.19. **27:9** 27.9-10 Zak. 11.12-13; Irim. 32.8-9. **27:11** 27.11 2.2; 27.29,37,42; Mar. 15.2,9,12,18,26,32; Luka 23.3,37-38; Yooh. 1.49; 12.13; 18.33,39; 19.3,15,19,21. **27:12** 27.12-14 Yooh. 19.9; Mat. 26.63. **27:19** 27.19 Luka 23.47. **27:20** 27.20-23 Slənə 3.13-14. **27:24** 27.24 Dzək. 21.6-9; Jab. 26.6. **27:25** 27.25 Slənə 5.28. **27:26** 27.26-31 20.19.

əgəvə ka ci ɛndə'i madizə gwada, ²⁹ tɔya nɔgərə dəha, tɔya fuufɔ makə madinjəna, tɔya nɔgavə ka ci aanəkii, tɔya kavə ka ci zala aa ciizəmaki, tɔya gərə'waanə ka ha'unə də ci, ɛnki tii, "Wa ɛpinaaku a gərə aakənjwa, nɔwanjwə nɔga Yahudiina!" ³⁰ Tɔya tiifə giirənə aagikii, tɔya luugi zalatə acilikii, tɔya dɛgə də ci anəkii. ³¹ Makə uudəpaa tii ha'unə də ci, tɔya nɔgərəgi gwadata, tɔya nɔgavə ka ci naakii kɔjeerənə, tɔya kərə tɔ ci ka gwa'avənə tɔ ci aashi ɛnfwa.

Gwa'avənə tɔ Yeesu aashi ɛnfwa

(*Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27*)

³² Ma tɔya palə a rəgwa, wata tɔya lapaa ɛndə'i ɛndə Sirina ɛtə dɔi ləməkii Simoonə. Soojiinə a nɔgərəvə ka ci ɛnfwə nɔga gwa'avə tɔ Yeesu aashikii. ³³ Tɔya mbu'u ka ɛndə'i ha ɛtə ci ɛnjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana "Kənjwə na." ³⁴ Tɔya vii ka Yeesu ma'i inaba gwazə da manɔgərəkiki kuzəkə, kaa ca sa. Makə təkətə ci, wata ca kaaree.

³⁵ Tɔya gwa'avə tɔ ci aashi ɛnfwa, tɔya təkəpaa kɔjeerənaakii ahadatii də kwaaranə.

³⁶ Wata tɔya ndzaa davə ka nɔhənə tɔ ci, ³⁷ tɔya tsa'avə manaahə uushi dagyanəkii, waatoo, 'waslyakətə lii ɛnji ashikii. Ma sətə nyaahə ɛnji dagyanəkii, "Ma ɛndəna, ci nɔ Yeesu, nɔwanjwə nɔga Yahudiinə." ³⁸ Tɔya gwa'avə ɛsə ɛnji maabə bərə'i aashi hara ɛnfuginə atanjalakii, rənjwə da ciizəmaki, ɛndə'i da madzənaki.

³⁹ Ma ɛnji piitinə dadavə ɛsə, tɔya ha'u də ci, tɔya dzə də udzə də nətii, ⁴⁰ tɔya ba, "Hə ɛtsə bii ka uulaginə nɔ hɔ yi nɔga ɛntanjfə, ha ɛnə ka ghənətənə agi baanə makkə, madə *Uuzənə nɔga ɛntanjfə nɔ hɔ, luupaa naaku na, ha jimagərə aashi ɛnfutsa!" ⁴¹ Ha'ə makə ɛtsə ɛsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə də ci, ɛnki tii: ⁴² "Kə mbee ci ka luupaa hara ɛnji, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. ɛntaa kə bii ci, nɔwanjwə nɔga *Isərayiila nɔ ca? Wa ca jimagərə gadəvə aashi ɛnfutsa, kaama vii ka ci goonja! ⁴³ Kə kii ci nəkii oo'i, ka luupaanə nɔ ɛntanjfə tɔ ci. ɛnki ci ɛsə, Uuzənə nɔga ɛntanjfə nɔ ci. Taku kaama nee madə kə uu'i ɛntanjfə tɔ ci, ca luupaa tɔ ci ɛndzə'i!" ⁴⁴ ɛnji maabətə gwa'avə ɛnji tɔ tii atanjalakii maa, ha'ə dzaanii tii tɔ ci ɛsə.

ɛntənə nɔga Yeesu

(*Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30*)

⁴⁵ Ma ɛtsə uusərə takərə, kə dɔi təkunə anə hanyinəkii patə dɛgwamə dənə ka tibisə makkə nɔga kədəwanə. ⁴⁶ Ma ɛtsə bahə tibisə makkə, wata Yeesu a nɔgərəe ka uurakii, ca ka vurənə, ɛnki ci, "Eeli, Eeli, lyama sabakətani?", makə bana, "'Ya'ə ɛntanjfwaakya, 'ya'ə ɛntanjfwaakya, ka mi bwasee hɔ ka nyi kwa?" ⁴⁷ Wata hara ɛnjitə kənə kənə davə ca fa tɔ ci, ɛnki tii, "Waatsə ɛndətsə ka 'wanə tɔ *Iliya." ⁴⁸ ɛndə'i ɛndə agitii a huypaa pii pii, ca dzə ka nɔgərə soosa, ca shimwatə agi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada, ca vii aadəgyə aama Yeesu kaa ca shibə. ⁴⁹ Amma hara ɛnjə a ba, "Taku zaku'i kaama nee madə ka shinə nɔ Iliya ka luupaanə tɔ ci." ⁵⁰ Yeesu a ɛnə ka nɔgərəe ka uurakii, ca ka vurənə, wata ɛpinə a dzəgi amakii.

⁵¹ Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabənə asəkə yi nɔga ɛntanjfə. ɛntəginəakii ha'ə, wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bərə'i, kəshanə dagyə kura'ə aa dəgərə. Hanyinə a udzə, taalanə nɔ faariinə. ⁵² Gu'u ɛnji a wuunəgi ɛsə, ɛnji nɔga ɛntanjfə lanə ɛtə sha mətətəgi, kə ma'i tii da i ɛpinə. ⁵³ Daba'ə makə ma'i Yeesu agi mamətətə ɛnja, tɔya shiishigi asəkə gu'inyinatii, tɔya dəməgərə aasəkə malaaba vərənə. Ma dava, kə nee lanənə nɔga ɛnji ka tii.

⁵⁴ Makə nee gawə nɔga soojiinə da ɛnjaakii ɛtə ca nɔhə tɔ Yeesu ka ganɔgəzənə nɔga hanyinə da sətə slənyi, kə nɔgwələgi tii ka shanj, tɔya ba: "Tantanyinə, ma ɛndətsa, Uuzənə nɔga ɛntanjfə nɔ ci."

⁵⁵ Tə'i makinə lanə davə ca tsaama dzadə. Ma tɔya, atsaa Yeesu shi tii daga anə hanyinə nɔga Galili, tɔya tsakə tɔ ci. ⁵⁶ Ahadatii nɔ Mariyaama Magədalina, da Mariyaama məci i Yakubu da Yusufu. Ahadatii ɛsə nɔ məci manjeevənə nɔga Zabadiya.

Nɔgdənə tɔ Yeesu

(*Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42*)

⁵⁷ Makə dɔi kədəwanə, kə shi ɛndə'i ɛndə gəna ɛtə dɔi ləməkii Yusufu, ɛndə Aramatiya. Ci maa, lawarə nɔga Yeesu nɔ ci. ⁵⁸ Kə gi ci aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka nɔgiragərə wə nɔga Yeesu. Wata Pilaatu a ba, wa ɛnjə a vii ka ci. ⁵⁹ Wata Yusufu a dzə, ca jimagərəgi də wə nɔga Yeesu, ca hadətə asəkə kura marəma, ⁶⁰ ca dzə

27:28 27.28 Luka 23.11. **27:29** 27.29 27.11. **27:30** 27.30 26.67. **27:35** 27.35 Jab. 22.19. **27:37** 27.37 27.11. **27:38** 27.38 Isaa. 53.12. **27:39** 27.39 Jab. 22.8; 109.25. **27:40** 27.40 26.61,63. **27:42** 27.42 27.11. **27:43** 27.43 Jab. 22.9; Mat. 26.63. **27:45** 27.45 Am. 8.9. **27:46** 27.46 Jab. 22.1. **27:48** 27.48 Jab. 69.22. **27:51** 27.51 Shig. 26.3; Ibor. 10.19-20. **27:54** 27.54 14.33; 26.63; Mar. 15.39. **27:57** 27.57-58 Dzək. 21.22-23.

ka baneenē asəkē kura gu'u ətē tēlōpaa ənji ka ci ka naakii na ashi pasla, ca dēlavē mađuunē faara aama gu'ukii, ca palē saakii. ⁶¹ Ma Mariyaama Magēdalina da ëndē'i Mariyaama, davē nē tii dasē dasē akənjwacii gu'ukii.

Ənji nəhə gu'u nja Yeesu

⁶² Pukyātē hakii, waatoo, *uusəra nja əpisəka, wata madiigərə limanyinē da Farisanyinē a dzə aa ha Pilaatu ka ciinē rənjwə, ⁶³ tēya ba ka ci, "Ya'ə mađuunē ənda, kə buurətiiinē uushi: ma saa'itē majirakətē ma'ə da i əpinē, kə bii ci oo'i, ma daba'ə baanē makkē, ka ənənē nē ci ka mađuənē agi maməətē ənja. ⁶⁴ Acii ha'ə, bawə ka ənjə a nəhə gu'waakii nja'ə, see mađu dzəgi baatsə makkē, acii ga lyawarənaakii a dzə ka hərətə waakii, tēya ba ka ənja, kə ma'i ci agi maməətē ənja. Maa kə dīi ha'ə, ma jirakətsa, ka dānə lanə palee ka nja njuke." ⁶⁵ Ənji Pilaatu ka tii, "Fəfəmə soojiinē, una kərə aa dəvə. Wa tēya nəhətē nja'ə makə sətə kadēesəkə koonə." ⁶⁶ Wata tēya palē, tēya dzə ka dāvə sagida ama gu'ukii, acii ga ənjə a wunəgi, tēya kavə ənji nəhə gu'ukii.

28

Mađuətənə nja Yeesu agi maməətē ənja (Mar. 16.1-10; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10)

¹ Ma daba'ə *uusərə nja əpisəka, ətsə tsəfakə də uusəra alatə, kə gi Mariyaama Magēdalina da ëndē'i Mariyaama ka tsaamə nē nja gu'u nja Yeesu. ² Pii wata hanyinē a ganğəzə ka shanə, acii kə jima malaa'ika nja Slandanə dadagyə. Ca dalagi faaratə ama gu'uta, ca ndzaanə dasə anəkii. ³ Ma jiganaakii, bərənə nē ci makə pyapidənə nja vənə. Makə əmpuətə kəbənə nē kəjeerənaakii də tyaslyaslyaanə əsə. ⁴ Makə nē ənji nəhə gu'ukii ha'ə, udzənə nē shishinətii acii nğwalənə, tēya kwaalagi aa panə makə maməətē ənja.

⁵ Wata malaa'ikakii a wabə ka makiita, ənji ci, "Goona nğwalə. Kə shii nyi, tē Yeesu cuuna alə, ətə gwa'avə ənji aashi ənfwa. ⁶ Paa ci ma'ə ganə, kə ma'i ci agi maməətē ənji makə sətə bii ci. Shoome, nda neemə ka hatə nji ci pərəbə davə. ⁷ Ma danuunə, dēmə pii pii, una dzə ka banə ka lyawarənaakii oo'i, kə ma'i ci agi maməətē ənja. Ci na 'watəgi mbu'unə koonə aanə hanyinə nja Galili. Davə nuuna nē ka ci. Buurətəmə sətə bii nyi koonə."

⁸ Makə fii tii ha'ə, wata tēya mađu pii davə, tēya palə də nğwalənə ləbə da moodasəkə ka shanə, tēya huyi ka kərə habarakii ka *lyawarənə nja Yeesu. ⁹ Pii wata Yeesu a lapaa tē tii, ənji ci, "Usamə!" Wata makiitə a əntsahətə aabliiki, tēya gərə'waanə, tēya kəsətə səfəkii ka paslə tē ci. ¹⁰ Ənji Yeesu ka tii, "Goona nğwalə, dēmə ka banə ka ndzəkənjushi'inəki kaa tēya dzə aanə hanyinə nja Galili. Davə nē tēya nē ka nyi."

Banə nja ənji nəhə gu'u tə sətə slənyi

¹¹ Ma makiitə a palə, wata hara ənji agi soojiitə nja nəhə gu'utə a mađu, tēya palə aasəkə vərənə, tēya dzə ka banə ka madiigərə limanyinē tərətənə nja sətə slənyi. ¹² Madiigərə limanyinə a dza də nə da gayinə ka də *mətərakinə, tēya nğərə kwaba lanə, tēya vii ka soojiita, ¹³ tēya ba ka tii, "Ma banuuna: 'Lyawarənaakii shi davədə, tēya shi ka hərəmə waakii, inə ka junyinə.'" ¹⁴ Mađu kə mbu'i habarakii aa limə nğwaməna, ka zə'utənə niinə də han̄kalaakii də banə, pooshi sə nja idəpaanə ashuunə, ina luupaa tuunə." ¹⁵ Wata soojiitə a luu kwabata, tēya datə makə sətə bii ənji ka tii. Ha'ə huwugi habarakii ahada *Yahudiinə ca'ə ka ənshinə.

Wabənə nja Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aməntanə (Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

¹⁶ Yoo, lyawarənə nja Yeesu pu'u aməntanə a palə aanə hanyinə nja Galili, aanə giñutə bii Yeesu ka tii dzənə. ¹⁷ Makə nē tii ka ci, tēya paslə tē ci. Amma, ma hara ənji ahadatii, kə shakii tii tē ci, mbu'u əntaa ci ətsa. ¹⁸ Yeesu a əntsahə aabiitii, ənji ci ka tii, "Kə vii Əntanəfə ka nyi patənə nja baawəda dadagyə da ganə a duuniya. ¹⁹ Acii ha'ə, dēmə aabii patənə nja ənji nja *duuniya, una zhi'wee ka tii ka lyawarənaaki, una dā ka tii bapətisəma aagi ləmə nja Dəna, da ləmə nja Uuzəna, da ləmə nja Malaaba

Ma'yanə, *²⁰ una dzəgunə ka tii kaa təya nə'utə patənə ɲga sətə bii nyi koonə. Ma nyi, ka ndzaanə nə nyi doonə taa guci patə, ca'ə ka muudinə ɲga duuniya.”

* **28:19** 28.19 patənə ɲga əɲji: 10.5-6; 24.14; Mar. 16.15; Luka 24.47; bapətisəma: Mat. 3.15; Mar. 16.16; Slənə 2.38; 8.36; 1 Koor. 1.13-16; Af. 4.5; Yooh. 3.22; 4.1-2; Rooma 6.3-4; Dənə, Uuzənə, MalaaBa Ma'yanə: 2 Koor. 13.13.

Njuni Habara dacia Marəkusə

Waazanə nga Yoohana əndə dfa bapətisəma

(Mat. 3.1-12; Luka 3.1-9; Yooh. 1.19-28)

¹ Wiinə 'watəginə nga Njuni Habara agyanə Yeosu *Aləmasiihu, *Uuzənə nga Əntanǝ. ² Kə dʒii makə sətə bii Əntanǝ kə Uuzənaakii asəkə ləkələkatə nga *anabi Isaaya oo'i:

"Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki

kaa ca ta ka hə kəɲwanə,

ca hadatəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə.

³ Ka kaalanə nə ci agi bilinə, ca ba,

Hadatəgimə də rəgwa ka Slandana,

Kəɲeemə ka ci ka rəgwa."

⁴ Ha'ə makə ətsə shigi Yoohana əndə dfa bapətisəma aagi bilinə. Ca waaza ka əɲja, ca ba, "Uneemə ka dfa 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanǝ, əɲjə a yiḃə koonə bapətisəma, kaa Əntanǝ a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə."

⁵ Wata əɲji asəkə vəranə nga Urusaliiima, da hara hanyinə nga Yahudiya patə a shi ka fa wabənə ama Yoohana. Təya baabagi 'waslyakəənətii, ca dfa ka tii bapətisəma asəkə gəərə nga Urədunə. ⁶ Ma Yoohana, shiɲkinə nga ɲgyalooba ɲji ka kəjeerənaakii. Ca əgəgi ɲukii də gyara nga kuvə'unə. Ayiwa da moozəɲja ɲji zəmaakii. ⁷ Ca ba ka əɲja, "Tə'i əndətə na uugya ba'ə ka shinə, dʒuunuunaakii palee ka naaki. Taa zə'u nga biḃinaakii, paa ɲyi mbu'i bahə gwanəənə, nya pərəgi. ⁸ Də ma'inə dʒii ɲyi koonə bapətisəma. Amma ma ca, də Malaaba Ma'yanə nii kəya dfa koonə bapətisəma."

Da bapətisəma ka Yeosu

(Mat. 3.13-17; Luka 3.21-22)

⁹ Ma ka saa'ikii, kə ma'i Yeosu də Nazaratu anə hanyinə nga Galili, ca palə aabii Yoohana. Yoohana a dfa ka ci bapətisəma asəkə gəərə nga Urədunə. ¹⁰ Ma ca shigi ha'ə agi ma'inə, wata ca nee ka səkəntanǝ mawunəkii, Ma'yanə nga Əntanǝ a jima aanəkii makə kurəkuta. ¹¹ Wata uura nga əndə a wabya dadagyə, əɲki ci, "Hə nə Uuzənaaki. Kə uu'i ɲyi tə hə. Hə ca uufagi səkəki."

*Təbənə nga *Seetanə tə Yeosu*

(Mat. 4.1-11; Luka 4.1-13)

¹² Ma daba'əkii, pii wata Ma'yanə nga Əntanǝ a kərəgi tə Yeosu aagi bilinə. ¹³ Baanə ənfwadə pu'unə nə ci agi bilinə. Seetanə a təbə tə ci. Tə'i dabanyinə agi biliita. Amma kə cakə malaa'ikanyinə tə ci.

'Wanə nga Yeosu tə əɲji təəmənə ənfwadə

(Mat. 4.12-22; Luka 4.14-15; 5.1-11)

¹⁴ Kə kəsəgərə əɲji tə Yoohana aa furəshina, wata Yeosu a madə, ca palə aanə hanyinə nga Galili. Ca dzə də waaza Njuni Habara nga Əntanǝ. ¹⁵ Əɲki ci, "Kə uugi saa'i mbu'unə. Kədhə nə Əntanǝ ka dfa ɲwanjuunaakii. Uneemə ka dfa 'waslyakəənə, una baanə ka ci, una vii goonja ka Njuni Habara."

¹⁶ Ma Yeosu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə nga Galili, wata ca lapaa ndzəkəɲushi'inə bəra'i, təya təəmə; waatoo i Simoonə da Andərawəsə. ¹⁷ Yeosu a ba ka tii, "Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə ci əɲjə a dfa slənə nga təəmə əɲja." ¹⁸ Pii wata təya bwasee ka slaadatii, təya palə atsakii.

¹⁹ Ma ca əntsahəe gi'u, wata ca nee ka majeevənə nga Zabadiya, waatoo i Yakubu da Yoohana, tii asəkə kumbawalatii ka hadfa də slaadatii. ²⁰ Pii wata ca 'wa tə tii, təya bwasee ka dəsənətii da əɲji slənə ka tii asəkə kumbawala, təya palə atsakii.

Mbədəpaanə nga Yeosu də əndə ginaaja

(Luka 4.31-37)

²¹ Ma daba'əkii, təya palə aasəkə vəranə nga Kafarənahumə. Makə mbu'ya *uusəra nga əpisəka, wata Yeosu a dzə aasəkə *kuvə də'wa, ca ndzanə dzəgunənə ka əɲja. ²² Makə fii tii dzəgunənaakii, kə dʒii ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii də shiinaakii

saakii cii kəya dzəgunə ka tii, əntaa makə sətə ci *maliminə nga bariya a dzəgunə ka tii.

²³ Pii wata waatsə əndə ginaaji asəkə kuvə də'watii, ²⁴ ca ka vurənə, əŋki ci, "Yeesu əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba əndətə sləkee Əntanfə nə hə." ²⁵ Wata Yeesu a la nguruunə ka ginaajita, əŋki ci, "Ndzaawə kəda'ə! Dzəgi aşi əndətsal!" ²⁶ Wata ginaajitə a udzətə tə əndətə, ca kagi vurənə, ca shigi ashikii. ²⁷ Kə dīi ka ənji patə ka sə nga hurəshishinə ka shanə, təya ba ahadatii, "Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma ətsa, kura dzəgunənə. Taa ginaajinyinə maa, aşi wazənə nə ci ka tii də baawəda, təya fa tə ci." ²⁸ Pii wata habaraakii a huwugi taa dama patə anə hanyinə nga Galili.

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwanea lanə
(Mat. 8.14-17; Luka 4.38-41)

²⁹ Makə shigi i Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata təya dzəgərə tii da i Yakubu da Yoohana aasii aa ha i Simoonə da Andərawəsə. ³⁰ Ma gi ci, gwakə nə sərəlu nga Simoonə minəkii, kə tsəfəgi shishinətə iza'u. Wata təya ba ka ci oo'i, gwakə nə ki. ³¹ Makə fii ci ha'ə, ca dzə aabitə, ca kəsətə tə ki ka ciinə, ca madəe ka ki. Wata iza'unə nga shishinətə a əpigii. Ka ha'ə, kə dīi ki ka tii zəma.

³² Ma kədəwanə, ətsə kulagərənə nga uusəra, wata ənjə a kyaara ka Yeesu ənji bwanea da ənji ginaaji patə. ³³ Kə jagi ənji vərəatə də nə patə aahatə aa uura mayi. ³⁴ Ca mbədəpaə də ənjitə kyaara ənji da bwaneanyinə lanə kama kama ashitii, ca lyaakagi ginaajinyinə lanə ashitii. Pooshi ci luuvə ginaajinyinə a wabə, acii kə shii tii taa wu nə ci.

Dzənə nga Yeesu ka waaza aanə hanyinə nga Galili
(Luka 4.42-44)

³⁵ Ma ətsə tsəfəkə ha ma'ə mapukəmə, wata Yeesu a madə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə, ca də də'wa. ³⁶ Makə ma'i Simoonə da hara ənjita, wata təya palə ka alənə tə ci. ³⁷ Makə lapaa tii tə ci, əŋki tii ka ci, "Aşi alənə nə ənji patə tə hə." ³⁸ Əŋki ci ka tii, "Ma dānaamə, dzaamə ka hara vərənyinə kədə-kədəhə kaa nya waaza davə əsə. Acii ci nə sətə kira tə nyi." ³⁹ Wata ca wiigi'itə hanyinə nga Galili patə, ca dzə də waazanə asəkə kuvə də'wanyinatii, ca lyaakagi ginaajinyinə aşi ənja.

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə uyikuzənə
(Mat. 8.1-4; Luka 5.12-16)

⁴⁰ Yoo, wata əndə'i əndə uyikuzənə a shi aabii Yeesu, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, ca kədii kaa Yeesu a tsəkə tə ci, əŋki ci, "Madə ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbədəpaanə də nyi, kaa nya shii ndzaanə malaabakii." ⁴¹ Kə nyihə Yeesu təgunuunə nga əndətə, wata ca tədapaə ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, "Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu." ⁴² Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashikii, kə mbə'i ci. ⁴³ Wata Yeesu a ba ka ci, "Duu saaku." Amma ca də ka ci bariya də ngeerənə ⁴⁴ də banə, "Fatə nga'ə, kaa nya ba ka hə, ga ha bapaa ka əndə sətə dīi shanə. Amma ma dānəkwa, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsamətə taa iitə nə hə. Ma daaba'əkii, ha də sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi." ⁴⁵ Amma əndətə a dzə saakii də baaba wabəətsə taa dama patə yadə mbədeənə taa gi'u. Putə nga ətsə ha'ə, pooshi Yeesu ənyi ka mbee ka dzənə aasəkə əndə'i vərənə ka rəgwa ginə nga ənji ma'ə. Amma kə ndzaa ci saakii aşi bilinə, ənjə a shi aabiikii taa dama patə.

2

Mbədəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda
(Mat. 9.1-8; Luka 5.17-26)

¹ Ma dāba'ə baanə gi'u, kə ənyi Yeesu aasəkə vərənə nga Kafarənahumə. Ma fii ənji asii nə ci, ² wata ənji lanə a dzə aabiikii, pooshi ha nga zhi'iginə davə asii kura'ə a uura mayi acii lanənə nga ənja. Ca dzə aakəŋwa də waaza wabənə nga Əntanfə ka tii. ³ Wata hara ənjə a shi da i mahurəməsə ənda, ənji ənfwadə kira tə ci. ⁴ Makə təkuree tii ka mbu'unə aabii Yeesu acii lanənə nga ənja, wata təya ndərəgi aanə kuvətə dīi Yeesu davə, təya tələgi dānə da ci. Makə tələgi tii, təya kəgərə tə mahurəməsə əndətə pərəbə asəkə ədzə baanə. ⁵ Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndətə: "Uuzənaaki, kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənaaku."

⁶ Ma dava, tə'i hara maliminə dasə dasə ka fanə, wata təya laagwa agi hiimatii, ⁷ əŋki tii, "Ka mi banəkii ha'ə kwa? Kə geegi ci ka naakii nə makə Əntanjə. Wu sanjə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə nga əndə madaamə Əntanjə rəŋwə dyanja?" ⁸ Kə shii Yeesu hiimatii. Wata əŋki ci, "Ka mi də tsarə nga hiimatə ha'ə a nuunə kwa?" ⁹ Ngutə palee də ŋgufənə sanja? Gəfə banə ka mahurəməsə əndətə o'o'ya, kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənəaku nii, anii gəfə banə ka ci, Madətə, ŋgəruu ədzə baanaaku, duu saakwa? ¹⁰ Amma takumə kaa nya baarii koonə o'o'i, ma nyi Uuzənə nga ənda, tə'i nyi da baawəda nga tifyagi 'waslyakəənə nga əŋji ganə a duuniya." Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndətə, ¹¹ "Wanyinə ca ba ka hə, madətə, ŋgəruu ədzə baanaaku, ha palə saaku aasii." ¹² Ma ənjə a nee patə, wata hatsə əndətə a madətə, ca ŋgərə ədzə baanaakii, ca palə saakii aasii. Kə dii ka tii patə ka sə nga hurəshishinə. Wata təya duunətə tə Əntanjə, əŋki tii, "Pooshi inə sha nee ka uushi makə ətsa."

'Wanə nga Yeesu tə Leewi
(Mat. 9.9-13; Luka 5.27-32)

¹³ Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu, ca palə aama uunəvə nga Galili. Wata danjana a dzə ka dzatə də nə abiiikii, ca dzəgunə ka tii. ¹⁴ Makə uugi ci dzəgunənə ka tii, ca madə, ca palə də wiigi'inə, wata ca lapaa tə əndə luu tsəka etə dii ləməkii Leewi, uuzənə nga Haləfa, ci dasə asəkə kuvə nga slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." Wata hatsə Leewi a madətə, ca nə'u tə ci.

¹⁵ Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Leewi aasii. Tə'i *əŋji luu tsəkə lanjə da i hara ma'waslyakə əŋji lanjə etə nyi'u tə Yeesu. Təya zəmə ka ha rəŋwə da i Yeesu da lyawarənaakii. ¹⁶ Makə nee maliminə nga kurəgə nga *Farisanyinə Yeesu a zəmə da tsarə nga ənjitsa, wata təya ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki tii, "Mi sanjə dii cii kəya zəmə da əŋji luu tsəka da i hara ma'waslyakə ənja?" ¹⁷ Makə fii Yeesu sətə bii tii, əŋki ci ka tii, "Pooshi mandandanjə əŋji ka alə kuzəka, see əŋji bwanea. Ma shi nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə əŋji aabiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii."

Ləgwanə aqyanə suumaya
(Mat. 9.14-17; Luka 5.33-39)

¹⁸ Ma ka əndə'i uusəra, lyawarənə nga Yoohana da i Farisanyinə, təya da suumaya. Hara ənjə a shi aabii Yeesu, əŋki tii, "Mi sanjə dii ci lyawarənə nga Yoohana tii da Farisanyinə a da suumaya, amma ma lyawarənaaku, pooshi tii agi dana?" ¹⁹ Yeesu a əŋigi ka tii də wabənə aqyanə naakii nə, əŋki ci, "Yaci tə'i guviinə nga dagwa madanə etə bii ci ka tii da məhuraakəya, mada kə gi tii ka luu madanəakəya, ka danə nə tii suumaya abiiikii kwa? Pooshi. Maa ka hakii nə tii da i dagwa madanə, pooshi tii ka mbeənə ka da suumaya." ²⁰ Amma kadə nə uusəra mbu'ya etə nə ənjə a ŋgərəgi dagwa madanə abitii, saa'ikii nə təya da suumaya.

²¹ "Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kura kəjeerənə. Aci ka tsəəmətənə nə kurakii. Ca tsəkə tsagi iirəkii palee ka etə sha tsii.

²² "Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Madfa kə dii ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə nga ma'i inaba. Ənjə a etee ka ma'i inaba tii da mbuurə kuvə'unə patə. Kura ma'i inaba tii da kura mbuurə nə ndzaanə mbərə mbərə."

*Ləgwanə aqyanə *uusəra nga əpisəka*
(Mat. 12.1-8; Luka 6.1-5)

²³ Ma ka əndə'i uusəra, waatoo uusəra nga əpisəka, Yeesu a pitəgi tii da lyawarənaakii da səkərə nga aləkamaara. Wata lyawarənaakii a dzə də biyyinə aləkamaara, təya tsəbə. ²⁴ Makə nee Farisanyinə ha'ə, əŋki tii ka Yeesu, "Ka mi ci lyawarənaaku a da sətə maviiimə *bariya rəgwa nga danə uusəra nga əpisəka?" ²⁵⁻²⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Mashimə una jangii sətə dii *Dawuda kuna? Ma agi wanyiitə nji Abiyata ka gawə nga limanyinə, makə nee Dawuda tə'i uushi dəbee ca upaa, kə dii madəfənə tə tii da ənjaakii əsə, wata ca dəməgərə aasəkə *yi nga Əntanjə, ca ŋgiragi burooditə dəkəpaa əŋji ka Əntanjə. Ma ətsa, kə tanəgi ci bariya acii əntaa taa wu patə ca adə buroodita, see limanyinə tanə. Amma kə agi Dawuda buroodita. Ca vii ka ənjaakii əsə." ²⁷ Yeesu a tsəkə banə ka tii, əŋki ci, "Ma kii Əntanjə uusəra nga əpisəka, kaa əndə a shii nafaginə.

Əntaa tə əndə kii ci kaa uusəra nğa əpisəka a nafagi də ci. ²⁸ Acii ha'a, ma nyi *Uuzənə nğa ənda, taa uusəra nğa əpisəkə maa, nyi nə Slandanəkii."

3

Əndə mantə ciinə

(Mat. 12.9-14; Luka 6.6-11)

¹ Ma ka əndə'i *uusəra nğa əpisəka, kə ənyi Yeesu aasəkə küvə də'wa. Tə'i əndə mantə ciinə davə. ² Ma davə əsa, tə'i hara ənji ca alə sə nğa idəpaanə aşi Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakənjwacii gəjwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbədəpaanə nə ci də əndətə uusəra nğa əpisəka. ³ Yeesu a ba ka əndə mantə ciita, "Madətə, kəjnaanə." ⁴ Wata ənji ci ka tii, "İitə sanə vii bariya gaamə kaamə rəgwa nğa dana? Nğa da nğa'əənə uusəra nğa əpisəkə saanii, anii nğa da bwaya bwayaana? Nğa mbədəpaanə də əndə saanii, anii nğa bələginə tə ca?" Amma kə zavə tii kəda'ə, pooshi tii shii sə nğa jikənə ka ci. ⁵ Kə bəzhi səkə nğa Yeesu, acii təkuree tii ka nəhə təgunuunə, ca tsaaemə tə tii, ənji ci ka əndə mantə ciita, "Tədapaa ciinəku." Wata ca tədapaa ciinəkii, ca ənəgərə makə nğa njukə. ⁶ Makə nee *Farisanyinə ha'ə, wata pii təya palə aabii ənji nğa *Hirudusə, təya dzə ka da mətərəkini nğa bələginə tə Yeesu.

Danjkana ama uunəva

⁷ Wata Yeesu a madə tii da lyawarənaakii, təya palə aama uunəvə nğa Galili. Ənji lanə nyi'u tə tii. Hara ənji, ənji Galili nə tii, hara ənji əsə, kə shi tii daga anə hanyinə nğa Yahudiya, ⁸ i asəkə vərənə nğa Urusaliima, i anə hanyinə nğa Idumaya, i atanəgi gəərə nğa Urədunə, i asəkə vəranyinə nğa Tiira da Sidoonə. Ənjitə patə, aabii Yeesu shi tii, acii kə fii tii habara nğa uushi'iitə cii kəya dāada.

⁹ Makə nee Yeesu, wiitə ənji lanə kə bilatənə tə ci, wata ca ba ka lyawarənaakii kaa təya alyə ka ci kumbawala. ¹⁰ Acii kə fii ənji kə mbədəpaacə ci də ənji lanə, ci fii əncəhə ənji bwanea lanə aabiikii, kaa təya dəba'ətə tə ci. ¹¹ Madə nee ənji ginaaji ka ci, təya kulagi akənjwacii, təya ka vurənə, ənji tii, "Hə nə *Uuzənə nğa Əntanjə." ¹² Wata Yeesu a wazə ka tii də ngeerənə, ənji ci, "Goona bagi taa wu nə nyi."

*Tadə *lyawarənə nğa Yeesu pu'u aji bəra'i*

(Mat. 10.1-4; Luka 6.12-16)

¹³ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca ndərə aanə ginwa. Ca 'wa tə ənjitə mwayi ci, kaa təya shi aabiikii. ¹⁴ Ca tadə ənji pu'u aji bəra'i ahadatii, ənji ci ka tii, "Ma ta'i nyi tuunə, kaama ndzaanə ka hakii, nya sləkəe koonə ka da waaza. ¹⁵ Nya vii koonə baawəda nğa mbədəpaanə də ənji ginaajinyinə." ¹⁶ Wiinə ləmə nğa ənjitə ta'i ci: Simoonə ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita; ¹⁷ Yakubu da Yoohana, manjeevənə nğa Zabadiya; kə ikə ci ka tii ləmə "Buwənəregəsə," waatoo makə bana, "Ənjitə pii pii bəzənə səkətii, makə dzənə nğa vənə", ¹⁸ i Andərawəsə, i Filibusə, i Barətalamawusə, i Mata, i Tooma, i Yakubu uuzənə nğa Haləfa, i Tadawusə, i Simoonə əndə moo dimwaanə ka hanyinaakii, ¹⁹ ba'a Yahuda İsekariyoote. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ənja.

Bərəpaanə nğa ənji tə slənə nğa Malaaba Ma'yanə

(Mat. 12.22-31; Luka 11.14-23)

²⁰ Ma daaba'əkii, Yeesu a madə, ca palə saakii aasii. Wata danjkana a nə'uunə tə ci, təya dzatə də nə aabiikii. Taa zəmə maa, pooshi i Yeesu upaa saa'i nğa zəməənə, acii lanə nə ənji ka shanjə. ²¹ Hara ənjə a dzə də pədfənə tə ci, ənji tii, "Ma əndətsə, pooshi ma'ə hanjkalaakii ka hakii." Makə fii ndzəkənjushi'inəkii ha'ə, wata təya da aniya nğa dzənə ka kəshaginə tə ci ahada danjkana.

²² Ma malimiitə shi də Urusaliima natii, kə bii tii, "Ma ca, Byaləzabulə nğərəgi hanjkalaakii, waatoo njwanwə nğa ginaajinyinə, ci ca vii ka ci baawəda nğa lyaakagi ginaajinyinə." ²³ Wata Yeesu a 'wa tə tii aabiikii, ca wabə ka tii də misaali, ənji ci, "İitiitə mbeənə *Seetanə ka lyaakagi naakii nə sanə? ²⁴ Madə kə təkəgi njwanjuunə rənjwə bəra'i putə nğa mabizhinə, pooshi njwanjuunəkii ka ta'avənə. ²⁵ Madə kə təkəgi yi rənjwə bəra'i putə nğa mabizhinə, pooshi yikii ka ta'avənə. ²⁶ Ha'ə əsə, madə kə təki njwanjuunə nğa Seetanə bəra'i, pooshi njwanjuunəkii ka ta'avənə ca uudəgi.

²⁷ "Pooshi əndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə əndə, ca fə'yagi uushi'inaakii patə, madaamə ci kə anəgi mandalə əndəkii zəku'i, taabu'u fə'yaginəkii uushi'inə.

2:27 2.27 Dzak. 5.14. **2:27** 2.27-28 Mat. 12.1-14; Luka 13.10-17; 14.1-6; Yooh. 5.1-18; 7.21-24; 9.1-16. **3:1** 3.1-6 2.27-28. **3:6** 3.6 Yooh. 5.16,18. **3:11** 3.11 1.24; 5.7; Mat. 8.29; Luka 4.34,41; 8.28. **3:12** 3.12 1.34; Luka 4.41. **3:16** 3.16-19 Slənə 1.13; Yooh. 1.40-44. **3:21** 3.21 3.31; Yooh. 7.5. **3:22** 3.22 Mat. 9.34; 10.25. **3:27** 3.27 Isaa. 49.24.

²⁸ “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ngutə tsarə n̄ga 'waslyakəənə patə d̄ii ənda, taa bərapaənə bərapaa ci tə Əntanjfə əsə, ka tifyaginə nə Əntanjfə ka ci 'waslyakəənaakii. ²⁹ Amma taa wu patə ca bərapaa tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntanjfə ka tifyagi ka ci 'waslyakəənaakii, ka ndzaanə nə 'waslyakəənaakii anəkii ka ca'ə ndəjwə ndəjwə.” ³⁰ Ma wabi Yeesu ha'ə makə ətsa, acii pə'i ənji tə ci oo'i, “Tə'i ginaaji ashikii.”

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii
(Mat. 12.46-50; Luka 8.19-21)

³¹ Wata i məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii a mbu'u aahatə aasii, təya kəŋaənə a uura mayi, təya sləkee ka 'wanə tə ci. ³² Lanə dərəva nə ənji dasə dasə abiikii. Wata əŋki tii ka ci, “Watiitsə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku aɣyə ka 'wanə tə hē.” ³³ Makə fii ci ha'ə, wata ca jikə ka tii, əŋki ci, “I wu sanə nə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəkya?” ³⁴ Ca tsaamə tə ənjitə abiikii, əŋki ci, “Watiinə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəki. ³⁵ Tada wu patə ca slənətə sətə ci Əntanjfə a moo, ci nə ndzəkəŋunəki, da cikəŋunəki da yaayi.”

4

Misaali də əndə giirə slikerənə
(Mat. 13.1-9; Luka 8.4-8)

¹ Ma daba'əkii, kə ənyi Yeesu ka dzəgunənə kə ənji ama uunəvə n̄ga Galili. Ma saa'ikii, kə dzii ənji də nə lanə abiikii. Wata ca ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə. Ma dan̄kana natii, təya kəŋaənə anə ndəra. ² Kə slənyi ci də misaalinyinə ka dzəgunə ka tii uushi'inə lanə. Kə wabi ci ka tii, əŋki ci, ³ “Fatəmə kaa n̄ya ba koonə. Tə'i əndə gi aasəkə rə kə giirə slikerənə. ⁴ Ma ca giirə slikerənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəgwa, əginyinə a shi, təya dəmətə. ⁵ Harakii a kwaala ama pasla hatə d̄ii hanyinə gi'u anəkii. Slikerənəkii a givagi pii pii acii wata lyavərəvərə nə hanyinə anə faara. ⁶ Makə cifə uusəra, wata magiva slikerənəkii a naa'ugi saakii acii pooshi slərginəkii tahu tahu bahə sha ma'inə, ca huurəgi saakii. ⁷ Hara slikerənəkii a kwaala aagi dəha. Makə giva slikerənəkii, dəhəkii a pə'əənə ka ci, pooshi rəgwa n̄ga gərənə. Də ha'ə d̄ii, paa ci əji hi'wa. ⁸ Amma, ma hara slikerənəkii, kə kwaalii tii anə n̄nyu hanyinə, kə gyaavagi tii, təya gərə dagwakii, təya vii n̄nyu cifanə. Harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə.” ⁹ Yeesu a uudəpaa, əŋki ci, “Ma əndətə da liminə n̄ga fane, wa ca fa.”

Ka mi də misaali?
(Mat. 13.10-23; Luka 8.9-15)

¹⁰ Makə ənəgi Yeesu daanəkii, wata hara ənji tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a shi aabiikii, təya ləgwa amakii kaa ca paaratəgi ka tii də misaalinyiita. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Ma una, koonə vii Əntanjfə rəgwa n̄ga shii ma'umbee uushi n̄ga n̄wanjuunaakii. Amma ma hara ənja, see maa d̄ii ənji ka tii misaalinyinə, ¹² kaa təya tsaamə də ginə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa liminətii ka fanə əsə, amma paa tii ka paaratəginə. Acii maci madamətii ha'ə, kad̄a kə zhi'wagi tii aabii Əntanjfə, ca tifyagi ka tii 'waslyakəənati.”

Dzəgunətənə n̄ga Yeesu tə misaali n̄ga əndə giirə slikerənə

¹³ Wata ca ləgwa amatii, əŋki ci, “Pooshi unə paaratəgi də misaalitsə kuna? Aa iitiitə daa nuuna paaratəgi də hara misaalinyina? ¹⁴ Ma əndə giirə slikerəətsa, wabənə n̄ga Əntanjfə cii kəya giirə. ¹⁵ Ma slikerəətə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa wabənə n̄ga Əntanjfə. Makə fii tii, wata *Seetanə a shi pii pii, ca dəməgi wabəətə giirə ənji a ədzəmətii. ¹⁶ Ma hara ənji əsə, makə slikerəətə kwaalii ama pasla nə tii. Makə fii tii wabənə n̄ga Əntanjfə, pii pii luuvə tii də moodfasəka. ¹⁷ Amma pooshi wabənəkii əji slərginə a ədzəmətii bahə sə'watə uushi'inə n̄ga uundzə saa'i. Acii ha'ə, madfa kə l̄ii n̄gəra'wə da cibə tə tii putə n̄ga wabənə n̄ga Əntanjfə, pii wata təya bwasee. ¹⁸ Ma hara ənji əsə, makə slikerəətə kwaalii aagi dəhə nə tii. Tii nə ənjitə ca fa wabənə n̄ga Əntanjfə, ¹⁹ amma putə n̄ga buurə uushi'inə n̄ga *duuniya, da uudə gəna, da hara suuna kama kama, kə saawagi wabənəkii a ədzəmətii, pooshi nafakii. ²⁰ Ma hara ənji əsə, makə slikerəətə kwaalii anə n̄nyu hanyinə nə tii. Təya fa wabənə n̄ga Əntanjfə, təya luuvə, təya ndzaanə makə slikerəətə ca vii n̄nyu cifanə, harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə.”

Misaali n̄ga garəkuwa
(Luka 8.16-18)

²¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Ya sanə, ka kiranə nə əŋji garəkuwa ka dəsələginə də kəŋwə taa ka kəgərənə aatsa ədərə kwa? Əntaa ka madzəgamə ha dzəkəpaanə ənja? ²² Taa mi patə dīi ma’umbeekii, kadə na shigi aa babara. Taa mi patə mashiimə ənja, kadə na shigi aa babara əsə. ²³ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.”

²⁴ Əŋki ci ka tii əsə, “Kavəmə nuunə ŋga’ə ka paaratəgi də sətə cuuna fa. Aci i taa mi patə cuuna kavə nuunə ka paaratəginə, ha’ə nə Əntanfə a tsakə paaratəginə koonə, ca palee ka noonə də laŋənə. ²⁵ Aci i ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakanə ənji viinə. Amma ma əndətə dīi naakii gi’u, taa gi’ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii.”

Misaali də dəvənə ŋga slikerənə

²⁶ Əŋki Yeesu əsə, “Ma *ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, kə ndzaa ci makə əndətə ca dzə, ca giirəgi slikerənə asəkə raakii, ²⁷ ca ənya aasii, ca baanə, ca madətə deerənə, ca ka uusəra ka gərənə, acii paə ci da baawəda ŋga dəvənə taa gərətə slikerənəkii. Ha’ə givaginə slikerənəkii, ca gərəgi. Mashiimə ci taa iitiitə girə ci. ²⁸ Hanyinə tii da slikerənə dīi slənati, slikerənə a givagi, ca dā ba, ca gərə, ca pukə, ca əji hi’wa. ²⁹ Madfa mbu’ya cifanə, ka dzənə nə slandakii ka əburənə, acii kə uugi nanə.”

Misaali də manshidəfə slikerənə

(Mat. 13.31-32; Luka 13.18-19)

³⁰ Əŋki Yeesu əsə, “Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə ŋga ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, nya dā koonə misaali agyanəkii. ³¹ Ma ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, kə ndzaa ci makə hi’u iza.* Hi’ukii palee də ənshidəfənə aŋi ənfuginə patə asəkə duuniya. ³² Madfa ləgi ənji, ca dəvə, ca gərə, ca dāgi ka dandza ka shanə, ca kaala ciinə madiigərəkii, əginyinə a shi ka baladzanəkii, təya dā kuvə davə.”

³³ Də hara misaalinyinə laŋə makə ətsə jiguny i Yeesu ka ənji wabənə ŋga Əntanfə. Kə jiguny i ci ka tii bahə makə sətə dəbēe təya paaratəgi. ³⁴ Wabənə ŋga Yeesu patə ka tii, see də misaali. Amma makə ənəgi ci daanəkii da lyawarənaakii, kə paaratəgi ci ka tii ŋga’ə tə misaalinyiitə dafadii ci.

Dədəkənə ŋga mandalə mədə

(Mat. 8.23-27; Luka 8.22-25)

³⁵ Ma uusərakii dakədəwanə, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Tanjəgyaamə aatanəgi uunəva.” ³⁶ Wata təya bwasee ka danšana davə, təya ndərəvə aabiikii asəkə kumbawala, təya palə. Tə’i hara kumbawalənyinə davə əsə. ³⁷ Wata mandalə mədə a ndzanə kyanə anə uunəva də ŋgeerənə, ma’inə a ndzanə dəgənə aşi kumbawala, ca na aasəkə kumbawala. ³⁸ Amma ma Yeesu, pərəbə nə ci saakii ka ŋunyinə asəkə gazhə-gazhanə ŋga kumbawalə, ca dəkəvə nəkii agyanə ha ŋga ka na. Wata lyawarənaakii a madəe ka ci, əŋki tii, “Maləma, taa kə məəkyaaamə, pooshi haalaaku kwa?” ³⁹ Wata Yeesu a vədəhə, ca la ŋguruunə ka mədə, ca wabə ka ma’inə, əŋki ci, “Ndzawə kədə’ə.” Pii wata mədəfə a dədəkə, ma’inə a ndzaa kədə’ə əsə. ⁴⁰ Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Aci i mi ŋgwalyuunə ha’ə kwa? Dəŋə əndzə’i kunə pooshi unə vii ka nyi goŋga?” ⁴¹ Wata ŋgwələnə a kəsəgi tə tii ka shanə, təya wabə ahadatii, əŋki tii, “Wu sanə nə əndənə? Taa mədəfə da uunəvə maa, aŋi fanə nə tii tə ci.”

5

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndə ginaaja

(Mat. 8.28-34; Luka 8.26-39)

¹ Wata i Yeesu a mbu’u aanə hanyinə ŋga Gyarəgasinə atanəgi uunəva. ² Jimagərənə ŋga Yeesu asəkə kumbawala, wata waatsə əndə ginaaja shigi ahada gu’u ənja, ca shi aabiikii. ³ Ma əndətsa, ahada gu’u ənji ndzaanəkii. Pooshi əndə mbee ka gwaləpaanə tə ci ma’ə, taa də mahyakahyaka’a. ⁴ Taa guci anyi ənji tə ci ka ciinəkii da i ka sədəkii də mahyakahyaka’a, ha’ə nə ci ka ŋgəəsələginə, pooshi əndə mbee ka kəsəpaanə tə ci. ⁵ Vədə da uusəra, ahada gu’u ənji da i anə giŋunyinə ndzaanəkii ka kaala vurənə da i ka ŋgəəndzə shishinəkii də faariinə.

⁶ Makə nee əndə ginaajitə ka Yeesu ci ma’a dzadə, ca huyipaa, ca gərə’upaa akəŋwaciikii. ⁷ Ca ŋgərəe ka uuraakii də ŋgeerənə, əŋki ci, “Yeesu, Uuzənə ŋga Əntanfə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ašiki kwa? Kə kədii nyi aciiku akəŋwacii Əntanfə, unee ka nyi. Ga ha cībə də nyi.” ⁸ Ma bii ci ha’ə ka Yeesu, acii bii Yeesu

4:21 4.21 Mat. 5.15; Luka 11.33. 4:22 4.22 Mat. 10.26; Luka 12.2. 4:23 4.23 Mat. 11.15. 4:24 4.24 Mat. 7.2; Luka 6.38. 4:25 4.25 Mat. 25.29. 4:27 4.27-29 Yak. 5.7; Səniinə 14.14-15. * 4:31 4.31 Hi’ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə ŋga Gudə. Amma ma wabənə ŋga Yeesu, agyanə əndə’i slikerənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila wabi ci. 4:32 4.32 Əzaki. 17.23. 4:39 4.39 Jab. 89.11; Mar. 6.51. 5:7 5.7 3.11.

ka ginaajita, "Shigi ashi ëndötsa, ginaajina." ⁹ Wata Yeesu a lögwa amakii, "Iitö nö lömökwa?" Æñki ëndö ginaajita "Ma lömökya, Bözökii, acii lanjö niinö." ¹⁰ Wata ca dza ciinö ka Yeesu, æñki ci, "Tuutöta'ö, ga ha söbägi tög ginaajinyiinö ashiki anö hanyiina."

¹¹ Ma dava, tög gëranö nja dagöliinö ca alö zömätii ashi d'angöra. ¹² Wata ginaajinyiitö a ködii acii Yeesu, æñki tii, "Kapaa tiinö keena dözögörö aashi dagöliitsa." ¹³ Kö luuvö Yeesu ka tii. Wata ginaajinyiitö a shigi ashi ëndöta, täya palö, täya dözögörö aashi dagöliita. Ma dagöliita, ka d'fanö nö lanjénatii döbu'u bora'i. Wata täya hwayagörö, täya kwaalagörö patö aagi ma'inö, täya zagi dza'ö.

¹⁴ Wata magëriinö a huuyi, täya körö makii aasökö vöranö da anö hanyinökii patö. Wata önjö a shi ka tsaamö sötö d'ii. ¹⁵ Makö mbu'i tii aabii Yeesu, ma täya nee, waatsö ëndötö sha nji da i ginaajinyinö anökii. Dasö nö ci da i köjeerönö ashikii. Kö önya hanjalkaakii. Makö nee önjitö shi ha'a, wata täya ngwalögi. ¹⁶ Ma önjitö nee dö ginötii ka sötö d'ii Yeesu, wata täya ba ka önjitö shi d'aba'ö tög sötö d'ii tög ëndö ginaajita, da i sötö d'ii tög dagöliinö. ¹⁷ Wata täya gwanjö ka ködiinö acii Yeesu kaa ca dözögi ka tii anö hanyinatii.

¹⁸ Ma ötsö Yeesu a ndörövö aasökö kumbawala, wata ëndötö sha nji da i ginaajinyiitö anökii a ködii acii kaa ca dözö atsakii. ¹⁹ Amma pooshi Yeesu luuvö ka ci. Æñki ci ka ci, "Önuu saaku aasii, ha ba ka önji goonö tög patönö nja sötö d'ii Slandanöku ka putaaku, da makö sötö nee ci ka tögunuunaaku." ²⁰ Wata ëndötö a palö dö baabanö anö hanyinö nja Dikapooli* tög sötö d'ii Yeesu ka putaakii. Patönö nja önjitö fii ösö, kö d'ii ka tii ka sö nja huröshishinö.

Uuzönö nja Jayirusö ba'a miitö töbötö köjeerönö nja Yeesu

(Mat. 9.18-26; Luka 8.40-56)

²¹ Makö öny Yeesu ka tanjeginö aatanjögi asökö kumbawala, kö shi danjkana aabiikii gatö aama uunöva. ²² Tög ëndö'i ëndö ötö d'ii lömökii Jayirusö. Ma ca, gawö nö ci asökö *kuvö dö'wa. Makö nee ci ka Yeesu, wata ca dözö, ca görö'waanö akönjwaciikii. ²³ Ca dza ka ci ciinö, æñki ci, "Tög'i uuzönaaki, gwakö nö ki, dö ma dö ma nö ki. Tuutöta'ö, nda duu ka kavö ciinöku agyanötö, kaa kya mböfö." ²⁴ Wata Yeesu a madötö tii da Jayirusö ka dzönö aa hakii. Önjö a dözö lanjö atsatii dö dzaadzashinö.

²⁵ Tög'i ëndö'i minö cibee bwanea ka ki. Fözö pu'u aji bora'i nö ki ka uushi'inö. ²⁶ Kö cibö ki lanjö acii önji kuzhikinö. Kö zagi ki dö gönötö patö ösö kaa kya mböfö, amma pooshi ki mbö'i. Söö tsakönö nö bөрөhөнө aakönjwa aakönjwa. ²⁷ Makö fii ki habara nja Yeesu, wata kya öntsahötö d'aba'ökii ahada danjkana, kya töbötö köjeerönaakii. ²⁸ Kya dözö dö hiimanö tuu'inö, "Madä kö töbötö nyi taa wata köjeerönaakii, ka mböfönö nö nyi." ²⁹ Ureenatö kö köjeerönaakii, wata uushi'iitö a ifög'i mbya'ö ashitö. Kö fii ki ashitö öo'ya, kö mbö'i ki acii bөрөhөнөtö nja dö tög ki.

³⁰ Pii kö shii Yeesu öo'i, tög'i baawöfö shigi ashikii, wata ca zög'ugi agi önja. Æñki ci, "Wu daa uree ka köjeerönaakya?" ³¹ Æñki lyawarönaakii ka ci, "Kö nee hö lanjö dzii önji dö nö anöku. Ka mi cii kwa lögwa ëndötö uree ka ha?" ³² Amma wata Yeesu a zög'ugi ka tsaamö ëndötö d'ii ha'ö. ³³ Ma miitö, kö shii ki sötö d'ii tög ki. Wata kya shi aabii Yeesu dö ngwalönö. Shishinötö a dözö dö udzönö. Kya görö'waanö akönjwaciikii. Kya ba ka ci goonja nja sötö d'ii. ³⁴ Æñki ci ka ki, "Uuzönaakya, kö mbö'i hö putö nja gi'inaaku tög nyi. Duu agi jamönö. Ka ndzaanö nö hö jamö."

³⁵ Ma Yeesu ma'ö agi wabönö, wata hara önjö a shi asii a ha Jayirusö, æñki tii ka ci, "Kö uudee uuzötö ka na. Ka mi cii kwa önvutö tög malömö ma'a?" ³⁶ Amma pooshi Yeesu kavö näkii ka sötö bii tii. Wata önji ci ka Jayirusö, "Ga ha ngwalö, vii goonja ka öntanfö kö uugi." ³⁷ Ma täya dözö dö palönö, paa ci luuvö kaa hara önjö a nö'u tög ci mad'aamö i Piita, da Yakubu, da Yoohana ndzökönjuci Yakubu. ³⁸ Makö mbu'i tii aasii aa ha Jayirusö, ma Yeesu a nee, wiitö önji ka kaala vurönö, täya tuu, täya ngöörö önji. ³⁹ Wata ca dözögörö aasii, æñki ci, "Ka mi cuuna wazö ha'ö kwa? Ka mi cuuna tuwa? Ma uuzötösa, öntaa öntönö önji ki, amma nnyininö cifö ki." ⁴⁰ Wata täya nüsögi tög ci. Yeesu a söbägi tög tii patö aa uura mayi, ca 'wa tög i d'ii da möci uuzötö ba'a önjitö gi atsakii, täya dömegörö aabii mantö uuzötö. ⁴¹ Ca kösötö tög uuzötö ka ciinö, æñki ci ka ki dö uuratii, "Talita kumi," makö banö, "Uncitö mina, madötö bii nyi ka hö."

⁴² Wata hatsö kya madötö, kya wiigi'i gatö. Ma uuzötösa, pu'u aji bora'i nö fözötö. Makö d'ii sötö ha'a, wata kö d'ii ka önji ka sö nja huröshishinö ka shanjö. ⁴³ Yeesu a dö ka tii bariya, æñki ci, "Goona ba habarakii shanjö ka önda." Ca ba ka tii, wa täya vii ka ki zöma.

* 5:20 5.20 Ma Dikapooli, makö bana, Vöranynö pu'u. 5:25 5.25 Leew. 15.25-27. 5:27 5.27 Mat. 9.20. 5:34 5.34 Mat. 9.22. 5:39 5.39 Yooh. 11.11-13. 5:41 5.41 1.31; 9.27. 5:43 5.43 7.36.

6

*Kaareenë ka Yeesu dë Nazaratu**(Mat. 13.53-58; Luka 4.16-30)*

¹ Ma daba'ëkii, wata Yeesu a madë gatë, ca palë aa hakii aa vëra, hatë girë ci davë. Lyawarënaakii a dzë atsakii. ² Makë mbu'ya *uusëra nga ëpisëka, Yeesu a dzë aasëkë *kuvë dë'wa ka dzëgunënë ka ënja. Makë fii ënji dzëgunënaakii, kë dëi ka ënji lanë ka së nga hurëshishinë, ënji tii, "Da sanë upaa ëndëtë shiinë ha'a? Wu dzëgunëtë ka ca? Iitiitë mbee ci ka dë së nga hurëshishinë ha'ë kwa? ³ Ëntaa ëndë gwa'a ënfuginë në ca? Ëntaa Mariyaama në mëca? Ëntaa i Yakubu da Yoosi da Yahuda da Simoonë në ndzëkënjushi'inëkëya? Ëntaa ganë ahadaamë në cikënjushi'inëkëya?" Wata tëya kaaree ka ci. ⁴ Yeesu a ba ka tii, "Ma *anabi, taa ka ngutë vëranë gi ci patë, ka upaanë në ci mëghërëvënë. Amma ma gakkii dë vëra, da ahada duuraakii da ënji yaakii, paa ci ka upaa mëghërëvënë." ⁵ Ci dëi ma dava, pooshi Yeesu upaa rëgwa nga dë së nga hurëshishinë lanë. Wata ënji bërëhënë gi'u tanë kaalavë ci ciinë aanëtii, ca mbëdëpaa dë tii. ⁶ Kë dëi ka Yeesu ka së nga hurëshishinë ka shanë në ghatë vii goonjatii ka ci.

*Slëkeenë nga Yeesu ka lyawarënaakii ka waazanë**(Mat. 10.5-15; Luka 9.1-6)*

Ma daba'ëkii, Yeesu a madë, ca palë ka vëraniiitë këdëhë këdëhë. Ca dzë dë dzëgunënë ka ënja. ⁷ Wata ca 'waa'watë të lyawarënaakii pu'u aji bërä'i aabiikii kaa ca slëkee ka tii bërä'i bërä'i. Ca vii ka tii baawëdä nga lyaakagi dë ginaajinyinë. ⁸ Ca dë ka tii bariya, ënji ci, "Goona ngërë taa mi ka dzëginë, taa zëma, taa mbuura, taa kwaba a lipoonë. Ngërëmë zala kë uugi. ⁹ Ngamë bibeina, amma goona ngërëonë ëndë'i këjeerënë." ¹⁰ Ënji ci ësë, "Maa kë gyuunë aasëkë ëndë'i vëranë, ndzaamë ga ënjitë liwu tuunë aahatii aasii, dënjë ka saa'itë nuunë madë gatë. ¹¹ Madä kë gyuunë ka hatë pooshi ënji liwu tuunë, tëya tükuree ka fa wabënë goonë, gwa'agimë bërëbërë nga vëraatsë asëduunë, una dzë së goonë. Ci na baarii ka tii oo'i, madamë tii ng'a'ë." ¹² Wata lyawarënaakii a madë, tëya palë, tëya dzë dë waazanë, ënji tii: wa ënjë a baanë ka ëntanjë. ¹³ Tëya dzë dë lyaakagi ginaajinyinë lanë ashii ënja. Tëya naahëvë maare anë ënji bërëhënë lanë, ënjë a upaa mbëdëvënë.

*Ëntënë nga Yoohana ëndë dë bapëtisëma**(Mat. 14.1-12; Luka 9.7-9)*

¹⁴ Kë fii njwanjwë *Hirudusë habara nga Yeesu, makë dëi ci kë uugi ënji fa lëmë nga Yeesu taa dama patë. Uu'i hara ënja, "Ma Yeesu, ci në Yoohana ëndë dë bapëtisëma. Kë ma'i ci agi mamëtë ënja. Ci nëe unë upaa ci baawëdä nga dëadä së nga hurëshishinë ha'ë." ¹⁵ Hara ënjë a ba, "Ci në anabi *Iliya." Uu'i hara ënji ësa, "Anabi në ci makë anabinyiitë nji nga njukë." ¹⁶ Makë fii njwanjwë Hirudusë ha'a, ënji ci, "Ma ëndëtsa, ci në Yoohana ëndë dë bapëtisëma. Kë shi nya lagi nëkii, amma waatsë kë ënyagi."

¹⁷ Ma bii ci ha'ë, acii kë shi ca bii ka ënjë a kësë të Yoohana, ënjë a anëgi, ënjë a pä'ëgi a fureshina. Ma dëi ci ha'ë, putë nga Hiroodiya, minë nga ndzëkënjuci, waatoo Filibusë. Ma miita, kë ngërëma Hirudusë të ki kaa kya ndzaa ka minaakii. ¹⁸ Amma kë bii Yoohana ka ci oo'i, "Madëbeemë ha ngërë minë nga ndzëkënjü ci ma'ë ka ëpinë shanë." ¹⁹ Acii ha'ë pooshi Hiroodiya ka moo neenë ka Yoohana. Nga'ë dë ki në sëtë ca bëlëgi të ci. Amma pooshi rëgwa. ²⁰ Acii ma Hirudusë, kë shii ci ëndë goonja në Yoohana, malaabakii në ci. Ci dëi cii këya njgwälë, paa ci ka moo sëtë ca tëbëtë të Yoohana. Taa guci patë cii këya fa wabënë ama Yoohana, wata ëdzëmëkii a lëdë ka shanë. Patë da ha'a, nga'ë ka ci në fa wabënaakii.

²¹ Amma ma ka ëndë'i saa'ya, kë upaa Hiroodiya rëgwa nga bëlënë të Yoohana. Waatoo makë mbu'ya kumënë nga uusëratë pwayi ënji të Hirudusë, ca dë ëndzanë nga kumënëkii. Ca 'wa të meemiitë atsakii, da gayi soojiinaakii, da madiigërë ënjitë anë hanyinë nga Galili patë. ²² Makë ndzaa tii, uuzënë nga Hiroodiya uncitë minëkii a dëmëgërë, kya udzë. Kë dëi nga'ë ka Hirudusë tii da ënjitë davë patë. Wata ënji Hirudusë ka ki, "Mi cii kwa uufë kaa nya vii ka ha? Ka viinë në nyi ka hë sëtë cii kwa uufë patë." ²³ Ca jidë ka ki, ënji ci, "Ka viinë në nyi ka hë taa mi bii hë patë, taa reeta nga njwanjunaaki." ²⁴ Wata uncitë miitë a dzë aabii mëci. Kya lëgwa amatë, ënji ki, "Mi këdiinëkya?" Mëci a ba ka ki, "Në nga Yoohana ëndë dë bapëtisëma këdiinëku." ²⁵ Pii wata kya ënëtë aabii njwanja, kya ba ka ci, "Nga'ë ka nyi ha vii ka nyi në nga Yoohana ëndë dë bapëtisëma ëndzë'i asëkë kënja." ²⁶ Makë fii Hirudusë ha'ë, kë

zhimə tə ci asəkəkii ca shaŋə. Amma makə d̄ii ci kə ji'i ci akəŋwacii ənjitə davə patə, paa ci mwayi əb̄ipaa jid̄əkii. ²⁷ Wata pii ca sləkee ka sooja kaa ca dzə aa furəshina ka lyagi nə ŋga Yoohana, ca kira ka ci. Soojatə a dzə, ca lyagi, ²⁸ ca kavə asəkə kəŋwa, ca kira ka uncitə miita. Wata kya luu, kya kərə ka məci. ²⁹ Makə fii lyawarənə ŋga Yoohana haalakii, wata təya shi, təya ŋgərə waakii, təya ŋgədfəgi.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə

(*Mat. 14.13-21; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14*)

³⁰ Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aab̄iikii, təya ba ka ci patənə ŋga sətə d̄ii tii da sətə jigunyii tii ka ənja. ³¹ Əŋki ci ka tii, "Dzaamə səgaamə ka ndzaanə amə daanaamə ka hatə pooshi əndə davə, koonə əpisəka." Ma bii ci ka tii ha'ə, acii ma hatə d̄ii tii davə, agi shiishinə nə ənji laŋə aab̄iikii, taa rəgwa ŋga adə zəma, paa tii ka upaanə. ³² Wata təya palə asəkə kumbawalə ka hatə pooshi əndə davə. ³³ Ma təya palə, ənji laŋə nee ka tii. Kə shii ənji tə tii əsə. Wata ənjə a ma'ya asəkə vərənyinə patə. Təya huyi də səda. Ma taabu'u mbu'i Yeesu tii da lyawarənaakii, tii kə mbu'i ŋukə. ³⁴ Yeesu a jimagərə əsəkə kumbawala. Makə nee ci ka dabaala laŋə, kə nyihə ci təgununatii, acii makə bagiinə yadə magərə ndzaa tii. Wata ca ndzanə dzəgunə ka tii uushi'inə laŋə.

³⁵ Ma ətsə kaa uusəra a kula, lyawarənə ŋga Yeesu a əntsahə aab̄iikii, əŋki tii ka ci, "Kə d̄ii kədəwanə, wiinə agi bilinə naamə ganə. ³⁶ Bawə ka ənjitsa, wa təya dzə ka dərə zəmə ka natii nə gə ənjitsə kədəhə taa asəkə vəranə." ³⁷ Amma əŋki Yeesu ka tii, "Unə nə vii ka tii zəma." Əŋki tii ka ci: "Madfamə inə kə gi ka ira buroodi ŋga kwaḃa gya'ə bəra'i, pooshi ka mbu'unə ka tii." ³⁸ Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Moonə nə buroodi acii una? Dəmə ka tsaamətənə." Makə tsaamətə tii, təya ba ka ci, "Tə'i buroodi tufə da hərəfinə bəra'i." ³⁹ Wata Yeesu a ba ka tii, wa dabaala a ndzaanə tsəbukə tsəbukə agyanə kuzəna. ⁴⁰ Wata ənjə a ndzaanə tsəbukə tsəbukə. Hara ənji gya'ə gya'ə, hara ənji tufə pu'unə tufə pu'unə. ⁴¹ Yeesu a ŋgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca mādəcə ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntanfə. Ca baatsəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka ənja. Ca təkəpaa ka tii hərəfiitə bəra'i əsə. ⁴² Ənji patə a zəmə, təya əburə. ⁴³ Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə burooditə da hərəfiitə mbədaanə, dəvə pu'u aji bəra'i. ⁴⁴ Ma ənjitə agi buroodita, dəbu'u tufə nə ŋguyirənə agitii.

Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə

(*Mat. 14.22-27; Yooh. 6.16-21*)

⁴⁵ Pii ma daba'əkii, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə aasəkə kumbawalə, təya takəŋwa ka ci aa tanəgi uunəva aasəkə vəranə ŋga Batəsayida, kaa ca ba ka dabaala a palə satii. ⁴⁶ Ma ənji agi palənə satii, ca ndərəvə aa giŋwə ka d̄a də'wa. ⁴⁷ Ma ətsə ha pətəpətə, dzadəcə ahada uunəvə nə kumbawalətə d̄ii lyawarənaakii asəkəkii əsə. Ma ci naakii, ma'ə ci anə ndərəvə ci daanəkii. ⁴⁸ Wata ma ca nee, kə uugi gwazə kumbawalə d̄anə dzawə ka lyawarənaakii, acii ka rəgwatə ci təya dzə aa dəvə nə mədə ka əgyanə də ŋgeerənə. Ma ətsə ha wurə wurə kaa ca pukə, Yeesu a shi aab̄iitii də wiinə anə ma'inə. Makə kaa ca ələgi ab̄itii, ⁴⁹⁻⁵⁰ wata kə nee tii ka ci ca wii anə ma'inə. Ma nə tii ka nəhənə, bərahinə ca shi. Makə nee tii ka ci, kə ŋgwali tii ka shaŋə, təya kaala vurənə. Pii pii wata Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Baneemə ka moodəfuunə, nyi əna, goona ŋgwələ." ⁵¹ Ca ndərəvə aasəkə kumbawalə aab̄iitii. Wata mədətə a dədəkə ha'ə. Kə d̄ii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə. ⁵² Ma adəvənaakii ka ənji dəbu'u tufə, pooshi tii paaratəgi acii ndalə nə hanjalatii.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea də Ginazarətə

(*Mat. 14.34-36*)

⁵³ Makə tanəgi tii, təya mbu'u aanə hanyinə ŋga Ginazarətə, təya anəpaa kumbawalə davə ama uunəva. ⁵⁴ Jimagərənatii asəkə kumbawalə ha'ə, wata pii ənji vərəatə a paaratəgi oo'i, Yeesu ətsə. ⁵⁵ Təya gwanə ka huyinə ka kyaara mabərəhə ənjatii taa dama patə anə hanyiita, təya kira tə tii ka ci asəkə ədzə baanatii, taa da patə fii tii nə ci davə. ⁵⁶ Taa dama patə gi ci, taa aasəkə uundzə vəranə, taa aasəkə madfuunə vəranə, ha'ə nə ənji ka kira ka ci ənji bwanea, təya banee ka tii asəkə luuma, təya kədii aciikii taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwanea a təbətə. Patənə ŋga ənjitə təbətə, kə mbə'i tii.

6:30 6.30 Luka 6.13; 10.17. 6:32 6.32-44 8.1-10. 6:34 6.34 Irim. 10.21; Əzaki. 34.5; Zak. 10.2; Mat. 9.36; 14.14; 15.32; Mar. 8.2. 6:43 6.43 2 Meem. 4.43-44. 6:46 6.46 Luka 5.16. 6:48 6.48 Ayb. 9.8; Luka 24.28. 6:49-50 6.49 Luka 24.37. 6:51 6.51 4.39. 6:52 6.52 8.16-18; Mat. 16.7-9. 6:56 6.56 Mat. 9.20; Slənə 5.15.

7

Alə'aada nğa dzədzəshi'inə
(Mat. 15.1-9)

¹ Ma *Farisanyinə da hara maliminə nğa *Yahudiinə ətə shi də Urusaliima, kə dzii tii də nə abii Yeesu. ² Ma təya nee, watiitə hara *lyawarənə nğa Yeesu ka adənə yadə yibəgi ciinətii makə sətə bii alə'aada nğa dzədzəshi'inətii. ³ Acii ma Farisanyinə da Yahudiinə patə, agi nə'unə nə tii alə'aada nğa dzədzəshi'inə, pooshi tii ka adə zəmə yadə yibəgi ciinətii. ⁴ Taa tii kə shi a luuma maa, pooshi tii ka adənə, see madfa yibəgi tii ciinətii zəku'i. Tə'i əsə hara alə'aadanyinə lanə ətə lii tii, ci təya nə'u, təya cakubə sə nğa sa də uushi'inə, da uudiinə, da əbu nğa əndzənə, da ha nğa baanə makə ətə baarii alə'aadatii.

⁵ Makə nee Farisanyinə da maliminə ha'ə, wata təya ləgwa ama Yeesu, əŋki tii, "Aci mi sanə pooshi lyawarənaaku ka nə'u alə'aada nğa dzədzəshi'inaama? Wata adənə nə tii zəmə yadə yibəgi ciinə nii?" ⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Asee goonğa wabi anabi Isaaya agyanuunə, unə ənə ca nə'u tə Əntanfə də moodəfə bəra'i. Kə nyaahə ci sətə bii Əntanfə oo'i:

Ma ənjitsa, amatii ci təya hanətə tə nyi,
amma ma ədzəmətii, dzadə da nyi ka shanə.

⁷ Zabə nə paslənətii tə nyi,
acii ma alə'aadanyitə ci təya dzəgunə ka ənja,
banə nğa əndə shiŋkinə, əntaa banaaki."

⁸ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Agi uneenə nuunə ka bariya nğa Əntanfə, una nə'u alə'aadanyinə nğa ənja.

⁹ "Ha'ə dii kə upaa unə dabara nğa kaareenə ka bariya nğa Əntanfə, koonə nə'u alə'aadanyinə goonə. ¹⁰ Kə bii Muusa: 'Duunətə tə i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dii taa məci, wa ənjə a bələgi tə ci. ¹¹ Amma ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i, ma sətə dəbēe əndə a vii ka dii taa məci, madfa bii ci ka tii, ma sənə, 'Koorəbanə', makə banə: nğa Əntanfə nə sətə, ¹² ma bii əndətə ha'ə, kə luuvuunə kaa ca bwasee ka tsakənə tə dii da məci. ¹³ Də ha'ə bwasee unə ka wabənə nğa Əntanfə, koonə dzəgunə alə'aadanyinə goonə. Tə'i hara uushi'inə lanə makə ətsə əsə cuuna də."

Uushi'iitə ca ajjinətə tə ənda
(Mat. 15.10-20)

¹⁴ Wata Yeesu a 'waa'watə dabaala aabiikii, ca wabə ka tii, əŋki ci: "Fatəmə, unə patə, una paaratəgi də sənə cii kya ba koonə. ¹⁵ Pooshi səndə ca dzəgərə aasəkə əndə da makii bahə ajjinətə tə ci. Amma sətə ca shigi da makii ca ajjinətə tə ci. [¹⁶ Ma əndətə da liminə nğa fanə, wa ca fa.]"

¹⁷ Makə dzəgi Yeesu agi ənja, ca dzəgərə aasii. Lyawarənaakii a ləgwa amakii tafa mi ci misaalitə a moo banə. ¹⁸ Əŋki Yeesu ka tii, "Patə da i unə kunə, pooshi unə paaratəgi oo'i, ma sətə ca dzəgərə da ma ənda, əntaa ci ca ajjinətə tə ca? ¹⁹ Acii maa kə zhimə əndə uushi, əntaa aa moodəfə nə ci ka dzənə, amma aa səkə nə ci ka dəmənə, ca gimagi." (Wabənə nğa Yeesu ha'ə, ca baarii oo'i, taa ŋgutə zəma, nğa'ə ka adənə.) ²⁰ Uu'i Yeesu əsa, "Ma sətə ca shigi a moodəfə ənda, ci ca ajjinətə tə ci. ²¹ Acii a moodəfə əndə ci bwaya uushi a shigi, ca kavə tə ci ka də bwaya hiima, ca də badawaanə, ca hərə, ca bələ ənda, ²² ca aləhiinə, ca də bwaya suuna, ca də bwaya bwayaanə, ca gəpə ənja, ca də ajjinənə, ca sərəhə, ca pərdə ənda, ca də usha'ushaanə, ca də dəəkənə. ²³ Ma uushi'iitə patə, a moodəfə əndə ca shigi, ca ajjinətə tə ənda."

Gi'inə nğa məshipətə minə tə Yeesu
(Mat. 15.21-28)

²⁴ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə, ca dzə aanə hanyinə nğa Tiira. Ca dzəgərə aasii aaha əndə'i ənda. Pooshi ci ka uudənə ənjə a shii oo'ya, gatə nə ci. Amma patə da ha'ə pooshi umbi. ²⁵ Tə'i əndə'i minə, kə kəshi ginaaji tə uuzənətə uncitə minəkii. Makə fii ki habara nğa Yeesu, pii wata kya shi, kya gərə'waanə akəŋwaciikii. ²⁶ Ma kya, əntaa mitə Yahuda nə ki, amma mitə hanyinə nğa Siroofinikiya. Wata kya kədii tə Yeesu kaa ca lyakagi ka uuzənətə ginaajita. ²⁷ Əŋki Yeesu ka ki, "Taku ka manjeevənə a əburə zəku'i. Pooshi nğa'ə nə ŋgərətə zəmə nğa manjeevənə, ənjə a kagi ka ədiinə." ²⁸ Əŋki miita, "Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ədiinə əsə, agi adənə nə tii muremurinə nğa zəmətə ca kwaalagi acii manjeevənə." ²⁹ Yeesu a ba ka ki, "Putə nğa wabətsaaku, duu

saaku aasii. Kə dzəgi ginaaji ashi uuzənaaku.”³⁰ Wata miitə a ənə satə aasii. Ma kya dzə aasii, pərəbə nə uuzənətə. Kə dzəgi ginaajitə ashitə.

Mbədəpaanə nga Yeesu də kadəguləma

³¹ Yeesu madə anə hanyinə nga Tiira, ca dzə danə hanyinə nga Sidoonə, da nga Dikapooli, ca mbu'u aama uunəvə nga Galili. ³² Wata ənjə a kira ka ci kadəguləma, paa ci ka mbee ka nyagi wabənə nga'ə əsə. Təya kədi tə Yeesu kaa ca kavə ciinə aənə kadəguləməta, kaa ca mbədə. ³³ Yeesu a kəshagi tə ci aatanjgala, ca ngavə moojiicinəkii aa limə kadəguləməta, ca tifə giirənə aaciikii, ca uree ka gana nga əndəta, ³⁴ ca tsaamə aa dəgyə, ca ngi'i, əŋki ci də uura *Yahudiinə, “Eefata,” makə bana, “Wunəgi.” ³⁵ Pii wata liminə nga əndətə a wunəgi, ganakii əsə a pityapaa. Ca ndzanə nyagi wabənə nga'ə. ³⁶ Yeesu a dā bariya ka ənja, ga təya ba ka əndə sətə dīi. Amma ma ca tsakə dā bariya ka tii, ha'ə nə tii ka tsakə baaba wabənəkii. ³⁷ Ma ənjitə fii patə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə, əŋki tii, “Yawaa, ma sətə dīi ci patə, nga'ə. Taa tə kadəguləminə, ka kavənə nə ci ka fanə, təya wabə.”

8

Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu'u ənfwadə

(Mat. 15.32-39)

¹ Ma dāba'ə baanə gi'u, kə ənyi dābaala ka dza də nə abii Yeesu. Pooshi sə nga zəmə aciitii əsə. Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aabiikii, əŋki ci ka tii, ² “Agi nəhənə nə nyi təgunuunə nga ənjitsa, aaci baanə makkə nə tii ənshinə aabiikii, pooshi tii da sə nga kavənə aa matii. ³ Madə kə kapaa nyi tə tii, təya dzə satii də madəfənə, ka mbeənə nə madəfənəkii ka tii a rəgwa, aaci dzadə shi hara ənji.” ⁴ Əŋki lyawarənaakii, “Iitə sanə dānaamə kaama upaa zəmə ganə agi bilinə bahə zəməvənə kə ənjitsa?” ⁵ Yeesu a ləgwa amatii, “Buroodi moonə nəndə aaci una?” Əŋki tii ka ci, “Buroodi mədəfə.” ⁶ Wata Yeesu a ba ka dābaala, kaa təya ndzaanə patə, ca ngərə burooditə mədəfə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka ənja. Wata təya təkəpaa. ⁷ Tə'i əsə uuji hərəfinə gi'u aciitii. Ca ngərə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca vii ka lyawarənaakii. Təya təkəpaa ka ənji əsə. ⁸ Ənjitə gatə patə a zəmə, təya əburə. Wata lyawarənaakii a tsəkətə zəmətə mbədəaanə, dəvə mədəfə. ⁹ Ma ənjitə zhimə, ka dānə nə tii dəbu'u ənfwadə. Wata Yeesu a kapaa tə tii kaa təya palə satii. ¹⁰ Ma tii da lyawarənaakii əsə, pii wata təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya palə aənə hanyinə nga Daləmanuta.

*Alənə nga *Farisanyinə ka dā ka tii sə nga hurəshishinə*

(Mat. 16.1-4)

¹¹ Ma dāba'əkii, kə shi Farisanyinə, təya ndzanə dā ka Yeesu mabizhinə, təya ba ka ci, kaa ca dā ka tii sə nga hurəshishinə ətə ca baarii oo'i, tə'i ci da baawəda nga Əntanfə. Ma ləgyui tii ha'ə, kaa təya shii təbənə tə ci. ¹² Kə ngi'i Yeesu də ngəerənə, əŋki ci, “Ka mi sanə ci ənji nga zamanana a alə sə nga hurəshishinə kaa ənjə a dā ka təya? Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi sə nga hurəshishinə ci ənjə a dā ka tii.” ¹³ Wata Yeesu a unee ka tii. Ca ənə ka ndərəvənə aasəkə kumbawala, kaa ca tanjəgi aatanjəgi uunəva.

*Burəjanə nga Farisanyinə da nga *Hirudusa*

(Mat. 16.5-12)

¹⁴ Asee, kə zaanə ka *lyawarənə nga Yeesu nə ngərəənə buroodi. Wata rəjwə dyanə nəndə aciitii aasəkə kumbawala. ¹⁵ Yeesu a dzalə tə tii, əŋki ci, “Nəhəmə noonə na aaci burəjanə nga Farisanyinə da nga Hirudusa.” ¹⁶ Makə fii tii ha'ə, təya gwanə ka wabənə ahadatii, əŋki tii, “Ma bii ci ha'a, ətə pooshi amə ngiraanə buroodi.” ¹⁷ Ma Yeesu, kə shii ci sətə ci təya ba. Wata əŋki ci ka tii, “Ya una, ka mi cuuna wabə agyanə ghatə buroodya? Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaarətəgimə kuna? Kə ndaləgi hanjkalə goonə kwa? ¹⁸ Pooshi unə ka neenə də ginuunə kuna? Anii pooshi unə ka fanə də liminuuna? Pooshi unə ka buurətənə kwa? ¹⁹ Saa'itə ngirə nyi buroodi tufə, nya baatəpaa, nya vii ka ənji dəbu'u tufə, dəvə moonə tsəkətəunə tə ətə mbədəaana?” Əŋki tii ka ci: “Dəvə ta'i ta'i pu'u aji bəra'i tsəkətəinə.” ²⁰ Ca ənə ka ləgwanə ka tii, “Makə baatsəpaa nyi buroodi mədəfə ka ənji dəbu'u ənfwadə, dəvə moonə tsəkətəunə tə ətə mbədəaana?” Əŋki tii ka ci: “Dəvə ta'i ta'i mədəfə.” ²¹ Əŋki

ci ka tii, "Amma ca'ə əndzə'i ma'ə unə mapaaratəgimə nii?"

Mbədəpaanə nğa Yeosu də muurəfa

²² Wata təya mbu'u aasəkə vəranə nğa Batəsayida. Ənjə a kira ka Yeosu muurəfa. Ənjə a kadii tə ci kaa ca kavə ciinə aashi muurəfəta, kaa ca upaa mbədənə. ²³ Wata Yeosu a kəsətə tə muurəfətə ka ciinə, təya dzəgi gatə də vərə. Dzəginatii, wata ca tifəvə giirənə aagi muurəfətə, ca kavə ciinə aanəkii. Ənki ci ka ci, "Agi neenə nə hə ka uushi'inə nii?" ²⁴ Əndətə a tsaamə, ənki ci, "Agi neenə nə nyi ka ənja. Amma makə ənfuginə cii kya nee, təya wiigi'i." ²⁵ Yeosu a ənə ka kavə ciinəkii aagi əndətə. Əndətə a tsaamə nğa'ə, wata kə mbə'i ci, ca nee ka ha paŋgəranə. ²⁶ See Yeosu a dfa bariya ka əndətə oo'ya, "Duu aasii. Ga ha ənə aasəkə vəranə."

*Banə nğa Piita oo'i, Yeosu nə *Matadəkii nğa Əntanfə*

(Mat. 16.13-20; Luka 9.18-21)

²⁷ Wata Yeosu tii da lyawarənaakii a madə ka dzənə aasəkə vəranyiitə anə hanyinə nğa Kayisariya Filipi. Ma təya dzə a rəgwa, ca ləgwa ama lyawarənaakii, ənki ci, "Wu sanə nə nyi ci ənjə a ba?" ²⁸ Ənki lyawarənaakii, "Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə dfa bapətisəma. Ənki hara ənji, hə nə anabi Iliya. Hara ənjə a ba əsa, əndə'i anabi nğa nğəkə nə hə." ²⁹ Ənki Yeosu, "Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?" Piita a jikəvə, ənki ci, "Hə nə Matadəkii nğa Əntanfə." ³⁰ Wata Yeosu a dfa ka tii bariya oo'i, "Goonə ba wabəətə agyanəki taa ka wu."

Wabənə nğa Yeosu agyanə əntənaakii

(Mat. 16.21-28; Luka 9.22-27)

³¹ Wata Yeosu a ndzanə dzəgunənə ka lyawarənaakii, ca wabə agyanə naakii nə, ənki ci, "Tyasə ma *Uuzənə nğa ənda, see a sa ci cibənyinə lanə. Kadə nə gayinə da madiğərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə nğa uusərə, ka madənə nə ci agi maməətə ənja." ³² Furənə bagi Yeosu ka tii ətsa. Makə fii Piita ha'a, wata ca kəsəgi tə ci aatangala, ca wazə ka ci. ³³ Amma Yeosu a zə'ugi, ca tsaamə tə lyawarənaakii. Ca wazə ka Piita, ənki ci, "Dzəgi abiiki, *Seetanə! Ma hiimatsaaku, nğa əndə shiŋkinə, əntaa nğa Əntanfə."

³⁴ Wata Yeosu a 'wa tə dabaala da lyawarənaakii aabiiki. Ənki ci ka tii, "Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca nğərə ənfwə nğa gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi. ³⁵ Tada wu patə ca dfa gazhi'waanə nğa gərətə əpinaakii, ka əteənə nə ci ka əpinəkii. Amma tada wu patə ətee ka əpinaakii putə nğa nə'unə tə nyi da putə nğa Njunyi Habara, ci na luupaa əpinaakii. ³⁶ Mi sanə nə bwatya nğa upaa patənə nğa uushi'inə asəkə duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ³⁷ Madə kə zii əpinə nğa ənda, pooshi uushi ci kəya vii kaa ca ənə ka upaa də əpinəkii. ³⁸ Ma agi ma'waslyakə zamanana ənə ci ənjə a kaaree ka Əntanfə, ma əndətə dīi ayinə tə ci ka wabənə agyanəki da agyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə nğa ənda, kadə nə ayinə a dfa tə nyi ka wabənə agyanə əndətə uusəratə nii kya shi agi məghərəvənə nğa Daadə da nğa malaaba mala'ikanyinə."

9

¹ Ənki Yeosu ka tii əsa, "Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara ənji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka *njanjuunə nğa Əntanfə da baawədaakii."

Məghərəvənə nğa Yeosu

(Mat. 17.1-13; Luka 9.28-36)

² Ma daba'ə baanə kuwa, Yeosu a nğərə tə i Piita, da Yakubu da Yoohana, ca kərə tə tii aanə magərə giŋwa, wata tii ha'ə. Ma təya nee, wata ca zə'wə akəŋwaciitii, ³ bərənə nə kəjeerənaakii tyaslyaslyə. Pooshi əndə asəkə duuniya ca mbee ka kubəgi kəjeerənə nduuda ha'a makə əta. ⁴ Wata ma təya nee, watiitə i anabi *Iliya da Muusa, təya wabəshi da Yeosu. ⁵ Wata Piita a ba ka Yeosu, ənki ci, "Maləma, nğa'ə dīi makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə, naaku rəŋwə, nğa Muusa rəŋwə, nğa Iliya rəŋwə." ⁶ Ma wabi ci ha'ə, acii kə nğwaləgi tii ka shanə, paa ci shii sə nğa banə. ⁷ Wata məzhidəkwyaminə a zadəgi dagyanətii. Ma təya fa, əndə a wabya dāgi məzhidəkwyaminəkii, ca ba, "Waatə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uufəgi səəkəki. Famə tə ci." ⁸ Ma i Piita tsaaməgi, maneemə tii taa ka wu abitii ma'ə madəamə Yeosu.

8:23 8.23 7.33; Yooh. 9.6. 8:28 8.28 6.14-15; 9.11-13; Luka 7.16. 8:29 8.29 Mat. 16.16. 8:30 8.30 9.9.

8:31 8.31 9.30-32; 10.32-34. 8:34 8.34-35 Mat. 10.38-39; Luka 14.27; 17.33; Yooh. 12.25. 8:34 8.34 1 Piita 2.21.

8:38 8.38 Mat. 10.33; Luka 12.9. 9:1 9.1 Mat. 16.28. * 9:7 9.7 1.11; famə: Džək. 18.15.

⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, Yeesu a dfa ka tii bariya, əŋki ci, “Goona ba taa ka wu tə sətə nēe unə, see daba’ə madənaaki agi maməətə əŋja, nyi *Uuzənə ŋga ənda.”

¹⁰ Kə luuvə tii bariyatə dīi ci ka tii. Amma ma ahadatii satii, kə laaguyi tii, əŋki tii, “Mi da nə madənə agi maməətə əŋja?” ¹¹ Təya ba ka Yeesu, “Aa mi dīi ci maliminə a ba oo’i, İliya na takəŋwa shinə ka Aləmasiihu?” ¹² Yeesu a ba ka tii, “Weewee ha’ə makə ətsa, İliya na shi zəku’i ka hadatəgi də patənə ŋga uushi’inə. Əntaa tə’i manaahəkii asəkə ləkələkətə ŋga Əntaŋfə oo’i, ka sanə nə Uuzənə ŋga əndə cibənyinə kama kama, əŋjə a kaaree ka ci kwa?” ¹³ Amma wanyinə ka banə koonə, kə uugi İliya shinə. Kə dīi əŋji ka ci sətə kadeesəkə ka tii patə, makə sətə dīi manaahəkii agyanəkii asəkə ləkələkətə ŋga Əntaŋfə.”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci
(Mat. 17.14-21; Luka 9.37-43)

¹⁴ Mbu’unatii aabii hara *lyawarənə, wata təya lapaa kə ndzaanə danƙana ka tii də na, maliminə a dfa ka tii mabizhinə. ¹⁵ Makə nēe əŋji patə ka Yeesu, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Təya hwaya aabiikii, təya nəhəpaa tə ci. ¹⁶ Yeesu a ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Anə mi nuunə ka dfa mabizhina?” ¹⁷ Wata əndə’i əndə ahada danƙana a jikəvə, əŋki ci, “Maləma, kə kira nyi ka hə uuzənaaki, acii tə’i ginaaji anəkii. Pooshi ci ka mbee ka wabənə. ¹⁸ Taa guci patə, maa kə ma’i ginaaji anəkii, ginaajikii a uurəvə tə ci aa panə. Əbwyənə nə cikufinə amakii. Ca tsəbə linyinə. Shishinəkii patə a huurəgi shindəŋə. Kə kdīi nyi acii lyawarənaaku, kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.” ¹⁹ Fanə ŋga Yeesu ha’ə, əŋki ci ka tii, “Ya’əmə, unə əŋji ŋga zamanana, pooshi unə gi’i tə Əntaŋfə. Ca’ə guci sanə nii kya ndzaa doona? Ca’ə guci sə’watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii dīi.” ²⁰ Wata əŋjə a kira uuzəətə ka ci.

Makə nēe ginaajitə ka Yeesu, wata ca dəgəpaa tə uuzəətə də ŋgeerənə. Uuzəətə a kula. Fuudənə nə ci a panə. Əbwyənə nə cikufinə amakii. ²¹ Wata Yeesu a ləgwa ama dīi uuzəətə, əŋki ci, “Guci sanə ndzaŋətə ka ca?” Əŋki dīi, “Ndzanə ka saa’itə ci ma’ə uuzəəkii. ²² Lanə jikə ginaajitə ka uudə bələginə tə ci də kaalagərənə tə ci aagi gunə da i aagi ma’inə. Nəhuu təgunuunə geenə. Tsakuu tiinə, madfa ka mbeenə nə hə.” ²³ Əŋki Yeesu ka ci, “Madfa ka mbeenə nə nyi, bii ha? Paa ha shii oo’i, ma əndətə gi’i tə Əntaŋfə, taa mi patə ka mbeenə nə ci ka d’atənə kwa?” ²⁴ Pii wata dīi uuzəətə a jikəvə də ŋgeerənə, əŋki ci, “Kə gi’i nyi tə Əntaŋfə. Tsakuu tə nyi kaa nya tsakə gi’inə tə ci.”

²⁵ Makə nēe Yeesu, wiitə əŋji ka ja də nə anətii ka uuzəətə də huyihuyi, ca wazə ka ginaaja, əŋki ci, “Ginaajinə kavə tə uuzəənə ka kadəguləməəna, wanyinə ka wazənə ka hə, shigi ashii uuzəəna. Ga ha ənya aashikii ma’a.” ²⁶ Wata ginaajitə a kapaa vurənə də ŋgeerənə, ca dəgə tə uuzəətə də ŋgwaanƙwa’ənə, ca shigi ashikii. Wata lakə nə uuzəətə makə mantəkii. Ma nə əŋji patə ka banə, “Mantəkii nə uuzəətsa.” ²⁷ Amma Yeesu a kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, ca madfə ka ci.

²⁸ Ma ətə dzəgərə Yeesu aasii, makə nēe lyawarənaakii pooshi əndə abitii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Mi sanə dīi təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?” ²⁹ Yeesu a ba ka tii, “Pooshi taa mi ka lyaakagi tsarə ŋga ginaajitsa, see də də’wa kə uugi.”

Ənənə ŋga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii
(Mat. 17.22-23; Luka 9.43-45)

³⁰ Makə ma’i tii gatə, təya palə danə hanyinə ŋga Galili. Ma Yeesu, paa ci mwayi əŋjə a shii taa da nə ci, ³¹ acii agi dzəgunənə nə ci uushi’inə kə lyawarənaakii. Ca dzə də wabənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, “Ka vəginə nə əŋji tə Uuzənə ŋga əndə aacii əŋja, təya bələgi tə ci. Maa kə bələgi əŋji tə ci, ma ka makkənə ŋga uusərə, ka madənə nə ci agi maməətə əŋja.” ³² Amma, ma lyawarənaakii, paa tii paaratəgi də sətə cii kəya ba ka tii. Kə ŋgwaləgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəkii.

Wu sanə palee də gawuuna?
(Mat. 18.1-5; Luka 9.46-48)

³³ Makə mbu’i tii aa Kafarənahumə, təya dzəgərə aasii. Yeesu a ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Agyanə mi sanə njuuna dfa mabizhinə una shi a rəgwa?”

³⁴ Amma pooshi tii jikə ka Yeesu, acii ma təya shi a rəgwa, kə dīi tii mabizhinə ahadatii oo’i, “Wu sanə palee də d’uunuunə ahadaama?” ³⁵ Wata Yeesu a ndzaanə, ca ‘wa tə tii patə pu’u aji bəra’i, əŋki ci ka tii, “Taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəŋwanə, wa ca ndzaa ka moodəba’a, wa ca ndzaa ka əndə slənənə ka əŋji patə əsə.” ³⁶ Wata ca ŋgərə uuzənə, ca kəŋee ahadatii. Ca gapətə tə uuzəətə, əŋki ci ka lyawarənaakii, ³⁷ “Taa wu

liwə uuzənə, madfa putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwu tə nyi, əntaa wata tə nyi liwə ci, amma tə Əndətə sləkee ka nyi liwə ci.”

*Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci
(Luka 9.49-50)*

³⁸ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əŋki ci, “Maləma, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka magunuura deenə, kə tənəpaa inə tə ci.” ³⁹ Əŋki Yeesu ka ci, “Goona tənəpaa tə ci. Aciı ma əndətə ca da sə ŋga hurəshishinə də ləməki, pooshi ci ka wabənə bwayakii ayyanəki kwakwatə. ⁴⁰ Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci. ⁴¹ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə ca gyacii koonə ma'inə ka sanə putə ŋga ətə dii unə ŋga Aləmasiihu, weewee ka upaanə nə ci shikwaakii.”

*Uushi'itə na d'a tə ənda putə ŋga slənə 'waslyakəənə
(Mat. 18.7-9; Luka 17.1-2)*

⁴² “Taa wu patə kavə tə taa rəŋwə agi manjeeviitə vii ka nyi goonəga kaa ca pu'u, gədfə anəvə təŋwə aa uurakii ka ci də ŋga'əənə, əŋjə a kəgərə tə ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci.

⁴³ “Madfa ciinəku ca kavə tə hə ka d'a 'waslyakəənə, lagi. Gədfə gi hə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə yadə ciinə acii dzənə da ciinəku bəra'i aagi gunə ətə pooshi ka əntənə. [⁴⁴ Aciı ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə əŋji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.] ⁴⁵ Madfa sədfəku ca kavə tə hə ka d'a 'waslyakəənə, lagi. Gədfə gi hə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə yadə sədfə acii ndzaanə da i sədfəku bəra'i, əŋjə a ka tə hə aagi gunə. [⁴⁶ Ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə əŋji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.] ⁴⁷ Madfa ginəku ca kavə tə hə ka d'a 'waslyakəənə, hurə'yagi. Gədfə gi hə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntanəfə də ginə rəŋwə acii ndzaanə da i ginəku kyakya'ə bəra'i, amma əŋjə a ka tə hə aagi gunə. ⁴⁸ Ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə əŋji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.

⁴⁹ “Də gunə nə Əntanəfə a hadatə də taa wu patə, makə ətə ci əŋjə a hadatə zəmə də zhatana. ⁵⁰ Njunyikii nə zhatana. Amma madfa kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi əŋji ka mbeənə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. Ndzaamə ka əŋji makə zhatanə agi dzəgudfa. Ndzaashimə agi jamənə.” †

10

*Dzəgunənə ŋga Yeesu ayyanə lakəgi minə
(Mat. 19.1-12; Luka 16.18)*

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madfə gatə, ca palə aanə hanyinə ŋga Yahudiya, ca tənəgi gərəre ŋga Uradunə. Əŋjə a ənə ka dza də nə abiiikii. Ca ənə əsə ka dzəgunə ka tii wabənə ŋga Əntanəfə makə ətə sənaavə ci. ² Wata hara *Farisanyinə a shi aabiikii, təya alə rəgwa ŋga təkənə tə ci də ləgwanə amakii, əŋki tii, “Ya əna, kə vii bariya gaamə rəgwa ka əndə a lakəgi minaaakii kwa?” ³ Əŋki Yeesu ka tii, “Mı nə bariya ŋga Muusa ka banə koonə?” ⁴ Əŋki tii, “Kə kapaa Muusa rəgwa ka ŋgurə a naahə ləkaləkatə ŋga lakəgi minaaakii, ka lakəgi tə ki.” ⁵ Əŋki Yeesu, “Ma nyaahə Muusa bariyatə ha'a, acii ndalənə ŋga ədzəmuunə. ⁶ Amma saa'itə tagii Əntanəfə duuniya, ŋgurə da minə ghənyı ci tə əŋja. ⁷ Ca ba: Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dii da məci, ca ləbə tii da minaaakii, ⁸ təya ndzaa shishinə rəŋwə. Də ha'ə ndzaanə tii əndə rəŋwə, əntaa əŋji bəra'i ma'ə. ⁹ Aciikii, ma sətə gəŋjutəgi Əntanəfə, ga əndə a təkəe.”

¹⁰ Makə ənəgərə tii aasii, wata *lyawarənə ŋga Yeesu a ləgwa amakii ayyanə wabəətsa. ¹¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Taa wu patə lakəgi minaaakii, ca ŋgərə əndə'i minə, kə ali ci hiinə ətsa, ca d'a 'waslyakəənə ka təkəŋwatə minaaakii. ¹² Madfa minə əsə dzəgi satə atsa ŋgurii, kya dzə ka ŋgərə əndə'i ŋgura, aləhiinə nə ki ka d'anə.”

*Daanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji manjeevənə
(Mat. 19.13-15; Luka 18.15-17)*

¹³ Agi kiranə nə əŋji manjeevənə ka Yeesu kaa ca d'aanə ciinə ŋga barəkaanə aanətii. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii ŋgurunuunə ka əŋja. ¹⁴ Makə nee Yeesu ha'a, wata səkəkii a bəzəgi. Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona tənə tə tii, acii ka tsarə ŋga əŋji makə tii də *ŋwanjuunə ŋga Əntanəfə.

15 Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə pooshi luuvə ka Əntarjə a ndzaanə ka nwanjwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəməənə aagi nwanjuunə nja Əntarjə shanjə.” 16 Wata Yeesu a fədfə manjeevənə aashikii, ca ngerə ciinəkii, ca dfaanə ka tii barəkaanə.

Əndə gəna

(Mat. 19.16-30; Luka 18.18-30)

17 Ma ətsə Yeesu a madə kaa ca palə saakii, wata əndə'i əndə a shi də huyihuyi, ca gərə'waanə akənjwaciikii, əjki ci ka ci, “Maləma, ma hə kamə, njunyi əndə nə hə. Mi dəbeə dənəki kaa nya upaa əpinə nja ca'ə ndənjwə ndənjwa?” 18 Əjki Yeesu ka ci, “Ka mi cii kwa 'wa tə nyi njunyi ənda? Pooshi njunyi əndə madəamə Əntarjə ci rənjwə dyanə. 19 Kə shii hə bariya nja Əntarjə, waatoo, Ga ha bələ hiinə, ga ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda nja jirakənə anə ənda, ga ha gəpətə uushi nja ənda, gadəe ka i duu da muu.”

20 Əjki əndətə, “Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə.” 21 Wata Yeesu a tsaamə tə ci, kə kadəesəkə əndəkii ka ci, əjki ci ka ci, “Uushi rənjwə mbədəaanə ka hə nja dfaanə. Ma dfaanə, duu ka dərəmagine də uushi'inaaku, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Madə kə dfaanə hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntarjə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi.” 22 Makə fii əndətə ha'ə, wata ca geegi ka ginəkii təkə təkə, ca palə saakii də məbətəsəka, acii lanə dərəva nə gəna aciikii.

23 Wata Yeesu a zə'ugi aabii lyawarənaakii, əjki ci ka tii, “Dzawə dərəva nə dəməənə nja ənji gəna aagi nwanjuunə nja Əntarjə.” 24 Kə dfaanə ka lyawarənaakii ka sə nja hurashishinə nə wabənaakii. Yeesu a tsakə banə ka tii, əjki ci “Manjeevənaakya, dzawə nə dzənə aagi nwanjuunə nja Əntarjə. 25 Gədfə dəməginə nja ngyalooba ka rəgwa shinə nja libərə də ngyufənə, acii dəməənə nja əndə gəna aagi nwanjuunə nja Əntarjə.” 26 Kə dzəgəpaa tə lyawarənaakii ka shanjə, təya laagwa ahadatii, əjki tii, “Madə ha'ə əna, aa wu dfaanə nə upaa luupaana?” 27 Yeesu a tsaamə tə tii, ca ba, “Ma əndə shinjkinə, pooshi uushi cii kəya mbeə ka dfaanə ci saakii ka upaa də luupaanə. Amma, ma Əntarjə, ka dfaanə nə ci taa mi, acii naakii nə baawəfa patə.”

28 Wata Piita a jikəvə ka ci, əjki ci, “Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə əna, ina nə'u tə hə.” 29 Əjki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə bwasee ka yaakii, taa ndzəkənjushi'inəkii, taa məcə, taa dfaanə, taa manjeevənaakii, taa raakii, madə ka putaaiki bwasee ci da ka putə nja Njunyi Habara, 30 ka upaanə nə ci yinyinə, i ndzəkənjushi'inə, i manjeevənə, i mənənyinə, i rənyinə, gya'ə aagi saa'ina, palee ka ətə bwasee ci aa ba'ə. Amma, ka cibeenə nə ənji ka ci. Ma daba'əkii, ka upaanə nə ci əpinə nja ca'ə ndənjwə ndənjwə aagi zamanatə na shi. 31 Amma lanə nə matakənjwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Lanə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakənjwanyinə.”

Makkənə nja wabənə nja Yeesu agyanə əntənaakii

(Mat. 20.17-19; Luka 18.31-34)

32 Ma daba'əkii, Yeesu a madə tii da lyawarənaakii, kaa təya dzə aa Urusaliima. Ma təya palə a rəgwa, Yeesu a ta kənjwanə ka tii. Amma, ma tii, pooshi tii ka mabaneə ma'yanə. Ma ənjitə ca shi daba'ə əsa, kə ngywali tii. Yeesu a ənə ka 'wagine tə lyawarənaakii pu'u aji bərə'i. Ca ndzanə banə ka tii agyanə sətə na dfaanə tə ci. 33 Əjki ci, “Fatəmə nja'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Ma davə, ka dzənə nə ənji ka viinə tə Uuzənə nja əndə aacii madiigərə limanyinə da maliminə, təya lagi ka ci gənjwanə nja bələnə, təya vii tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntarjə. 34 Ma təya, ka njuənə nə tii tə ci, ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, təya fəslə, təya bələgi tə ci. Ma ka makkənə nja uusərə, ka madəfənə nə ci aagi maməətə ənja.”

Kədiinə nja Yakubu tii da Yoohana

(Mat. 20.20-28)

35 Wata i Yakubu tii da Yoohana, manjeevənə nja Zabadiya, a shi aabii Yeesu, əjki tii ka ci, “Maləma, tə'i uushi ciina uufə kaa ha dfaanə keənə.” 36 Əjki Yeesu, “Mi cuuna uufə nya dfaanə koonə?” 37 Əjki tii, “Vii keənə rəgwa nja ndzaanə atanjalaku aagi dfaanənaaku, əndə'i da ciizəmakə, əndə'i əsə da madzənaku.” 38 Amma əjki Yeesu, “Mashiimuunə sətə cuuna kədi. Kadə nuuna mbeə ka sə'watə sə cibə makə ətə nii kya sa kwa? Ka mbeənə nuunə kə sə'watə bapətisəma makə ətə nə ənjə a dfaanə ka nyi kwa?” 39 Əjki tii

ka ci, “Awa, ka mbeenə niinə.” Yeosu a ba ka tii, “Weewee, ma cibətə nii kya sa, ka sanə nuunə. Ma bapətisəmatə nə ənjə a dā ka nyi əsə, ka danə nə ənji koonə. ⁴⁰ Amma, ma ndzaanə atəngalaki, əntaa nyi nəndə da baawəda ŋga viinə. Ma hatsa, ŋga ənjitə tadəpaa Əntənfə tē tii.”

⁴¹ Fanə ŋga hara lyawarənaakii pu'u tē wabəətsa, wata səkətii a bəzəgi aashi i Yakubu tii da Yoohana. ⁴² Wata Yeosu a 'watə tē tii patə aabiikii, əŋki ci, “Kə shii unə oo'i, ma ənjitə ŋgirə ənjitə mashiimə tē Əntənfə kaa təya dā ŋwanjuunə agyanətii, tii ca hanjətə natii na. Ma madiigərə ənjatii əsə, agi kanə nə tii ka tii bariya də baawəda. ⁴³ Amma, ma una, pooshi ka danə ha'ə ahadoonə. Taa wu patə mwayi ndzaanə ka gawə ahadoonə, see a ndzaa ci ka əndə slənə goonə. ⁴⁴ Ha'ə taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəŋwanə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka mava ka ənji patə. ⁴⁵ Aci ma shi nyi *Uuzənə ŋga ənda, əntaa ka ənjə a slənə ka nyi, amma kaa nya slənə ka ənja, nya vəgi əpinaaki ka pərapaanə də ənji lanjə.”

Mbədəpaanə ŋga Yeosu də Barətimawə muurəfa
(Mat. 20.29-34; Luka 18.35-43)

⁴⁶ Wata i Yeosu da lyawarənaakii a mbu'u aasəkə vərənə ŋga Yarikoo. Makə ma'i tii da hara ənji lanjə, təya palə, wata təya lapaa muurəfə dasə ka kədiinə atəngala rəgwa. Ma ləməkii, Barətimawə, uuzənə ŋga Timawə. ⁴⁷ Makə fii ci oo'i, Yeosu əndə Nazaratu ətsə ca pitəgi, wata ca madəe ka uuraakii ka banə, əŋki ci, “Yeosu, *jijjinə ŋga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki.” ⁴⁸ Ənji lanjə a wazə ka ci, kaa ca ndzaa kəda'ə. Amma wata ca tsakə ŋgərēe ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, “Jijjinə ŋga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki.” ⁴⁹ Yeosu a kəŋaanə, əŋki ci, “Wamə tē ci.” Təya 'wa tē muurəfəta, əŋki tii ka ci, “Dawə moodasəka, madətə, agi 'wanə nə ci tē hə.” ⁵⁰ Wata həryatə muurəfətə a madətə, ca kagi gwadaakii, ca shi aabii Yeosu. ⁵¹ Əŋki Yeosu ka ci, “Mi cii kwa moo nya dā ka ha?” Əŋki muurəfətə, “Maləma, ŋga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha.” ⁵² Əŋki Yeosu, “Duu saaku, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tē nyi.” Pii wata ca ənə ka neenə ka ha, ca dzə atsaə Yeosu a rəgwa.

11

Dəmənə ŋga Yeosu aasəkə vərənə ŋga Urusaliima
(Mat. 21.1-11; Luka 19.29-40; Yooh. 12.12-19)

¹ Ma ətsə tii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vərənə ŋga Urusaliima, kə lapaa tii vəranyinə ŋga Bayitifaaji da Bayitaniya, aashi giŋwə ŋga Zayitunə. Wata Yeosu a sləkēe ka hara lyawarənaakii bəra'i ² də banə ka tii, “Dəmənə aasəkə vərəatə akəŋwacii unə. Madə kə mbu'yuunə, pii ka lapaa nūnə uundzə vamənda gwale, pooshi ənji sha ŋgirə aa ba'akii. Pəryatəmə, una kira. ³ Madə kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna dā ha'ə, bamə ka ci: 'Slandanə mwayi. Ka ənyapaaginə nə ci pii pii'.” ⁴ Wata təya madə, təya palə, təya lapaa uundzə vaməndakii magwaləkii a uura mayi, atəngala rəgwa. Ma təya pərə, ⁵ ənjitə kəŋaanə davə a ləgwa amatii, əŋki tii, “Ka mi cuuna pərəgi uundzə vaməndatsə?” ⁶ Təya ba makə sətə bii Yeosu ka tii. Wata ənjitə a unee ka tii, təya pərə, ⁷ təya kira uundzə vaməndatə ka Yeosu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'a vaməndata. Yeosu a ndərəvə aa ba'akii. ⁸ Makə ŋgirə Yeosu aaba'a vaməndata, ca palə, ənji lanjə a sasafəpaa kəjeerənyinatii a rəgwa. Hara ənjə a pusha ba ŋga ənfuginə də bilə, təya sasafə a rəgwa. ⁹ Ma ənjitə davə, dakəŋwacii dā daba'əkii patə, kə ŋgərēe tii ka uuratii, təya ba, “Dələnə də Əntənfə. Tə'i barəkaanə aashi əndətə shi də ləmə ŋga Slandana. ¹⁰ Tə'i barəkaanə agi ŋwanjuunə ŋga dzədzəshi'inaamə *Dawuda ətə nii kəya dā. Dəlaamə də Əntənfə.”

¹¹ Mbu'unə ŋga Yeosu aasəkə vərənə ŋga Urusaliima, wata ca dəməgərə aasəkə *yi ŋga Əntənfə. Ca tsaamətə uushi'inə patə asəkəkii. Makə dīi ci kə uugi kədəwanə danə, wata ca madə tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, təya ənə aa Bayitaniya.

Naalaginə ŋga Yeosu tə ənfwə uudəva
(Mat. 21.18-19)

¹² Pukətə hakii təya ənya də Bayitaniya, wata madəfənə a dā tē Yeosu. ¹³ Ca nee ka ənfwə uudəvə dzadə gi'u, ca palə aatsaa ənfukii ka tsaamətənə mbu'u ka upaanə nə ci pookii. Amma makə mbu'i ci aatsakii, ma ca nee, wata ba səgafə, acii ma saa'ita, əntaa saa'i ŋga poonə ŋga uudəva. ¹⁴ Wata Yeosu a naalagi tē ənfuta, əŋki ci, “Pooshi hə ka poonə bahə kaa əndə a adə pawaaku ma'ə.” Kə fii lyawarənaakii əsə.

*Dzənə nga Yeesu aasəkə *yi nga Əntanfə
(Mat. 21.12-17; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)*

¹⁵ Mbu'unatii aasəkə vəranə nga Urusaliima, Yeesu a dəməgərə aasəkə yi nga Əntanfə. Wata ca ndzanə shaabagi tə ənji dā fiiriinə davə, ca dzaadzapaa ha nga pəra kwaba da dəgələnyinə nga ənji dərə də bilyamasariinə. ¹⁶ Pooshi ci luuvə kaa ənjə a kərə uushi dasəkə yi nga Əntanfə. ¹⁷ Ca dzəgunə ka tii, əŋki ci, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i, ma bii Əntanfə, 'Yi nga dā də'wa nga patənə nga slikerənə 'wanə ənji yaaki.' Amma ma una, kə geegyunə ka yikii ka ha nga umbənə nga mahiirənə."

¹⁸ Makə fii madiigərə limanyinə da i *maliminə nga bariya, wata təya alə rəgwa nga bələnə tə Yeesu. Aci kə ngwalee ci ka tii, makə nee tii, kə dīi ka ənji ka sə nga hurəshishinə nə dzəgunənaakii ka tii. ¹⁹ Danə nga kədəwanə, Yeesu tii da lyawarənaakii a dzəgi asəkə vəranə.

*Huurəginə nga ənfwə uudəvətə
(Mat. 21.20-22)*

²⁰ Pukətə hakii deerənə, təya ənya aasəkə vəranə, wata ma təya tsaaməgi, kə huurəgi ənfwə uudəvətə hwa'ə dənə ka slərəginəkii. ²¹ Ma Piita, kə buurətə ci sətə dīi. Wata əŋki ci ka Yeesu, "Maləma, tsaaməgi. Ma ənfwə uudəvətə naalagi hə, kə huurəgi hwa'ə." ²² Yeesu a ba ka tii, "Viimə goonəga ka Əntanfə. ²³ Tantanynə cii kya ba koonə, ma əndətə gi'i tə Əntanfə, ka mbəenə nə ci ka banə ka giŋunə oo'i, Mbuduu, ha dzə ka kulagərənə aagi uunəva. Madā kii ci nəkii də ədzəmə rəŋwə oo'i, ka danə nə Əntanfə ka ci sətə kədii ci, ka dfanə ka ci. ²⁴ Aciikii wanyinə ka banə koonə, taa mi patə kədii unə də də'wa, kamə nuunə oo'i kə upaa unə səkii, ka upaanə nuunə əsə. ²⁵ Waatoo, taa guci nuunə ka dā də'wa, madā tə'i əndə kəsəpaa unə a moodəfuunə, tifyagimə tə ci, kaa Dəsənuunə ətə dadagyə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə. [²⁶ Amma madā pooshi unə tifyagi tə hara ənja, pooshi Dəsənuunə ətə dadagyə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə.]"

*Wu vii baawəda ka Yeesu
(Mat. 21.23-27; Luka 20.1-8)*

²⁷ Mbu'unatii aa Urusaliima, ma Yeesu a dzə də wiigi'inə asəkə *yi nga Əntanfə, wata madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə a shi aabiikii. ²⁸ Wata təya gwanə ka ləgwanə amakii, əŋki tii, "Də ngutə baawəda sanə cii kwa dāada uushi'inə ha'a? Wu sanə vii ka hə baawədatsa?" ²⁹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki. Madā kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tādā də ngutə baawəda cii kya dāada uushi'ina. ³⁰ Bamə ka nyi, wu sanə sləkəe ka Yoohana kaa ca dā bəpətisəma ka ənja, Əntanfə nii, anii ənda?" ³¹ See təya ndzanə dāada mabizhinə ahadatii, əŋki tii, "Mi banaamə əna? Madā bii amə oo'i, Əntanfə sləkəe ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii diya? ³² Amma pooshi amə ka banə oo'i, əndə sləkəe ka ci." Ma təkuree tii ka banə ha'ə, ngwalii tii aci dābaala, aci ma təya, kə shii tii oo'i, *anabi nji Yoohana tanyi. ³³ Wata əŋki tii ka ci, "Mashiimiinə taa wu sləkəe ka ci." Əŋki Yeesu ka tii naakii, "Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tādā də ngutə baawəda cii kya dā uushi'ina."

12

*Misaali də bwaya aginə nga mooziinə
(Mat. 21.33-46; Luka 20.9-19)*

¹ Wata Yeesu a 'watəgi wabənə ka tii də misaali, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə sha dīi rə nga inabi. Ca tsatə, ca tələgi gu'u nga mya'ə də inabi, ca ghənəgi magərə ha nga nəhə uushi'inə, ca ngərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə, kaa təya təkə cifanə nga rəkii da i ci. Ma dāba'əkii, ca palə oogə. ² Makə dīi cifanə nga inaba, wata ca sləkəe ka əndə slənaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. ³ Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa tə ci, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ⁴ Slanda rətə a ənə ka sləkəe ka əndə'i əndə slənaakii. Təya dəəgəpaa tə ci ka na, ayi ayi dərəva cibee tii ka ci. ⁵ Slanda rətə a ənə ka sləkəe ka əndə'i əndə əsə. Ma ca, kə bələgi tii tə ci. Ha'ə makə ətsə dīi tii də hara ənji ləŋə. Təya fəəsləpaa harakii, təya bələgi harakii. ⁶ Wata moodə uuzənaakii rəŋwə dyanə mbədaanə. Dāba'əkii, ca sləkəe ka uuzəətə aabiitii. Əŋki dīi, 'Weewee ka neenə nə tii ka məghərəvənə nga uuzənaaki.' ⁷ Mbu'unə nga uuzəətə aabiitii, wata

əŋki tii ahadatii, 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Shoome, kaama bələgi tē ci, kaama zəmə ya.' ⁸ Wata tēya kəsətə tē uuzətə, tēya bələgi tē ci, tēya kagi tē ci aaba'ə tsanə.

⁹ "Ya ətsa, mi nə sətə danə slanda rətə? Ka shine nə ci, ca bələgi tē mooziita, ca vii rətə ka hara ənja. ¹⁰ Mashimuunə a janġii sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə kuna? Ma bii ci,

'Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva
makə pooshi nafaakii,

ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.

¹¹ Ma ətsa, slənə nġa Slandana.

Ma amə əsə, sə nġa hurəshishinə kaamə.' "

¹² Makə fii gayinə ha'ə, wata tēya də gazhi'waanə nġa kəsətənə tē Yeesu, acii kə shii tii oo'i agyanətii wabi ci də misaalitsa. Amma kə nġwaləgi tii acii dabaala. Wata tēya bwasee ka ci, tēya palə satii.

*Ləgwənə agyanə vii tsəkə ka nġwanjwə *Kayisarə*

(Mat. 22.15-22; Luka 20.20-26)

¹³ Ma daba'əkii, wata ənjə a sləkēe ka hara *Farisanyinə da ənji nġa *Hirudusə kaa tēya shii upaa sə nġa idəpaanə ashii Yeesu agi wabənəakii, tēya kəsə tē ci. ¹⁴ Tēya shi aabiikii, əŋki tii, "Maləma, kə shii inə oo'i əndə goonġa nə hə. Paa hə ka tadəpaa taa nġutə tsarə nġa ənda, acii paa hə ka tsaamənə ka dūunuunə nġa ənda. Də goonġa nə hə ka dzəgunətənə ka ənji rəgwa nġa Əntanjfə. Ya sanjə, kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa nġa vii tsəkə ka nġwanjwə Kayisarə nii, anii poosha? ¹⁵ A ki'yaamə nii, anii a bwasee ama?" Amma kə shii Yeesu jarəwiinatii, wata əŋki ci ka tii, "Mi sanjə cuuna moo təkənə tē nya? Kiramə kwaba kaa nya tsaamətə." ¹⁶ Tēya kira ka ci. Wata ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Ya əna, kəŋwaciinə da ləmə nġa wu ənə anə kwabana?" Tēya ba ka ci, "Ma ətsa, kəŋwaciinə nġa nġwanjwə Kayisarə." ¹⁷ Wata Yeesu a ba ka tii, "Viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka Əntanjfə sətə ndzaa ka nġa Əntanjfə." Fanatii ha'ə, kə dīi ka tii ka sə nġa hurəshishinə ka shanjə.

Ləgwənə agyanə madənə nġa maməətə ənja

(Mat. 22.23-33; Luka 20.27-40)

¹⁸ Ma daba'əkii əsə, *Sadukiinə a shi aabii Yeesu. Ma tēya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shanjə. ¹⁹ Əŋki tii ka Yeesu, "Maləma, kə nyaahə Muusa kaamə bariya, ətə bii ci, madə kə əntəgi əndə anə minakii, pooshi ci pwayi ashii miita, see a nġərə ndzəkənuci tē miita, kaa ca poo manjeevənə ka ndzəkənuci ətə əŋki. ²⁰ Yoo, tē'i hara ndzəkənushi'inə mədəfə sha dīi. Gawatni a nġərə minə. Ca əntə, pooshi ci pwayi ashitə. ²¹ Əndətə nyi'u tē ci a nġərə mooryafiita, ca əntəgi əsə. Pooshi ci upaa uuzənə ashitə. Makə ətsə əsə dīi ka makkənə. ²² Makə ətsə əsə dīi ka hara ənjitə mbədaanə. Ndzəkənushi'iitə patə mədəfə məəkii, pooshi əndə upaa uuzənə ashii miita. Ma daba'əkii, kya əntəgi əsə. ²³ Ya ətsa, ma ma' i tii patə uuserə nġa madənə nġa maməətə ənja, makə watiitə tii patə mədəfə nġirə tē kya, minə nġa wu sanjə ndzaanətə?"

²⁴ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Kə kulii unə patə, acii pooshi unə paaratəgi də malaaba ləkaləkətə, mashiimuunə nġeerənə nġa Əntanjfə. ²⁵ Acii madə kə ma'i maməətə ənja, pooshi tii na nġəərəshi. Amma makə malaa'ikanyinə dadagyə nə tēya ndzaanə. ²⁶ Ma agyanə madənə nġa maməətə ənji əsə, pooshi unə kunə sha janġatə asəkə ləkaləkətə nġa Muusa ətə wabi ci agyanə guutə agi ba? Waatoo saal'itə bii Əntanjfə ka ci: Nyi nə Əntanjfə ətə ci lərahiiima da Isiyaku da Yakubu a paslə tē ci. ²⁷ Ma Əntanjfə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tē ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii. Ma ətsa, kə kulii unə ka shanjə."

**Bariyatə palee də dūunuunə*

(Mat. 22.34-40; Luka 10.25-28)

²⁸ Wata əndə'i maləmə a shi aabiitii. Ma ca fa, tēya də mabizhinə. Makə fii ci kə jikə Yeesu ka Sadukiinə nġa'ə, wata ca ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, "Nġutə bariya sanjə palee də dūunuunə agi bariyanyinə pata?" ²⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Ma ətə palee də dūunuunə, ətə bii: Fatəmə, ənji *Isərayiila, ma Əntanjfə Slandanaamə, ci nə Əntanjfə rəŋwə dyanjə.

³⁰ Uuduu tē Əntanjfə Slandanəku də ədzəmə rəŋwə, də patənə nġa əpinaaku, də patənə nġa hanġalaaku, də patənə nġa nġeerənaaku. ³¹ Wiinə bəra'inə nġa bariyatə palee əsə: Uuduu tē əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Pooshi bariyatə

ca palee ka ətsə bəra'i ma'a." ³² Əŋki maləmətə ka Yeesu, "Yawa maləma, ma sətsə bii hə, ha'ə tanyi. Waatoo rəŋwə dyanə nə Əntanfə. Pooshi əndə'i əntanfə mad'aamə ci. ³³ Nğa'ə nə uudənə tə Əntanfə də ədzəmə rəŋwə, da də patənə nğa han'kala, da də patənə nğa ngeerənə. Nğa'ə əsə nə uudənə tə əndətə abiiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Gədfə kəsətənə tənə tənə tə bariyaniitə bəra'i acii daadfa patənə nğa sataka, taa hənəgi uushi'inə ka Əntanfə, taa lagi ka ci uura nğa daba." ³⁴ Makə fii Yeesu nŋanyikii wabi ci, wata əŋki ci ka ci, "Pooshi hə dzadə da nŋwanjuunə nğa Əntanfə." Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə ama Yeesu ma'ə, acii nŋwalənə.

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*
(Mat. 22.41-46; Luka 20.41-44)

³⁵ Ma saa'itə Yeesu a dzəgunə ka əŋji asəkə yi nğa Əntanfə, ca ləgwa amatii, əŋki ci, "Titə sanə mbee *maliminə nğa bariya ka banə oo'i, jijinə nğa *Dawuda nə Aləmasiihu?"

³⁶ Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə kavə Ma'yanə nğa Əntanfə tə ci ka banə oo'i, 'Əŋki Əntanfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

Ka kavənə nə nyi tə əŋji daawaanaaku aatsaa sədfəku.'

³⁷ Aa makə kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandanə ətsa, iitiitə dīi ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?" Də moodasəkə fii dabaala wabənəakii.

Dzalənə nğa Yeesu tə əŋji agyanə maliminə
(Mat. 23.1-36; Luka 11.37-54; 20.45-47)

³⁸ Ma ca dzə aakəŋwa də dzəgunənə ka tii, wata əŋki ci, "Nəhəmə noonə nə acii *maliminə nğa bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəəhəpaanə tə tii nğa'ə a luuma. ³⁹ Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi əndzanə. ⁴⁰ Təya luuwutə yinyinə nğa mooryafinyinə, təya gərətəgi də də'wa ka dəla də natii nə akəŋwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya gəŋwanə ətə palee patə."

Viinə nğa mooryafinə
(Luka 21.1-4)

⁴¹ Wata Yeesu a ndzaanə kədəhə da hatə ci əŋjə a kəgərə kwaba asəkə yi nğa Əntanfə. Ca tsaamə əŋjə a əji. Əŋji gəna lanə əji kwaba lanə. ⁴² Wata maagha nğa mooryafinə a shi, kya əjigərə pyanya bəra'i, waatoo kwaba rəŋwə. ⁴³ Yeesu a 'wa tə lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ma sətə əjigərə maagha nğa mooryafiiitsa, kə palee ka nğa hara əŋjitsə patə. ⁴⁴ Acii ma təya, agi bəzə gəna nŋgiragi tii, təya vii. Amma ma kya, agi ghanatə patə nŋgərətə ki sətə cii ta alə də zəmə patə, kya əjigərə."

13

*Wabənə nğa Yeesu agyanə uulagi *yi nğa Əntanfə*
(Mat. 24.1-2; Luka 21.5-6)

¹ Ma ətsə Yeesu a shigi asəkə yi nğa Əntanfə, wata əndə'i əndə ahada lyawarənaakii a baarə ka ci, əŋki ci, "Maləma, tsaamuu dagwaanə nğa ghənəəna da i faariinəkii."

² Yeesu a jikəvə, əŋki ci, "Kə nee hə ka madiigərə ghənəətsə patə nii? Taa rəŋwə pooshi faara na mbədaanə ganə anə əndə'i, ka waalaginə nə əŋji patə."

Cibənyiiitə na la tə ənja taabu'u muudinə nğa duuniya
(Mat. 24.3-14; Luka 21.7-19)

³ Ma daba'əkii, wata Yeesu a dzə ka ndzaanə dasə anə giŋwə nğa Zayitunə, a purəŋa yi nğa Əntanfə. I Piita da Yakubu da Yoohana ba'ə Andərawəsə a shi aabiikii tii daanətii, əŋki tii: ⁴ "Bawə keənə guci sanə nə ətsə ha'ə a da. Mi sanə na slənə ka baariinə oo'i, kə mbu'ya saa'i nğa daadfanə nğa uushi'iitə pata?"

⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Nəhəmə acii ga əŋjə a gəpi duunə. ⁶ Acii tə'i əŋji lanə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya nŋsləgi də hara əŋji lanə a rəgwa. ⁷ Kadə nuuna fa habara nğa paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Acii ma ətsa, weewee ka danə ha'ə, amma əntaa ci nə muudinə nğa duuniya. ⁸ Kadə nə əndə'i slikerənə a dzə ka panə da əndə'i. Nŋwanjuunə a pa da əndə'i nŋwanjuunə. Kadə nə gəgədzənə nğa hanyinə a daadfa taa dama patə, madəfənə a kula əsə. Ma ətsə patə, makə 'watəginə nğa bərakənə ətsa.

12:31 12.31 Leew. 19.18; Mat. 22.39. **12:32** 12.32 Luka 20.39. **12:33** 12.33 1 Sam. 15.22; Hoos. 6.6. **12:34** 12.34 Mat. 22.46; Luka 20.40. **12:35** 12.35-37 Mat. 20.30-31. **12:36** 12.36 Mat. 22.44. **12:38** 12.38-39 Luka 11.43. **12:41** 12.41 2 Meem. 12.10. **12:44** 12.44 2 Koor. 8.12. **13:2** 13.2 Luka 19.44. **13:8** 13.8 2 Meem. 15.6; Isaa. 19.2.

⁹ “Amma, ma una, nəhəmə noonə na. Aciı tə'i ənji na kəsəə tuunə, təya kərə aakəŋwacii gəŋwanə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə dəwanyinə, təya kərə tuunə aakəŋwacii ŋgwamənyinə da meeminə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Ka dənə nə ətsə ha'ə, koonə shii mbee ka bağı ka tii Nnyı Habara. ¹⁰ Aciı tyasə see a waaza ənji Nnyı Habara taa dama patə zəku'i, taabu'u mbu'yanə muudinə ŋga duuniya. ¹¹ Madə kə kirə tii tuunə aakəŋwacii gəŋwanə, goona ənvutə noonə nə ka buurə sə ŋga hanə ka tii. Amma bamə ka tii sətə shivə aa moonə unə akəŋwacitii. Aciı ma wabəətə nuunə ba, əntaa noonə amma ŋga Malaaba Ma'yanə.

¹² “Kadə nə ndzəkəŋunə a ŋgərə tə ndzəkəŋuci, ca vii ka bələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka dənə nə tii ha'ə. Ha'ə dənə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka bələginə. ¹³ Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə.”

Cibətə palee də ajjinəənə

(Mat. 24.15-28; Luka 21.20-24)

¹⁴ “Kadə neenə nuunə ka ma'ajjinə uushi ətə palee ca kəŋaanə ka hatə pooshi dəbee ka ci nə kəŋaanənə davə.” (Ma əndətə ca janğa, wa ca paaratəgi ŋga'ə.) “Madə kə nee unə ha'ə, ma ənjitə ganə anə hanyinə ŋga Yahudiya, wa təya huvi ka umbənə aanə giŋunyinə. ¹⁵ Ma əndətə dzakə anə kuvaakii, wa ca jimagərə, ca huvi, ga ca dzə dasii ka ŋgərəənə uushi. ¹⁶ Ma əndətə də bilə əsə, ga ca ənə aasii ka ŋgira kəjeerənaakii. ¹⁷ Tə'i ŋgərə'wə agyanə maki dəsəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. ¹⁸ Kədiimə acii əntanfə, acii ga saa'itə a dii deevyanə. ¹⁹ Aciı ma ka saa'ikii, ka sanə nə ənji cibənyinə ətə pooshi sha dii, njanənə ka saa'itə tagii əntanfə duuniya ca'ə ka əndzə'i. Pooshi uushi na ənə ka dənə ha'ə ma'ə makə ci əsə. ²⁰ Maci pooshi ətə galee əntanfə ka saa'ikii, kadə pooshi əndə shiŋkinə ca mbədfə. Amma acii putə ŋga matadə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.

²¹ “Maa kə bii əndə koonə, Tsaaməmə, waanə Aləmasiihu ganə, taa, waatəta gatə, goona luuvə. ²² Aciı kadə nə aləmasiihunyinə da anabinyinə ŋga jirakənə a shigi, kadə nə təya d'adə sə ŋga hurəshishinə, kaa təya shii ŋuusləgi də ənja. Maci ka mbeenə nə tii maa, da i matadə ənji ŋga əntanfə. ²³ Kə bağı nyi koonə patənə ŋga uushi'inə daga saa'ikii ma'ə mambu'yanə. Aciı ha'ə, nəhəmə noonə na.”

*Ənyanə ŋga *Uuzənə ŋga ənda*

(Mat. 24.29-35; Luka 21.25-33)

²⁴ “Amma ma daba'ə cibənyiiətə ha'ə, ka əndəginə nə uusərə, pooshi ləgida ka bərənə, ²⁵ tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka ganğəzənə nə taa mi patə asəkəntanfə. ²⁶ Ma ətsə diya, ka neenə nə ənji ka Uuzənə ŋga əndə ca jima ağı kurabiinə. Da baawədə ka shanə da məghərəvənə nə shinaakii. ²⁷ Ma daba'ə ətsa, ca sləkəe ka malaa'ikanyinə a dzə ka jatə də matadə ənjaakii taa dama patə ndzanənə ka əndə'i tanğala ŋga duuniya ka ca'ə ka əndə'i.”

Misaali də ənfwə uudəva

²⁸ “Wa ənfwə uudəvə a ka koonə hiima. Madə kə nee unə wiitə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətsətsəfə ka dənə. ²⁹ Ha'ə əsə, madə kə nee unə uushi'iitə a d'adə, ka shiinə nuunə ətsə, kədəhə nə Uuzənə ŋga ənda, matasəkakii kaa ca shi. ³⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənji ŋga zamanana, pooshi tii ka məətəginə patə, uushi'iitə ma'ə mad'adəmə patə. ³¹ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shanə.”

Pooshi əndə na shii uusərə taa saa'i

(Mat. 24.36-44)

³² “Ma uusərə taa saa'i ŋga dənə ŋga uushi'iitsa, pooshi əndə shii. Malaa'ikanyinə ŋga dagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Uuzənə əsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii. ³³ Aciı ha'a, nəhəmə noonə na, kantsaamə ginə makə dii ci pooshi unə shii taa guci nə saa'ikii ka dənə. ³⁴ Ma saa'ikii, ka dənə makə ŋga əndətə gi ooge, ca ba'avə yaakii aacii ənji slənaakii, taa wu patə ahadatii da naakii sləna. Ca ba ka magərə maya, wa ca kantsaa ginə ŋga'ə. ³⁵ Aciı ha'ə, ma unə əsə, kantsaamə ginə makə ətsa, makə

13:9 13.9-13 Mat. 10.17-22; Yooh. 16.1-4. **13:11** 13.11 Luka 12.11-12. **13:12** 13.12 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **13:13** 13.13 Yooh. 15.21; Səniinə 13.10. **13:14** 13.14 Dan. 9.27. **13:15** 13.15-16 Luka 17.31. **13:19** 13.19 Dan. 12.1; Səniinə 7.14. **13:21** 13.21-23 Luka 17.23-24. **13:22** 13.22 Mat. 24.24. **13:24** 13.24-25 Mat. 24.29. **13:26** 13.26 Mat. 24.30. **13:30** 13.30 Mat. 16.28. **13:32** 13.32 Slənə 1.7. **13:33** 13.33-35 Mat. 24.42. **13:34** 13.34 Mat. 25.14-15; Luka 19.12-13.

dii ci pooshi unə shii saa'itə nə slanda yi a shi, taa dakədəwanə, taa ahada wəfa, taa dakədəha, taa deerənə. Aci i ha'a, ndzaamə də məgigi ka gəranə,³⁶ acii ga ca shi wata habəsə, ca lapaa tuunə ka n̄unyinə.³⁷ Ma sətə bii nyi koonə, ci bii nyi əsə ka ənji patə oo'i, kantsaamə ginə, una ndzaanə də məgigi."

14

Alə rəgwa n̄ga kəsənə tə Yeesu

(*Mat. 26.1-5; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53*)

¹ Ma ətsə mbədaanə baanə bəra'i kaa kumənə n̄ga *Pasəka da kumənə n̄ga adə buroodi yadə burəjanə a mbu'ya, wata madiigərə limanyinə da *maliminə n̄ga bariya a alə rəgwa n̄ga kəsənə tə Yeesu yadə shiinə n̄ga ənja, kaa təya bələgi tə ci. ² Ənki tii, "Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ənjə a madfəe ka panə."

Bəzəpaanə tə Yeesu də urədyə də Bayitaniya

(*Mat. 26.6-13; Yooh. 12.1-8*)

³ Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya, kə gi ci aaha Simoonə ətə shi uyi kuzənə a kəshi tə ci. Ma ətsə ca adə zəma, wata əndə'i minə a shigərə da i əbwə* urədyə aciitə. Ma urədita, n̄ga mandalə kwaba acii də ba n̄ga 'narədi' dii ənji. Kya wunəgi əbukii, kya əjivə urədite aənə Yeesu. ⁴ Makə nee hara ənjitə davə ha'ə, wata ca zhimagi tə tii asəkətii, ənki tii ahadatii, "Ka mi saawee ki ka urəditsə zabə ha'ə kwa? ⁵ Maci dərəmaginə dərəmagi ənji də urəditsa, kada ka upaanə nə ənji kwaba palee ka *hwaslə gya'ə makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə." Wata ənjitə a wazə ka ki. ⁶ Ənki Yeesu ka tii, "Bwaseemə ka miitsa. Ka mi cuuna kavə tə ki ka buurə uushi'ina? Aci i ma sətə dii ki ka nyi, n̄unyikii ka shaŋə. ⁷ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Taa guci patə əsə, ka mbeenə nuunə ka da n̄ga'aanə ka tii. Amma ma nya, pooshi nyi na ndzaanə abii unə. ⁸ Kə dii ki sətə mbee ki ka dānə. Ma əjivə ki, ka shii taasəkəpaa də shishinəki taabu'u n̄gəfdənə tə nyi. ⁹ Tantanyinə cii kya ba koonə, tadfa da nə ənjə a waaza N̄unyi Habara asəkə duuniya patə, ma sətə dii ki, ka wabənə nə ənji anəkii ka buurətənə də ki davə."

Luuwənə n̄ga Yahuda kaa ca vii tə Yeesu aacii ənja

(*Mat. 26.14-16; Luka 22.3-6*)

¹⁰ Ma Yahuda Isəkariyoota, rəjwə nə ci agi *lyawarənə n̄ga Yeesu pu'u aji bəra'i, wata ca madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, kaa ca wəgi tə Yeesu ka tii. ¹¹ Makə fii tii ha'ə, wata kə uufii səkətii. Təya da aləkawalə kaa təya vii ka ci kwaba. Ci əsa, ca 'watəgi tsaamə n̄unyi saa'i n̄ga viinə tə Yeesu ka tii.

Dzəgə əndzanə n̄ga Pasəka

(*Mat. 26.17-25; Luka 22.7-23; Yooh. 13.21-30*)

¹² Ma ka təkəjwanə n̄ga uusəra n̄ga *kumənə n̄ga adə buroodi yadə burəjanə, waatoo uusəra n̄ga laala uura n̄ga uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka, wata lyawarənə n̄ga Yeesu a ləgwa amakii, ənki tii, "Da daa moonəku ina dzəgə ka hə əndzanə n̄ga Pasəka?" ¹³ Wata ca sləkəe ka lyawarənaakii bəra'i, ənki ci ka tii, "Dəmə aasəkə vəranə, ka gəjūnə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma dānuuna, nə'umə tə ci. ¹⁴ Ma yitə gimə ci aadəvə, bamə ka slanda yikii oo'i, ma bii Maləmə tuu, miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə n̄ga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa? ¹⁵ Kadə nii kəya baarii koonə maduunə kuvə anə əndə'i, mahadəkii n̄ga'ə, matasəkakii əsə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə." ¹⁶ Wata lyawariitə bəra'i a madə, təya palə aasəkə vəranə. Təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə n̄ga Pasəka davə.

¹⁷ Makə dii kədəwanə, Yeesu a shi tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. ¹⁸ Ma ətsə təya adə zəma, wata ənki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, kadə nə rəjwə ahadoonə a vii tə nyi aacii ənja, waatoo agyuunə ənə caama adə doonə." ¹⁹ Lyawarənaakii a ndzanə dfa mabətə səkə. Taa wu ahadatii a ləgwa amakii: Nyi kwa? Nyi kwa? ²⁰ Ənki Yeesu ka tii, "Agyuunə ənə pu'u aji bəra'i nə əndəkii. Agi adənə naamə asəkə kəjwə rəjwə da ci. ²¹ Ma nyi *Uuzənə n̄ga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə makə sətə nyaahə ənji agyanəki. Amma kə dii anə əndətə na vii tə nyi ka ənja. Ma əndətə, maci mapoomə ənji tə ci, bidə ci ka ci."

Zəmə əndzanə n̄ga Slandana

(*Mat. 26.26-30; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-26*)

14:1 14.1-2 11.18. * **14:3** 14.3 Ma əbutsa, əndə'i faara ətə dii ləmkəii 'aləbasətə' ci ənjə a hufəkəgi. **14:3** 14.3 Luka 7.37-38. **14:12** 14.12-26 Shig. 12.1-14. **14:12** 14.12 Shig. 12.15-20. **14:17** 14.17-21 Yooh. 13.2,21-30. **14:18** 14.18 Jab. 41.10.

²² Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ngərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanjə. Ca baatsəpaə, ca vii ka lyawarənaakii. Əŋki ci ka tii, “Ndəmə. Ma ətsa, shishinəki.” ²³ Ca ngərə kwalaka da ma’i inabi asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntanjə, ca vii ka tii. Tii patə, təya saasacii.

²⁴ Yeosu a ba ka tii, “Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu’utəgi də ələkawələ ngə Əntanjə. Idənəkii na əjigi ka putə ngə ənji laŋə. ²⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma daba’ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma’i inabi ma’a, see uəsəratə nii kya sa kurakii agi nwanjuunə ngə Əntanjə.” ²⁶ Ma daba’əkii, təya ka wanyanə, təya madə, təya palə aashi ginwə ngə Zayitunə.

Wabənə ngə Yeosu agyanə hiweenə ngə Piita

(Mat. 26.31-35; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38)

²⁷ Əŋki Yeosu ka tii, “Unə patə, kadə nuuna huyi, una bwasee ka nyi. Ka dənə makə sətə wabi Əntanjə asəkə malaaba ləkələkatə oo’i: ‘Ka bələginə nə nyi tə magerə, bagiinə a təkəgi patə əsə’.” ²⁸ Wata ca tsakə banə, əŋki ci, “Amma madə kə madəe ənji ka nyi agi maməətə ənja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə ngə Galili.” ²⁹ Əŋki Piita ka Yeosu, “Taa kə huyi hara ənji patə aciiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə.” ³⁰ Wata əŋki Yeosu ka ci, “Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu’u wanə gyaagya ngə bəra’inə ənshinə davəfə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” ³¹ Amma Piita a ba də ngeerənə, əŋki ci, “Taa əntənə cii kwa əntə, aŋwə da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tə hə.” Ha’ə makə ətsə əsə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də’wa ngə Yeosu də Gyatsimani

(Mat. 26.36-46; Luka 22.39-46)

³² Ma daba’əkii ha’ə, təya dzə ka əndə’i ha ətə ci ənjə a ‘wa Gyatsimani, wata ca ba ka lyawarənaakii, “Ndzaamə gadəwə, kaa nya dzə ka dā də’wa.” ³³ Ca ‘waanə tə i Piita i Yakubu ba’a Yoohana. Ma təya dzə, wata ca ndzanə buurə uushi’inə ka shaŋə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə. ³⁴ Əŋki ci ka tii, “Mabəzəkii nə səkəkii makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə, goona tsəfə njunyinə, ndzaamə də məgigi.” ³⁵ Ca əntsahə aakəŋwa gi’u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca dā də’wa oo’i, madə ka dənə, ga ca dzə aagi sa’i ngə ciba. ³⁶ Əŋki ci, “Daada, taa mi patə ka mbeənə nə hə. Əntsahəe ka nyi ka cibətsə akəŋwaciiki. Amma dāwə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha dā sətə kadeesəkə ka nyi.”

³⁷ Ca ənya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka njunyinə nə tii patə. Wata əŋki ci ka Piita, “Simoonə, ka njunyinə nə hə kuna? Kə təkuree hə ka ndzaanə də məgigi taa ngə tibisə rəŋwə dyanə nii? ³⁸ Ndzaamə də məgigi, una dā də’wa, acii goona bwasee ka rəgwa ngə Əntanjə saa’itə nə *Seetanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, ngə’ə koonə nə dā gazhi’waanə, amma mazaarəkii nə shishinə.”

³⁹ Yeosu a ənə ka palənə ka dā də’wa əsə, ca ənə ka dā də’wa makə ətə dīi ci təkəŋwa. ⁴⁰ Ca ənya aabii lyawariitə. Ma ənya ci əsə, ka njunyinə nə tii, acii kə uugi njunyinə dənə laŋə agiti ka shaŋə. Pooshi tii shii sə ngə banə ka ci. ⁴¹ Makə ənya ci ngə makkənə, əŋki ci ka tii, “Ma’ə unə a njunyi kuna, una əpi səkə? Kə uugi ha’ə dīi. Ma əndzə’i, kə uugi sa’i mbu’yanə. Kə uugi ənji vəginə tə Uuzənə ngə əndə aacii ma’waslyakə ənja. ⁴² Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Madətəmə kaama dzə.”

Kəsənə tə Yeosu

(Mat. 26.47-56; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

⁴³ Ma ətsə Yeosu ma’ə agi wabənə, pii wata kə mbu’ya Yahuda, waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu’u aji bəra’i. Kə shi ci dzubə da ənji daba’əkii, tii patə da i ngila purəŋanyinə da i zaliniə aciitti. Madiigərə limanyinə da maliminə, ba’ə gayinə sləkəe ka tii. ⁴⁴ Asee, ma Yahuda ətə vii tə Yeosu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya dətə ka baarii də ci ka tii oo’i: “Ma əndətə nii kya nəhəpaə ngə’ə, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci, una palə də gəranə tə ci ngə’ə.” ⁴⁵ Mbu’unaakii, ca dzə paranə aabii Yeosu, əŋki ci, “Maləma.” Ca nəhəpaə tə ci ngə’ə. ⁴⁶ Wata təya kəsətə tə ci.

⁴⁷ Wata rəŋwə agi ənji ngə Yeosu ətə kəŋaanə davə a əlyagi ngila purəŋanaakii, ca patsəgi liminə ngə mava ngə gawə ngə limanyinə. ⁴⁸ Əŋki Yeosu ka tii, “Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ngila purəŋanə ka ngila purəŋanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə əndə dā maabə nə nyi kwa? ⁴⁹ Usəra patə, ka hakii naamə doonə, nya dzəgunə ka ənji asəkə *yi ngə Əntanjə. Patə da ha’ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma ma dīi ənə ha’ə

əna, kaa sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə a ndzaa ka tantanyinə.” ⁵⁰ Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

⁵¹ Kəsənətii tē ci, təya palə. Tə'i əndə'i uundzə dagwa davə, ca nə'u tē ci. Wata gwadaakii əgəvə ci aashikii. Təya də gazhi'waanə nja kəsənə tē ci, ⁵² wata ca sədəpaa ka tii gwadakii, ca huyipaa saakii də pureki.

*Yeesu akəŋwacii *mətəəkīnə nja Yahudiinə*

(Mat. 26.57-68; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)

⁵³ Ma ənjitə kəshi tē Yeesu, kə kirə tii tē ci aasii aa ha gawə nja limanyinə. Davə dzii madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə də nə patə. ⁵⁴ Ma Piita, ba'ə ba'ə gi ci də nə'unə tē i Yeesu kura'ə aasii aa ha gawə nja limanyinə. Ca ndzaanə ahada ənji nəhə yi nja Əntanjə, ca 'utə gunə.

⁵⁵ Ma madiigərə limanyinə da patənə nja *mətəəkīnə, kə ali tii seeda anə Yeesu, kaa ənjə a shii bələginə tē ci. Amma pooshi tii upaa. ⁵⁶ Lanə nə ənjitə laalii jirakənə aashikii, amma pooshi seedanatii ndzaanə mbərə mbərə. ⁵⁷ Wata hara ənjə a madətə, təya la jirakənə aashikii, ⁵⁸ əŋki tii, “Kə fii inə ca ba oo'i, ka uulaginə nə ci yi nja Əntanjə ətə ghənyi ənji. Ma agi baanə makkə, ka ghənətənə nə ci ətə əntaa ghənənə nja ənda.” ⁵⁹ Amma patə da ha'a, pooshi seedanatii ndzaa mbərə mbərə.

⁶⁰ Wata gawə nja limanyinə a madə akəŋwacii ənji patə, ca ləgwa ama Yeesu, əŋki ci, “Pooshi wabənaaku nja jikəvənə aagyanə wabətsətə wabi ənjitsə aashiku kwa?” ⁶¹ Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Gawə nja limanyinə a ənə ka ləgwanə amakii, “Hə nə Aləmasiihu *Uuzənə nja Əntanjə kwa?” † ⁶² Yeesu a ba, “Awa nyi. Ka neənə nuunə əsə ka Uuzənə nja əndə dasə da ciizəmə Əntanjə Əndə baawəda, una nee ka ci ca jima aagyanə kurabiinə dadagyə.” ⁶³ Fanə nja gawə nja limanyinə ha'ə, wata ca tsəərəgi kəjeerənə ashikii, ca ba ka tii, “Gaama alə hara uushi'inə ma'ə. ⁶⁴ Kə fii unə, kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntanjə. Iitə nee unə noona?” Tii patə a lagi gəŋwanə ka Yeesu, əŋki tii, “Weewee, see a əntə ci.” ⁶⁵ Hara ənji agitii a gwanə ka tiifə giirənə aashiikii, təya ləkutəgi ginəkii, təya dəgə tē ci, əŋki tii, “Kuragi keənə taa wu digə tē hə.” Ənji nəhə yi nja Əntanjə a nğərə tē ci, təya dəgə tē ci də meeciinə.

Hiweenə nja Piita tē shiinə tē Yeesu

(Mat. 26.69-75; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Ma Piita ma'ə dagərə asəkə yi nja gawə nja limanyinə, wata rəŋwə agi kadəmiitə ca slənə davə asii a shigi. ⁶⁷ Makə nee ki ka Piita ca 'utə gunə, kya tsaamə tē ci, əŋki ki, “Hə maa, rəŋwə nə hə agi ənji nja Yeesu əndə Nazaratu.” ⁶⁸ Amma ma Piita, kə hiwee ci, əŋki ci, “Mashiimə nyi sətə cii kwa ba, paa nyi paaratəgi əsə.” Wata ca palə saakii aa uura mayi. [Wata gyaagya a wa ka saa'ikii.] ⁶⁹ Makə nee kadəmətə əsə ka Piita, kya ənə ka banə ka ənjitə davə oo'i, “Əndənə maa, əndə nja Yeesu nə ci.” ⁷⁰ Amma kə hiwee Piita əsə. Ta'avənə gi'u, wata ənjitə a ba ka ci: “Weewee, agitii nə hə tanyi, acii əndə Galili nə hə.” ⁷¹ Wata Piita a gwanə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, əŋki ci: “Mashiimə nyi tē əndətə cuuna ba.” ⁷² Pii wata ga'ə gyaagya a wa nja bəra'inə. Fanə nja Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, “Ma taabu'u wanə gyaagya nja bəra'inə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tē nyi.” Buurətənaakii ha'ə, wata ga'ə ca wagi ka tuunə.

15

*Kərənə tē Yeesu aakəŋwacii *Pilaatu nğwaməna*

(Mat. 27.1-2,11-14; Luka 23.1-5; Yooh. 18.28-38)

¹ Pukəpaanə nja ha, wata madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə da patənə nja *mətəəkīnə a dza də nə ka də mətəəkīnə. Təya nğərə tē Yeesu, təya anəgi tē ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tē ci ka Pilaatu. ² Wata Pilaatu a ləgwa ama Yeesu, əŋki ci, “Hə nə nğwanə nja Yahudiinə kwa?” Əŋki Yeesu ka ci, “Hə baği ha'ə.” ³ Madiigərə limanyinə a gwanə ka ra tsaa sədəkii də baaba bwayi wabənyinə lanə ashikii. ⁴ Wata Pilaatu a ənə ka ləgwanə amakii, “Pooshi hə ka jikəvənə kwa? Fawu bəzə wabətsətə ci təya baaba aashiku.” ⁵ Amma ma Yeesu, pooshi ci ənyi ka jikənə ka ci ma'ə. Wata ca dāgi ka Pilaatu ka sə nja hurəshishinə.

14:49 14.49 Luka 19.47; 24.46. **14:50** 14.50-52 14.27. **14:56** 14.56 Jab. 35.11. **14:58** 14.58 15.29; Mat. 26.61. † **14:61** 14.61 majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mar. 15.3-5; Uuzənə nja Əntanjə: 15.39. **14:62** 14.62 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. **14:63** 14.63-64 Mat. 26.65. **14:65** 14.65 Isaa. 50.6; 53.5; Luka 7.16. **14:72** 14.72 14.30. **15:2** 15.2 Mat. 27.11. **15:3** 15.3-5 Yooh. 19.9; Mar. 14.61.

*La ka Yeesu gəŋwanə ŋga bələnə tə ci**(Mat. 27.15-26; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39-19.16)*

⁶ Zhi'wanə ŋga kumənə ŋga *Pasəka patə, aɡi kapaanə nə Pilaatu əndə furešhinə rəŋwə ətə ci ənjə a moo kaa ənjə a kapaa tə ci ka tii. ⁷ Ma ka saa'ita, tə'i purətə hanƙala ŋga əndə asəkə furešhina tii da hara ənja. Ma ləməkii Barabasə. Waatoo, kə shi təya mafee ka nə ŋga ənji ka panə asəkə vəranə, təya bələgi ənja. ⁸ Wata dabaala a shi, təya kədii acii Pilaatu kaa ca ɗa ka tii sətə sənəavə ci ka ɗanə. ⁹ Pilaatu a ləgwa amatii, əŋki ci, "Ka uudənə nuunə kaa nya kyapaa koonə tə ŋwanjwə ŋga Yahudiinə kwa?" ¹⁰ Patə kə shii Pilaatu oo'i, ma vii madiigərə limanyinə tə Yeesu ka ci, acii putə ŋga sərəha. ¹¹ Amma madiigərə limanyinə a tsəkutə ənji ka banə, wa ca kyapaa ka tii tə Barabasə. ¹² Əŋki Pilaatu ka tii, "Aa mi dɗi cuuna moo nya ɗa də əndənə cuuna 'wa ŋwanjwə ŋga Yahudiina?" ¹³ Təya jikəvə ka ci də ŋgeerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa." ¹⁴ Əŋki Pilaatu, "Mi nə bwaya uushi dɗi ci kwa?" Wata təya tsəkə ŋgərəe ka uuratii də ŋgeerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa." ¹⁵ Makə dɗi ci ŋga'ə ka Pilaatu nə uudagi səkə ŋga ənja, wata ca kapaa ka tii tə Barabasə, ca kavə ənji ka fəslənə tə Yeesu, ca vii tə ci əsə kaa ənjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

*Ha'unə ŋga soojiinə də Yeesu**(Mat. 27.27-31; Yooh. 19.2-3)*

¹⁶ Wata soojiinə a ŋgərə tə Yeesu, təya kərəgərə tə ci aasəkə yi ŋga ŋgwaməna, təya 'waanə tə hara soojiinə patə, ¹⁷ təya ŋgərə madizə gwada, təya əgəvə ka ci aashikii makə ŋga ŋwanjwa. Təya ŋgərə dəha, təya fuudə makə madijəna, təya ŋgavə ka ci aanəkii. ¹⁸ Təya gwanjə ka nəhəpaanə tə ci, əŋki tii, "Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, ŋwanjwə ŋga Yahudiina!" ¹⁹ Təya dəgə tə ci anəkii də zala, təya tiifə giirənə aashikii, təya gərə'waanə akəŋwaciikii makə ka hanjətənə tə ci. ²⁰ Makə uudəppaa tii ha'unə də ci, təya ŋgərəgi madizə gwadata, təya ŋgavə ka ci naakii kəjeerənə, təya kərə tə ci ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

*Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa**(Mat. 27.32-44; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)*

²¹ Ma təya palə a rəgwa, wata təya guŋgərə də əndə'i əndə dɗi ləməkii Simoonə, əndə Sirina, dɗi i Aləkəsandəra da Rufusə, ca ənya də bilə. Guŋgərənatii, wata soojiinə a ŋgərəvə ka ci ənfwə ŋga gwa'avə tə Yeesu aashikii. ²² Təya kərə tə Yeesu ka hatə ci ənjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana, "Kəŋwə na." ²³ Təya vii ka ci ma'i inabi gwazə da manjərəkiki kuzəkə. Amma ca kaaree. ²⁴ Wata təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Təya təkəppaa kəjeerənaakii ahadatii də kwaanə, kaa təya tagi ətə ci əndə a upaa. ²⁵ Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Yeesu aashi ənfwa, tibisə əlinjə deerənə. ²⁶ Təya naahəvə tə sətə dɗi bəli ənji tə ci, waatoo: 'Ŋwanjwə ŋga Yahudiinə', təya tsa'avə danəkii. ²⁷ Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə atanjala Yeesu, rəŋwə da ciizəmakii, rəŋwə da madzənakii. [²⁸ Ma ətsa, ma sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, kə ləbətəgi ənji də ci da ma'waslyakə ənja, kə dɗi ka tantanyinə.]

²⁹ Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u də ci, təya dzə də udzə də nətii, təya ba, "Yawaa, hə ətsə bii ka uulaginə nə hə *yi ŋga Əntanjə, ha ənə ka ghənətənə aɡi baanə makkə, ³⁰ jimagərə aashi ənfutsa, ha luupaa naaku na." ³¹ Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə də ci ahadatii, əŋki tii, "Kə mbee ci ka luupaa hara ənja, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. ³² Əntaa kə bii ci, ci nə Aləmasiihu, ŋwanjwə ŋga *Isərayiila? Wa ca jimagərə gadəvə aashi ənfutsa, kaama nee, ama vii ka ci goonja." Ənjitə gwa'avə ənji atanjalakii maa, kə dzaanii tii tə ci əsə.

*Əntənə ŋga Yeesu**(Mat. 27.45-56; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)*

³³ Ma ətsə uusəra ahada na, kə dɗi təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə, dənə ka tibisə makkə ŋga kədəwanə. ³⁴ Ma ətsə tibisə makkə, wata Yeesu a ŋgərəe ka uurakii, ca ka vurənə, əŋki ci, "Eelooyi, Eelooyi, lyama sabəkətani?" makə bana, "Ya'ə Əntanjwaakya, 'ya'ə Əntanjwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?" ³⁵ Wata hara ənjitə kənə kənə davə ca fa tə ci, əŋki tii, "Waatsə ka 'wanə tə *Iliya." ³⁶ Əndə'i əndə aɡitii a huyipaa, ca ŋgərə soosa, ca shimwatə aɡi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada.

15:9 15.9-12 Mat. 27.11. **15:11** 15.11-14 Slənə 3.13-14. **15:15** 15.15-20 10.34. **15:17** 15.17 Luka 23.11.
15:18 15.18 Mat. 27.11. **15:19** 15.19 14.65. **15:21** 15.21 Rooma 16.13. **15:24** 15.24 Jab. 22.19. **15:26**
15.26 Mat. 27.11. **15:27** 15.27 Isaa. 53.12. **15:29** 15.29-32 Jab. 22.8; 109.25. **15:29** 15.29 14.58. **15:32**
15.32 Mat. 27.11. **15:33** 15.33 Am. 8.9. **15:34** 15.34 Jab. 22.1.

Wata ca vii aa dëgyë aama Yeesu kaa ca shibë, ënki ci, “Gëraamë, kaama nee mada ka shinë në Iliya ka jimagërënë dë ci ashi ënfutsa.” ³⁷ Amma dë ngeërënë kii Yeesu vurenë, ca ëntëgi.

³⁸ Të'i gwada wahë ama hatë palee dë laabanë asëkë yi nga ëntanjfë. Æntëginaakii ha'ë, wata pyaahu! gwadate a tækëgi bërä'i, këshanë dagyë kura'ë aa dëgërë.

³⁹ Ma gawë nga soojiinë, kënjë në ci ka tsaamënë të Yeesu. Makë nee ci ka ëntënaakii, wata ënki ci, “Tantanyinë, ma ëndëtsa, uuzënë nga ëntanjfë në ci.”

⁴⁰ Të'i hara makinë davë ca tsaama dzadë. Ahadatii në i Mariyaama Magëdalina, da Saloomi, ba'a Mariyaama mëci i Yakubu uundzëkii tii da Yoosi. ⁴¹ Tii nja në'u të ci, tëya tsakë të ci saa'itë nji ci dë Galili. Të'i hara makinë lanjë ca tsaamë ësë, ëtë shi atsakii aa Urusaliima.

Ngëdënë të Yeesu

(Mat. 27.57-61; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)

⁴² Danë nga këdëwanë, makë dii ci, ma pukotë hakii, *uusëra nga ëpisëka, ⁴³ wata Yusufu ëndë Aramatiya a shi. Ma ca, gawë në ci ahada *mëtërëkinë. Bislyë në ci agi gëra saa'itë në ëntanjfë a dfa nwanjuunaakii ësë. Makë shi ci, ca satë uudëfa, ca dzë aabii Pilaatu, ca këdii rëgwa kaa ca dzë ka ngiragërë wë nga Yeesu. ⁴⁴ Fanë nga Pilaatu ha'ë, kë dii ka ci ka së nga hurëshishinë në fanë oo'i, kë uugi Yeesu ëntëginë. Wata ca slëkëe ka ënjë a 'wa të gawë nga soojiinë, kaa ca lëgwa amakii mada ha'ë tanyi. ⁴⁵ Makë paaratëgi ci ha'ë ama gawë nga soojiinë oo'i, kë uugi ci ëntëginë, wata ca vii rëgwa ka Yusufu. ⁴⁶ Yusufu a dzë ka ira marëma, ca dzë ka ngiragërë wë nga Yeesu, ca hadëtë asëkë marëmëta, ca dzë ka baneenë ka ci asëkë gu'u ëtë tëlëpaa ënji ashi pasla, ca dëlavë faara aama gu'ukii. ⁴⁷ Ma Mariyaama Magëdalina tii da Mariyaama mëci Yoosi, kë nee tii ka hatë banee ënji ka Yeesu asëkë gu'ukii.

16

Madëtanë nga Yeesu agi mamëëtë ënja

(Mat. 28.1-8; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10)

¹ Dzëginë nga *uusëra nga ëpisëka, wata i Mariyaama Magëdalina da Mariyaama mëci Yakubu ba'ë Saloomi a dzë ka iracii maaratë ca zënë njunyikii, kaa tëya dzë ka bëzëpaa dë wë nga Yeesu. ² Ma ëtsë pëdeërënë tsëdakë uusëra alatë, tëya madë, tëya palë aama gu'uta. Tëya mbu'u uusëra kë lë'ya. ³ Ma tëya dza a rëgwa, tëya dzë dë banë ahadatii, “Wu na dalagi kaamë faara ama gu'u kwa?” ⁴ Ma faarakii, maduunëkii dëgëva. Ma tëya tsaamë, wata ma tëya nee, kë dzëgi faaratë ama gu'wa. ⁵ Dëmägëronatii aasëkë gu'ukii, wata tëya lapaa ëndë'i uundzë dagwa dasë da ciizëma da i mambwadada këjeërënë ashikii. Neenatii ka ci, kë dii ka tii ka së nga hurëshishinë. ⁶ Ænki ci ka tii, “Ga ca da koonë ka së nga hurëshishinë. Kë shii nyi, të Yeesu ëndë Nazaratu cuuna alë ëtë gwa'avë ënji aashi ënfwë. Ma ca, kë ma'i ci agi mamëëtë ënja. Paa ci ma'ë ganë. Wiitsë hatë shi ënjë a banee ka ci davë. ⁷ Amma ma danuunë, dëmë ka banë ka lyawarënaakii da ka Piita oo'i, waatë ci na 'watëgi mbu'unë koonë aanë hanyinë nga Galili. Davë nuunë nee ka ci, makë sëtë shi ca bii koonë.” ⁸ Fanatii ha'ë, wata tëya gimagi dë shiranjë asëkë gu'ukii. Shishinëtii a dzë dë udzënë acii ngwalënë ka shanjë. Pooshi tii bii taa ka wu.

Jigaginë nga Yeesu ka Mariyaama

(Mat. 28.9-10; Yooh. 20.11-18)

[⁹ Ma daba'ë madëtanë nga Yeesu agi mamëëtë ënja, ëtsë tsëdakë uusëra alatë, kë jigagi ci dë nëkii ka Mariyaama Magëdalina, waatoo miitë shi ca lyaakagi ginaajinyinë mädëfë ashitë. ¹⁰ Neenatë ka ci, wata kya dzë ka banë ka ënjitë nja në'u të ci. Ma saa'ikii, kë lapaa ki të tii ka ngëërë ma, tëya dzë dë tuunë. ¹¹ Amma makë fii tii oo'i, kë nee ki ka ci da i ëpinë amakii, paa tii luuvë shanjë.

Jigaginë nga Yeesu ka lyawarënaakii bërä'i

(Luka 24.13-35)

¹² Ma daba'ë ëtsë ësë, të'i hara lyawarënaakii bërä'i, ca palë ka ëndë'i uundzë vëranë. Wata ca jigagi ka tii, amma dë ëndë'i kënjwaciinë pamë da ëtë sënaavë tii ka neenë ka ci. ¹³ Wata tëya ënë ka banë ka hara ënjatii, amma pooshi tii luuvë ka tii shanjë.

Jigaginë nga Yeesu ka lyawarënaakii pu'u amëntanjë

(Mat. 28.16-20; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slënë 1.6-8)

¹⁴ Ma daba'əkii, ca jigagi də nəkii ka lyawarənaakii pu'u aməntanə, tii agi zəma. Ca waza ka tii putə nga ghatə vii goonɡatii da ndalənə nga moodəfətii. Acii pooshi tii luuvə wabənə nga ənjitə 'watəgi neenə ka ci saa'itə ma'i ci. ¹⁵ Wata ca ba ka tii, ənki ci, "Dəmə aasəkə *duuniya taa dama patə, una waaza Njuni Habara ka patənə nga ənji shinjkinə. ¹⁶ Ma əndətə na vii goonɡa, ca luu yibə bapətisəma, ka upaanə nə ci luupaanə. Amma ma əndətə pooshi vii goonɡa, ka kəsənə nə gəjwanə tə ci. ¹⁷ Ma ənjitə na vii goonɡa, ka upaanə nə tii baawəda nga da sə nga hurəshishinə. Waatoo, ka lyaakaginə nə tii ginaajinyinə də ləməki, ka wabənə nə tii də uuranyinə kama kama. * ¹⁸ Ka kəsənə nə tii rəhunə, ka saanənə nə tii nguma agi uushi, amma patə da ha'ə pooshi ka d'anə tə tii. Ka kavənə nə tii ciinətii aashi ənji bwanea, təya upaa mbədfənə əsə." †

*Ndərənə nga Yeesu aadəgyə
(Luka 24.50-53; Slənə 1.9-11)*

¹⁹ Ma daba'ə wabənə nga Yeesu Slandana ha'ə ka lyawarənaakii, wata ca ndərəgi aadəgyə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ciizəma Əntanjə. ²⁰ Ma lyawarənaakii əsə, təya paalə taa dama patə ka waazanə. Slandanə a dzə də slənənə da tii, ca da sə nga hurəshishinə daciitii, ka baariinə ka ənji oo'i, tantanyinə nə waazanatii.]

16:15 16.15-16 Mat. 28.19. **16:16** 16.16 Slənə 2.38. * **16:17** 16.17 Slənə 8.7; 16.18; wabənə də uuranyinə kama kama: Slənə 2.4; 10.46; 19.6; 1 Koor. 14. † **16:18** 16.18 rəhunə: Luka 10.19; Slənə 28.3-6; upaa mbədfənə: Slənə 4.30; 5.16; 8.7; Yak. 5.14-15. **16:19** 16.19 Mat. 22.44.

Njunyi Habara daciai Luka

¹ Wiinē wabōnē cii kya naahē ka hē dīi Tawəfilasē mađuunəki. Ənji lanə dīi gəzhi'waanē n̄ga naahē uushi'iitē daadīi ahadeenē. ² Kə n̄yaahe tii makē sətē fii inē a ma ənjitē nee də ginətii təkəŋwanē, ətē ndzaanē ka ənji waaza wabōnē n̄ga Əntanfē. ³ Ma nyi əsə, kə caamē nyi də han̄kala agyanē sətē daadīi daga njukē. Acii ha'ə kə nee nyi, mada naahətē nyi ka hē sətē daadīi kada'ə kada'ə, ka danē n̄ga'ə. ⁴ Ma dīi nyi ha'a, kaa ha shii oo'i, ma sətē jigunyi ənji ka ha, goongə tanyi.

Banə n̄ga malaa'ika poonə tə Yoohana əndə da bapətisəma

⁵ Ma agi zamanatē dīi *Hirudusē n̄wanjuunē agyanē hanyinē n̄ga Yahudiya, tē'i əndə'i *limanē dīi ləməkii Zakariya. Ma ca, agi kurəgē n̄ga limanyinē n̄ga Abiya n̄ga njukē nē ci. Ilizabeetē nē ləmē n̄ga minaakii. Ma kya, agi slikərənē n̄ga *Haruna, mađuunē limanē, shigi ki. ⁶ Ma tii da minaakii, ənji goongə nē tii akəŋwacii Əntanfē kyakya'ə. Agi nē'utənē nē tii sətē bii Slandanē patē də rəgwakii. ⁷ Amma pooshi tii upaa uzənē, acii ma minaakii Ilizabeetē, əntaa mitē poo nē ki. Tii kyakya'ə əsə, kə uugi tii sasaranē.

⁸ Ma ka əndə'i uusəra, makē zhi'wa saa'i n̄ga slənē n̄ga kurəgətē dīi Zakariya agikii, kə gi Zakariya ka da slənē asəkē *yi n̄ga Əntanfē makē sətē izee limanyinē ka danē. ⁹ Ma sətē ci limanyinē a da, ka kuratənē nē tii ahadatii taa wu nē dzənē ka dēzē urədyā a kumu ga Əntanfē. Ma saa'ikii, tē Zakariya kuryagi tii. ¹⁰ Ma ca dēzē urədyā a kumu, ma ənjitē agyē patənətii, tēya da də'wa. ¹¹ Ma ci ma'ə agi dēzē urədyā, wata kə jigagi malaa'ika n̄ga Əntanfē ka ci. Ca kəŋaanē da ciizəma hatē ci limanyinē a dēzē urədyā.

¹² Makē nee Zakariya ka ci, wata kə kəsəgi n̄gwələnē tē ci, mashiimē ci sē n̄ga danē. ¹³ Wata əŋki malaa'ika ka ci, "Zakariya ga ha n̄gwəlē, acii kə fii Əntanfē də'waaku. Ma minaaku Ilizabeetē, ka poonē nē ki ka hē uundzē n̄gura, kadē nii kwa dəkē ka ci lēmē Yoohana. ¹⁴ Kadē danē nē hē manjushinē da moodasəka putaakii. Kadē na ndzaanē ka sē n̄ga manjushinē ka ənji patē əsə. ¹⁵ Acii kadē nii kəya ndzaanē ka gawē əndē akəŋwacii Əntanfē. Paa ci na sa ma'i inaba, taa əndə'i sē n̄ga sanē ətē ca ka əndē agyanē, paa ci na sa. Kadē ndzaanē nē Malaaba Ma'yanē da ci daga asəkē mēci əsə.

¹⁶ Kadē ənyatəginē nē ci dē ənji bəzəkii agi ənji *Isərayiila kaa tēya nē'u tē Əntanfē Slandana. ¹⁷ Kadē nii kəya upaa n̄geerənē n̄ga Ma'yaatē slənəyi ashī anabi *Iliya. Kadē nii kəya takəŋwanē ka Slandana, ca hadatəgi də manjeevənē da dəsənətii, ca ənyatəgi aa rəgwa dē ənjitē naanagi ka nē'unē tē Əntanfē, kaa tēya ndzaanē da han̄kala, tēya nē'u tē Əntanfē. Kadē nii kəya tasəkətē tē ənji kaa tēya gara shinē n̄ga Slandana."

¹⁸ Wata əŋki Zakariya ka malaa'ikata, "Dē mi sanē shiinēki oo'i, goongə nē sətē bii hē ka nya? Acii ma nya, kə uugi nyi iirənē; minaaki əsa, kə paləgi fəzə n̄ga pawatē."

¹⁹ Əŋki malaa'ikatē ka ci, "Nyi nē Jibərila, akəŋwacii Əntanfē nē nyi ka da slēna. Ci slēke ka nyi kaa nya wabə ka hē, nya ba ka hē njunyi habaratsa. ²⁰ Amma maluuvəmē hē oo'i, goongə nē sənē bii nyi ka hē. Amma shiivē oo'i, mada kə mbu'ya uusərakii, kadē na da ha'ə. Acii kə da ginē nē hē ka masē gana; pa ha mbee ka wabōnē madaamē səndē bii nyi ka hē kə dīi."

²¹ Ma saa'itē i malaa'ika da Zakariya a wabə ha'a, gəranē nē ənji tē ci agyē. Ka ha'ə kə dīi ka tii ka sē n̄ga hurəshishinē nē təkurənē n̄ga Zakariya a kumu ga Əntanfē. ²² Makē gimagi Zakariya, mambeemē ci ka wabōnē da ənji ma'ə. Davē shii tii oo'i, tē'i uushi n̄ga hurəshishinē nee ci a kumu ga Əntanfē. Dē ciinē wabi ci ka tii.

²³ Makē uugi saa'i n̄ga slənē n̄ga Zakariya asəkē yi n̄ga Əntanfē, ca palē saakii aasii. ²⁴ Ma daba'ə ətsə ha'ə, wata kə dəsəkii minaakii Ilizabeetē. Kə dīi ki ləgid'ə tufə asii ka hakii, manjimə ta dzə ka ha, əŋki ki: ²⁵ "Wiinē səndē dīi Əntanfē ka putaaki: kə nee ci ka təgunuunaaki; kə luupaa ci tē nyi, pooshi ma'ə ayinē agiki."

Banə n̄ga malaa'ika poonə tə Yeesu

²⁶ Makē dīi Ilizabeetē ləgid'ə kuwa də dəsəka, wata Əntanfē a ənē ka slēkeenē ka malaa'ikatē dīi ləməkii Jibərila aasəkē vəranē n̄ga Nazaratu, anē hanyinē n̄ga Galili.

²⁷ Ma slēkeə Əntanfē ka ci, aabii əndə'i kadəma ətē dīi ləmətə Mariyaama. Ma kya, madanē n̄ga əndə'i əndē nē ki ətē dīi ləməkii Yusufu. Agi slikərənē n̄ga n̄wanjwə *Dawuda shigi ci. ²⁸ Shinē n̄ga malaa'ika aabii Mariyaama, wata əŋki ci ka ki, "Dawə

1:3 1.3 Slənə 1.1. * **1:5** 1.5 Abiya: 1 Haba. 24.7-19. **1:9** 1.9 Shig. 30.7-8. **1:13** 1.13 1.60,63. **1:15** 1.15 Baan. 6.3; M.Gənjw. 13.4-5; Luka 7.33. **1:17** 1.17 Mal. 3.1,23-24; Mat. 17.10-13; Mar. 9.13; Yooh. 1.21. **1:18** 1.18 'Wat. 17.17; 18.11. **1:19** 1.19 Dan. 8.16. **1:25** 1.25 'Wat. 30.23. **1:27** 1.27 Mat. 1.16.

manjushinē. Acii kē dīi ǂntanjfē ka hē pwapoonē. Kēdēhē nē Slandanē da hē.”²⁹ Makē fīi Mariyaama wafōnē n̄ga malaa'ikatē ha'ē, wata kē kēdēpaa tē ki. Kya gwanjē ka buurēnē oo'i, uushi mi sanjē bīi wafōetsa? ³⁰ Wata ǂn̄ki malaa'ikatē ka ki, “Mariyaama, ga ha n̄gwalē. Acii kē dīi ǂntanjfē ka hē pwapoonē. ³¹ Fatē n̄ga'ē: ka dāsēkanē nē hē, ka poonē nē hē uundzē n̄gura, ha dēkē ka ci lēmē Yeesu. ³² Ka ndzaanē nē ci ka gawē ǂndē dērēva. Ka 'wanē nē ǂnji tē ci *Uuzōnē n̄ga ǂntanjfē, ǂndē mēghērōvōnē ka shanjē. Ka viinē nē ǂntanjfē ka ci n̄wanjuunē makē sētē vii ci ka *Dawuda dzēdzēci.

³³ Aciikīi ka dānē nē ci n̄wanjuunē agyanē ǂnji Isērāyiila ka ca'ē ndēnjwē ndēnjwē. Pooshi n̄wanjuunaakīi ka uudōnē shanjē.”

³⁴ ǂn̄ki Mariyaama ka malaa'ika, “Iitē dānē sēkīi ha'ē, acii ma n̄ya, ma'ē nyi kadēma.”
³⁵ ǂn̄ki malaa'ika ka ki, “Ka shinē nē Malaaba Ma'yanē aagyanēku, ka zadētōnē nē ǂntanjfē ǂndē baawōda tē hē, ci ǂndē mēghērōvōnē ka shanjē. Aciikīi ma uuzōtē nīi kwa pawa, malaabakīi nē ci; ka 'wanē nē ǂnji tē ci: Uuzōnē n̄ga ǂntanjfē. ³⁶ Ma Ilizabeetē duurē goonē, taa n̄gahi kē uugi ki iirōnē, kē bīi ǂnji masaawa nē ki ǂsē, amma kuwanē n̄ga lēgidatē ǂna dē dāsēka. Ka poonē nē ki uundzē n̄gura. ³⁷ Acii pooshi sētē palee ka n̄geerōnē n̄ga ǂntanjfē.”

³⁸ ǂn̄ki Mariyaama, “Ma n̄ya, n̄ga ǂntanjfē nē nyi da nēki. Wa ǂntanjfē a dā ka nyi makē ǂndē bīi hē.” Wata malaa'ikatē a unee ka ki, ca palē saakīi.

Dzōnē n̄ga Mariyaama aa ha Ilizabeetē

³⁹ Ma dāba'ēkīi, kē ma'i Mariyaama, kya palē pii pii aasēkē ǂndē'i vōranē agi n̄jūnyinē, anē hanyinē n̄ga Yahudiya. ⁴⁰ Mbu'unatē aa dōvē, kya dēmōgērē aasīi aa ha Zakariya, kya nēhōpaa tē Ilizabeetē. ⁴¹ Makē fīi Ilizabeetē nēhōpaanē n̄ga Mariyaama tē ki, wata gugudōnē nē uuzōnē asēkētē. Dēmōgērōnē nē Malaaba Ma'yanē aasēkē ǂdzēmētē. ⁴² Wata kya n̄gērēe ka uuratē, ǂn̄ki ki, “Kē dīi ǂntanjfē ka hē barēkaanē palee ka harii makinē patē. Tē'i barēkaanē aši uuzōtsē nīi kwa pōo ǂsē.” ⁴³ Kya tsakē, ǂn̄ki ki, “Wu sanjē nē nyi bahē mēci Slandanēki a shi aabiikyā? ⁴⁴ Acii kē nēe hē, makē fīi nyi nēhōpaanaaku tē nyi, wata gugudōnē nē uuzōnē asēkēki, gugudōnē n̄ga moodāsēka. ⁴⁵ Ma ha, tē'i barēkaanē ashiku, acii ma sētē bīi Slandanaamē ka hē ka dānē, kē luuvē hē.”

Wanyanē n̄ga Mariyaama

⁴⁶ Wata ǂn̄ki Mariyaama:
 “Wanyinē ca dēla dē Slandana,
⁴⁷ Kē dīi nyi manjushinē dē ǂntanjfē Maluwaakīi.
⁴⁸ Acii kē tsaamēgi ci aagiki, nyi talaka, mavaakīi.
 Weewe daga ǂnshinē ka banē nē ǂnji patē ka jiji ka jiji oo'i, ǂndē barēkaanē nē nyi.
⁴⁹ Acii kē dīi ǂntanjfē ka nyi mađuunē uushi,
 ci ǂndē baawōda, Malaaba ǂnda.
⁵⁰ Agi dānē nē ci n̄ga'ǂōnē ka jiji ka jiji ka ǂnjitē ca n̄gwalē tē ci.
⁵¹ Kē dīi ci man̄gwaarē slōna,
 kē taakee ci ka ǂnjitē ca dūunōtē natīi nē rēnjwē rēnjwē.
⁵² Kē jimagerē ci dē meeminē anē dēgōlē n̄ga n̄wanjuunatīi, ca vigi madzēgamē ha n̄ga ndzaanē ka talakiinē.
⁵³ ǂnji madōfōna, kē ǂburētēgi ci dē tii dē n̄nyūi uushi'inē. Ma ǂnji gōna, kē laakēōnē ci tē tii dē madōfōnē.
⁵⁴⁻⁵⁵ Kē shi ci ka tsakēnē tē ǂnji Isērāyiila, ǂnji slōnaakīi, acii mazaanēmē ka ci nē sētē shi ca bīi ka dzēdzēshi'inaamē oo'i, ka dānē nē ci n̄ga'ǂōnē ka Ibērāhiima da i ka jijiinaakīi ka ca'ē ndēnjwē ndēnjwē.”
⁵⁶ Kē dīi Mariyaama bahē lēgidē makkē ga Ilizabeetē. Ma dāba'ēkīi, kya madō, kya palē satē aasīi.

Poonē tē Yoohana, ǂndē dā bapētisēma

⁵⁷ Makē mbu'i saa'i n̄ga poonē n̄ga Ilizabeetē, wata kya pōo uundzē n̄gura. ⁵⁸ Fanē n̄ga guvayinyinē da duurōnyinatē oo'i, kē dīi ǂntanjfē ka ki n̄ga'ǂōnaakīi, wata tōya dā moodāsēkē ka hakīi da ki.

⁵⁹ Makē dīi uuzōnē luuma rēnjwē, ǂnjē a shi ka *ryaminīyagi tē ci. Kē mwayi tii dēkē ka ci lēmē Zakariya, makē n̄ga dīi. ⁶⁰ ǂn̄ki mēci, “Aa'a, wa ǂnjē a dēkē ka ci lēmē:

1:31 1.31 Isaa. 7.14; Mat. 1.21; Luka 2.21; Slōnē 4.12. **1:32** 1.32 Isaa. 9.6; 2 Sam. 7.16; Mat. 20.30-31. **1:33** 1.33 Dan. 7.14. **1:35** 1.35 Mat. 1.18; Luka 4.18. **1:37** 1.37 'Wat. 18.14; Mat. 19.26; Mar. 10.27; Luka 18.27.
1:46 1.46-55 1 Sam. 2.1-10. **1:50** 1.50 Jab. 103.13,17. **1:51** 1.51 Dzēk. 5.15; 26.8. **1:52** 1.52 Jab. 75.8; Mat. 23.12; Yak. 4.6,10. **1:53** 1.53 Jab. 107.9; 34.11. **1:54-55** 1.54-55 Mika 7.20; Jab. 98.3; 'Wat. 17.7; 22.17. **1:59** 1.59 'Wat. 17.12-13.

Yoohana.” ⁶¹ Əŋki hara ənji ka ki, “Amma pooshi əndə agi duurənyinə goonə ətə dīi ləməkii ha'ə.” ⁶² Makə nee ənji ha'ə, wata ənjə a ləgwa ka dīi də ciinə kaa təya shii taa iitə cii kəya moo dəkə ləmə ka uuzənaakii. ⁶³ Wata Zakariya a ləgwa sə ŋga naahənə anəkii, ca naahətə, “Yoohana nə ləməkii.” Neenə ŋga ənji ha'ə, kə kəŋee ka tii patə ka shaŋə.

⁶⁴ Ma Zakariya a uudəpaa naahəginə ha'ə, wata ca ənəgərə ka wabənə makə ŋga ŋukə. Ca ndzaŋə dəlanə də Əntaŋfə. ⁶⁵ Amma, ma ətsə ha'ə, kə ŋgwalee ka guvayiinaakii patə. Ka ha'ə kə dəlagi haalakii asəkə patənə ŋga vəranyiitə agi giŋjuniyə agyanə hanyinə ŋga Yahudiya. ⁶⁶ Ma ənjitə fii sətə daadīi patə, wata təya ndzaŋə buurənə agyanəkii. Əŋki tii, “Ya uuzətsa, iitə nii kəya ndzaana?” Ma bii tii ha'ə, acii kə nee tii, ma uuzətsə kamə, weewee kə ndzaa Əntaŋfə Slandanə da ci.

Dəlanə ŋga Zakariya də slənə ŋga Əntaŋfə

⁶⁷ Ma Zakariya dīi Yoohana, kə dəməgərə Malaaba Ma'yanə aasəkə moodəfəkii. Wata ca da anabaakwaanə, əŋki ci:

⁶⁸ “Wa ənjə a dūunətə tə Slandana, Əntaŋfə ŋga ənji Isərayiila, acii kə shi ci ka tsəkənə tə ənjaakii,

kə luupaa ci tə tii.

⁶⁹ Kə kəŋee ci kaamə ka Maluu əndə baawəfa agi slikerənə ŋga Dawuda, lawaraakii.

⁷⁰ Ci nə sətə shi Əntaŋfə a bii da ma malaaba anabiinaakii daga ŋukə, oo'i:

⁷¹ Ka luupaanə nə ci taamə acii ənji mbiinə gaamə i acii ənjitə ca usha taamə patə.

⁷² Ha'ə dīi Əntaŋfə ŋga'ənaakii ka dzədzəshi'inaamə,

kə buurətə ci malaaba aləkawalətə anyi ci da tii,

⁷³ waatoo jidətə ji'i ci ka İbərāhiima dzədzəshi'inaamə oo'i,

⁷⁴ Kadə nii kəya luupaa taamə acii ənji mbiinə gaamə, kaama mbec ka slənənə ka ci yadə ŋgwələnə,

⁷⁵ ama ndzaanə malaabakii, ənji gooŋga akəŋwaciikii, ha'ə muudinə ŋga baanə gaamə patə.

⁷⁶ Ma hə əsə, uuzənaakya, kadə nə ənjə a 'wa tə hə anabi ŋga Əntaŋfə Əndə məghərəvənə ka shaŋə. Acii kadə nii kwa takəŋwanə ka Slandanə kaa ha hadatəgi ka ci də rəgwa.

⁷⁷ Waatoo ka baariinə nə hə ka ənjaakii oo'i, agi luupaanə nə Əntaŋfə tə tii də tifyagi ka tii 'waslyakəənətii.

⁷⁸ Ma Əntaŋfə gaamə, laŋə nə ci ka nəhə təgunuunə gaamə dərəva, agi da kaamə ŋga'əənə nə ci.

Ka kavənə nə ci kaa bərəətə na luupaa taamə a lə'ya.

⁷⁹ Ma bərəətsa, kaa ca bərəə ka ənjitə agi ŋgərə'wə ca ŋgwələ acii wa; ca kərə taamə ka rəgwa jamənə.”

⁸⁰ Ma Yoohana, gərənə nə ci, dzənə nə haŋkalaakii də tsəkənə. Ca ndzaanə ahada bilinə, ha'ə mbu'i uusərə ŋga jigaginaakii ka ənji *Isərayiila.

2

Poonə tə Yeesu

(Mat. 1.18-25)

¹ Ma agi zamanatə pwayi ənji tə Yoohana, tə'i maduunə ŋwanjwə ŋga ha də Rooma ətə dīi ləməkii Agusətusə. Kə bii ci oo'i, a naahətə ənji ləmə ŋga ənji patə agyanə hanyinaakii. ² Ci nə təkəŋwatə naahənə, ətə dīi agi ŋwanjuunə ŋga Kiriniyusə, ŋgwaməna ŋga hanyinə ŋga Siriya. ³ Acii kii patənə ŋga ənja, kə ma'i tii, kə pyalə tii aa vərə aa hatii, kaa ənjə a dzə ka naahəvə ləmətii.

⁴ Wata Yusufu a madə də Nazaratu anə hanyinə ŋga Galili, ca palə aa Bayitilaama anə hanyinə ŋga Yahudiya, hatə pwayi ənji tə ŋwanjwə *Dawuda. Acii, ma ca, agi slikerənə ŋga Dawuda shigi ci. ⁵ Kə gi tii ka naahə ləmətii da minakii Mariyaama. Ma saa'ikii, ki də dəsəka.

⁶⁻⁷ Ma tii ma'ə də Bayitilaama, wata kə mbu'ya uusərə ŋga poonə ŋga Mariyaama. Ma'upaamə tii ha ŋga ndzaanə a kuvə mu'uminə. Acii kii kə gi tii aasəkə kuvətə nji

1:60 1.60-63 1.13. **1:68** 1.68 Jab. 41.14; 72.18; 111.9; Luka 4.18-21; 7.16; 19.44. **1:69** 1.69 Jab. 132.17; Mat. 20.30-31. **1:70** 1.70 Rooma 1.2; Isaa. 9.1-6; Mika 5.1-3. **1:71** 1.71 Jab. 106.10. **1:72** 1.72 Jab. 106.45; 105.8-9; Leew. 26.42. **1:73** 1.73 'Wat. 22.16-18. **1:74** 1.74-75 Tit. 2.12,14. **1:76** 1.76 Mal. 3.1; Mat. 11.10; Mar. 1.2; Luka 7.27. **1:77** 1.77 Irin. 31.34. **1:78** 1.78 Shig. 34.6; Isaa. 60.1-2; Mal. 3.20. **1:79** 1.79 Isaa. 9.1.5; 42.6-7; Mat. 4.16. **2:4** 2.4-7 Mat. 2.1; Yooh. 7.42.

dabanyinø a ndzaanø davø. Wata Mariyaama a poo uundzø ngura, tøkørwatø pawatø. Kya løkutøtø tø ci dø kadømbula, kya banee ka ci asøkø sètø ci dabanyinø a zømø asøkøkii.

Jigaginø nga malaa'ika ka magøriinø

⁸ Ma davø agyanø hanyinøkii, tø'i magøriinø dø bilø ca nøhø dabanyinatii davødø. ⁹ Wata ma tøya nee, wiitø malaa'ika nga Øntañfø Slandanø kø jigagi ka tii, ðuunuunø nga Øntañfø a løkutøtø tø tii. Børanø nø ha agyanøtii makø doosøø. Wata dzabala a dzagi tø tii. ¹⁰ Øñki malaa'ika ka tii, "Goonø ngwalø. Acii ma shinaaki, ka ba koonø nnyyi habara øtø na ða mañushinø ka patønø nga ønja. ¹¹ Waatoo, ma ønshinø davødø, kø pwayi ønji koonø Maluwa, asøkø vøranø nga Dawuda; ci nø *Alømasiihu Slandana.

¹² Wiinø sètø na baarii koonø tø ci: ka lanø nuunø idønø uuzønø maløkutøkii dø kadømbula, pøøbø asøkø sètø ci dabanyinø a zømø asøkøkii."

¹³ Pii wata wiitø dabaala nga malaa'ikanyinø, tøya løbøgøø da malaa'ikata, tøya dølø dø Øntañfø, øñki tii:

¹⁴ "Nga Øntañfø nø ðuunuunø dagyø; ka øñjitø uu'i ci agi duuniya dø jamønø."

Dzønø nga magøriinø aa Bayitilaama

¹⁵ Wata malaa'ikanyiiø a unee ka magøriitø, tøya ønø satii aadøgyø, wata øñki magøriinø ahadatii, "Ma ðanaama, dzaamø aa Bayitilaama øndzø'i øndzø'i kaama dzø ka neenø dø ginaamø ka søndø sløkee Øntañfø ka malaa'ikaaki ka banø kaamø." ¹⁶ Wata tøya madø, tøya palø aa Bayitilaama pii pii. Mbu'unatii, tøya lapaa tø i Mariyaama da Yusufu; wiinø idønø uuzønø øø pøøbø asøkø sètø ci dabanyinø a zømø asøkøkii. ¹⁷ Makø nee tii ka idønø uuzønø, tøya ndzanø baaba sètø bii malaa'ikatø ka tii agyanø uuzøøtø. ¹⁸ Kø ðii ka ønji patø ka sø nga hurøshishinø nø sètø ndzaa magøriitø ka baabanø. ¹⁹ Amma, ma Mariyaama, kø køsøpaa ki wabøøtsø patø agi hanjalatø, kya kaala hiimatø agyanøkii. ²⁰ Ma daba'ækii, magøriitø a ønø satii. Tøya dzø dø ðuunøtønø tø Øntañfø, tøya dølø dø ci. Acii ma sètø fii tii da sètø nee tii dø ginøtii pata, weewee makø sètø bii malaa'ikatø ka tii lapaa tii.

²¹ Makø ðii luuma øñwø, kø mbu'ya uusøra nga *ryaminiyagi uuzønø. Wata øñjø a ryaminiyagi tø ci, øñjø a ðøkø ka ci lømø Yeesu, makø sètø shi malaa'ikatø a bii ka mæci, ki ma'ø madasøkamø.

*Køranø tø Yeesu aasøkø *yi nga Øntañfø*

²² Yoo, kø mbu'i uusøra nga ða sètø bii bariya nga Muusa kaa nguginø a ða kaa tøya ønø ka ndzaanø malaabakii. Wata tøya ngøø uuzønø, tøya kørø tø ci aasøkø vøranø nga Urusaliima ka kapaanø tø ci akøñwacii Øntañfø Slandanø kaa ca ndzaanø ka naakii.

²³ Acii tø'i manaahækii asøkø bariya nga Slandanø, oo'i, "Taa ngutø tøkørwatø pawa, madø uundzø ngura, wa øñjø a kapa a akøñwacii Øntañfø kaa ca ndzaanø ka naakii."

²⁴ Ma gi tii øsa, i ka vii sø nga ða dø sataka, makø sètø bii bariya nga Øntañfø, waatoo kurekutiinø børa'i taa uuji bilyamasariinø børa'i.

²⁵ Tø'i øndø'i øndø dø Urusaliima ðii lømækii Simiyoønø. Øndø goonnga nø ci. Agi ngwalønø nø ci tø Øntañfø. Ma ca, agi gøra shinø nga øndø luupaanø tø øñji *Isørayiila nø ci bislya. Kø ndzaa Malaaba Ma'yanø da ci øø. ²⁶ Kø bii Malaaba Ma'yanø ka ci, "Paa ha øntø madøamø hø kø nee ka Alømasiihu, waatoo *Matadøkii nga Øntañfø."

²⁷ Ma ka øndø'i uusøra, kø kirø Malaaba Ma'yanø tø Simiyoønø aasøkø yi nga Øntañfø. Makø kira i ðii Yeesu da mæci tø uuzønø aa døvø øø ka ðaadø ka ci uushi'iitø baabii Øntañfø asøkø løkølatø, ²⁸ wata Simiyoønø a nee ka ci, ca ngøøtø tø ci dø børa'itø cii. Ca kuyirii tø Øntañfø, øñki ci:

²⁹ "Ya'ø Slandana, ma ønø ðii øna, ma sètø shi ha bii, kø ðatø hø tanyi. Aciiyii agi jamønø nø nyi. Ka mbeønø nø hø ka kapa a nyi ørgwa, kaa nya dzø aa vøra.

³⁰ Acii kø nee nyi dø ginøki saaki ka øndønø sløkee hø kaa ca shi ka luupaa ønja.

³¹ Taa wu patø øsa, ka shiinø nø ci oo'i, agi luupaanø nø hø ønja.

³² Ci nø mabøø hatø na baarii tø hø ka patønø nga øñji agi duuniya; ci øø na ðuunøtø tø ønjaaku Isørayiila."

³³ Fanø nga i ðii da mæci tø sètø ndzaa Simiyoønø ka baabanø agyanø uuzønøtø, kø ðii ka tii ka sø nga hurøshishinø dørøva. ³⁴ Wata Simiyoønø a køgya ka tii barøkaanø acii Øntañfø. Ma daba'ækii, øñki ci ka Mariyaama mæci Yeesu, "Kø nee hø ka uuzøøna,

2:11 2.11 Mat. 20.30-32; Yooh. 4.42; Slønø 5.31; 13.23; 2 Piita 1.11. **2:14** 2.14 Isaa. 57.19; Mat. 10.13,34; Mar. 9.50; Luka 1.79; 10.5-6; 12.51; 19.38,42; 24.36; Yooh. 4.27; Slønø 10.36; Af. 2.14,17. **2:19** 2.19 2.51. **2:21** 2.21 1.31. **2:22** 2.22-24 Leew. 12; Baan. 18.15-16. **2:23** 2.23 Shig. 13.2. **2:30** 2.30-31 Isaa. 52.10. **2:32** 2.32 Isaa. 42.6; 49.6; 46.13.

Əntañfə ta'i tə ci. Bəzəkii nə əñji İserayiila a puu'u putaakii, bəzəkii nə əñjə a mbəðə əsə. Ka ndzaanə nə ci ka əndətə na baarii oo'i, ma Əntañfə, agi dā slənə nə ci. Amma ka kaareenə nə əñji ka ci. ³⁵ Də ha'ə makə ətsa, ka kuzhi'yaginə nə ci manğəðə uushə a ədzəmə bəzə əñja. Ma hə naaku, Mariyaama, kadə zəmənə nə ədzəməku tə hə, makə də ŋgila jibə əñji tə hə."

**Anabi Hanatu*

³⁶ Tə'i əndə'i minə dīi ləmətə Hanatu. Anabi nə ki. Uuzənə ŋga Fanuyilə agi slikerənə ŋga Asarə nə ki. Ma kya, iirə minə nə ki, kə fəzhi ki tighəsə pu'unə aji ənfwadə. Fəzə məðəfə tanə dāpaa tii da ŋguri, ca əntəgi. ³⁷ Ma kya, kə iirə ki agi mooryafiinə. Mabwaseemə ki ka ndzaanə asəkə yi ŋga Əntañfə. Agi gərə'unə nə ki ka Əntañfə taa guci patə. Waatoo, kya dā də'wa, kya dā suumaya əsə. ³⁸ Ma saa'itə kira əñji tə Yeesu, kə dzənə ki danə, wata ki maa, kya ndzanə kuyiriinə tə Əntañfə. Kya wabə haala ŋga uuzətə ka patənə ŋga əñjitə ca gərə luupaanə ŋga Əntañfə tə Urusaliima.

Ənənə aa Nazaratu

³⁹ Makə uudəpaa i Yusufu da Mariyaama dāadagi sətə bii bariya ŋga Slandanə patə, təya ənə satii aa hatii aa vərə, waatoo aa Nazaratu anə hanyinə ŋga Galili. ⁴⁰ Gərənə nə uuzənə, ca dzə də upaa ŋgeerənə da hiima. Kə dāanə Əntañfə ka ci barəkaanə əsə.

*Dzənə ŋga Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntañfə, ci fəzə pu'u aji bəra'i*

⁴¹ Taa ŋgutə fəzə patə, madā zhi'wa kumənə ŋga *Pasəkə, agi dzənə nə i dii Yeesu da məci aa Urusaliima. ⁴² Makə dīi Yeesu fəzə pu'u aji bəra'i, təya 'waanə tə ci aa Urusaliima ka kumənəkii makə sətə izee əñji ka danə. ⁴³ Uudənə ŋga kumənəkii, təya madə ka palənə satii aasii. Asee, ma Yeesu, kə ənəgi ci saakii də Urusaliima. Amma, mashiimə i dii da məci. ⁴⁴ Ma nə tii ka nəhənə, ahada hara əñjitə gi tii nə ci. Təya kagi uusərə pa'ə ka wiinə. Makə dīi ci, maneemə tii ka ci, təya gwanə ka aalənə tə ci ahada duura da i ahada əñjitə shii tə tii. ⁴⁵ Makə maneemə tii ka ci, təya ənəgərə cəkəwə aa Urusaliima də aalənə tə ci. ⁴⁶ Təya lapaa tə ci ka makkənə ŋga uusərə asəkə yi ŋga Əntañfə, ci dasə abii maliminə ŋga *Yahudiinə. Ca fa sətə nji təya baaba, ca laagwa ka tii uushi'inə. ⁴⁷ Əñjitə nja fa wabənaakii patə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, acii də hanjala nji Yeesu a jiiək ka maliminə.

⁴⁸ Makə nee i dii da məci ka ci abii maliminə ha'ə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ŋgaanğa'ə. Wata əñki məci ka ci, "Uuzənəakya, ka mi dīi hə diinə ha'ə kwa? Kə nee hə, kə sakəlagi hanjala geenə da duu dīi ka ha ŋga aalənə tə hə." ⁴⁹ Wata Yeesu a jikəvə ka tii, əñki ci, "Ka mi njuuna aalə tə nya? Mashiimuunə oo'i, kə dəbee nya ndzaanə ga Daadə asii kwa?" ⁵⁰ Amma, mashiimə tii ginə ŋga sətə bii ci ka tii.

⁵¹ Wata ca madə, ca palə atsatii aa Nazaratu. Agi baneenə nə ci ka nəkii akəŋwaciitii uusərə patə. Ma məci, kə kəsəpaa ki uushi'iitə dāadii patə agi hanjalatə. ⁵² Gərənə nə Yeesu, tsakənə nə hiimaakii. Kə kadəesəkə ci ka Əntañfə da i ka əñji əsə.

3

*Waazanə ŋga Yoohana əndə dā bapətisəma
(Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Yooh. 1.19-28)*

¹ Ma agi pu'u aji tufənə ŋga fəzə ŋga ŋwanjuunə ŋga Tibeeriyasə, maduunə ŋwanjwə ŋga ha də Rooma, Puntiyu *Pilaatu nə ŋgwaməna agyanə hanyinə ŋga Yahudiya; *Hirudusə nə ŋwanjwə anə hanyinə ŋga Galili. Ma anə hanyinə ŋga Ituriya da anə hanyinə ŋga Tarakunitisə, Filibusə ndzəkəñuci Hirudusə nə ŋwanjwa. Ma anə hanyinə ŋga Abilyanə əsə, Lisaniyasə nə ŋwanjwa. ² *Anasə da Kayafasə nə gayinə ŋga limanyinə ka saa'ikii.

Agi saa'ikii əsə bagərə Əntañfə wabənaakii ka Yoohana, uuzənə ŋga Zakariya, ci agi bilinə. ³ Aciiiki kə wiigi'i ci agyanə hanyiitə ama gərə Urəduənə patə, ca dzə də waazanə ka əñja, əñki ci, "Uneemə ka dā 'waslyakəənə, una baanə ka Əntañfə, əñjə a yibə koonə bapətisəma, kaa Əntañfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə." ⁴ Waatoo kə dīi make sətə nyaahə anabi İsaaya asəkə malaaba ləkaləkətə, ətə bii ci:

"Wiitə əndə ca kaala agi bilinə, əñki ci:

Hadətəgimə də rəgwa ka Slandana,

kəjeemə ka ci ka rəgwa.

⁵ Nğəðətəmə magudanə ha;

ga giñwə da təpura a ndzaanə.
Kəñjeemə ka madaada rəgwanyinə,
ñgəərəgimə faariinə davə.

⁶ Ka neenə nə əñji patə makə sətə luupaa Əntañfə əñja.”

⁷ Makə nee Yoohana ka əñjitə šiishi aabiikii kaa ca dʼaada ka tii bapətisəma, wata əñki ci ka tii, “Unə rəhunyinə, goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədʼənə nuunə acii mabətəsəkə ñga Əntañfə ətə na shi. ⁸ Amma ma dʼanuuna, slənəmə sətə ca baarii oo'i, kə baa unə ka Əntañfə. Goona səkəpaanə ka banə əsə oo'i, ka mbərədʼənə nuunə, acii dʼii Ibərahiima ka dzədʼəshi'inuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma Əntañfə, ka mbeənə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jiiinyinə ñga Ibərahiima! ⁹ Ma əsə, tə'i raha acii, ka cisləginə də ənfuginə ka slərəginətii. Taa ñgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə ñga'a, ka cisləginə nə əñja, əñjə a kagərə aagi gunə.”

¹⁰ Wata dabaala a ndzanə laagwanə a ma Yoohana, əñki tii, “Mi dʼaniinə əna?” ¹¹ Əñki ci ka tii, “Ma əndətə dʼii kəjeerənaakii bəra'i, wa ca ñgərə əndə'i, ca vii ka əndətə pooshi naakii. Ma əndətə da zəmə əsa, wa ca ndii ka əndətə ka mādʼəfənə.” ¹² *Əñji luu tsəka a shi aabiikii əsə, kaa ca dʼaada ka tii bapətisəma. Təya ləgwa ka ci, əñki tii, “Ya inə əna, mi dʼaniinə daa Maləma?” ¹³ Əñki Yoohana ka tii, “Goona laagwa tsəka acii əñji palee ka sətə bii bariya.” ¹⁴ Soojiinə a shi. Təya ləgwa a makii əsə, “Ya inə neena, maci ka dəbənə, mi dʼaniina?” Əñki ci ka tii, “Ma dʼanuuna, goona guutsətə uushi'inə acii əñji də ñgeerənə taa də jaarakənə ashitii. Amma luumə shikwa ñga slənə goonə tanə.”

¹⁵ Fanə ñga əñji ha'ə, wata təya ndzanə kaala hiima agyanə Yoohana oo'i, ci nə *Aləmasiihu. ¹⁶ Wata əñki Yoohana ka tii patə, “Ma nya, də ma'inə cii kya dʼa koonə bapətisəma. Amma tə'i əndətə palee ka nyi də dʼuunuunə na shi. Mambu'umə nyi bahə pərəgi zə'u ñga biɸinaakii. Ma ca, kadə nii kəya dʼa koonə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə da gunə. ¹⁷ Tə'i dʼəvə bə'unaakii ñga bə'ugi də səkəñwa. Ka fədənə nə ci səkəñwaakii, ca əjigərə aa əjime. Amma, ma lyaafa, ka dzatəginə nə ci, ca pukəgərə aagi gunə ətə pooshi ka əntənə.”

¹⁸ Dagi baaba bəzəzə wabənə kama kama ha'ə waazii Yoohana Nunyi Habara ka əñja. ¹⁹ Ma ñwanjə *Hirudusə, kə ñgərəmə ci tə Hiroodiya minə ñga ndzəkəñuci ka ci saakii. Makə wazhi Yoohana ka ci acii dʼanə ha'ə da hara bwaya uushi'itə dʼaadii ci, ²⁰ wata ca tsakə dʼa bwaya bwayaanə, ca kagərə tə Yoohana aa furəshina.

Da bapətisəma ka Yeesu

(Mat. 3.13-17; Mar. 1.9-11)

²¹ Makə upaa patənə ñga əñjitə bapətisəma, kə upaa Yeesu da i ci əsə. Ma ci ka ha ñga dʼa də'wa, wata wunəginə nə səkəntañfə. ²² Malaaba Ma'yanə a jima aanəkii; əñjə a nee ka ci makə kurekuta. Wata uura ñga əndə a wabya dadagyə, əñki ci, “Hə nə Uuzənaaki. Kə uu'i nyi tə hə. Hə ca uufagi səkəki.” *

Dzədʼəshi'inə ñga Yeesu

(Mat. 1.1-17)

²³ Ma Yeesu, kə 'watəgi ci də slənaakii ci fəzə bahə makkə pu'unə. Patənə ñga əñja, ma ñji təya nəhə, uuzənə ñga Yusufu nə ci. Yoo, ma Yusufu, uuzənə ñga Heeli; ²⁴ ma Heeli, uuzənə ñga Matatə; ma Matatə, uuzənə ñga Leewi; ma Leewi, uuzənə ñga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə ñga Yanayə; ma Yanayə, uuzənə ñga Yusufu; ²⁵ ma Yusufu, uuzənə ñga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə ñga Amwasə; ma Amwasə, uuzənə ñga Nahumə; ma Nahumə, uuzənə ñga Heesli; ma Heesli, uuzənə ñga Nagayə; ²⁶ ma Nagayə, uuzənə ñga Maata; ma Maata, uuzənə ñga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə ñga Səmeenə; ma Səmeenə, uuzənə ñga Yoosəkə; ma Yoosəkə, uuzənə ñga Yooda; ²⁷ ma Yooda, uuzənə ñga Yoowanən; ma Yoowanən, uuzənə ñga Reesa; ma Reesa, uuzənə ñga Jərubaabila; ma Jərubaabila, uuzənə ñga Salaatiyalə; ma Salaatiyalə, uuzənə ñga Neeri; † ²⁸ ma Neeri, uuzənə ñga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə ñga Adi; ma Adi, uuzənə ñga Koosamə; ma Koosamə, uuzənə ñga Iləmadamə; ma Iləmadamə, uuzənə ñga Eeri; ²⁹ ma Eeri, uuzənə ñga Yeesu; ma Yeesu, uuzənə ñga Iliyazara; ma Iliyazara, uuzənə ñga Yoorimə; ma Yoorimə, uuzənə ñga Matata; ma Matata, uuzənə ñga Leewi; ³⁰ ma Leewi, uuzənə ñga Simoonə; ma Simoonə, uuzənə ñga Yahuda; ma Yahuda, uuzənə ñga Yusufu; ma Yusufu, uuzənə ñga Yoonamə; ma Yoonamə, uuzənə ñga Iliyakimə; ³¹ ma Iliyakimə, uuzənə ñga Məliya; ma Məliya, uuzənə ñga Meena; ma Meena, uuzənə

3:6 3.6 2.30-31; Slənə 28.28. **3:7** 3.7 Mat. 3.7; Luka 21.5-36. **3:8** 3.8 1.54-55; Mat. 3.9. **3:9** 3.9 Mat. 7.19.

3:16 3.16 Slənə 1.5; 11.16; 13.25; 19.2-4; Luka 4.18. **3:19** 3.19-20 Mat. 14.3-4; Mar. 6.17-18. **3:21** 3.21 5.16.

* **3:22** 3.22 4.18; Uuzənaaki: Jab. 2.7; Isaa. 42.1; Luka 9.35; 20.13. † **3:27** 3.27 Salaatiyalə: 1 Haba. 3.17; Ees. 3.2.

3:30 3.30-33 Ruuta 4.18-22; 1 Haba. 2.1-14.

nga Matata; ma Matata, uuzənə nga Natanə; ma Natanə, uuzənə nga *Dawuda; †³² ma Dawuda, uuzənə nga Jasii; ma Jasii, uuzənə nga Oobyadə; ma Oobyadə, uuzənə nga Boowazə; ma Boowazə, uuzənə nga Saləmoonə; ma Saləmoonə, uuzənə nga Naasunu; ³³ ma Naasunu, uuzənə nga Aminadaba; ma Aminadaba, uuzənə nga Adəminə; ma Adəminə, uuzənə nga Arəni; ma Arəni, uuzənə nga Hisəruunu; ma Hisəruunu, uuzənə nga Fareesə; ma Fareesə, uuzənə nga Yahuda; ³⁴ ma Yahuda, uuzənə nga Yakubu; ma Yakubu, uuzənə nga Isiyaaku; ma Isiyaaku, uuzənə nga Ibərahiima; ma Ibərahiima, uuzənə nga Tara; ma Tara, uuzənə nga Nakoore; ³⁵ ma Nakoore, uuzənə nga Saruku; ma Saruku, uuzənə nga Ragawə; ma Ragawə, uuzənə nga Falikə; ma Falikə, uuzənə nga Ibeerə; ma Ibeerə, uuzənə nga Sala; ³⁶ ma Sala, uuzənə nga Kayinamə; ma Kayinamə, uuzənə nga Arəfasada; ma Arəfasada, uuzənə nga Seemə; ma Seemə, uuzənə nga Nuuhu; ma Nuuhu, uuzənə nga Lamikə; ³⁷ ma Lamikə, uuzənə nga Matusala; ma Matusala, uuzənə nga Anuuu; ma Anuuu, uuzənə nga Iyaridə; ma Iyaridə, uuzənə nga Mahalaleelə; ma Mahalaleelə, uuzənə nga Kayinamə; ³⁸ ma Kayinamə, uuzənə nga Inoosə; ma Inoosə, uuzənə nga Seetu; ma Seetu, uuzənə nga Adamu; ma Adamu əsə, uuzənə nga Əntanjə nə ci.

4

*Təbənə nga *Seetanə tə Yeesu*
(*Mat. 4.1-11; Mar. 1.12-13*)

¹ Ənyaginə nga Yeesu asəkə gəerə nga Urədunə, manakii də Malaaba Ma'yanə. Wata Ma'yanəkii a kəregərə tə ci aahada bilinə. ² Baanə ənfwadə pu'unə dīi Seetanə ka təbənə tə ci agi bilinə. Pooshi Yeesu kavə zəmə aa makii agi baatsə ənfwadə pu'unə shaŋə. Makə dzəgi baatsə ha'ə, wata kə mbee madəfənə ka ci. ³ Wata əŋki Seetanə ka ci, "Makə dīi ci *Uuzənə nga Əntanjə nə hə, bawə ka faaratsa, wa ca zə'ugi ka zəma." ⁴ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, əntaa də zəmə daanəkii mbəfənə ənda."

⁵ Kə kərəgi Seetanə tə Yeesu ka madəŋə ha. Ca baarii ka ci hanyinə nga duuniya patə makə dəfə dəha. ⁶ Əŋki ci ka ci əsə, "Ka viinə nə nyi ka hə baawəda da wahəkii patə, acii kə vii əŋji ka nyi uushi'iitsə patə. Ka mbeənə nə nyi ka viinə ka əndətə mwayi nyi əsə. ⁷ Acii kii ma ha, madə ka paslənə nə hə tə nyi, ka viinə nə nyi ka hə uushi'iitsə patə." ⁸ Yeesu a ba ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, ka Əntanjə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tə ci daanəkii paslənəku əsə."

⁹ Ma daba'əkii əsə, kə kirə Seetanə tə Yeesu aa Urusaliima. Ca kəŋee ka ci ka makidakidəŋənə nga maduunə kuvə nga Əntanjə, əŋki ci ka ci: "Makə dīi ci Uuzənə nga Əntanjə nə hə tanyi, lədfəgərə aa panə. ¹⁰ Acii tə'i manaahəkii tuu'ina, ka banə nə Əntanjə ka malaalikanyinaakii, kaa təya nəhətə tə hə. ¹¹ Da əsə: Təya kətsa'utə tə hə də ciinətii acii ga ha dəgəgi taa səfəku anə faara." ¹² Yeesu a ba ka ci, "Ma bii malaaba ləkaləkətə, Ga ha təkə tə Əntanjə Slandanəku."

¹³ Makə uuği Seetanə təbəginə tə Yeesu də rəgwa kama kama patə, ca madə, ca palə saakii see ka əndə'i uusəra.

Watəginə nga Yeesu də slənə anə hanyinə nga Galili
(*Mat. 4.12-17; Mar. 1.14-15*)

¹⁴ Ma daba'əkii, Yeesu a ənya aanə hanyinə nga Galili. Manakii nə ci də Malaaba Ma'yanə. Kə dəlagi haalaakii anə hanyinə nga Galili patə. ¹⁵ Wata ca dzə ka dzəgunənə ka əŋji asəkə *kuvə də'wanyinə ka vərə ka vərə. Əŋji patə a dəla də ci.

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu
(*Mat. 13.53-58; Mar. 6.1-6*)

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, kə mbu'i Yeesu aa Nazaratu, vərəatə girə ci davə. Makə mbu'i *uusəra nga əpisəka, ca madə, ca dzə aasəkə kuvə də'wa makə sətə izee ci ka dənə. Ca madətə kaa ca jəŋga ləkaləkətə nga Əntanjə. ¹⁷ Əŋjə a vii ka ci ləkaləkətətə nyaahə anabi Isaaya. Makə wunəgi ci, ca lapaa hatə nyaahə əŋji oo'i:

¹⁸ "Tə'i Ma'yanə nga Slandanə ashiki. 1.2,5,8; 2.4,17,18

Acii kə ta'i ci tə nyi, kaa nya ba Nynyi Habara ka matəgunyinə.

Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waazanə ka əŋjitə makəəsəkii, təya upaa kapaanə tə tii; nya ba ka muurəfinə əsə, ka wunənə nə ginətii;

‡ **3:31** 3.31 Natan: 2 Sam. 5.14. **3:33** 3.33-38 'Wat. 29.35; 25.19-26; 11.10-20; 5.1-32. **4:1** 4.1-2 Mat. 6.16-17; Luka 4.18; Ibər. 4.15. **4:4** 4.4 Dzək. 8.3. **4:6** 4.6 Mat. 28.18; Yooh. 12.31. **4:8** 4.8 Dzək. 6.13; 5.9. **4:10** 4.10-11 Jab. 91.11-12. **4:12** 4.12 Dzək. 6.16. **4:13** 4.13 22.3,31. **4:14** 4.14 4.18.

ənjitə ca sa cibə əsə, ka mbədfənə nə tii.

¹⁹ Kə sləkee Əntanfə Slandanə ka nyi əsə ka ba fəzətə nii kəya də pwapoonaakii ka ənja.”

²⁰ Makə uudəpaə ci janğanə, ca pa'ətə ləkaləkətəkii, ca ənəpaagi ka əndə nəhə kuvə də'wa, ca ndzaanə. Patənə nğa ənji gatə a kuvə də'wa, aagikii nə ginətii patə. ²¹ Wata Yeəsu a ndzanə wabənə ka tii, ənki ci, “Ma wabəətə jangii nyi, ənshinə dīi ka tanyi makə sətə fii unə jangii nyi.” ²² Patənə nğa ənja, kə dəlii tii də ci. Makə wafi ci ka tii dagwakii, kə dīi ka tii ka sə nğa hurəshishinə, ənki tii, “Əntaa uuzənə nğa Yusufu ətsa?”

²³ Wata ənki Yeəsu ka tii, “Kə shii nyi nğufə koonə nə banə ka nyi oo'i: Ma hə ənə ca mbədfəpaə də ənja, mbədfəpaə də naaku na. Ma uushi'iitə d'aadii hə də Kafarənahumə fii ina, dəwə tsarəkii ganə gaku də vərə əsə.”

²⁴ Ca tsakə banə ka tii, ənki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi ənji vəranə nğa *anabi ka gədeənə ka ci. ²⁵ Buurətəmə sətə shi a dīi agi zamana nğa anabi *Iliya: kə dīi fəzə makkə da ləgidə kuwa mandzəməmə vəna, kə dīi məza madəfənə agyanə hanyinə patə. Ma ka uusərakii, nğaangə'ə nə mooryafinə anə hanyinə nğa *Isərayiila.

²⁶ Amma, patə da ha'ə, pooshi Əntanfə sləkee ka Iliya taa aa ha wu agitii. Wata aa ha əndə'i mooryafa də Sarapəta anə hanyinə nğa Sidoonə tanə sləkee Əntanfə ka ci. ²⁷ Ma agi zamana nğa anabi Iliisa əsa, nğaangə'ə nə ənji uyikuzənə agyanə hanyinə nğa Isərayiila. Amma, patə da ha'ə, pooshi əndətə mbə'i agitii patə. Amma wata Naamanə, əndə Siriya mbə'i.”

²⁸ Fanə nğa ənjitə asəkə kuvə də'wa patə, wata kə bəzəgi səkətii. ²⁹ Ghərə təya madətə patə, təya əlyagi tē ci, təya kiragi tē ci aənə ginutə dīi vəranətii ashikii, kaa təya mbec ka vugəyagərənə tē ci aa panə ka rəgwa nğa manjirənəkii. ³⁰ Amma, ma Yeəsu, kə dzəgi ci saakii ahadatii, kə gi ci ka ha nğa dzənaakii.

Mbədfəpaanə nğa Yeəsu də əndə ginaaja
(Mar. 1.21-28)

³¹ Ma daba'əkii, Yeəsu a mbu'u aa Kafarənahumə, əndə'i vəranə agyanə hanyinə nğa Galili. Ma dava, kə jigunyi ci ka ənji *uusəra nğa əpisəka. ³² Makə fii tii dzəgunənaakii, kə dīi ka tii ka sə nğa hurəshishinə, acii də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii.

³³ Ma gatə asəkə *kuvə də'wa, tə'i əndə'i əndə da ginaaji ashikii. Wata ca gwanjə ka wazənə də ngeerənə, ənki ci, ³⁴ “Kwaawu! Yeəsu, əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba Əndətə sləkee Əntanfə nə hə.” ³⁵ Wata Yeəsu a la nğuruunə ka ginaajita, ənki ci, “Ndzaawə kəda'ə! Dzəgi ashī əndətsa.” Ginaajitə a sləbəgi tē əndətə d'adalə akənjwacii ənji patə, ca shigi saakii, madamə ci taa mi də əndətə ma'ə. ³⁶ Ənjitə nəhee patə, kə dīi ka tii ka sə nğa hurəshishinə ka shanjə. Təya ba ahadatii, “Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma əndənə, agi wabənə nə ci ka ginaajiinə də ngeerənə, da baawəda əsə, kaa təya shigi; təya shigi tanyi.” ³⁷ Də ha'ə waazagi habaraakii taa dama patə anə hanyinəkii.

Mbədfəpaanə nğa Yeəsu də ənji bwanea lanjə
(Mat. 8.14-17; Mar. 1.29-34)

³⁸ Makə shigi Yeəsu asəkə kuvə də'wa, wata ca dzə aa ha Simoonə aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu nğa Simoonə minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u ka shanjə. Wata ənjə a kədii tē ci kaa ca mbədfəpaə də ki. ³⁹ Yeəsu a əntsahətə aabitə, ca gwanjaanə dagyanətə, ca la nğuruunə ka sətə ca zəmə tē ki. Wata bwaneatə a dzəgi. Miiltə a madətə, kya gwanjə ka da ka tii zəma.

⁴⁰ Ma ətsə kulagərənə nğa uusəra, ənjitə dīi ənjatii magwaakəkii də bwaneanyinə kama kama patə, wata təya kyaara tē tii ka Yeəsu. Yeəsu a dəkəvə ciinəkii agyanətii də rənjwə rənjwə. Ca mbədfəpaə də tii patə. ⁴¹ Kə shigi ginaajiinə ashī ənji nğaangə'ə əsə də wazənə, ənki tii ka Yeəsu, “*Uuzənə nğa Əntanfə nə hə!” Amma Yeəsu a la ka tii nğuruunə, ca tərjagi wabənə a matii, acii ma təya, kə shii tii oo'i, ci nə Aləmasiihu.

Dzənə nğa Yeəsu aənə hanyinə nğa Yahudiya
(Mar. 1.35-39)

4:18 4.18 1.35; 3.16,22; 4.1,14; 10.21; 24.49; Mat. 1.18,20; 3.11,16; 4.1; 12.18,28,31-32; 28.19; Mar. 1.8,10,12; 3.29; Sləno 1.2,5,8; 2.4,17,18. 4:18 4.18-19 Isaa. 61.1-2; Mat. 11.5; Luka 7.22. 4:18 4.18-21 1.68. 4:19 4.19 Leew. 25.10. 4:22 4.22 Yooh. 6.42. 4:24 4.24 Yooh. 4.44. 4:25 4.25 1 Meem. 17.1,8-16. 4:27 4.27 2 Meem. 5.1-14. 4:32 4.32 Mat. 7.28-29. 4:34 4.34 Mar. 3.11. 4:41 4.41 Mar. 3.11-12.

⁴² Pukənə n̄ga ha, Yeesu a maɔə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə. Dabaala a ndzanə aalənə tə ci. Makə lii tii tə ci, kə mwayi tii səkəpaanə tə ci. Mamoomə tii ca dzəgi abitii shanjə.

⁴³ Amma kə wabi Yeesu ka tii, əŋki ci, “Ma kamə, n̄ga’ə ka nyi nə dzənə ka harii vəranyinə, acii tyasə kə dəbee nya waaza N̄nyɪ Habara agyanə *ŋwanjuunə n̄ga Əntanjfə davə əsə. Acii ka ətsə ha’ə sləkə Əntanjfə ka nyi.”

⁴⁴ Də ha’ə gi ci də waazanə asəkə kuvə də’wanyinə agyanə hanyinə n̄ga Yahudiya.

5

Tadənə n̄ga Yeesu tə təkəŋwatə lyawarənaakii
(Mat. 4.18-22; Mar. 1.16-20)

¹ Ma ka əndə’i uusəra, kə gi Yeesu, ca kəŋaanə ama uunəvə n̄ga Ginazarətə. * Ənjə a shi lanə aabiikii, dzaadzashinə nə tii, acii kə mwayi tii fa wabənə n̄ga Əntanjfə. ² Ma nee Yeesu, wiitə kumbawalənyinə bəra’i ama ndzanə. Kə jaamagərə slanjjiinəkii aa panə, təya caakubə slaadənyinatii. ³ Wata Yeesu a ndərə aasəkə əndə’i kumbawalə n̄ga əndə’i əndə ahadatii d̄ii ləməkii Simoonə. Ca ba ka ci, “Əntsahəgərə də kumbawalənaaku gi’u ahada ma’inə.” Makə əntsahəgərəgi Simoonə də kumbawalətə, wata Yeesu a ndzaanə, ca ndzanə dzəgunə wabənə n̄ga Əntanjfə ka dabaala.

⁴ Makə uudəpaa Yeesu wabənə, ca ba ka Simoonə, “Ma d̄anəkwa, n̄gəruu kumbawalə, kəruu ka hatə d̄ii ma’inə kurəŋə. Kaalavəmə slaadənyinə goonə da ənjaaku, koonə upaa hərəfinə.” ⁵ Əŋki Simoonə ka ci, “Daadə, kə ba’agiinə hēmə ka təəmənə ta’a, amma taa gazha n̄ga hərəfinə maneemiinə! Amma, makə d̄ii ci hē bii keenə a d̄eenə ha’ə, takwa, kaa nya kaalagərə slaadənyinə.”

⁶ Makə kaalagərə tii slaadənyinə, kə upaa tii hərəfinə n̄gaan̄ga’ə ha’ə makə a tsaatsagi slaadənyinatii. ⁷ Təya ‘waa’wa tə hara ənjinyiitə asəkə əndə’i kumbawalə də ciinə, kaa təya shi ka tsakənə tə tii. Shinə nə ənjita, təya naanətə kumbawalənyinatii kyakya’ə də hərəfinə. Wata d̄anə nə kumbawalənyinə makə liipənə aagi ma’inə acii zəzəkənə n̄ga hərəfinə.

⁸ Makə nee Simoonə Piita ha’ə, wata ca kulagi atsaə sədə Yeesu, ca ba ka ci, “Əntsahəgi saaku Slandanəki, acii ma nya, ma’waslyakə əndə nə nyi.” ⁹ Ma bii Simoonə ha’a, acii kə n̄gwalee ka tii da ənjaakii nə bəzəzənə n̄ga hərəfiitə upaa tii ha’ə. ¹⁰ Kə n̄gwalee əsə ka i Yakubu da Yoohana, manjeevənə n̄ga Zabadiya, waatoo ənjinyiitə ca slənə ka hakii da Simoonə. Əŋki Yeesu ka Simoonə: “Ga ha n̄gwale. Əntaa təəmə hərəfinə nə slənəaku ma’ə; amma daga ənshinə, təəmə ənji nə slənəaku.” ¹¹ Wata i Simoonə da ənjitə ci təya slənə da ci a maanyaapaagi də kumbawalənyinə aanə ndərə, təya bwasee ka uushi’iitə patə, təya nə’u tə Yeesu.

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də əndə uyikuzənə
(Mat. 8.1-4; Mar. 1.40-45)

¹² Ma ətə Yeesu asəkə əndə’i vərənə, wata əndə uyikuzənə a mbu’ya. Neenaakii ka Yeesu, ca gərə’waanə akəŋwaciikii, ca kədii tə ci, əŋki ci: “Tuutətə’ə Slandanəkya, mada ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbədəpaanə də nyi kaa nya shii ndzaanə malaabakii.” ¹³ Wata Yeesu a tədapaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, “Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu.” Pii wata uyikuzənətə a dzəgi ashī əndətə. ¹⁴ Yeesu a d̄a ka ci bariya, əŋki ci, “Ga ha bapaa ka əndə sətə d̄ii shanjə. Amma, ma d̄anəku, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daba’əkii, ha d̄a sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii o’i, kə mbə’i hə tanyi.” ¹⁵ Amma, patə da ha’ə, aagi dzənə nə ləmə n̄ga Yeesu də waazanə aakəŋwə aakəŋwa. Wata dzaadzadənə nə dabaala ka fa sətə ci Yeesu a ba i kaa ca mbədəpaa də ənji bwaneatə agitii. ¹⁶ Amma, ma Yeesu, taa guci patə aagi dzənə nə ci ka d̄a də’wa ka hatə pooshi əndə davə.

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də mahurəməsə ənda
(Mat. 9.1-8; Mar. 2.1-12)

¹⁷ Ma ka əndə’i uusəra, Yeesu a dzəgunə wabənə n̄ga Əntanjfə ka ənja. Tə’i *Farisanyinə da i maliminə dasə dasə abiikii. Kə shi tii daga asəkə patənə n̄ga vəranyinə agyanə hanyinə n̄ga Galili da agyanə hanyinə n̄ga Yahudiya i də Urusaliima. Ma Yeesu, tə’i baawəɔa n̄ga Əntanjfə ashikii n̄ga mbədəpaa də ənji bwaneə.

4:43 4.43 11.2. * 5:1 5.1 Ma Ginazarətə, əndə’i ləmə n̄ga uunəvə n̄ga Galili. 5:4 5.4-9 Yooh. 21.2-11. 5:11 5.11 Mat. 8.21-22. 5:14 5.14 Leew. 14.2-32; Mar. 7.36; Luka 17.14. 5:15 5.15 Mar. 7.36. 5:16 5.16 Mat. 14.23; 26.36-46; Mar. 1.35; 6.46; Luka 3.21; 6.12; 9.18,28-29; 11.1; Slənə 1.14; 2.42; 6.4; 12.5.

¹⁸ Tə'i hara ənji kira mahurəməsə əndə pərəbə asəkə ədza. Kə ali tii rəgwa nğa dəməgərəginə də ci aasii ka yitə dfi Yeesu dāvə, ka baneənə ka ci akəŋwacii. ¹⁹ Amma kə təkuree tii ka upaa rəgwa acii bəzəkii nə ənja. Wata təya ndərəgi aane kuva, təya tələgi nə nğa kuvəta, təya nğərə mahurəməsə əndətə patə da i ədzaakii, təya jiməgərəgi də ci dadavə, danə dahadahadanə nğa danjana akəŋwacii Yeesu. ²⁰ Makə nee Yeesu kə gi'i ənjinyitə tə ci, əŋki ci ka əndə bwaneatə: "Əndəna, kə upaa hə tifyaginə nğa 'waslyakənaaku."

²¹ Makə fii maliminə da Farisanyinə ha'ə, wata təya ndzanə kaala hiima də banə oo'i, "Wu da nə əndənə ca geegi ka naakii nə makə Əntanfwə? Wu sanə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə nğa ənda, mad'aamə Əntanfwə rəŋwə dyanə?" ²² Asee, ma Yeesu, kə shii ci sətə a ədzəmətii patə. Əŋki ci ka tii: "Ka mi də tsarə nğa hiimatə a nuunə ha'ə kwa?" ²³ Nğutə palee də nğufənə sanə? Gədfə banə ka ci oo'ya, kə upaa hə tifyaginə nğa 'waslyakənaaku nii, anii gədfə banə ka ci, Mad'u, wiiwa? ²⁴ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə nğa ənda, tə'i nyi da baawəfa nğa tifyagi 'waslyakəənə nğa ənji ganə a duuniya." Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndətə, "Wanyinə ca ba ka hə, madətə, nğəruu ədzaaku, ha palə saaku aasii." ²⁵ Wata hatsə əndətə a madətə akəŋwacii ənji patə. Ca nğərə ədzaakii, ca palə saakii aasii, ca dzə də dələnə də Əntanfwə. ²⁶ Ma patənə nğa ənjitə dāva, kə dzəgəpaa tə tii ka shanə. Wata təya duunətə tə Əntanfwə. Kə nğwali tii nğaanğa'ə, təya ba, "Kə nee amə ka sə nğa hurəshishinə ənshinə."

Wanə nğa Yeesu tə Leewi

(Mat. 9.9-13; Mar. 2.13-17)

²⁷ Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu agyə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka, ətə dfi ləməkii Leewi. Dəsə a kumu nə ci ka ha nğa dā slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." ²⁸ Wata Leewi a madətə, ca bwasee ka uushi'iitə gatə patə, ca nə'u tə ci.

²⁹ Wata Leewi a dzə ka dzəgə əndzanə ka Yeesu gakkii asii. Bəzə *ənji luu tsəka da hara ənji saakii əsa, kə libə tii da i Yeesu anə zəmətə. ³⁰ Makə nee Farisanyinə da maliminatii ha'ə, təya nğunğunə. Wata əŋki tii ka lyawarənə nğa Yeesu, "Mi sanə dfi cuuna zəmə, una saasa uushi'inə da ənji luu tsəka, i da ma'waslyakə ənji ka ha rəŋwə?"

³¹ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Pooshi mandandanə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. ³² Ma shi nyi aasəkə duuniya, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwkii, amma ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, kaa təya unee ka 'waslyakənatii, təya baanə ka Əntanfwə."

Ləgwanə agyanə suumaya

(Mat. 9.14-17; Mar. 2.18-22)

³³ Əŋki tii ka Yeesu, "Ma *lyawarənə nğa Yoohana, kə izee tii ka dā suumaya da də'wa. Ha'ə nə lyawarənə nğa Farisanyinə əsə. Amma, ma lyawarənaaku natii, pooshi tii ka dənə ha'ə." ³⁴ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Yaci tə'i guviinə nğa dagwa madanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, madə kə gi tii ka luu madanəkəya, ka kavənə nə ənji tə tii ka dā suumaya kwa? Pooshi. ³⁵ Amma kadə nə uusərə a mbu'ya ətə nə ənjə a nğərəgi dagwa madanə abitii; saa'ikii nə təya dā suumaya."

³⁶ Yeesu a dā ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, "Pooshi əndə ca tsərə kura kəjeerənə ka mbəkənə də iirəkii. Madə kə dfi ha'ə, ka saawaginə nə kura kəjeeriita. Pooshi kurakii ka ndzanənə də iirəkii əsə shanə.

³⁷ "Pooshi əndə ca ciirə kura ma'i inabi aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Madə kə dfi ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə nğa ma'i inabi. Wata ma'i inabi a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi əsə. ³⁸ Ma dəbəc, aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura ma'i inabi. ³⁹ Madə kə sii əndə ma'i inabi ətə uugi ta'avənə, paa ci ka moo sa kurakii ətə ma'ə ka əbunə. Ma banəkəya, ətə uugi ta'avənə palee də nğə'əənə ka ətə ma'ə ka əbunə."

6

*Ləgwanə agyanə *uusərə nğa əpisəka*

(Mat. 12.1-8; Mar. 2.23-28)

¹ Ma ka əndə'i uusərə, waatoo uusərə nğa əpisəka, paləginə nə Yeesu da lyawarənaakii dasəkə ra, waatoo rə nğa aləkamaara. Ma ca dza, dzənə nə tii də əbiiyə mana aləkamaara, təya takədfə, təya tsəbə. ² Ma dāva, tə'i hara *Farisanyinə. Makə

nee tii ha'e, tōya ba ka tii: "Ka mi cuuna da sətə maviimə *bariya rəgwa ŋga ɗanə uusəra ŋga əpisəka?" ³ Wata əŋki Yeosu ka tii, "Pooshi unə janggi sətə dii *Dawuda tii da əŋjaakii saa'itə maɗəfənə a ɗa tə tii kuna? ⁴ Kə dəməgərə ci aasəkə *yi ŋga Əntanfə, ca ŋgiragi burooditə ɗəkəpaa əŋji ka Əntanfə, tōya adə da əŋjaakii, taa ŋgahi ma buroodita, pooshi bariya vii rəgwa ŋga adənə ka taa wu, maɗaamə ka limanyinə daanətii." ⁵ Yeosu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, Slanda uusəra ŋga əpisəkə nə nyi."

Əndə mantə ciinə

(Mat. 12.9-14; Mar. 3.1-6)

⁶ Makə mbu'ya əndə'i uusəra ŋga əpisəka, kə dəməgərə Yeosu aasəkə *kuvə də'wa. Wata ca ndzanə dzəgunə wabənə ŋga Əntanfə ka əŋja. Ma dawa, tə'i əndə dii ciizəmanəkii mantəkii. ⁷ Davə nɛ maliminə da Farisanyinə əsə. Tōya alə sə ŋga idəpaanə ashi Yeosu, kaa tōya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Wata tōya kanətsaa ka ci ginə, kaa tōya nee mbu'u ka mbəɗəpaanə nə ci də əndətə uusəra ŋga əpisəka. ⁸ Asee, kə shii Yeosu sətə agi haŋkalatii patə. Wata əŋki ci ka əndə mantə ciita, "Maɗətə, kəŋaanə." Maɗənə nə əndətə, ca kəŋaanə. ⁹ Əŋki Yeosu ka maliminə da Farisanyinə, "Wiinə səndə cii kya moo ləgwanə koonə: iitə saŋə vii bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga ɗana? Ŋga ɗa ŋga'əənə uusəra ŋga əpisəkə saanii, anii ŋga ɗa bwaya bwayaana? Ŋga mbəɗəpaanə də əndə saanii, anii ŋga zamaginə də ca?" ¹⁰ Wata Yeosu a tsaaməgi aagiti patə, əŋki ci ka əndə mantə ciita, "Təɗapaa ciinəku." Ca təɗapaa ciinəkii. Wata kə ənəgərə ciinə ŋga əndətə makə ŋga ŋukə. ¹¹ Makə dii ha'e, wata səkətii a bəəzəgi ka shaŋə. Tōya ndzanə wabənə agyanə makə sətə mbeənətii ka ɗanə də Yeosu.

*Tadə *lyawarənə ŋga Yeosu pu'u aji bəra'i*

(Mat. 10.1-4; Mar. 3.13-19)

¹² Ma ka əndə'i uusəra, kə ma'i Yeosu, kə ŋgirə ci aanə giŋwə ka ɗa də'wa. Ca ba'agi həmə ka ɗa də'wa. ¹³ Makə puki ha, ca 'waa'watə lyawarənaakii aabiikii. Ca tagi harakii ahadatii pu'u aji bəra'i. Kə 'wii ci tə tii də masləkə əŋja. ¹⁴ Ma nə tōya: Simoonə, ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita, Andərawəsə ndzəkəŋuci Simoonə, Yakubu, Yoohana, Filibusə, Barətalamaawusə, ¹⁵ Mata, Tooma, Yakubu uuzənə ŋga Haləfa, Simoonə əndə moo dimwaanə ka hanyinaakii, ¹⁶ Yahuda uuzənə ŋga Yakubu ba'ə Yahuda Isəkariyoote. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeosu aacii bwaya əŋja.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeosu də əŋji bwanea da waazanaakii ka əŋja

(Mat. 4.23-25)

¹⁷ Ma daba'əkii, Yeosu a jiməgərə da lyawarənaakii anə giŋuta, ca kəŋaanə a babara ka hatə dii lyawarənaakii bəzəkii. Ma davə əsa, tə'i ɗanƙana. Kə shi tii daga də Urusaliima da i asəkə hara vəranyinə anə hanyinə ŋga Yahudiyi patə, da hara vəranyinə ama maɗuunə uunəva, waatoo vəranə ŋga Tiira da ŋga Sidoonə. ¹⁸ Ma shi əŋjitsə ha'a, ka fa sətə ci Yeosu a dzəgunə da ka upaa jamənə ŋga shishinətii. Kə mbəɗəpaa Yeosu də tii patə da i əŋji ginaaji. ¹⁹ Makə dii ci agi shiginə nə baawəɗa dashikii ka mbəɗəpaaginə də tii patə, patənə ŋga əŋja, kə aali tii rəgwa ŋga dəba'ətənə tə ci.

Barəkaanə da ŋgəra'wa

(Mat. 5.1-12)

²⁰ Wata Yeosu a tsaaməgi aagi lyawarənaakii, əŋki ci:
 "Tə'i barəkaanə ashuunə tyalakinə, aacii ma unə, koonə də ŋwanjuunə ŋga Əntanfə.
²¹ Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə ka maɗəfənə ənshinə, aacii kadə nuuna əburə gyadə.
 Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə da kiinə a gyuunə ənshinə, aacii kadə nuuna ɗa marjushinə.
²² Tə'i barəkaanə ashuunə maɗa əbuiy əŋji koonə, əŋjə a laakə tuunə, əŋjə a dzaana tuunə, əŋjə a əɓipaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə Uuzənə ŋga ənda.
²³ ɗamə marjushinə maɗa kə upaa uushi tuunə ha'e makə ətsa, kamə kyalaliinə ŋga moodasəkə, aacii tə'i maɗuunə shikwa goonə kidə dagyə; aacii ha'e makə ətsə ŋji dzədzəshi'inə ŋga əŋjitsə a əbwa ka anabiinə ŋga ŋukə.

6:2 6.2 Shig. 20.8-10. 6:3 6.3-4 1 Sam. 21.2-7; Leew. 24.5-9. 6:6 6.6-11 Mar. 2.27-28. 6:11 6.11 Yooh. 5.16,18. 6:12 6.12 5.16. 6:14 6.14-16 Slənə 1.13; Yooh. 1.40-44. 6:19 6.19 Mat. 9.20. 6:20 6.20-49 Mat. 5-7. 6:20 6.20 Yak. 2.5. 6:21 6.21 Səniinə 7.16-17; Irim. 31.25; Jab. 126.5; Isaa. 61.3. 6:22 6.22 Mat. 5.11; Yooh. 16.2; Slənə 5.41; 1 Piita 4.14. 6:23 6.23 Mat. 5.12.

24 "Amma, agi ngëra'wë nuunë, unë ënji gëna, acii kë agyuuunë njwanjuunë goonë kë uugi.

25 Agi ngëra'wë nuunë, unë ënë maburëkii gyadë ënshinë, acii kadë në madëfënë a kutsa tuunë.

Agi ngëra'wë nuunë, unë ënë ka manjushinë ënshinë, acii kadë nuuna ndzaanë makë ënji nja wa, ka ndzaanë nuunë da kiinë a gyuunë.

26 Agi ngëra'wë nuunë, madfa kë kuyirii ënji patë tuunë, acii ha'ë makë ëtsë nji dzëdzëshi'inë nja ënjitsë a kuyirii të anabiitë nja jaarakë."

Uudënë të ënji daawaanë

(Mat. 5.38-48; 7.12a)

27 "Ma unë ënë ca fa të nyi, wanyinë ka ba koonë, uudëmë të ënjitë ca ka koonë daawaanë, una dfa nja'ënnë ka ënji ushanë tuunë. 28 Këdiimë barëkaanë acii ëntanjfë ka ënjitë ca mburëzë tuunë; una dfa dë'wa ka putë nja ënjitë ca cibëe koonë. 29 Madfa kë tsagi ëndë ka hë meecinë ka hwahwaamëku, zhi'wee ka ci ka ëndë'i hwahwaamë ëšë. Madfa kë gutsëtë ëndë balëwaaku, unee ka ci kaa ca ngërë këjeerënaaku ëšë.

30 Taa wu këdii uushi aciiku, vii ka ci sëkii. Madfa kë gutsëtë ëndë uushaaku, ga ha ënë ka lëgwa ka ci sëkii ma'ë. 31 Danëkii ha'ë ëšë, dfa'më ka ënji ndilë ndilë makë sëtë mwayi unë ënjë a dfa koonë.

32 "Madfa wata të ënjitë ca uudë tuunë uudënuunë, paa unë ka upaa njunyi shikwa. Taa ma'waslyakë ënji maa, agi dfa'në në tii ha'ë makë ëtsa. 33 Madfa wata ka ënjitë ca dfa koonë nja'ënnë dfa nuunë nja'ënnë, paa unë ka upaa njunyi shikwa. Taa ma'waslyakë ënji maa, agi dfa'në në tii ha'ë makë ëtsa. 34 Madfa ma nuunë ka vii dëmënë, wata ka ënjitë shii unë oo'i, kadë ënëvëginë në tii koonë ëšë, paa unë ka upaa njunyi shikwa. Taa ma'waslyakë ënji maa, agi dfa'në në tii dëmënë ka ma'waslyakë ënji makë tii, kaa tëya ënëvëgi ka tii makë ëtëkii. 35 Aciikii bii nyi koonë, uudëmë të ënji daawaanë goonë. Dfa'më kë dfa tii nja'ënnë. Madfa kë vii unë dëmënë ka ënja, goona ka nuunë dfa'vë ma'ë. Madfa kë dfa unë ha'ë, ka upaanë nuunë maduunë shikwa. Ka ndzaanë nuunë ka manjeevënë nja ëntanjfë ëndë mëghërëvënë ka shanjë. Acii ma ca, nja'ë në ci ka ënjitë pooshi ka dfa yawa da ka ma'waslyakë ënja. * 36 Nëhëmë tëgunuunë nja ënji makë sëtë ci Dësënuunë a nëhë tëgunuunë goonë."

Dzëgunënë agyanë lagi gëjwanë agyanë hara ënja

(Mat. 7.1-5)

37 "Goona lagi gëjwanë agyanë hara ënja. Ma ëntanjfë ëša, paa ci na lagi gëjwanë agyanuunë. Goona vii ka ënji ma'inë. Ma ëntanjfë ëša, paa ci na vii koonë ma'inë. Tifyaginë të ënjitë ca dfa koonë bwaya bwayaanë. Ma ëntanjfë ëša, ka tifyaginë në ci tuunë. 38 Ndiimë uushi ka hara ënja. Ka ndiinë në ëntanjfë koonë noonë ëšë. Dë njunyi këjwë në ëntanjfë a gëla koonë aasëkë mbuurënyinë goonë. Ma këjukëya, ka natënë në ci, ca ganjëzëtë, ca zhizhivëtë nja'ë, ca haaja aa panë. Acii dë këjutë gëlliigyuunë ka ënji në ëntanjfë a gëlagi koonë noonë ëšë."

39 Yeesu a dfa ka tii misaali ëšë, ëjki ci, "Pooshi muurëfë ka mbëe ka baarii rëgwa ka ëndë'i muurëfë makë ci. Maa kë dfa ha'ë, ka kwaalagërënë në tii aasëkë gu'wë kyakya'ë. 40 Pooshi lawarë ka paleenë ka malëmaakii dë mëghërëvënë. Amma taa njgutë ëndë uugi dzëgunë uushi'inë, ka ndzaanë në ci makë nja malëmaakii.

41 "Ka mi sanjë cii kwa tsaamë uundzë kada agi ndzëkëjnu, ha bwasee ka rintë agiku naakwa? 42 Iitë sanjë mbeenkë ka banë ka ndzëkëjnu oo'i, 'Taku, kaa nya ngërëgi ka hë kada agiku', yoo, paa hë ka nee ka rintë agiku naakwa? Hë ëndë kërënë ka ëntanjfë dë bërä'i! Ma dfa'nëkwa, ngërëgi rintëtë agiku zëku'i. Ma dfa'bëkii, ka neenë në hë tahu tahu bahë ha ngiragi uundzë kada agi ndzëkëjnu."

ënfwë da pawaaakii

(Mat. 7.16-20; 12.33-35)

43 "Pooshi poo nja mandikë ndikë ënfwë ka ndzaanë ngërëkiki. Pooshi poo nja manjëgërëkiki ënfwë ka ndzaanë ndikë ndikë ëšë. 44 Acii taa njgutë ënfwë patë, ka pookii shiinë ënja. Pooshi ënji ka slirëba pawë nja uudavë a ënfwë dëhë uufa. Pooshi ënji ka slirëba pawë nja papawë a ënfwë mëkaalënë ëšë. 45 Ma njunyi ënda, njunyiikii ndzaanë slënaakii, acii njunyiikii në ëdzëmëkii. Ma bwayanë ëndë ëšë, bwayakii ndzaanë slënaakii, acii bwayakii në ëdzëmëkii. Acii sëtë a ëdzëmë ëndë cii këya nyagi."

6:24 6.24 Mat. 19.23-24; Yak. 5.1. 6:25 6.25 1 Koor. 4.8. 6:26 6.26 Yak. 4.4; Irim. 5.31. 6:29 6.29 Rooma 12.17; 1 Koor. 6.7. * 6:35 6.35 vii dëmënë yadë kanë në davë: Leew. 25.35-36. 6:37 6.37 Mat. 6.14-15; Mar. 11.25-26. 6:38 6.38 Mar. 4.24. 6:39 6.39 Mat. 15.14. 6:40 6.40 Mat. 10.24-25.

Misaali dɛ ɛnɔi ghɛnɛ yi bɛra'i
(Mat. 7.24-27)

⁴⁶ “Ka mi sanɛ nuunɛ ka 'wanɛ tɛ nyi Slandanɛ, Slandana, amma paa unɛ aɔi dɛ sɛtɛ cii kya ba koonɛ? ⁴⁷ Takumɛ, a baarii nyi koonɛ ndzaanɛ nɔa ɛndɛtɛ ca shi aabiiki, ca fa wabɛnaaki, ca nɛ'utɛ ɛsɛ. ⁴⁸ Kɛ ndzaa ci makɛ ɛndɛtɛ ghɛnyɛ yaakii. Kɛ tɛlɛgi ci gu'wɛ kurɛnɛ, ca mbukɛ banɔwɛ anɛ pasla. Kɛ nɔyaara gɛrɛ, kɛ shi ma'inɛ, kɛ naanɛ ka yikii. Amma, makɛ dɛi ci dɛnɛ dɛnɛ nɛ yita, magugudɛmɛ. ⁴⁹ Amma, ma ɛndɛtɛ ca fa wabɛnaaki, paa ci nɛ'utɛ, kɛ ndzaa ci makɛ ɛndɛtɛ ghɛnyɛ yaakii, wata ca ndzanɛ kanɛ agyanɛ hanyinɛ yadɛ tɛlɛgi gu'wɛ ka mbukɛnɛ. Makɛ nɔyaara gɛrɛ, ma'inɛ a naanɛ ka yikii. Wata ghɛbɛ kɛ uulagi yaakii, kɛ rarɛ'igi dza'ɛ.”

7

Mbɛdɛpaanɛ nɔa Yeesu dɛ mava nɔa gawɛ nɔa soojiinɛ
(Mat. 8.5-13)

¹ Makɛ uudɛpaa Yeesu baabagi wabɛtsɛ patɛ ka ɛnɔa, ca madɛ, ca palɛ aasɛkɛ vɛranɛ nɔa Kafarɛnahumɛ. ² Ma dɛva, tɛ'i ɛndɛ'i gawɛ nɔa soojiinɛ nɔa ha dɛ Rooma. Tɛ'i mavaakii uu'i ci dɛrɛva. Gwakɛ dɛ ma dɛ ma nɛ ci.

³ Makɛ fii gawɛ nɔa soojiinɛ slɛnɛ nɔa Yeesu, wata ca slɛkɛ ka hara *gayinɛ nɔa Yahudiinɛ aabiikii ka banɛ ka ci, a shi ci ka mbɛdɛpaanɛ ka ci dɛ mavataakii. ⁴ Madɛnɛ nɛ tii, palɛnɛ nɛ tii aabii Yeesu. Makɛ mbu'i tii, tɛya puutɛ tɛ ci, ɛnɔi tii ka ci, “Tuutɛtɛ! Kɛ mbu'i ɛndɛtsɛ bahɛ ha tsakɛ tɛ ci. ⁵ Acii kɛ uu'i ci tɛ slikerɛnɛ gaamɛ nɔa nɔa. Ci ghɛnyɛ keenɛ *kuvɛ dɛ'wa ɛsɛ.” ⁶ Wata Yeesu a madɛ, ca dzɛ da tii.

Ma ɛtsɛ Yeesu kɛdɛhɛ ka mbu'unɛ, wata gawɛ nɔa soojiitɛ a slɛkɛ ka guviinɛkii aabiikii kaa tɛya shi ka banɛ ka ci oo'i, “Slandana, ga ha zaarɛgi naaku na, acii mambu'umɛ nyi bahɛ dzɛnaaku aa haki aasii. ⁷ Ci dɛi paa nyi gi nyi saaki aabiiku. Amma bagi wabɛnɛ rɛnɔwɛ, kɛ shii nyi, ka mbɛdɛnɛ nɛ mavaaki. ⁸ Ma bii nyi ha'a, acii nyi maa, tɛ'i gayinɛ akɛnɔwaciiki, tɛ'i soojiitɛ cii kya dɛ tii gawuunɛ ɛsɛ. Ka mbeɛnɛ nɛ nyi ka banɛ ka ɛndɛ'i ɛndɛ: ‘Duu aa hatɛ!’ wata ca palɛ. Nya ba ka ɛndɛ'i ɛndɛ ɛsɛ: ‘Shiwa!’ ca shi. Nya ba ka mavaaki: ‘Slɛnuu sɛtsɛ ha'ɛ!’ ca slɛnɛtɛ ha'ɛ.”

⁹ Makɛ fii Yeesu wabɛtsɛ, kɛ dɛi ka ci ka sɛ nɔa hurɛshishinɛ nɛ haala nɔa gawɛ nɔa soojiita. Ca zhi'wagi aabii dabaalatɛ aabiiki, ɛnɔi ci ka tii, “Wanyinɛ ca ba koonɛ: taa ahada ɛnɔi *Isɛrayilla maa, paa nyi sha lapaa ɛndɛtɛ gi'i tɛ nyi makɛ nɔa ɛndɛtsɛ.”

¹⁰ Makɛ ɛnya ɛnɔitɛ slɛkɛ gawɛ nɔa soojiitɛ aasii, ma lapaa tɛya, kɛ mbɛ'i mavata.

ɛnyapaaginɛ nɔa Yeesu dɛ ɛpinɛ ama uuzɛnɛ nɔa mooryafinɛ

¹¹ Pii ma daba'ɛkii, Yeesu a madɛ, ca dzɛ aasɛkɛ vɛraatɛ dɛi lɛmɛkii Nayinɛ. Kɛ gi lyawarɛnaakii da bɛzɛ dabaala atsakii ɛsɛ. ¹² Mbu'unaakii kɛdɛhɛ da mayi nɔa vɛranɛ, wata tɛya gunɔgɛrɛ da ɛnɔi tɛya kɛrɛ wɛ aa gu'wɛ. Ma ɛndɛtɛ ɛnɔi, ci nɛ uuzɛnɛkii rɛnɔwɛ acii mɛci. Ma mɛci ɛsa, kɛ ɛntɛgi nɔurii. ɛnɔi vɛraatɛ lanɛ dzatɛ dɛ nɛ abii miita.

¹³ Makɛ nɛe Yeesu Slandanɛ ka ki, ca nɛhɛ tɛgunuunatɛ. ɛnɔi ci ka ki, “Ga ha tuu.” ¹⁴ Wata ca ɛntsahɛtɛ, ca tɛbɛtɛ kararaata. ɛnɔi kɛrɛ wutɛ a kɛnɔanɛ. ɛnɔi Yeesu ka wuta, “Dagwana, wanyinɛ ka banɛ ka hɛ: madɛtɛ!” ¹⁵ Wata bɛrɛkutɛ wutɛ a madɛtɛ, ca ndzaanɛ dasɛ, ca ndzanɛ wabɛnɛ. Wata ɛnɔi Yeesu ka mɛci, “Wiinɛ uuzɛnaaku.”

¹⁶ Makɛ dɛi ha'ɛ, wata nɔwalɛnɛ a kɛsɛgi tɛ ɛnɔitɛ patɛ ka shanɛ. Tɛya duunɛtɛ tɛ ɛntanɔfɛ, tɛya ba, “Kɛ shigi maduunɛ *anabi agyaamɛ. Kɛ shi ɛntanɔfɛ ka tsakɛ tɛ ɛnɔaakii.” * ¹⁷ Ma wabɛtsɛ bii ɛnɔi agyanɛ Yeesu, kɛ dɛlagi agyanɛ hanyinɛ nɔa Yahudiya patɛ, dɛnɛ aagyanɛ hanyinɛ ɛtɛ dɛi tii naahɛ ribɛ.

Wabɛnɛ nɔa Yeesu agyanɛ Yoohana
(Mat. 11.2-19)

¹⁸ Kɛ dzɛgunɛgi lyawarɛnɛ nɔa Yoohana ka ci uushi'iitɛ dɛadɛi patɛ. Wata ca 'wa ɛnɔi bɛra'i ahadatii, ¹⁹ ca slɛkɛ ka tii aabii Yeesu Slandanɛ ka lɛgwanɛ ka ci oo'i, “Hɛ nɛ ɛndɛtɛ na shi nii, anii a gɛrɛnɛ ɛndɛ'i ɛndɛ pama?” ²⁰ Makɛ mbu'i lyawariitɛ bɛra'i aabii Yeesu, tɛya ba ka ci, “Yoohana ɛndɛ dɛ bɛpɛtisama slɛkɛ keenɛ aabiiku ka lɛgwanɛ ka hɛ: Hɛ nɛ ɛndɛtɛ na shi nii, anii a gɛrɛnɛ ɛndɛ'i ɛndɛ pama?”

²¹ Ma saa'ikii ha'a, kɛ mbɛdɛpaa Yeesu dɛ ɛnɔi bwane bɛzɛkii. Kɛ luupaa ci ɛnɔi acii ginaaji. Kɛ wunɛgi ci ginɛ nɔa muurɛfinɛ lanɛ ɛsɛ. ²² Wata ca jikɛvɛ ka lyawariitɛ slɛkɛ Yoohana aabiikii, ɛnɔi ci, “ɛnɛmɛ, una dzɛ ka banɛ ka Yoohana sɛnɛ cuuna nɛe da sɛnɛ cuuna fa. Waatoo, agi wuunɛnɛ nɛ ginɛ nɔa muurɛfinɛ, agi wiinɛ nɛ

mahurēmōsə ənja; ənji uyikuzənə əsə, əgi mbəfənə nə tii. Agi wuunənə nə liminə n̄ga kadəguləminə, əgi madēenə nə ənji ka maməətə ənja, əgi waazanə nə ənji N̄nyu Habara ka maaghiinə əsə. ²³ Tə'i barəkaanə ashi əndətə pooshi na unee ka nə'unə tə nyi."

²⁴ Makə pyalə lyawarənə n̄ga Yoohana satii, wata Yeesu a ndzanə wabənə ka dabaala agyanə Yoohana, əŋki ci, "Ya saa'itə gyyunə aabii Yoohana aagi bilina, mi sanə mwayi unə neena? Kuzənə ətə ca ba'agi əgi mēdə kwa? ²⁵ Aa mi gyyunə ka caamanə da? Ka caama əndətə n̄gii dagwa kəjeerənə kwa? Ma ənji waha ətə ca kaala n̄nyu kəjeerənə ha'a, asii ga meeminə nə tii. ²⁶ Bamə ka nyi, mi gyyunə ka caamanə kwa? *Anabi gyyunə ka caamanə kwa? Ha'ə tanyi, sətə palee ka anabi gyyunə ka caamanə. ²⁷ Aci ci nə əndətə wabi malaaba ləkaləkətə agyanəkii. Ma bii Əntanfə:

'Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki,

kaa ca ta ka hə kəŋwanə,

ca hadatəgi ka hə də rəgwa taabu'u nii kwa dzə.' "

²⁸ Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, "Wanyinə ca ba koonə: Ma Yoohana, pooshi ənji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee ka ci. Amma ma əndətə palee də uundzuundzuunə əgi *ŋwanjuunə n̄ga Əntanfə, kə palee ci ka Yoohana."

²⁹ Makə fii dabaala da *ənji luw tsəkə tə wabəətsə wabi Yeesu, kə dəlii tii də Əntanfə makə d̄ii ci kə liwə tii yibə bapətisəma acii Yoohana. ³⁰ Amma ma *Farisanyinə da maliminə, kə kaaree tii ka luu hiima n̄ga Əntanfə. Ci d̄ii pooshi tii liwə yibə bapətisəma acii Yoohana.

³¹ Əŋki Yeesu əsə, "Də mi sanə mbərə mbərətəginəki də ənji n̄ga zamanana? Tə wu sanə pusha təya? ³² Kə ndzaa tii makə manjeevənə təya buurə asəkə luuma, təya 'waa'wa hara manjeevənə makə tii, təya ba, 'Kə əgiinə koonə uudfaləma, pooshi unə uje. Kə kii inə koonə wanyanə n̄ga wa, amma, matuumuunə.' ³³ Ma bii nyi ha'a, acii makə shi Yoohana əndə d̄a bapətisəma, kə d̄ii ci suumaya, paa ci sii ma'i inaba. Makə nee unə ha'ə, əŋkyuunə, 'Əndə gu'wə nə ci'. ³⁴ Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə n̄ga ənda, əgi adənə nə nyi zəma, nya sa ma'i inaba. Yoo, əŋkyuunə əsə, 'Tsaaməmə tə əndətsa, bwan̄kara nə ci, masa ma'i inabi, guva n̄ga ənji luu tsəka da hara ma'waslyakə ənji nə ci!' ³⁵ Patə da ha'ə, ma ənjitə liwə hiima n̄ga Əntanfə, əgi baariinə nə tii tantanyinəkii."

Dzənə n̄ga Yeesu aa ha əndə'i əndə Farisa

³⁶ Tə'i əndə'i əndə Farisa 'wii tə Yeesu aa hakii aasii ka zəma. Yeesu a dzə aa ha əndətə, ca ndzaanə ka zəma. ³⁷ Asee, tə'i ma'waslyakə minə davə də vərə. Makə fii ki oo'i, ga Farisatə asii nə Yeesu ka zəma, kya n̄gərə əbwə' urədya, ³⁸ kya kira, kya gwanjanə atsa sədfə Yeesu daba'akii, kya tuu. Wata əjanə nə kiinatə aaba'a sədfə Yeesu. Kya n̄gərə, kya taadəgi də shiŋkinə n̄ga nətə, kya paatə sədfəkii, kya buləvə urədya aa dəvə.

³⁹ Ma Farisatə 'wii tə Yeesu aa hakii aasii, makə nee ci ha'ə, əŋki ci də səkəkii, "Maci anabi nə əndətsə tanyi, kadə kə shii ci taa wu nə miitə ca dəba'ə tə ci; taa mi nə ki əsə, ka shiinə nə ci; waatoo, ma'waslyakə əndə nə ki." ⁴⁰ Wata Yeesu a ba ka Farisatə, "Simoonə, tə'i nyi da sə n̄ga banə ka hə." Əŋki Simoonə ka ci, "Wabuu d̄ii, Maləma." ⁴¹ Əŋki Yeesu ka ci, "Tə'i əndə nyi'u tə ənji bərə'i dēmənə. Ca nə'u tə əndənə *hwaslə gya'ə tufə. Ca nə'u tə əndə'i əndənə əsə hwaslə tufə pu'unə. ⁴² Makə pooshi taa wu mbee ka ki'i dēməətə agitii, wata əndətə a bwasee ka tii ka dēməətə. Ya ətsa, n̄gutə əgi ənjitə bərə'i palee də uudənə tə ca?"

⁴³ Əŋki Simoonə, "Ma nee nyi naaki, əndətə d̄ii dēmənə n̄gaan̄ga'ə atsakii palee də uudənə tə ci." Əŋki Yeesu ka ci, "Goon̄gaaku." ⁴⁴ Wata ca zə'ugi aabii miita, əŋki ci ka Simoonə, "Kə nee hə ka miitətsə nii? Kə gimagərə nyi aa haku aasii, amma pooshi hə bii oo'i, wa ənjə a əgəcii ma'inə ka nyi, ənjə a yibəgi ka nyi də sədfəki. Amma, ma miitəsa, kə yibəgi ki ka nyi sədfəki də kiinatə, kya taadəgi də shiŋkinə n̄ga nətə. ⁴⁵ Ma ha, paa hə nəhəpaa tə nyi n̄ga'ə. Amma, ma kya, makə gimagərə nyi aa haku aasii, paa ki bwasee ka paatə sədfəki. ⁴⁶ Ma ha, pooshi hə əji ka nyi maarə aanəki. Amma, ma kya, kə əji ki ka nyi urədya aaba'a sədfəki. ⁴⁷ Aciikii ka banə nə nyi ka hə əsə: ma maduunə uudəətsə n̄giragi miitəsa, kə baarii oo'i, kə upaa ki tifyaginə n̄ga 'waslyakəətə d̄aafii ki

7:22 7.22 4.18-19; Mat. 11.5. 7:27 7.27 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76. 7:29 7.29-30 Mat. 21.32.

7:29 7.29 3.7,12. 7:33 7.33-34 Mat. 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. 7:33 7.33 1.15. 7:34 7.34 Mat. 9.10. 7:36

7.36 11.37. † 7:37 7.37 Ma əbutsa, əndə'i faara ətə d̄ii ləməkii 'alabasatə' ci ənjə a hudəkəgi. 7:37 7.37-38

Mat. 26.6-7; Mar. 14.3. 7:39 7.39 7.16. 7:42 7.42 Mat. 18.27. 7:44 7.44 'Wat. 18.4; 1 Tim. 5.10. 7:46

7.46 Jab. 23.5.

patē. Amma, ma ɛndɔtɔ tɛfɛyɔ ɔntɔnfɔ ka ci 'waslyakɛnaakii gi'u, gi'u nɛ uufɛnaakii ɛsɔ." ⁴⁸ Wata ɛŋki Yeesu ka miita, "Kɛ upaa hɛ tɛfyaginɛ nŋa 'waslyakɛnaaku."

⁴⁹ Ma ɛnjitɛ cii kɔya zɛmɛ da tii, kɛ bii tii dɛ sɛkɛtii, "Wu da nɛ ɛndɛnɛ ca tɛfyagi 'waslyakɛnɛ ɛsɔ?" ⁵⁰ Amma ɛŋki Yeesu ka miita, "Kɛ upaa hɛ luupaanɛ putɛ nŋa gi'inaaku tɛ nyi. Duu agi jamɛnɛ."

8

ɔnjitɛ nŋa nɛ'u tɛ Yeesu

¹ Ma daba'ɛkii, Yeesu a madɛ, ca dzɛ ka vɛra ka vɛra, ca dzɛ dɛ waaza Njunyi Habara agyanɛ *nŋwanjuunɛ nŋa ɔntɔnfɔ. Kɛ nyi'u lyawarɛnaakii pu'u aji bɛra'i tɛ ci. ² Kɛ nyi'u hara makinɛ tɛ ci ɛsɛ ɛtɛ mbɛdɛpaagi ci dɛ tii acii ginaaji da bwanea. Waatoo, Mariyaama Magɛdalina ɛtɛ lyakagi Yeesu ginaajii nɛ madɛfɛ ashitɛ, ³ Yawana, minɛ nŋa Kuza. Ma nŋguri, ci nɛ kadala nŋa yi nŋa nŋwanjwɛ *Hirudusɛ. Suzana da hara makinɛ bɛzɛkii. Ma tii pata, kɛ cakɛ tii tɛ i Yeesu dɛ gɛnatii.

Misaali dɛ ɛndɛ giirɛ slikerɛnɛ

(Mat. 13.1-9; Mar. 4.1-9)

⁴ Ma saa'ikii, kɛ ma'ya ɛnji asɛkɛ vɛranyinɛ patɛ, tɔya shi aabii Yeesu. Makɛ dzii dabaala dɛ na, wata Yeesu a ndzanɛ wabɛnɛ ka tii dɛ da misaali, ɛŋki ci: ⁵ "Tɛ'i ɛndɛ gi aasɛkɛ rɛ ka giirɛ slikerɛnɛ. Ma ca giirɛ, hara slikerɛnɛ a kwaala ahada rɛgwa, ɛnjɛ a wiigi'i anɛkii. ɔginyinɛ ɛsɛ, tɔya shi, tɔya dɛmɛtɛ. ⁶ Hariinɛkii ɛsɛ a kwaala ama pasla, ca givagi, ca huurɛgi, makɛ pooshi marɛbɛ hanyinɛ. ⁷ Harii slikerɛnɛ ɛsɛ, tɔya kwaala aagi dɛha. Gɛrɛnɛ nɛ tii kyakya'ɛ da dɛha. Dɛhɛkii a pa'aanɛ ka sɛkɛnŋwa. ⁸ Ma harakii, kɛ kwaalii tii anɛ nŋunyi hanyinɛ. Tɔya dɛvɛ, tɔya gɛrɛ, tɔya ɛji hi'wa. Taa nŋgutɛ patɛ, kɛ vii ci nŋunyi cifanɛ gya'a gya'a." Makɛ uudɛpaa Yeesu wabɛtsa, wata ca wazɛgi dɛ nŋgɛrɛnɛ, ɛŋki ci, "Ma ɛndɛtɛ da liminɛ nŋa fanɛ, wa ca fa."

Ka mi dɛ misaali?

(Mat. 13.10-17; Mar. 4.10-12)

⁹ Ma daba'ɛkii *lyawarɛnɛ nŋa Yeesu a lɛgwa ka ci, ɛŋki tii, "Mi mwayi misaalitɛ baariina?" ¹⁰ ɔŋki Yeesu ka tii, "Ma unɛ kamɛ, koonɛ vii ɔntɔnfɔ rɛgwa nŋa shii ma'umbee uushi'inɛ nŋa nŋwanjuunaakii. Amma, ma hara ɛnja, sɛe dɛ misaali fanɛtii; kaa tɔya tsaamɛ, amma paa tii ka neenɛ; kaa tɔya kapaa liminɛtii, amma paa tii ka paaratɛginɛ."

Dzɛgunɛtɛnɛ nŋa Yeesu tɛ misaali nŋa ɛndɛ giirɛ slikerɛnɛ

(Mat. 13.18-23; Mar. 4.13-20)

¹¹ "Wiinɛ ɛndɛ mwayi misaalitɛ baariinɛ: ma slikerɛtsa, kɛ ndzaa ci makɛ wabɛnɛ nŋa ɔntɔnfɔ. ¹² Ma slikerɛtɛ kwaalii ahada rɛgwa, tii nɛ ɛnjitɛ ca fa wabɛnɛ nŋa ɔntɔnfɔ. Wata *Seetanɛ a shi, ca dɛmɛgi wabɛtɛ a ɛdzɛmɛtii, acii ga tɔya vii goonga ka ɔntɔnfɔ kaa tɔya upaa luupaanɛ. ¹³ Ma slikerɛtɛ kwaalii ama pasla ɛsɛ, tii nɛ ɛnjitɛ ca fa wabɛnɛ nŋa ɔntɔnfɔ, tɔya luu dɛ moodasɛka. Amma pooshi wabɛnɛkii ɛji slɛrɛginɛ a ɛdzɛmɛtii. Ci dɛii paa tii ka ta'avɛnɛ agi nɛ'unɛ. Mada kɛ upaa nŋgɛra'wɛ tɛ tii, tɔya bwasee. ¹⁴ Ma slikerɛtɛ kwaalii aagi dɛha, tii nɛ ɛnjitɛ ca fa wabɛnɛ nŋa ɔntɔnfɔ. Amma ma agi ndzaanatii, ka kavɛnɛ nɛ tii natii nɛ ka buurɛ uushi'inɛ kama kama, tɔya suuna gɛna, tɔya alɛ sɛtɛ ca kadɛsɛkɛ ka tii. Pooshi nŋunyi uushi ci tɔya mbee ka dɛtɛnɛ. ¹⁵ Ma slikerɛtɛ kwaalii anɛ nŋunyi hanyinɛ, tii nɛ ɛnjitɛ ca fa wabɛnɛ nŋa ɔntɔnfɔ, tɔya kɛsɛpaa tɛnjɛ tɛnjɛ dɛ ɛdzɛmɛ rɛnŋwɛ, tɔya ndzaanɛ dɛ sɛ'watɛnɛ, tɔya da nŋunyi uushi ɛtɛ ca nafa."

Misaali nŋa garɛkuwa

(Mar. 4.21-25)

¹⁶ "Pooshi ɛndɛ ca kavɛ gunɛ aasɛkɛ garɛkuwa ka umbɛtɛnɛ dɛ dɛva taa ka kapaanɛ atsa ɛdɛrɛ ɛsɛ. Amma ka kapaanɛ nɛ ɛnji garɛkuwa ka madzɛgamɛ ha, ka ɛnjitɛ ca dɛmɛ ɛa kuumɛ a nee ka ha camɛ. ¹⁷ Taa mi patɛ dɛii ma'umbeekii kadɛ na shigi aa babara. Ma sɛtɛ pooshi ɛnji shii, kadɛ nɛ ɛnjɛ a shii, kadɛ na shigi aa babara ɛsɛ.

¹⁸ "Dɛmɛ hanŋkala agyanɛ fanɛ goonɛ! Acii ma ɛndɛtɛ da kudɛpɛshinɛ nŋa paaratɛ dɛ sɛtɛ cii kɔya fa, ka ci tsakɛnɛ ɛnji paaratɛginɛ. Amma ma ɛndɛtɛ pooshi kavɛ nɛkii davɛ, taa ɛtɛ gi'u agi hiimaakii maa, ka luuginɛ nɛ ɛnji."

I mæci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii

(Mat. 12.46-50; Mar. 3.31-35)

¹⁹ Ma daba'əkii, kə shi i mæci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii kaa tɔya nee ka ci. Amma kə təkuree tii ka mbu'unə aabiikii, pooshi rəgwa acii dabaala. ²⁰ Wata ənjə a ba ka Yeesu, "Watiitə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku agyə, kə mwayi tii neenə ka hə." ²¹ Amma wata əŋki Yeesu ka tii, "Ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanjə, tɔya slənətə sətə bii ci, tii nə yaayi da ndzəkəŋushi'inəki."

Dədəkənə ŋga mandalə məda

(Mat. 8.23-27; Mar. 4.35-41)

²² Ma ka əndə'i uusəra, kə ndərəvə Yeesu da lyawarənaakii aasəkə kumbawalə. Əŋki ci ka tii, "Tanjəyaamə aa tanjəgi uunəva." Tɔya mədə, tɔya palə. ²³ Ma tɔya dzə də tanjənə də kumbawalə, Yeesu a tsəfə ŋunyinaakii. Wata mandalə mədə a ndzanjə kyanə anə uunəva. Ma tɔya nee, nanə nə ma'inə aasəkə kumbawala kaa tɔya za. ²⁴ Wata tɔya əntsahətə aabii Yeesu, tɔya maddə ka ci, əŋki tii ka ci: "Daada, Daada, wanaamə ka zanə." Yeesu a vədəhə, ca la ŋguruunə ka mədə da ka ma'iitə ca mbudə aadəgyə aadəgyə. Wata shəkətə tɔya ənəgi, tɔya dədəkə kyakya'ə.

²⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, "Pooshi ma'ə vii goonjga goonə kuna?" Amma, ma tɔya, kə ŋgwələgi tii. Kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə əsə. Tɔya laagwashi ahadatii, "Wu sanjə nə əndənə? Taa mədə da ma'inə maa, agi wabənə nə ci ka tii, tɔya fa tə ci."

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndə ginaaja

(Mat. 8.28-34; Mar. 5.1-20)

²⁶ Makə tanjəgi Yeesu da lyawarənaakii aa tanjəgi uunəvə ŋga Galili, waatoo aanə hanyinə ŋga əŋji Gyarəgasinə, ²⁷ jimagərənaakii asəkə kumbawala, wata tɔya guŋjəgərə da əndə'i əndə vərənakii da ginaajinə ashikii. Kə uugi baanə lanjə makə tikə ci da kəjeerənə əsə. Paa ci ka ndzaanə asii. Amma ahada gu'u əŋji nə ndzaanaakii. ²⁸ Neenaakii ka Yeesu, wata ca ka vurənə, ca shi, ca kulagi akəŋwaciikii, ca ŋgərəe ka uurakii, əŋki ci, "Yeesu Uuzənə ŋga Əntanjə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Tuutətə'ə! Ga ha cibə də nyi." ²⁹ Ma bii ci ha'a, acii kə bii Yeesu ka ginaajitə kaa ca dzəgi. Ma ginaajikəya, kə ŋji kəya kəəsə tə əndəkii ŋgaanğa'ə. Acii ha'ə, mapə'əkii ŋji əndətə a ndzaanə da i mahyakahyaka'ə acii kii da asəfəkii. Amma, patə da ha'ə ca dzə də bwaatəginə. Ginaajikii a kagi tə ci aagi bilinə.

³⁰ Wata Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki ci, "Iitə nə ləməkwa?" Əŋki ci, "Ma ləməkya, Bəzəkii." Ma bii ci ha'a, acii Bəzəkii nə ginaajinyiitə dzii də nə ashikii. ³¹ Wata ginaajinyiitə a dza ciinə ka Yeesu, acii ga ca bii ka tii dzənə aasəkə makurəŋə gu'u ŋga zanə.

³² Ma dava, tə'i gəranə ŋga dagəliinə ca alə zəmatii ashi dāŋgərə. Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu kaa ca vii ka tii rəgwa ŋga dzəgərənə aashi dagəliita. Wata Yeesu a vii ka tii rəgwakii. ³³ Tɔya shigi ashi əndətə, tɔya dzə, tɔya dzəgərə aashi dagəliita. Wata dagəliitə a hwayagərə, tɔya kwaalagərə aagi uunəva, tɔya zagi davə patə.

³⁴ Makə nee magəriinə ŋga dagəliitə ka sətə dīi, tɔya huyipaa, tɔya kərə makii aasəkə vərənə da aanə hanyinəkii patə. ³⁵ Makə fii ənjita, wata tɔya shigi ka tsaamə sətə dīi. Tɔya mbu'yagərə aabii Yeesu, tɔya lapaa əndətə dzəgi ginaajinyiitə ashikii dasə a panə abii kii. Da i kəjeerənə ashikii nə ci, kə ənya hanjkalakii. Wata tɔya ŋgwələgi. ³⁶ Ma ənjitə nee də ginətii makə sətə mbə'i əndə ginaajita, kə jigunyi tii ka ənjitə shi daba'a. ³⁷ Wata ənjinyiitə anə hanyinə ŋga Gyarəgasinə patə a ba ka Yeesu, wa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii, acii kə ŋgwali tii ka shanə. Wata Yeesu a ndərə kumbawalə ka palənə saakii. ³⁸ Wata əndətə dzəgi ginaajitə ashikii a kədii acii Yeesu kaa ca dzə atsakii. Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci, əŋki ci ka ca, ³⁹ "Ənuu saaku aasii. Duu dzəgunjəgi ka əŋji sətə dīi Əntanjə ka putaaku." Palənə nə əndətə, ca dzə də baaba ka əŋji patə asəkə vərənə sətə dīi Yeesu ka putaakii.

Uuzənə ŋga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə ŋga Yeesu

(Mat. 9.18-26; Mar. 5.21-43)

⁴⁰ Ənyanə ŋga Yeesu, kə liwə əŋji tə ci ŋgaanğa'ə, acii agi gəranə tə ci ŋji tii patə. ⁴¹ Tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa davə də vərə. Kə shi ci aabii Yeesu, ca gərə'waanə atsaə səfəkii, ca dza ka ci ciinə kaa ca dzə aa hakii aasii. ⁴² Acii tə'i uuzənaakii rəŋwə, uncitə minəkii. Kə dīi fəzətə taa pu'u aji bərə'i. Pooshi labadətə, də ma də ma ha'ə nə ki.

Ma Yeesu a dzə aa ha əndətə, kə tsəkuyi əŋji ŋgaanğa'ə anəkii. Pooshi rəgwa ŋga zə'uginaakii acii ənja. ⁴³ Tə'i əndə'i minə agi ənjita, cibəe bwanea ka ki fəzə pu'u aji

bəra'i. Uushi'inə nja da tə ki. Kə zamagi ki də gənatə patə ka ənji kuzhikinə, amma pooshi əndə mbəe ka mbədəpaanə də ki. ⁴⁴ Wata kya əntəhətə aabii Yeesu da ba'akii, kya təbətə kəjeerənaakii. Pii wata kə dzəgi bwaneatə ashitə. ⁴⁵ Əŋki Yeesu, "Wu daa uree ka nya?" Əŋki patənə ŋga ənji ka ci, əntaa tii. Əŋki Piita ka ci, "Daadə, laŋə nə ənji abiiuku, pooshi ha ŋga zə'uginə." ⁴⁶ Əŋki Yeesu, "Amma tə'i əndə uree ka nyi, acii kə fii nyi tə'i baawəda shigi ashiki." ⁴⁷ Makə nee miitə kə puki ba'atə, wata kya shi. Shishinətə a dzə də udzənə acii ŋgwalənə. Kya gərə'waanə akəŋwacii Yeesu, kya ndzanə dzəgunənə ka ci akəŋwacii ənji patə taa ka mi uree ki ka ci, i makə sətə upaa ki mbədənə pii əsə. ⁴⁸ Wata əŋki Yeesu ka ki, "Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə."

⁴⁹ Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, kə mbu'ya əndə yi ŋga Jayirusə. Əŋki əndətə ka Jayirusə, "Kə uudee uuzətə ka na. Ga ha ənvutə tə maləmə ma'ə." ⁵⁰ Amma, makə fii Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka Jayirusə, "Ga ha ŋgwalə. Vii goonja ka Əntənfə, ka mbədənə nə uuzənaaku." ⁵¹ Makə mbu'i Yeesu aa ha Jayirusə, makapaamə ci rəgwa taa ka wu ka dəməgərənə atsakii madəamə ka i Piita, da Yoohana, da Yakubu da ka i dii uuzətə da məci. ⁵² Ənji patə davə asii, ka tuunə, təya ŋgərəgə ma. Wata əŋki Yeesu ka ənji, "Goonə tuu. Ma uuzətəsa, əntaa əntənə əŋki ki, amma ŋunyinə cifə ki." ⁵³ Wata təya ŋusəgi tə ci acii kə shii tii, kə əŋki uuzətə tanyi. ⁵⁴ Amma wata Yeesu a kəsətə tə uuzətə ka ciinə, ca ba ka ki də ŋgeerənə, "Əndzəgənə, madətə!" ⁵⁵ Wata kə ənyatə əpinə ama uuzətə. Kya madətə pii. Wata əŋki Yeesu, wa ənjə a vii ka ki zəma. ⁵⁶ Ma sətəsa, kə dii ka sə ŋga hurəshishinə ka i dii da məci uuzətə ka shəŋə. Amma Yeesu a ba ka tii, ga təya bapaa sətə dii taa ka wu.

9

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i

(Mat. 10.5-15; Mar. 6.7-13)

¹ Yoo, kə dzatəgi Yeesu də lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii baawəda da rəgwa ŋga lyaakaginə də ginaajinə patə, təya mbədəpaa də ənji bwaneə. ² Wata ca sləkee ka tii, kaa təya dzə də waazanə agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntənfə, təya mbədəpaa də ənja. ³ Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, "Goonə ŋgərəgə taa mi ka dzəginə, taa zala, taa mbuura, taa zəma, taa kwaba əsə. Taa wu agyuunə, ga ca dzə də kəjeerənyinə bəra'i. ⁴ Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vərənə, ndzaamə ga ənjitə liwə tuunə ahatii asii, dəŋə ka saa'itə nuunə madə gatə. ⁵ Ma vərəatə maluumə ənji tuunə dava, shigimə sə goonə davə. Gwa'agimə bərəbərə ŋga vərəatə asəduunə, unə dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, madəmə tii ŋga'ə." ⁶ Wata madənə nə tii, təya palə, təya dəəmə aasəkə vərənyinə kama kama, təya waaza ŋunyi Habara, təya mbədəpaa də ənji bwaneə taa da patə.

*Gwazəginə ŋga haŋkala ŋga *Hirudusə*

(Mat. 14.1-12; Mar. 6.14-29)

⁷ Makə fii Hirudusə, ŋwanjwə anə hanyinə ŋga Galili, sətə daadii patə, wata kə gwazəgi haŋkalaakii. Acii agi banə nə hara ənji, "Kə ma'i Yoohana agi mamətə ənja." ⁸ Hara ənjə a ba, "Anabi *Piya jigagi." Ma hara ənji əsa, təya ba, "Əndə'i əndə agi anabiinə ŋga ŋukə madətə agi mamətə ənja." ⁹ Amma kə bii Hirudusə, "Ya makə kə shi nya lagi nə ŋga Yoohana, wu da nə əndətsə cii kya fa, ənjə a mbudə madə uushi'inaakii ha'a?" Wata Hirudusə a ndzanə aalənə tə Yeesu kaa ca nee ka ci.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə

(Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Yooh. 6.1-14)

¹⁰ Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aabiikii, təya ba ka ci sətə daadii tii patə. Wata Yeesu a 'wagi tə tii daanətii, təya əntəhəgi dzadə da ənja, aadəbii vərənə ŋga Batəsayida. ¹¹ Asee, kə fii dabaala. Wata təya ndzanə nə'unə tə ci aa dəvə. Yeesu a luu tə tii. Ca wabə ka tii agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntənfə. Ma ənjitə ca moo mbədəpaanə də tii əsə, kə mbədəpaa ci də tii.

¹² Ma ətsə uusərə kədəhə ka kulənə, wata lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a əntəhətə aabii Yeesu, təya ba ka ci, "Bawə ka ənjitə, wa təya palə aasəkə vərənyinə da i aasəkə makədəhə kədəhə giwanyitə a makwakwa, kaa təya upaa zəmə da ha ŋga baanə davə. Acii ma gana, agi bilinə naamə." ¹³ Amma əŋki Yeesu ka tii, "Unə nə vii ka tii

zəma." Əŋki tii ka ca: "Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə da hərəfnin bəra'i nəndə acii inə. Madfaamə inə kə gi ka ira zəmə, pooshi ka mbu'unə ka patənati." ¹⁴ Ma bii tii ha'ə, acii ŋguyirənə daanətii maa, ka d'anə nə tii bahə dəbu'u tufə. Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, "Kaalāmə kurəgənyinə. Ndzaneemə ka əŋja. Taa ka ŋgutə kurəga, wa əŋji bahə tufə pu'unə a ndzaanə." ¹⁵ Wata təya ndzaneə ka əŋjitə patə. ¹⁶ Yeesu a ŋgərə burooditə tufə da hərəffitə bəra'i, ca madfəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka dabaala. ¹⁷ Əŋji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə tə ətə mbədaanə, d'əvə pu'u aji bəra'i.

*Banə ŋga Piita, Yeesu nə *Aləmasiihu*

Wabənə ŋga Yeesu aqyanə əntənaakii

(Mat. 16.13-21; Mar. 8.27-31)

¹⁸ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a d'a d'əwa daanəkii. Abiikii nə lyawarənaakii əsə. Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Wu sanə nə nyi ci əŋjə a ba?" ¹⁹ Əŋki tii ka ci, "Ma nə hara əŋji ka bana, hə nə Yoohana əndə d'a bapətisəma. Ma hara əŋji əsə, aji banə nə tii, anabi *Iliya nə hə. Hara əŋji əsə, aji banə nə tii, əndə'i əndə aji anabiinə ŋga ŋukə madfətə aji maməətə əŋja." ²⁰ Əŋki Yeesu, "Ya unə noona, wu nə nyi cuuna ba?" Piita a jikəvə, əŋki ci, "Hə nə Matadəkii dacia Əntanfə." ²¹ Wata Yeesu a d'a ka tii bariya, əŋki ci, "Goona bapaa sətə taa ka wu şanə."

²² Ma daba'əkii ca wabə aqyanə naakii nə, əŋki ci ka tii, "Tyasə ma *Uuzənə ŋga ənda, see a sa ci cibənyinə laŋə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, əŋjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ka madfənə nə ci aji maməətə əŋja."

Nə'unə tə Yeesu

(Mat. 16.24-28; Mar. 8.34-9.1)

²³ Wata əŋki Yeesu ka əŋji patə, "Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi uusəra patə.

²⁴ Tada wu patə ca d'a gazhi'waanə ŋga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma, taa wu patə ətee ka əpinaakii putə ŋga nə'unə tə nyi, ci na luupaa əpinaakii. ²⁵ Mi sanə nə bwatya ŋga upaa patənə ŋga uushi'inə asəkə *duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ²⁶ Acii madfa kə d'ii ayinə tə əndə ka wabənə aqyanəki da aqyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə ŋga ənda, kadə nə ayinə a d'a tə nyi ka wabənə aqyanə əndətə uusəratə nii kya shi da i məghərəvənə geenə da Daadə da ŋga malaaba malaa'ikanyinə. ²⁷ Tantanynə cii kya ba koonə: tə'i hara əŋji ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka ŋwanjuunə ŋga Əntanfə."

Məghərəvənə ŋga Yeesu

(Mat. 17.1-8; Mar. 9.2-8)

²⁸ Makə bii Yeesu wabəətsə ha'ə, ma daba'a baanə taa tighəsə, kə ŋgirə ci tə i Piita, da Yoohana da Yakubu, təya ndərə aanə gijwə kaa ca d'a d'əwa. ²⁹ Ma ca d'a d'əwa, wata kə zə'ugi kəŋwaciinəkii, kə uudfagi kəjeerənaakii talə talə, aji bərənə əsə. ³⁰ Ndzə'a gi'u ha'ə, wata watiitə əŋji bəra'i, təya wabəshi da Yeesu. Waatoo i Muusa da *Iliya. ³¹ Kə jigagi tii da məghərəvənə. Təya wabə aqyanə aniya ŋga mbu'utəgi də slənaakii, waatoo əntənaakii də Urusaliima. ³² Asee, kə kwaalagi i Piita da əŋjitə abiikii ca'ə ca'ə ka ŋjnyinə. Makə vəd'hətə tii, wata təya nee ka məghərəvənə ŋga Yeesu da əŋjitə bəra'i abiikii.

³³ Makə ŋji əŋjitə bəra'i a d'a rəgwa ŋga təkəginə da Yeesu, əŋki Piita ka ci, "Daada, ŋga'ə d'ii makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə: naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə." Asee, mashiimə Piita ginə ŋga sətə bii ci ka Yeesu. ³⁴ Ci ma'ə ka banə ha'a, wata kə shi məzhidəkwatyaminə, kə zadəgi tə tii. Kə ŋgwələgi lyawarənaakii, makə zadəgi məzhidəkwatyamiitə tə tii. ³⁵ Wata əndə a wabya dāgi məzhidəkwatyaminə, əŋki ci, "Waatsə matadə Uuzənaaki. Famə tə ci." ³⁶ Uudənə ŋga wabəətsə ha'ə, wata maneemə lyawarənaakii ka əndə'i əndə ma'ə madfaamə tə Yeesu daanəkii.

Ma ka tsakəya, pooshi lyawarənaakii bapaa sətə nee tii taa ka wu.

9:17 9.17 2 Meem. 4.43-44. 9:18 9.18 5.16. 9:19 9.19 9.7-8; Luka 1.17; 7.16. 9:20 9.20 Mat. 16.16; Luka 22.67. 9:21 9.21 9.36. 9:22 9.22 9.43-45; 17.25; 18.31-34; 24.6-7. 9:23 9.23-24 14.27; 17.33; Mat. 10.38-39; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. 9:26 9.26 12.9; Mat. 10.33; 2 Tim. 1.8; 2.12. 9:27 9.27 Mat. 16.28. 9:28 9.28-29 5.16. 9:29 9.29-36 2 Piita 1.16-18. 9:31 9.31 9.22; 13.33. 9:32 9.32 Yooh. 1.14. 9:35 9.35 3.22; Dzək. 18.15. 9:36 9.36 9.21.

Mbødəpaanə nga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci
(*Mat. 17.14-18; Mar. 9.14-27*)

³⁷ Pukətə hakii, makə jimagərə Yeesu da lyawarənaakii a giŋwə, bəzə ənjə a shi ka guunənə da ci a rəgwa. ³⁸ Wata əndə a shigi agi dabaala, ca madde ka uuraakii, əŋki ci: “Maləma, tuutətə! Tsaamuu uuzənaaki, ci nə cikii, marəŋwa. ³⁹ Agi kəəsənə nə ginaaji tə ci. Gi’u ta’avənəkii ca ka vurənə, agi ghəravənə nə ginaajikii tə ci də ŋgwaanŋwa’ənə, wata əbwyənə nə cikufinə a makii. Ma dzəginə nə ginaajikii kamə, də dzawuunə. ⁴⁰ Kə dzii nyi ciinə ka lyawarənaaku kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.”

⁴¹ Wata Yeesu a ba, “Ya’əmə, unə ənji nga zamanana, pooshi unə gi’i tə Əntanfə, bwaya ənja. Ca’ə guci nii kya ndzaa doona? Ca’ə guci sə’watənəki tuuna? Kirawə ka nyi uuzənaakukii dīi!” ⁴² Ma uuzətə a shi, wata ginaajitə a sləbəgi tə ci aa panə, ca dəgə tə ci də ŋgwaanŋwa’ənə. Wata Yeesu a la ŋguruunə ka ginaajita. Ca mbədəpaa də uuzətə, ca ənəpaagi də ci ka dīi. ⁴³ Ma ənjitə davə patə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə dūunuunə ŋga Əntanfə.

Ənənə nga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii
(*Mat. 17.22-23; Mar. 9.30-32*)

Ma patənə ŋga ənjə a tsaamə dagwa dagwaanə ŋga sətə slənyi Yeesu patə, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, ⁴⁴ “Kapaamə liminuunə ŋga’ə koona fa sənə cii kya ba koonə: ka vəginə nə ənji tə Uuzənə ŋga əndə aacii ənja.” ⁴⁵ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabəətsa. Kə ndzaanə ka tii ma’umbeekii, acii ga təya fii. Kə ŋgwaləgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəkii.

Wu sanə palee də gawuuna?
(*Mat. 18.1-5; Mar. 9.33-37*)

⁴⁶ Kə hwadəgi mabizhinə ahada lyawarənə ŋga Yeesu, təya laagwashi ahadatii kaa təya shii taa wu palee də gawuunə ahadatii. ⁴⁷ Amma, ma Yeesu, makə shii ci hiima ŋga nətii ha’ə, wata ca ŋgərə uuzənə, ca kəŋee ka ci abiikii, ⁴⁸ əŋki ci ka tii, “Taa wu liwə uuzənə, mada putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwə tə nyi, tə Əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa. Cii taa wu palee də daraanə ahadoonə patə, ci nə əndə ətə palee də gawuunə.”

Ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci
(*Mar. 9.38-40*)

⁴⁹ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əŋki ci, “Daada, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka maguŋuura deenə, kə tənəpaa inə tə ci.” ⁵⁰ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Goona tənəpaa tə ci. Cii ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci.”

*Kaareenə ŋga ənji *Samarīya ka Yeesu*

⁵¹ Makə uugi uusəra ŋga ndərənə ŋga Yeesu aadəgyə mbishanə, kə datə ci aniya saakii ŋga dzənə aa Urusaliima. ⁵² Wata ca sləkee ka ənji zəku’i. Təya palə, təya dzəgərə aasəkə əndə’i vərənə anə hanyinə ŋga Samariya ka hada ka ci də ha ŋga ndzaanə davə. ⁵³ Amma, maluuvəmə ənji vərənəkii ka ci, acii kə shii tii oo’i, aa Urusaliima cii kəya moo dzənə. ⁵⁴ Makə fii lyawarənaakii ha’ə, wata əŋki i Yakubu da Yoohana ka ci, “Slandana, kə mwayi hə keena ba, wa gunə a jima kaa ca zamagi də tii kwa?” ⁵⁵ Amma wata Yeesu a zə’ugi aadəbii tii, ca wazə ka tii. ⁵⁶ Ma daba’əkii, təya palə ka əndə’i vərənə.

Ənji banə oo’i, ka nə’unə nə tii tə Yeesu
(*Mat. 8.19-22*)

⁵⁷ Ma təya dzə a rəgwa, wata əndə’i əndə a ba ka Yeesu, əŋki ci, “Taa aama gi hə patə, ka nə’unə nə nyi tə hə.” ⁵⁸ Yeesu a ba ka ci, “Ma gwahyanə, tə’i gu’unyinatii. Ha’ə nə əginyninə əsə, tə’i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, Uuzənə ŋga ənda, pooshi haaki bahə ŋga kapaa tanŋalaki davə.”

⁵⁹ Əŋki Yeesu ka əndə’i əndə əsə, “Nə’uu tə nyi.” Amma əŋki əndətə, “Slandana, taku kaa nya dzə ka ŋgədfəgi tə daadə zəku’i.” ⁶⁰ Yeesu a ba ka ci, “Wa maməətə ənjə a ŋgədfə maməətə ənjatii. Amma, ma ha, duu ka waazanə ka ənji agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntanfə.”

⁶¹ Əŋki ɛndə'i ɛndə ka Yeosu ɛsə, "Slandana, ka nə'unə nə nyi tə hə, amma kapaa ka nyi rəgwa zəku'i kaa nya dzə ka banə ka ənji geenə, a ta'avə tii." ⁶² Əŋki Yeosu ka ci naakii, "Taa ŋgutə ɛndə ca uuzə, ca dzə də tsaamənə aaba'əkii, pooshi uushi cii kəya bələpaa. Makə ɛtsə ha'ə nə ɛndə slənənə ka ŋwanjuunə ŋga ɛntanfə ɛsə, madə kə caamə ci aaba'a, pooshi uushi cii kəya dāpaa."

10

Sləkeenə ŋga Yeosu ka ənji mədfəfə pu'unə aji bəra'i

¹ Ma daba'əkii, kə ta'i Yeosu Slandanə hara ənji mədfəfə pu'unə aji bəra'i. Kə sləkee ci ka tii ənji bəra'i bəra'i zəku'i aasəkə vəranyinə patə i ka patənə ŋga hatə cii kəya ba dzənə də naakii na. ² Ma ɛtsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, "Laŋə nə slənə cifanə, amma gi'u nə ənji slənəkii. Aci ha'ə, dāmə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsəkə sləkeenə ka ənji slənə, təya shi ka slənə cifanə. ³ Paləmə! Ma nə nyi ka sləkeenə koonə, makə sətə ci uuji bagiinə a dzəgərə aagi furetssoofanyinə. ⁴ Goona ŋgərəənə kwaba, taa mbuura. Goona ŋgərəənə ɛndə'i bibinə ɛsə. Ma una dzə, goona səkəpaanə ka nəhəshinə a rəgwa. ⁵ Yi tə dəməgəruunə aa dəvə patə, bamə zəku'i: 'Wa ɛntanfə a kira ndzaanə jamə aa hanə aasii.' ⁶ Madə tə'i ɛndə bahə upaa ndzaanə jamə gatə asii, ka upaanə nə ci də nəhəpaanə goonə tə ci. Madə pooshi, wa jamənə goonə a ɛnə koonə sə goonə. ⁷ Madə kə liwə tii tuunə, ndzaamə gatə asii. Adəmə, samə sətə nə ənjə a vii koonə dəvə. Aci ma ɛndə slənə, kə dəbɛə ənjə a ki'i ka ci zaarənaakii. Goona dəmə kə yi ka ya. ⁸ Vəraatə dəməgəruunə aa dəvə patə, madə kə liwə ənji tuunə dəvə, adəmə sətə nə ənjə a vii koonə. ⁹ Mbədfəpəamə də ənji bwaneə. Bamə ka ənji oo'i: 'Kədəhə nə ɛntanfə ka dā ŋwanjuunaakii ahadoonə.' ¹⁰ Amma, vərəatə dəməgəruunə aa dəvə patə, madə maluunə ənji tuunə dəvə, shigimə dəvə. Dəmə ka hatə ci ənjə a ndzaanə dzubə, una ba ka ənja: ¹¹ "Taa bərəbərə ŋga vəranə goonə ɛnə ndərəvə aa sədiinə, waniinə ca gwa'aanə koonə sə goonə. Amma shiitəmə oo'i, kədəhə nə ɛntanfə ka dā ŋwanjuunaakii ahadoonə.'" ¹² Yeosu a tsəkə banə ka tii, əŋki ci, "Wanyinə ca ba koonə: ma uusərə ŋga dā gəŋwana, kadə nə gəŋwanə ŋga ənji vəranəkii a palee ka ŋga ənji *Sadooma də iza'unə."

Wazənə ŋga Yeosu ka vəranyitə maviimə goonə ka ci

(Mat. 11.20-24)

¹³ "Kə dīi anuunə, ənji Koorazinə! Kə dīi anuunə, ənji Batəsayida! Aci maci ma sə ŋga hurehshii tə dāadii asəkə vəranyitə goonə, də Tiira da də Sidoonə dīi, kadə kə ŋgaanɡii tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə aɡi ɛntədfəka ka baariinə oo'i, kə baa tii ka ɛntanfə. ¹⁴ Ci dīi, ma uusərə ŋga dā gəŋwana, kadə paleenə nə gəŋwanə goonə ka ŋga ənji Tiira da ŋga ənji Sidoonə də iza'unə. ¹⁵ Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə saŋa, kadə ndərənə nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə sunwə kəgərə nə ənji tuunə!"

¹⁶ Əŋki Yeosu ka lyawarənaakii ɛsə, "Ma ɛndətə fii tuuna, tə nyi fii ci. Ma ɛndətə kaaree koonə ɛsə, ka nyi kaaree ci. Ma ɛndətə kaaree ka nya, ka ɛntanfə ɛtə sləkee ka nyi kaaree ci."

Ənyanə ŋga ənjitə mədfəfə pu'unə aji bəra'i

¹⁷ Ma daba'ə palənə ŋga ənjitə mədfəfə pu'unə aji bəra'i ka ha ŋga dā waaza, kə ənya tii də moofasəkə ka shaŋə, əŋki tii ka Yeosu, "Slandaniina, taa ginaajinyinə maa, madə kə wabiinə ka tii də ləməkə, kə fii tii tiinə." ¹⁸ Wata əŋki ci ka tii, "Kə nee nyi ka *Seetanə ca kulya dadəgyə makə pyapifənə ŋga vənə. ¹⁹ Wiitsa, kə vii nyi koonə baawəda ŋga wiigi'inə aɡyanə rəhunə da məganɡaŋa i baawəda aɡyanə dabaranyinə ŋga Seetanə patə. Pooshi uushi bwayakii na upaa tuunə. ²⁰ Amma goona dā moofasəkə acii makə fii ginaajinyinə tuunə. Gədfə kə dīi unə moofasəkə acii makə dīi ləmūunə manaahəkii dagə."

Da maŋushinə ŋga Yeosu

(Mat. 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, kə uufəgi səkə ŋga Yeosu aashi Malaaba Ma'yanə ka shaŋə. Wata əŋki ci, "Ya'ə Daada, Slandanə ŋga dadəgya da ŋga duuniya, kə kuyirii nyi tə

9:61 9.61 1 Meem. 19.20. 9:62 9.62 11.2; Fil. 3.13. 10:1 10.1-12 9.1-6. 10:4 10.4 22.35; 2 Meem. 4.29. 10:5 10.5-6 2.14. 10:7 10.7 1 Tim. 5.18; 1 Koor. 9.6-14. 10:9 10.9-11 11.2. 10:11 10.11 Slənə 13.51; 18.6. 10:12 10.12 Mat. 10.15. 10:13 10.13-14 Isaa. 23.1-16. 10:15 10.15 Isaa. 14.13,15. 10:16 10.16 9.48; Mat. 18.5; Mar. 9.37; Yooh. 13.20. 10:17 10.17 9.10; Mar. 6.30. 10:18 10.18 Yooh. 12.31; Səniinə 12.9. 10:19 10.19 Jab. 9.11.3. 10:20 10.20 Shig. 32.32; Fil. 4.3; Səniinə 3.5.

hə, acii ma sətə hiwee hə acii ənjitə shii uushi'inə da ənji hiima, kə baarəgi hə ka ənji saakii. Ha'ə dīi, Daadə, acii ha'ə makə ətsə kad'eesəkə ka hə.”

²² Wata əŋki ci ka ənja, “Patənə nga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə. Pooshi ənji shii taa wu nə nyi madaamə Daadə. Pooshi ənji shii taa wu nə Daadə əsə madaamə nyi da ənjitə ta'i nyi kaa nya baariigi ka tii tē ci.”

²³ Ma daba'əkkii, Yeesu a zə'uği aadəbii lyawarənaakii, əŋki ci ka tii daanətii, “Tə'i barəkaanə ashuunə acii agi neenə nuunə ka sətə ca d'aaɸa. ²⁴ Acii wanyinə ca ba koonə: laŋə nə anabiinə da meeminə mwayi ka shaŋə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə.”

*Misaali də ŋunyi aginə nga əndə *Samariya*

²⁵ Wata əndə'i maləmə a maɸətə, ca gwanə ka laagwa uushi'inə ama Yeesu kaa ca shii kəsənə tē ci agi waɸənaakii, əŋki ci ka ci, “Ya ənə Maləma, mi dəbēe d'anəki kaa nya upaa əpinə ətə pooshi ka uudəna?” ²⁶ Əŋki Yeesu ka ci, “Mi saŋə bii bariya nga Əntaŋfwa? Mi cii kəya moo bana?” ²⁷ Wata əndətə a ba ka Yeesu, “Uuduu tē Əntaŋfə Slandanəku də ədzəmə rəŋwə, də patənə nga əpinaaku, də patənə nga ŋgeerənaaku, də patənə nga haŋkalaaku. Uuduu tē əndətə əbiiku əsə makə sətə cii kwa uudə naaku na.” ²⁸ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Awa! goonɣaaku. Maa agi d'anə nə hə ha'ə, ka upaanə nə hə əpinə.”

²⁹ Amma, ma maləmətə, kə mwayi ci baariinə oo'i, əndə goonɣa nə ci. Wata ca ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “I wu saŋə nə ənjitə əbiikya?”

³⁰ Əŋki Yeesu ka ci, “Fətə, tə'i əndə'i əndə sha ma'i də Urusaliima kaa ca dzə aa Yarikoos. Ma ca dzə, wata kə kulavə ci aasəkə maaba. Təya ŋgwaafəgi kəjeerənyinə ashikii, təya fəsləgi tē ci, dara əpinə mbid'ee tii a makii. Wata təya palə satii. ³¹ Asee, tə'i əndə'i *limanə ca dzənaakii. Makə lapaa ci tē əndətə gujaɸə, wata ca wusləgi aadə taŋgala rəgwa, ca pitəgi saakii. ³² Ha'ə əsə wata əndə'i əndə agi slikerənə nga *Leewi a shinaakii. Makə lapaa ci tē əndətə əsə, wata ca wusləgi aa taŋgala rəgwa, ca pitəgi saakii. ³³ Amma tə'i əndə'i əndə Samariya ca dzə naakii oogə da gatə da rəgwa. Wata ca lapaa tē ci. Makə nee ci ka əndətə gujaɸə, kə nyihə ci təgunuunaakii. * ³⁴ Ca əntsahətə aabiikii. Ca ŋgərəvə maarə da ma'i inabi, ca həəjivə ka ci ka uyiginə, ca fuudətə ka ci uyigiita. Ca ndərəvə də ci aa ba'a vaməndaakii, ca kərəgi tē ci aa kuvə mu'uminə, ca hadatəgi də ci davə. ³⁵ Pukətə hakii, ca ŋgiragi *hwaslə bəra'i, ca vii ka slanda kuvətə, ca ba ka ci: 'A nəhətə hə ka nyi əndəna. Mada kə ziigi hə də uushi palee ka əna, maa kə ənya nyi, ka shinə nə nyi ka ki'inə ka hə saaku.' ”

³⁶ Wata əŋki Yeesu ka maləmətə, “Ya ha, ya agi əŋjinyiitə makka, wu nə əndə nga əndətə kulii ənji maabətə aagyanəkəya?” ³⁷ Wata əŋki maləmətə ka Yeesu, “Əndətə dīi ka ci ŋga'əənə.” Əŋki Yeesu ka ci, “Yoo, kə fii hə. Duu də d'anə ha'ə makə ətsa.”

Luunə nga i Marəta da Mariyaama tə Yeesu

³⁸ Ma Yeesu da lyawarənaakii a dzə, wata təya mbu'u aasəkə əndə'i vəranə. Ma dava, tə'i əndə'i minə ətə dīi ləmətə Marəta. Kə liwə ki tē ci aa hatə aasii. ³⁹ Tə'i cikəŋuci əsə ətə dīi ləmətə Mariyaama. Ma kya, kə gi ki, kya ndzaanə dasə a panə atsaə səɸə Yeesu Slandana, ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka ənja. ⁴⁰ Ma Marəta natə əsa, wata kə ŋgərəgi slənə nga makinə haŋkalatə də ŋgwaanɣwa'ənə. Wata kya shi aabii Yeesu, əŋki ki ka ci, “Ya ənə Slandana, ŋga'ə ka hə makə bwasee cikəŋunəki ka nyi, nyi daanəki, ka paka'anə da slənə nii? Bawə ka ki, wa kya shi ka tsakənə tē nyi dīi.” ⁴¹ Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ki, “Hə Marəta, kə ənvutə hə naaku nə də uushi'inə laŋə. ⁴² Amma uushi rəŋwə saakii nəndə madəbəkii. Mariyaama tagi ŋunyi uushə tē pooshi ənji ka mbeenə ka gutsəginə aciitə shaŋə.”

11

Dzəgunənə nga Yeesu ka lyawarənaakii agyanə d'a də'wa

(Mat. 6.9-13; 7.7-11)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a d'a də'wa ka əndə'i ha. Makə uudəpaa ci, wata əndə'i əndə agi lyawarənaakii a ləgwa ka ci, “Slandaniina, dzəgunətə keenə d'a də'wa makə

10:21 10.21 4.18; Mat. 11.25. 10:22 10.22 Mat. 11.27. 10:24 10.24 1 Piita 1.10-12. 10:25 10.25 18.18; Mat. 19.16; Mar. 10.17. 10:27 10.27 Mat. 22.37,39. 10:28 10.28 Leew. 18.5; Rooma 10.5; Gal. 3.12; Yooh. 13.17.

* 10:33 10.33 Samariya: Mat. 10.5; Luka 9.52; 17.11,16; Yooh. 4.9,39-40; Slənə 1.8; 8.1,5,14-17,25; 9.31. 10:38 10.38-40 Yooh. 11.2; 12.2-3.

sətə jigunyi Yoohana ka lyawarənaakii.”² Wata əŋki Yeesu ka tii, “Ma una dfa də'wa, ma banuuna:”^{*}

“Ya'ə Dəsəniina, d'awə ka taa wu patə a dəla də ləməku.

Dawə nwanjuunaaku taa da patə.

³ Duu də ndii keenə zəmə n'ga adənə uusəra patə.

⁴ Tifyagi keenə 'waslyakəənə geenə, makə sətə ciina tyaafagi ka ənji patə ətə ca d'aaɗa keenə 'waslyakəənə.

Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə.”

⁵ Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Yaci tə'i əndə'i əndə agyuunə da guvakii. Kə ma'i ci, kə gi ci aa hakii ahada vəɗa, ca ba ka ci: 'Guvakya, ndii ka nyi zəma. ⁶ Aciə tə'i əndə'i guvakii wuslyagəre aa haki əndzə'i. Oogə nə ci ka dzənə. Pooshi taa mi aciiki n'ga viinə ka ci əsə.’ ⁷ Yaci kə jika guvakii ətə ka ci da kumu, əŋki ci, 'Hərəpaa tē nyi kəɗa'ə! Kə uugi nyi pa'əgi makuva, kə uugiinə baanə da manjeevənaaki. Paa nyi ka mbeenə ka madətənə kaa nya vii ka hə zəma.’ ⁸ Iitə na dfa? Wiinə səndə cii kya ba koone: Ma əndəta, paa ci madətə ka vii ka guvakii sətə kədii ci aciikii putə n'ga guvanatii, amma putə n'ga yiirə n'nyinə agikii ma'i ci ka viinə ka ci sətə dəbee ka ci patə.

⁹ “Ma nya, wanyinə ca ba koone əsə: ma d'anuuna, kədiimə, ka viinə nə ənji koone sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəginə nə ənji koone makuva. ¹⁰ Aciə taa wu patə kədii, ka viinə nə Əntan'fə ka ci. Taa wu patə ali əsə, ka upaanə nə ci səkii. Ka wunəginə nə ənji ka əndətə dzii makuvə əsə. ¹¹ N'gutə dənə san'ə ahadoonə ca n'gərə rəhunə, ca vii ka uuzənaakii mad'a ləguyi ci hərəfina? ¹² Anii ka n'gərənə nə ci məgan'gan'ə, ca vii ka ci mad'a ləguyi ci alina? Pooshi. ¹³ Taa unə mən'gərəkikinyinə maa, kə shii unə vii n'nyinə uushi'inə ka manjeevənə goonə; sakwa Dəsənuunə ətə dagyə d'ii, ka sləkeenə nə ci ka Malaaba Ma'yanə ka ənjitə ca kədii aciikii əsə!”

Bərapaanə n'ga ənji tə slənə n'ga Malaaba Ma'yanə
(Mat. 12.22-30; Mar. 3.20-27)

¹⁴ Ma ka əndə'i uusəra, kə lyaakagi Yeesu ginaaja ashi ənda. Ma ginaajikəya, agi kəsəginə nə ci gana a ma əndəkii, pa ca mbee ka wabənə. Makə dzəgi ginaajita, wata masəganatə a ndzan'ə wabənə. Ənjitə n'ji d'ava, kə d'ii ka tii ka sə n'ga hurəshishinə.

¹⁵ Amma əŋki hara ənja, “Də baawəɗa n'ga *Byaləzabulə, n'wan'wə n'ga ginaajinyinə, nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə.” ¹⁶ Ma hara ənji əsa, kə m'wayi tii fa b'waya wabənə a ma Yeesu. Təya ba ka ci, a dfa ci ka tii sə n'ga hurəshishinə kaa t'əya shii oo'i, də baawəɗa n'ga Əntan'fə nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə.

¹⁷ Amma, ma Yeesu, kə shii ci hiimatii. Wata əŋki ci ka tii, “Taa n'gutə n'wanjuunə təkəgi bəra'i putə n'ga mabizhinə, ka əntənə nə n'wanjuunəkii. Yikii əsa, ka d'aginə ka uufinə. ¹⁸ Wanuunə ka banə oo'i, də baawəɗa n'ga Byaləzabulə nə nyi ka lyaakagi ginaajinyinə. Waatoo, agi panə nə *Seetanə da naakii nə kwa? Aa iitə mbeenə n'wanjuunaakii ka kəŋaanənə d'iya? ¹⁹ Yoo, mad'a də baawəɗa n'ga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu d'ii vii ka *lyawarənə goonə natii baawəɗa n'ga d'anə ha'a? Slənatiə na baarii oo'i, ma sətə ciuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁰ Amma makə d'ii ci, də baawəɗa n'ga Əntan'fə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, yoo, ci baarii oo'i, kə n'jan'ə Əntan'fə dfa n'wanjuunə ahadoonə.

²¹ “Ma mandalə ənda, mad'a ma'aanəkii nə ci ka nəhə yaakii, pooshi uushi ca uree ka uushi'inaakii. ²² Amma, mad'a kə shi əndətə palee ka ci də n'geerənə ka ənslənə tə ci, ka hwaməpaanə nə ci tə ci, ca gut'sətə patənə n'ga uushi'inə n'ga pagii'tə cii kəya hwafəgi, ca təkəpaa ka ənjaakii.

²³ “Tada wu nə əndə pooshi liwə tə nyi, əndə daawaanaaki nə ci ətsa. Tada wu nə əndə pooshi agi tsakənə tə nyi agi tsəkənə əsə, əndə kuzhidəginə nə ci.”

Wabənə n'ga Yeesu agyanə ənyanə n'ga ginaaja
(Mat. 12.43-45)

²⁴ “Mad'a kə dzəgi ginaaji ashi ənda, ka dzənə nə ci kura'ə aagi bilinə ka hatə pooshi ma'inə davə ka alə ha n'ga əpisəka. Mad'a malapaamə ci ha, ka banə nə ci ka naakii na, 'A ənə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.’ ²⁵ Wata ca ənə aa dəwə, ca dəməgərə, ca lapaa hakii maslaabakii, mahad'akii n'ga'ə. ²⁶ Makə nee ci ha'ə, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə məd'əfə ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, t'əya dəməgərə aashi

11:1 11.1 5.16. * **11:2** 11.2 N'wanjuunə n'ga Əntan'fə: 4.43; 9.2,62; 10.9,11; 17.21; 19.11; Slənə 1.6-8; 19.8; 28.23,31.
11:3 11.3 12.22-32. **11:7** 11.7-8 18.5. **11:9** 11.9 Mat. 7.7. **11:14** 11.14-15 Mat. 9.32-34. **11:16** 11.16
Mar. 8.11; Mat. 16.1. **11:20** 11.20 17.21. **11:21** 11.21 Isaa. 49.24. **11:23** 11.23 9.50; Mar. 9.40.

ændeta, tœya ndzaanê. Ma ndzaanê nŋa ændeta, ka đanê tøgugunê palee ka nŋa nŋukê.”

Tantanyinê nŋa waha

²⁷ Baginê nŋa Yeesu ha'a, wata ændê'i minê gatê agi dabaala a wabê da ci, kya ba ka ci, "Tê'i barêkaanê ashi miitê pwayi tê hê, êtê sii hê 'wanê a matê." ²⁸ Wata ênŋi Yeesu ka ki, "Amma, ênjitê ca fa wabê'nê nŋa êntanŋfê, tœya nê'utê, palee dê barêkaanê."

Lêgwa sê nŋa hurêshishinê a ma Yeesu

(Mat. 12.38-42)

²⁹ Ma êtsê dabaala a tsakê đanê lanŋê abii Yeesu, wata ca ndzanŋê banê ka tii, ênŋi ci, "Ma ênji nŋa zamanana, bwaya ênja. Agi alênê nê tii kaa ênjê a đa ka tii sê nŋa hurêshishinê. Amma pooshi sê nŋa hurêshishinê ci ênjê a đa ka tii, mad'aamê êtê đii êntanŋfê dê anabi Yunana. ³⁰ Waatoo, makê sê'tê ndzaa Yunana ka sê nŋa hurêshishinê ka ênji vëranê nŋa Niniva, ha'ê nê Uzênê nŋa ændê a ndzaanê ka sê nŋa hurêshishinê ka ênji nŋa zamananê êsê. ³¹ Ma uusëra nŋa đa gëŋwana, kadê nê miitê đii nŋwanuunê agyanê hanyinê nŋa Saba a mad'ê, kya vii ma'inê ka ênji nŋa zamanana, acii kê ma'ya ki dzadê daga anê hanyinatê, kya shi aabii nŋwanwê Sulayimaanu, kaa kya fa macicirê dzëgunênaakii. Yoo, tê'i sê'tê palee ka Sulayimaanu ganê; amma pooshi unê agi fa wabênaakii. ³² Ma uusëra nŋa đa gëŋwana, kadê nê ênji Niniva a mad'ê, tœya vii ma'inê ka ênji nŋa zamanana, acii makê fii tii waazanê nŋa Yunana, kê baa tii ka êntanŋfê. Yoo, tê'i sê'tê palee ka Yunana ganê, amma pooshi unê baanê ka ci."

Ndzaanê nŋa ginê makê garêkuwa

(Mat. 5.15; 6.22-23)

³³ "Pooshi ændê ca tözövê gunê aasêkê garêkuwa ka kapaanê ka ma'umbee ha taa ca umbêtê dê kënŋwê êsê. Amma ka madzakê ha dzakëpaanêkii, kaa ênjitê ca dëmê aa kumu a nee ka ha camê.

³⁴ "Ma ginêku, makê garêkuwa nê ci ka shishinê. Mad'a jamê nê ginêku, agi mađerêha nê hê êtsa. Amma, mad'a pooshi ginêku ndanŋê ndanŋê, agi tøkunê nê hê êtsa. ³⁵ Acii kii điya, aa ha nêhê acii ga bërënaaku a ndzaanê ka tøkunê. ³⁶ Mad'a ma bërê'tê ashiku, pooshi tøkunê taa gi'u agikii, ka bërënê ka shanŋê makê sê'tê ci garêkuwa a bërê."

*Dzalênê nŋa Yeesu tê *Farisanyinê da *maliminê nŋa bariya*

(Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40)

³⁷ Uudëpaanê nŋa Yeesu wabê'nê ha'a, wata ændê'i ændê Farisa a 'wa tê ci aa hakii aasii ka zëma. Fanê nŋa Yeesu ha'a, wata ca palê, tœya ndzanŋê adê zëma. ³⁸ Neenê nŋa ændê Farisatê ha'ê, kê kënŋee ka ci acii pooshi Yeesu yibëgi ciinêkii zaku'i makê sê'tê bii alê'aada nŋa *Yahudiinê. ³⁹ Wata ênŋi Yeesu Slandanê ka ci, "Ma unê điya, unê Farisanyinê, agi bëezëginê nuunê ba'a nŋa kwalaka da nŋa doosa. Amma, ma dasêkê êdzëmuunê, nŋa'ê koonê nê êmbanê, mëŋgërêkikinyinê nuunê êsê. ⁴⁰ Pooshi nuunê ta'a! Ya êntanŋfê êtê đapaa rëgwa ba'a, mad'apaamê ci rëgwa sêkê êsê kwa? ⁴¹ Gëđê ma đanuunê điya, viimê ka maaghiinê sê'tê asêkê kwalakinê goonê, da asêkê doosënyinê goonê. Ma êtsê điya, taa mi goonê patê ka ndzaanê camê.

⁴² "Amma, tê'i nŋgëra'wê ashuunê, unê Farisanyinê, acii agi viinê nuunê zaka nŋa nŋunyi banyinê kama kama. Amma, paa unê ka slênê uushi dê rëgwakii, paa unê ka uudênê tê êntanŋfê êsê. Wiitê sê'ëndê dëbee đanuunê, amma, ga ca zaanê koonê êsê nê vii zaka.

⁴³ "Tê'i nŋgëra'wê ashuunê, unê Farisanyinê, acii ma una, ka hatê da ginê davê moonuunê ndzaanê asêkê *kuvê dë'wa. Ma moonuunê esa, a nêhëpaa ênji tuunê nŋa'ê a luuma. ⁴⁴ Tê'i nŋgëra'wê ashuunê, acii makê gu'u ênji êtê pooshi ênji nee nuunê, ênjê a wiigi anêkii yadê shiinê."

⁴⁵ Wata ændê'i ændê agi maliminê nŋa bariya a mad'êtê, ca ba ka Yeesu, ênŋi ci, "Malëma, ma ha wabê ha'ê điya, agi dzaananê nê hê tiinê da i inê êsê." ⁴⁶ Wata ênŋi Yeesu, "Tê'i nŋgëra'wê ashuunê êsê, unê maliminê, acii agi nŋgërvënê nuunê ka ênji mazëzêkê kërënê 'wa'ê. Taa dê mashiku ciinuunê pooshi unê ka tsakênê tê tii.

⁴⁷ "Tê'i nŋgëra'wê ashuunê, acii agi ghënêtênê nuunê nê nŋa gu'u nŋa anabinyinê nŋa'ê. Yoo, dzëdzëshi'inuunê bëëlëgi tê tii. ⁴⁸ Ma êtsê điya, kê baarii oo'i, kê kadëesêkê koonê nê slênê nŋa dzëdzëshi'inuunê; acii ma tœya, kê bëëlëgi tii anabinyinê; ma unê

əsa, agi hadəginə nuunə də nē ŋga gu'watii. ⁴⁹ Putakii ha'ə baarii Əntañfə shiinaakii, ətə hii ci oo'i: 'Kadə nii kya kaala ka tii anabinyinə da masləkee ənja. Kadə nē təya bəələgi hara ənji agitii, təya cibee ka hara ənji əsə.' ⁵⁰ Acii ha'ə, patənə ŋga anabinyiite bəələgi ənji njananə ka taganə ŋga duuniya ca'ə ka əndzə'i, anə ənji ŋga zamananə nē gəŋwanəkii. ⁵¹ Waatoo njananə ka bəələnə tē Habiila, ca mbu'ya ka ŋga Zakariya. Ma ca, ahada maduunə kuvə ŋga Əntañfə da ha ŋga d'a sataka bəələgi ənji tē ci. Weewee wanyinə ca ba koonə: aanə ənji ŋga zamananə nē gəŋwanə ŋga bəələhiitə a kulaanə.

⁵² "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə maliminə, acii kə pa'əgyuunə rəgwa ŋga shiinə də Əntañfə agyanə ənja. Unəkii əsa, mapitəgimuunə davə. Ma ənjitə ca moo pitəginə davə əsa, agi tənəginə nuunə tē tii."

⁵³ Ma ətsə Yeesu a palə saakii, wata maliminə da Farisanyinə a ənəgi ka ci də mabu ədzəma, acii kə bəzəgi səkətii aashikii ka shanə. Təya ndzanə laagwa ka ci wabənə lanə, ⁵⁴ kaa təya shii kəsənə tē ci agi wabənəakii.

12

Nəhə na acii d'aginə ka ənjitə ca kərə ka Əntañfə də bəra'i asəkətii

(Mat. 10.26-27)

¹ Tə'i əndə'i saa'i, kə dzii ənji də nē lanə dərəva. Ha'ə maa wiinə nē ənjə a ba'a sədə ŋga ənja. Wata Yeesu a wabə da lyawarənaakii zəku'i, əŋki ci ka tii, "Nəhəmə noonə na acii goona d'agi ka ənjitə ca kərə ka Əntañfə də bəra'i asəkətii makə ŋga Farisanyinə. Acii kə ndzaa tii makə burəjanə ətə ca əbutə mahwadə əmpunə patə. ² Taa mi patə nəndə ma'ambeekii, kadə na shigi agyə. Taa mi patə nəndə mashiimə ənji əsə, kadə nē ənjə a shii. ³ Acii ma sətə cuuna wabə ka təkū təkunə, ka fanə nē ənji ka macama ha. Ma sətə cuuna bavə ka əndə a liminəkii də matatahinə əsə, unə ka mapə'ə makuva, kadə wazəginə nē ənji a babara."

Ŋgwələnə tē Əntañfə

(Mat. 10.28-31)

⁴ "Wanyinə ca ba koonə, unə guviinəki: goona ŋgwələ acii ənja. Acii wata tē ba shishinə mbeenə nē tii ka bəələginə, amma, ma daba'əkii, pooshi uushi ci təya mbee ka d'anə ma'ə palee ka ətsa. ⁵ Wanyinə ca ba koonə əndətə dəbēe una ŋgwələ: ŋgwələmə tē Əntañfə. Acii ma ca, makə ŋgərəgi ci əpinə a ma ənda, ka mbeenə nē ci ka kagərənə tē ci aagi gutə sujwa. Awa, wanyinə ca ba koonə: tē cikii dəbēe una ŋgwələ.

⁶ "Əntaa tufə ci ənjə a vii əginəyinə ka kwaḃa bəra'i kwa? Amma patə da ha'ə, pooshi taa rəjwə ahadatii ətə ca zaanə ka Əntañfə. ⁷ Taa shiŋkinə ŋga nuunə maa, maḃaanakii patə acii Əntañfə. Makə ha'ə d'iya, goona ŋgwələ: kə palee unə ka əginəyinə patə də məghərəvənə."

Seedanə tē Yeesu

(Mat. 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸ "Wanyinə ca ba koonə əsə, mad'a kə bag'i əndə paŋgəranə akəŋwacii ənji oo'i naaki nē ci, nyi maa, *Uuzənə ŋga ənda, ka banə nē nyi paŋgəranə akəŋwacii malaa'ikanyinə oo'i naaki nē ci uusəratə nē Əntañfə a d'a gəŋwanə. ⁹ Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəŋwacii ənja, nyi maa, Uuzənə ŋga ənda, ka kaareenə nē nyi ka ci akəŋwacii malaa'ikanyinə uusəratə nē Əntañfə a d'a gəŋwanə.

¹⁰ "Taa wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzənə ŋga ənda, ka tifyaginə nē Əntañfə tē ci. Amma, ma əndətə bərapaa tē Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntañfə ka tifyaginə tē ci.

¹¹ "Mad'a kə kirə ənji tuunə aakəŋwacii gəŋwanə aasəkə kuvə də'wa, taa aakəŋwacii harii gayinə, goona ənvutə noonə nē ka buurə sətə nuuna jikəvə ka tii ka luupaa də noonə na. ¹² Acii Malaaba Ma'yanə na dzəgunətə koonə sətə nuuna ba ka saa'ikii."

Misaali də mad'ikə əndə gəna

¹³ Wata əndə'i əndə agi dabaala a jikəvə aagi wabənə ŋga Yeesu, əŋki ci, "Maləma, bawə ka nyi ka gawaaki, wa ca təkəpaa keenə sə ŋga zəmə də yitə bwasee dəsoniinə keenə." ¹⁴ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Wu sanə kapaa tē nyi ka d'a koonə gəŋwanə, taa ka təkəpaa koonə sə ŋga zəmə də ya?" ¹⁵ Wata əŋki Yeesu ka patənə ŋga ənja, "Damə han'kala, goona ndzaanə ka ənji moo gəna. Acii ma gəna, əntaa ci nəndə ka kəsəpaa əpinə a ma ənda, taa iitə nē bəəzənə ŋga gənakiil."

¹⁶ Ca da ka tii ɛndɛ'i misaali, ɛŋki ci, "Tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ gɛna da ha nɔɔa uuzanaakii sha dɛi. Kɛ upaa ci sɛ nɔɔa ma davɛ nɔɔa nɔɔa. ¹⁷ Ca ndzaanɛ, ca hiima, ɛŋki ci ka naakii na: 'Tɛtɛ sanɛ dɛnɛkya? Aciɛ pooshi nyi da ha nɔɔa ɛɛi sɛ nɔɔa matsa.' ¹⁸ Ca jikɛvɛ ka naakii na, ɛŋki ci: 'Awa, wiinɛ sɛndɛ dɛnɛki: a waalagi nyi dɛbunɛyinaaki kaa nya gɛnɛ madiɛgɛrɛkii palee ka i ɛtsa, nya fɛdɛgɛrɛ sɛ nɔɔa maaki aa davɛ da hara uushi'inaaki. ¹⁹ Ma daba'ɛkii, nya ba: Kay! Tɛ'i sɛ nɔɔa ma aciiki lanɛ! Ka mbu'unɛ ka nyi ka adɛnɛ agi fɛzɛnyinɛ lanɛ. Aciɛ ha'ɛ, ka ɛpinɛ nɛ nyi sɛkɛ nɔɔa ɛna, ka zɛmɛnɛ nɛ nyi, nya sa, nya da manɔɔshinɛ.' ²⁰ Amma wata ɛŋki ɛntanɔɔfɛ ka ci, 'Mabana! Ka vɛdɛnɛ ca shi nɛ nyi ka nɔɔgɛrɛgi ɛpinɛ a maku. Wu sanɛ na fɛdɛ uushi'inaaku ɛtsɛ dzatɛgi ha?' " ²¹ Yeesu a uudɛpaa dɛ banɛ, ɛŋki ci, "Ha'ɛ nɛ ndzaanɛ nɔɔa ɛndɛtɛ ca dzaadza dɛ uushi'inɛ wata ka naakii na, amma paa ci ɛndɛ uushi'inɛ akɛɔɔwacii ɛntanɔɔfɛ."

Gi'inɛ tɛ ɛntanɔɔfɛ
(Mat. 6.25-34)

²² Yoo, ɛŋki Yeesu ka lyawarɛnaakii, "Aciikii cii kya ba koonɛ: goona buurɛ sɛtɛ cuuna kavɛ aa moonɛ koonɛ gɛrɛ dɛ ɛpinɛ; taa sɛtɛ cuuna umbee dɛ purɛkinɛ goonɛ ɛsɛ, goona buurɛ. ²³ Aciɛ ɛpinɛ palee ka zɛmɛ dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ, shishinɛ palee ka kɛjɛerɛnɛ dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ ɛsɛ. ²⁴ Tsaamɛmɛ ɛginyinɛ: pooshi ratii, paa tii ka slɛnɛ cɛfanɛ, pooshi kuvɛ shigatii, pooshi dɛbɛwatii ɛsɛ; amma agi adɛvɛnɛ nɛ ɛntanɔɔfɛ ka tii. Lanɛ dɛrɛva palee unɛ ka ɛginyinɛ dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ! ²⁵ Wu sanɛ agyuuɛnɛ ca mbee ka tsakɛvɛ gɛrɛnɛ nɔɔa ɛpinɛakii taa gi'u putɛ nɔɔa buurɛ uushi'inaakɛya? ²⁶ Ya makɛ pooshi unɛ ka mbeenɛ ka datɛ tsarɛ nɔɔa uuji uushi'inɛ makɛ ɛtsa, ka mi dɛi cuuna ɛnvutɛ noonɛ nɛ dɛ buurɛ hara uushi'ina? ²⁷ Tsaamɛmɛ makɛ sɛtɛ ci gudɛzɛnyinɛ a gɛrɛ dɛ bilɛ: pooshi tii ka slɛnɛnɛ, pooshi tii ka datɛ kɛjɛerɛnɛ ka shishinɛtɛi ɛsɛ. Amma wanyinɛ ca ba koonɛ: taa nɔɔwajwɛ Sulayimaanu da patɛnɛ nɔɔa mɛghɛrɛvɛnɛakii maa, makamɛ ci dagwa kɛjɛerɛnɛ makɛ gudɛzɛnyinɛ dɛ bilɛ. ²⁸ Kɛ kavɛ ɛntanɔɔfɛ kɛjɛerɛnɛ ka kuzhinyinɛ ɛnɛ ɛnshinɛ una nee, ma doorɛ, ɛŋjɛ a ɛtsagi. Sakwa unɛ dɛi, paa ci agi vii koonɛ kɛjɛerɛnɛ kwa? Una! gi'u nɛ gi'inɛ goonɛ tɛ ɛntanɔɔfɛ! ²⁹ Goona ɛnvutɛ noonɛ nɛ dɛ aalɛ sɛ nɔɔa adɛnɛ da sɛ nɔɔa saasanɛ sharɛ. ³⁰ Aciɛ ma uushi'iitɛsɛ pata, ɛŋjitɛ mashiiɛmɛ tɛ ɛntanɔɔfɛ ca ka hanɔɔlatii davɛ. Ma Dɛsɛnuunɛ, kɛ shii ci oo'i, nɔɔa'ɛ koonɛ. ³¹ Aciɛ ha'ɛ, ma dɛnuuna, kavɛmɛ nuunɛ tanɛ ka nɔɔwajuuɛnɛ nɔɔa ɛntanɔɔfɛ. Ma hara uushi'iitɛsɛ ma'ɛ, ka tsakɛvɛnɛnɛ nɛ ci koonɛ. ³² Goona nɔɔwale, unɛ ɛnɛ ɛnɔɔaki, aciɛ kɛ kadɛesɛkɛ ka ɛntanɔɔfɛ Dɛsɛnuunɛ nɛ vii koonɛ nɔɔwajuuɛnɛ."

Tsɛkɛ gɛna asii dagyɛ
(Mat. 6.19-21)

³³ "Dɛrɛmagimɛ dɛ uushi'inɛ goonɛ, tɛkɛpaamɛ kwabakii ka maaghiinɛ. Tɛslɛmɛ mbuurɛ ɛtɛ pooshi ka iirɛnɛ sharɛ ka ɛɛi kwaba davɛ. Dzatɛgimɛ dɛ uushi'inɛ goonɛ asii dagyɛ ka hatɛ pooshi ka zanɛ sharɛ. Ma dɛva, pooshi mahɛrɛ ka neenɛ, pooshi mɛbɛrɛ ka adɛginɛ ɛsɛ. ³⁴ Aciɛ ma hatɛ dɛi gɛna goonɛ, davɛ ndzaanɛ nuunɛ slinɛ."

Misaali dɛ ɛŋjitɛ ca nɛhɛ ya

³⁵ "Ma dɛnuunɛ dɛiya, aanɛmɛ ka dɛ slɛna. Wa garɛkuwa goonɛ a ndzaanɛ da i gunɛ asɛkɛkii. ³⁶ Ndzaamɛ unɛ makɛ ɛŋji slɛnɛ ɛtɛ ca gɛrɛ tɛ slanda yatii, ci kɛ pyalɛ ka rɛya. Makɛ ɛnya ci, dzii ci maya, tɛya wunɛgi ka ci mayi pii. ³⁷ Ma ɛŋji slɛnɛtsa, tɛ'i barɛkaanɛ ashitii, aciɛ kɛ lapaa slanda yatii tɛ tii dɛ mɛgigi. Tantanyinɛ cii kya ba koonɛ: ka aanɛnɛ nɛ ci, kaa ca ndzaanee ka tii, ca tɛkɛ ka tii zɛma. ³⁸ Madɛ kɛ ɛnya ci tɛkɛnɛ nɔɔa vɛdɛ taa palee ka ha'ɛ, madɛ kɛ lɛi ci tɛ tii ka nɛhɛnɛ, tɛ'i barɛkaanɛ ashitii! ³⁹ Shiimɛ oo'i, maci ka shiinɛ nɛ slanda yi saa'itɛ ci mahɛrɛ a dzɛ ka ci aasii, paa ci ka kapaa ka ci rɛgwa. ⁴⁰ Ma unɛ ɛsa, see a ndzaa unɛ matasɛkakii ka gɛra shine nɔɔa Uuzɛnɛ nɔɔa ɛnda, aciɛ ka shine nɛ ci ka uuseratɛ makamuunɛ nɛ nɔɔa shinaakii."

Misaali dɛ ɛndɛ goonɔɔa nɔɔa ɛndɛ slɛna
(Mat. 24.45-51)

⁴¹ Wata ɛŋki Piita, "Slandana, ya bii hɛ misaalitɛsɛ sanɛ, wata keenɛ daaniinɛ nii, anii da i ka hara ɛŋji pata?" ⁴² Yeesu a jikɛ ka ci, ɛŋki ci, "Ma ɛndɛ goonɔɔa nɔɔa ɛndɛ slɛna, ɛndɛ hanɔɔkala, tɛ ci kapaanɛ slandanɛkii ka nɛhɛ yaakii, kaa ca vii zɛmɛ ka hara ɛŋji slɛnɛ ka saa'itɛ dɛbɛ. ⁴³ Madɛ shi slandanɛkii ka lapaanɛ tɛ ci agi slɛnɛ sɛtɛ bii ci ka ci, tɛ'i barɛkaanɛ ashikii. ⁴⁴ Tantanyinɛ cii kya ba koonɛ, ma ɛndɛtsa, ka ba'avɛnɛ nɛ

slandanəkii patəne n̄ga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁵ Amma mbu'u ka banə n̄ə ɛndə slənətə də səkəkii oo'i, 'Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə'. Wata ca ndzan̄ə fəslənə t̄ə hara ɛn̄ji sləna, n̄guyirənə da makinə patə, ca adə n̄gaan̄ga'ə, ca saasa, ca gaaba. ⁴⁶ Yoo, ka shinə n̄ə slandanəkii uuserat̄ə makamə ci n̄ə n̄ga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci ɛsə. Ka dzalənə n̄ə slandanəkii t̄ə ci d̄ə n̄gwaan̄gwa'ənə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da n̄ga ɛn̄jtə pooshi gi'i t̄ə ɛntan̄fə.

⁴⁷ "Ma ɛndə slənə ɛtə shii sətə kafeesəkə ka slandanəkii, amma matasəkamə ci, maslənəm̄ə ci səkii ɛsə, ka fəslənə n̄ə ɛn̄ji t̄ə ci d̄ə n̄gwaan̄gwa'ənə. ⁴⁸ Amma, ma ɛndə slənə ɛtə mashiim̄ə sətə kafeesəkə ka slandanəkii, ca slənə m̄əza uushi'in̄ə ɛtə bahə ɛn̄jə a d̄əgə t̄ə ci ka putakii, gi'u fəsləciin̄ə ɛn̄ji t̄ə ci. Taa ka wu vii ɛntan̄fə n̄gaan̄ga'ə, n̄gaan̄ga'ə l̄əgwanəkii a makii. Taa ka wu ba'av̄ə ci n̄gaan̄ga'ə, palee ka ɛtə l̄əgwanəkii ɛsə."

*Kira t̄əəkəshin̄ə n̄ga Yeesu aagi duuniya
(Mat. 10.34-36)*

⁴⁹ "Ma shinaaki, ka kaanə gunə aanə duuniya. Ma mwayi nyi, kad̄a k̄ə uugi gunəkii kanə. ⁵⁰ T̄ə'i ɛndə'i bap̄etisəma cii kya ɛn̄ə ka upaan̄ə. Ka manvu ma'yanə n̄ə nyi, see mad̄a pit̄əgi saa'ikii. ⁵¹ Ma nuunə ka banə noonə san̄a, jamənə kira nyi aasəkə duuniya kwa? Pooshi! ɛntaa jamənə kira nyi. Amma wanyin̄ə ca ba koonə: ma shi nya, ka taakeenə ka ɛn̄ja. ⁵² Daga ɛn̄shin̄ə, k̄ə ndzaa t̄əəkəshin̄ə ahada ɛn̄ji asii. Waatoo, mad̄a t̄ə'i ɛn̄ji tuf̄ə asii, ma ɛn̄jin̄ə makka, paa tii ka ndzaan̄ə ka magun̄juura da ɛn̄jin̄ə b̄əra'i; ɛn̄jin̄ə b̄əra'i ɛsə, paa tii ka ndzaan̄ə ka magun̄juura da ɛn̄jin̄ə makkə. ⁵³ Pooshi d̄ənə da uuzən̄aakii ka ndzaan̄ə ka magun̄juura. Ha'ə n̄ə mən̄ə ɛsə, paa ki ka ndzaan̄ə ka magun̄juura da uuzən̄at̄ə. Pooshi s̄ərh̄wə ka ndzaan̄ə ka magun̄juura da madfanat̄ə ɛsə."

*Paarat̄ə ndzaan̄ə n̄ga zamanana
(Mat. 16.2-3; 5.25-26)*

⁵⁴ Wata ɛn̄ki Yeesu ka d̄abaala ɛsə, "Mad̄a k̄ə nee un̄ə kurabiin̄ə a ma'ya da dagərə, aɡi banə nuunə oo'i, ka d̄anə n̄ə v̄ən̄a. Ka d̄anə n̄ə v̄ən̄əkii ɛsə. ⁵⁵ Mad̄a k̄ə fii un̄ə m̄əd̄ə a ɛɡya da hwarəma, aɡi banə nuunə, ka ts̄əfən̄ə n̄ə ha ɛn̄shin̄ə. Ka ts̄əfən̄ə ha'əkii ɛsə. ⁵⁶ Una! D̄ə b̄əra'i as̄əkuun̄ə cuuna k̄ər̄ə ka ɛntan̄f̄ə! Aɡi mbeən̄ə nuunə ka t̄əkeen̄ə ka s̄ənd̄ə ca d̄aad̄a an̄ə hanyin̄ə da i dagȳə. Aa! iit̄ə san̄ə d̄ii t̄əkuree un̄ə ka paarat̄əgin̄ə d̄ə ndzaan̄ə n̄ga zamanana?

⁵⁷ "M̄i san̄ə d̄ii pooshi un̄ə ka mbeən̄ə ka t̄əkeen̄ə ka s̄ət̄ə d̄əbee una d̄a? ⁵⁸ Ma una dz̄ə ka ḡən̄wan̄ə, un̄ə da ɛnd̄ə m̄biinaaku, aluu r̄əgwa n̄ga had̄at̄əgin̄ə da ci, un̄ə ma'ə ka dz̄ən̄ə a r̄əgwa; acii ga ca kir̄ə t̄ə h̄ə aasəkə ḡən̄wan̄ə, mala ḡən̄wan̄ə a n̄ḡər̄ə t̄ə h̄ə, ca vii aacii soojiin̄ə. Soojiin̄ə, t̄əya k̄ər̄ə t̄ə h̄ə ka pa'əgin̄ə a fur̄əshina. ⁵⁹ Wanyin̄ə ca ba ka h̄ə: dav̄ə ndzaan̄əku, paa h̄ə ka gimagin̄ə, see mad̄a ki'igi h̄ə pat̄ən̄ə n̄ga kwabat̄ə lii ɛn̄ji ka h̄ə."

13

Taa zan̄ə taa baan̄ə ka ɛntan̄f̄ə

¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, t̄ə'i hara ɛn̄ji jigunyi ka Yeesu s̄ət̄ə upaa t̄ə hara ɛn̄ji Galili. Waatoo, k̄ə kav̄ə *Pilaatu ka ɛn̄jə a b̄əəl̄əgi t̄ə tii saa'it̄ə t̄əya d̄a sataka. ² Fan̄ə n̄ga Yeesu ha'ə, wata ɛn̄ki ci ka tii, "Ma nuunə ka n̄əhən̄ə noonə, 'waslyak̄əən̄ə n̄ga ɛn̄jt̄ə palee ka n̄ga hara ɛn̄ji Galili bah̄ə cib̄ə tii ha'ə kwa? ³ Wanyin̄ə ca ba koonə: pooshi, ɛntaa ha'ə. Amma, mad̄a pooshi un̄ə baan̄ə ka ɛntan̄f̄ə, ka zagin̄ə nuunə un̄ə pat̄ə mak̄ə natii. ⁴ Ya ɛn̄jt̄ə pu'u aji tigh̄əs̄ə uulaan̄ə mad̄uun̄ə kuv̄ə ka tii d̄ə Siiloom̄ə, ma nuunə ka n̄əhən̄ə noonə, 'waslyak̄əən̄at̄ii palee ka n̄ga hara ɛn̄ji Urusaliima pat̄ə kwa? ⁵ Wanyin̄ə ca ba koonə: pooshi, ɛntaa ha'ə. Amma, mad̄a pooshi un̄ə baan̄ə ka ɛntan̄f̄ə, ka zagin̄ə nuunə un̄ə pat̄ə mak̄ə natii."

Misaali d̄ə uud̄əv̄ə ɛt̄ə pooshi ka poon̄ə

⁶ Wata Yeesu a d̄a ka tii misaali, ɛn̄ki ci, "T̄ə'i uud̄əv̄ə sha d̄ii as̄ək̄ə tsan̄ə n̄ga ɛnda. Ma ka ɛnd̄ə'i uuser̄a, k̄ə gi ɛnd̄ət̄ə ka slir̄əba pookii, amma malapaam̄ə ci. ⁷ Wata ɛn̄ki ci ka ɛnd̄ə n̄əh̄ə tsaa: 'K̄ə nee ha, makk̄ən̄ə n̄ga f̄əz̄ə ɛn̄ə n̄ə nyi ka shin̄ə ka slir̄əb̄ə poo n̄ga uud̄əv̄əna, amma paa nyi ka dz̄ən̄ə d̄ə lapaan̄ə. Ma d̄an̄əkwa, bur̄əgi! Aɡi saaweən̄ə n̄ə ci ka nyi ka ha zab̄ə.' ⁸ Amma ɛn̄ki ɛnd̄ə n̄əh̄ə tsaa t̄ə ca: 'Slandana,

əntaa ha'ə. Ma wana, unee zəku'i. Ka ənseenə nə nyi ka hanyinə atsakii, kaa nya d'avə kuba. ⁹ Mbu'u ka poonə inusərə. Madə pooshi pwayi, aŋwa burəgi.' "

Mbədəpaanə ŋga Yeosu də magwanə minə

¹⁰ Ma ka əndə'i uusəra, kə jiguŋyi Yeosu ka əŋji asəkə kuvə də'wa. Waatoo, *uusəra ŋga əpisəka. ¹¹ Ma dava, tə'i minə da ginaaji ashitə. Kə uugi ki d'a fəzə pu'u aji tighəsə da i ginaajikii. Aciiŋki paa ki nja mbee ka madətənə, kya kəŋjaanə da'i. Wata də məgwanə ŋjii ta wii. ¹² Makə nee Yeosu ka ki, wata ca 'wa tə ki. Əŋki ci ka ki, "Yaaya, kə mbə'i hə acii bwaneaaaku." ¹³ Ca d'əkəvə ciinəkii agyanətə. Wata kya madətə pii ha'ə, kya kəŋjaanə da'i, kya ndzanə dələnə də Əntanfə.

¹⁴ Neenə ŋga gawə ŋga kuvə də'watə ha'ə, wata səkəkii a bəzəgi makə d'ii ci uusəra ŋga əpisəkə mbədəpaanə Yeosu də miita. Wata gawətə a ba ka ənjitə davə, "Tə'i uusəranə kuwa ka d'a sləna. Aciiŋki ha'ə, aji uusəranə dəbēe shinuunə ka ənjə a mbədəpaanə duunə, əntaa *uusəra ŋga əpisəka." ¹⁵ Wata əŋki Yeosu Slandanə ka ci, "Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə! Taa uusəra ŋga əpisəka, aji pərəpaanə nuunə liinə goonə taa vaməndiinə goonə, una kərə tə tii ka sa ma'inə. Əntaa ha'ə kwa?" ¹⁶ Aa! Ya miinə shigi aji slikerənə ŋga Ibərahiima əsa, ənə gwaləgi *Seetanə tə ki fəzə pu'u aji tighəsə, madəbeemə ənjə a pərəpaanə tə ki uusəra ŋga əpisəkə kwa?"

* ¹⁷ Makə bii Yeosu ha'ə, wata ayinə a kəsəgi tə əŋji mbiinaakii patə. Amma, ma hara əŋji pata, kə d'ii ka tii ka moodfasəkə nə maŋgəmə uushi'iitə d'aa d'ii ci.

Misaali də manshidəfə slikerənə

(Mat. 13.31-32; Mar. 4.30-32)

¹⁸ Əŋki Yeosu ka əŋja, "Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə ŋga *ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, nya ba koonə sətə pushashi tii. ¹⁹ Ma ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, kə pushashi tii da hi'u iza,† əndə a ŋgərə, ca ləgapaa asəkə tsanaakii. Makə givə ci, ca gərə, ca d'agi ka danza. Wata shinə nə əginyinə, təya d'aa d'aa kuvatii davə."

Misaali də burəjanə

(Mat. 13.33)

²⁰ Yeosu a tsəkə banə, əŋki ci, "Ma ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanaakii. ²¹ Kə ndzaa ci makə burəjanə, minə a gwazətəgi də kəŋwə əjima makkə ŋga əmpunə. Wata əmpunəkii patə a asləgi divə."

*Da gazhi'waanə ŋga dəməgərənə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntanfə*

(Mat. 7.13-14,21-23)

²² Ma Yeosu a dzə də palənə aa Urusaliima, kə gi ci dasəkə vəranyinə da giwanyinə kama kama, ca dzə də dzəgunənə ka əŋja. ²³ Wata əndə'i əndə a ləgwa ka ci, əŋki ci, "Slandana, ya saŋja, əŋji gi'u na upaa mbəfənə nii?" Wata əŋki Yeosu ka ənjitə davə: ²⁴ "Dəmə gazhi'waanə ŋga dəməgərənə ka matya'u makuvə. Acii wanyinə ca ba koonə: bəzə əŋji ca alə rəgwa ŋga dəməgərənə, amma paa tii na mbee ka dəməgərənə aa dəvə.

²⁵ "Madə kə madətə slanda yi, kə pa'əgi ci makuvə, unə noonə əsə, agyə nuunə, ka ndzanənə nuunə dza makuvə agyanəkii, una ba ka ci: 'Slandaniina, wunəgi keenə makuva.' Ka jikəvənə nə ci koonə də banə: 'Ma unə, mashiimə nyi taa əŋji mi nuunə.'

²⁶ Ma unə əsa, ka ənənə nuunə ka banə ka ci: 'Kə zhimaamə, kə sii amə ka ha rəŋwə da hə. Asəkə vərənə geenə əsə jiguŋyi hə ka əŋja.' ²⁷ Ma ci əsa, ka banə nə ci koonə, 'Kə bii nyi koonə, mashiimə nyi taa əŋji mi nuunə. Dzəgimə abiiki, unə patə əŋji d'aa d'aa wwaya uushi'inə!' ²⁸ Kadə nuuna tuu, una tsəbə linyinə, unə kə nee ka dzədzəshi'nuunə Ibərahiima, Isiyaaku, Yakubu da anabiinə patə aji ŋwanjuunə ŋga Əntanfə. Amma, ma unə, kə səbagi əŋji tuunə aagyə. ²⁹ Kadə nə ənjə a ma'ya taa dama patə aji duuniya ka shinə ka zəmə əndzanə aji ŋwanjuunə ŋga Əntanfə. ³⁰ Ma ka uusərakii, tə'i hara əŋji aji moodəba'ənyinə na ndzaanə ka kəŋwanə. Tə'i aji ənjitə ka kəŋwanə əsə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə."

Wabənə ŋga Yeosu agyanə uudəpaanə slənaakii də Urusaliima

³¹ Ma ka saa'ikii ha'ə əsə, kə əncəhatə harii *Farisanyinə aabii Yeosu, wata təya ba ka ci, "Dzəgi saaku ganə, duu ka əndə'i ha, acii ŋga'ə ka *Hirudusə nə bələginə tə hə."

13:8 13.8 2 Piita 3.9,15. **13:10** 13.10-17 Mar. 2.27-28. **13:14** 13.14 Shig. 20.9-10. **13:15** 13.15-16 14.5; Mat. 12.11-12. * **13:16** 13.16 slikerənə ŋga Ibərahiima: 1.54-55,73; 3.8; 19.9. † **13:19** 13.19 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə ŋga Gudə. Amma ma wabənə ŋga Yeosu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila wabi ci. **13:19** 13.19 Əzaki. 17.23; Mat. 13.31. **13:21** 13.21 Mat. 13.33. **13:25** 13.25 Mat. 25.11-12. **13:27** 13.27 2 Tim. 2.19. **13:30** 13.30 Mat. 19.30.

³² Өңки Yeesu ka tii, “Dəmə, bamə ka əda mitibətibənəkii oo’i, agi lyaakagi ginaajiine nə nyi, agi mbəđəpaanə nə nyi də mabərəhə ənji ənshinə da doorə; ma cifədoora, ka uudəpaanə nə nyi slənaaki. ³³ Amma tyasə see a dzə nyi də dzənaaki aakəjwa ənshinə, doorə da cifədoorə. Acii madəbeemə *anabi a əntə ka əndə’i ha madfaamə də Urusaliima.”

Uudəpənə nğa Yeesu tə ənji Urusaliima

(Mat. 23.37-39)

³⁴ “Ya’ə unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə bəələgyuunə anabiinə, kə kaalatuunə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntanjə koonə! Taa guci patə nə nyi agi alə rəgwa nğa dzatəginə duunə aabiiki, makə sətə ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənətə aatsatə. Amma kə naanagyuunə furəshi. ³⁵ Aciikii ka ndzaanə nə *yi nğa Əntanjə gbəjə yadə əndə davə. Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma’ə shanjə, ha’ə mbu’yanə uusəratə nuuna ba oo’i: ‘Tə’i barəkaanə ashī əndətə shi də ləmə nğa Slandana!’ ”

14

*Mbəđəpaanə nğa Yeesu də mabərəhə əndə *uusəra nğa əpisəka*

¹ Tə’i əndə’i uusəra nğa əpisəka gi Yeesu ka zəma aa ha əndə’i gawa agi kurəgə nğa *Farisanyinə. Asee, ma ənjitə dava, kə kantsaa tii ginə ka Yeesu. ² Ma dava, tə’i əndə’i əndə gatə akəjwacikii dīi shishinəkii ma’asləkii. ³ Wata əjki Yeesu ka maliminə da Farisanyinə, “Kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa nğa mbəđəpaaginə də əndə uusəra nğa əpisəkə saanii, anii poosha?” ⁴ Amma kə busəgi tii. Wata Yeesu a nğərə tə mabərəhə əndətə, ca mbəđəpaa də ci; ca ba ka ci, “Paluu saaku.” ⁵ Wata əjki Yeesu ka tii əsə, “Yaci tə’i əndə agyuunə, kə kulagərə uuzənaakii taa laakii aasəkə gu’u ma’inə uusəra nğa əpisəkə sanja, paa ci ka dzənə ka nğiraginə pii kwa?” ⁶ Mambeemə tii ka jikənə ka ci agyanə ətsa.

Tadə ha nğa ndzaanə ətə pooshi məghərəvənəkii

⁷ Wata ma nee Yeesu, taadə nğuni ha nğa ndzaanə nə ənjinə ‘waa’wii ənji ka zəma. Aciikii dīi Yeesu ka tii misaali də banə: ⁸ “Madə kə bii ənji ka hə rəya, madə gi hə, ga ha dzə ka aalətə nğuni ha nğa ndzaanə davə. Acii paa hə shii, mbu’u tə’i əndətə palee ka hə də məghərəvənə ətə bii ənji ka ci rəyətə. ⁹ Əndətə bii koonə rəyə kyakya’ə əsə a ba ka hə: ‘Madəgi gaduu, vii ha nğa ndzaanə ka əndətsal!’ Madə kə dīi ha’ə, ka dənə nə ayinə tə hə nğa dzənə ka ndzaanə ka ha nğa ndzaanə nğa moodəba’ənyinə. ¹⁰ Amma, madə kə bii ənji ka hə rəya, madə kə gi hə, ndzaanə ka ha nğa ndzaanə nğa moodəba’ənyinə. Acii madə kə shi əndətə bii ka hə rəya, ka banə nə ci ka hə: ‘Guvakya, shiwa, nğiravə aahanə.’ Ma ətsə dīya, ka ndzaanə nə hə də məghərəvənəaku akəjwacii ənjitə cuuna zəmə da tii patə. ¹¹ Acii taa wu patə hanjətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Taa wu patə həətəpaa naakii nə əsə, ka hanjətənə nə ənji tə ci.”

Tsarə nğa ənjitə dəbee ‘wanə ənji ka zəmə əndzanə

¹² Wata əjki Yeesu ka əndətə ‘wii tə ci ka zəmətə, “Madə kə dīi hə zəmə ka ənja, ga ha ‘waa’wa tə gəviinəku, taa tə ndzəkəjushi’inəku, taa tə duurənyinaaku, taa tə ənji gəna ətə ka guvayiinə da hə. Acii madə kə dīi hə ha’ə, ka mbeənə nə tii ka ‘wanə tə hə natii əsə, də ha’ə ka ənəvəginə nə tii ka hə də sətə vii hə ka tii. ¹³ Amma, madə kə dīi hə əndzanə ka ənja, tə matəgənyinə da mahurəməsə ənji da midirinə da muurəfinə ‘wanəku. ¹⁴ Madə kə dīi hə ha’ə, ka upaanə nə hə barəkaanə, accii paa tii ka mbeənə ka ənəvəginə ka hə də sətə vii hə ka tii. Əntanjə də naakii nə na ənəvəgi ka hə uusərə madətənə nğa ənji goonja agi maməətə ənja.”

Misaali nğa Yeesu də zəmə əndzanə

(Mat. 22.1-10)

¹⁵ Makə fii əndə’i əndə agi ənjitə ca zəmə da Yeesu wabəətsa, wata əjki ci ka ci, “Tə’i barəkaanə ashī əndətə na zəmə əndzanə agi *jwanjuunə nğa Əntanjə dīi!” ¹⁶ Wata Yeesu a dā ka tii misaali, əjki ci, “Tə’i əndə’i əndə jigə əndzanə. Kə bii ci ka bəzə ənji shinə ka zəmə əndzanəkii. ¹⁷ Makə uugi zəmə dənə, wata ca ka tə lawaraakii ka ‘waa’wyanə tə ənjitə bii ci ka tii shinə ka zəmə əndzanəkii. Lawarətə a dzə, əjki ci: ‘Shoomə, accii ma ənə dīi ci, kə uugi əndzanə dzəgənə!’ ¹⁸ Amma, ma tii pata, kə ali tii sə nğa əsə də ma. Əjki əndə’i əndə ka lawarətə: ‘Ma nya, ci ənə ha’ə iri nyi ha

nga uuzanə. Kə dəbee əsə nya dzə ka caamatənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.' ¹⁹ Əŋki əndə'i əsə, 'Ma nya, kə iri nyi lii uuzanə pu'u. Ka təəbətənə tə tii nə nyi ka dzənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.' ²⁰ Əŋki əndə'i əsə: 'Ma nya, ci ənə ha'ə ŋgirə nyi minə. Aciiki paa nyi ka mbeenə ka dzənə.'

²¹ "Makə ənya lawarətə aasii, wata ca dzəgunəgi uushi'iitə patə ka slandanəkii. Makə fii slandanəkii ha'ə, wata maβətə səkə a ŋgəregi tə ci, əŋki ci ka lawaraakii, 'Duu pii pii aasəkə vərənə, ha wiigi'itə rəgwanyinə patə ka aalə ənja. Matəgunyina da mahurəməsə ənji da muurəfinə da midirinə patə, ha ba ka tii, təya shi.' ²² Makə fii lawarətə ha'ə, ca ənya, əŋki ci ka slandanəkii: 'Slandanəkya, kə fətə nyi sətə bii hə, amma kə mbədaanə ha ŋga ndzaanə.' ²³ Wata əŋki slandanəkii ka lawarətə: 'Duu aa ba'a vərənə, nə'u rəgwa bilinə, ha pwaakya ənji kaa təya shi aa haki aasii, kaa yaaki a tsəkwa. ²⁴ Wanyinə ca ba koonə, ma agi ənjitə 'watəgi nyi ba ka tii shinə ka zəma, taa əndə rəjwə pooshi na upaa rəgwa ŋga zəmə əndzanə gaki asii.' "

Makə sətə dəbee əndə a nə'u tə Yeesu

(Mat. 10.37-38)

²⁵ Ma ka əndə'i uusərə, kə gi Yeesu də wiigi'inə. Nə'unə nə dafaala tə ci. Wata ca zə'ugi aadəbitii, əŋki ci ka tii, ²⁶ "Taa wu patə ca shi aabiiki, wa ca uudə tə nyi palee ka dii, palee ka məci, palee ka minaakii, palee ka manjeevənaakii, palee ka ndzəkəŋushi'inəkii uuji ŋguyirənə da makinəkii patə. Wa ca uudə tə nyi əsə palee ka əpinaakii. Madfa pooshi ha'ə, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki. ²⁷ Taa wu nə əndətə manjəramə ənfwaakii ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki.

²⁸ "Madfa tə'i əndə'i əndə agyuunə mwayi ghənə mad'uunə kuva, ka ndzaanə nə ci zəkū'i, ca da lisaafə ŋga sətə nii kəya zagi, kaa ca nəhee madfa kə mbu'i kwafaakii bahə uudəpaa də slənətsa. ²⁹ Madfa paa ci dii ha'ə, madfa kə mbukəpaa ci, mbu'u taa paa ci na mbee ka uudəpaa ghənə kuvəkii. Maa kə dii ha'ə makə ətsa, taa wu nee ka ci patə, ka ŋusənə nə ci tə ci, ³⁰ ca ba: 'Ya əndəna, kə gwanə ci ka ghənə kuva, amma kə təkuree ci ka uudəpaa slənəkii!'

³¹ "Ha'ə əsə madfa tə'i ŋwanjwə da ənji dəbu'u pu'u, ca dzə ka panə da əndə'i ŋwanjwa, ka ənəginə nə ci zəkū'i, ca kaala hiima, kaa ca fətə ashikii madfa ka mbeenə nə ci ka hwaməpaanə tə əndə mbiinaakii ətə da ənji dəbu'u pupusərə. ³² Madfa, ma ca kaala hiima, paa ci na mbee, ka sləkeenə nə ci ka ənjaakii aabii əndə'i ŋwanjwə, tii ma'ə dzadə dzadə. Waatoo, kaa ca alə hadfatəginə ahadatii. ³³ Ha'ə dii əsə, taa wu agyuunə, madfa paa ci bwasee ka uushi'inaakii patə, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki."

Zhatanə ətə pooshi ka nafanə

(Mat. 5.13; Mar. 9.50)

³⁴ "Kə shii unə oo'i, ŋunyi uushi nə zhatanə. Amma, madfa kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənatəginə ŋjamə ŋjamə ma'ə. ³⁵ Pooshi zhatanəkii ka nafanə ka dzəgə də ha, pooshi kuba davə əsə. Wata vugədəginə vugədəginə ənji. Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa."

15

Misaali də baga ətə zagi

(Mat. 18.12-14)

¹ Yoo, kə əncahə *ənji luu tsəka da ma'waslyakə ənji patə aabii Yeesu ka fa sətə cii kəya ba. ² Asee agi dzənə nə *Farisanyinə da maliminə də ŋguŋgunənə, təya ba, "Əndətə uura, ka mi sanə cii kəya luu ma'waslyakə ənji, ca adə ka ha rəjwə da təya?" ³ Wata Yeesu a fa ka tii misaali, əŋki ci, ⁴ "Yaci tə'i əndə agyuunə da bagiinaakii gya'ə, wata rəjwə agitii a zagi, iitə fənəkəya? Ka bwaseenə nə ci ka harakii ətə əlinjə pu'unə aji əlinjə ka zəmənə, ca dzə ka aalə tə ətə rəjwə see maa nee ci. ⁵ Madfa kə lapaa ci bagata, ka fənə nə ci moodasəka, ka ŋgiravənə nə ci aatsa uurakii, ca pyalyagi aasii. ⁶ Madfa kə mbu'ya ci aasii, ka 'waa'watənə nə ci tə guviniəkii da guvayinaakii, ka banə nə ci ka tii oo'i: "Daamə ka nyi moodasəkə, acii ma bagaaki ətə shi a zagi, kə nee nyi!" ⁷ Wanyinə ca ba koonə: ha'ə əsə nə əntarjə da malaa'ikanyinə dadagyə. Madfa kə baa ma'waslyakə əndə rəjwə ka əntarjə, ka fənə nə tii moodasəkə putaakii, palee ka putə ŋga ənji əlinjə pu'unə aji əlinjə ətə ca 'wa natii nə də ənji goongya; waatoo, ma nə tii ka bana, pooshi uushi ci təya baa ka əntarjə ka putakii."

Misaali dɛ kwaba ɛtɛ zagi

⁸ “Yaci tɛ'i minɛ da kwabatɛ *hwaslɛ pu'wa, kɛ ngirɛ hwaslɛ rɛɲwɛ agikii, kɛ zagi, iitɛ dɛnɛtɛ? Paa ki ka kavɛ gunɛ aasɛkɛ garɛkuwa, kya taasɛgi kuva, kya aalɛ dɛ sama, kaa kya nɛhɛe kwa? ⁹ Madɛ kɛ lapaa ki kwabakii, ka 'waa'watɛnɛ nɛ ki guviinɛtɛ da guvayiinɛtɛ, ka banɛ nɛ ki ka tii oo'i: 'Daamɛ ka nyi moodfasɛka, acii ma kwabaaki ɛtɛ sha zagi, kɛ nee nyi!' ¹⁰ Wanyinɛ ca ba koonɛ: ha'ɛ makɛ ɛtsɛ ɛsɛ nɛ malaa'ikanyinɛ nɛga ɛntɛɲfɛ. Madɛ kɛ baa ma'waslyakɛ ɛndɛ rɛɲwɛ ka ɛntɛɲfɛ, ka dɛnɛ nɛ tii moodfasɛka ka shaɲɛ.”

Misaali dɛ uuzɛnɛ ɛtɛ zii

¹¹ ɛɲki Yeesu ɛsɛ, “Tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ sha dɛi da uuji nguyirɛnaakii bɛra'i. ¹² ɛɲki daranɛ ka dɛi: 'Daada, vii ka nyi gyadalaaki agi sɛ nɛga zɛmɛ dɛ yaaku.' Wata dɛsɛnɛtɛi a nɛgɛrɛ uushi'inaakii, ca tɛkɛe bɛra'i, ca nɛgɛrɛ rɛɲwɛ, ca vii ka darata.

¹³ “Ma baanɛ moonɛ, daratɛ a tsɛkɛtɛ uushi'inaakii patɛ, ca d'ɛrɛmagi, ca palɛnɛngi da i kwabakii ka madzɛfɛ hanyinɛ. Ma dɛva, kɛ ndzaa ci ka dɛ uura saawanɛ, kɛ zagi kwabata. ¹⁴ Ma ɛtsɛ uudɛpaa ci zamagi dɛ kwabatɛ patɛ ha'ɛ, wata kɛ kulii maza madɛfɛnɛ gatɛ dɛ vɛra. Wata kɛ ɛnɛpaa ci ka ghɛlinɛ. ¹⁵ Ca madɛ, ca dzɛ, ca gi'i ɛndɛ'i ɛndɛ dɛvɛ gatɛ dɛ vɛra ka alɛ slɛna. ɛndɛtɛ a ba ka ci dzɛnɛ aa bilɛ ka gɛra dagɛlinɛ. ¹⁶ Kɛ mwayi ci zɛmɛ nɛga dagɛlinɛ kaa ca ɛburɛ gyadɛ, amma taa zɛmɛkii pooshi ɛɲi nɛa vii ka ci.

¹⁷ “Wata ca gwanɛ ka buurɛnɛ agyanɛ mandzaa tɛ ci. ɛɲki ci ka naakii na: 'Yoo, nɛgaɲga'ɛ nɛ zɛmɛ ga daadɛ asii ta'a! ɛɲji slɛnɛ nɛga daadɛ patɛ, agi zɛmɛnɛ nɛ tii, ha'ɛ ca mbɛdɛaanɛ aciitii. Amma wanyinɛ ka ɛntɛnɛ ganɛ acii madɛfɛnɛ. ¹⁸ A ɛnɛ nyi saaki aa ha daadɛ, kaa nya dzɛ ka banɛ ka ci, Daada, kɛ dɛi nyi 'waslyakɛnɛ ka ɛntɛɲfɛ da i ka hɛ patɛ. ¹⁹ Mambu'umɛ nyi bahɛ ha 'wa tɛ nyi dɛ uuzɛnaaku ma'ɛ. Ma dɛnɛkwa, ɛsuu tɛ nyi makɛ sɛtɛ cii kwa ɛsɛ tɛ ɛɲi slɛnaaku.' ²⁰ Makɛ uudɛpaa ci dɛtɛ hiimatɛ ha'ɛ, wata ca madɛ, ca nɛgɛrɛ rɛgwa aa ha dɛi.

“Ma ɛtɛ ci ma'ɛ dzadɛ da yi gi'u, kɛ nee dɛi ka ci. Dɛi a nɛhɛ tɛ ci tɛgugunɛ. Ca huyipaa ka guɲyanɛ da ci a rɛgwa. Ca luu tɛ ci, ca fuudɛgi tɛ ci pya'ɛ pya'ɛ a ɛdzɛmɛkii. ²¹ ɛɲki uuzɛtɛ ka dɛi: 'Daada, kɛ dɛi nyi 'waslyakɛnɛ ka ɛntɛɲfɛ da i ka hɛ patɛ. Mambu'umɛ nyi bahɛ ha 'wa tɛ nyi dɛ uuzɛnaaku ma'ɛ.' ²² Amma ɛɲki dɛi ka lyawarɛnaakii: 'Huyipaamɛ aasii, nɛgiramɛ kɛjɛerɛnɛ ɛtɛ palɛe dɛ dagwaanɛ, una kavɛ ka ci aashikii. Nɛgiramɛ sɛ nɛga ciinɛ, una nɛgavɛ ka ci. Nɛgiramɛ bibinɛ ɛsɛ, una nɛgaɲgavɛ ka ci. ²³ ɛshamɛ masɛbɛrɛ la, lagimɛ uurakii kaa ɛɲjɛ a dzɛgɛ ɛndzanɛ, ama zɛmɛ, ama dɛ moodfasɛka. ²⁴ Acii kɛ nee nyi, ma uuzɛnaaki ɛtsa, makɛ kɛ shi ca ɛɲki, amma waanɛ ɛnshinɛ. Kɛ shi ca zii, amma wanyinɛ kɛ nee ka ci.' Wata tɛya gwanɛ ka dɛ moodfasɛka.

²⁵ “Ma saa'ikii, dɛ bilɛ ama uuzanɛ nɛ gawɛ uuzɛnɛ nɛga ɛndɛtɛ. Ma ca shi aasii, makɛ mbu'ya ci kɛdɛhɛ da ya, ma ca fa, dzaadzanɛ nɛ ɛɲji uushi'inɛ, udzɛnɛ nɛ ɛɲja. ²⁶ Wata ca 'watɛ ɛndɛ'i lawara, kaa ca lɛgwa a makii taa mi ci ɛɲjɛ a dɛ ha'ɛ. ²⁷ ɛɲki lawarɛtɛ ka ci: 'Ndzɛkɛɲu ɛnya, kɛ bilɛ duu masɛbɛrɛ la, acii kɛ nee ci, jamɛ ɛnya uuzɛnaakii.' ²⁸ Wata gawɛ uuzɛtɛ a bɛzɛgi ɛka. Ca naanagi ka dɛmɛnɛ aasii. Shiginɛ nɛ dɛi, ca puutɛ tɛ ci kaa ca dɛmɛgɛrɛ aasii. ²⁹ Amma ɛɲki gawɛ uuzɛtɛtɛ ka dɛi: 'Tsaamuu, kɛ fɛzhi nyi nɛgaɲga'ɛ ka slɛnɛnɛ ka hɛ, mashimɛ nya naanii ka dɛ ka hɛ sɛtɛ mwayi hɛ. Amma, ma ka nya, mashimɛ ha vii taa uundzɛ ɛhwɛ kaa nya dɛ keenɛ dɛ ɛndzanɛ da guviinɛki. ³⁰ Amma, tsaamuu, makɛ shi uuzɛnaaku ɛtɛ zamagi dɛ gɛnaaku ka tii da badawiinɛ nɛga makinɛ, la gbavɛ bilɛ hɛ ka ci.' ³¹ Wata ɛɲki dɛi ka ci: 'Uuzɛnaakya, taa guci patɛ abii ki nɛ hɛ. Uushi'inaaki patɛ ɛsɛ, naaku nɛ ci. ³² Kɛ dɛbɛɛ ama dzɛgɛ ɛndzanɛ, ama dɛ moodfasɛka. Acii ma ndzɛkɛɲu ɛtsa, kɛ nee nyi, makɛ kɛ shi ca ɛɲki, amma waanɛ ɛnshinɛ. Kɛ shi ca zii, amma wanyinɛ kɛ nee ka ci.' ”

16*Misaali dɛ masɛkurɛ lawara*

¹ ɛɲki Yeesu ka lyawarɛnaakii ɛsɛ, “Tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ gɛna sha dɛi da lawaraakii. Kɛ ba'avɛ ci uushi'inaakii ka lawarɛtɛ. Ma ka ɛndɛ'i uusɛra, shinɛ nɛ ɛɲji ka banɛ ka ci oo'i: 'Agi saawɛnɛ nɛ lawaraaku ka gɛnaaku.' ² Wata 'wanɛ nɛ slandanɛkii tɛ lawarɛtɛ, ɛɲki ci ka ci: 'Mi tuu cii kya fa ɛɲjɛ a ba ashikwa? 'Datɛ ka nyi lisaafɛ nɛga slɛnaaku dɛi, acii ma ha, paa hɛ ka ndzaanɛ ka lawaraaki ma'ɛ.' ³ Wata lawarɛtɛ a kaala hiima: 'Ya makɛ waanɛ slandanɛki ka nɛgɛrɛgi slɛnɛ aciiki ɛna, iitɛ dɛnɛkya? Wiina, uuzanɛ,

paa nya mbee. Kədiinē əsə, ka dənə nə ayinē tē nyi. ⁴ Yawaa, kə shii nyi səndə nii kya dā, kaa ənjə a luu tē nyi aa hatii aasii madā kə ngərəgi slandanəki slənə aciikii.’

⁵ “Wata ca ‘waa’watə tē ənjitə ci slandanəkii a nə’u tē tii dəmənə də rəjwə rəjwə. Əŋki ci ka əndətə ‘watəgi mbu’yanə: ‘Iitə ci slandanəki a nə’u tē hē dəmənə?’ ⁶ Əŋki əndətə: ‘Garəwa ŋga maare gya’a cii kəya nə’u tē nyi.’ Əŋki lawarətə ka ci: ‘Wiinē ləkaləkətə ŋga dəməətə atsaku. Ndzəanə, naahətə garəwa tufə pu’unə tsakə tsakə.’ ⁷ Ma daba’əkii əsa, əŋki ci ka əndə’i əndətə: ‘Ya hē əsa, iitə cii kəya nə’u tē hē dəmənə?’ Əŋki əndətə: ‘Buhə ŋga aləkamaara gya’a tufə cii kəya nə’u tē nyi.’ Əŋki lawarətə ka ci: ‘Wiinē ləkaləkətə ŋga dəməətə atsaku. Naahətə buhə gya’a ənfwadə.’

⁸ “Kə kuyirii slandanəkii tē lawarətə pooshi ŋga slənə də rəgwakii, makə kə slənyi ci də səkura. Ha’ə nə ənjitə ngərəgi slənə uushi’inə ŋga *duuniya tē tii. Ma təya, aɡi səkurənə nə tii aɡi dā uushi’inatii. Amma ma ənjitə aɡi bərənə, pooshi tii ka kavə hiimatii aakəjwa də səkura ha’ə.

⁹ “Ma nyi əsa, wanyinə ca ba koonə: ngərəmə gəna goonə, zamagimə koonə upaa də guviinə. Maa kə dīi ha’ə, madā kə uudəgi gəna, ka luunə nə ənji tuunə asii ga Əntənfə. ¹⁰ Taa wu baarii goonɡaanə aɡi uundzə sləna, ka mbeənə nə ənji ka ba’avə madiigərə slənənyinə aaciikii. Taa wu pooshi baarii goonɡaanə aɡi uundzə sləna, taa madiigərə slənənyinə ba’avə ənji aaciikii əsə, paa ci ka mbeənə ka dā goonɡaanə aɡikii.

¹¹ Yaci ha’ə makə ətsə əsə, madā maslənəgimuunə də goonɡaanə də gənanə upaa unə aɡi *duuniya, iitə mbeənə ənji ka ba’avə koonə tē tantanyitə uushi’inə dīya? ¹² Yaci maslənəgimuunə də goonɡaanə də sətə əntaa noonə əsə, wu na mbee ka vii koonə noonə səgoonə dīya?

¹³ “Pooshi mava ətə ca mbee ka slənətənə ka slanjiiinə bəra’i. Ka kaareenə nə ci ka əndə’i əndə, ca uudə tē əndə’i ənda. Ka ɡadēenə nə ci ka əndə’i əndə, ca ushapaa tē əndə’i ənda. Pooshi rəɡwa ŋga paslənə tē Əntənfə, unə kə kavə nuunə ka alə gəna.”

Hara wabənə ŋga Yeesu

(Mat. 11.12-13; 5.31-32; Mar. 10.11-12)

¹⁴ Fanə ŋga *Farisanynə ha’ə, makə dīi ci ŋga’ə ka tii nə gəna, wata təya ŋsəgi tē Yeesu. ¹⁵ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma unə dəya, kə ndzaa unə ka ənjitə ca deegi ka natii nə makə ənji goonɡa akəjwacii ənja. Amma kə shii Əntənfə sətə a ədzəmuunə. Ajjinə ka Əntənfə nə sətə ci ənjə a nee makə maduunə uushi.

¹⁶ “Ma bariya ŋga Muusa da wabənə ŋga anabiinə, kə slənyi dənjə ka saa’itə shigi Yoohana əndə dā bapətisəma. Aɡi zamanaakii ‘watəgi ənji waaza Njunyi Habara aɡyanə ŋwanjuunə ŋga Əntənfə. Taa wu patə əsə, kə cinə ci də ngəerənə kaa ca upaa dəmənə aɡi ŋwanjuunəkii. ¹⁷ Gədə uudənə ŋga duuniya də ŋgufənə acii piriuginə ŋga uushi gi’u aɡi bariya.

¹⁸ “Madā kə lakəgi əndə minaaakii, ca ngərə əndə’i, kə dīi ci aləhiinə ətsa. Madā kə ŋgərə əndə tē miitə lakəgi ŋgurii əsə, aləhiinə nə ci ka dənə.”

Misaali də əndə gəna da Lazarusə

¹⁹ “Tə’i əndə’i əndə gəna sha dīi. Kə kaalii ci makudə kudə kəjeerənyinə ətə dīi dərəkii ndalə. Taa guci patə aɡi wahə nji ci. ²⁰ Tə’i maagha əsə dīi ləməkii Lazarusə. A ma kuvə ga əndə gənətə njii kəya ndzaanə. Shishinəkii patə, uyiginə. ²¹ Kə mwayi ci dēmənə murəmürinə ŋga dafəətə ca kwaala aanə ha ŋga adənə ŋga əndə gənata, kaa ca adə. Ədiinə maa, təya dzə də na’ə uyigiitə ashikii.

²² “Makə əŋki maagha, wata malaa’ikanyinə a ngərətə tē ci, təya kərəgi tē ci aadəgyə aabii Ibərahiima, asii ga Əntənfə. Əntənə ŋga əndə gənətə naakii, wata ənjə a ngədəgi tē ci. ²³ Aaɡi gutə sunwə gi ci, ca sa cibə ka shanjə. Ma mādēənəkii ka ginəkəya, ma nee ca, waatə Ibərahiima, a purəŋakii nə Lazarusə. ²⁴ Wata ca ngərəe ka uurakii, əŋki ci: ‘Daadə Ibərahiima, nəhuu tēgugunaaki. Bawə ka Lazarusə, wa ca cimwacii ma’inə a ma gislə kaa ca shi ka dāvənə ka nyi a ganaki, kaa nya upaa shiwunə. Aci aɡi cibənə nə nyi ganə aɡi guuna.’ ²⁵ Amma əŋki Ibərahiima ka ci: ‘Uuzənaakya, a buurətə hē oo’i, kə shi ha upaa shiwunə hē ma’ə aɡi duuniya. Ma Lazarusə əsa, aɡi ngərə’wə nji ci. Amma, ma ənə dīi ca, ma ganə, ka maka ma’yanə nə ci. Ma hē əsə, aɡi cibənə nə hē. ²⁶ Danəkii ha’ə maa, tə’i maduunə ngurənyinə ahadaamə. Aciikii, taa ənjitə ca moo madənə daganə ka dzənə aa hoonə, paa tii ka mbeənə. Pooshi ənji ka mbeənə əsə ka ma’yanə ka hatsə dīi hē davə ka shinə aadə heenə.’ ²⁷ Wata əŋki əndə gənətə ka Ibərahiima: ‘Tuutətə’ə, Daadə, makə ha’ə dīi əna, sləkēe ka Lazarusə aa ha daadə aasii. ²⁸ Tə’i ndzəkəŋushi’inəki tufə. Wa ca dzə ka wabənə ka tii, acii ga təya shi aa hanə

natii əsə, ka ha nga cibəna.’²⁹ Əŋki İbərahiima ka ci: ‘Ma ndzəkəŋuŋuŋi’inəku, agi fanə nə tii bariya nga Muusa da wabənə nga anabiinə. Wa təya nə’utə sətə bii tii.’³⁰ Əŋki əndə gənətə əsə: ‘Daadə İbərahiima, pooshi dīi; amma, mada əndətə sha əŋki gi ka wabənə ka tii, ka baanə nə tii ka Əntanfə.’³¹ Amma əŋki İbərahiima: ‘Mada pooshi tii nə’utə bariya nga Muusa da wabənə nga anabiinə, taa əndətə madətə agi maməətə əŋji gi ka wabənə ka tii, paa tii ka baanə ka Əntanfə.’ ”

17

Wabənə nga Yeesu agyanə ‘waslyakəənə da gi’inə tə Əntanfə
(Mat. 18.6-7,21-22; Mar. 9.42)

¹ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Taa guci patə, tə’i uushi’inə ətə ca dəəməgərə də əŋji aagi daada ‘waslyakəənə. Amma agi ŋgərə’wə nə əndətə ca kavə əndə ka pu’una.² Mada kə kavə ci tə əndə rəŋwə agi əŋjinə ushapaa *duuniya tə tii ka da ‘waslyakəənə, ma sətə na upaa tə ci, gədfə anəwə təŋwə aa uurakii ka ci də ŋga’əənə, əŋjə a kagərə tə ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci.³ Nəhəmə noonə na!

“Mada kə dīi əndə nə’unə makə hə ‘waslyakəənə, wabuŋu ka ci. Mada kə baa ci, tifyagi ka ci.⁴ Taa kə kyawəri ci ka danə də hə bwayakii madəfə agi uusərə, mada ca dzə də shinə ka banə ka hə oo’i: ‘Kə baa nyi ka hə’, ga ha kəsəpaa tə ci a ədzəməku.”

⁵ Fanə nga masləkəe əŋji ha’ə, əŋki tii ka Slandana, “Tsakuu keenə ŋgeərənə nga gi’inə tə hə.”⁶ Əŋki ci ka tii, “Maci kə mbu’i gi’inə goonə tə nyi taa wata makə hi’u iza,* kadə ka mbeənə nuunə ka banə ka baratsa: ‘Mbuufuu, duu ŋgubəpaa naaku nə agi uunəva’, ca luuvə koonə əsə.”

Slənə nga lawara

⁷ “Yaci tə’i əndə agyuunə gi lawaraakii aa bilə ka uzanə taa ka gəranə, ya mada nee ci ka ci, ca shi də bilə, ka banə nə ci ka ci oo’i: ‘Palyəgi tsakə tsakə, ndzaŋu adənə’ nii?’⁸ Poosha. Amma ka banə nə ci ka ci: ‘Tasəkəpaa ka nyi adənə zəku’i, zə’wee ka kəjeerənaaku, kaa ha da ka nyi slənə saa’itə cii kya adə, nya sa. Ma daba’əkii, ka mbeənə nə hə ka adənə naaku, ha sa.’⁹ Kə kuyirii ci tə lawaraakii puta slənətə ci ka ci sətə bii ci ətsə nii?’¹⁰ Ha’ə nuunə noonə əsə. Mada kə datuunə patənə nga sətə bii Əntanfə koonə, shiimə oo’i, wata *lyawarənə nuunə. Ma sətə dīi una, sətə dəbee una da.”

Mbədfəpaanə nga Yeesu də əŋji uyikuzənə pu’u

¹¹ Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, anə ribinə nga hanyinə nga *Samarıya da hanyinə nga Galili pitəgi ci.¹² Ma ətsə kaa ca mbu’u aasəkə əndə’i vərənə ha’ə, wata əŋji uyikuzənə pu’u a shi ka guŋunə da ci. Təya kəŋənaənə dzadə gi’u da ci,¹³ təya ŋgərəe ka uuratii, əŋki tii, “Yeesu, Dəsəniinə, nəhuu təgunuunə geenə!”¹⁴ Neenə nga Yeesu ka tii, əŋki ci, “Ma danuuna, dəmə ka baarii noonə nə ka limanyinə.” Ma tii ka ha nga dzənə, wata ma nee tii, kə mbə’i tii.

¹⁵ Neenatii kə mbə’i tii, wata əndə rəŋwə agitii a ənyatə aaba’a, ca dzə də dəlanə də Əntanfə də ŋgeərənə.¹⁶ Ca kulagi atsaə sədfə Yeesu, ca kuyirii tə ci. Asee, ma əndətə, əndə Samarıya nə ci.¹⁷ Wata Yeesu a ləgwa, əŋki ci, “Əntaa əŋjitə pu’u patə mbə’ya? Aa maatiinə hara əŋjinə əlinə dīya?”¹⁸ İitə dīi da pooshi əndə shi ka dəlanə də Əntanfə madaamə mu’umətsa?”¹⁹ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Madətə, duu saaku aasii. Kə mbə’i hə putə nga gi’inaaku tə nyi.”

Da ŋwanjuunə nga Əntanfə

(Mat. 24.23-28,37-41)

²⁰ Kə ləguyi harii *Farisanyinə a ma Yeesu taa guci nə Əntanfə a da ŋwanjuunaakii agyanə əŋja. Əŋki Yeesu ka tii, “Ma da ŋwanjuunə nga Əntanfə, pooshi ndzaanə makə sətə ci əŋjə a nəhee də ginə.²¹ Pooshi əŋji ka mbeənə ka banə oo’i: ‘Tsaamuu, wiinə ganə’, taa: ‘Wiitə gatə ha’ə.’ Acii ma nə dīi ca, kə uugi ŋwanjuunə nga Əntanfə ndzaanə ahadoonə.”

²² Wata əŋki ci ka lyawarənaakii, “Kadə nə saa’i a da. Mada kə dīi saa’ikii, kadə nuuna moo neenə ka *Uuzənə nga ənda, taa wata uusərə rəŋwə. Amma paa unə ka neenə ka ci.²³ Ka banə nə əŋji koonə: ‘Ganə nə ci’, taa: ‘Gatə ha’ə nə ci.’ Ma

16:29 16.29 2 Tim. 3.16. **17:5** 17.5 6.13. * **17:6** 17.6 Hi’ukii palee də ənshidəfəənə anə hanyinə nga Gudə. Amma ma wabənə nga Yeesu, agyanə əndə’i slikerənə pamə anə hanyinə nga İserayıila wabi ci. **17:6** 17.6 Mat. 13.31; 21.21; Mar. 11.23. **17:10** 17.10 1 Koor. 9.16-17. **17:12** 17.12 Leew. 13.46. **17:14** 17.14 Leew. 14.2-32; Mat. 8.4; Mar. 1.44; Luka 5.14. **17:16** 17.16 10.33. **17:19** 17.19 Mat. 9.22. **17:21** 17.21 11.2,20; Mat. 12.28. **17:22** 17.22-24 21.7-24.

dānuuna, goona dzə, goona nə'u tē tii shanə. ²⁴ Aci makə sətə ci pyapifənə nga vənə a bəragi səkəntanfə taa dama patə, ha'ə nə Uuzənə nga əndə a ndzaanə ka uusəraakii panğəranə a babara. ²⁵ Amma see a cibə ci ka shanə dərəva zəkū'i, ənji nga zamanənə a kaaree ka ci əsə.

²⁶ "Makə sətə sha dīi tē ənji agi zamana nga Nuuhu, ha'ə na dā uusəratə nə Uuzənə nga əndə a shi. ²⁷ Ma agi zamana nga Nuuhu, kə nji ənə a zəmə, ənə a saasa, kə nji nguyirənə da makinə a ngəərəshi, ha'ə mbu'ya uusəratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. Wata shinə nə ma'i tuufaanə, ca naanə ka duuniya, ca zamagi də ənjitə patə. ²⁸ Kadə na dā əsə makə agi zamana nga *Luudu. Ma agi zamana nga Luudu, kə nji ənə a zəmə, ənə a saasa, kə nji ənə a dā fiiriinə, kə nji ənə a laaga uushi'inə, kə nji ənə a ghəənə yinyinə. ²⁹ Amma, ma uusəratə shigi Luudu də *Sadooma, kə bujikaanə gunə dadagyə da baruuda aagyanə ənjitə ənəgi davə də Sadooma. Wata dza'ə kə zagi ənji davə. ³⁰ Ha'ə makə ətsə əsə na dā uusəratə nə Uuzənə nga əndə a jiga.

³¹ "Ma uusərakəya, ma əndətə anə kuvaakii da uushi'inaakii a kumu, wa ca jiməgərə, ca huyi, ga ca dəmə aa kumu ka fədəənə uushi'inaakii. Ma əndətə də bilə əsə, wa ca huyi, ga ca ənə aasii. ³² Buurətəmə haala nga minə nga Luudu! ³³ Taa wu patə ca dā gazhi'waanə nga luupaa əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma taa wu patə ətee ka əpinaakii, ci na luupaa əpinaakii. ³⁴ Wanyinə ca ba koonə: ma ka uusərakii davəfə, ka baanə nə ənji bəra'i ka ədzə rəjwə, ka ngəərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənə a bwasee ka əndə'i əndə. ³⁵ Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka təjwə rəjwə; ka ngəərəginə nə ənji əndə'i minə, ənə a bwasee ka əndə'i. [³⁶ Ka dzənə nə nguyirənə bəra'i aasəkə rə ka uuzanə; ka ngəərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənə a bwasee ka əndə'i əndə."] ³⁷ Wata əjki lyawarənaakii ka Yeesu, "Da da, Slandana, nə ətsə ha'ə a dā?" Əjki Yeesu ka tii, "Ka hatə dīi mantə uushi patə, davə dzanə kadəguyinə də na."

18

Misaali də mitə mooryafinə da bwaya mala gəjwanə

¹ Wata Yeesu a dā ka lyawarənaakii misaali ka baariiginə ka tii oo'i, kə dəbēe təya dā də'wa taa guci patə, ga təya zaarə shanə. ² Əjki ci, "Tə'i mala gəjwanə sha dīi aasəkə əndə'i vəranə. Paa ci ka ngwalənə tē Əntanfə, agi ushapaanə nə ci ənja. ³ Tə'i mitə mooryafinə davə gatə də vərə əsə. Agi dzənə nə ki də shinə aa hakii ka banə ka ci: 'Jikəvə keenə ahadeənə da əndə mbiinaaki.' ⁴ Amma dzənə nə mala gəjwaatə də naanaginə, kə ta'avə ci dərəva ka dānə ka ki ha'ə. Ma daba'əkii əjki ci də səkəkii: 'Taa ngahi paa nyi ka ngwalənə tē Əntanfə shanə, agi ushapaanə nə nyi ənji əsə, ⁵ patə da ha'ə, makə kə uugi nyi zaarənə acii haalatə, ka dānə nə nyi ka ki gəjwaatsa. Madā madamə nyi ka ki gəjwaatsa, kadə nə ta ənvutə tē nyi.' "

⁶ Slandanə a tsakə banə, əjki ci, "Famə dīi sətə bii bwaya mala gəjwaatsa. ⁷ Ya Əntanfə, paa ci ka tsakənə tē matadə ənjaakii kwa? Aci ma təya, agi tuunə nə tii ka ci vədə da uusəra kaa ca tsakə tē tii. Kə shii nyi, pii tsakənəkii tē tii. ⁸ Wanyinə ca ba koonə: ka viinə nə ci ma'inə ka ənji mbiinatii. Patə da ha'ə, madā kə shi *Uuzənə nga ənda, ka lapaanə nə ci ənjitə gi'i tē Əntanfə ma'ə nii?"

Misaali də Farisa da əndə luu tsəka

⁹ Agi nəheenə nə hara ənji ka natii nə makə ənji goonga, təya bərapaa tē patənə nga ənja. Ka tsaratii dīi Yeesu misaalina, əjki ci: ¹⁰ "Tə'i ənji bəra'i gi aasəkə *yi nga Əntanfə ka dā də'wa. Farisa nə əndə'i ənda, əndə luu tsəka nə əndə'i ənda. ¹¹ Ma Farisata, kə gi ci, ca kəjaanə, ca dā də'wa dasəkə ədzəməkii, əjki ci: 'Əntanfə, kə kuyirii nyi tē hə, acii ma nya, paa nyi ndzaanə makə nga hara ənji, waatoo mahiirənə, məza ənja, ənji dā aləhiinə. Kə kuyirii nyi tē hə əsə makə dīi ci, ma nya, paa nyi ndzaanə makə əndə luu tsəkətsa. ¹² Agi dā suumaya nə nyi bəra'i agi luuma; agi viinə nə nyi zaka nga sətə cii kya upaa patə əsə.' ¹³ Amma ma əndə luu tsəkətə naakii, makə gi ci, daba'ə hara ənji kəjaanə ci, acii kə ngwaləgi ci ka madēe taa ka ginəkii aadəgyə. Wata ciinəkii pukəvə ci dəkə agyanəkii, əjki ci, "Ya'ə Əntanfə, nəhuu təgugunaaki, nyi ənə ma'waslyakə ənda."

¹⁴ "Wanyinə ca ba koonə: ma gi əndətə aasiya, Əntanfə kə tifyagi tē ci. Amma, ma Farisata, pooshi Əntanfə tifyagi tē ci. Aci taa wu patə hanətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tē ci. Amma taa wu patə hətəpaa naakii na, ka hanətənə nə ənji tē ci."

*Daanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji manjeevənə**(Mat. 19.13-15; Mar. 10.13-16)*

¹⁵ Yoo, kə kyaara əŋji ka Yeesu i idənə manjeevənə kaa ca daanə ciinə ŋga barəkaanə aanətii. Neenə ŋga lyawarənaakii ha'ə, wata təya ndzanə laala nguruunə ka əŋjita. ¹⁶ Amma Yeesu a 'watə tə əŋjita, əŋki ci, "Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona tənə tə tii, acii ka tsarə ŋga əŋji makə tii də *ŋwanjuunə ŋga Əntanƣə. ¹⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma əndətə pooshi luuvə ka Əntanƣə a ndzaanə ka ŋwanjwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ŋwanjuunə ŋga Əntanƣə shanə."

*Əndə gəna**(Mat. 19.16-30; Mar. 10.17-31)*

¹⁸ Yoo, kə shi əndə'i gawa aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Maləma, ma hə kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi sanə daŋəki kaa nya upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?" ¹⁹ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ŋunyi ənda? Pooshi ŋunyi ənda, madaamə Əntanƣə ci rəŋwə dyanə. ²⁰ Kə shii hə bariya ŋga Əntanƣə, waatoo: 'Ga ha alə hiinə, ga ha bələ hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ŋga jirakənə anə ənda, gadfee ka i duu da muu.' "

²¹ Əŋki gawə əndətə, "Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə." ²² Makə fii Yeesu ha'ə, əŋki ci ka ci, "Awa, kə fii nyi, amma tə'i uushi rəŋwə mbədaanə ka hə ŋga daŋə. Ma daŋəkwa, uushi'iitə aciiku patə, duu, fəduu, ha dərəmagi, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Mada kə dui hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntanƣə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi." ²³ Makə fii əndətə wabətsə ha'ə, wata kə dzəgəpaa tə ci ashikii; acii lanə dərəva nə gəna aciikii.

²⁴ Makə nee Yeesu kə dzəgəpaa wabətsə tə əndətə ha'ə, wata əŋki ci: "Una! Dzawə dərəva nə dəmənə ŋga əŋji gəna aagi ŋwanjuunə ŋga Əntanƣə. ²⁵ Gədə dəməginə ŋga ŋgyalooba ka rəgwa shine ŋga libərə də ŋgufənə acii dəmənə ŋga əndə gəna aagi ŋwanjuunə ŋga Əntanƣə."

²⁶ Fanə ŋga əŋji ha'ə, wata əŋki tii, "Mada ha'ə əna, wu dui nə upaa luupaana?"

²⁷ Əŋki ci, "Ma sətə təkuree əŋji ka daŋənə, ka mbeenə nə Əntanƣə ka daŋənə."

²⁸ Əŋki Piita, "Waniinə, kə bwasee inə ka yinyinə geenə keena nə'u tə hə." ²⁹ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə bwasee ka yaakii, taa minaakii, taa ndzəkəŋjushi'inəkii, taa duurənyinaakii, taa manjeevənaakii əsə kaa ŋwanjuunə ŋga Əntanƣə a shii dzənə aakəŋwa, ³⁰ ma ca, ka upaanə nə ci sətə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə aagi zamanana. Ha'ə əsə aagi zamanatə na shi, kadə nii kəya upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."

*Makkənə ŋga wabənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii**(Mat. 20.17-19; Mar. 10.32-34)*

³¹ Wata Yeesu a 'wagi lyawarənaakii pu'u aji bərə'i tsanə aatəŋgala. Əŋki ci ka tii, "Fatəmə ŋga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Patənə ŋga uushi'iitə nyaahə anabiinə agyanə *Uuzənə ŋga ənda, davə nə əŋjə a mbu'utəgi. ³² Waatoo, ka viinə nə əŋjə tə ci aacii əŋjətə mashiimə tə Əntanƣə. Ma təya, ka ŋusənə nə tii tə ci, təya dzaana tə ci. Ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, ³³ təya fəslə, təya bələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ka madətənə nə ci aagi maməətə əŋja." ³⁴ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabənaakii. Ma'umbeekii nə wabənəkii ka tii. Mashiimə tii taa agyanə mi nji Yeesu a wabə.

*Mbədəpaanə ŋga Yeesu də muurəfə də Yarikoo**(Mat. 20.29-34; Mar. 10.46-52)*

³⁵ Ma ətə Yeesu kədəhə ka mbu'unə aa Yarikoo, tə'i muurəfə dasə ha'ə atəŋgala rəgwa ka kədiinə. ³⁶ Makə fii ci əŋjə a pitə də waazənə, ca ləgwa ka əŋjitə abiikii taa mi ci əŋjə a waazə ha'ə. ³⁷ Wata əŋki əŋji ka ci, "Yeesu, əndə Nazaratu ca pitə." ³⁸ Wata ŋgəreenə nə muurəfətə ka uurakii, əŋki ci, "Yeesu, jijinə ŋga *Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!" ³⁹ Əŋjitə nja takəŋwa a wazə ka ci kaa ca ndzaa kəda'ə. Amma wata ca tsakə ŋgəree ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, "Jijinə ŋga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!" ⁴⁰ Wata Yeesu a kəpaanə, ca ba ka əŋja, "Əncəhatəgimə ka nyi də ci." Makə əncəha muurəfətə, əŋki Yeesu ka ci: ⁴¹ "Mi cii kwa moo nya da ka ha?" Əŋki ci, "Slandanəkya, ŋga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha." ⁴² Əŋki Yeesu ka ci, "Wa ginəku a wunəgi kaa ha ənə ka neenə! Kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi." ⁴³ Pii wata ca nee ka ha. Nə'unə nə

18:17 18.17 Mat. 18.3. **18:18** 18.18 10.25. **18:20** 18.20 Shig. 20.12-16. **18:22** 18.22 12.33; Mat. 8.21-22.

18:27 18.27 Zak. 8.6; Luka 1.37. **18:29** 18.29 14.26; Mat. 10.37. **18:31** 18.31-34 9.21-22. **18:34** 18.34 9.45.

18:38 18.38-39 Mat. 20.30-31. **18:42** 18.42 Mat. 9.22.

ci tɔ Yeesu, ca dzɛ dɛ dɛlanɛ dɛ ɔntanɔfɛ. Makɛ nee patɛnɛ nɔa ɛnjitɛ ha'ɛ, wata tɔya ndzanɔfɛ dɛlanɛ dɛ ɔntanɔfɛ natii.

19

Yeesu tii da Zakayusɛ

¹ Mbu'unɛ nɔa Yeesu aasɛkɛ vɛranɛ nɔa Yarikoo, ca dzɛ dasɛkɛ vɛranɛkii. ² Ma dave dɛ vɛra, tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ dɛi lɛmɛkii Zakayusɛ. Gawɛ nɛ ci agi *ɛnji luu tsɛka. ɔndɛ gɛna ɛsɛ. ³ Ma saa'ikii, kɛ ali ci rɛgwa nɔa neenɛ taa wu nɛ Yeesu. Amma, makɛ dɛi ci gusɛ nɛ ci, kɛ tɛkuree ci ka neenɛ ka ci acii dabaala. ⁴ Makɛ dɛi ha'ɛ, wata ca huypaa aakɛnɔa, ca ndɛrɛgi aa ɛnfwɛ bɛra kaa ca nee ka ci, acii dadavɛ nii kɔya pitɛgi.

⁵ Makɛ mbu'i Yeesu ka hatɛ dɛi Zakayusɛ dave, wata ca madɛe ka ginɛkii aadɛgyɛ, ɛnki ci ka ci, "Zakayusɛ, tsɛgwayi, jimagɛrɛ. Acii, ma ɛnshina, gaku asii dɛbɛe ndzaanɛki."

⁶ Jimagɛrɛnɛ nɛ Zakayusɛ pii pii, ca luu tɛ Yeesu dɛ moodasɛka.

⁷ Makɛ nee ɛnji ha'ɛ, wata nɔnɔnɔnɛnɛ nɛ tii, tɔya ba, "Aa ha ma'waslyakɛ ɛndɛ gi ci." ⁸ Madɛtanɛ nɛ Zakayusɛ, ɛnki ci ka Yeesu, "Slandana, a tɛkee nyi ka uushi'inaaki tatsɛ mbɛrɛ mbɛrɛ, nya vii reetakii ka maaghiinɛ. Ma ɛnjitɛ gɛpi nyi dɛ tii, ka jikɛɛnɛnɛ nɛ nyi ka tii ɛnfwadɛ agyanɛ sɛtɛ gɛpɛtɛ nyi acii." ⁹ ɔnki Yeesu, "Ma ɛnjinɛ ganɛ asii, ɛnshinɛ upaa tii luupaanɛ. Acii taa Zakayusɛ ɛsɛ, agi slikerɛnɛ nɔa Ibɛrahiima shigi ci. ¹⁰ Acii ma shi nya, nyi *Uuzɛnɛ nɔa ɛnda, ka aalɛnɛ tɛ maza ɛnja, nya luupaa tɛ tii."

Misaali dɛ pamɛ pu'u

(Mat. 25.14-30)

¹¹ Makɛ nji ɛnjɛ a fa wabɛnɛ a ma Yeesu ha'ɛ, kɛ gi ci aakɛnɔa dɛ dɛa ka tii misaali. Acii kɛdɛhɛ nɛ ci da vɛranɛ nɔa Urusaliima, ma nɛ ɛnji ka nɛhɛnɛ, kɛdɛhɛ nɛ ɔntanɔfɛ ka dɛ nɔanɔunaaakii. ¹² Wata ɛnki ci ka tii, "Tɛ'i maduunɛ ɛnshara. Kɛ pyalɛ ci ka madzadɛ hanyinɛ ka liwa nɔanɔunɛ, ma daba'ɛkii ca ɛnya. ¹³ Ma taabu'u gi ci, ci kɛ 'watɛ ɛnji pu'u agi daguyinaakii. Kɛ nɔgirɛ ci pamɛ pu'u, ca tɛkɛpaa ka tii mbɛrɛ mbɛrɛ. ɔnki ci ka tii: 'Zhi'igimɛ see mada ɛnya nyi.' ¹⁴ Amma pooshi ɛnji nɔa nɛ nɔa hanyinaakii ka uufɛnɛ tɛ ci. Kɛ slɛkee tii ka ɛnji daba'ɛkii kaa tɔya dzɛ ka banɛ ka ɛnjitɛ ca dɛkɛ nɔanɔwɛ oo'i: 'Ma ɛndɛtsa, paa inɛ ka moonɛ ca da keenɛ nɔanɔunɛ.'

¹⁵ "Yoo, makɛ upaa ci nɔanɔunɛ, wata ca ɛnya. Ca slɛkee ka ɛnjɛ a 'waa'watɛ ka ci daguyinaakii ɛtɛ vii ci ka tii kwabata. Waatoo, kaa ca nee taa iitɛ nji ɛndɛ a zhi'igi naakii dɛ sɛtɛ vii ci ka ci. ¹⁶ Tɛkɛnɔwatɛ dagwa a shi. ɔnki ci: 'Slandana, ma pamɛ ɛtɛ rɛnɔwɛ vii hɛ ka nyi, kɛ tii, kɛ dɛi ka pamɛ pu'u.' ¹⁷ ɔnki ci ka ci: 'Yawa, nɔa'ɛ, nɔnyɛ ɛndɛ slɛnɛ nɛ hɛ. Kɛ slɛnyɛ hɛ dɛ uuji uushi'inɛ dɛ rɛgwakii. Acii, dɛwɛ nɔanɔunɛ agyanɛ vɛranyinɛ pu'u.' ¹⁸ Shinɛ nɛ bɛra'inɛ. ɔnki ci: 'Slandana, ma pamɛ ɛtɛ rɛnɔwɛ vii hɛ ka nyi, kɛ tii, kɛ dɛi ka pamɛ tufɛ.' ¹⁹ ɔnki nɔanɔwɛ ka ɛndɛta: 'Ma hɛ ɛsa, dɛwɛ nɔanɔunɛ agyanɛ vɛranyinɛ tufɛ.'

²⁰ "Shinɛ nɛ ɛndɛ'i dagwa. ɔnki ci: 'Slandana, wiinɛ pamaaku rɛnɔwɛ. Kɛ anɛtɛ nyi asɛkɛ kɛjɛrɛnɛ, kɛ nɔgagi nyi. ²¹ Acii kɛ nɔgwali nyi acii. Kɛ shii nyi, ma hɛ, ɛndɛ tamwɛ nɛ hɛ. Kɛ ndzaa hɛ makɛ ɛndɛtɛ ca nɔgɛrɛ sɛtɛ madɛkɛpaamɛ ci. Kɛ ndzaa hɛ ɛsɛ makɛ ɛndɛtɛ ca slɛnɛ cɛfanɛ nɔa sɛtɛ malɛgamɛ ci.' ²² ɔnki nɔanɔwɛ ka ci: 'Ma ha, bwaya lawarɛ nɛ hɛ. Wabɛtɛsɛ a maku nɛ gɛnɔwanaaku. Kɛ shii hɛ oo'i, ɛndɛ tamwɛ nɛ nyi, agi nɔgɛrɛnɛ nɛ nyi sɛtɛ madɛkɛpaamɛ nyi, agi slɛnɛnɛ nɛ nyi cɛfanɛ nɔa sɛtɛ malɛgamɛ nyi. ²³ Aa ya mada ha'a, mi unee hɛ ka dɛkɛpaa pamaaki ka hatɛ ci ɛnjɛ a zhi'igyɛ? Maci ha'ɛ dɛi hɛ, kɛ nji nya nɔgɛrɛ pamaaki da i ma'inɛkii agyanɛkii, nyi kɛ ɛnya.'

²⁴ "Wata ɛnki ci ka ɛnjitɛ abii: 'Luugimɛ pamɛtɛ rɛnɔwɛ acii, una vii ka ɛndɛtɛ da pamɛ pu'u acii.' ²⁵ ɔnki tii ka ci: 'Slandana, ɛntaa kɛ uugi ci upaa pamɛ pu'wa?' ²⁶ ɔnki ci: 'Wanyinɛ ca ba koonɛ: ma ɛndɛtɛ da i uushi acii, ka ci tsakɛnɛ ɛnji viinɛ. Amma, ma ɛndɛtɛ dɛi naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginɛ nɛ ɛnji acii. ²⁷ Ma mɛza ɛnjaaki ɛsɛ, waatoo ɛnjitɛ mamoomɛ nya dɛa ka tii nɔanɔunɛ, kaashatɛmɛ tɛ tii, una kira tɛ tii aa hanɛ, una bɛɛlɛgi tɛ tii ganɛ akɛnɔwaciiki.' "

²⁸ Makɛ uugi Yeesu wabɛginɛ ha'ɛ, wata ca nɔgɛrɛ rɛgwa, ca takɛnɔa ka ɛnji aa Urusaliima.

19:7 19.7 Mat. 9.10. **19:8** 19.8 Shig. 21.37; ɔzaki. 33.14-16. **19:9** 19.9 13.16; Slɛnɛ 16.31. **19:10** 19.10 ɔzaki. 34.16; Mat. 9.13; Mar. 2.17; Luka 5.32; 1 Tim. 1.15. **19:11** 19.11 11.2; Slɛnɛ 1.6. **19:12** 19.12-13 Mar. 13.34; Slɛnɛ 1.11; 2.33-36. **19:14** 19.14 Slɛnɛ 4.17; 5.28; 13.44-46; 28.25-28. **19:17** 19.17-19 12.42-44; 16.10. **19:26** 19.26 Mat. 25.29.

*Dəməneŋga Yeesu aasəkə vəranəŋga Urusaliima**(Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Yooh. 12.12-19)*

²⁹ Makə mbu'i Yeesu kədəhə da vəranyinəŋga Bayitifaaji da Bayitaniya ashi giŋwəŋga Zayitunə, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ³⁰ də banə ka tii, "Dəmə aasəkə vərəatsə aakəŋwa. Mada kə mbu'yuunə aa dəvə, ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwalə. Ma uundzə vaməndakii, pooshi əndə sha ŋgirə aa ba'akii shaŋə. Pəryatəmə, una kira. ³¹ Mada kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bame ka ci: 'Slandanə mwayi.' "

³² Wata lyawariitə sləkee Yeesu a madə, təya palə, təya lapaa weewee makə sətə bii ci ka tii. ³³ Ma təya pərə vaməndata, əŋki slanjiinəkii ka tii, "Ka mi cuuna pərə uundzə vaməndatsa?" ³⁴ Əŋki tii, "Slandanə mwayi." ³⁵ Wata təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii a ba'a uundzə vaməndata, təya ndəvəvə də Yeesu aa ba'akii. ³⁶ Ma ca dzə də palənə, sasafəpaa nə əŋji kəjeerənyinə a rəgwa ka gadəeginə ka ci.

³⁷ Mbu'unəŋga Yeesu kədəhə da vəranəŋga Urusaliima, ma ətsə ca jimə ashi giŋwəŋga Zayitunə, wata dabaala əŋji nə'unə tə ci a ndzanə də moodasəka, təya ŋgəree ka uuratii ka dalənə də Əntanfə putəŋga bəzə uushi'inəŋga hurəshishiitə nee tii Yeesu a daada. ³⁸ Əŋki tii, "Tə'i barəkaanə ashi ŋwanutə shi də ləməŋga Slandana! Aci Əntanfə nə jamənə dagyə, naakii nə duunuunə əsə, ci Əndə məghəvəvənə ka shaŋə."

³⁹ Tə'i hara *Farisanyinə gatə aghi dabaala. Əŋki tii ka Yeesu: "Maləma, bawə ka lyawarənaaku, wa təya ndzaa kəda'ə." ⁴⁰ Əŋki Yeesu, "Wanyinə ca ba koonə: mada kə ndzaa tii kəda'ə, ka ndzanənə nə faariinə nati." "

Tuunəŋga Yeesu agyanə əŋji Urusaliima

⁴¹ Makə əncəhatə Yeesu kədəhə da vəranə, nee ci ka vəranəkii, ca gwanə ka tuunə agyanə əŋji vəranəkii. ⁴² Əŋki ci, "Maci uushə a batə koonə sətə ca kira koonə ndzaanə jamə ənshinə ku! Amma, ma ətsə, kə umbəgi anuunə, paa unə ka mbeənə ka neenə əsə. ⁴³ Tə'i uusəra na shi, waatoo saa'itə nə əŋji mbiinə goonə a tsagerə tuunə aasəkə, təya kərə'utə tuunə, təya pa'əgi rəgwa agyanuunə taa dama patə. ⁴⁴ Ka zaməginə nə tii duunə, təya waaləgi kuvənyinə asəkə vəranə goonə patə. Taa rəŋwə pooshi faara na mbədaanə anə əndə'i. Ma nə ətsə a də ha'ə, acii mashiimuunə taa guci shi Əntanfə ka tsakənə tuunə."

*Dzənəŋga Yeesu aasəkə *yiŋga Əntanfə**(Mat. 21.12-17; Mar. 11.15-19; Yooh. 2.13-22)*

⁴⁵ Mbu'unatii aasəkə vəranə, kə dəməgərə Yeesu aasəkə yiŋga Əntanfə. Wata ca ndzanə shaabagi tə əŋji də fiiriinə davə. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ma bii Əntanfə: 'Ka ndzaanə nə yaaki ka yiŋga də də'wa.' Amma, ma una, kə geegyuuənə ka yiki ka ha ŋga umbənəŋga mahiirənə!"

⁴⁷ Ma Yeesu, uusəra patə jigunyici ka əŋji asəkə yiŋga Əntanfə. Kə ali madiigərə limanyinə da maliminə rəgwaŋga bələginə tə ci. Ha'ə nə matakəŋwanyinə əsə.

⁴⁸ Amma kə təkuree tii ka rəgwakii, acii patənəŋga əŋja, kə kavə tii nətii ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka tii.

20*Wu vii baawəda ka Yeesu**(Mat. 21.23-27; Mar. 11.27-33)*

¹ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dzəgunə ka əŋji asəkə yiŋga Əntanfə, ca waaza Njuni Habara. Kə shi madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə aabiikii. ² Əŋki tii ka ci, "Bawə keənə də ŋgutə baawəda saŋə cii kwa daada uushi'iinə ha'a? Wu saŋə vii ka hə baawədatə?" ³ Əŋki Yeesu ka tii, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi a moonə naaki, bame ka nyi dii." ⁴ Wu saŋə sləkee ka Yoohana kaa ca də bapətiisəma ka əŋja, Əntanfə nii, anii ənda?"

⁵ Wata təya gwanə ka də wabənə ahadatii, əŋki tii, "Mi banaamə əna? Mada bii amə oo'i, Əntanfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii dya? ⁶ Amma mada kə bii amə oo'i, əŋji sləkee ka ci, ka kaalatənə nə dabaala taama, acii ma nə tii ka nəhənə, ma Yoohana, anabi nji ci." ⁷ Wata əŋki tii, "Mashiimiinə taa

wu slækee ka ci.” ⁸ Əŋki Yeesu ka tii naakii, “Ha’ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tada də ŋgutə baawəda cii kya da uushi’iina.”

Misaali də bwaya aŋinə ŋga mooziinə
(Mat. 21.33-46; Mar. 12.1-12)

⁹ Wata Yeesu a gwanə ka wabənə ka ənji də fa misaalina, əŋki ci, “Tə’i əndə’i əndə sha dīi rə ŋga inabi. Ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə kaa təya təkə cīfanə ŋga rəkii da i ci. Ma daba’əkii, ca palə oogə. Kə ta’avə ci davə. ¹⁰ Makə dīi cīfanə ŋga inaba, wata ca slækee ka əndə slənaakii ka liwa ka ci gyaɗfalaakii aciitii. Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ¹¹ Slanda rətə a ənə ka slækee ka əndə’i əndə slənaakii. Ma ci əsa, kə fəəsləgi mooziitə tə ci, ayi ayi dərəva cībee tii ka ci, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ¹² Slanda rətə a ənə ka slækeenə ka əndə’i əndə ka makkənə əsə. Ma ci əsa, kə davə tii ka ci uya, təya lyakaanə tə ci. ¹³ Əŋki slanda rətə ka naakii nə: ‘Iitə saŋə d’anəki də ənjitsa? Takwa a slækee nyi ka uuzənaaki ətə uu’i nyi. Mbu’u ka gaɗeenə nə tii ka ci.’ ¹⁴ Amma, makə nee mooziitə ka uuzətə, wata əŋki tii ahadatii: ‘Waanə mazəmə yi kə mbu’ya. Bələgyaamə tə ci kaama zəmə ya.’ ¹⁵ Wata təya kəsətə tə ci, təya kagi tə ci aa ba’a tsanə, təya bələgi tə ci.

“Ya ətsa, mi nə sətə d’anə slanda rətə də təya? ¹⁶ Ka shinə nə ci, ca bələgi tə tii, ca vəgi rətə ka hara mooziinə.”

Makə fii ənji wabəətsə ha’ə, əŋki tii, “Aa’a, wa Əntanfə a dzagya!” ¹⁷ Wata Yeesu a tsaamətə tə tii, əŋki ci, “Aa mada ha’ə əna, ka mi dīi nyaahə ənji aasəkə malaaba ləkaləkata, tuu’inə,

‘Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii, ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.’

¹⁸ Taa wu patə kullii aanə faaratsa, ka əbinə nə ci. Mada kə kullii faarakii aanə əndə əsa, ka ədəginə tə ci makə əmpunə.”

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ŋwanjwə *Kayisərə*
(Mat. 22.15-22; Mar. 12.13-17)

¹⁹ Kə ali maliminə da madiigərə limanyinə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu ka tsaakii, acii kə shii tii oo’i, agyanətii wabi ci də misaalitsa. Amma kə ŋgwali tii acii ənja. ²⁰ Wata təya ndzaŋə nəhənə tə Yeesu. Təya slækee ka madəkənyinə aabiikii ətə ca deegi ka natii nə makə ənji goonja. Ma dīi tii ha’a, kaa təya mbee ka pwaakya wabənə ətə madzəmə ama Yeesu; waatoo, ka kavənə tə ci aasəkə cii ŋwaməna. ²¹ Əŋki madəkənyitə ka Yeesu, “Maləma, kə shii inə oo’i, ma sənə cii kwa wabə da sənə cii kwa dzəgunə patə, kə ndzaanə də rəgwakii; paa hə ka tsaamənə ka dūunuunə ŋga ənda. Də goonja nə hə ka dzəgunətənə ka ənji rəgwa ŋga Əntanfə. ²² Ya saŋa, kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga vii tsəkə ka ŋwanjwə Kayisərə nii, anii poosha?”

²³ Asee, kə shii Yeesu jarəwiinatii. Əŋki ci ka tii: ²⁴ “Kiramə kwaba kaa nya tsaamətə.” Makə caamə ci, ca ləgwa ka tii, əŋki ci, “Ya əna, kəŋwaciinə da ləmə ŋga wu ənə anə kwabana?” Təya ba, “Ma ətsa, kəŋwaciinə ŋga ŋwanjwə Kayisərə.” ²⁵ Wata Yeesu a ba ka tii, “Makə ha’ə dīya, viimə ka Kayisərə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka Əntanfə sətə ndzaa ka ŋga Əntanfə.” ²⁶ Kə təkuree tii ka upaa sə ŋga kəsənə tə ci də ma’inə aŋi səndə wabi ci akəŋwacii patənə ŋga ənja. Kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə jikəvənaakii, wata təya ənəgi kəda’ə.

Ləgwanə agyanə madənə ŋga maməətə ənja
(Mat. 22.23-33; Mar. 12.18-27)

²⁷ Kə shi hara *Sadukiinə aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shanə. ²⁸ Əŋki tii ka Yeesu, “Maləma, kə nyaahə Muusa kaamə bariya ətə bii ci, mada kə əntəgi əndə anə minakii, pooshi tii pwayi manjeevənə, see a ŋgərə ndzəkəŋjuci tə miita, kaa ca poo manjeevənə ka ndzəkəŋjuci ətə əŋki. ²⁹ Ma sha dīi, tə’i ndzəkəŋjushi’inə mədəfə. Kə ŋgirə gawatii minə. Kə əntəgi ci. Pooshi uuzənə. ³⁰ Bəra’inə a ŋgərə mooryafita. Ca əntəgi. Pooshi uuzənə. ³¹ Makə ətsə əsə dīi ka makkənə. Ha’ə dīi ka tii patə mədəfə: kə mətəgi tii. Pooshi əndə upaa uuzənə ashitə. ³² Ma daba’əkii, kya əntəgi əsə. ³³ Ya ətsa, maa ma’i tii patə uusəra ŋga madənə ŋga maməətə ənja, makə watiitə tii patə mədəfə ŋgirə tə kya, minə ŋga wu saŋə ndzaanəta?”

³⁴ Ɖŋki Yeesu ka tii, “Agi duuniya ci ɛnjɛ a ŋgɛrɛshi. ³⁵ Amma, ma ɛnjitɛ mbu'i bahe upaa rɛgwa ŋga madɛnɛ da i ɛpinɛ, da ŋga ndzaanɛ agi zamanatɛ na shi, paa tii na ŋgɛrɛshi. ³⁶ Aciɪ paa tii ka mɛɛtɛnɛ ma'ɛ. Makɛ malaa'ikanyinɛ nɛ tɛya ndzaanɛ. Manjɛevɛnɛ ŋga Ɖntanfɛ nɛ tii; aciɪ kɛ madɛɛ ci ka tii da i ɛpinɛ. ³⁷ Ma agyanɛ madɛnɛ ŋga mamɛɛtɛ ɛnji ɛsa, taa Muusa maa, ma saa'itɛ wabi ci agyanɛ guutɛ agi ba, kɛ baarii ci oo'i, ka madɛnɛ nɛ tii. Ma saa'ikii, kɛ 'wii ci tɛ Ɖntanfɛ Slandanɛ dɛ Ɖntanfɛ ɛtɛ ci Ibɛrahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslɛ. ³⁸ Ma Ɖntanfɛ, ɛnjitɛ da i ɛpinɛ amatii ca paslɛ tɛ ci, ɛntaa ɛnjitɛ yadɛ ɛpinɛ amatii. Aciɪ ma ndzaa ɛnji patɛ da i ɛpinɛ amatii, ka ci saakii.”

³⁹ Wata ɛŋki hara maliminɛ, “Ma dɛi Malɛma, ŋga'ɛ wabi haɛ.” ⁴⁰ Ma daba'ɛkii, pooshi ɛndɛ ɛnyi ka lɛgwa wabɛnɛ ama Yeesu ma'ɛ, aciɪ ŋgwalɛnɛ.

*Lɛgwanɛ agyanɛ *Alɛmasiihu*

(Mat. 22.41-46; Mar. 12.35-37)

⁴¹ Ɖŋki Yeesu ka tii, “Iitɛ sanɛ mbɛɛ ɛnji ka banɛ oo'i, jijinɛ ŋga *Dawuda nɛ Alɛmasiihu? ⁴² Aciɪ taa Dawuda dɛ naakii nɛ maa, kɛ bii ci asɛkɛ lɛkalɛkatɛ ŋga Jabuura oo'i:

‘Ɖŋki Ɖntanfɛ Slandanɛ ka Slandanɛki,
ndzaanɛ gadɛvɛ da ciizɛmaki.

⁴³ Ka kavɛnɛ nɛ nyi ɛnji daawaanaaku aatsaa sɛdɛku.’

⁴⁴ Wiinɛ dɛi, kɛ 'wii Dawuda tɛ Alɛmasiihu dɛ Slandana. Aa iitɛ dɛi ndzaa ci ka jijinaakɛya?”

Dzalɛnɛ ŋga Yeesu tɛ ɛnji agyanɛ maliminɛ

(Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40)

⁴⁵ Ɖŋki Yeesu ka lyawarɛnaakii akɛŋwacii patɛnɛ ŋga ɛnja, ⁴⁶ “Nɛhɛmɛ noonɛ nɛ aciɪ *maliminɛ ŋga bariya. Ma tɛya, dɛ madiigɛrɛ kɛbɛnɛ moonɛtii wiigi'inɛ. Ma moonɛtii, nɛɛhɛpaanɛ tɛ tii ŋga'ɛ a luuma. Ka hatɛ da ginɛ daɛvɛ moonɛtii ndzaanɛ asɛkɛ *kuvɛ dɛ'wanyinɛ da agi ɛndzanɛ. ⁴⁷ Tɛya luuwutɛ yinyinɛ ŋga mooryafinyinɛ, tɛya gɛrɛtɛgi dɛ dɛ'wa ka dala dɛ natii nɛ akɛŋwacii ɛnja. Ma tɛya, kadɛ nɛ tɛya upaa bwaya gɛŋwanɛ ɛtɛ palee patɛ.”

21

Viinɛ ŋga mooryafinɛ

(Mar. 12.41-44)

¹ Madɛɛnɛ nɛ Yeesu ka ginɛkii, ca tsaamɛ ɛnji gɛna a hɛɛji kwaɛa asɛkɛ *yi ŋga Ɖntanfɛ. ² Wata maagha ŋga mooryafinɛ a shi natɛ. Ma Yeesu a nee, kɛ ɛjivɛ ki pyanya bɛra'i. ³ Wata ɛŋki ci, “Tantanyinɛ cii kya ba koonɛ: ma sɛtɛ ɛjigɛrɛ maagha ŋga mooryafiitsa, kɛ palee ka ŋga hara ɛnjitsɛ patɛ. ⁴ Aciɪ ma tɛya, agi bɛzɛ gɛna ŋgiraɛgi tii, tɛya vii. Amma, ma kya, agi ghanatɛ patɛ, kɛ ŋgɛrɛtɛ ki patɛnɛ ŋga sɛtɛ cii ta alɛ dɛ zɛmɛ, kya ɛjigɛrɛ.”

Wabɛnɛ ŋga Yeesu agyanɛ uulagi yi ŋga Ɖntanfɛ

(Mat. 24.1-2; Mar. 13.1-2)

⁵ Kɛ wabi lyawarɛnaakii agyanɛ dagwaanɛ ŋga yi ŋga Ɖntanfɛ, aciɪ kɛ dɛi ɛnji yikii dɛ faariitɛ da mɛghɛrɛvɛnɛ davɛ da i hara uushi'inɛ ɛtɛ vii ɛnji ka Ɖntanfɛ. Ɖŋki Yeesu: ⁶ “Kɛ nee unɛ ka uushi'iitsa: kadɛ nɛ uusɛra a mbu'ya. Madɛ kɛ mbu'ya uusɛrakii, taa rɛŋwɛ pooshi faara na mbɛdɛanɛ anɛ ɛndɛ'i, ka waalaginɛ nɛ ɛnji patɛ.”

Cibɛnyiiɛ na la tɛ ɛnja taabu'u muudinɛ ŋga duuniya

(Mat. 24.3-14; Mar. 13.3-13)

⁷ Ɖŋki ɛnjitɛ nji davɛ, “Malɛma, guci sanɛ nɛ ɛtsɛ ha'ɛ a dɛ? Mi sanɛ na slɛnɛ ka baariinɛ oo'i, kɛdɛhɛ nɛ uushi'iitsɛ ka dɛadɛana?”

⁸ Ɖŋki Yeesu ka tii, “Nɛhɛmɛ aciɪ ga ɛnjɛ a gɛpi duunɛ. Aciɪ tɛ'i ɛnji lanɛ na shi, tɛya dɛkɛvɛ lɛmɛki ka natii na, taa wu ca ba, ci nɛ *Alɛmasiihu. Ka banɛ nɛ tii ɛsɛ, kɛ ugi uusɛra mbɛshanɛ. Ma dɛnuunɛ, goona nɛ'u tsaɛ sɛdɛtii. ⁹ Madɛ kɛ fii unɛ habara ŋga paapanɛ da purɛtɛ harɛkalaanɛ, goona ŋgwalɛ shanɛ. Kɛ dɛbɛɛ ɛtsɛ ha'ɛ a dɛ zɛku'i. Amma, ɛntaa uudɛnɛ ŋga duuniya nɛndɛ ka dɛnɛ pii ha'ɛ makɛ ɛtsa.” ¹⁰ Yeesu a tsakɛ banɛ ka tii, ɛŋki ci, “Kadɛ nɛ ɛndɛ'i slikerɛnɛ a dzɛ ka panɛ da ɛndɛ'i. Nwanjuunɛ a

pa da  nd i  wanjuun . ¹¹ Kad  n  bwaya g g dz n   ga hanyin  a  aada. Kad  n  mad f n  da muuva a  aada taa dama pat . Kad  n  s   ga  gwaln n  a  aada da madiiger  sagidanyin  agintanfa.

¹² "Amma daga uushi'iit  ha'  ma'  madam , t i  nji na k s  tuun , t ya cibee koon , t ya k r  tuun  aak njwacii gayin   ga *kuv  d 'wa ka  a koon  g njwan , t ya kaalagar  tuun  aa fure hina. Ka k r n  n   nji tuun  aak njwacii meemin  da  gwam nanyin  put   ga n 'un  goon  t  nyi. * ¹³ Ma n  uushi'iit  pat  a  aada ha' , ka wun gi koon  d  r gwa  ga bagi ka tii Nunyi Habaraaki. ¹⁴ Aciikii, ma  anuuna, kav m  aagi hiima goon , goona ndzaan  ka buur n  agyan  mak  s t  nuun  a jik v  koona mb f . ¹⁵ Acii nyi na vii koon  jar wiin   ga wab n  da hiima. Pooshi  nd  taa r jw  a i  nji mbiin  goon  na mbee ka  a koon  mabizhin  taa ka uur n  tuun  a i wab n . ¹⁶ Taa m s nuun  da d s nuun  da ndz k njushi'inuun  da duur nyin  goon  da guviinuun  maa, ka dyar 'un  n  tii tuun . Ma hara  nji agyuun , ka b l gin  n   nji t  tii. ¹⁷ Taa wu pat   s , kad  nii k ya ushapaa tuun  put   ga n 'un  goon  t  nyi. ¹⁸ Amma taa shin kin  goon  r jw , pooshi na za. ¹⁹ Acii ha'  k nj an m  ndih  ndih  koona luupaa d  noon  na."

Wab n   ga Yeesu agyan   ag n   ga Urusaliima ka uufin 
(Mat. 24.15-21; Mar. 13.14-19)

²⁰ "Mad  k  nee un  k  k r 'ut  soojiin  t  v ran   ga Urusaliima, ma  ts  kam , k d h  n  v ran kii ka  agin  ka uufin . ²¹ Ma ka uus rak ya, wa  njit  an  hanyin   ga Yahudiya a huvi ka umb n  aan  ginunyin . Ma  njit  as k  v ran , wa t ya  ntsah gi. Ma  njit  aba'  v ran , ga t ya  nya aas k  v ran . ²² Acii ka ndzaan  n  uus rakii ka uus rat  n   ntanfa a ki'it  ka  nja.  ts  ha'  na mbu'ut gi d  pat n   ga uushi'iit  as k  malaaba l kal kat . ²³ T i  g ra'w  agyan  maki  sas kiin  da  jugin  ka saa'ikii. Acii kad  n  bwaya cib  a  a an  hanyin , acci t i mab t  s k   ga  ntanfa agyan   nja. ²⁴ Ka b l gin  n   nji t  hara  nji d   gila pur jan . Hara  nji,  nj  a k s  t  tii,  nj  a k r  t  tii ka mavaan  aan  hara hanyin . Ka udz gin  n   njit  mashiiin  t   ntanfa t  v ran   ga Urusaliima see mada dz gi zamanatii."

* nyan   ga *Uuz n   ga  nda*
(Mat. 24.29-31; Mar. 13.24-27)

²⁵ "Kad  n  s   ga hur shishin  a  aada a i uus ra, a i l gid  da a i tikisanyin . Kad  n   nj  a ndzaan  ka maji ma'yan  a i duuniya. Paa tii na shii s   ga  an  acci dzaadzan   ga uun v  da mad n   ga ma'in  aad gy  aad gy . ²⁶ Kad  n  ma'yan   ga  nj  a l d  acci  gwaln n  put   ga s t  na kulaan  ka tii a i duuniya. Acii taa mi pat  as k ntanfa ka gan g z n . ²⁷ Ma  ts   fiya, ka neen  n   nji ka Uuz n   ga  nd  ca jima a i kurabiin . Da baaw da da m gh r v n  lan  n  shinaakii. ²⁸ Mad  k  nee un  uushi'iit  a 'wat gi  aada n , k nj an m  ndih  ndih , kav m  nuun  dave acci k d h  nuun  ka upaa luupaan ."

Misaali d   nfw  uud va
(Mat. 24.32-35; Mar. 13.28-31)

²⁹ Yeesu a  a ka tii misaali,  nki ci, "Kat m  hiima goon  agyan   nfw  uud v  da hara  nfwugin  pat . ³⁰ Mad  k  nee un  wiit  ka 'wat gi  n n , k  shii un   ts , k d h  n  m ts t f  ka  an . ³¹ Ha'   s , mada k  nee un  uushi'iit  a  aada, ka shiin  nuun   ts   o'i, k d h  n   ntanfa ka  a  wanjuun . ³² Tantanyin  cii kya ba koon : ma  nji  ga zamanana, pooshi tii ka m t gin  pat , uushi'iit  ma'  mad adam  pat . ³³ Ka uud gin  n  ha a dagy  da ha a pan . Amma, ma wab naaki, pooshi ka uud n  shan ."

N h t n  agyan  wab n   ga  ntanfa

³⁴ "N h m  noon  na! Goona kav  noon  n  a i buur  uushi'in   ga *duuniya, acci ga uus r   ga shine  ga Uuz n   ga  nd  a lapaa tuun  p m , ³⁵ mak  s t  ci zaanjwan  a umb n  ka luwa. Acii ma uus rakaya, p m  nii k ya lapaa t  pat n   ga  nji a i duuniya. ³⁶ Ndzaam  d  m gigi,  am  d 'wa taa hayi pat , koona shii upaa  geer n   ga

21:10 21.10 Mar. 13.8. **21:12** 21.12-19 Mat. 10.17-22; Yooh. 16.1-4. * **21:12** 21.12 Sl n  12.1-4; 18.12-17; da pur jan  24-26. **21:14** 21.14-15 12.11-12. **21:16** 21.16 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **21:18** 21.18 1 Sam. 14.45; Mat. 10.30; Luka 12.7. **21:19** 21.19 S niin  13.10. **21:20** 21.20-24 19.41-44; 20.16; Mat. 22.7. **21:22** 21.22 Dz k. 32.35; Hoos. 9.7. **21:25** 21.25 Jab. 46.3-4; Mat. 24.29. **21:27** 21.27 Mat. 24.30. **21:34** 21.34-35 Isaa. 24.17; 1 Tees. 5.1-3.

mbørøðenə acii uushi'iitəə nā dfaada patə, una mbee ka kəŋjaanənə akəŋwacii Uuzənə ŋga əndə yadə ŋgwalənə."

³⁷ Uusərə patə ŋji Yeesu a dzəgunə doosərə ka əŋji asəkə yi ŋga Əntaŋfə. Ma kəðəwanə, ca dzə ka baanə ashī giŋutə ci əŋjə a 'wa giŋwə ŋga Zayitunə. ³⁸ Pukənə ŋga ha patə ha'ə nə əŋji patə ka waaryanə aasəkə yi ŋga Əntaŋfə ka fa sətə cii kəya baaba.

22

Alə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu

(*Mat. 26.1-5,14-16; Mar. 14.1-2,10-11; Yooh. 11.45-53*)

¹ Yoo, kə mbisha *kumənə ŋga adə buroodi yadə burəŋjanə, waatoo kumənə ətə ci əŋjə a 'wa *Pasəka. ² Makə dīi ci, ma madiigərə limanyinə da *maliminə ŋga bariya, ŋgwalii tii acii əŋja, kə aali tii rəgwaninə ŋga bələginə tə Yeesu.

³ Wata kə ŋgirə *Seetanə aashi Yahuda ətə ci əŋjə a 'wa Isəkariyootə. Ma ca, rəŋwə nə ci agi *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i. ⁴ Madənə nə ci, ca dzə aabii madiigərə limanyinə i da meeminə ŋga soojiitə ca nəhə yi ŋga Əntaŋfə, ca wabə da tii agyanə makə sətə mbeenəkii ka viinə tə Yeesu ka tii. ⁵ Fanatii ha'ə, kə dīi tii moodasəka, təya dā aləkawalə ŋga vii ka ci kwaba. ⁶ Wata kə luuvə ci, ca 'watəgi tsaamə ŋunyi saa'i ŋga viinə tə Yeesu ka tii yadə shiinə ŋga əŋja.

Dzəgə əndzanə ŋga Pasəka

(*Mat. 26.17-25; Mar. 14.12-21; Yooh. 13.21-30*)

⁷ Mbu'yanə ŋga kumənə ŋga adə buroodi yadə burəŋjanə agikii, waatoo uusəratə nə əŋji ka laala uura ŋga uuji baŋiinə ka buurətə də Pasəka, ⁸ wata Yeesu a sləkee ka i Piita da Yoohana, əŋki ci ka tii, "Dəmə ka dzəgə kaamə əndzanə ŋga Pasəka." ⁹ Əŋki tii ka ci, "Da daa moonəku ina dzəgə?" ¹⁰ Əŋki ci ka tii, "Mada kə dəməgəruunə aasəkə vəranə, ka guŋunə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma dānuuna, nə'umə tə ci aasəkə yitə cii kəya dəmə aadəvə, ¹¹ una ba ka slanda yikii əsə: 'Ma bii Maləmə tuu: miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə ŋga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa?' ¹² Kadə nii kəya baarii koonə mada'nuunə kuvə anə əndə'i, mahadakii ŋga'ə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə." ¹³ Palənə nə tii, təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə ŋga Pasəka davə.

Zəmə əndzanə da Slandana

(*Mat. 26.26-30; Mar. 14.22-26; 1 Koor. 11.23-25*)

¹⁴ Makə mbu'i saa'i ŋga zəmə əndzanə, Yeesu da masləkee əŋjaakii a ndzaanə ka zəma. ¹⁵ Əŋki ci ka tii, "Də tantanyinə nə nyi ka moonə zəmə əndzanə ŋga Pasəkənə doonə, taabu'u cibənəki. ¹⁶ Wanyinə ca ba koonə: paa nyi ka zəmə əndzanə ŋga Pasəka ma'ə shanə, madaamə uusərə ŋga dā tantanyitə əndzanə ŋga Pasəka agi *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə kə mbu'ya."

¹⁷ Wata Yeesu a luu kwalakə da ma'i inabi asəkəkii. Ca kuyirii tə Əntaŋfə. Ma daba'əkii, əŋki ci, "Ndamə kwalakənə, taa wu patə agyuunə, wa ca sa. ¹⁸ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'ə, see saa'itə nə Əntaŋfə a dā ŋwanjuunaakii paŋgəranə."

¹⁹ Ma daba'əkii, ca ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca baatsəpaa, ca vii ka masləkee əŋjaakii, əŋki ci, "Ma əna, shishinəki [cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəŋwa də dānə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi." ²⁰ Ha'ə əsə vii ci ka tii kwalaka da ma'i inabi asəkəkii daba'ə zəma. Əŋki ci, "Ma ətsa, ci nə kura aləkawalətə ci Əntaŋfə a dā də idənaaki. Ka putə goonə nə idənəkii a əjigi.]

²¹ "Amma, wiinə əndə viinə tə nyi ka əŋji ka zəmənə da nyi. ²² Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə, makə sətə uugi kəŋənə agyanəki, amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka əŋja!" ²³ Wata gwanjənə nə lyawarənaakii ka laagwashinə ahadatii taa wu agitii ca mbee ka dānə ha'ə.

Wu sanjə palee də gawuuna?

²⁴ Kə ma'i mabizhinə ahada masləkee əŋji banə tuu'inə: wu sanjə nə gawə ahadatəya?

²⁵ Fanə ŋga Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka tii, "Ma meeminə ŋga hara slikerənə, agi hanjətənə nə tii natii nə akəŋwacii əŋjatii. Ha'ə nə gayinə əsə, agi moonə nə tii əŋjə a

'wa tē tii ɛnʒi dā nʒa'əənə. ²⁶ Amma ma unə, pooshi ka dʌnə ha'ə ahadoonə. Ma ɛndətə palee də gawuunə ahadoonə, wa ca ndzaanə makə dara. Ha'ə nə matakəŋwanə goonə ɛsə, wa ca nʒərə slənə nʒa ɛndə slənə. ²⁷ Ya sanʒə, wu palee də gawuuna, ɛndənə ca zəmə ku, anii ɛndənə ca slənə ka ca? Ɖntaa ɛndənə ca zəmə kwa? Ma nyi dīya, ma nə nyi ahadoonə, makə ɛndə slənə.

²⁸ "Ma una, kə ndzaa unə dā nyi taa guci patə agi cibənyinaaki. ²⁹ Makə sətə vii Daadə ka nyi gawuunə, ma nyi ɛsə, wanyinə ka viinə koonə. ³⁰ Ka zəmənə naamə, ka sanə naamə agi nʒwanuunaaki, una ndzaanə anə dəgələ nʒa nʒwanuunə, una dā gəŋwanə ka makuvə nʒa ɛnʒi *Isərayiila pu'u aji bəra'i."

Wabənə nʒa Yeesu agyanə hiweenə nʒa Piita

(Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Yooh. 13.36-38)

³¹ Ɖnʒi Yeesu, "Simoonə, Simoonə, aa ha nəhə. Kə upaa *Seetanə rəgwa nʒa kəca'ənə tuunə patə makə səkəŋwa. ³² Amma, ma nya, kə dīi nyi də'wa ka putaaku, acii ga ha bwasee ka gi'inə tə nyi. Madā kə ɛnyatə hə aabiiki, tsakuu nʒeerənə ka ndzəkəŋushi'inəku." ³³ Ɖnʒi Piita ka ci, "Slandanəkya, kə tasəkii nyi dzənə taa aa furəshinə dā hə, taa kaa ɛnʒə a bələgi taanwə ɛsə." ³⁴ Ɖnʒi Yeesu ka ci, "Piita, wanyinə ca ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ɛnshinə, ka jikənə nə hə makə ka hiweenə ka shiinə tə nyi."

Ndzaanə ma'aanəkii ka panə

³⁵ Ɖnʒi Yeesu ka lyawarənaakii ɛsə, "Ya makə sləkēe nyi koonə yadə kwaba taa mbuurə taa ɛndə'i fiibina, tə'i uushi ɛtēe unə kwa?" Ɖnʒi tii ka ci, "Pooshi taa mi ɛtēe inə." ³⁶ Wata ɛnʒi Yeesu ka tii, "Amma, ma ɛnə dīi ka, ɛntaa ha'ə. Madā tə'i kwaba nʒa ɛnda, wa ca nʒərəɛnə. Ha'ə ɛsə, madā tə'i mbuurə nʒa ɛnda, wa ca nʒərəɛnə. Madā pooshi nʒila purəŋanə nʒa ɛnda, wa ca dərəmagi də kəjeerənaakii kaa ca dərəciigi. ³⁷ Acii wanyinə ca ba koonə: ma bii malaaba ləkaləkətə, 'Kə dīi ɛnʒi də ci makə sətə ci ɛnʒə a dā də məza ɛnʒa.' Ma ɛtsa, agyanəki na dā ha'ə. Waatoo, ma sətə uugi kəŋənə agyanəkya, wiinə ka dʌnə." ³⁸ Wata ɛnʒi lyawarənaakii ka ci, "Slandana, wiinə nʒila purəŋanə ganə bəra'i." Ɖnʒi ci ka tii, "Bwaseemə ha'ə."

Da də'wa nʒa Yeesu ashi giŋwə nʒa Zayitunə

(Mat. 26.36-46; Mar. 14.32-42)

³⁹ Ma daba'əkii, kə gimagi Yeesu, ca palə aashi giŋwə nʒa Zayitunə makə sətə izee ci ka dʌnə. Kə nyi'u lyawarənaakii tə ci aa dəvə. ⁴⁰ Makə mbu'i tii aa dəvə, ɛnʒi ci ka tii, "Damə də'wa acii goona bwasee ka rəgwa nʒa Ɖntanʒə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə." ⁴¹ Wata ca ɛntsahə ba'ə gi'u, ca gərə'waanə, ca ndzanə dā də'wa, ⁴² ɛnʒi ci: "Daadə, madā ka moonə nə hə, ɛntsahēe ka nyi ka cibətə səkəŋwaciiki. Amma, dāwə sətə kadēesəkə ka hə, ga ha dā sətə kadēesəkə ka nyi." [⁴³ Wata malaa'ika a jima dadagyə, ca shi ka tsəkə ka ci nʒeerənə. ⁴⁴ Kə ɛjigi ma'yanə nʒa Yeesu, wata ca ɛnə ka dā gazhi'waanə nʒa dā də'wa palee ka ɛta. Lyaavanə nə hacifaakii aa panə makə idəna.]

⁴⁵ Makə uudəpaa ci dā də'wa, ca madə, ca palə aabii lyawarənaakii. Ma dzənəkəya, ka nʒnyinə nə tii, acii kə dzəgəpaa nʒərə'wə tə tii. ⁴⁶ Ɖnʒi ci ka tii, "Iitə dīi səkii cuuna tsəfə nʒnyina? Madətəmə, dāmə də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa nʒa Ɖntanʒə saa'itə nə Seetanə a təbə tuunə."

Kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Yooh. 18.3-11)

⁴⁷ Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaa wabənə, wata kə jigagi ɛnʒi dzubə. Yahuda, ɛtə agi lyawarənə nʒa Yeesu pu'u aji bəra'i, nəndə ka takəŋwanə ka tii. Ca ɛntsahətə aabii Yeesu ka nəhəpaanə tə ci nʒa'ə. ⁴⁸ Ɖnʒi Yeesu ka ci, "Yahuda, dāgi nəhəpaanə viinəku tə nyi Uuzənə nʒa ɛndə ka ɛnʒi nii?"

⁴⁹ Makə nee ɛnʒitə abii Yeesu ka sətə ca moo dʌnə, ɛnʒi tii ka ci: "Slandaniina, a buuriinə tə tii də nʒila purəŋanə kwa?" ⁵⁰ Wata ɛndə'i ɛndə agiti a burəgi liminə nʒa mava nʒa gawə nʒa limanyinə də nʒila purəŋanə. Butə nə liminə da ciizəma. ⁵¹ Amma ɛnʒi Yeesu, "Bwaseemə. Goona dā ha'ə!" Wata ca nʒərə liminə nʒa ɛndətə, ca nyibutə.

22:26 22.26 9.48; Mat. 23.11; Mar. 9.35. **22:27** 22.27 Yooh. 13.4-5,12-17. **22:30** 22.30 Mat. 19.28. **22:31** 22.31 22.3. **22:32** 22.32 Mat. 16.18; Yooh. 21.15-17. **22:34** 22.34 22.61; Mat. 26.75; Mar. 14.72. **22:35** 22.35 9.2-3; 10.4. **22:37** 22.37 Isaa. 53.12. **22:39** 22.39-46 5.16. **22:39** 22.39 21.37; Mat. 26.30; Mar. 14.26; Yooh. 18.1. **22:42** 22.42 Mat. 6.10; 20.22; Mar. 10.38; Yooh. 12.27-28.

⁵² Ma daba'əkii, Yeosu a waḅ ka ɛnjitə shi ka kəsənə tə ci, waatoo ka madiigərə limanyinə da meeminə nga soojiitə ca nəhə yi nga ɛntanfə, da ka masariinə; ɛŋki ci, "Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ŋgila purəjanə ka ŋgila purəjanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə ɛndə ḁa maabə nə nyi kwa?" ⁵³ Uusəra patə njaama ndzaanə ka hakii asəkə *yi nga ɛntanfə, patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma, ma ɛnə ḁii ca, kə mbu'ya uusəra goonə da baawəḁa nga nwanjuutə agi təkunə."

Hiweenə nga Piita tə shiinə tə Yeosu

(Mat. 26.57-58,69-75; Mar. 14.53-54,66-72; Yooh. 18.12-18,25-27)

⁵⁴ Ma daba'əkii, kə kəsətə tii tə Yeosu, təya kərə tə ci aasii aa ha gawə nga limanyinə. Piita əsa, ba'ə ba'ə nə ci ka nə'unə tə tii. ⁵⁵ Kə hənəpaa ɛnji gunə a mabaraci. Mbu'unatii, təya ndzaanə ka 'utənə. Shinə nga Piita əsə, ca ndzaa dasə abitii. ⁵⁶ Ma davə asii, tə'i kadəmə ca slənə kwaḁa. Makə nee ki ka Piita ama gunə, kya tsaamətə tə ci, ɛŋki ki, "ɛndənə maa, rəŋwə nə ci agi ɛnji nga Yeosu." ⁵⁷ Amma, ma Piita, kə hiwee ci, ɛŋki ci, "Mina, mashiimə nyi tə ɛndətsa."

⁵⁸ Ma ta'avə gi'u, kə nee ɛndə'i ɛndə ka ci. ɛŋki ci, "Hə maa, ɛndə nga Yeosu nə hə!" ɛŋki Piita ka ɛndəta, "ɛntaa ɛndaakii nə nyi."

⁵⁹ Ma ta'avə gi'u əsa, ɛndə'i ɛndə a kəŋaanə agyanə waḅənə nga ɛndəta, ca ba, "Goonə tanyi, ma ɛndətsa, ɛndə nga Yeosu nə ci, acii ɛndə Galili nə ci." ⁶⁰ Wata ɛŋki Piita ka ɛndətə əsə, "Paa nyi shii sətə cii kwa ba." Daga ci ma'ə ma'uudəpaamə banə ha'ə, wata ga'ə kə wii gyaagya. ⁶¹ Zə'uginə nə Yeosu Slandanə aadəbii Piita, ca tsaamə tə ci. Wata Piita a buurətə sətə shi Slandanə a bii ka ci oo'i, "Ma taabu'u wanə gyaagya ɛnshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi." ⁶² Buurətənaakii ha'ə, ca dzə də tuunə də kiinə ka shanə.

Dəgənə tə Yeosu

(Mat. 26.67-68; Mar. 14.65)

⁶³ Ma saa'ikii, ɛnjitə nja nəhə tə Yeosu a ha'u də ci, təya dəgə tə ci, ⁶⁴ təya vutəgi ginəkii, təya tsa ka ci meeciinə, ɛŋki tii ka ci: "Makə ḁii ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!" ⁶⁵ Kə baabii tii hara uushi'inə ŋgaanəga'ə nga dzaananə də ci.

*Yeosu aakəŋwacii *mətərakinə nga Yahudiinə*

(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Yooh. 18.19-24)

⁶⁶ Pukənə nga ha, wata *gayinə nga Yahudiinə da madiigərə limanyinə da maliminə a dza də nə ka ḁa mətərakinə. ɛŋki tii, wa ɛnjə a kira ka tii tə Yeosu aa kuvə gəŋwanə. ⁶⁷ Mbu'unaakii wata təya ləgwa ka ci, ɛŋki tii, "Bawə keenə maḁa hə nə *Aləmasiihu." ɛŋki Yeosu ka tii, "Taa kə bii nyi koonə, paa unə ka luuvənə. ⁶⁸ Maḁa kə ləguyi nyi uushi a moonə əsə, paa unə ka jikəvənə. ⁶⁹ Amma, ma aakəŋwa gi'u, ka ndzaanə nə nyi, nyi Uuzənə nga ɛnda, a ciizəmə ɛntanfə ɛndə baawəḁa." ⁷⁰ Wata ɛŋki tii patə, "Hə nə *Uuzənə nga ɛntanfə ɛnə nii?" ɛŋki ci ka tii, "Unəkii maa, ha'ə bii unə." ⁷¹ Wata ɛŋki tii ahadatii, "Tə'i uushi dəbee ama ləgwa ama ɛndə ma'ə kwa? Aməkii maa, kə fi amə səndə bii ci də makii."

23

*Kərənə tə Yeosu aakəŋwacii ŋgwaməna *Pilaatu*

(Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Yooh. 18.28-38)

¹ Wata gayiitə patə a maḁətə, təya kərə tə Yeosu aakəŋwacii Pilaatu. ² Mbu'unatii, wata təya gwanə ka baaba uushi'inə ashikii. ɛŋki tii: "Kə lapaa inə ɛndənə ka ḁa rəgwa nga ŋusləginə də slikerənə geenə, inə *Yahudiinə. Agi banə nə ci, ga ɛnjə a vii tsəkə ma'ə ka maḁuunə nwanjwə nga ha də Rooma. Agi banə nə ci əsə, ci nə Aləmasiihu, waatoo nwanjwa." ³ ɛŋki Pilaatu ka Yeosu, "Hə nə nwanjwə nga Yahudiinə kwa?" ɛŋki Yeosu ka ci, "Hə bagi ha'ə."

⁴ ɛŋki Pilaatu ka madiigərə limanyinə da daḁaala, "Ma nee nyi naakya, pooshi bwaya uushi ashī ɛndənə." ⁵ Amma kə cakə ɛnjitə ḁa macavaḁaanə də baaba uushi'inə ashī Yeosu, "Agi ḁeeginə nə ci ka ɛnji ka purətə hanjaliinə də dzəgunənaakii. Anə hanyinə nga Galili 'watəgi ci ḁanə ha'ə, ca shi aanə hanyinə nga Yahudiya. Waanə kə mbu'ya aa hanə əsə."

*Kərənə tə Yeosu aakəŋwacii nwanjwə *Hirudusə*

⁶ Makə fii Pilaatu ha'ə, ca ləgwa, “Ya əndətsa, əndə Galili nə ci kwa?” ⁷ Makə fii ci oo'i, əndə Galili nə Yeesu, waatoo hanyinə n̄ga n̄wan̄wə Hirudusə, wata ca ba, wa ənjə a kərə tē ci aakənwacii n̄wan̄wə Hirudusə. Ma uusərakii, də Urusaliima nə Hirudusə.

⁸ Makə nee ci ka Yeesu, kə d̄ii ci moodasəkə lan̄ə. Kə mwayi ci neenə ka ci daga n̄ukə, acii kə fii ci habaraakii, kə mwayi ci neenə ka d̄a sə n̄ga hurəshishinaakii. ⁹ Wata ca gwan̄ə ka laagwa ushi'inə bəzəkii a makii. Amma pooshi uushi jikə Yeesu ka ci.

¹⁰ Davə nə madiigərə limanyinə da maliminə, də bwaya nguruunə nə tii ka wulanə tē Yeesu. ¹¹ Kə ha'u i Hirudusə da soojiinaakii də ci, kə bərapaa tii tē ci. Təya kavə ka ci n̄unyi kəbənə aashikii. Ma daba'əkii, Hirudusə a ba ka ənjə a ənpəpaagi də Yeesu ka Pilaatu. ¹² Uusərakii n̄jan̄ə i Hirudusə da Pilaatu guvaanə, acii ma n̄ga n̄ukə tē i daawaanə ahadatii.

La ka Yeesu gənwənə n̄ga bələnə tē ci
(Mat. 27.15-26; Mar. 15.6-15; Yooh. 18.39-19.16)

¹³ Wata n̄gwaməna Pilaatu a dzatəgi də madiigərə limanyinə da matakənwanyinə da hara Yahudiinə. ¹⁴ Ən̄ki ci ka tii, “Wiina, kə kiroonə ka nyi əndəna. Kə bii unə: agi gwazeenə nə ci ka ənja. Wiinə d̄ii, akənwacii unə ndzaa nyi ka ətsətə haalaakii. Amma ma nyi, ma agi wulanə goonə tē ci, pooshi uushi idəpaa nyi ashikii. ¹⁵ Ha'ə nə Hirudusə əsə. Makə kə nee amə, kə ənyapaagi ci də ci kaamə, ci baarii pooshi uushi idəpaa ci ashikii. Acii ha'ə, ma nee nyi, pooshi bwaya uushi d̄ii ci bahə bələnə tē ci. ¹⁶ Ma d̄iya, wa ənjə a fəsləcii tē ci. Ma daba'əkii, ənjə a kapaa tē ci.”

[¹⁷ Yoo, taa agi ngutə kumənə n̄ga *Pasəka patə, kə ndzaa tyasə see a kapaa Pilaatu əndə furəshinə rəjwə ka ənja.] ¹⁸ Wata ənji patə a gwan̄ə ka waazənə, ən̄ki tii. “Kyapaa keenə tē Barabasə, ənjə a bələgi əndətsa!” ¹⁹ Ma Barabasə, kə gimə ci furəshinə putə n̄ga madəe ka nə n̄ga ənji asəkə vəranə da bələ ənda.

²⁰ Makə kə mwayi Pilaatu kapaanə tē Yeesu, wata ca ənə ka wabənə da ənja. ²¹ Amma, ma təya, kə wazənə tii, ən̄ki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tē ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tē ci aashi ənfwa!” ²² Amma ən̄ki Pilaatu ka tii ka makkənə, “Mi nə bwaya uushi d̄ii ci kwa? Pooshi uushi idəpaa nyi ashī əndətsə bahə bələnə tē ci. Wa ənjə a fəsləcii tē ci, ənjə a kapaa tē ca.” ²³ Amma, ma təya, kə wazənə tii də n̄geerənə, təya dzə də banə, wa ənjə a gwa'avə tē ci aashi ənfwa. Də ha'ə hwaməpaa tii tē Pilaatu. ²⁴ Wata Pilaatu a lagi ka ci gənwənə makə sətə mwayi tii. ²⁵ Ca kapaa ka tii tē əndətə mwayi tii, waatoo tē əndətə gimə furəshinə putə n̄ga madəe ka nə n̄ga ənji asəkə vəranə da bələ ənda. Ca n̄gerə tē Yeesu, ca vii ka tii kaa təya d̄a də ci də sətə mwayi tii.

Kərənə tē Yeesu ka bələginə
(Mat. 27.32; Mar. 15.21)

²⁶ Ma ənjə a kərə tē Yeesu ka bələginə, kə lapaa tii əndə'i əndə d̄ii ləməkii Simoonə. Ma ca, əndə Sirina nə ci. Kə lapaa tii tē ci, ci ka ha n̄ga shinə də bilə. Təya kəsə tē ci, təya n̄gərəvə ka ci ənfwə n̄ga gwa'avənə tē Yeesu aashikii, ca nə'u də tii.

²⁷ Dabaala a dzə də nə'unə tē Yeesu. Tə'i makinə əsə n̄ja kaala vurənə, təya tuutuu atsakii. ²⁸ Zə'uginə nə Yeesu aadəbitii, ən̄ki ci ka tii, “Ma unə, maki Urusaliima, uneemə ka tuunə atsaki. Amma, ma nə uushi d̄anuunə, tuumə agyanə noonə nə, da agyanə manjeevənə goonə. ²⁹ Acii tē'i uusəra na mbu'ya, ətə nə ənjə a ba, tē'i barəkaanə agyanə masaawiinə ətə mapoomə, ətə masamə 'wanə ka manjeevənə. ³⁰ Uusərakii nə ənjə a ndzan̄ə banə ka gin̄jnyinə: ‘Waalyaanəmə keenə!’ Ka banə nə ənji ka dangərənyinə əsə: ‘N̄gəədəgimə tiinə!’ ³¹ Ya mad̄a kə d̄ii ənji də kantə'wa ənfwə ha'a, iitə na uudənə ka mahuurəkəya?”

³² Tə'i hara ənji bəra'i; ma təya, ənji maabə nə tii. Kə kirə ənji tē tii ka dzənə ka bələginə tē tii ka ciinə rəjwə da Yeesu.

Gwa'avənə tē Yeesu aashi ənfwa
(Mat. 27.33-44; Mar. 15.22-32; Yooh. 19.17-27)

³³ Mbu'unatii ka hatə ci ənjə a gwa'avə ənji aashi ənfwa, waatoo hatə ci ənjə a 'wa “Kəjwə na”, wata soojiinə a gwa'avə tē Yeesu aashi ənfwa. Təya gwa'avə tē ənji maabətə bəra'i əsə, rəjwə da ciizəmə Yeesu, rəjwə da madzənakii. ³⁴ Wata ən̄ki Yeesu, “Daada, tifyagi tē tii, acii mashiimə tii sətə ci təya d̄a.” Kə təkəpaa soojiinə kəjeerənaakii ahadatii da kwaaranə.

³⁵ Ənji patə, kə kəŋaanə tii ka tsaamə sətə ca daada. Ma gayinə nga Yahudiinə, kə ha'u tii də Yeesu, əŋki tii, "Kə mbee ci ka luupaa tə hara ənja. Mada ci nə Aləmasiihu əndətə ta'i Əntanjə, wa ca luupaa naakii na!" ³⁶ Soojiinə maa, kə ha'u tii də ci. Təya əntsahətə aabiikii kaa təya vii ka ci mahwarəkinə. ³⁷ Əŋki tii, "Mada ŋwanjwə nga Yahudiinə nə hə tanyi, luupaa naaku na!" ³⁸ Tə'i manaahəkii əsə ashī ənfutə gwa'avə ənji tə Yeesu aashikii oo'i, "Ma əndəna, ci nə ŋwanjwə nga Yahudiinə."

³⁹ Wata əndə'i əndə agi ənjitə gwa'avə ənji tə tii a dzaana tə Yeesu. Əŋki ci, "Əntaa kə bii hə oo'i, hə nə Aləmasiihu? Aa luupaa naaku nə, ha luupaa tiina!" ⁴⁰ Amma, makə fii əndə'i əndətə ha'ə, kə lii ci ka ci ŋguruunə, əŋki ci, "Ya ha, əntaa gəŋwanə rəŋwə lagi ənji kaama? Paa hə ka ŋgwalənə acii Əntanjə kwa?" ⁴¹ Ma kaanwə, madəbəkii nə gəŋwaana, acii ma sətə fii anjwə, anəkii lii ənji kaanwə gəŋwanə. Amma, ma əndətsa, pooshi taa mi fii ci ətə madzəmə." ⁴² Wata əŋki ci ka Yeesu, "Yeesu, aa ha buurətə tə nyi uusərətə nii kwa da ŋwanjuunaaku." ⁴³ Əŋki Yeesu ka ci, "Tantanyinə cii kya ba ka hə: ənshinə ndzaanaanwə agi Aləjana.*"

Əntənə nga Yeesu

(*Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Yooh. 19.28-30*)

⁴⁴⁻⁴⁵ Ma ətsə uusəra ahada na, wata kə bwasee uusəra ka bərənə. Kə fii təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə, ha'ə fii tibisə makkə nga kədəwanə. Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə *yi nga Əntanjə. Wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i.

⁴⁶ Kanə nə Yeesu vurunə də ŋgeerənə, əŋki ci, "Ya'ə Daada, aasəkə ciiku nə nyi ka ba'avə ma'yanaaki." Baginaakii ha'ə, wata ca əntəgi.

⁴⁷ Neenə nga ŋwanjwə nga soojiitə nji davə ka sətə daadfi patə, wata ca dəla də Əntanjə, əŋki ci, "Asee goonja tanyi, ma əndəna, pooshi sə ŋga idəpaanə ashikii." † ⁴⁸ Patənə nga dabaala ətə shi ka tsaamə sətə ca da, makə nē tii, kə ənyi tii satii də dəəgə ədzəmətii acii təgunuunə. ⁴⁹ Patənə nga guviinə nga Yeesu da makiitə nyi'wa tə ci daga anə hanyinə nga Galili, kə kəŋaanə tii dzadə gi'u ka tsaamə sətə ca da.

Ŋgədənə tə Yeesu

(*Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Yooh. 19.38-42*)

⁵⁰ Tə'i əndə'i əndə fii ləməkii Yusufu, əndə Arimatiya anə hanyinə nga Yahudiina. Ma ca, ŋunyi əndə nə ci, əndə goonja əsə. Rəŋwə nə ci agi *mətərəkinə nga Yahudiinə.

⁵¹ Amma, madzəmə ka ci nə sətə fii hara gayinə, waatoo aniyatii da slənətsatii. Acii ma ci, bisilyə nə ci agi gəra saa'itə nə Əntanjə a da ŋwanjuunaakii. ⁵² Wata ca madə, ca palə aa ha ŋgwamənə Pilaatu kaa ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ŋgiragərə wə nga Yeesu.

⁵³ Makə luuvə Pilaatu ka ci, wata ca dzə ka jimagərə də wə nga Yeesu ashī ənfwa. Ca hafətə tə ci də marəma, ca banee ka ci asəkə kura gu'u ətə tələpaa ənji ashī pasla.

⁵⁴ Ma fii ətsə patə, uusəra nga ndzanə *uusərə nga əpisəka.

⁵⁵ Ma makiitə nyi'wa tə Yeesu daga anə hanyinə nga Galili, kə gi tii atsaə Yusufu. Kə tsaaməgərə tii aasəkə gu'wə, təya nē taa iitə banee ci ka Yeesu. ⁵⁶ Ma daba'əkii, təya ənəgərə aasəkə vəranə. Təya da maarə ətə fii zənəkii ŋga'ə da urədyə ka bəzəpaanə də wə nga Yeesu.

Ma uusəra asavee, kə əpi tii səkə makə sətə bii *bariya.

24

Madətənə nga Yeesu agi maməətə ənja

(*Mat. 28.1-10; Mar. 16.1-8; Yooh. 20.1-10*)

¹ Ma tsədəkə uusəra alata, kə ma'i makiita, təya ŋgərəənə maarətə fii tii, təya dzə aa ma gu'u. ² Ma gi təya, kə dalagi ənji faaratə pya'ə ənji də ma ŋga gu'ukii. ³ Ma təya dəməgərə, wata malapaamə tii wə ŋga Yeesu Slandana. ⁴ Kə pa'əənə ka tii ma, pooshi tii shii sə ŋga banə. Ma təya nē, kə jigagi ŋguyirənə bəra'i da i kəjeerənə ca bərə ashitii. ⁵ Wata ŋgwalənə a kəsəgi tə tii, təya gwanjə ka nətūi aa panə aa panə. Əŋki ŋguyiriitə ka tii, "Mi cuuna aalə Əndə vii əpinə agi maməətə ənji kwa?" ⁶ Ma ca, kə ma'i ci, paa ci ma'ə ganə. Buurətəmə sətə bii ci koonə, ci ma'ə anə hanyinə nga Galili. ⁷ Kə bii ci koonə, ma ca, *Uuzənə nga ənda, tyasə ka viinə nə ənji tə ci ka ma'waslyakə ənja; ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa, ca əntə, ca madətə agi maməətə ənji ka makkənə ŋga uusəra."

23:35 23.35-39 Jab. 22.8; 109.35. **23:36** 23.36 Jab. 69.22. **23:37** 23.37-38 Mat. 27.11. * **23:43** 23.43 Əndə'i ləmə nga ha dagya. **23:43** 23.43 2 Koor. 12.3. **23:44-45** 23.44-45 Am. 8.9. **23:46** 23.46 Jab. 31.6; Slənə 7.59. † **23:47** 23.47 pooshi sə ŋga idəpaanə ashikii: Mat. 27.19; Slənə 3.14; 7.52; 22.14. **23:49** 23.49 8.2-3; Jab. 38.12. **23:55** 23.55-56 8.2-3. **23:56** 23.56 Shig. 20.10. **24:6** 24.6-7 9.21-22.

⁸ Wata pii makiitē a buurētē wabēētē ŋga Yeosu, ⁹ tōya madē gatē a ma gu'u, tōya dzē ka dzēgunēgi ətōs patē ka *lyawarēnē ŋga Yeosu pu'u amantanē da i ka hara ɛnjitē nja nē'u tē ci. ¹⁰ Ma makiitē dīi ha'ē, tii nē Mariyaama Magēdalina, Yawana, da Mariyaama mēci Yakubu da hara makinē. Tii bii sētōs ha'ē ka maslēkee ɛnja. ¹¹ Amma, ma maslēkee ɛnja, kē ŋgīrē tii wabēnē ŋga makiitē ka uushi zabē, pooshi tii luuvē. ¹² Patē da ha'ē, ma Piita, kē ma' ci, ca huyipaa aanē gu'wa. Ca gwanāanē ka riŋgādēnē. Ma ca nee, wata kējeerēnē mbōfaanē. Kē dīi ka ci ka sē ŋga hurēshishinē. Ca palē saakii.

A rēgwa Imawusē
(Mar. 16.12-13)

¹³ Uusērakii ha'ē, *lyawarēnē ŋga Yeosu bēra'i a dzē aasēkē ɛndē'i vērānē dīi lēmākii Imawusē. Kilōomeeta pu'u amantanē nēndē ahada vērānēkii da vērānē ŋga Urusaliima. ¹⁴ Tōya dzē dē wabē haala ŋga sētē dāadīi patē.

¹⁵ Asee, ma saa'itē tōya wabē ha'ē, kē lapaa Yeosu dē naakii nē tē tii. Nē'ushinē nē tii da ci. ¹⁶ Agi neenē nē tii ka ci, amma pooshi tii pulēgi oo'i, ci. ¹⁷ Ɖŋki Yeosu ka tii, "Mi cuuna dzē dē wabēnē ahadoonē, una dzē dē wiina?" Wata tōya kējaanē. Kē dzēgēpaa mabētēsēkē tē tii. ¹⁸ Tē'i ɛndē'i ɛndē agitii ətē dīi lēmākii Kēliyapasē. Ɖŋki ci ka Yeosu, "Patēnē ŋga ɛnji dē Urusaliima, kē shii tii sētē dāadīi davē kwakwatē. Yoo, wata hē daanēku nē mu'umē ətē mashiimē nii?" ¹⁹ Ɖŋki Yeosu ka tii, "Ŋgutē uusha?" Ɖŋki tii ka ci, "Ya sētē dīi tē Yeosu ɛndē Nazaratu. Ma ca, anabi nji ci, ɛndē baawōda ka rēgwa slēna da rēgwa wabēnē akēŋwacii Ɖntanfē da akēŋwacii ɛnji patē. ²⁰ Kē vii madiigērē limānyinē da matakēŋwanyinē geenē tē ci ka ɛnja, kaa tōya dā gēŋwanē ŋga bēlōnē tē ci. Tōya gwa'avē tē ci aashi ɛnfwa. ²¹ Ma ina, kē kii inē niinē oo'i, ci nē ɛndētē nja dzē ka luupaanē tē ɛnji *Isērayiila. Amma wiinē dīi, makkēnē ŋga uusēra ɛnshinē makē dāadīi uushi'iitsa. ²² Ha'ē maa, tē'i hara makinē ahadeenē kēdēpaa tiinē. Acii ma ɛnshinē pōdeerēnē tsēdfaka, kē wuuri tii aanē gu'u. ²³ Ma dzēnētii, malapaamē tii wē ŋga Yeosu dava. Wata tōya shi ka banē keenē oo'i, kē shigi malaai'kanyinē ka tii; tōya ba ka tii oo'i, da i ɛpinē nē ci. ²⁴ Tē'i hara ɛnji ɛsē ahadeenē gi aanē gu'u, tōya lapaa ha'ē tanyi makē sētē bii makiita. Amma paa tii nee ka ci."

²⁵ Wata ɛŋki Yeosu ka tii, "Una, pooshi nuunē! Malyabatanyinē nuunē ka rēgwa ŋga luuvē sētē wabi anabiinē patē. ²⁶ Madēbeemē *Alēmasiihu a cibē makē ətōs, kaa Ɖntanfē a vii ka ci dūunuunē kwa?" ²⁷ Wata ca ndzanē dzēgunētē ka tii sētē bii malaaba lēkalēkatē agyanē naakii na. Waatoo, ndzanēnē asēkē lēkalēkatēnyinē ŋga Muusa, ca uudēpaa dē ŋga anabiinē patē.

²⁸ Makē mbu'i tii kēdēhē da vērāatē ci lyawariitē bēra'i a dzē aa dōvē, dānē nē Yeosu makē pitēginē aakēŋwa. ²⁹ Amma tōya kēsēpaa tē ci, ɛŋki tii, "Baa amē ganē, accii kē uugi kēdēwanē dānē, wiinē vōdē ka dānē." Wata Yeosu a dēmēgērē atsatii.

³⁰ Tōya ndzaanē ka zōma. Ca ŋgērē buroodi, ca kuyiri tē Ɖntanfē, ca baatsēpaa, ca vii ka tii. ³¹ Wata kē dzēgi sētē sēmēdēgi ginētii, tōya pulēgi dē ci. Amma kē rarē'igi ci akēŋwacii. ³² Ɖŋki tii ahadatii, "Ya makē njii kōya wabē kaanwē a rēgwa, ca dzēgunētē kaanwē agyanē sētē bii malaaba lēkalēkatē, ɛntaa kē njaanwē fa shiiwē asēkē ɛdzēmaanwē kwa?"

³³ Wata tōya madētē ka tsakii ha'ē, tōya ɛnēgērē aa Urusaliima. Mbu'unatii, tōya lapaa tē lyawarēnē ŋga Yeosu pu'u amantanē da hara ɛnjitē abitii. ³⁴ Neenatii ka lyawariitē bēra'i, wata ɛŋki tii ka tii, "Goonga tanyi! Kē ma'i Yeosu Slandanē agi mamōtē ɛnja. Kē shigi ci ka Simoonē." ³⁵ Fanatii ha'ē, wata tōya ndzanē dzēgunē ka tii sētē dāadīi a rēgwa, i makē sētē pulēgi tii dē Yeosu, ci ka ha ŋga baatsēpaa buroodi.

Jigaginē ŋga Yeosu ka lyawarēnaakii

(Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; YooH. 20.19-23; Slōnē 1.6-8)

³⁶ Tii ma'ē ka wabēnē ha'ē, ma nee tii, kēŋē nē Yeosu dē naakii nē ahadatii. Ɖŋki ci ka tii, "Wa jamōnē a ndzaanē ahadoonē!" * ³⁷ Kē ŋgwali tii, kē li'i ma'yanatii. Acii ma nē tii ka nēhōnē, bērēhinē shigērē aagitii. ³⁸ Wata ɛŋki Yeosu ka tii, "Mi li'i ma'yanē goona? Ka mi dē hiimatē ha'ē a nuuna?" ³⁹ Tsaamētēmē ciinēki da sēdfēki. Dē ha'ē shiinuunē oo'i, nyi ɛnē weewee. Ma dānuuna, ndaabētēmē tē nyi, tsaamētēmē tē nyi kōona shii. Ma bērēhinē kamē, pooshi luwē ashikii, pooshi ilē ɛsē makē ɛndē cuuna nee ashiki." ⁴⁰ Ma ca dzē dē wabēnē ha'ē, ca baarii ka tii ciinēki da sēdfēkii. ⁴¹ Kē dīi lyawarēnē moodasēkē lanjē. Kē dīi ka tii ka sē ŋga hurēshishinē ka shanjē. Ha'ē maa,

24:9 24.9-11 Mar. 16.10-11; Luka 8.2-3. **24:19** 24.19 7.16. **24:21** 24.21 1.68; 2.38. **24:24** 24.24 24.12; YooH. 20.3-10. **24:25** 24.25-27 24.45. **24:27** 24.27 24.44. **24:32** 24.32 24.45. **24:34** 24.34 Mar. 16.7; 1 Koor. 15.4-5. * **24:36** 24.36 1 Koor. 15.5; jamōnē: Luka 2.14. **24:37** 24.37 Mat. 14.26; Mar. 6.49.

ma'ə tii mambeemə ka luuvənə. Əŋki Yeesu ka tii, “Tə'i unə da zəmə kwa?” ⁴² Wata təya ŋgərə masəərə hərəfinə, təya vii ka ci. ⁴³ Ca ŋgərə hərəfiitə, ca adə, ginətii a nee.

⁴⁴ Ma daba'əkii, əŋki Yeesu ka tii, “Wiinə sətə njii kya baaba koonə, nyi ma'ə ahadoonə: kə dəbee sətə nyaahə ənji agyanəki patə a dfa, waatoo, sətə asəkə bariya ŋga Muusa, da asəkə ləkaləkətenyinə ŋga anabiinə da asəkə Jabuura əsə.” † ⁴⁵ Wata Yeesu a wunəgi nətii kaa təya mbee ka paaratə sətə asəkə ləkaləkəkətəkii. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, “Wiinə sətə nyaahə ənji agyanəki: tyasə see a cibə Aləmasiihu, ca əntə. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ca madətə agi maməətə ənja. ⁴⁷ Ma daba'əkii, ənjə a waaza ka ənji agyanə baanə ka Əntəŋfə da upaa tifyaginə ŋga 'waslyakəənə. Ma waazaatsa, də Urusaliima ca ndzaŋə, ca mbu'u ka patənə ŋga ənji agi duuniya. ⁴⁸ Unə nə seedawiinə ŋga uushi'iitsa. ⁴⁹ Ma sətə bii Daadə viinə koonə, ka sləkeenə nə nyi koonə. Amma ndzaamə ganə asəkə vəranə zəku'i see madfa jima baawədfa koonə dadagyə.”

Ndərənə ŋga Yeesu aadəgyə

(Mar. 16.19-20; Slənə 1.9-11)

⁵⁰ Ma daba'əkii, wata ca fədfə tə lyawarənaakii, təya palə aaba'ə vəranə kədəhə da vəranə ŋga Bayitaniya. Mbu'unatii, wata ca madfəe ka ciinəkii kaa ca dfaanə ka tii barəkaanə. ⁵¹ Ma ca dzə də dfa ka tii barəkaanə, wata kə təkəgi ci da tii ha'ə, ca ndərəgi aadəgyə. ⁵² Ma təya, kə gərə'waanə tii ka dūunətənə tə ci. Ma daba'əkii, wata təya madə, təya ənəgərə aa Urusaliima də maŋushinə. ⁵³ Uusərə patə nji təya dəla də Əntəŋfə asəkə yaakii.

24:41 24.41-43 Yooh. 21.5,10; Slənə 10.41. † **24:44** 24.44 24.27; Yooh. 5.39; Muusa: Slənə 7.9-10,25-27,35,37-39; Yooh. 5.46; anabiina: Isaa. 52.13-53.12; Hoos. 6.2; Jabuura: Jab. 22.69. **24:45** 24.45 24.25-27,32; Yooh. 20.9. **24:46** 24.46 9.21-22; Mat. 26.56; Mar. 14.49; 1 Koor. 15.3-4; Slənə 17.2-3; 28.23. **24:47** 24.47 3.3; Slənə 1.8; 5.31; 11.18; 17.30-31; 20.21; Rooma 15.19. **24:48** 24.48-49 Slənə 5.32; Yooh. 15.26-27. **24:48** 24.48 Slənə 1.8,22; 2.32; 3.15; 4.33; 10.39-41; 13.31. **24:49** 24.49 4.18. **24:50** 24.50-51 9.51; Mar. 16.19; Slənə 1.9; 3.21. **24:52** 24.52 Slənə 1.12; Yooh. 14.28; 16.22.

Njuni Habara dacia Yoohana

Wabəətə ca vii əpinə

¹ 'Watəginə duuniya ma'a matagamə, tə'i wabənə. Ma wabənəkii, tii da Əntanjə nji ka hakii. Əntanjə nə ci. ² Ndzanənə ka 'watəginə nə wabənəkii da Əntanjə. ³ Daciikii tagii Əntanjə patənə nja uushi'inə, taa rənjwə pooshi uushi tagii Əntanjə yadə ciinəkii agikii. ⁴ Wabənəkii ca vii əpinə. Ma əpinəkii, ci ca kira bərənə ka ənji shiŋkinə. ⁵ Ma bərənəkii əsə, agi təkunə nə ci ka bərənə, pooshi təkunə da baawəda nja bələgi bərənəkii.

⁶ Tə'i əndə'i əndə sləkee Əntanjə ka ci kaa ca slənə ka ci, ətə dīi ləməkii Yoohana. ⁷ Ci shi ka seedaginə ka ənji agyanə bərənəkii kaa patənə nja ənjə a fa habarakii, təya luuvə. ⁸ Əntaa ci də nəkii nə bərənəkii, amma ma shi ci, kaa ca shi ka baarənə ka ənji agyanə bərənəkii.

⁹ Ma bərənəkii, ci nə tantanyitə bərənə. Kə shi ci aa duuniya, kaa ca shii bərənə ka patənə nja ənji shiŋkinə. ¹⁰ Asəkə duuniya nji wabənəkii. Daciikii əsə tagii Əntanjə duuniya, amma patə da ha'a, pooshi *duuniya shii tə ci. ¹¹ Aagi ənjaakii shi ci, amma ma təya, pooshi tii liwə tə ci. ¹² Ma ənjitə liwə tə ci, təya vii goonja ka ləməkii, kə vii ci ka tii baawəda nja ndzaanə ka manjeevənə nja Əntanjə. ¹³ Ma təya, Əntanjə ci saakii vii ka tii əpinə, əntaa dagi shishinə nja əndə shiŋkinə saakii, taa dagi aniya nja əndə shiŋkinə əsə.

¹⁴ Ma wabənəkii, kə ndzaa ci ka əndə shiŋkinə, ca ndzaanə ahadaamə. Kə nee inə ka duunuunaakii, waatoo, ətə vii Dii ka Uuzənaakii rənjwə dyanə. Tə'i ci da pwapoone da goonja ka shaŋə. ¹⁵ Ma Yoohana, kə wabi ci agyanəkii, ca nğəree ka uurakii, əŋki ci: "Waatsə əndətə nji kya ba: ma əndətə na uugya ba'a ka shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci." ¹⁶ Anəkii anəkii nə wabənəkii ka da kaamə pwapoone. Agi malanjə nja'ənaakii ənə cii kəya da kaamə. ¹⁷ Ma vii Əntanjə bariya, dacia Muusa. Amma ma pwapoone da goonjaanə, dacia Yeesu *Aləmasiihu. ¹⁸ Ma Əntanjə, pooshi əndə sha nee ka ci shaŋə. Uuzənaakii rənjwə dyanə ci ka nəkii, Əntanjə nə ci. Ka hakii nə tii da Dii, ci baarəgi kaamə furəjənə tə ndzaanə nja Əntanjə.

Waazanə nja Yoohana

(*Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18*)

¹⁹ Ma ka əndə'i uusəra, wata *Yahudiinə də Urusaliima a sləkee ka limanyinə da hara ənji agi slikerənə nja *Leewi aabii Yoohana kaa təya ləgwa ka ci wu saŋə nə ca. Wiinə seedatə vii ci ka tii, ²⁰ pooshi ci naanagi ka ənəpaagi ka tii də ləgwanatii, kə wabi ci ka tii paŋgəraŋə paŋgəraŋə, əŋki ci, "Ma nyi, əntaa Aləmasiihu nə nyi." ²¹ Əŋki tii ka ci, "Aa wu dīi nə ha? Hə nə *Iliya kwa?" Əŋki ci: "Pooshi." "Aa, hə nə anabitə bii ənji na shi kwa?" Əŋki ci, "Pooshi." ²² Əŋki tii ka ci, "Aa, bawə keenə taa wu nə ha, acii nja'ə keenə nə ənəpa də wabənəkii ka ənjitə sləkee keenə. Wu nə hə kwa?" ²³ Yoohana a ənəpaagi ka tii də wabənə asəkə ləkələkətə nja anabi Isaaya, əŋki ci, "Nyi nə əndətə kaalii agi bilinə oo'i, Kəŋeemə ka rəgwa nja Slandana, hadatəgimə."

²⁴ Ma ənjitsa, *Farisanayinə sləkee ka tii. ²⁵ Təya ba ka Yoohana, "Ma da əntaa Aləmasiihu taa Iliya taa anabi nə hə saŋə, ka mi cii kwa da ka ənji bəpəti səma?"

²⁶ Əŋki Yoohana ka tii, "Də ma'inə cii kya da bəpəti səma, amma ahadoonə kənjə nə əndətə mashiimuunə. ²⁷ Ma ca, ci na uugya ba'a ka shinə. Taa zə'u nja bībinaakii mambu'umə nyi bahə pəreginə."

²⁸ Ma ətsə patə, də Bayitaniya slənyi, atanəgi gəərə nja Urədunə, hatə nji Yoohana a yiibə bəpəti səma ka ənja.

**Undzə Baga nja Əntanjə*

1:1 1.1-2 'Wat. 1.1-2.4; Yoo. 17.5; Fil. 2.6; 1 Yoo. 1.1-2; Səniinə 19.13-16. **1:3** 1.3-4 1.9-10; 5.26; 1 Koor. 8.6; Kwal. 1.16-17; Ibər. 1.2; Səniinə 3.14. **1:5** 1.5 'Wat. 1.3-4. **1:6** 1.6 Mat. 3.1. **1:8** 1.8 1.20. **1:9** 1.9-10 8.12; 17.25; 1 Yoo. 2.8. **1:12** 1.12 1 Yoo. 3.1; Gal. 3.26; 4.5. **1:13** 1.13 3.3,5-6; 1 Piita 1.23; 1 Yoo. 3.9. * **1:14** 1.14 Gal. 4.4; Fil. 2.7; 1 Tim. 3.16; Ibər. 2.14; 1 Yoo. 4.2; kə nee inə ka duunuunaakii: Mat. 17.2; Yoo. 2.11; 1 Yoo. 1.1-3. **1:15** 1.15 1.24-27,30; 5.31-34,36. **1:17** 1.17 7.19; Shig. 31.18. **1:18** 1.18 6.46; 14.8-9; Shig. 33.20; Mat. 11.27; 1 Tim. 6.16; 1 Yoo. 4.12. **1:19** 1.19-27 5.33. **1:20** 1.20 3.28. **1:21** 1.21 Mat. 2.14; Yoo. 6.14. **1:23** 1.23 Isaa. 40.3. **1:25** 1.25-26 1.33; Mat. 21.25. **1:27** 1.27 1.15; Slənə 13.25. **1:28** 1.28 10.40; Mat. 3.13.

²⁹ Ma ka pukyatə hakii, kə nee Yoohana ka Yeesu ca shi aabiikii. Makə nee ci ka ci, əŋki ci, “Waatsə Uundzə Baga ŋga Əntaŋfə. Ci nə əndə ŋgərəgi 'waslyakəənə ŋga *duuniya. ³⁰ Waatsə əndətsə njii kya wabə koonə agyanəkii, ətə njii kya ba, ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci. ³¹ Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma shinaaki, nya dfa ka ənji bapətisəma də ma'inə, kaa nya shii baariinə tə ci ka ənji *Isərayiila.”

³² Wiinə seedatə vii Yoohana, kə bii ci, “Kə nee nyi ka Malaaba Ma'yanə ca jima dadagyə makə kurəkuta, ca kəŋaanə anəkii. ³³ Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma Əndətə sləkee ka nyi kaa nya dfa bapətisəma də ma'inə, ci bii ka nyi oo'i, ma əndətə nii kwa nee Malaaba Ma'yanə a jima, ca kəŋaanə anəkii, ci na dfa bapətisəma də Malaaba Ma'yanə. ³⁴ Kə nee nyi də ginəki. Wanyinə ka baginə paŋgəraŋə, ci nə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə.” †

*Təkəŋwatə *lyawarənə ŋga Yeesu*

³⁵ Pukyatə hakii əsə, kəŋə kəŋə nə Yoohana tii da lyawarənaakii bəra'i. ³⁶ Makə nee ci ka Yeesu ca dzə a rəgwa, əŋki ci, “Waatsə Uundzə Baga ŋga Əntaŋfə.”

³⁷ Wata kə fii lyawarənaakii ətə bəra'i ca ba ha'ə, wata təya palə atsaə Yeesu. ³⁸ Yeesu a zə'ugi. Ma ca nee wata təya nə'u tə ci, ca ləgwa ka tii, “Mi cuuna ala?” Əŋki tii ka ci, “Rabbi, (makə bana maləma) da saŋə nə ha?” ³⁹ Əŋki ci ka tii, “Shoomə ka neenə.” Wata təya palə, təya dzə ka neenə ka hatə dii ci dāvə. Ma saa'ikii, tibisə ənfwadə ŋga kədəwanə. Wata təya uudəpaa ka uuserakii da ci.

⁴⁰ Ma ənjitə bəra'i fii wabənə ŋga Yoohana, təya nə'unətsa tə Yeesu, Andərawəsə nə ləmə ŋga əndə'i əndə agitii, waatoo, ndzəkəŋuci Simoonə Piita. ⁴¹ Pii wata ca dzə ka alətənə tə ndzəkəŋuci, waatoo, tə Simoonə, ca ba ka ci, “Kə lapaa inə tə Aləmasiihu” (makə bana, Matadəkii). ⁴² Wata ca kərə tə Simoonə aabii Yeesu. Yeesu a tsaamə tə ci, əŋki ci, “Simoonə nə ləməku, uuzənə ŋga Yoohana. Ma aakəŋwa, Keefasə ndzaanə ləməku.” Ma ləmə Keefasə, uushi rəŋwə da 'wanə Piita, waatoo, pasla.

'Wanə ŋga Yeesu tə Filibusə tii da Nataniyalə

⁴³ Ma pukyatə hakii, kə ma'i Yeesu kaa ca palə aanə hanyinə ŋga Galili. Wata ca dzə, ca lapaa tə Filibusə, ca ba ka ci, “Nyi'wawə tə nyi.” ⁴⁴ Ma Filibusə, əndə Batəsayida nə ci. Waatoo manjeevə vərənə rəŋwə nə tii da i Andərawəsə da Piita.

⁴⁵ Wata Filibusə a lapaa tə Nataniyalə, əŋki ci ka ci, “Ma əndətə nyaahə Muusa agyanəkii asəkə ləkaləkətə ŋga bariya, i anabiinə maa, kə nyaahə tii agyanəkii, kə lapaa inə tə ci, waatoo Yeesu uuzənə ŋga Yusufu əndə Nazaratu.” ⁴⁶ Əŋki Nataniyalə ka ci, “Bahə tə'i uushi ŋunyikii ca shigi asəkə vərənə ŋga Nazaratu nii?” Əŋki Filibusə, “Shiwa nda nee ka ci.”

⁴⁷ Makə nee Yeesu ka Nataniyalə ca shi aabiikii, kə wabi ci agyanəkii, əŋki ci, “Waatsə tantanyitə uuzətə Isərayiila, tə'i goonŋaanə ashikii.” ⁴⁸ Nataniyalə a ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “Dama saŋə shii hə tə nya?” Əŋki Yeesu ka ci, “Taabu'u 'wii Filibusə tə hə, kə nee nyi ka hə atsa ənfwə uudəva.” ⁴⁹ Əŋki Nataniyalə, “Maləma, hə nə Uuzənə ŋga Əntaŋfə tanyi, ŋwanwa ŋga ənji Isərayiila.” ⁵⁰ Əŋki Yeesu, “Kə vii hə goonŋa acii bii nyi kə nee nyi ka hə atsa ənfwə uudəva tanə nii? Ka neenə nə hə ka hara madiigərə uushi'inə palee ka ətsa.” ⁵¹ Wata ca tsakə banə ka ci, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ka neenə nuunə ka dadagyə mawunəkii; malaai'kanyinə ŋga Əntaŋfə a ndərə, təya jima aagyanəki, nyi *Uuzənə ŋga ənda.”

2

Zəmə əndzanə ŋga da məhura də Kana

¹ Ma ka makkənə ŋga uusəra, kə dii ənji əndzanə ŋga da məhura asəkə vərənə ŋga Kana anə hanyinə ŋga Galili. Kə gi məci Yeesu ka əndzanəkii. ² Ma Yeesu da lyawarənaakii əsə, kə bii ənji ka tii zəmə əndzanəkii.

³ Ma ətsə ənji agi zəmə əndzanəkii, kə uudəgi ma'i inaba. Wata məci Yeesu a shi aabiikii, kya ba ka ci, “Kə uudəgi ma'i inaba agyanə slanji əndzanə.” ⁴ Əŋki Yeesu ka ki, “Yaayi, əntaa wabənəaku ətsa. Ma'ə saa'yaaki mambu'umə.” ⁵ Məci Yeesu a ba ka ənji sləna, “Damə sətə nii kəya ba koonə patə.”

1:29 1.29 1.36; Isaa. 53.6-7; 1 Piita 1.19; 1 Yooh. 2.2; Səniinə 5.6. 1:30 1.30 1.15. 1:32 1.32 Mat. 3.16. † 1:34 1.34 Uuzənə ŋga Əntaŋfə: 1.49; 5.18-23; 10.36; 11.27; 20.31; Mat. 3.17; 27.54; Slənə 9.20. 1:36 1.36 1.29. 1:40 1.40-42 Mat. 4.18-20. 1:41 1.41 4.25. 1:42 1.42 Mat. 10.2; 16.18. 1:45 1.45 Dzək. 18.15; Isaa. 9.5; 42.1-4; Əzaki. 34.23; Mika 5.1-3. 1:49 1.49 1.34; 12.13; Mat. 27.42. 2:1 2.1-11 4.46. 2:4 2.4 7.6,30; 8.20; 12.23; 13.1; 17.1; Luka 22.53.

⁶ Ma dava, tē'i gəran̄yīnə kuwa. Taa ŋgutə rəŋwə agitii, agi luunə nə ci uuda ma'inə bahə pu'u. Ma gəriitsa, ka kubəginə makə sətə d̄ii alə'aada ŋga *Yahudiinə ka paslə də Əntan̄fə.

⁷ Wata əŋki Yeesu ka əŋji sləna, "Naanatəmə gəriitsə də ma'inə." Təya naanətə pyaslya'ə aa matii. ⁸ Wata əŋki ci ka tii, "Əgəciimə ma'liitsə asəkə gəriitsə, una kərə ka kadala." Wata təya əgə ma'inəkii, təya kərə ka ci. ⁹ Ca təbətə. Asee kə zə'ugi ma'inəkii ka ma'i inabi. Amma mashiimə ci tafa dama shi ma'i inabikii. Ma əŋji slənətə əgya ma'inəkii, kə shii tii. Wata kadala a 'wa tə dagwa mad'anə, ¹⁰ əŋki ci ka ci, "Taa wu patə, ŋunyi ma'i inaba viinəkii ka əŋji zəku'i. Mad'a kə sii əŋji, kə əburi əŋji, əŋjə a kira mahwarəkinə ha'ə. Amma ma hə naaku, mad'amə hə ha'ə. Mahwarəkinə vii hə zəku'i, ha vii ŋunyikii daaba'ə."

¹¹ Ətsə nə 'watəginə ŋga slənə sə ŋga hurəshishiitə d̄ii Yeesu. Ma sə ŋga hurəshishiitsa, də Kana anə hanyinə ŋga Galili d̄ii ci. Də ha'ə baarii ci d̄uunuunaakii, wata lyawarənaakii a vii ka ci goongga. *

¹² Ma daaba'ə ətsa, wata i Yeesu da məci da i ndzəkəŋjushi'inəkii da lyawarənaakii a madə, təya palə aa Kafarənahumə, təya banee gi'u davə.

*Shaabaginə ŋga Yeesu tə əŋji d̄a fiiriinə asəkə *yi ŋga Əntan̄fə*
(Mat. 21.12-13; Mar. 11.15-17; Luka 19.45-46)

¹³ Makə uugi kumənə ŋga *Yahudiinə ətə ci əŋjə a 'wa *Pasəka mbəshanə, wata Yeesu a madə, ca palə aa Urusaliima, ¹⁴ ca dzə asəkə yi ŋga Əntan̄fə. Makə gi ci, kə lapaa ci əŋji d̄ərə də liinə i bagiinə i bilyamasariinə, da əŋji pərə kwaḃa dasə anə ha ŋga ndzaanatii. ¹⁵ Wata ca ŋgərə zə'wa, ca dzəbatə ka uu'yanə, ca shaabagi tə tii patə asəkə yi ŋga Əntan̄fə, bagiinə da liinə patə, ca dzaadzapa ha ŋga pərə kwaḃa, ca waa'agi kwabanyinatii, ¹⁶ ca ba ka əŋjitə ca d̄ərə də bilyamasariinə, "Fədgimə uushi'itsə patə! Goona zhi'wee ka yi ŋga Daadə ka luuma!" ¹⁷ Makə nee lyawarənaakii ha'ə, wata təya buurətə oo'i, ma bii malaaba ləkaləkatə, "Ya'ə Əntan̄fə, hənənə makə gunə a ədzəməki nə uudətə cii kya uudə tə yaaku."

¹⁸ Ma daba'əkii ha'ə, wata *gayinə ŋga Yahudiinə a shi, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Ŋgutə sə ŋga hurəshishinə cii kwa d̄a ka baarəginə keenə oo'i, Əntan̄fə vii ka hə baawədə ŋga d̄anə ha'a?" ¹⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Mada uulagyuunə yinə ŋga Əntan̄fə, agi baanə makkə nə nyi ka ənənə ka ghənətənə." ²⁰ Əŋki tii ka ci, "Agi baanə makkə ənənuku ka ghənətənə nii? Fəzə ənfwadə pu'unə aji kuwa d̄ii əŋji ka ghənə yinə ŋga Əntan̄fə dee." ²¹ Amma, ma Yeesu, ma yitə cii kəya waḃə agyanəkii, ci nə shishinəkii. ²² Makə mad'ee Əntan̄fə ka ci agi mamətə əŋja, wata lyawarənaakii a buurətə oo'i, kə shi ca bii ha'ə. Davə ŋgirə tii sətə bii malaaba ləkaləkatə da sətə bii Yeesu ka goongga.

Shiinə ŋga Yeesu tə ədzəmə ŋga patənə ŋga əŋja

²³ Ma saa'itə Yeesu də Urusaliima agi kumənə ŋga Pasəka, laŋə nə əŋjitə vii ka ci goongga, acii kə nee tii ka sə ŋga hurəshishiitə cii kəya d̄aada. ²⁴ Amma pooshi Yeesu kii nəkii agyanətii, acii kə shii ci tə əŋji patə. ²⁵ Pooshi nafa ŋga banə ŋga əndə ka ci agyanə əŋji, acii ci də naakii nə, kə shii ci patənə ŋga sətə a moodəfətii.

3

Yeesu tii da Nikoodaməsə

¹ Tē'i əndə'i əndə d̄ii ləməkii Nikoodaməsə. Ma ca, əndə'i gawə ŋga Yahudiinə nə ci, agi kurəgə ŋga *Farisanyinə. * ² Ma ka əndə'i vəda, kə gi ci aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Maləma, kə shii inə, ma hə, maləmə nə hə. Əntan̄fə sləkee ka hə əsə. Acii pooshi əndə ca d̄atə tsarə sə ŋga hurəshishiitə cii kwa d̄aada, mad'aamə ləḃə nə əndəkii da Əntan̄fə." ³ Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci. "Tantanyinə cii kya ba ka hə: Pooshi əndə ca nee ka *ŋwanjuunə ŋga Əntan̄fə mad'aamə əŋji kə ənyi ka poonə tə ci." ⁴ Əŋki Nikoodaməsə, "Iitə da ənə nə əŋji ka poo iirə ənda? Aasəkə məci ənəgərənəkii, kya ənə ka poonə tə ci nii?"

⁵ Əŋki Yeesu, "Tantanyinə cii kya ba ka hə, mad'aamə əndə kə upaa poonə d̄agi ma'inə da Malaaba Ma'yanə, pooshi ci ka d̄əmənə aagi ŋwanjuunə ŋga Əntan̄fə. ⁶ Ma əndətə pwayi əndə shiŋkinə tə ci, ŋga əndə shiŋkinə nə ci. Ma əndətə ənyi əŋji ka poonə tə

* 2:6 2.6 Mar. 7.3-4. 2:11 2.11 sə ŋga hurəshishinə: 2.23; 3.2; 4.54; 6.26; 11.47-48; 20.30; Slənə 2.22; Rooma 15.19.
2:12 2.12 Mat. 4.13. 2:13 2.13 6.4; 11.55; 12.12; Shig. 12.1-14. 2:16 2.16 Luka 2.49. 2:17 2.17 Jab. 69.10.
2:18 2.18 2.11. 2:19 2.19 Mat. 26.61; 27.40; Slənə 6.14. 2:21 2.21 1 Koor. 6.19. 2:22 2.22 1.45; 12.16; 14.26;
Luka 24.6-8,27. 2:23 2.23 2.11; 6.29; 7.31; 8.30; 9.38; 10.42; 11.45; 12.42; 20.29,31; 16.9. * 3:1 3.1 Nikoodaməsə:
7.50; 19.39. 3:2 3.2 Mat. 22.16; Yooh. 2.11. 3:3 3.3 1.13. 3:5 3.5 Tit. 3.5.

ci dagi Malaaba Ma'yanə əsə, nga Malaaba Ma'yanə nə ci. ⁷ Ga ca da ka hə ka sə nga hurəshishinə makə fii hə bii nyi ka hə, tyasə see madə ənyi ənji ka poonə tuunə. ⁸ Ma mədə, ka əgənə nə ci taa dama patə mwayi ci. Ka fanə nə hə ca həwə, amma paa hə shii taa dama njanə ci, taa da cii kəya dzə ka kənjənə əsə, mashiimə hə. Ha'ə əsə nə taa wu patə ətə pwayi ənji tə ci dagi Malaaba Ma'yanə."

⁹ Əŋki Nikoodaməsə ka ci, "Iitə daa dənəkii ha'ə?" ¹⁰ Yeesu a ba ka ci, "Maduunə maləmə nə hə də *Isərayiila. Yoo, mashiimə hə ətsə nii? ¹¹ Tantanyinə cii kya ba ka hə: sətə shii inə ciina wabə koonə agyanəkii. Sətə nee inə, ciina seeda agyanəkii əsə. Amma ma seeda geenə, pooshi unə ka moo luuvənə. ¹² Makə wabi nyi koonə agyanə uushi'inə nga *duuniya, pooshi unə ngirə ka goonja, iitə dīi ngərə nuunə ka goonja, madə kə wabi nyi koonə agyanə sətə dəbəshi tii da Əntanjfə? ¹³ Aci pooshi əndə sha ngirə aadəgyə, madəamə əndətə jima dadavə, waatoo, *Uuzənə nga ənda.

¹⁴ "Makə sətə ngirə Muusa tibisə, ca ngabətə uushi pusha tə rəhunə, ca madəe aadəgyə agi bilinə, tyasə ha'ə nə ənjə a madəe ka Uuzənə nga əndə aadəgyə, ¹⁵ kaa taa wu patə ətə vii ka ci goonja a upaa əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə."

¹⁶ Aci kə uu'i Əntanjfə tə *duuniya ka shanjə, ca vii Uuzənaakii rənjwə dyanə. Ma dīi ci ha'ə, kaa patənə nga ənjitə vii ka ci goonja a upaa əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə, paa tii ka zanə. ¹⁷ Pooshi Əntanjfə sləkee ka Uuzənaakii aasəkə duuniya kaa ca la gənjwanə ka duuniya, amma kaa duuniya a upaa luupaənə daciikii. ¹⁸ Taa wu patə vii ka ci goonja, ka mbədənə nə ci acii gənjwanə. Amma taa wu patə naanagi ka vii ka ci goonja, kə uugi gənjwanə kəsənə tə ci, acii paa ci vii goonja ka *Uuzənə nga Əntanjfə rənjwə dyanə. ¹⁹ Wiinə makə sətə ci gənjwanə a slənə: kə shi bərənə aasəkə duuniya, amma kə kadeəsəkə təkunə ka ənji palee ka bərənə, acii bwayakii nə slənati. ²⁰ Taa wu patə ca da bwaya slənə, kə biipaa səkə ka ci nə bərənə, paa ci ka shinə aagi bərənə əsə, acii paa ci ka moonə bwaya slənəakii a shigi a babara. ²¹ Amma taa wu ca da slənə nga goonja, ka shinə nə ci aagi bərənə, kaa bərənə a shii baarəginə oo'i, agi fanə nə ci tə Əntanjfə.

Yeesu tii da Yoohana

²² Ma daba'əkii, Yeesu tii da lyawarənaakii a madə, təya palə aanə hanyinə nga Yahudiya, təya ndaanə davə gi'u, təya da bapətisəma ka ənja. ²³ Ma Yoohana naakii, də Ayinoonə nə ci ka da bapətisəma ka ənja. Aci ma dāva, tə'i ma'inə lanə. Pooshi dzadə da Salimə nə hakii. Agi madənə nə ənji, ənjə a la tə ci davə, ca da ka tii bapətisəma. ²⁴ Ma saa'ikii, ənji ma'ə mapa'amə tə Yoohana a furəshina.

²⁵ Ma ka əndə'i uusəra, kə ma'i mabizhinə ahada hara *lyawarənə nga Yoohana da əndə'i əndə Yahuda. Ma mabizhinati, agyanə da bapətisəma. ²⁶ Wata təya madə, təya dzə aabii Yoohana, əŋki tii ka ci, "Maləma, kə buurətə hə tə əndətə nji abiiku a tanəgi gəərə nga Urədunə nii? Waatoo əndətə seedii hə agyanəkəya? Waatsə agi da bapətisəma; taa wu patə agi dzənə aabiikii!" ²⁷ Əŋki Yoohana, "Pooshi əndə ca upaa taa mi, madəamə Əntanjfə vii ka ci səkii. ²⁸ Unə də noonə nə nə ənji seedaaki, makə sətə bii nyi, əntaa *Aləmāsiihu nə nyi, amma kə sləkee ənji ka nyi zəku'i, taabu'u shinəkii. ²⁹ Ma dagwa madənə, naakii nə madənə, amma ma guva, kənjə nə ci abii dagwa madənə. Madə fii ci uura nga dagwa madənə, ka dənə nə ci moodasəka lanə. Də ha'ə mbu'i moodasəkaaki ka shanjə. ³⁰ Tyasə see a tsakə ci da məghərəvənə, naaki a ənya aaba'ə."

Əndətə jima dadəgyə

³¹ Ma əndətə jima dadəgyə, kə palee ci taa ka mi patə. Ma əndətə ghənyi ənji də hanyinə, nga hanyinə nə ci, agyanə uushi'inə nga hanyinə wabənəkii əsə. Amma ma əndətə jima dadəgyə, kə palee ci taa ka mi patə. ³² Sətə nee ci, da sətə fii ci, cii kəya seeda. Amma pooshi əndə luuvə seedaakii. ³³ Taa wu luuvə seedaakii, də ətsə ha'ə baarii ci oo'i, əndə goonja nə Əntanjfə. ³⁴ Ma əndətə sləkee Əntanjfə, wabənə nga Əntanjfə cii kəya wabə, acii kə vii Əntanjfə ka ci Ma'yanaakii lanə ka shanjə. ³⁵ Ma Əntanjfə Dənə, kə uu'i ci Uuzənaakii, ca ba'avə patənə nga uushi'inə aaciikii. ³⁶ Taa wu vii goonja ka Uuzənəkii, tə'i ci da əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə. Taa wu təkuree ka

3:6 3.6 6.63. **3:8** 3.8 Ə.Waaz. 11.5. **3:11** 3.11 3.32; 8.26. **3:12** 3.12 12.32; 14.1-3; 17.5. **3:13** 3.13 WaB. 30.4; Rooma 10.6. **3:14** 3.14 Baan. 21.9; Yooh. 8.28; 12.32-34; 18.32. **3:15** 3.15 20.31. **3:16** 3.16 3.36; 5.24; Rooma 8.32; 1 Yooh. 3.1; 4.9-10; 5.11,13. **3:17** 3.17 12.47. **3:18** 3.18 5.22. **3:19** 3.19 8.12. **3:20** 3.20 Af. 5.11-13. **3:21** 3.21 1 Yooh. 2.4. **3:22** 3.22 4.1-2. **3:24** 3.24 Mat. 4.12; 14.3. **3:26** 3.26 1.29-34. **3:27** 3.27 19.11; 1 Koor. 4.7; 1bər. 5.4. **3:28** 3.28 1.20; Mal. 3.1; Mat. 11.10. **3:29** 3.29 Mat. 9.15. **3:31** 3.31 8.23; 15.19; 1 Yooh. 4.5. **3:32** 3.32 3.11. **3:35** 3.35 5.20; 10.17; 13.3; 14.10; 17.2; Mat. 11.27; 28.18.

fane tē Uuzənəkii, paa ci ka upaa əpinə, amma aghi mabətəsəkə nga Əntanjə ndzaanəkii.

4

Yeesu da mitə *Samarिया

¹ Yoo, kə fii *Farisanyinə oo'i, ma ənjitə ca nə'u tē Yeesu, ca dā ka tii bapətisəma, kə palee ka ətə nga Yoohana. ² Ma Yeesu, ma ci saakii də ciinəkii, paa ci dīi ka ənji bapətisəma, amma lyawarənaakii dāadīi ka tii. ³ Makə mbu'i aalimə Yeesu nə sətə ci ənjə a baaba ha'ə, ca madə anə hanyinə nga Yahudiya, ca ənə saakii aanə hanyinə nga Galili. ⁴ Ma taabu'u mbu'unəkii aanə hanyinə nga Galili, see a dzə ci danə hanyinə nga Samariya.

⁵ Makə mbu'i ci aanə hanyinə nga Samariya, ca dzə aasəkə vərənə nga Sikarə. Ma vərənəkii, pooshi dzadə da babaratə shi Yakubu a vii ka uuzənaakii Yusufu. ⁶ Tə'i gu'u ma'inə nga Yakubu davə. Makə zhaarə Yeesu acii wiinə, ca ndzaanə ama gu'u ma'inəkii. Ma mbu'i ci aa dəvə, uusəra takərə.

⁷ Wata mitə Samariya a shi ka əgə ma'inə. Əŋki Yeesu ka ki, "Ndi ka nyi ma'inə kaa nya sa." ⁸ Ma saa'ikii, kə pyalə lyawarənaakii aasəkə vərənə ka ira zəma. ⁹ Əŋki miitə ka ci, "Əndə Yahuda nə hə, nyi boo mitə Samariya nə nyi. Iitə daa kədiinəku ma'inə aciikya?" Ma bii ki ha'ə, acii ma *Yahudiinə, pooshi tii ka adə zəmə ka ha rənjwə da ənji Samariya. ¹⁰ Wata Yeesu a ba ka ki, "Mada kə shii hə viinə nga Əntanjə, ha shii taa wu nə əndənə ca kədii ma'inə aciiku, kadā hə kədii ma'iitə ca vii əpinə aciikii, ca vii ka hə." ¹¹ Əŋki miita, "Maləma, pooshi sə nga əlyə də ma'inə aciiku. Wiinə əsə kurənjə dərəva nə gu'u ma'iina. Da sanə shii hə hatə cii kwa upaa ma'iitə ca vii əpina? ¹² Dzədzəshi'iniinə Yakubu vii keenə gu'u ma'iina. Ci saakii da manjeevənaakii da gəna əpinaakii patə, ganə njii təya sa ma'inə. Kə palee hə ka ci kwa?" ¹³ Yeesu a ba ka ki, "Taa wu sii ma'iitsa, ka ənənə nə meegiirənə ka dānə tē ci. ¹⁴ Amma taa wu sii ma'iitə nii kya vii ka ci, pooshi meegiirənə ka dānə tē ci ma'ə shaŋə. Ma ma'iitə nii kya vii ka ci, ka ndzaanə nə ci ashikii ka ginə nga ma'inə, ca vii ka ci əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə." ¹⁵ Əŋki miita ka ci, "Maləma, vii ka nyi ma'iitsa! acii ga meegiirənə a dīi tē nyi ma'ə, nya mbədə acii shinə ka əgə ma'inə aahanə."

¹⁶ Əŋki Yeesu ka ki, "Duu ka 'wanə tē ngurəku, una shi da ci." ¹⁷ Əŋki ki ka Yeesu, "Pooshi ngurəki." Əŋki Yeesu ka ki, "Tə'i goonga ashiku makə bii hə pooshi ngurəku. ¹⁸ Tufə dīi hə nguyirənə. Ma ngurətsə dīi hə atsakii nga əna, əntaa ngurəku nga tantanyinə. Kə bii hə goonga." ¹⁹ Əŋki miita, "Maləma, aseə *anabi nə hə. ²⁰ Ma dzədzəshi'iniinə ənji Samariya, agyanə giŋuutsə njii təya paslə tē Əntanjə. Amma ma unə Yahudiinə, ma cuuna ba, tyasə see də Urusalima paslə nə ənji tē ci." ²¹ Yeesu a ba ka ki, "Mina, luuvə ka nyi, tē'i saa'i na shi ətə pooshi ənji na ndərə aanə giŋuutsa, taa dzənə aa Urusalima ka paslənə tē Daadə. ²² Ma unə ənji Samariya, pooshi unə shii tē əndətə cuuna paslə tē ci. Amma ma inə Yahudiinə, kə shii inə tē əndətə ciina paslə, acii daci Yahudiinə ci luupaanə a shi ka ənja. ²³ Amma tē'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa. Ma saa'ikii, ma ənji paslənə tē Daadə də goonga, ka paslənə nə tii tē ci də ngeerənə nga Ma'yanakii, təya paslə tē ci də goonga makə sətə kadeesəkə ka ci. Tsarə nga ənjitsə ci Daadə a moo təya paslə tē ci. ²⁴ Ma Əntanjə, Ma'yanə nə ci. See də ngeerənə nga Ma'yanaakii paslənə ənji tē ci, təya paslə tē ci də goonga." ²⁵ Əŋki miitə ka ci, "Kə shii nyi ka shinə nə Matadəkii ətə ci ənja a 'wa Aləmasiihu. Mada kə shi ci, kadə nii kəya baarii keenə patənə nga uushi'inə." ²⁶ Yeesu a ba ka ki, "Wanyinə ca wabə da hə."

²⁷ Ma ca uudəpaa wabənə ha'ə, wata lyawarənaakii a ənya. Makə lapaa tii tē ci ka wabənə da miita, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə. Amma pooshi əndə agitii ləguyi ka mitə tadā mi cii ta uudə, taa ləgwanə ka Yeesu, tadā ka mi cii kəya wabə da ki.

²⁸ Wata miitə a bwasee ka uuda ma'inatə ama gu'u ma'iita, kya palə aasəkə vərənə, kya dzə ka banə ka ənji, əŋki ki, ²⁹ "Shoomə, nda neemə ka əndə baabagi ka nyi patənə nga sətə shi nya dāadīi. Matuu ci nə Aləmasiihu nii?" ³⁰ Makə fii ənji ha'ə, wata təya madə, təya palə ka lanə tē Yeesu.

³¹ Ka saa'ikii ha'ə, wata lyawarənaakii a ba ka ci, əŋki tii, "Maləma, wiinə zəmə, zəmuu." ³² Amma ca ba ka tii, "Ma nya, tē'i zəmaaki nga zəmənə ətə pooshi unə shii

3:36 3.36 3.16. 4:1 4.1-2 3.22. 4:4 4.4 4.9; Luka 9.52; 17.11,16; Slənə 8.4-25. 4:5 4.5 'Wat. 33.19; 48.22. 4:9 4.9 2 Meem. 17.29-41; Ees. 4.1-3; Mat. 10.5; Luka 9.52-53. 4:10 4.10 4.26; 7.37. 4:12 4.12 8.53. 4:13 4.13-14 6.35; 7.37. 4:15 4.15 6.34. 4:19 4.19 9.17; Mat. 21.46. 4:20 4.20 Dzək. 12.5-14; Jab. 122.1-5. 4:22 4.22 Isaa. 2.3; Oob. 17; Rooma 9.3-4. 4:23 4.23-24 3.3-8; 2 Koor. 3.17; Fil. 3.3. 4:25 4.25 1.41; 4.29; 7.26; 11.27. 4:26 4.26 9.37. 4:29 4.29 Mat. 12.23.

tsarækii.”³³ Wata lyawarënaakii a wabë ahadatii, ënki tii, “Të'i ëndë kira ka ci zëmë kwa?”³⁴ Ænki Yeesu ka tii, “Ma zëmaaki, ci në dfa sëtë ci Ændëtë slëkee ka nyi a moo nya dfa, nya mbu'utëgi dë slënaakii.”³⁵ Pooshi unë agi banë, mbëdaanë lëgidë ënfwadë kaa ënjë a slënë cifanë kwa? Amma wanyinë ka banë koonë, tsaamëmë ng'a'ë asëkë rë, kë uugi cifanë dfanë.”³⁶ Ma ëndë slënë cifanë, kë uugi ci nee ka bwatya ng'a slënaakii. Agi kiranë në ci ënji kaa tÿya upaa ëpinë ng'a ca'ë ndënjwë ndënjwë. Acii ha'ë, ma ëndëtë sha lëgii da ëndëtë ca slënë cifanë, ka dfanë në tii manushinë kyakya'ë.”³⁷ Goong'a në sëtë ci ënjë a ba, ‘tsanë në ëndë lëganë, tsanë në ëndë slënë cifanë.’³⁸ Ma nya, kë slëkee nyi koonë, koonë slënë cifanë asëkë rëtë pooshi unë sha slënyi davë; hara ënji slënyi davë. Ma unë, agi upaa nuunë bwatya ng'a slënatii.”

³⁹ Ma asëkë vëraata, ënji Samariya lanë vii goong'a ka ci putë ng'a wabënë ng'a miita ëtë bii kya, “Kë baabagi ci ka nyi patënë ng'a uushi'iitë shi nya daadfi.”⁴⁰ Makë shi tii aabii Yeesu, tÿya këdii të ci kaa ca banee da tii. Wata tÿya banee bër'a'i.”⁴¹ Lanë ësë në hara ënji vii goong'a putë ng'a wabënaakii.”⁴² Ænki tii ka miita, “Æntaa putë ng'a wabënaaku ciina vii goong'a ma'ë. Acii inë dë neenë na, kë fii inë amakii, kë shii inë ësë, ci weewee në Maluu ng'a *duuniya.”

Mbëdëpaanë ng'a Yeesu dë uuzënë ng'a ëndë'i gawa

⁴³ Ma daba'ë baneenaakii bër'a'i davë, ca madë, ca palë aanë hanyinë ng'a Galili.”⁴⁴ Acii ci saakii kë bii ci, pooshi ënji ka duunëtënë të *anabi gakkii dë vëra.”⁴⁵ Makë mbu'i ci aanë hanyinë ng'a Galili, kë liwë ënji Galili të ci, accii kë shi tÿya nee ka slënaakii dë Urusaliima agi kumënë ng'a Pasëka. Acii tii maa, kë gi tii ka kumënëkii.”⁴⁶ Wata ca ënë aa Kana anë hanyinë ng'a Galili, hatë shi ca zhi'wee ka ma'inë ka ma'i inaba.

Ma ka saa'ikii, të'i ëndë'i maduunë ëndë ng'a ngwamëna, ëtë dïi uuzënaakii gwakë dë Kafaranahumë.”⁴⁷ Makë fii ci oo'i, kë shi Yeesu daga aanë hanyinë ng'a Yahudiya aanë hanyinë ng'a Galili, wata ca dzë aabiikii ka këdiinë të ci kaa ca dzë ka mbëdëpa ka ci dë uuzënaakii, accii ama wu në uuzënëkii.”⁴⁸ Ænki Yeesu ka ci, “See mad'a nee unë ka së ng'a hurëshishinë zëku'i, taabu'u vii nuunë goong'a dïi ëna.”⁴⁹ Ænki gawëtë ka ci, “Maduuna, shiwa taabu'u ëntënë uuzënaaki.”⁵⁰ Yeesu a ba ka ci, ënki ci, “Duu saaku. Kë mbë'i uuzënaaku.” Kë luuvë ëndëtë oo'i, goong'a në sëtë bii Yeesu ka ci, wata ca palë saakii.

⁵¹ Ma ci ma'ë ka dzënë a rëgwa, wata kë lapaa maviinaakii të ci, ënki tii ka ci, “Kë mbë'i uuzënaaku.”⁵² Ca lëgwa ka tii, tad'a ngutë saa'i 'watëgi ci upaa mbëdënë. Ænki tii ka ci, ng'a mbëdë gwanëanë ng'a uusëra ëpigii tsëfënë ng'a shishinëkii.”⁵³ Wata dïi uuzëwëtë a buurëtë oo'i, weewee agi saa'ikii bii Yeesu ka ci, “Kë mbë'i uuzënaaku.” Wata tii da yaakii patë, kë vii tii goong'a ka Yeesu.”⁵⁴ Ætsë në bër'a'inë ng'a slënë së ng'a hurëshishitë dïi Yeesu anë hanyinë ng'a Galili ënyanaakii danë hanyinë ng'a Yahudiya.

5

Mbëdëpaanë ng'a Yeesu dë mahurëmësë ënda

¹ Ma daba'ë ëtsa, të'i kumënë ng'a *Yahudiinë dë Urusaliima. Wata Yeesu a madë, ca palë aadëvë.”² Ma davë asëkë vërana, të'i ma'inë këdëhë da uura mayi ng'a vëranë ëtë ci ënjë a 'wa uura mayi ng'a bagiiinë. Ma ma'iitsa, Beetasëda ci ënjë a 'wa dë uura *Ibëraaniya. Të'i ëdzëwanyinë tufë davë.”³ Ma atsakii, të'i mabërëhë ënji lanë përbë përbë, muurëfina dë mahurëmësë ënja, da mabiyyi ënja. [Waatoo, ka gëra gwazënë ng'a ma'inëkii në tii.”⁴ Acii anëkii anëkii në malaa'ika ng'a Slandanë ka dzëgërënë aagi ma'inëkii ca gwazee. Mad'a kë gwazee ci, ma mabërëhë ëndëtë 'watëgi dzëgërënë aagi ma'inëkii, ka mbëdënë në ci accii taa ngutë tsarë ng'a bwanea ca da të ci.]

⁵ Të'i ëndë'i ëndë davë, fëzë makkë pu'unë aji tighësë në ci gwakë ka bwanea.”⁶ Wata Yeesu a lapaa të ci davë përbë, kë shii Yeesu lanënë ng'a fëzëtë dïi ci makë gwakë ci ka bwanea. Wata ca lëgwa ka ci, “Ng'a'ë ka hë kaa ha mbëdë kwa?”⁷ Ænki ëndë bwaneatë ka ci, “Daada, mad'a kë gwazee ënji ka ma'inë, pooshi ëndë ngëgëgërënë të nyi aagikii. Ma nya da gazhi'waanë ng'a dzëgërënë aagikii, wata ëndë'i ëndë a takënjwagërë ka nyi.”⁸ Yeesu a ba ka ci, “Madëtë, ngëruu ëdzaaku, ha wii.”

⁹ Pii wata ëndëtë a mbëdëgi; ca fuudëtë ëdzaakii, ca 'watëgi wiinë. Asee ma uusërakii, *uusëra ng'a ëpisëka.”¹⁰ Wata ënki Yahudiinë ka ëndëtë, “Uusëra ng'a ëpisëkë ënshinë,

4:34 4.34 6.38; 8.28; 12.49-50; 14.31; 15.10; 17.4. 4:35 4.35 Mat. 9.37; Sëniinë 14.14-20. 4:37 4.37 Mika 6.15.
4:42 4.42 1 Yooh. 4.14. 4:44 4.44 Mat. 13.57. 4:46 4.46-53 Mat. 8.5-13. 4:46 4.46 2.1-11. 4:48 4.48
Mar. 13.22; 1 Koor. 1.22. 4:53 4.53 2.23. 4:54 4.54 2.11. 5:8 5.8-9 Mat. 9.6-7. 5:9 5.9 5.16,18; 7.21-22;
9.14; Mar. 2.27-28.

pooshi *bariya kapaa ka hæ rægwa nga wiinø da i ødzaaku." ¹¹ Øŋki øndøtø ka tii, "Øndøtø mbødøpaa dø nyi bii ka nyi, fuudøtø ødzaaku, ha wii." ¹² Øŋki tii ka ci, "Wu sanø nø øndøtø bii ka hæ, fuudøtø ødzaaku, ha wiya?" ¹³ Amma ma øndøtø mbødøpaaagi Yeesu tø ci, pooshi ci shii tø Yeesu, acii kø itøgi Yeesu saakii, makø dñi ci lanø dørøva nø ønji davø.

¹⁴ Ma daba'ø ha'ø, wata Yeesu a lapaa tø øndøtø asøkø yi nga Øntañfø, øŋki ci ka ci, "Fatø nga'ø, wiitø kø mbø'i hæ. Ga ha slønø 'waslyakøønø ma'ø, acii ga sètø palee ka øtsø a dñi tø hæ." ¹⁵ Wata øndøtø a palø, ca dzø ka banø ka Yahudiinø oo'i, Yeesu mbødøpaa dø ci. ¹⁶ Makø fii tii ha'ø, wata tøya ndzanø dā rægwa nga cibønø dø Yeesu. Acii agi uusøra nga øpisøkø mbødøpaa ci dø øndøtø. ¹⁷ Amma Yeesu a ba ka tii, "Ma Daadø, ca'ø øndzø'i nø ci agi sløna. Nyi maa, agi slønø nø nyi." ¹⁸ Ma wabøøtsa, ci uudee ka madøe ka hanjala nga Yahudiinø, tøya alø rægwa nga bøløginø tø ci. Acii øntaa wata uusøra nga øpisøkø tanøgi ci tanø. Amma kø deegi ci ka naakii nø mbørø mbørø da Øntañfø, acii kø bii ci Dii nø Øntañfø. *

*Baawøda nga *Uuzønø nga Øntañfø*

¹⁹ Wata Yeesu a ba ka tii, øŋki ci, "Tantanyinø cii kya ba koonø, pooshi Uuzønø nga Øntañfø ka dā uushi agi hiimaakii tanø, see sètø nee ci Dii a slønø, ci slønønøkii naakii.

²⁰ Acii ma Dønø, kø uu'i ci tø Uuzønøakii, ca baarii ka ci patønø nga sètø cii køya slønø ci saakii. Slønøtø palee ka øtsø maa nii køya baarii ka ci, ka dānø koonø ka sø nga hurøshishinø øsø. ²¹ Makø sètø ci Dønø a madøe ka mamøøtø ønji, ca vii ka tii øpinø, ha'ø viinø Uuzønøakii øpinø ka ønjitø cii køya moo tøya upaa øsø. ²² Pooshi Dii ka la gøjwanø taa ka wu ci saakii. Amma kø vii ci ka Uuzønøakii baawøda ka shanø nga dā gøjwanø. ²³ Ma dñi ci ha'ø, kaa taa wu patø a dñunøtø tø Uuzønøakii makø sètø ci tøya dñunøtø tø ci. Taa wu patø tøkuree ka dñunøtø tø Uuzønøakii, pooshi ci dñunøtø tø Dii øtø sløkee ka ci øtsa.

²⁴ "Tantanyinø cii kya ba koonø, taa wu patø fii wabønøaki, ca vii goonja ka Øndøtø sløkee ka nyi, ka upaanø nø ci øpinø nga ca'ø ndøjwø ndøjwø. Pooshi ønji na la ka ci gøjwanø, amma kø pitøgi ci dagi wa, ca shi ka upaa øpinø. ²⁵ Tantanyinø cii kya ba koonø, tø'i øndø'i saa'i na shi, kø uugi mbu'yanø maa, waatoo saa'itø nø mamøøtø ønjø a fa wabønø nga Uuzønø nga Øntañfø. Ma ønjitø fii, tøya luuvø, ka upaanø nø tii øpinø. ²⁶ Makø sètø dñi Daadø, ci nø rægwa nga øpinø, ha'ø kavø ci tø Uuzønøakii kaa ca ndzaanø ka rægwa nga øpinø øsø. ²⁷ Ca vii ka ci baawøda nga la gøjwanø øsø, acii Uuzønø nga ønda nø ci. ²⁸ Ga ca ndzaa koonø ka sø nga hurøshishinø. Acii agi shinø nø saa'i øtø nø patønø nga mamøøtø ønjø a fa uurakii, ²⁹ tøya madø asøkø gu'unyinatii. Ma ønjitø slønøyi nga'ø, ka shiginø nø tii, tøya upaa øpinø. Ma ønjitø slønøyi bwayakii øsø, ka shiginø nø tii, ønjø a vii ka tii ma'inø."

Seedanø agyanø Yeesu

³⁰ "Ma nyi, pooshi nyi da baawøda nga dā taa mi nyi saaki. Makø sètø bii Øntañfø ka nyi, ha'ø cii kya la gøjwanø. Dø goonja nø la gøjwanaaki, acii øntaa sètø kadøesøkø ka nyi cii kya dā, amma sètø ci Øndøtø sløkee ka nyi a moo.

³¹ "Maci nyi ca wabø agyanø naaki na, kadā pooshi unø ka ŋgøronø ka goonja. ³² Tø'i øndø'i øndø ca wabø ka madøba maki. Kø shii nyi øsø, ma wabøøtø cii køya wabø agyanøki, tantanyinø. ³³ Unø dø nuunø maa, kø sløkee unø ka ønji aabiikii, waatoo aabii Yoohana. Kø bagi ci koonø goonja agyanøki.

³⁴ "Ma nyi, mandzaamø tyasø see a wabø øndø shiŋkinø ka madøba maki. Ma wabi nyi agyanø Yoohana, koonø shii upaa luupaanø. ³⁵ Ma Yoohana, makø garøkuwa ŋji ci, ca hønø, ca dzø dø børonø. Kø kadøesøkø koonø nø børonøakii nga uundzø saa'i. ³⁶ Amma tø'i øndø'i seedaaki øtø palee ka seedanø nga Yoohana agyanøki. Sønø cii kya slønø nø seedaaki, waatoo slønønø vii Daadø ka nyi kaa nya mbu'utøgi, ci ca wabø agyanøki, ca baarii oo'i, Daadø sløkee ka nyi. ³⁷ Ma Daadø øtø sløkee ka nyi øsø, agi seedanø nø ci agyanøki ci saakii. Amma pooshi unø sha nee ka ci taa fa uurakii shanø. ³⁸ Pooshi unø agi døkøpaa wabønøakii a ødzømuunø, acii pooshi unø vii goonja ka øndøtø sløkee ci.

5:10 5.10 Shig. 20.8-10; Irim. 17.21-22. **5:13** 5.13 6.15; 11.54; 12.36; Mat. 8.18; 13.36. **5:14** 5.14 Mat. 9.2; Yak. 5.16. **5:15** 5.15 9.11. * **5:18** 5.18 bøløginø: Mat. 14.5; Yoo. 7.1,25; 8.37,40; 11.53; Yeesu da Dii: 1.34; 3.35; 8.16-19; 10.17-18,29-38; 14.8-11,20,28; 15.9-10; 16.27-28; dā purøjanø 17. **5:19** 5.19 1.34. **5:20** 5.20 3.35. **5:21** 5.21 Rooma 4.17; Af. 2.5; Yoo. 11.25. **5:22** 5.22 3.18; 5.27,30; 9.39; 12.47-48; Slønø 10.42; 1 Yoo. 2.28. **5:23** 5.23 Fil. 2.10-11. **5:24** 5.24 3.16; 5.22; 6.35; 8.51; 10.28; 11.25-26; 14.6; 17.2; 20.31; 1 Yoo. 2.25; 3.14. **5:25** 5.25 11.43; Mar. 5.41; Luka 7.14. **5:26** 5.26 1.4. **5:29** 5.29 11.24. **5:30** 5.30 4.34. **5:31** 5.31-32 5.36. **5:33** 5.33-34 1.15,19,34. **5:36** 5.36 10.25,38; 14.10-11; 15.24,27. **5:37** 5.37 1.34; Shig. 20.19; Døk. 4.12.

³⁹ Taa guci patə nuunə agi jannga malaaba ləkaləkətə, acii kə luuvuunə oo'i, ka upaanə nuunə əpinə nğa ca'ə ndənjwə ndənjwə agikii. Ma malaaba ləkaləkətətə, agyanəki cii kəya wabə. ⁴⁰ Patə da ha'ə, wiinə kə naanagyuunə ka shinə aabiiki, koonə shii upaa əpinəkii.

⁴¹ "Ma nyi, əntaa duunətənə nğa əndə shiŋkinə tə nyi cii kya alə. ⁴² Kə shii nyi taa ngutə tsarə nğa ənji nuunə, pooshi uudənə tə Əntanjə a ədzəmuunə. ⁴³ Ma nya, də baawəda nğa Daadə shi nyi, amma pooshi unə liwə tə nyi. Amma wiinə əsə, madə shi əndə'i əndə də baawədaakii saakii, ka luunə nuunə tə ci. ⁴⁴ Ma unə, agi dəlaginə nuunə də noonə nə ahadoonə səgoonə. Amma ma dəlaginə nğa Əntanjə duunə, pooshi unə agi dā gazhi'waanə nğa alənə. Makə ha'ə dīi əna, iitə dīi mbee nuunə ka vii ka nyi goonğa?"

⁴⁵ "Goona nğərə oo'i, nyi na kərə gənjwanə goonə aakənjwacii Daadə. Ma ətsa, Muusa ətə kii unə noonə nə agyanəkii na kərə gənjwanə goonə. ⁴⁶ Acii maci də tantanyinə vii unə goonğa ka Muusa, kadə kə vii unə ka nyi goonğa, acii agyanəki nyaahə ci. ⁴⁷ Makə dīi ci pooshi unə luuvə sətə nyaahə ca, iitə dīi mbee nuunə ka luuvə sənə cii kya ba?"

6

*Adəvənə nğa Yeesu ka ənji dəbu'u tufə
(Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17)*

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca palə aa tanjəgi uunəvə nğa Galili, waatoo uunəvə nğa Tibeeriya makə sətə ci ənjə a 'wa uunəvəkii. ² Dabaala a dzə də nə'unə tə ci, acii kə nee tii ka sə nğa hurəshishiitə cii kəya dāda, waatoo mbəəfəpaa də ənji bwanea.

³ Makə mbu'i Yeesu aadəvə, ca ndərəgi aanə dānjərə, ca ndzaanə dasə davə tii da lyawarənaakii. ⁴ Ma saa'ikii, kə uugi uusəra nğa *Pasəka mbəshanə, waatoo kumənə nğa *Yahudiinə. ⁵ Makə caamə Yeesu, ma ca nee, dabaala a shi aabiiki, ca ləgwa ama Filibusə, "Da dzənaamə ka upaa zəmətə ca zəməma ka patənə nğa ənjitsa?" ⁶ Ma bii ci ətsə ha'ə, kaa ca shii təbətənə tə Filibusə. Acii ma Yeesu, kə shii ci sətə nii kəya dā. ⁷ Əŋki Filibusə ka ci, "Ma sətə ca əhətə tə ənjitsə patə taa gi'u gi'u, ka dānə nə kwaba nğa zəməkii palee ka *hwaslə gya'ə bəra'i." ⁸ Əndə'i əndə agi lyawarənaakii, waatoo Andərəwəsə ndzəkənjuci Simoonə Piita, a jikəvə ka ci, əŋki ci: * ⁹ "Tə'i uuzənə ganə, tə'i buroodi' tufə ba'ə hərəfinə bəra'i aciikii. Amma kə shii nyi, pooshi ka mbu'unə ka ənjitsə patə." ¹⁰ Yoo ma dāva, tə'i kuzhinyinə lənjə. Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii: "Bamə ka ənji, wa təya ndzaanə." Wata ənjitə a ndzaanə patə. Kə mbu'i bahə dəbu'u tufə nə nğuyirənə ahadatii. ¹¹ Wata Yeesu a nğərə burooditə, ca kuyirii tə Əntanjə, ca baatsəpaa, ənjə a təkəpaa ka ənjitə dasə dasə gatə. Ha'ə dīi ci də hərəfinə əsə. Wata təya adə makə sətə mwayi tii. ¹² Makə agi tii, əburi tii, əŋki ci ka lyawarənaakii, "Tsəkətəmə ətsə mbaadaanə patə, acii gaama saawee ka zəma." ¹³ Wata təya tsəkətə patə, təya naanagi dəvə pu'u aji bəra'i də ətə mbədaanə ama burooditə tufə ətə agi ənja.

¹⁴ Makə nee ənjitə davə ka sə nğa hurəshishiitə dīi Yeesu, əŋki tii: "Ma əndətsa, ci nə anabitə bii ənji na shi aasəkə duuniya." ¹⁵ Amma ma Yeesu, kə shii ci oo'i, nğa'ə ka tii nə shinə ka kəsənə tə ci, kaa təya shii dəkəvənə tə ci tyasə ka njarjwa. Wata ca madə, ca tsəkə ndərənə saakii aanə dānjərə ci daanəkii.

*Wiinə nğa Yeesu anə ma'inə
(Mat. 14.22-33; Mar. 6.45-52)*

¹⁶ Makə dīi kədəwanə, lyawarənaakii a madə, təya əntsahəgərə aama uunəva, ¹⁷ təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya tanjə aadə Kafarənahumə. Kə uugi ha dānə təkə təkə, amma ma'ə Yeesu mashimə aabiitii. ¹⁸ Ma saa'ikii, mandalə mədə a kya, ca gwazee ka ma'inə purətə. ¹⁹ Tii kə uugi dzənə bahə kilooməeta tufə taa kuwa, wata təya nee ka Yeesu ca wiil anə ma'inə, ca dzə aabiitii, təya nğwaləgi ka shanjə. ²⁰ Əŋki ci ka tii, "Goona nğwalə, nyi əna." ²¹ Makə fii tii ha'ə, kə liwə tii tə ci də moodasəkə aasəkə kumbawala. Pii wata kumbawalə a mbu'u aama ndzənja nğa hatə njii təya dzə aadəvə.

5:38 5.38 16.9. **5:39** 5.39 Luka 24.27,44; Slənə 13.27; 17.11; 2 Tim. 3.15-16; 1 Piita 1.10-11. **5:41** 5.41 7.18.

5:44 5.44 5.41. **5:45** 5.45 Džək. 31.24-29. **5:46** 5.46 Džək. 18.15,18; Luka 24.27; Yoo. 6.14; Slənə 3.22; 7.37.

5:47 5.47 Luka 16.29-31. **6:2** 6.2 Mat. 6.25; Yoo. 2.23. **6:3** 6.3 Mat. 5.1; 15.29; Mar. 3.13; 6.46; Luka 22.39.

6:4 6.4 2.13. * **6:8** 6.8 Andərəwəsə: 1.40; 12.22; Mat. 4.18; Mar. 13.3. † **6:9** 6.9 Ma burooditsa, də əndə'i hi'u uushi dīi ənji ətə ci ənjə a uuzə anə hanyinə nğa Isərayiila. **6:11** 6.11 21.9,13. **6:14** 6.14 Džək. 18.15,18; Yoo. 1.21; 2.11; 5.46; 7.40; Slənə 3.22-23. **6:15** 6.15 5.13; 18.36.

Alonə n̄ga ənji tə Yeosu

²² Ma ka pukyātə hakii, ma ənjitə atanəgi uunəva, kə paaratəgi tii oo'i, rənjwə n̄ji kumbawalə davə, kə shii tii, ma saa'itə pyalə lyawarənaakii satii, pooshi Yeosu n̄giriə da i ci aasəkə kumbawaləkii, tii daanətii pyalətii. ²³ Wata hara kumbawalənyinə a shi aahatə də Tibeeriya, waatoo hatə shi Slandanə a kuyiri tə Əntanjə agyanə zəma, kaa ənjə a adə. ²⁴ Ma nee dabaala pooshi Yeosu davə taa lyawarənaakii əsə, pooshi tii davə, təya ndərə kumbawalənyita, təya palə aa Kafarənahumə ka alonə tə ci.

Burooditə ca vii əpinə nə Yeosu

²⁵ Makə lapaa ənji tə Yeosu a tanəgi uunəva, ənki tii ka ci, "Maləma, guci daa shi hə aahana?" ²⁶ Ənki Yeosu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ma cuuna alə tə nyi, acii agyuunə buroodi, una əburə, əntaa paaratəginə paaratəgyuunə də dā sə n̄ga hurəshishinaaki. ²⁷ Goona slənə ka upaa də zəmətə ca saawagi, amma slənəmə ka upaa də zəmətə ca mbu'u ca'ə ka əpinə n̄ga ca'ə ndənjwə ndənjwə. Ətsə nə zəmətə nə nyi *Uuzənə n̄ga ənda a vii koonə, acii ma nya, Əntanjə Daadə baarəgi pangəranə oo'i Uuzənaakii nə nyi."

²⁸ Təya ləgwa ka ci, ənki tii, "Mi d'aniinə, keena shii slənə sətə ci Əntanjə a moo ina slənə?" ²⁹ Yeosu a ba ka tii, "Ma sətə mwayi Əntanjə una dā, viimə goongə ka əndətə sləkəe ci." ³⁰ Ənki tii, "Ngutə sə n̄ga hurəshishinə d'anəku, keena nee, ina vii ka hə goongə? Tə'i kwa?" ³¹ Ma dzədzəsh'iiniinə, kə agi tii *mana agi bilinə, makə sətə bii malaba ləkaləkətə: Dadagyə vya ci ka tii zəmə kaa təya adə." ³² Yeosu a ba ka tii, ənki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, əntaa Muusa vya koonə zəmə dadagyə. Daadə vya koonə tə tantanyitə zəmə dadagyə. ³³ Acii ma zəmətə vii Əntanjə ka ənja, ci nə əndətə jima dagyə, ca vii əpinə ka *duuniya." ³⁴ Wata təya kədii aciikii, ənki tii, "Maduuna, vii keenə zəmətsə taa guci patə."

³⁵ Ənki Yeosu ka tii, "Nyi nə zəmətə ca vii əpinə ka ənja. Ma əndətə shi aabiiki, pooshi madəfənə ka d'anə tə ci shanjə. Ma əndətə vii ka nyi goongə, pooshi meegiirənə ka d'anə tə ci shanjə. ³⁶ Yoo, kə bii nyi koonə, kə nee unə ka nyi, amma pooshi unə vii ka nyi goongə. ³⁷ Taa wu patə ətə vii Daadə ka nyi, ka shinə nə ci aabiiki. Ma əndətə shi əsə, paa nyi ka kaareenə ka ci shanjə. ³⁸ Acii, ma shinaaki dadagyə, əntaa ka slənə sətə mwayi maki, amma ka slənə sətə mwayi ma n̄ga Əndətə sləkəe ka nyi. ³⁹ Ma sətə ci Əndətə sləkəe ka nyi a moo, wa nya kəsətə tənə tənə ka ciinə tə ənjitə vii ci ka nyi, acii ga taa wu agitii a n̄jələgi a rəgwa, ka madee nə nyi ka tii da i əpinə uusərə n̄ga muudinə. ⁴⁰ Ma sətə ci Daadə a moo, patənə n̄ga ənjitə nee ka nyi Uuzənaakii, təya vii ka nyi goongə, ka upaanə nə tii əpinə n̄ga ca'ə ndənjwə ndənjwə. Ka madeenə nə nyi ka tii da i əpinə uusərə n̄ga muudinə."

⁴¹ Makə fii *gayinə n̄ga Yahudiinə bii ci oo'i, ci nə zəmətə jima dadagyə, wata təya 'watəgi n̄gəərə ma. ⁴² Ənki tii, "Əntaa Yeosu uuzənə n̄ga Yusufu ətsa, anii əntaa ca? Kə shii amə tə dii da məci. Aa iitə d̄ii banəkii əndzə'i oo'i, dadagyə jima ca?"

⁴³ Ənki Yeosu ka tii, "Bwaseemə ka n̄gəərə ma ahadoonə. ⁴⁴ Ma nyi, Daadə sləkəe ka nyi. Pooshi əndə ca shi aabiiki madəamə ci kə kavə tə ci kaa ca shi. Ma nyi, ka madeenə nə nyi ka ci da i əpinə uusərə n̄ga muudinə. ⁴⁵ Kə nyaahə anabinyinə oo'i: 'Taa wu patə, ka dzəgunətənə nə Əntanjə ka ci.' Ci d̄ii cii kya ba koonə, taa wu patə fii sətə jigunyi Daadə ka ci, ca luuvə, ci shi aabiiki ətsa. ⁴⁶ Ma sətə cii kya moo banə, pooshi əndə sha nee ka Daadə. See əndətə shi daciikii tanə nee ka ci. ⁴⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə vii goongə ka nyi, tə'i ci da əpinə n̄ga ca'ə ndənjwə ndənjwə. ⁴⁸ Nyi nə zəmətə ca vii əpinə. ⁴⁹ Ma dzədzəsh'iinuunə ətə agi *mana agi bilinə, kə mətəgi tii. ⁵⁰ Amma, ma zəmətə jima dadagyə, tsanjə nə ci. Taa wu patə agi, paa ci ka əntənə. ⁵¹ Nyi nə zəmətə ca vii əpinə ətə jima dadagyə. Tada wu patə agi zəmənə, ka ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. Ma zəmətsa, luu n̄ga shishinəki ətə nii kya vii kaa *duuniya a upaa əpinə n̄ga ca'ə ndənjwə ndənjwə."

⁵² Ma sətə bii Yeosu, kə zhima tə *gayinə n̄ga Yahudiinə asəkətii ka shanjə, wata təya ndzanə madəe ka mabizhinə ahadatii, ənki tii, "litiitə daa viinə əndətsə kaamə luu n̄ga shishinəkii, kaama tsəba?" ⁵³ Yeosu a ba ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, madə pooshi unə cibə luu n̄ga shishinə n̄ga *Uuzənə n̄ga ənda, una sa idənaakii, pooshi unə ka ndzaanə da i əpinə. ⁵⁴ Tada wu cibə luu n̄ga shishinəki, ca sa idənaaki, tə'i ci

6:23 6.23 6.11. 6:26 6.26 2.11. 6:27 6.27 6.35. 6:29 6.29 2.23. 6:31 6.31 Jab. 78.24; Shig. 16.4,31; Yooh. 6.49. 6:33 6.33 6.41,51. 6:34 6.34 4.15; Mat. 6.11. 6:35 6.35 4.13-14; 6.48-58; 7.37. 6:36 6.36 16.9; 20.29. 6:37 6.37 17.2,24. 6:38 6.38 4.34; Mat. 26.39. 6:39 6.39 10.28; 17.12; 18.9. 6:40 6.40 5.24; 6.44,54; 11.24. 6:42 6.42 Mat. 13.55. 6:45 6.45 Isaa. 54.13. 6:46 6.46 1.18. 6:48 6.48-50 6.35; Səniinə 2.17. 6:49 6.49 6.31. 6:53 6.53-58 Mat. 26.26-28; 1 Koor. 10.16; 11.23-26.

da əpinə n̄ga ca'ə ndənjwə ndənjwə. Ka ma'deenə nə nyi ka ci da i əpinə uusəra n̄ga muudinə. ⁵⁵ Acii ma luu n̄ga shishinēki, tantanyitə zəma nə ci. Tantanyitə s̄ə n̄ga sanə nə idənaaki əsə. ⁵⁶ Tada wu cibə luu n̄ga shishinēki, ca sa idənaaki, ləbə nə ci da nyi, ha'ə nə nyi əsə, ləbə nə nyi da ci. ⁵⁷ Acii Daadə sləkee ka nyi. Ma ca, Əndə vii əpinə nə ci. Daciikii d̄ii nyi da i əpinə amaki əsə. Ha'ə əsə, ma əndətə cibə luu n̄ga shishinēki, ka upaanə nə ci əpinə daciiki. ⁵⁸ Ətsə d̄ii nə zəmətə jima dadagyə. Əntaa makə zəmətə shi dzədzəshi'inuunə a agi. Acii ma təya, kə mətətəgi tii. Ma əndətə agi zəmənə, ka ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə."

⁵⁹ Ma wabəətə bii Yeesu, ci agi dzəgunənə ka ənji asəkə kuvə də'wa də Kafarənahumə bii ci ha'ə.

Wabəətə ca vii əpinə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə

⁶⁰ Makə fii ənji nə'unə tə Yeesu sətə baabii ci, lan̄ə agitii bii, "Ma dzəgunəətə, ndalə ka shaŋə, ndalə ka liminə n̄ga ənda." ⁶¹ Taa n̄gahi pooshi ənji bagi ka Yeesu aamakii, amma kə shii ci oo'i agi n̄gəərə ma nə tii agyanə ətsa. Wata əŋki ci ka tii, "Titə daa, kə biipaa koonə səkə nə ətsə kwa?" ⁶² Iitə d̄ii ba nuunə ma'da nee unə Uuzənə n̄ga əndə a ndərə aadəgyə ka hatə shi ca n̄ji dava? ⁶³ Ma'yanə n̄ga Əntanjə ca vii əpinə, pooshi nafalə n̄ga baawəda n̄ga əndə shiŋkinə taa gi'u. Dagi wabəətə wabi nyi koonə ci ənjə a upaa əpiinə da Malaaba Ma'yanə. ⁶⁴ Amma tə'i hara ənji ahadoonə ətə pooshi vii ka nyi goon̄ga." Ma bii ci ha'ə, acii daga ka 'watəginə shii ci tə ənjitə pooshi na luuvə wabənəkii. Kə shii ci əndətə na vii tə ci ka kəsənə əsə. ⁶⁵ Ca tsakə banə, əŋki ci, "Putə n̄ga ətsə ha'ə bii nyi koonə oo'i, pooshi əndə ca shi aabiiki, ma'daamə Daadə kə kavə tə ci, kaa ca shi."

⁶⁶ Putə n̄ga ətsə ha'ə, lan̄ə agi ənji nə'unə tə Yeesu bwasee ka nə'unə tə ci, təya palə satii. ⁶⁷ Wata ca ləgwa ama lyawarənəkii, əŋki ci, "Ya unə əsa, n̄ga'ə koonə nə palənə səgoonə kwa?" ⁶⁸ Simoonə Piita a ba ka ci, "Slandana, aabii wu dzəniina? Amaku nə wabənə ətə ca vii əpinə n̄ga ca'ə ndənjwə ndənjwə. ⁶⁹ Ma inə, kə vii inə ka hə goon̄ga, kə shii inə əsə oo'i, hə nə malaaba əndətə shi daci Əntanjə."

⁷⁰ Əŋki Yeesu ka tii, "Nyi ta'i tuunə unə pu'u aji bəra'i, amma ma əndə rənjwə ahadoonə, *Seetanə nə ci." ⁷¹ Agyanə Yahuda uuzənə n̄ga Simoonə Isəkariyootə cii kəya wabə ha'ə. Acii ma Yahuda, taa n̄gahi rənjwə nə ci agi lyawarənə pu'u aji bəra'i, patə da ha'ə, ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə.

7

I Yeesu tii da ndzəkənjushi'inəkii

¹ Ma daaba'ə ətsa, kə wiigi'i Yeesu anə hanyinə n̄ga Galili, paa ci mwayi wiigi'inə anə hanyinə n̄ga Yahudiya, acii ma Yahudiitə davə, kə aali tii rəgwa n̄ga bələginə tə ci. ² Ma saa'ikii, kə uugi kumənati mbəshanə, waatoo kumənə n̄ga kuvə bəlinə. ³ Wata əŋki ndzəkənjushi'inə n̄ga Yeesu ka ci, "Ma'duu, dzuu aanə hanyinə n̄ga Yahudiya, kaa ənji nə'unə tə hə ətə davə a nee ka uushi'iitə cii kwa daada. ⁴ Ma'da n̄ga'ə ka ənda, kaa ənjə a shii tə ci n̄ga'ə, paa ci ka umbee ka sətə cii kəya daada. Makə agi daadənə nə hə uushi'iitsa, wa patənə n̄ga *duuniya a shii tə həl!" ⁵ Ma bii ndzəkənjushi'inəkii ka ci ha'ə, acii pooshi tii vii ka ci goon̄ga. ⁶ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Ma saa'yaaki, ma'ə mambu'yamə. Ma unə, taa n̄gutə saa'i patə matahukii koonə. ⁷ Acii pooshi ənji duuniya ka bərapaanə tuunə. Amma ma nyi, kə biipaa nyi ka tii səkə, acii agi dzənə nə nyi də seedanə agyanətii oo'i, bwayakii nə slənati. ⁸ Ma unə, dzəmə ka kuməətə. Ma nyi, paa nyi ka dzənə acii ma'ə matahu saa'ikii mashimə ka nyi." ⁹ Makə bagi ci ka tii ha'ə, ca banee də Galili zəkui'i.

Dzənə n̄ga Yeesu ka kumənə n̄ga kuvə bəlinə

¹⁰ Makə pyalə ndzəkənjushi'inə n̄ga Yeesu ka kumənəkii, ca ma'də, ca palə naakii ha'ə. Də itə itə gi ci, paa ci gi paŋəranə paŋəranə. ¹¹ *Gayinə n̄ga Yahudiinə a nəəhə tə ci ka ha n̄ga kumənəkii, təya ləgwa, "Maanə əndətə kwa?" ¹² Kə daad̄ii ənji matatahinə lan̄ə agyanəkii ahada dabaala. Hara ənjə a ba, "Man̄ga'ə əndə nə ci." Əŋki hara ənji, "Pooshi, agi n̄sləginə nə ci də hara ənji a rəgwa." ¹³ Amma pooshi əndə ca n̄gəerə ka uurakii ka wabənə agyanəkii, acii kə n̄gwali tii acii gayinatii.

¹⁴ Ma ətsə ənji agi hadahadanə n̄ga kumənəkii, wata Yeesu a ma'də, ca dzəgəgə aasəkə *yi n̄ga Əntanjə, ca dzəgunə ka ənja. ¹⁵ Kə d̄ii ka *gayinə n̄ga Yahudiinə ka sə n̄ga

hurēshishinē nē dzēgunēnaakii, ēnki tii, "Iitē daa mbee ēndōnē ka uushi'inē ha'ē yoo, paa ci gi kurēnjē agi jigunyana?" ¹⁶ Wata ēnki Yeesu ka tii, "Ma sōnē cii kya dzēgunē ka ēnja, ēntaa dzēgunēnaaki saaki, amma daciī ēndōtē slēkee ka nyi ca shi. ¹⁷ Taa wu patē ca moo slōnē sētē ci ēntanjfē a moo, ka taarapaaginē nē ci ahada sōnē cii kya dzēgunē ka ēnja, ka shiinē nē ci taa daciī ēntanjfē ca sha, taa nga naaki nē cii kya wabē. ¹⁸ Ma ēndōtē ca wabē nga naakii na, alē dūunuunē cii kōya alē ka naakii na. Amma ma ēndōtē ca moo dūunuunē ka ēndōtē slēkee ka ca, ci nē ēndē goonja, pooshi sē nga idēpaanē ashikii.

¹⁹ "Ma Muusa, ci vii koonē bariya, amma pooshi unē nē'utē bariyakii. Ci dīi cuuna alē rēgwa nga bēlēginē tē nyi." ²⁰ ēnki danjana ka ci, "Ma hē dīya, tē'i uushi ca ndōrēē aanōku! ²¹ Wu sanjē ca alē rēgwa nga bēlēginē tē ha?" Yeesu a ba ka tii, "Kē dīi nyi ēndō'i sē nga hurēshishinē *uusēra nga ēpisēka, kē dāgi koonē patē ka sē nga hurēshishinē. ²² Kē bii Muusa koonē, *ryaminagi manjēvōnē goonē. Taa agi uusēra nga ēpisēka maa, agi dānē nuunē ha'ē. Shiimē ēsē, ēntaa Muusa 'watēgi dānē ha'ē, amma dzēdzēshī'īnuunē. ²³ Yoo, madā kē ryaminii ēnji uuzōnē agi uusēra nga ēpisēka acii ga ēnjē a tanjēgi bariya nga Muusa, ka mi dīi cuuna bōzē sēkē aashiki acii mbōdēpaa nyi dē ēndē uusēra nga ēpisēka? ²⁴ Bwaseemē ka lagi gēnjwanē dē sētē cuuna nēē dē ginuunē. Amma lamē gēnjwanē dē rēgwakii."

Lēgwanē agyanē Matadēkii nga ēntanjfē

²⁵ Wata ēnki hara ēnji Urusalīma, "ēntaa tē ēndōtsē ci gayinē a moo bēlēginē nii? ²⁶ Tsaamōmē, waatsē ka wabōnē ahada ēnji patē, amma pooshi uushi cii tōya jikē ka ci. Mbu'u ma nē tii ka nēhōnē, ci nē Matadēkii nga ēntanjfē. ²⁷ Amma ma ēndōtsa, kē shii amē hatē shi ci davē. Ma Matadēkii, pooshi ēndē na shii taa da nii kōya shi."

²⁸ Ma Yeesu a dzē dē dzēgunēnē ka ēnji asēkē *yi nga ēntanjfē, ca ngōrēē ka uurakii ka lēgwanē, ēnki ci, "Kē shii unē tē nyi kwa? da shi nya? ēntaa dē nga naaki nē shi nyi, ēndē slēkee ka nyi. Ma ca, ēndē goonja nē ci, pooshi unē shii tē ci. ²⁹ Amma ma nyi, kē shii nyi tē ci, acii daciikii shi nyi. Ci slēkee ka nyi ēsē." ³⁰ Wata tōya dā gazhi'waanē nga kēsōnē tē ci, amma pooshi ēndē kavē ciinē aashikii, acii ma'ē saa'yaakii mambu'yamē.

³¹ Amma lanjē agi dabaala vii ka ci goonja, ēnki tii, "Madā kē shi Matadēkii, kadē nii kōya dāadā sē nga hurēshishinē palee ka ētsē nga ēndōtsē nii?"

Slēkeenē nga gayinē ka soojiinē ka kēsōnē tē Yeesu

³² Kē fii *Farisanyinē dabaala a dāadā matatahinē agyanē Yeesu, wata tōya madē, tii da matakējwanyinē nga limanyinē, tōya slēkee ka soojiinē ka kēsōnē tē ci. ³³ Wata ēnki Yeesu, "Ma'ē nyi ka ta'veenē doonē gi'u. Ma daba'ēkii, ka palōnē nē nyi aabii ēndōtē slēkee ka nyi. ³⁴ Ka alōnē nuunē tē nyi, amma pooshi unē ka neenē ka nyi, pooshi unē na mbu'u ka hatē nii kya ndzaanē." ³⁵ Wata ēnki *gayinē nga Yahudinē ahadatii satii, "Aama daa cii kōya dzē bahē pooshi amē na nēē ka ca? Aasēkē vōranyinē nga Gēriki hatē dīi ēnji gaamē cii kōya dzē kwa? kaa ca dzē ka dzēgunēnē ka ēnji Gērika? ³⁶ Acii kē bii ci, ka alōnē naamē tē ci, pooshi amē na nēē ka ci, pooshi amē ka mbu'unē ka hatē nii kōya ndzaanē. Mi cii kōya moo banē sanja?"

Gēārēnyinē nga ma'iitē ca vii ēpinē

³⁷ Ma ka muudinē nga uusēra nga kumēōta, waatō madūunē uusēra nga kumōnēkii, kē madōtē Yeesu ahada danjana, ca ngōrēē ka uurakii, ēnki ci, "Taa wu patē ci meegiriōnē a dā tē ci, wa ca shi aabiiki, ca shi ka sa ma'inē. ³⁸ Makē sētē bii malaaba lēkalēkatē, ma ēndōtē vii ka nyi goonja, ka shiginē nē gēōrē nga ma'iitē ca vii ēpinē a ēdzēmōkii." ³⁹ Ma wabi Yeesu ētsa, agyanē Ma'yanē nga ēntanjfē wabi ci. Ci nē ēnji nē'unē a upaa. Ma ka saa'ita, ma'ē tii ma'upaamē zōku'i, acii ma'ē Yeesu ma'upaamē dūunuunē dāgyē.

Tēkēginē nga ma nga ēnja

⁴⁰ Makē fii hara ēnji ahada danjana ca ba ha'ē, ēnki tii, "Ma ēndōtsa, tanyi ci nē *anabi ētē bii ēnji na shi." ⁴¹ Hara ēnji ēsē, ēnki tii, "Matadēkii nē ci!" Amma ma hara ēnji, kē bii tii, "Pooshi Alēmāsiihu ka shinē da Galilii! ⁴² Ma bii malaaba lēkalēkatē, jijjinē nga njwanja *Dawuda na ndzaa ka Matadēkii. Dē Bayitilaama nē ēnjē a poo tē ci ēsē,

7:15 7.15 Mat. 13.54; Luka 2.47. 7:16 7.16 12.49; 14.10. 7:18 7.18 5.41; 8.50; 12.43. 7:19 7.19 1.17; Slōnē 7.53; Rooma 2.17-24. 7:20 7.20 8.48. 7:21 7.21-23 5.9. 7:22 7.22 'Wat. 17.9-14; Leew. 12.3. 7:23 7.23 5.9. 7:24 7.24 8.15. 7:25 7.25 5.18. 7:26 7.26 4.25; 18.20. 7:27 7.27 9.29. 7:28 7.28-29 8.55; 17.8,21,25. 7:30 7.30 2.4; 7.44. 7:31 7.31 2.23. 7:33 7.33-36 8.14. 7:33 7.33 13.33; 16.5. 7:34 7.34 8.21; 13.36. 7:37 7.37 Leew. 23.36; Yooh. 4.10,14; Sēniinē 22.17. 7:39 7.39 14.16; 17.1. 7:40 7.40 6.14.

waatoo vëraatë nji Dawuda davë.”⁴³ Acii ha'ë t'ë'i tøkëshinë ahada danjana putaakii.⁴⁴ Nga'ë ka hara ënji kaa t'ëya kësë t'ë ci, amma pooshi ëndë kavë ciinë aashikii.

*Ghatë vii goongja nga *gayinë nga Yahudiinë*

⁴⁵ Wata k'ë ënyi soojiinë satii. Makë mbu'i tii, lëguyi limanyinë da Farisanyinë ka tii, ënji tii, “Mi pooshi unë kira t'ë ci kwa?”⁴⁶ Ænji soojiinë ka tii, “Pooshi ëndë sha wabë makë nga ëndëtsa!”⁴⁷ Wata ënji Farisanyinë ka tii, “Kë nuslëgi ci duunë noonë ëse kwa?”⁴⁸ Kë shuuna fii rëjwë agi gayinë taa rëjwë agi Farisanyinë a vii ka ci goongja nii?⁴⁹ Ma danjanata, ma vii tii goongja, accii pooshi tii shii bariya nga Muusa. Accii ha'ë t'ë'i naalanë agyanëtii.”

⁵⁰ Yoo, ahadatii në Nikoodamësë, waatoo ëndëtë sha gi aabii Yeesu. Wata ënji ci ka tii,⁵¹ “Mada në'utë sëtë bii bariya gaamë, pooshi amë ka lagi gëjwanë ka ëndë, amë ma'ë mafatamë nga'ë t'ë sëtë dii ci.”⁵² Ænji tii ka ci, “Ëndë Galili në hë ëse kwa? Buurëtë nga'ë t'ë sëtë bii malaaba lëkalëkatë. Davë shiinëku, ma dë Galili, pooshi *anabi ka shiginë.” [⁵³ Wata ënjë a tøkëgi satii aasii.

8

¹ Yeesu a ndërë saakii aanë ginjwë nga Zayitunë.

Miitë këshi ënji t'ë ki ka alëhiinë

² Ma pukyatë hakii tsëdakë, k'ë ënyi Yeesu aasëkë *yi nga Æntanjfë. Ca dzë ka ndzaanë dasë ka dzëgunënë ka ënja. Patënë nga ënjë a dzë aabiikii.

³ Wata *maliminë nga bariya da *Farisanyinë a kira ka ci ëndë'i minë ëtë këshi ënji t'ë ki ka alëhiinë, t'ëya k'ëjëe ka ki akëjwaciitii patë. ⁴ Ænji tii ka Yeesu, “Malëma, ma miina, k'ë këshi ënji t'ë ki, kya alëhiinë. ⁵ Ma agi bariya, k'ë bii Muusa, ma tsarë nga miitsa, see bëlëginë t'ë ki dë kaalanë dë faariinë. Ya ëna, ya ha, iitë bii hë naaku agyanëkëya?” ⁶ Ma bii tii ha'ë, kaa t'ëya shii t'ëbënë t'ë ci, t'ëya shii upaa së nga kësënë dë ci. Amma Yeesu a gwanëaanë, ca naahëtë uushi dë ciinëkii a panë. ⁷ T'ëya dzë aakëjwä dë laagwa ka ci uushi'inë, wata ca madëtë, ënji ci ka tii, “Ma ëndëtë pooshi sha slënyi 'waslyakëënë, wa ca 'watëgi kaalanë t'ë ki.” ⁸ Wata ca ënë ka gwanëaanënë ka naahënë a panë. ⁹ Makë fii tii ha'ë, t'ëya palë satii patë dë rëjwë rëjwë. Iirë ënji 'watëgi palënë satii. Kë bwasee tii ka Yeesu ci daanëkii tii da miita. ¹⁰ Wata ca madëtë, ca ba ka ki, “Mina, maatiinë da? Pooshi ëndë mbëdaanë bahë vii ka hë ma'inë kwa?”¹¹ Ænji ki, “Pooshi ëndë dii Slandana.” Ænji Yeesu ka ki, “Nyi maa, paa nyi ka vii ka hë ma'inë. Duu saaku, amma ga ha slënë 'waslyakëënë ma'ë.”]

*Bërënë ka *duuniya në Yeesu*

¹² Yeesu a ënë ka wabënë ka ënji, ënji ci, “Nyi në bërënë ka duuniya. Ma ëndëtë ca në'u t'ë nyi, paa ci ka wiinë agi t'ëkunë, amma ka upaanë në ci bërënë ëtë ca vii ëpinë ka ënja.”¹³ Wata ënji Farisanyinë ka ci, “Hë saaku ca seeda agyanë naaku na. Pooshi goongja agi wabënaaku.”¹⁴ Ænji Yeesu ka tii, “Taa nyi saaki ca seeda agyanë naaki na, amma goongja në wabënaaki, accii k'ë shii nyi hatë shi nyi davë, k'ë shii nyi hatë nii kya dzë aadëvë ëse. Ma una, pooshi unë shii hatë shi nyi davë, pooshi unë shii hatë nii kya dzë ëse. ¹⁵ Agi lanë nuunë gëjwanë makë sëtë kadeesëkë koonë, amma ma nyi, pooshi ëndëtë cii kya la ka ci. ¹⁶ Taa ka lanë në nyi maa, goongja në la gëjwanaaki, accii ëntaa nyi daanëki ca la gëjwanë, amma inë da Daadë. Ci slëkee ka nyi. ¹⁷ Ma agi bariya goonë, t'ë'i manaahëkii oo'i, mada k'ë shigi seedawanyinë bërä'i, mada uushi rëjwë në wabënatii, ma sëtë bii tii, goongja. ¹⁸ Ma nyi, agi seedanë në nyi agyanë naaki na. Ha'ë në Daadë ëtë slëkee ka nyi ëse, agi seedanë në ci agyanëki.”¹⁹ Ænji tii ka ci, “Maanë Dëwa?” Ænji Yeesu ka tii, “Pooshi unë shii t'ë nyi taa t'ë Daadë. Maci k'ë shii unë t'ë nyi, kadä ka shiinë nuunë t'ë Daadë ëse.”

²⁰ Ma wabëtsë baabii Yeesu, ca dzëgunënë ka ënji aasëkë yi nga Æntanjfë baabii ci ha'ë. Waatoo a kumu ka hatë ci ënjë a d'ä viinë. Amma pooshi ënji këshi t'ë ci, accii ma'ë saa'yaakii mambu'yamë.

Wabënë nga Yeesu agyanë hatë nii k'ëya dzë aadëvë

7:42 7.42 Isaa. 11.1; Mika 5.1-2; Mat. 20.30-31. 7:50 7.50 3.1-2. 7:51 7.51 Dzëk. 1.16-17; 17.6. 8:2 8.2 Mat. 26.55. 8:5 8.5 Dzëk. 22.22-24. 8:6 8.6 Mat. 22.15. 8:7 8.7 Dzëk. 17.7; 13.10. 8:9 8.9 Mat. 22.22. 8:11 8.11 5.14. 8:12 8.12 1.5.9-10; 3.19; 9.4-5; 11.9-10; 12.35-36,46; Isaa. 49.6; Mat. 5.14; Luka 2.32; 2 Koor. 4.4.6; Af. 5.8-14; 1 Yooh. 1.5-7; 2.8; 3.14. 8:13 8.13 5.31-32. 8:14 8.14 3.2; 7.28-29,33-36; 8.21-22,42; 13.1,33; 16.5,10,28; 17.8; 20.17. 8:15 8.15 7.24. 8:17 8.17 Dzëk. 19.15. 8:18 8.18 5.36; 1 Yooh. 5.9. 8:19 8.19 5.18; 16.3. 8:20 8.20 2.4.

²¹ Yeesu a ənə ka wabənə ka tii, əŋki ci, “Ka palənə nə nyi saaki, ka alənə nuunə tə nyi, amma agi 'waslyakəənə goonə nuuna məətə. Pooshi unə ka dzənə ka hatə nii kya dzə aadəvə.” ²² Wata əŋki *gayinə ŋga Yahudiinə, “Kə bii ci, pooshi amə ka dzənə ka hatə nii kəya dzə aadəvə. Ya saŋə banə cii kəya moo banə oo'i, ka bələginə nə ci naakii nə nii?” ²³ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma unə, ŋga *duuniyanə nuunə, amma ma nyi, dadagyə shi nyi. Agi duuniyanə shigi unə, amma ma nyi, əntaa agi duuniyanə shigi nyi.” ²⁴ Ci fii unə bii nyi koonə ka məətənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə. Madə pooshi unə vii goonğa oo'i nyi nə əndə daga ŋukə, weewee ka məətənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə.”

²⁵ Wata əŋki tii ka ci, “Wu daa nə ha?” Yeesu a ba ka tii, “Nyi nə əndətə njii kya ba koonə daga ka 'watəginə. ²⁶ Tə'i uushi'inə laŋə ətə idəpaa nyi ashuunə, ətə bahə nya lagi koonə gəŋwanə agyanəkii. Amma, ma Əndətə sləkee ka nyi, əndə goonğa nə ci. Ma nya, see sətə fii nyi da makii banəki ka *duuniya.” ²⁷ Pooshi tii paaratəgi oo'i agyanə Dii nə Yeesu ka wabənə ka tii. ²⁸ Wata əŋki ci ka tii, “Madə kə maafe unə ka *Uuzənə ŋga ənda, ka shiinə nuunə oo'i, nyi nə əndə daga ŋukə. Davə shiinuunə oo'i, pooshi uushi cii kya də də baawəfaaki, amma see sətə bii Daadə banəki ka əŋja. ²⁹ Ləfə niinə da Əndətə sləkee ka nyi əsə, pooshi ci bwasee ka nyi daanəki, acii ma nya, taa guci patə ha'ə nə nyi ka slənə sətə ca kadeesəkə ka ci.”

³⁰ Makə fii əŋji uushi'iitə baabii Yeesu, laŋə nə əŋjitə vii ka ci goonğa.

Dimuyinə da maviinə

³¹ Wata əŋki Yeesu ka əŋjitə vii ka ci goonğa, “Madə kə nə'utə unə dzəgunənaaki, ka ndzaanə nuunə ka lyawarənaaki ŋga tantanyinə. ³² Ka shiinə nuunə goonğa. Goongakii əsə nə kavə tuunə ka ndzaanə ka dimuyinə.” ³³ Əŋki tii ka ci, “Ma inə, jijinyinə ŋga Ibərahiima niinə, pooshi inə sha dīi mavaanə ka əndə shaŋə. Mi saŋə dīi cii kəya moo banə oo'i, ka paanə niinə ndzaanə ka dimuyina?”

³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə slənyi 'waslyakəənə, mava ŋga 'waslyakəənə nə ci ətsa. ³⁵ Ma mava, paa ci ndzaanə ka ŋga əŋji yikii ha'ə uudənə əpinaakii. Amma ma uuzənə, kə ndzaa ci ŋga yikii ha'ə uudənə əpinaakii.

³⁶ Madə kə kavə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə tuunə ka ndzaanə ka dimuyinə, ka ndzaanə nuunə ka dimuyinə tanyi. ³⁷ Kə shii nyi jijinyinə ŋga Ibərahiima nuunə. Amma wanuunə ka moo bələginə tə nyi, acii pooshi unə ka luuvə dzəgunənaaki. ³⁸ Ma nyi, agyanə sətə baarii Daadə ka nyi cii kya wabə. Amma ma unə, sətə bii dəsənuunə koonə cuuna slənə.” ³⁹ Əŋki tii ka ci, “Ibərahiima nə dəsəniinə.”

Əŋki Yeesu ka tii, “Maci manjeevənə ŋga Ibərahiima nuunə tanyi, kadə sətə njii kəya slənə cuuna slənə. ⁴⁰ Ma nyi, goonğatə fii nyi acii Əntaŋfə cii kya ba koonə. Amma wanuunə ka moo bələginə tə nyi. Pooshi Ibərahiima sha dīi ha'ə makə ətsa! ⁴¹ Ma unə, sətə ci dəsənuunə a slənə cuuna slənə.” Wata əŋki tii ka ci, “Ma ina, Əntaŋfə ci saakii nə Dəsəniinə rəŋwə dyaŋə. Əntaa mazaguyinə niinə.” ⁴² Əŋki Yeesu ka tii, “Maci Əntaŋfə nə Dəsənuunə tanyi, kadə ka uudənə nuunə tə nyi, acii dacikii shi nyi, wanyinə ganə əsə. Pooshi nyi shi də baawəfaaki saaki, amma ci sləkee ka nyi. ⁴³ Mi pooshi unə agi paaratəginə də sənə cii kya ba koonə kwa? Ma dīi ha'ə, acii pooshi unə agi sə'watənə una fatə wabənaaki. ⁴⁴ Ma unə, manjeevənə ŋga dəsənuunə nuunə, waatoo *Seetanə. Nə'u sətə ci dəsənuunə a moo kadeesəkə koonə əsə. Mabəələhiinə nə ci daga ka 'watəginə, paa ci sha slənyi goonğaana, acii pooshi goonğa ashikii. Ndilə ndilə tə sətə ashikii nə patənə ŋga jirakənaakii, acii majirakə nə ci, mapoo tə patənə ŋga jirakənə. ⁴⁵ Amma ma nyi, goonğa cii kya ba, ci dīi pooshi unə vii ka nyi goonğa. ⁴⁶ Wu saŋə agyuunə ca baarii oo'i, kə dīi nyi 'waslyakəənə? Makə goonğa wabi nyi koonə, mi dīi pooshi unə agi vii ka nyi goonğa? ⁴⁷ Ma əndə ŋga Əntaŋfə, wabənə ŋga Əntaŋfə cii kəya luuvə. Ma unə, əntaa əŋji ŋga Əntaŋfə nuunə, ci dīi pooshi unə agi luuvənə əsə.”

Yeesu tii da Ibərahiima

⁴⁸ Wata *gayinə ŋga Yahudiinə a jikə ka Yeesu, əŋki tii, “Makə bii inə, ma hə, əndə *Samariya nə hə, əndə ginaaja, əntaa goonğa bii inə kwa?” ⁴⁹ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma nyi, pooshi ginaaji ashiki. Agi dūunətənə nə nyi tə Daadə, amma ma unə, pooshi unə agi dūunətənə tə nyi. ⁵⁰ Ma nyi, pooshi nyi agi alə dūunətənə goonə tə nyi, amma tə'i

8:21 8.21 8.14. **8:23** 8.23 3.31. **8:24** 8.24 13.19. **8:28** 8.28 3.14; 4.34; 5.18. **8:30** 8.30 2.23. **8:31** 8.31 14.15; 15.8. **8:33** 8.33 Mat. 3.9; Rooma 4.12. **8:34** 8.34 Rooma 6.16,20; 2 Piita 2.19. **8:35** 8.35 Shig. 21.2. **8:36** 8.36 Gal. 5.1. **8:37** 8.37 5.18. **8:39** 8.39 8.33. **8:41** 8.41 Dzak. 32.6; Isaa. 63.16. **8:42** 8.42 1 Yooh. 5.1. **8:44** 8.44 'Wat. 3.1-5; 1 Yooh. 2.4; 3.8. **8:46** 8.46 2 Koor. 5.21; 1 Piita 2.22; 1 Yooh. 3.5. **8:47** 8.47 10.27; 18.37. **8:48** 8.48 4.9; 7.20; 10.20; Mar. 3.21-22.

əndə ca alə ka nyi. Aashiki aashiki cii kəya la gəywanə əsə. ⁵¹ Tantasyinə cii kya ba koonə, ma əndətə nə'utə dzəgunənaaki, paa ci ka əntənə shanjə."

⁵² Əŋki tii ka ci, "Ma ənə dīi əna, kə shii inə tanyi, tə'i ginaaji ashiku. Kə əntəgi Ibərahiima, kə mətəgi anabiinə əsə, amma wahənə ka banə, taa wu patə nə'utə dzəgunənaaku, paa ci ka əntənə shanjə. ⁵³ Ma dəsəniinə Ibərahiima, kə əntəgi ci. Ma nə hə ka banə, kə palee hə ka Ibərahiima kwa? Kə mətəgi anabiinə əsə. Wu sanjə nə hə naakwa?"

⁵⁴ Əŋki Yeesu ka tii, "Maci dūunətənə cii kya dūunətə naaki na, kadfa ka ndzaanə ka uushi zaḃə. Ma əndətə ca dūunətə tə nyi, ci nə Daadə, əndətə bii unə ci nə Əntanjə goonə. ⁵⁵ Pooshi unə shii tə ci, amma ma nyi, kə shii nyi tə ci. Maci ma bii nyi mashiimə nyi tə ci, kadfa majirakə nə nyi makə noonə. Amma kə shii nyi tə ci, agi nə'utənə nə nyi wabənaakii əsə. ⁵⁶ Ma dəsənuunə Ibərahiima, kə dīi ci moodasəkə oo'i, ka neenə nə ci ka shinaaki. Kə nee ci boo, kə dīi ci moodasəkə əsə."

⁵⁷ Wata əŋki tii ka ci, "Wiitsə paa hə mbu'i taa fəzə tufə pu'unə! Iitiitə sanjə mbee hə ka neenə ka Ibərahiima?" ⁵⁸ Yeesu a ba ka tii, "Tantasyinə cii kya ba koonə, tə'i nyi taabu'u pwayi ənji tə Ibərahiima." ⁵⁹ Makə fii tii ha'ə, wata təya d'əmə faarinə kaa təya kaala tə ci, amma wata Yeesu a rarə'igi ahada ənja, ca dəməgi saakii asəkə yi ngya Əntanjə.

9

Mbədəpaanə ngya Yeesu də əndətə pwayi ənji tə ci moorəfəkii

¹ Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə, wata ca lapaa muurəfa. Ma ca, daga poonə tə ci nə ci moorəfəkii. ² Wata ylawarənaakii a ləgwa ka ci, əŋki tii, "Maləma, ya əndətə pwayi ənji tə ci moorəfəkəya, wu sanjə dīi 'waslyakəna? Ci sanjə nii, anii ənjitə pwayi tə ca?"

³ Yeesu a ba ka tii, "Ma uurəfənaakii, əntaa putə ngya 'waslyakənaakii taa ngya ənjitə pwayi tə ci. Ma dīi ci moorəfəkii, kaa ənjə a shii neenə ka ngyerənə ngya Əntanjə ca slənə ashikii. ⁴ Ma amə, makə dīi ci doosərə, tyasə see a d'aamə slənə ngya Əndətə sləkə ka nyi. Madfa kə shi wəda, pooshi əndə ca slənə. ⁵ Ma nyi ma'ə a duuniya, bərənə ka duuniya nə nyi."

⁶ Makə baği Yeesu ha'ə, wata ca gwanəanə, ca tifəvə giirənə aa panə, ca hwadətə də hanyinə, ca ngyərə, ca lərəbəvə aagi muurəfəta, ⁷ ca ba ka muurəfəta, "Duu aama ma'inə ngya Silloomə, ha yibəgi ginəku davə." (Ma Silloomə, makə bana, 'Sləkeenə'). Wata əndətə a palə, ca dzə ka yibəgi ginəkii, ca ənya saakii, ca dzə də nee ka ha.

⁸ Ma guvayinaakii da patənə ngya ənjitə sha nee ka ci ca kədii, kə laaguyi tii ahadatii, əŋki tii, "Əntaa əndətə izee ka ndzaanə ka kədiinə ətsə nii?" ⁹ Əŋki hara ənji, "Ci ətsa." Amma əŋki hara ənji, "Pooshi, əntaa ci ətsa, pushashinə pushashi tii." Wata əŋki əndəkii ci saakii, "Nyi əna." ¹⁰ Wata təya ləgwa amakii, əŋki tii, "Iitə dīi daa cii kwa nee ka ha əndzə'ya?" ¹¹ Əŋki ci ka tii, "Əndətə dīi ləməkii Yeesu hwadətə hanyinə; ca lərəbəvə aagiki, əŋki ci ka nyi, wa nya dzə ka yibəgi ginəki agi ma'inə ngya Silloomə. Wata nya palə, pii makə yibəgi nyi, wata nya nee ka ha." ¹² Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Maana?" Ca ba ka tii, "Mashiimə nyi."

*Ləgwanə ngya *Farisanyinə ama əndətə*

taa iitə dīi upaa ci neenə ka ha

¹³ Wata təya ngyərə tə əndətə nji moorəfəkii, təya kərə tə ci aabii Farisanyinə. ¹⁴ Ma uusəratə hwadətə Yeesu hanyinə, ca wunəgi də ginə ngya muurəfəta, *uusəra ngya əpisəka. ¹⁵ Wata Farisanyinə a ənə ka ləgwanə ka əndətə taa iitə dīi upaa ci nee ka ha. Ca ba ka tii, "Hanyinə hwadətə ci, ca lərəbəvə aagiki, nya yibəgi ginəki, wanyinə ka neenə ka ha əndzə'i əna." ¹⁶ Wata əŋki hara Farisanyinə, "Ma əndətə, əntaa daci Əntanjə shi ci, acii paa ci agi nə'utə bariya ngya uusəra ngya əpisəka." Amma əŋki hara ənji natii, "Iitiitə daa mbeenə ma'waslyakə əndə ka slənə tsarə ngya hurəshishiitsa?" Kə dīi təkənə ngya ma ahadatii.

¹⁷ Wata təya ənə ka ləgwanə ka əndətə nji moorəfəkii, əŋki tii, "Makə kə bii hə, kə wunəgi ci ka hə ginəku, wu nə ci banəkwa?" Ca ba ka tii, "Ma ca, *anabi nə ci."

¹⁸ Amma pooshi Yahudiinə luuvə oo'i, moorəfəkii shi ca nji, see də makə 'wii tii tə ənjitə pwayi tə ci. ¹⁹ Təya ləgwa ka tii, əŋki tii, "Ya əndətə, uuzənə goonə nii? Ma bii unə, moorəfəkii pwayi unə tə ci. Iitə dīi cii kəya nee ka ha?" ²⁰ Wata təya ba ka tii,

“Kə shii inə uuzənə geenə ətsa, moorəfəkii pwayi inə tə ci əsə. ²¹ Amma taa iitə dīi cii kəya nee ka ha nga ənənə, pooshi inə shii əndətə wunəgi ka ci ginəkii əsə. Ləgwamə amakii. Amə matanə nə ca, ka mbeenə nə ci ka batənə koonə ci saakii.” ²² Ma wabi tii ha'ə, ɲɔwalii tii acii *gayinə ɲga Yahudiinə, acii ma Yahudiinə, kə bii tii oo'i, taa wu patə bii, Mataɔəkii ɲga Əntanfə nə Yeesu, ka laakəginə nə ənji tə ci asəkə *kuvə də'wa. ²³ Ci dīi bii tii, matanə nə ci, ləgwamə amakii.

²⁴ Wata Farisanyinə a ənə ka 'wanə ka bəra'inə tə əndətə ɲji moorəfəkii, təya ba ka ci, əŋki tii, “Wabuu keenə ahadoonə da Əntanfə tə sətə dīi. Ma inə, kə shii inə, ma əndətsa, ma'waslyakə əndə nə ci.” ²⁵ Ca ba ka tii, “Tada ma'waslyakə əndə nə ci, paa ɲyi shii. Uushi rəɲwə shii ɲyi, ma ɲga ɲukə, moorəfəkii ɲji ɲyi, amma wanyinə ka neenə ka ha ɲga əna.” ²⁶ Wata təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Iitə sanə dīi ca? Iitə dīi ci wunəgi ci ka hə ginəkwa?” ²⁷ Əŋki ci ka tii, “Kə baɲi ɲyi koonə kə dzəgi, amma kə təkuree unə ka luuvənə. Ka mi dīi cuuna ənə ka ləgwana? Mbu'u ɲga'ə koonə noonə nə ndzaanə ka lyawarənaakii kwa?” ²⁸ Wata təya wazə aɲyanəkii, əŋki tii ka ci, “Hə nə *lawarə ɲga əndətsa, amma ma inə, lyawarənə ɲga Muusa niinə. ²⁹ Ma Muusa, kə shii inə kə wabi Əntanfə ka ci, amma ma əndətsa, taa hatə shi ci davə mashiimiin!” ³⁰ Əŋki əndəta, “Una! kə dīi sənə ka sə ɲga hurəshishinə! Iitə dīi daa mashiimuunə hatə shi ci dava? Yoo, waanə kə wunəgi ginəkya?” ³¹ Kə shii amə oo'i, ma Əntanfə, paa ci ka fanə tə ma'waslyakə ənda, see tə ənjitə ca fa tə ci, təya slənə sətə cii kəya moo.

³² Makə tagii Əntanfə duuniya dəɲə kə əndzə'i, pooshi əndə sha fii kə wunəgi ənji ginə ɲga muurəfa. ³³ Maci ma əndətsa, əntaa dacii Əntanfə shi ca, kadfa pooshi uushi cii kəya mbee ka d'anə.” ³⁴ Əŋki tii ka ci, “Agi 'waslyakəənə pwayi ənji tə hə, agikii girə hə əsə, amma wahanə ka moo dzəgənənə keenə nii?” Wata təya laakəgi tə ci asəkə kuvə də'wa.

Tantanyitə ginə

³⁵ Makə fii Yeesu, kə lyaakagi ənji tə əndətə asəkə kuvə də'wa, ca alətə tə əndəta, ca ləgwa ka ci, əŋki ci, “Kə vii hə goonɲa ka Uuzənə ɲga əndə kwa?” ³⁶ Əŋki əndəta, “Wu nə ci daa, Daada? Bawə ka ɲyi, kaa ɲya shii vii ka ci goonɲa.” ³⁷ Yeesu a ba ka ci, “Kə nee hə ka ci. Ci ca wabə da hə əndzə'i.” ³⁸ Əŋki əndətə ka Yeesu, “'Ya'ə Slandana, kə vii ɲyi ka hə goonɲa.” Wata ca gərə'waanə akəɲwacii Yeesu.

³⁹ Əŋki Yeesu, “Ma shi ɲyi aasəkə duuniyana, ka dfa gəɲwanə, kaa muurəfinə a mbee ka neenə, ma ənjitə da ginə əsə, təya uurəfəgi.”

⁴⁰ Tə'i hara Farisanyinə abiiikii fii ca ba ha'ə. Wata əŋki tii ka ci, “Kə ndzaa ci muurəfinə niinə ətsə kwa?” ⁴¹ Yeesu a ba ka tii, “Maci muurəfinə nuunə, kadfa pooshi 'waslyakəənə ashuunə. Amma makə agi banə nuunə oo'i, ka neenə nuunə ka ha, tə'i 'waslyakəənə ashuunə.”

10

Misaali də magəra

¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə gimə aasəkə kuvə bagiinə,* madfa əntaa da makuvə gimə ci, mahərə nə ci, taa əndə dfa maabə nə ci ətsa. ² Ma əndətə gimə da makuvə, ci nə magəra ɲga bagiinə. ³ Ma ca, ka wunəginə nə əndə nəhə makuvə ka ci makuva, ka fanə nə bagiinaakii uurakii, ca 'wa tə ti ka ləmə ka ləma, ca gimagi də tii agyə. ⁴ Maa kə gimagi ci də tii patə, ka tanə nə ci ka tii kəɲwanə, təya dzə də nə'unə tə ci, acii kə shii tii uurakii. ⁵ Ma əndə'i əndə pamə, pooshi tii ka nə'unə. Huyinə huyinətii aciiikii, acii pooshi tii shii uura ɲga hara ənja.” ⁶ Kə bii Yeesu ka tii ətsə misaali, amma ma təya, pooshi tii paaratəgi də sətə cii kəya moo banə.

ɲunyi magəra nə Yeesu

⁷ Wata Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ɲyi, makə makuvə ɲga bagiinə nə ɲyi. ⁸ Patənə ɲga ənjitə shi taabu'u shinaaki, mahiirənə taa ənji dfa maabə nə tii, pooshi bagiinə fii tə ti. ⁹ Makə makuvə nə ɲyi. Taa wu patə shi dabiiki, ka upaanə nə ci luupaanə. Ka gimagərənə nə ci, ca ənə ka dəməginə makə sətə kadfeesəkə ka ci, ka upaanə nə ci zəmə əsə. ¹⁰ Ma shinə ɲga mahəra, kaa ca shii

9:22 9.22 7.13; 12.42; 19.38; 20.19. 9:29 9.29 7.27; 8.14. 9:31 9.31 Jab. 66.18; Waf. 15.29; Isaa. 1.15. 9:33 9.33 3.2. 9:34 9.34 9.2. 9:37 9.37 4.26. 9:39 9.39 5.22. 9:40 9.40 Mat. 15.14; 23.26. 9:41 9.41 15.22.

* 10:1 10.1 Ma kuvə bagiinə ɲga ənji Iserayilla, aba'ə vərənə ci təya dfa makə gwamə ɲga liinə. 10:4 10.4 10.27; Seniinə 14.4. 10:6 10.6 16.25. 10:8 10.8 Irim. 23.1-2; Əzaki. 34.2-3. 10:9 10.9 14.6; Jab. 23.2; Əzaki. 34.14.

hærenø, ca bøløgi slanda uushi, ca saawee ka sækii. Ma shi nyi, kaa ønjø a shii upaa øpinø. Waatoo, patønø nga øpiitø døbøe tøya upaa ka shaŋø.

¹¹ “Ma nyi, ŋunyi magøra nø nyi. Ma ŋunyi magøra, matasøkakii nø ci ka øntøginø ka putø nga bagiinø. [†] ¹² Ma magøra zala, øntaa naakii nø bagiinø. Madø kø nee ci ka furøtsoofa ca shi aagi bagiinø, ka bwaseenø nø ci ka tii, ca huyi saakii. Wata furøtsoofa a køøøø bagiinø, ca taakee ka tii. ¹³ Ma huyipaa magøratø saakii, acii øntaa naakii nø bagiinø. Pa ca ka nøki ka tii shaŋø. ¹⁴⁻¹⁵ Nyi nø ŋunyi magøra. Makø sètø shii Daadø tø nyi, nya shii tø ci, ha'ø øsø shii nyi tø bagiinaaki, tøya shii tø nyi. Matasøkakii nø nyi ka øntønø ka putatii. ¹⁶ Tø'i hara bagiinaaki øtø pooshi asøkø kuva. Ma tøya, tyasø see a aalyatø nyi tø tii asøkø kuva øsø. Ka fatønø nø tii uuraki, tøya ndzaa ahada harakii, magøra røŋwø a gøra tø tii.

¹⁷ “Putø nga øtsø ha'ø uu'i Daadø tø nyi, acii matasøkakii nø nyi ka vigi øpinaaki, aa nya shii ønønø ka luunø saaki. ¹⁸ Pooshi øndø ŋgøgøgi øpinaaki, nyi saaki mwayi viginø. Tø'i nyi da baawøða nga viginø, tø'i nyi da baawøða nga ønønø ka ŋgøgøtønø øsø. Øtsø nø sètø kawø Daadø tø nyi ka ðanø!”

¹⁹ Putø nga wabøøtsø øsø, kø shigi tøkøshinø ahada Yahudiinø. ²⁰ Lanø ahadatii bii, “Øndø ginaaji nø øndøtsa, maba nø ci. Ka mi cuuna fa sètø cii køya ba koonø?” ²¹ Amma kø bii hara ønji, “Ma øndøtø da i ginaaji ashikii, paa ci ka wabønø makø øtsa. Iitiitø shaŋø mbeenø ginaaji ka wunøgi ginø nga muurøfa?”

Kaareenø nga ønji ka Yeesu

²² Ma øtsø dø mægøviinø, kø mbu'ya kumønø nga buurøtønø dø uusøratø ønyi ønji ka hadatøginø dø *yi nga øntanfø dø Urusaliima øsø. ²³ Yeesu a wiigi'i atsaal malaba nga Sulayimaanu asøkø yi nga øntanfø. ²⁴ Wata ønjø a dzatø dø nø abiikii, tøya lögwa amakii, øŋki tii, “Ca'ø guci ndzaaniinø ka gøranø a maku, kaa ha ba keenø taa wu nø hø kwa? Bagi keenø paŋgøranø, hø nø *Matadøkii nga øntanfø nii?” ²⁵ Yeesu a ba ka tii, “Kø bagi nyi koonø daga ŋukø, amma pooshi unø luuvø. Ma uushi'iinø cii kya slønø dø baawøða nga Daadø, ci ca wabø ka madøða maki. ²⁶ Amma ma unø, pooshi unø vii ka nyi goonnga, acii øntaa bagiinaaki nuunø. ²⁷ Ma bagiinaaki, agi fanø nø tii uuraki, kø shii nyi tø tii, tøya nø'u tø nyi øsø. ²⁸ Ka viinø nø nyi ka tii øpinø nga ca'ø ndøŋwø ndøŋwø, paa tii ka zanø shaŋø, pooshi øndø luutønø tø tii aciiki. ²⁹ Ma Daadø øtø vii tø tii ka nyi, kø palee ci ka patønø nga uushi'inø. Pooshi øndø luutønø tø tii acii Daadø. ³⁰ Ma inø da Daadø, uushi røŋwø niinø.”

³¹ Makø fii ønji wabi Yeesu ha'ø, wata tøya fødø faariinø kaa tøya kaala tø ci. ³² Øŋki ci ka tii, “Ŋunyi uushi'inø lanø slønøyi akøŋwacii unø. Ma uushi'iitsa, Daadø vii ka nyi baawøða nga ðanø. Putø nga ŋgütø røŋwø agi uushi'iitsø dñi cuuna moo kaalanø tø nya?” ³³ Øŋki tii ka ci, “Øntaa putø nga ŋunyi slønønyinaaku ciina moo kaalanø tø hø, amma putø nga børapaanaaku tø øntanfø. Øndø shiŋkinø nø hø tanø, amma wabønø ka moo geeginø ka naaku nø makø øntanfø!” ³⁴ Øŋki Yeesu ka tii, “Tø'i manaahøkii asøkø løkøløkøtø nga bariya goonø oo'i, ma bii øntanfø, ma unø, øntanfønyinø nuunø. ³⁵ Yoo, kø shii amø oo'i, ma sètø bii malaaba løkøløkøtø, goonnga ka ca'ø ndøŋwø ndøŋwø. Makø kø bii øntanfø ka ønjitø luuvø wabønøakii oo'i øntanfønyinø nø tøya, ³⁶ iitø dñi ba nuunø, agi wabønø nø nyi bwayakii aashi øntanfø, makø bii nyi oo'i *Uuzønø nga øntanfø nø nya? Acii ma nyi, Daadø ta'i tø nyi, ca sløkee ka nyi asøkø duuniya. ³⁷ Madø pooshi nyi agi slønø uushi'iitø mwayi Daadø nya slønø, goona vii ka nyi goonnga. ³⁸ Amma makø agi slønø nø nyi uushi'iitsa, taa ngahi pooshi unø vii ka nyi goonnga, kø døbøe una vii goonnga ka slønønyinaaki, koonø shii mbeø ka paaratøginø oo'i, ashiki nø Daadø, nyi øsø, ashikii nø nyi.”

³⁹ Makø fii tii wabi ci ha'ø, wata tøya ønø ka ða gazhi'waanø nga kəsønø tø ci, amma wata ca itøgi saakii ahada ønja. ⁴⁰ Ca ønø ka taŋøginø aatanøgi gøgøŋø nga Urødunø, hatø nji Yoošana a ða bapøtisøma ka ønja. Ca ndzaa davø. ⁴¹ Ønji lanø gi aabiikii. Øŋki tii ahadatii, “Ma Yoošana, pooshi ci dñi sø nga hureshishinø, amma patønø nga sètø baabii ci agyanø øndøtsa, goonnga.” ⁴² Ønji lanø øsø vii ka ci goonnga gatø.

† **10:11** 10.11 magøra: Jab. 23.1; Øzaki. 34.11-16; Irim. 23.3; Mat. 18.12-14; Ibøø. 13.20; Søniiinø 7.17; øntøginø ka putatii: 15.13; Rooma 5.8; 1 Yoo. 3.16. **10:12** 10.12 Slønø 20.29. **10:14-15** 10.14 10.27; 2 Tim. 2.19. **10:16** 10.16 11.52; Isaa. 56.8; Øzaki. 34.23-24; 1 Piita 2.25. **10:17** 10.17 3.35; 5.18. **10:18** 10.18 4.34. **10:19** 10.19 9.16. **10:20** 10.20 8.48. **10:23** 10.23 Slønø 3.11. **10:24** 10.24 Luka 22.67. **10:25** 10.25 5.36. **10:26** 10.26 16.9. **10:27** 10.27 8.47; 10.3,14. **10:28** 10.28 5.24; 6.39. **10:30** 10.30 5.18; 17.21. **10:31** 10.31 11.8. **10:33** 10.33 Leew. 24.16; Mat. 26.65. **10:34** 10.34 Jab. 82.6. **10:36** 10.36 1.34. **10:38** 10.38 10.25. **10:39** 10.39 7.30; 8.20. **10:40** 10.40 1.28. **10:41** 10.41 1.29-34; 3.27-28. **10:42** 10.42 2.23.

11

Əntənə ɣga Lazarusə

¹ Tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Lazarusə, gwakə ka bwanea nə ci. Ma ca, əndə vərənə ɣga Bayitaniya nə ci. Davə də vərə nə ci tii da cikəɣushi'inəkii, waatoo Mariyaama tii da Marəta. ² Ma Mariyaama, ki sha əjivə urədyə ɣga maləɣə kwaβa aaba'ə sədə Yeesu, kya taadəgi də shiɣkinə ɣga nətə. Ndzəkəɣuci nə əndə gwakə, waatoo, Lazarusə. ³ Wata cikəɣushi'iitə bəra'i a sləkəe ka wabənə ka Yeesu də banə oo'i, "Slandana, gwakə nə kadashinaaku." ⁴ Makə fii Yeesu ha'ə, wata əɣki ci, "Ma muudinə ɣga gwakənə ɣga Lazarusə, əntaa əntənə nii kəya əntə. Ma gwakətsa, ka vii də duunuunə ka Əntəɣfə. Də ha'ə əsə nə *Uuzənə ɣga Əntəɣfə a upaa duunuunə."

⁵ Kə uu'i Yeesu tə i Marəta tii da cikəɣuci ba'ə Lazarusə. ⁶ Patə da ha'ə, makə fii ci habara ɣga gwakənaakii, kə baa ci bəra'i zəku'i. ⁷ Ma daba'əkii wata əɣki ci ka lyawarənaakii, "Ənaamə aa Yahudiya." ⁸ Əɣki lyawarənaakii ka ci, "Maləma, ma'ə mata'avəmə makə mwayi ənjitə davə kaalanə tə hə də faariinə. Yoo, wahənə ka moo ənənə aadəvə nii?" ⁹ Əɣki Yeesu ka tii, "Tə'i tibisənyinə pu'u aji bəra'i aji ka uusəra. Taa wu patə ca wii doosərə, paa ci ka kulanə, acii aji bərenə nə uusəra ka ci a rəgwa.

¹⁰ Amma madə kə wii ci davədə, ka kulanə nə ci acii pooshi bərenə acii kii."

¹¹ Makə bağı Yeesu ətsa, ca tsakə wabənə, əɣki ci, "Ma guvaamə Lazarusə, kə kullii ci aa ɣnyini. Amma ka dzənə nə nyi ka madeenə ka ci." ¹² Əɣki lyawarənaakii ka ci, "Slandana, madə ka ɣnyininə nə ci, ka mbədənə nə ci." ¹³ Ma Yeesu, ma mwayi ci banə ka tii, kə əɣki Lazarusə, amma ma nə tii ka nəhənə, ɣnyininə saakii cifə ci. ¹⁴ Wata Yeesu a bağı ka tii pəɣgəraɣə, əɣki ci, "Ma Lazarusə, kə əɣki ci. ¹⁵ Amma kə dīi nyi moodasəkə ka putə goonə makə pooshi nyi abiiɣi, koonə shii vii gooɣga ka nyi. Dzaamə aahakii." ¹⁶ Tooma ətə ci əɣjə a 'wa tə ci "Huyirənə" a ba ka hara *lyawarənə makə ci, "Palaamə da i maləma kaama shii əntənə da i ci!" *

Yeesu nə Əndə vii əpinə ka əɣja

¹⁷ Mbu'unə ɣga Yeesu aadəvə, ma gi ci ka lanə, kə uugi Lazarusə baanə ənfwadə makə ɣgədəgi əɣji tə ci. ¹⁸ Ma vərənə ɣga Bayitaniya, kə mbu'i bahə kiloomeeta makkə ahadatii da Urusaliima. ¹⁹ Laɣə əsə nə *Yahudiinə ətə shi ka nəhəpaanə tə i Marəta tii da Mariyaama putə ɣga əntənə ɣga ndzəkəɣushi'inətii. ²⁰ Makə fii Marəta oo'i, aji shinə nə Yeesu, kə dəməgi ki agyə ka ɣnyyanə da ci a rəgwa. Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki asii. ²¹ Gəɣɣunətə da ci, wata əɣki ki ka ci, "Slandana, maci ganə nji hə dīi, kadə pooshi ndzəkəɣunəki əɣki! ²² Amma kə shii nyi, taa əndə'i ka dənə nə Əntəɣfə ka hə taa mi patə kədii hə acii kii." ²³ Əɣki Yeesu ka ki, "Ka madənə nə ndzəkəɣu da i əpinə." ²⁴ Əɣki ki ka ci, "Kə shii nyi, ka madənə nə ci da i əpinə uusəra ɣga muudinə ɣga duuniya." ²⁵ Əɣki Yeesu ka ki, "Nyi nə əndə madeenə ka əɣjə a gu'u, nyi nə əndə vii ka tii əpinə əsə. Taa wu patə vii ka nyi gooɣga, ka upaanə nə ci əpinə taa kə əɣki ci. ²⁶ Taa wu əsə nə əndə da i əpinə, ca vii ka nyi gooɣga, paa ci ka əntənə shaɣə. Kə vii hə gooɣga oo'i, ka dənə ha'ə kwa?" ²⁷ Əɣki ki ka ci, "Awa Slandana. Kə vii nyi gooɣga oo'i, hə nə Matadəkii, Uuzənə ɣga Əntəɣfə ətə bii Əntəɣfə kadə na shi aa duuniya."

Tuunə ɣga Yeesu

²⁸ Makə uugi Marəta baginə ha'ə, wata kya ənəgərə aasii, kya dzə ka 'waginə tə Mariyaama cikəɣuci aa taɣgala, əɣki ki ka ki, "Kə shi Maləma, aji ləgwanə nə ci tə hə." ²⁹ Makə fii Mariyaama ha'ə, wata kya madə, kya palə də kwasənə ka dzənə ka lanə tə ci. ³⁰ Ma ka saa'ita, ma'ə Yeesu mambu'umə aasəkə vərənəkii, ma'ə ci ka hatə lii Marəta tə ci. ³¹ Ənjitə gi ka nəhəpaanə tə Mariyaama asii, makə nee tii madətə ki, kya palə də kwasənə, wata təya nə'u tə ki. Ma nə tii ka nəhənə, taa aənə gu'u nə ki ka palənə ka tuunə davə.

³² Wata Mariyaama a mbu'u ka hatə dīi Yeesu davə. Makə nee ki ka ci, wata kya kulagi atsaə sədəkii, əɣki ki, "Slandana, maci ganə nji hə, kadə pooshi ndzəkəɣunəki əɣki." ³³ Makə nee Yeesu ka Mariyaama kya tuu, ca nee makə sətə ci hara ənjitə abitə a tuu əsə, kə kullii aasəkəkii ka shaɣə. ³⁴ Ca ləgwa ka tii, əɣki ci, "Da saɣə ɣgədəgəyuunə tə ca?" Əɣki tii ka ci, "Shiwa nda nee Slandana." ³⁵ Kə kiwə Yeesu əsə. ³⁶ Wata əɣki əɣji, "Neemə makə sətə uu'i ci tə ci." ³⁷ Amma ma hara əɣji, kə bii tii, "Kə mbec ci ka wunəgi ginə ɣga muurəfinə. Aa mi dīi paa ci təɣagi tə Lazarusə ka əntənə?"

11:1 11.1-2 12.1-3; Luka 10.38-39. 11:3 11.3 11.36. 11:4 11.4 9.3; 17.1. 11:8 11.8 8.59; 10.31. 11:9 11.9-10 8.12; 12.35-36. 11:11 11.11 Mat. 9.24. * 11:16 11.16 Mar. 14.31; Rooma 6.8; Tooma: 20.24. 11:21 11.21 11.32. 11:24 11.24 5.29; 6.40,54; Dan. 12.2. 11:25 11.25 5.21,24; 8.51. 11:27 11.27 1.34; 4.25. 11:32 11.32 11.21. 11:35 11.35 Luka 19.41. 11:37 11.37 9.6.

Ənənə ka madʼeenə ka Lazarusə da i əpinə

³⁸ Fanaakii ha'ə, kə ənyi ka kulagərənə aasəkəkii əsə, wata ca palə aanə gu'ukii. Ma gu'ukəya, burəha da i faara amakii. ³⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Ŋgərəgimə faaratə amakii." Əŋki Marəta cikəŋuci mantə əndətsa, "Slandana, kadə na zənə, acii kə uugi ci baanə ənfwadə ənə makə ŋgədəgi ənji!" ⁴⁰ Əŋki Yeesu ka ki, "Paa nyi bii ka hə oo'i, mada vii hə goonğa, ka neenə nə hə ka dūunuunə ŋga Əntanfə kwa?" ⁴¹ Wata təya ŋgərəgi faarakii. Yeesu a tsaamə aadəgyə, əŋki ci, "Daada, kə kuyirii nyi tə hə acii agi fanə nə hə tə nyi. ⁴² Ma nyi, kə shii nyi, agi fanə nə hə tə nyi taa guci patə. Amma ma cii kya ba əna, ka putə ŋga ənjinə ganə, kaa təya shii vii goonğa oo'i, hə sləkee ka nyi." ⁴³ Makə uugi ci baginə ha'ə, wata ca madʼee ka uurakii ka 'wanə, əŋki ci, "Lazarusə gimagi!" ⁴⁴ Wata ca gimagi. Mafuudəkii nə ciinəkii da səfəkii patə da i dara wa agikii. Əŋki Yeesu ka tii, "Pərəgimə tə ci, kaa ca mbee ka wiinə."

*Da *mətərəkina agyanə Yeesu**(Mat. 26.1-5; Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2)*

⁴⁵ Ma ənjitə shi ka nəhəpaanə tə Mariyaama, kə nee tii ka sətə dīi Yeesu, laŋə ahadatii vii ka ci goonğa əsə. ⁴⁶ Amma ma hara ənji, kə ənyi tii aabii *Farisanyinə, təya dzə ka ba ka tii sətə dīi Yeesu. ⁴⁷ Wata Farisanyinə da madiigərə limanyinə a dā mətərəkina, əŋki tii, "Iitə danaama? Tsaaməmə ka sə ŋga hurəshishiitsə ci əndətsə a dāada! ⁴⁸ Madā kə bwasee amə ka ci ca dāada ha'ə, ka wiinə nə patənə ŋga ənji ka ci goonğa. Madā kə fii gayinə ŋga ənji Rooma əsə, ka shine nə tii, təya waalagi yi ŋga Əntanfə gaamə, təya saawee ka hanyinə gaamə!"

⁴⁹ Tə'i əndə'i əndə agitii dīi ləməkii Kayafasə, ci nə gawə ŋga limanyinə agi etə fəza. Əŋki ci ka tii, "Ya sanjə mabiinə nuunə kwa? ⁵⁰ Pooshi unə paaratəgi oo'i, gədə əntənə ŋga əndə rəŋwə putə ŋga ənji patə, acii zamaginə də patənə ŋga hanyinə kwa?" ⁵¹ Weewee ma sətə cii kəya ba, əntaa ŋga ənfunəkii, amma makə dīi ci ka gawə ŋga limanyinə agi etə fəza, anabaakwaanə cii kəya dā oo'i, ka əntənə nə Yeesu ka putə ŋga *Yahudiinə. ⁵² Əntaa wata ŋga Yahudiinə tanə, amma ka putə ŋga ənji ŋga Əntanfə taa da patə, kaa təya ndzaanə ka ədzəmə rəŋwə.

⁵³ Usərakii 'watəgi *gayinə ŋga Yahudiinə alə rəgwa ŋga bələnə tə Yeesu.

⁵⁴ Acii ha'ə, ma Yeesu, paa ci ənyi ka wiinə paŋgərənə ma'ə anə hanyinə ŋga Yahudiya, amma ca madʼa, ca palə saakii ka əndə'i ha kədəhə da bilinə, waatoo əndə'i vərənə etə ci ənjə a 'wa Ifərami. Davə ndzaa tii da lyawarənaakii.

⁵⁵ Mbəshanə ŋga kumənə ŋga Pasaka, kə ma'i ənji laŋə anə hanyinatii, təya palə aa Urusaliima ka laabagi natii na, taabu'u mbu'yanə kumənəkii. ⁵⁶ Təya dzə də alənə tə Yeesu. Ma təya dza də nə asəkə yi ŋga Əntanfə əsə, kə laaguyi tii ahadatii, əŋki tii, "Iitə nee unə noonə? Weewee paa ci ka shine ka kuməəna, anii ka shine nə ca?" ⁵⁷ Ma ləguyi tii ha'ə, acii kə baabagi madiigərə limanyinə da Farisanyinə oo'i, taa wu patə shii hatə dīi Yeesu davə, wa ca shi ka banə, kaa ənjə a shii dzənə ka kəsənə tə ci.

12*Bəzəpaanə tə Yeesu də Bayitaniya**(Mat. 26.6-13; Mar. 14.3-9)*

¹ Ma ətsə mbədəaanə baanə kuwa kaa ənjə a dā kumənə ŋga *Pasəka, kə gi Yeesu aa Bayitaniya, vərənə ŋga Lazarusə əndətə shi ca madʼee ka ci agi maməətə ənja. ² Makə mbu'i ci aadəvə, kə jīgə ənji ka ci zəmə ŋga kədəwanə. Ma Marəta, kə cakə ki tə tii agi təkə zəməkii. Ma Lazarusə, rəŋwə nə ci agi ənjitə ndzaanə ka ha rəŋwə da Yeesu.

³ Wata Mariyaama a ŋgərə əbwə urədyə. Ma urəditsa, ŋga malanə kwabā acii də ba ŋga "narədi" dīi ənji. Kya əjivə aaba'ə sədə Yeesu, kya taadəgi də shiŋkinə ŋga nətə. Wata mədədəranə ŋga urədyakii a nagi yikii də zənənə.

⁴ Tə'i əndə'i lawarə ŋga Yeesu, waatoo Yahuda Isəkariyoota etə ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə. Kə bii ci, ⁵ "Maci dərəmaginə ci ənjə a dərəmagi də urəditsa, kadā ka dānə nə kwabakii *hwaslə gya'ə makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə." ⁶ Ma bii ci etə ha'ə, əntaa hakilanə cii kəya hakila tə maaghiinə, amma acii dīi ci ka mahəra, makə dīi ci, ci ca nəhə mbuurə kwabatii, ka tanə nə ci, ca tsakə də naakii na. ⁷ Amma əŋki Yeesu, "Bwasee ka ki. Wa kya kapaa sətə aciitə ka uusəra ŋga ŋgədənə tə nyi.

11:38 11.38 20.1; Mat. 27.60. **11:42** 11.42 12.30. **11:44** 11.44 20.6-7. **11:45** 11.45 2.23. **11:47** 11.47-48 2.11; Mat. 26.3-5; Slənə 4.16. **11:49** 11.49-50 18.14. **11:52** 11.52 10.16. **11:53** 11.53 5.18. **11:54** 11.54 5.13; 7.1. **11:55** 11.55 2.13; Baan. 19.11-20; 2 Haba. 30.17-18. **11:56** 11.56 7.11. **12:1** 12.1-3 11.1-2. **12:2** 12.2 Luka 10.40. **12:3** 12.3 Luka 7.37-38. **12:4** 12.4 Yooh. 6.71; 13.2,27; 18.2. **12:5** 12.5 Isaa. 58.7; Mat. 19.21; Yak. 2.15-16. **12:7** 12.7 19.40.

⁸ Ma maaghiinē, taa guci patē nē tii abii unē, amma ma nyi, pooshi amē ka ndzaanē doonē taa guci.”

Da mətərəkīnē agyanē Lazarusē

⁹ Makē fii danƙana oo'i, dē Bayitaniya nē Yeesu, wata tōya dzē aadəvə. Əntaa wata ka alənē tē Yeesu, amma i ka neenē ka Lazarusē ətə madēe Yeesu agi maməətə ənja.

¹⁰ Wata madiigərē limanyinē a dā rəgwa n̄ga bələginē tē Lazarusē əsə. ¹¹ Aci da tsa uurakii shigi kaareenē n̄ga hara *Yahudiinē lan̄ə ka tii, tōya vii goon̄ga ka Yeesu.

Dəmənə n̄ga Yeesu aasəkə vərənə n̄ga Urusaliima

(Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40)

¹² Pukyātə hakii, ma danƙanatə shi ka kumənə n̄ga Pasəka, kə fii tii oo'i, ka shine nē Yeesu aa Urusaliima. ¹³ Wata tōya fəcfə banyinē n̄ga dibənuuja, tōya palə aaba'ə vərənə ka guɲyanə dē ci. Tōya ka vurənə, tōya ba, “Dələnə dē Əntan̄fə! Wa Əntan̄fə a dā barəkaanə ka əndətə shi agi ləmə n̄ga Slandana. Wa Əntan̄fə a dā barəkaanə ka n̄wan̄wə n̄ga *Isərayiila!”

¹⁴ Ma Yeesu, kə lapaa ci vamənda, ca ndərəvə aaba'əkii, makə sətə bii malaaba ləkələkətə oo'i, ¹⁵ “Vərənə n̄ga *Sihiyoona ga ha n̄gwalə! Waatə n̄wan̄waaku ka shine aba'ə uundzə vamənda.” ¹⁶ Ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi dē ətsə daga ka saa'ikii, amma makə madēe Əntan̄fə ka ci agi maməətə ənja, ca vii ka ci dūunuunə, kə buurətə tii oo'i, kə wafi malaaba ləkələkətə ətsa agyanəkii, ha'ə əsə d̄ii tii ka ci.

¹⁷ Ma ənjitə n̄ji da i Yeesu saa'itə 'wii ci tē Lazarusē asəkə gu'u, ca madēe ka ci agi maməətə ənja, kə baabii tii ka ənji sətə slənyi. ¹⁸ Ci d̄ii gi danƙana ka gəɲunə dē ci, acii kə fii tii oo'i, ci sha d̄ii sē n̄ga hurəshishiitsa. ¹⁹ Wata *Farisanyinē a ba ahadatii, ən̄ki tii, “Kə nee unə d̄ii, pooshi amə agi jaalanə shan̄ə! Tsaaməmə *duuniya patə ca nē'u tē ci!”

Alənə n̄ga hara ənji Gərikə tē Yeesu

²⁰ Ma ahada ənjitə gi ka paslənə tē Əntan̄fə agi kuməətə, tē'i hara ənji Gərikə. ²¹ Wata tōya shi aabii Filibusə, əndə Batəsayida anə hanyinē n̄ga Galili, ən̄ki tii ka ci, “Maləma, n̄ga'ə keenə nē neenə ka Yeesu.” ²² Filibusə a madə, ca dzə ka banə ka Andərəwəsə, tōya madə, tōya dzə ka banə ka Yeesu. ²³ Ən̄ki Yeesu ka tii, “Kə uugi saa'i mbu'yanə kaa Uuzənə n̄ga əndə a upaa d̄uunətənə. ²⁴ Tantan̄yinə cii kya ba koonə, madə ləgəgərə ənji slikerənə aagi hanyi, ka bəsəlginə nē ci. Ma daaba'əkii, ca givagi, ca vii hi'u lan̄ə.

²⁵ Ma əndətə uu'i əpinaakii, ka əteenə nē ci ka əpinaakii. Ma əndətə kaaree ka əpinaakii əsə ganə a duuniya, ka kapaanə nē ci əpinəkii ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. ²⁶ Taa wu patə ca moo paslənə tē nyi, tyasə seə a nē'u ci tē nyi. Ma əndətə ca paslə tē nyi, taa da ndzaa nyi patə, ka ndzaanə nē ci davə. Taa wu patə ca paslə tē nyi, ka d̄uunətənə nē Daadə tē ci.”

Wabənə n̄ga Yeesu agyanə əntənaakii

²⁷ “Ma nyi, agi mabuurənə nē nyi, mashiimə nyi sē n̄ga banə. Madə bii nyi, Daada, kasa'əgi ka nyi saa'itsa, pooshi ka dānə, acii ka putakii shi nyi, kaa nya shii sa ciba.

²⁸ Daada, baarii d̄uunuunə n̄ga ləməku ka ənja!” Wata əndə'i uura n̄ga əndə a wafya dadagyə, ən̄ki ci, “Kə uugi nyi baarii d̄uunuunə n̄ga ləməki. Ka ənənə nē nyi ka baariinə əsə.” ²⁹ Ma danƙanatə davə, kə fii tii uura n̄ga ənda, wata ən̄ki hara ənji ahadatii, “Dzanə n̄ga vənə d̄ii ha'ə.” Ən̄ki hara ənji natii, “Malaa'ika wafi da ci!”

³⁰ Amma ən̄ki Yeesu ka tii, “Əntaa ka putaaki dē uura n̄ga əndətsə fii unə, amma ka putə goonə, kaa ca shii tsakənə tuunə. ³¹ Kə uugi saa'i mbu'yanə ka dā gəɲwanə ka *duuniyana. Ka ləwutənə nē ənji n̄wan̄juunə acii n̄wan̄wə n̄ga duuniya. ³² Ma nyi, madə kə madēe ənji ka nyi aadəgyə, ka tə'yatənə nē nyi patənə n̄ga ənji aabiilki.” ³³ Kə bii ci ha'ə kaa ca baarii tsarə n̄ga əntəətə nii kəya əntə.

³⁴ Ən̄ki danƙana, “Ma bariya geenə, kə bii ci keenə, ma *Aləmasiihu, ka ndzaanə nē ci da i əpinə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. Iitə d̄ii banəku oo'i, tyasə ka madēenə nē ənji ka Uuzənə n̄ga əndə aadəgya? Wu san̄ə nē *Uuzənə n̄ga ənda?” ³⁵ Wata ən̄ki Yeesu ka tii, “Ka ta'veeenə nē bərənə ahadoonə gi'u. Dəmə aakəɲwa dē wiigi'nə goonə agi bərənəkii, acii ga təkunə a lapaa tuunə a rəgwa. Aci ma əndətə ca wii agi təkunə, paa

12:8 12.8 Džək. 15.11. **12:9** 12.9 11.43-44. **12:11** 12.11 11.45. **12:13** 12.13 Jab. 118.26; Mat. 27.42; Yooh. 1.49. **12:15** 12.15 Zak. 9.9. **12:16** 12.16 2.22; 17.1. **12:17** 12.17 11.42-45. **12:19** 12.19 11.48. **12:21** 12.21 1.44; Luka 19.3; 23.8. **12:23** 12.23 2.4; 12.16. **12:24** 12.24-25 Mat. 10.39; 16.24-25; 1 Koor. 15.36. **12:26** 12.26 14.3; 17.24. **12:27** 12.27 12.23; Mat. 26.38. **12:28** 12.28 17.1; Mat. 3.17; 17.5. **12:31** 12.31 5.22; 14.30; 16.11. **12:32** 12.32-34 3.14. **12:33** 12.33 18.32. **12:34** 12.34 Jab. 89.37; 110.4; Əzaki. 37.25; Yooh. 12.23; 3.14.

ci ka shii hatë cii këya dzë aadönvë. ³⁶ Makë wiitsë bërënekii ahadoonë, viimë ka ci goongä koonä shii ndzaanë ka önji nga bërënonë.”

Makë bagi Yeesu wabëötsa, wata ca madë, ca dzë ka umbëginë saakii aciitii.

Ghatë vii goongä nga Yahudiinë

³⁷ Taa ngahi ka ginätii daadüi Yeesu patënë nga së nga hurëshishinaakii, amma paa tii vii ka ci goongä. ³⁸ Ma tükuree tii ka vii goongä, kaa sëtë shi anabi Isaaya bii a ndzaa ka goongä, ëtë bii cii,

“Slandana, wu sanjë vii goongä ka wabëötë bii ina?

Të'i ëndë nee ka ngëerënaaku kwa?”

³⁹ Acii ha'ë kë tükuree tii ka vii goongä, acii kë bii Isaaya ësë, önji ci,

⁴⁰ “Kë uurëfëgi Æntanfë të tii, acii ga tÿya nee ka uushi'inë.

Ca pa'ëgi hiimatii

acii ga tÿya paaratëgi dë uushi'inë ësë.

Ænki Æntanfë, ma dïi nyi ha'ë, acii ga tÿya zhi'wagi aabiiki, nya mbëdëpaa dë tii.”

⁴¹ Ma bii Isaaya ëtsa, acii kë nee ci ka duunuunë nga Yeesu, ca wabë agyanëkii ësë.

⁴² Taa ngahi ha'ë, lanjë agi *gayinë nga Yahudiinë vii goongä ka Yeesu, amma pütë nga ngwalënë acii *Farisanyinë, pooshi tii nja wabëgi pangëranjë agyanë Yeesu, acii ga önjë a lyaakagi të tii asëkë kuvë dë'wa. ⁴³ Ma tÿya, gëdë dëlanë nga önji shiinkinë kadëesëkë ka tii acii dëlanë nga Æntanfë.

La gëjwanë dë wabënë nga Yeesu

⁴⁴ Kë madëe Yeesu ka uurakii ka banë, önji ci, “Taa wu patë vii ka nyi goongä, ëntaa wata ka nyi vii ci goongä, amma da i ka Ændëtë slëkee ka nyi. ⁴⁵ Taa wu patë nee ka nyi, kë nee ci ka Ændëtë slëkee ka nyi ëtsa. ⁴⁶ Ma nya, makë bërënonë shi nyi aa duuniya, acii ga taa wu patë ëtë vii ka nyi goongä, a ndzaanë agi tükunë. ⁴⁷ Madä kë fii ëndë wabënaakii, amma paa ci në'utë wabënekii, paa nyi ka dë ka ci gëjwanë dë nekii. Ka luupaa önji shi nyi aa duuniya, ëntaa ka dë gëjwanë ka tii. ⁴⁸ Ma ëndëtë kaaree ka nyi, ca tükuree ka fa wabënaakii, të'i ëndëtë na dë ka ci gëjwanë. Wabënonë wabi nyi na ndzaa ka mala gëjwanaakii uusëra nga muudinë! ⁴⁹ Ma ëtsa, goongä. Acii ëntaa dë baawëdaakii cii kya wabë, amma Daadë ëtë slëkee ka nyi bii ka nyi sëtë banëki tyasë.

⁵⁰ Kë shii nyi ësë, ma wabënaakii, ci ca vii ëpinë nga ca'ë ndëjwë ndëjwë ka önja. Ma sënë bii nyi ësë, ci në sëtë bii Daadë ka nyi kaa nya ba.”

13

Yiibëginë nga Yeesu të sëd'ë nga lyawarënaakii

¹ Ma ëtsë mbëdaanë baanë rëjwë ka kumënë nga *Pasëka, kë shii Yeesu oo'i, kädëhë në ci ka bwasee ka duuniya, kaa ca önë aabii Dii. Taa guci patë në ci agi uud'ënë të önjitë a duuniya ëtë ndzaa ka naakii, kë uu'i ci të tii ca'ë ka muudinë.

² Ma ëtsë kädëwanë, tii agi zëmënë, kë uugi *Seetanë kavënë aa ëdzëmë Yahuda Isëkariyoota uuzënë nga Simoonë të viinë të ci aacii önja. ³ Kë shii Yeesu oo'i, aaciikii ba'avë Æntanfë patënë nga uushi'inë, kë shii ci oo'i, daciü Æntanfë shi ci, aabiiki cii këya önë ësë. ⁴ Wata ca madëtë ka ha nga ndzaanë, ca sëd'ëgi ëndë'i këjeerënë ashikii, ca ngërë gyara, ca önëpaa dë nukii. ⁵ Ca ngërë ma'inë, ca ëjivë aasëkë këlëra, ca ndzanjë yiibë sëd'ë nga lyawarënaakii, ca dzë dë taadëginë dë gyaratë a njukii.

⁶ Ca mbu'ya aabii Simoonë Piita. Ænki Piita ka ci, “Slandana, hë në yiibë ka nyi sëd'ë nii?” ⁷ Ænki Yeesu ka ci, “Pooshi hë paaratëgi dë sënë cii kya dë ëndzë'i, amma kadë nii kwa paaratëgi aakëjwa.” ⁸ Ænki Piita, “Paa hë ka yiibë sëd'ëki shanjë!” Ænki Yeesu ka ci, “Madä paa nyi yiibë ka hë sëd'ëku, paa hë ka ndzaanë ka lawaraaki ma'ë.” ⁹ Ænki Simoonë Piita ka ci, “Slandana, madä ha'ë dïya, ëntaa wata sëd'ëki tanë yiibëginëku, amma yiibëgi patë da i ciinëki da nekii!” ¹⁰ Ænki Yeesu, “Taa wu yiibëgi shishinëkii, malaabakii në ci ëtsa, pooshi nafa nga önënë ka yiibënë, madëamë sëd'ëki. Ma unë, patënë goonë malaabakii nuunë, madëamë ëndë rëjwë.” ¹¹ Ma bii Yeesu ha'ë, acii kë shii ci të ëndëtë na vii të ci aacii önja. Ci dïi bii ci, “Patënë goonë malaabakii nuunë, madëamë ëndë rëjwë.”

¹² Ma daaba'ë, makë uugi ci yiibëgi sëd'ëtii, ca önë ka ngavë këjeerënaakii, ca önë ka ndzaanë dasë ka ha nga ndzaanaakii, ca lëgwa amatii, önji ci, “Kë paaratëgyuunë dë

12:35 12.35-36 7.33; 8.12. **12:36** 12.36 5.13. **12:37** 12.37 16.9. **12:38** 12.38 Isaa. 53.1; Rooma 10.16.

12:40 12.40 Isaa. 6.10. **12:41** 12.41 Isaa. 6.1-3. **12:42** 12.42 2.23; 9.22. **12:43** 12.43 7.18. **12:44** 12.44

5.24. **12:45** 12.45 14.9; 5.18. **12:46** 12.46 12.35-36. **12:47** 12.47 3.17; 5.22. **12:49** 12.49 7.16-17. **12:50**

12.50 4.34. **13:1** 13.1 2.4. **13:2** 13.2 12.4; Luka 22.3. **13:3** 13.3 3.35; 8.14. **13:4** 13.4-5 Luka 12.37.

13:10 13.10 15.3. **13:11** 13.11 6.64,70-71.

sətə dīi nyi ɛndzə'i kwa? ¹³ Agi 'wanə nuunə tə nyi Maləma da Slandana. Nga'ə əsə makə 'wi unə tə nyi ha'ə, acii ci nə nyi. ¹⁴ Ma nyi Slandanuunə da Maləmə goonə əsə, kə yīibəgi nyi koonə səduunə. Ma unə əsə, yīibəshimə səfə ahadoonə. ¹⁵ Kə baarii nyi koonə d'anə ha'ə, koonə shii d'anə makə ətsə dīi nyi koonə. ¹⁶ Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi mava ka paleenə ka Slandanəkii. Ha'ə əsə, pooshi masləkee ɛndə ka paleenə ka ɛndətə sləkee ka ci. ¹⁷ Makə kə shii unə goonjatsa, madə kə gyuunə aakənjwa də d'anə ha'ə makə ətsa, tə'i barəkaanə ashuunə.

¹⁸ "Əntaa agyanuunə patə cii kya wabə. Kə shii nyi ɛnjitə ta'i nyi. Ka d'anə ka goonja nə sətə bii malaaba ləkəkəkətə oo'i, 'Ma ɛndənə ciina zəmə ka kənjwə rənjwə, kə zə'uunə ci ka nyi.' ¹⁹ Ma bii nyi koonə ətsa daga ci ma'ə maslənəmə, koonə shii vii goonja, oo'i nyi nə ɛndə daga njukə, saa'itə nə səkii a slənə. ²⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə liwə taa tə wu ətə sləkee nyi, tə nyi liwə ci ətsa. Taa wu patə liwə tə nyi əsə, tə ɛndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa."

Wabənə nga Yeesu agyanə viinə tə ci aacii ɛnja

(Mat. 26.20-25; Mar. 14.17-21; Luka 22.21-23)

²¹ Makə bagi Yeesu ha'ə, kə gimə ci agi mabuurəna, wata ca bagi panjəranə, ɛnki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i ɛndə ahadoonə ətə na vii tə nyi aacii ɛnja." ²² Lyawarənaakii a tsaaməshii ahadatii. Kə gwazəgi hanjkalatii ka shaŋə, acii pooshi tii shii taa agyanə wu ahadatii cii kəya wabə. ²³ ɛndə'i ɛndə agi lyawarənaakii ətə palee ci də uudənə, atangalakii nə ci dasə. ²⁴ Wata Simoonə Piita a mərəkətə ka ci, ɛnki ci, "Ləgwatə amakii taa agyanə wu cii kəya wabə." ²⁵ Wata ca ɛntsahətə aabii Yeesu, ɛnki ci ka ci, "Wu daa Slandana?" ²⁶ ɛnki Yeesu, "Ka cimwatənə nə nyi buroodi agi dzəgudə, nya vii ka ci, ci nə ɛndəkii." Wata ca ɛntəcii buroodi, ca d'anə dzəgudə, ca vii ka Yahuda uuzənə nga Simoonə Isəkariyoota. ²⁷ Pii makə liwə ci buroodikii, wata Seetanə a dəməgərə aa ɛdzəməkii. ɛnki Yeesu ka ci, "Duu ka d'a sətə cii kwa d'a pii pii!"

²⁸ Asee, ma wabənə nga Yeesu, pooshi ɛndə paaratəgi agitii. ²⁹ Makə dīi ci Yahuda nə ɛndə kəsə kwabə, ma nyihə hara lyawarənə, makə ma bii Yeesu ka ci, wa ca dzə ka ira uushi'iitə dībə ka d'a də kumənə, taa vii uushi ka maaghiinə. ³⁰ Makə liwə Yahuda buroodita, wata ca madə, ca dəməgi dənjwa'ə. Davəfə nə ha saa'ikii.

Kura bariya

³¹ Ma daaba'ə, makə pyalə Yahuda, ɛnki Yeesu, "Ma ɛndzə'i dīya, kə uugi dūunuunə nga Uuzənə nga ɛndə shiginə aa babara, kə uugi dūunuunə nga ɛntanjə shiginə aa babara daciikii əsə. ³² Makə kə shigi dūunuunə nga ɛntanjə panjəranə aa babara daciikii, ka baariinə nə ɛntanjə dūunuunə nga Uuzənaakii ashikii saakii. Pii pii d'anəkii ha'ə əsə. ³³ Manjeevənaakya, ma aakənjwa gi'u, pooshi nyi na ndzaanə ahadoonə ma'ə. Takumə kaa nya ba koonə sətə bii nyi ka *gayinə nga Yahudiinə: ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka dzənə ka hatə cii kya dzə aadəvə. ³⁴ Acii ha'ə wanyinə ka vii koonə kura bariya, waatoo, uudəshimə. Makə sətə uu'i nyi tuunə, tyasə see a uudəshuunə. ³⁵ Madə kə uudəshuunə, ka shiinə nə patənə nga ɛnji oo'i, lyawarənaaki nuunə."

Wabənə nga Yeesu agyanə hiweenə nga Piita

(Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34)

³⁶ Wata, Simoonə Piita a ləgwa ka Yeesu, ɛnki ci, "Slandana, aama daa cii kwa dza?" ɛnki Yeesu ka ci, "Ma hatə cii kya dzə aadəvə, paa hə ka nə'unə tə nyi ɛndzə'i. Amma ma aakənjwa, ka nə'unə nə hə tə nyi." ³⁷ ɛnki Piita ka ci, "Slandana, acii mi pa nya nə'u tə ha? Matasəkakii nə nyi kaa nya ɛntə ka putaaku!" ³⁸ ɛnki Yeesu, "Matasəkakii nə hə tanyi kaa ha ɛntə ka putaaki kwa? Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi."

14

Rəgwa nga dzənə aasii aa ha ɛntanjə

¹ ɛnki Yeesu ka tii, "Goonə buurə taa mi. Viimə goonja ka ɛntanjə, una gi'i tə nyi əsə. ² Ma asii ga Daadə, tə'i kuvənyinə lanə. Wanyinə ka dzənə ka hada koonə də ha əsə. Maci pooshi ha koonə, kadə pooshi nyi bii koonə ha'ə. ³ Maa kə gi nyi, kə hadatəgi

13:12 13.12-14 Mat. 20.24-28; 23.8-12; Luka 22.27; 1 Tim. 5.10. **13:15** 13.15 1 Yooh. 2.6; Fil. 2.5; 1 Piita 2.21.

13:16 13.16 15.20; Mat. 10.24. **13:17** 13.17 Yak. 1.25. **13:18** 13.18 Jab. 41.10; Yooh. 17.12. **13:19** 13.19

8.24; 14.29; 16.4. **13:20** 13.20 Mat. 10.40. **13:23** 13.23 19.26; 20.2; 21.7,20. **13:27** 13.27 13.2. **13:29** 13.29

12.6. **13:31** 13.31-32 17.1. **13:33** 13.33 8.14. **13:34** 13.34 15.12,17; 1 Yooh. 2.7-8; 3.11,23; 4.11; 2 Yooh. 5-6.

13:35 13.35 1 Yooh. 3.14. **13:36** 13.36 8.14; 21.19. **13:38** 13.38 18.27. **14:1** 14.1 14.27.

nyi koonə də ha, ka ənyanə nə nyi, nya shi ka fəɖənə tuunə aabiiki, koonə shii ndzaanə ka hatə dīi nyi davə. ⁴ Kə shii unə rəgwa ŋga hatə cii kya dzə aadəvə.”

⁵ Əŋki Tooma ka ci, “Slandana, mashiimiinə hatə cii kwa dzə aadəvə, iitə dīi shiiniinə rəgwa ŋga dzəginə aadəvə?” * ⁶ Əŋki Yeesu ka ci “Nyi nə rəgwa, ashiki nə goonŋaanə, nyi nə əndə vii əpinə əsə. Pooshi əndə ca dzə aabii Daadə madaamə daciiki. ⁷ Makə dīi ci kə shii unə tə nyi, ka shiinə nuunə tə Daadə əsə. Daga əndzə'i ka dzənə aakəŋwa kə shii unə tə ci, kə nee unə ka ci əsə.”

⁸ Əŋki Filibusə ka ci, “Slandana, ma sətə ciina moo, baarii keenə tə Duu.” ⁹ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, “Filibusə, kə ta'avə nyi ka shaŋə ahadoonə, amma ca'ə əndzə'i pooshi hə shii tə nyi nii? Taa wu patə nee ka nyi, kə nee ci ka Daadə ətsa. Iitə dīi banəku oo'i, a baarii nyi koonə tə Daada? ¹⁰ Filibusə, paa hə vii goonŋa oo'i, a shi Daadə nə nyi, ha'ə nə Daadə əsə, ashiki nə ci kwa?” Wata əŋki ci ka lyawarənaakii patə, “Ma wabəənə ca shigi da maki koonə, əntaa ŋga naaki na. Amma Daadə ca dā slənaakii ashiki. ¹¹ Ma bii nyi, a shi Daadə nə nyi, ha'ə nə ci əsə, ashiki nə ci, viimə goonŋa ka wabəənəkii. Mada pooshi unə ka vii goonŋa ka wabənaaki, viimə goonŋa putə ŋga uushi'iitə cii kya slənə.

¹² “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə vii ka nyi goonŋa, ka slənənə nə ci slənətə cii kya slənə əsə palee ka ənə cii kya slənə, acii aabii Daadə cii kya dzə. ¹³ Taa mi patə kədii unə də ləməki, ka d'anə nə nyi koonə səkii, kaa Daadə a shii upaa dūunətənə dashiki Uuzənaakii. ¹⁴ Mada kədii unə taa mi patə də ləməki, ka d'anə nə nyi koonə.”

Da aləkawalə ŋga vii Malaaba Ma'yanə

¹⁵ “Mada kə uu'i unə tə nyi, ka nə'utənə nuunə bariyaaki. ¹⁶ Ma nyi, ka kədiinə nə nyi acii Daadə, kaa ca vii koonə əndə'i əndə tsakənə tuunə. Ka ndzaanə nə ci ahadoonə ca'ə ka muudinə. ¹⁷ Ma'yanə nə ci. Ci baarəgi paŋgəraŋə tə goonŋaanə agyanə əntaŋfə. Ma ci, pooshi *duuniya liwə tə ci, acii pooshi tii nee ka ci, pooshi tii shii tə ci əsə. Amma ma unə, kə shii unə tə ci, acii ka hakii nuunə, ashuunə nii kəya ndzaanə əsə.

¹⁸ “Maa kə pyalə nyi, paa nyi ka bwaseenə koonə unə daanuunə, ka ənyanə nə nyi aabii unə. ¹⁹ Ma aakəŋwa gi'u, pooshi duuniya na nee ka nyi ma'ə. Amma ma unə, ka neenə nuunə ka nyi. Makə dīi ci da i əpinə nə nyi, kaa ndzaanə nuunə da i əpinə noonə əsə. ²⁰ Maa kə mbu'ya uuserata, ka shiinə nuunə oo'i, a shi Daadə nə nyi, unə əsə ashiki nuunə, makə sətə dīi nyi ashuunə. ²¹ Taa wu patə liwə bariyanyinaaki, ca nə'utə tə tii, ci nə əndətə uu'i tə nyi. Ma əndətə uu'i tə nyi, ka uufənə nə Daadə tə ci. Ma nyi naaki əsə, ka uufənə nə nyi tə ci, nya baarəgi ka ci naaki na.”

²² Əŋki Yahuda (əntaa ŋga Isəkariyoota), “Slandana, iitiitə daa d'anəkii baarəginəku naaku nə keenə tanə, amma əntaa ka duuniya?” ²³ Əŋki Yeesu, “Taa wu patə uu'i tə nyi, ka nə'utənə nə ci dzəgunənaaki. Ka uufənə nə Daadə tə ci. Ma nyi inə da Daadə, ka shinə niinə, ina shi ka ndzaanə ashikii. ²⁴ Ma əndətə pooshi ka nə'u dzəgunənaaki, paa ci ka uufənə tə nyi ətsa. Ma dzəgunəənə fii unə da maki, əntaa ŋga ənfə nəki, amma daci Daadə ətə sləkee ka nyi shigi dzəgunənekii.

²⁵ “Wanyinə ka ba koonə ənə daga nyi ma'ə ahadoonə. ²⁶ Ma əndə tsakənə tuunə, waatoo Malaaba Ma'yanə ətə nə Daadə a sləkee koonə də ləməki, ci na dzəgunə koonə patənə ŋga uushi'inə, ca buurətə koonə patənə ŋga uushi'iitə bii nyi koonə.

²⁷ “Ndzaanə agi jamənə cii kya bwasee koonə. Əntaa tsarə ŋga jamətətə ci duuniya a vii, amma naaki saaki. Goona buurə taa mi, goona ŋgwəwə əsə. ²⁸ Kə fii unə nya ba, ka palənə nə nyi, amma ka ənyanə nə nyi aabii unə. Mada kə uu'i unə tə nyi, ka d'anə nuunə moodasəkə ŋga dzənaaki aabii Daadə, acii kə palee ci ka nyi. ²⁹ Kə bii nyi koonə ətsə əndzə'i daga ci ma'ə maslənəmə, koonə shii vii goonŋa saa'itə nə səkii a slənə. ³⁰ Paa nyi na wabə lanə doonə ma'ə, acii agi shinə nə ŋwanjwə ŋga duuniyana. Əntaa ŋgeerənə paleegi ci ka nyi, ³¹ amma ma na dā ha'ə, kaa duuniya a shii oo'i, kə uu'i nyi tə Daadə. Ci dīi cii kya slənə patənə ŋga uushi'inə makə sətə bii ci ka nyi. Kwadzaamə kaama bwasee ka hana.”

15

Tantanyitə ənfwə nə Yeesu

14:3 14.3 12.26. * **14:5** 14.5 Tooma: 20.24. **14:6** 14.6 Ibər: 10.20. **14:7** 14.7 8.19. **14:9** 14.9 12.45. **14:10** 14.10 3.35. **14:11** 14.11 5.18,36; 10.37-38. **14:13** 14.13 15.16; 17.1. **14:15** 14.15 14.21,23; 15.10; 1 Yoo. 5.3; 2 Yoo. 6. **14:16** 14.16 7.39; 14.26; 15.26; 16.7,13; 20.22; 1 Yoo. 3.24; 4.13; Slənə 1.4; 2.4. **14:17** 14.17 1 Koor. 2.10-16. **14:19** 14.19 16.16; 8.14. **14:20** 14.20 5.18. **14:21** 14.21 14.15. **14:23** 14.23 Səniino 3.20. **14:24** 14.24 7.16. **14:26** 14.26 14.16. **14:27** 14.27 16.33; 20.19,21. **14:28** 14.28 8.14. **14:29** 14.29 13.19. **14:30** 14.30 12.31. **14:31** 14.31 15.10; Mat. 26.46.

1 "Nyi nē tantanyitē ɛnfwē inabi, Daadē ɛsē nē ɛndē hada dē ɛnfukii. 2 Agi pwaatēginē nē ci ciinē n̄ga ɛnfwē ɛtē pooshi ka poonē n̄ga'ə. Ma ɛtē ca pōo n̄ga'ə, ca hadatēgi, kaa ca shii ndzaanē camē, ca pōo lan̄jē. 3 Ma unē, camē nuunē dē dzēgunētē jigunyii koonē. 4 Ndzaamē lēbē da nyi, nya ndzaa lēbē doonē naaki. Pooshi baladzane n̄ga ɛnfwē ka poonē ci saakii madzaamē ci ma'ə ashi diikii. Ha'ə ɛsē, pooshi unē ka poonē, madfa pooshi unē lēbē da nyi.

5 "Nyi nē ɛnfwa, unē nē baladzane n̄ga ɛnfwa. Ma ɛndētē lēbē da nyi, ashikii nē nyi ɛsē, ci ca pōo lan̄jē, acii madfa pooshi nyi, pooshi uushi cuuna mbee ka d'atēnē. 6 Ma ɛndētē pooshi lēbē da nyi, ka kaginē nē ɛn̄ji tē ci makē baladzane n̄ga ɛnfwa, ca huurēgi, ɛn̄jē a dzatēgi dē baladzanēkii, ɛn̄jē a kaanē gunē, ca ɛtsagi. 7 Madfa kē ndzaa unē lēbē da nyi, kē ndzaa wabēnaaki lēbē doonē ɛsē, ka kēdiinē nuunē patēnē n̄ga uushi'inē ɛtē cuuna moo, ka upaanē nuunē ɛsē. 8 Madfa kē ndzaa unē makē ɛnfutē ca pōo lan̄jē, ka kiranē nuunē d'uuunuunē ka Daadē. Ci na baarii oo'i, ɛn̄ji nē'unē tē nyi nuunē. 9 Kē uu'i nyi tuunē makē sētē uu'i Daadē tē nyi. Ndzaamē agi uufēnaaki. 10 Madfa kē nē'utuunē sētē bii nyi koonē, ka ndzaanē nuunē agi uufēnaaki, makē sētē nē'utē nyi ndilē ndilē tē sētē bii Daadē ka nyi, nya ndzaanē agi uufēnaakii ɛsē.

11 "Ma bii nyi koonē ɛtsa, kaa moodasēkaaki a ndzaanē ahadoonē, moodasakē goonē a mbu'u ɛsē. 12 Ma bariyaaki, uufēshimē, makē sētē uu'i nyi tuunē. 13 Ma mad'uuunē uufēnē ɛtē ci ɛndē a uufē tē guviinēkii, vigi ɛpinaakii ka putatii. 14 Ma unē, madfa kē nē'utuunē sētē bii nyi koonē, guviinēki nuunē. 15 Paa nyi ka 'wanē tuunē ɛn̄ji slēnaaki ma'ə. Acii ma ɛndē slēna, paa ci ka shii sētē ci Slandanēkii a dā. Guviinēki 'wanēki tuunē, acii kē bii nyi koonē patēnē n̄ga sētē fii nyi ama Daadē. 16 ɛntaa unē ta'i tē nyi, amma nyi ta'i tuunē, nyi kavē tuunē koonā dzē ka ɛji pawē lan̄jē, waatoo pawētē pooshi ka uudēnē shan̄jē. Madfa kē d'ii unē ha'ə, ka viinē nē Daadē koonē taa mi kēdii unē aciikii dē lēmēki. * 17 Ci d'ii cii kya ba koonē, uufēshimē."

*Ushapaanē n̄ga ɛn̄ji *duuniya tuunē*

18 "Madfa kē ushapaa duuniya tuunē, buurētēmē oo'i, tē nyi 'watēgi tii ushapaanē. 19 Maci n̄ga duuniya nuunē, kadfa ka uufēnē nē duuniya tuunē. Amma kē ta'i nyi tuunē tsan̄jē agi duuniya, ɛntaa natii nuunē. Ci d'ii ushapaa tii tuunē. 20 Buurētēmē sētē bii nyi koonē tuu'inē, pooshi mava ca palee ka Slandanēkii. Ci d'ii, madfa kē cibeē tii ka nyi, ka cibeenē nē tii koonē noonē ɛsē. Madfa kē nē'utē tii dzēgunēnaaki, ka nē'utēnē nē tii noonē ɛsē. 21 Amma ka d'anē nē tii koonē patēnē n̄ga uushi'iitsa acii d'ii unē ka naaki, acii pooshi tii shii tē ɛndētē slēkē ka nyi. 22 Maci pooshi nyi shi, nya wabē ka tii, kadfa pooshi 'waslyakēnatii kēshi tē tii. Amma makē sētē d'ii ci ɛtsa, pooshi ragwa mbērēfēnētii acii 'waslyakēnatii. 23 Taa wu patē ushapaa tē nyi, tē Daadē ushi ci ɛtsa. 24 Maci pooshi nyi d'ad'ii uushi'inē ahadatii ɛtē pooshi ɛndē sha d'ii tsarēkii makē ɛtsa, kadfa pooshi 'waslyakēnatii kēshi tē tii. Amma kē nē tii ka uushi'iitsē d'ii nyi, patē da ha'ə kē kaaree tii keenē inē da Daadē. 25 Ma d'ii ɛtsē patē, kaa sētē nyaahē ɛn̄ji asakē bariyatii a ndzaa ka tantanyinē ɛtē bii ci: 'ɛntaa uushi d'ii nyi ka tii kaaree tii ka nyi.'

26 "Kadē nē Matsakē tuunē a shi d'acii Daadē, waatoo Malaaba Ma'yanē. Ci na baarēgi pan̄jēranē tē goongaanē n̄ga ɛntarjē. D'acii Daadē nii kya slēkē koonē ka ci, ca wabē agyanēki ɛsē. 27 Ma unē, ka wabēnē nuunē agyanēki, acii daga saa'itē 'watēgi nyi dzēgunēnē ka ɛn̄ji naamē doonē.

16

1 "Ma bii nyi koonē ɛtsē patē, acii goona ɛnyi aaba'ə agi nē'unē tē nyi. 2 Kadē nē ɛn̄jē a laakēgi tuunē asakē *kuvē dē'wanyinē. Tē'i saa'i na shi ɛsē, taa wu ca bēlē tuunē, ka n̄gērōnē nē ci makē paslōnē nē ci ka paslōnē ka ɛntarjē dē d'anē ha'ə. 3 Ma nē ɛn̄jē a dā koonē ɛtsē patē, acii pooshi tii shii tē Daadē taa tē nyi. 4 Amma ma bii nyi koonē ɛtsa, koonā shii buurētēnē oo'i, kē shi nya bii koonē ha'ə saa'itē nē sēkii a dā."

Slōnē n̄ga Malaaba Ma'yanē

15:1 15.1 Hoos. 10.1; Jab. 80.9-12. **15:2** 15.2 Mat. 3.10. **15:3** 15.3 13.10. **15:4** 15.4-5 6.56; 15.7,10,16; Rooma 11.17-18; 2 Koor. 3.5; 4.7; 1 Yoo. 2.6,28; 3.6,24. **15:6** 15.6 Mat. 7.19. **15:7** 15.7 15.16. **15:8** 15.8 14.13; 17.1. **15:9** 15.9 13.1; 5.18. **15:10** 15.10 14.15. **15:11** 15.11 16.22,24; 17.13; 1 Yoo. 1.4. **15:12** 15.12 13.34; 1 Yoo. 4.11. **15:13** 15.13 10.11. * **15:16** 15.16 14.13; 15.7; 16.23-24; Mat. 18.19; 1 Yoo. 3.22; 5.14-15; nyi ta'i tuunē: Yoo. 6.70; 13.18. **15:17** 15.17 13.34. **15:18** 15.18 7.7. **15:20** 15.20 13.16. **15:21** 15.21 16.3. **15:22** 15.22 9.41. **15:23** 15.23 Luka 10.16; Yoo. 5.23; 1 Yoo. 2.23. **15:24** 15.24 5.36. **15:25** 15.25 Jab. 69.5; 35.19. **15:26** 15.26 1.15; 5.36; 14.16; 1 Yoo. 5.6-9. **15:27** 15.27 1.14; Slōnē 1.8; 1 Yoo. 1.2; 4.14. **16:2** 16.2 9.22. **16:3** 16.3 15.21. **16:4** 16.4 13.19.

“Ma dñi pooshi nyi bii koonə uushi'iitsee daga ñukə, acii ka hakii naamə. ⁵ Amma makə wanyinə ka palənə aabii Əndətə sləkə ka nyi, ci dñi cii kya bađi koonə əndzə'i. Taa ñgahi kə bii nyi koonə ka palənə nə nyi, amma pooshi əndə ahadoonə ləđuyi ka nyi taa aama cii kya dzə. ⁶ Wata una bəzəđi səkə puta bii nyi ha'ə. ⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə, gəđə palənaaki koonə, acii mađa pooshi nyi pyalə, pooshi Matsakə tuunə na shi koonə. Amma maa kə pyalə nyi, ka sləkeenə nə nyi koonə ka ci. ⁸ Maa kə shi ci əsə, ka baarəginə nə ci ka *duuniya taa mi nə 'waslyakəənə, da taa mi nə slənə sətə dagwakii. Ca baarii əsə oo'i, kadə nə Əntanjə a dā ka tii gəñwanə. ⁹ Ka baariinə nə ci ka tii oo'i, kə slənyi tii 'waslyakəənə makə dñi ci pooshi tii vii ka nyi goonđa. ¹⁰ Ka baariinə nə ci ka tii əsə oo'i, dagwakii nə slənaaki, makə dñi ci aabii Daadə cii kya palə, pooshi unə ka neenə ka nyi ma'ə. ¹¹ Ka baariinə nə ci ka tii əsə oo'i, kadə nə Əntanjə a dā ka tii gəñwanə, acii ma ñwanja ñđa duuniyana, kə uugi ci upaa naakii.

¹² “Lanjə nə uushi'inə amaki ñđa banə koonə, amma ma əndzə'i, ka đaginə lanjə ka nuunə ka əsətənə. ¹³ Yoo, maa kə shi Ma'yanə ətə na baarəđi goonđaənə ađyanə Əntanjə, ka dzəgunətənə nə ci koonə rəđwa ñđa goonđaənə patə. Əntaa də baawəđaakii saakii nii kəya wabə, amma sətə fii ci nii kəya ba. Ka banə nə ci koonə uushi'iitə na shi. ¹⁴ Kadə nii kəya đuunətə tə nyi, acii uushi'iitə wabi nyi nii kəya ñgəđə, ca ba koonə. ¹⁵ Patənə ñđa sətə marii Daadə, naaki. Ci dñi fii unə bii nyi, ma Ma'yanəkii, ka ñgərənə nə ci sətə vii nyi ka ci, ca ba koonə.”

Mabətəsəkə da moodasəka

¹⁶ “Ma aakəñwa gi'u, pooshi unə na nee ka nyi. Ma ta'avənə gi'u daaba'əkii əsə, ka neenə nuunə ka nyi.” ¹⁷ Wata hara lyawarənaakii a ləđwa ahadatii, “Mi cii kəya moo banə kwa? Kə bii ci kaamə, ma aakəñwa gi'u, pooshi amə na nee ka ci; ma ta'avənə gi'u daaba'əkii əsə, ka ənənə naamə ka neenə ka ci. Ca ba əsə, acii dñi ci aabii Dii cii kəya dzə. ¹⁸ Mi sanjə ci 'aakəñwa gi'u' a moo bana? Pooshi amə shii sətə cii kəya wabə ađyanəkii.”

¹⁹ Kə shii Yeesu oo'i, ñđa'ə ka tii nə ləđwanə ka ci, wata əñki ci ka tii, “Ma aakəñwa gi'u, pooshi unə na nee ka nyi. Ma daaba'əkii gi'u əsə, ka neenə nuunə ka nyi. Ci nə sətə tuuna laagwa ahadoonə ađyanəkii kwa? ²⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma unə, ka tuunə nuunə, una ñgəərə ma, amma ma *duuniya, ka đanə nə tii moodasəka. Ka bəzənə nə səkəunə, amma ka zə'unə nə mabətəsəkə goonə ka moodasəka. ²¹ Maa kə uugi saa'i ñđa minə đanə kaa kya pawə, ka bəzənə nə səkətə acii kə mbu'ya saa'itə ñđa sa bwaneə. Amma maa kə pwayi ki uuzənəkii, wata bwaneakii a zaanə ka ki, acii ka moodasəkə nə ki ñđa pawə uuzənə aasəkə duuniya. ²² Ha'ə dñi nuunə. Ma əndzə'i, ka mabətəsəkə nuunə, amma ka ənyanə nə nyi aabii unə, ka đanə nuunə moodasəkə ka shanjə, waatoo tsarə ñđa moodasəkə ətə pooshi əndə gutsəginə unə unə.

²³ “Maa kə mbu'ya uusərata, pooshi uushi tuuna kədii acikii. Tantanyinə cii kya ba koonə, Daadə na vii koonə taa mi patə kədii unə aciikii də ləməki. ²⁴ Ca'ə mbu'ya ka ənshinə, pooshi unə kədii taa mi də ləməki. Ma đanuunə, kəđiimə, ka upaanə nuunə, kaa moodasəkə goonə a shii ndzaanə sarai yadə uushi agikii.”

*Jaalanə ađyanə *duuniya*

²⁵ “Kə dñi nyi koonə wabənə ađi wabənə ka ba koonə də uushi'iitə. Amma tə'i saa'i na shi ətə pooshi nyi na dā koonə wabənə ađi wabənə ma'ə. Panjəranjə panjəranjə nii kya wabə koonə ađyanə Daadə. ²⁶ Maa kə mbu'ya uusərata, ka kəđiinə nuunə aciikii də ləməki. Mabamə nyi koonə əsə, nyi na kədii aciikii ka putə goonə. ²⁷ Acii Daadə də naakii nə maa, kə uu'i ci tuunə. Ma uu'i ci tuunə, acii unə maa, kə uu'i unə tə nyi, una vii goonđa oo'i, daciikii shi nyi. ²⁸ Weewee daci Daadə shi nyi aasəkə duuniya. Ma əndzə'i əsə, aabii Daadə cii kya ənə, nya bwasee ka duuniyana.”

²⁹ Wata əñki lyawarənaakii ka ci, “Wahətsə ka wabənə panjəranjə panjəranjə ha'ə dñi, yadə wabənə ađi wabənə agikii. ³⁰ Kə shii inə ha'ə dñi oo'i, kə shii hə patənə ñđa uushi'inə, kə shii hə sətə a ədzəmiinə taabu'u ləđuyi inə amaku. Ətsə ha'ə kavə tiinə ka vii goonđa oo'i, daci Əntanjə shi hə.”

³¹ Əñki Yeesu ka tii, “Bahə kə vii unə goonđa nii? ³² Acii tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa ətə nuuna təkəđi patə, taa wu patə ca palə saakii, una bwasee ka nyi, nyi daanəki. Amma əntaa nyi daanəki tanyi, acii ma Daadə, ađiiki nə ci. ³³ Ma bii nyi

koonə ət̥sa, koonə shii ndzaanə agi jamənə agi ləbəənə libuunə da nyi. Ka cibeenə nə duuniya koonə. Amma kəsəmə ədzəma, acii kə jaalii nyi agyanə duuniya.”

17

Da də'wa nga Yeesu ka putə nga lyawarənaakii

¹ Makə uudəpaa Yeesu wabə uushi'iitsa, wata ca tsaamə aadəgyə, əŋki ci, “Daadə, kə uugi saa'i mbu'yanə. Baarii duunuunaaki ka ənja, kaa nya baarii ka tii naaku əsə.

² Acii kə vii hə ka nyi baawəda agyanə patənə nga əndə shiŋkinə, kaa nya shii vii əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə ka ənjitə vii hə ka nyi patə. ³ Ma əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, ci nə shiinə tə hə Əntanfə rəŋwə dyanə Əndə goonŋa da shiinə tə nyi Yeesu Aləmasiihu ətə sləkee hə. ⁴ Ma nya, kə baarii nyi duunuunaaku asəkə duuniya. Kə uudəpaa nyi slənətə vii hə ka nyi kaa nya də. ⁵ Daada, ma əndzə'i, duunətə tə nyi gatə ka hatə dīi hə dave, makə sətə duunətə hə tə nyi saa'itə duuniya ma'ə matagamə.

⁶ “Kə bii nyi tə hə ka ənjitə tadəgi hə tə tii tsanə agi duuniya, ha vii ka nyi. Naaku nə tii, ha vii ka nyi tə tii əsə. Kə nə'utə tii wabənaaku. ⁷ Ma əndzə'i, kə shii tii oo'i, patənə nga sətə vii hə ka nyi, daciiku ca shi. ⁸ Kə bii nyi ka tii wabəətə vii hə ka nyi, kə liwə tii əsə, kə shii tii tantanyinə oo'i, daciiku shi nyi, təya vii goonŋa oo'i, hə sləkee ka nyi.

⁹ “Wanyinə ka də də'wa ka putatii. Əntaa putə nga *duuniya patə cii kya də də'wa, amma ka putə nga ənjinə vii hə ka nyi, acii naaku nə tii. ¹⁰ Patənə nga ənjaaki naaku. Patənə nga ənjaaku əsə, naaki nə tii. Dashitii əsə ci ənjə a nee ka duunuunaaki.

¹¹ Wanyitə ka dzənə aabiiku. Paa nyi ma'ə a duuniya. Amma ma təya, a duuniya nə tii. Malaaba Daada! kaka'atə tə tii də baawəda nga ləməku ətə vii hə ka nyi, kaa təya ndzaanə ka ma rəŋwə. * ¹² Ma saa'itə nyi ahadatii, kə kaka'atə nyi tə tii də baawəda nga ləməku ətə vii hə ka nyi, agi nəhənə nə nyi tə tii. Taa rəŋwə pooshi əndə sha zii agitii, macfaamə əndətə rəŋwə, waatoo, əndə nga gunə. Ma dīi ha'ə, kaa sətə bii malaaba ləkələkatə a ndzaa ka tantanyinə.

¹³ “Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aabiiku. Ma bii nyi uushi'iitə asəkə duuniya əsə, kaa təya shii ndzaanə də moodasəkaaki, ca ndzaanə sarai a ədzəmətii. ¹⁴ Kə bii nyi ka tii wabənaaku. Kə ushapaa *duuniya tə tii, acii dīi tii əntaa nga duuniya, makə sətə dīi nyi əntaa nga duuniya əsə. ¹⁵ Ma cii kya kədii aciiku, əntaa kaa ha fədəgi tə tii ganə a duuniya, amma kaa ha kaka'agi tə tii acii ma'waslyakə əndətsa. ¹⁶ Makə sənə dīi nyi əntaa nga duuniya, ha'ə nə tii əsə, əntaa nga duuniya nə tii. ¹⁷ Zhi'ee ka tii, təya ndzaa camə ka hə saaku, təya shii goonŋaanə nga wabənaaku. ¹⁸ Wanyinə ka sləkeenə ka tii aasəkə duuniya, makə sətə sləkee hə ka nyi aasəkə duuniya naaku əsə. ¹⁹ Wanyinə ka vii naaki nə ka hə ka putatii. Tii maa, kaa təya shii mbee ka vii natii nə ka hə əsə də goonŋaanə.

²⁰ “Əntaa wata ka putatii cii kya də də'wa, amma da i ka putə nga ənjitə na vii ka nyi goonŋa putə nga fa Njuni Habara amatii. ²¹ Agi danə nə nyi də'wa kaa təya shii ndzaanə ka ma rəŋwə patə. Daadə! wa təya ləbə daanwə, makə sənə dīi anwə. Wa təya ndzaanə ka ma rəŋwə, kaa duuniya a shii oo'i, hə sləkee ka nyi. ²² Ma duunuutə vii hə ka nyi, ci vii nyi ka tii, kaa təya shii ndzaanə ka ma rəŋwə makə sənə dīi anwə rəŋwə. ²³ Waatoo nya ndzaanə ashitii, hə əsə ha ndzaanə ashiki, təya ndzaanə rəŋwə ka shaŋə, kaa duuniya a shii oo'i, hə sləkee ka nyi. Ma hə əsə, kə uu'i hə tə tii makə sənə uu'i hə tə nyi.

²⁴ “Daada! ma ənjinə vii hə ka nyi, nga'ə ka nyi kaa təya ndzaanə ka hatə nii kya ndzaanə, kaa təya shii neenə ka duunuunaaki ətə vii hə ka nyi. Ma vii hə ka nyi, acii kə uu'i hə tə nyi daga duuniya ma'ə matagamə. ²⁵ Daadə Əndə goonŋa, pooshi duuniya shii tə hə, amma ma nya, kə shii nyi tə hə. Ma ənjinə əsə, kə shii tii oo'i, hə sləkee ka nyi. ²⁶ Kə bii nyi tə hə ka tii, ka dzənə nə nyi aakəŋwa də banə ka tii ha'ə əsə, kaa uudəətə cii kwa uudə tə nyi a ndzaanə ashitii, nyi maa, kaa nya shii ndzaanə ashitii.”

16:33 16.33 7.7; 14.27; 1 Yoo. 5.4. **17:1** 17.1 2.4; 11.4; 12.16,23,41; 13.31-32; 14.13; 15.8; 16.14; 17.10,22,24.
17:2 17.2 3.35; 5.24; Mat. 28.18. **17:3** 17.3 1 Yoo. 5.20. **17:4** 17.4 4.34. **17:5** 17.5 1.1-2; 8.58; 17.24.
17:6 17.6 17.26. **17:10** 17.10 15.8. * **17:11** 17.11-12 6.39; 13.18; ndzaanə ka ma rəŋwə: 10.30; 17.21-23; Gal. 3.28. **17:13** 17.13 15.11. **17:14** 17.14 7.7; 8.23. **17:15** 17.15 Mat. 6.13; 2 Tees. 3.3; 1 Yoo. 5.18. **17:18** 17.18 20.21. **17:21** 17.21-23 5.18; 17.11. **17:24** 17.24 12.26; 17.5. **17:25** 17.25 1.9-10; 8.55; Mat. 11.25-27. **17:26** 17.26 17.6.

18

*Kəsənə tə Yeesu**(Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53)*

¹ Makə uudəpaa Yeesu də'watsa, təya madə tii da lyawarənaakii, təya tanəgi təhwane nga Kidəroonə. Ma dava, tə'i səkətsanə. Wata Yeesu tii da lyawarənaakii a dəməgərə aasəkə tsanəkii. ² Ma Yahuda, əndə viinə tə Yeesu ka ənja, kə shii ci hakii, acii kə izee Yeesu tii da lyawarənaakii ka dzənə aadəvə. ³ Wata Yahuda a palə aadəvə aasəkə tsanə tii da soojiinə nga Rooma da ənji nəhə yi nga Əntanjə. Ma təya, madiigərə limanyinə da *Farisanyinə sləkee ka tii. Təya fədəənə uushi'inə nga paginatii da i tikisanyinə aciitii.

⁴ Ma Yeesu, kə shii ci sətə na slənə də ci patə, wata ca əntsahətə aakənwə, əŋki ci, "Tə wu daa cuuna ala?" ⁵ Əŋki tii, "Tə Yeesu əndə Nazaratu ciina alə." Əŋki ci ka tii, "Aa wanyina." Ma Yahuda əndə viinə tə ci aacii ənja, davə nə ci kənjə abiti. ⁶ Makə bii Yeesu ka tii, "Aa wanyina", wata təya ənəgi aaba'ə, təya kwaaləgi aa panə acii ŋgwalənə. ⁷ Yeesu a ənə ka ləgwanə ka tii, "Tə wu cuuna alə kwa?" Əŋki tii ka ci, "Tə Yeesu əndə Nazaratu." ⁸ Əŋki Yeesu ka tii, "Kə bii nyi koonə, wanyina. Madə tə nyi cuuna alə, wa hara ənjina a palə satii." ⁹ Ma bii ci ha'ə, kaa sətə wabi ci a ndzaanə ka tantanyinə, ətə bii ci, "Daada, taa rəŋwə pooshi ətə ətee nyi ağı ənjitə vii hə ka nyi."

¹⁰ Ma Piita, da i ŋgila purəŋanaakii nə ci. Wata ca də'yagi, ca patsəgi limə ciizəmanə nga mava nga gawa nga limanyinə. Maləcisə nə ləmə ŋga mavakii. ¹¹ Wata əŋki Yeesu ka Piita, "Ənəgərə də ŋgila purəŋanaaku! Ma nə hə ka nəhənə, pooshi nyi ka sağı cibəənə vii Daadə ka nyi kwa?"

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Anasə*

¹² Wata soojiinə nga Rooma da gawatii da i ənji nəhə yi nga Əntanjə, təya kəsə tə Yeesu, təya anəgi tə ci. ¹³ Aakəŋwacii Anasə 'watəgi tii kərənə tə ci. Ma Anasə, iirə gawə ŋga limanyinə nə ci. Ci nə sərəhu ŋga Kayafasə, gawə ŋga limanyinə ağı ətə fəza. ¹⁴ Ma Kayafasə, ci sha bii ka *gayinə ŋga Yahudiinə oo'i, gədə əntənə ŋga əndə rəŋwə putə ŋga ənji patə.

*Banə ŋga Piita oo'i, mashiimə ci tə Yeesu**(Mat. 26.69-70; Mar. 14.66-68; Luka 22.55-57)*

¹⁵ Kəsənətii tə Yeesu, wata Piita tii da əndə'i *lawara a nə'u tə ci. Ma lawarətsa, kə shii gawə ŋga limanyinə tə ci ka shaŋə, wata ənjə a bwasee ka ci, ca dəməgərə atsa Yeesu aasii aahaakii. ¹⁶ Ma Piita, a uura mayi ənəgi ci. Wata lawarətə shii gawə ŋga limanyinə tə ci a ənya aaba'ə, ca ba ka əndə'i kadəma ətə ca nəhə uura maya, wa kya giməgərə də Piita aasəkə yi. ¹⁷ Əŋki kadəmətə ka Piita, "Əntaa rəŋwə nə hə ağı *lyawarənə ŋga əndətsə nii?" Əŋki Piita, "Aa'a, pooshi, əntaa nyi."

¹⁸ Ma ka saa'ikii, tə'i ərə. Acii ha'ə kə hənətə maviinə da ənji nəhə yi nga Əntanjə gunə kaa təya 'utə. Wata Piita a əntsahə aabiitii ka 'utətə shishinəkii.

*Laagwanə ŋga *Anasə ka Yeesu**(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Luka 22.66-71)*

¹⁹ Ma Anasə gawə ŋga limanyinə, kə laaguyi ci ka Yeesu uushi'inə aqyanə lyawarənaakii da dzəgunənaakii. ²⁰ Əŋki Yeesu ka ci, "Panğəranə nji kya dzəgunə ka ənja. Patənə ŋga dzəgunənaaki əsə, asəkə *kuvə də'wanyinə da asəkə *yi ŋga Əntanjə nji kya dzəgunə. Ənjə a dzatə də nə patə ka fanə, paa nyi sha wabi taa mi ma'umbeekii.

²¹ Ka mi dīi cii kwa ləgwa amakya? Ləgwatə ama ənjitə nja fa tə nyi. Ma təya, kə shii tii sətə bii nyi."

²² Makə wabi Yeesu ha'ə, wata əndə'i əndə nəhə yi nga Əntanjə a tsa ka ci meeciinə, əŋki ci ka ci, "Makə ətsə wabənəku ka gawə ku?" ²³ Əŋki Yeesu ka ci, "Madə tə'i uushi bii nyi bwayakii, bawə ka taa wu ganə tə səkii. Amma madə goŋga nə sətə bii nyi, ka mi digə hə tə nya?" ²⁴ Wata Anasə a sləkee ka kərənə tə ci ma'anəkii aakəŋwacii Kayafasə gawə ŋga limanyinə.

*Ənənə ŋga Piita ka hiweənə tə shiinə tə Yeesu**(Mat. 26.71-75; Mar. 14.69-72; Luka 22.58-62)*

²⁵ Ma Piita, ma'ə gatə kənjə ca 'utə guna, wata əŋki hara ənji ka ci, "Əntaa rəŋwə nə hə ağı lyawarənə ŋga əndətsə nii?" Amma kə hiwee ci, əŋki ci, "Pooshi, əntaa nyi."

²⁶ Tə'i əndə'i mava n̄ga gawə n̄ga limanyinə davə, waatoo duure n̄ga ətə patsəgi Piita liminəkii, kə jikəvə ci, əŋki ci, "Pooshi nyi nee ka hə aabiikii asəkə tsanə nii?" ²⁷ Wata Piita a tsakə hiweenə, əŋki ci, "Pooshi." Pii wata ga'ə gyaagya a wagi.

*Yeesu akəŋwacii *Pilaatu*

(*Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Luka 23.1-5*)

²⁸ Pukənə n̄ga ha tsədəkə, ənjə a n̄gərə tə Yeesu asii ga Kayafasə, ənjə a kərə tə ci aaha n̄gwaməna. Ma *gayinə n̄ga Yahudiinə, pooshi tii gimə da i tii aasii aaha n̄gwaməna, acii n̄ga'ə ka tii nə ndzaanə malaabakii, kaa təya shii mbee ka adə zəmə n̄ga kumənə n̄ga *Pasəka. ²⁹ Wata n̄gwaməna ətə dii ləməkii Pilaatu a dəməgi, ca dzə ka ləgwənə amatii, əŋki ci, "N̄gutə 'waslyakəənə dii əndənə koonə kwa?" ³⁰ Ma nə uushi jikəvə tii, "Maci pooshi ci dii 'waslyakəənə, kada pooshi inə kira tə ci aakəŋwacii ku." ³¹ Əŋki Pilaatu ka tii, "Aa n̄gərəmə tə ci, una dzə ka da ka ci gəŋwanə makə sətə bii bariya goona." Əŋki tii ka ci, "Ma inə, pooshi ənji vii keenə rəgwa n̄ga bələgi ənda." ³² Ma slənyi ətə patə, kaa sətə bii Yeesu a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ci, ka madeenə nə ənji ka ci aadəgyə.

³³ Pilaatu a ənəgərə aasii, ca 'wa tə Yeesu, əŋki ci ka ci, "Hə nə n̄wan̄wə n̄ga *Yahudiinə kwa?" ³⁴ Əŋki Yeesu ka ci, "Hə saaku buurətə wabəətsə nii, anii əndə'i əndə bii ka hə ayanəkya?" ³⁵ Əŋki Pilaatu ka ci, "Ma nə hə ka nəhənə, əndə Yahuda nə nyi kwa? Amə ənjaaku tii da madiigərə limanyinə vii tə hə ka nya. Mi slənyi hə san̄a?" ³⁶ Əŋki Yeesu ka ci, "Ma n̄wan̄wuunaaki, əntaa n̄ga duuniyana. Maci ma dii n̄ga duuniyanə nə n̄wan̄wuunaaki, kada ma ənji nə'unə tə nyi, ka panə nə tii putə n̄ga viinə tə nyi ka gayinə n̄ga Yahudiinə. Pooshi, əntaa n̄ga hanə nə n̄wan̄wuunaaki." ³⁷ Wata Pilaatu a ləgwa ka ci, "Aa n̄wan̄wə nə hə ənə kwa?" Əŋki Yeesu, "Hə bii oo'i n̄wan̄wə nə nyi. Ma pwayi ənji tə nyi, shi nyi aa duuniya, kaa nya shi ka wabənə agyanə rəgwa n̄ga goon̄gaanə. Taa wu patə ndzaanə ka əndə goon̄ga, aghi fanə nə ci tə nyi." ³⁸ Əŋki Pilaatu ka ci, "Mi nə rəgwa n̄ga goon̄ga əsə dii?"

Lagi gəŋwanə n̄ga bələnə tə Yeesu

(*Mat. 27.15-31; Mar. 15.6-20; Luka 23.13-25*)

Wata Pilaatu a ənə aabii ənji agyə, əŋki ci ka tii, "Ma nyi, paa nyi nee ka bwaya sətə dii əndənə. ³⁹ Amma makə sətə dii alə'aada goonə, taa guci aghi kapaanə nə nyi koonə əndə fureshina aghi kumənə n̄ga Pasəka. N̄ga'ə koonə nya kapaa koonə tə n̄wan̄wə n̄ga Yahudiinə kwa?" ⁴⁰ Wata təya madēe ka uuratii ka banə, əŋki tii, "Poosha, kapaa keenə tə Barabasə." Ma Barabasə, əndə maabə nə ci.

19

¹ Wata Pilaatu a ba ka ənjə a fəslə tə Yeesu də uu'yanə. ² Soojiinə a n̄gərə dəha, təya fuudətə ka Yeesu makə madijənə, təya n̄gavə ka ci aanəkii. Təya n̄gərə madizə kəjeerənə, təya n̄gavə ka ci. ³ Təya əntsahətə aabiikii, əŋki tii ka ci, "Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, n̄wan̄wə n̄ga Yahudiinə." Təya tsərə ka ci meeciinə.

⁴ Pilaatu a ənə ka gimaginə agyə, əŋki ci ka dabaala, "Ka n̄giraginə nə nyi koonə tə ci aahanə kaa nya baarii una nee oo'i, pooshi uushi lii nyi ashikii bwayakii bahə bələnə tə ci." ⁵ Wata Yeesu a gimagi agyə da i madijənə n̄ga dəha da i madizə kəjeeriitə ashikii. Əŋki Pilaatu ka tii, "Tsaaməmə! Waanə əndənə!" ⁶ Makə nee madiigərə limanyinə da ənji nəhə yi n̄ga Əntarjə ka ci, wata təya ba də n̄geerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!" Əŋki Pilaatu ka tii, "Aa n̄gərəmə tə ci, una dzə ka gwa'avənə. Ma nyi nə nyi, pooshi nyi nee ka bwaya uushi ashikii bahə bələnə tə ci." ⁷ Dabaala a ənə ka banə ka ci, əŋki tii, "Tə'i bariya geenə ətə bii tyasə see a bələ ənji tə ci, acii kə bii ci oo'i Uuzənə n̄ga Əntarjə nə ci."

⁸ Makə fi Pilaatu ha'ə, kə cakə n̄gwalənə kəsənə tə ci. ⁹ Wata ca ənəgərə aasəkə yaakii, ca dzə ka ləgwənə ama Yeesu, əŋki ci, "Da san̄ə shi ha?" Amma pooshi Yeesu jikə ka ci. ¹⁰ Wata əŋki Pilaatu ka ci, "Pa ha wabə acii ku kwa? Paa hə shi oo'i, tə'i nyi da baawəda n̄ga kapaanə tə hə taa gwa'avənə tə hə aashi ənfwa koo?" ¹¹ Əŋki Yeesu ka ci, "Ətə dii ci Əntarjə vii ka hə, ci dii nə hə da baawəda ənəki tanə. Acii ha'ə, ma əndətə vii tə nyi ka hə, tə'i ci da 'waslyakəənə lan̄ə ashikii, palee ka naaku." ¹² Makə fi Pilaatu ətə ha'ə, kə dii ci gazhi'waanə n̄ga kapaanə tə Yeesu. Amma əŋki dabaala də n̄geerənə, "Mada kə kapaa hə tə ci, kə ndzaa ci ətə, əntaa guva n̄ga maduunə

ɲwanɲwə ɲga ha də Rooma nə hə. Aci taa wu bii ɲwanɲwə nə ci, ɛndə daawaanə ɲga maduunə ɲwanɲwə nə ci ɛtsal!”

¹³ Makə fii Pilaatu wabəətsa, wata ca ɲgiragi tə Yeesu agyə, ca ndzaanə asəkə dɛgələ ɲga la gəɲwanə. Ma hakii, maɲəra'ə faariinə ɛtə ci ɛɲjə a 'wa də uura *Ibəraaniya "Gabata." ¹⁴ Ma saa'itə ci təya dā ha'ə, uusəra takərə, ka pukyatə ha ɲga uusəra ɲga Pasəka. Əɲki Pilaatu ka dabaala, "Wiitə ɲwanɲwə goonə!" ¹⁵ Təya ba də ɲgeerənə, ɛɲki tii, "Wa ɛɲjə a bələgi tə ci, wa ɛɲjə a bələgi tə ci. Wa ɛɲjə a gwa'avə tə ci aashi ɛɲfwa." Pilaatu a ləgwa amatii, ɛɲki ci, "Ŋga'ə koonə kaa nya gwa'avə ɲwanɲwə goonə aashi ɛɲfwə kwa?" Əɲki madiigərə limanyinə, "Maduunə ɲwanɲwə ɲga ha də Rooma tanə nə ɲwanɲwə geenə!" ¹⁶ Wata Pilaatu a vii tə Yeesu ka tii kaa təya gwa'avə tə ci aashi ɛɲfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ɛɲfwa

(Mat. 27.32-44; Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43)

Wata təya ɲgərə tə ci. ¹⁷ Təya ɲgərəvə ka ci ɛɲfwə ɲga gwa'avənə tə ci aashikii, təya palə, təya mbu'u ka hatə ci ɛɲjə a 'wa "ha ɲga kəɲwə na." Ma də uura Ibəraaniya, Gwaləgootə ci ɛɲjə a 'wa hakii. ¹⁸ Makə mbu'i tii aadəvə, təya gwa'avə tə ci aashi ɛɲfwa, təya gwa'avə da i hara ɛɲji bəra'i ɛsə, rəɲwə da ciizəmakii, rəɲwə da madzənakii. ¹⁹ Pilaatu a naahətə wabənə, ca vii ka ɛɲjə a tsa'avə dagyanəkii aashi ɛɲfwa. Ma sətə nyaahə ca, "Yeesu ɛndə Nazaratu ɲwanɲwə ɲga Yahudiinə." ²⁰ Əɲji lanə a janɲa, acii ma hatə gwa'avə ɛɲji tə ci aashi ɛɲfwa, pooshi dzadə da vərənə. Də uurranyinə kama kama makə nyaahə ci, waatoo uura Ibəraaniya, uura Latinə, da uura Gərikə. ²¹ Wata ɛɲki madiigərə limanyinə ka Pilaatu, "Ga ha naahə 'Ŋwanɲwə ɲga Yahudiinə.' Amma naahuu, 'Ma ɛndənə, ma bii ci, ci nə ɲwanɲwə ɲga Yahudiinə.'" ²² Əɲki Pilaatu ka tii, "Ma sətə nyaahə nyi, ha'ə ndzaanəkii manaahəkii!"

²³ Makə gwa'avə soojiinə tə Yeesu, kə ɲgirə tii kəjeerənaakii, təya təkəpaa ahadatii ɛɲfwadə. Amma tə'i ɛndə'i kəjeerənə. Ma kəjeerənəkii, pooshi ha ɲga gəɲuginə ashikii. ²⁴ Wata ɛɲki soojiinə ahadatii, "Gaama tsapaa ɛna. Kurataamə, kaama nee ka ɛndətə ca ɲgərə ahadaamə." Ma slənyi ɛtsə patə, kaa sətə bii malaaba ləkələkətə a ndzaanə ka tantanyinə, ɛtə bii ci, "Kə təkəpaa tii kəjeerənaaki ahadatii, təya kuratə aɲyanə ɛndə'i." Ha'ə dʒii soojiitə ɛsə.

²⁵ Ma atsaə Yeesu ci tsa'a aashi ɛɲfwa, davə nə i məci da cikəɲuci məci da Mariyaama minə ɲga Kəloopa da Mariyaama Magədalina. ²⁶ Kə nee Yeesu ka məci tii da ɛndə nə'unə ɛtə palee ci də uudənə, tii kəɲjə kəɲjə davə. Əɲki Yeesu ka məci, "Yaayi, uuzənaaku nə ci." ²⁷ Wata ɛɲki Yeesu ka ɛndə nə'uuta, "Muu nə ki." Daga ka saa'ita ɛndə nə'uutə a ɲgərə tə ki kaa kya ndzaanə gakkii asii.

Əntənə ɲga Yeesu

(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49)

²⁸ Makə shii Yeesu oo'i, ma ɛtsə ndzaa ci ɛtsa, kə uugi slənaakii patə, pooshi uushi mbədaanə, wata ɛɲki ci, "Meegiiriiki." Ma bii ci ha'ə, kaa sətə bii malaaba ləkələkətə a ndzaanə ka tantanyinə. ²⁹ Tə'i ɛbwə davə pasə da i mahwarəkinə asəkəkii. Əɲjə a ɲgərə soosa, təya shimutə agikii, təya kavə aama magərə muha, təya ka ka ci aamakii.

³⁰ Wata Yeesu a shibə, ɛɲki ci, "Kə uugi ha'ə." Ca gwanjəe ka nəkii, ca ɛntəgi.

Dzəbə shishinə ɲga Yeesu

³¹ Wata gayinə ɲga Yahudiinə a dzə ka ləgwanə ama Pilaatu kaa ɛɲjə a dzə ka biiyipaa sədə ɲga ɛɲjitə gwa'avə ɛɲji, təya ɲgyaaragərə tə tii aashi ɛɲfwa. Ma ləguyi tii ha'ə, acii ma pukətə ha ɲga uusərakii. *uusəra ɲga ɛpisəka, paa tii ka moonə kaa maməətə ɛɲjitə a ndzaanə aashi ɛɲfwa uusəra ɲga ɛpisəka. Malaabakii dərəva ɛsə nə uusəra ɲga ɛpisəkəkii. ³² Wata soojiinə a dzə ka biiyigi sədənyinə ɲga ɛɲjitə atanɲala Yeesu. ³³ Amma makə mbu'ya tii aabii Yeesu, ma nee tii, kə uugi ci ɛntənə, wata təya bwasee ka biiyigi sədəkii. ³⁴ Amma wata ɛndə'i sooja a dzəbəgərə uudəmaakii aashi Yeesu, wata pii idənə da ma'ine a əjagi ashikii. ³⁵ Ma ɛndətə nja tsaamə ɛtsə a slənə ha'ə, ci bii ɛtsa, koonə shii mbəe ka luuvənə noonə ɛsə. Ma sətə bii ci, goongə. Kə shii ci oo'i, goongə cii kəya wabə. ³⁶ Ma dʒii ɛtsə patə, kaa sətə bii malaaba ləkələkətə a ndzaa ka tantanyinə, ɛtə bii ci, "Taa ilaakii rəɲwə pooshi ka ɛbinə." ³⁷ Tə'i ɛndə'i ha ɛsə asəkə malaaba ləkələkətə ɛtə bii, "Ka tsaamənə nə ɛɲji tə ɛndətə jibə ɛɲji."

19:12 19.12 18.37; Luka 23.2; Slənə 17.7. **19:24** 19.24 Jab. 22.19. **19:25** 19.25 Mat. 27.55-56; Luka 23.49.
19:26 19.26 13.23. **19:28** 19.28 Jab. 22.16. **19:29** 19.29 Jab. 69.22. **19:31** 19.31 Dzək. 21.22-23. **19:34**
 19.34 1 Yooh. 5.6. **19:35** 19.35 15.27; 21.24. **19:36** 19.36 Jab. 34.20-21; Shig. 12.46. **19:37** 19.37 Zak. 12.10;
 Səniinə 1.7.

*Ngəðəna tə Yeesu**(Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56)*

³⁸ Ma daaba'a ətsa, kə shi Yusufu əndə vərənə nğa Arimatiya, ca dzə aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ngiragərə wə nğa Yeesu. Wata Pilaatu a vii ka ci rəgwa. Fanaakii ha'ə, wata ca palə ka ngiragərənə. Ma ca, əndə nə'unə tə Yeesu nə ci, amma əntaa paŋgəraŋə. Ngwaliikii acii *gayinə nğa Yahudiinə. ³⁹ Tə'i əndə'i əndə əsə dīi ləməkii Nikoodaməsə, ətə sha gi aabii Yeesu davəfə. Tii gi tii da Yusufu, ca nğərənə kuzhikinə nğa bəzənə aashi wa, ətə ci ənjə a 'wa 'miira' da 'alulə' magwazəkii. ⁴⁰ Wata ənjitsə bəra'i a nğərə wə nğa Yeesu, təya həfətə də marəma da i kuzəkəta, makə sətə dīi alə'aada nğa Yahudiinə nğa nğəədə ənja.

⁴¹ Tə'i əndə'i rə kədəhə da hatə bəli ənji tə Yeesu. Ma davə, tə'i kura gu'u ənda ətə pooshi ənji sha nğə'i əndə davə. ⁴² Makə dīi ci, ma pukətə hakii *uusəra nğa əpəsəka, kədəhə nə gu'ukii əsə, təya kagərə wə nğa Yeesu aadəvə.

20*Furəŋə nə gu'wa, pooshi wə ma'ə asəkəkii**(Mat. 28.1-8; Mar. 16.1-8; Luka 24.1-12)*

¹ Ma tsəfəkə uusəra alata, ha ma'ə məpukəmə, kə ma'i Mariyaama Magədalina, kya palə aanə gu'u. Ma gi ki, furəŋə nə gu'ukii, kə nğərəgi ənji faaratə nji amakii. ² Wata kya palə də huyinə aabii i Simoonə Piita da əndə'i əndə nə'unə ətə palee Yeesu də uudəfə, kya ba ka tii, əŋki ki, "Kə ngiragi ənji tə Slandanə a gu'u. Amma mashiimiinə hatə kapaa ənji tə ci." ³ Wata Piita da əndə'i əndə nə'utə a palə aama gu'ukii. ⁴ Tii patə bəra'i, təya palə də huyinə, amma kə huyipaa əndə nə'utə agyanə Piita, ci 'watə mbu'unə aama gu'ukii. ⁵ Ca gwanəanə, ca nēe ka marəmə davə, amma paa ci gimə aadəvə. ⁶ Simoonə Piita a shi daba'əkii paraŋə da dəməgərənə aasəkə gu'ukii. Ca lapaa marəmə davə dzəŋgwafə, ⁷ da i dara wa, amma pooshi ka hakii da marəməta, kə dŋgərəŋgi ci paŋgərəŋə saakii. ⁸ Wata əndə nə'utə ətə 'watəgi mbu'unə a dəməgərə aadəvə aa gu'u naakii, ca nēe, ca vii gooŋga. ⁹ Ma təya, dəŋə ka saa'ikii, paa tii paaratəgi də sətə bii malaaba ləkələkətə, oo'i tyasə ka madənə nə ci agi maməətə ənja. ¹⁰ Wata ənji nə'utə a ənə satii aasii.

*Jigaginə nğa Yeesu ka Mariyaama Magədalina**(Mat. 28.9-10; Mar. 16.9-11)*

¹¹ Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki davə ama gu'u ka tuunə. Ma kya agi tuunə, kya gwanəanə, kya tsaamə aadəvə aa gu'u. ¹² Wata kya nēe ka malaa'ikanyinə bəra'i da i kəjeerə uuda ashitii. Dasə dasə nə tii ka hatə nji Yeesu pərəbə, əndə'i rəŋwə ka hatə nji nəkii, əndə'i rəŋwə əsə, ka hatə nji səfəkii. ¹³ Təya ləgwa amatə, əŋki tii, "Mina, mi sanjə cii kwa təwa?" Əŋki ki ka tii, "Kə nğərəma ənji tə Slandanəki, pooshi nyi shii hatə kapaa ənji tə ci!"

¹⁴ Wata kya zə'ugi, kya nēe ka Yeesu kəŋə, amma pooshi ki shii oo'i, Yeesu ətsa. ¹⁵ Əŋki ci ka ki, "Mina, mi sanjə cii kwa təwa? Wu sanjə nə əndətə cii kwa ala?" Ma nə ki ka nəhənə, əndə slənə asəkə rə ca wafə da ki, əŋki ki ka ci, "Maduuna, madfa hə nğərəgi tə ci, bawə ka nyi hatə kapaa hə tə ci, kaa nya dzə ka nğərəginə!" ¹⁶ Əŋki Yeesu ka ki, "Mariyaama." Wata kya zə'ugi, kya muu də uura *Ibərəaniya, əŋki ki, "Rabbi!" makə banə, Maləma. ¹⁷ Əŋki Yeesu ka ki, "Ga ha kəsə tə nyi, acii ma'ə nyi manəmə zəkui' aabii Daadə. Amma duu aabii ndzəkəŋushi'inəki, ha ba ka tii oo'i, ka ənənə nə nyi aabii Daadə, waatoo, Dəsənuunə, Əntaŋfwaaki, waatoo, Əntaŋfə goonə." * ¹⁸ Wata Mariyaama a dzə ka banə ka ənji nə'unə oo'i, kə nēe ki ka Slandana, kya batə ka tii sətə bii ci ka ki.

*Jigaginə nğa Yeesu ka lyawarənaakii**(Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49)*

¹⁹ Ma uusəra alatəkii ha'ə əsə kədəwanə, kə dzii *lyawarənə də na, təya pə'əənə makuvə aanətii, nğwalii tii acii gayinə nğa Yahudiinə. Wata Yeesu a dəməgərə, ca kəŋəanə ahadatii, əŋki ci ka tii, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə." ²⁰ Makə baği ci ka tii ha'ə, wata ca bəarii ka tii səkəciinəkii da taŋgalakii. Wata kə dīi lyawarənə moodasəkə ka shaŋə nğa nēenə ka Slandana. ²¹ Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə. Makə sətə sləkəe Daadə ka nyi, ha'ə cii kya sləkəe

19:38 19.38 9.22. **19:39** 19.39 3.1-2. **19:40** 19.40 12.7. **20:2** 20.2 13.23. **20:6** 20.6-7 11.44. **20:9**

20.9 Jab. 16.10-11; Luka 24.26-27; Slənə 2.25-31; 1 Koor. 15.4. **20:13** 20.13 20.2. **20:14** 20.14 21.4; Luka 24.16.

* **20:17** 20.17 ndzəkəŋushi'inəki: Rooma 8.29; Ibər. 2.11-12. **20:19** 20.19 9.22; 14.27; 20.1. **20:20** 20.20 19.34;

20.25,27.

koonə əsə.” ²² Makə bagi ci ha'ə, wata ca ədəvə ka tii əpinaakii, əŋki ci ka tii, “Luume Malaaba Ma'yanə. ²³ Mada kə tifyagyuunə ka ənji 'waslyakənatii, kə tifyagi Əntanfə ka tii. Mada pooshi unə tifyagi ka tii, pooshi ənji ka tifyaginə ka tii əsə.”

Yeesu tii da Tooma

²⁴ Ma rəŋwə agi lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, waatoo Tooma ətə ci ənjə a 'wa 'Huyirənə,' paa ci davə saa'itə shigərə Yeesu. † ²⁵ Wata hara lyawarənə a ba ka ci, əŋki tii, “Kə nee inə kə Slandana.” Amma əŋki Tooma ka tii, “Madaamə nyi kə nee ka baavənyinə ŋga kuusa asəkə ciikii, nya təbətə də ciinəkii patə da i tanjalakii, pooshi nyi ka luuvənə shaŋə.”

²⁶ Ma daaba'ə luuma rəŋwə, kə ənyi lyawarənə ŋga Yeesu ka dza də na, təya pa'əənə makuvə aanətii. Ma saa'ikii, davə nə Tooma. Mara'əkii nə makuva, amma wata Yeesu a dze, ca kəŋaanə ahadatii, əŋki ci ka tii, “Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə.” ²⁷ Əŋki ci ka Tooma, “Kavə ciinəku aahanə, ha tsaamətə ciinəki, ha ŋgərə ciinəku, ha kavə aatəŋgalaki. Bwasee ka ghatə vii goonğaaku ka nyi, ha vii goonğa.” ²⁸ Tooma a ba ka ci, “Slandanəki da Əntanfwaaakya!” ²⁹ Əŋki Yeesu ka ci, “Kə vii hə goonğa ha'ə, makə nee hə ka nyi kwa? Tə'i barəkaanə ashii ənjitə vii goonğa, tii ma'ə maneemə ka nyi.”

³⁰ Tə'i hara sə ŋga hurəshishinyinə laŋə ətə daadii Yeesu, lyawarənaakii a tsaamə, amma pooshi ənji nyaahə aasəkə ləkaləkətəna. ³¹ Amma ma ənə naahəci ənji, koona shii vii goonğa oo'i, Yeesu nə Matadəkii, ci nə *Uuzənə ŋga Əntanfə. Dagi gi'inə goonə tə ci nuuna upaa əpinə.

21

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii mədəfə

¹ Ma daaba'ə ətsa, kə ənyi Yeesu ka jigaginə ka lyawarənaakii. Ma ətsa, ama uunəvə ŋga Tibeeriya.* Wiinə makə sətə slənyi. ² Ma davə, tə'i Simoonə Piita, ba'ə Tooma ətə ci ənjə a wa 'Huyirənə', ba'ə Nataniyalə əndə Kana ŋga hanyinə ŋga Galili, ba'ə manjeevənə ŋga Zabadiya da hara *lyawarənə bəra'i davə nə tii patə. ³ Əŋki Simoonə Piita ka hara ənji, “A palə nyi ka təəmənə.” Əŋki tii ka ci, “Amə patə ca palə.” Wata təya madə, təya palə aasəkə kumbawala. Amma ha'ə ba'agi tii həmə, pooshi tii kəshi hərəfinə.

⁴ Ma ətsə uusəra a lə'ya, wata Yeesu a kəŋaanə anə ndəra, amma pooshi tii shii oo'i Yeesu ətsa. ⁵ Wata əŋki ci ka tii, “Uuji daguyiina, pooshi unə kəshi uushi kwa?” Əŋki tii ka ci, “Pooshi taa mi.” ⁶ Əŋki ci ka tii, “Kagərəmə slaadə goonə aadə ciizəma kumbawala, ca kəsənə nuunə hərəfinə.” Wata təya ka slaadatii. Makə kii tii, kə təkuree tii ka əlyaginə agi ma'inə acii kə kəshi tii hərəfinə laŋə. ⁷ Wata lawarətə palee Yeesu də uudənə a ba ka Piita, əŋki ci, “Slandanə ətsa!” Makə fii Piita oo'i Slandanə ətsa, wata ca əgətə kəjeerənaakii, acii masədəkii nji ci, ca lədəgərə aagi ma'inə. ⁸ Ma hara lyawarənə, kə shi tii aama ndzanə də kumbawala, təya əlyə slaadətii pasə da i hərəfinə asəkəkii. Pooshi tii dzadə dzadə da ndəra, wata təfanə gya'ə tanə.

⁹ Makə mbu'i tii aanə ndəra, wata təya nee ka iləgunə da i hərəfinə agikii da i buroodi. ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Kiramə hərəfiitə kəshuunə.” ¹¹ Simoonə Piita a ndərə aasəkə kumbawala, ca kəsətə slaadə pasə da i madiigərə hərəfinə asəkəkii, kaa ca tə'yagi aanə ndəra. Ma asəkəkii, tə'i hərəfinə gya'ə da tufə pu'unə aji makkə. Taa ŋgahi laŋə nə hərəfinə asəkə slaadəkii, amma pooshi tsii. ¹² Əŋki Yeesu ka tii, “Shoomə ka zəməənə.” Pooshi əndə ahada lyawarənə satə uudəfə ka ləgwanə ama Yeesu “Wu nə ha?” acii kə shii tii oo'i, Slandanə ətsa. ¹³ Wata Yeesu a dze, ca ŋgərə buroodi, ca vii ka tii, ca ŋgərə hərəfinə, ca vii əsə.

¹⁴ Ətsə nə makkənə ŋga jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii daaba'ə madənaakii agi maməətə ənja.

Yeesu tii da Piita

¹⁵ Ma daaba'ə makə zhimə tii, əŋki Yeesu ka Simoonə Piita, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi palee ka hara ənjinə kwa?” Əŋki Piita, “Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci, “Nəhuu uuji bagiinaaki.” † ¹⁶ Yeesu a ənə ka ləgwanə ka ci ŋga bəra'inə, əŋki ci, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə

20:21 20.21 17.18. **20:22** 20.22 14.16. **20:23** 20.23 Mat. 18.18. † **20:24** 20.24 Tooma: 11.16; 14.5; 20.27; 21.2. **20:26** 20.26 20.19. **20:29** 20.29 1 Piita 1.8. **20:30** 20.30 1.14; 2.11. **20:31** 20.31 3.15; 1 Yoo. 5.13.
* **21:1** 21.1 Ma Tibeeriya, əndə'i ləmə ŋga uunəvə ŋga Galili. **21:3** 21.3 Luka 5.5. **21:4** 21.4 20.14; Luka 24.16. **21:6** 21.6 Luka 5.5-7. **21:7** 21.7 13.23; Mat. 14.29. **21:11** 21.11 Luka 5.6. **21:13** 21.13 6.11; Mat. 14.19; 15.36. **21:14** 21.14 20.19,26. † **21:15** 21.15-17 bagiinaaki: 10.14-16; Slənə 20.28; 1 Piita 5.2.

tə nyi kwa?" Əŋki Piita, "Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə." Əŋki Yeesu ka ci, "Gəratə ka nyi bagiinaaki." ¹⁷ Yeesu a ləgwa ka ci ŋga makkənə, əŋki ci, "Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi kwa?" Kə bəzhi səkə ŋga Piita acii kə ləguyi Yeesu amakii ŋga makkənə oo'i, kə uu'i hə tə nyi kwa? Wata əŋki ci ka ci, "Slandana, kə shii hə uushi patə, kə shii hə kə uu'i nyi tə hə." Əŋki Yeesu ka ci "Nəhuu bagiinaaki. ¹⁸ Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma saa'itə hə ma'ə uundzə dagwa, kə izee hə ka tasəkanə ka palənə ka hatə cii kwa moo patə. Amma maa kə iirə hə, ka kapaanə nə hə ciinəku, əndə'i əndə a tasəka tə hə, ca kərə tə hə ka hatə pooshi maku ka moonə." ¹⁹ Ma agi wabəətsa, agi baariinə nə Yeesu makə sətə nə Piita a əntə ka baarii də duunuunə ŋga Əntəfə. Wata əŋki Yeesu ka ci, "Nə'uu tə nyi."

Yeesu tii da hara lyawarənə

²⁰ Wata Piita zə'ugi, ca nee ka *lawara ətə palee Yeesu də uufənə, ətə sha ləguyi ama Yeesu də banə, 'Slandana, wu saŋə na vii tə hə ka əŋja?' Waatoo saa'itə ndzaa ci atəŋgalakii, təya zəmə əndzanə ŋga Slandana. ²¹ Makə nee Piita ka ci, kə ləguyi ci ka Yeesu, əŋki ci, "Slandana, ya əndənə naakəya?" ²² Əŋki Yeesu ka ci, "Ma ca, madfa kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura? Ma hə, nə'uu tə nyi." ²³ Wata wabənəkii a təkəgi ahada əŋji nə'unə tə Yeesu oo'i, ma lawarəta, paa ci ka əntənə. Amma pooshi Yeesu bii oo'i, paa ci ka əntənə. Ma bii ca, "Madfa kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura?" ²⁴ Ci nə lawarətə wabi agyanə uushi'iina, ci nyaahə əsə. Kə shii inə oo'i, ma sətə bii ci, gooŋga.

Uudəpaanə

²⁵ Yoo, tə'i hara uushi'inə laŋə ətə daadfi Yeesu. Maci kə naahəpaa əŋji də rəŋwə rəŋwə patə, kə shii nyi, pooshi duuniya ka ŋgərətə laŋənə ŋga ləkələkatənyinəkii.

Slønø n̄ga maslōkee ønji n̄ga Slandana

¹ 'Ya'e Tawøfilasø, ma asøkø løkaløkataaki n̄ga tøkønwanø, kø nyaahø nyi sètø ðaafii Yeesu patø da sètø jigunyii ci, daga saa'itø 'watøgi ci slønø ² ha'ø mbu'ya ka saa'itø n̄girø Øntanfø tø ci aadøgyø. Ma taabu'u n̄girø Øntanfø tø ci aadøgyø, kø ðii ci wabønø ka ønjitø shi ca ta'i dagi baawøða n̄ga Malaaba Ma'yanø, kaa tøya ndzaa ka maslōkee ønjaakii. ³ Kø baarii ci ka tii naakii nø da i øpinø amakii n̄ga baanø ønfwadø pu'unø. Kø ðaafii ci uushi'inø lanø øtø ca baarii øo'i, da i øpinø nø ci. Ca wabø ka tii agyanø *n̄wanjuunø n̄ga Øntanfø. Ma øtsø patø, kø slønøyi daba'ø øntønaakii da madønaakii agi mamøtø ønja. ⁴ Ma ka øndø'i uusøra, ci ahadatii, kø bii ci ka tii, "Goona dzøgi asøkø vøranø n̄ga Urusaliima zøku'i, gøramø sètø bii nyi viinø koonø, waatoo, sètø bii Daadø øo'i, ka viinø nø ci koonø. ⁵ Acii dø ma'inø ðii Yoohana bapøtisøma ka ønja. Amma, ma aakønwa gi'u, bapøtisøma dø Malaaba Ma'yanø nuuna upaa."

Ndøranø n̄ga Yeesu aadøgyø

⁶ Makø libø Yeesu da maslōkee ønja, kø løgyui tii ka ci, ønki tii: "Slandana, øndzø'i nø hø ka ønøpaaginø ka ønji *Isørayilla dø n̄wanjuunatii kwa?" ⁷ Ønki Yeesu ka tii, "Kø kønøø Daadø ka saa'ikii da zamanakii agi baawøðaakii. Ma una, pooshi unø ka shiinø taa guci ðaafanø uushi'iitsa. ⁸ Amma shiimø øo'i, ka viinø nø Øntanfø koonø Malaaba Ma'yanø. Dø ci nuuna upaa baawøða, koonø ndzaanø ka ønji waaza wabønaaki asøkø vøranø n̄ga Urusaliima da i hara hanyinø n̄ga Yahudiya da i *Samiya, dønø ka hate ønyagi hanyinø." *

⁹ Uudøpaanø n̄ga Yeesu tø wabøtsa, tøya tsaamø tø ci, Øntanfø a n̄gøretø tø ci aadøgyø, kurabiinø a rarø'igi dø ci anø ginøtii. ¹⁰ Ma tøya tsaamø aadøgyø, ca dzø dø ndøranø. Ma nee tii, wata wiitsø ønji børa'i abitti da i mabwadafða køjeerønø ashittii.

¹¹ Tøya ba ka maslōkee ønji, "Unø ønji Galili, mi ðii unø kønø kønø ka tsaamønø aadøgyø kwa? Yeesu øtsø n̄gøretø Øntanfø tø ci aadøgyø abii unø, ha'ø nii køya ønya makø sètø nee unø pyalø ci aadøgyø."

Tadø madøbama n̄ga Yahuda

¹² Ma daba'økii, wata maslōkee ønjø a jimagøro anø ginwø n̄ga Zayitunø, tøya ønya aa Urusaliima; ka ðanø nø dzafønøkii bahø kiloomøeta rønwø. ¹³ Makø mbu'i tii, tøya ndøregi aanø maduunø kuvø anø øndø'i øtø izee tii ka ndzaanø davø. Ma ønjitø dzii dø nø dava, tii nø i Piita da Yoohana da Yakubu ba'a Andørawøø, i Filibusø da Tooma, Barøtalamawusø da Mata, øndø'i Yakubu uuzønø n̄ga Haløfa, Simoonø øndø moo dimwaanø n̄ga hanyinaakii, ba'a Yahuda, uuzønø n̄ga Yakubu. ¹⁴ Mariyaama mæci Yeesu i ndzøkønushi'inø n̄ga Yeesu da i hara makinø patø, davø nø tii, tøya løbø dø nø dø moodøfø rønwø agi køðiinø accii Øntanfø taa n̄gutø saa'i.

¹⁵ Ma agi saa'ita, kø dzii ønji nø'unø dø na, kø mbu'i lanønattii bahø gya'ø da pupusøro. Piita a madøtø ahadatii, ca wabø ka tii, ønki ci: ¹⁶ "Ndzøkønushi'inøkya, kø wabi Malaaba Ma'yanø da ma *Dawuda agyanø Yahuda øtø baarii tø Yeesu ka ønja. Ma wabønaakii, kø ndzaa tyasø, see a ða ki ka goonja, waatoo sètø ðii tø Yahuda. ¹⁷ Acii ma Yahuda, kø ndzaa ci ka øndø gaamø, Yeesu ta'i tø ci kaama slønø ka ha rønwø ka Øntanfø. ¹⁸ Amma ma ci, kø dørøgi ci ra dø kwabatø upaa ci agi bwaya slønøakii. Ma daba'økii, ca kulagi aa pa, søkøkii a tsøerøgi, aginaakii a øjagi patø. ¹⁹ Ønji Urusaliima patø, kø fii tii haalaakii. Ci ðii kavø tii lømø ka røkii dø uurattii Akalødama, makø bana, 'Rø n̄ga idøna'. ²⁰ Tø'i manaahøkii asøkø løkaløkatø n̄ga Jabuura:

'Ka ndzaanø nø yaakii uufinø zabø,

ga øndø a ndzaanø davø.'

Kø nyaahø ønji øø:

²¹ 'See a n̄gøro øndø'i øndø slønøakii.'

Makø ha'ø ðii øna, ma ønjinø nja dzødzø deenø oogø da i Yeesu Slandanaamø taa guci patø, ²² 'watøginø ka yibø bapøtisøma n̄ga Yoohana ka Yeesu, ha'ø ka saa'itø n̄girø

1:1 1.1 Luka 1.1-4. **1:2** 1.2-3 10.41; 13.31; 28.23; Luka 24.36-42,46-51; 1 Tim. 3.16. **1:4** 1.4-5 Luka 3.16; 24.49;

Yooh. 14.16. **1:6** 1.6 Luka 24.21. **1:7** 1.7 Mar. 13.32. * **1:8** 1.8 Luka 24.47-48; ønji waaza wabønaaki: 1.21-22; 2.32; 3.15; 5.32; 10.39; Yooh. 15.27. **1:9** 1.9 Luka 24.51; Yooh. 6.62; 1 Piita 3.22. **1:10** 1.10 Luka 24.4.

1:11 1.11 Luka 21.27; Søniiinø 1.7. **1:12** 1.12 Luka 24.52. **1:13** 1.13 Luka 6.14-16. **1:14** 1.14 Luka 23.49.

1:16 1.16 Jab. 41.10. **1:18** 1.18-19 Mat. 27.3-8. **1:20** 1.20 Jab. 69.26; 109.8. **1:21** 1.21-22 Luka 1.2; 3.21;

24.51.

Əntanjə tə ci aadəgə, ma əndə rənjwə agi ənjitsə, tyasə, ka ndzaanə nə ci ləbə deenə, ina baaba madənə ɲga Yeosu agi maməətə ənja.”

²³ Makə fii ənji ha'ə, təya taɖə ənji bəra'i, waatoo Yusufu ətə ci ənjə a 'wa tə ci Barəsaba taa Yusətusə, tii da Matiyasə. ²⁴ Wata təya kədii, əjki tii, “Ya'ə Slandana, kə shii hə sətə a ədzəmə ənji patə, baarii keenə ahada ənjinə bəra'i taa tə wu ta'i hə, ²⁵ kaa ca ɲgərə slənə ɲga əndə sləkeenə ənə kagi Yahuda, makə kə pyalə ci saakii makə sətə dəbēe ka ci.” ²⁶ Ma daba'əkii, təya kapaa haalakii akəɲwacii Əntanjə kaa ca baarii ka tii taa tə wu ta'i ci. Wata ca baarii ka tii tə Matiyasə. Kə ndzaa Matiyasə ka pu'u aji bəralinə ɲga masləkee ənja.

2

Jiganə ɲga Malaaba Ma'yanə

¹ Makə mbu'ya uusərə ɲga kumənə ɲga *Peentakoosa, kə dzatə ənji nə'unə də nə patə ka ha rənjwə. ² Pii təya fa lyaamanə ɲga uushi dadagə makə laamənə ɲga mandalə məɖa. Wata laamənəkii a naɲi kuvətə dzatə tii də nə davə. ³ Wata təya nee ka uushi a jiga makə gana ɲga gunə. Ca taala, ca təkəgi aɲyanə taa wu patə davə. ⁴ Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii patə, təya ndzanə wabənə də uuranyinə kama kama makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka tii waabənə.*

⁵ Ma gatə də Urusaliima, tə'i *Yahudiinə ətə ca ɲgwələ tə Əntanjə shiishi aɲyanə hanyinə ɲga duuniya patə. ⁶ Makə fii ənji wazənə, kə dzii ənji də nə lanə. Han̄kalatii a gwazəgi, acii kə fii tii təya wabə də uura ɲga taa ɲgutə əndə ahadatii. ⁷ Kə d̄ii ka tii ka sə ɲga hurəshishinə ka shaɲə, təya ba, “Əntaa ənji Galili nə ənjitsə ca wabə pata? ⁸ Ya əna, iitə d̄ii mbee tii ka wabənə də uura ɲga taa ɲgutə əndə ahadaama? ⁹ Wiinə kə shaamə aɲyanə hanyinə ɲga Parətiiya, Madiya, Misaputamiya, Yahudiya, Kapadasiya, Puntu, Asiya, ¹⁰ Firigiya, Pəməfiliya, Misəra, i da purəɲa Libiya ətə ɲga Sirina, i Yahudiinə da ənjitə dəməgərə agi diina ɲga Yahudiinə, kə shi tii daga də Rooma; ¹¹ wiinə kə shi hara ənji gaamə daga də Karita da Arabiya: wanaamə patə ka fanə təya ba agi uuranyinə gaamə tə manɲwaarə slənətə slənyi Əntanjə.” ¹² Makə gwazəgi han̄kalatii patə, təya ləgwa ahadatii tuu'ina, “Mi sanə cii kəya moo baariinə kaama?” ¹³ Amma, ma hara ənja, təya gwanə ka ɲusənə, əjki tii, “Kə sii ənjinə ənvwa.”

Waazanə ɲga Piita

¹⁴ Wata Piita a madətə da masləkee ənjitə pu'u aməntanjə. Ca madəe ka uurakii, ca wabə ka tii, əjki ci, “Unə ənji Urusaliima da hara Yahudiinə makə nyi, fatəmə ɲga'ə, kaa nya ba koonə: ¹⁵ ma ənjina, masamə tii ənvwə makə sətə cuuna hiima, acii ma'ə uusərə magiramə zəku'i. ¹⁶ Amma, fatəmə kaa nya ba koonə sətə bii anabi Yawalə:

¹⁷ Ma bii Əntanjə, ma agi muudinə ɲga zamana, ka shinə nə Malaaba Ma'yanə aɲyanə ənji patə, manjeevənə goonə ɲguyirənə da makinə, ka ɖanə nə tii anabaakwaanə; ma daguyinə goonə, ka baariinə nə Əntanjə ka tii goonɲaanaakii, masariinə goonə əsə, ka səniinə nə tii.

¹⁸ Goonɲa boo, ma maviinaaki ɲguyirənə da makinə, ka kyanə nə nyi Malaaba Ma'yanəaaki aanətii ka saa'ikii, ka ndzaanə nə tii ka anabiinə.

¹⁹ Ka ɖanə nə nyi sə ɲga hurəshishinə daga dagyə da aɲyanə hanyinə əsə; ka jiganə nə idənə da gunə da makiirənə mandəkii.

²⁰ Ka zhi'iginə nə uusərə ka təkunə.

Ka zhi'iginə nə ləgidə dizə makə idəna.

Ma ətsə patə, ka ɖanə taabu'u nə maduunə uusərə ɲga Slandanaamə a mbu'ya.

²¹ Taa wu kədii luupaanə acii Slandana, ka mbəɖənə nə ci.' ”

²² Piita a dzə aakəɲwa də banə, əjki ci, “Unə ənji Isərayiila, fatəmə wabənaaki ɲga'ə. Ma Yeosu əndə Nazaratu, kə baarii Əntanjə oo'i, ci sləkee ka ci, ci nee unə slənyi Əntanjə sə ɲga hurəshishinə də baawəɖa lanə daciikii ahadoonə. ²³ Aacii unə kavə Əntanjə

1:24 1.24 Yooh. 2.24-25. **1:26** 1.26 Waɖ. 16.33. **2:1** 2.1 Leew. 23.15-21; Dzək. 16.9-11. **2:3** 2.3-4 Luka 3.16.

* **2:4** 2.4 Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii: 4.31; 6.3,5; 7.55; 8.17; 10.44; 11.15,24; 13.9; 15.8; 19.2,6; makə sətə vii Ma'yanə ka tii waabənə: 4.31; 10.45-46; 19.6; 1 Koor. 12.10; 14.2-12. **2:7** 2.7 1.11. **2:12** 2.12 1 Koor. 14.23.

2:17 2.17-21 Yaw. 3.1-5. **2:21** 2.21 22.16; Rooma 10.13. **2:22** 2.22 Luka 24.19; Yooh. 3.2; Slønə 2.43; 4.30; 5.12-16; 6.8; 14.3; 15.12; 19.11-12; Rooma 15.19; Ibər. 2.4.

tø ci makø sətø dñi ci aniya n̄ga ðanø. Kø kavuunø tø ci aacii bwaya ønji, tøya gwa'avø tø ci aashi ønfwø, ca øntøgi. ²⁴ Amma kø n̄giragi øntanfø tø ci agi zømønø n̄ga wa, ca madøe ka ci agi mamøtø ønja, aacii pooshi wø da baawøða agyanøkii bahø ca gigisløpaa tø ci. ²⁵ Acii kø wabi Dawuda agyanøkii, oo'i:

'Wanyinø ka neenø ka Slandanø akøn̄waciiiki taa guci patø, agi tsakønø nø ci tø nyi aacii ga nya gugu'i.

²⁶ Ci nø ødzømøki ka ða moodasøka øsø, agi wabønø nø nyi n̄ga moodasøka.

Taa n̄gahi ka øntønø nø nyi, agi kanø nø nyi na,

²⁷ aacii kø shii nyi: 'ya'ø øntanfwaakya, paa hø ka vugødøgi øpinaaki aagi ønjagu'u, paa hø ka bwasee ka shishinø n̄ga øndø slønøaaku kaa ca bøløgi.

²⁸ Kø baarii hø ka nyi røgwanyinø n̄ga upaa dø øpinø.

Ka ðanø nø nyi moodasøkø larø, aacii agi ndzaanø nø hø da nyi.' "

²⁹ Piita a dzø aakøn̄wa dø banø, øn̄ki ci, "'Ya'ø ndzøkøn̄shu'inøkya, takumø kaa nya bagi koonø furønø. Ma dzødzøshi'inaamø Dawuda, kø øn̄ki ci, kø n̄gødøgi ønji tø ci, kødøhø daamø nø nø n̄ga gu'waakii ka ha'ø dønø øn̄shinø. ³⁰ Amma, ma ci ma'ø da i øpinø, anabi n̄ji ci, kø shii ci kø j'i'ø øntanfø ka ci oo'i, kadø nø øndø røn̄wø agi jijinaakii a n̄gørø døgølø n̄wan̄juunaakii. ³¹ Agyanø madønø n̄ga *Alømasiihu agi mamøtø ønja wabi Dawuda ha'ø. Aciikii bii ci, pooshi øntanfø ka bwaseenø ka ci a gu'u. Taa shishinøkii øsø, pooshi ka bølønø. ³² Ma Yeesutsa, kø madøe øntanfø ka ci agi mamøtø ønja. Inø ønø ganø patø, seedawanyinø niinø. ³³ Kø ðuunøtø øntanfø tø ci, ca ndzaneø ka ci da ciizømakii. øntanfø Dii a vii ka ci Malaaba Ma'yanø, makø sətø shi ca bii daga n̄jukø. Yeesu a pukygørø keenø øsø, ci øtsø cuuna nee, una fa øsø. † ³⁴ Acii øntaa Dawuda n̄girø aadøgyø, amma ci maa, kø bii ci oo'i,

'øn̄ki øntanfø Slandanø ka Slandanøki, ndzaanø gadøvø da ciizømakii. ³⁵ Ka kavønø nø nyi tø ønji daawaanaaku aatsaa sødøku.'

³⁶ Acii ha'ø, wa ønji Isørayiila patø a shii tantanyinø, ma Yeesu øtø gwa'avuunø tø ci aashi ønfwa, tø ci kavø øntanfø ka ndzaanø ka Slandanø da Alømasiihu."

³⁷ Makø fii ønji ha'ø, kø tabøtø moodøføtii, tøya lögwa a ma Piita da a ma hara masløkee ønji, øn̄ki tii, "Ndzøkøn̄shu'ina, iitø ðaniina?"

³⁸ øn̄ki Piita ka tii, "Baamø ka øntanfø, bwaseemø ka 'waslyakønø goonø, taa wu ahadøonø, ca luu yifø bapøtisøma agi lømø n̄ga Yeesu Alømasiihu, kaa øntanfø a tifyagi koonø 'waslyakønø goonø, ca vii koonø Malaaba Ma'yanaakii. ³⁹ Acii koonø ðii øntanfø aløkawalø n̄ga vii Malaaba Ma'yanø da ka manjeevønø goonø da patønø n̄ga ønjitø dzadø, taa moonø 'wii ci patø aabiikii."

⁴⁰ Kø wabi Piita ka tii larø, ca ka ka tii hiima, øn̄ki ci, "'Tøkeemø ka noonø na da bwaya ønji n̄ga zamanana koonø luupaa dø noonø na, aacii bwaya n̄gøra'utø nø tøya sa."

⁴¹ Lanøn̄atii, kø liwø tii wabønøakii, ønjø a yifø ka tii bapøtisøma. Kø mbu'i bahø døbø'u makø nø ønjitø vii goon̄ga uusøøkii. ⁴² Kø ðii tii gazhi'waanø n̄ga fa sətø n̄ji masløkee ønjø a dzøgunø ka tii, tøya ndzaanø dø ødzømø røn̄wø, tøya zømø ka hakii, tøya ða dø'wa ka øntanfø øsø.

Ndzaanø n̄ga ønji nø'unø

⁴³ Kø ðii øntanfø ø n̄ga hurøshishinø n̄gaan̄ga'ø dæcii masløkee ønja, ka ha'ø kø øsøgi n̄gwalønø tø ønji patø. ⁴⁴ ønji nø'unø patø, kø ndzaa tii røn̄wø, tøya viishi patønø n̄ga sətø øtøe øndø'i øndø ahadatii, ⁴⁵ tøya ðøremagi dø uushi'inatii, tøya vii kwabakii ka taa wu øtø øtøe ahadatii. ⁴⁶ Pukyanø n̄ga ha patø, agi dzatønø nø tii dø nø asøkø *yi n̄ga øntanfø dø moodøfø røn̄wø, tøya zøemøshi asøkø yinyinatii dø moodasøkø da mabanee ma'yanø. ⁴⁷ Tøya ðøla dø øntanfø, tøya upaa ðølanø øsø aacii ønji patø. Ma Slandana, uusøø patø nø ci ka tsakøvønø aashitii tø ønjitø upaa luupaanø.

2:23 2.23 3.15; 4.28; 7.52; Luka 23.33; 1 Tees. 2.15. **2:24** 2.24 3.15; Luka 24.5. **2:25** 2.25-28 Jab. 16.8-11. **2:27** 2.27 13.35. **2:29** 2.29 1 Meem. 2.10; Slønø 13.36. **2:30** 2.30 2 Sam. 7.12-13.16. **2:31** 2.31 Jab. 16.10. **2:32** 2.32 1.8. † **2:33** 2.33 ca ndzaneø ka ci da ciizømakii: 2.34; 3.13; 5.30-34; 7.55-56; Mar. 16.19; Luka 20.42; 22.69; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1; Ibør. 8.1; 1 Piita 3.22; ca pukygørø keenø Ma'yanø: 1.4; Yooh. 14.16-17; 15.26. **2:34** 2.34-35 Jab. 110.1; Luka 20.42-43; Ibør. 1.13. **2:36** 2.36 3.15. **2:37** 2.37 16.30; Luka 3.10,12,14. **2:38** 2.38 3.19; Luka 3.3. **2:39** 2.39 Isaa. 57.18-19; Af. 2.17. **2:41** 2.41 2.47; 4.4; 5.14; 6.1,7; 8.4; 11.21,24; 12.24; 13.49; 16.5; 19.20; 21.20; 2 Tees. 3.1. **2:44** 2.44-45 4.32-35. **2:46** 2.46 Luka 24.53. **2:47** 2.47 2.41.

3

Mbədəpaanə də mahurəməsə ənda

¹ Ma ka əndə'i uusəra, i Piita da Yoohana a dzə aasəkə yi nga Əntanjə ətsə tibisə makkə nga kədəwana, waatoo saa'i nga də'wa.

² Tə'i əndə'i əndə gatə a uura mayi nga Əntanjə. Ma uura mayitsa, 'Dagwakii' ci ənjə a 'wa. Mahurəməsəki daga poonə tə ci nə əndəkii. Pukyənə nga uusəra patə nə ənjaakii ka kiranə tə ci aa dəvə, təya kapaə tə ci, kaa ca kədii sataka acii ənji dzənə aasəkə yi nga Əntanjə. ³ Makə nec ci ka i Piita da Yoohana təya dəmə aasəkə yi nga Əntanjə, ca kədii sataka aciitii. ⁴ Wata i Piita da Yoohana a tsaamə tə ci, əŋki Piita ka ci, "Tsaamuu tiinə." ⁵ Ca tsaamə tə tii də nga'ə. Ma nə ci ka nəhənə, ka upaanə nə ci uushi aciitii. ⁶ Wata Piita a ba ka ci, "Paa nyi da kwaḃa shaŋə, amma, ma səndə upaa nyi, ka viinə nə nyi ka hə. Də baawəda nga Yeesu *Aləmasiihu, əndə Nazaratu, maḃətə, wiiwu." ⁷ Wata Piita a kəsətə ciinəkii da ciizəma, ca maḃee ka ci. Pii kə upaa səḃəkii da idəkii ŋgeerənə. ⁸ Həryatə əndətə a maḃətə, ca kəŋaanə, ca 'watəgi wiinə. Wata ca dəməgərə ətsatii. Ca wii, ca dzə də ləəḃənə, ca dzə də ḃələnə də Əntanjə.

⁹ Patənə ŋgi ənjitə nji davə, kə nec tii ka ci, ca wii, ca ḃəla də Əntanjə. ¹⁰ Kə shii tii oo'i, mahurəməsə əndətə izee ka kədii sataka a uura mayi 'Dagwakii'. Acii ha'ə, kə ḃii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə sətə ḃii tə ci.

Waazanə ŋga Piita atsaə malaba ŋga Sulayimaanu

¹¹ Makə mabwaseemə əndətə ka i Piita da Yoohana, tii atsaə malabatə ci ənjə a 'wa malaba ŋga Sulayimaanu, ənji patə a kwasə pii pii aabiitii, acii kə kəŋee ka tii ka shaŋə nə sətə ḃii.

¹² Makə nec Piita ka tii, ca ba, "Unə ənji Isərayiila, acii mi saŋə nuunə ka neenə ka hurəshishinə ŋga əndətsa? Acii mi cuuna tsaamə tiina? Ma nuunə ka nəhənə, aḃi baawəḃa geenə taa camənə geenə cii kəya wii kwa? ¹³ Əntaa ha'ə. Ma Əntanjə ŋga i Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu da hara dzədəzəshi'inaamə patə, ci vii ḃuunuunə ka Yeesu lawaraakii. Ma una, kə vii unə tə ci aacii gayinə. Makə mwayi Pilaatu kapaanə tə ci, kə kaaree unə. ¹⁴ Də ha'ə kaaree unə ka Malaaba Əndəta, əndə goonḡa, una kədii ka ənjə a kəgi koonə tə maḃələ ənja. ¹⁵ Də ḃanə ha'ə kavuunə tə Əndə vii əpinə ka ḃələginə. Amma kə maḃee Əntanjə ka ci aḃi maməətə ənja. Ma inə əsə, seedawanyinə niinə ŋga maḃənaakii. ¹⁶ Ma əndənə cuuna nec, kə shii unə tə ci. Də baawəda ŋga Yeesu upaa ci ŋgeerənə, acii kə vii inə goonḡa ka ci. Ha'ə nə ci əsə, putə ŋga vii goonḡa geenə ka Yeesu upaa ci jamənə ŋga shishinəkii akəŋwacii unə patə.

¹⁷ "Ma ənə ha'ə ḃii ndzəkəŋushi'ina, kə shii nyi oo'i, ma unə da i gayinə goonə, ḃəgi ghatə shiinə goonə ḃii unə ha'ə də Yeesu. ¹⁸ Amma də ha'ə ḃii ka goonḡa nə sətə ḃii Əntanjə da ma anabiinaakii oo'i, ka ciḃənə nə Mataḃəkəyaakii.

¹⁹ "Acii ha'ə baamə ka Əntanjə, zhi'wagimə aabiikii, kaa ca tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə. ²⁰ Mada kə ḃii unə ha'ə, ka viinə nə Slandanə koonə shiwunə aasəkə moodəfuunə, ka kyanə nə ci koonə də Mataḃəkəyaakii Yeesu. Ci ta'i koonə tə ci. ²¹ Ma Yeesu, kə ḃii tyasə, see a ndzaa ci dagyə zəku'i, taabu'u nə Əntanjə a ḃaada uushi'itə baabii ci da ma malaaba anabiinaakii daga ŋukə. ²² Muusa maa, kə ḃii ci oo'i, 'Ka taḃənə nə Əntanjə koonə *anabi makə naaki aḃi ndzəkəŋushi'inuunə. See a foonə sətə nii kəya ba koonə patə. ²³ Taa wu patə na kaaree ka fanə tə anabita, paa tii ka ndzaanə aḃi ənji ŋga Əntanjə, ka zamaginə nə ənji də tii.' ²⁴ Ha'ə əsə wabi hara anabinyinə patə, 'watəginə ka Samuyila da hara anabinyinə ətə shi daba'əkii. Kə wabi tii agyanə uushi'inə ətə ca ḃaada əndzə'i. ²⁵ Ndzəkəŋushi'ina, koonə wabi Əntanjə da ma anabinyiita. Ha'ə əsə koonə da dzədəzəshi'inuunə ḃii ci aləkawala, waatoo ətə ḃii ci ka Ibərahiima, 'Ka ḃaanənə nə nyi barəkaanaaki aagyənə slikerənyinə ŋga duuniya patə, putə ŋga jjiinyinaaku.' ²⁶ Ha'ə kə taḃəgi Əntanjə lawaraakii, ca sləkee ka ci aahadoonə zəku'i koonə upaa barəkaanə daciikii, una bwasee ka bwaya bwayaanə goonə."

4

Kərənə tə i Piita da Yoohana aakəŋwacii gayinə

3:1 3.1 10.3,9,30. **3:2** 3.2 14.8. **3:8** 3.8 14.10; Yooh. 5.14. **3:11** 3.11 5.12; Yooh. 10.23. **3:13** 3.13 2.33; 7.32; Shig. 3.6,15; Luka 23.13-23. **3:15** 3.15 2.23-24; 4.10; 5.30-31; 10.39-40; 13.30; 17.31; Ibər. 2.10. **3:16** 3.16 Mat. 9.22. **3:17** 3.17 Luka 23.34; 1 Tim. 1.13. **3:18** 3.18 5.42; Luka 24.27,44-46. **3:19** 3.19 2.38. **3:22** 3.22-23 Dzək. 18.15,19; Sløne 7.37. **3:24** 3.24 3.18. **3:25** 3.25 'Wat. 12.3; Gal. 3.8,16. **3:26** 3.26 13.46; 18.6; Rooma 1.16.

¹ Ma i Piita da Yoohana a wabə ka ənja, wata limanyinə da rwanjwə nga soojiinə ətə ca nəhə yi nga Əntanjə, da *Sadukiinə a shi aabiitii ² də mabəzə səka. Ma bəzee ka səkətii, acii kə jigunyi i Piita da Yoohana ka ənja, kə bii tii ka ənji oo'i, kə ma'i Yeesu agi maməətə ənja, aciikii ma maməətə ənji patə, kadə nə təya madətə da i əpinə. [†] ³ Wata təya kəsə tə i Piita, təya pa'əgi tə tii aasəkə kuvə furəshina see pukənə nga ha, acii kə uugi uuserə dzənə ka dā gəjwanə. ⁴ Amma, ma agi ənjitə fii wabənə nga masləkee ənja, bəzəkii nə ənjitə vii goongə. Kə mbu'i lajənati bəhə dəbu'u tufə.

⁵ Pukənə nga ha, wata gayinə da masariinə da maliminə a ləbə də Urusaliima patə. ⁶ Təya dza də nə da gawə nga limanyinə ətə dīi ləməkii *Anasə tii da i Kayafasə i Yoohana i Aləkəsəndərə, da i hara slikerənə patə nga mad'uunə *limanə. ⁷ Təya sləkee ka ənji kaa təya kira tə i Piita da Yoohana, təya kəjeə ka tii akəjwacii, təya ləgwa ka tii, əjki tii, "Da sanjə upaa unə baawədatsa? Wu vii koonə rəgwa nga mbədəpaanə də mahurəməsə əndətsa?"

⁸ Wata kə cakə Malaaba Ma'yanə natənə ədzəmə nga Piita. Ca ba ka tii, əjki ci, "Unə gayinə da masariinə, ⁹ mad'a putə nga nga'aanə dīi inə ka mahurəməsə əndətsə dīi inə mawulakii akəjwacii unə ənshinə, una ləgwa keenə taa iitə mbə'i ci, ¹⁰ yoo, see a shii unə da i ənji Isərayiila patə oo'i, də ləmə nga Yeesu Aləmasiihu əndə Nazaratu nə əndətsə kəjə akəjwacii unə ndanjə ndanjə. Ma unə, kə gwa'vuunə tə Yeesu aashi ənfwa, amma kə madəe Əntanjə ka ci. ¹¹ Kə wabi malaaba ləkələkətə agyanəkii oo'i, 'Ci nə faaratə kaaree unə, ənji ghənəna, amma ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.'

¹² Daciikii rəjwə dyanə upaanə ənji mbədənə, acii pooshi əndə'i əndə agi duuniya shanjə ətə vii Əntanjə ka ci baawəda bəhə kaama upaa mbədənə daciikii."

¹³ Kə nee *mətərəkina nga Yahudiinə oo'i, ma i Piita da Yoohana, masoofəfənyinə nə tii. Ma nee tii əsa, tyalakanyinə nə tii, əntaa majanja ənji əsə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə. Wata təya puləgi oo'i, tii da Yeesu nja ndzaanə. ¹⁴ Amma, makə nee tii ka əndətə mbədəpaagi i Piita da Yoohana kəjə abitii ndanjə ndanjə, kə ətə tii ka rəgwa nga dā mabizhinə. ¹⁵ Aciikii təya səbagi tə i Piita da Yoohana agyə, təya dā mətərəkina.

¹⁶ Əjki tii, "Iitə d'anaamə də ənjitsa? Aci gongga, ma ahada ənji Urusaliima patə, pooshi əndə mashiimə kə dīi tii sə nga hurəshishinə ka shanjə. Pooshi amə ka mbee ka dā mabizhinə əsə. ¹⁷ Amma, acii ga wabənəkii a tsakə waazanə ka hara ənja, see a baamə ka tii oo'i, ga təya ənə ka wabənə ka taa wu də ləmə nga Yeesu ma'ə."

¹⁸ Wata təya ənə ka 'watənə tə masləkee ənja. Makə dəməgərə tii, təya ba ka tii, əjki tii, "Goona ənə ka wabənə taa dzəgunənə ka ənji də ləmə nga Yeesu ma'ə daga ənshinə!" ¹⁹ Amma əjki Piita da Yoohana ka tii, "Unə də noonə na, lagimə wabətsa, mad'a nga'ə akəjwacii Əntanjə keena fa noonə, ina bwasee ka fa naakii. ²⁰ Aci ma inə kamə, pooshi inə ka mbee ka ndzaanə zərəkə yadə ba ka ənji sətə nee inə da sətə fii inə." ²¹ Wata mətərəkina a tsakə ka tii bariya də banə, ga təya ənə ka d'anə ha'ə ma'ə. Təya kapaa tə tii, pooshi tii upaa rəgwa nga cibeənə ka tii, acii lalakini patə, agi d'uunəənə nə tii tə Əntanjə putə nga sətə slənyi tii. ²² Ma əndətə mbədəpaagi tii də sə nga hurəshishinə, kə palee ci ka fəzə ənfwadə pu'unə.

Da də'wa nga ənji nə'unə kaa təya mbee ka waaza

wabənə nga Əntanjə yadə rjwalənə

²³ Makə kapaa ənji tə i Piita da Yoohana, təya ənə satii aahada hara ənji nə'unati. Təya ba ka tii sətə bii madiigərə limanyinə da masariinə ka tii. ²⁴ Makə fii ənji nə'unə ha'ə, təya kədii acii Əntanjə də ədzəmə rəjwə, əjki tii, "'Ya'ə Slandana, hə tagii ha dadagya da ha a panə da uunəwə da sətə asəkətii patə. ²⁵ Kə wabi hə da ma dəsəniinə Dawuda lawaraaku. Kə wabi ci də baawəda nga Malaaba Ma'yanə, ca ba:

'Aci mi ci hara slikerənə a bəzə səka?

Aci mi sanjə ci ənjə a hiima uushi'iitə zaba?

²⁶ Kə aanyi meeminə nga *duuniya.

Gayinə əsə, kə gūnutə tii də nə kaa təya pa da Əntanjə Slandanə da Matadəkəyaakii.'

²⁷ Ha'ə makə ətsə dīi *Hirudusə da Puntiyu *Pilaatu, kə ləbə tii də nə ka hakii asəkə vəraanə da hara slikerənə da ənji *Isərayiila agyanə malaaba lawaraaku Yeesu

* **4:1** 4.1-2 Sadukiinə: 5.17; 23.8; Luka 20.27. **4:1** 4.1 Luka 22.4,52. [†] **4:2** 4.2 madənə agi maməətə ənja: 2.24; 4.33; 17.18; 26.23. **4:3** 4.3 5.18. **4:4** 4.4 2.41. **4:7** 4.7 Luka 20.2. **4:8** 4.8 2.4. **4:10** 4.10 3.6; 3.15. **4:11** 4.11 Jab. 118.22; Luka 20.17; 1 Piita 2.4-7. **4:12** 4.12 Mat. 1.21; 1 Koor. 3.11. **4:15** 4.15 5.34-35. **4:16** 4.16 Yooh. 11.47. **4:17** 4.17-19 5.28-29,40. **4:24** 4.24 Shig. 20.11; Jab. 146.6. **4:25** 4.25-26 Jab. 2.1-2.

matadəkəyaaku. † 28 Ma sətə dīi tii patə, kə dīi tii makə sətə mwayi hē agi baawədaaku daga ŋukə. 29 Ma əndzə'i, 'ya'ə Slandana, fatə bwaya uushi'iitə ci təya baaba agyaniinə. Vii ka lyawarənaaku ŋgeerənə ŋga waaza wabənaaku yadə ŋgwələnə taa gi'u. 30 Tsakuu tiinə, baarii baawədaaku, ina mbədəpa a dē ənji bwane a, ina da uushi'inə ŋga hurəshishinə agi ləmə ŋga malaaba lawaraaku Yeesu."

31 Makə uudəpa tii dā də'wə, hatə dīi tii davə patə, ganğəzənə. Wata kə cakə Malaaba Ma'yanə naanatənə tē tii patə. Təya ndzanə waaza wabənə ŋga Əntanfə yadə ŋgwələnə.

Sətə ndzaanə ŋga əndə nə'unə, ŋga ənji nə'unə patə

32 Ənjitə vii goonğa patə, kə ndzaa tii dē moodəfə rəŋwə, haŋkalatii rəŋwə əsə. Pooshi əndə banə oo'i, ma sətə dīi ka naakii, kə ndzaa ka naakii daanəkii. Amma, maləbəkii nə tii patə anə uushi'inatii. 33 Də baawəda lanə baabii masləkəe ənji tē madənə ŋga Yeesu Slandana agi maməətə ənji makə sətə nee tii. Kə dīi Əntanfə barəkaanə aagyanətii patə ka shanə shanə. 34 Pooshi maagha agitii əsə. Acii patənə ŋga ənjitə da ratii taa yatii, kə dərəmāgi tii, təya kira kwabakii, 35 təya kapaa akəŋwacii masləkəe ənja, masləkəe ənjə a təkə ka taa ŋgutə əndətə etee ahada ənji nə'unə.

36 Ha'ə tē'i əndə'i əndətə dīi ləməkii Yusufu agi slikerənə ŋga *Leewi. Masləkəe ənjə a dəkə ka ci ləmə Barənaba, makə bana, 'Mavii ŋgeerənə ka ənja'. Poonə tē ci, anə hanyinə ŋga Kipərəsə. 37 Tē'i raakii, ca dərəmāgi, ca kira kwabakii, ca kapaa akəŋwacii masləkəe ənja.

5

Ananiya da Safira

1 Amma tē'i əndə'i əndə dīi ləməkii Ananiya tii da minaaakii Safiira. Ca dərəmāgi dē əndə'i ratii. 2 Də shiinə ŋga minaaakii ca umbee ka hara kwabakii, ca kərə harakii, ca kapaa akəŋwacii masləkəe ənja, ca dātə makə patə vii ci. 3 Wata əŋki Piita ka ci, "Ya hē Ananiya, mi sanə kapaa hē rəgwa ka *Seetanə a dəməgərə aa moodəfəkwə? Wiinə kə jirakə hē ka Malaaba Ma'yanə, ha umbee ka hara kwaba ŋga rə goonə. 4 Daga hē ma'ə madərəmagimə, naaku nə rəkii. Makə dərəmāgi hē əsə, əntaa naaku nə kwabakii kwa? Iitiitə 'watəgi hē kaala hiima ŋga dā bwaya slənətsa? Əntaa ka ənji jirakə hē, amma ka Əntanfə." 5 Makə fii Ananiya wabəətsa, wata ca kulagi, ca əntəgi. Ədzəmə ŋga ənji fanə patə, kə lagi. 6 Wata daguyinə a shi, təya hadətə tē ci, təya ŋgiragi tē ci agyə, təya ŋgədəgi.

7 Ma daba'ə bahə tibisə makkə, minaaakii a shi, ki mashiimə sətə dīi tē ŋgurii. 8 Əŋki Piita ka ki, "Bawə ka nyi, ha'ə makə ətsə nə kwaba ŋga rətə goonə dərəmaguyunə kwa?" Kya ba, "Awa, ha'ə dərəmagiinə." 9 Wata əŋki Piita ka ki, "Mi sanə guŋjunuunə dē ma ka tēbə Ma'yanə ŋga Slandana? Fawə ənyanə ŋga daguyiitə ŋgə'i tē ŋgurəkə. Watiitə kə mbu'ya a makuvə. Ka ŋgərəginə nə tii tē hē agyə naaku əsə." 10 Wata kya kulagi atsa a sədəkii, gudərəslə kya əntəgi. Daguyiitə a giməgərə, təya lapaa tē ki mantəkii. Wata təya ŋgərəgi tē ki agyə, təya dzə ka ŋgədəginə tē ki atəŋgala ŋgurii. 11 Wata ədzəmə ŋga ənji nə'unə patə a lagi da ənjitə fii sətə daadii patə.

Slənə ŋga hurəshishiitə dīi masləkəe ənja

12 Ma masləkəe ənja, kə slənyi tii sə ŋga hurəshishinə lanə ahada ənja. Patənə ŋga ənjitə vii goonğa əsə, agi dzatənə nə tii dē nə dē ədzəmə rəŋwə atsa malabatə ci ənjə a 'wa Malaba ŋga Sulayimaanu. 13 Ma hara ənjitə pooshi vii goonğa, kə ŋgwali tii ka guŋutə dē nə da tii, amma agi dələnə nə tii dē tii. 14 Ma ənjitə vii goonğa ka Slandana, ŋguyirənə da makinə, tsakənə da tsakənə nə lanənati, təya ləbə dē nə da hara ənji nə'unə. 15 Putə ŋga ətsə ha'ə, kə kyaara ənji ənji bwane aa rəgwa da i ədərati da ədzati, təya banee ka tii; acii maa kə mbu'ya Piita, taa iitiitə mbu'u ka paləginə nə məndzaanğū'inaakii agyanə hara ənji bwaneatii. 16 Kə shiini hara ənji bəzəkii əsə daga ka giwanyiitə guŋutə dē Urusaliima patə, təya kira ənji bwaneatii da ənji ginaajinyinə. Patə, kə mbə'i tii əsə.

Cibənə ŋga masləkəe ənja

17 Ma gawə ŋga limanyinə da patənə ŋga ənjitə ci təya ndzaanə, waatə kurəgə ŋga *Sadukiinə, kə shirəhə tii ka masləkəe ənji ka shanə. 18 Təya kəsə tē tii, təya kərə tē tii aa furəshina, təya pa'əgi tē tii. 19 Amma, ma davəfə, wata malaa'ika ŋga Əntanfə

† 4:27 4.27 Hirusə: Luka 23.7-11; Pilaatu: Luka 23.1. 4:28 4.28 2.23. 4:29 4.29 Af. 6.19. 4:30 4.30 2.22. 4:31 4.31 2.4. 4:32 4.32-35 2.44-45; 6.1; Luka 14.33; 18.22. 5:2 5.2 4.35. 5:3 5.3 3.13. 5:9 5.9 1.10. 5:12 5.12 2.22; 3.11. 5:14 5.14 2.41. 5:15 5.15-16 19.11-12; Luka 4.40. 5:17 5.17 4.1-2.

a shi, ca wunëgi makuvönyinö nga furešhina, ca əjagi tē masləkee ənji, ca ba ka tii:
²⁰ “Dzəmə aasəkə *yi nga Əntanjə, una wabə ka ənji agyanə kura əpinə.” ²¹ Makə fii masləkee ənji ha'ə, təya palə tsədfəkə, təya dəmögərə aasəkə yi nga Əntanjə, təya dzəgunə ka ənja.

Pukənə nga ha, gawə nga limanyinö a shigi da ənjaakii, ca fə'ya mətərəkinaakii da matakəjwanyinö nga *Isərayiila patə. Təya sləkəe ka soojiinö aa furešhina ka fə'yanə tē masləkee ənja. ²² Mbu'unə nē soojiinö aa furešhina, malamə tii tē masləkee ənja. Wata təya ənya ka banə ka mətərəkinə, ²³ əjki tii, “Kə lapaa inə makuvönyinö mapə'əkki dəjə dəjə, ənji nəhənə əsə, patə nē tii davə. Amma, ma wunəginiinö makuva, pooshi inə lii tē tii davə.” ²⁴ Makə fii nwanjwə nga soojiinö da madiigərə limanyinö, kə dzəgəpaa tē tii ka shanjə nē sətə dīi tē masləkee ənja. Mashiiimə tii taa mi na uudə ba'a. ²⁵ Wata əndə'i əndə a shi aabiitii, ca ba ka tii, əjki ci, “Ma ənjitə pə'əgyuunə nga mbədfə asəkə furešhina, watiitə asəkə yi nga Əntanjə ka dzəgunənə ka ənja.” ²⁶ Wata nwanjwə nga soojiinö da ənjaakii a palə ka 'wanə tē tii, amma əntaa də ngeerənə, acii kə nğwali soojiinö ga ənjə a kaalatə tē tii də faariinö.

²⁷ Makə kira tii tē masləkee ənja, təya kəneə ka tii akəjwacii mətərəkinə. Gawə nga limanyinö a ba ka tii, ²⁸ “Kə shiina bii koonə də ngeerənə, goona dzəgunə də ləmə nga əndətsə ma'ə, amma wiinə kə guputəgyuunə də Urusaliima də dzəgunəətsə goonə. Ha'ə maa, nga'ə koonə nē ləbeənə keenə da idənaakii.” ²⁹ Wata əjki Piita da hara masləkee ənji ka tii, “Tyasə ka Əntanjə gərə'uniinə palee ka ənda. ³⁰ Ma unə, unə bələgi tē Yeesu də gwa'avənə tē ci aashi ənfwa. Amma kə madəe Əntanjə nga dzədzəshi'inaamə ka ci əgi maməətə ənja. ³¹ Ka ci vii Əntanjə məghərəvənə əsə, ca ndzanee ka ci da ciizəmakii, kaa ca ndzaa ka gawə da maluwa, ca baarii ka ənji Isərayiila rəgwa nga baanə ka ci, təya upaa tifyaginə nga 'waslyakəənati. ³² Ma inə, seedawanyinö niinə nga uushi'iitsa, ha'ə maa nē Malaaba Ma'yanə ətə vii Əntanjə ka ənjitə ca muu aaya ka ci.”

³³ Makə fii mətərəkinə ha'ə, səkətii a bəzəgi. Ha'ə kə mwayi tii bələnə tē tii. ³⁴ Amma tə'i əndə'i əndə Farisa ahadatii ətə dīi ləməkii Gamaliyalə. Ma ca, mashii *bariya nē ci. Gawə nē ci əsə akəjwacii ənji patə. Ca madətə, ca ba ka soojiinö wa təya fədəgi tē masləkee ənji agyə zəkū'i. * ³⁵ Makə dəməgi tii, ca wabə ka mətərəkinə, əjki ci, “'Ya'ə ndzəkəjushi'inə, ənji Isərayiila, hiimatəmə nga'ə sətə cuuna moo dənə də ənjitsa. ³⁶ Ma wanyiinö dzəgi aa ba'a, kə shigi Tawəda da ba'akii bahə gya'ə ənfwadə ətə ca nə'u tē ci. Kə zhi'wee ci ka naakii nē ka uushi. Amma kə bələgi ənji tē ci. Ənji nə'unə tē ci patə əsə, kə yiigədəgi tii. Sətə mwayi tii dənə patə, kə ndzaanə ka uushi nga zabə.

³⁷ Ma daba'əkii, saa'i nga baana ənja, kə shigi Yahuda əndə Galili. Kə 'wii ci ənji ka nə'unə tē ci, amma kə bələgi ənji tē ci əsə. Ənjaakii patə əsə, kə yiigədəgi tii. ³⁸ Acii ha'ə, shigimə əgi wabənə nga ənjitsə ca nə'u tē Yeesu, una bwasee ka tii. Acii mada əndə ca ba ka tii da tsarə slənətsa, kadə na dzəgi. ³⁹ Amma, mada Əntanjə ca ba ka tii da tsarə slənətsa, pooshi unə ka mbee ka uulaginə tē tii. Nəhəmə acii goona dīi panə da Əntanjə.”

Wata mətərəkinə a luu wabənə nga Gamaliyalə. ⁴⁰ Təya 'wagərə tē masləkee ənja, təya ba ka soojiinö, wa təya fəsle tē tii, təya ba ka tii, “Goona ənə ka wabənə ka ənji də ləmə nga əndətsə ma'əl!” Ma daba'əkii, wata təya kapaa tē tii.

⁴¹ Masləkee ənjə a gimagi satii ahada mətərəkinə, təya palə də moodfasəkə ka shanjə, acii kə mbu'utə Əntanjə də tii kaa təya sa nğərə'wə da ciba ka putə nga ləmə nga Yeesu. ⁴² Pukyanə nga uusərə patə, taa asəkə *yi nga Əntanjə, taa asəkə yinyinə, mabwaseemə tii ka dzəgunənə da waazanə ka ənji oo'i, Yeesu nē *Matadəkii nga Əntanjə. †

6

Tadənə tē ənji madəfə

¹ Ma ka saa'ita, makə ci lanənə nga ənji nə'unə tē Yeesu a dzə də tsakənə, kə nğiirə hara Yahudiinə ənji nə'unə ma, waatoo Yahudiitə ca wabə uura Gərikə, oo'i, kə bwasee Yahudiinə ənji nə'unə ətə ca wabə uura Yahuda ka mooryafinə ətə ca wabə uura Gərikə, pooshi tii əgi upaa sətə ci ənjə a təkə taa nğutə uusərə. ² Wata masləkee ənji pu'u əji bəra'i a dzatə də ənji nə'unə patə, təya ba ka tii, “Madəbeemə ina bwasee ka waaza wabənə nga Əntanjə, ina dzəgərə əagi təkə zəma. ³ Acii ha'ə, ndzəkəjushi'inə, tagimə

5:19 5.19 12.7-10. 5:22 5.22-24 12.18-19. 5:24 5.24 4.1. 5:26 5.26 Luka 20.19; 22.2. 5:28 5.28-29 4.17-19; Mat. 27.25. 5:30 5.30-31 3.15. 5:32 5.32 1.8; Yooh. 15.26-27. * 5:34 5.34 Gamaliyalə: 22.3. 5:36 5.36 21.38. 5:37 5.37 Luka 2.2; 13.1-2. 5:40 5.40 4.18; 5.28. 5:41 5.41 Luka 6.22-23; 1 Piita 4.13. † 5:42 5.42 Yeesu nē Matadəkii: 9.22; 17.3; 18.5,28; Luka 24.25-27. 6:1 6.1 2.45; 4.35.

ənji mōdēfē ahadoonē ətē ci ənjē a dēla dē tii, ətē da Malaaba Ma'yanē a moodəfētii da hiima əsə. Tē tii kavənē ənji aənē slønətsa. ⁴ Ma inē neenē, ina dā gazhi'waanē nḡa dā də'wa da waaza wabənē nḡa Əntanjfə."

⁵ Ma sətē bii maslēkee ənja, kə kadeesəkə kə ənji nə'unə patē. Wata tēya tadē tē Sətəfanu, acii ma ca, ɛndē vii goonḡa nē ci ka shanjə, manakii dē Malaaba Ma'yanē əsə. Tēya tadē əsə tē Filibusē dā Pərəkwarā da Nikanoorē dā Timoone dā Parəmina dā Nikoolawusē ɛndē Antakiya, ɛndətē shi a dēməgərə aagi diina nḡa Yahudiinē. ⁶ Tēya kira tē tii aakəḡwacii maslēkee ənji. Maslēkee ɛnjə a d'aanē ka tii də'wa, tēya kavē ciinətii aənətii.

⁷ Yoo, kə gi wabənē nḡa Əntanjfə aakəḡwa aakəḡwa. Agi tsakənē nē lanḡənē nḡa ɛnji nə'unə dē Urusaliima, bəzəkii aḡi limanyinē əsə vii goonḡa ka Yeosu.

Kəsənə tē Sətəfanu

⁸ Ma Sətəfanu, kə dīi Əntanjfə ka ci pwapoonē, ca vii ka ci baawəda lanḡ, kaa ca dā sē nḡa hurəshishinē ka shanjə ahada ɛnja. ⁹ Amma tē'i hara Yahudiinē ətē izee ka dza dē nē asəkē kuvē də'wa ətē ci ɛnjə a 'wa "Kuvē nḡa Dimwanyinē". Kə shi tii daga dē Sirina da i Aləkəsandəriya. Tē'i harii Yahudiinē əsə ətē shi daga dē Silikiya da Asiya. Kə dīi tii mabizhinē dā Sətəfanu. ¹⁰ Amma kə təkuree tii ka uurənē tē ci, acii kə wabi ci dē hiimatē vii Malaaba Ma'yanē ka ci. ¹¹ Wata tēya nḡaangagii ɛnji dē kwaba, ɛnjitē a ba oo'i, "Kə fii inē ca dzaana tē Muusa, ca bərapaa tē Əntanjfə əsə." ¹² Də ha'ə madēe tii ka ədzəmē nḡa matakəḡwanyinē dā maliminē dā hara ɛnji patē. Tēya əbuunē aənē Sətəfanu, tēya kəsə tē ci, tēya kərə aakəḡwacii *mətərəkīnē. ¹³ Wata tēya kira ɛnji vii seedanē nḡa jirakənē, ɛnjitē a ba, "Ma ɛndətsa, paa ci ka təkənē dā wabē bwaya uushi'inē aashi malaaba *yi nḡa Əntanjfə dā i bariya nḡa Muusa. ¹⁴ Acii kə fii inē kə bii ci oo'i, ma Yeosu ɛndē Nazaratuta, ka uulaginē nē ci maduunē kuvətē nḡa Əntanjfə. Ca zhi'wee ka alə'aadanyiitē vii Muusa kaamē."

¹⁵ Tsaamənē nē mətərəkīnē tē Sətəfanu. Ma tēya nee patē, ma kəḡwaciinəkii, makē nḡa malaa'ika.

7

*Wabənə nḡa Sətəfanu akəḡwacii *mətərəkīnə*

¹ Gawē nḡa limanyinē a ləḡwa ka Sətəfanu, ɛnḡi ci, "Goonḡa bii tii nii?" ² Əḡki Sətəfanu, "Ndzəkəḡnushi'inēki dā dəsənəkya, fatəmē kaa nya ba koonē. Ma Əntanjfə ɛndē mēḡhərəvənē, kə shigi ci ka dzədzəshi'inaamē Ibərəhiima daga ci ma'ə anē hanyinē nḡa Misaputamiya, ci ma'ə madzəmē aa Haranē zəku'i. ³ Əntanjfə a ba ka ci: 'Madəḡi anē hanyinaaku, ha bwasee ka duuraaku, ha dzə aagyanē hanyiitē nii kya baarii ka hē.' ⁴ Wata ca bwasee ka hanyinē nḡa Kalədiya, ca dzə ka ndzaanē dē Haranē. Makē ɛnḡi dīi, Əntanjfə a nḡgiratē tē ci, ca kira tē ci aənē hanyinē dīi unē anəkii ɛndzə'i. ⁵ Ma saa'yakii, pooshi Əntanjfə vii ka Ibərəhiima taa ha nḡa kapaa sədəkii anē hanyinəkii kaa ca ndzaa ka naakii. Amma, taa nḡgahi pooshi uuzənē nḡa Ibərəhiima saa'ita, patē dā ha'ə kē bii Əntanjfə ka ci: ka viinē nē ci ka ci hanyinəkii tii dā slikerənaakii nḡa ba'akii. ⁶ Əntanjfə a tsakē banē ka ci: 'Kadē nē manjēevənaaku a ndzaanē anē məshipətē hanyinē, tēya ndzaa ka maviinē, ɛnjə a cibē dē tii nḡa fəzə gya'ə ɛnfwadē.' ⁷ Əḡki ci əsə: 'Kadē nii kya la gəḡwanē aagyanē ɛnjitē nē manjēevənaaku a slənē ka tii. Daba'ə ha'ə, tēya ma'yagi anē hanyinəkii, tēya shi ka paslənē tē nyi ganē.' ⁸ Wata Əntanjfə a dā aləkawalē dē *ryaminyanē ahadatii dā Ibərəhiima. Kə pwayi Ibərəhiima tē Isiyaaku. Ca ryaminyā tē ci ka tighəsənē nḡa uusərə. Isiyaaku a poo tē Yakubu, ca ryaminyā tē ci. Ha'ə dīi Yakubu əsə ka dzədzəshi'inaamē pu'u aji bərə'i.

⁹ "Amma, ma dzədzəshi'inaamē, kə shirəhē tii ka ɛndə'i ndzəkəḡnushi'inətii, waatoo Yusufu, tēya dərəmāgi dē ci aənē hanyinē nḡa Misərə. Amma kə ndzaa Əntanjfə kədəhē dā ci, ¹⁰ ca nḡgiragi tē ci aḡi nḡərə'waakii patē. Kē vii ci ka ci pwapoonē dā hiima akəḡwacii *Fəriauna, nḡwanḡwə nḡa Misərə. Fəriauna a kavē tē ci ka gawē aagyanē taa mi patē anē hanyinē nḡa Misərə dā asii gakii. ¹¹ Ma saa'ikii, kē dīi mēza madəfənē anē hanyinē nḡa Misərə dā Kana'ana patē. Kē cibēe madəfənəkii ka ɛnji ka shanjə. Ha'ə kə təkuree dzədzəshi'inaamē ka sē nḡa adənē. ¹² Amma, makē fii Yakubu tē'i sē

6:3 6.3 1 Tim. 3.7-13. 6:6 6.6 13.2-3; 14.23; 1 Tim. 4.14; 2 Tim. 1.6. 6:7 6.7 2.41. 6:8 6.8 2.22. 6:10 6.10 6.3; Luka 21.15. 6:11 6.11 Mat. 26.59-61. 6:13 6.13 18.13; 21.28; Irim. 26.11. 7:2 7.2 22.1. 7:3 7.3 'Wat. 12.1; Ibar. 11.8-10. 7:4 7.4 'Wat. 11.31; 12.4. 7:5 7.5 'Wat. 12.7. 7:6 7.6-7 'Wat. 15.13-14. 7:8 7.8 'Wat. 17.9-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-30.24; 35.16-18. 7:9 7.9 'Wat. 37.11,28; 39.2,21. 7:10 7.10 'Wat. 41.37-44. 7:11 7.11-12 'Wat. 41.54; 42.1-2,5.

nga adønø anø hanyinø nga Misøra, ca sløkee ka manjeevønaakii aadøvø, dzønø nga tækøjwanø. ¹³ Makø anyi tii aa Misøra nga børa'inø, ma saa'ikii, kø baarii Yusufu naakii nø ka ndzøkøjushi'inøkii. Dø ha'è øsø shii Føriauna tø ndzøkøjushi'inø nga Yusufu.

¹⁴ Wata Yusufu a sløkee ka 'wanø tø dii, waatoo Yakubu da i yaakii patø, ønji mædføfø pu'unø aji tufø nø tii.

¹⁵ Yakubu a madø, ca palø aa Misøra. Davø øntøgi ci da hara dzødzøshi'inaamø. ¹⁶ Makø mættøgi tii, ønjø a kira tø tii aa Sikamø. Davø ngødøfø ønji tø tii a gu'ændø nga Ibørahiima øtø shi ca dørøgi acii manjeevønø nga Hamoorø dø Sikamø.

¹⁷ "Makø uugi saa'i dånø kødøhø, waatoo saa'itø shi Øntanfø a bii ka Ibørahiima oo'i, ka dånø nø ci ka ci sètø bii ci, kø cakø ønji gaamø dånø lanø dø Misøra. ¹⁸ Ha'è kø ngirø øndø'i kura njwanjwø aa døgøla. Ma kura njwanjutsa, paa ci sha fii habara nga Yusufu. ¹⁹ Kø fyaraanø ci ka dzødzøshi'inaamø, kø cibø ci dø tii ka shañø. Ha'è kø bii ci ka tii, tyasø a vugødøgi tii manjeevønati acii ga tøyø girø øpinø. ²⁰ Saa'ikii pwayi ønji tø Muusa. Ma Muusa, kø ndzaa ci ka dagwa uuzønø akøjwacii Øntanfø. Kø girø ønji tø ci nga løgidø makkø asii ga dii. ²¹ Makø nee tii, pooshi bahø kapaanø tø ci asii ma'ø, tøyø ngørø tø ci, tøyø kapaanø a babara. Wata uuzønø nga Føriauna minøkii a ngørø tø ci, kya gøratø makø uuzønøtø nga sækøtø. ²² Kø dzøgunøtø ønji tø ci dø shiinø nga Misøra patø. Ha'è kø ndzaa ci ka ngurø wabønø da slønø patø.

²³ "Makø mbu'i Muusa fözø ønfwadø pu'unø, kø shi a ødzømkøii nø dzønø ka tsaamøtønø tø ndzøkøjushi'inøkii ønji *Isørayiila. ²⁴ Makø gi ci, wata ca lapaa tø øndø'i øndø Misøra ka cibønø dø øndø Isørayiila, wata ca kəsøtø tø øndø Misøratø, ca døgøgi tø ci rønønø. Dø ha'è ki'i Muusa ka øndø Isørayiilatø naakii. ²⁵ Kø hiimii Muusa ka shiinø nø ønji Isørayiila oo'i, daciikii nø Øntanfø a luupaa tø tii. Amma, maneemø tii anøkii taa gi'u. ²⁶ Pukatø hakii øsø, ca lapaa tø ønji Isørayiila børa'i ka panø. Ca alø hadatønø dø tii, ca ba ka tii oo'i: 'Ya una, ndzøkøjushi'inø nuunø. Mi sanjø cuuna pa?' ²⁷ Ma øndøtø ali haliminø nga ndzøkøjuci, kø dzagi ci tø Muusa atanjala, ca ba: 'Wu sanjø kapaa tø hø ka gawø da mala gøjwanø ahadeena?' ²⁸ Nga'ø ka hø nø bølø tø nyi makø øtø bøløgi hø tø øndø Misøratø nga mbødfø kwa?' ²⁹ Makø fii Muusa ha'ø, ca huyipaa saakii aanø hanyinø nga Madiyanø, ca ndzaa davø. Davø pwayi ci manjeevønø uuji nguyirønø børa'i.

³⁰ "Ma daba'ø fözø ønfwadø pu'unø, kø jigagi malaa'ika ka Muusa agi bilinø, ci atanjala ginjwø nga Siina. Kø jigagi ci dø gana nga gunø dagi ba. ³¹ Makø nee Muusa, kø dii ka ci ka sø nga hurøshishinø, ca øntsahø aabii guutø ca øtsa kaa ca tsaamøtø nga'ø. Wata ma ca fa, uura nga Slandanø a wabø dø ci, ³² uu'i ci: 'Nyi nø Øntanfø øtø ci dzødzøshi'inøku a paslø tø ci, waatoo Øntanfø nga Ibørahiima, da nga Isiyaaku, da nga Yakubu.' Makø fii Muusa ha'ø, wata shishinøkii a udzø. Ca njwaløgi døjwa'ø ka tsaamønø. ³³ Wata Øntanfø a ba ka ci: 'Døødføgi bibinaaku, acii ma hatsø kønjaanø hø davø, malaaba ha. ³⁴ Neenø nee nyi ka cibønø nga ønjaaki dø Misøra. Kø fii nyi ngi'inatii, kø jimagerø nyi kaa nya luupaa tø tii. Shiwa kaa nya sløkee ka hø aa Misøra.'

³⁵ "Ma Muusa, kø kaaree ønji Isørayiila ka ci, tøyø ba ka ci: 'Wu sanjø kavø tø hø ka gawø da mala gøjwanø ahadeena?' Amma tø ci sløkee Øntanfø kaa ca ndzaa ka gawø da maluwatii øsø dagi tsakønø nga malaa'ikatø jigagi ka ci dagi ba. ³⁶ Ci øsø føyagi tø tii dø Misøra, ca ta ka tii køjwanø, ca dø uushi'inø nga hurøshishinø dø Misøra, da a gøerø øtø dii lømøkii Madizø Gøøra. Kø dii ci ha'ø agi bilinø nga fözø ønfwadø pu'unø øsø. *

³⁷ Ci nø Muusatø bii ka ønji Isørayiila oo'i: 'Ka taginø nø Øntanfø koonø anabi makø naaki agi ndzøkøjushi'inuunø.' ³⁸ Ci nø øndø agi ønjitø dzatø dø nø agi bilinø, waatoo dzødzøshi'inaamø ønji Isørayiila. Kø ndzaa ci da malaa'ikatø wabi ka ci agyanø ginjwø nga Siina. Ci øsø liwa wabønø nga øpinø acii Øntanfø ka kiranø kaamø.

³⁹ "Amma kø naanagi dzødzøshi'inaamø ka fanø tø Muusa. Tøyø kaaree ka ci. Moodøføtii a ønø ka ønønø aa Misøra øsø. ⁴⁰ Øjki tii ka *Haruna: 'Dawø kaamø uulømø kaa ca ta kaamø køjwanø. Acii ma Muusanø ngiragi taamø dø Misøra, mashiimaamø sètø dii tø ci.' ⁴¹ Tøyø døtø uulømø ka saa'ita, øtø ca pusha tø uundzø la. Tøyø paslø tø ci dø laala uura nga uushi'inø, tøyø dø moodasøkø nga sètø døtø tii dø ciinøtii. ⁴² Amma kø zhi'igi Øntanfø ka tii dø ba'a, ca bwasee ka tii kaa tøyø paslø tikisanyinø. Wiinø sètø naahøtø anabiinø agyanøtii: †

7:13 7.13 'Wat. 45.1,3,16. **7:14** 7.14-15 'Wat. 45.9-10,18; 46.6,7,27. **7:16** 7.16 'Wat. 23.3-16; 49.29-30; 50.13; Jasø. 24.32; Ibø. 11.9,13. **7:17** 7.17-18 Shig. 1.7-8. **7:19** 7.19 Shig. 1.10-22. **7:20** 7.20-21 Shig. 2.2-10; Ibø. 11.23. **7:23** 7.23-29 Shig. 2.11-15; Ibø. 11.24-27. **7:29** 7.29 Shig. 2.15,21-22; 18.3-4. **7:30** 7.30-34 Shig. 3.1-10. **7:35** 7.35 Shig. 2.14; 3.2. * **7:36** 7.36 Shig. 7.3; 14.21-29; da purønjanø 16.1-17; Baan. 14.33; 20.1-11. **7:37** 7.37 3.22-23. **7:38** 7.38 Shig. 19.1-20.17; Slønø 7.53; Gal. 3.19. **7:39** 7.39 Baan. 14.3. **7:40** 7.40-41 Shig. 32.1-8. † **7:42** 7.42-43 Am. 5.25-27; Malooka: Leew. 18.11.

‘Unə ənji Isərayiila, ka nyi laalii unə uura nga uushi'inə, una dzakəgi ka nyi sataka agi fəzə ənfwadə pu'unə agi bilinə kwa? Poosha.

⁴³ Kə ngjruunə kuvə sləmə goonə *Malookə

da uuləmə goonə ətə pusha tikisa, waatoo Ramfa.

Ma təya, uuləmənyiiətə dfaadfi unə koonə paslə tətə tii.

Acii ha'ə, ka paləgərenə nə nyi duunə aa taŋəgi Babila. ’ ’

⁴⁴ Sətəfanu a tsakə banə, əŋki ci, “Ma dzədžəshi'inaamə, kə kəsəpaa tii *kuvə kuvə'unə saa'itə tii agi bilinə. Ci ca faarii oo'i, kədəhə nə Əntaŋfə da tii. Kə dətə tii kuvə kuvə'unəkii əsə makə sətə bii Əntaŋfə ka Muusa, makə sətə nee ci əsə. † ⁴⁵ Ha'ə makə liwə dzədžəshi'inaamə kuvəkii, kə ngəəriinə tii ha'ə ka saa'i nga Jasəwa. Makə lakəənə Əntaŋfə slanjii hanyinə akəŋwaciitii, hanyinəkii a ndzaa ka natii, kə kəsəpaa tii kuvə kuvə'uta, ha'ə mbu'ya ka zamana nga Dawuda əsə. ⁴⁶ Ma Dawuda, kə upaa ci pwapoone nga Əntaŋfə, ca kədii barəkaanə kaa ca ghənə mađuunə kuvə ka Əntaŋfə

ətə pasli Yakubu tətə ci. ⁴⁷ Amma Sulayimaanu ghənyi kuvəkii. ⁴⁸ Patə da ha'ə, ma mađuunə Əntaŋfə, paa ci ka ndzaanə asəkə kuvənyiiətə ghənyi ənji ka ci. Makə sətə bii anabi Isaaaya oo'i:

⁴⁹ ‘Ma bii Əntaŋfə,

ma ha dagyə, ci nə dəgələ nwanjuunaaki;

ma hanyinə, ci nə ha nga dəkə sədəkii.

Kuvə mi ghənənuunə ka nya?

Ngutə ha nə ha nga əpisəkaakya?

⁵⁰ Əntaa də ciinəkii dfaadfi nyi uushi'itsə patə kwa?’ ’

⁵¹ Sətəfanu a dzə aakəŋwa də banə ka tii, əŋki ci, “Ma una, mandaləkii nə moodəfuunə, pooshi unə ka fa wabənə taa gi'u. Kə kaaree unə ka fa tətə Malaaba Ma'yanə taa guci patə. Kə ngjruunə dərəpə nga dzədžəshi'inuunə. § ⁵² Tə'i taa rəŋwə agi anabiinə ətə pooshi dzədžəshi'inuunə cibəe kwa? Kə bələgi tii ənjitə sləkə Əntaŋfə ka tii ka baaba shine nga Əndə Gooŋga. Ma Əndə Gooŋgatsa, kə kaaree unə ka ci əsə, una bələgi tətə ci. ⁵³ Unə liwə *bariya daci malaa'ika. Amma, manə'utəmuunə bariyaakii əsə.”

Kaalanə tətə Sətəfanu də faariinə

⁵⁴ Makə fii *mətəəkənə nga Yahudiinə tətə wabətətə dfaadfi Sətəfanu ka tii, kə bəzəgi səkətii ka shaŋə. Əbwyənə tətə tii asəkətii nə məbətəsəkəkii. ⁵⁵ Amma, ma Sətəfanu, manakii nə ci də Malaaba Ma'yanə. Ca tsaamə aadəgyə. Wata ca nee ka məghərvənə nga Əntaŋfə, ca nee ka Yeesu kəŋə da ciizəma Əntaŋfə əsə. ⁵⁶ Ca ba, “Kə nee nyi ka səkəntaŋfə mawunəkii, nya nee ka Uuzənə nga əndə kəŋə da ciizəma Əntaŋfə.”

⁵⁷ Makə uugi mbeənə ka tii nə sə'wa məbətəsəkəkii, wata təya kaala vurənə, təya njiikəgi liminətii, təya dzaanə ka ci də nə patə, ⁵⁸ təya ələgi tətə ci aa ha'a vərənə kaa təya kaala tətə ci də faariinə. Seedawanyiinə əsə, təya səədəgi kəjeerənətii, təya pukəpaa abii əndə'i uundzə dagwa ətə dfi ləməkii Sawulə. ⁵⁹ Ma təya kaala tətə Sətəfanu də faariinə, ca dzə də dfa də'wa, “‘Ya'ə Slandanəki Yeesu, luuwə ma'yanəki.” ⁶⁰ Wata ca gərə'waanə, ca ngərəe ka uurrakii ka wabənə, əŋki ci: “‘Ya'ə Slandana, tifyagi ka tii 'waslyakətsatii.” Makə uugi ci baginə ha'ə, wata ca əntəgi.

8

¹ Ma Sawulə, kə luuvə ci bələnə tətə Sətəfanu.

Cibənə nga ənji nə'unə acii Sawulə

Ma uusrakii, kə lii ngəra'wə tətə ənji nə'unə tətə Yeesu də Urusaliima ka shaŋə. Təya yiigədəgi patə aanə hanyinə nga Yahudiya i *Samariya. See masləkəe ənji tanə mbədəanə davə. ² Kə ngjirə hara ənji nə'unə tətə wə nga Sətəfanu, təya ngədəgi, təya tuu waakii ka shaŋə. ³ Ma Sawulə, kə cibə ci də ənji nə'unə tətə Yeesu ka shaŋə. Ha'ə kə giimə ci ka yi ka yi ka kəsənə tətə tii, nguyirənə da makinə patə, ca əjigərə tətə tii aa furəshina.

*Waazanə də *Samariya*

‡ **7:44** 7.44 kuvə kuvə'unə: Shig. 25.9.40. **7:45** 7.45 Jasə. 3.14-17; 18.1; 2 Sam. 6. **7:46** 7.46 Jab. 132.1-5.

7:47 7.47 2 Sam. 7.5-7; 1 Meem. 6.1-38. **7:48** 7.48 17.24-25. **7:49** 7.49-50 Isaa. 66.1-2. § **7:51** 7.51 Shig.

32.9; 33.5; Irim. 4.4; Rooma 2.28-29; kə kaaree unə ka fa: Isaa. 63.10; Əzaki. 2.3-5. **7:52** 7.52 Luka 11.47-48.

7:53 7.53 7.38; İbər. 2.2. **7:54** 7.54 Jab. 37.12; 112.10. **7:55** 7.55-56 Mat. 26.64; Slənə 2.33. **7:56** 7.56

10.11; Luka 3.21; Yooh. 1.51. **7:58** 7.58 22.20. **7:59** 7.59 Jab. 31.6; Luka 23.46. **7:60** 7.60 Luka 23.34. **8:1**

8.1 8.4; 11.19. **8:3** 8.3 9.1,13,21; 22.4-5; 26.9-11; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13.

⁴ Ma ənji nə'uutə yiiğəfəgi, kə kirə tii wabənə nğa Əntanfə taa aama patə gi tii.
⁵ Filibusə əsə, kə pyalə ci aasəkə mađuunə vəranə nğa Samariya, ca ba ka ənji tə davə wabənə agyanə Yeesu *Matacfəkii nğa Əntanfə. ⁶ Makə fii dabaala tə sətə ci Filibusə a ba ka tii, təya nēe ka sə nğa hurəshishiitə cii kəya d'aađa əsə, təya kavə hiimatii ka sətə cii kəya ba ka tii patə də ədzəmə rəjwə. ⁷ Acii kə gimagi ginaajinyinə ashii ənji bəzəkii də kaala vürənə. Kə mbə'i mahurəməsə ənji da mədərənyinə lajə əsə. ⁸ Kə d'ii ənji maɲushinə ka shanjə də Samariya.

⁹ Ma asəkə vəraatə əsə, tə'i əndə'i əndə ətə d'ii ləməkii Simoonə. Kə d'ii ci uushi'inə nğa hiila lajə. Ha'ə kə dzəgəpaa tə ənji Samariya patə ka shanjə. Ha'ə kə zhi'wee ci ka naakii nə ka mađuunə uushi. ¹⁰ Acii kə patənə nğa ənja, gayinə da talakiinə, kə luuvə tii sətə d'aađii ci, təya ba, "Wiitə baawəda nğa Əntanfə ka shanjə ətə ci ənjə a ba." ¹¹ Təya nə'u tə ci, acii kə ta'avə ci ka d'a ka tii sə nğa hiila. ¹² Amma, makə fii tii waazanə nğa Filibusə agyanə nɲwanjuunə nğa Əntanfə da nɲuni wabənə nğa Yeesu, nɲuyirənə da makinə patə, kə luuvə tii, təya luu yibə bapətisəma. ¹³ Ha'ə nə Simoonə əsə, kə luuvə ci, ca luu yibə bapətisəma, ca nə'u tə Filibusə. Makə nēe ci ka madiigərə sə nğa hurəshishiitə ci Filibusə a d'a, kə dzəgəpaa tə ci ka shanjə.

¹⁴ Makə fii masləkee ənji də Urusaliima oo'i, kə liwə ənji Samariya wabənə nğa Əntanfə, təya sləkee ka i Piita da Yoohana aahadatii. ¹⁵ Makə mbu'i tii aa dəva, kə d'ii tii ka ənji də'wa kaa təya upaa Malaaba Ma'yanə. ¹⁶ Acii kə liwə tii yibə bapətisəma ađi ləmə nğa Yeesu Slandana, amma ma'ə tii ma'upaamə Malaaba Ma'yanə. ¹⁷ Ma i Piita da Yoohana a d'a ka tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii, wata təya upaa Malaaba Ma'yanə.

¹⁸ Makə nēe Simoonə kə upaa ənji Malaaba Ma'yanə acii putə nğa kavə ciinə nğa masləkee ənji aanətii, wata ca d'a rəgwa nğa vii kwaba ka masləkee ənja. ¹⁹ Ənki ci ka tii, "Ndiimə ka nyi baawəcfatsa, kaa nya shii kavə ciinəki aanə ənda, ca upaa Malaaba Ma'yanə əsə." ²⁰ Amma Piita a ba ka ci, "Wa Əntanfə a zamagi də hə da kwabaaku. Ma nə hə ka nəhəna, ka upaanə nə hə viinə nğa Əntanfə də kwaba kwa?" ²¹ Əntaa slənaaku ətsa, acii pooshi ədzəməkə camə akəɲwacii Əntanfə. ²² Acii ha'ə, baawə ka Əntanfə putə nğa bwaya uushi'iitə hiimii hə, ha kədi acii kə; mbu'u ka tifyaginə nə ci ka hə sətə hiimii hə asəkə moodəfəku. ²³ Acii kə nēe nyi, mənɲgərəkikinə nə hə. Kə nɲgərəma 'waslyakənə tə hə." ²⁴ Wata ənki Simoonə ka i Piita da Yoohana, "Kədiimə ka nyi acii Slandanə acii ga taa rəjwə ađi uushi'iitə bii unə a d'ii tə nyi."

²⁵ Makə uđi i Piita da Yoohana seedanatii da waaza wabənə nğa Slandana, təya ənə ənə aa Urusaliima də waaza nɲuni habara nğa Yeesu asəkə giwanyinə da vərənyinə nğa Samariya lajə.

Filibusə da əndə Iitoopiya

²⁶ Ma daba'əkii, wata mala'ika nğa Slandanə a ba ka Filibusə: "Macətə, duu aadə hwərəma, ka rəgwatə ca ma'ya də Urusaliima ka dzənə aa Gaza, waatoo rəgwa bilinə." ²⁷⁻²⁸ Filibusə a macətə, ca palə. Ma ca dzə də dzənə, wata ca ɲənɲgərə də əndə'i əndə Iitoopiya ca ənə saakii asəkə moota təhwaakii, ci kə uudəpaa paslənaakii tə Əntanfə də Urusaliima. Ca dzə də janɲa ləkaləkətə nğa anabi Isaaya. Ma əndətsa, gawə nə ci ađi nɲwanjuunə nğa Kandaka, waatoo ki nə nɲwanjə nğa Iitoopiya ka ətə saa'i. Əndətə əsə nə əndə kəsə kwabatə. ²⁹ Wata Malaaba Ma'yanə a ba ka Filibusə, "Əntsahuu aatsa moota təhutsa." ³⁰ Wata ca huypaa aabiikii. Ma ca fa, waanə ka janɲa ləkaləkətə nğa anabi Isaaya. Filibusə a ləgwa ka ci, ənki ci, "Ađi paaratəginə nə hə də sətə cii kwa janɲa nii?" ³¹ Əndətə a ba ka Filibusə, "Iitə mbeenəki ka paaratəginə? See maa upaa nyi əndə tsakənə tə nyi." Wata ca 'wa tə Filibusə kaa ca ndərə aabiikii kaa təya ndzaa ka hakii. ³² Wiinə sətə nji əndə Iitoopiyatə a janɲa asəkə malaaba ləkaləkətəkii: "Ma ca, taa makii mawunəmə ci.

Kə ndzaa ci makə бага ənjə a kərə ka la uurakii, makə sətə ci uundzə бага a ndzaa kəfa'ə taa ənjə a laala shiɲkinaakii.

³³ Kə davə ənji ka ci ayinə,

ha'ə kə ənsləwatəgi ənji ka ci də goonɲaanaakii.

Pooshi ənji ka mbee ka ba habara nğa slikərənaakii,

acii kə lađi ənji əpinaakii daga saa'i nğa əntənaakii ma'ə mambu'umə."

³⁴ Wata əndə Iitoopiyatə a ba ka Filibusə, "Ya əna, agyanə wu sanjə nə *anabi ka wabənə? Agyanəkii saakii nii, anii anə əndə'i ənda?" ³⁵ Wata Filibusə a waaza ka

ci Njunyi Habara nga Yeessu, 'watəginə ka sətə janġii əndətə asəkə ləkələkətə nga anabi Isaaya.

³⁶ Ma təya dzə də dzənə a rəgwa, təya lapaa gəəra. Wata əŋki əndə Iitoopiyatə ka Filibusə, "Wiitsə ma'inə. Tə'i uushi ca tənəpaa tə nyi ka də ka nyi bapətisəma nii?" [³⁷ Filibusə a ba ka ci, "Madə kə vii hə goonġa ka Yeessu *Aləmasiihu də ədzəmə rəjwə, ka dənə nə əŋji ka hə." Əŋki ci, "Kə vii nyi goonġa oo'i, *Uuzənə nga Əntənfə nə Yeessu Aləmasiihu."] ³⁸ Wata ca ba ka əŋjə a kəŋee ka moota təhwaakii. Təya jiməgərə, təya dzəgərə aagi ma'inə. Filibusə a yibə ka ci bapətisəma. ³⁹ Makə gimagi tii agi ma'inə, wata Ma'yanə nga Slandanə a vagi tə Filibusə. Pooshi əndə Iitoopiyatə ənyi ka neenə ka ci ma'ə. Amma ca nə'u rəgwaakii də moodasəkə lanə. ⁴⁰ Ma Filibusə əsə, də Azata ənyi əŋji ka neenə ka ci. Ca dzə aa Kayisariya. Ma a rəgwa, kə gi ci də waaza Njunyi Habara nga Yeessu ka vərə ka vərə.

9

Vii goonġa nga Sawulə ka Yeessu

¹ Ma Sawulə, kə gi ci aakəŋwa də cibənə də əŋji nə'unə tə Slandana, ha'ə ca ba ka bəələginə nə ci tə tii. Kə ma'i ci, ca palə aa ha gawə nga limanyinə, ² ca kədii kaa ca naahətə ka ci ləkələkətə kaa ca kərə ka gayinə nga *kuvə də'wanyinə nga Damasəkusə, oo'i, madə kə lapaa ci əŋji nə'u rəgwa nga Slandana, ka kaashatənə nə ci tə tii patə, ŋguyirənə da makinə, ca kira aa Urusaliima ma'aanəkii.

³ Makə upaa ci ləkələkətəkii, ca palə. Ma ci ma'ə a rəgwa, kədəhə kaa ca mbu'u aa Damasəkusə, wata ma nee ci, bəronə makə pyapidənə nga vənə a jigagi ka ci dadagyə, ca bəreġi hatə dīi ci davə patə. ⁴ Wata kucafə ca kulagi aa panə. Ma ca fa, uura nga əndə a ba ka ci: "Sawulə, Sawulə, mi saŋə cii kwa cibə də nyi ha'a?" ⁵ Ca ləgwa, "Ya'ə Slandana, hə wu saŋa?" Əŋki ci ka ci, "Nyi nə Yeessu ətə cii kwa cibə də ci. ⁶ Amma, ma dənəkwa, madətə, dzəgərə aasəkə vəranə. Davə nə əŋjə a ba ka hə sətə nii kwa də." ⁷ Ma guvii-wiinyinə nga Sawulə, kə kəŋee ka tii, ca pa'əənə ka tii ma əsə, əndi kə fii tii uura nga ənda, amma maneemə tii ka əndəkii. ⁸ Sawulə a madətə, ca kəŋaanə, ca wunəpaa ginəkii, amma paa ci ka mbee ka nee ka taa mi. Əŋjitə a kəsə tə ci ka ciinəkii, təya kərə tə ci aa Damasəkusə. ⁹ Baanə makkə, paa ci ka mbee ka neenə. Pooshi zəmə a makii, masamə ci taa mi əsə.

¹⁰ Tə'i əndə nə'unə də Damasəkusə ətə dīi ləməkii Ananiya. Kə jigagi Slandanə ka ci, əŋki ci, "Ananiya!" Ca muu, "Ya'ə Slandana, wanyina." ¹¹ Əŋki Slandanə ka ci, "Madətə, duu ka rəgwatə ci əŋjə a 'wa 'Makəŋə rəgwa', ha ləgwatə asii ga Yahuda tə əndə vəranə nga Tarəsi ətə dīi ləməkii Sawulə. Aci agi də də'wa nə ci. ¹² Kə baarii nyi ka ci əndi əndə dīi ləməkii Ananiya ca dəməgərə aabiikii, ca banee ka ciinəkii aanəkii kaa ca ənə ka nee ka ha makə nga ŋukə." ¹³ Amma Ananiya a ba, "Ya'ə Slandana, kə fii nyi a ma əŋji lanə oo'i, ma əndətsa, kə cibee ci ka əŋji nə'unə tə hə ka shaŋə də Urusaliima. ¹⁴ Wiinə, ma shi ci aa hanə əsə, də baawəda nga gayinə nga limanyinə kaa ca anə taa tə wu patə ca də də'wa də ləməku ganə." ¹⁵ Amma əŋki Slandanə ka Ananiya, "Duu, aci matadə əndə slənaaki nə ci kaa ca baaba ləməki ka hara slikerənə da meeminə da əŋji *Isərayiila patə. ¹⁶ Nyi na baarii ka ci əsə makə sətə nii kəya cibə putə nga ləməki."

¹⁷ Wata Ananiya a palə, ca dəməgərə aa hatə aasii, ca banee ka ciinəkii aənə Sawulə, ca ba, "Ndzəkəŋunəki Sawulə, Slandanə sləkee ka nyi, waatoo Yeessu ətə jigagi ka hə a rəgwa ha shi aa hanə. Ma sləkee ci ka nyi, kaa ha mbee ka neenə də ginəku makə nga ŋukə, ha upaa natənə nga Malaaba Ma'yanə tə hə əsə." ¹⁸ Wata kurya'ə uushi makə maslyafənə nga mbuzə a kulyagərə anə ginəkii, ca ənə ka neenə makə nga ŋukə, ca madətə, ca luu yibə bapətisəma. ¹⁹ Ma daba'əkii, ca adə zəma, ca ənə ka upaa ŋgeerənə.

Waazanə nga Sawulə də Damasəkusə

Kə ta'avə Sawulə gi'u də Damasəkusə tii da əŋji nə'unə. ²⁰ Pii kə pyalə ci aasəkə *kuvə də'wanyinə kama kama, ca waaza ka əŋji agyanə Yeessu, ca ba, ma Yeessu, *Uuzənə nga Əntənfə nə ci. ²¹ Ma əŋjitə nja fa tə ci, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə, təya ba, "Əntaa əndətə cibə də əŋji də də'wa də ləmətsə də Urusaliima? Ma shi ci aa hanə əsə, kaa ca kəəsə tə tii, ca kərə aakəŋwacii gayinə nga limanyinə ma'aanəkii."

8:35 8.35 Luka 24.27. 8:36 8.36 Mat. 28.19. 8:39 8.39 1 Meem. 18.12. 8:40 8.40 21.8. 9:1 9.1 8.3. 9:2 9.2 19.9,23; 22.4; 24.14,22; 28.22. 9:3 9.3 Hab. 3.3-4; 1 Tim. 6.16; 2 Koor. 4.4.6. 9:5 9.5 1 Koor. 15.8. 9:8 9.8 13.11. 9:11 9.11 21.39; 22.3. 9:12 9.12 Mar. 8.23-25. 9:15 9.15 13.2; 22.21; 23.11; 26.1; 27.24; Rooma 1.5. 9:16 9.16 20.23; Luka 21.12; 2 Koor. 11.23-28. 9:17 9.17 19.6. 9:20 9.20 17.2; Luka 22.70. 9:21 9.21 8.1; 9.13-14.

²² Amma, ma waazanə nga Sawulə, kə cakə də ngeerənə aakəŋwa aakəŋwa, ca baarii ka *Yahudiinə də Damasəkusə oo'i, ma Yeesu, *Matadəkii nga Əntanfə nə ci. Makə fii tii ha'ə, wata hiimatii a gwazəgi patə.

²³ Ma daba'ə baanə bəzəkii, kə anyi Yahudiinə uura ka bələginə tə Sawulə. ²⁴ Amma kə fii Sawulə sətə mwayi tii danə də ci. Vədfə da uusərə patə nə tii ka nəhə uura mayi nga vərənə kaa təya bələgi tə ci. ²⁵ Asee, ma ka əndə'i vədfə, kə ngirə *lyawarənə nga Sawulə tə ci, təya kavə tə ci aasəkə d'əva, təya kyagerə tə ci da nə mahwala nga vərənə.

Ənəgərənə nga Sawulə aa Urusaliima

²⁶ Makə ənyi Sawulə aa Urusaliima, kə ali ci ləbənə da ənji nə'unə davə. Amma kə ngwaləgi tii patə aciikii, acii maluuvmə tii oo'i, əndə nə'unə nə ci. ²⁷ Amma, wata Barənaba a kəsətə tə ci ka ciinə, ca kərə tə ci aabii masləkəe ənji, ca bagi ka tii makə sətə nee Sawulə ka Slandanə a rəgwa ətə wabi ka ci, makə sətə waazii ci də ləmə nga Yeesu də Damasəkusə yadə ngwalənə əsə. * ²⁸ Wata təya ndzaashi, təya wiigi'i ka hakii da Sawulə də Urusaliima. Ca waaza də ləmə nga Slandanə yadə ngwalənə. ²⁹ Ca dzə də wabənə də d'aafta mabizhinə da Yahudiinə ətə ca wabə uura Gərikə əsə. Amma, ma tii natii, rəgwa nga bələginə tə ci nə tii ka alənə. ³⁰ Makə fii ənji nə'unə ha'ə, təya kərəgi tə ci aa Kayisariya, əŋki tii ka ci, wa ca ənə saakii aa Tarəsi.

³¹ Ma Ikəliisiiyaninə anə hanyinə nga Yahudiya da Galili i Samariya əsə, kə upaa tii ndzaanə jamə, pooshi ngərə'wə ma'ə. Kə cakə tii də ngeerənə aakəŋwə aakəŋwa, təya dzə də ngwalənə tə Slandanə əsə agi taa mi ci təya də patə. Də ha'ə cakə ənji nə'unə d'fanə lanə dagi tsakənə nga Malaaba Ma'yanə tə tii.

Mbədfəpaanə nga Piita də Ayiniya

³² Ma Piita, agi wiigi'inə nə ci ahada ənji nə'unə taa dama patə. Kə gi ci ka tsaamətənə tə ənji nə'unə də Lida əsə. ³³ Ma davə, kə lapaa ci əndə'i mahurəməsə əndə ətə d'fii ləməkii Ayiniya. Paa ci ka mbəe ka madətənə. Fəzə tighəsə nə ci pərəbə asəkə ədzə baanə. ³⁴ Əŋki Piita ka ci, "Ayiniya, kə mbədfəpaa Yeesu *Aləmasiihu də hə. Madətə, ha fuudətə ha nga baanaaku." Wata hərəyatə ca madətə. ³⁵ Ənji Lida da ənjitə anə hanyinə nga Saroonə patə, kə nee tii ka Ayiniya, ca wii. Wata təya zhi'wagi ka nə'unə tə Slandana.

Mad'eenə nga Piita ka Tabita

³⁶ Tə'i əndə'i vərənə ətə d'fii ləməkii Yoopa. Ma dava, tə'i əndə'i minə d'fii ləmətə Tabita. Ma də uura Gərikə əsə, Dookasə, makə bana kanyada. Əndə nə'unə nə ki. Pukyanə nga ha patə nə ki ka slonə n'nyu slonə, kya tsakə tə matəgunyinə əsə. ³⁷ Ma saa'ikii, kə gwakə ki ka bwanea, kya əntəgi. Ənjə a yibəgi tə ki, təya banee ka ki asəkə kuvə anə əndə'i. ³⁸ Makə ma Lida, pooshi dzadə da Yoopa, kə fii ənji nə'unə davə oo'i, də Lida nə Piita. Wata təya sləkəe ka ənji bəra'i aabiikii, təya kədii tə ci, əŋki tii, "Tsəgwayi pii pii, shiwə aahadeenə." ³⁹ Makə fii Piita ha'ə, wata ca madə, ca palə da tii. Mbu'naakii, ənjə a kərə tə ci aasəkə kuvə anə əndə'i. Mooryafinyinə a g'ujutə də ci patə, təya dzə də tuunə, təya baarii ka ci kəbənə i kəjeeriitə nji Dookasə a təslə, ki ma'ə da i əpinə. ⁴⁰ Wata Piita a ba ka tii, wa təya dəməgi patə agyə. Ca gərə'waanə, ca d'fa də'wa, wata ca zhi'igi aabii wa, ca ba, "Tabita, madətə." Kya wunəpaa ginətə. Makə nee ki ka Piita, kya madətə dasə. ⁴¹ Piita a və ka ki ciinəkii, kya kəsətə, ca mad'ee ka ki. Ma daba'əkii, ca "wa tə mooryafinyinə da hara ənji nə'unə, ca baarii tə ki ka tii da i əpinə. ⁴² Kə huwugi habara nga sətə d'fii Piita asəkə vərənə nga Yoopa patə. Ənji lanə vii goon'ga ka Slandanə əsə. ⁴³ Kə baa Piita də Yoopa lanə asii ga matakədfə kuvə'unə ətə d'fii ləməkii Simoonə.

10

Dzənə nga Piita aa ha Koorəniliya

¹ Tə'i əndə'i əndə də Kayisariya ətə d'fii ləməkii Koorəniliya. Matakəŋwanə nə ci agi kurəgə nga soojiinə ətə ci ənjə a 'wa Italiyaninə. ² Ma ci da yaakii patə, ənji ngwalənə tə Əntanfə nə tii. Agi gərə'unə nə tii ka Əntanfə. Ca vii sataka lanə ka ənji əsə, ca d'fa də'wa taa guci patə. ³ Ma ka əndə'i uusərə, ətsə bahə tibisə makkə nga kədəwanə, kə shitə malaa'ika nga Əntanfə aabiikii makə səniinə, Koorəniliya a nee ka ci ginə da ginə. Ca ba ka ci, "Koorəniliya!" ⁴ Wata Koorəniliya a fə'yagi ginəkii ka tsaamənə tə ci də ngwalənə, ca muu, "Ya'ə Slandana, mi kwa?" Əŋki malaa'ika ka ci, "Kə fii Əntanfə

9:22 9.22 5.42. 9:23 9.23 23.12. 9:23 9.23-25 2 Koor. 11.32-33. 9:26 9.26-27 9.3-6,20; Gal. 1.18. * 9:27 9.27 Barənaba: 4.36-37; 11.22-30; 12.25; 13.1-4,7,43-50; 14.12,20; 15.2-12,22,35-39; 1 Koor. 9.6; Gal. 2.1,9,13. 9:30 9.30 11.25; Gal. 1.21. 9:40 9.40 Mar. 5.40-41. 9:43 9.43 10.6,32. 10:1 10.1-8 10.30-33. 10:1 10.1-2 27.1,3; Luka 7.2,5.

kédiinaaku. Ké dñi satakaaku nga'ə ka ci əsə, mazaanəmə hə ka ci. ⁵ Ma d'anəku, sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə əndə'i əndə dñi ləməkii Simoonə ətə ci ənjə a 'wa tə ci Piita. ⁶ Mu'umə nə ci asii ga matakəfdə kuvə'unə ətə dñi ləməkii Simoonə əsə. Ama uunəvə nə yaakii." ⁷ Makə pyalə malaa'ikatə saakii, wata Koorəniliya a 'watə lyawarənaakii bəra'i da rənjwə agi soojiinə nga səkə ciinəkii ətə ca gərə'u ka Əntanjə əsə. ⁸ Ca ba ka tii sətə bii malaa'ika ka ci patə. Wata ca sləkee ka tii aa Yoopa.

⁹ Ma ka doorəkii, tii kədəhə ka mbu'unə aa Yoopa, kə ndərəgi Piita aagyanə malərəbə kuvə ka d'a də'wa ətsə uusərə ahadana. ¹⁰ Ma ka saa'ikii, kə zhimə madəfə'nə tə ci, kə mwayi ci sə nga adənə. Ma ənji ma'ə ka d'a ka ci zəma, kə baarii Əntanjə ka ci sə nga hurəshishinə. ¹¹ Ca nēe ka səkəntanjə mawunəkii. Uushi makə maduunə gwada a jima aa panə da tanjalakii ənfwadə masəkii. ¹² Ma asəkəkii, tə'i taa ngutə tsarə nga daba da sədə ənfwadə, i ətə ca wii anə mbuurəsəkətii da i ətə ca lədə a səkəntanjə. ¹³ Ma ca fa, uura nga əndə a wabə ka ci, ənji ci, "Piita, madətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəbə." ¹⁴ Ənji Piita, "Aa'a, 'ya'ə Slandana, mashimə nya agi sətə təjarə *bəriya ka adənə taa ma'ajijinə uushi." ¹⁵ Wata ma ca fa, əndəkii a ənə ka wabənə ka ci nga bəra'inə, ənji ci, "Ma sətə d'atəgi Əntanjə camə, ga ha tsaa'mə tə ci əjjijinə." ¹⁶ Makə jikətə ka ci sədə makkə, ma daba'əkii, pii sətə a ndərəgi aa dəgyə shakətə.

¹⁷ Ma Piita agi hiima sətə mwayi Əntanjə banə ka ci də uushi'iitə nēe ci, wata watitə ənjitə sləkee Koorəniliya ka tii kənjə kənjə a mayi, tii kə uugi ləgwa yi nga Simoonə. ¹⁸ Təya 'wa ənji, təya ləgwa mbu'u davə asii nə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita. ¹⁹ Ma Piita ma'ə agi hiima sətə mwayi Əntanjə banə ka ci də uushi'iitə bəarii ci ka ci, wata Malaaba Ma'yanə a ba ka ci, "Fətə, wiitə ənji makkə ca alə tə hə. ²⁰ Madətə, jiməgərə, ha dzə da tii. Ga ha buurə taa mi, acii nyi sləkee ka tii." ²¹ Wata Piita a madətə, ca jiməgərə, ca dzə ka wabənə da tii, ca ba, "Nyi nə əndətə cuuna alə. Iitə nə shinə goona?" ²² Təya ba ka ci, "Koorəniliya matakənjwanə nga soojiinə sləkee keenə. Ma ca, əndə goonja nə ci, agi gərə'unə nə ci ka Əntanjə taa guci patə. Da ayinaakii nə ci əsə anə hanyinə nga Yahudiinə patə. Kə bii malaa'ika nga Əntanjə ka ci, kaa ca 'wa tə hə aa hakii asii kaa ca fa sətə cii kwa ba ka ci." ²³ Wata Piita a 'wagerə tə tii, təya baanə davə.

Pukənə nga ha ca madə, ca palə da ənjitə makkə. Kə kərəe hara ənji nə'unə nga Yoopa ka ci əsə. ²⁴ Təya mbu'u aa Kayisariya ka bəra'inə nga uusərə. Ma Koorəniliya, a gərə tə tii, kə 'waa'watə ci tə ndəkənjushi'inəkii da guvinəkii. ²⁵ Ma ətsə ka Piita a dəməgərə, wata waatə Koorəniliya. Wata ca gərə'waanə atsaə sədəkii, ca paslə tə ci. ²⁶ Amma Piita a kəsətə ciinəkii, ca madfəe ka ci, ənji ci ka ci, "Madətə kənjə. Acii nyi maa, əndə nə nyi makə hə." ²⁷ Ma Piita a dzə də wabənə tii da Koorəniliya, ca dəməgərə aa kumu, ca lapaa ənji larə ətə dzii də nə davə, ²⁸ ca ba ka tii, "Unə də noonə na, kə shii unə oo'i, kə təjarəa diina nga Yahudiinə tə ndzaanə ka hakii taa dzənə asii aa ha əndə'i slikerənə pamə. Amma, ma nyi, kə bəarii Əntanjə ka nyi oo'i, ga ənjə a nēe ka əjjijinənə nga taa wu patə. ²⁹ Acii ha'ə, makə alyə ənji tə nyi, kə shi nyi, mad'amə nyi mabizhinə əsə. Yoo, ma ənə diya, nga'ə ka nyi nə fa sətə 'wii unə tə nyi ka ci."

³⁰ Ənji Koorəniliya ka ci, "Kə dñi baanə ənfwadə əna, kənə ha'ə ətə acii aɲwə, saa'itə nya d'a də'wa nga tibisə makkə nga kədəwanə gaki asii, kə shigi əndə ka nyi da kəjeerənə ashikii ətə ca pyapifə agi ənda. ³¹ Ənji ci ka nyi: "Ya'ə Koorəniliya, kə fii Əntanjə kədiinaaku, kə dñi satakaaku nga'ə ka ci. Mazaanəmə hə ka ci əsə. ³² Acii ha'ə sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa tə ci Piita. Mu'umə nə ci asii ga Simoonə matakəfdə kuvə'unə ətə dñi yaakii ama uunəva." ³³ Pii nya sləkee ka ənji ka hə. Hə əsə kə dñi hə nga'əonə makə shi hə. Yoo, manə diya, waniinə patə akənjwacii Əntanjə keena fa sətə bii Slandanə ka hə patə, kaa ha ba keenə."

Waazanə nga Piita asii ga Koorəniliya

³⁴ Wata Piita a jikəvə, ənji ci, "Tantanyinə ənə ha'ə shii nyi oo'i, uushi rənjwə nə ənji akənjwacii Əntanjə. ³⁵ Mad'a kə slənyi əndə nɲunyi sləna, ca ngwalə acii Əntanjə, ka uudənə nə Əntanjə tə əndəkii, taa ngutə slikerənə nə ci patə. ³⁶ Kə shii unə wabəətə sləkee Əntanjə ka ənji Isərayiila, waatoo waaza Nɲunyi Habara nga jamənə dacia Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Slandanə nga taa wu patə. ³⁷ Kə shii unə habara nga sətə dñi anə hanyinə nga Yahudiya patə, 'watəginə daga də Galili daba'a bapətisəma ətə waazii

10:11 10.11 7.56. **10:12** 10.12-14 Leew. 11.1-47; Əzaki. 4.14. **10:15** 10.15 Mar. 7.15,19. **10:19** 10.19 11.12; 13.2,4; 15.28; 16.6; 20.22-23; 21.4,11. **10:23** 10.23 10.45; 11.12. **10:25** 10.25-26 14.13-15; Səniinə 19.10. **10:28** 10.28 10.15; Gal. 2.12. **10:30** 10.30-33 10.1-8. **10:30** 10.30 1.10; Luka 24.4. **10:32** 10.32 9.43. **10:34** 10.34 Rooma 2.11; Yak. 2.1. **10:35** 10.35 Yooh. 9.31. **10:36** 10.36 Isaa. 52.7; Rooma 3.25-26; 5.1; 2 Koor. 5.18; Kwal. 1.20; Səniinə 19.16.

Yoohana. ³⁸ Waatoo, makë sətə vii Əntañfə ka Yeesu əndə Nazaratu Malaaba Ma'yanə a baawəda, makë sətə nji kəya wiigi'i, ca dzə də dfaada nɔnyɪ sləna, ca mbədfəpaa də ənjitə cibee *Seetanə ka tii patə, acii kədəhə nə Əntañfə da ci.

³⁹ "Ma inə əsə, seedawanyinə nga sətə dɪi ci patə də Urusaliima da anə hara hanyinə nga Yahudiya. Tə ci əsə bələgi ənji də gwa'avənə tə ci aashi ənfwa. ⁴⁰ Amma Əntañfə a mafee ka ci ka makkənə nga uusərə, ca kavə tə ci ka baarii naakii nə da i əpinə. ⁴¹ Əntaa ka ənji patə baarii ci naakii na, amma keenə ətə ta'i Əntañfə keena ndzaa ka seedawanyinaakii, acii kə zhimiinə ka hakii da i ci daba'a madənaakii agi maməətə ənja. ⁴² Kə bii ci keenə, keena waaza ka ənji Nɔnyɪ Habara, ina vii seeda oo'i, ci nə əndətə kavə Əntañfə tə ci ka la gəɔwanə anə ənji əpinə da maməətə ənja. ⁴³ Tə ci seedii patənə nga anabiinə oo'i, patənə nga ənjitə vii ka ci goonɔga, ka upaanə nə tii tifyaginə nga 'waslyakənatii dagi ləməkii."

Upaa Malaaba Ma'yanə nga hara slikerənə

⁴⁴ Ma Piita ma'ə agi wabənə, ənjə a fa, wata Malaaba Ma'yanə a shi aasəkə moodəfətii patə. ⁴⁵ Ma ənji nə'unə nga Yahudiinə ətə shi tii da i Piita, kə dɪi ka tii ka sə nga hureshishinə nə shinə nga Malaaba Ma'yanə aasəkə moodəfə nga ənjitə əntaa Yahudiinə. ⁴⁶ Acii kə fii tii tɔya wabə məshipətə uuranyinə, tɔya dɔla də Əntañfə. Wata əɔki Piita, ⁴⁷ "Makə dɪi ci kə upaa ənjitsə Malaaba Ma'yanə makə ətə upaa inə neenə əsə, pooshi əndə ca tɔɔpaa dɔ ka tii bapətisəma." ⁴⁸ Wata ca ba ka ənjə a yibə ka tii bapətisəma də ləmə nga Yeesu *Aləmasiihu. Ma daba'əkii, tɔya bə dɪi tə ci kaa ca baneə gi'u ahadatii.

11

Wabənə nga Piita ka Ikəliisiya də Urusaliima

¹ Kə fii masləkee ənji da hara ənji nə'unə ətə anə hanyinə nga Yahudiya oo'i, ənjitə əntaa Yahudiinə maa, kə liwə tii wabənə nga Əntañfə. ² Makə gi Piita aa Urusaliima, kə jalə ənji nə'unə nga Yahudiinə tə ci, ³ tɔya ba, "Ya makə əndə Yahuda nə ha, mi sanə gi hə ka d'anə aasii aa ha ənjitə *maryaminiyama? Ha'ə maa, kə fii inə, kə agi hə zəmə da tɔya?"

⁴ Wata Piita a ndzanə ba ka tii sətə dɪi də rəɔwə rəɔwə, əɔki ci, ⁵ "Ma nyi asəkə vərənə nga Yoopa, nya dɔ də'wa, kə baarii Əntañfə ka nyi sə nga hureshishinə. Uushi makə maduunə gwada a jima dadagyə da tanɔalakii ənfwadə masəkii. Ha'ə ca mbu'ya aabiiki. ⁶ Makə tsaamətə nyi nga'ə, kə nee nyi ka dabanyinə ətə ca wii anə sədə ənfwadə, i luu bilinə da i ətə ca wii anə mbuurəsəkətii da i ətə ca lədə a səkəntañfə kama kama patə asəkəkii. ⁷ Wata ma nya fa, əndə'i uura nga əndə a wabə da nyi, ca ba: 'Piita, madətə, əsuu, ha lagi urakii, ha tsəbə.' ⁸ Amma nya ba: 'Aa'a, 'ya'ə Slandana, acii pooshi ma'əjjinə uushi sha dzəgərə aasəkə maki taa sətə tɔɔpaa *bariya ka adənə.' ⁹ Ma nya fa, ca ənə ka wabənə ka nyi nga bəra'inə dadagyə, əɔki ci: 'Ma sətə dətəgi Əntañfə camə, ga ha nəhə tə ci ma'əjjinəkii.' ¹⁰ Ca jikətə ka nyi nga makkənə, wata sətə a ənə ka ndərəginə aa dəgyə shakətə. ¹¹ Ma'ə nyi mata'avəmə əɔɔwə'ə, wata watitətə ənji makkə kəɔɔ kəɔɔ a mayi ka hatə dɪi inə davə. Kə sləkee ənji ka tii aabiiki daga də Kayisariya. ¹² Wata Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi, wa nya dzə da tii, ga nya buurə taa mi. Inə da ənji nə'unə kuwa gi əsə. Ha'ə ina dēməgərə aasii aa ha əndəkii. ¹³ Wata ca ba keenə makə sətə nee ci ka malaa'ika kəɔɔ əsi gakkii, malaa'ika a ba ka ci: 'Sləkee ka ənji aa Yoopa, tɔya alyatə ka hə tə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita. ¹⁴ Kadə nii kəya ba ka hə wabəətə nii kwa upaa luupaanə da yaaku patə.' ¹⁵ Mbu'unaaki, ma nya 'watəgi də wabənə ha'ə, wata Malaaba Ma'yanə a shi aasəkə moodəfətii makə sətə shi aa moodəfaamə nga təkəɔwanə əsə. ¹⁶ Wata nya buurətə wabənə nga Slandanə ətə bii ci: 'Kə yibə Yoohana ka ənji bapətisəma də ma'inə, amma, ma unə, ka upaanə nuunə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə.' ¹⁷ Makə kə vii Əntañfə ka tii makə sətə vii ci kaamə saa'itə vii amə goonɔga ka Slandanə Yeesu Aləmasiihu, nyi wu sanə tɔɔpaaənəki aniya nga Əntañfwa?" ¹⁸ Makə fii tii ha'ə, kə ətee tii ka sə nga banə, tɔya dɔla də Əntañfə, tɔya ba, "Asee, patə da i ka ənjitə əntaa Yahudiinə vii Əntañfə rəgwa nga baanə ka ci kaa tɔya upaa əpinə."

Ikəliisiya də Antakiya

10:38 10.38 Luka 4.18; 13.16; Yooh. 3.2. **10:39** 10.39-40 3.15. **10:41** 10.41 1.4; Luka 24.30-31,41-43; Yooh. 21.12-13. **10:42** 10.42 17.31; Rooma 14.9; 2 Tim. 4.1; 1 Piita 4.5. **10:43** 10.43 13.38; Irim. 31.34. **10:44** 10.44-46 2.4. **10:47** 10.47 8.36. **10:48** 10.48 19.5. **11:3** 11.3 10.28; Gal. 2.12. **11:5** 11.5-12 10.11-20. **11:14** 11.14 16.31. **11:15** 11.15 2.4. **11:16** 11.16 1.5. **11:18** 11.18 13.48; 14.15,27; 15.4,12,22-29; 17.12; 18.5-11; 19.8-10; 20.21.

¹⁹ Ma ənjitə yiigəfəgi putə nga cibəətə cibə tii daba'a bələginə tə Sətəfanu, kə pyalə tii kura'ə aanə hanyinə nga Finikiya da i Kipərusə i aasəkə vəranə nga Antakiya. Mawaazamə tii taa ka wu madaamə ka *Yahudiinə. ²⁰ Amma, tə'i hara ənji Kipərusə da nga Sirina, mbu'unatii aa Antakiya, təya wabə ka hara slikərənə əsə, təya waaza Njuyi Habara nga Slandanə Yeesu. ²¹ Kə ndzaa Slandanə kədəhə da tii. Ha'ə kə vii ənji lanə goongə ka ci, təya nə'u tə ci.

²² Makə mbu'i habarakii aa limə ənji nə'unə nga Urusaliima, təya sləkəe ka Barənaba aa Antakiya. ²³ Makə mbu'i ci aa dəvə, kə dīi ci maŋushinə acii kə nee ci ka nga'aanə nga Əntarjəfə ətə dīi ci ka tii. Wata ənki ci ka tii, "See a ndzaa unə ka ənji goongə də ədzəmə rəŋwə akəŋwacii Slandana." ²⁴ Acii ma ca, maŋga'ə əndə nə ci, da Malaaba Ma'yanə da vii goongə nə ci əsə. Ənji bəzəkii ka shaŋə vii goongə ka Slandana.

²⁵ Wata Barənaba a palə aa Tarəsi ka alyanə tə Sawulə. ²⁶ Makə lapaa ci tə ci, ca kira tə ci aa Antakiya. Təya fəzəgi davə ka dzaadza də nə da ənji nə'unə. Təya dzəgunə ka ənji bəzəkii. Də Antakiya əsə 'watəgi ənji' wanə tə ənji nə'unə 'Ənji nə'unə tə Aləmasiihu'.

²⁷ Agi ətə saa'i ma'i hara anabinyinə də Urusaliima ka shinə aa Antakiya. ²⁸ Mbu'unatii aadəvə, wata rəŋwə agitii ətə dīi ləməkii Agabusə a madətə, ca ba də baawəfa nga Malaaba Ma'yanə, ənki ci, kadə nə məza madəfənə a kulyaanə ka duuniya patə. Ha'ə makə ətsə əsə kə kullii madəfənəkii agi zəmana nga ŋwanjuunə nga Kalawudiyu. ²⁹ Wata ənji nə'unə a anə uura nga vii sətə mbee ŋgeerənə nga taa wu patə, kaa ənə a kərə ka ənji nə'utə də Yahudiya.† ³⁰ Kə dətə tii ha'ə əsə, təya sləkəe ka kərənə ka gayinə nga Ikəliisiya dacia i Barənaba da Sawulə.

12

Bələnə tə Yakubu da pa'ənə tə Piita

¹ Ma ka saa'ita, kə 'watəgi ŋwanjəwə *Hirudusə cibənə də hara ənji nə'unə. ² Ha'ə kə bii ci ka ənə a bələgi tə Yakubu ndzəkəŋuci Yoohana də ŋgila purəjanə. ³ Makə nee ci kə kadəesəkə ka *Yahudiinə nə bələginə tə Yakubu, ca ba, wa ənə a kəsətə tə Piita əsə. Ma gi ka dfanə, agi kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə kashi ənji tə ci. ⁴ Makə kəshi ənji tə ci, təya kərə tə ci aa furəshina. Hirudusə a kavə tə ci acii soojiinə ənfwadə ənfwadə kūrəgə ənfwadə, kaa təya nəhə tə ci, aadə ənə a kərə tə ci aakəŋwacii danjana daba'a kumənəkii, waatoo kumənə nga *Pasəka. ⁵ Ma saa'itə Piita a furəshina, ma ənji nə'unə natii, wata ka dfa də'wa nə tii ka putaakii də gazhi'waanə.

Luupaanə nga malaa'ika tə Piita

⁶ Ma ka vədə nga uusəratə mwayi Hirudusə ŋgiraginə tə Piita ka la ka ci gəŋwanə, Piita a tsəfə ŋunyinə ahada soojiinə bəra'i, ci ma'anəkii də mahyakahyaka'ə bəra'i. Ənji nəhə furəshina əsə, a makuvə nə tii. ⁷ Ma davədəkii, kə jigagi malaa'ika nga Slandana. Bəronə a bərəgi kuvəkii patə. Wata ca dəgee ka Piita ka tanjalakii, ca madəe ka ci, ənki ci, "Madətə pii pii!" Wata mahyakahyaka'ətə a kwalyagərə acii Piita. ⁸ Wata malaa'ikatə a ba ka Piita, "Ŋgaanjavə uushi'inaaku, ha ŋgavə fiibinaaku." Piita a dətə ha'ə. Ənji malaa'ika ka ci, "Əgətə gwadaaku, ha nyi'wa tə nyi." ⁹ Piita a nə'u tə ci agyə. Mashimə ci taa, ma sətə ci malaa'ika a dfa, tantanyinə. Ma nə ci ka nəhənə, taa səniinə səni ci. ¹⁰ Makə paaləgi tii tə ənji nəhə kuvə nga təkəŋwanə da nga bəra'inə, təya mbu'u aa uura mayi nga tibisə ətə nga dəməginə aasəkə vəranə. Wata uura mayikii a wunəgi ka tii ci saakii. Təya gimagi, təya nə'u əndə'i rəgwa. Wata pii malaa'ikatə a bwasee ka ci.

¹¹ Makə ənya nə nga Piita aashikii, ənki ci, "Manə dfiya, kə shii nyi ndilə ndilə oo'i, kə sləkəe Slandanə ka malaa'ikaakii ka luupaanə tə nyi acii Hirudusə da bwaya uushi'iitə ci Yahudiinə a moo dfanə də nyi."

¹² Shiinaakii ha'ə, wata ca palə aasii aa ha Mariyaama məci Yoohana ətə dīi əndə'i ləməkii Mərəkusə. Kə dzii ənji nə'unə də nə lanə davə, təya dfa də'wa. ¹³ Mbu'unaakii ca dəgətə uura maya. Tə'i əndə'i kadəmə ətə dīi ləmətə Rooda. Makə fii ki, wata kya shi ka faginə taa wu. ¹⁴ Makə paaratəgi ki oo'i, uura nga Piita ətsa, mawunəgimə ki uura mayikii acii moodfasəka. Wata kya ənəgərə aasii də huyi huyi, kya ba: "Waatsə

11:19 11.19 8.1-4. **11:20** 11.20 Yooh. 7.35. **11:21** 11.21 2.41. **11:23** 11.23 13.43; 14.22; 15.32; 16.40; 18.23; 20.1,28-31. **11:25** 11.25 9.30. * **11:26** 11.26 Ma ənji nə'unə tə Aləmasiihu, makə bana, Kəristənə də uura Gərikə. **11:27** 11.27 13.1; 15.32. **11:28** 11.28 21.10. † **11:29** 11.29 Acii anə hanyinə nga Yahudiya palee madəfənəkii də dfanə ka saa'ikii. **11:29** 11.29-30 12.12,25; Rooma 15.26; 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.4; 9.2,12; Gal. 2.10. **12:4** 12.4 4.3. **12:5** 12.5 Yak. 5.16. **12:7** 12.7-10 5.19. **12:12** 12.12 12.25; 13.13; 15.37; Kwal. 4.10.

Piita kənjə a uura mayi!" ¹⁵ Təya ba ka ki, "Maba nə hə sanjə kwa?" Amma kya tsakə banə oo'i, ci ətsa. Ənki tii, "Mala'ikaakii ətsa." ¹⁶ Amma, mabwaseemə Piita ka dəgə uura mayikii. Wata təya wunəgi, təya nee ka ci. Kə kənjəe ka tii. ¹⁷ Wata Piita a madee ka tii ka ciinəkii, kaa təya ndzaa kəfa'a, ca dzəgunətə ka tii makə sətə nggiragi Slandanə tē ci asəkə furešhina. Makə uudəpaa ci, ənki ci ka tii, "A una ba ka Yakubu da hara ənji nə'una." Daba'ə ha'ə, ca madə, ca palə ka əndə'i ha.

¹⁸ Pukənə nja ha, kə ma'i maduunə mabizhinə ahada soojiinə putə nja sətə slənyi tə Piita. ¹⁹ Makə ali ənji tē ci ka Hirudusə, maneemə tii ka ci. Hirudusə a ləgwa a ma soojiinə, pooshi. Wata ca ba ka ənjə a bəələgi tē soojiita. Ma daba'əkii, ca madə anə hanyinə nja Yahudiya, ca palə aa Kayisariya, ca ta'vee davə.

Əntənə nja Hirudusə

²⁰ Ma njanjwə Hirudusə, ka mabətəsəkə nə ci aashi ənji Tiira da ənji Sidoonə. Aciiikii təya jagi də na, təya shi aabiikii ka sədə rənjwə, təya wabə da Balasətə, waatoo gawə nja yi nja njanjwa. Makə uugi tii anəgi wabənə da ci, təya alə ndzaanə jamə da Hirudusə, acii də zəmə nja nə nja hanyinaakii nə tii. ²¹ Ma ka uuseratə lii Hirudusə, ca ka kəjeerə njanjuunaakii, ca ndzaanə asəkə dəgələ njanjuunaakii, ca wabə ka tii. ²² Ənjə a wazə, təya ba, "Ma ətsa, wabənə nja Əntanjfə, əntaa nja ənda." ²³ Pii wata mala'ika nja Slandanə a dəgəgi tē ci, acii kə luuma ci duunuunə nja Əntanjfə. Zoozəniina a tsəbət tē ci. Ha'ə əntəgi ci.

²⁴ Amma, ma wabənə nja Əntanjfə, kə gi aakənjwə aakənjwa. ²⁵ Makə uudəpaa i Barənaba da Sawulə sləkeetə sləkeə ənji ka tii aa Urusaliima, təya palə satii, təya njanjəənə tə Yoohana ətə ci ənjə a 'wa Marəkusə.

13

Sləkeənə nja Malaaba Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə

¹ Ma asəkə İkəliisiya nja Antakiya, tə'i hara *anabiinə da ənji dzəgunənə, waatoo i Barənaba da Simiyoonə ətə ci ənjə a 'wa əndə dənjwa da i Lukiyusə əndə Sirina da Manahina ətə girəshi tii da njanjwə *Hirudusə. Ahadatii nə Sawulə əsə. ² Ma ka əndə'i uuserə, təya gərə'u ka Slandanə da fa suumaya. Ənki Malaaba Ma'yanə ka tii, "Fə'yagimə ka nyi tē i Barənaba tii da Sawulə kaa təya slənə slənətə 'wii nyi tē tii." ³ Daba'ə suumaya da fa də'wa, təya kavə ciinətii aanətii, təya kapaa tē tii.

Waazanə nja masləkeə ənji anə hanyinə nja Kipərusə

⁴ Makə sləkeə Malaaba Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə, təya palə aa Səluukiya, təya dzə ka dəmə kumbawalə davə nja dzəginə aanə hanyinə nja Kipərusə ətə ahada ma'inə. ⁵ Mbu'unatii aanə hanyinəkii aasəkə vərənə nja Salamisa, təya ndzanjə baaba wabənə nja Əntanjfə asəkə *kuvə də'wanyinə nja Yahudiinə. Kə gi Yoohana ka tsakənə tē tii əsə.

⁶ Makə wiigi'itə tii hanyinə nja Kipərusə patə kura'ə aa Pafusa, təya lapaa əndə'i əndə hiila ətə dīi ləməkii Barə-Yeesu. Majirakə nja anabi nja Yahudiinə nə ci. ⁷ Guva nja ngwaməna Sirəgiya Bulusə nə ci əsə. Ma ngwaməna, əndə shiinə nə ci. Ca 'wa tē i Barənaba da Sawulə, ca alə fa wabənə nja Əntanjfə amatii. ⁸ Amma, ma əndə hiilatsa, ətə dīi ləməkii İlimasə də uura Gərikə, kə dīi ci ka tii mabizhinə, ha'ə kə mwayi ci zhi'wee ka ədzəmə nja ngwaməna acii ga ca nyi'u goonja. ⁹ Amma, ma Sawulə, ətə ci ənjə a 'wa tē ci Bulusə əsə, da i Malaaba Ma'yanə nə ci, ca tsaamə tē əndə hiilatsa, ¹⁰ ənki ci, "Ma hə, əndə nja *Seetanə nə hə, səsənjwə nja goonja. See sətə dīi bwayakii nəndə a ədzəməku. Pukyanə nja uuserə patə, ha'ə nə hə ka zhi'wee ka goonja nja Əntanjfə ka jirakənə. ¹¹ Acii ha'ə ka dzalənə nə Slandanə tē hə, ha uurəfəgi, nja na nee ka uuserə ma'ə kwakwatə." Pii wata təkunə cii kəya nee ma'ə, ca raramə, ənjə a kəsə tē ci ka ciinə, acii paa ci ka nee ka ha ma'ə. ¹² Makə nee ngwaməna ka sətə slənyi, kə vii ci goonja ka Slandana, acii kə dīi ka ci ka sə nja hurəshishinə nə dzəgunənə agyanəkii.

Bulusə da Barənaba də Antakiya anə hanyinə nja Pisidiya

¹³ Ma daba'əkii, wata Bulusə da ənji nə'ushinaakii a dəmə kumbawalə də Pafusa, təya palə aa Pirəga anə hanyinə nja Paməfiliiya. Ma Yoohana, kə bwasee ci ka tii davə, ca ənə aa Urusaliima. ¹⁴ Amma, ma təya, təya paləgi tē Pirəga, təya palə aa Antakiya ətə anə hanyinə nja Pisidiya. Də asavee əsə, təya dəməgərə aasəkə *kuvə də'wa, təya

ndzaanə da ənja, ¹⁵ ənjə a janğa bariya nğa Muusa da ləkaləkətə nğa anabiinə. Wata gayinə nğa kuva a sləkee ka banə ka tii oo'i, "Ndzəkənjushi'ina, usamə da shinə. Mbu'u tə'i wabənə ətə ca tsakə tə ənji a moonə."

¹⁶ Bulusə a madətə, ca madee ka ciinəkii ka ənja, ca ba, "Unə ənji *Isərayiila da hara ənji gərə'unə kə Əntanjfə, fatəmə! ¹⁷ Ma Əntanjfə ənə caama nə'u, amə ənji Isərayiila, ci ta'i tə dzədzəshi'inaamə, ca siitə tə tii saa'i tii anə hanyinə nğa Misəra. Də maduunə baawədə əsə nğiragi ci tə tii də Misəra. ¹⁸ Kə sə'wii ci tə tii ha'ə fəzə ənfwadə pu'unə agi bilinə əsə. ¹⁹ Ca zamagi də slikərənə mədfəfə anə hanyinə nğa Kana'ana, ca vii ka tii hanyinəkii nğa zəmə ya. ²⁰ Ma ətsə patə, agi fəzə gya'ə ənfwadə da tufə pu'unə. Daba'a ha'ə ca dəkəvə ka tii gayinə ahadatii ha'ə mbu'ya ka zamana nğa anabi Samuyila.

²¹ Agi zamanaakii kədii tii kaa ənjə a dəkə ka tii nwanjwa. Wata Əntanjfə a dəkəvə ka tii tə Sawulə uuzənə nğa Kisə, agi duurə nğa Beejaminə. Ca da ka tii nwanjuunə nğa fəzə ənfwadə pu'unə. ²² Makə nğərəgi Əntanjfə tə Sawulə, ca dəkəvə ka tii tə *Dawuda ka nwanjuunə. Wiinə sətə wabi Əntanjfə anəkii, əjki ci:

'Kə upaa nyi tə Dawuda uuzənə nğa Jasii,

Ci nə əndətə cii kya uufə,

Ci əsə na slənətə ka nyi sətə cii kya uufə patə.'

²³ "Agi slikərənə nğa əndətə kira Əntanjfə ka ənji *Isərayiila Maluwa, waatoo Yeesu makə sətə dii ci aləkawalə nğa dfanə. ²⁴ Daga Yeesu ma'ə mashimə, kə waazii Yoohana ka ənji Isərayiila patə kaa təya zhi'wagi, təya bwasee ka 'waslyakənatii, təya luu yifə bəpətisəma. ²⁵ Ma Yoohana kədəhə ka uudəpaa slənaakii, kə ləguyi ci ama ənja: 'Makə wu sanə cuuna nəhə tə nya? Əntaa nyi nə əndətə cuuna gərə. Ma əndətə cuuna gərə, ma'ə ci ka shinə. Mambu'umə nyi bahə nya dədfəgi ka ci bibinaakii.'

²⁶ "Ndzəkənjushi'inə, jijinyinə nğa Ibərahiima da hara ənji gərə'unə ka Əntanjfə ahadoonə, kaamə sləkee Əntanjfə Njunyi Habara nğa luupaənə. ²⁷ Wiinə, ma ənjitə də Urusaliima da gayinatii, pooshi tii kavə nətii ka shiinə tə Yeesu. Ha'ə əsə mafətəmə tii wabənə nğa anabinyinə ətə ci ənjə a janğa ka tii taa nğutə uusərə nğa əpisəkə patə. Amma, makə lagi tii ka Yeesu gəjwanə, kə dii ka goonğa nə wabənə nğa anabinyinə.

²⁸ Taa nğahi ma'upaamə tii tə ci da 'waslyakəənə bahə bələnə tə ci, amma kə kədii tii acii *Pilaatu ka bələginə tə ci. ²⁹ Makə uudəpaa tii dfanə ka ci makə sətə shi ənjə a nyaahə agyanəkii patə, ənjə a jimagərə də ci ashi ənfwa, təya nğədfəgi tə ci. ³⁰ Amma kə madee Əntanjfə ka ci agi maməətə ənja. ³¹ Kə baa ci bəzəkii ka baarii naakii nə ka ənjitə shi tii da ci daga də Galili aa Urusaliima. Ma əndə'i, tii nə seedawanyinaakii ka ənji Isərayiila.

³² "Ma inə əsa, kə kireenə koonə njunyi wabənə ətə dii Əntanjfə aləkawaləkii ka dzədzəshi'inaamə. ³³ Kə mbu'utə ci kaamə jijinatii də aləkawaləkii əsə. Kə mbu'utəgi ci də madəenə ka Yeesu makə sətə nyaahə ənji asəkə Jabuura nğa bəra'inə oo'i,

'Ma hə, uuzənaaki nə hə,

daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.'

³⁴ Kə wabi Əntanjfə agyanə madəenə ka ci agi maməətə ənji oo'i, paa ci ka ənənə ka əntənə ma'ə, ca bəslə. Wiinə sətə bii ci:

'Ka viinə nə nyi koonə ndilə ndilə tə malaaba bərekaanə

makə ətə vii nyi ka Dawuda.'

³⁵ Acii tii tə'i manaahəkii əsə asəkə əndə'i Jabuura oo'i,

'Paa hə ka bwasee ka shishinə nğa əndə slənaaku kaa ca bəsləgi.' "

³⁶ Bulusə a dzə aakəjwa də banə, əjki ci, "Ma Dawuda, kə slənyi ci agi zamanaakii makə sətə mwayi Əntanjfə. Ma daba'əkii, ca əntəgi, ənjə a kagərə tə ci agyanə dzədzəshi'inəkii, ca bəsləgi. ³⁷ Amma, ma əndətə madee Əntanjfə ka ci agi maməətə ənja, məbəsləmə ci.

³⁸ "Acii ha'ə, ndzəkənjushi'inə, see a shii unə oo'i, dacia Yeesu ciina waaza koonə agyanə tifyaginə nğa 'waslyakəənə. Acii ma bariya nğa Muusa, paa ci da nğeerənə nğa luupaənə tuunə acii 'waslyakəənə. ³⁹ Amma taa wu patə vii ka Yeesu goonğa, daciikii upaanəkii luupaənə. ⁴⁰ Ma dii əna, nəhəmə noonə nə acii ga sətə bii anabinyinə a kulyaanə koonə ətə bii tii:

13:14 13.14 17.2. **13:15** 13.15 15.21. **13:17** 13.17 Shig. 1.7; Dzak. 5.15. **13:18** 13.18 Shig. 16.35; Baan. 14.33-34; Dzak. 29.4. **13:19** 13.19 Dzak. 7.1; Jasə. 14.1. **13:20** 13.20 M.Gəjw. 2.16; 1 Sam. 3.20. **13:21** 13.21 1 Sam. 8.5,19; 10.21; 11.15. **13:22** 13.22 1 Sam. 16.12; 13.14. **13:23** 13.23 Isaa. 11.1; Rooma 1.3; Səniinə 5.5. **13:24** 13.24 Luka 3.3. **13:25** 13.25 Luka 3.15-16. **13:27** 13.27 3.17. **13:28** 13.28 Luka 23.4,14-15,21-23. **13:29** 13.29 Luka 23.50-56. **13:30** 13.30 3.15. **13:31** 13.31 1.3,8. **13:32** 13.32-33 Jab. 2.7; Rooma 1.3-4. **13:34** 13.34 Isaa. 55.3. **13:35** 13.35 Jab. 16.10. **13:36** 13.36 2.29. **13:38** 13.38 10.43; 15.10. **13:39** 13.39 Rooma 4.25; 6.7; 10.4.

41 ‘Tsaaməmə, unənə ca ushapaa sətə bii Əntanfə, hanjkala goonə a gwazəgi, una zagi.

Acii kadə nii kya slənə əndə'i slənə agi zamana goonə ətə pooshi unə na luuvə taa kə bii ənji koonə.’ ”

42 Ma i Bulusə da Barənaba a gimagi asəkə kuvə də'wa, ənjə a kədi tə tii kaa təya ənə ka batə ka tii wabəətsə ka əndə'i uusərə nga əpisəkətə ca shi. 43 Makə təkəgi ənji a kuvə də'wa, ənji lanə nyi'u tə tii, Yahudiinə da ənjitə gimə aagi diinə nga Yahudiinə patə. I Bulusə da Barənaba a wabə ka tii kaa təya ndzaa də ngeerənə agi nga'əətə dfi Əntanfə ka tii.

44 Zhi'wanə nga uusərə nga əpisəkə dfi dzawə, wata ənjə a ənslyagi pəbə asəkə vərənə aasəkə kuvə də'wa ka fa wabənə nga Əntanfə. 45 Makə nee hara Yahudiinə kə dzii ənji də nə lanə, kə shirəhə tii ka i Bulusə, təya dfa ka ci mabizhinə, təya dzə da dzaananə tə ci. 46 Amma, ma i Bulusə da Barənaba, kə wabi tii ka tii yadə nğwalənə, təya ba, “Kə ndzaa tyasə, a takənya ənji ba koonə wabənə nga Əntanfə taabu'u ka hara slikərənə. Amma, makə kə kaaree unə, una baarii oo'i, madəbeemə koonə nə upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə, yoo, a zhi'ugiinə səgeenə aabii hara slikərənə.

47 Acii ha'ə bii Slandanə keenə, ənki ci,

‘Kə kapaa nyi tə hə kaa ha ndzaa

ka bərənə nga hara slikərənə, ha ndzaa ka rəgwa nga mbədənə

ha'ə mbu'unəkii ka muudinə nga duuniya patə əsə.’ ”

48 Makə fi ənjitə əntaa Yahudiinə ha'ə, kə dfi tii moodasəkə, təya d'funətə tə Slandanə putə nga wabənəkii. Ma ənjitə ta'i Əntanfə tə tii ka upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə, kə vii tii goongə. 49 Kə təkəgi wabənə nga Slandanə taa dama patə anə hanyinəkii əsə. 50 Amma Yahudiinə a tsəvutə tə matakənyanyinə nga vərənə da hara makinə ətə da məghərəvənə; ma makiita, ənji gərə'unə kə Əntanfə nə tii əsə. Təya madəe ka wabənə agyanə i Bulusə da Barənaba. Təya lakənə tə tii anə hanyinatii. 51 Ma təya dzə də palənə satii, təya gwa'agi bərəbərə nga fiḃinatii agyanətii ka baariinə ka tii oo'i, pooshi tii agi haalatii ma'ə. Wata təya palə aa Ikuniya. 52 Ma ənji nə'unə nga Antakiya, kə dfi tii moodasəkə ka shanə. Kə ndzaa tii da i Malaaba Ma'yanə asəkə ədzəmətii əsə.

14

I Bulusə da Barənaba də Ikuniya

1 Ma də Ikuniya əsə, kə gimə i Bulusə da Barənaba aasəkə kuvə də'wa nga Yahudiinə, təya waaza ka ənji də gazhi'waanə. Ha'ə bəzəkii nə ənjitə vii goongə ka Slandana, Yahudiinə da hara slikərənə patə. 2 Amma, ma Yahudiinə kaaree ka vii goongə ka Slandana, kə madəe tii ka ədzəmə nga hara slikərənə kaa təya bərəpaa tə ənji nə'unə.

3 Kə ta'avə i Bulusə da Barənaba də Ikuniya ka waazanə ka ənji agyanə Slandanə yadə nğwalənə taa gi'u. Təya waaza agyanə pwapooonakii. Slandanə a vii ka tii baawəda nga dfa sə nga hurəshishinə kama kama ka baariinə oo'i, ma sətə ci təya ba, goongə.

4 Amma kə təkəgi ənji kurəgə bəra'i asəkə vərənə. Hara ənji, a ba'a Yahudiinə nə tii. Hara ənji əsə, a ba'a masləkəe ənja. 5 Kə mwayi hara slikərənə da Yahudiinə da gayinatii cibeənə ka masləkəe ənji də kaalanə tə tii də faariinə, 6 asee, kə gi aa limətii nə sətə mwayi ənji d'anə də tii. Wata təya huyi satii aanə hanyinə nga Likaniya, waatoo aa Lisətira da Dyarəba da hara vərəaətə gənjutə də hanyinəkii. 7 Təya waaza Njuni Habara nga Slandanə davə.

Kaalanə tə Bulusə də Lisətira

8 Tə'i əndə'i əndə də Lisətira, pooshi sədəkii ndalə bahə wiigi'inə. Makə pwayi ənji tə ci, hurəndzəmə nə ci. Mashimə ca wii shanə. 9 Ma ka əndə'i uusərə, ca fa waazanə nga Bulusə. Bulusə a tsaamə tə ci. Ma nee ci, ma əndətsa, kə vii ci goongə, kə dəbee ca upaa mbədəpaanə. 10 Bulusə a madəe ka uurakii, ənki ci, “Madətə kənjə anə sədəku.” Wata hatsə əndətə a madətə, ca wii.

11 Makə nee danjkana ka sətə dfi Bulusə, təya madəe ka uuratii, təya ba də uura nga ənji Likaniya, “Kə jimagərə əntanfənyinə aabii amə makə ənja.” 12 Təya dəkə ləmə ka Barənaba “*Jawusə”. Ma Bulusə əsə, təya dəkə ka ci “*Heerəməsə” putə dfi ci ka nğwanjwə wabənə. 13 Ma dava, tə'i kuvə uuləma ətə ci təya 'wa Jawusə, a uura mayi

nga vəranə. Wata limanə nga uuləmekii a ngərə bubuṅnyinə, ca zadətə də gudəza, ca kira aa uura mayi nga vəranə kaa təya dfa sataka da ənja ka i Barənaba da Bulusə.

¹⁴ Amma, makə fii i Bulusə ha'ə, təya tsaatsagi kəjeerənə ashittii ka baariinə oo'i, kə həzhi səkətii ka shaṅə. Təya huyi aagi ənja, təya dzə də mad'ee ka uuratii, əṅki tii, ¹⁵ "Una! ka mi cuuna dfa ha'ə kwa? Ma inə kamə, ənji niinə makə noonə. Kə kireenə koonə Nynyi Habara koonə bwasee ka mazabə uushi'iitsa, una nə'u tə Əntanfə Əndə vii əpinə. Ci tagii ha dadagyə da ha apanə da uunəva da sətə asəkətii patə. ¹⁶ Ma nga ṅukə, kə bwasee ci ka slikəṅnyinə patə kaa təya paaslə uushi'inatii. ¹⁷ Patə da ha'ə, mabwaseemə ci ka naakii nə yadə seeda, agi danə nə ci koonə nga'əənə, ca ndzəmə koonə vənə, ca vii koonə ṅynyi cifanə, ca əburətə tuunə də zəma, ca vii koonə moodasəkə əsə." ¹⁸ Taa ṅgahi kə wabi tii ka tii wabəətsə patə, ṅgahə təṅapaa tii tə tii ka dfa ka tii sataka.

¹⁹ Asee, tə'i hara *Yahudiinə shi aa dəvə daga də Antakiya da Ikuniya. Təya shi ka tsəvutənə tə danṅkana. Təya kaala tə Bulusə də faariinə, təya ələgi tə ci aa ba'a vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə əntəgi ci. ²⁰ Amma ənji nə'unə a shi, təya dzatə də nə aabiikii, ca madətə, ca ənəgərə aasəkə vəranə. Pukənə nga ha, təya mad'ə tii da Barənaba, təya palə aa Dyarəba.

²¹ Makə waazii tii Nynyi Habara asəkə vəranəkii, kə upaa tii ənji nə'unə laṅə. Ma daba'əkii, təya ənə aa Lisətira da Ikuniya da Antakiya ətə anə hanyinə nga Pisidiya. ²² Ma asəkə vəraneyiitsa, kə vii tii ṅgeerənə ka ənji nə'unə, təya ba ka tii, wa təya kəṅə anə vii goṅṅatii. Təya tsakə banə ka tii oo'i, see dagi cibə laṅə upaanaamə dəmənə aagi ṅwarjuunə nga Əntanfə. ²³ Daba'ə ha'ə, təya taad'əci ka tii matakəṅwanyinə asəkə taa ṅgutə Ikəliisiya, təya dfa də'wa da suumaya, təya kavə tə tii aacii Slandanə ətə vii tii ka ci goṅṅa.

Ənənə nga i Bulusə da Barənaba aa Antakiya

²⁴ I Barənaba da Bulusə a pitəgi asəkə hanyinə nga Pisidiya, təya mbu'u aanə hanyinə nga Paməfliya, ²⁵ təya waaza wabənə ṅga Əntanfə ka ənji də Pirəga. Ma daba'əkii, təya mad'ə, təya palə aa Ataaliya. ²⁶ Təya dəmə kumbawalə davə, təya palə aa Antakiya, waatoo vərəatə shi ənjə a kavə tə tii aacii Əntanfə kaa ca dfa ka tii pwapoonə agi sləna, waatoo ətsə uudəpaa tii.

²⁷ Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzaadzətə də ənji nə'unə, təya ba ka tii habara nga sətə d'ii Əntanfə daciitii da makə sətə wunəgi ci ka hara slikəṅənə rəgwa nga vii goṅṅa.

²⁸ Təya ta'avəe tii da ənji nə'unə davə.

15

Dza də nə nga matakəṅwanyinə də Urusaliima

¹ Tə'i hara ənji shi daga də Yahudiya aa Antakiya, təya dzəgənə ka ənji nə'unə, təya ba, "Mad'a *maryaminyamuunə makə ṅga alə'aada ṅga Muusa, pooshi unə ka upaa luupaanə." ² Kə d'ii i Bulusə da Barənaba mabizhinə da ənjitsa. Wabənəkii a gwazəgi ka shaṅə. Makə uurəgi haalakii aanətii, ənjə a sləkəe ka i Bulusə da Barənaba da hara ənji nə'unə aa Urusaliima, kaa təya dzə aabii masləkə ənja da matakəṅwanyinə ṅga Ikəliisiya agyanə wabəətsa. ³ Makə sləkəe ənji nə'unə ka tii, təya mad'ə, təya paləgi dasəkə hanyinə ṅga Finikiya da ṅga *Samariya, təya dzə də baaba habara ṅga zhi'inə ṅga hara slikəṅənə ka ənji nə'unə. Fanə ṅga ənji nə'unə ha'ə, agi danə nə tii moodasəka. ⁴ Makə mbu'i tii aa Urusaliima, kə liwə ənji Ikəliisiya da masləkəe ənji da matakəṅwanyinə ṅga Ikəliisiya tə tii də moodasəka. I Bulusə a baaba ka tii sətə slənyi Əntanfə daciitii patə. ⁵ Amma hara ənji nə'unə kurəgə ṅga Farisanyinə a madətə, təya ba, "Ma ənjitsa, tyasə, see a ryaminya tii, ənjə a ba ka tii təya nə'u bariya ṅga Muusa."

⁶ Wata masləkəe ənji da matakəṅwanyinə ṅga Ikəliisiya a dza də nə ka tsaamənə agyanə wabəətsa. ⁷ Makə ta'avə tii ka dfaad'a wabənə ahadatii, Piita a madətə, əṅki ci: "Ndzəkəṅushi'ina, makə sətə shii unə, daga ṅukə ta'i Əntanfə tə nyi ahadoonə kaa hara slikəṅənə a fa Nynyi Habara da maki, təya luuvə. ⁸ Kə shii Əntanfə ədzəmə ṅga taa wu patə, ca seeda tə tii də vii ka tii Malaaba Ma'yanə makə sətə vii ci kaamə əsə.

⁹ Matəkəemə ci ahadaamə da tii. Putə ṅga vii goṅṅatii kubəgi ci ədzəmətii makə naamə. ¹⁰ Makə ha'ə d'ii əna, ka mi saṅə cuuna alə haliminə ṅga Əntanfə də kaanə ka ənji nə'unə tə bariya ṅga Muusa? Taa amə da dzədzəshi'inaamə maa, kə təkuree

14:13 14.13-15 10.25-26; Dan. 2.46. **14:15** 14.15 Shig. 20.11; 1 Koor. 8.4-6. **14:16** 14.16 17.30. **14:17** 14.17 Jab. 147.8; Irim. 5.24. **14:19** 14.19 14.5; 13.50; 17.13; 2 Koor. 11.25. **14:22** 14.22 11.23. **14:23** 14.23 6.6; Tit. 1.5. **14:26** 14.26 13.1-2. **14:27** 14.27 11.18; 15.12. **15:1** 15.1 Leew. 12.3; Gal. 5.2. **15:2** 15.2 Gal. 2.1-10. **15:4** 15.4 15.12. **15:7** 15.7 10.1-43. **15:8** 15.8 2.4; 10.44. **15:9** 15.9 10.35.

amø ka nø'utø bariyaakii. ¹¹ Amma kø vii amø goongga oo'i, putø nga pwapoone nga Slandanø Yeesu upaa amø luupaane makø sètø upaa tii natii esø."

¹² Dabaala a ndzaa køfa'a, tøya ønø ka fanø a ma i Barønaba da Bulusø, tøya ba ka tii sø nga hurøshishiitø dii Øntanfø ka hara slikørønø daciitii. ¹³ Makø uudøpaa tii wabønø, Yakubu a madætø, ca jikøvø, ønji ci: "Fatømø, ndzøkøjushi'inø. ¹⁴ Øndzø'i øna bii Simoonø kaamø makø sètø 'watøgi Øntanfø nøhønø tø hara slikørønø kaa ca tadøgi hara ønji agitii, tøya ndzaa ka ønjaakii. ¹⁵ Kø dii wabøetsø mbøø mbøø da nga anabiinø makø sètø dii manaahøkii oo'i,

¹⁶ 'Ønji Slandana: Ma aakøjwa, ka shinø nø nyi ka hadætøginø dø yi nga *Dawuda øtø saawagi.

Ka ngøøønø nø nyi sètø sasaawagi, nya ønø ka haadætøginø, nya køjwø,

¹⁷ kaa hara ønjø a alø tø nyi Slandanøtii, waatoo patønø nga hara slikørøtø 'wii nyi kaa tøya ndzaa ka naaki.

¹⁸ Ha'ø bii Slandanø øtø bagi uushi'iitø daga jukø.' "

¹⁹ Yakubu a tsakø banø, ønji ci, "Ma nee nyi naaki, ma hara slikørønø ønø ca zhi'wa aabii Øntanfø, gaama irøla tø tii. ²⁰ Amma, naahaamø ka tii løkøløkætø dø banø, ga tøya adø zømøtø dii ønji ka uuløminø taa slømønyinø, acii ma øtsa, øjjiinø. Ga tøya aløhiinø, ga tøya tsøbø luutø malamø ønji uurakii, ga tøya adø idønø. * ²¹ Acii ma bariya nga Muusa, daga jukø, taa ka ngutø vøranø patø, tø'i ønji waaza agyanøkii, ønjø a janja asøkø *kuvø dø'wanyinø taa ngutø *uusøøø nga øpisøka."

Løkøløkætø ka hara slikørønø ønji nø'unø

²² Fanø nga masløkøø ønji da matakøjwanyinø nga Ikøliisiya løbø da ønji Ikøliisiya patø tø wabøetsø, wata tøya anø uura nga tadø ønji ahadatii, kaa tøya sløkøø ka tii aa Antakiya, tii da i Bulusø da Barønaba. Wata tøya tadø tø Yahuda øtø ci ønjø a 'wa Barøsaaba, tii da Silasø. Matakøjwanyinø nø tii ahada ønji nø'unø esø. ²³ Wata tøya sløkøø ka tii dø løkøløkætøkii. Wiinø sètø nyaahø tii asøkø løkøløkætøkii:

"Wiinø løkøløkætø ca dzø ka hara slikørønø ønji nø'unø dø Antakiya da Siriya da Silikiya. Ma løkøløkætøna, daci inø ndzøkøjushi'inuunø masløkøø ønji da matakøjwanyinø nga Ikøliisiya dø Urusaliima. Kø nøhøpaa inø tuunø patø.

²⁴ "Kø fii inø oo'i, kø gi hara ønji ahadeenø, tøya dzø ka madøø ka hanjåala goonø dø wabønø, tøya kødføpaa tuunø. Ma øtsa, øntaa inø bii ka tii dfanø ha'ø. ²⁵ Ma caamiinø, makø kø gi wabønø geenø ka røgwa røjwø, kø døbøø ina tadø ønji ahadeenø, ina sløkøø ka tii koonø, tøya dzø da i moofdøkii gaamø Barønaba da Bulusø. ²⁶ Ma tøya, kø vigi tii øpinatii ka putø nga slønø nga Slandanaamø Yeesu Alømasiihu. ²⁷ Ci nee unø ka i Yahuda da Silasø ahadoonø, tii na ba koonø dø matii sètø nyaahiinø. ²⁸ Kø kadøesøkø ka Malaaba Ma'yanø da inø patø oo'i, geenø tsakøønø koonø kørønø pamø palee ka uushi'iitø ndzaa tyasø, waatoo, ²⁹ goona adø sètø dii ønji ka uuløminø taa slømønyinø, goona adø idønø, goona tsøbø luutø malamø ønji uurakii, goona aløhiinø. Madø kø tøjapaa unø noonø nø ka daada tsarø uushi'iitsa, ka ndzaanø nuunø jamø. Ta'avømø jamø."

³⁰ Makø kapaa ønji tø i Bulusø, tøya palø aa Antakiya, tøya dzatø dø ønji nø'unø, tøya vii ka tii løkøløkætø. ³¹ Makø janjatø tii, kø dii tii manjushinø ka shanjø acii kø vii wabøetsø ka tii ngøøønø. ³² Ma i Yahuda da Silasø, *anabiinø nø tii, kø wabi tii ngaaŋga ø ka ønji nø'unø, tøya tsakø ka tii ngøøøønø. ³³ Makø banøø tii davø gi'u, ønji nø'unø a kørøø ka tii dø jamønø. Yahuda da Silasø a ønø aabii ønjitø sløkøø ka tii. [³⁴ Amma, ma nee Silasø, kø døbøø ca ønøgi davø.]

³⁵ Ma i Bulusø da Barønaba, kø ønøgi tii dø Antakiya, tøya dzøgunø ka ønja, tøya dzø dø waaza wabønø nga Slandana, tii da hara ønji nø'unø lanjø esø.

Tøkønø nga Bulusø da Barønaba

³⁶ Makø ta'avø tii davø, Bulusø a ba ka Barønaba, "Ønaanjwø ka caamatø ønji nø'uutø shi anjwa waazii ka tii wabønø nga Slandanø taa ka ngutø vøranø, kaanjwa tsaamøtø taa iitø nø tii agi nø'unø." ³⁷ Ma Barønaba øsø, kø mwayi ci 'waanønø tø Yoohana øtø ci ønjø a 'wa Marøkusø. ³⁸ Amma kø caamø Bulusø, madøbøemø Yoohana a dzø da tii,

15:10 15.10-11 15.19; Gal. 2.16; 3.10-12; Af. 2.5-8. **15:12** 15.12 2.22. **15:16** 15.16-18 Am. 9.11-12; Isaa. 45.21.

15:19 15.19 Gal. 5.3. * **15:20** 15.20 15.29; 21.25; ka uuløminø: 1 Koor. 8.1-13; 10.23-33; aløhiinø: Leew. 18.6-18; adø idønø: Leew. 17.10-16. **15:21** 15.21 13.15. **15:22** 15.22-29 11.18; 16.4. **15:24** 15.24 Gal. 1.7; 5.10.

15:28 15.28-29 10.19; 15.20; Luka 11.46. **15:32** 15.32 11.23,27. **15:37** 15.37 12.12.

acii kə shi ca bwasee ka tii də Paməfiliya, ma'uudəpaamə ci slønəkii da tii. ³⁹ Wata təya dfaanə mabizhinə, təya təkəgi. Barənaba a ngərə tə Marəkusə, təya dəmə kumbawalə, təya palə aanə hanyinə nga Kiperusə. ⁴⁰ Amma, ma Bulusə, kə ngirə ci tə Silasə. Makə dīi ənji ka tii də'wa, təya kavə tə tii aacii Slandana kaa ca dfa ka tii pwapoone əgi wiigi'inatii, wata təya palə. ⁴¹ Kə wiigi'itə i Bulusə hanyinə nga Siriya da nga Silikiya, təya dzə də baabanə ka ənji nə'unə kaa təya tsakə ndzaanə də ngeerənə əgi vii goonɡatii.

16

Nə'unə nga Timooti tə i Bulusə da Silasə

¹ I Bulusə a mbu'u aa Dyarəba da Lisətira. Təya lapaa əndə'i əndə nə'unə davə ətə dīi ləməkii Timooti, uuzənə nga əndə'i mitə Yahuda. Ma miita, əndə nə'unə nə ki əsə. Ma dīi, əndə Gərikə nə ci. * ² Ma Timooti, əgi dəlaginə nə ənji nə'unə nga Lisətira da Ikuniya də ci. ³ Kə uu'i Bulusə kaa təya wiigi'i tii da Timooti, wata ca ngərə tə ci, ca *ryaminyagi tə ci, acii kə shii Yahudiitə davə patə oo'i, ma dīi, əndə Gərikə nə ci. ⁴ Ma daba'əkii, təya ndzanə wiigi'inə ka vərə ka vərə, təya dzə də baabanə ka ənji nə'unə tə bariyatə kapaa masləkee ənji da matakənjwanyinə nga Ikəliisiya də Urusaliima kaa təya nə'utə. ⁵ Də ha'ə kinə ənji nə'unə ndihə ndihə əgi vii goonɡatii. Taa ngutə uusərə patə nə lanənətii ka tsakənə əsə.

Neenə nga Bulusə ka əndə Makiduuniya dāgi səniinə

⁶ Ma daba'əkii, kə mwayi tii dzənə ka waaza wabənə nga Slandanə aanə hanyinə nga Asiya, amma kə tənəpaalə Malaaba Ma'yanə tə tii. Wata təya paləgi aanə hanyinə nga Firigiya da nga Galatiya. ⁷ Makə mbu'i tii aagyanə ribinə nga hanyinə nga Misiya, təya alə dəmөгərənə aanə hanyinə nga Bitiniya. Amma maluuvmə Ma'yanə nga Yeesu ka tii. ⁸ Wata təya pitəgi tə Misiya, təya jimagərə ə Tərawasə. ⁹ Ma uusərakii davədə, kə sənni Bulusə davə oo'i, kə nee ci ka əndə Makiduuniya kənjə, ca kədii tə Bulusə, ca ba, "Tyanəgi aanə hanyinə nga Makiduuniya, kaa ha shi ka tsakənə tiinə." ¹⁰ Daba'ə səniinaakii, pii ina tasəka dzənə aanə hanyinə nga Makiduuniya. Acii kə shii inə oo'i, Əntanfə 'wii tiinə ka waaza ka tii Njunyi Habara.

Vii goonɡa nga Lidiya

¹¹ Wata ina dəmə kumbawalə də Tərawasə, ina kənjəe da i aa Samutərasə. Pukənə nga ha ina palə aa Niyapuli. ¹² Ina madə davə, ina palə aa Filipi, vərəatə palee də dūunuunə agyanə əndə'i purəjanə nga hanyinə nga Makiduuniya, vərənə nga ənji Rooma əsə. Ina banee gi'u asəkə vərəatsa. ¹³ Ma *uusərə nga əpisəka, kə dəmөгiinə aa uura mayi nga vərənə, ina dzə aama gəəra. Mbu'u ka lapaanə niinə ha nga dfa də'wa nga Yahudiinə davə. Wata ina lapaa. Davə ndzaa inə, ina wabə ka makiitə dzii də nə davə. ¹⁴ Tə'i əndə'i minə ətə dīi ləmətə Lidiya ca fa tiinə. Ma kya, mitə Tiyatira nə ki. Dərə də madizə kəjeerənyinə nga mandalə kwaba nə slənətə. Əndə ngwalənə tə Əntanfə nə ki əsə. Kə wunəgi Slandanə ədzəmətə. Ha'ə kya kavə hanjkalatə ka sətə ci Bulusə a ba. ¹⁵ Kə liwə ki yibə bapətisəma da ənji yatə patə, kya kədii tiinə, əjki ki, "Makə kə shii unə ndilə ndilə oo'i, kə vii nyi goonɡa ka Slandana, yoo, see a dzuunə ka nee ka yaaki." Kya tsakə kədiinə tiinə, keena palə.

Pa'ənə tə i Bulusə a furəshina də Filipi

¹⁶ Ma ka əndə'i uusərə, ina dzə ka ha nga dfa də'wa, ina lapaa əndə'i uundzə rəmənə, mava. Əndə ginaaji nə ki, əgi kuranə nə ki uushi'inə kama kama putə nga ginaajiitə ashitə. Əgi dzanə nə ki də kwaba lanə ka slanjiinətə əsə də kwaanə. ¹⁷ Wata nə'unə tiinə da i Bulusə nə ki, kya dzə də ka vurənə, kya ba, "Ma ənjiitsa, ənji nga madūunə Əntanfə nə tii. Rəgwa nga luupaanə nə tii ka banə koonə." ¹⁸ Ha'ə kə ta'avə ki baanə lanə ka dfaanə makə ətsa. Ca zhimagi tə Bulusə asəkəkii ka shanə. Ca zhi'wagi, ca ba ka ginaajiitə ashitə, "Wanyinə ca ba ka hə də ləmə nga Yeesu *Aləmasiihu: bwasee ka ki!" Wata pii ginaajiitə a bwasee ka ki ka saa'ita.

¹⁹ Makə nee slanjiinətə oo'i, kə njiikəgi rəgwa nga upaanatii, təya kəsətə tə i Bulusə da Silasə, təya kərə tə tii aasəkə luuma aakənjwacii ənji la gənjwanə. ²⁰ Makə kirə tii tə tii aakənjwacii, kə bii tii, əjki tii, "Ma ənjiina, əgi gwazənə nə tii hanjkala nga vərəana, wiinə boo, *Yahudiinə nə tii. ²¹ Əgi dzəgunənə nə tii alə'aadatə madəbeemə kaamə,

15:38 15.38 13.13. **15:39** 15.39 13.4. **15:40** 15.40 14.26. * **16:1** 16.1 14.6; Timooti: Rooma 16.21; 1 Koor. 4.17; Fil. 2.19; 2 Tim. 1.5. **16:2** 16.2 6.3; Fil. 2.20,22. **16:3** 16.3 Gal. 2.3-5; 1 Koor. 9.20. **16:4** 16.4 15.22-29. **16:5** 16.5 2.41. **16:6** 16.6 10.19. **16:13** 16.13 17.2. **16:14** 16.14 17.4. **16:15** 16.15 8.36. **16:16** 16.16 19.24. **16:17** 16.17 19.15; Luka 4.34,41. **16:18** 16.18 3.6. **16:20** 16.20 17.6.

kaama slonøgi, amø ønji Rooma.” ²² Danƙana a gunuunø ka tii patø, mala gøɽwanyinø a sœdøgi kœjeerønø ashiti, tœya ba ka ønjø a fœslø tø tii dø kurœpa. ²³ Makø fœsløgi ønji tø tii purø'i purø'i, tœya fœdø tø tii, tœya øjigørø tø tii aa furøshina, tœya ba ka øndø nøhø furøshina kaa ca pa'øgi tø tii ngø'a. ²⁴ Fanø ngø øndø nøhø furøshina naakii, wata ca ngørø tø tii, ca øjigørø ancakuvø ngø furøshina, ca aanøgi sœdøtøi ashi madiigørø rintønyinø.

²⁵ Ma ahada vœda, Bulusø da Silasø a dfa dœ'wa, tœya ka wanyanø ka øntanƙø. Ønji furøshina a dzø dø fanø tø tii. ²⁶ Mata'avømø dœɽwa'ø, hanyinø a gœgødzø patø. Ha'ø mwavødø ngø kuvø furøshina a udzøgi. Pii wata makuvønyinø a wunøgi patø. Mahyakahyaka'ø ngø taa wu agi ønji furøshina øsø, kœ piitøgi. ²⁷ Makø vø'ihø øndø nøhø furøshina, ma ca nee, mawuunøkii nø makuvønyinø patø. Wata ca dœ'yagi ngøla purøjanaakii kaa ca bœløgi naakii na. Ma nø ci ka nøhønø, kœ huyipaa ønji furøshina satii. ²⁸ Amma Bulusø a madœe ka uurakii, ca ba ka ci, “Ga ha bœløgi naaku na, ganø niinø patø!” ²⁹ Øndøtø a ba ka ønjø a kira ka ci gunø, wata ca huyi aabii i Bulusø da Silasø, ca gørø'waanø akøɽwaciitii. Shishinøkii a dzø dø udzønø acii ngwalønø. ³⁰ Ca fœ'yagi tø tii agyø, ca ba, “Ya øna, iitø d'fanøki kaa nya upaa luupaana?” ³¹ I Bulusø da Silasø a ba ka ci, “Vii goonƙa ka Yeesu Slandana: ka upaanø nø hø luupaanø da yaaku patø.” ³² Wata tœya wabø ka ci da ønji yaakii patø agyanø Slandana. ³³ Pii agi vœdøkii ha'ø ca ngørø tø tii, ca cakubøgi ka tii uyiginatii. Saa'ikii yibø ønji ka ci bapøtisøma da yaakii patø øsø. ³⁴ Ca kørø tø tii aa hakii aasii, ca ngiragi ka tii zøma, ca dfa moodasøkø da yaakii patø putø ngø vii goonƙatii.

³⁵ Makø puki ha, mala gøɽwanyinø a sløkee ka soojiinø ka banø oo'i: “Wa ønjitø a palø satii.” ³⁶ Øndø nøhø furøshina a dzø ka banø ka i Bulusø, øɽki ci, “Kø sløkee mala gøɽwanyinø ka banø koonø, a paluunø sœgoonø. Acii ha'ø, gimagimø, una dzø sœgoonø agi jamønø.” ³⁷ Amma øɽki Bulusø, “Akøɽwacii ønji fœsli tii tiinø, wiinø malamø ønji keenø gøɽwanø, tœya øjigørø tiinø aa furøshina. Wiinø øsø uushi røɽwø niinø da ønji Rooma. Yoo, tœya kapaa tiinø dø ma'umbeekii ni? Pooshi ka d'fanø! Wa tœya shi dø natii na, tœya shi ka kapaanø tiinø.” ³⁸ Soojiinø a ønøpaa dø wabønøkii ka mala gøɽwanyinø. Makø fii tii oo'i, uushi røɽwø da ønji Rooma nø i Bulusø da Silasø, kœ ngwaløgi tii. ³⁹ Wata tœya shi ka kœdii tifyaginø aciitii, tœya kapaa tø tii, tœya ba ka tii, wa tœya bwasee ka vøranøkii. ⁴⁰ I Bulusø da Silasø a gimagi asøkø furøshina, tœya palø aasii aa ha Lidiya, tœya lapaa ønji nø'unø davø, tœya wabø ka tii kaa tœya ndzaa ndihø ndihø dø ngeerønø agi nø'unø tø Slandana. Ma d'ba'økii, tœya palø satii.

17

Masløkee ønji dø Teesaloonika

¹ Kœ gi tii dasøkø vøranønyinø ngø Amfipuli da Apulooniya, tœya mbu'u aa Teesaloonika, hatø d'fii *kuvø dœ'wa ngø Yahudiinø davø. ² Bulusø a dzø aa dœvø aa kumu, makø sœtø sœnaavø ci ka d'fanø taa da patø. Luuma makkø nø ci ka wabønø da ønja, ca dzø dø janƙanø asøkø malaaba lœkalœkatø. ³ Ca wabø ka tii, ca baarii ka tii tantanyinø ngø sœtø bii malaaba lœkalœkatø oo'i, ma *Alømasiihu, see a sa ci ngøra'wa, ca øntø, ca madøtø agi mamøtø ønja. Ca ba øsø, “Yeesu ønø cii kya ba koonø, ci nø Alømasiihu.”

⁴ Hara ønjø a luuvø, tœya nø'ushi da i Bulusø da Silasø. Ha'ø øsø lanø agi ønji Gørikø øtø ca gørø'u ka øntanƙø. Matakøɽwanyinø ngø makinø lanø lœbøtøgi dø nø da tii øsø.

⁵ Amma kœ shirøhø Yahudiinø ka tii. Tœya dzatø dø badawiinø ngø vøranø, tœya jagi dø ønji dø kaala bwaya vurønø, tœya dzø ka øbigi yi ngø Yasoønø, tœya alø tø i Bulusø da Silasø davø kaa tœya ngiragi tø tii ka ønja. * ⁶ Amma paa tii lapaa tø tii. Wata tœya kœsøønø tø Yasoønø da hara ønji nø'unø, tœya kørø tø tii aakøɽwacii gayinø ngø vøranø, tœya madœe ka uuratii, tœya ba, “Ønjitø gwazøtø nø ngø ønji taa dama patø, watiinø kœ shi aa hanø øsø. ⁷ Yasoønø a luu tø tii gaki asii. Wiinø patønatii kœ kaanø tii sœdø ka bariya ngø maduunø nwanjwø ngø ha dø Rooma, tœya ba: tœ'i øndø'i nwanjwø øtø d'fii lœmøkii Yeesu.” ⁸ Makø fii gayinø da ønji ngø vøranø tø wabøtøsa, hanƙalatii a madøgi patø. ⁹ See dø makø ki'i Yasoønø da hara ønji kwaɽa taabu'u kapaa gayinø tø tii.

Masløkee ønji dø Biriya

16:22 16.22-23 2 Koor. 11.25; 1 Tees. 2.2. **16:27** 16.27 12.18-19. **16:30** 16.30-31 2.37; 11.14; Yooh. 6.28-29.

16:33 16.33 16.15. **16:37** 16.37 22.25-29; 23.27. **16:40** 16.40 11.23. **17:1** 17.1-9 1 Tees. 2.1-2. **17:2** 17.2 9.20; 13.5,14,44; 14.1; 16.13; 17.10,17; 18.5,26; 19.8-9; 28.17. **17:3** 17.3 3.18. **17:4** 17.4 13.50; 16.14; 17.17.

* **17:5** 17.5 Yasoønø: Rooma 16.21. **17:6** 17.6 16.20. **17:7** 17.7 Luka 23.2; Yooh. 19.12.

¹⁰ Pii ndzəkəŋushi'inə a kəree ka i Bulusə da Silasə aa Biriya davəfə. Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzə aa *kuvə də'wa nga Yahudiinə. ¹¹ Ma Yahudiitə davə kamə, kə palee tii ka ətə də Teesaloonika də hiima, kə banee tii ka haŋkalatii ka fa wabənə nga Slandana. Kə dīi tii gazhi'waanə nga tsaamətənə asəkə malaaba ləkələkətə uusərə patə, kaa təya shii taa goŋga nə sətə fii tii. ¹² Aci ha'ə laŋə agitii vii goŋga. Laŋə əsə agi matakəŋwanyinə nga makinə nga Gərikə da nguyirənə vii goŋga. ¹³ Amma, makə fii Yahudiinə nga Teesaloonika oo'i, agi baabanə nə Bulusə wabənə nga Əntaŋfə də Biriya əsə, təya dzə ka tsəvutənə tə danƙana davə. ¹⁴ Pii wata ndzəkəŋushi'inə a kəree ka Bulusə aama uunəva. Amma Silasə da Timooti a ənəgi davə. ¹⁵ Ma ənjitə kəree ka Bulusə, kə gi tii da i ci kura'ə aa Ateena. Ma təya ənya satii aasii, Bulusə a sləkee ka tii kaa təya dzə ka banə ka i Silasə da Timooti oo'i, wa təya shi ka lanə tə ci pii pii.

Ndzaanə nga Bulusə də Ateena

¹⁶ Ma Bulusə a gəra tə Silasə da Timooti də Ateena, kə zhima tə ci asəkəkii makə nee ci, taa aa dəma patə tsaaməgi ci, see uuləminə neenəkii asəkə vəranəkii. ¹⁷ Ci dīi gi ci aakəŋwa də wabənə ka ənji uusərə patə. Taa dama gi ci patə asəkə vəranəkii, taa a luuma lii ci ənja ka wabə ka tii, taa asəkə kuvə də'wa ka Yahudiinə da ənji gərə'unə ka Əntaŋfə. ¹⁸ Hara ənji dzəgunənə agi kurəgə nga *Abikuriyanyinə da Sitookanyinə, kə lii tii tə Bulusə. Hara ənji ahadatii a ba, "Mi saŋə nə əndə waazaanə ka gəgəməne ha'a? Mi mwayi ci bana?" Hara ənjə a ba, "Mbu'u ma nə ci ka waazanə, agyanə sə nga paslənə nga məshipətə ənji pamə." Ma wabi tii ha'ə, acii ma Bulusə, agyanə Yeesu da agyanə madənə agi maməətə ənji cii kəya wabə. ¹⁹ Wata təya ngərə tə ci, təya kərə tə ci aakəŋwacii mətərəkinə aane danƣərə ətə ci ənjə a 'wa Ariyapaga, təya ba, "Nga'ə keənə nə fa sətə bii kura waazaatsə dīi hə, ²⁰ acii kə kira hə keənə sətə mashimə liminiinə a fii. See a ba hə keənə sətə cii kəya ba." ²¹ Ma bii tii ha'ə, acii ma ənji Ateena da mu'umiitə davə patə, pooshi əndə'i uushi nji təya də, see baaba kura uushi'inə taa fa kura wabənə.

²² Wata Bulusə a madətə ahada mətərəkinə nga Ariyapaga, əŋki ci, "Unə ənji Ateena, kə nee nji taa ka ngutə rəgwa patə, ənji diina nuunə. ²³ Aci ma nya dzə də wiinə asəkə vəranə goonə, kə lapaa nyi uushi'iitə cuuna paslə ka tii. Ha'ə nya lapaa ha nga də sataka ətə nyaahə ənji ashikii: ka Əntaŋfə ətə mashimə ənji. Yoo, ma ətə cuuna paslə mashimuunə diya, tə ci cii kya ba koonə. ²⁴ Əntaŋfə ətə tagii duuniya patə da uushi'iitə asəkəkii patə, ci nə Slandanə nga ha dadagya da ha a panə. Paa ci ka ndzaanə asəkə kuvə gəratə ghənyi ənji də ciinə. ²⁵ Ha'ə əsə paa ci ka alə tsakənə tə ci, makə dīi ci pooshi uushi cii kəya moo acii ənda, acii ci vii əpinə ka ənji da taa mi patə. ²⁶ Də əndə rəŋwə 'watəgi ci taga slikerənyinə nga ənji patə kaa təya ndzaa taa dama patə asəkə duuniya, ka kəŋee ka saa'i da i ribinə nga ndzaanatii əsə. ²⁷ Ma dīi ci ha'ə, kaa təya alə tə Əntaŋfə, təya də gazhi'waanə nga raramənə, mbu'u ka lapaanə nə tii tə ci, taa ngahi paa ci dzadə da taa rəŋwə agyaamə. ²⁸ Daciikii caama mbəfə, ama gugudə, ama ndzaanə. Kə dīi makə sətə bii hara ənji kaala wanyanə goonə oo'i: goŋga, slikerənaakii naamə. ²⁹ Yoo, makə dīi ci, slikerənə nga Əntaŋfə naamə, madəbeemə ama hiima oo'i, kə pusha Əntaŋfə da matsahu burə tibisa, taa viiza taa faara ətə tsahutə əndə də ciinəkii agi hiimaakii. ³⁰ Ma nga nuke, pooshi Əntaŋfə nja ka nə ka ghatə shiinə nga ənda. Amma ma nga əna, agi banə nə ci ka patənə nga ənji taa dama patə, wa təya baanə ka ci. ³¹ Aci kə kəŋee ci ka uusərə nga də gəŋwanə ka *duuniya patə. Də goŋga nii kəya də daci əndətə ta'i ci. Kə baarii ci tantanyinəkii ka ənji patə də madeenə ka ci agi maməətə ənja."

³² Makə fii ənji wabənə nga Bulusə agyanə madənə agi maməətə ənja, hara ənjə a nusə tə ci, hara ənji əsə a ba, "Ka ənyanə niinə ka fa wabəətə a maku." ³³ Wata Bulusə a madəgi saakii ahadatii. ³⁴ Amma hara ənjə a dzə aabiikii, təya vii goŋga ka Slandana. Ahadatii nə Diyanisiya, əndə nga Ariyapaga, da i əndə'i minə ətə dīi ləmətə Damarisə, da hara ənja.

18

Bulusə də Koorintiya

17:10 17.10 17.2. **17:11** 17.11 Yooh. 5.39. **17:12** 17.12 11.18. **17:13** 17.13 14.5,19; 1 Tees. 2.14-16. **17:17** 17.17 17.2.4. **17:18** 17.18 4.2; 1 Koor. 1.22. **17:24** 17.24 7.48; Jab. 146.6; 1 Meem. 8.27. **17:25** 17.25 Jab. 50.10-13. **17:26** 17.26 Dzək. 32.8; Ayb. 12.23. **17:27** 17.27 Isaa. 55.6. **17:28** 17.28 'Wat. 1.27. **17:29** 17.29 19.26; Isaa. 44.9-20. **17:30** 17.30 14.16; Rooma 2.4. **17:31** 17.31 3.15; 10.42.

¹ Daba'ə ha'ə, Bulusə a madə də Ateena, ca palə aa Koorintiya. ² Makə mbu'i ci, kə guŋəgərə tii da əndə'i əndə Yahuda ətə dīi ləməkii Akila. Əndə Puntu nə ci. Mata'avəmə ci makə shi ci aa dəvə aa vərə tii da mīnaakii Pərisəkila. Kə ma'ya tii də Rooma anə hanyinə ŋga Italiya acii kə bii ŋwanjə Kalawudiyu oo'i, *Yahudiinə patə, wa təya madəgi asəkə vərənəkii. Ci dīi gi tii aa Koorintiya. Bulusə a dzə ka nəhəpaanə tə tii. ³ Makə lapaə ci oo'i slənətii rəjwə, waatoo, təslə kuvə kuvə'unə, wata ca ənəgi əbitii. ⁴ Ca dzə də baaba wabənə ŋga Əntanjə asəkə *kuvə də'wa taa ŋgutə uusərə ŋga əpisəkə patə, ca dzə də zhi'wanə də Yahudiinə da Gərikanyinə kaa təya nə'u ŋunyi rəgwa.

⁵ Makə mbu'ya i Silasə da Timooti daga anə hanyinə ŋga Makiduuniya, Bulusə a bwasee ka slənətə njii kəya də, ca dzə aakəjwə də waazanə, ca baarii furəjə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu nə *Matađəkii ŋga Əntanjə. ⁶ Makə dīi tii ka ci mabizhinə, təya dzə də dzaananə tə ci, ca gəgərəgi bərəbərə ŋga kəjeerənaakii ka baariinə ka tii oo'i, kə shigi ci agi haalatii; əŋki ci, "Ma nyi kamə, pooshi kərənə goonə agyanəkii ma'ə. Amma agyanuunə səgoonə. Daga ənshinə aa ha hara slikerənə dzənəki." ⁷ Də ha'ə bwasee ci ka tii, ca palə saakii aasii aa ha əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Titusə Yasətə. Əndə paslənə tə Əntanjə nə ci, ətə dīi yaakii atanjala *kuvə də'wa.

⁸ Ma gawə ŋga kuvə də'wa ətə dīi ləməkii Kərisəpusə, kə vii ci goonja da yaakii patə ka Slandana. Ha'ə əsə tə'i hara ənji Koorintiya lanə, makə fii tii waazanə ŋga Bulusə, kə vii tii goonja. Ha'ə təya luu yibə bapətisəma.

⁹ Ma ka əndə'i vəda, kə wabi Əntanjə ka Bulusə daga səniinə, əŋki ci ka ci, "Ga ha ŋgwələ, waazawə ka ənja, ga ha ndzaa kəda'ə. ¹⁰ Acii kədəhə da hə nə nyi. Acii kii ha'ə, pooshi əndə ca uree ka hə. Lanə nə ənjaaki asəkə vərəana." ¹¹ Wata Bulusə a ndzaa davə, ha'ə fəzə rəjwə da ləgidə kuwa. Ca dzə də dzəgunə ka ənji wabənə ŋga Əntanjə.

¹² Amma, makə dīi Galiya ŋgwaməna agyanə hanyinə ŋga Akaya, Yahudiinə a ləbə də na, təya kəsətə tə Bulusə, təya kərə tə ci aakəjwacii gəjwanə, ¹³ əŋki tii, "Ma əndəna, agi isəkwanə nə ci tə ənji ka paslənə tə Əntanjə ka rəgwatə təjapaa bariya." ¹⁴ Ma ətsə kədəhə kaa Bulusə a wunəpaa makii kaa ca wabə, wata Galiya a ləwugi rəgwa, ca ba ka tii, "Unə Yahudiinə, maci əndə'i bwaya uushi pamə dīi ci, kə njii kya fa tuunə.

¹⁵ Amma, makə mabizhinə agyanə wabənə saakii da ləmənyinə da bariya goonə, unə səgoonə nə tsaamətənə. Ma nyi kamə, paa nyi ka la gəjwanə ŋga tsarə uushi'iitsa." ¹⁶ Wata ca lyakagi tə tii asəkə kuvə gəjwanə. ¹⁷ Wata tii patə, təya kəsətə tə Sasətinəsə, gawə ŋga kuvə də'wa, təya fəslə tə ci akəjwacii gəjwanə. Amma, taa gi'u, makulamə aasəkə Galiya.

Ənənə ŋga Bulusə aa Antakiya

¹⁸ Makə cakə Bulusə baneənə lanə da ənji Koorintiya, ca ba ka tii a madə ci ha'ə. Ca dzə, ca isəgi nəkii asəkə vərənə ŋga Kəŋkəraya ka baariinə oo'i, kə mbu'utəgi ci də aləkawalətə shi ca dīi. Ma daba'əkii, ca dəmə kumbawələ da i Pərisəkila da Akila, təya palə aagyanə hanyinə ŋga Siriya. ¹⁹ Təya kəjjanə də Afisa zəku'i. Ca dzə aasəkə kuvə də'wa, ca wabə da Yahudiinə davə, ²⁰ təya kədii tə ci kaa ca tsakə ta'veenə da tii. Amma kə naanagi ci. ²¹ Makə bii ci ka tii madənaakii, ca ba ka tii, "Ka ənyanə nə nyi aabii unə, maa kə luuvə Əntanjə." Wata ca bwasee ka i Pərisəkila da Akila də Afisa, ca dəmə kumbawala, ca palə. ²² Makə mbu'i ci aa Kayisariya, ca dzə aa Urusaliiəna ka nəhəpaanə tə ənji nə'unə, ca uudəgərə aa Antakiya. ²³ Makə banee ci gi'u davə, wata ca madə, ca wiigi'itə hanyinə ŋga Galatiya da Firigiya, ca dzə də vii ŋgeerənə ka ənji nə'unə patə.

Waazanə ŋga Apoolasə də Afisa

²⁴ Tə'i əndə'i əndə Yahuda ətə dīi ləməkii Apoolasə. Kə shi ci aa Afisa. Ma ca, əndə Aləkəsəndəriya nə ci. Kə mbee ci ka wabənə. Kə shii ci malaaba ləkələkatə ka shanə əsə. † ²⁵ Kə dzəgunətə ənji ka ci rəgwa ŋga Slandanə ŋga'ə. Taa ŋgahi see yibə bapətisəma ŋga Yoohana shii ci, amma kə dīi ci gazhi'waanə ŋga dzəgunətənə ka ənji gəjə gəjə agyanə Yeesu. ²⁶ Makə mbu'i ci, ca waaza asəkə kuvə də'wa yadə ŋgwələnə. Makə fii i Pərisəkila da Akila tə ci, təya ŋgərə tə ci, təya tsakə dzəgunətə ka ci rəgwa ŋga Slandanə ŋga'ə. ²⁷ Apoolasə əsə, kə mwayi ci dzənə aagyanə hanyinə ŋga Akaya. Makə

* **18:2** 18.2 Akila: Rooma 16.3; 1 Koor. 16.19; 2 Tim. 4.19. **18:3** 18.3 20.33-34; 1 Koor. 4.12; 9.12-18; 1 Tees. 2.9; 2 Tees. 3.7-9. **18:5** 18.5-11 11.18. **18:5** 18.5-6 3.26; 5.42. **18:6** 18.6 13.51; 20.26. **18:8** 18.8 8.36. **18:9** 18.9-10 Isaa. 41.10; Irim. 1.8; 1 Koor. 2.3-4. **18:13** 18.13 6.13. **18:14** 18.14-15 23.29; 25.18-20; Yooh. 18.31. **18:19** 18.19-20 17.2. **18:21** 18.21 Yak. 4.15. **18:23** 18.23 11.42. † **18:24** 18.24 19.3-4; Apoolasə: 1 Koor. 1.12; 3.4-6. **18:26** 18.26 17.2.

mwayi ci ðanø ha'ø, ønji nø'uutø dø Afisa a tsakø tø ci dø naahønø ka ønji nø'uutø dø Akaya, kaa tøya luu tø ci dø moodasøka. Makø mbu'i ci aa døvø, kø cakø ci tø ønjitø dñi Slandanø ka tii pwapoönø nga vii goonnga, ²⁸ acii kø uuri ci tø Yahudiinø akøn>wacii ønji dø wabønø, ca baarii tantanyinøkii dasøkø malaaba løkäløkatø oo'i, Yeesu nø Matadøkii nga Øntanfø.

19

Waazanø nga Bulusø dø Afisa

¹ Ma saa'itø Apoolasø dø Koorintiya, kø gi Bulusø aa Afisa da gin>wø. Makø mbu'i ci, ka lapaa hara ønji nø'unø davø. ² Ønki ci ka tii, "Makø vii unø goonnga, kø upaa unø Malaaba Ma'yanø kwa?" Ønki tii ka ci, "Pooshi. Mashimø ina fii taa tø'i Malaaba Ma'yanø." ³ Bulusø a løgwa ka tii, ønki ci, "Aa, tsarø ngutø bapøtisøma daa yibø ønji koonø?" Ønki tii, "Tsarø øtø nga Yoohana." ⁴ Ca ba ka tii, "Ma yibø bapøtisøma nga Yoohana, kø ønjitø baanø ka Øntanfø putø nga 'waslyakøønati. Amma kø bii Yoohana ka ønji *Isørayiila, see a vii tii goonnga ka øndøtø na uugya ba'ø ka shinø, waatoo Yeesu." ⁵ Makø fii tii ha'ø, tøya luu yibø bapøtisøma dø lømø nga Yeesu Slandanø. ⁶ Bulusø a kavø ciinøkii aanøtii, Malaaba Ma'yanø a jima aagyanøtii, tøya wabø dø mæshipøtø uuranyinø, tøya baaba søtø bii Øntanfø ka tii. ⁷ Kø mbu'i tii bahø pu'u aji børa'i nø ønjikii.

⁸ Løgidø makkø dñi Bulusø ka dzønø aasøkø *kuvø dø'wa, ca wabø yadø ngwalønø ka ønja, ca zhi'wa dø hankalatii ka haala nga nwanjuunø nga Øntanfø. ⁹ Amma kø tøkuree hara ønji ka vii goonnga acii ndalønø nga ødzøma, tøya wabø bwayakii aashi røgwa nga Slandanø akøn>wacii dabaala. Makø nee ci ha'ø, ca bwasee ka tii, ca føyagi tø ønji nø'unø, ca wabø ka tii taa ngutø uusøra patø asøkø kuvø jannganø nga øndøtø dñi lømøkii Tirana. ¹⁰ Føzø børa'i nø tii ka ðanø ha'ø. Ønji hanyinø nga Asiya patø, Yahudiinø da hara slikøronø, kø fii tii wabønø nga Slandana.

Manjeevønø nga Sikøwa

¹¹ Kø slønyi Øntanfø sø nga hurøshishinø ka shanø daci Bulusø. ¹² Ha'ø ønjø a ngørø køjeerønø da aløbata ka tabøtø dø shishinøkii, ønjø a kørø ka ønji bwanea, tøya mbødfø. Ginaajiinø øsø, tøya shigi ashitii. ¹³ Tø'i hara *Yahudiinø øtø ca wiigi'i ka vøra ka vøra, kø dñi tii gazhi'waanø nga øsøtø lømø nga Yeesu kaa tøya mbødføpaa dø ønjitø da i ginaaji ashitii, tøya ba ka ginaaji, "Agi banø nø nyi ka hø dø lømø nga Yeesu øtø ci Bulusø a waaza, bwasee ka øndøtsal!"

¹⁴ Tø'i manjeevønø nguyirønøkii mødføfø nga maduunø *limanø nga Yahudiinø øtø dñi lømøkii Sikøwa; da i tii ca ðaada ha'ø. ¹⁵ Ma ka øndø'i uusøra, ginaaji a ba ka tii, "Kø shii nyi tø Yeesu, kø shii nyi tø Bulusø øsø. I wu sanø nuunø noona?" ¹⁶ Wata øndø ginaajitø a kulaanø ka tii palee ka ngeeritii patø, ca ðaadavø ka tii uyiginø, ca tsaatsagi køjeerønø ashitii. Tøya gimagi asii gakii, tøya huyi. ¹⁷ Patønø nga ønji dø Afisa, kø fii tii søtø slønyi, Yahudiinø da hara slikøronø. Ha'ø kø lagi ødzømetii, ønjø a ðuunøtø lømø nga Slandanø Yeesu. ¹⁸ Lanø agi ønjitø vii goonnga øsø shi ka baanø ka Øntanfø akøn>wacii ønji patø, tøya baabagi bwaya uushi'iitø nji tøya ðaada. ¹⁹ Ønji lanø øsø agi ønji ðaada sø nga hiila kira løkäløkatønyinatii, tøya øtsagi akøn>wacii ønji patø, tøya baanøtø kwabakii, waatoo, *hwaslø døb'u'u tufø pu'unø. ²⁰ Ha'ø cakø wabønø nga Slandanø gøronø aakøn>wø aakøn>wa dø ngeerønø dagi baawødaakii.

Kødønø nga wabønø dø Afisa

²¹ Ma daba'ø ha'ø, wata Bulusø a ða aniya nga dzønø aanø hanyinø nga Makiduuniya da nga Akaya, ca mbu'ugørø aa Urusaliima. Ca ba, "Madø kø mbu'i nyi, tyasø ka dzønø nø nyi aa Rooma." ²² Wata ca sløkee ka ønji tsakønø tø ci børa'i aa Makiduuniya, waatoo Timooti da Irasøta. Ma ci naakii, kø cakø ci baneenø gi'u davø anø hanyinø nga Asiya.

²³ Ma ka saa'ikii, kø ma'i maduunø haala dø Afisa putø nga røgwa nga Slandana. ²⁴ Ma dava, tø'i øndø'i øndø øtø dñi lømøkii Dimitøriya. Ma ca, øndø bølønø nø ci, agi bølønø nø ci pusha tø kuvø uulømø øtø dñi lømøkii *Arøtimi. Ma slønøtsa, agi upaanø nø tii kwaba lanø da ønji slønøakii. ²⁵ Ma ka øndø'i uusøra, wata ca dzatø dø ønji slønøakii da hara ønjitø ca slønø tsarø slønøkii, ønki ci ka tii, "Kø shii unø, agi slønønø gaamø caama upaa kwaba lanø. ²⁶ Kø nee unø, una fa dø liminuunø øsø oo'i, kø zø'wee

18:28 18.28 5.42. **19:2** 19.2 2.38; 8.16. **19:3** 19.3-4 18.25; Luka 3.3-4,16-17. **19:6** 19.6 2.4. **19:8** 19.8 17.2; 28.23. **19:9** 19.9 9.2. **19:10** 19.10 20.18. **19:11** 19.11-12 2.22. **19:13** 19.13 3.6; Luka 9.49-50. **19:15** 19.15 16.17. **19:17** 19.17 5.11. **19:20** 19.20 2.41. **19:21** 19.21 23.11; Rooma 1.10,13. **19:23** 19.23 9.2; 2 Koor. 1.8. **19:24** 19.24 16.16.

Bulusətə ka nə nga ənji laŋə də banə oo'i: ma əntaŋfənə ətə ci ənjə a għənə də ciinə, əntaa sə ɲga paslənə nə ci. Əntaa wata ganə də Afisa tanə əsə, amma agyanə hanyinə ɲga Asiya patə cii kəya wabə ha'ə. ²⁷ Maa kə nyi'u ənji ha'ə makə ətsa, ka saaweənə nə ənji ka slənə gaamə. Əntaa wata ətsə tanə əsə, amma ka ndzaanə nə kuvə ɲga maduunə Arətimi ka uushi zabə. Ki ka nətə maa, ka əteenə nə ki ka məghərəvənətə. Taa ɲgahi aɲi paslənə nə ənji tə ki anə hanyinə ɲga Asiya da patənə ɲga duuniya, patə da ha'ə ka bwaseenə nə ənji ka ki."

²⁸ Makə fii tii ha'ə, kə zhima tə tii a səkətii ka shaŋə, təya ka vurənə, təya ba, "Ma Arətimi ɲga ənji Afisa, maduunəkii nə ki ka shaŋə." ²⁹ Wata vərənə a gwazəgi, təya kəsə tə i Gayusə da Arisətarəkusə. Ənji Makiduuniya nə tii, guvii-wiinyinə ɲga Bulusə nə tii əsə. Təya kərə tə tii də kwasənə aasəkə babara ɲga buurənə. ³⁰ Ma Bulusə, kə mwayi ci dzənə aakəɲwacii danƙana, amma ənji nə'unə a təɲapaa tə ci. ³¹ Ha'ə əsə, hara madijəgərənə ɲga hanyinə ɲga Asiya, waatoo guviinə ɲga Bulusə, a sləkəe ka kədiinə aciiƙii, ga ca dzə aasəkə babara ɲga buurənə. ³² Ma saa'ikii, danƙana patə, makədəkii nə tii ka shaŋə. Taa wu patə, wazəna. Hara ənjə a ba əndə'i uushi pamə, hara ənji əsə, pamə nə natii. Laŋənatii, mashiimə tii sətə dzatə tii də nə ka putakii. ³³ Tə'i əndə'i əndə davə, dʒii ləməkii Aləkəsandəra. Hara ənjə a ba ka ci sətə dʒii. Wata Yahudiinə a kavə tə ci aakəɲwacii ənja. Ca madəe ka ciinəkii kaa ca ba ka dabaala dalila ɲga haalatsa. ³⁴ Amma, makə fii tii, əndə Yahuda nə ci, təya madəe ka uuratii patə, ha'ə ɲga tibisə bəra'i, təya ba, "Ma Arətimi ɲga ənji Afisa, maduunəkii nə ki ka shaŋə!"

³⁵ Ma ka muudinə, kə dədəkəpaa əndə naahənə ɲga vərənə tə danƙana, əŋki ci, "Unə ənji Afisa, wu saŋə nə əndə mashiimə oo'i, vərənə ɲga Afisa ca hadaɲi də kuvə ɲga Arətimi maduunəkii da malaaba faaratə kulyagərə dadagya? ³⁶ Makə pooshi rəgwa ɲga ushapaa uushi'iitsa, sə a ndzaa unə kəda'ə, goona kwasə. ³⁷ Aci kə kiroonə ənjinə aa hanə. Wiinə mahərəmə tii asəkə malaaba kuvə ɲga Arətimi, taa wabə bwaya uushi'inə aashitə. ³⁸ Madə ma Dimitəriya da ənji slənəshinaakii, tə'i tii da kərə gəɲwanə ɲga əndə'i ənda, furəŋə nə kuvə gəɲwanə, watiiitə ənji la gəɲwanə əsə. Wa təya kərə gəɲwanatii. ³⁹ Amma, maa əndə'i uushi pamə cuuna alə, ka hadatəginə nə ənji aakəɲwa aɲi mətərəkine. ⁴⁰ Aci manɲwaləkii niinə ka luu gəɲwanə ɲga wazəənə ɲga ənshinə, makə pooshi amə ka mbeənə ka dzəgunətə dalila ɲga wazənəkii." ⁴¹ Makə uugi ci baginə ha'ə, ca ba ka danƙana, wa təya təkəgi.

20

Ənənə ɲga Bulusə aanə hanyinə ɲga Makiduuniya da Akaya

¹ Makə dədikə haalata, wata Bulusə a dzatə də ənji nə'unə, ca vii ka tii ɲgeerənə də wabənə. Daba'ə ha'ə, ca ba ka tii, a madə ci kaa ca dzə aanə hanyinə ɲga Makiduuniya.

² Makə mbu'i ci aa dəvə, ca wiigi'itə hanyinəkii, ca dzə də vii ka ənji nə'unə ɲgeerənə də wabənə laŋə, ca mbu'u aanə hanyinə ɲga Akaya. ³ Ca ndzaa davə ləgidə makkə. Amma, ma ətsə kaa ca dəmə kumbawalə kaa ca dzə aanə hanyinə ɲga Siriya, kə fii ci oo'i, kə mwayi *Yahudiinə bələnə tə ci. Wata ca da aniya ɲga ənəgərənə saakii da Makiduuniya. ⁴ I Soopatira, əndə Biriya, uuzənə ɲga Pirusa a kəree ka ci, da Arisətarəkusə da Səkundusa, ənji Teesaloonika, da Gayusə, əndə Dyarəba, da Timooti da ənji Asiya, waatoo Tikikusə da Tərafima. ⁵ Tii 'watəgi palənə keenə aa Tərawasə, təya gərəe keenə davə. ⁶ Ma inə neenə, daba'a *kumənə ɲga adə buroodi yadə burəjanə ma'iinə, ina madə də Filipi, ina dzə ka dəmə kumbawala, ina lapaa tə tii də Tərawasə anə baanə tufə, ina dɲpaa luuma rəɲwə davə.

Tsaamətənə ɲga Bulusə tə ənji Tərawasə

⁷ Ma uusəra asavee kədəwanə, kə dzatiinə də nə ka zəmə əndzanə ɲga Slandana, kə wabi Bulusə ka ənji nə'unə kura'ə ahada vəda, acii kə mwayi ci madəwə pukyatə hakii.

⁸ Ma kuvətə dzatiinə də nə davə, kuvə anə əndə'i nə ci. Tə'i gərəkuwanyinə laŋə davə a kumu. ⁹ Tə'i əndə'i uundzə dagwa ca zəkutə. Ma ləməkii, Iwutika. Anə mapacakinə ɲga banɲwa ndzaa ci naakii. Bulusə a dzə aakəɲwa də magəgərə wabənaakii. Makə mbeə ɲunyinə ka dagwata, ca kulagərə aa panə daga agyanə makkənə ɲga kuvətə anə əndə'i. Mantəkii shi ənji ka ɲgərənə tə ci. ¹⁰ Amma Bulusə a jiməgərə aa panə, ca gwangaanə tupə ənəkii, əŋki ci, "Goona tuu, da i əpinə nə ci." ¹¹ Makə ənyi Bulusə ka ndərəginə aadəgyə, ca baatsəpaa buroodi, təya adə. Ca ta'avə ka wabənə da tii, ha'ə

puki ha. Wata ca macə, ca palə. ¹² Təya dzə satii da uundzə dagwatə vyarənjə. Kə dīi tii moodasəkə ka shanjə.

Dzənə ŋga Bulusə aa Milita

¹³ Ma inə, kə pyaliinə aasəkə kumbawalə, ina palə aa Asoosə, keena dzə ka ŋgərəənənə tə Bulusə davə, acii kə bii ci oo'i, də səfə dzənəkii aa dəvə. ¹⁴ Makə lii ci tiinə də Asoosə, ina ŋgərə tə ci aasəkə kumbawalə, ina dzə aa Mitilyanə. ¹⁵ Ina macə davə də kumbawalə, ina ələgi pukənə ŋga ha atanjala hanyinə ŋga Kiyooosə ətə ahada ma'inə. Ma ka bəra'inə ŋga uusərə əsə, ina mbu'u aa Samusa, ina palə uurə, ina mbu'u ka makkənə ŋga uusərə ha'ə aa Milita. ¹⁶ Gənjə kənjee Bulusə aa Milita yadə dzənə da Afisa acii ga ca ta'avə anə hanyinə ŋga Asiya. Ma dīi ci ha'ə, kwasiikii acii ŋga'ə ka ci nə mbu'unə aa Urusaliima taabu'u mbu'yanə kumənə ŋga *Peentakoosa, maa jamə.

Waazanə ŋga Bulusə ka matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya ŋga Afisa

¹⁷ Daga də Milita sləkee Bulusə aa Afisa ka ənjə a 'waa'watə ka ci matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya. ¹⁸ Makə shi tii aabiikii, əŋki ci ka tii, "Unə də noonə na, kə shii unə makə sətə ndzaa nyi ahadoonə, 'watəginə ka saa'yatə shi nyi aagyənə hanyinə ŋga Asiya ha'ə mbu'ya ka ənshinə. ¹⁹ Agi slənənə nə nyi ka Slandana. Paa nyi sha duunətə naaki na. Kə slənyii ka ci da kiinə agiki da bwaneatə sii nyi kama kama acii Yahudiinə. ²⁰ Kə shii unə, agi waazaaki patə, pooshi nyi umbəe koonə ka sətə ca tsakə tuunə taa rəŋwə. Amma kə jigunyii koonə akəŋwacii ənji i ka yi ka ya. ²¹ Kə bii nyi ka Yahudiinə da hara slikerənə patə kaa təya baa ka Əntanjə, təya vii goonja ka Slandanə Yeesu.

²² "Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aa Urusaliima. Malaaba Ma'yanə ca ba ka nyi dzənə. Mashiimə nyi sətə na də tə nyi davə. † ²³ Uushi rəŋwə shii nyi ci Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi taa ka ŋgutə vərənə gi nyi patə; waatoo agi banə nə ci ka nyi oo'i, agi gəranə nə mahyakahyaka'ə da ŋgərə'wə tə nyi. ²⁴ Amma, məŋgərəmə nyi əpinaaki ka uushi. Tadə kə əŋki nyi, tadə mantəmə nyi patə, mbərə mərəŋ ka nyi, tə maa kə uudəpaa nyi slənənə liwə nyi acii Slandanə Yeesu, nya baaba Njunyi Habara ŋga pwapoone ŋga Əntanjə.

²⁵ "Wiinə kə shii nyi, ma unə ənə wiigi'i nyi ahadoonə, nya waaza koonə agyanə *ŋwanjuunə ŋga Əntanjə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə patənə goonə. ²⁶ Acii ha'ə cii kya ba koonə ənshinə, pooshi kərənə ŋga patənə goonə agyanəki ma'ə. ²⁷ Maneemə nyi ka ŋgwa'əŋgwa'ənə ŋga ba koonə patənə ŋga hiima ŋga Əntanjə. ²⁸ Nəhəmə noonə nə da gwamətə kavə Malaaba Ma'yanə tuunə ka magəriinəkii, una ndzaa ka magəriinə ŋga Ikəliisiya ŋga Slandanə ətə upaa ci də idənaakii. ²⁹ Acii kə shii nyi, ma daba'a palənaaki, kadə nə bwaya furətsoofanyinə a dəməgərə aahadoonə, paa tii na bwasee ka gwaməkii. ³⁰ Taa ahadoonə əsa, kadə na shigi ətə na də gazhi'waanə ŋga zə'wee ka haŋkala ŋga ənji nə'unə kaa təya nə'u tə tii. ³¹ Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii, una buurətə oo'i, fəzə makkə dīi nyi da kiinə agiki ka wabənə ka taa wu ahadoonə vədə da uusərə.

³² "Ma ənə diya, kə ba'avə nyi tuunə acii Slandanə da wabənə ŋga pwapoonaakii, kaa ca ndzaa kədəhə doonə. Wabəətə nəndə da baawəda ŋga vii koonə ŋgeerənə, ca vii koonə barəkaatə nə ənjaakii a upaa patə. ³³⁻³⁴ Unə də noonə nə, kə shii unə oo'i, pooshi nyi mwayi kwaba ŋga taa wu, taa kəjeerənə ŋga ənda. Ciinəkinə slənyi ka nyi sətə cii kya ki'i də haajaaki da ŋga ənjinə ndzaashiinə. ³⁵ Kə baarii nyi koonə taa ka ŋgutə rəgwa patə oo'i, də tsarə slənətsə ha'ə tsakənuunə tə ənji matə ŋgeerənə, una dzə də buurətə wabənə ŋga Slandanə Yeesu ətə bii ci: 'Gədfə viinə də barəkaanə acii luunə.' "

³⁶ Makə uugi Bulusə wabənə ha'ə, ca gərə'waanə, ca də də'wa da tii patə. ³⁷ Təya jabətashi, təya ba, "Wa Əntanjə a kərə tə hə jamə." Tii patə, təya tuu. ³⁸ Ma sətə palee də bəzee ka səkətii, ətə fi tii bii ci, paa tii ka ənənə ka neenə ka ci ma'ə. Wata təya kərəe ka ci aasəkə kumbawala.

21

Dzənə ŋga Bulusə aa Urusaliima

20:17 20.17 18.21. **20:18** 20.18 19.10. **20:21** 20.21 11.18. † **20:22** 20.22 Malaaba Ma'yanə: 10.19. **20:23** 20.23 21.4,11; 9.16. **20:24** 20.24 21.13; 2 Tim. 4.7. **20:25** 20.25 28.23. **20:26** 20.26 18.6. **20:28** 20.28-31 11.23. **20:28** 20.28 1 Piita 5.2. **20:29** 20.29 Mat. 7.15; Yooh. 10.12. **20:30** 20.30 Gal. 4.17; 1 Yooh. 2.19. **20:31** 20.31 19.10; 1 Tees. 2.11-12; 2 Koor. 11.28. **20:32** 20.32 26.18; 1 Tees. 5.23-24; 2 Tees. 1.11-12. **20:33-34** 20.33-34 18.3. **20:35** 20.35 Mat. 10.8. **20:38** 20.38 20.25.

¹ Maké jabətii inə, ina nəkəgi, ina dəmə kumbawala, ina kəŋee gəŋə, ina mbu'u aa Koosə. Pukətə hakii, ina madə də Koosə, ina mbu'u aa Roodəsa. Ina madə də Roodəsa əsə, ina mbu'u aa Patara. ² Davə lapaa inə kumbawalə ŋga dzəginə aənə hanyinə ŋga Finikiya, ina dəmə, ina palə. ³ Maké mbu'iinə kədəhə da hanyinə ŋga Kipərusə ətə ahada ma'inə, ina bwasee aa madzəna, ina palə aənə hanyinə ŋga Siriya, ina jimagerə də Tiira, acii davə nə kumbawalə ka jimapaa də uushi'inə. ⁴ Ina alətə hatə dii əŋji nə'unə davə, ina baanə mədəfə gatii. Təya ba ka Bulusə də baawədə ŋga Malaaba Ma'yanə, ga ca dzə aa Urusaliima. ⁵ Amma, makə mbu'ya saa'i ŋga madənə geenə, ina madə, ina palə. Təya kəree keenə tii da makinatii da manjeevənatii patə. Makə mbu'iinə aa ba'a vəranə aama uunəva, ina gərə'waanə anə mandzənə, ina dā də'wa, ⁶ ina jabətashi. Wata ina dəmə kumbawala. Tii əsə, təya ənə satii aasii.

⁷ Maké uugiinə wayanə daga də Tiira, ina mbu'u aa Putəlīmayisa, ina nəhəpaa əŋji nə'unə, ina baa rəŋwə da tii. ⁸ Pukətə hakii, ina madə, ina palə aa Kayisariya. Makə mbu'iinə, ina dəməgərə aasii aa ha Filibusə, əndə waazanə. Rəŋwə nə ci agi əŋji mədəfə ətə shi əŋjə a ta'i də Urusaliima. Ina jima gakkii asii. ⁹ Ma əndətsa, tə'i ci da uuji rəminə ənfwadə, ətə ma'ə manjəgərəmə ŋguyirənə. Agi dānə nə tii anabaakwaanə.

¹⁰ Makə banee inə davə gi'u, əndə'i *anabi ətə dii ləməkii Agabusə a shi daga də Yahudiya. ¹¹ Ca shi aabii inə, ca ŋgərətə gyara ŋga ŋwə ŋga Bulusə, ca aənəgi də sədəkii da ciinəkii saakii də gyarata, ca ba, "Wiinə sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba: 'Ha'ə nə Yahudiinə də Urusaliima a anə tə slanda gyarana, təya vii tə ci acii əŋjitə mashiimə tə Əntanfə.' "

¹² Makə fii inə ha'ə da əŋjitə davə patə, ina kədii acii Bulusə, ga ca dzə aa Urusaliima. ¹³ Amma wata Bulusə a jikəvə, əŋki ci, "Mi sənə cuuna ŋgwalee ka nya, una tuwa? Acii ma nya, matasəkakii nə nyi, əntaa wata ka pa'ənə tə nyi tanə, amma ka əntənə də Urusaliima putə ŋga ləmə ŋga Slandanə Yeesu." ¹⁴ Makə təkuree inə ka nəŋapaa tə ci, ina ndzaə kəfə'a, ina bwasee ka ci, ina ba, "Wa Slandanə a slonə sətə mwayi ci."

¹⁵ Daba'ə baanə gi'u, ina tasəka, ina madə, ina palə aa Urusaliima. ¹⁶ Hara əŋji nə'unə də Kayisariya a palə deenə, təya kərə tiinə aasii aa ha əndə'i əndə nə'unə ŋga ŋukə, əndə Kipərusə ətə dii ləməkii Manasanə. Gakkii asii jimeenə.

Dzənə ŋga Bulusə ka caamatənə tə Yakubu

¹⁷ Mbu'unə geenə aa Urusaliima, kə liwə əŋji nə'unə tiinə də moofasəka. ¹⁸ Pukətə hakii, kə giinə da i Bulusə aa ha Yakubu. Davə nə matakəŋwanyinə ŋga Ikəlīsiya patə əsə. ¹⁹ Bulusə a nəhəpaa tə tii. Daba'əkii ha'ə, ca 'watəgi banə ka tii də rəŋwə rəŋwə tə sətə dii Əntanfə ahada hara slikerənə putə ŋga slənaakii. ²⁰ Makə fii tii sətə bii Bulusə, təya d'uunnətə tə Əntanfə, təya ba ka Bulusə, "Kə nee hə dii ndzəkəŋjuna, dəbu'unyinə ŋga əŋji agi Yahudiinə vii goonja ka Yeesu. Tii patə əsə, əŋji nə'utə *bariya nə tii. ²¹ Kə bii əŋji ka tii agyanəku oo'i, kə jigunyi hə ka Yahudiitə ahada hara slikerənə, wa təya bwasee ka bariya ŋga Muusa, ga təya *ryaminyə manjeevənatii taa nə'u alə'aadanyinatii. * ²² Iitə nə dānəna? Acii ndilə ndilə ka shiinə nə tii oo'i, kə shi hə. ²³ Acii ha'ə, ma dānəku, dāwə sətə ciina ba ka hə. Tə'i inə da əŋji ənfwadə ətə dii aləkawalə akəŋwacii Əntanfə. ²⁴ Duu da əŋjitsa, ha laabagi naaku nə da tii akəŋwacii Əntanfə, ha ki'i ka tii haajatii. Ma daba'əkii, təya isəgi nətii. Də ha'ə shiinə əŋji patə oo'i, taa ŋgutə uushi bii əŋji ka tii agyanəku, pooshi goonja agikii. Də ha'ə shiinətii agi nə'utə bariya nə hə. ²⁵ Ma hara slikerətə vii goonja kamə, kə nyaahiinə ka tii ləkələkatə oo'i, ga təya adə zəmətə dii əŋji ka uuləma, ga təya adə idəna, ga təya tsəbə luutə malamə əŋji uurakii, ga təya aləhiinə." ²⁶ Wata Bulusə a ŋgərə tə əŋjitə ənfwadə. Pukətə hakii, ca laabagi naakii nə da tii, ca dzə aasəkə yi ŋga Əntanfə kaa ca ba ka *limanə uusərə ŋga uudəpaa laabanatii, waatoo uusərə ŋga vii satakatii patə.

*Kəsənə tə Bulusə asəkə *yi ŋga Əntanfə*

²⁷ Makə uugi uuserakii dānə kədəhə, waatoo mədəfənə ŋga uusərə, Yahudiinə ŋga hanyinə ŋga Asiya a nee ka Bulusə asəkə yi ŋga Əntanfə. Wata təya tsəvutə tə dāŋkana patə, təya kəsətə tə ci. ²⁸ Təya ka vurenə, təya ba, "Əŋji Isərayiila, shoomə ka tsakənə tiina! Waanə əndənə ca wiigi'i taa dama patə ka dzəgunənə ka əŋji kaa təya bərapaa tə əŋji gaamə da bariya ŋga Muusa da yi ŋga Əntanfə. Ha'ə maa, waanə kə kira ci hara slikerənə aasəkə yi ŋga Əntanfə, ca ajjijnətə malaaba hana." ²⁹ Ma bii tii ha'ə, acii kə

21:4 21.4 10.19; 21.11. 21:5 21.5 20.36. 21:8 21.8 6.5; 8.5,40. 21:9 21.9 2.17. 21:10 21.10 11.28.
 21:11 21.11 20.23; 21.33; Rooma 15.31. 21:13 21.13 20.24. 21:14 21.14 Luka 22.42. 21:18 21.18 15.13;
 Gal. 1.19. 21:19 21.19 11.18. * 21:21 21.21 ryaminyə: 16.3; Gal. 3.25,28; 5.2. 21:23 21.23-24 Baan. 6.13-21.
 21:25 21.25 15.29. 21:26 21.26 1 Koor. 9.19-23. 21:28 21.28 6.13; 24.6.

nee tii ka Tərafima, əndə Afisa tii da Bulusə asəkə vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə kirə Bulusə tə ci aasəkə yi nga Əntanjfə. †

³⁰ Wata vəranəkii a gwazəgi patə, ənjə a dzaanə də nə ka Bulusə, təya kəsətə tə ci, təya əlyagi tə ci asəkə yi nga Əntanjfə. Pii ənjə a pa'əgi makuvənyinə. ³¹ Təya moo bələginə tə ci. Asee, kə mbu'i haalakii aa ha matakəjwanə nga soojiinə nga Rooma ətə də Urusaliima oo'i, magwazəkii nə vəranə nga Urusaliima patə. ³² Makə fii ci ha'ə, pii ca fədə soojiinə da gayinatii, təya huyi aabii danjkana. Makə nee ənji ka matakəjwanə nga soojiinə da soojiinə, təya bwasee ka fəslənə tə Bulusə. ³³ Wata matakəjwanə nga soojiinə a shi, ca kəsə tə Bulusə, ca ba ka soojiinə a anəgi tə ci də mahyakahyaka'ə bəra'i, ca ləgwa ka danjkana, taa wu nə Bulusə da sətə bəzee ci. ³⁴ Hara ənji agi danjkana, təya ba əndə'i uushi pamə. Hara ənji əsə, pamə nə sətə ci təya ba. Makə ma'upaame matakəjwanə nga soojiinə n̄unyi dalila acii wazənati, ca ba ka soojiinə a kərə tə Bulusə aasii aa hatii. ³⁵ Makə mbu'i Bulusə ka mægərəfinə nga ndərəginə aa hatii aasii, see də makə kirə soojiinə tə ci acii nyaadfanə nga danjkana. ³⁶ Danjkana patə a dzə də nə'unə tə tii, təya dzə də banə, "Wa ənjə a bələgi tə ci!"

Wabənə nga Bulusə akəjwacii danjkana

³⁷ Ma kədəhə ka ənjə a dəmægərə də Bulusə aasii aa ha soojiinə, ca ba ka matakəjwanə nga soojiinə, "Ka upaanə nə nyi wabənə da hə gi'u kwa?" Matakəjwanə nga soojiinə a ba ka ci, "Ka mbeənə nə hə ka uura Gərikə kuna? ³⁸ Asee, əntaa hə kunə nə əndə Misəratə jarələgi kwakwatə kaa ca madfə ka hanjkala nga ənja? Ha'ə ca kərə mabələ ənji dəbu'u ənfwadə aagi bilina?" ³⁹ Ənki Bulusə ka ci, "Əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə nga Silikiya, uzətə mashii vərəatə sə nə nyi. Kə kədii nyi acii ku, kapaa ka nyi rəgwa kaa nya wabə ka ənja." ⁴⁰ Makə kapaa ci ka ci rəgwa, Bulusə a kəjnaanə ka dzəkənə, ca madfə ka ciinəkii kaa ənjə a ndzaa kəfə'a. Makə ndzaa tii shikə shikə, ca wabə ka tii də uura *Ibəraaniya, ənki ci:

22

¹ "Ndzəkəjushi'inə da dəsənəki, fatəmə kaa nya pərəgi naaki na akəjwacii unə."

² Makə fii tii wabi ci ka tii də uuratii, waatoo də uura Ibəraaniya, təya tsakə ndzaanə kəfə'a. Ca tsakə banə ka tii, ənki ci: ³ "Ma nyi, əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə nga Silikiya, amma asəkə vərəanə girə nyi. Gamaliyalə dzəgunətə tə nyi ndilə ndilə makə sətə bii bariya nga dzədzəshi'inaamə, nya nə'u tə Əntanjfə də ngeerənə, makə ənə cuuna nə'u ənshinə. ⁴ Kə cibee nyi ka ənji nə'u rəgwa nga Yeesu, nya bələ tə tii. Nya aanəgi hara ənja, nguyirənə da makinə, nya kagərə tə tii aa furəshina. ⁵ Ka mbeənə nə gawə nga limanyinə da *mətəəkənə nga gayinə ca seedanə, acii kə liwə nyi ləkaləkətə acii tii kaa nya kərə ka ndzəkəjushi'inaamə Yahudiinə aa Damasəkusə, waatoo ləkaləkətə nga dzənə ka kaashanə də ənji nə'uutə davə. Nya madə, nya palə ka kaashanə tə tii kaa nya kira aa Urusaliima ma'aaəkii, ənjə a shi ka cibeenə ka tii."

Banə nga Bulusə tə habara nga vii goonjaakii ka Slandana

⁶ "Ma nya dzə də palənə ətsə kədəhə kaa nya mbu'u aa Damasəkusə, uusərə ahadana, wata pii bərənə a pap'i'ya dadagyə, ca guputə də nyi dөгəji'u. ⁷ Wata nya kulagi aa panə, nya fa əndə'i uura, ca ba ka nyi: 'Sawulə, Sawulə, mi sanə cii kwa cibə də nyi ha'a?' ⁸ Nyi əsə, nya muu, ənki nyi ka ci: 'Ya'ə Slandana, hə wu sanja?' Ənki ci ka nyi: 'Nyi nə Yeesu əndə Nazaratu ətə cii kwa cibə də ci.' ⁹ Yoo, nə ənjitə abii ki, kə nee tii ka bərənə, amma mafamə tii uura nga əndətə wabi da nyi. ¹⁰ Nya ləgwa: 'Ya'ə Slandana, mi sanə d'anəkya?' Slandanə a ba ka nyi: 'Mad'uu, dzəgərə aasəkə vəranə nga Damasəkusə. Davə nə ənjə a ba ka hə sətə mwayi Əntanjfə kaa ha dfa patə.' ¹¹ Makə təkuree nyi ka neenə acii bərəətə, ka ciinə kəshi ənjitə giinə da tii tə nyi, dənjə aa Damasəkusə.

¹² "Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə d'ii ləməkii Ananiya, əndə gərə'unə ka Əntanjfə makə sətə bii *bariya. Agi dələnə nə Yahudiinə nga vəranəkii patə də ci. ¹³ Kə shi ci, ca kəjnaanə abii ki, ənki ci: 'Ndzəkəjuni Sawulə, waahanə ka ənənə ka neenə.' Agi saa'yakii n̄unyi ginəki, nya nee ka ci. ¹⁴ Ənki ci ka nyi: 'Kə ta'i Əntanjfə nga dzədzəshi'inaamə tə hə kaa ha shii moonakii, ha nee ka Əndə Goonja a rəgwa, ha fa wabənə damakii, ¹⁵ kaa ha ndzaa ka seedawaakii ka ənji patə agyanə sətə nee hə da sətə fii hə.' ¹⁶ Ənki ci ka nyi: 'Ya əna, mi cii kwa gara? Ma d'anəkwa, madfətə kaa ənjə a yibə ka hə bapətisəma, ha dfa də'wa ka Slandana kaa ha upaa tifyaginə nga 'waslyakənaaku.' "

† **21:29** 21.29 Tərafima: 20.4. **21:36** 21.36 22.22; Luka 23.18; Yooh. 19.15. **21:38** 21.38 5.36. **22:3** 22.3 5.34-39; 9.11. **22:4** 22.4-5 8.3; 26.9-11. **22:4** 22.4 9.2. **22:6** 22.6-16 9.1-22; 26.12-18. **22:6** 22.6-7 9.3. **22:16** 22.16 8.35-36; 9.14.

'Wanø tø Bulusø kaa ca waaza ka hara slikørønø

¹⁷ "Ma daba'ækii, kø ønyii aa Urusaliima, nya ða dø'wa asøkø *yi nga Əntanfø, kø ðii ka nyi makø sèniinø, ¹⁸ nya nee ka Yeesu, ca ba ka nyi: 'Madøtø pii pii, ha shigi asøkø vøranø nga Urusaliima. Acii paa tii na luuvø seedanaaku tø nyi ka tii.' ¹⁹ Əŋki nyi: 'Slandana, tii dø natii nø maa, kø shii tii oo'i, taa ka ngutø *kuvø dø'wa kø køøshi nyi i fəslønø tø ønjitø vii goonŋa ka hæ. ²⁰ Ma saa'yatø bəłøgi ønji tø seedawaaku Sətəfanu, nyi davø kəŋø əsø. Kø luuvø nyi, nya nøhø kəjeerønyinø nga ønjitø bəłøgi tø ci.' ²¹ Amma øŋki Slandanø ka nyi: 'Maduu, duu, kaa nya sløkee ka hæ dzad'ø aa ha hara slikørønø.' "

Anønø nga matakəŋwanø nga soojiinø tø Bulusø

²² Ma danŋana a fa tø Bulusø, ha'ø mbu'ya ka wabøøtsø wabi ci agyanø hara slikørønø, wata tøya kaala vurønø, tøya ba, "Wa ønjø a bəłøgi tø ci, wa ønjø a ngøøgi tsarø nga øndøtsø asøkø duuniya. Madøbeemø ca ndzaanø da i øpinø!" ²³ Ma tøya dzø dø ka vurønø, tøya dzø dø gøgøø kəjeerønati, tøya mbudø bəbøbøø aadøgyø. ²⁴ Matakəŋwanø nga soojiinø a ba ka soojiinø a kørø tø Bulusø aasii aa hatii, ca ba, "Wa ønjø a fəslø tø ci", kaa ønjø a shii taa putø nga mi ci tøya kaala vurønø agyanøkii.

²⁵ Makø anøgi ønji tø Bulusø dø zø'wa, ca ba ka soojatø kəŋø davø: "Kø dəbøe ha fəslø øndøtø da dimwaanø nga Rooma ha'ø yadø la gəŋwanø kwa?" ²⁶ Makø fii soojatø ha'ø, ca dzø ka banø ka matakəŋwanati oo'i, "Mi cii kwa ða ha'a? Acii ma øndøtsø, øndø Rooma nø ci." ²⁷ Wata matakəŋwanø nga soojiinø a shi ka ləgwanø ka Bulusø, øŋki ci: "Bawø ka nyi, øndø Rooma nø hæ nii?" Əŋki Bulusø, "Awa, øndø Rooma nø nyi." ²⁸ Matakəŋwanø nga soojiitø a ba ka ci, "Dø kwaba lanø upaa nyi ndzaanø ka øndø Rooma." Əŋki Bulusø ka ci, "Ma nyi, dø poonø tø nyi upaa nyi naaki." ²⁹ Wata ønjitø kavø ønji ka fəslønø tø Bulusø a bwasee ka ci pii. Matakəŋwanø nga soojiinø a ngwaløgi əsø makø paaratøgi ci oo'i, ma Bulusø, øndø Rooma nø ci. Waanø kø anøgi ci tø ci boø.

*Wabønø nga Bulusø akəŋwacii *mətərəkino*

³⁰ Pukønø nga ha əsø, makø mwayi matakəŋwanø nga soojiinø shii goonŋa nga sətø wulii Yahudiinø tø Bulusø, wata ca pərøpaa tø ci, ca ba kə ønji a 'wa tø madiigøønø nga limanyinø da patønø nga *mətərəkino nga Yahudiinø, kaa tøya dza dø na. Ca kira tø Bulusø, ca kəŋøe ka ci akəŋwaciiiti.

23

¹ Wata Bulusø a madøe ka ginøkii ka tsaamønø tø mətərəkino, øŋki ci: "Ndzəkəŋushi'ina, kø gərø'u nyi ka Əntanfø dø ødzømə rəŋwø 'watəginø daga ŋukø ha'ø mbu'ya ka ønshinø." ² Wata gawø nga limanyinø, waatoo Ananiya a ba ka ønjitø kədøhø abii Bulusø kaa tøya dөгø tø ci dø meeciinø a makii. ³ Əŋki Bulusø ka ci, "Əntanfø na dөгø tø hæ ha'ø naaku əsø, hæ bwaya øndønø. Asee, dasø nø hæ ka la ka nyi gəŋwanø makø sətø bii *bariya øna, amma wahønø ka tanøgi bariyakii dø banø ka ønjø a dөгø tø nyi." ⁴ Wata ønjitø kədøhø abiikii a ba ka ci, "Gawø *limanø nga Əntanfø dzaanii hæ see?" ⁵ Əŋki Bulusø ka tii, "Mashiimø nyi ðii, ndzəkəŋushi'ino, taa gawø nga limanø nø ci. Acii kø bii wabønø nga Əntanfø oo'i, ga ha wabø bwaya uushi agyanø gawø goonø."

⁶ Makø ðii ci kø shii Bulusø oo'i, ma øndø'i kurəga, *Sadukiinø nø tii, øndø'i əsø, *Farisanyinø nø tii, wata ca madøe ka uurakii akəŋwacii mətərəkino, øŋki ci, "Ndzəkəŋushi'inøkya, ma nyi, Farisa nø nyi, uuzønø nga øndø Farisa əsø. Acii putø nga kanøtø kii nyi dø goonŋa oo'i, ka madønø nø mamøøtø ønji da i øpinø, ci ðii nyi kəŋø akəŋwacii gəŋwanø."

⁷ Uudø bəginaakii ha'ø, wata mabizhinø a madøgi ahada Farisanyinø da Sadukiinø, ha'ø dzadønøkii a təkøgi bəra'i. ⁸ Taa sha ðii, tø'i mabizhinø ahadatii, acii kø bii Sadukiinø, pooshi madønø nga mamøøtø ønja, pooshi malaa'ika taa ma'yanø. Əŋki Farisanyinø natii, tø'i uushi'iitø patø. ⁹ Wata bwaya mabizhinø a madøgi ahadatii. Hara maliminø nga kurəgø nga Farisanyinø a madøtø kəŋø, øŋki tii, "Maneemiinø ka bwaya uushi ashø øndøtsø. Yaci ma'yanø taa malaa'ika wabi ka ca?"

¹⁰ Makø gwazøgi haalakii, kø ngwali matakəŋwanø nga soojiinø naakii acii ga tøya pwaatøgi tø Bulusø. Ca ba ka soojiinaakii, wa tøya dzø ka ngiraginø tø ci dø ngøerønø ahadatii, tøya kørø tø ci aasii aa hatii.

¹¹ Vøðækii, Slandanø a kørjaanø abii Bulusø, ønki ci ka ci, "Ga ha ngwalø. Makø sètø seedii hø tø nyi ganø dø Urusaliiama, tyasø ha'ø nii kwa seeda tø nyi dø Rooma øsø."

Anø uura nga bølønø tø Bulusø

¹² Pukønø nga ha, *Yahudiinø a anø uura, tøya jid'ø oo'i, paa tøya adø zøma, paa tøya sa taa mi, see maa kø bøløgi tii tø Bulusø. ¹³ Kø pitøgi tii tø ønfwadø pu'unø nø ønjitø anyi uuratsa. ¹⁴ Wata tøya dzø aabii madiigørønø nga limanyinø da gayiinø, ønki tii, "Kø jiiinø bwaya jidfa, ina anøtø uureenø oo'i, pa ina adø zøma da sa taa mi, see maa bøløgiinø tø Bulusø. ¹⁵ Acii ha'ø, ma unø da møtørøkinø, sløkeemø ka ønji ka kødiinø acii matakøjwanø nga soojiinø kaa ønjø a kira tø Bulusø koonø, makø koonø tsakø lögwanø amakii tø sètø dñi nga'ø. Ma inø øsø, matasøkakii niinø keena bøløgi tø ci taabu'u mbu'yanaakii aabii unø."

¹⁶ Asee, kø fii uuzønø nga cikøjuci Bulusø sètø anyi tii, ca dzø, ca dømøgørø aasii aa ha soojiinø, ca bagi ka Bulusø. ¹⁷ Bulusø a 'wa tø øndø'i sooja, ønki ci ka ci, "Køruu tø uundzø dagwatsø aabii matakøjwanø nga soojiinø. Tø'i uushi cii køya ba ka ci." ¹⁸ Soojatø a ngørø tø ci, ca kørø aabii matakøjwanatii, ønki ci: "Bulusø øtø mapa'økii 'wii tø nyi, ca ba ka nyi, kaa nya kira tø uundzø dagwanø aabiiku. Mbu'u tø'i uushi cii køya ba ka hø." ¹⁹ Matakøjwanø nga soojiinø a køsø tø ci ka ciinø, tøya dzøgi aatangala, ca lögwa ka ci, "Mi dee cii kwa moo banø ka nya?" ²⁰ Ønki ci ka ci, "Kø anøgi Yahudiinø uura kaa tøya sløkee aabiiku kaa ha kørø ka møtørøkinø tø Bulusø doore, makø kaa tøya tsakø lögwanø tø sètø dñi nga'ø. ²¹ Amma ga ha luuvø ka tii, acii kø palee tii ka ønfwadø pu'unø øtø anyi uura, tøya jid'ø oo'i, pa tøya zømø, pa tøya sa taa mi øsø, see maa bøløgi tii tø ci. Matasøkakii nø tii ka gora kørønøaku tø ci." ²² Wata matakøjwanø nga soojiinø a ba ka uundzø dagwata, "Ga ha ba taa ka wu oo'i, kø bii hø ka nyi wabøtsa." Ca ba ka ci, wa ca palø saakii.

Køreginø tø Bulusø ka ngwamønø

²³ Wata matakøjwanø nga soojiinø a 'wa gayi soojiinø børa'i, ønki ci ka tii, "Dømø ka tasøka soojiinø gya'ø børa'i, da ønji tøhinø mødfø pu'unø da ønji uudøminø gya'ø børa'i, kaa tøya dzø aa Kayisariya dø tibisø ølinø ønshinø davødfø." ²⁴ Ca ba ka tii øsø, wa tøya tasøka ka Bulusø naakii sø nga dzøginø, tøya kørøgi tø ci dø nga'ø ka Filikusø ngwamønø. ²⁵ Ca naahø løkøløkatø ka ngwamønø, ønki ci:

²⁶ "Wiinø løkøløkatø ca dzø ka Filikusø gawø ngwamønø, daciiki Køløwudiyasø Lisiya. Kø nøhøpaa nyi tø hø. ²⁷ Daba'ø nøhøpaanø, ma øndøtsø sløkee nyi ka hø, kø køsøtø Yahudiinø tø ci. Gi'u ha'ø mbøðaanø kaa tøya bøløgi tø ci. Makø fii nyi, tø'i dimwaanø nga Rooma ashikii, wata ina dzø da soojiinaaki ka luupaanø tø ci. ²⁸ Makø mwayi nyi fa 'waslyakøetø slønøyi ci, nya kørø tø ci aasøkø møtørøkinatii. ²⁹ Ma lapaa nyi, atsa bariyatii køshi tii tø ci. Malapaamø nyi taa mi ashikii bahø bølønø tø ci, taa bahø kanø tø ci aa furøshina. ³⁰ Amma makø bagi ønji ka nyi oo'i, kø anyi Yahudiinø uura nga bøløginø tø ci, ci nee hø kørøgi nyi tø ci aabiiku pii pii, nya ba ka ønjinø wulii tø ci øsø, wa tøya dzø ka wulanø tø ci akøjwaciiku."

³¹ Wata soojiitø a ngørø tø Bulusø, makø sètø bii ønji ka tii, tøya kørøgi tø ci aa Antipatøra davødfø. ³² Pukøtø hakii soojiinø a ønø satii aasii, ønji tøhinø a palø tii da Bulusø. ³³ Makø mbu'i tii aa Kayisariya, tøya vii løkøløkatøtø ka ngwamønø, tøya vii tø Bulusø ka ci øsø. ³⁴ Makø janggatø ci løkøløkatøta, ca lögwa ka Bulusø, taa øndø hanyinø nga mi nø ci. Makø fii ci, øndø Silikiya nø ci, ³⁵ ønki ci, "Mad'a kø shi ønji wulaaku, kadø nii kya fa wabønøaku patø." Wata ca ba ka ønjø a pa'øgi tø Bulusø asøkø yi njwanuutø ghønyi *Hirudusø.

24

Wulanø tø Bulusø

¹ Daba'ø baanø tufø, wata gawø nga limanyinø, waatoo Ananiya a madø da hara gayinø da øndø'i øndø øtø dñi lømøkii Tarøtula. Ma Tarøtula, kø shii ci bariya nga ønji Rooma nga'ø. Tøya dzø aa Kayisariya ka wulanø tø Bulusø akøjwacii ngwamønø.

² Makø 'wagørø ønji tø Bulusø, Tarøtula a 'watøgi wabønø dø wulanø tø ci, ønki ci, "Ya'ø Filikusø gawa, putø nga barøkaanø nga njwanuunaaku ndzaa inø jamø. Kø dñi inø ka hø yawa putø nga gazhi'waanø dñi hø ka hadatøgi keenø dø hanyinø geenø. ³ Øtsø pate, kø liwiinø dø kuyiriinø ka shañø. ⁴ Amma, acii ga nya siipaa dø wabønø akøjwaciiku, kø kødii inø baawøðaaaku kaa ha fatø magusø haalanø geenø. ⁵ Ma lapaa

inø endøna, bwayakii nø ci ka shanjø. Agi madeenø nø ci ka panø ahada *Yahudiinø asøkø duuniya patø. Rønjwø nø ci agi matakøjwanyinø nga kurøgø nga ønji Nazaratu øsø. ⁶ Ha'ø kø mwayi ci ajiijnøtø *yi nga Øntanjø. Amma ina køsetø tø ci. [Ma mwayi inø, keena lagi ka ci gøjwanø makø sètø bii bariya geenø. ⁷ Amma Lisiya matakøjwanø nga soojiinø a shi ka gutseginø tø ci acii inø dø ngeerønø. ⁸ Ca ba ka ønji wulaakii, wa tøya shi aakøjwaciiku.] Madø kø lögwatø hø ka ci, ka shiinø hø kø dalilatø wulii inø tø ci goongga." ⁹ Makø uugi Tarøtula wabønø, wata Yahudiinø patø a jikøvø, ønji tii, "Ma sètø bii ci, patø ha'ø tanyi."

Wabønø nga Bulusø akøjwacii Filikusø

¹⁰ Wata ngwamønø a vii røgwa ka Bulusø kaa ca wabø, Bulusø a jikøvø, ønji ci, "Makø kø shii nyi oo'i, mala gøjwanø nø hø nga hanyiinø fözønyinø lanø, dø mabanø ma'yanø nø nyi ka pøregi naaki nø akøjwaciiku. ¹¹ Madø kø lögwatø hø nga'ø, mapalømø tø baanø pu'u aji børa'i, makø gi nyi aa Urusaliima ka paslønø tø Øntanjø. ¹² Paa tii sha lapaa tø nyi ka dø mabizhinø taa da wu, taa madøe ka haala nga dzatø dø ønji asøkø yi nga Øntanjø, taa asøkø *kuvø dø'wanyinø taa asøkø vøranø øsø. ¹³ Pooshi tii ka mbeønø ka baarii ka hø tantanyinøkii dø wulaatø wulii tii tø nyi. ¹⁴ Amma wanyinø ka banø ka hø: makø sètø bii røgwa øtø ci tøya 'wa røgwa nga jirakønø, ha'ø nø nyi agi paslønø tø Øntanjø nga dzødzøshi'iniinø, nya luuvø sètø bii *bariya da sètø nyaahø anabiinø. ¹⁵ Agi kanø nø nyi nø dø goongga, makø sètø ci tøya ka natii oo'i, ka madønø nø mamøtø ønji da i øpinø, nyi ønji da bwaya ønji patø. ¹⁶ Putakii cii kya cinø ka ndzaanø dø malaaba ødzømø taa guci patø akøjwacii Øntanjø da akøjwacii ønja.

¹⁷ "Yoo, daba'a fözønyinø lanø, kø gi nyi aa Urusaliima ka kørø ka ønji hanyinaaki uushi'inø da ka dø sataka kø Øntanjø. ¹⁸ Ma nyi agi dønø ha'ø, wata tøya lapaa tø nyi, ci øtø ha'ø uødøpaa nyi dø sataka nga laabagi naaki nø asøkø yi nga Øntanjø. Pooshi ønji abiiki, pooshi wazønø øsø. Amma tø'i hara Yahudiinø øtø shi daga agyanø hanyinø nga Asiya. ¹⁹ Madø tø'i tii da wabønø agyanøki, tii døbøe shinø aakøjwaciiku ka kira wulaaki. ²⁰ Madø pooshi ha'ø øsø, wa ønjinø dø natii nø a ba 'waslyakøtø lapaa tii ashiki, saa'itø nyi akøjwacii *møtørekønø, ²¹ madøamø wabøtø rønjwø øtø kya cinø nyi ka uuraki ka banø akøjwacii oo'i, 'putø nga madønø nga mamøtø ønji ci ønjø a la ka nyi gøjwanø akøjwacii unø ønshinø.' "

²² Amma, makø kø shii Filikusø haala nga røgwa nga Slandanø nga'ø, kø bii ci, "Madø kø mbu'ya matakøjwanø nga soojiinø, waatoo Lisiya, ka laginø nø nyi gøjwanø goonø." Ma daba'økii, ca ba ka tii, wa tøya tøkøgi, see ka øndø'i uusøra. ²³ Ca ba ka sooja, kaa ca pa'øgi tø Bulusø, amma ga ca irøla tø ci; wa ca bwasee kaa guviinøkii a nøhø tø ci.

Bulusø akøjwacii Filikusø da Dørusila

²⁴ Daba'ø baanø gi'u, Filikusø a shi tii da minakii Dørusila. Mitø Yahuda nø ki. Ca sløkee ka ngjiranø tø Bulusø kaa ca fa amakii tø wabønø nga vii goongga ka Yeosu Alømasiihu. ²⁵ Wata Bulusø a wabø ka tii agyanø ndzaanø ka øndø goongga, ca ba ka tii makø sètø øtsøtønø øndø naakii na, da makø sètø nø gøjwanø a dø uusøra uudønø nga duuniya. Makø fii Filikusø ha'ø, wata ca ngwaløgi, ønji ci, "Ma øndzø'i d'iya, ønuu saaku. Madø upaa nyi saa'i, ka ønønø nø nyi ka 'wanø tø hø." ²⁶ Acii ma nø ci ka nøhønø, ka viinø nø Bulusø ka ci kwaba. Ci d'ii cii køya 'waa'wa tø ci atsakii atsakii kaa tøya wabø. ²⁷ Amma daba'ø fözø børa'i, øndø'i øndø a ngørø døgølø nga Filikusø. Ma lømøkii, Purøkijusø Fisøtusø. Ma saa'itø Filikusø a bwasee ka nwanjuunø, makapaamø ci tø Bulusø, acii kø mwayi ci uudagi søkø nga Yahudiinø.

25

Moønø nga Bulusø ka maduunø njwanjwø nga ha dø Rooma a lagi ka ci gøjwanaakii

¹ Makø mbu'i Fisøtusø aagyanø hanyinaakii, daba'a baanø makkø, ca madø daga dø Kayisariya, ca palø aa Urusaliima. ² Wata madiigørø limanyinø da *gayinø nga Yahudiinø a dzø ka wulanø tø Bulusø, tøya tsøfø tø Fisøtusø ³ kaa ca tsakø tø tii kaa ønjø a ønø dø Bulusø aa Urusaliima. Acii kø d'ii tii aniya nga bøløgginø tø ci daga a røgwa. ⁴ Amma Fisøtusø a jikøvø ka tii, ønji ci, "Mapa'økii nø Bulusø dø Kayisariya. Nyi maa, ka ønønø nø nyi aa døvø kødøhø. ⁵ Wa ina dzø da gayinø ahadoonø, tøya wula tø ci davø, madø tø'i sètø d'ii ci."

24:5 24.5 17.6. **24:6** 24.6 21.28,30. **24:14** 24.14 9.2. **24:15** 24.15 23.6; 26.8; Dan. 12.2; Yooh. 5.28-29.
24:16 24.16 23.1; 1 Koor. 4.4; 2 Koor. 1.12; 2 Tim. 1.3. **24:17** 24.17-19 11.29-30; 21.17-28. **24:21** 24.21 23.6;
24.15. **24:22** 24.22 9.2. **24:23** 24.23 27.3; 28.16,30. **24:27** 24.27 25.9. **25:2** 25.2 24.1. **25:3** 25.3
23.14-15.

⁶ Mapaleemø ka baanø tighasø taa baanø pu'u dñi Fisøtusø dø Urusaliima, ca ønø aa Kayisariya. Pukønø nga ha, ca dzø ka ndzaanø asøkø døgølø nga la gøjwanø, ca sløkee ka ønjø a kira tø Bulusø. ⁷ Makø mbu'i Bulusø, Yahudiitø shi daga dø Urusaliima a gujütø dø ci. Taa ngahi pooshi tii mbee ka ðaarü tantanyinækü, amma kø kira tii mandalø wulanyinatü bözækü aagyanækü. ⁸ Wata Bulusø a wabø kaa ca pøregü naakü na, øjki ci, "Makaanø nyi sädø ka bariya nga Yahudiinø; ma'ajjinøtømø nyi *yi nga øntarjfo, taa dfa 'waslyakøønø ka maduunø njwanjwø nga ha dø Rooma, taa gi'u."

⁹ Makø mwayi Fisøtusø pa'ætø ba'a ka Yahudiinø, ca lögwa ka Bulusø, øjki ci, "Kø luuvø hø, ønjø a ønø dø hø aa Urusaliima, ønjø a dzø ka la ka hø gøjwanø agyanø uushi'iitø akøjwaciiki davø kwa?" ¹⁰ Amma øjki Bulusø, "Køjø nø nyi asøkø kuvø gøjwanø nga ønji Rooma, hatø døbee ønjø a la ka nyi gøjwanø. Macfamø nyi ka Yahudiinø 'waslyakøønø. Hø dø naaku nø maa, kø shii hø ndilø ndilø. ¹¹ Madfa ma'waslyakø øndø nø nyi, ha'ø kø slønyii sètø mbu'i bahø ðølønø tø nyi, paa nyi ka huyinø aci ðølønø tø nyi. Amma, madfa pooshi nyi slønyii taa røjwø agi uushi'iitø bii tii aashiki, pooshi øndø da baawødfa nga viinø tø nyi ka tii. Kø mwayi nyi kaa maduunø njwanjwø nga ha dø Rooma a dzø ka lagi ka nyi gøjwanø."

¹² Fanø nga Fisøtusø ha'ø, wata ca dfa møtøräkinø da ønji møtøräkinaakü. Makø uugi tii, ca ba ka Bulusø, "Makø kø mwayi hø kaa maduunø njwanjwø nga ha dø Rooma a dzø ka lagi ka hø gøjwanø, ka ci kørønø ønji tø hø øsø."

Bulusø akøjwacii Agaripa da Barønika

¹³ Makø banee gi'u, wata njwanjwø Agaripa da cikøjuci øtø dñi lømøtø Barønika a shi aa Kayisariya ka ba 'usa da shinø' ka Fisøtusø. ¹⁴ Kø baa tii lanø davø, wata Fisøtusø a 'wapaa wabønø nga Bulusø ka njwanjwø, øjki ci, "Tø'i øndø'i øndø bwasee Fililkusø a furøshina. ¹⁵ Ma nyi dø Urusaliima, madiigørä limanyinø da gayinø nga Yahudiinø a kira ka nyi wulaakü, tøya kädü tø nyi kaa nya lagi ka ci gøjwanø, nya vii ka ci ma'inø. ¹⁶ Amma nya ba ka tii, pooshi agi al'aaada nga ønji Rooma nø lagi ka øndø gøjwanø yadø ndzaanø nga ønjitø wulüi da øndøtø wulüi ønji tø ci akøjwacii gøjwanø, kaa øndøtø wulüi ønjø a mbee ka vii hujaakü. ¹⁷ Aci ha'ø, makø shi tii aa hanø patø, masøkøpaamø nyi na. Pukønø nga ha, nya ndzaanø asøkø døgølaaki nga la gøjwanø, nya sløkee ka ønjø a kira ka nyi tø øndækü. ¹⁸ Makø madøtø ønjitø wulüi tø ci ka wabønø, makiramø tii bwaya wula aagyanækü, makø sètø hiimü nyi, ¹⁹ see mabizhinø agyanø diinatü da agyanø øndø'i øndø dñi lømækü Yeesu øtø øntøgi, amma Bulusø a ba, da i øpinø nø ci. ²⁰ Makø tøkuree nyi ka tsaamøtø haalakü nga'ø, wata nya lögwa ka Bulusø, madfa kø luuvø ci, ønjø a ønø dø ci aa Urusaliima, ønjø a dzø ka lagi ka ci gøjwanø davø. ²¹ Amma kø kädü Bulusø aciiki, kaa maduunø njwanjwø nga ha dø Rooma a dzø ka lagi ka ci gøjwanaakü. Ci dñi køspaa nyi tø ci taabu'u nüi kya sløkee ka kørønø tø ci ka maduunø njwanjwø."

²² Øjki Agaripa ka Fisøtusø, "Nga'ø ka nyi nø fatønø tø øndøtø dø liminøki." Øjki Fisøtusø ka ci, "Ka fanø nø hø doørø."

²³ Pukøtø hakü, Agaripa da cikøjuci a shi dø møghørvønø nga njwanjuunø, tøya dømøgørä aasøkø kuvø gøjwanø da gayinø nga soojiinø da madiigørvønø nga vøranø patø øsø. Fisøtusø a ba ka ønjø a kira tø Bulusø. ²⁴ Makø kira ønji tø ci, wata Fisøtusø a ba, "Njwanjwø Agaripa da ønjjinø ganø patø, waanø øndønø. Kø kira Yahudiinø nga Urusaliima da ønø nga vøraanø patø wulaakü, tøya njgøree ka uuratü ka banø ka nyi, madøbeemø ønjø a bwasee ka ci da i øpinø. ²⁵ Amma, ma'upaamø nyi 'waslyakøønø ashikü bahø ðølønø tø ci. Makø ci dø naakü nø bii, wa ønjø a kørø tø ci aakøjwacii maduunø njwanjwø nga ha dø Rooma, kø dñi nyi aniya nga sløkeønø ka ønjø a kørø tø ci ka ci. ²⁶ Amma, mashiimø nyi sètø naahønøki ka slandanøki agyanø haalakü. Aciiki kira nyi tø ci aakøjwacii unø patø, ma palee maa, aakøjwaciiku, njwanjwø Agaripa. Madfa kø fataamø wabønøkü, mbu'u ka upaanø nø nyi sø nga naahønø. ²⁷ Aci maluuvømø hanjalaaki sløkee ka øndø furøshina ka gøjwanø yadø laabaginø taa aba'a mi wulüi ønji tø ci."

26

Wabønø nga Bulusø akøjwacii Agaripa

¹ Wata Agaripa a ba ka Bulusø, "Kø kapaa ønji ka hø røgwa nga wabønø." Bulusø a madee ka ciinøkü ka ønja, ca 'watøgi pøregü naakü nø, øjki ci: ² "Ya'ø njwanjwø Agaripa, kø kadfeesøkø ka nyi ka shanjø nø pøregü naaki nø akøjwaciiku ønshinø agyanø

uushi'iinø laalavø *Yahudiinø aashiki. ³ Acii kø shii hø patø tø alø'aada nga Yahudiinø da wafønynati. Aciikii kø kädii nyi aciiku kaa ha fatø wafønnaaki dø sø'watønø.

⁴ "Kø shii Yahudiinø patø tø ndzaanaaki daga nyi ma'ø uuzønø, 'watøginø ahada ønjaaki da dø Urusaliima øsø. ⁵ Kø shii tii daga ñukø, maa ka luuvønø nø tii, tøya seeda øø'i, ndilø ndilø rønjøwø ñji nyi aghi øñji ma'iza'u kurøgø nga diinø gaamø, waatoo Farisa. ⁶ Ma øndzø'i, wanyinø kønø akøn>wacii gøn>wanø putø ñga gøra aløkawaløtø dñi Øntañfø ka dzødzøshi'inaamø. ⁷ Makuvø gaamø pu'u aji børa'i patø øsø, kø kii tii nø ka gøra mbu'utønø nga Øntañfø dø aløkawaløta. Aciikii ci tøya gøra'u ka Øntañfø vødø da uusørø patø. 'Ya'ø ñwanjø, putø ñga kanøtsø wulii Yahudiinø tø nyi. ⁸ Mi sanø dñi pooshi unø luuvø øø'i, ka madøenø nø Øntañfø ka mamøtø øñji da i øpina?"

⁹ "Nyi ka nøki maa, ma ñga ñukø, kø nee nyi makø kø ndzaa ka nyi tyasø nø ðaada uushi'inø lanø ka saawee dø lømø ñga Yeesu øndø Nazaratu. ¹⁰ Kø dñi nyi ha'ø dø Urusaliima. Nya pa'øgi øñji nø'unø lanø a furøshina dø baawøda ñga madiigørø limanyinø. Ha'ø saa'itø ci øñjø a bøløgi tø tii øsø, kø luuvø nyi. ¹¹ Kø cibee nyi ka tii asøkø kuvø dø'wanyinø patø. Kø irølli nyi tø tii ka bwasee ka vii goonqatii. Kø dñi nyi mabøtøsekø ka shañø. Ha'ø kø tanji nyi ka hara hanyinø, nya dzø ka cibønø dø tii."

Habara nga zhi'wanø nga Bulusø

¹² "Ka putakii ha'ø gi nyi aa Damasøkusø, dø baawøda ñga madiigørø limanyinø da i sløkeenatii. ¹³ Ma uusørø ahadanø dñi ñwanjø, ina dzø a røgwa. Wata børonø a papi'ya dadagyø, øtø palee ka uusørø dø børonø. Ca shi, ca børegi hatø dñi nyi davø patø da øñjitø ciina dzø a røgwa. ¹⁴ Ina kwaalagi patø aa panø. Wata, ma nya fa, øndø'i uura a wabø da nyi dø uura *Børaaniya, øñki ci: 'Sawulø, Sawulø, mi sanø cii kwa cibø dø nyi ha'a? Zabø nø lødødnaaku akøn>waciiki, naaku nø cii kwa cibøgi ha'ø.' ¹⁵ Øñki nyi: "'Ya'ø Slandana, hø wu sanø?" Slandanø a ba ka nyi: 'Nyi nø Yeesu øtø cii kwa cibøgi. ¹⁶ Amma, madøtø kønø. Kø shigi nyi ka hø acii kø ta'i nyi tø hø kaa ha ndzaa ka øndø slønøaki, ha seeda makø sètø nee hø ka nyi ønshinø, da makø sètø nii kya baarii ka hø aakøn>wa. ¹⁷ Ka luupaanø nø nyi tø hø acii Yahudiinø da hara slikerønø øtø cii kya sløkee ka hø aabiitii. ¹⁸ Ma cii kya sløkee ka hø aabiitii, kaa ha wunøgi ka tii ginøti, kaa tøya shigi aghi tøkunø, tøya shi ka børonø, tøya mbødø acii baawøda ñga *Seetanø, tøya shi aagi *ñwanjuunø ñga Øntañfø, kaa tøya upaa tifyaginø ñga 'waslyakøenatii, tøya dømøgørø ka ha ñga ndzaanatii ahada matadø ønjaaki, acii kø vii tii ka nyi goonqø.'"

¹⁹ "'Ya'ø ñwanjø Agaripa, mabwaseemø nyi ka nø'u sètø baaarii Øntañfø ka nyi dadagyø. ²⁰ Ka øñji Damasøkusø 'watøgi nyi waazanø. Ma daba'ækii, nya ða dø Urusaliima da patønø ñga sètø gunjøtø dø hanyinø ñga Yahudiinø da ñga hara slikerønø. Nya ba ka tii: wa tøya baanø ka Øntañfø, tøya zhi'wagi aabiikii, tøya slønø slønøtø ca baaarii baanatii ka ci. ²¹ Aciikii køshi Yahudiinø tø nyi asøkø yi ñga Øntañfø, tøya moo bøløginø tø nyi. ²² Amma dønø ønshinø aghi tsakønø nø Øntañfø tø nyi. Aciikii wanyinø kønø ganø ka wabø goonqø ka øñji patø, gayinø da talakiinø patø. Pooshi uushi cii kya ba madøamø sètø bii anabiinø da Muusa na slønø, ²³ waatoo kadø nø *Matadøkii ñga Øntañfø a sa ñgøra'wa, ci øsø na 'watøgi madøenø aghi mamøtø øñja. Dø ha'ø nii køya baaarii ka Yahudiinø da hara slikerønø tø røgwa ñga børøtø na luupaa tø tii."

Banø nga Bulusø ka Agaripa kaa ca vii goonqø

²⁴ Ma Bulusø a dzø aakøn>wa dø pøregi naakii na makø øtsa, wata Fisøtusø a ñgørøe ka uurakii dø ñgeørønø, øñki ci, "Bulusø, maba nø hø! Maduunø shiinaaku ca zø'wee ka hø'ka maba!" ²⁵ Amma øñki Bulusø ka Fisøtusø, "'Ya'ø slandana, øntaa maba nø nyi, da hanjala nø nyi, goonqø cii kya wabø. ²⁶ Acii kø shii ñwanjø uushi'iitø patø. Ci dñi cii kya wabø yadø ñgwalønø akøn>waciikii. Kø shii nyi, pooshi uushi zaanø ka ci, acii øntaa ka ma'umbu ha dñi uushi'itsa. ²⁷ 'Ya'ø ñwanjø Agaripa, kø luuvø hø sètø bii anabiinø kwa? Kø shii nyi, kø luuvø hø."

²⁸ Wata øñki Agaripa ka Bulusø, "Waatoø, ma nø hø ka nøhønø, ka zø'weenø nø hø ka nyi ka øndø nø'unø pii pii ha'ø koo?" ²⁹ Øñki Bulusø, "Taa pii pii, taa øntaa pii pii, aghi kødiinø nø nyi acii Øntañfø, øntaa ka hø daanøkø øsø, amma ka patønø ñga øñjinø ca fa tø nyi ønshinø, kaa tøya ndzaa makø naaki, madøamø mahyakahyaka'ønø nøndø paa nyi ka moonø koonø."

³⁰ Wata ñwanjø a madøtø. Ñgwamønø øsø da Barønika da øñjitø ñji dasø dasø da tii patø a madøtø natii. ³¹ Makø dømøgi tii, tøya ba ahadatii, "Ma øndøtsa, paa ci aghi ða uushi'iitø ca mbu'u bahø bølønø tø ci taa pa'øginø tø ci asøkø furøshina øsø." ³² Wata

Agaripa a ba ka Fisətusə, “Maci pooshi əndətə kədii dzənə kaa mađuunə nwanjwə nga ha də Rooma a dzə ka lagi ka ci gənjwanə, kadə kə njaanjwa kapaa tə ci.”

27

Dəmə kumbawalə nga Bulusə aa Rooma

¹ Makə dīi ka tantanyinə oo'i, ka dzənə niinə aanə hanyinə nga Italiya, təya ba'acii tə Bulusə da hara ənji furəshina aacii gawə nga soojiinə etə dīi ləməkii Yuliyusə. Ma Yuliyusə, asəkə kuregə nga nwanjwə nga ha də Rooma nə ci. ² Wata ina dəmə kumbawalətə shi daga də Adaramitiya, etə ca dzə ka vəranyinə kama kama ama ndzanja nga hanyinə nga Asiya. Ina 'watəgi palənə, inə da i əndə hanyinə nga Makiduuniya asəkə vərənə nga Teesaloonika. Arisətarəkusə nə ləmə nga əndəkii. ³ Pukətə hakii, ina mbu'u aa Sidoonə. Makə ci Yuliyusə a kaka'ə tə Bulusə, kə kapaa ci tə ci kaa ca dzə aa ha guviinəkii, təya vii ka ci sətə cii kəya moo. ⁴ Ma daba'əkii, ina mađə davə, ina zaawa daba'a hanyinə nga Kipərusə etə ahada ma'inə, acii ma dadava, pooshi ngeerənə nga məda. ⁵ Ina tanjəgi uunəvə etə dīi hanyinə nga Silikiya da Paməfiliya amakii, ina mbu'u aa Mira anə hanyinə nga Lisiya. ⁶ Davə upaa gawə nga soojiinə əndə'i kumbawalə etə shi daga də Aləkəsandəriya, etə ca dzə aagyanə hanyinə nga Italiya. Ina dəmə kumbawaləkii, ⁷ ina palə.

Kə ba'agiinə aarə'u aarə'u ka dzənə samə sama. Nğahə mbu'iinə aa Kinidusə. Makə tənəpaa məđə tiinə ka dzənə gənjə aakənjwa, ina zaawa daba'a hanyinə nga Karita, ina ələgi abii vərənə nga Saləmoonə, waatoo gazha-gazhanə nga hanyinəkii. ⁸ Nğahə dzəgiinə atsa ndzanja atsa ndzanja, ha'ə mbu'iinə ka əndə'i ha etə ci ənjə a 'wa “Njuni ha nga jipanə”, kədəhə da vərənə nga Lasaya.

⁹ Makə kə səkəpaa inə nə a rəgwa, kə dzəgi kumənə nga tifyagi nga 'waslyakəənə. Waatoo, kə dzəgi saa'i nga wiinə yadə nğwalənə. Acii ha'ə, kə uugi wiinəkii dənə dzawə. Makə nee Bulusə ha'ə, ¹⁰ wata əjki ci, “Nğuyirəna, ma dzəənə gaamə oogə, ka dənə dzawə. Tə'i asara lanjə əsə, əntaa wata nga uushi'inə taa kumbawalə tanə, amma da i əpinə gaamə.” ¹¹ Amma ma gawə nga soojiita, maluuvməmə ci wabənə nga Bulusə, see nga əndə gwazə kumbawalə da nga slandakii. ¹² Makə, ma ha nga jipaata, pooshi tahu tahu bahə kya vyanə nga kumbawalə davə, aciikii lanjənə nga ənja, kə mwayi tii palənə kaa təya mbu'u aa Finika, waatoo əndə'i ha nga jipanə anə hanyiitə nga Karita. Ma hatsa, ka tsaamənə aadə waka. Madə kə mbu'i tii aadəvə, ka kyanə nə tii vyanə davə.

Mandalə məđə anə uunəva

¹³ Wata məđə a 'watəgi diganə da hwarəma gi'u gi'u, ma nə tii ka nəhənə, kə upaa tii sətə ci təya moo. Aciikii təya daa'yagi madiigərə tibisə etə kənjə ka kumbawalə, təya dzə atsa ndzanja atsa ndzanja nga hanyinə nga Karita. ¹⁴ Amma, ma ta'avə gi'u, wata mandalə məđə a diga daciizəma tsanjwə dagyanə təpurəkii. ¹⁵ Makə digə məđəkii kumbawala, ina təkuree ka kəsəpaanə. Wata ina bwasee ka ci, ca palə deenə asəkəkii. ¹⁶ Ina dzə dashi əndə'i uundzə hanyinə etə ahada ma'inə etə dīi ləməkii Kawuda. Tə'i daama nə məđə dadavə. Nğahə kəsəpaa inə uundzə kumbawala, ina əlyatə. ¹⁷ Makə nğirə ənji uundzə kumbawala, ənjə a dzakəvə aasəkə mađuunəkii. Ma daba'əkii, ənjə a dā dabara nga aanəvə zə'unyinə nga'ə ashii mađuunə kumbawalə kaa ca shii ndzaanə də ngeerənə. Kə nğwaləgi tii acii zavənə nga kumbawalə agi mandzənə atanjala hanyinə nga Libiya. Aciikii təya jiməgərə də kəjeerənə etə ca kərə tə kumbawaləkii, acii ga mbəđəkii a dəlii tə tii də ngeerənə, təya kapaa kumbawaləkii kaa məđə a dala tə ci deenə. ¹⁸ Makə ci məđətə a əgə də ngeerənə, pukətə hakii təya 'watəgi kyaaləgərə uushi'iitə nğirə kumbawaləkii aagi ma'inə. ¹⁹ Ka makkənə nga uusəra əsə, təya kyagərə uushi'inə nga kumbawaləkii də cinətii. ²⁰ Kə ba'agiinə lanjə, pooshi inə nee ka uusəra taa tikisa, wata dəgənə tiinə nə mandalə məđə nga mədanjəkayata. Makamiinə nə nga mbəđənə ma'ə.

²¹ Makə ta'avə tii yadə adə zəma, wata Bulusə a mađətə ahadatii, əjki ci, “Nğuyirəna, maci kə luuvuunə wabənəaki, kadə mama'yamaamə anə hanyinə nga Karita kaama lə'yagərə aagi asaranə ha'ə. ²² Makə ha'ə dīi əna, wanyinə ka ba koonə: goona buurə uushi'inə. Acii pooshi əndə ca etee ka əpinaakii taa rənjwə ahadoonə, see asara nga kumbawala. ²³ Ma Əntanjə etə dīi nyi ka naakii, etə cii kya paslə tə ci əsə, kə sləkəe ci ka malaa'ikaakii aabiiki nga mbəđə davəđə. ²⁴ Əjki ka na nyi: 'Bulusə, ga ha nğwalə, tyasə ka kənjəanə nə hə akənjwacii mađuunə nwanjwə nga ha də Rooma. Wiitə kə

luuvē Əntañfē ka hē, ka luupaanē nē ci patənē ŋga guvii-wiinyinaaku, ka mbədfənē nē tii.’²⁵ Acii ha’ə, ŋguyirənē, goona buurē uushi’inē! Acii kē vii nyi goonŋa ka Əntañfē, ka đanē nē ci ndilē ndilē makē sətē bii ci ka nyi.²⁶ Amma ka kərənē nē mədfē taamē aagyanē əndə’i hanyinē ətə ahada ma’inē.”

²⁷ Ma ka vədfē ŋga pu’u aji ənfwadənē, ina dzə də dzənē agyanē uunəvə ŋga Madityaraniya,* ətsə ahada vədfə. Ma fatē əñji gwazē kumbawalē ashitii, kədəhē nē tii ka mbu’unē aanē əndə’i hanyinē.²⁸ Wata tēya təkətē kurəŋənē ŋga ma’inē. Ma tēya fa, ma’ə miita makke pu’unē aji mədfəfə. Ina dzə aakəŋwa gi’u, tēya ənē ka təkənē. Ma tēya fa, wata miita pupusərē aji tighəsə mbədfaanē.²⁹ Kē ŋgwaləgi tii acii geena ndərəənē aagyanē faariinē. Wata tēya jiməgərē də tibisənyinē ŋga tingərē də kumbawalē ənfwadē daba’əki. Tēya ka nē də ŋgeerənē oo’i, ka pukənē nē ha.³⁰ Ŋga’ə ka əñji gwazē kumbawalē nē jiməgərənē satii. Wata tēya đa makē jiməgərē də hara tibisē ŋga tingərəginē akəŋwacii kumbawala. Asee, uundzə kumbawalē jiməgərəgi tii.³¹ Makē nee Bulusə ha’ə, ca ba ka gawē ŋga soojiinē da soojiinē, “Mađa mandzaamē ənjitsə asəkē kumbawala, pooshi unē ka mbədfənē.”³² Wata soojiinē a lagi zə’u ŋga uundzə kumbawala, ca palē.

³³ Ma ətsə ha kədəhē ka pukənē, Bulusə a ba ka tii patē kaa tēya zəmē. Əŋki ci, “Baanē pu’u aji ənfwadē ənshinē cuuna gəra yadē zəmənē.³⁴ Acii ha’ə agi kədiinē nē nyi acii unē koona zəmē ka ndaŋə ndaŋənē goonē, makē đii ci taa mavurahinē, pooshi na upaa tuunē.”³⁵ Makē bagī ci ha’ə, ca ŋgərē buroodi, ca đa yawa ka Əntañfē akəŋwacitii patē, ca baatsəpaa, ca ŋgərē, ca adē.³⁶ Wata patənati, tēya ənya də ma’yanē, tii maa, tēya adē zəma.³⁷ Gya’ə bəra’i da mədfəfə pu’unē aji kuwa niinē asəkē kumbawaləki.³⁸ Makē agi tii, əburē tii, tēya əjigərē aləkamaara aagi ma’inē kaa tēya galee ka zəkəkənē ŋga kumbawaləki.

Tsəerəginē ŋga kumbawala

³⁹ Pukənē ŋga ha, mashiimē əñji gwazē kumbawalē hatē đii inē davə, amma tēya nee ka hatē đii mədfə daama davə, da i mandzənē əsə, tēya đa hiima ŋga mbu’unē aa dəvə, maa jamē.⁴⁰ Wata tēya laalagi zə’u ŋga tingərē də tibisənyinē, tēya kaaləgərē tibisəkii aagi uunəva, tēya pərəpaa zə’u ŋga aanē də ənfwə ŋga gwazəginē, tēya madēe ka kəjeerənē aadəgyə kumbawalē kaa mədfə a kərē tē ci aanē hanyinē.⁴¹ Amma, makē mbu’iinē ka hatē đii məguŋwiinē ŋga ma’inē, wata kəŋwaciinē ŋga kumbawalē a ikugərē aagi mandzənē, pooshi kumbawalē ənyi ka gugudənē ma’ə. Ba’akii a ‘watəgi biyinē acii məjuvinē ŋga ma’inē.

⁴² Kē mwayi soojiinē bəələginē tē əñji furəshina, acii mbu’u ka dəgəginē nē hara əñji lalavwa, tēya huyipaa satii.⁴³ Amma, makē ŋga’ə ka gawē ŋga soojiinē nē luupaanē tē Bulusə, kē tənəpaa ci tē tii ka đa anyatii. Ca ba: taa wu mbee ka lalavwa, wa ca lalavugi aa tanəgi zəku’i.⁴⁴ Ma mbədfaanəkii, də parələwa tyanə tii. Hara əñji əsə, də mabii ənfuyiginē ŋga kumbawalē tyanə tii. Də ha’ə taanəgiinē patē aa tanəgi jamē.

28

Bulusə anə hanyinē ŋga Maləta

¹ Daba’ə mbərədfənē geenē ŋgahē bii əñji keenē oo’i, anə hanyinē ŋga Maləta niinē ətə ahada ma’inē.² Kē liwē ənjitē anə hanyinəkii tiinē də moodasəka, tēya hənətē keenē gunē, acii agi ndzəmənē nē vənē saa’ikii, tē’i əra əsə.³ Wata Bulusə a kwaasha uushiginē, ca pukəgərē aagi gunē. Iza’unē ŋga gunəkii a lyakagi rəhunē, rəhunəkii a iidəgi tē ci, ca ənəgi tərbunə aciiiki.⁴ Makē nee əñji hanyinəkii ma’ə rəhuutē tərbunə aciiiki, əŋki tii ahadatii, “Ma əndətsa, mabəələhiinē nē ci. Taa ŋgahi kē mbərē’i ci agi uunəva, dəŋə əndzə’i ma’ə hakya ka nə’unē tē ci. Ka əntənē nē ci.”⁵ Amma, wata Bulusə a məcigərē rəhuutē aagi gunē, pooshi đii tē ci.⁶ Tēya gəra aslənē ŋga hakii, taa ca kulagi aa pa, ca əntəgi. Amma, makē gərii tii, maneemē tii ka sətē đii tē Bulusə, tēya ənē ka zhi’eenə, əŋki tii, “Ma əndətsa, sə ŋga paslənē nē ci.”

⁷ Ma gatē kədəhē, tē’i əndə’i babara ətə đii ləmē ŋga slandakii Pubəliyusə, waatoo ci nē gawē ŋga hanyiita. Kē liwē ci tiinē də moodasəka. Ha’ə baanē makke niinē gakii.⁸ Asee, ma đii Pubəliyusə, pərəbē nē ci ka bərəhənē. Shishinəkii da tanē ca đa tē ci. Wata Bulusə a dzə aabiiki, ca đa ka ci də’wa, ca banee ka ciinəkii agyanəkii, ca mbədfəpaa də ci.⁹ Makē đii ha’ə, əñji bwanea ŋga hanyinəkii patē, tēya shiishi aabii

27:24 27.24 9.15. 27:26 27.26 28.1. * 27:27 27.27 Ma də uura Gərīka, Adəriya. 27:34 27.34 Luka 12.7.
27:35 27.35 Luka 22.19. 27:41 27.41 27.22. 28:2 28.2 2 Koor. 11.27. 28:5 28.5 Mar. 16.18; Luka 10.19.
28:6 28.6 14.11.

Bulusø, ca mbødəpaa də tii əsə. ¹⁰ Təya vii keenə uushi'inə lanə. Ma ətsə keenə madə də kumbawalə əsə, təya dzatəgi keenə də sətə ciina moo patə.

Mbu'unə nga Bulusə aa Rooma

¹¹ Kə dʒii inə ləgidə makkə davə taabu'u ma'iinə, ina palə də kumbawala. Ma kumbawaləkii, tə'i foota nga huyirənə ndzəkəŋushi'inə ashikii. Də Aləkəsandəriya shi kumbawaləkii, anə hanyinə nga Maləta əsə kya ci vyanə. ¹² Ina mbu'u aasəkə vəranə nga Sirakusə, ina baanə makkə davə. ¹³ Ina madə də kumbawalə davə, ina zə'utə, ina mbu'u aa Rigiya. Pukətə hakii, mədə a diga da hwarəma, ca dala kumbawalə, ina mbu'u aa Putiyali ka bəra'inə nga uusəra. ¹⁴ Ma dava, kə lapaa inə ənji nə'unə, təya kədii tiinə keenə banee mədəfəfə da tii. Də ha'ə makə ətsa mbu'iinə kədəhə da Rooma. ¹⁵ Makə fii ənji nə'unə davə habara geenə, wata təya shi ka lanə tiinə aa luuma Apiya. Hara ənji əsə, təya dzə ka hatə ci ənjə a 'wa "Ha nga jipanə nga makkə", kaa təya guŋə deenə. Makə nee Bulusə ka tii, ca kuyirii tə Əntanʒfə, ədzəməkii əsə, kə cakə da ŋgeerənə.

¹⁶ Makə mbu'iinə aa Rooma, ənjə a vii rəgwa ka Bulusə kaa ca dzə ka ndzaanə saakii da sooja ətə ca nəhə tə ci.

Waazanə nga Bulusə də Rooma

¹⁷ Ma daba'ə baanə geenə makkə davə, Bulusə a 'waa'wa tə *gayinə nga Yahudiinə də Rooma. Makə libə tii, əŋki ci ka tii, "Ndzəkəŋushi'ina, taa ŋgahi madamə nyi taa mi ka ənji gaamə, mabwaseemə nyi ka alə'aada nga dzədzəshi'inaamə əsə, amma kə kəshi Yahudiinə nga Urusalima tə nyi, təya vii tə nyi aacii ənji Rooma. ¹⁸ Makə tsaamətə ənji Rooma wabənaaki, təya moo kapaanə tə nyi, acii madamə nyi 'waslyakəənə bahə bələnə tə nyi. ¹⁹ Amma, makə maluuvəmə Yahudiinə kapaanə tə nyi, ci bii nyi, tyasə see a kira ənji gəŋwanaaki aakəŋwacii maduunə ŋwanjwə nga ha də Rooma, kaa ca lagi ka nyi gəŋwanə. Kə dʒii nyi ha'ə, taa ŋgahi mamoomə nyi wulanə tə ənjaaki.

²⁰ Aciikii 'wii nyi tuunə kaa nya wabə doonə. Ma dʒii nyi ma'anəkii ənshinə də mahyakahyaka'əna, putə nga kanətə kii ənji Isərayiila patə oo'i, ka shinə nə *Matadəkii nga Əntanʒfə."

²¹ Wata əŋki tii ka ci, "Ma'upaamiinə ləkələkətə danə hanyinə nga Yahudiya agyanəku. Pooshi əsə agi ndzəkəŋushi'inə sha kira habaraaku taa ba bwaya wabənə agyanəku. ²² Amma kə mwayi inə ina fa da maku taa mi nə hiimaaku; acii kə shii inə, agi bərapaa nə ənji kurəgətsə dʒii hə agikii taa dama patə."

²³ Wata təya la ka ci uusəra kaa ca ənə ka wabənə ka tii. Makə mbu'ya uusərakii, təya ənə ka dzatə də nə lanə aabiikii əsə. Bulusə a wabə ka tii agyanə ŋwanjuunə nga Əntanʒfə, ndzanənə tsəfakə ha'ə mbu'i kədəwanə. Ca dfa gazhi'waanə nga zhi'wa də ədzəmətii də dzəgunə ka tii habara nga Yeesu, makə sətə dʒii manaahəkii asəkə bariya nga Muusa da asəkə ləkələkətonyinə nga anabiinə. ²⁴ Ma hara ənji ahadatii, kə luuvə tii wabənəkii, hara ənji əsə, maluuvəmə tii. ²⁵ Təya təkəgi də mabizhinə. Amma daga tii ma'ə matəkəgimə zəku'i, kə pa'apaa Bulusə wabənaakii, əŋki ci, "Asee, goonja wabi Malaaba Ma'yanə ka dzədzəshi'inuunə da ma anabi Isaaya ²⁶ ətə bii ca:

'Duu aabii ənjitsa, ha ba ka tii:

Ka fanə nuunə anəkii anəkii,
amma pooshi unə ka paaratəginə shanə.

Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
amma pooshi unə ka neenə shanə.

²⁷ Acii ma ədzəmə nga ənjitsa, mapa'əkii,

liminətii əsə, manjiikəkii,
təya dzaa'agi ginətii.

Maci madamə tii ha'ə,
kada kə nee tii də ginətii,

təya fatə də liminətii,

təya paaratəgi də ədzəmətii,

təya zhi'wagi aabiiki əsə,

nya mbədəpaa də tii.' "

²⁸ Bulusə a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Makə ha'ə dʒii əna, shiimə oo'i, ma əndzə'i, ka hara slikerənə sləkəe Əntanʒfə ka wabənə nga luupaanaakii. Ma tii, ka fanə nə tii!" [

²⁹ Makə uugi ci bagi wabəətsa, Yahudiinə a madə, təya palə, təya dzə də dfa mabizhinə ahadatii.]

³⁰ Fəzə bəra'i ndzaa Bulusə davə, ca dzə də ki'i kwaba nga yitə dīi ci asəkəkii. Kə liwə ci patənə nga ənjitə shi aabiikii. ³¹ Ca dzə də waazanə agyanə nwanjuunə nga Əntanfə yadə ngwalənə da dzəgunənə ka ənji agyanə Slandanə Yeesu Matacfəkii nga Əntanfə, matənpaamə ənji tə ci əsə.

Ləkaləkatə nga Bulusə ka ənji Rooma

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, matadə masləkee ənda. Kə 'wii Əntanjə tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habaraakii ka ənja. ² Ma Njunyi Habaratsa, daga nəkə wəfi Əntanjə agyanəkii da ma anabiinaakii, təya naahəgərə aasəkə malaaba ləkaləkatə. ³ Agyanə Uzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu nə Njunyi Habarakii. Ma ka rəgwa nga əndə shiŋkinə, aagi slikerənə nga *Dawuda pwayi ənji tə ci. ⁴ Amma ma ka ndzaanaakii malaabakii, kə baarii Əntanjə də maduunə baawədaakii oo'i, Uzənaakii nə ci də mādēenə ka ci agi maməətə ənja. ⁵ Daciikii upaa inə pwaroonə nga ndzaanə ka masləkee ənji ka putaakii, kaa patənə nga ənji shiŋkinə a shii shinə aatsaa sədəkii, təya nə'u sətə cii kəya moo patə. ⁶ Ma ətsa, patə da i unə ənji Rooma agikii, unə ətsə 'wii Əntanjə tuunə koonə ndzaanə ka ənji nga Yeesu Aləmasiihu.

⁷ Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə, unə ətsə də Rooma. Ma unə, kə uu'i Əntanjə tuunə, kə 'wii ci tuunə koonə ndzaa ka ənjaakii. *

Wa Əntanjə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwaroonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntanjə

⁸ Takumə kaa nya 'watəgi də kuyiriinə tə Əntanjə zəku'i də ləmə nga Yeesu Aləmasiihu ka putə goonə, acii taa dama patə asəkə duuniya, kə fii ənji habara nga vii goonə goonə. ⁹ Taa guci patə agi buurətənə nə nyi tuunə agi də'waaki. Ma ətsa, Əntanjə nə seedaaki. Acii tə ci cii kya paslə də ədzəmə rəŋwə ka rəgwa nga waaza Njunyi Habara agyanə Uzənaakii. ¹⁰ Taa guci patə nyi agi dfa də'wa, agi kadiinə nə nyi acii Əntanjə, madfa kə luuvə ci, kaa ca vii ka nyi rəgwa ha'ə nga dzənə ka caamatənə tuunə nga əna. ¹¹ Acii nga'ə ka nyi ka shəŋə nə neenə koonə, koonə shii upaa barəkaanə nga Ma'yanə nga Əntanjə, koonə shii upaa də ngeerənə nga moodəfuunə əsə. ¹² Ma cii kya moo banə, waatoo, kaama tsakəshi agi vii goonə gaamə, nya tsakə tuunə, una tsakə tə nyi noonə əsə.

¹³ Ndzəkəŋushi'inəkya, nga'ə ka nyi una shii oo'i, ka pu'u ka pu'u nə nyi ka dfa aniya nga dzənə aahoonə, amma ma'ə nyi ma'upaamə rəgwa nga dzənə zəku'i. Nga'ə ka nyi kaa slənəaki a shii ndzaanə ka magadə uushi ahadoonə, una shii dzənə aakəŋwa, makə sətə slənəyi ahada hara slikerənə. ¹⁴ Acii tə'i dēmənə atsaki nga waaza Njunyi Habara ka ənji patə. Taa ka ənjitə uunyi nətii, taa ka ənjitə ma'ə nətii ma'uunəmə, taa ka majaranə ənja da ənjitə pooshi jəŋgii patə, tyasə see a waaza nyi ka tii Njunyi Habara. ¹⁵ Acii putakii ha'ə dfa nyi da kudəpəshinə nga waaza Njunyi Habara koonə, unə ətsə də Rooma.

Ngeerənə nga Njunyi Habara

¹⁶ Pooshi ayinə ka dfanə tə nyi nga waaza Njunyi Habara shəŋə, acii ngeerənə nga Əntanjə nə ci, nga luupaa də ənjitə vii goonə patə. Ma nga təkəŋwanə, ka luupaa də *Yahudiinə. Ma daaba'əkii əsə, hara slikerənə. ¹⁷ Acii Njunyi Habara ca baarii makə sətə ci Əntanjə a ngerə ənji ka ənji goonə. Ma dfa ci ha'ə, daga vii goonəti daga ka 'watəginə, ca'ə ka muudinə. Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Ma əndətə ngerə Əntanjə tə ci ka əndə goonə putə nga vii goonəakii, ci na ndzaanə da i əpinə ətə pooshi ka uudənə." †

Ma'waslyakəkii nə ənji shiŋkinə patə akəŋwacii Əntanjə

¹⁸ Kə baaryagərə Əntanjə mabətəsəkakii aagyənə ma'waslyakə ənji da bwaya ənji patə. Ma təya, bwaya ndzaanəti ca tsəŋagi ənji ka shii goonəganə nga Əntanjə. ¹⁹ Ma mabətəsəkə nga Əntanjə, acii ma sətə ci ənjə a mbee ka neenə ashikii, ci saakii baarəgi ka tii pəŋgəranə akəŋwaciitii. ²⁰ Taa nğahi pooshi ənji ka neenə ka Əntanjə də ginə, patə da ha'ə, daga saa'itə tagii Əntanjə duuniya, agi baariinə nə ci pəŋgəranə

1:1 1.1 Slənə 9.3-15; 26.16; Gal. 1.15-16. **1:2** 1.2 3.21; 1 Piita 1.10-12. **1:3** 1.3-4 Mat. 1.1; 20.30-31; Slənə 13.33; 2 Tim. 2.8. **1:5** 1.5 11.13; 15.15-18; Gal. 1.1; 2.7,9. * **1:7** 1.7 ndzaanə jamə: 5.1; 15.33; 16.20; 1 Koor. 7.15. **1:8** 1.8 16.19; 1 Tees. 1.8. **1:9** 1.9-10 15.23; Slənə 19.21; Af. 1.16. **1:13** 1.13 1 Koor. 9.19-22. **1:14** 1.14 Kwal. 3.11. **1:16** 1.16 2.9; Slənə 13.46; 2 Tim. 1.8; 1 Koor. 1.18,24. † **1:17** 1.17 3.21-30; da pūrəŋanə 4; 10.4-13; Hab. 2.4; Gal. 3.9-12; Fil. 3.9; Ibər. 10.38. **1:18** 1.18 2.5,8; Af. 5.6; 2 Tees. 2.12. **1:19** 1.19-20 Ayb. 12.9; Jab. 19.2-5; Slənə 17.27-28; 1 Koor. 1.21.

ka ənji oo'i, pooshi baawɔɔaakii ka uudənə, waatoo Əntanjə nga tantanyinə nə ci. Də neenə ka uushi'iitə tagii ci, ci ənɔjə a nee ka baawɔɔaakii. Acii ha'ə, pooshi tii da ma nga wabənə akəɔɔwaciikii. ²¹ Kə shii tii tɔ Əntanjə, amma pooshi tii agi hanjətənə tɔ ci makə sətə difə, pooshi tii agi kuyiriinə tɔ ci əsə. Hiimatii patə, uushi zabə. Mapa'əkii nə hanjalatii əsə. ²² Agi dɔlaginə nə tii oo'i, kə shii tii uushi'inə, amma pooshi uushi shii tii, mabiinə nə tii. ²³ Təya bwasee ka paslənə tɔ Əntanjə ətə pooshi ka əntənə shanjə, təya dzəgərə ka paslə uushi'inə kama kama. Ma uushi'iitsa, harakii makə ɛndə shinjkinə dətə ənji, harakii makə əgina, taa makə daba, taa makə sətə ca ələ anə səka.

²⁴ Putə nga dɔnatii ha'ə kapaa Əntanjə tɔ tii kaa təya slənə sətə kafeesəkə ka moodəfətii, təya slənə sɔ nga ayinə ahadatii. ²⁵ Kə ngirə tii jirakənə, təya bwasee ka goonɔɔa nga Əntanjə, təya dzəgərə ka paslə sətə tagii ci, təya fa tɔ tii bwasee ka ɛndətə tagii uushi'iitsa. Ma ca, kə dɔbɛe ənɔjə a dɔla dɔ ci ka ca'ə ndəɔɔwə ndəɔɔwə. *Aamiina.

²⁶ Putə nga ətsə ha'ə kapaa Əntanjə tɔ tii kaa təya dzəgərə ka slənə sɔ nga ayinə. Makinə a dzəgərə ka baanə də makinə makə tii, bwasee ka nguyirənə makə sətə dɔbɛe.

²⁷ Ha'ə əsə kə bwasee nguyirənə ka baanə də makinə, təya dzəgərə ka baanə də nguyirənə makə tii. Agi dɔnə nə nguyirənə sɔ nga ayinə ahadatii satii. Də ha'ə nə tii ka tə'ya gəɔɔwanə nga Əntanjə aanətii mbərə mbərə da slənətii.

²⁸ Pooshi tii nee ka Əntanjə makə uushi. Acii ha'ə kə kapaa ci tɔ tii kaa təya hiima bwaya uushi'inatii, təya dɔ. ²⁹ Taa ngutə tsarə nga bwaya bwayaanə patə, tɔ'i ashitii. Təya moo uushi nga ɛndə'i ɛnda, təya dɔ əbwanə ahadatii, təya sərəhəshi, təya bɔələhiinə, təya mbəzəzə, təya dɔ jarəwiinə, təya hiima dɔ ngərəkikinə uusərə patə ka ənja, təya jaarakə aashi ənja, ³⁰ təya saawee ka ləmə nga ənja, təya bərəpaa tɔ Əntanjə, təya dzaanashi natii na, təya hanjətə natii na, təya mbudətə natii na. Taa guci patə, agi hiima rəɔɔwa nga slənə kura 'waslyakəənə nə tii. Paa tii ka fanə tɔ mapoo tɔ tii. ³¹ Bwayakii nə rəɔɔwatii, paa tii ka mbu'utəgi də aləkawalatii, paa tii ka dɔ nga'aanə, paa tii ka nəhə tɔgunuunə nga ənji əsə. ³² Kə shii tii weewee oo'i, ma bii bariya nga Əntanjə, ma ənjitə ca dɔ tsarə nga ndzaatsa, kə dɔbɛe wə ka tii. Patə da ha'ə, agi dzəginə nə tii aakəɔɔwə. Əntaa wata ətsə ha'ə ci təya dɔ tanə, amma agi dɔlanə nə tii də hara ənjitə ca dɔ tsarə slənətsa.

2

Gəɔɔwanə nga Əntanjə

¹ Hə ɛnda, taa wu nə hə, paa hə da rəɔɔwa nga lagi gəɔɔwanə oo'i ma'waslyakə ɛndə nə zana. Acii maa kə dɔii hə ha'ə, amma boo, ma hə, agi slənənə nə hə səkii, aɔɔyanə naaku nə cii kwa lagi gəɔɔwanə. ² Kə shii amə, ma la gəɔɔwanə nga Əntanjə aɔɔyanə ənji dɔ tsarə slənətsa, dɔ rəɔɔwakii cii kəya la. ³ Ya hə ɛnda, makə agi slənənə nə hə tsarə uushi'iitsə lagi hə gəɔɔwanə nga hara ənji anəkəya, ma nə hə ka nəhənə ka mbərədɔnə nə hə acii gəɔɔwanə nga Əntanjə kwa? ⁴ Anii bərəpaaənə cii kwa bərəpaa maɔɔuunə pwaroonee nga Əntanjə da sɔ'wanaakii da kəsə ədzəmaakəya? Weewee nga'ə nə Əntanjə! Shiiwə oo'i, ma nə ci ka dɔ da ka hə nga'aanə ha'ə, kaa ha shii baanə ka ci.

⁵ Amma makə kə ndaləgi hə ədzəməkə, ha təkuree ka baanə ka ci, agi tsakənə nə hə dza dɔ mabətəsəkə nga Əntanjə aɔɔyanəkə uusəratə nii kəya la gəɔɔwanə ka ənja. Ma gəɔɔwanəkii, də rəɔɔwakii cii kəya la. ⁶ Acii ma Əntanjə, ka viinə nə ci shikwa ka taa wu patə mbərə mbərə da slənəkii. ⁷ Ma hara ənji, agi dzənə nə tii aakəɔɔwə dɔ dɔ nga'aanə, kaa təya shii upaa də dɔuunətənə nga Əntanjə tɔ tii, ca vii ka tii mɔghərəvənə da əpinə nga ca'ə ndəɔɔwə ndəɔɔwə. Ka tii nə Əntanjə a vii əpinəkii. ⁸ Hara ənji, ka natii nə ci təya uudə, təya purakəgi, təya bwasee ka nə'u goonɔɔa, təya dzəgərə ka nə'u bwaya bwayaanə. Aɔɔyanətii nə Əntanjə a əpi mabətəsəkakii. ⁹ Ngərəwə da cibə na kulaanə ka patənə nga ənjitə ca dɔ bwaya ndzaanə. Aɔɔyanə *Yahudiinə nii kəya kula nga təkəɔɔwanə. Ma daaba'əkii, aɔɔyanə hara slikərənə. ¹⁰ Amma dɔuunuunə da mɔghərəvənə da ndzaanə jamə nə Əntanjə a vii ka patənə nga ənjitə ca slənə nga'aanə. Təkəɔɔwanə ka Yahudiinə. Ma daaba'əkii, ca vii ka hara slikərənə. ¹¹ Acii ma Əntanjə, paa ci ka dɔ kama kamaanə ahada ənja.

¹² Ma hara slikərənə, paa tii shii bariya nga Muusa. Acii ha'ə, maa dɔii tii 'waslyakəənə, ɛntaa də bariyaakii nə Əntanjə a la ka tii gəɔɔwanə, amma 'waslyakəənətii satii na zamagi də tii. Ma Yahudiinə, kə shii tii bariya. Də bariyakii əsə nə Əntanjə a la ka

1:21 1.21 Af. 4.17-18. 1:22 1.22 1 Koor. 1.19-20. 1:23 1.23 Dzək. 4.16-18; Jab. 106.20. 1:25 1.25 9.5.
1:26 1.26-27 1 Koor. 6.9. 1:27 1.27 Leew. 18.22; 20.13. 1:29 1.29 Gal. 5.19-21; 2 Tim. 3.2-4. 2:1 2.1 Jab.
50.16; Mat. 7.2. 2:4 2.4 Slənə 17.30; 2 Piita 3.9,15. * 2:5 2.5 uusərə nga la gəɔɔwanə: Isaa. 2.11-21. 2:6 2.6
1 Koor. 3.13-15; 2 Koor. 5.10; Af. 6.8; Mat. 16.27. 2:11 2.11 Slənə 10.34; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17; Yak. 2.1.

tii gəɲwanə. ¹³ Acii ɛntaa də fa bariya ci ɛɲjə a ndzaanə də goonɲaanə akəɲwacii ɛntaɲfə, amma də slənə sətə ci bariya a ba. ¹⁴ Ma hara slikerənə, taa ngahi paa tii shii bariya, amma maɗa kə slənyi tii də hiima ɲga nətii makə sətə bii bariya, kə ndzaa tii makə bariya ɲga natii na. ¹⁵ Slənatii ca baarii oo'i, ma sətə bii bariya ɗanə, tə'i manaahəkii a ədzəmətii. Agi baarənə nə haɲkalatii ɛsə oo'i, ma ɛtsa, goonɲa. Ma bii nyi ɛtsə ha'ə, acii ma ka ɛndə'i saa'i, maɗa kə ɗii tii məzaanə, ka banə nə ədzəmətii ka tii oo'i, bwayakii ɗii tii. Ka ɛndə'i saa'i ɛsə, maɗa kə ɗii tii ɲga'aanə, ca ba ka tii ɲga'ə ɗii tii. ¹⁶ Ha'ə makə ɛtsə na ɗa uusəratə nə ɛntaɲfə a ɗa gəɲwanə ka ɛɲji daciai Yeesu Aləmasiihu, ca dzalə tə tii putə ɲga ma'umbee hiimatii. Ha'ə bii ɲunyi Habaranə cii kya waaza ka ɛɲja.

**Yahudiinə da bariya ɲga Muusa*

¹⁷ Unə noonə Yahudiinə, agi banə nuunə, Yahudiinə nuunə, una kəɲaanə ndihə ndihə agyanə bariya, una ɗəba oo'i, ɛɲji ɲga ɛntaɲfə nuunə. ¹⁸ Kə shii unə sətə ci ɛntaɲfə a moo una ɗa, acii kə baarii bariya koonə sətə ɗəbee una slənə. ¹⁹ Agi ɲgərənə nuunə noonə nə oo'i, unə ca baarə rəgwa ka muurəfinə, unə ɛsə nə bərənə ka ɛɲjitə agi təkunə. ²⁰ Agi dzalə ɛɲjitə mashiimə uushi'inə nuunə. Agi dzəgunənə nuunə ka ɛɲjitə ma'ə mazəɲjamə. Agi neenə nuunə ka noonə nə makə kə shii unə goonɲaanə putə ɲga ɛtə shii unə *bariya. ²¹ Agi dzəgunənə nuunə ka hara ɛɲji. Mi saɲə paa unə ka dzəgunənə ka noonə na? Agi banə nuunə, ga ɛɲjə a hərə, amma wanuunə ka hərənə. ²² Agi banə nuunə, ga ɛɲjə a aləhiinə, amma wanuunə ka aləhiinə. Agi banə nuunə, ga ɛɲjə a paslə uuləminə, amma wanuunə ka ɲgərə uushi a kuvə uuləma. ²³ Agi ɗəlaginə nuunə də upaa bariya ɲga ɛntaɲfə, amma agi ɗavənə nuunə ayinə ka ɛntaɲfə də taɲɲəgi bariyaakii. ²⁴ Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə ləkələkətə oo'i, "Putə goonə Yahudiinə ci hara slikerənə a wabə bwaya uushi aashi ləmə ɲga ɛntaɲfə."

²⁵ Maɗa kə nə'utə hə bariya, ka nafanə nə *ryaminanaaku. Amma maɗa kə taɲɲəgi hə bariya, mbərə mbərə nuunə da ɛndətə pooshi ryaminii. ²⁶ Yaci kə nə'utə ɛndə faara yadə ryaminanə bariya saɲa, pooshi ɛntaɲfə ka neenə ka ci makə maryaminakii kwa? ²⁷ Ma ɛndətə pooshi ryaminii, maɗa kə nə'utə ci bariya, ka ɗavənə nə ci ayinə ka hə maryamina ɛnda. Acii ma ha, da i manaahə bariya aciiku nə hə, amma ha taɲɲəgi. ²⁸ ɛntaa wata nə'unə a ba ma nə Yahudaanə. ɛntaa ryaminanə də ciinə tanə ɛsə nə ryaminanə ɲga goonɲa. ²⁹ Amma ma tantanyiətə Yahuda, ɛndətə ɗii Yahudaanaakii a ədzəməkii, waatoo a ədzəməkii nə ryaminanaakii. Ma ɛtsa, ci nə slənə ɲga Ma'yanə ɲga ɛntaɲfə, ɛntaa ɲga bariya. Ma ɛndətsa, ɛntaɲfə ca ɗəla də ci, ɛntaa ɛndə shiɲkinə.

3

¹ Makə ha'ə ɗii ɛna, pooshi uushi paleegi *Yahudiinə ka hara slikerənə də ci kwa? Anii pooshi uushi ci *ryaminanə a tsakə ka ɛnda? ² Awa, tə'i laɲə, tə'i uushi cii kəya tsakə ka rəgwa kama kama. ɲga təkəɲwanə, ka Yahudiinə ba'avə ɛntaɲfə wabənaakii.

³ Yaci kə naanagi hara ɛɲji ahadatii ka luuvə wabənəkəya? Ma nuunə ka nəhanə ka ɛntəginə nə goonɲaanə ɲga ɛntaɲfə putakii kwa? ⁴ Pooshi ka ɗanə shanə! Taa ngahi majirakə nə ɛnda, amma ɛndə goonɲa nə ɛntaɲfə, makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i,

"Ya'ə ɛntaɲfə, ma ha wabə,

ka neenə nə ɛɲji ka goonɲaanaaku,

ka jaalanə nə hə agyanə ɛɲjitə ca wabə tə hə."

⁵ Yaci ma 'waslyakəənə gaamə, agi ɲgiraginə nə ci goonɲa ɲga ɛntaɲfə saɲa, iitə banaama? Ka banə naamə kə ɗii ɛntaɲfə bwaya bwayaanə maɗa dzyalə ci taamə kwa? (Makə sətə ci ɛɲjə a ləgwa ləguyi nyi.) ⁶ Aa'a, pooshi amə ka banə ha'ə! Maci ɛntaa ɛndə goonɲa nə ɛntaɲfwa, kaɗa iitiitə mbeenəkii ka la gəɲwanə ka ɛɲji *duuniya?

⁷ Yaci ma jirakənaaki, agi ɲgiragi goonɲa ɲga ɛntaɲfə nə ci da tsakə ka ci mēghərəvənə saɲa, də iitiitə saɲə gwanə nə ɛɲji ka la ka nyi gəɲwanə oo'i, ma'waslyakə ɛndə nə nya? ⁸ Maɗa ha'ə ɗii ɛna, ɛntaa a dzaamə aakəɲwa də slənə məzaanə kaa goonɲa a shii cakana? Tə'i hara ɛɲji maa ca alə haliminaaki də banə oo'i, kə wabi nyi ha'ə makə ɛtsa. Ma gəɲwaatə nə ɛɲjə a la ka ɛɲjitsa, mbərə mbərə də 'waslyakəənatii.

Pooshi ɛndə da goonɲaanə

2:12 2.12 Mat. 7.21. **2:16** 2.16 2.6; 1 Koor. 4.5. **2:17** 2.17 9.4; Isaa. 48.1. **2:19** 2.19 Mat. 15.14. **2:21** 2.21 Mat. 23.3-4; Yooh. 7.19. **2:24** 2.24 ɗzaki. 36.20. **2:25** 2.25 1 Koor. 7.19; Gal. 5.3. **2:26** 2.26 Gal. 5.6. **2:28** 2.28-29 9.6; Irim. 4.4; Fil. 3.2-3; Kwal. 2.11. **3:2** 3.2 9.4; Jab. 147.19-20. **3:3** 3.3-4 9.6; 11.29; Baan. 23.19; 2 Tim. 2.13. **3:4** 3.4 Jab. 51.6. **3:5** 3.5 9.14. **3:8** 3.8 6.1.

⁹ Ya sanjə Yahudiina, kə palee amə ka hara slikerənə kwa? Pooshi shanjə. Kə bagi nyi kə dzəgi oo'i, ma Yahudiinə da hara slikerənə, 'waslyakəənə ca dfa njanjuunə agyanətii patə. ¹⁰ Tə'i manaahəkii asəkə malaafa ləkaləkətə oo'i,

"Pooshi əndə taa rəjwə ətə da goonjaanə.

¹¹ Pooshi əndə paaratəginə, taa alənə tə Əntanjə.

¹² Patə kə juusləgi tii agi nə'unə tə Əntanjə, kə saawagi tii patə.

Pooshi əndə slənə goonjaanə, pooshi taa rəjwə.

¹³ Kə dfaği matii makə mawunə gu'u ənda.

Bwaya jirakənə a dzə də shiginə a matii.

Makə ngumətə ama rəhunə nə wəfənatii.

¹⁴ Dzaana hiinə nəndə amatii.

¹⁵ Pooshi ka ta'avənə aciitii nə bələ ənda.

¹⁶ Taa dama gi tii patə, see zanə da təguunə fanə ənji davə.

¹⁷ Pooshi tii shii rəgwa jamənə.

¹⁸ Pooshi ngwalənə tə Əntanjə a moodəfətii əsə."

¹⁹ Yoo, kə shii amə, ma sətə wabi bariya patə, ka ənjitə atsaə sədfə bariya wabi ci. Ma ətsə patə, acii ga taa wu a upaa ha nga dfa mabizhinə, kaa patənə nga ənji *duuniya a shii oo'i, tə'i gəjwanə nga Əntanjə ashitii. ²⁰ Acii pooshi Əntanjə ka ngərə əndə ka əndə goonja putə nga nə'u sətə bii *bariya. Ma bariya, baarənə cii kəya baarə tanə ka əndə oo'i, kə dfi ci 'waslyakəənə.

Rəgwatə ci Əntanjə a ngərə əndə ka əndə goonja

²¹ Ma nga ənə ha'ə, kə baarəgi rəgwatə ci Əntanjə a ngərə ənji ka ənji goonja. Ma rəgwatə əsə, kama kama nə tii da bariya. Seedanə ci anabiinə da bariya a seeda tə rəgwatsa. ²² Dagi vii goonja nga ənji ka Yeesu Aləmasiihu ci Əntanjə a ngərə tə tii ka ənji goonja. Ka patənə nga ənjitə ca vii goonja ka Aləmasiihu ci Əntanjə a dfa ha'ə, pooshi kama kamaanə nga ənja. ²³ Acii ənji patə dfi 'waslyakəənə, dzadə dzadə nə tii da məghərəvənə nga Əntanjə. ²⁴ Amma kə dfi Əntanjə pwapoonaakii, ca ngərə tə tii ka ənji goonja də zabə. Ma ətsa, daci Yeesu Aləmasiihu əndə pərapaanə taamə.

²⁵ Kə vii Əntanjə tə ci ka əntənə kaa ca tifyagi ka ənji 'waslyakəənətii də idənaakii putə nga vii goonjatii ka ci. Ma dfi Əntanjə ətsa, kaa ca shii baarii goonjaanə. Ma nga njukə, kə nji Əntanjə a dfa makə paa ci nja nee ka 'waslyakəətə nji ənjə a dfaada.

* ²⁶ Amma ma nga əna, kə kavə ci hiimaakii ka tsaamə 'waslyakəənə nga ənja kaa ca baarii goonjaanə. Ka rəgwatə ha'ə baarii ci oo'i, tə'i goonjaanə ashikii saakii, ca ngərə tə ənjitə vii goonja ka Yeesu ka ənji goonja əsə.

²⁷ Ya makə dfi ha'ə əna, aa putə nga mi dfi hanjətənə əndə naakii na? Pooshi uushi cii kəya hanjətə naakii nə putakii. Acii əntaa putə nga slənaakii ngirə Əntanjə tə ci ka əndə goonja, amma putə nga vii goonjaakii. ²⁸ Kə shii amə pooshi Əntanjə ka ngərə əndə ka əndə goonja putə nga nə'u sətə bii bariya, see də vii goonjaanə tanə. ²⁹ Anii ma Əntanjə, nga Yahudiinə nə ci tana? Əntaa Əntanjə nga hara slikerənə nə ci əsə kwa? Weewee ha'ə makə ətsa, Əntanjə nga ənji patə nə ci. ³⁰ Rəjwə nə Əntanjə. Putə nga vii goonja nga Yahudiinə ngərənə Əntanjə tə tii ka ənji goonja. Ha'ə nə hara slikerənə əsə. Dagi vii goonjatii ngərənə Əntanjə tə tii ka ənji goonja. ³¹ Kə baarii ətsə oo'i, kə dəkəpaa amə bariya aatəngala də vii goonja gaamə kwa? Aa'a poosha, də dfanə ha'ə caama baarii oo'i, tə'i nafalə nga bariya.

4

Misaali nga Ibərahiima

¹ Ya sanja, ya dzədəshinəamə Ibərahiima, mi nee ca? ² Acii maci kə upaa ci ndzaanə ka əndə goonja akəjwacii Əntanjə putə nga slənaakii, kadfa tə'i ci da sə nga dəlaginə. Amma əntaa ha'ə, pooshi ci da sə nga dəlaginə akəjwacii Əntanjə. ³ Tə'i manaahəkii oo'i, "Kə vii Ibərahiima goonja ka Əntanjə. Putə nga vii goonjaakii əsə ngirə Əntanjə tə ci ka əndə goonja." ⁴ Ma əndə slənə, ka viinə nə ənji ka ci zaarənaakii. Pooshi ənji

3:9 3.9 1.18-2.24; 3.23. **3:10** 3.10-12 Jab. 14.1-3. **3:13** 3.13 Jab. 5.10; 140.4. **3:14** 3.14 Jab. 10.7. **3:15** 3.15-17 Isaa. 59.7-8. **3:18** 3.18 Jab. 36.2. **3:20** 3.20 Ayb. 4.17; Jab. 130.3; 143.2; Rooma 4.15; Gal. 2.16; 3.22. **3:21** 3.21-22 1.2,17. **3:22** 3.22 2.11; 3.9; 10.12; 11.32. **3:23** 3.23 5.2,12; 8.18-20; 'Wat. 3.19. **3:24** 3.24 5.17; Af. 2.8; Tit. 3.7. * **3:25** 3.25 idənaakii: Mat. 26.28; Af. 2.13; Kwal. 1.20; Ibər. 9.12-14; 1 Yooh. 1.7; Səniinə 1.5; 5.9; jamənə: 5.1; 2 Koor. 5.18-21; Af. 2.14-16; Kwal. 1.20; goonjaanə: 1.17; 3.3-4. **3:27** 3.27 3.1,21,31; 8.2. **3:28** 3.28 Gal. 2.16. **3:29** 3.29-30 3.22; 4.11-12. **3:31** 3.31 6.15; 8.2-4. **4:2** 4.2 Yak. 2.21. **4:3** 4.3 'Wat. 15.6; Gal. 3.6; Yak. 2.23.

ka banë, nga zafë vii ënji ka ci, amma putë nga slënaakii. ⁵ Ma ëndëtë paa ci ka kavë nëkii ka slënaakii, amma të Ëntanfë tanë cii këya gi'i, të ci ngërënë Ëntanfë ka ëndë goongë. Acii kë shii ci, agi ngërënë në Ëntanfë të ma'waslyakë ënji kaa tëya ndzaanë ka ënji goongë. ⁶ Ha'ë makë ëtsë bii *Dawuda ësë saa'itë wabi ci agyanë moodasëkë nga ëndëtë ngirë Ëntanfë të ci ka ëndë goongë tsanë da slënaakii. ⁷ Waatoo kë bii ci, "Ëndë barëkaanë në ëndëtë tifyagi Ëntanfë ka ci mæzaanaakii, waatoo, ëndëtë tifyagi Ëntanfë ka ci 'waslyakëenaakii.

⁸ Ëndë barëkaanë në ëndëtë pooshi Slandanë ka tsëkë 'waslyakëenaakii shanë!"

⁹ Ya moodasëkëtë wabi Dawuda anëkëya, wata ka ënjitë *ryaminii tanë kwa? Pooshi. Patë da i ka ënjitë pooshi ryaminii në moodasëkëkii. Acii kë bii inë, të'i manaahëkii asëkë lëkalëkatë oo'i, "Kë vii Ibërahiima goongë ka Ëntanfë. Putë nga vii goongëakii ësë ngirë Ëntanfë të ci ka ëndë goongë." ¹⁰ Guci sanë slënyi ha'a? Ya sanë taabu'u ryaminii Ibërahiima nii, anii daaba'ë ryaminanaakëya? Ci ma'ë maryaminamë slënyi ha'ë. ¹¹ Ma ryaminaatë upaa ci, sagida në ci. Ci baarii oo'i, putë nga vii goongë nga Ibërahiima ngirë Ëntanfë të ci ka ëndë goongë. Ma ësë, daga ci ma'ë maryaminamë. Acii ha'ë, ci në dii patënë nga ënji vii goongë ka Ëntanfë, taa ngahi paa tii ryaminii, tëya ndzaanë ka ënji goongë akënjwaciikii. ¹² Ci ësë në dii ënjitë ryaminii. Ëntaa wata putë nga ryaminanatii tanë, amma putë nga gi'inatii të Ëntanfë makë sëtë gi'i dësënaamë Ibërahiima ci ma'ë maryaminamë.

Upaa sëtë d'ëkëpaa Ëntanfë ka ënja

¹³ Kë dii Ëntanfë alëkawalë ka Ibërahiima da jijinyinaakii oo'i, ka ndzaanë në duuniya patë natii. Ma alëkawalëtsa, ëntaa putë nga në'u *bariya nga Ibërahiima, amma accii kë vii ci goongë, Ëntanfë a ngërë të ci ka ëndë goongë. ¹⁴ Acii ma sëtë dii Ëntanfë alëkawalëkii nga viinë, maci ka viinë në ci ka ënji në'u bariya, kë ndzaa ci ëtsë pooshi nafa nga vii goongë nga ënda. Ha'ë ësë, uushi zafë në alëkawalë nga Ëntanfë. ¹⁵ Acii ma bariya, madä tanëgi ënji, mabëtësëkë nga Ëntanfë cii këya kira. Amma ma hatë pooshi bariya, pooshi ënji agi tanëgi bariya dave.

¹⁶ Ma wabëtsë patë, daga vii goongë ci ënjë a upaa sëtë d'ëkëpaa Ëntanfë ka ënja. Makë ha'ë dii ëna, putë nga pwapoonaakii nii këya vii ka ënji dë zafë. Acii ha'ë weewee ka viinë në ci ka jijinyinë nga Ibërahiima patë. Ëntaa wata ka ënjitë ca në'u sëtë bii bariya tanë, amma patë da ënjitë vii goongë makë sëtë vii Ibërahiima goongë. Acii Ibërahiima në dësënaamë patë. ¹⁷ Kë dii makë sëtë dii manaahëkii asëkë lëkalëkatë oo'i, "Kë kavë nyi të hë kaa ha ndzaa ka dii slikerënyinë lanë." Acii ha'ë, kë ndzaa Ibërahiima ka dësënaamë akënjwacii Ëntanfë. Ka ci vii Ibërahiima goongë, waatoo ka Ëntanfë mamadëe ka mamëtsë ënja kaa tëya ndzaanë da i ëpinë. Ma ca, ka wabënë në ci ka sëtë pooshi, wata sëkii a d'a tanyi ësë. ¹⁸ Ma Ibërahiima, kë vii ci goongë, kë kii ci në nga upaa sëtë nee ënji paa ci ka upaanë. Waatoo, kë kii ci në nga ndzaanë ka dii slikerënë lanë, makë sëtë bii Ëntanfë ka ci oo'i, "Makë ëtsë ha'ë në lanënë nga slikerënaaku a ndzaanë." ¹⁹ Ma saa'ita, ci kë uugi d'anë këdhë ka fëzë gya'ë, amma pooshi vii goongëakii ënya aaba'ë. Madä buurëtë ci iirënaakii, kë shii ci kë pitëgi saa'yaakii nga pawë kë uugi. Minaakii Saraatu ësë, kë uugi ënji shiinë ëntaa mitë pawë në ki. ²⁰ Patë da ha'ë, kë shii ci ka upaanë në ci sëtë bii Ëntanfë viinë ka ci, paa ci dii mabizhinë, amma kë cakë vii goongëakii ka ci ngëerënë, ca dëla dë Ëntanfë ësë. ²¹ Kë shii ci tantanyinë oo'i, të'i Ëntanfë da baawëda nga mbu'utëgi dë patënë nga alëkawalaakii. ²² Dë putë nga vii goongë nga Ibërahiima ha'ë "ngirë Ëntanfë të ci ka ëndë goongë." ²³ Ma wabëtsë "kë ngirë Ëntanfë të ci ka ëndë goongë", ëntaa wata ka putë nga Ibërahiima daanëkii nyaahë ënji. ²⁴ Amma da i ka putë gaamë, accii da i taamë ngirë ci ka ënji goongë putë nga vii goongë gaamë ka ci, waatoo, ci ëtë madëe ka Slandanaamë Yeesu agi mamëtsë ënja. ²⁵ Kë vii Ëntanfë të ci kaa ca ëntë putë nga 'waslyakënë gaamë. Ca madëe ka ci agi mamëtsë ënja kaama shii ndzaanë ka ënji goongë akënjwaciikii.

5

Ndzaanë ka ënji goongë akënjwacii Ëntanfë

4:6 4.6-8 Jab. 32.1-2. **4:11** 4.11 'Wat. 17.9-11; Gal. 3.7; Rooma 2.28-29. **4:12** 4.12 Mat. 3.9. **4:13** 4.13 'Wat. 12.7; 22.17. **4:14** 4.14 Gal. 3.18. **4:15** 4.15 3.20; 5.13,20; 7.7-13; Gal. 3.19. **4:16** 4.16 Gal. 3.7. **4:17** 4.17-18 'Wat. 15.5; 17.4-5; 2 Koor. 1.9; Ibor. 11.12,19. **4:19** 4.19-20 'Wat. 17.1-6; Ibor. 11.11. **4:21** 4.21 'Wat. 18.14; Luka 1.37. **4:22** 4.22 4.3. **4:23** 4.23-24 10.9; 15.4. **4:25** 4.25 Isaa. 53.4-5,10; Rooma 8.32-34; 1 Koor. 15.17.

¹ Yoo, makə dʒii ci kə ɲgɪrɛ ɔntaɲfə taamə ka əɲji gooɲga putə ɲga vii gooɲga gaamə, tɛ'i jaməɲə ahadaamə da ɔntaɲfə daciɪ Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. * ² Ci kəɲgɛrɛ taamə ka upaa pwarpoonə ɲga ɔntaɲfə putə ɲga vii gooɲga gaamə. Agyanə pwarpoonəkii kəɲjaamə ndihə əsə. Agi dʒa maɲushinə naamə acii kə kii amə naama ɲga dʒənə ka ndzaanə agi ɲwanjuunə ɲga ɔntaɲfə. † ³ Ha'ə əsə, agi dʒanə naamə maɲushinə agi sa cibə gaamə, acii kə shii amə, ma sa ciba, ka kiranə nɛ ci s'əwatənə. ⁴ Madʒa kə s'ə'wii ənda, ka kiranə nɛ ci kəɲɲənə ndihə ndihə. Kəɲɲənə ndihə ndihə əsə, ka kiranə nɛ ci ka nɛ ɲga upaa dagwa uushi. ⁵ Ma ka nɛtsa, pooshi ka ənəwə da ayinə aagyaamə, acii kə naɲgərɛ ɔntaɲfə uudənaakii aa ədʒəmaamə daciɪ Malaaba Ma'yanə, waatoo, viinə ɲga ɔntaɲfə kaamə.

⁶ Tanyi ma *Aləmasiihu, ka putə gaamə əɲki ci ka saa'itə d'əkəpaa ɔntaɲfə. Ma'waslyakə əɲji ɲjaamə ka saa'ikii. Pooshi ɲgɛerii amə. ⁷ Dʒawə shaɲə kaa əndə a əntə taa ka putə ɲga əndə gooɲga. Mbu'u ka luuvənə nɛ əndə'i əndə əntənə ka putə ɲga əndə slənə ɲga'aanə. ⁸ Amma ma ɔntaɲfə, kə baarii ci kaamə makə sətə uu'i ci taamə: waatoo saa'itə amə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə əɲki Aləmasiihu ka putə gaamə.

⁹ Makə dʒii ci kə ɲgɪrɛ ɔntaɲfə taamə ka əɲji gooɲga putə ɲga idənaakii, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə acii mabətəsəkə ɲga ɔntaɲfə daciikii. ¹⁰ Ma ɲjaamə, əɲji daawaanə ɲga ɔntaɲfə, amma kə zhi'wee ci kaamə ka guviinəkii daga əntənə ɲga Uuzənaakii. Makə dʒii ci guviinə ɲga ɔntaɲfə naamə ɲga əna, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə də əpinə ɲga Uuzənaakii. ¹¹ Əntaa wata ətəwə ha'ə, amma agi dʒa maɲushinə naamə də ləbənə gaamə da ɔntaɲfə daciɪ Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaa ka guviinə ɲga ɔntaɲfə.

Adamu da *Aləmasiihu

¹² Ma 'waslyakəənə, dashi əndə rəɲwə shi ci aasəkə duuniya. 'Waslyakəənəkii əsə kira wa, ca təkəkɛgi ka patənə ɲga slikerənyinə, acii patənə ɲga əɲji dʒii 'waslyakəənə.

¹³ Ma bii nyi ha'ə, acii ma saa'itə ɔntaɲfə ma'ə maviimə bariya, tɛ'i 'waslyakəənə asəkə duuniya. Ma saa'itə pooshi bariya, paa ci nja ka nɛ ka 'waslyakəənə. ¹⁴ Patə da ha'ə, ma ndzaɲənə ka saa'i ɲga Adamu ka shinə ka saa'i ɲga Muusa, kə dʒii wə ɲwanjuunə agyanə əɲja. Ma wa, kə dʒii ci ɲwanjuunə taa agyanə əɲjite pooshi 'waslyakəənətii mbu'i makə ɲga Adamu, waatoo ətə naanagi ci ka nɛ'u sətə bii ɔntaɲfə ka ci.

Ma Adamu, kə ndzaa ci ka misaali ɲga əndətə na shi. ¹⁵ Amma ma əɲjitsə bəra'i, kama kama nɛ slənətii. Acii əɲji laɲə məkki putə ɲga 'waslyakəənə ɲga əndə rəɲwə, waatoo Adamu. Amma ma pwarpoonə ɲga ɔntaɲfə, əɲji laɲə upaa luupaanə daciɪ əndə rəɲwə, waatoo Aləmasiihu. ¹⁶ Ma pwarpoonə ɲga ɔntaɲfə, tsanə nɛ ci da shikwa ɲga 'waslyakəənə ɲga əndətəwə rəɲwə. Acii 'waslyakəətə ɲga əndə rəɲwə kira gəɲwanə ɲga zanə ka əɲja. Amma taa ɲgahi laɲə nɛ 'waslyakəənə ɲga əɲja, pwarpoonə ɲga ɔntaɲfə kira ndzaanə ka əɲji gooɲga akəɲwaciikii. ¹⁷ Makə kə shii amə, putə ɲga 'waslyakəənə ɲga əndə rəɲwə shi wa, ca dʒa ɲwanjuunə asəkə duuniya, shii amə əsə oo'i, ka paleenə nɛ slənə ɲga əndə'i ənda, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Acii patənə ɲga əɲjite liwə malanə pwarpoonə ɲga ɔntaɲfə, ca vii ka tii rəgwa ɲga ndzaanə ka əɲji gooɲga, ka upaanə nɛ tii əpinə, tɛya dʒa ɲwanjuunə daciɪ Aləmasiihu. ‡

¹⁸ Acii ha'ə, makə sətə ci 'waslyakəənə ɲga əndə rəɲwə a zamagi də əɲji patə, ha'ə əsə nɛ gooɲgaanə ɲga əndə rəɲwə a kira luupaanə ka əɲji patə, ca vii ka tii əpinə. ¹⁹ Makə dʒii ci, əɲji laɲə dʒii 'waslyakəənə putə ɲga ghatə fanə ɲga əndə rəɲwə, ha'ə əsə əɲji laɲə na ndzaanə ka əɲji gooɲga akəɲwaciɪ ɔntaɲfə putə ɲga fanə ɲga əndə rəɲwə.

²⁰ Ma ɲgɪragi ɔntaɲfə bariya, ka siipaa də dʒa məzaanə. Amma ma 'waslyakəənə a tsakə, ha'ə nɛ pwarpoonə ɲga ɔntaɲfə ka tsakənə naakii palee. ²¹ Makə sətə dʒii 'waslyakəənə da ɲgɛerənə ɲga kira wə ka əɲja, ha'ə nɛ pwarpoonə ɲga ɔntaɲfə əsə: tɛ'i ci da ɲgɛerənə ɲga kira gooɲgaanə kaamə, ca kərə taamə ka upaa əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə daciɪ Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

* 5:1 5.1 3.21-30; jamənə: 3.25-26. † 5:2 5.2 pwarpoonə ɲga ɔntaɲfə: 6.14; 2 Koor. 6.1; 12.9; Gal. 1.6; 5.4; Af. 2.5-8; 1 Piita 1.10-11; 4.13-14; 5.10,12; ɲwanjuunə: Rooma 3.23; 5.2; 8.17-18; 8.17-18; 9.23; 1 Koor. 2.7; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwəl. 1.27; 3.4; 1 Tees. 2.12; 2 Tim. 2.10; 1 Piita 5.1. 5:3 5.3-5 Yak. 1.2-3,12; 1 Piita 1.5-7. 5:5 5.5 8.39; Jab. 22.6; Ibər. 6.19. 5:6 5.6-7 1 Piita 3.18. 5:8 5.8 Yooh. 3.16. 5:9 5.9 1.18; 1 Tees. 1.10. 5:10 5.10 2 Koor. 5.18-20; Kwəl. 1.20-22. 5:11 5.11 8.31. 5:12 5.12 'Wat. 2.17; 3.19; Rooma 6.21,23; 7.9-10. 5:13 5.13 4.15. 5:14 5.14 1 Koor. 15.21,22,45-49. ‡ 5:17 5.17 da ɲwanjuunə: Mat. 19.28; 1 Koor. 6.2-3; 2 Tim. 2.12; Səniinə 20.4,6. 5:20 5.20 4.15. 5:21 5.21 6.23.

6

*Kura əpinə putə ŋga *Aləmasiihu*

¹ Ya makə dīi ha'ə əna, iitə banaama? A dzaamə aakəŋwa agi dā 'waslyakəənə, kaa pwapoonə ŋga Əntanjə a shii cakanə nii? ² Aa'a, poosha! Ma ka rəgwa 'waslyakəənə, maməətəkii naamə patə, iitə dīi ndzaanaamə agi 'waslyakəənə əsa? ³ Kə shii unə tantanyi, kə dīi ənji kaamə bapətisəma agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Də ha'ə ləbayaamə da ci agi əntənaakii ətsa. ⁴ Də dā kaamə bapətisəma məkəyaamə, ənjə a ŋgədəgi taamə da ci, ama madə kaama shii ndzaanə da kura əpinə amaamə, makə sətə ma'i Aləmasiihu agi maməətə ənja, də maduunə baawəda ŋga Dii.

⁵ Aci agi makə kə ləbayaamə da ci agi əntənaakii, ha'ə əsə ka ləbənə naamə da ci agi mādēənə kaamə makə sətə mādēə Əntanjə ka ci. ⁶ Kə shii amə oo'i, ma iirə ndzaanə gaamə, kə bələgi ənji tə ci da Aləmasiihu ashi ənfwa, kaa shishitə 'waslyakəənə gaamə a shii rarə'iginə davə, kaama mbədə acii ndzaanə ka maviinə ŋga 'waslyakəənə. ⁷ Aci madə kə əŋki ənda, kə mbə'i ci acii ŋgeerənə ŋga 'waslyakəənə. ⁸ Madə kə əŋkyaamə da Aləmasiihu, kə vii amə goonḡa oo'i, ka ndzaanə naamə da əpinə amaamə da ci. ⁹ Aci kə shii amə oo'i, ma Aləmasiihu, kə mādēə Əntanjə ka ci agi maməətə ənja, paa ci ma'ə ka əntənə shanjə. Pooshi wə ma'ə da ŋgeerənə agyanəkii. ¹⁰ Ma əntəətə əŋki ci, gahu rəŋwə ka ənja, putə ŋga 'waslyakəənəti. Ma ndzaatsə cii kəya ndzaanə əsə, ndzaanə da əpinə ka dūunətənə də Əntanjə cii kəya ndzaanə. ¹¹ Ha'ə nuunə əsə. Ŋgərəmə noonə nə makə kə məkəyuuənə ka rəgwa 'waslyakəənə goonə. Ma ndzaatsə cuuna ndzaanə əsə, ndzaatə ca dūunətə tə Əntanjə cuuna ndzaanə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu.

¹² Aci ha'ə, ma shishinuunə ətsə na bələgi, goona kapaa rəgwa kaa 'waslyakəənə a dā ŋwanjuunə agyanəkii ma'ə, acii goona fi ka ci sətə cii kəya moo. ¹³ Goona kapaa rəgwa kaa shishinuunə a ndzaa ka ha ŋga slənə məza uushi. Amma viimə nuunə ka Əntanjə. Makə ənjitə mādətə agi maməətə ənja, una vii shishinuunə patə ka ci ka slənəginə də goonḡaanə. ¹⁴ Aci pooshi 'waslyakəənə na dā ŋwanjuunə agyanuunə ma'ə. Pooshi unə asəkə cii *bariya əsə, amma agi pwapoonə ŋga Əntanjə nuunə.

Maviinə ŋga goonḡaanə

¹⁵ Ya makə dīi agi pwapoonə ŋga Əntanjə naamə əna, pooshi amə asəkə cii bariya əsa, ka slənənə naamə 'waslyakəənə ma'ə kwa? Poosha! ¹⁶ Kə shii unə, ma sətə vii unə ka ci nuunə, una fa tə ca, kə ndzaa unə ka mava ŋga səkii kwa? Kə ndzaa ci ka slandanuunə. Madə ka dā 'waslyakəənə vii unə nuunə, əntənə nə muudinəkii. Madə ka Əntanjə vii unə nuunə əsə, ndzaanə ka ənji goonḡa nə muudinəkii. ¹⁷ Ma ŋga ŋukə, agi mavaanə ŋga 'waslyakəənə njuunə. Amma kuyiri amə tə Əntanjə, acii kə shigi unə, una dzəgərə aagi goonḡaanə ŋga Əntanjə, una nə'utə sətə jigunyi ənji koonə də ədzəmə rəŋwə. ¹⁸ Ma ŋga əna, kə pərapaa Əntanjə tuunə acii 'waslyakəənə, una ənəpaa ka maviinə agi slənə goonḡa. ¹⁹ Ma dīi nyi misaali də mavaanə, koona shii paaratəginə pii pii, acii unə maa, ənji shiŋkinə nuunə, pooshi unə ka kəsətə uushi tsakə-tsakə aa nuunə. Ma ŋji ŋga ŋukə, kə kapaa unə nuunə ka dā məzaanə da bwaya bwayaanə anəkii anəkii. Ha'ə əsə danuunə ŋga əna, kapaaənə nuunə ka slənə goonḡaanə, ka dā sətə malaabakii.

²⁰ Ma saa'itə unə ma'ə maviinə ŋga 'waslyakəənə, pooshi dəməənə ŋga slənə goonḡaanə ashuunə. ²¹ Ya əna, mi upaa unə agi uushi'iitə njuuna slənə ŋga ŋuka? Aci ma ŋga əna, sə ŋga ayinə nə səkii koonə. Ma muudinə ŋga uushi'iitsa, əntəna. ²² Amma ma əndzə'i, kə shigi unə agi mavaanə ŋga 'waslyakəənə. Maviinə ŋga Əntanjə nuunə ma'ə. Ma səndə upaa unə agikii, ndzaanə malaabakii makə sətə kadēəsəkə ka ci. Ma muudinəkii əsə, əpinə ŋga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²³ Aci ma shikwa ŋga 'waslyakəənə, əntəna. Amma ma sətə ci Əntanjə a vii də zabə, əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə dāgi ləbənə gaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

7

Misaali də ŋgərəshinə

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma sənə cii kya ba, kə shii unə, acii unə patə kə shii unə bariya. Ma bariya, əndə da i əpinə amakii cii kəya dā ŋwanjuunə anəkii. ² Ma minə, madə

6:1 6.1 3.5-8,31; 5.20. **6:2** 6.2 6.6; 7.4. **6:3** 6.3-4 Gal. 3.27; Kwal. 2.12; Tit. 3.5; 1 Piita 3.21; Mat. 28.19. **6:4** 6.4 2 Koor. 5.14-15,17; Gal. 6.15; Kwal. 3.1-5,10. **6:5** 6.5 Fil. 3.10-11. **6:6** 6.6 Gal. 5.24. **6:9** 6.9-10 Slənə 2.27; Ibar. 9.25-28; 1 Piita 3.18. **6:11** 6.11 Gal. 2.19; 1 Piita 2.24. **6:12** 6.12 12.1. **6:14** 6.14 5.2; Gal. 5.18; 1 Yooh. 3.6. **6:15** 6.15 6.1. **6:16** 6.16 Yooh. 8.34; 2 Piita 2.19. **6:17** 6.17 Yooh. 8.32. **6:18** 6.18 1 Piita 2.24. **6:21** 6.21 7.5; 8.6,13; Yak. 1.14-15. **6:23** 6.23 5.21.

ma'ə ngurii ka əpinə, tə'i bariya n̄ga n̄gərəshinə anətə. Amma ma'da kə əŋki ngurii, kə ndzaa ci ət̄sə pooshi ma'ə bariya n̄ga n̄gərəshinə anətə. ³ Acii ha'ə, ma'da kə n̄girə ki ɛndə'i n̄gurə, n̄gurii ma'ə ka əpinə, ka 'wanə nə ənji tə ki ma'alə n̄guyirənə. Amma ma'da kə əŋki ngurii, pooshi bariya n̄ga n̄gərəshinə ma'ə anətə. Ma'da n̄girə ki ɛndə'i n̄gurə ɛsə, paa ki ali n̄guyirənə.

⁴ Ha'ə nuunə d̄ii ndzəkəŋushi'inəkii. Makə libuunə da *Aləmasiihu agi ɛntənaakii, ma ka rəgwa n̄ga bariya, kə ndzaa unə makə maməətəkii. Acii ha'ə, pooshi unə at̄saa sədə bariya ma'ə, amma at̄saa ɛndə'i ɛndə nuunə, waatoo Aləmasiihu. Ma ca, kə ma'deə ɛntan̄fə ka ci agi maməətə ɛnja. ɛtsə patə, kaama shii nafanə agi slənə ka ɛntan̄fə.

⁵ Ma saa'itə amə ma'ə ka nə'unə makə sətə kadeesəkə ka shishinaamə, kə n̄gərəma bwaya mwamwa'inə han̄kala gaamə. ɛtsə patə, bariya ma'deə ka mwamwa'inə gaamə, ama dəməgərə ka slənə sətə d̄ii muudinəkii ka wa. ⁶ Ma n̄ga ɛna, pooshi ma'ə bariya anaamə, kə mətətgayaamə səgaamə acii sətə sha anəgi taamə makə a furəshina. Pooshi amə ka paslənə tə ɛntan̄fə ka rəgwatə n̄ga n̄jukə ma'ə, ɛtə manaahəkii asəkə bariya. Ma n̄ga ɛna, ka kura rəgwa caama paslə tə ci, waatoo ɛnə ci Ma'yanaakii a baarə kaamə.

**Bariya da 'waslyakəənə*

⁷ Iitə ba naamə ɛna? Ya bariya saŋa, 'waslyakəənə nə ci kwa? Pooshi! Amma bariya sha kavə tə nyi ka shiinə taa mi nə 'waslyakəənə. Maci pooshi bariya bii, "Ga ha moo uushi n̄ga ɛnda", kafa pooshi nyi shii taa mi nə moo uushi n̄ga ɛnda. ⁸ Də fa bariya ha'ə upaa 'waslyakəənə rəgwa n̄ga dəmənə aashiki, ca ma'deə ka moo uushi'inə kama kama ashiki. Maci pooshi bariya, kafa mantəkii nə 'waslyakəənə. ⁹ Nyi ka nəki maa, ma nyi ma'ə mashiimə bariya, da ɛpinə amaki n̄ji nyi. Amma makə shii nyi bariya, wata 'waslyakəənə a n̄giragi ka nyi nəkii ha'ə, ¹⁰ nya ɛntəgi. Ma shi bariya, ka baarə rəgwa n̄ga ɛpinə shi ci. Amma ma ka nyi, wə kira ci ka nyi. ¹¹ Waatoo, makə shii nyi bariya, davə upaa 'waslyakəənə rəgwa, ca tsəku tə nyi, ca bələgi tə nyi. ¹² Makə ha'ə d̄ii ɛna, ma bariya, kə ndzaa ci malaabakii. Sətə bii ci ɛsə, malaabakii, n̄ga'ə, dagwakii ɛsə.

¹³ Ma'da ha'ə saŋa, kə zhi'i dagwa uushi ka sə n̄ga bələginə də nyi kwa? Aa'a, pooshi! 'Waslyakəənə d̄ii ha'ə, ca shi dashi dagwa uushi, ca shi ka bələginə tə nyi. Də ha'ə shii nyi bwaya bwayaanə n̄ga 'waslyakəənə. Də putə n̄ga bariya shigi 'waslyakəənə pan̄gəran̄ə aa babara oo'i, bwayakii nə ci shaŋə.

Təəkəshinə ɛnə ashaamə

¹⁴ Kə shii amə, ma *bariya, daci ɛntan̄fə shi ci. Amma ma nyi, ɛndə shiŋkinə tanə nə nyi, mava n̄ga 'waslyakəənə. ¹⁵ Paa nyi ka paaratəgi də sətə cii kya d̄a, acii paa nyi ka d̄a sətə cii kya moo n̄ya d̄a, amma sətə pooshi maki ka moo d̄anə cii kya d̄a.

¹⁶ Makə d̄ii ci ɛntaa də moonaaiki nə məzaanə cii kya d̄a, ci ca baarii oo'i, n̄ga'ə ka nyi nə bariya. ¹⁷ Makə ha'ə d̄ii ɛtsa, ma cii kya d̄a məzaanə, ɛntaa nyi saaki ca slənə, amma 'waslyakəətə ashiki ca d̄a. ¹⁸ Acii kə shii nyi oo'i, pooshi n̄ga'aanə ashiki, waatoo agi ndzaanaaki ka ɛndə shiŋkinə. Taa n̄ga'ə ka nyi nə slənə sətə dagwakii, amma paa nyi ka mbeənə. ¹⁹ Paa nyi ka slənə n̄ga'əətə cii kya moo n̄ya slənə, amma see slənə sətə pooshi maki ka moonə cii kya slənə. ²⁰ Ma'da kə slənyii sətə pooshi maki ka moonə, ci ca baarii oo'i, ɛntaa nyi saaki ca slənə səkii, amma 'waslyakəətə ashiki ca slənə.

²¹ Acii ha'ə, kə nee nyi, ma agi ndzaanaaki, ma n̄ya moo slənə n̄ga'aanə, wata məzaanə ca takəŋwa ka shiginə. ²² Ma asəkə moodəfəki, ka maŋushinə nə nyi putə n̄ga bariya n̄ga ɛntan̄fə. ²³ Amma ma n̄ya nee, wiit̄sə ɛndə'i uushi pamə ashiki. Agi panə nə tii da bariyatə nee nyi ci nə malaabakii akəŋwaciiki. Ma səkii, kə zhi'wee ci ka nyi ka mava n̄ga 'waslyakəətə ashiki. ²⁴ Ma nyi kamə, ka ma bətəsəkə nə nyi! Mi saŋə na luupaa tə nyi acii shishiinə ca kərə tə nyi ka ɛntəna? ²⁵ Yawa n̄ga ɛntan̄fə, ci luupaa tə nyi daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Ma nyi da han̄kalaaki, nə'u bariya n̄ga ɛntan̄fə cii kya moo. Amma ma shishinəkii ɛna, tə 'waslyakəənə cii kya moo paslənə naakii.

8

Ndzaanə makə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə

7:2 7.2 1 Koor. 7.39. 7:4 7.4 6.4; Gal. 2.19. 7:5 7.5 6.21. 7:6 7.6 6.7; 8.2-4; 2 Koor. 3.6. 7:7 7.7-13 4.15.
7:7 7.7 Dzak. 5.21; 'Wat. 2.16-17; 3.6. 7:8 7.8 1 Koor. 15.56. 7:9 7.9 5.13. 7:10 7.10 Leew. 18.5. 7:11
7.11 'Wat. 3.13. 7:12 7.12 1 Tim. 1.8. 7:14 7.14 Jab. 51.7. 7:15 7.15 Gal. 5.17. 7:18 7.18 'Wat. 8.21; Fil.
2.13. 7:23 7.23 Gal. 5.17; Yak. 4.1; 1 Piita 2.11. 7:24 7.24-25 1 Koor. 15.57.

¹ Makë ha'e dñi ɔna, ma ɔnjitɔ libɔ da Yeesu Alɔmasiihu, pooshi gɔɔɔwanɔ nɔa ɔntanɔfɔ ka kɔsɔnɔ tɔ tii shanɔ. ² Aciɔ nɔgeerɔnɔ nɔa Malaaba Ma'yanɔ, ca kira kaamɔ ɔpinɔ dagi lɔbɔnɔ gaamɔ da Yeesu Alɔmasiihu, ci luupaa taamɔ aciɔ nɔgeerɔnɔ nɔa 'waslyakɔnɔ da wa. ³ Ma sɔtɔ tɔkuree bariya ka dɔ slɔnɔ ashɔ ɔndɔ shɔnkinɔ, aciɔ putɔ nɔa ghatɔ nɔgeerɔnɔ nɔa nɔ'utɔnɔ sɔtɔ bii ci. Ma ɔntanɔfɔ nɔ ci, kɔ slɔnyɔ ci. Waatoo kɔ slɔkɔe ci ka Uuzɔnaakii aagi duuniya dɔ shishinɔ makɔ nɔa ma'waslyakɔ ɔnja, ca ɔntɔgi ka madɔba matii. Dɔ ha'e zamagi ci dɔ 'waslyakɔnɔ ashɔ ɔndɔ shɔnkinɔ. ⁴ Ma dñi ɔntanɔfɔ ɔtsɔ ha'e, kaama shii nɔ'utɔnɔ hwatɔ makɔ sɔtɔ bii bariya, amɔ ɔnɔ ca nɔ'u makɔ sɔtɔ ci Ma'yanaakii a dzɔgunɔ kaamɔ, ɔntaa makɔ sɔtɔ ci maamɔ a moo. ⁵ Kɔ shii amɔ, ma ɔnjitɔ ca dɔadɔ sɔtɔ ci matii a moo, sɔtɔ ci matii a moo ca nɔgeerɔgi hanɔkalatii. Amma ma ɔnjitɔ ca dɔadɔ sɔtɔ mwayi Malaaba Ma'yanɔ, sɔtɔ ci Malaaba Ma'yanɔ a moo nɔ nɔgeerɔgi hanɔkalatii ɔsɔ. ⁶ Ma ɔndɔtɔ kavɔ nɔkii ka nɔ'u sɔtɔ cii kɔya moo, wɔ nɔ muudinaakii. Ma ɔndɔtɔ ca nɔ'u sɔtɔ ci Malaaba Ma'yanɔ a moo ɔsɔ, ndzaanɔ da ɔpinɔ da ndzaanɔ jamɔ nɔ muudinaakii. ⁷ Madɔ sɔtɔ ci ma nɔa ɔndɔ a moo nɔgeerɔgi hanɔkalaakii, ɔndɔ daawaanɔ nɔa ɔntanɔfɔ nɔ ci ɔtsa, aciɔ paa ci agi nɔ'u bariya nɔa ɔntanɔfɔ. Weewee pooshi. ⁸ Ma ɔnjitɔsɔ ca ndzaanɔ makɔ sɔtɔ kadɔesɔkɔ ka shishinɔtii, paa tii ka kadɔesɔkɔnɔ ka ɔntanɔfɔ shanɔ.

⁹ Amma ma unɔ, pooshi unɔ agi ndzaanɔ makɔ sɔtɔ kadɔesɔkɔ ka shishinuunɔ. Makɔ dñi ci weewee tɔ'i Ma'yanɔ nɔa ɔntanɔfɔ a ɔdzɔmuunɔ, makɔ sɔtɔ kadɔesɔkɔ ka Ma'yanaakii nuunɔ ka ndzaanɔ. Taa wu patɔ nɔ ɔndɔ pooshi Ma'yanɔ nɔa Alɔmasiihu a ɔdzɔmɔkii, ɔntaa nɔa Alɔmasiihu nɔ ci ɔtsa. ¹⁰ Amma madɔ a ɔdzɔmuunɔ nɔ Alɔmasiihu, taa nɔgahi ka ɔntɔnɔ nuunɔ putɔ nɔa 'waslyakɔnɔ, patɔ da ha'e, ka viinɔ nɔ Malaaba Ma'yanɔ koonɔ ɔpinɔ aciɔ kɔ nɔgirɔ ɔntanɔfɔ tuunɔ ka ɔnji goonɔ. ¹¹ Ma ɔntanɔfɔ, ci madɔe ka Yeesu Alɔmasiihu agi mamɔtɔ ɔnja. Madɔ tɔ'i Ma'yanaakii a ɔdzɔmuunɔ, ci weewee na madɔe koonɔ agi mamɔtɔ ɔnji ɔsɔ. Daciɔ Ma'yaatsɔ a ɔdzɔmuunɔ nii kɔya dɔ ha'e.

¹² Aciɔ ha'e ndzɔkɔnɔshɔ'i'nɔ, pooshi ma'e dɔmɔnɔ atsa amɔ nɔa slɔnɔ sɔtɔ ci shishinaamɔ a moo. Amma tɔ'i dɔmɔnɔ atsa amɔ nɔa slɔnɔ sɔtɔ ci Malaaba Ma'yanɔ a moo. ¹³ Madɔ kɔ ndzaa unɔ makɔ sɔtɔ ci shishinuunɔ a moo, ka mɔtɔnɔ nuunɔ. Amma madɔ ma ndzaanɔ goonɔ, dɔ baawɔdɔ nɔa Malaaba Ma'yanɔ, una nɔgeerɔgi ciinuunɔ agi slɔnɔ 'waslyakɔnɔ, ka ndzaanɔ nuunɔ da i ɔpinɔ. ¹⁴ Aciɔ ma ɔnjitɔ ci Ma'yanɔ nɔa ɔntanɔfɔ a baarɔ ka tii rɔgwa, manjeevɔnɔ nɔa ɔntanɔfɔ nɔ tii. ¹⁵ Ma Ma'yaatsɔ vii ɔntanɔfɔ koonɔ, paa ci kavɔ tuunɔ ka ndzaanɔ ka maviinɔ bahɔ kavɔnɔ tuunɔ koonɔ nɔgwalɔ. Amma kɔ geegi Ma'yanɔkii koonɔ ka manjeevɔnɔ nɔa ɔntanɔfɔ. Dɔ baawɔdɔ nɔa Ma'yanɔkii ɔsɔ caama tuu ka ɔntanɔfɔ, "Daada! Daada!" ¹⁶ Ma'yanɔ nɔa ɔntanɔfɔ ca lɔbɔ da naamɔ ka baarɔginɔ oo'i, manjeevɔnɔ nɔa ɔntanɔfɔ naamɔ tanyi. ¹⁷ Makɔ dñi ci manjeevɔnaakii naamɔ, ka upaanɔ naamɔ barɔkaatɔ dɔkɔpaa ci ka ɔnjaakii, ka upaanɔ naamɔ amɔ da i Alɔmasiihu. Aciɔ madɔ kɔ libaamɔ da i Alɔmasiihu agi sa cibaakii, ka lɔbɔnɔ naamɔ da i ci agi mɔghɔrɔvɔnaakii ɔsɔ.

Mɔghɔrɔvɔtɔ naama upaa

¹⁸ Kɔ nee nyi, ma cibɔnɔ caamɔ cibɔ nɔa ɔna, pooshi mbu'i bahɔ kavɔ naamɔ davɔ palee ka mɔghɔrɔvɔtɔ nɔ ɔntanɔfɔ a nɔgiraɔgi, ca vii kaamɔ. ¹⁹ Ma bii nyi ha'e, aciɔ patɔnɔ nɔa uushi'iitɔ ghɔnyɔ ɔntanɔfɔ, agi gɔranɔ nɔ tii dɔ patɔnɔ nɔa hanɔkalatii, kaa ɔntanɔfɔ a baarɔgi manjeevɔnaakii. ²⁰ Aciɔ kɔ kulii sɔtɔ ghɔnyɔ ci patɔ, tɔya ndzaa ka uushi zabɔ. Ma dñi ha'e, ɔntaa dɔ moonatii. Amma ci lagi oo'i, ha'e dɔanɔkii. Patɔ da ha'e, ma'e tii agi gɔranɔ ²¹ oo'i, uushi'iitɔ ghɔnyɔ ɔntanɔfɔ patɔ, ka upaanɔ nɔ tii dimwaanɔ, pooshi tii ka bɔslɔnɔ ma'e, tɔya lɔbɔ da manjeevɔnaakii agi dimwaanɔ, waatoo agi mɔghɔrɔvɔnaakii. ²² Kɔ shii amɔ oo'i, ma uushi'iitɔ ghɔnyɔ ɔntanɔfɔ patɔ, agi nɔg'i'nɔ nɔ tii dɔnjɔ ɔndzɔ'i, agi zɔmɔnɔ tɔ tii makɔ zɔmɔnɔ nɔa bɔrakɔnɔ. ²³ ɔntaa wata uushi'iitɔ tanɔ ca nɔg'i'i, amma patɔ da i amɔ agi nɔg'i'nɔ naamɔ. Aciɔ ma amɔ, kɔ upaa amɔ Ma'yanɔ nɔa ɔntanɔfɔ makɔ sɔ nɔa tɔbɔtɔginɔ zɔku'i, amɔ ka gɔranɔ tɔ ɔntanɔfɔ, kaa ca uudɔpaa geeginɔ kaamɔ ka manjeevɔnaakii, ca pɔrapaa taamɔ. ²⁴ Aciɔ agi luupaanɔ taamɔ 'watɔgyaamɔ ka na. Amma maci kɔ uugyaamɔ upaa sɔtɔ kii amɔ nɔ davɔ, pooshi amɔ ka ka nɔ davɔ ma'e. Wu sanɔ ca ka nɔ ka sɔtɔ uugi ci upana?

8:1 8.1 1.18; 5.1. **8:2** 8.2 3.27; 7.7-11. **8:3** 8.3 Gal. 4.4; Fil. 2.7-8; 2 Koor. 5.21. **8:4** 8.4 6.22; 7.4; 13.10; Gal. 5.16,25. **8:6** 8.6 6.21; Gal. 6.8. **8:9** 8.9 1 Koor. 3.16. **8:10** 8.10 Gal. 2.20; 1 Yooh. 3.24. **8:11** 8.11 2 Koor. 4.14. **8:12** 8.12 6.18. **8:13** 8.13 Gal. 6.8; Af. 4.22-24. **8:14** 8.14 1 Yooh. 2.29-3.1. **8:15** 8.15 Mar. 14.36; Gal. 4.5-7. **8:17** 8.17 5.12; Gal. 4.7; Fil. 3.10-11. **8:18** 8.18 2 Koor. 4.17. **8:19** 8.19 Kwal. 3.4; 1 Yooh. 3.2. **8:20** 8.20 'Wat. 3.17-19. **8:23** 8.23 2 Koor. 5.2-5. **8:24** 8.24 2 Koor. 5.7; Ibɔr. 11.1.

²⁵ Amma makə kə kii amə naamə ka sətə pooshi amə upaa zəku'i, ka gəranə naamə səkii də sə'wanə.

²⁶ Agi tsakənə nə Malaafa Ma'yanə taamə əsə, acii matəkii nə ngeerii amə. Pooshi amə shii kədiinə acii Əntanfə makə sətə difə. Ma'yanə ci saakii ca kədii ka madəfa maamə də ngi'inə ətə pooshi əndə mbee ka batənə. ²⁷ Ma Əntanfə, agi neenə nə ci ka sətə a ədzəmə ənja, kə shii ci hiima nğa Ma'yanaakii acii makə sətə kadəesəkə ka ci, ci Ma'yanaakii a kədii aciikii ka madəbama nğa ənjaakii.

²⁸ Kə shii amə oo'i, ma ənjitə ca uudə tə Əntanfə, patənə nğa sətə ca slənə də tii, ka tsakənə də tii, acii kə shii Əntanfə. Kə dii ətsə ha'ə ka ənjitə 'wii ci, kaa ca mbu'utəgi də sətə mwayi ci ka tii. ²⁹ Acii ma ənjitə uugi Əntanfə tadənə tə tii, daga nğəkə dii ci aniya nğa dəkəpaanə tə tii, kaa təya ndzaa makə sətə dii Uuzənaakii; kaa Uuzənəkii a ndzaanə ka nğa təkəjwanə ahada bəzə ndzəkəjushi'inə əsə. ³⁰ Makə dii ci aniya ha'ə, ca 'wa tə tii kaa təya ndzaanə ka ənjaakii. Ma ənjitə 'wii ci tə tii ha'ə, kə nğirə ci tə tii ka ənji goonğa, ca vii ka tii məghərvənə əsə.

Uudənə nğa Əntanfə

³¹ Ya makə dii ha'ə əna, iitə banaama? Ya makə dii ci aba'ə amə nə Əntanfə sanja, wu nə mbee ka panə daama? ³² Paa ci dəkəpaa Uuzənaakii abiikii maa, kə vii ci tə ci kaamə patə. Makə kə vii ci kaamə Uuzənaakəya, mi nə səkii paa ci ka viinə kaamə dii? ³³ Wu sanjə mbu'i bahə wula ənji nğa Əntanfə? Əntanfə ci saakii baarəgi oo'i pooshi ma'inə aahatii. ³⁴ Wu sanjə nə əndə vii ka tii ma'ina? Yeesu Aləmasiihu nə əndətə əjki, ca madə agi mamətə ənja. Waatə əsə dasə da ciizəma Əntanfə. Ci ca kədii kaamə acii Əntanfə. ³⁵ Makə dii ha'ə əna, wu nə əndəkii ca təkəe kaamə da uudənə nğa Aləmasiihu? bwanaə kwa, cibə kwa, anii nğəra'wa? Madəfənə kwa, ghanə kwa, asara kwa, anii wa? ³⁶ Kə dii makə sətə dii manaahəkii asəkə malaafa ləkaləkətə, oo'i, "Putaa ku niinə agi asara nğa wa uusəra patə. Kə geegi ənji keenə makə bagatə ci ənjə a dzə ka la uurakii." ³⁷ Patə da ha'ə, agi patənə nğa uushi'iitsa, tə'i amə da jaalanə daciikii ətə uu'i taamə! ³⁸ Acii kə shii nyi weewee, pooshi uushi ca təkəe kaamə da uudənəkii, taa əntənə, taa əpina, taa malaafika, taa uushi'iitə dadagyə ca da nwanjuunə; taa əndzə'i nə səkii, taa aakəjwa; ³⁹ taa duuniya dadagyə, taa nğa dadagərə, pooshi uushi agi uushi'iitə ghənyi Əntanfə patə ca təkəe kaamə da uudənə nğa Əntanfə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

9

Əntanfə da matadə ənjaakii

¹ Ma wabəənə cii kya moo banə koonə, tantanyinə, acii ma nyi, nğa Aləmasiihu nə nyi, paa nyi ka jirakənə. Ma ədzəməkii ənə ci Malaafa Ma'yanə a slənəgi, ci bii ka nyi oo'i, əntaa jirakənə cii kya jirakə. ² Lanjə ka shanjə nə tuunaaki anə ənjaaki. Pooshi zəmənəkii ka uudənə a ədzəməkii ³ putə nğa slikerənaaki. Maci ka tsakənə tə ənjaaki, kadə ka luuvənə nə nyi naalanə nğa Əntanfə tə nyi, nya təkəgi da Aləmasiihu. ⁴ Tii nə matadə ənji nğa Əntanfə, ka tii geegi ci ka manjeevənaakii, təya ndzaanə agi məghərvənənaakii da i ci. Kə dii ci aləkawalə da tii, ca vii ka tii bariya, ca baarii ka tii rəgwatə ci təya paslə tə ci. Ka tii dii ci aləkawalə nğa vii ka tii uushi'inə. * ⁵ Ma dzədzəshi'inətii əsə, madəlakkii nə tii. Ma ka rəgwa nğa əndə shinjkinə əsə, agi slikerənatii shigi Aləmasiihu. Wa ənjə a dələ də ci, Əntanfə əndə da nwanjuunə agyanə taa wu patə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. *Aamiina. †

⁶ Ma sətə bii nyi, əntaa banə bii nyi oo'i, pooshi Əntanfə mbu'utəgi də aləkawalaakii. Kə mbu'utəgi ci. Amma əntaa patənə nğa ənji *Isərayiila nə matadə ənji nğa Əntanfə. ⁷ Əntaa patənə nğa jijinyinə nğa Ibərahiima əsə nə manjeevənaakii akəjwacii Əntanfə. Kə bii Əntanfə ka Ibərahiima, "Jijinyinə nğa Isiyaaku na ndzaanə ka naaku." ⁸ Ətsə ca baarii oo'i, tə'i hara manjeeviitə pwayi Ibərahiima. Ma təya, əntaa manjeevənaakii nə tii akəjwacii Əntanfə. Amma, ma manjeeviitə pwayi ənji putə nğa aləkawala nğa

8:25 8.25 2 Koor. 4.18. **8:27** 8.27 Jab. 139.1. **8:28** 8.28 Ayb. 2.10; Af. 1.11. **8:29** 8.29 Kwal. 1.18; Ibər. 1.6. **8:30** 8.30 1.7; 5.2; 2 Tees. 2.13-14. **8:31** 8.31-34 Isaa. 50.8-9. **8:31** 8.31 Jab. 118.6. **8:32** 8.32 5.8; Yooh. 3.16. **8:34** 8.34 4.25; Slənə 2.33; Ibər. 7.25; 1 Yooh. 2.1. **8:35** 8.35 2 Koor. 5.14. **8:36** 8.36 Jab. 44.23; 2 Koor. 4.11. **8:37** 8.37 1 Yooh. 5.4-5. **8:38** 8.38 Af. 1.21; 1 Koor. 3.22; 15.24; 1 Piita 3.22. **8:39** 8.39 5.5; Yooh. 3.16; 2 Koor. 13.13; Af. 1.4; 2.4; 1 Tees. 1.4; 2 Tees. 2.16. **9:2** 9.2-3 Shig. 32.32. * **9:4** 9.4 manjeevənaakii: Shig. 4.22; Hoos. 11.1; məghərvənənaakii: Shig. 16.10; 24.16-17; 40.34-35; aləkawalə: 'Wat. 17.7; Shig. 24.7-8; bariya: Shig. 20.24; aləkawalə nğa viinə: 3.2,4; 4.13,17; Gal. 3.6,14. † **9:5** 9.5 15.8; Shig. 3.6,15; Aləmasiihu: Mat. 1.1; Rooma 1.3-4. **9:6** 9.6 3.3-4; 2.28-29. **9:7** 9.7 'Wat. 21.12; Mat. 3.9.

Əntañfə, tii nə tantanyitə jijjinyinə. ⁹ Aci wiinə makə sətə dīi Əntañfə aləkawalaakii, kə bii ci, “Ka saa’itə dəkəpaa nyi, ka ənyanə nə nyi, ka poonə nə Saraatu uundə ngura.”

¹⁰ Ha’ə əsə nə manjeevənə nga Rabeeka bəra’i. Ma təya, ka dənə rəjwə nə tii, waatoo, dzədzəshi’inaamə Isiyaaku. ¹¹⁻¹² Ma saa’itə manjeeviitə ma’ə asəkətə, taa ngahi ma’ə ki mapoome tə tii, ma’ə tii madamə uushi bwayakii taa njunyikii əsə, patə da ha’ə kə bii Əntañfə ka ki, əjki ci, “Gawə na paslə ka dara.” Ma bii Əntañfə ka ki ha’ə, kaa ca baarii oo’i, ci ca tadə əndə makə sətə kədeesəkə ka ci. Ma cii kəya ‘wa ənda, əntaa putə nga slənə nga ənda, amma ha’ə kədeesəkə ka ci. ¹³ Makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkələkatə oo’i, “Kə uu’i nyi tə Yakubu, nya kaaree ka Isəwa.”

¹⁴ Iitə nēe amə ətsa? Pooshi goonjaanə ashī Əntañfə kwa? Tə’i goonjaanə ashikii.

¹⁵ Aci kə shi ca bii ka Muusa, əjki ci, “Ka nəhənə nə nyi təgunuunə nga taa wu patə kədeesəkə ka nyi. Nya tsakə taa tə wu patə kədeesəkə ka nyi əsə.” ¹⁶ Aci ha’ə, ma tadənə nga Əntañfə tə ənda, əntaa putə nga moonə nga əndəkii, əntaa putə nga slənəkii əsə, amma putə nga nəhə təgunuunə nga Əntañfə. ¹⁷ Tə’i manaahəkii asəkə ləkələkatə nə sətə shi Əntañfə a bii ka *Fəriauna, “Ma ta’i nyi tə hə kaa ha ndzaanə ka njawə, kaa nya slənə də hə, nya baarii baawədaaki aqyanəku, kaa ənjə a dəla də nyi taa dama patə asəkə duuniya.”

¹⁸ Aci ha’ə, paŋgəraŋə oo’i, aqī nəhənə nə Əntañfə təgunuunə nga taa wu patə kədeesəkə ka ci. Madə kədeesəkə ka ci əsə, ca ndaləgi moodfəfə nga əndə’i ənda.

Nəhə təgunuunə nga Əntañfə da mabətəsəkaakii

¹⁹ Kə shii nyi ka ləgwanə nə əndə’i əndə ahadoonə oo’i, “Madə Əntañfə ca kavə ənji ka dā taa mi pata, ka mi dīi cii kəya ka nə ka ‘waslyakəənə nga ənja?” ²⁰ Guvakya! hə wu sanjə bahə dā mabizhinə ka Əntañfə? Ma uuda, paa ci ka ləgwanə ama əndətə ghənyī tə ci oo’i, “Ka mi ghənyī hə tə nyi makə ənə ha’ə?” ²¹ Ma əndə ghənə uuda, ci nə əndə da baawəda nga ghənə taa mi patə mwayi ci. Madə mwayi ci, ka ghənətənə nə ci uudiinə bəra’i də manjaabə ndzaba rəjwə; əndə’i nga slənəginə taa guci patə, əndə’i əsə, see tə’i saa’ikii slənəginə nə ənja.

²² Ha’ə nə Əntañfə əsə dīi. Kə mwayi ci baarii mabətəsəkaakii, kaa ənjə a shii baawədaakii. Amma patə da ha’ə, aqī sə’wanə nə ci tə ənjitə ca bəzēe ka səkəkii. Tə tii nii kəya zamaqi. ²³ Kə mwayi ci əsə baarəgi tə duunuunaakii ka ənja, waatoo ka ənjitə cii kəya nəhə təgunuunati, ca dəkəpaa tə tii kaa təya ndzaanə aqī duunuunaakii.

²⁴ Amə nə ənjitə ta’i ci taame. Əntaa aqī *Yahudiinə tanə ta’i ci, amma da i aqī ənjitə əntaa Yahudiinə əsə. ²⁵ Makə sətə bii ci asəkə ləkələkatə nga Hoosaya oo’i,

“Ma ənjitə pooshi sha ndzaa ka ənjaaki,

ka ‘wanə nə nyi tə tii ənjaaki.

Ma hanyiitə paa nyi nja uudə tə tii əsə,

ka ‘wanə nə nyi tə tii moodəkəyaaki.

²⁶ Ka hatsə ha’ə əsə, nə hatə shi ca bii ka tii

əntaa ənjaaki nuunə,

davə əsə nə ənjə a ba ka tii

manjeevənə nga Əntañfə Əndə vii əpinə nə tii.”

²⁷ Kə wabi Isaya əsə aqyanə ənji Isərayiila, əjki ci, “Taa ngahi makə mandzənə ama gəərə nə lajnə nga ənji Isərayiila, amma gi’u ahadatii nə ənjitə na upaa luupaanə.

²⁸ Pooshi Slandanə na səkəpaa na, pii pii nii kəya lagi gəjwanə ka ənja.” ²⁹ Ka dfanə makə sətə nyaahə Isaya əsə, əjki ci, “Maci pooshi Slandanə Əndə baawəda bwasee kaamə ka hara slikerənə gaamə, kadə kə zagi amə dza’ə makə nga *Sadooma da *Gwamoora.”

Da də’wa kaa Yahudiinə a upaa luupaanə

³⁰ Mi sanjə ci ətsə a moo baarəna? Ma cii kəya baarə, ma ənjitə əntaa Yahudiinə, pooshi tii sha ali rəgwa nga ndzaanə ka ənji goonja aqəjwacii Əntañfə. Patə da ha’ə, ənji goonja nə tii aqəjwacii Əntañfə nga əna, acii kə vii tii goonja ka Yeesu. ³¹ Ma Yahudiinə, aqī alə bariyatə ca kavə tə tii ka ndzaanə ka ənji goonja aqəjwacii Əntañfə nə tii, amma paa tii upaa. ³² Mi sanjə dīi paa tii upana? Ma dīi ha’ə, acii də slənə nga

9:8 9.8 Gal. 3.7; 4.23. 9:9 9.9 'Wat. 18.10,14. 9:10 9.10-12 'Wat. 25.21-23; Rooma 11.6. 9:13 9.13 Mal. 1.2-3. 9:14 9.14 3.5; Džək. 32.4. 9:15 9.15 Shig. 33.19; Mat. 20.1-15. 9:16 9.16 Af. 2.8. 9:17 9.17 Shig. 9.16. 9:18 9.18 Shig. 4.21; 7.3; 9.12; 14.4; 1 Piita 2.8. 9:20 9.20 Isaa. 29.16; 45.9. 9:21 9.21 Irim. 18.6; 2 Tim. 2.20. 9:22 9.22 2.4,8. 9:23 9.23 5.2. 9:24 9.24 1.16; 10.12. 9:25 9.25 Hoos. 2.25; 1 Piita 2.10. 9:26 9.26 Hoos. 1.10. 9:27 9.27-28 Isaa. 10.22-23. 9:29 9.29 Isaa. 1.9. 9:30 9.30 10.20. 9:31 9.31 10.2-3.

ngēeriitii dīi tii gazhi'waanē nga ndzaanē ka ēnji goonḡa akēḡwacii Ɖntanḡē, Ɖntaa dē vii goonḡa ka Yeesu. Agi pu'unē nē tii ashi faara pu'unē, tēya kulagi. ³³ Tē'i ha'ē manaahēkii makē Ɖsē asēkē lēkalēkatē nga Ɖntanḡē oo'i, "Tsaamuu wanyinē ka kapaa Ɖndē'i faara asēkē *Sihyoona. Ma faarakii, ka ndzaanē nē ci ka faara pu'unē nga Ɖnja, ci na kulapaa dē Ɖnja. Amma ma Ɖndōtē vii ka ci goonḡa, paa n̄yi na d̄avē ka ci ayinē shanḡē."

10

¹ Ndžəkēḡushi'inēkya, nga'ē ka n̄yi ka shanḡē kaa Ɖnjaaki *Yahudiinē a upaa luupaanē. Agi d̄anē nē n̄yi dē'wa, kaa tēya upaa. ² Kē nēe n̄yi, kē kavē tii nē ka nē'unē tē Ɖntanḡē ka shanḡē, amma ma'ē tii agi tēkunē. ³ Paa tii paaratēgi dē rēḡwatē ci Ɖntanḡē a ḡḡōrē tē Ɖnji ka Ɖnji goonḡa. Aci ha'ē pooshi tii luuvē kaa tēya vii natii nē ka Ɖntanḡē, kaa tēya ndzaa ka Ɖnji goonḡa akēḡwaciikii. Amma agi alōnē nē tii natii rēḡwa nga ndzaanē ka Ɖnji goonḡa akēḡwaciikii. ⁴ Ma Ɖsa, pooshi ka d̄anē, aci ma sētē ci *bariya a moo banē, Alēmasiihu shi ka mbu'utōḡinē. Ma shi ci, kaa taa wu patē vii ka ci goonḡa a ndzaanē ka Ɖndē goonḡa akēḡwacii Ɖntanḡē.

Moone nga Ɖntanḡē kaa patōnē nga Ɖnjē a upaa luupaanē

⁵ Wiinē sētē nyaahē Muusa agyanē ndzaanē ka Ɖndē goonḡa akēḡwacii Ɖntanḡē dē nē'u bariya, kē bii ci, "Ma Ɖndōtē ca nē'utē bariya, ci na mbōdē." ⁶ Amma ma agyanē ndzaanē ka Ɖndē goonḡa akēḡwacii Ɖntanḡē dagi vii goonḡa, kē nyaahē Ɖnji oo'i, "Ga ha ba ka naaku na, wu sanḡē nē ndōrōnē aadōḡya?" Waatoo ka kiranē tē Alēmasiihu. ⁷ "Ga ha ba Ɖsē, wu sanḡē nē jimōnē aagi Ɖnjē a gu'a?" Waatoo ka ḡḡiranē tē Alēmasiihu. ⁸ Aci kē bii lēkalēkatē, "Kēdōhē abii unē nē wabōnē nga Ɖntanḡē. Agi wabōnē nuunē agyanēkii, una ḡḡōrōvē aa moodōfuunē." Ci nē habaranē ciina waaza koonē agyanē vii goonḡaanē. ⁹ Mad̄a kē bagyuunē putsēkē dē moonē oo'i Yeesu nē Slandanaamē, una vii goonḡa dē moodōfē rēḡwē oo'i, weewee kē mad̄ee Ɖntanḡē ka ci agi mamōtē Ɖnja, ka upaanē nuunē luupaanē. ¹⁰ Aci dē moodōfē rēḡwē vii amē goonḡa. Dē ha'ē ndzaa amē ka Ɖnji goonḡa akēḡwacii Ɖntanḡē. Dē maamē bagyaamē putsēkē. Dē ha'ē upaa amē luupaanē Ɖsē. ¹¹ Kē bii lēkalēkatē nga Ɖntanḡē oo'i, "Ma Ɖndōtē vii ka ci goonḡa, paa n̄yi na d̄avē ka ci ayinē shanḡē." ¹² Ma wabōtsa, taa ka wu patē. Aci pooshi kama kamaanē ahada Yahudiinē dā Ɖnjitē Ɖntaa Yahudiinē. Rēḡwē dyanḡē nē Slandanē nga patōnē nga Ɖnja. Ci ca dā barēkaanē ka patōnē nga Ɖnjitē ca kēdii luupaanē aciikii. ¹³ Kē dīi makē sētē bii lēkalēkatē oo'i, "Taa wu patē kēdii luupaanē aci Slandana, ka upaanē nē ci."

¹⁴ Amma, iitē sanḡē mbeēnē tii ka kēdii luupaanē aciikii mad̄a pooshi tii vii ka ci goonḡa? Iitē mbeēnē tii ka vii ka ci goonḡa mad̄a pooshi tii fi habarakōya? Iitē mbeēnē tii ka fanē mad̄a pooshi Ɖnji waazii ka tii habarakōya? ¹⁵ Iitē mbu'unē waazōkii ka tii, mad̄a pooshi Ɖnji slōkee ka Ɖnji waazanē ka tēya? Kē dīi makē sētē bii lēkalēkatē oo'i, "Dagwakii ka shanḡē nē shine nga Ɖnji waaza N̄unyi Habara." ¹⁶ Amma gi'u ahadatii liwē N̄unyi Habara. Isaaya ci saakii, kē bii ci, "Slandana, wu sanḡē luuvē waazē geena?"

¹⁷ Aci ma vii goonḡaanē, dagi fa N̄unyi Habara ca shigi. Ma fa N̄unyi Habara Ɖsē, dagi waazanē tē Alēmasiihu ca shigi.

¹⁸ Amma kē lēḡuyi n̄yi, Ɖḡki n̄yi: ya, tantanyinē pooshi tii fi N̄unyi Habara n̄yi? Weewee kē fi tii. Makē sētē bii lēkalēkatē oo'i, "Kē fi Ɖnji uura nga Ɖnji waazanē asēkē duuniya patē. Taa dama patē kē mbu'i waazanatii asēkē duuniya." ¹⁹ Nya Ɖnē ka lēḡwanē: pooshi Ɖnji Isērayiila paaratēgi kwa? Weewee kē paaratēgi tii, amma paa tii luuvē. Ma ḡḡa tēkēḡwanē, kē bii Muusa, Ɖḡki ci, "Ma bii Ɖntanḡē, ka kavōnē nē n̄yi tuunē koona sērōhē tē Ɖnjitē mambu'unē bahē hanyinē. Nya kavē tuunē ka bōzē sēkē aashi Ɖnjitē pooshi shii taa mi."

²⁰ Ma Isaaya nē ci, panḡeranḡē bagi ci, kē bii ci,

9:32 9.32 4.4-5. 9:33 9.33 Isaa. 8.14; 28.16; 1 Piitta 2.6-8. 10:1 10.1 9.1-3. 10:2 10.2 Slōnē 22.3. 10:3 10.3 1.17. 10:4 10.4 Gal. 3.24-25. 10:5 10.5 Leew. 18.5; Gal. 3.12. 10:6 10.6-8 Džēk. 30.12-14. 10:9 10.9 1 Koor. 12.3; Fil. 2.11. 10:11 10.11 9.33. 10:12 10.12 3.22. 10:13 10.13 Yaw. 3.5. 10:15 10.15 Isaa. 52.7. 10:16 10.16 Isaa. 53.1; Yooh. 12.38. 10:17 10.17 Yooh. 17.20. 10:18 10.18 Jab. 19.5. 10:19 10.19 Džēk. 32.21; Rooma 11.11. 10:20 10.20 Isaa. 65.1; Rooma 9.30.

“Ma bii Əntañfə, ma ənjitə pooshi agi alənə tə nyi, tii lapaa tə nyi.

Kə shigi nyi ka ənjitə pooshi agi laagwanə tə nyi.”

²¹ Amma ma agyanə ənji Isərayiila, kə bii ci,

“Uusəra patə nə nyi agi vii ciinəki ka purətə hanjaliinə da ənji panə tə nyi.”

11

Təgunuunə nga Əntañfə agyanə ənji Isərayiila

¹ Takumə kaa nya ləgwa, ya sanə, kə kaaree Əntañfə ka ənjaakii *Isərayiila kwa? Poosha, nyi ka naaki nə maa, əndə Isərayiila nə nyi, jijiinə nga İbərahiima agi slikerənə nga Beejamənə nə nyi əsə. ² Pooshi Əntañfə kaaree ka ənjaakii taa gi'u, acii ci ta'i tə tii daga nukə. Kə shii unə sətə bii ləkələkatə hatə kirə *İliya tuunaakii agyanə ənji Isərayiila, ³ ətə bii ci, “Ya'ə Slandana, kə bəələgi tii anabiinaaku, təya waalagi ha nga dā ka hə sataka. Nyi rənjwə dyanə mbədaanə. Watiinə ka aalə rəgwa nga bələginə tə nyi.” ⁴ Wiinə sətə jikəvə Əntañfə ka ci, əñki ci, “Kə dəkəpaa nyi ka naaki nə ənji dəbu'u mədəfə pu'unə. Pooshi tii sha pasli tə Ba'ələ.” ⁵ Ha'ə əsə dīi ka ənə saa'i, tə'i ənji gi'u ətə ta'i Əntañfə ahada ənji Isərayiila putə nga pwapoonaakii ka tii. ⁶ Ma tadənaakii tə tii, putə nga pwapoonaakii ka tii, əntaa putə nga slənətii. Acii maci putə nga slənətə ci ənjə a dā ta'i ci tə tii, kə ndzaa ci ətsə əntaa tantanyinə nə pwapoonaakii.

⁷ Ma kamə, ma ənji Isərayiila, paa tii upaa sətə ci təya alə. See matadə ənjitə gi'u tanə upaa səkkii. Ma hara ənji, kə kaaree tii ka fa 'wanə nga Əntañfə. ⁸ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkkii asəkə ləkələkatə oo'i, “Kə kavə Əntañfə tə tii kaa təya təkuree ka paaratə də uushi. Ca'ə ənshinə pooshi uushi ci təya nee taa fanə.” ⁹ Kə bii Dawuda əsə,

“Wa ca dā ənjə a kəsə tə tii agi kumənətii!

Wa təya kula. Wa ənjə a dzatə tə tii!

¹⁰ Wa ca dā ənjə a pa'əgi ginətii,

acii ga təya neegi də uushi.

Wa ca dā təya sa cibə uusəra patə.”

¹¹ Ha'ə əsə, wiinə əndə'i uushi cii kya ləgwa: Ya sanə ya ənji Isərayiila, makə pu'i tii, kulii tii, paa tii ka madənə ma'ə kwa? Ka madənə nə tii. Amma putə nga 'waslyakənatii upaa ənjitə əntaa Yahudiinə luupaanə, kaa Yahudiinə a shii sərəhənə ka tii. ¹² Acii kii ha'ə, ma 'waslyakəənə nga Yahudiinə, barəkaanə lanə kira ci aa duuniya. Də ghatə paaratəginətii upaa ənjitə əntaa Yahudiinə ka barəkaanə lanə. Makə dīi ci, kə kira 'waslyakəənətii barəkaanə lanə ətsa, madā kə ənya tii aakənjwacii Əntañfə, ka ndzaanə nə barəkaanəkii lanə dərəva.

Upaa luupaanə nga ənjitə əntaa Yahudiinə

¹³ Takumə kaa nya wabə koonə dīi ənjitə əntaa Yahudiinə. Ma nyi, ma sləkəe Əntañfə ka nyi, kaa nya ndzaanə ka masləkəe əndə ahada ənjitə əntaa Yahudiinə. Ma slənətsa, ka dəlaginə nə nyi, ¹⁴ kaa ca shii kavənə tə Yahudiinə kaa təya sərəhə tuunə, mbu'u ka upaanə nə hara ənji luupaanə. ¹⁵ Madā ma kaareenə nga Əntañfə ka tii, də ci ndzaa ənji *duuniya patə ka guviinə nga Əntañfə, iitə danəkii madā kə luuvə Əntañfə tə təya? Ka ndzaanə nə ci makə ənjitə məkə, təya ənə ka madənə da i əpinə amatii.

¹⁶ Madā kə vii ənji ka Əntañfə təkənjwanə nga buroodi gi'u, kə ndzaa ci ətsə, naakii patə nə buroodikii. Madā ma slərəginə nga ənfwa, nga Əntañfə, naakii əsə nə ciinə nga ənfukii. ¹⁷ Tə'i ənfwə zayitunə nga yaa. Kə bilyigi hara ciinəkii, ənjə a ngərə ciinə nga zayitunə nga bilinə, ənjə a gənjutəgi da ətə nga yaa. Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, makə zayitunə nga bilinə nuunə. Wanuunə agi upaa ngəerənə nga ndzaanə nga Yahudiinə. ¹⁸ Acii ha'ə, goona bərəpaa tə tantanyitə ənfwa. Ma unə, ciinə nga ənfwə nuunə. Əntaa unə kəsəpaa slərəginə, amma slərəginə kəshi tuunə. Acii ha'ə, goona hanjətə noonə na.

¹⁹ Mbu'u ka banə nə hə, “Awa, ma pwaatəgi ciinə nga ənfwa, kaa ənjə a shii gənjutəginə də nyi.” ²⁰ Goonğa, putə nga ghatə vii goonğatii ka Yeesu pwaatəgi ənji tə tii. Ma una, putə nga vii goonğa goonə gənjutəgi ənji duunə aashi ənfukii. Acii ha'ə, goona hanjətə noonə na, amma ngwaləmə. ²¹ Acii ma Əntañfə, paa ci nyihə

10:21 10.21 Isaa. 65.2. **11:1** 11.1 Slənə 22.30; 2 Koor. 11.22; Gal. 1.13-14; Fil. 3.5. **11:2** 11.2 11.29; Jab. 94.14; Irim. 31.37. **11:3** 11.3-4 1 Meem. 19.10,14,18. **11:5** 11.5 9.27. **11:6** 11.6 4.5; Gal. 3.18. **11:8** 11.8 Isaa. 29.10; Džək. 29.3; Mat. 13.14-15. **11:9** 11.9-10 Jab. 69.23-24; 35.8. **11:11** 11.11 Slənə 13.46; Rooma 10.19. **11:13** 11.13 1.5. **11:16** 11.16 Baan. 15.19-21. **11:17** 11.17 Af. 2.11-13. **11:18** 11.18 Yooh. 4.22. **11:20** 11.20 1 Koor. 10.12.

təgunuunə n̄ga tantanyitə ənfwa, waatoo Yahudiinə, makə kə kaaree tii ka ci. Ha'ə nuunə əsə. Madə kaaree unə ka ci, paa ci ka nəhə təgunuunə goonə. ²² Kə nee amə, ma Əntanjə, n̄ga'ə nə ci, iza'u nə ci əsə. Iza'u nə ci ka ən̄jitə kulii. Ma koonə, madə kə gi unə aakənjwa də ndzaanə agi n̄ga'ənaakii, man̄ga'a əndə nə ci. Amma madə pooshi, ka pwaatəginə nə ən̄ji tuunə. ²³ Ma Yahudiinə əsə, madə kə bwasee tii ka ghatə vii goon̄gati, ka ənəgəranə nə Əntanjə də tii ka hatii n̄ga njukə. Aci ka mbeenə nə ci ka dənə ha'ə makə ətsa. ²⁴ Ma unə ən̄jitə əntaa Yahudiinə, ənfwə n̄ga bilinə nuunə. Ka mbeenə nə ci ka n̄gəranə tuunə, ca gən̄jutəgi da ənfwə n̄ga yaa. Sakwa Yahudiinə d̄ii? Ka mbeenə nə ci ka n̄gərə tə tii, waatoo tantanyitə ənfwə yaa, ca ənə kə gən̄jutəginə.

Pwapoone n̄ga Əntanjə ka ən̄ji patə

²⁵ Nd̄zəkənjushi'inəkya, n̄ga'ə ka nyi koonə paaratəgi də uushi rənjwə, waatoo, sətə n̄ji ma'umbeekii, acii goona səkəpaanə ka banə oo'i, kə shii unə patənə n̄ga uushi'inə. Ma ndalənə n̄ga moodəfə n̄ga ən̄ji Isərayiila, əntaa ka ca'ə ndənjwə ndənjwə, amma kadə na uudə, waatoo saa'itə nə mambu'u lan̄ənə n̄ga ən̄jitə əntaa Yahudiinə a shi patə aatsaa sədə Əntanjə. ²⁶ Makə sətə ha'ə nə patənə n̄ga ən̄ji Isərayiila a upaa luupaanə, makə sətə bii ləkələkatə oo'i,

"Ka shinə nə Maluu də *Sihiyoonə, ca n̄gərəgi patənə n̄ga n̄gərəkikinə ahada jijinyinə n̄ga Yakubu.

²⁷ Saa'ikii nii kya n̄gərəgi ka tii 'waslyakənatii, ci nə aləkawələtə nii kya d̄a da tii."

²⁸ Ma Yahudiinə, ən̄ji daawaanə n̄ga Əntanjə nə tii ka rəgwa n̄ga Njuni Habara, kaa una shii upaa luupaanə. Amma kə ndzaa tii ka moodəkəyaaakii putə n̄ga tadənaakii tə tii da d̄ədzəsh'i'nətii. ²⁹ Aci ma Əntanjə, paa ci ka zə'u də hiima agyanə əndətə ta'i ci da əndətə d̄ii ci ka ci barəkaanə. ³⁰ Ma unə ən̄jitə əntaa Yahudiinə, kə d̄ii unə purətə han̄kalaanə ka Əntanjə njukə. Amma kə nyihə Əntanjə təgunuunə goonə putə n̄ga ghatə fanə tə ci n̄ga Yahudiinə. ³¹ Ha'ə əsə ci Yahudiinə a d̄a purətə han̄kalaanə ka Əntanjə n̄ga əna. Amma ka nəhənə nə Əntanjə təgunuunati, putə n̄ga təgunuunaakii sətə cii kəya nəhə agyanuunə. ³² Aci kə pa'əgi Əntanjə tə ən̄ji patə makə ən̄ji furəshina putə n̄ga ghatə fanatii tə ci kaa ca shii nəhə təgunuunati.

Dəlaamə də Əntanjə

³³ Ma Əntanjə, mawahə nə ci ka shanjə, kə shii ci uushi'inə patə, pooshi əndə mbee ka bagii hiimaakii. Pooshi əndə paaratəgi də rəgwaakii əsə.

³⁴ "Wu san̄ə shii hiima n̄ga Slandana?"

Wu san̄ə mbu'i bahə ka ka ci hiima?

³⁵ Wu sha vii ka ci dəmənə?"

³⁶ Aci uushi'inə patə ci tagii. Daciikii ndzaa uushi'inə patə, ka ci saakii. Naakii nə d̄uunuunə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə! *Aamiina.

12

Ndzaanə n̄ga əndə slənə ka Əntanjə

¹ Nd̄zəkənjushi'inəkya, putə n̄ga nəhə təgunuunə gaamə n̄ga Əntanjə cii kya wafə koonə. Ci d̄ii cii kya kədii tuunə koonə vii noonə nə ka Əntanjə, koonə ndzaanə ka satakata da i əpinə. Viimə noonə nə patə ka ci, makə sətə kad̄eesəkə ka ci. Ətsə nə matahu rəgwa n̄ga paslənə ka ci. ² Goona d̄a makə sətə cii ən̄ji *duuniya a d̄a. Amma, wa Əntanjə a zə'wee ka hiima goonə kurakii, koonə shii sətə cii kəya moo. Waatoo, koonə shii njunyi uushi, sətə ca kad̄eesəkə ka ci, da koonə shii goon̄gaanə.

³ Ma cii kya ba əna, putə n̄ga pwapoone n̄ga Əntanjə ka nyi. Agi banə nə nyi ka taa wu ahadoonə, ga ca n̄gərə naakii na palee ka sətə d̄ibə. Amma, wa ca həətəpaa naakii nə makə sətə d̄ibə. Taa wu patə, wa ca d̄a slənə də vii goon̄gaakii makə sətə vii Əntanjə ka ci kaa ca slənəgi. ⁴ Kə shii amə, rənjwə nə shishinə n̄ga ənda, amma tə'i purənjanyinə kama kama sətə gən̄jutəgi də ci, taa njutə purənjənə patə da slənəakii. ⁵ Ha'ə əsə, taa n̄gahi lan̄ə naamə, shishinə rənjwə naamə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Magənjukii naamə patə ka ha rənjwə, makə sətə d̄ii purənjanyinə kama kama ashii shishinə rənjwə. ⁶ Kə d̄ii Əntanjə kaamə pwapoone n̄ga d̄a slənənyinə kama kama. Aci ha'ə, madə

11:25 11.25 Mat. 24.14; Yooh. 10.16. **11:26** 11.26-27 Isaa. 59.20-21; 27.9; Irim. 31.33-34. **11:29** 11.29 3.3-4; 15.8. **11:32** 11.32 3.22; Gal. 3.22. **11:33** 11.33 Ayb. 11.7; Jab. 139.17. **11:34** 11.34 Ayb. 15.8; Isaa. 40.13. **11:35** 11.35 Ayb. 41.3. **11:36** 11.36 16.27; 1 Koor. 8.6. **12:1** 12.1 6.13; 1 Piita 2.5. **12:2** 12.2 Af. 4.22-24; 1 Tees. 5.21. **12:3** 12.3 1.5; Mat. 20.26; 1 Koor. 12.11,28; Af. 4.17. **12:4** 12.4-5 1 Koor. 12.27.

waaza Njunyi Habara nē pwapootē dīi Ɖntanfē kaamē, tyasē see a waazaamē makē sētē dīi vii goongga gaamē. ⁷ Madfa pwapoonē nga tsakē ənja, tyasē see a tsakaamē tē tii. Madfa ka dzəgunənē ka ənji əsə, tyasē see a dzəgunaamē ka ənja. ⁸ Madfa ka tsakē ngeerənē ka hara ənja, tyasē see a dfaamē ha'ə. Madfa pwapoonē nga ndzaanē nga ciinē fitē əsə, vii amē dē ədzəmē rəjwə. Madfa pwapoonē nga ndzaanē ka matakəjwanē əsə, slənaamē dē gazhi'waanē. Madfa pwapoonē nga dfa ngə'aanē ka hara ənji əsə, dfaamē dē moodasəka.

⁹ Wa uufənē goonē a ndzaanē nga tantanyinē. Goona slənē bwaya bwayaanē shanjē. Kəsətēmē goonggaanē təjē təjē. ¹⁰ Makē dīi ci ndzəkəjshūshī'inē nuunē putē nga Aləmasiihu, uufəməshinē ahadoonē, dfaamē gazhi'waanē nga dūunətəshinē ahadoonē. ¹¹ Damē slənē dē gazhi'waanē, goona ənyafē. Damē slənē ka Slandanē dē ədzəmē rəjwə. ¹² Ma kanətsə kii unē ka Ɖntanfē, wa ca kavē tuunē ka ndzaanē dē moodasəka. Ndzaamē dē sə'watənē agi sa cibənyinē goonē, una dfa də'wa uusəra patē.

¹³ Təkəpaamē uushi'inē dā ndzəkəjshūshī'inē ənji nə'unē ətē pooshi uushi aciitii, una luu mu'uminē aahoonē aasii.

¹⁴ Ma ənjitē ca cifee koonē, kədiimē acii Ɖntanfē, kaa ca dfa ka tii barəkaanē; goona kədii ka tii saawanē. ¹⁵ Damē moodasəkē dā ənjitē ca dfa moodasəka. Tuumē ka hakii dā ənjitē ca tuu əsə. ¹⁶ Ndzaamē ka ma rəjwə. Goona hanjətē noonē na. Amma, ma dfaunuuna, hətəpaamē noonē nē ka dfa taa njgutē tsarē nja slənē ka ənja. Goona njgərə noonē nē makē kə shii unē uushi palee ka tii.

¹⁷ Madfa kē dīi əndē koonē bwaya bwayaanē, goona ənəpaagi ka ci dē bwayakii. Amma dfaamē gazhi'waanē nja dfa sətē ci ənjē a nee oo'i, nja'ə dīi unē. ¹⁸ Damē gazhi'waanē nja ndzaanē agi jamənē dā patənē nja ənja. ¹⁹ Kadashinyinaakya, madfa kē dīi ənji koonē bwaya bwayaanē, goona ki'i noonē. Amma, ma dfaunuuna, bwaseemē ka ci, aadē mabətəsəkē nja Ɖntanfē a kula aanē əndəkii. Makē sətē dīi manaahəkii asəkē ləkaləkətē oo'i, "Nyi na ki'i, bii Slandana." ²⁰ Tə'i manaahəkii asəkē ləkaləkətē əsə oo'i, "Ndii zəmē ka əndē daawaanaaku. Madfa dīi meegiirənē tē ci, ndii ka ci ma'inē. Acii dē dfaanē ha'ə makē ətsə dfa'ənəku ka ci ayinə, ca ətsa tē ci makē gunə." ²¹ Goona kapaa rəgwa kaa bwaya bwayaanē a jaala agyanuunē, amma jaalamē anəkii dē dfa ngə'aanē.

13

Wa əndē nə'unē a nə'u sətē ci gayinə a ba

¹ Taa wu patē, wa ca nə'u, ca fa tē gayinə nja hanyinə. Acii pooshi əndē ca dfa njwanuunē madfa pooshi Ɖntanfē vii ka ci. Ma ənjitē ca dfa njwanuunē, Ɖntanfē ta'i tē tii. ² Acii ha'ə, taa wu patē kaaree ka gayinə, kə kaaree ci ka sətē dīi Ɖntanfē ətsa. Ma əndətē ca dfa ha'ə, gəjwanē nja Ɖntanfē cii kəya əlya aagyanəkii. ³ Acii ma gayinə, pooshi ənji slənē nja'aanē ka njwalənē aciitii. Ənji dfa bwaya bwayaanē nē njwalənē. Madfa nja'ə koonē koonā ndzaanē yadē njwalənē acii gawa, see a doonē goonggaanē, kaa ca dəlāgi duunē. ⁴ Acii ma tsarē nja əndətsa, əndē slənē ka Ɖntanfē nē ci, ka shii tsakənē duunē. Amma madfa kē dīi unē bwaya bwayaanē, ka njwalənē nuunē aciikii. Acii ma baawədətē vii Ɖntanfē ka ci, əntaa nja zabə, amma kaa ca slənəgi ka ci ka dzalē ənjitē ca dfa bwaya bwayaanē. ⁵ Acii ha'ə, nja'ə madfa fii ənji gayinə. Əntaa wata acii bəzee ka səkē nja Ɖntanfē, amma putē nja shiitē shii hē oo'i, dagwa uushi cii kwa dfa.

⁶ Ci dīi əsə cuuna ki'i tsəka. Acii ma *ənji luu tsəka, madfa kē dīi tii slənəkii dē rəgwakii, slənē nja Ɖntanfē ci təya dfa. ⁷ Acii ha'ə, ki'imē ka tii sətē dəbēe una ki'i ka tii. Taa njgutē tsarē nja tsəkē patē dəbēe una ki'i, ki'imē. Ha'ə əsə, famē tē ənjitē dəbēe una fa tē tii, hanjətēmē tē ənjitē dəbēe una hanjətē tē tii əsə.

Uufəshinē ahada ənji nə'unē

⁸ Goona luuə kaa dəmənē a ndzaanē ashuunē. Uufəshimē aakəjwa aakəjwa, acii ci nē dəmənəətē ashuunē. Taa wu patē uu'i tē ənja, kə nə'utē ci bariya ətsa. ⁹ Ma bariya,

12:6 12.6-8 1 Koor. 12.4-11; 12.27-14.40; 1 Piita 4.10-11. **12:7** 12.7-8 Slənē 6.1-3; 2 Koor. 9.5,7. **12:9** 12.9 2 Koor. 6.6; 8.24; 1 Tim. 1.5; 1 Piita 1.22; 1 Koor. 13.4-7. **12:10** 12.10 14.15; Yooh. 13.14-15; Gal. 5.13; 6.3,10; Af. 4.2; Fil. 2.2-3. **12:11** 12.11 8.9; Gal. 5.25; Səniinē 3.15. **12:12** 12.12 5.2-3; 8.24-25; Mat. 24.13,22; Luka 18.1; 1 Koor. 10.13; 1 Tees. 2.14. **12:13** 12.13 Gal. 6.10; Ibər. 13.2. **12:14** 12.14 Mat. 5.44. **12:15** 12.15 Ayb. 30.25; 1 Koor. 12.26; 2 Koor. 11.29. **12:16** 12.16 WaB. 3.7; 1 Koor. 1.10-11,19-20,27-28; 8.1. **12:17** 12.17 WaB. 20.22; 1 Koor. 6.7; 1 Tees. 5.15; 1 Piita 3.9. **12:19** 12.19 Džək. 32.35; Mat. 5.39. **12:20** 12.20 WaB. 25.21-22; Mat. 5.44. **13:1** 13.1-7 Slənē 5.29; Tit. 3.1; 1 Piita 2.13-14; Səniinē 13; 20.4. **13:1** 13.1 WaB. 8.15-16. **13:3** 13.3 1 Piita 2.14; 3.13. **13:5** 13.5 2.15. **13:7** 13.7 Mat. 22.21. **13:8** 13.8-10 Yooh. 13.34; 1 Koor. 13; 16.14; Gal. 6.10.

kə bii ci kaamə, “Goona aləhiinə. Goona bələhiinə. Goona hərə. Goona sərəhə.” Patənə n̄ga bariyanyitsa da hara bariyanyinə, wiinə hatə n̄jan̄ə tii, waatoo, “Uudfu tə ɛndətə abiiiku makə sətə cii kwa uufdə naaku na.” ¹⁰ Ma ɛndətə da uufdənə a ɛdzəməkii, paa ci ka d̄a daawaanə ka ɛndətə abiiikii. Aciɪ ha'ə, ma uufdənə, ci mbu'utəgi də bariya patə.

¹¹ Dəmə aakəŋwa də d̄anə ha'ə, makə kə shii unə, kə uugi saa'i n̄ga vɔdɔhənə goonə ka n̄nyinə mbu'yanə, waatoo saa'i n̄ga uufdəpaa upaa luupaanə gaamə. Ma saa'itsa, kə uugi mbəshanə, ɛntaa makə ɔnə dzəgi aaba'ə saa'itə 'watəgi amə vii goon̄ga.

¹² Kədəhə nə ha ka pukənə, pooshi vɔdə ma'ə. Bwasee amə ka d̄a slənə n̄ga təkunə. N̄gəraamə uushi'inə n̄ga paginə kaama d̄a panə agi camənə. ¹³ Makə d̄ii ci ɛn̄ji n̄ga camənə naamə, wii amə agi camənə, makə sətə dəbɛe ama wii. Gaama ka naamə ka d̄a ajijinənənə da saasa ɛn̄vwa. Bwasee amə ka aləhiinə da badawaanə, ama bwasee ka paapanə da sərəha. ¹⁴ N̄gərəmə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu kaa ca ndzaanə ashuunə, una bwasee ka d̄a sətə ca kad̄eesəkə ka shishinuunə. Goona nə'u hiima n̄ga shishinuunə.

14

Goona lagi gəŋwanə agyanə ɛndə nə'unə makə unə

¹ Ma ɛndə nə'unə ɛtə matəkii agi vii goon̄gaakii, luumə tə ci aahadoonə. Amma goona d̄a ka ci mabizhinə agyanə hiimaakii. ² Ma vii goon̄ga n̄ga ɛndə'i ɛnda, kə kapaa ci ka ci rəgwa n̄ga zəmə taa mi patə. Amma ma ɛndətə matəkii agi vii goon̄ga, banyinə tanə cii kəya zəmə. ³ Ma ɛndətə ca zəmə taa mi patə, ga ca bərapaa tə ɛndətə pooshi ka zəmənə. Ha'ə ɛsə, ma ɛndətə ca zəmə banyinə tanə, ga ca lagi gəŋwanə agyanə ɛndətə ca zəmə uushi'inə patə. Ma bii nyi ha'ə, aciɪ kə n̄girə ɛntan̄fə tə ci ka ɛndə goon̄ga. ⁴ Hə wu sanə bahə lagi gəŋwanə agyanə ɛndə slənə n̄ga ɛndə'i ɛnda? Aciɪ see Slandanəkii nə lagi ka ci gəŋwanə, taa tə'i ma'inə aahakii, taa pooshi. Ka ndzaanə nə ci yadə ma'inə boo, aciɪ ka mbeənə nə Slandanə ka kavənə tə ci ka ndzaanə yadə ma'inə.

⁵ Ma ɛndə'i ɛnda, ka banə nə ci, ma ɛndə'i uusərə, kə palee ka harakii. ɛndə'i ɛndə naakii, ka banə nə ci, uusəryaninə patə uushi rəŋwə nə tii. Taa wu patə, wa ca shii sətə cii kəya hiima, ca d̄atə ha'ə. ⁶ Taa wu patə ca n̄gərə ɛndə'i uusərə makə maduunə uusərə, agi d̄anə nə ci ha'ə kaa ca shii han̄tənə də Slandana. Taa wu patə ca adə zəmə ɛsə, n̄ga'ə ka ci, kaa ca han̄tə tə Slandana makə d̄ii ci agi kuyiriinə nə ci tə ɛntan̄fə putə n̄ga zəməkii. Taa wu patə ca kaaree ka zəmətə ɛsə, n̄ga'ə ka ci kaa ca han̄tə tə Slandana. Agi kuyiriinə nə ci tə ɛntan̄fə ɛsə. ⁷ Pooshi ɛndə ahadaamə ca ndzaanə wata ka naakii nə tanə. Pooshi ɛndə ca ɛntə ka naakii nə ɛsə. ⁸ Mad̄a kə ndzaa amə da i ɛpinə, ka Slandanə ndzaa amə. Mad̄a kə ɛŋkyaamə ɛsə, ka Slandanə ɛŋkyaamə. Taa da i ɛpinə naamə, taa kə məkyaamə, patə n̄ga Slandanə naamə. ⁹ Aciɪ ma Aləmasiihu, kə ɛŋki ci, ca mad̄ətə agi mamətə ɛn̄ja, kaa ca shii ndzaanə ka Slandanə n̄ga ɛn̄jite da i ɛpinə da mamətə ɛn̄ji patə.

¹⁰ Ya ha, ka mi cii kwa lagi gəŋwanə agyanə ndzəkəŋwa? Ya ha ɛsa, ka mi cii kwa bərapaa tə ndzəkəŋwa? Amə patə na kəŋaanə akəŋwacii ɛntan̄fə, ca d̄a kaamə gəŋwanə. ¹¹ Aciɪ tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, “Nyi ɛntan̄fə ca ba koonə, patənə n̄ga ɛn̄ji na gərə'waanə akəŋwacii, patənə n̄ga ɛn̄ji na bagi paŋgərəŋə oo'i, nyi nə ɛntan̄fə.” ¹² Aciɪ ha'ə shii amə oo'i, taa wu patə ahadaamə, kadə nii kəya baabagi slənaakii akəŋwacii ɛntan̄fə.

Da sətə ca kulapaa də ndzəkəŋushi'inuunə

¹³ Makə ha'ə d̄ii ɔna, gaama laalagishi gəŋwanə ahadaamə ma'ə. Ma d̄anuunə, d̄atəmə hiima aciɪ goona d̄ii sətə ca kavə tə ndzəkəŋushi'inuunə kaa ca n̄suləgi a rəgwa ɛntan̄fə. ¹⁴ Ma nyi, ɛndə n̄ga Slandanaamə Yeesu nə nyi. Kə shii nyi weewee pooshi tsarə n̄ga zəmə ɛtə ajijinə akəŋwacii ɛntan̄fə. Amma mad̄a kə n̄girə ɛndə'i ɛndə zəmə makə ajijinə, yoo, wa ca bwasee ka adə zəməkii. ¹⁵ Aciɪ mad̄a kə gwazəgi hiima n̄ga ndzəkəŋu aciɪ putə n̄ga zəmətə cii kwa zəmə, paa hə agi uufdənə tə ci ma'ə ɛtsa. Ga ha luuvə kaa ha adə zəmətə ca kavə tə ndzəkəŋu ka zana, aciɪ ka putaakii ɛŋki Aləmasiihu. ¹⁶ Taa n̄ga'ə ka hə nə səkii, ga ha d̄a, aciɪ ga ɛn̄jə a wabi bwaya uushi putə n̄ga səkii.

13:9 13.9 Dzək. 5.17-21; Leew. 19.18; Mat. 22.34-40; Gal. 5.14; Yak. 2.8-13. **13:11** 13.11-12 1 Tees. 5.5-8. **13:11** 13.11 Af. 5.14-16; 1 Koor. 7.29-31. **13:12** 13.12 Af. 5.11; 6.11,13; 1 Yooh. 2.8. **13:13** 13.13 Luka 21.34; Af. 5.18. **13:14** 13.14 Fil. 2.5; Kwal. 3.15. **14:1** 14.1-15.6 1 Koor. 8.1-13; 9.22; 10.23-33; Kwal. 2.16,20-22; 1 Tim. 4.4-5; Ibər. 13.9. **14:1** 14.1 15.7. **14:2** 14.2 Dan. 1.8; 1 Koor. 10.25-28. **14:5** 14.5 Gal. 4.10. **14:6** 14.6 1 Tim. 4.3-5. **14:7** 14.7-9 2 Koor. 5.14-15; Gal. 2.19-20. **14:10** 14.10 2.6. **14:11** 14.11 Isaa. 45.23-24. **14:12** 14.12 Gal. 6.5. **14:13** 14.13 1 Koor. 10.32; 1 Yooh. 2.10. **14:14** 14.14 14.23; Mat. 15.11; Slənə 10.15; Tit. 1.15. * **14:15** 14.15 1 Koor. 8.1,11-13; da purəjanə 13; Gal. 6.10.

¹⁷ Acii ma *ɲwanjuunə ɲga ɔntanɲə, ɔntaa wabənə ɲga zəma taa saasa uushi'inə. Amma see goonɲaanə da ndzaanə agi jamənə da moodasəka ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ɔnɲa. ¹⁸ Taa wu patə tə paslə tə Aləmasiihu ha'ə makə ətəsa, ka luuvənə nə ɔntanɲə tə ci, ɔnɲi shiɲkinə a dɔlagi də ci ɔsə.

¹⁹ Acii ha'ə, see a kaamə nə ka d'a sətə ca kira ndzaanə jamə, ama d'a sətə ca tsakə ɲgeerənə ka ɔnɲa. ²⁰ Putə ɲga zəmə ga ha saawee ka slənətə d'ii ɔntanɲə. Zəmənɲinə patə, ka zəmənə nə ɔnɲa, amma mada kə agi hə zəmətə ca kavə tə ɔndə'i ɔndə ka ɲusləginə a rəgwa ɔntanɲə, bwayakii d'ii hə. ²¹ Acii ha'ə, bwasee ka adə taa ɲgutə tsarə ɲga zəma, taa sa ɔnvwə, ha bwasee ka d'a taa ɲgutə uushi ətə ca kavə tə ndzəkəɲu ka ɲusləginə a rəgwa ɔntanɲə. Mada kə d'ii hə ha'ə, ka d'anə ɲga'ə. ²² Taa mi patə shii hə agyanə adə zəməkii, ahadoonə saaku da ɔntanɲə. Ma ɔndətə shii oo'i, ma sətə cii kəya d'a, də rəgwakii cii kəya d'a, ca d'a yadə shakanə, ɔndə moodasəkə nə ci. ²³ Amma mada agi shakanə nə ci tə sətə cii kəya adə, mada kə agi ci, ka kəsənə nə gəɲwanə tə ci, acii paa ci kəɲaanə agyanə sətə shii ci. Taa mi patə d'ii ɔnda, mada ɔntaa agyanə vii goonɲaakii, 'waslyakənə ətəsa.

15

Danə makə sətə ca kadeesəkə ka hara ɔnɲa

¹ Ma amə ɔnə uugi zəɲanə agi vii goonɲa gaamə, tsakaamə tə matə ɲgeerənɲinə, gaama d'a wata sətə ca kadeesəkə kaamə. ² Taa wu patə ahadaamə, wa ca tsakə tə ɔndətə abiikii kaa ca shii gərənə, ca zəɲa agi vii goonɲaakii. ³ Acii Aləmasiihu ka naakii nə maa, paa ci d'ii sətə ca kadeesəkə ka ci. Amma kə d'ii ka ci makə sətə d'ii manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə d'ii tii ka hə jarəwiinə, amma aagyanəki kulya jarəwiinəkii."

⁴ Patənə ɲga naahənə asəkə ləkələkətə, kaamə nyaahə ɔnɲi ka shii dzəgunənə kaamə, kaama ka nə ka aləkawalətə d'ii ɔntanɲə ka ɔnɲaakii. Ma ka nətəsa, d'ii sətə watənə ca shigi, da d'ii kəɲənə ndihə ndihə makə sətə ci ləkələkətə a dzəgunə kaamə.

⁵ Ma ɔntanɲə, ɔndə vii ndzaanə də sətə watənə nə ci. Ci ca tsakə kaamə ɲgeerənə a ɔdzəmaamə. Wa ca vii koonə ndzaashinə jamə ahadoonə d'ii n'ə u d'ii d'ii ɲga Yeesu Aləmasiihu, ⁶ koonə shii dələnə də ɔntanɲə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka ciinə rəɲwə, də ma rəɲwə.

*Dələnə də ɔntanɲə ahada ɔnɲitə ɔntaa *Yahudiinə*

⁷ Acii ha'ə, kə dɔbɛe una ləwəshinə ahadoonə makə sətə liwə Aləmasiihu tuunə. Mada kə d'ii unə ha'ə, ka dələnə nə ɔnɲi də ɔntanɲə. ⁸ Acii kə bii nyi koonə, ma Aləmasiihu, kə ɔnɲapaa ci ka ɔndə slənə ka putə ɲga ɔnɲi *Isərayiila, kaa ca shii baariinə oo'i, ɔndə goonɲa nə ɔntanɲə. ɔtsə ha'ə mbu'utəgi də aləkawalə ɲga ɔntanɲə ka dzədzəshi'inə. ⁹ Ma d'ii ci ha'ə ɔsə, kaa ɔnɲitə ɔntaa Yahudiinə a shii dɔlaginə də ɔntanɲə putə ɲga nəhə tɔgunuunətii. Makə sətə d'ii manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Ka dɔlaginə nə nyi də hə ahada ɔnɲitə ɔntaa Yahudiinə, ka kanə nə nyi wanyanə də ləməku."

¹⁰ Kə bii ci ɔsə,

"Unə ɔnɲitə ɔntaa Yahudiina, damə moodasəkə da matadə ɔnɲi ɲga ɔntanɲə."

¹¹ Tə'i ɔsə ətə bii,

"ɔnɲitə ɔntaa Yahudiina pata, dələnə də Slandana.

ɔnɲi pata, dələnə də ci."

¹² Ha'ə ɔsə kə bii Isaaya, ɲɲki ci,

"Tə'i sliəkərənə ɲga Jasii na shi,

ci na d'a ɲwanjuunə agyanə ɔnɲitə ɔntaa Yahudiinə.

Ka ci nə təya ka nə ɔsə."

¹³ Ma ɔntanɲə ɔndə kavənə taamə kaama ka nə ka ci, wa ca natə duunə də moodasəkə da ndzaanə jamə d'ii vii goonɲa goonə ka ci, kaa ka nə goonə a tsakə gərənə aakəɲwa də ɲgeerənə ɲga Malaaba Ma'yanə.

Wabənə ɲga Bulusə agyanə slənətə sləkəe ɔntanɲə ka ci ka d'anə

¹⁴ Ndzəkəɲushi'inəkya, kə shii nyi saaki oo'i, ɲga'ə nuunə taa ka ɲgutə rəgwa, kə shii unə patənə ɲga uushi'inə, agi mbeenə nuunə ka dzəgunətəshinə ahadoonə. ¹⁵ Amma tə'i hara wabənə ətə nyaahə nyi koonə də ɲgeerənə. Ma d'ii nyi ha'ə, acii ga wabətsə

a zaanē koonē. Pwapooneŋa nga Əntaŋfə kavə tə nyi ka naahənə ha'ə makə ətsa. ¹⁶ Ci ta'i tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habara nga Yeesu Aləmasiihu ka əŋjitə əntaa Yahudiinə. Nya slənə makə *limanə, nya waaza Njunyi Habara nga Əntaŋfə, kaa əŋjitə əntaa Yahudiinə a ndzaanə makə satakətə ca kadeesəkə ka Əntaŋfə; acii kə laabagi Malaaba Ma'yanə tə tii. ¹⁷ Acii ha'a'ə ka haŋətənə nə nyi slənaaki ka Əntaŋfə agi ləbənaaki da Yeesu Aləmasiihu. ¹⁸ Pooshi uushi cii kya haŋətə naaki nə agyanəkii, maɗaamə agyanə sətə slənyi Aləmasiihu daciiki. Waatoo, kə kira ci tə əŋjitə əntaa Yahudiinə ka nə'unə tə Əntaŋfə dagi wabənaaki da slənaaki. ¹⁹ Kə dīi ci ha'ə də sə nga hurəshishinə kama kama da də ngeerənə nga Malaaba Ma'yanə. Ci dīi wiigi'ni nyi daga də Urusaliima kura'ə aa Ilirikumə ka waaza patənə nga Njunyi Habara agyanə *Aləmasiihu. ²⁰ Kə dīi nyi gazhi'waanə nga waaza Njunyi Habara ka hatə pooshi əŋji sha fii ləməkii, acii ga nya ghənyi kuvə agyanə mbukənə nga əndə'i ənda. ²¹ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii əsəkə ləkaləkətə oo'i, "Ma əŋjitə pooshi sha fii ləməkii, ka neenə nə tii ka ci də ginə. Ma əŋjitə pooshi sha fii wabənə agyanəkii əsə, ka paaratəginə nə tii də ci."

Da aniya nga Bulusə ka dzənə aa Rooma

²² Ci dīi, taa nŋgahi kə dīi nyi aniya nga dzənə aahoonə bəzəkii, ama pooshi nyi upaa rəgwa nga dzənə zəku'i. ²³ Amma ma nga əna, makə dīi ci kə uugi nyi slənaaki ganə anə hanyiina, makə dīi ci əsə fəzənyinə laŋə nə nyi ka moo dzənə ka neenə koonə, ²⁴ agi aniya nə nyi nga ɗanə ha'ə. Ma nya dzə aanə hanyinə nga Səpeena, nga'ə ka nyi nə nusləgərənə dagoonə, nya nee koonə. Maɗa ta'avee nyi doonə, ka ɗanə nə nyi moodasəka, una tsakə tə nyi ka dzənə aakəŋwa. ²⁵ Ma əndzə'i ɗiya, aa Urusaliima nə nyi ka dzənə, ka tsakənə tə əŋji nga Əntaŋfə ətə davə. ²⁶ Acii tə'i kwaba cikə əŋji nə'unə nga hanyinə nga Makiduuniya da nga Akaya ka tsakənə də maaghiinə ətə ahada əŋji nga Əntaŋfə də Urusaliima. Kwabakii cii kya kərə ka tii. ²⁷ Ma slənətsa, tii satii dīi aniya nga ɗanə ha'ə. Amma ma tanyi, kə dəbēe təya ɗa ha'ə makə ətsa. Acii putə nga Yahudiinə upaa əŋjitə əntaa Yahudiinə barəkaanə nga Əntaŋfə a ədzəmətii. Acii ha'ə, kə dəbēe əŋjitə əntaa Yahudiinə a tsakə tə Yahudiinə də uushi'iitə upaa tii patə. ²⁸ Maɗa kə mbu'i nyi aa dəwə, nya vii ka tii kwabanə cikə əŋji ka tii, ka maɗənə nə nyi, nya palə aanə hanyinə nga Səpeena dagoonə. ²⁹ Maɗa kə gi nyi aahoonə, kə shii nyi ka mbu'unə nə nyi da barəkaanə nga Aləmasiihu laŋə.

³⁰ Ndzəkəŋushi'inəkyə, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da putə nga uudəətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka əŋja, koonə tsakə tə nyi agi ɗa də'wa də ngeerənə ka putaaki, ³¹ kaa Əntaŋfə a kaka'agi tə nyi acii əŋjitə pooshi agi nə'unə də Yahudiya. ɗamə də'wa əsə, kaa əŋji nə'unə də Urusaliima a luu gazhi'wanaaki ka tii də bəra'itə cii. ³² Maɗa kə dīi ha'ə, maɗa kə luuvə Əntaŋfə, ka dzənə nə nyi ka əpisəkə aahadoonə də moodasəka. ³³ Wa Əntaŋfə Əndə vii ndzaanə jamə a ndzaa doonə patə. *Aamiina.

16

Nəhəpaanə

¹ Nŋga'ə ka nyi una shii tə cikəŋushi'inaamə Fibi. Ma kya, agi tsakənə nə ki tə əŋji nə'unə əsəkə Ikəliisiya nga Kəŋkəraya. ² Maɗa kə mbu'i ki aa hoonə, luumə tə ki agi ləmə nga Slandanaamə, makə sətə dəbēe əŋji nga Əntaŋfə a ɗa. Viimə ka ki sətə dəbēe kya upaa acii unə. Acii ma kya, kə cakə ki əŋji laŋə patə da i nyi.

³ Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Pərisəkila da Akila. Ma təya, guvii-slənaaki agi slənə nga Yeesu Aləmasiihu nə tii. ⁴ Kə vigi tii əpinatii ka putaaki. Kə kuyirii nyi tə tii ka shaŋə. Əntaa wata nyi daanəki kuyirii tə tii, amma patə da i Ikəliisiyanyinə nga əŋjitə əntaa *Yahudiinə. ⁵ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə əŋji nə'uutə ca dza də nə gatii asii.

Agi nəhəpaanə nə nyi tə kadashinaaki Ipiyaneeta. Ci nə təkəŋwanə nga əndətə 'watəgi vii goonŋa ka Aləmasiihu anə hanyinə nga Asiya patə. ⁶ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Mariyaama. Ma kya, kə slənyi ki də gazhi'waanə ka putə goonə. ⁷ Agi nəhəpaanə

15:15 15.15-16 1.5. **15:16** 15.16 Fil. 2.17. **15:18** 15.18 2 Koor. 3.5. **15:19** 15.19 Mar. 16.17; 2 Koor. 12.12. **15:20** 15.20 1 Koor. 3.10-12; 2 Koor. 10.15-16. **15:21** 15.21 Isaa. 52.15. **15:22** 15.22-24 1.9-13. **15:25** 15.25 Slənə 19.21; 20.22; 24.17. **15:26** 15.26 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.1-9; Gal. 2.10. **15:27** 15.27 1 Koor. 9.11. **15:30** 15.30 2 Koor. 1.11; Af. 6.18-19; Kwā. 4.3; 2 Tees. 3.1-2. **15:31** 15.31 Slənə 21.10-11; 1 Tees. 2.14-15. **15:32** 15.32 1.7. **15:33** 15.33 1 Tees. 5.23. **16:1** 16.1 Slənə 18.18. **16:3** 16.3 Slənə 18.2,18-19,26. **16:5** 16.5 1 Koor. 16.15,19; Kwā. 4.15; Filim. 2.

nə nyi əsə tə i Andəroonika da Jooniya. Yahudiinə nə tii makə naaki, asəkə furəshina rəjwə njiinə da tii. Kə shii masləkee ənji tə tii patə. Tii əsə 'watəgi ka nyi ndzaanə ka ənji nə'unə.

⁸ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Ampiliyaatu kadashinaaki agi gəshinə da Slandana. ⁹ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Urəbaanuse guva-slənə gaamə agi slənə ka Aləmasiihu da tə guvaki Sətakayasə. ¹⁰ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Apeeləse, waatoo əndətə ndzaa goonğaanaakii ka tanyi. Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə ənji yi nğa Arisətoobuluse. ¹¹ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Heeroodiyanə; Yahuda nə ci makə naaki. Agi nəhəpaanə nə nyi tə ənji nə'unə agi ənji yi nğa Narəsiisa. ¹² Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Tərifēna da Tərifoosa. Agi slənə nə tii ka Slandana. Agi nəhəpaanə nə nyi tə guvaki Peerəsisə. Ma kya, kə slənyi ki ka Slandanə ka shaŋə. ¹³ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Rufuse matadə əndə slənə ka Slandana da tə məci. Ma kya, kə hadii ki də nyi makə uuzənatə nğa səkətə. ¹⁴ Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Asayinəkərita da Fəleegənə da Heerəməsə da Patərooba da Heerəma da patənə nğa hara ənji nə'unə ətə dīi tii ka hakii. ¹⁵ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Filəlooguse da Julya da tə i Neeriya da cikənjuci da tə Oolimpa da patənə nğa ənji nğa Əntanfə ətə dīi tii ka hakii. ¹⁶ Nəhəpaaməshinə də uufəna. Agi nəhəpaanə nə patənə nğa Ikəliisiyaninə nğa Aləmasiihu tuunə.

Muudinə nğa wabənə

¹⁷ Ndzəkənjushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə kavə ginə ka ənjitə ca kira təkəshinə aahada ənja, təya gwazee ka vii goonğa nğa ənja. Ma təya, agi dānə nə tii daawaanə da dzəgunətə shuuna liwə. Ma dānuunə, ndzaamə səgoonə tsanə ahadatii.

¹⁸ Ma tsarə nğa ənjitə ca dā ha'ə, əntaa tə Aləmasiihu Slandanaamə ci təya paslə, amma tə shishinətii satii. Agi dānə nə tii dagwa wabənə kaa təya shii gəpənə də ənjitə pooshi paaratəgi də wabənə nğa Əntanfə. ¹⁹ Ma unə, pooshi əndətə pooshi fii makə sətə cuuna nə'utə Nynyi Habara. Acii kii cii kya dā maŋushinə duunə. Nğa'ə ka nyi koonə ndzaanə macicirəkii agyanə dagwa uushi. Ma agi bwaya uushi əsə, goona ka wabənə aagikii. ²⁰ Ma Əntanfə Əndə vii ndzaanə jamə, kədəhə nə ci ka ləgədəginə tə *Seetanə atsaa səduunə. Wa Slandanaamə Yeesu a dā koonə pwapoonə.

²¹ Agi nəhəpaanə nə Timooti guva-slənəaki tuunə. Ha'ə nə Loosiya da Jasoona da Soosipata əsə. Ma təya, Yahudiinə nə tii makə naaki. *

²² Nyi Təəsiya nyaahə ləkələkətəna. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə naaki agi ləmə nğa Slandana.

²³ Ma əndənə dīi nyi gakkii asii, waatoo Gayusə, agi nəhəpaanə nə ci tuunə. Gakkii asii əsə nə Ikəliisiya ka dza də na. Agi nəhəpaanə nə i Irasəta, əndə kəsə pəriya nğa vərənə, da ndzəkənjushi'inaamə Kwaratusə tuunə əsə. †

[²⁴ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə patə. *Aamiina.]

Də'wa

²⁵ Duunətaamə tə Əntanfə! Ci nə əndə da baawəda nğa kavənə tuunə ka kəjənə ndihə ndihə agi vii goonğa goonə, makə sətə bii Nynyi Habaranə cii kya waaza agyanə Yeesu Aləmasiihu; waatoo, makə sətə bii wabətə sha nji ma'umbeekii fəzənyinə aarə'u aarə'u. ²⁶ Yoo, kə shigi wabənəkii paŋgəranə aa babara əndə'i dāgi naahənə nğa anabiinə makə sətə mwayi Əntanfə Əndə nğa ca'ə ndəjwə ndəjwə; kaa patənə nğa *duuniya a nee, təya vii goonğa ka ci, təya nə'utə tə ci. ²⁷ Ma Əntanfə, ci rəjwə dyanə, ci daanəkii nə mashii uushi'inə patə. Naakii nə dūunuunə dāci Yeesu Aləmasiihu ka ca'ə ndəjwə ndəjwə! *Aamiina.

16:13 16.13 Mar. 15.21. **16:16** 16.16 1 Koor. 16.20; 2 Koor. 13.12; 1 Tees. 5.26; 1 Piita 5.14. **16:17** 16.17 Mat.

7.15; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.9-10; 2 Yooh. 10. **16:18** 16.18 Fil. 3.19; Kwal. 2.4. **16:19** 16.19 1.8. **16:20** 16.20 1.7.

* **16:21** 16.21 Timooti: Slənə 16.1. † **16:23** 16.23 Irasəta: 2 Tim. 4.20. **16:25** 16.25 Af. 1.9; 3.4-5; Kwal. 1.26.

16:26 16.26 1.2,5.

Təkəŋwanə ŋga ləkaləkətə ŋga Bulusə ka ənji Koorintiya

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Kə 'wii Əntanjə tə nyi, makə sətə mwayi ci, kaə nya ndzaanə ka masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Sasətinəsə *² ca nəhəpaa tuunə İkləiisiya ŋga Əntanjə də Koorintiya. Ma unə, malaabə ənji akəŋwacii Əntanjə nuunə, ləbə də Yeesu Aləmasiihu nuunə. Kə ta'i Əntanjə tuunə, koonə ndzaanə ka ənjaakii, makə sətə ta'i ci tə patənə ŋga ənjitə ca dā də'wa də ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa dama patə. Ma təya, ŋga Slandanə rəŋwə naamə da tii. ³ Wa Əntanjə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntanjə

⁴ Taa guci patə agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanjəwaaki ka puta goonə, putə ŋga dā pwapoonaaakii koonə dashi Yeesu Aləmasiihu. ⁵ Aci dagi ləbənə goonə da Aləmasiihu ndzaa unə mawahənyinə agi wabənə goonə da agi shiinə goonə. ⁶ Ma wabətətə shuuna fii agyanə Aləmasiihu, kə əji wabənəkii slərəginə a ədzəmuunə. ⁷ Aci ha'ə, ma agi uushi'iitə ci Əntanjə a vii ka ənja, pooshi ətə ətee unə taa rəŋwə, makə dīi ci agi gəranə nuunə ənyanə ŋga Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Ci kavə tuunə ka kəŋaanənə ndihə ndihə ca'ə ka muudinə, koonə shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ⁹ Ma Əntanjə, əndə goonə nə ci, ci 'wii tuunə koonə ləbə da Uuzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Wabənə agyanə təkəshinə ahada ənji nə'unə

¹⁰ Yoo, ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu koonə ndzaanə ka ma rəŋwə, acii ga təkəshinə a shigərə aahadoonə; wa sətə a ədzəmuunə a ndzaanə uushi rəŋwə, unə wabə ka ma rəŋwə. ¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə shi hara ənji yi ŋga Kaləwi ka baginə ka nyi pəŋgəranə oo'i, tə'i mabizhinə ahadoonə. ¹² Waatoo, taa wu ahadoonə, agi banə nə ci, tə Bulusə cii kəya nə'u, əndə'i əndə əŋki ci, tə Apoolasə cii kəya nə'u. Əŋki əndə'i əndə, tə Keefasə cii kəya nə'u. Ma əndə'i əndə əsə, əŋki ci, tə Aləmasiihu cii kəya nə'u. † ¹³ Ya sanə matəkəkii nə Aləmasiihu kwa? anii tə Bulusə sanə gwa'avə ənji ka putə goonə? Ya saa'itə dīi ənji koonə bapətisəma sanə, agi ləmə ŋga Bulusə kwa? ¹⁴ Kə kuyiriinə nyi tə Əntanjə, makə pooshi nyi dīi koonə bapətisəma, madfaamə ka i Kərisəpusə tii da Gayusə. ‡ ¹⁵ Aci ha'ə, pooshi əndə banə ahadoonə oo'i, də ləməkii dīi ənji koonə bapətisəma. ¹⁶ Awa, kə buurətə nyi hara ənji. Kə dīi nyi bapətisəma ka ənji yi ŋga Sətəfanu əsə. Ma daaba'ə ənjitsa, shoonə madfa kə dīi nyi bapətisəma ka əndə'i əndə ahadoonə ma'ə. § ¹⁷ Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii əntaa ka daada bapətisəma sləkee Aləmasiihu ka nyi. Ma sləkee ci ka nyi, ka waaza Nūnyi Habara. Pooshi nyi dīi koonə dagwa ma, taa baarii koonə shiinə ŋga əndə shiŋkinə. Maci ha'ə dīi nyi, ma wabənaaki agyanə əntənə ŋga Aləmasiihu ashə ənfwa, kadfa pooshi ŋgeerənə davə.

*Baawəda ŋga Əntanjə da hiimaakii ashə *Aləmasiihu*

¹⁸ Ma habara agyanə əntənə ŋga Aləmasiihu ashə ənfwa, ma ka ənjitə zii, madfiikə uushi nə habarakii ka tii. Amma ma amə ənə upaa luupaanə, ŋgeerənə ŋga Əntanjə nə habarakii kaamə. ¹⁹ Tə'i manaahəkii asəkə malaabə ləkaləkətə oo'i, "Ka saaweenə nə nyi ka hiima ŋga əndə hiima. Ka əndzəginə nə nyi shiinə ŋga ənjitə mbecə ka uushi'inə." ²⁰ Makə ha'ə dīi əna, iitə danə ənji hiima? iitə danə malimina? iitə danə ənji daada mabizhinə ŋga zamanana? Kə baarii Əntanjə pəŋgəranə oo'i, madfiikə uushi nə shiinə ŋga əndə shiŋkinə akəŋwacii. ²¹ Aci ma Əntanjə, əndə hiima nə ci. Paa ci bwasee ka ənji shiŋkinə a shii tə ci dagi shiinatii satii. Amma ma habaranə ciina waaza, ətə cii təya ba madfiikə uushi, dadavə kadfeesəkə ka ci luupaanəkii tə ənjitə vii ka ci goonə. ²² Ma Yahudiinə, kə mwayi tii neenə ka sə ŋga hurəshishinə zəkū'i taabu'u viinə tii

* **1:1** 1.1 Gal. 1.1; Sasətinəsə: Slənə 18.17. **1:2** 1.2 Slənə 18.1; 2 Koor. 1.1. **1:5** 1.5 2 Koor. 8.7. **1:7** 1.7 2 Tees. 1.7; Tit. 2.13. **1:8** 1.8 Fil. 1.6; 1 Tees. 3.13; 5.23. **1:9** 1.9 10.13; 1 Tees. 5.24; 2 Tees. 3.3. **1:10** 1.10-11 3.3; 11.18; 2 Koor. 12.20; Af. 4.2-6; Fil. 2.2; Yooh. 17.21-23. † **1:12** 1.12 3.4; Apoolasə: 3.5-6,22; 4.6; 16.12; Slənə 18.24; 19.1; Piita: 1 Koor. 3.22; 9.5; 15.5; Gal. 2.9,11-14; 2 Koor. 10.7. ‡ **1:14** 1.14 Kərisəpusə: Slənə 18.8; Gayusə: Rooma 16.23-24. § **1:16** 1.16 Sətəfanu: 16.15. **1:18** 1.18 Rooma 1.16; 2 Koor. 4.3. **1:19** 1.19-20 3.18-20; Mat. 11.25; Rooma 1.22. **1:19** 1.19 Isaa. 29.14; Ayb. 12.13,17; Isaa. 19.12-14; 44.25. **1:21** 1.21 Rooma 1.19-20.

goongga. Ma hara slikeronē əsə, kə mwayi tii upaa shiinē zəku'i. ²³ Amma ma inē, ma habaranē ciina baaba, agyanē Aləmasiihu etə shi təya gwa'avə aashi ənfwə ciina wabə. Kə biipaa səkə ka Yahudiinē nē habarakii. Ma hara slikeronē əsə, madiikə uushi ci təya nēe ka habarakii. ²⁴ Amma ma ənjitə 'wii Əntanjfə tē tii, Yahudiinē da hara slikeronē patə, Aləmasiihu nē habarakii. Ci baarii baawəfa n̄ga Əntanjfə da shiinē n̄ga Əntanjfə. ²⁵ Acii ma slənə n̄ga Əntanjfə ənə ci ən̄jə a nēe makə madiikə uushi, kə palee ka hiima n̄ga əndə shin̄kinē. Ma raara'anē n̄ga Əntanjfə əsə, tə'i ci da n̄geerənē palee ka n̄geerənē n̄ga əndə shin̄kinē.

²⁶ Ndzəkənjushi'inəkya, buurətəmə makə sətə n̄juunə saa'itə 'wii Əntanjfə tuunə. Ma ən̄jitə ci ən̄ji shin̄kinə a nēe ka tii mafarakii, pooshi tii lan̄jə ahadoonə. Ha'ə nē madiigərə ən̄ji, ən̄ji mēghərəvənə əsə, pooshi tii lan̄jə ahadoonə. ²⁷ Amma tə uushi'iitə ci ən̄ji *duuniya a nēe madiikə tii tə'i Əntanjfə. Ma d̄ii ci ha'ə, kaa ca d̄avə də ayinə ka mafyara ən̄ja. Kə tə'i ci sətə maraara'əkii əsə, kaa ca d̄avə də ayinə ka ən̄ji n̄geerənə. ²⁸ Ha'ə əsə kə tə'i ci tətə geegi ən̄ji *duuniya mbəfə, təya bərapaa, ca ndzaanə mazabə uushi akənjwaciitii, kaa ca shii zamagi də sətə ci təya nēe makə matahu uushi. ²⁹ Acii ha'ə, pooshi əndə da rəgwa n̄ga d̄uunətə naakii nē akənjwacii Əntanjfə. ³⁰ Əntanjfə kavə tuunə koonə ndzaanə ləbə da Yeesu Aləmasiihu. Ci kavə tə Aləmasiihu əsə, kaa ca dzəgunətə kaamə shiinə. Yeesu Aləmasiihu d̄eegi kaamə ka ən̄ji goongga akənjwacii Əntanjfə. Daciikii ndzaa amə ka ən̄ji n̄ga Əntanjfə, ci pərapaa taamə əsə. ³¹ Makə sətə d̄ii manaahakii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Ma əndətə ca moo dəlaginə, wa ca dəlagi də Slandana tənə."

2

*Habara agyanə əntənə n̄ga *Aləmasiihu ashi ənfwa*

¹ Ndzəkənjushi'inəkya, ma saa'itə shi nya gi ka wabənə koonə agyanə ma'umbee uushi n̄ga Əntanjfə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə, pooshi nyi baarii oo'i, kə shii nyi uushi'inə əsə. ² Acii ma saa'itə nyi ahadoonə, pooshi uushi kavə nyi aakənjwaciiki mad̄aamə Yeesu Aləmasiihu. Ma palee maa, əntənəkii ashi ənfwa. ³ Ma saa'itə nyi ahadoonə, raara'ə n̄ji nyi. Kə digə ədzəməki acii n̄gwalənə. ⁴ Ma agi dzəgunənəkii da wabənəkii koonə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə taa baarə koonə shiinə n̄ga əndə shin̄kinə. Amma Ma'yanə n̄ga Əntanjfə da n̄geerənəkii baarəgi koonə oo'i, goongga tanyi nē uushi'iitə fii unə amaki. ⁵ Acii ha'ə, əntaa shiinə n̄ga əndə shin̄kinə kavə tuunə ka vii goongga, amma n̄geerənə n̄ga Əntanjfə kavə tuunə.

Wabənə agyanə shiinə n̄ga Əntanjfə

⁶ Yoo, patə da ha'ə, shiinə ciina baaba ka ən̄jitə had̄atəgi Ma'yanə n̄ga Əntanjfə də moodəfətii. Amma ma shiinəkii, əntaa n̄ga duuniya, əntaa n̄ga meeminə n̄ga duuniya əsə. Acii ma təya, ka uudəginə nē n̄geerənətii pii pii. ⁷ Ma shiinə ənə ciina wabə agyanəkii, ma'umbee shiinə n̄ga Əntanjfə nē ci. Kə shi ca umbee acii əndə shin̄kinə. Daga ci ma'ə matagamə duuniya, kə d̄ii ci aniya n̄ga baarii kaamə shiitsa, kaama shii mbee ka ndzaanə agi d̄uunuunaakii. ⁸ Ma shiitsa, pooshi meeminə n̄ga duuniyanə paaratəgi. Maci kə paaratəgi tii, kad̄a pooshi tii gwa'avə tə Slandana aashi ənfwa. Ma ca, əndə mēghərəvənə nē ci. ⁹ Ma ətsa, kə d̄ii ha'ə makə sətə shi ən̄jə a nyaahə aasəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Uushi'iitə ma'ə əndə shin̄kinə manee, taa fanə, da sətə pooshi əndə sha kii hiima agyanəkii, ci nē tantanyitə sətə d̄əkəpaa Əntanjfə ka ən̄jitə uu'i tē ci."

¹⁰ Kaamə baarəgi Əntanjfə ma'umbee səkii d̄acii Ma'yanaakii. Acii ma Ma'yanə n̄ga Əntanjfə, agi neenə nē ci ka patənə n̄ga uushi'iinə furənjə. Hiima n̄ga Əntanjfə maa, agi neenə nē ci. ¹¹ Pooshi əndə ca shii hiima n̄ga əndə, mad̄aamə ma'yanə n̄ga əndəkii ci daanəkii. Ha'ə əsə d̄ii nē Əntanjfə, pooshi əndə ca shii hiimaakii, mad̄aamə Ma'yanaakii saakii. ¹² Ma Ma'yaanə a ədzəmaamə, əntaa n̄ga *duuniya, amma Əntanjfə sləkēe kaamə ka Ma'yanəkii, kaama shii paaratəgi də patənə n̄ga uushi'iitə vii ci kaamə.

1:22 1.22 Mat. 12:38; Yooh. 4:48; Slənə 17:18,32.

1:23 1.23 2:14; Gal. 3:1; 5:11.

1:24 1.24 1:18; 2:5; Kwal. 2:3.

1:25 1.25 2 Koor. 13:4.

1:26 1.26 Yooh. 7:48.

1:27 1.27-28 Rooma 12:16; Yak. 2:5; Luka 1.51-53; 6:20.

1:30 1.30 2 Koor. 5:21.

1:31 1.31 1.29; 2:2; 4:7; Irim. 9:22-23; 2 Koor. 10:17; 11:30; 12:5; Af. 2:9.

2:1 2.1 1.17.

2:2 2.2 1.23; Gal. 6:14.

2:3 2.3 Slənə 18:9; 2 Koor. 10:1,10.

2:4 2.4 4:20; 1 Tees. 1:5.

2:5 2.5 1.18,24.

2:7 2.7 Rooma 5:2; 2 Koor. 3:18; 4:17; Kwal. 1:26.

2:8 2.8 Luka 23:34.

2:9 2.9 Isaa. 52:15.

2:12 2.12 Rooma 8:15.

¹³ Ma uushi'iitsē ciina baaba ka ɛnja, ɛntaa shiinē n̄ga ɛnji shiŋkinē, amma Malaaba Ma'yanē vii keenē shiinēkii, ina baaba ka ɛnja, waatoo, ka ɛnjitē da Ma'yanē n̄ga ɛntan̄fē a ɛdzɛmɛtii. ¹⁴ Ma ɛndɛtē yadē Ma'yanēkii a ɛdzɛmɛkii, pooshi ci ka upaa uushi'iitē ci Ma'yanē n̄ga ɛntan̄fē a vii. Paa ci ka paaratēgi dē uushi'iitsa, mad̄iikē uushi nē ci akɛŋwaciikii, acii see Ma'yanē n̄ga ɛntan̄fē tanē nē kavē ɛndē da paaratēgi dē uushi'iitsa. ¹⁵ Ma ɛndɛtē da Ma'yanē n̄ga ɛntan̄fē a ɛdzɛmɛkii, ci n̄ondē paaratēginē dē uushi'iitsē patē. Amma pooshi ɛnji duuniya ka paaratēgi dē sɛtē cii k̄yā dā. ¹⁶ Makē sɛtē bii malaaba l̄ɛkalɛkatē, oo'i, "Wu san̄jē shii hiima n̄ga Slandanē bahē ka ka ci hiima?" Amma ma amē, tē'i amē da Ma'yanē n̄ga Alɛmasiihu.

3

ɛnji sl̄nē n̄ga ɛntan̄fē

¹ Ndzəkɛŋushi'inəkya, ma nyi ka naaki na, paa nyi wabi koonē makē sɛtē ci ɛnjē a wabē ka ɛnjitē da Ma'yanē n̄ga ɛntan̄fē a ɛdzɛmɛtii. Amma kē wabi nyi koonē makē sɛtē ci ɛnjē a wabē ka ɛnji n̄ga duuniya. Acii ma'ɛ unē makē mb̄ɛrɛzhinyinē agi nē'unē tē *Alɛmasiihu. ² Wanē vii nyi koonē, ɛntaa d̄af̄ɛna, acii ma'ɛ unē mambu'umē bahē adē d̄af̄ɛna. Taa n̄ga ɛnē maa, ma'ɛ unē mambu'umē bahē ad̄ɛnē. ³ Acii ca'ɛ ɛndz̄ɛ'i pooshi kama kamaanē n̄ga ndzaanē goonē da n̄ga ɛnji *duuniya. Ma unē, ma'ɛ s̄ɛr̄ɛha ahadoonē, ma'ɛ mb̄ɛz̄ɛnē ahadoonē ɛs̄ɛ. ɛts̄ɛ baarii pan̄gɛran̄jē oo'i, ɛnji n̄ga duuniyanē nuunē, pooshi kama kamaanē n̄ga ndzaanē goonē da hara ɛnji saakii. ⁴ Ya san̄jē mad̄a bii ɛndē oo'i, tē Bulusē cii k̄yā nē'wa, ɛnd̄ɛ'i ɛndē ɛs̄ɛ ɛŋki ci, tē Apoolasē cii k̄yā nē'wa, ɛntaa mb̄ɛr̄ɛ mb̄ɛr̄ɛ nē ndzaanē goonē da ɛnji duuniya ɛts̄ɛ kwa?

⁵ Wu san̄jē nē Apoolasē? Wu san̄jē nē Bulusa? Ma inē, ɛnji sl̄nē n̄ga ɛntan̄fē niinē tanē. Dagi sl̄nēkii vii unē goon̄ga. Inē patē agi sl̄nē niinē ahadoonē makē sɛtē bii ɛntan̄fē keenē d̄anē. ⁶ Ma nyi, s̄lik̄ɛr̄ɛnē l̄ɛgii nyi. Apoolasē ɛgi ma'inē aatsakii. Amma ɛntan̄fē ḡɛr̄ɛtē. ⁷ Ma ɛndē l̄ɛḡanē da ɛndē ɛḡɛ ma'inē aatsakii, ɛntaa magad̄ɛ uushi nē tii. ɛntan̄fē nē magad̄ɛ uushi, acii ci d̄ɛv̄ɛtē, ci ḡɛr̄ɛtē ɛs̄ɛ. ⁸ Pooshi kama kamaanē ahada ɛnd̄ɛtē l̄ɛgii da ɛnd̄ɛtē ɛgi ma'inē. Taa wu patē, ka luunē nē ci shikwakii. ⁹ Acii ma inē, guvii-sl̄ɛn̄ɛnyinē n̄ga ɛntan̄fē niinē. Ma unē ɛs̄ɛ, r̄ɛ n̄ga ɛntan̄fē nuunē.

Makē magh̄ɛnē ha n̄ga ɛntan̄fē nuunē ɛs̄ɛ. ¹⁰ Ma ɛntan̄fē, dē p̄w̄ap̄oon̄aakii vii ci ka nyi baaw̄ɛd̄a n̄ga d̄a dē sl̄nē. Kē ndzaa nyi makē n̄ga ɛnd̄ɛtē m̄b̄ɛe ka gh̄ɛnē kuva. Kē mbuk̄ɛpaa nyi kuv̄ɛ n̄ga'ɛ. ɛnd̄ɛ'i ɛndē a shi ka kanē aagyanēkii. Taa wu patē, wa ca n̄ḡɛr̄ɛtē han̄kalaakii n̄ga'ɛ, kaa ca ka aagyanē kuv̄ɛtsa. ¹¹ Kē uugi mbuk̄ɛ kuv̄ɛ ndzaanē, waatoo, Yeesu Alɛmasiihu. Pooshi mbuk̄ɛ ɛnd̄ɛ'i ma'ɛ. ¹² See kanē aanēkii. Ma hara ɛnja, ka kanē nē tii dē ɛndz̄ɛnē, taa dē hara tibisa, taa dē faariinē ɛtē da m̄ɛgh̄ɛr̄ɛv̄ɛnē. Hara ɛnji ɛs̄ɛ, ka kanē nē tii dē ɛnfuginē, taa dē ndz̄ad̄a, taa dē uun̄kinē. ¹³ Kadē nē sl̄nē n̄ga taa wu a baar̄ɛgi naakii na, uuseratē nē ɛntan̄fē a d̄a ḡɛŋwanē. Uuserakii nē gunē a t̄ɛb̄ɛtē sl̄nēkii, ca baar̄ɛgi pan̄gɛran̄jē tē sl̄nē n̄ga taa wu patē. ¹⁴ Mad̄a ma kaatē kii ɛndē aagyanē mambukya kuva, tē'i n̄ḡɛr̄ɛnē d̄av̄ɛ, ka upaanē nē ɛnd̄ɛkii shikwa. ¹⁵ Amma mad̄a kē ɛts̄ɛgi sl̄nē n̄ga ɛndē agi gunē, ka ɛt̄ɛɛnē nē ci ka shikwakii. Ma ci dē naakii na, ka mb̄ɛr̄ɛd̄ɛnē nē ci makē ɛnd̄ɛtē mb̄ɛr̄ɛ'ya n̄gah̄ɛ agi gunē.

¹⁶ Ya san̄jē kē shii unē oo'i *yi n̄ga ɛntan̄fē nuunē nii? Ya san̄jē kē shii unē oo'i, dē naakii nē Ma'yanē n̄ga ɛntan̄fē a ɛdzɛmuunē nii? ¹⁷ Taa wu patē saawee ka yi n̄ga ɛntan̄fē, ka saaweenē nē ɛntan̄fē ka ci naakii ɛs̄ɛ. Acii ma yi n̄ga ɛntan̄fē, malaabakii. Unē dē noonē nē boo, nē yaakii.

¹⁸ Ga taa wu agyuunē a ha'u dē naakii na. Mad̄a tē'i ɛndē ahadoonē ca hiima oo'i, tē'i ci da shiinē agi duuniyana, wa ca bwasee ka hiimatsa, ca h̄ɛt̄ɛpaa naakii na, ca ndzaa ka ɛnd̄ɛtē pooshi shii taa mi, kaa ca shii ndzaanē ka ɛnd̄ɛtē shii uushi tanyi. ¹⁹ Acii ma sɛtē ci ɛnji duuniyanē a nē makē shiinē, diik̄ɛnē nē ci akɛŋwaci ɛntan̄fē. Makē sɛtē d̄ii manaah̄ɛkii as̄ɛkē malaaba l̄ɛkalɛkatē oo'i, "Dē fyaranē n̄ga mafyara ɛnji k̄ɛs̄ɛnē ɛntan̄fē tē tii." ²⁰ Tē'i manaah̄ɛkii ɛs̄ɛ ɛtē bii, "Kē shii Slandanē oo'i, ma hiima n̄ga mafyara ɛnja, uushi zab̄ɛ." ²¹ Ci d̄ii cii kya ba koonē, ga taa wu a har̄j̄ɛtē naakii nē put̄ɛ n̄ga sl̄nē n̄ga ɛndē shiŋkinē. Acii noonē nē uushi'inē patē. ²² Taa Bulusē, taa Apoolasē, taa Keefasē, taa *duuniya, taa ɛpinē, taa ɛnt̄ɛnē, taa ɛndz̄ɛ'ya, taa aak̄ɛŋwa,

2:13 2.13 2.4; 12.10. **2:14** 2.14 1.18,23; Yooh. 3.5-12; 2 Koor. 3.14-18. **2:16** 2.16 Isaa. 40.13; Rooma 11.34.
3:1 3.1 Yooh. 16.12. **3:2** 3.2 Ibr̄ɛ 5.12-13; 1 Piita 2.2. **3:3** 3.3 1.10-11; Gal. 5.19-20. **3:4** 3.4-5 1.12. **3:6**
 3.6 Sl̄nē 18.4,11,24-28. **3:8** 3.8 4.5. **3:9** 3.9 Mat. 13.3-9; Af. 2.20-21; 1 Piita 2.4-6. **3:10** 3.10 1 Koor. 15.10.
3:11 3.11 Isaa. 28.16; Sl̄nē 4.11-12. **3:13** 3.13-15 Rooma 2.6; 2 Koor. 5.10. **3:15** 3.15 Yahu. 23. **3:16** 3.16
 6.19; Rooma 8.9,11,15; 2 Koor. 6.16; Gal. 5.25; 1 Piita 2.5. **3:18** 3.18 4.10. **3:19** 3.19 Ayh. 5.12-13; 1 Koor. 12.0.
3:20 3.20 Jab. 94.11.

patē noonē. ²³ Ma unē əsa, ɲga Aləmasiihu nuunē. Aləmasiihu naakii əsə, ɲga Əntaɲfə nē ci.

4

*Masləkee əɲji ɲga *Aləmasiihu*

¹ ɲga'ə ka ɲyi ka əɲjə a shii oo'i, ma inē, əɲji slənə ka Aləmasiihu niinē. Aacii inē ba'avə Əntaɲfə ma'umbee uushi'inaakii, keena baaba ka əɲja. ² Ma tsarə ɲga əndə slənətsa, kə dəbee ca slənə slənaakii də gooɲgaanə. ³ Taa mi patē hiimii unē agyanəki, hara əɲji ka bəzənə nē tii səkə də ɲyi, hara əɲji əsə ka dələnə nē tii də ɲyi, amma ma ɲyi, paa ɲyi ka neenə makə uushi. ɲyi ka naaki nē maa, paa ɲyi ka lagi gəɲwanə ɲga naaki nē taa kə slənɲyi ɲyi ɲga'ə taa pooshi. ⁴ Taa ɲgahi paa ɲyi shii hatē kulii nyi dəvə, patē də ha'ə əntaa ɲyi nē lagi gəɲwanə ɲga naaki nē oo'i, pooshi uushi ashiki. Əntaɲfə na lagi ka ɲyi gəɲwanə. ⁵ Acii ha'ə, pooshi difə una lagi gəɲwanə agyanə əɲji daga saa'ikii ma'ə mambu'yamə, waatoo daga Slandanə ma'ə mashimə. Ma ca, ci na ɲgiragi tē uushi'itə ma'umbeekii agi təkunə ka bərənə. Ca baarəgi paɲgəraɲ tē hiimatə a ədzəmə ənda. Ma uusərakii, ka dələnə nē Əntaɲfə də taa wu patē makə sətə dəbee ka ci.

⁶ Ndəkəɲushi'inəkya, ma wabi ɲyi uushi'itə patē agyaniinə da Apoolasə, kaa ca shii tsakənə tuunə, una nə'u dərəpə geenə, acii goona piitagii sətə nyaahə əɲji asəkə malaaba ləkələkətə, goona haɲətə noonə na putə ɲga əndə rəɲwə, una bərapaa əndə'i ənda. ⁷ Ya ha, wu saɲə dʉunətə tə ha? Ya saɲə əntaa Əntaɲfə vii ka hə patənə ɲga uushi'inə acii kwa? Madə viina, ka mi dfii cii kwa haɲətə naaku nə, ha dətə makə də ɲgeeriiku upaa ha?

⁸ Ya saɲə kə uugi unē upaa patənə ɲga sətə dəbee una upaa kwa? Kə uugi unē dʉaginə ka mawahənyinə kwa? Taa ɲgahi əntaa meeminə nuunə saɲa, kə dfii unē ɲwanjuunə kwa? Kə mwayi ɲyi una dʉa ɲwanjuunə, kaama shi zəmə ɲwanjuunə patə. ⁹ Ma cii kya nee naaki, kə geegi Əntaɲfə keenə mbəfə, inə masləkee əɲja. Ma inə, makə ɲga əɲjitə lagi əɲji ka tii gəɲwanə ɲga bələnə tə tii niinə, inə kəɲaanə akəɲwacii patənə ɲga *duuniya. Malaa'ikanyinə da patənə ɲga əɲji shiɲkinə a tsaamə tiinə, ina əntə.

¹⁰ Ma inə, makə madʉikə əɲji niinə putə ɲga Aləmasiihu. Ya saɲə mafyarakii nuunə agi ləbənə goonə da Aləmasiihu kwa? Pooshi ɲgeerənə ashinə. ¹¹ Dəɲə ənshinə agi madʉfənə da meegiirənə niinə, dəgəjinə patə nə kəjeerənə geenə, agi fəəslənə nə əɲji tiinə, pooshi yi geenə əsə. ¹² Dē ciiniinə ciina slənə makə a əntəgiinə. Madə kə dzaanii əɲji tiinə, agi dənə niinə ka tii barəkəanə. Madə cibee əɲji keenə, agi sə'watənə niinə. * ¹³ Madə wabi əndə bwaya uushi aashiinə, də ɲunyi wabənə jikə niinə ka ci. Kə ənəpaa inə ka gərədzəkə ɲga duuniya. Ca'ə əndzə'i ma'ajjinəkii niinə akəɲwacii duuniya.

¹⁴ Ma nyaahə ɲyi koonə ətsa, əntaa ka dʉavə də ayinə koonə, amma kaa nya shii paaratəginə koonə, makə moodə manjeevənaaki. ¹⁵ Taa kə upaa unē əɲji dzəgunətə koonə wabənə ɲga Aləmasiihu sabakə, rəɲwə nə dəsənuunə. ɲyi ndzaanə ka dəsənuunə agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu saa'itə kirə ɲyi koonə ɲunyi Habara.

¹⁶ Acii kii wanyinə ka kədiinə acii unē koonə nə'u dərəpaaki. ¹⁷ Putakii ha'ə, wanyinə ka sləkeenə koonə ka Timooti. Ma ca, kadashinaakii nē ci, uuzənaki əndə goongə putə ɲga Slandana. Ci na dzə ka buurətə koonə ndzaanaaki agi ləbənə ləbiinə da Aləmasiihu. Ca baarii koonə sənə cii kya dzəgunə ka əɲji taa asəkə ɲgutə Ikəliisiya taa da patə. †

¹⁸ Ma hara əɲji ahadoonə, kə haɲətə tii natii na. Ma nē tii ka nəhənə, paa ɲyi ka ənənə ka tsaamətənə tuunə ma'ə. ¹⁹ Amma madə kə luuvə Slandana, ka dzənə nē ɲyi aahoonə kədəhə. Madə kə gɲi ka, ka neenə nē ɲyi ka baawədatə marii əɲjitsə ca haɲətə natii na, əntaa wata wabənati. ‡ ²⁰ Acii ma ɲwanjuunə ɲga Əntaɲfə, paa ci ka baarə naakii nē də wabənə, amma də baawəda baarənəkii naakii na. ²¹ Gədə ɲgutə saɲə koonə? A dzə ɲyi da i uu'yanə nii, anii a banee ɲyi ka ədzəməki, nya dzə ka baariinə koonə makə sətə uu'i ɲyi tuuna?

3:22 3.22 Rooma 8.38. **3:23** 3.23 15.28; Rooma 14.7-9. **4:2** 4.2 Luka 12.42. **4:4** 4.4 Jab. 143.2. **4:5** 4.5 3.8; Jab. 139.1-12; Rooma 2.16. **4:7** 4.7 Gal. 6.3. **4:9** 4.9 Rooma 8.36; Ibr. 10.33. **4:10** 4.10-13 2 Koor. 11.23-29. **4:10** 4.10 3.18. * **4:12** 4.12 Luka 6.28; Slənə 7.60; Rooma 12.14; də ciiniinə ciina slənə: Slənə 18.3. **4:13** 4.13 ɲgəər. 3.45. **4:15** 4.15 Gal. 4.19. **4:16** 4.16 11.1; Fil. 3.17; 1 Tees. 1.6. † **4:17** 4.17 Timooti: 16.10; Slənə 16.1; 2 Koor. 1.1. ‡ **4:19** 4.19 madə kə luuvə Slandana: Slənə 18.21; Yak. 4.15. **4:20** 4.20 2.4; 15.24. **4:21** 4.21 2 Koor. 1.23; 13.10.

5

Aləhiinə ahada ənji nə'unə

¹ Kə fii nyi, tə'i hara ənji ca alə hiinə ahadoonə. Ma tsarə ngə aləhiitə maa, taa ahada ənji faara, pooshi tsarəkii ka dənə. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə fii nyi, tə'i əndə ca baa də minə ngə dii. ² Makə ha'ə ətsə, ka mi cuuna hanjətə noonə nə dīi? Ma dəbee, mabətəsəkə da nuunə. Ma əndətə slənyi sətə ahadoonə, kə dəbee ənjə a laakəgi tə ci ahadoonə.

³⁻⁴ Taa ngəahi pooshi nyi gatə ahadoonə, patə da ha'ə, davə ahadoonə nə moodəfəki. Acii ha'ə, agi ləmə ngə Slandanaamə Yeesu kə lagi nyi gəjwanə agyanə əndətə dīi tsarə slənətsa. Ma dānuunə, dzatəmə də nə. Ma'yanaaki maa, ka ndzaanə nə ci ahadoonə. Ngəgəmə əndətə də baawəda ngə Slandanaamə Yeesu, ⁵ una kavə tə ci aacii *Seetanə kaa shishinəkii a zagi dza'ə. Ma əpinaakii əsə, ca shii upaa luupaanə uusəra ngə ənyanə ngə Slandanaamə Yeesu.

⁶ Pooshi dəbee una hanjətə noonə nə makə sətə cuuna da. Kə shii unə wabənə ətə ci ənjə a ba, "Burəjanə gi'u ca aslətə mahwadə əmpunə." ⁷ Fədgimə lee tə iirə burəjaatsa ahadoona, waatoo 'waslyakəənə goonə, koona shii ndzaanə makə mahwadə əmpunə yadə burəjanə agikəya. Weewee ma unə, malaabakii nuunə, acii kə ənjki Aləmasiihu ka puta gaamə. Ma ca, makə bagatə ngirə ənji ka da də sataka ka Əntanjə agi kumənə ngə *Pasəka nə ci. ⁸ Acii ha'ə, gaama da kumənə gaamə də burooditə dīi ənji də iirə burəjanə ngə 'waslyakəənə da bwaya bwayaanə. Amma dāamə kumənə gaamə agi laabanə da goonəganə, makə sətə dīi buroodi ətə yadə burəjanə agikii malaabakii.

⁹ Ma asəkə ləkaləkataaki ngə təkəjwanə, kə nyaahə nyi koonə oo'i, goona ndzaanə da ənjitə ca aləhiinə. ¹⁰ Ma wabi nyi koonə ha'ə, əntaa agyanə ənjitə mashiimə tə Əntanjə wabi nyi, acii ma təya, tə'i ənji aləhiinə ahadatii, tə'i ənji moo uushi ngə hara ənji, tə'i mahiirənə, tə'i ənji paslə uuləminə əsə. Makə dīi ci ganə asəkə duuniya nə tii, pooshi rəgwa ngə təkəe ka noonə nə da tii. ¹¹ Amma ma wabi nyi koonə ha'ə, agyanə əndətə ca ba oo'i, əndə nə'unə nə ci, asee agi aləhiinə nə ci, taa moo uushi ngə əndə'i ənda, taa paslə uuləminə, taa jaarakənə aashi əndə'i ənda, taa əndətə ngirə sa ənvvə tə ci, taa hərənə. Ma tsarə ngə əndə nə'uutsa, goona adə asəkə kəjwə rəjwə da ci shanjə. ¹² Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, pooshi nyi da baawəda ngə lagi gəjwanə agyanətii. Agyanə ənji nə'unə makə noonə lagi nuunə gəjwanə. ¹³ Makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Lakəgimə məzə ənda ahadoonə." Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, Əntanjə ci saakii na la ka tii gəjwanə.

6

Daada gəjwanə ahada ənji nə'unə

¹ Madə tə'i əndə nə'unə da wula ngə əndə'i əndə nə'unə makə ci, iitə sanjə bwaseənəkii ka ənji ngə Əntanjə, ca kərə wulakii aakəjwacii ənjitə pooshi shii tə Əntanjəwa? ² Ya sanjə pooshi unə shii oo'i, ənji ngə Əntanjə na la gəjwanə ka ənji *duuniya kwa? Madə unə na la gəjwanə ka ənji duuniya, aa pooshi unə mbu'i bahə lagi gəjwanə ngə uuji uushi'inə kwa? ³ Mashiimuunə sanjə oo'i, amə na la gəjwanə ka malaa'ikanyinə kwa? Sakwa uushi'inə ngə duuniya dīi? ⁴ Makə ha'ə na da sanja, madə shigi mabizhinə ahadoonə, ka mi cuuna dzə ka kərə wulakii aakəjwacii ənjitə pooshi agi nə'una? ⁵ Agi dənə nuunə ayinə ka noonə na. Iitiitə daa pooshi mashi'əndə taa rəjwə ahadoonə bahə hadətəgi də mabizhinə ahadoonə ənji nə'una? ⁶ Wata madənə nə əndə nə'unə, ca dzə ka kərə wula ngə əndə nə'unə makə ci aakəjwacii gəjwanə, ənjitə mashiimə tə Əntanjə ca dzə ka la ka ci gəjwanəkii.

⁷ Makə kə kiiruunəshinə aakəjwacii gəjwanə, kə kulii unə ətsə. Ma dəbee, madə kə bəzee əndə ka səkuunə, sə'watəmə. Madə kə ali əndə rəgwa ngə əgənə tuunə, bwaseemə ka ci. Gədfə ci acii kərə əndə aakəjwacii gəjwanə. ⁸ Amma ma unə, pooshi unə agi dənə ha'ə. Acii unə də noonə nə maa, agi baazee nuunə ka səkuunə ahadoonə səgoonə, una həərəshi əsə. Ahadoonə ndzəkəjushi'inə ənji nə'unə maa, agi dənə nə tsarə ngə ətsə! ⁹ Ya sanjə pooshi unə shii oo'i, pooshi bwaya ənji ka upaa dəmənə aagi *jwanənuunə ngə Əntanjə kwa? Goona ha'u də noonə nə zabə. Ma ənji da bwaya ndzaanə, taa ənji paslə uuləminə, taa ma'aləhiinyinə, taa ənjitə ca baa da

5:1 5.1 Leew. 18.8. 5:2 5.2 6.12; 10.23. 5:3-4 5.3-4 Kwal. 2.5. 5:5 5.5 1 Tim. 1.20. 5:6 5.6 Gal. 5.9. 5:7 5.7 Shig. 12.1-15; 13.7; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19. 5:9 5.9 Mat. 18.17; 2 Tees. 3.14. 5:11 5.11 6.9-10; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.10; 2 Yooh. 10. 5:12 5.12-13 Dzək. 13.6. 6:2 6.2-3 Rooma 5.17; 2 Piita 2.4; Yahu. 6; Səniinə 1.6. 6:7 6.7 Mat. 5.39-40; Rooma 12.17.

nguyirənə makə tii, ¹⁰ taa mahiirənə, taa ənji moo uushi nga əndə'i ənda, taa ənjitə ci ənvwə a dfa tə tii anətii, taa ənji dzaana hara ənji, taa ənji luutə uushi nga hara ənji, patənə nga ənjitə ca dfa tsarə nga slənətsa, pooshi tii ka upaa rəgwa nga dəmənə aagi nwanjuunə nga Əntanfə shanjə. ¹¹ Ma nga njuke, ha'ə makə ətsə nji hara ənji goonə. Amma kə tifyagi Əntanfə koonə 'waslyakəənə goonə, ca laabagi tuunə dagi ləbənə goonə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu, dagi baawəda nga Ma'yanə nga Əntanfə gaamə əsə.

Duunətənə tə Əntanfə də shishinə

¹² Ka banə nə hara ənji ahadoonə oo'i, tə'i tii da rəgwa nga dfa taa ngutə uushi. Ha'ə makə ətsa, amma əntaa uushi'inə patə ca tsakə ənda. Ma nyi, ka banə nə nyi, tə'i nyi da rəgwa nga slənə taa mi patə. Amma paa nyi ka bwaseenə kaa taa mi a kavə tə nyi aakənjwa. ¹³ Hara ənji, ka banə nə tii, ma kapaa Əntanfə zəma, ka səka. Ka zəmə dfii Əntanfə səkə əsə. Ha'ə makə ətsa. Amma ka zamaginə nə Əntanfə də səkə tii da zəmə patə. Ma shishinə, pooshi Əntanfə dfii kaamə tə ci ka aləhiinə. Amma, ma dfii ci kaamə shishinə, kaama slənə ka Slandanə də ci, Slandanə a tsakə tə shishinaamə əsə. ¹⁴ Makə sətə madfə Əntanfə ka Slandana agi maməətə ənja, ha'ə nii kəya madfə kaamə də baawədaakii əsə.

¹⁵ Kə shii unə, ma shishinuunə, purəjanə nga shishinə nga *Aləmasiihu nə ci. Ya əna, kə dəbee əndə a ngərə purəjanə nga shishinə nga Aləmasiihu, ca gənjutəgi da nga badawa nga minə nii? Pooshi ka danə shanjə! ¹⁶ Ya sanə pooshi unə shii oo'i, ma əndətə ngirə shishinəkii, ca gənjutəgi da nga badawa nga mina, kə ndzaa tii shishinə rəjwə kwa? Aci tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Tii bəra'i, ka ndzaanə nə tii shishinə rəjwə." ¹⁷ Amma ma əndətə gənjutə də naakii nə da Slandana, kə ndzaa ci malaabakii də Ma'yanəakii.

¹⁸ Makə dfii ha'ə, bwaseemə ka aləhiinə. Patənə nga hara 'waslyakəənə, pooshi ka uree ka shishinə nga ənda. Amma ma aləhiinə, ka patənə nga shishinə cii kəya dfa 'waslyakəənə. ¹⁹ Ya sanə pooshi unə shii oo'i, yi nga Malaaba Ma'yanə nə shishinuunə kwa? Ma Malaaba Ma'yaatə ashuunə, Əntanfə vii koonə. Əntaa noonə səgoonə nə shishinuunə, amma nga Əntanfə. ²⁰ Də uushi dzabanə pəri ci tuunə. Aci ha'ə, wa shishinuunə a ndzaanə malaabakii, koonə shii vii də dūunuunə ka Əntanfə.

7

Wabənə agyanə ngərəshinə

¹ Yoo, wiinə jikəvənaaki agyanə wabəənə nyaahoonə. Madfa kə bii əndə, paa ci ka ngərə minə shanjə, ci palee də ngə'əənə. ² Amma acii goona dzəgərə aagi aləhiinə, wa ngurə a ngərə minə. Minə əsa, wa kya ngərə ngura. ³ Ga ngurə a ənslə'wa də shishinəkii ka minaakii. Ha'ə nə minə əsə, ga kya ənslə'wa də shishinətə ka ngurii.

⁴ Aci ngurə nə slanda shishinə nga minə. Ha'ə nə shishinə nga ngurə əsə, minə nə slandakii. ⁵ Goona taanashi də shishinuunə, madfaamə unə kə luuvə ahadoonə nga saa'i gi'u agyanəkii, koonə shii kavə nuunə ka dfa də'wa. Ma daaba'əkii, unə ənə ka gunjənə goonə makə nga njuke əsə koonə mbee ka kaka'atə noonə na. Də ha'ə gatsəgi nuunə tə təbənə nga *Seetanə tuunə.

⁶ Ma agi wabəətsə bii nyi koonə, pooshi nyi bii tyasə see a dfoonə ha'ə, amma banə tanə cii kya ba koonə. ⁷ Ma mwayi nya, a ndzaa unə patə makə naaki. Amma taa wu patə tə'i ci da naakii wiinə ətə vii Əntanfə ka ci pamə. Aci əndə'i ənda, ka mbeənə nə ci ka ndzaanə daanəkii, amma ma əndə'i əndə, paa ci ka mbeənə.

⁸ Wiinə sənə cii kya ba ka ənjitə pooshi ngirə minə taa ngərə ngura, da ka mooryafinə. Madfa kə ndzaa tii yadə ngərəshinə makə naaki, ci palee. ⁹ Amma madfa pooshi tii ka mbee ka kaka'agi natii na, wa təya ngərəshi. Gədfə ci acii hənənə nga suuna nga shishinə a ədzəmətii.

¹⁰ Wiinə sənə cii kya ba ka ənjitə ngirəshi. Əntaa banaaki, amma bariya nga Slandana. Ma minə, ga kya təkə da ngurii. ¹¹ Amma madfa kə tikə tii, ga kya ngərə əndə'i ngura. Mbu'u ka ənənə nə tii ka naranə da ngurii. Ha'ə əsə, ga ngura a lakəgi minaakii.

6:9 6.9-10 15.50; Gal. 5.19-21. 6:11 6.11 Tit. 3.3-7; Ibr. 9.14; 1 Yoo. 1.7. 6:12 6.12 8.9; 10.23; Gal. 5.13; 1 Piita 2.16. 6:13 6.13 Mat. 15.17-19; 1 Tees. 4.3. 6:14 6.14 15.15,20; Rooma 6.4; 8.11; 2 Koor. 4.14. 6:15 6.15 12.27. 6:16 6.16 'Wat. 2.24; Mat. 19.5; Af. 5.31. 6:17 6.17 Yoo. 17.21-23; Rooma 8.9-11; 2 Koor. 3.17-18; Gal. 2.20. 6:19 6.19 3.16. 6:20 6.20 7.23; Rooma 13.14; 1 Piita 1.18-19. 7:2 7.2 1 Tees. 4.3-4. 7:3 7.3 Af. 5.21-29. 7:7 7.7 Mat. 19.11-12; 1 Koor. 12.11. 7:9 7.9 1 Tim. 5.14. 7:10 7.10-11 Mat. 5.32; 19.9.

¹² Wiinē sōnē cii kya ba ka hara ɔnji nyi saaki dē maki, ɔntaa Slandana. Madā ma minē ŋga ɔndē nē'unē, madā ɔntaa ɔndē nē'unē nē ki, amma kē luuvē ki ndzaanē gakkii, ga ca lakēgi tē ki. ¹³ Ha'ē nē minē ɔsē, madā ma ŋgurii, ɔntaa ɔndē nē'unē nē ci, amma kē luuvē ci ndzaanē da ki, ga kya alē rēgwa ŋga tēkənati. ¹⁴ Ma bii nyi ha'ē, acii taa ŋgahi pooshi ŋgurii agi nē'unē, patē da ha'ē kē luuvē ɔntaŋfē tē ci putē ŋga minaakii. Ha'ē nē minē ɔsē. Taa ŋgahi paa ki agi nē'unē, patē da ha'ē kē luuvē ɔntaŋfē tē ki putē ŋga ŋgurii. Maci pooshi ha'ē, kadā pooshi manjeevənati ka ndzaanē ka ɔnji ŋga ɔntaŋfē. Amma putē ŋga ɔtsē ha'ē, kē ŋgirē ɔntaŋfē tē tii ka manjeevənakii. ¹⁵ Amma madā kē mwayi minē taa ŋgura ɔtē pooshi agi nē'unē tēkənē da ɔndē nē'unē, wa tēya təkē. Madā kē dī ha'ē, pooshi ɔndē nē'uwtsē taŋgi bariya. Amma ka ndzaanē jamē 'wii ɔntaŋfē taamē. * ¹⁶ Unē makinē ɔnji nē'unē, buurētēmē ŋga'ē. Mbu'u taa daci unē nē ŋguyirənē goonē a upaa luupaanē. Unē ŋguyirənē ɔnji nē'unē ɔsē, buurētēmē ŋga'ē. Mbu'u taa daci unē nē makinē goonē a upaa luupaanē.

Ndzaanē ŋga ɔndē makē sētē 'wii ɔntaŋfē tē ci

¹⁷ Ma sētē palee, wa ɔndē a slōnē makē sētē vii ɔntaŋfē ka ci baawēda ŋga slōnōnē. Wa ca ndzaanē saakii makē sētē nji ci saa'itē 'wii ɔntaŋfē tē ci. Ha'ē cii kya dzegunē ka ɔnji taa ɔsəkē ŋgutē Ikeliisiya. ¹⁸ Madā tē'i ɔndē *ryaminii daga ɔntaŋfē ma'ē ma'wamē tē ci, madā kē 'wii ɔntaŋfē tē ci, ga ca alē ɔndzēgi baavē ŋga ryaminanē ashikii. Madā tē'i ɔndē ɔsē ɔtē 'wii ɔntaŋfē paa ci ryaminii, wa ca ndzaanē saakii ha'ē, ga ca ryamina. ¹⁹ Acii pooshi kama kamaanē ahada maryamina ɔnda da ɔndētē pooshi ryaminii akəŋwacii ɔntaŋfē. Amma nē'u bariya ŋga ɔntaŋfē nē uushi. ²⁰ Taa wu patē, wa ca ndzaanē makē ɔtē nji ci saa'itē 'wii ɔntaŋfē tē ci. ²¹ Madā mava nē ɔndē saa'itē 'wii ɔntaŋfē tē ci, ga ca buurē agyanəkii. Amma madā kē upaa ci rēgwa ŋga ndzaanē ka dimwa, wa ca dā ha'ē. ²² Ma bii nyi ɔtsa, acii ma mavatē 'wii ɔntaŋfē tē ci, kē ndzaa ci ka dimwa putē ŋga lēbənāakii da Slandana. Ha'ē nē dimwatē 'wii ɔntaŋfē tē ci ɔsē, kē ndzaa ci ka mava ŋga Slandana. ²³ Dē uushi dzabanjē pərii ɔntaŋfē tuunē. Goona ɔnyagərē dē noonē nē ka maviinē ŋga ɔnja. ²⁴ Acii ha'ē, ndzəkəŋjushi'inəkya, taa wu patē, wa ca ndzaanē akəŋwacii ɔntaŋfē makē sētē 'wii ɔntaŋfē tē ci.

Wabənē agyanē ɔnjitē pooshi sha ŋgirəshē da mooryafinē

²⁵ Ma agyanē ɔnjitē ma'ē matəkətēmē ŋgərəshinē ɔsē, wiinē sōnē cii kya ba. Pooshi uushi bii Slandanē ka nyi agyanəkii, amma ka banē nē nyi koonē naaki hiima, makē dīi ci, pwapoonē ŋga Slandanē kavē tē nyi ka ndzaanē ka ɔndē goonjga. ²⁶ Ma hiimaaki, madā ndzaa ɔndē daanəkii yadē ŋgərəshinē, ci palee. Ma bii nyi ɔtsē ha'ē, acii tē'i cibənyinē laŋē ci ɔnjē a sa ŋga ɔna. ²⁷ Ma ɔndētē ŋgirē minē, ga ca kaaree ka miita. Ma ɔndētē pooshi sha tēbētē ŋgərē minē, ga ca ŋgərē. ²⁸ Amma taa ŋgahi kē bii nyi ha'ē, madā kē ŋgirē ɔndē minē, paa ci dīi 'waslyakəənē. Madā ŋgirē kadēmē ŋgura ɔsē, paa ki dīi 'waslyakəənē. Amma shiimē ɔo'i, tē'i uushi'inē laŋē ca la tē ɔnjitē ŋgirəshi. Ci bii nyi naaki gədē ndzaanē yadē ŋgərəshinē, acii ga tsarē ŋga uushi'iitē a lii tē ɔnda.

²⁹ Ndzəkəŋjushi'inəkya, wiinē sōnē cii kya moo banē koonē. Ma saa'itsa, kē uugi mbəshanē kədēhē. Acii ha'ē, ma ɔnjitē da makinē, wa tēya ndzaanē makē pooshi makinē atsatii. ³⁰ Ma ɔnji tuunē, wa tēya dā makē ɔntaa ka maβētē səkē nē tii. Ma ɔnji ŋusənē, wa tēya dā makē ɔntaa ka manjushinē nē tii. Ma ɔnji dərē dē uushi'inē ɔsē, wa tēya ndzaanē makē pooshi sētē irē tii shi aaciitii. ³¹ Ma ɔnji dā slōnē ganē a duuniya, wa tēya ndzaanē makē pooshi sē ŋga d'anatii ganē a duuniya. Acii ma duuniyana, pooshi ma'ē laŋē kaa ca uudē.

³² Ŋga'ē ka nyi koonā ndzaanē yadē buurē uushi'inē. Ma ɔndētē pooshi sha ŋgirē minē, aagi slōnē ka Slandanē kavē ci naakii na. Gazhi'waanaakii patē kaa ca uudagi səkē ŋga Slandana. ³³ Amma ma ɔndētē ŋgirē minē, aagi slōnōnē ka *duuniya kavē ci naakii na, kaa ca shii uudagi səkē ŋga mināakii. ³⁴ Acii ha'ē kē tikē hiimaakii bəra'i. Ma miitē pooshi ŋgirē ŋgura taa kadēma, kē kavē ki natē nē aagi slōnē ka Slandana, kaa kya shii ndzaanē malaabakii camē akəŋwacii Slandana. Amma ma miitē ŋgirē ŋgura, kē kavē ki natē nē aagi slōnōnē ka duuniya, kaa kya shii uudagi dē səkē ŋga ŋgurii.

* **7:14** 7.14 Rooma 11.16. **7:15** 7.15 ka ndzaanē jamē: 14.33; Rooma 12.18; 14.19; 2 Koor. 13.11; Kwal. 3.15; Ibar. 12.14. **7:16** 7.16 1 Piita 3.1. **7:18** 7.18 Gal. 5.1. **7:19** 7.19 Rooma 2.25-29; Gal. 5.6. **7:22** 7.22 Af. 6.6; Filiim. 16; 1 Piita 2.16. **7:23** 7.23 6.20. **7:25** 7.25 1 Tim. 1.12-14. **7:26** 7.26 Irim. 16.1-4; Slōna 14.22; 1 Tees. 1.6; 3.3-4. **7:28** 7.28 Luka 21.23. **7:29** 7.29-31 Rooma 13.11-13; 1 Piita 4.7; Fil. 4.5. **7:31** 7.31 1 Yooh. 2.17. **7:33** 7.33 Luka 14.20.

³⁵ Ma bii nyi koonə ətsa, n̄ga'ə ka nyi nə tsakənə tuunə, əntaa tənjanə cii kya tənja tuunə. Acii n̄ga'ə ka nyi koonə slənə sətə dībə ka rəgwakii, una wəgi noonə nə ka slənənə ka Slandanə də ədzəmə rəjwə.

³⁶ Madā tə'i əndə ghə'i madanə, amma təya nara da madanaakii oo'i, paa tii ka n̄gərəshinə ma'ə, ka d'anə n̄ga'ə. Amma madā kə tsaamətə n̄gurii oo'i, paa ci na kaka'atə naakii na, wa ca n̄gərə tə ki makə sətə mwayi ci, paa ci dīi 'waslyakəənə. ³⁷ Amma maa əndə ci saakii dīi aniyaakii n̄ga banə oo'i, paa ci ka n̄gərənə tə ki ma'ə, madā kə kaka'atə ci shishinəkii əsə, n̄ga'ə nə sətə dīi ci, wa təya ndzaanə daanətii yadə n̄gərəshinə. ³⁸ Makə ha'ə əna, ma əndətə n̄gərə minə, kə dīi ci n̄ga'ə. Amma əndətə pooshi n̄gərə minə shanjə palee.

³⁹ Ma miitə ma'ə n̄gurii ka əpinə, pooshi ki da rəgwa n̄ga n̄gərə əndə'i. Amma madā kə əntəgi n̄gurii, tə'i ki da rəgwa n̄ga n̄gərə n̄gurətə kadefesəkə ka ki, madā əndə nə'unə nə ci. ⁴⁰ Ma agi hiimaaki naaki, madā kə ndzaa ki sətə yadə n̄gərə n̄gurə ma'ə, gəfə ci na palee ka ki dē n̄ga'əənə. Ma nəhənəki, ma hiimatə dīi nyi, dagi Ma'yanə n̄ga Əntanjə shigi.

8

Wabənə agyanə zəmətə dīi ənji ka uuləminə

¹ Ma agyanə luutə ci ənjə a la uuraakii ka uuləminə, wiinə sənə cii kya jikəvə koonə. Kə shii amə, ma patənə gaamə, tə'i amə da shiinə. Amma ma shiitsa, ci ca kavə əndə ka hanjətə naakii na. Amma ma sətə ca tsakə ənja, uufənə. * ² Taa wu patə n̄gərə naakii nə makə kə shii ci uushi'inə, ca'ə əndzə'i ma'ə ci mashiimə sətə dəbee ca shii. ³ Amma ma əndətə uu'i tə Əntanjə, kə ndzaa ci ka uuzənə n̄ga Əntanjə ətsa.

⁴ Ma agyanə luutə lii ənji uuraakii ka uuləminə, kə shii amə, ma uuləminə, pooshi əpinə amatii. Kə shii amə əsə, rəjwə dyanə nə Əntanjə. ⁵ Tə'i uushi'inə lanjə agintanjə taa anə hanyinə ətə ci ənjə a paslə tə tii. Taa n̄gahi tə'i tii lanjə, ⁶ patə da ha'ə, ma kaamə, rəjwə dyanə nə Əntanjə. Dəsənaamə nə ci. Ci tagii patənə n̄ga uushi'inə, naakii naamə. Rəjwə dyanə nə Slandanə əsə, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Daciikii tagii patənə n̄ga uushi'inə. Daciikii əsə ndzaa amə da əpinə amaamə.

⁷ Amma əntaa patənə n̄ga ənji shii ha'ə. Ca'ə əndzə'i tə'i hara ənji sənəavə ka tii nə haala n̄ga uuləminə. Agi adənə nə tii luutə ci təya nēe ka uuləminə lii ənji. Ma təya, ma'ə vii goonjatii madamə n̄geerənə. Ma ci təya nēe, makə kə ajjinətə zəməkii tə tii.

⁸ Ma amə, kə shii amə oo'i, pooshi uushi ci zəmə a tsakə kaamə akənjwacii Əntanjə shanjə. Tada kə zhimaamə, pooshi uushi cii kəya tsakə kaamə. Ha'ə əsə, tada kə bwasee amə ka adə zəməkii, pooshi uushi cii kəya galee ashaamə.

⁹ Ma unə ətsə shii oo'i, kə vii Əntanjə kaamə rəgwa n̄ga adə taa n̄gutə zəma, see a dōonə hanjəla, acii goona ndzaa ka faara pu'unə n̄ga ənjitə ma'ə vii goonjatii madamə n̄geerənə. ¹⁰ Acii ma tsarə n̄ga əndətsa, madā kə nēe ci ka hə əndətə shii uushi'inə dasə asəkə kuvə uuləma, ha adə luu n̄ga uuləma, ka kavənə nə hə tə ci ka adə tsarə luukii əsə. ¹¹ Ma tsarə n̄ga əndətə ma'ə vii goonjaakii madamə n̄geerənə, ka zanə nə ci putə n̄ga shiinaaku. Ma əndətsa, ndzəkənju nə ci, da i ka putaakii ənji Aləmasiihu, amma wahətə kə kavə tə ci ka kulanə. ¹² Də madfēe ka ma'yanə n̄ga ndzəkənjusti'inə ətə ma'ə madamə n̄geerənə agi vii goonjatii, cuuna dā 'waslyakəənə. Ma ətsa, ka Aləmasiihu cuuna dā. ¹³ Acii ha'ə, madā luu ca kavə tə ndzəkənjusti'ee kaa ca kula, paa nyi ka adə luukii ma'ə shanjə, acii ga nya kavə tə ci ka kulanə.

9

*Sətə dəbee ka masləkee ənji n̄ga Yeesu *Aləmasiihu*

¹ Ma nyi, dimwa nə nyi, masləkee əndə n̄ga Aləmasiihu nə nyi. Kə nēe nyi ka Yeesu Slandanaamə də ginəki. Unə əsə nə bwatyatə upaa nyi agi slənəaki ka Slandana. Anii əntaa ha'ə? ² Taa pooshi hara ənji luuvə oo'i, masləkee əndə nə nyi, amma ma unə, kə shii unə oo'i, masləkee əndə nə nyi. Acii unə nə sətə baarii oo'i, masləkee əndə nə nyi tanyi putə n̄ga ləbənə goonə da Slandanaamə.

³ Wiinə sənə jikəvənəki ka ənji wabə tə nyi. ⁴ Ya sanjə pooshi dəbə ənjə a vii keenə zəmə da sə n̄ga sanə putə n̄ga slənə geenə kwa? ⁵ Ya sanjə pooshi nyi da rəgwa

7:39 7.39 Rooma 7.2-3. **8:1** 8.1-13 Rooma 14.1-15.6. * **8:1** 8.1 Slənə 15.29; Rooma 12.16; uufənə ca tsakə ənja: 13.1-7; 14.1; 16.14; Yooh. 13.34; Rooma 15.1-2; 2 Koor. 8.7-8,24; Gal. 6.10; Af. 5.2. **8:3** 8.3 13.12; Gal. 4.9. **8:4** 8.4 10.19-20; Dzək. 4.35,39; 6.4-5; Gal. 4.8-9. **8:6** 8.6 12.5-6; Yooh. 1.3-4; Af. 4.5-6; Kwal. 1.16. **8:7** 8.7-12. 10.23-33. **8:8** 8.8-9 Rooma 14.13,15,17,21; Gal. 5.13. **9:1** 9.1-2 4.9,15; 15.8-10; 2 Koor. 2.14-17; 3.1-3; 5.18-20; 10.7-8,13; 11.5,13; 12.11-13; Gal. 1.1. **9:4** 9.4 Luka 10.7-8; Mat. 10.10.

nga ngərə minə, nya palə ka wiigi'inə da i ki kwa? ina dā makə sətə ci i Piita* da hara masləkəe ɛnji da ndzəkəŋushi'inə nga Slandanaamə a dā kwa? ⁶ Anii see inə da Barənaba saŋə nə slənənə də ciiniinə, keena shii upaa də zəmə aameena? ⁷ Wu saŋə nə soojatə pooshi ɛnji agi vii ka ci shikwaakəya? Wu saŋə nə moozatə pooshi ka adə poo nga ɛnfwə gakkii asəkə ra? Wu ɛsə nə magəratə pooshi ka sa 'wanə nga dabiinaakəya?

⁸ Ma uushi'iitə cii kya ba, ɛntaa də hiima nga ɛndə shiŋkinə cii kya ba. Tə'i manaahəkii maa, asəkə ləkələkətə nga Muusa, ⁹ ɛtə bii ca, "Goona anagi ma nga la ca slənə koonə asəkə rə." Ya ɛna, agyanə liinə nə ɛntanfə ka wabənə kwa? ¹⁰ Ma ɛtsə patə, agyaniinə cii kəya wabə. Puta geenə nyaahə ci ɛtsə ha'ə. Acii ma ɛndə budənə da ɛndə slənə cifanə, kə dibə təya ka nə nga upaa uushi davə asəkə rə. ¹¹ Makə kə ləgaviinə koonə slikerənə nga Malaaba Ma'yanə aa ɛdzəmuunə, ɛntaa madəbəkii unə kə ki'i keenə də vii keenə sətə ciina kavə aameenə kwa? ¹² Makə dīi ci kə luuvuunə vii ka hara ɛnji sətə dəbēe, weewee keenə dəbēe una 'watagi vii uushi'iitə.

Taa ngahi ha'ə makə ɛtsə dəbēe una dā keenə, amma pooshi inə kədii koona tsakə tiinə ha'ə. Kə sə'watiinə patənə nga mabuurəna kaa Njunyi Habara agyanə Aləmasiihu a shii dzənə aakəŋwa aakəŋwa. ¹³ Amma ga ca zaanə koonə oo'i, ma ɛnjitə ca slənə asəkə yi nga ɛntanfə, agi sətə ci ɛnjə a kərə aadəvə aasii ci təya upaa zəmatii. Ha'ə ɛsə nə ɛnjitə ca slənə agyanə ha nga dā sataka. Agi sətə dīi ɛnji də sataka ci təya ngərəgi natii zəma. ¹⁴ Ha'ə ɛsə dīi bii Slandanaamə, ɛŋki ci, ma ɛndətə ca dā slənə nga Njunyi Habara, dagikii upaanəkii zəmaakii.

¹⁵ Taa ngahi ha'ə makə ɛtsa, pooshi nyi kədii acii taa wu. Ma cii kya naahə koonə ha'ə, ɛntaa koona vii ka nyi sətə dibə. Gədfə ɛntənə ɛŋki nyi acii dānə ha'ə makə ɛtsa, acii paa nyi ka uudənə kaa sətə cii kya dəlāgi a ndzaanə ka uushi zabə. ¹⁶ Pooshi waaza Njunyi Habara ka kavənə tə nyi kaa nya dəlāgi, acii ma ɛtsa, kə ndzaa ka nyi tyasə see maa waazii nyi. Kə kulii agyanəki madə paa nyi waazii Njunyi Habara! ¹⁷ Maci ma cii kya dā slənətsə də moonə nga moodəfəki saakii, kadā ka upaanə nə nyi ki'ikii. Amma slənə nga tyasə cii kya dā, acii ɛntanfə ba'avə slənəkii aaciiki. ¹⁸ Ngutə shikwa cii kya upana? Ma shikwaaki, waaza Njunyi Habara ka ɛnji nga zabə yadə ki'ikii. Pooshi nyi agi ləgwa sətə dibə ɛnjə a vii ka nyi acii ɛnja.

¹⁹ Ma nyi, dimwa nə nyi, ɛntaa mava. Patə da ha'ə, kə kavə nyi naaki nə kaa nya ndzaa ka mava, kaa nya shii upaa də ɛnji laŋə. ²⁰ Ma nyi ahada *Yahudiinə, kə dīi nyi makə sətə ci təya dā, kaa nya shii ɛlyatənə də tii. Ma nyi ahada ɛnjitə dīi *bariya anətii ɛsə, kə ndzaa nyi ahadatii makə da i bariya anəki nə nyi makə natii, taa ngahi pooshi. Amma ma ndzaa nyi ha'ə ahadatii, kaa nya shii ɛlyaginə də tii. ²¹ Ha'ə ɛsə, nyi ahada ɛnjitə pooshi shii bariya, kə ndzaa nyi ahadatii makə pooshi nyi shii bariya, kaa nya shii ɛlyaginə də tii. Pooshi ɛtsə baarii makə pooshi nyi agi nə'u bariya nga ɛntanfə. Acii agi nə'u bariya nga Aləmasiihu nə nyi. ²² Weewee geegi nyi ka vii goonŋaaki makə ma'ə madfamə ngeerənə ahada ɛnjitə ma'ə vii goonŋatii madfamə ngeerənə, kaa nya shii ɛlyaginə də tii. Taa ngutə tsarə nga ndzaanə patə gi nyi ka la ɛnja, kə ndzaa nyi makə natii, kaa nya shii luupaa də hara ɛnji agitii taa də iitə patə. ²³ Uushi'iitə cii kya dā patə, putə nga Njunyi Habara cii kya dā ha'ə, kaa nya shii upaa də shikwatə nə ɛnjə a upaa agikii da i nyi.

²⁴ Kə shii unə, ma agi laamə nga huyinə, ɛnji laŋə ca laamə, amma ɛndə rəŋwə tanə nə upaa shikwa. Acii ha'ə dāmə gazhi'waanə nga huyinə, koona shii upaa də shikwa.

²⁵ Taa wu patə bii ka dānə nə ci laamə nga huyinə, ka hadaginə nə ci də shishinəkii nga'ə, kaa shishinəkii a ndzaanə ndalə. Ma cii kəya dā ha'ə, kaa ca shii upaa də shikwa. Ma tsarə nga shikwatə cii kəya alə, ka saawaginə. Amma ma ɛnə caama alə, pooshi ka saawanə shaŋə ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²⁶ Ma nyi, gəŋə cii kya huyi ca'ə ka muudinə. Ha'ə ɛsə ma nyi, ɛntaa ɛndətə ca dā mavutə zabə agi mədəfə nə nyi. ²⁷ Kə luuvə nyi sa taa ngutə tsarə nga cifa, kaa shishinəki a ndzaanə matasəkakii taa ka ngutə rəgwa. Ma nyi ɛnə ca waaza Njunyi Habara ka hara ɛnja, ma cii kya dā ha'ə, acii ga nya kulii a rəgwa.

* **9:5** 9.5 Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə ci ɛnjə a 'wa də Piita. † **9:6** 9.6 Barənaba: Slənə 4.36; 11.22-26; slənənə də ciina ka upaa də zəma: Slənə 18.3. **9:9** 9.9 Dzək. 25.4; 1 Koor. 10.11; 1 Tim. 5.18. **9:11** 9.11 9.4; Rooma 15.27; Gal. 6.6. **9:12** 9.12 Slənə 20.34-35; 2 Koor. 11.9. **9:13** 9.13 Baan. 18.8-19. **9:14** 9.14 9.4. **9:15** 9.15 Slənə 18.3. **9:16** 9.16 Irim. 20.9. **9:17** 9.17 4.1. **9:19** 9.19-22 10.23-24,32-33; Rooma 15.1. **9:19** 9.19 Mat. 20.26-27. **9:20** 9.20 Slənə 16.3; 21.20-26. **9:21** 9.21 Gal. 2.3-4. **9:22** 9.22 Rooma 1.13; 2 Koor. 5.11; 11.29. **9:24** 9.24-25 Fil. 3.12-14; 2 Tim. 2.4-6; 4.7-8; Yak. 1.12; 1 Piita 5.4; Səniinə 2.10. **9:27** 9.27 Rooma 8.13; 13.14.

10

Wabənə agyanə uuləminə

¹ Ndzəkəŋuushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi una shii sətə slənyi də dzədzəshii'inaamə saa'itə təya palə agi bilinə. Kurabiinə nja kaka'ə tē tii patə. Patənati tənəgi mađuunə gəra, pooshi taa mi uree ka tii. ² Patənati upaa bapətisəma ŋga kurabiinə da ŋga uunəva kaa təya ndzaa ka əŋji nə'unə tē Muusa. ³ Patənati əsə, kə agi tii zəmətə shi dadagyə.

⁴ Patənati əsə, kə sii tii ma'iitə shi dadagyə. Aci kə sii tii ma'iitə əja ashi faaratə vii Əntanfə ka tii. Ma faaratə nja dzə atsati, ci nə Aləmasiihu. ⁵ Patə da ha'ə laŋənati pooshi slənati kadəesəkə ka Əntanfə. Putakii ha'ə laŋənati, kə mətətəgi tii agi bilinə.

⁶ Ma ətsə patə, wabənə cii kəya wabə kaamə, acii ga bwaya uushi'inə a kadəesəkə kaamə makə natii. ⁷ Goona ndzaa ka əŋji paslə uuləminə makə ŋga hara ənjatii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Kə ndzaa əŋji ka zəma, təya saasa ənvwa, təya madə ka uudzənə ka uuləminə." ⁸ Goona aləhiinə makə ŋga hara ənjatii. Agi uusəra rəŋwə əŋji dəbu'u pupusərə aji makkə zamagi Əntanfə də tii. ⁹ Gaama təbətə Slandanaamə makə sətə dīi hara ənjatii. Wata rəhunə a zamagi də tii dza'ə. ¹⁰ Gaama ŋgərə mə makə sətə dīi hara ənjatii. Wata malaalikətə ca bəələ əŋji a zamagi də tii.

¹¹ Ma uushi'iitə slənyi də tii patə, wabənə cii kəya wabə ka ənja. Ma naahəpaa əŋji əsə, ka wabəginə kaamə, acii amə nə əŋji ŋga muudinə ŋga saa'i. ¹² Aci ha'ə, taa wu patə nyihə makə ndihə nə ci, wa ca nəhə naakii na, acii ga ca kulii. ¹³ Patənə ŋga təbətə ca la tuunə, mbərə mbərə nə ci da ətə ca la taa tə ŋgutə ənda. Amma ma Əntanfə, əndə goonə nə ci, paa ci ka luuvənə kaa təbənə ətə palee ka ŋgeerii unə a la tuunə. Madə kə lii təbənə tuunə, ka viinə nə ci koonə ŋgeerənə koonə kəŋaanə ndihə, koonə shii upaa rəgwa ŋga sə'watənə.

¹⁴ Aci ha'ə kadashinyinaakya, bwaseemə ka paaslə uuləminə. ¹⁵ Ma unə, əŋji paarətə də uushi'inə nuunə, ka mbeənə nuunə ka ləginə unə də noonə nə oo'i, ma sənə cii kya ba, goonə tanyii. ¹⁶ Ma kwaləkətə caama slənəgi saa'itə ama zəmə əndzanə ŋga Slandana, agi kuyiriinə naamə tē Əntanfə putakii. Ma amə sagi də kwaləkəkii əsə, ləbənə caama ləbə agi idənə ŋga Aləmasiihu. Ha'ə əsə nə burooditə caama baatə, ama adə. Ləbənə caama ləbə agi shishinə ŋga Aləmasiihu. ¹⁷ Makə dīi ci masləhə rəŋwə nə buroodi, taa ŋgahi laŋə naamə, amma rəŋwə naamə, acii masləhətə rəŋwə ha'ə caama adə əsə.

¹⁸ Buurətəmə alə'aada ŋga *Yahudiinə əsə. Ma əŋjitə ca adə luutə ci əŋjə a dā də satakətə ka Əntanfə, agi ndzaanə nə tii ləbə da Əntanfə. ¹⁹ Mi cii kya moo banə əna? Uuləmə nə əndə'i uushi nii, anii zəmətə ci əŋjə a vii ka ca? Pooshi. ²⁰ Ma sətə cii kya moo banə, ma sətə ci əŋji faara a dā satakakii, ka ginaajinyinə ci təya dā, əntaa ka Əntanfə. Ma nyi, paa nyi ka moonə una ndzaanə ka hakii da ginaajinyinə.

²¹ Ya saŋə iitə mbee nuunə ka zəmə əndzanə ŋga Slandana, una ənəgərə ka zəmə ŋga ginaajinyinə əsa? Pooshi unə ka ndzaanə ka hakii da ginaajinyinə əsə. ²² Ya saŋə ŋga'ə koonə nə kavənə tē Slandanə kaa ca sərəhə kwa? Anii ma naamə ka nəhənə, kə palee amə ka ci dē ŋgeerəna?

²³ Ka banə nə hara əŋji ahadoonə oo'i, tē'i amə da rəgwa ŋga dā taa ŋgutə uushi. Ha'ə makə ətsa. Amma əntaa uushi'inə patə ca tsakə ənda. Tə'i amə da rəgwa ŋga slənə patənə ŋga uushi, amma əntaa patənə ŋga uushi ca kərə əŋji aakəŋwa. ²⁴ Ga taa wu a slənə wata sətə ca tsakə tē ci, ci daanəkii, amma, wa ca slənə sətə ca tsakə tē hara ənja.

²⁵ Tə'i unə da rəgwa ŋga dərə taa ŋgutə tsarə ŋga ləwə a luuma, una tsəbə. Goona kavə ma'yanə goonə ka buurənə taa dama shi ləwəkii. ²⁶ Aci tē'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə, ətə bii ci, "Hanyinə da patənə ŋga sətə asəkətə, ŋga Slandanə patə." ²⁷ Madə kə 'wii əndətə əntaa əndə nə'unə nə ci tē hə ka zəma, madə kə kadəesəkə ka hə nə dzənə, duu, zəmuu patənə ŋga sətə vii ci ka hə. Ga ha kavə ma'yanəku ka buurənə taa dama shi zəməkii. ²⁸ Amma madə kə bii əndə'i əndə ka hə oo'i, ma ləwətsa, ka uuləmə lii əŋji, ga ha adə ma'ə. Ma bii nyi ətsa, putaakii kaa

10:1 10.1 Shig. 13.21; 14.21-29. **10:3** 10.3 Shig. 16.13-35; Dzak. 8.3; Jab. 78.24-25. **10:4** 10.4 Shig. 17.6; Jab. 78.15. **10:5** 10.5 Baan. 14.29-30; Jab. 78.31; Ibər. 3.17; Yahu. 5. **10:6** 10.6 Baan. 11.4,34; Jab. 106.14. **10:7** 10.7 Shig. 32.6. **10:8** 10.8 Baan. 25.1-9. **10:9** 10.9 Baan. 21.5-6. **10:10** 10.10 Baan. 14.2,36; 17.6-15; Jab. 106.25-27; Ibər. 3.17-18. **10:11** 10.11 7.29-31; Rooma 15.4. **10:12** 10.12 Gal. 6.1. **10:13** 10.13 1.9; Yak. 1.13-14. **10:14** 10.14 1 Yooh. 5.21. **10:16** 10.16 11.24-25; Luka 22.17-20. **10:17** 10.17 12.27. **10:18** 10.18 Leew. 7.11-21. **10:19** 10.19 8.4. **10:20** 10.20 Dzak. 32.17; Jab. 106.37; Səniinə 9.20. **10:21** 10.21 2 Koor. 6.15-16. **10:22** 10.22 Dzak. 32.21. **10:23** 10.23-33 Rooma 14.1-15.6. **10:23** 10.23 6.12; 8.7-12. **10:24** 10.24 10.32; 13.5; Rooma 15.1-2; Fil. 2.4. **10:25** 10.25 Rooma 14.2. **10:26** 10.26 Jab. 24.1; 89.12.

ma'yanaakii a baanē. ²⁹ Kaa ma'yanē nga əndətə a baanē bwasee hē ka zəmətə, əntaa putə nga naaku.

Ka ləgwanē nē hē, “Ka mi sanjə bwaseenəki ka adə uushi putə nga əndətə ca hiima oo'i, bwaya uushi cii kya dā? ³⁰ Madā kə kuyirii nyi tē Əntanjə putə nga zəmətə, ka mi sanjə banə əndə ka nyi oo'i, bwayakii dīi nyi putə nga adə zəməkəya?”

³¹ Yoo, taa mi patə dīi unō, taa zəmə, taa sa uushi, dāmə patə ka dūunətənə də Slandana. ³² Hakilamə acii goona bəzee ka səkə nga Yahudiinə, taa nga hara slikerənə, taa nga ənji nga Əntanjə. ³³ Ma səndə dānuunə tanə, dāmə makə sətə cii kya dā. Acii ma nyi, kə dīi nyi gazhi'waanə nga uudagi səkə nga patənə nga ənji agi taa mi cii kya dā patə. Sətə ca tsakə tē ənji patə cii kya dā kaa təya shii upaa luupaanə, əntaa ka putaaki cii kya dā.

11

1 Nə'umə dərəpaaki makə ənə cii kya nə'u nga *Aləmasiihu.

Wabənə agyanə ləkutə nē nga minə

² Agi dəlaginə nē nyi duunə ka shanjə, acii agi buurətənə nuunə wabənəki koonə, una nə'utə alə'aada nga ənji nə'unə ətə dzəgunyii koonə. ³ Amma nga'ə ka nyi una paaratəgi oo'i, taa ngutə ngurə patə, Aləmasiihu nəndə agyanəkii. Taa ngutə minə patə əsə, ngurə nəndə agyanətə. Ha'ə nē Aləmasiihu əsə, Əntanjə nəndə agyanəkii.

⁴ Acii ha'ə, taa ngurə ca dā də'wa taa dā anabaakwaanə da i dara anəkii, kə bərapaa ci tē Aləmasiihu ətsa. ⁵ Amma ma minə, wa kya ləkutəgi nətə saa'itə kya dā də'wa taa dā anabaakwaanə. Madā paa ki dīi ha'ə, ci nē kə bərapaa ki tē ngurii ətsa. Mbərə mbərə nē ki da miitə isəgi nətə. ⁶ Madā pooshi minə ka ləkutəgi nətə, wa kya isəgi nətə. Amma makə dīi ci ayi ayi ka minə nē isəgi nətə, wa kya ləkutəgi nətə.

⁷ Ma ngura, pooshi dīfə ca dāvə uushi aanəkii ca dā də'wa, makə dīi ci, məndzaanɡu'inə nga dūunuunə nga Əntanjə nē ci. Amma ma minə, məndzaanɡu'inə nga dūunuunə nga ngurə nē ki. ⁸ Acii ma ngura, əntaa dashi minə tagii Əntanjə tē ci, amma tē minə tagii Əntanjə dashi ngura. ⁹ Ka putə nga ngurə əsə tagii ci tē ki, əntaa ka putatə tagii ci ngura. ¹⁰ Makə ha'ə dīi ətsa, kə dəbee minə a ləkutəgi nətə, ka baariinə oo'i, atsaə səfə ngurə nē ki, acii ga kya bəzee ka səkə nga malaa'ikanyinə. ¹¹ Taa ngahi bii nyi koonə ətsa, patə da ha'ə, ma amə ənə ləbə da Slandana, madā pooshi ngura, pooshi minə. Madā pooshi minə əsə, pooshi ngura. ¹² Kə shii amə, dashi ngurə tagii Əntanjə minə. Ki ca poo nguyirənə əsə. Amma slənə nga Əntanjə nē patənə nga uushi'inə.

¹³ Unə də noonə nē nē banə, kə dəbee minə a dā də'wa ka Əntanjə yadə ləkutə nətə kwa? ¹⁴ Patənə nga ənji taa da patə, kə shii tii oo'i, madā kə kapaa ngurə shinjinaakii magərəkii, sē nga ayinə ka ci. ¹⁵ Amma ma ka minə, sē nga rəmaaginətə nē magərə shinjinə. Ma vii Əntanjə ka ki shinjinə, kaa ca ndzaanə ka sē nga ləkutəgi də nətə. ¹⁶ Taa wu patə dīi mabizhinə agyanə sətə, wa ca shii oo'i, patənə geenə da Ikəliisiyaninə nga Əntanjə patə, ha'ə makə ətsə ciina nə'u.

Wabənə agyanə əndzanə nga Slandana

¹⁷ Yoo, wiinə wabənə agyanə zəmə əndzanə nga Slandana. Ma agi wabənə cii kya ba koonə, pooshi nyi ka dələnə duunə. Acii ma dza də nē goonə ka dā də'wa ka Əntanjə, pooshi agi kira dzənə aakənjə, amma ənyanə aa ba'ə cii kəya kira. ¹⁸ Ma nga təkənjəwənə, kə fii nyi oo'i, madā dzii unə də nē ka dā də'wa, tē'i təkəshinə ahadoonə. Kə shii nyi weewee ma ətsa, tē'i goonɡa gi'u agikii. ¹⁹ Ka ndzaanə nē təkəshinə ahadoonə, kaa ənjə a shii nee ka ənjitə ca nə'u njunyi rəɡwa panjəranə. ²⁰ Madā dzii unə də nē ka zəmə əndzanə nga Slandana, əntaa əndzanə nga Slandanə cuuna zəmə. ²¹ Ma bii nyi ətsa ha'ə, acii ma saa'itə una zəmə, taa ngutə əndə agi dzənə nē ci aakənjə agi adə zəmaakii. Ma hara ənji, ka madəfənə nē tii. Hara ənji əsə, mawiikakii nē tii. ²² Una! ka mi dā dāfanə ha'ə kwa? Pooshi yinyinə goonə bahə zəmənə, una saasa dāvə kwa? Anii gəfə bərapaa Ikəliisiya nga Əntanjə da tē ənjitə pooshi uushatəya? Mi mbeenəki ka banə koonə agyanə ətsa? Dələnə dələnəki duunə kwa? Paa nyi ka dələnə duunə.

10:28 10.28 8.7. **10:30** 10.30 Rooma 14.6; 1 Tim. 4.4. **10:31** 10.31 Kwal. 3.17. **10:32** 10.32 Rooma 14.13.
10:33 10.33 9.19-22. **11:1** 11.1 4.16. **11:2** 11.2 2 Tees. 2.15; 3.6. **11:3** 11.3 3.23; 'Wat. 3.16; Af. 5.23.
11:7 11.7 'Wat. 1.26-27. **11:8** 11.8-9 'Wat. 2.18-23; 1 Tim. 2.13. **11:18** 11.18 1.10-11. **11:19** 11.19 Dzək. 13.2-4; 1 Yooh. 2.19. **11:22** 11.22 Yak. 2.5-6.

²³ Acii ma dzəgunəənə cii kya dzəgunə koonə, Slandanə Yeesu kavə aaciiki. Waatoo, ka vədfətə vii ənji tə ci ka bələginə, ca nğərə burooda, ²⁴ ca kuyirii tə Əntanjə, ca baatsəpaa, əŋki ci, “Shishinəki cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəŋwa də fənə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi.” ²⁵ Makə uugi tii zəmə, ca nğərə ma'i inabi əsə, əŋki ci, “Ma ma'i inabina, ci nə kura aləkawalətə ci Əntanjə a dfa də idənaaki. Taa guci cuuna sa patə, samə ha'ə ka buurətəginə də nyi.” * ²⁶ Ma bii Slandanə ha'ə, accii taa guci patə agyuunə tsarə burooditsa, una sa tsarə ma'i inabatsa ha'ə makə ətsa, agi baariinə nuunə panğəranə oo'i, kə əŋki Slandanaamə ka putə gaamə, ca'ə ka saa'itə nii kəya ənya.

²⁷ Accii ha'ə taa wu patə zhimə əndzanə nğə Slandanə də məzaanə, agi bərapaanə nə ci shishinəkii da idənaakii ətsa. ²⁸ Taa wu patə dīi aniya nğə zəmə əndzanə nğə Slandana, wa ca tsaamətə ndzaanaakii nğə'ə zəku'i taabu'u zəmənakii. ²⁹ Ma əndətə pooshi buurətə shishinə nğə Slandana, madfa zhimə ci əndzaatsa, mabətəsəkə nğə Əntanjə cii kəya əlya aagyanəkii. ³⁰ Ci dīi ənji laŋə ahadoonə pooshi tii ndanə ndanə, mazaarəkii əsə. Harakii, kə mətətəgi tii. ³¹ Madfa kə tsaamətaamə naamə nə nğə'ə zəku'i taabu'u zəmənaamə, pooshi amə ka əlya mabətəsəkə nğə Əntanjə aagyanamə. ³² Amma ma Slandana, agi dzalənə nə ci taamə accii ga gəŋwanə a kəshi taamə makə nğə ənji duuniya.

³³ Accii ha'ə ndzəkəŋushi'inəkya, madfa kə gyuunə ka zəmə əndzanə nğə Slandana, gaaratəməshinə. ³⁴ Madfa tə'i madəfənə atsa ənda, wa ca zəmə asii zəku'i, accii goona kulagərə aagi gəŋwanə nğə Əntanjə, una zəmə əndzanə nğə Slandana.

Ma hara wabənyinə, madfa kə shi nyi, kadə nii kya hadatəgi koonə.

12

Sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma agyanə baawəda nğə slənətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, nğə'ə ka nyi una shii goonəganəkii. ² Kə shii unə, ma saa'itə unə ma'ə maviimə goonəga ka Slandana, kə nji ənjə a nğsləgi duunə ka rəgwaninə kama kama, koonə paslə uuləminə. Ma təya, uushi zabə nə tii. ³ Accii ha'ə, nğə'ə ka nyi una shii oo'i, pooshi əndə ətə da Ma'yanə nğə Əntanjə a ədzəməkii sha bii “Manalakii nə Yeesu.” See Malaaba Ma'yanə əsə nə kavənə tə əndə ka banə oo'i, “Slandanə nə Yeesu.”

⁴ Ma sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, tə'i kama kama, amma Ma'yanə rəŋwa ca vii ka tii. ⁵ Tə'i slənənyinə kama kama əsə, amma ka Slandanətə rəŋwə ha'ə ci ənjə a slənə. ⁶ Tə'i rəgwaninə nğə slənə kama kama, amma Əntanjə rəŋwə ca vii ka əndə baawəda nğə dfa taa nğutə tsarə nğə slənə. ⁷ Taa wu patə agi baariinə nə ci naakii viitə vii Malaaba Ma'yanə ka ci, ka shii tsakənə də taa wu. ⁸ Ma hara ənji, kə vii ci ka tii hiima nğə wabə sətə dəbēe ka ənja. Ca vii ka hara ənji baawəda nğə shii uushi'inə, təya ba ka ənja. Ma ətsa, dagi baawəda nğə Malaaba Ma'yanə rəŋwa ha'ə. ⁹ Ca vii ka əndə'i əndə əsə, baawəda nğə gi'inə tə Əntanjə də nğeerənə. Ma ka əndə'i əndə əsə, ca vii baawəda nğə mbədəpaa də ənda. Ma ətsə patə, dagi baawəda nğə Ma'yaatə rəŋwə ha'ə. ¹⁰ Ca vii ka hara ənji baawəda nğə slənə sə nğə hurəshishinə. Hara ənji, ca vii ka tii baawəda nğə dfa anabaakwaanə. Ca vii ka hara ənji baawəda nğə taarapaaginə ahada uura nğə Ma'yanə nğə Əntanjə da nğə ginaajinyinə. Hara ənji, ca vii ka tii baawəda nğə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama. Hara ənji əsə, ca vii ka tii baawəda nğə baabagi wabənəkii aagi uuratə ci ənjə a fa. ¹¹ Amma ətsə patə, Ma'yanə rəŋwə ha'ə ca vii baawəda nğə dfaada uushi'iitə makə sətə kadēesəkə ka ci. Taa wu patə da naakii viinə pamə.

Purəŋanyinə laŋə amma shishinə rəŋwə

¹² Ma shishinə nğə ənda, tə'i purəŋanyinə laŋə ashikii. Əndə rəŋwə da purəŋanyinə kama kama ca slənə, amma ka shishiitə rəŋwə ha'ə. Ha'ə nə *Aləmasiihu naakii əsə. ¹³ Unə maa, ha'ə nuunə patə makə ətsa. Taa *Yahudiinə taa hara slikerənə, taa maviinə, taa dimuyinə, amə patə, kə upaa amə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə rəŋwə, kaama ndzaanə shishinə rəŋwə. Ma'yanə rəŋwə sii amə patə.

¹⁴ Accii ma shishinə, əntaa wata purəŋanə rəŋwə għənyī, amma purəŋanyinə laŋə. ¹⁵ Mbu'u ka banə nə sədə, “Makə dīi ci əntaa ciinə nə nyi, accii ha'ə əntaa agi

11:23 11.23-25 10.16; Mat. 26.26-28. * **11:25** 11.25 kura aləkawalə: Irim. 31.31-34; Luka 22.20; 2 Koor. 3.6; Ibr. 8.6; idəna: Shig. 24.6-8; Ibr. 9.12. **11:26** 11.26 Mat. 26.29. **11:27** 11.27 11.20-22; Ibr. 10.29. **11:28** 11.28 2 Koor. 13.5. **11:32** 11.32 Ibr. 12.5-6; Səniinə 3.19. **12:2** 12.2 8.4-6; Isaa. 44.9-20; Gal. 4.8. **12:3** 12.3 1 Yooh. 4.2-3; Rooma 10.9. **12:4** 12.4-11 12.27-14.40; Rooma 12.6-8; Af. 4.4. **12:5** 12.5 12.28-30. **12:7** 12.7 14.26. **12:10** 12.10 14.5; Slənə 2.4. **12:11** 12.11 7.7; Rooma 12.3; Af. 4.7; 1 Piita 4.10. **12:12** 12.12-26 12.27. **12:13** 12.13 Gal. 3.27-28.

purəḅanyinə ḅga shishinə nə nyi." Taa ḅgahi kə bii ci ha'ə, amma pooshi banaakii ha'ə ka ḅgəḅəginə tə ci ka ndzaanə ashi shishinə. ¹⁶ Mbu'u ka banə nə liminə naakii əsə, "Makə dʒii ci əntaa ginə nə nyi, acii ha'ə əntaa agi purəḅanyinə ḅga shishinə nə nyi." Taa ḅgahi kə bii ci ha'ə, pooshi banaakii ha'ə ka ḅgəḅəginə tə ci ka ndzaanə ashi shishinə. ¹⁷ Maci ginə nə shishinə patə, kadə də iitə caama fa? Maci liminə nə shishinə patə, kadə də iitə caama zənətə? ¹⁸ Makə sətə dʒii shishinə, kə daadavə Əntanjə patənə ḅga purəḅanyinə makə sətə kadəesəkə ka ci. ¹⁹ Maci purəḅanə rəḅwə tanə, kadə pooshi shishinə. ²⁰ Makə sətə dʒii ci, tə'i purəḅanə kama kama, amma shishinə rəḅwə.

²¹ Aci ha'ə, pooshi ginə ka banə ka ciinə, "Pooshi nafaaku ka nyi." Ha'ə nə nə əsə, paa ci ka banə ka sədə, "Pooshi nafaaku ka nyi." ²² Ma purəḅaatə caama nee yadə ḅgeerənə ashaamə, pooshi uushi caama mbee ka dʒatənə yadə ci. ²³ Ha'ə nə hatə caamə nee makə pooshi bwatyakii əsə, ci nə ətə caama hadʒagi ḅga'ə. Ha'ə əsə nə purəḅanyiitə caama nee makə pooshi daguyinəkii. Ka tii caama kavə naamə. ²⁴ Ma purəḅanyiitə daguyinəkii ka ginə, kə bwasee amə ka tii makə sətə dʒii tii. Ma nyiḅuvə Əntanjə purəḅanyiitə patə ka shishinə, kaama shii nee ka bwatya ḅga purəḅanyiitə caama nee makə pooshi bwatyatii. ²⁵ Makə ha'ə dʒii əna, pooshi kama kamaanə agi shishinə. Taa ḅgutə purəḅanə patə, wa ca upaa hadʒaginə mbərə mbərə da harakii. ²⁶ Madə agi sa cibə nə əndə'i purəḅanə ḅga shishinə, patə da harakii ca sa cibəkii da i tii. Madə kə upaa əndə'i purəḅanə dələnə, patə da harakii ca dʒa maḅushinə.

²⁷ Unə patə, shishinə ḅga Aləmasiihu nuunə. Taa wu patə ahadoonə, purəḅanə ḅga Aləmasiihu nə ci. ²⁸ Ma ahada əḅji nə'unə, ma ḅga təkəḅwanə, kə dʒəkəpaa Əntanjə masləkee əḅja. ḅga bəra'inə ca dʒəkə anabiinə; ḅga makkənə ca dʒəkə maliminə. Ma daba'ə, ca dʒəkə əḅji slənə sə ḅga hurəshishinə, ca dʒəkə əḅji mbədəpaa də əḅja, ca dʒəkə əḅji tsakə əḅja, ca dʒəkə matakəḅwanyinə, ca dʒəkə əḅji wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama. ²⁹ Ma əḅjitsa, əntaa masləkee əḅji nə tii patə, əntaa anabiinə nə tii patə, taa maliminə. Əntaa taa wu nə əndə da baawəda ḅga dʒa sə ḅga hurəshishinə. ³⁰ Əntaa taa wu nə əndə da baawəda ḅga mbədəpaa də bwaneanyinə, taa da baawəda ḅga wabənə da məshipətə uuranyinə kama kama, taa baabagi sətə ci təya ba. ³¹ Ma unə, kavəmə moodəfuunə ka upaa viinyiitə palee də məghərəvənə.

Ma palee patə, dʒatəmə makə sənə nii kya baarii koonə.

13

Wabənə agyanə uudənə

¹ Taa tə'i nyi da baawəda ḅga wabənə taa də ḅgutə uura ḅga əḅji patə da ḅga malaa'ikanyinə, madə pooshi nyi da uudə əḅja, wazənə zabə nə wabənaaki makə tibisətə ca wazə 'yarəlanə. ² Taa tə'i nyi da baawəda ḅga dʒa anabaakwaanə da ḅga paaratəgi də ma'umbee uushi'inə, taa tə'i nyi da baawəda ḅga shii uushi'inə patə, taa tə'i nyi da vii goonḅa ətə ḅga kavənə tə giḅunyinə ka mbudənə, təya palə ka əndə'i ha, madə pooshi nyi da uudə əḅja, uushi zabə nə nyi. ³ Taa kə təkəgi nyi uushi'inaaki patə ka əḅja, nya vii shishinəki, əḅjə a ətsagi, amma madə pooshi nyi da uudə əḅja, pooshi nyi ka ḅgərə bwatyakii.

⁴ Ma uudənə, ci ka kavə əndə ka sə'watə uushi, ci ca kavə əndə ka dʒa ḅga'əənə ka əḅja, ca kavə əndə ka ndzaanə yadə sərəha, paa ci ka dʒuunətə naakii na. ⁵ Ma əndətə da uudə əḅja, paa ci ka dʒa sə ḅga ayinə. Paa ci ka uudə naakii na. Pooshi səkəkii ka bəzənə pii pii. Paa ci ka kəsəpaa bwaya bwayaanə a ədzəməkii. ⁶ Ma əndətə da uudə əḅja, paa ci ka dʒa moodasəkə agyanə bwaya uushi. See dagwa uushi dʒanəkii maḅushinə. ⁷ Ma əndətə da uudə əḅja, pooshi 'waslyakəənə ḅga əḅji ka shiginə a makii pii pii. Taa guci patə tə Əntanjə cii kəya gi'i. Taa guci patə əsə agi kanə nə ci nə ḅga dagwa uushi. Taa mi patə, agi sə'watənə nə ci.

⁸ Ma uudənə, pooshi ka uudənə. Amma ma anabaakwaanə, ka uudəginə. Ka laginə nə wabənə də məshipətə uuranyinə. Ha'ə nə shiinə əsə, ka uudəginə. ⁹ Ma shiinə gaamə da anabaakwaanə gaamə, ma'ə ci mambu'umə bahə uushi. ¹⁰ Amma ma saa'itə nə Əntanjə a mbu'utəgi də patənə ḅga uushi'inə, saa'iki nə uushi'iitə ma'ə mambu'umə bahə uushi a uudəgi.

¹¹ Ma saa'itə nyi ma'ə uuzənə, uura manjeevənə nji kya wabə, ḅga uura manjeevənə nji hiimaaki, uura manjeevənə nji slənaaki əsə. Amma makə uugi nyi dʒanə ka ənda, kə bwasee nyi ka uura manjeevənə patə. ¹² Ma ḅga əna, ma uushi'iinə caama tsaamə, agi

12:26 12.26 Rooma 12.15; 2 Koor. 11.29. **12:27** 12.27 6.15; 10.17; 12.12; Rooma 12.4-5; Af. 4.4,16; 5.30. **12:28** 12.28 12.8-10; 14.1-4; Slənə 13.1; 15.32; Af. 4.11-12. **12:31** 12.31 14.1. **13:1** 13.1-7 8.1; Rooma 13.8-10. **13:1** 13.1 2 Koor. 12.3-4. **13:2** 13.2 12.8; Mat. 7.22; 17.20. **13:3** 13.3 Dan. 3.19-20; Mat. 19.21. **13:5** 13.5 10.33; Waḅ. 10.12; Fil. 2.4. **13:8** 13.8 12.10; 14.1-5.

tsaamənə naamə makə sətə ci ɛndə a tsaamə ma'yanə n̄ga uushi agi ma'inə,* paa ci ka neenə bəran̄ə n̄ga'ə. Amma ma aakəɲwa, kadə naama nee ginə da ginə. Ma n̄ga əna, tə'i uushi'inə ma'ə nyi mashiimə. Amma ma aakəɲwa, kadə nii kya shii patə, makə sətə shii ɛntan̄fə tə nyi furəɲə. †

¹³ Ma vii goon̄gaanə, da ka na, da uudənə, tə'i tii makkə. Amma ma palee patə, uudənə.

14

Tsakə wabənə agyanə sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

¹ Ma ɗanuuna, ɗamə gazhi'waanə n̄ga uudə ənja. Kamə nuunə əsə ka upaa sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja. Ma palee maa, una upaa baawəɗa n̄ga ɗa anabaakwaanə. ² Aci ma ɛndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, ɛntaa ka ənji shiɲkinə cii kəya wabə, amma ka ɛntan̄fə. Aci pooshi ɛndə ca paaratəgi də sətə cii kəya ba. Ma'umbee uushi'inə cii kəya wabə də baawəɗa n̄ga Malaaba Ma'yanə.

³ Amma ma ɛndə ɗa anabaakwaanə, ka ənji shiɲkinə cii kəya wabə. Wabənəkii a tsakə tə tii, ca vii ka tii kwatsə kwatsənə n̄ga moodəfa, ca banee ka ma'yanətii. ⁴ Ma ɛndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, tə naakii nə cii kəya tsakə tanə. Amma ma ɛndə ɗa anabaakwaanə, tə patənə n̄ga ənji nə'unə cii kəya tsakə. ⁵ N̄ga'ə ka nyi unə patə, una wabə də məshipətə uuranyinə kama kama, amma ma palee nyi də uudənə koonə, a ɗoonə anabaakwaanə. Ma ɛndətə ca ɗa anabaakwaanə, kə palee ci ka ɛndətə ca wabə də məshipətə uuranyinə kama kama, acii ma wabəətə cii kəya ba də məshipətə uura, see maɗa ənyapaagi ənji aagi uuratə cii ənja Ikəliisiya a fa, taabu'u tsakənə wabənəkii tə tii.

⁶ Ndzəkəɲushi'inəkya, maɗa maa gi nyi aahoonə, nya wabə koonə də məshipətə uura, tə'i nafaaki koonə kwa? Taa gi'u pooshi nafaaki koonə. See maɗa baarii nyi koonə kura uushi ətə baarii ɛntan̄fə ka nyi, nya kavə tuunə ka shii uushi'inə n̄ga ɛntan̄fə, nya ɗa koonə anabaakwaanə, nya dzəgunə koonə wabənə n̄ga ɛntan̄fə. ⁷ Kataamə hiima ka lyambyaɗa taa kəzhimbəra. Ma təya, uushi'inə n̄ga wanyanə, pooshi əpinə amatii. Maɗa pooshi wanyanatii shigi n̄ga'ə, ka fanə nə ənji sətə ci təya ba kwa? ⁸ Yaci ma ɛndə ɛdə uutəma, maɗa paa ci ɛdətə n̄ga'ə, dama fanə ənji bahə iinənə ka pana? ⁹ Ha'ə nuunə əsə ɗii. Maɗa ma wabənə goonə də məshipətə uura, pooshi ɛndə paaratəginə də sətə cuuna ba, ka ndzaanə nə wabənə goonə zabə aagi maɗa. ¹⁰ Tə'i uuranyinə kama kama lan̄ə asəkə duuniya, patənatii tə'i nafatii. ¹¹ Amma maɗa paa nyi shii uuratə wabəgi ənji, ma ɛndətə wabəgi də uurata, mu'umə nə ci akəɲwaciiki. Ha'ə nə nyi əsə, mu'umə nə nyi akəɲwaciikii. ¹² Makə ɗii ci n̄ga'ə koonə nə upaa viinə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii, see a ɗoonə gazhi'waanə n̄ga alə viitə ca tsakə dzənə n̄ga Ikəliisiya aakəɲwa.

¹³ Aci ha'ə, ma ɛndətə upaa viinə n̄ga wabənə də məshipətə uura, wa ca ɗa də'wa, kaa ca upaa baawəɗa n̄ga ɛnpaaginə ka ənji aagi uuratə cii təya fa. ¹⁴ Aci ma nya ɗa də'wa də məshipətə uura, agi paaratəginə nə ɛdzəməki. Amma ma nyi ka nəki, paa nyi ka paaratəginə də sətə cii kya ba. ¹⁵ Iitə ɗanəki ɗii? Ka ɗanə nə nyi də'wa də məshipətə uura, nya ɗa də'wa əsə də uuratə cii kya paaratəgi. Ka kanə nə nyi wanyanə də məshipətə uura, nya ka də uuratə cii kya paaratəgi əsə. ¹⁶ Maɗa ma cii kwa kuyirii tə ɛntan̄fə də məshipətə uura tanə, də iitə mbeenə ɛndə saakii ka luunə 'Aamiina' putə n̄ga kuyiriinaaku tə ɛntan̄fwa? Wiinə paa ci fii sətə cii kwa ba! * ¹⁷ Taa dagwakii n̄ga'ə nə də'waaku, ma ɛndətə pooshi ka paaratəginə, pooshi ka tsakənə tə ci.

¹⁸ Kə kuyirii nyi tə ɛntan̄fə, acii agi wabənə nə nyi də məshipətə uura, palee ka taa wu ahadoonə. ¹⁹ Amma ma agi dza də nə n̄ga Ikəliisiya, gəɗə kə wabi nyi də maki tufə tanə, ka dzəgunənə ka ənji də uuratə ci ənjə a fa, acii wabəpaanə sabakə də məshipətə uura.

²⁰ Ndzəkəɲushi'inəkya, goona ndzaanə makə manjeevənə agi hiima goonə. Ma agi ɗa bwaya bwayaanə, ndzaamə makə mbərəzhinyinə. Amma ma agi hiima, ndzaamə ka matanənyinə. ²¹ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə ətə bii ci, "Əɲki Slandana, ka wabənə nə nyi ka ənjaaki da ma məshipətə ənja.

* **13:12** 13.12 Ma Bulusə, kə ɗii ci misaali də dyarugala, acii ma dyarugalə agi zamana n̄ga Bulusə, pooshi bəran̄ə makə n̄ga ɛndzə'i. Aciikii ɗii Gudə misaali də ma'inə. † **13:12** 13.12 Rooma 8.24; 2 Koor. 5.7; kə shii ɛntan̄fə taama: 8.3; Gal. 4.9. **13:13** 13.13 Kwal. 1.4-5; 1 Tees. 1.2-3; Tit. 2.2; Ibər. 10.22-24; 1 Yooh. 4.16. **14:1** 14.1 13.8. **14:2** 14.2 12.10. **14:4** 14.4 14.26. **14:5** 14.5 Baan. 11.29. * **14:16** 14.16 Aamiina: 2 Koor. 1.20. **14:20** 14.20 Af. 4.14. **14:21** 14.21 Isaa. 28.11-12; Dzək. 28.49.

Də məshipətə uura wabənəki ka tii.

Patə da ha'ə pooshi ənjaaki ka fanə tə nyi."

²² Acii ha'ə, ma wabənə də məshipətə uura, ka baarəginə də slənə n̄ga Əntanjə ka ənjitə pooshi da vii goon̄ga, əntaa ka ənjitə da vii goon̄ga. Ma anabaakwaanə, ka ənjitə da vii goon̄ga ci ən̄jə a ɗa, əntaa ka ənjitə yadə vii goon̄ga.

²³ Yaci san̄ə kə dzii patənə n̄ga ən̄ji nə'unə ka hakii, wata taa wu patə ca wabə də məshipətə uuranyina, mad̄a kə dzəgərə əndətə yadə vii goon̄ga taa əndə saakii ha'ə aahadoona, paa ci ka banə mabiinə nuunə kwa? ²⁴ Amma mad̄a anabaakwaanə cuuna ɗa, mad̄a dzəgərə əndətə da ghatə vii goon̄ga, taa əndə saakii ha'ə, mad̄a kə fii ci, ka shiinə nə ci oo'i, tə'i 'waslyakəənə ashikii. ²⁵ Ma ma'umbee uushi'iitə n̄jii kəya hiima a ədzəməkii, ka shiginə aa babara, ka gərə'waanənə nə ci, ca paslə tə Əntanjə, ca bagi pangəran̄ə oo'i, "Weewee ganə nə Əntanjə ahadoonə!"

Ndzaanə ahada ən̄ji nə'unə də rəgwakii

²⁶ Ndəkənjushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Mad̄a kə dzii unə də nə ka ɗa də'wa, əndə'i əndə tə'i ci da wanyanə, əndə'i əndə tə'i ci da dzəgunənə əsə, əndə'i əndə tə'i ci da ma'umbee wabənə n̄ga Əntanjə, əndə'i əndə tə'i ci da wabənə də məshipətə uura, ha'ə əsə, tə'i əndə'i əndə ca bagi sətə cii kəya wabə. Taa mi patə cuuna ɗa, wa ca tsakə tə ən̄ja. ²⁷ Mad̄a tə'i hara ən̄ji ca moo wabənə də məshipətə uura, ga təya pitəgi aɗyanə ən̄ji bəra'i taa makkə. Wa təya wabə də rəjwə rəjwə əsə, əndə rəjwə a ənəpaagi aagi uuratə ci ən̄jə a fa patə əsə. ²⁸ Amma mad̄a pooshi əndə ənəpaaginə aagi uuratə ci ən̄jə a fa, wa təya ndzaanə kəɗa'ə ahada ən̄ja, təya wabə ka natii nə da ka Əntanjə.

²⁹ Ma aɗyanə anabaakwaanə, wa anabinyinə bəra'i taa makkə a ɗa. Hara ən̄ji əsə, wa təya tsaamə aɗyanə sətə ci təya ba. ³⁰ Amma mad̄a kə vii Əntanjə ka əndə'i əndə wabənə kaa ca ba ka ən̄ja, ma əndətə 'watəgi wabənə, wa ca ndzaanə kəɗa'ə. ³¹ Acii patənə goonə ka ɗanə nuunə anabaakwaanə də rəjwə rəjwə, kaa patənə goonə a shii upaa dzəgunənə, una shii upaa kwatə kwatənə n̄ga moodəfa. ³² Ma ən̄jitə da baawəɗa n̄ga ɗa anabaakwaanə, ka mbeənə nə tii ka kən̄jə ka anabaakwaanatii. ³³ Acii ma Əntanjə, paa ci ka moonə ama gwazee ka uushi. Amma kə mwayi ci ama ɗa uushi də rəgwakii, makə sətə d̄ii taa da patə ahada ən̄ji nə'unə.

³⁴ Ma makinə, wa təya ndzaanə kəɗa'ə. Acii pooshi tii da rəgwa n̄ga wabənə. Wa təya həətəpaa nətii makə sətə bii *bariya. ³⁵ Mad̄a tə'i uushi ci təya moo shiinə, wa təya ləgwatə ama n̄guyirən̄atii asii gatii. Acii ayi ayi ka minə nə wabənə ahada ən̄ji n̄ga Əntanjə.

³⁶ Ma nuunə ka nəhənə san̄ə, daci unə shigi wabənə n̄ga Əntanjə kwa? anii koonə tanə san̄ə sha? ³⁷ Mad̄a tə'i əndə ahadoonə ca hiima oo'i *anabi nə ci, taa tə'i ci da viinə n̄ga Malaaba Ma'yanə, wa ca paaratəgi oo'i, ma sənə cii kya naahə koonə, wabənə n̄ga Slandana. ³⁸ Taa wu d̄ii mabizhinə oo'i əntaa ha'ə, ga ən̄jə a luuvə ka ci. ³⁹ Acii ha'ə ndəkənjushi'inəkya, kavəmə nuunə aagi ɗa anabaakwaanə. Goona dzavə wabənə aama əndətə mə moo wabənə də məshipətə uura əsə. ⁴⁰ Taa mi patə ɗamə də rəgwakii makə sətə dəbée.

15

Wabənə aɗyanə madənə n̄ga Yeesu aɗi maməətə ən̄ja

¹ Ndəkənjushi'inəkya, takumə kaa nya ənə ka batənə koonə aɗyanə N̄nyu Habaratə shi nya waazii koonə. Habarakii shi una vii goon̄ga anəkii, ci əsə kən̄jaanuunə ndihə ndihə agikii. ² Dagi N̄nyu Habarakii əsə luupaa Əntanjə tuunə, waatoo N̄nyu Habaratə waazii nyi koonə. Mad̄a kə kəsətənuunə N̄nyu Habarakii tən̄jə tən̄jə, ka upaa nuunə luupaanə. Amma mad̄a pooshi unə kəsətə də goon̄ga, kə ndzaa vii goon̄ga goonə zafə.

³ Ma nyi, kə waazii nyi koonə N̄nyu Habaratə ba'avə Slandana aaciiki. Tə'i ci da məghərəvənə ka shan̄ə, palee ka taa n̄gutə uushi. Ma N̄nyu Habaratsa, ci nə: kə ən̄ki Aləmasiihu putə n̄ga 'waslyakəənə gaamə makə sətə shi ən̄jə a nyaahə aasəkə malaaba ləkələkətə oo'i, ha'ə na ɗa. ⁴ Ən̄jə a n̄gəɗəgi tə ci, Əntanjə a mad̄ee ka ci aɗi maməətə ən̄ja, makə sətə shi ən̄jə a nyaahə aasəkə malaaba ləkələkətə oo'i, ha'ə na ɗa. ⁵ Ma daaba'əkii, kə jigagi ci də naakii nə ka Piita, ca jigagi ka masləkee ən̄ji pu'u aji bəra'i

14:23 14.23 Slənə 2.13. **14:25** 14.25 Isaa. 45.14; Yooh. 4.17-19. **14:26** 14.26 8.1; 12.7-10; 14.4; Af. 4.11-13. **14:29** 14.29 Slənə 17.11; 1 Tees. 5.21. **14:33** 14.33 7.15. **14:34** 14.34-35 11.3; Af. 5.22; 1 Tim. 2.12. **14:37** 14.37 1 Yooh. 4.6. **14:39** 14.39 14.1.5. **14:40** 14.40 14.33. **15:1** 15.1 Gal. 1.11. **15:2** 15.2 Gal. 2.1-2. **15:3** 15.3 11.23; Isaa. 53.5-12. **15:4** 15.4 Yun. 1.17; Mat. 12.40; Yooh. 20.9; Slənə 2.24-31.

əsə. ⁶ Ca jigagi ka saa'i rənjwə əsə ka ənji nə'unə tə ci, palee ka gya'ə tufə nə lanənati. Taa nḡahi kə mæəki hara ənji ahadatii, amma dənə əndzə'i bəzəkii nə ənjitə ma'a da əpinə. ⁷ Ca jigagi də naakii nə əsə ka Yakubu. Ma daaba'əkii, ca jigagi ka masləkee ənji patə.

⁸ Ma nḡa muudinə kə jigagi ci ka nyi. Taa nḡahi ma naakya, paa nyi mbu'i bahə ca jigagi ka nyi, acii kə əki nyi ka shaḡə, ⁹ nyi nə moodəba'ə nḡa masləkee ənji patə. Pooshi dəbee maa ənjə a 'wa tə nyi masləkee ənda, acii kə cibee nyi ka Ikəliisiya nḡa Əntanfə.

¹⁰ Amma dāgi pwapoonə nḡa Əntanfə ka nyi kavə ci tə nyi ka ndzaanə makə sənə dīi nyi əndzə'i. Pooshi pwapoonakii ka nyi ndzaanə ka uushi zabə. Kə dīi nyi slənə də patənə nḡa nḡeeriiki palee ka tii patə. Ma ətsə patə, əntaa nyi saaki dīi slənətsa, amma putə nḡa pwapoonə nḡa Əntanfə ka nyi dīi slənətsə ha'ə. ¹¹ Makə dīi ci ha'ə dīi əna, taa nyi waazii Njuni Habaratsa, taa hara masləkee ənji waazii, ha'ə makə ətsa waazii inə patə, ha'ə makə ətsə əsə vii unə goonḡa.

Wabənə agyanə madənə gaamə aḡi maməətə ənja

¹² Ya əna, makə ma waazanə geenə koonə, kə madee Əntanfə ka *Aləmasiihu aḡi maməətə ənja, iitiitə sarḡə banə hara ənji goonə oo'i, pooshi mantə əndə ka madənə da i əpinə shaḡa? ¹³ Maci tantanyinə ha'ə, kadā kə ndzaa ci ətsə pooshi Əntanfə madee ka Aləmasiihu. ¹⁴ Maci pooshi Əntanfə madee ka Aləmasiihu, kadā kə ndzaa ci ətsə, uushi zabə nə waazanə geenə, kadā kə ndzaa vii goonḡa goonə ka uushi zabə əsə. ¹⁵ Maci pooshi Əntanfə madee ka Aləmasiihu aḡi maməətə ənja, kadā kə ndzaa ci ətsə jirakənə ciina jirakə aashi Əntanfə. Acii kə bii inə ka ənji oo'i, kə madee Əntanfə ka Aləmasiihu aḡi maməətə ənja. Maci tantanyinə oo'i, pooshi maməətə ənji ka madənə shaḡə, əntaa kadā paa ci madee ka ci ətsə kwa? ¹⁶ Acii maci pooshi Əntanfə madee ka mantə ənda, Aləmasiihu maa, kadā pooshi Əntanfə madee ka ci ətsa. ¹⁷ Maci pooshi Əntanfə madee ka Aləmasiihu, kadā kə ndzaa ci ətsə uushi zabə nə vii goonḡa goonə, kadā ca'ə əndzə'i ma'ə unə ma'upaamə luupaanə nḡa 'waslyakəənə goonə əsə. ¹⁸ Kə ndzaa ci ətsə əsə, ma ənjitə vii goonḡa ka Aləmasiihu mæəki, kadā pooshi tii ka upaa luupaanə.

¹⁹ Maci ma nənə caama ka aashi Aləmasiihu, wata ka putə nḡa əpiinə amaamə tanə, kadā tḡunuunə gaamə palee ka nḡa patənə nḡa ənji duuniya.

²⁰ Amma tantanyinə weewee kə madee Əntanfə ka Aləmasiihu aḡi maməətə ənja. Ci nə təkənjwanə nḡa əndətə madee Əntanfə ka ci aḡi ənjitə mæəki patə. Madeenə ka ci baarii oo'i, weewee ka madeenə nə ci ka ənjitə mæəki əsə. ²¹ Dacii əndə rənjwə shi wə aahanə aa duuniya. Ha'ə əsə dacii əndə rənjwə shi madənə aḡi maməətə ənja.

²² Putə nḡa shiginə nḡa ənji dashi Adamu ci patənə nḡa ənjə a mæətə. Ha'ə əsə, putə nḡa ləbənə nḡa ənji da Aləmasiihu, ka madənə nə tii aḡi maməətə ənja. ²³ Amma ka ḡerashi ka ḡerashi. Aləmasiihu nə nḡa təkənjwanə. Ma uusəra nḡa ənyanaakii əsə, ənjitə vii ka ci goonḡa a madə ha'ə. ²⁴ Uusəra nḡa muudinə a mbu'ya ha'ə. Ma uusəratsa, ci nə saal'itə nə Aləmasiihu a jaala agyanə patənə nḡa uushi'itə ca dā nḡwanuunə taa dama patə, taa iitə nə baawəfatii patə. Ma daaba'əkii, ca nḡərə nḡwanuunə, ca vii ka Əntanfə Dii. ²⁵ Acii ma Aləmasiihu, ci ca dā nḡwanuunə nḡa əna, see maa mbu'ya saal'itə nii kəya jaala agyanə patənə nḡa ənji daawaanaakii, ca kavə tə tii aatsaa sədəkii. ²⁶ Ma əndə daawaanə nḡa muudinə, ci nə wa. Tə ci nii kəya uudə ha'ə ka zamaginə. ²⁷ Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Kə kavə ci patənə nḡa uushi'inə aatsaa sədəkii." Makə nyaahə ənji oo'i, patənə nḡa uushi'inə ka ndzaanə nə tii aatsaa sədəkii, ma ətsa, paḡḡəraḡə pooshi Əntanfə kavə naakii nə aatsaa sədə Aləmasiihu. Ci kavə tə patənə nḡa uushi'inə ka ndzaanə aatsaa sədəkii. ²⁸ Ma kavə Əntanfə patənə nḡa uushi'inə aatsaa sədə Aləmasiihu, kaa ca dā nḡwanuunə anətii. Ma Aləmasiihu naakii əsə, ka kavənə nə ci naakii nə aatsaa sədə Əntanfə. Acii Əntanfə kavə taa mi patə ka ndzaanə aatsaa sədəkii. Ma ətsə patə, kaa ca dā nḡwanuunə patə agyanə taa wu patə.

²⁹ Ya sarḡa, ya ənjitə ci ənjə a dā ka tii bapətisəma ka putə nḡa maməətə ənjatii, mada pooshi madənə nḡa maməətə ənji shaḡa, ka mi ci ənjə a dā ka tii bapətisəma?

³⁰ Ya inə əsa, ka mi dīi inə kədəhə da wə taa guci patə? ³¹ Ndzəkənjushi'inəkya, ma nyi, ama wə nə nyi uusəra patə. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii aḡi dā maḡushinə nə nyi

15:5 15.5 Mat. 28.16-17; Luka 24.34,36; Yooh. 20.19. 15:7 15.7 Luka 24.50. 15:8 15.8 9.1; Gal. 1.15-16; Slənə 9.3-6. 15:9 15.9-10 1 Tim. 1.12-16. 15:9 15.9 Af. 3.8; Gal. 1.13-14. 15:10 15.10 2 Koor. 11.23. 15:11 15.11 1.12; Gal. 1.17-18; 2.6-9. 15:15 15.15 Slənə 1.22; 4.33; 5.30-32. 15:17 15.17 15.3; Rooma 4.25. 15:18 15.18 1 Tees. 4.13. 15:20 15.20 6.14; Kwal. 1.18. 15:21 15.21-22 15.45-49; 'Wat. 3.17-19; Rooma 5.12,14,18. 15:22 15.22 2 Koor. 5.17. 15:23 15.23 15.51-52; 1 Tees. 4.16. 15:24 15.24 Dan. 2.44. 15:25 15.25 Jab. 110.1; Mat. 22.44. 15:26 15.26 Səniinə 1.18; 20.14; 21.4. 15:27 15.27 Jab. 8.6. 15:28 15.28 Rooma 11.36. 15:30 15.30 Rooma 8.36.

oo'i, asəkə cii Yeesu Aləmasiihu naamə, ci nɔ Slandanaamə. Ma ət̩sə patə, tantanyinə.

³² Mad̩a banə n̩ga ɛndə shinjkinə, kə pii nyi da dabanyinə n̩ga bilinə ganə də Afisa. Mad̩a pooshi ɛntanjfə mad̩ee ka maməətə ɛnja, mi d̩ii nɔ bwatyatə nii kya upaa dava? ɛntaa gɛd̩ə a zəmiinə, ina sa, makə d̩ii ci doorə ciina ɛntə kwa?

³³ Goona luuvə ka ɛnjə a n̩j̩sləgi duunə asəkə n̩j̩nyɪ rəgwa. Ma ndzaanə da bwaya ɛnja, ka nɔ'unə nuunə dɔrəpatii. ³⁴ ɛnyavəmə aagi han̩kala goonə! Goona d̩a 'waslyakəənə ma'ə shanjə! Pooshi hara ɛnji ahadoonə shii tɔ ɛntanjfə. Ma bii nyi ət̩sa, ka shii d̩avə koonə ayinə.

Kura shishinə daaba'ə wa

³⁵ Tə'i hara ɛnji na ləgwa, "Də iitə san̩jə nɔ maməətə ɛnjə a mad̩ə da i ɛpina? Tsarə n̩ga n̩gʉtə shishinə san̩jə nɔ tɔya ndzaanə da ca?" ³⁶ Ya hɔ ɛndə ghatə hiima! Ma slikeriitə cii kwa ləga, see maa bəsləgi zəku'i taabu'u givanəkii. ³⁷ Ma slikeriitə cii kwa ləga, hi'u saakii, ɛntaa ɛnfwa ghəmə cii kwa n̩gʉbə, ka ndzaanə taa səkənjwa taa tsarə n̩ga n̩gʉtə slikerənə patə. ³⁸ ɛntanjfə kavə tɔ slikeriitə ka d̩əvənə makə sətə kad̩eesəkə ka ci, ca ɛnəgi ka ɛndə'i uushi pamə, ɛntaa slikerənə ma'ə. Taa n̩gʉtə tsarə n̩ga slikerənə patə ka ndzaanə ka ɛnfwaakii. ³⁹ Patənə n̩ga uushi'iitə da ɛpinə amatii, kama kama nɔ ləwə n̩ga shishinətii. Tsarə nɔ n̩ga ɛndə shinjkinə, tsarə nɔ n̩ga d̩aba, tsarə nɔ n̩ga ɛginyinə, tsarə nɔ n̩ga hərəfinə ɛsə. ⁴⁰ Ma uushi'iitə asəkəntanjfə, tə'i shishinətii. Uushi'iitə ganə anə hanyinə ɛsə, tə'i shishinətii. Ma shishinə n̩ga uushi'iitə asəkəntanjfə da ɛnə ganə anə hanyinə ɛsə, kama kama nɔ məghərəvənətii. ⁴¹ Tsarə nɔ məghərəvənə n̩ga uusera, tsarə nɔ n̩ga ləgida, tsarə nɔ n̩ga tikisanyinə. Taa ahada tikisanyinə maa, tə'i məghərəvənə kama kama.

⁴² Ha'ə d̩ii na d̩a dɔ maməətə ɛnja saa'i n̩ga mad̩ənətii. Ma shishiitə n̩gɛd̩əgi ɛnji, ka bəslənə. Ma shishiitə ma'i ɛsə, pooshi ka bəslənə ma'ə. ⁴³ Mad̩a kə n̩gɛd̩əgi ɛnji wa, bwaya dagwakii, ndzaanəkii yadə n̩geerənə davə. Mad̩a kə mad̩ee ɛnji ɛsə, dagwakii ndzaanəkii, da n̩geerənə ɛsə. ⁴⁴ Mad̩a kə n̩gɛd̩əgi ɛnji wa, shishinə saakii ha'ə ci ɛnjə a n̩gɛd̩əgi. Mad̩a kə ma'i ci ɛsə, ka ndzaanə nɔ ci ka malaaba shishinə. Weewee tə'i shishinə saakii ha'ə. Shiimə oo'i, tə'i malaaba shishinə ɛsə. ⁴⁵ Aciɪ tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkələkatə ət̩ə bii ci, "Ma ɛndə n̩ga təkənjwanə, waatoo Adamu, ɛndə da ɛpinə amakii n̩ji ci." Amma ma Adamu n̩ga muudinə, Ma'yanə nɔ ci, ɛndə vii ɛpinə.

⁴⁶ Ma shishinə saakii, ci ca 'watəgi shiginə. Ma d̩aba'əkii, malaaba shishinə a shigi. ⁴⁷ Ma Adamu n̩ga təkənjwanə, dɔ hanyinə ghənyi ɛntanjfə tɔ ci, hanyinə nɔ ci. Amma ma Adamu n̩ga bəra'inə, dadagyə shi ci. ⁴⁸ Ma ɛnji n̩ga *duuniyana, makə n̩ga ɛndətə ghənyi ɛntanjfə tɔ ci dɔ hanyinə nɔ tii. Ha'ə nɔ ɛnji n̩ga dadagyə ɛsə, makə n̩ga ɛndətə shi dadagyə nɔ tii. ⁴⁹ Makə sənə pushaamə tɔ ɛndətə ghənyi ɛntanjfə tɔ ci dɔ hanyinə, ha'ə naama n̩gərə pushashinə n̩ga ɛndətə shi dadagyə.

⁵⁰ Nd̩zəkənjushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma shishinə saakii, pooshi ci ka ndzaanə aɡi *n̩jan̩juunə n̩ga ɛntanjfə. Ma sətə ca bəslə, pooshi ci ka n̩gərə shishinə n̩ga sətə pooshi ka bəslənə.

⁵¹ Fatəmə kaa nya ba koonə ma'umbee wabənə. Ma amə, ɛntaa patənə gaamə na məətə. Amma patənə gaamə na zə'ugi. ⁵² Darə rənjwə, makə m̩rikənə n̩ga ginə naama zə'ugi. Waatoo saa'i n̩ga muudinə, saa'itə nɔ ɛnjə a fa uura n̩ga uutəma. Maa kə ɛgi ɛnji uutəmakii, ka mad̩ənə nɔ maməətə ɛnja. Pooshi ɛntənə ma'ə. Ma amə ɛsə, ama zə'ugi darə patə. * ⁵³ Aciɪ ma shishinaamə ɛnə ca bəsləgi, ka zə'uginə ka ət̩ə pooshi ka ɛntənə, pooshi ka bəslənə ɛsə. ⁵⁴ Maa kə slənyi ət̩sə ha'ə, waatoo kə zə'ugi sətə ca ɛntə, ca bəsləgi, ka sətə pooshi ka ɛntənə ma'ə. Də ha'ə d̩anə sətə nyaahə ɛnji asəkə malaaba ləkələkatə ka tantanyinə ət̩ə bii ci, "Kə zamagi ɛntanjfə dɔ wa, kə d̩ii jaalanə."

⁵⁵ "Ya'ə wa, miinə jaalanaaku kwa?

Ya'ə wa, miinə n̩geerənaaku kwa?"

⁵⁶ Putə n̩ga 'waslyakəənə upaa wə rəgwa n̩ga bələginə taamə. Putə n̩ga *bariya ɛsə upaa 'waslyakəənə n̩geerənə aɡyanaamə. ⁵⁷ Amma kuyirii amə tɔ ɛntanjfə! Ci ca vii kaamə jaalanə d̩acii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

15:31 15.31 2 Koor. 4.10-11. **15:32** 15.32 Isaa. 22.13; Luka 12.19-20; 2 Koor. 1.8. **15:34** 15.34 Mat. 22.29; Rooma 13.11-14; Af. 5.6-17. **15:36** 15.36-37 Yooh. 12.24. **15:38** 15.38 'Wat. 1.11. **15:43** 15.43 Fil. 3.20-21. **15:45** 15.45-49 15.21-22. **15:45** 15.45 'Wat. 2.7; Yooh. 6.63; 2 Koor. 3.6,17. **15:49** 15.49 'Wat. 5.3. **15:51** 15.51 1 Tees. 4.15-17. * **15:52** 15.52 uutəma: Mat. 24.31; 1 Tees. 4.16. **15:53** 15.53 2 Koor. 5.4. **15:54** 15.54 Isaa. 25.8. **15:55** 15.55 Hoos. 13.14. **15:56** 15.56 Rooma 4.15; 6.14. **15:57** 15.57 Rooma 7.24-25.

⁵⁸ Acii ha'e kadashinyinaaki ndzəkəŋushi'inəkya, kəŋəmə ndihə ndihə, goona gugudə, ndzaamə taa guci patə agi slənə goonə ka Slandana, makə kə shii unə pooshi slənə goonə ka putə ŋga Slandanə ka ndzaanə ka uushi zabə.

16

Tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji ŋga Əntanfə

¹ Yoo, ma agyanə tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji ŋga Əntanfə, makə sətə bii nyi ka Ikəliisiyanyinə anə hanyinə ŋga Galatiya, dəmə ha'e makə ətsa. ² Taa ŋgutə təkəŋwanə ŋga uusəra agi luuma patə, taa wu ahadoonə, wa ca dəkəpaa kwabə makə sətə dəbee ca vii. Madə kə dīi unə ha'e, maa kə shi nyi, pooshi uushi nuuna tsəkə ma'e. ³ Maa kə shi nyi, ka naahənə nə nyi ləkələkətə, nya vii ka ənjitə ta'i unə, nya sləkəe ka tii də kwabatə tsəkətuunə, təya kərə aa Urusaliima. ⁴ Madə kə nē nyi, kə dəbee nya dzə əsə, ka dzənə niinə da tii.

Sətə nə Bulusə a d'a aakəŋwa

⁵ Ka dzənə nə nyi aahoonə da Makiduuniya. Accii aadəvə dīi nyi aniya ŋga dzənə zəku'i. ⁶ Maa kə mbu'i nyi aahoonə, ka ta'avənə nə nyi doonə gi'u. Mbu'u nya kyagi vyanə goonə maa, taabu'u nii kya madə ka dzənə ka hatə nii kya dzə, una tsakə tə nyi ka dzənə a rəgwa. ⁷ Ma cii kya moo, əntaa wata dzənə, nya nəhəpaa tuunə, nya pitəgi tanə. Amma agi kanə nə nyi nə ŋga dzənə ka ta'avənə doonə, madə kə luuvə Slandana. ⁸ Amma ka əŋəginə nə nyi ganə də Afisa zəku'i ca'e ka saa'i ŋga kumənə ŋga *Peentakooosa. ⁹ Accii kə wunagi Əntanfə ka nyi rəgwa ŋga d'a slənə ganə, da bwatyakii əsə nə slənəkii. Tə'i ənji daawaanə laŋə əsə.

¹⁰ Madə kə mbu'i Timooti, dəmə gazhi'waanə ŋga luunə tə ci də bəra'itə cii ka banee də ma'yanəkii. Accii ma ca, slənə ŋga Slandanə cii kəya d'a makə naaki. ¹¹ Ga taa wu ahadoonə a bərapaa tə ci. Tsakəmə tə ci, kaa ca dzə aakəŋwa agi wiinaakii agi jamənə, ca ənya aabiiki. Accii agi gəranə nə nyi tə tii da hara ndzəkəŋushi'inə.

¹² Ma ndzəkəŋushi'inaamə Apoolasə, kə kədii nyi tə ci kaa ca dzə ka tsaamətənə tuunə, tii da hara ndzəkəŋushi'inə. Amma ma'e Əntanfə maviimə ka ci rəgwa. Ma uuseratə nii kəya upaa rəgwa, kadə nii kəya dzə. †

Muudinə ŋga wabənə

¹³ Nəhəmə noonə na, kəŋəmə ndihə ndihə agi nə'unə, dəmə gazhi'waanə, ndzaamə də ŋgeerənə. ¹⁴ Wa patənə ŋga slənə goonə a ndzaanə agi uudəshinə.

¹⁵ Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii unə, ma Sətəfanu da yaakii patə, tii nə təkəŋwanə ŋga ənjitə 'watəgi vii goonə ka Aləmasiihu agyanə hanyinə ŋga Akaya patə. Kə vii tii natii nə əsə ka d'a slənə ka tsakənə də ənji ŋga Əntanfə. ‡ ¹⁶ Agi kədiinə nə nyi accii unə, koonə fa tə tsarə ŋga ənjitsa. Fəmə tə patənə ŋga ənjitə ca slənə da tii ka ciinə rəŋwə əsə. ¹⁷ Agi moodasəkə ŋga i Sətəfanu da Footənatusə da Akayikəsə nə nyi, accii kə mbu'ya tii aahanə ka madəbama goonə. ¹⁸ Kə shi tii ka uudəgi səkəki makə sətə uudəgi tii noonə. Ma tsarə ŋga ənjitsa, sə ŋga dəlaginə nə tii.

¹⁹ Kə nəhəpaa Ikəliisiyanyinə ŋga hanyinə ŋga Asiya tuunə patə. Ha'e nə i Akila da Pərisəkila da patənə ŋga ənji nə'unə ətə ca dza də nə gatii asii əsə. Agi nəhəpaanə nə tii tuunə patə agi ləmə ŋga Slandana. § ²⁰ Kə nəhəpaa patənə ŋga ənji ŋga Əntanfə ənə ganə tuunə patə. Nəhəpaaməshinə də ədzəmə rəŋwə agi ləmə ŋga Əntanfə.

²¹ Nyi Bulusə də ciinəkii ca naahə koonə nəhəpaana, kə nəhəpaa nyi tuunə patə.

²² Taa wu nə əndə pooshi ka uudənə tə Slandana, tə'i naalanə ashikii.

Wa Slandanaamə a shi.*

²³ Wa Slandanaamə Yeesu a d'a koonə pwapoonə. ²⁴ Agi uudənə nə nyi tuunə patə putə ŋga ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu.

15:58 15.58 16.13. **16:1** 16.1 Slənə 11.29-30; 2 Koor. 8.1-9. **16:5** 16.5 Slənə 15.21; 2 Koor. 1.15-16. **16:6** 16.6 Rooma 15.24. **16:7** 16.7 4.19. **16:8** 16.8-9 Slənə 19.8-10. * **16:10** 16.10 Timooti: 4.17. † **16:12** 16.12 Apoolasə: 1.12. **16:13** 16.13 15.38; Jab. 31.25; Af. 6.10. **16:14** 16.14 8.1; Yooh. 13.34; Rooma 13.8-10; 2 Koor. 6.6; Gal. 6.10; Af. 5.2. ‡ **16:15** 16.15 Rooma 16.5; Sətəfanu: 1.16. **16:18** 16.18 Fil. 2.29; 1 Tees. 5.12. § **16:19** 16.19 Rooma 16.5; Asiya: Səniinə 1.4,11; Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2. **16:20** 16.20 Rooma 16.16. **16:21** 16.21 Gal. 6.11; Kwal. 4.18; 2 Tees. 3.17; Filim. 19. **16:22** 16.22 Gal. 1.8-9; Səniinə 22.20. * **16:22** 16.22 Ma də uura Gərika, 'Marana tha.'

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Koorintiya

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə koonə daciiki Bulusə, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntanjə. Inə da ndzəkənjushi'inaamə Timooti ca nəhəpaa tuunə lkəliisiya nga Əntanjə də Koorintiya da patənə nga ənji nga Əntanjə anə hanyinə nga Akaya. * ² Wa Əntanjə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntanjə

³ Dəlaamə də Əntanjə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Dənə ətə ca nəhə təgunuunə gaamə nə ci, daciiki ci patənə nga tsakənə a shi. ⁴ Agi tsakənə nə ci taamə agi patənə nga mabuurnə gaamə, kaama shii mbee ka tsakənə tə hara ənji gaamə, ama banee ka ma'yanətii də tsarə nga tsakəətə cakə Əntanjə taamə. ⁵ Makə sətə dīi amə ləbə da Aləmasiihu agi saasa cibənyinaakii, ha'ə əsə naamə ləbə da ci dərəva agi tsakənə nga Əntanjə taamə daciikii. ⁶ Madə kə cibiiinə, keena shii tsakənə tuunə da luupaanə tuunə. Madə kə upaa inə tsakənə tiinə əsə, keena shii tsakənə tuunə, una upaa ngeerənə nga kənjənə ndihə ndihə, una sə'watə tsarə nga cibənə ciina sə'wa. ⁷ Kə shii inə pooshi uushi ka gugufee koonə. Aci kə shii inə, makə sətə dīi amə ləbə agi sa cibənyinə geenə, ha'ə əsə ləbə naamə agi tsakənə ciina upaa.

⁸ Ndzəkənjushi'ina, nga'ə keenə una shii tsarə nga cibətə sii inə anə hanyinə nga Asiya. Ma cibəkii, kə palee ka ngeerii inə. Ha'ə maa, kə ngeerəgiinə hiima nga ndzaanə da əpinə ameenə. ⁹ Ma fatiinə aashiinə, makə kə lagi ənji gərywanə nga bəələnə tiinə. Amma ma slənyi ətsə patə, acii geena gi'i neenə na, amma keena shii gi'inə tə Əntanjə tanə, Əndə madafe ka maməətə ənja. ¹⁰ Kə luupaa ci tiinə acii bwayi tsarə nga əntəətsa, ka tsakənə nə ci tiinə əsə. Tə ci gi'inə, kaa ca ənə ka luupaanə tiinə. ¹¹ Ma unə əsə, tsakəmə tiinə də də'wa. Madə ənji lanə dīi də'wa ka putə geenə, maa dīi Əntanjə keenə barəkaanə, ənji lanə na kuyirii tə ci putə nga barəkaanəkii.

Zə'unə nga aniya nga Bulusə

¹² Cakərə'inə geenə patə, maa ndzaanə geenə ganə a duuniya, ma palee maa, ndzaanə geenə ahadoonə, ndzaanə geenə də malaaba moodəfa da goonəgaanə əsə. Ma ndzaa inə ha'ə, əntaa də shiinə tsarə ətə nga əndə shiŋkinə, amma dagi pwapoonə nga Əntanjə.

¹³⁻¹⁴ Ma sənə ciina naahə koonə, sətə cuuna mbee ka jangətənə, una paaratəgi. Kə paaratəgi unə gi'u, amma, ma nəhənəkya, ma aakənyəwə gi'u, ka paaratəginə nuunə nga'ə, koonə shii oo'i, ka d'anə nuunə manjushinə putə geenə uuserə nga shine nga Yeesu Slandana. Ha'ə niinə əsə, ka d'anə niinə manjushinə putə goonə.

¹⁵ Ma ətsa, kə dīi nyi aniya nga dzənə dagoonə, kaa nya jikətə koonə dfa manjushinə geenə. ¹⁶ Waatoo, kə mwayi nyi njusləgərənə dagoonə, nya dzə aa Makiduuniya, nya ənya dagoonə əsə, koonə shii tsakənə tə nyi ka dzəginə aa Yahudiya. ¹⁷ Ya agi zə'unə nga aniyaakya, kə təkuree nyi ka kənjee ka naaki nə ka dfa uushi rənywə kwa? anii dfa uushi'inə makə ənji *duuniya saŋə cii kya dfa? Ka banə nə nyi "Awa" a ba ma kwa? Pooshi. ¹⁸ Makə sətə weewee əndə goonəga nə Əntanjə, ma wabənə geenə koonə, əntaa a ba ma. ¹⁹ Aci ma Yeesu Aləmasiihu *Uuzənə nga Əntanjə ətsə waazii inə da Silasə da Timooti koonə agyanakii, əntaa a ba ma nə awaakii, amma taa guci patə tantanyinə ca shiigi amakii. ²⁰ Aci ci nə "Awa" nga patənə nga aləkawalənyinə nga Əntanjə. Ci dīi caama luu "Aamiina" daci Yeesu Aləmasiihu ka d'uuənətənə də Əntanjə. ²¹ Əntanjə kabətə taamə ka hakii dashi Aləmasiihu, ca tadə taamə, ²² ca dfaanə sagidaakii aagyanaamə, ca vii kaamə Ma'yanaakii a ədzəmaamə ka baarəginə oo'i, tə'i hara uushi'inə dəkəpaa ci kaamə.

²³ Ma bwasee nyi ka dzənə aa Koorintiya, acii ga nya dzə ka tsakəvə koonə buurə uushi'inə. Əntanjə nə seedawaaki, ci shii sətə a ədzəməki. ²⁴ Əntaa baawəda geenə ciina moo baarənə koonə agyanə vii goonəga goonə. Pooshi. Kə shii inə, ndihə ndihə nuunə agi vii goonəga goonə. Ma caama slənə doonə, koonə uudfa də səka.

* **1:1** 1.1 Gal. 1.1; Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Af. 1.3; 1 Piita 1.3. **1:5** 1.5 4.10; Jab. 34.20; 94.19; Kwal. 1.24. **1:6** 1.6-7 4.15,17. **1:8** 1.8 4.8; Slənə 19.23; 1 Koor. 15.32. **1:9** 1.9 Rooma 4.17. **1:10** 1.10 2 Tim. 4.18. **1:11** 1.11 4.15; Rooma 15.30. **1:12** 1.12 2.17; 1 Koor. 1.17,19,31; 2.13; Ibər. 13.18. **1:15** 1.15-16 1 Koor. 16.5-6. **1:17** 1.17 1 Koor. 4.18-19. **1:18** 1.18 1.23. **1:19** 1.19 Slənə 18.5. **1:22** 1.22 5.5; Rooma 8.15-16,23; Af. 1.13-14. **1:23** 1.23 11.31; 13.2; Rooma 1.9; Fil. 1.8; 1 Tees. 2.5; 2 Tees. 2.10. **1:24** 1.24 1 Piita 5.3.

2

¹ Ma bwasee nyi ka aniya nga dzənə aahoonə, acii ga nya ənyi ka dzənə ka bəzee ka səkuunə. ² Madə kə bəzee nyi ka səkuunə, pooshi əndə uufagi səkəki madəamə unə. ³ Ənjitə dəbēe uufagi səkəki nuunə. Ma nyaahə nyi koonə ləkaləkətətə, acii goona bəzee ka səkəki, maa kə gi nyi aahoonə. Kə shii nyi weewee, madə ka moodasəkə nə nyi, ka moodasəkə nuunə noonə əsə. ⁴ Ma nyaahə nyi koonə ləkaləkətətə, də mabətəsəkə, kə ma'i haŋkalaaki. Ha'ə maa, da kiinə agiki. Ma mwayi nyi, əntaa ka bəzee ka səkuunə, amma ma dīi nyi ha'ə, kaa nya baarii koonə makə sətə uu'i nyi tuunə ŋgaanŋa'ə.

Tifyaginə tə ma'waslyakə ənda

⁵ Taa wu patə bəzee ka səkə ŋga əndə'i ənda, əntaa wata naaki daanəki bəzee ci, amma da i noonə patə bəzee ci. Əntaa mbudēenə cii kya mbudēee, amma tə'i hara ənji ahadoonə bəzee ci ka səkətii. ⁶ Ma əndətsa, ma dzaləətsə jalə ənji tə ci, kə mbu'i ha'ə.

⁷ Acii ha'ə, ənəmə ka tifyaginə tə ci, una banee ka ma'yanəkii, acii ga mabətəsəkə a gadəgi tə ci. ⁸ Agi kədiinə nə nyi acii unə, koona baarii ka ci oo'i, kə uu'yuunə tə ci tanyi.

⁹ Ma nyaahə nyi koonə ləkaləkətətə, kaa nya shii təbətənə tuunə, kaa nya paaratəgi madə agi fanə nuunə wabənaaki ŋga dzalənə tə ci. ¹⁰ Ma əndə'i, madə kə tifyagyunə əndəkii putə ŋga sətə dīi ci koonə, nyi maa, ka tifyaginə nyi tə ci. Taa mi patə dəbēe nya tifyagi, ka putə goonə tifyagi nyi akəŋwacii Aləmasiihu. ¹¹ Ma dīi cii kya də ha'ə, acii ga *Seetanə a upaa rəgwa ŋga saaweenə kaamə. Kə shii amə sətə cii kəya moo fanə.

Ghatə baanə ŋga ma'yanə ŋga Bulusə də Tərawasə

¹² Yoo, ma saa'itə mbu'i nyi aa Tərawasə ka waaza Njuni Habara ŋga Aləmasiihu, kə nee nyi kə wunəgi Slandanə rəgwa ŋga də slənə lanə davə. ¹³ Amma pooshi ma'yanəkii baanə, acii paa nyi lii tə ndzəkəŋjunəkii Titusə davə. Wata nya ba ka ənji davə 'Ta'avəmə', nya madə, nya palə aa Makiduuniya. *

*Jaalanə daciai *Aləmasiihu*

¹⁴ Amma wa ənjə a kuyirii tə Əntanfə! Ci ca kərə tiinə ka jaalanə taa guci patə putə ŋga ləbənə geenə da Aləmasiihu. Daciai inə əsə cii kəya kukutə dagwa mədədəranə, waatoo waaza Njuni Habara ŋga shiinə tə Aləmasiihu taa dama patə. ¹⁵ Weewee ma inə, makə urədyə niinə ətə ci Aləmasiihu a dəzə ka Əntanfə. Mədədəranəkii a təkəgi ahada ənjitə ca upaa əpinə da ənjitə ka rəgwa ŋga zanə patə. ¹⁶ Ma urədyatsa, ma ka ənjitə zii, madə zhinyi ka tii, əntənə əntənətii. Ma ka ənjitə upaa luupaanə əsə, ci nə urədyatə ca vii əpinə. Ya əna, wu dīi nə əndə mbu'i bahə də maduunə slənətsa? † ¹⁷ Amma ma inə, əntaa makə ŋga hara ənji niinə. Acii ma təya, agi gwazeenə nə tii ka wabənə ŋga Əntanfə də jirəkənə. Də goonŋaanə ciina wabə akəŋwacii Əntanfə. Ci ta'i tiinə, keena ndzaanə ka ənji slənənə ka Aləmasiihu.

3

Ənji slənə ŋga kura aləkawala

¹ Ma dəya, goona nyihə makə mbudənə ciina mbudə neenə na. Pooshi. Ma inə, pooshi nafa ŋga baarii koonə ləkaləkətə ŋga slənə geenə koona shii tiinə. Pooshi nafa ŋga naahənə goonə tə habara ŋga slənə geenə ka hara ənji, makə sətə ci ənjə a də ka hara ənji əsə. ² Unə də noonə nə nə ləkaləkətə ŋga slənə geenə, manaahəkii a ədzəmuunə kaa ənji patə a shii, təya janŋatə. ³ Paŋŋəranə oo'i, Aləmasiihu ci saakii nyaahə ləkaləkətəkii, ca sləkēe daciai inə. Əntaa naahənə ŋga ciinə ŋga ənda, amma də Ma'yanə ŋga Əntanfə Əndə vii əpinə. Əntaa ashii matsahə faara əsə, amma asəkə moodəfa ŋga əndə shiŋkinə nə ci manaahəkii.

⁴ Ma ciina wabə uushi'iitə ha'ə, acii mashiikii niinə akəŋwacii Əntanfə daciai Aləmasiihu. ⁵ Əntaa mbu'unə mbu'iinə ka neenə na bahə banə oo'i, inə ca daada uushi'inə, pooshi. Daciai Əntanfə nə mbeənə geenə. ⁶ Ci kavə tiinə keena ndzaanə mambu'ukii bahə də slənə ŋga kura aləkawala. Ma kura aləkawalətsa, əntaa də

2:1 2.1 12.21; 1 Koor. 4.21. 2:3 2.3 13.10. 2:4 2.4 7.8; Slənə 20.31; 1 Koor. 16.24. 2:6 2.6 7.11. 2:7 2.7 Kwal. 3.13. 2:9 2.9 7.15; 10.6. 2:11 2.11 1 Piita 5.8. 2:12 2.12 1 Koor. 16.9. * 2:13 2.13 1 Tees. 3.1; Titusə: 2 Koor. 7.6,13-14; 8.6,16,23; 12.18; Gal. 2.1,3; 2 Tim. 4.10; Tit. 1.4; Makiduuniya: 7.5; Slənə 20.1. 2:15 2.15 1 Koor. 1.18. † 2:16 2.16 wu dīi ...mbu'i bahə ka da...: 3.5-6. 2:17 2.17 4.2; Fil. 1.15-17; 1 Tees. 2.3,5,10; 1 Piita 4.11. 3:1 3.1 5.12; 10.12; Slənə 18.27. 3:2 3.2 1 Koor. 9.1-2. 3:3 3.3 Shig. 24.12; Irin. 31.33; Əzaki. 36.26. 3:5 3.5 2.16; Rooma 15.18.

manaahē *bariyya dīi ɛnji, amma dē Ma'yanē ɲga Ɖntaɲfē. Aci ma bariya, wē cii kēya kira ka ɛnja. Amma, ma Ma'yanē ɲga Ɖntaɲfē, ɛpinē cii kēya vii ka ɛnja.

⁷ Yoo, ma bariya ɲga ɲuka, manaahēkii ashi matsahu faariinē shi, kē baarii Ɖntaɲfē mēghērōvənāakii dē bariyatsa, laɲē dērōva haɲētē ɛnji *Isərayiila tē bariyatsa. Ha'ē maa, kē təkuree tii ka tsaamənē tē Muusa acii bērənē ɲga kəɲwaciinēkii, wiitsē boo, sətē ca uudēgi nē bērənēkii. Kē shii amē, ma bariyatsa, ɛntənē nē muudinēkii. Patē da ha'ē, tē'i mēghērōvənē davē. ⁸ Makē kē shii amē ha'ē, sakwa slənē ɲga Ma'yanē ɲga Ɖntaɲfē dīi, pooshi palee dē mēghērōvənē kwa? ⁹ Aci maɗa ka kira mēghērōvənē nē slənē sətē ca kira ɛntənē ka ɛnja, slənē sətē ca kira luupaanē palee dē mēghērōvənē.

¹⁰ Weewee ma ɛtsē ha'ē, kē sha ɲji da i mēghērōvənē. Amma ma ɲga ɛna, pooshi ma'ē shaɲē, acii kē shi mēghērōvənē ɲga ɛndē'i ka paleenē ka ci. ¹¹ Aci maɗa ma sətē ca uudēgi, tē'i ci da mēghērōvənē, sətē pooshi ka uudənē palee dē mēghērōvənē ka shaɲē.

¹² Makē kē shii inē tē'i ha'ē makē ɛtsa, ka wabənē niinē yadē ɲgwələnē. ¹³ Ɖntaa makē ɲga Muusa niinē. Aci ma ca, kē kavē ci gwada aakəɲwaciikii, acii ga ɛnji Isərayiila a nee ka muudinē ɲga mēghērōvətē ca uudēgi. ¹⁴ Amma kē təkuree tii ka paaratēginē. Ca'ē ɛnshinē, maɗa kē jaɲgii tii iirē aləkawaləta, kē ndzaa ci makē gwada akəɲwaciitii. See maɗa ndzaa ɛndē ləbē da Aləmasiihu dzəginē gwadakii, ɛndē a paaratēgi ha'ē. ¹⁵ Taa ɛnshinē, maɗa jaɲgii tii bariya ɲga Muusa, wata gwadakii a pa'agi hiimatii. ¹⁶ Amma maɗa kē zə'ugi ɛndē aabii Slandana, kē dzəgi gwadakii ɛtsa.

¹⁷ Ma Slandana, Ma'yanē nē ci. Ma hatē dīi Ma'yanē ɲga Slandana, tē'i dimwaanē davē. ¹⁸ Ma amē patē, pooshi gwada akəɲwacii amē, agi baarē dūunuunē ɲga Slandanē naamē. Ci ca zə'wee kaamē, kaama pusha tē ci, ama tsakē dzənē aakəɲwa dē upaa dūunuunē. Ma ɛtsē patē, slənē ɲga Ma'yanē ɲga Slandana.

4

Waaḥə gaamə

¹ Aci ha'ē, makē kē shii inē putē ɲga ɲga'aanē ɲga Ɖntaɲfē keenē ba'avē ci slənətšē aacii inē keena slənē, pooshi shishiniinē ka ɛntənē. ² Ma inē, kē naanagiinē ka slənē sē ɲga ayinē. Pooshi inē ka ɗa jarəwiinē, pooshi inē ka gwazee ka wabənē ɲga Ɖntaɲfē əsē. Amma paɲgəraɲē ciina wabē goongaanē akəɲwacii Ɖntaɲfē. ɲga'ē keenē kaa taa wu a shii oo'i, ɛnji goongaa niinē. ³ Ma ɲunyi Habaranē ciina waaza, maɗa ma'umbee uushi nē ci, ka ɛɲjitē uugi zanē nē ci ma'umbeekii tanē. ⁴ Ma tēya, kē təkuree tii ka vii goongaa, acii kē ɛndēgi *Seetanē hiimanyinatii. Ci dīi təkuree tii ka nee ka bērənē ɲga ɲunyi Habara. Ma habarakii, agyanē dūunuunē ɲga Aləmasiihu. Ci nē pushashinē ɲga Ɖntaɲfē. * ⁵ Aci ma inē, ɛntaa neenē nē ciina waaza, amma tē Yeesu Aləmasiihu ciina waaza, oo'i ci nē Slandana; inē neenē əsē, ɛnji slənē goonē niinē putē ɲga Yeesu.

⁶ Ɖntaɲfē bii, "Wa bērənē a bērēgi agi təkunē." Ci əsē kavē bērənāakii kaa ca bērē a moodəfaamē, ca bērē aagi ɛnji, ama shii neenē ka dūunuunē ɲga Ɖntaɲfē ca bērē akəɲwacii Aləmasiihu.

⁷ Ma inē, taa ɲgahi makē uuda niinē pooshi ka ta'avənē ka ɛnsləginē, patē da ha'ē tē'i inē da wahətšē ashiinē. Ma ɛtsē patē, ka baariinē oo'i, ma maɗuunē ɲgeerənē ashiinē, ɲga Ɖntaɲfē, ɛntaa neenē. ⁸ Kē cibee ɛnji keenē taa ka ɲgutē rəgwa. Patē da ha'ē, paa tii təɲpaa tiinē. Kē ha'utē ɛnji diinē. Patē da ha'ē, pooshi inē bwasee ka kanē geenē ɲga upaa luupaanē. ⁹ Kē iikē ɛnji keenē daawaanē laɲē. Patē da ha'ē, pooshi Ɖntaɲfē kagi tiinē. Kē laadapaa ɛnji tiinē aa panē, amma patē da ha'ē, pooshi ɛpinē dzəgi ameenē. ¹⁰ Taa guci patē, ha'ē nē ɛnji ka ɗa gazhi'waanē ɲga bələnē tiinē makē sətē bəli tii tē Yeesu. Ma dīi inē ma'ē da i ɛpinē a meena, kaa ɛɲjə a shii oo'i, tē'i ɛpinē ɲga Yeesu ashiinē. ¹¹ Agi ndzaanē geenē patē, taa guci ha'ē niinē ka nee ka wē aagiinē ka putē ɲga Yeesu. Ma dīi ha'ē, kaa ɛɲjə a shii neenē oo'i, ma shishinē geenē ɛnē na bələgi, tē'i ɛpinē ɲga Yeesu davē. ¹² Ci ca baarii oo'i, ma wa, ashiinē cii kēya slənē, amma ma ɛpinē əsē, ashuunē cii kēya ɗa slənā.

¹³ Tē'i manaahēkii asəkē ləkələkətē oo'i, "Ma wabi nyi, acii kē vii nyi goongaa ka Ɖntaɲfē." Ha'ē niinē əsē, kē vii inē goongaa ka ci, ci dīi wabiinē. ¹⁴ Kē shii inē, ma

3:6 3.6 Yooh. 6.36; Rooma 7.5-6; 8.2,6,10; 1 Koor. 11.25. **3:7** 3.7 Shig. 34.29-30. **3:9** 3.9 Rooma 8.2,33; Gal. 3.10. **3:13** 3.13 Shig. 34.33-35. **3:14** 3.14 Isaa. 6.10. **3:16** 3.16 Shig. 34.34. **3:17** 3.17 Yooh. 8.32,36; Rooma 8.2; Gal. 5.1,13. **3:18** 3.18 4.6; 1 Koor. 2.7. **4:1** 4.1 3.4,6. **4:2** 4.2 2.17; 6.4. **4:3** 4.3 1 Koor. 1.18.

* **4:4** 4.4 Seetanē: Yooh. 12.31; Af. 2.2; pushashinē ɲga Ɖntaɲfē: Kwal. 1.15; Ibər. 1.3. **4:5** 4.5 1.24. **4:6** 4.6 'Wat. 1.3; Isaa. 9.1; 2 Koor. 3.18; 1 Piita 2.9. **4:8** 4.8 1.8; 7.5; 11.23-29. **4:10** 4.10 1.5; Rooma 6.8; Gal. 6.17; Fil. 3.10-11. **4:11** 4.11 Rooma 8.35-36; 1 Koor. 15.31. **4:12** 4.12 Kwal. 1.24. **4:13** 4.13 Jab. 116.10.

Əntañfə, kə madec ci ka Yeesu Slandanə agi maməətə ənja. Ha'ə əsə nii kəya madec keenə, ca fədə taamə doonə, ca kərə aakəŋwacii Yeesu. ¹⁵ Patənə ŋga ətsa, ka putə goonə. Ma Əntañfə, agi dzənə nə ci aakəŋwa də daada pwapoonaakii ka ənja. Də ha'ə əsə dzənə ənji aakəŋwa də kuyiriinə tə ci ka duunətənə də ci.

Ndzaanə agi vii goonğa

¹⁶ Aci ha'ə, ma inə, pooshi inə ŋgərəgi hiima. Taa ŋgahi ma shishiniinə, agi dzənə də saawanə, patə da ha'ə, ma ma'yaniiinə, agi tsakə də ŋgeerənə uusərə patə. ¹⁷ Ma cibəənə ciina cibə, pooshi laŋə, pooshi ka ta'avənə əsə. Cibəkii na kavə tiinə ka upaa dagwa uushi ətə na ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, waatoo, ndzaanə ka hakii da Əntañfə agi duunuunaakii. Ma ətsa, ci palee patə. ¹⁸ Aci ma ina, pooshi inə ka kavə hiima geenə ka uushi'iitə ci ənjə a nee də ginə. Amma ka uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə kii inə hiima geenə. Ma uushi'iitə ci ənjə a nee də ginə, pooshi ka ta'avənə. Amma ma uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə, tii ca ta'avə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

5

¹ Kə shii amə, madfa kə uulagi shishiinə gaamə ganə a duuniya, kə dəkəpaa Əntañfə kaamə əndə'i gatə dagya, waatoo ətə dətə ci cisaakii, ci na ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ² Ma amə da i shishiinə gaamə, agi d'anə nə kudəpəshinə taamə ŋga upaa əndə'i shishinə, waatoo ətə ca shi dadagyə, kaama ŋgavə. ³ Aci madfa kə ŋgii amə, pooshi amə ka ndzaanə yadə shishinə ma'ə. ⁴ Ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, agi d'anə nə kudəpəshinə taamə. Əntaa uudənə nə əndə pooshi amə ka uudə shishiinə gaamə ŋga duuniya, amma uudənə caama uudə tə ətə ŋga dadagyə, kaama upaa, ama ŋgavə, sətə da i əpinə a jaala agyanə sətə ca bəsləgi. ⁵ Əntañfə ci saakii hadfatəgi daamə kaama zə'u ha'ə makə ətsa. Ci vii kaamə Ma'yanaakii əsə, kaama shii paŋgəraŋə oo'i, tə'i hara uushi'inə dəkəpaa ci kaamə kidə.

⁶ Aci ha'ə, taa guci patə naamə ka mabanee ma'yanə. Kə shii amə, ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, matəkəkii naamə da Slandana. ⁷ Aci ma ndzaanə caama ndzaanə, əntaa ŋga neenə ka ci də ginə, amma ŋga vii goonğa ka ci. ⁸ Ka mabanee ma'yanə naamə. Gəfə bwasee ka shishiinə gaamə kaama dzə ka ndzaanə da Slandana. ⁹ Aci ha'ə, taa agi ndzaanə gaamə ganə, taa agi ətə na shi aakəŋwa, ma sətə kavaamə aakəŋwa, uudagi səkəkii. ¹⁰ Aci tyasə see a kəŋaamə patə akəŋwacii Aləmasiihu, kaa ca dfa kaamə gəŋwanə, kaa taa wu a shii upaa sətə dəbēe ka ci mbərə mbərə da sətə cii kəya slənə, taa bwayakii, taa ŋunyikii saa'itə ci a duuniya.

Wabənə agyanə ndzaanə ka guviinə ŋga Əntañfə

¹¹ Makə dii ci agi ŋgwələnə niinə acii Slandana, putakii ha'ə ciina dfa gazhi'waanə ŋga baariinə ka ənja agyanəkii. Kə shii Əntañfə tiinə paŋgəraŋə. Ma nə nyi ka nəhənə əsə, kə shii unə tə nyi asəkə moodəfuunə. ¹² Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa haŋətənə ciina haŋətə niinə, amma rəgwa ciina baarii koonə, koonə cakərə'i akəŋwacii ənjitə ca dzaana tiinə, koonə shii mbec ka ənəpaaginə ka tii. Aci ma təya, agi cakərə'inə nə tii putə ŋga dagwaanə ŋga shiginə ŋga ənda, təya bwasee ka tsaamə sətə a ədzəməkii.

¹³ Madfa diikənə ciina diikə, ka Əntañfə ciina diikə. Madfa ka rəgwakii ciina dfa ha'ə əsə, yoo, ka putə goonə ciina dfa ha'ə. ¹⁴ Uudənə ŋga Aləmasiihu ca dfa ŋwanjuunə agyaniiinə, acii kə paaratəgiinə oo'i, ci əŋki ka putə ŋga ənji patə. Aci ha'ə, ləbə nə ənji patə agi əntənaakii. ¹⁵ Ma əŋki Aləmasiihu ka putə ŋga patənə ŋga ənja, acii ga ənjə a ndzaanə shitə ha'ə makə sətə kadeesəkə ka tii. Amma kaa təya ndzaanə ka ŋga Aləmasiihu, acii ka putatii əŋki ci, Əntañfə a madec ka ci agi maməətə ənja.

¹⁶ Ndzaŋənə ka saa'ina, pooshi inə ka tsaamənə taa tə wu putə ŋga shiginaakii. Taa ŋgahi kə shi nya caamə tə Aləmasiihu ha'ə, amma pooshi nyi agi tsaamənə tə ci ha'ə ma'ə. ¹⁷ Taa wu patə libə da Aləmasiihu, kura taganə nə ci ətsa. Kə dzəgi iirəkii, kurakii nə ci ətsa. ¹⁸ Ətsə patə, d'anə ŋga Əntañfə. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaanə ka guviinəkii dacii Aləmasiihu, ca vii kaamə slənə ŋga baabanə ka hara ənja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii əsə. ¹⁹ Ma wabənə geenə, ci nə: agi zhi'weenə

4:14 4.14 1 Koor. 6.14; Rooma 8.11. **4:15** 4.15 1.5-6,11; 9.11,15. **4:16** 4.16 Af. 3.16. **4:17** 4.17 3.18; Rooma 5.2; 1 Piita 1.6-7. **4:18** 4.18 Rooma 8.25; Ibər. 11.1. **5:1** 5.1 Ayb. 4.21; 2 Piita 1.14. **5:2** 5.2 Rooma 8.23-24. **5:4** 5.4 1 Koor. 15.53-54. **5:5** 5.5 1.22. **5:7** 5.7 1 Koor. 13.12; 1 Piita 1.8-9. **5:8** 5.8 Fil. 1.23. **5:9** 5.9 Kwal. 1.10; 1 Tees. 4.1. **5:10** 5.10 11.15; Isaa. 2.12; Dan. 7.9-10; 12.2; Slənə 17.31; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 4.5; Fil. 3.19; 2 Tees. 1.7-10. **5:11** 5.11 4.2; 6.4; 1 Koor. 9.22. **5:12** 5.12 1.14; 3.1. **5:14** 5.14 Yooh. 17.23; Rooma 8.35; Gal. 2.20; Af. 3.19; 5.2,25; 1 Yooh. 3.16. **5:15** 5.15 Rooma 6.3-4; 7.4; 14.7-9. **5:17** 5.17 Isaa. 43.19; Rooma 6.4; Gal. 6.15; Af. 4.24; Seniinə 21.5. **5:18** 5.18 Rooma 5.10.

nə Əntanfə ka patənə nğa ənji shiŋkinə ka guviinəkii dacia Aləmasiihu. Paa ci ka kəsəpaa 'waslyakəənati a ədzəməkii. Ca ba'avə wabənaakii acii inə, keena waaza ka ənja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii. ²⁰ Acii ha'ə, madəbama nğa Aləmasiihu niinə. Əntanfə ca dā wabənaakii dacia inə. Agi kədiinə niinə acii unə ka madəbama nğa Aləmasiihu, zə'umə, koonə ndzaanə ka guviinə nğa Əntanfə. ²¹ Ma Aləmasiihu, paa ci shii 'waslyakəənə, amma kə kavə Əntanfə tə ci kaa ca ləbə daamə agi 'waslyakəənə gaamə. Ma dīi ci ha'ə, kaama shii ndzaanə agi goonğaənə nğa Əntanfə dāgi ləbənə gaamə da Aləmasiihu.

6

¹ Ma agi slənə geenə ka hakii da Əntanfə, agi kədiinə niinə acii unə ənə dīi Əntanfə koonə pwapoonə, goona saawee ka pwapoonəkii. ² Wiinə sətə bii Əntanfə:

“Madā kə mbu'ya saa'yaaki nğa fanə tuunə,

agi fanə nə nyi tuunə.

Madā kə mbu'ya uusəra nğa luupaanə tuunə,

agi tsakənə nə nyi tuunə.”

Fatəmə! Ənə nə saa'i nğa luu viinə nğa Əntanfə; ənshinə nə uusəra nğa luupaanə!

³ Pooshi inə ka uudənə kaa taa wu a idəpaa uushi agi slənə geenə. Acii ha'ə, pooshi inə ka dāvə sətə ca kavə əndə ka pu'unə agi ndzaanaakii akəŋwacii Əntanfə. ⁴ Amma taa mi patə ciina dā, agi baarii niinə oo'i, ənji slənə nğa Əntanfə niinə, də sə'watə cibənyinə, da də sə'watə madzawə uushi'inə kama kama. ⁵ Kə fəslə ənji tiinə, ənjə a pa'əgi tiinə, ənjə a dāadā keenə mabizhinə, kə slənyiinə palee ka ngeerii inə, ina baanə yadə nnyinə agiinə, yadə zəmə ameenə əsə. ⁶ Dāgi laabanə nğa moodəfiinə, da shiinə geenə, da sə'watənə geenə, da nğa'əənə geenə baarii inə neenə nə oo'i, ənji slənə nğa Əntanfə niinə. Ma ətsə patə, dāgi Malaaba Ma'yanə da uudənə geenə nğa goonğa. ⁷ Kə baarii inə ha'ə dāgi wabənə geenə ayanə goonğaənə da dāgi ngeerənə nğa Əntanfə. Ndzaanə geenə ka ənji goonğa nə sə nğa paginə geenə. Də ci luupaa niinə neenə nə əsə. ⁸ Kə dūunətə ənji tiinə, ənjə a bərapaa tiinə əsə. Kə dzaanii ənji tiinə, ənjə a dələ diinə əsə. Kə nğirə ənji tiinə ka majirakinə, patə da ha'ə ənji goonğa niinə. ⁹ Kə dīi ənji makə pooshi tii shii tiinə, patə da ha'ə kə shii ənji tiinə də nğa'ə. Kə dīi makə maməətəkii niinə, amma waniinə ma'ə da i əpinə ameenə. Kə jalə ənji tiinə, amma pooshi ənji bəələgi tiinə. ¹⁰ Kə dibə səkiinə a bəzə, amma taa guci patə agi moodasəkə niinə. Maaghiinə niinə, amma agi datənə niinə tə ənji lanə ka ənji waha. Pooshi uushi acii inə, amma neenə nə patənə nğa uushi'inə. *

¹¹ Ənji Koorintiya, paŋgəraŋə wabiinə koonə, pooshi inə umbee koonə ka taa mi a moodəfiinə. ¹² Də ədzəmə rəŋwə nğiriinə tuunə. Amma ma unə, kə umbee unə keenə ka sətə a moodəfuunə. ¹³ Wanyinə ka kədiinə acii unə makə manjeevənaaki. Tuutəta'a, baariimə keenə uudənə goonə noonə əsə.

**Yi nğa Əntanfə nuunə*

¹⁴ Goona ndzaashi da ənji ghatə vii goonğa ka Yeesu. Ma ətsa, pooshi ka dānə. Iitiitə saŋə ndzaashinə goonğaənə da məzaana? Iitiitə əsə ndzaashinə bərənə da təkuna?

¹⁵ Mi saŋə nə haala nğa Aləmasiihu da Seetana? Mi saŋə nə sətə libə də əndə nə'unə da əndə ghatə vii goonğa? ¹⁶ Nğutə nğa'əənə saŋə nəndə ahada yi nğa Əntanfə da kuvə uuləma? Acii ma amə, yi nğa Əntanfə Əndə vii əpinə naamə! Makə sətə bii Əntanfə ci saakii,

“Ka ndzaanə nə nyi ka yi rəŋwə da ənjaaki,

ka ndzaanə nə nyi ahadatii əsə, nyi nə Əntanfəwatii.

Tii əsə, ka ndzaanə nə tii ka ənjaaki.”

¹⁷ Acii ha'ə kə bii Slandanə ka tii,

“Shigimə ahadatii, goona ndzaanə ka hakii,

goona təbətə sətə əntaa malaabakii kaa nya luu tuunə.

¹⁸ Ma nya, ka ndzaanə nə nyi ka Dəsənuunə,

una ndzaanə ka manjeevənaaki.

5:19 5.19 Rooma 3.24-26; Kwal. 1.20. 5:20 5.20 Mat. 10.40; Isaa. 52.7. 5:21 5.21 Yooh. 8.46; Rooma 8.3; 1 Koor. 1.30; Gal. 3.13; Ibər. 4.15. 6:1 6.1 Rooma 5.2; 1 Koor. 15.10. 6:2 6.2 Isaa. 49.8; Luka 4.19-21. 6:4 6.4 4.2. 6:5 6.5-10 11.23-29. 6:6 6.6 8.24; Rooma 12.9; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; 1 Tim. 4.12. 6:7 6.7 10.4-5; Rooma 13.12; 1 Koor. 2.4. 6:9 6.9 4.10. * 6:10 6.10 moodasəka: 7.4; Rooma 5.3; 12.12; maaghiinə da ənji waha: 8.9; Fil. 2.17; 4.12-13; 1 Tees. 1.6. 6:13 6.13 1 Koor. 4.14. 6:14 6.14-16 1 Koor. 6.9-13; 10.21; Af. 5.5-11. 6:16 6.16 Leew. 26.12; Irin. 32.38; Əzaki. 37.27; 1 Koor. 3.16. 6:17 6.17 Isaa. 52.11; Səniinə 18.4. 6:18 6.18 2 Sam. 7.14; Isaa. 43.6; Am. 4.13; Səniinə 11.17.

Nyi Slandanə Əndə baawəfa wabi ha'ə."

7

¹ Kadashinyinaaki, makə dīi ci kə dīi Əntanjə kaamə aləkawalənyitə ha'ə, bwasee amə kə slənə uushi'iitə ca geegi ka shishinaamə da əpinə gaamə ma'ajjinəkii, ama ndzaanə malaabakii. Vigyaamə naamə nə kə Əntanjə patə, ama ngwalə tə ci.

Moodasəka nga Bulsə

² Baariimə keenə uudənə goonə. Pooshi inə dīi bwaya uushi ka taa wu, pooshi inə saawee ka vii goongja nga taa wu, pooshi inə gəpətə də uushi nga taa wu əsə. ³ Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa wazənə cii kya wazə koonə. Acii kə shi nya bii oo'i, asəkə moodəfiinə nuunə. Ka hakii naamə taa agi əntənə taa agi ndzaanə da əpinə amaamə.

⁴ Kə shii nyi tuunə furənjə. Sə nga dəlaginaaki nuunə. Agi sa cibənə caama sa patə, mabaneekii nə ma'yanəki. Ka manjushinə nə nyi uusəra patə.

⁵ Taa saa'itə mbu'iinə aa Makiduuniya maa, pooshi inə upaa əpisəka. Taa dama zə'ugiinə patə, ha'ə nə ənji agi cibeenə keenə, taa daama patə mabizhinə. Ma asəkə ədzəmiinə əsə, ngwalənə. ⁶ Amma ma Əntanjə Əndə banee ka ma'yanə nga əndətə

lədəgi ma'yanəkii, kə banee ci ka ma'yaniiinə də shinə nga Titusə. * ⁷ Əntaa wata shinaakii tanə banee ka ma'yaniiinə, amma da i wabəənə shi amakii keenə, waatoo makə sətə cakuunə vii ka ci ngeerənə aa moodəfəkii. Kə bii ci keenə makə sətə dīi kudəpəshinə tuunə nga neenə ka nyi, da makə sətə kiwuunə anəki, da makə sətə dīi unə aniya nga luunə də nyi əsə. Ma əndzə'i kamə, agi tsəkə də manjushinə nə nyi.

⁸ Ma ləkələkatətə nyaahə nyi koonə, kə bəzəe nyi ka səkuunə də ci. Amma ma nyi, pooshi nyi dīi wakadakinə nga naahənə koonə ha'ə. Makə fii nyi, kə bəzhi səkuunə, kə mwayi nyi də wakadakinə. Amma ma bəzəsəkə goonə, nga uundzə saa'i. ⁹ Ma əndzə'i, paa nyi ma'ə ka də wakadakinə nga naahə ləkələkatətə, ka moodasəkə nə nyi. Əntaa moodasəkə nga bəzəe ka səkuunə cii kya də, amma putə nga baanə goonə ka Əntanjə, acii kə kavə bəzənə nga səkuunə tuunə koonə baanə ka ci. Ma bəzənə nga səkuunə, də shiinə nga Əntanjə. Acii ha'ə, pooshi inə dəvə koonə ana. ¹⁰ Acii ma mabətəsəkə də shiinə nga Əntanjə, ci ca kavə əndə kaa ca hadatəgi də naakii na, ca kira luupaanə. Pooshi əndə əsə ca də wakadakinə nga tsarə mabətəsəkətsa. Amma ma mabətəsəkə nga əndə shiŋkinə saakii, ci ca kira əntənə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə. ¹¹ Neemə ka sətə dīi Əntanjə də mabətəsəkətsə goonə! Kə kavə ci tuunə ka də kudəpəshinə nga baginə; kə bəzhi səkuunə putə nga sətə slənyi; una ngwaləgi acii sətə na slənə aakənjwə; kə dəvə mabətəsəkəkii koonə kudəpəshinə nga neenə ka nyi; kə dəvə ci koonə kudəpəshinə nga luunə də nyi əsə, una dzalə əndətə dīi bwaya bwayaanə. Agi ətsə patə, kə baarii unə oo'i, pooshi moonə agi sətə slənyi.

¹² Ma saa'itə nyaahə nyi koonə ləkələkatətə, əntaa agyanə əndətə dīi bwaya bwayaanə taa əndətə dīi ənji ka ci bwaya bwayaanə nyaahə nyi. Amma kaa nya shii baariinə koonə akənjwacii Əntanjə oo'i, agi nəhənə nuunə tiinə. ¹³ Acii ha'ə kə ba ma'yaniiinə.

Tsanə da baanə nga ma'yaniiinə əsə, ca'ə əndzə'i kə cakiinə də manjushinə putə nga moodasəkə nga Titusə, acii kə banee unə ka ma'yanəkii, unə patə. ¹⁴ Kə dəliigi nyi duunə ka ci. Ma unə əsə, pooshi unə dəvə ka nyi ayinə. Uusəra patə goongja njiina wabə koonə. Ha'ə əsə, ma dəlaatə njiina dəlagi duunə ka Titusə, goongja. ¹⁵ Acii ha'ə, ma uudənaakii tuunə, kə cakə də ngeerənə. Acii agi buurətənə nə ci makə sətə dīi unə aniya nga luunə tə ci aahoonə, una banee ka hanjala goonə ka fa sətə cii kəya ba koonə. ¹⁶ Ka manjushinə nə nyi ka şanə acii agyuunə nə hiimaaki patə.

8

Viinə nga ənji nə'unə də patənə nga ngeerənə

¹ Ndzəkənjushi'inəkya, nga'ə ka nyi una shii makə sətə dīi Əntanjə pwapoonaakii asəkə Ikəliisiyaninə nga Makiduuniya. ² Taa ngahi kə lii cibənyinə tə tii kama kama, maaghinə nə tii əsə, patə da ha'ə, ka moodasəkə nə tii uusəra patə. Ci kavə tə tii ka ndzaanə nga ciinətii fitə ka viinə. ³ Ma ətsa, ka seedanə nə nyi oo'i, kə vii tii də patənə nga ngeeriitii. Ha'ə maa, kə palee ka sətə dəbəcə təya vii. Də moonatii satii vii tii makə sətə kədəesəkə ka tii. ⁴ Tii satii kədii acii inə kaa təya upaa rəgwa nga tsakənə tə ənji nga Əntanjə də Yahudiya. ⁵ Ma ətsa, kə palee ka sətə shiina kii niinə davə!

7:1 7.1 1 Yooh. 3.3. 7:2 7.2 6.13; 12.17. 7:3 7.3 6.11; Fil. 1.7. 7:4 7.4 6.10. 7:5 7.5 2.13; 4.8. * 7:6

7.6 1.3-4; Titusə: 2.13. 7:8 7.8 2.4. 7:11 7.11 2.5-6. 7:12 7.12 2.9. 7:14 7.14 8.24. 7:15 7.15 2.9.

8:1 8.1-4 Slənə 11.29-30; Rooma 15.26.

Nga təkərwanaə, kə vii tii natiə nə ka Slandana, təya vii keənə nətii əsə də moonə nga Əntanfə. ⁶ Ci dīi kədii inə tə Titusə, kaa ca dzə aakəjwa də slənətsə njanə ci ahadoonə, ca tsakə tuunə koonə mbu'utəgi də mađuunə slənətsə akəjwacii unə noonə əsə. *

⁷ Agi patənə nga slənə ka Əntanfə aakəjwa nuunə ka hara ənji nə'unə. Agi vii goonə ga goonə, agi wabənə goonə, agi shii goonəgaanə goonə, agi dā kudəpəshinə goonə nga tsakə ənja, da agi uudənə goonə tiinə, ətsə patə aakəjwa nuunə. Aciə ha'ə, nga'ə keənə mađu gyuunə aakəjwa ha'ə makə ətsa agi mađuunə slənətsə akəjwacii unə əsə.

⁸ Əntaa banə cii kya ba koonə makə bariya. Amma baariinə cii kya moo baariinə koonə makə sətə ci kudəpəshinə a dā tə hara ənji kaa təya tsakə ənja. Nga'ə ka nyi nya shii taa tantanyinə nə uudənə goonə. ⁹ Kə shii unə pwapoone nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiuh. Taa ngahi əndə wahə nə ci, patə da ha'ə kə geegi ci ka nəkii ka maagha. Ma dīi ci ha'ə, ka putə goonə, koonə shii ndzaanə ka ənji waha dāgi geegi ka nəkii ka maagha.

¹⁰ Ma agi wabəətsa, wiinə wabənəaaki: ka dānə nga'ə mađu kə uudəpaa unə əndzə'i tə sətə njanuunə dənku. Aciə unə nə təkərwanaə nga ənjitə dīi aniya, una dātə slənəkii əsə. ¹¹ Aciə ha'ə, uudəpaa slənəkii də tsarə nga aniyatə njanuunə də patənə nga ngeerii unə, viinə də sətə upaa unə. ¹² Aciə mađu tə'i əndə da aniya nga viinə, ca vii sətə upaa ci də patənə nga ngeeriikii, ka kadəesəkənə ka Əntanfə nə viinaakii. Pooshi Əntanfə mwayi əndə a vii sətə paa ci da ci. ¹³⁻¹⁴ Əntaa banə cii kya ba oo'i, wa viinə a galee anə hara ənji, unə əsə, ənjə a kaanə koonə 'yapə unə daanuunə. Pooshi. Amma ma nga əna, makə dīi ci tə'i lanə acii unə, nga'ə mađu kə cakuunə tə ənjitə pooshi uushi aciti. Mađu zhi'wa saa'itə pooshi uushi acii unə, una moo tsakənə tuunə, mađu tə'i lanə aciti, ka tsakənə nə tii tuunə nati. Də ha'ə tsakəshinuunə mbərə mbərə. ¹⁵ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ma əndətə dzatəgi lanə, pooshi gadəgi ka shanə. Ma əndətə dzatəgi gi'u əsə, pooshi əki ka shanə."

Titusə da guvii-slənaakii

¹⁶ Kuyirii amə tə Əntanfə, acii ci kavə tə Titusə kaa ca tsakə tuunə də ədzəmə rəjwə makə sətə kavə ci tiinə əsə. ¹⁷ Aciə əntaa wata də ətə bii inə ka ci cii kəya slənəgi, amma agi dānə nə kudəpəshinə tə ci nga tsakənə tuunə. Agi moonakii cii kəya dzə aahoonə. ¹⁸ Waniitə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkəjushi'inaamə atsakii. Ma ca, agi dəlaginə nə ənji də ci asəkə Ikəliisiyaninə patə putə nga mbee ka waaza Njunyi Habara ka ənja. ¹⁹ Tsanə da ətsa, kə ta'i Ikəliisiyaninə tə ci kaa ca dzəədzə deenə agi mađuunə slənənə akəjwacii inə. Ma slənənə, kaa ənji dūunətə də Slandanə ciina dā, ina baarii oo'i, kə mwayi inə tsakənə tə ənjitə pooshi uushi aciti.

²⁰ Ma viinə ənə vii ənji aacii inə də patənə nga ngeerənə, pooshi inə ka uudənə ənjə a idəpaa uushi ašhiinə agikii. ²¹ Ma nə hiima geenə, kə mwayi inə dā uushi də rəgwakii akəjwacii ənja, əntaa wata akəjwacii Slandana. ²² Aciə ha'ə, waniitə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkəjushi'inaamə atsati. Ma ca, kə təbiinə tə ci lanə, ina paaratəgi oo'i, tə'i kudəpəshinə nga tsakə ənji a moodəfəkii taa guci patə. Ma ci əsə, mashiikii nuunə acikii. Aciə ha'ə, kə cakə kudəpəshinə dānə tə ci nga tsakənə tuunə. ²³ Ma Titusə, rəjwə niinə da ci, guva-slənaaki əsə agi slənənə koonə. Ma hara ndzəkəjushi'inaamə ətsə gi tii da ci, ka madəbama nga Ikəliisiyaninə gi tii, agi kira dūunuunə ka Aləmasiuh nə tii. † ²⁴ Baariimə ka tii uudənə goonə kaa Ikəliisiyaninə a fa habara goonə, təya shii oo'i, ma dəlaanə ciina dəla tuunə, ha'ə tanyi.

9

Viinə ka tsakənə də ənji nga Əntanfə

¹ Ma agyanə viinə ka tsakənə də ənji nga Əntanfə də Yahudiya, pooshi nafa nga tsakə naahənə koonə agyanəkii ma'ə. ² Aciə kə shii nyi tə'i kudəpəshinə nga tsakənə tə ənji a moodəfuunə. Putakii dəlīi nyi duunə əsə ka ənji Makiduuniya. Ənki nyi ka tii, "Ma ənji nə'unə anə hanyinə nga Akaya, matasəkakii nə tii dāga dənku kaa təya tsakə tə ənja." Kə madəe kudəpəshinə goonə ka nati, acii lanə nə tii ka moo viinə. ³ Aciə ha'ə, wanyinə ka sləkeenə ka ndzəkəjushi'inaamə aahoonə, acii ga dəlaginə geenə duunə agi haalatə a ndzaanə ka uushi zabə; amma koonə ndzaanə matasəkakii makə sətə bii nyi ka tii. ⁴ Mađu kə mbu'iinə da hara ənji nə'unə də Makiduuniya aahoonə, təya dzə ka lapaanə pooshi viinə goonə matasəkakii, ka dānə nə ayinə tə nyi, acii kə bii nyi ka tii, kə shii nyi tuunə furəjə! Unə maa, ka dānə nə ayinə tuunə ka shanə. ⁵ Ci dīi

* **8:6** 8.6 Titusə: 2.13. **8:7** 8.7 1 Koor. 1.5; 16.1-3,24; Gal. 6.10. **8:9** 8.9 Mat. 8.20; Fil. 2.6-7. **8:10** 8.10 1 Koor. 7.25. **8:12** 8.12 Mar. 12.43. **8:15** 8.15 Shig. 16.18. † **8:23** 8.23 Titusə: 2.13. **8:24** 8.24 7.14; 8.7-8. **9:1** 9.1 8.1-4. **9:3** 9.3 8.22,24.

nyi hiima nja banə ka ndzəkəŋuushi'iitsa, kaa təya takəŋwa ka nyi zəku'i, taabu'u nii kya dzəkə, una tasəkə aakəŋwa makə sətə bii unə, ca ndzaanə matsəkəkii saa'itə nii kya mbu'u. Ci əsə na baarii oo'i, də moonə goonə cuuna vii, əntaa tyasə.

⁶ Buurətəmə oo'i, ma əndətə ləgii slikərənə laŋə, ka upaanə nə ci cifanə laŋə. Ma əndətə ləgii gi'u əsə, gi'u upaanəkii cifanə. ⁷ Taa wu patə, kə dəbee ca vii makə sətə kadeesəkə ka ci, əntaa də mabətəsəkə taa kavənə tə ci tyasə ka viinə. Acii əndətə ca vii də moodfasəkə ca kadeesəkə ka Əntanfa. ⁸ Tə'i Əntanfa də baawəda nja viinə koonə palee ka ətə cuuna moo, kaa sətə dəbee una upaa a ndzaanə acii unə taa guci patə. Ka upaanə nuunə laŋə koonə də taa njuətə tsarə nja nunyi sləna. ⁹ Ma nunyi ənda, kə ndzaa ci makə sətə dui manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə ətə bii ci, "Kə vii ci də moodfə rəŋwə ka maaghiinə.

Nja ca'ə ndəŋwə ndəŋwə nə nja'ənaakii."

¹⁰ Ma Əntanfa, ci ca vii slikərənə ka əndə ka ləganə, ca vii ka ci zəmə ka adənə. Acii ha'ə, ka viinə nə ci koonə uushi'inə, ca siitəgi koonə. Ma viinə goonə də patənə nja njeerənə, tə'i bwatyakii. ¹¹ Taa guci patə, ka dātənə nə ci tuunə ka əŋji waha, koonə shii viinə də moodfə rəŋwə uusəra patə, kaa əŋji laŋə a kuyirii tə Əntanfa putə nja viinə goonə ənə ci təya upaa acii inə. ¹² Acii ma viitə vii unə, əntaa wata ka ki'i haaja nja əŋji nə'unə tanə, amma agi kavənə nə ci tə əŋji laŋə ka kuyiriinə tə Əntanfa. ¹³ Acii ma slənətə goonə, ci ca baarii vii goonja goonə. Ka dələnə nə əŋji də Əntanfa əsə, acii kə baarii unə oo'i, kə luuvuunə Nunyi Habara agyanə Aləmasiihu. Ka dələnə nə tii də ci əsə putə nja viitə vii unə də moodfə rəŋwə ka tii da ka hara ənja. ¹⁴ Ka d'anə nə tii kudəpəshinə nja neenə koonə, təya də də'wa ka putə goonə, putə nja malənə pwapoonə ətə ci Əntanfa a d'a koonə. ¹⁵ Kuyirii amə tə Əntanfa putə nja viinaakii kaamə, waatoo viitə pooshi əŋji ka mbee ka wabənə putəkə də ma.

10

Wabənə nja Bulusə agyanə baawədətə vii Əntanfa ka ci

¹ Nii Bulusə nyi saaki ca kədii acii unə. Agi banə nə əŋji, mada nyi ahadoonə nya banee ka nəki, ma nyi pooshi ahadoonə əsə, iza'u nə nyi anuunə. Putə nja banee ka nə nja *Aləmasiihu da nja'ənaakii, ² agi kədiinə nə nyi acii unə, goona kavə tə nyi kaa nya ndzaanə iza'u, nyi kə gi aahadoonə. Acii kə shii nyi weewee, ma əŋjitə ca hiima oo'i, slənə nja *duuniya ciina d'a, ka lanə nə nyi ka tii njuuunə. ³ Goonja a duuniya niinə. Amma, ma paatə ciina pa, əntaa makə nja duuniya ciina pa. ⁴ Ma uushi'inə nja paginə geenə əsə, əntaa makə nja duuniya. Ma neenə, ətə ci Əntanfa a vii. Də ci ciina jaala agyanə əŋji daawaanə, ama jaala agyanə əŋji d'aada mabizhinə ⁵ da agyanə əŋjitə ca zhi'wee ka hanjka nja ənja acii ga təya shii tə Əntanfa; ama zhi'wee ka hiima nja əŋji kaa təya fa tə Aləmasiihu. ⁶ Mada kə mbu'utəgyuunə də fanə goonə tə Əntanfa, ma əndətə pooshi ka fanə, matasəkəkii niinə ka dzalənə tə ci.

⁷ Tsaamətəmə nja'ə agyanə sətə ca d'a ahadoonə. Tə'i hara əŋji ca ba oo'i, nja Aləmasiihu nə tii. Wa təya tsəkə buurətənə nja'ə. Makə sətə njeerə tii natii nə oo'i, nja Aləmasiihu nə tii, inə maa, ha'ə niinə. ⁸ Taa kə dəliigi nyi də baawədənə vii Slandənə keenə, pooshi ayinə ka d'anə tə nyi shanə. Ma baawədatsa, baawəda nja ghənənə duunə aakəŋwa, əntaa nja ənyanə duunə aaba'ə. ⁹ Ga əŋjə a nee ka ətə makə njeerənə cii kya njeerənə koonə də ləkaləkətənyinaaki. ¹⁰ Ka banə nə hara əŋji oo'i, 'Ma ləkaləkətə nja Bulusə, iza'u. Amma ma shi ci də naaki na, mantəkii nə shishinəkii, paa ci mbee ka wabənə əsə.' ¹¹ Ma tsarə nja əŋjitsa, wa təya paaratəgi oo'i, ma sətə ciina wabə asəkə ləkaləkətə, ka d'anə niinə inə gatə ahadoonə.

¹² Ma təya, agi hanjənənə nə tii natii na. Kə dəbee ina mbərə mbərətə də neenə nə da tii kwa? Agi njeerənə nə tii duunuunatii, təya nee makə tii palee patə. Ma ətsa, mabaanə. Pooshi tii shii taa mi.

¹³ Ma ina, pooshi dala də neenə na ka pitəginə aa bilə. Amma ka d'anə niinə ca'ə ka hatə dəkəpaa Əntanfa keenə, ca mbu'u ca'ə ka slənətə ciina d'a ahadoonə. ¹⁴ Makə dui ci asəkə hatə dəkəpaa Əntanfa keenə nuuna, makə giinə aahoonə ka kira koonə Nunyi Habara agyanə Aləmasiihu, pooshi inə pitəgi hatə dəkəpaa Əntanfa keenə. ¹⁵ Pooshi inə ka dələgi də neenə nə putə nja slənətə ci hara əŋjə a d'a, pooshi inə ka pitəgi hatə dəkəpaa Əntanfa keenə. Amma ma sətə ciina moo, wa vii goonja goonə a gərə

aakəŋwa aakəŋwa, kaa hatə dəkəpaa Əntanjə keenə a tsakə bwanjənə, ¹⁶ ina mbee ka dzənə ka hara hanyinə aakəŋwa ka waaza Njuni Habara, acii geena dəliigi də neenə nə putə ŋga slənə ŋga hara ənji ka hatə dəkəpaa Əntanjə ka tii. ¹⁷ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Ma əndətə ca moo dəlaginə, wa ca dəlagi də Slandana tanə." ¹⁸ Ma əndətə ca dəlagi də naakii na, pooshi Əntanjə ka luuvənə tə ci, see tə əndətə ci Slandanə a dəlagi də ci.

11

Bulusə da majirakinə ŋga masləkee ənja

¹ Ma nə nyi ka nəhənə, ka sə'wanə nuunə tə nyi, nya diikə gi'u. Tuutətə'a, sə'wamə tə nyi ha'ə. ² Agi sərəhənə nə nyi agyanuunə putə ŋga Əntanjə, acii kə vii nyi tuunə ka *Aləmasiihu makə sətə ci ənjə a vii malaaba maɖanə ka ŋgurii rəŋwə dyanjə.

³ Ŋgwaliiki acii ga sətə slənyi də Hawa a slənyi duunə noonə. Ma Hawa, kə gəpətə rəhunə də ki də ciciranaakii. Ha'ə nuunə əsə. Ŋgwaliiki acii ga hiima goonə a ŋusləgi asəkə matahu rəgwa, una təkuree ka vii goonja ka Aləmasiihu. ⁴ Acii kə fii nyi kə kapaa unə rəgwa ka əndə'i əndə ca waaza koonə əndə'i uushi agyanə Yeesu bwəsə ka ətə waazii inə koonə, kə liwuunə əndə'i Ma'yanə tsanjə bwəsə ka ətə shuunə liwu, kə liwuunə əndə'i habara tsanjə bwəsə ka Njuni Habaratə liwuunə.

⁵ Ma cii kya nəhə kamə, pooshi nyi əŋki ka ənjitsə cuuna nəhə makə matahu masləkee ənji nə tii. ⁶ Taa paa nyi mbee ka wabənə, amma tə'i shiinə anəki makə sətə sənaavə nyi ka baariinə koonə taa ŋgutə saa'i patə, taa agi ŋgutə uushi patə əsə.

⁷ Ya sanja, kə dīi nyi 'waslyakəənə makə hətəpaa nyi naaki nə kaa nya shii dfunətə duunə kwa? Acii kə waazii nyi koonə Njuni Habara ŋga Əntanjə ŋga zabə yadə luu taa mi acii unə. ⁸ Kə liwə nyi kwaɖa acii hara Ikəliisiyaninə, nya slənə ahadoonə. Ma ətsə kamə, ka banə nə nyi makə kə gəpətə nyi də uushi acii tii kaa nya shii tsakənə duunə. ⁹ Ma saa'itə nyi ahadoonə, kə mwayi nyi tsakənə tə nyi də kwaɖa, amma paa nyi fitinii tuunə koonə vii ka nyi. Kə shi hara ndzəkəŋushi'inə gaamə də Makiduuniya, kə vii tii ka nyi patənə ŋga sətə cii kya moo. Paa nyi fitinii tuunə shanjə. Paa nyi ka ɖanə ha'ə boo ŋga əna taa aakəŋwa, koonə shii tsakənə tə nyi. ¹⁰ Wiitsə sətə cii kya ɖəla də naaki na. Də goonjaanə ŋga Aləmasiihu nə nyi ka banə koonə, ma nyi, pooshi əndə tənəpaanə tə nyi ka ɖəla də naaki nə ha'ə anə hanyinə ŋga Akaya patə. ¹¹ Aa acii mi dīi? Acii paa nyi agi uudənə tuunə kwa? Kə shii Əntanjə, kə uu'i nyi tuunə.

¹² Makə sətə paa nyi fitinii tuunə, ka dzənə nə nyi aakəŋwa də ɖanə ha'ə, kaa nya shii tənagi rəgwa ka majirakinə ŋga masləkee ənji ŋga dəlaginə, təya ba oo'i, mbərə mbərə nə slənətii də neenə. ¹³ Ma tsarə ŋga masləkee ənjitsə, əntaa masləkee ənji ŋga tantanyinə nə tii. Agi jirakənə nə tii də slənətii, təya geegi ka natii nə makə masləkee ənji ŋga Aləmasiihu ŋga tanyi. ¹⁴ Əntaa sə ŋga hurəshishinə ətsa, acii *Seetanə maa, kə geegi ci ka naakii nə makə malaa'ikatə ca bərə. ¹⁵ Acii ha'ə, maɖa geegi ənji slənaakii ka natii nə makə ənji slənə goonjaanə, əntaa mu'umə uushi. Ma ka muudinə, kadə nə təya upaa dzalənə ətə ɖəbee təya upaa.

Sa cibənyinə ŋga Bulusə putə ŋga waazanə

¹⁶ Kaa nya ənə ka banə, ga taa wu a nəhə makə diikənə cii kya diikə. Amma makə kə nyihuunə ha'ə, luumə tə nyi makə sətə cuuna luu hara maɖiikə ənja. Nyi maa, kaa nya shii dəlaginə gi'u naaki. ¹⁷ Weewee ma sənə cii kya ba əndzə'i, əntaa hiima ŋga Slandana. Ma agi ɖəlaanə cii kya ɖəla də naaki na, makə ŋga maɖiikə əndə cii kya wabə. ¹⁸ Makə dīi ci ənji lanjə ca dəlagi də uushi'inə ŋga *duuniya, nyi maa, ka ɖanə nə nyi ha'ə. ¹⁹ Kə bii unə, kə shii unə uushi'inə. Amma iitə sanjə mbee unə ka sə'watə tə maɖiikə ənja? ²⁰ Waatoo, maɖa kə geegi tii koonə makə maviinə, taa gəpətənə duunə, taa bərəpaanə tuunə, taa tsagi koonə meeciinə, agi sə'watənə nuunə tə tii. ²¹ Ma nyi, əntaa təkureenə təkuree nyi ka ɖanə koonə ha'ə.

Amma taa mi patə dəliigi taa wu, nyi maa, ka dəlaginə nə nyi də səkii. Makə ŋga maɖiikə əndə cii kya wabə. ²² Taa ma bii tii ənji *Ibərəaniya nə tii, nyi maa, ci nə nyi. Ənji Isərayiila kwa? Nyi maa, ci nə nyi. Slikərənə ŋga Ibərəhiima kwa? Nyi maa, ci nə nyi. ²³ Taa ma bii tii ənji slənə ka Aləmasiihu nə tii əsə, amma nyi nə matahu əndə slənə palee ka tii. Makə ŋga maɖiikə əndə cii kya wabə. Kə slənyii də gazhi'waanə

10:15 10.15-16 Slənə 19.21; Rooma 15.20. **10:17** 10.17 Irim. 9.22-23; 1 Koor. 1.31. **10:18** 10.18 1 Koor. 4.4-5. **11:2** 11.2 Af. 5.25-27. **11:3** 11.3 'Wat. 3.1-5,13. **11:4** 11.4 Gal. 1.8-9. **11:5** 11.5 12.11; 1 Koor. 15.10; Gal. 2.6,9. **11:6** 11.6 1 Koor. 2.6-16; Af. 3.4. **11:7** 11.7 12.13; 1 Koor. 9.12,18. **11:8** 11.8-9 Fil. 4.15-18. **11:10** 11.10 1 Koor. 9.15-18. **11:11** 11.11 1 Koor. 16.24. **11:12** 11.12 11.5; 12.11. **11:13** 11.13 Fil. 3.2; Səniinə 2.2. **11:15** 11.15 4.10; Rooma 2.6. **11:16** 11.16 12.6. **11:22** 11.22 Fil. 3.5; Rooma 11.1.

palee ka tii; b̄ezəkii pya'ə ɛnji t̄ə nyi a furəshina palee ka tii; b̄ezəkii f̄esli ɛnji t̄ə nyi əsə palee ka tii; ama wə n̄ə nyi uus̄əra pat̄ə. * ²⁴ Tuf̄ə jik̄ə *Yahudiin̄ə ka f̄esl̄ən̄ə t̄ə nyi d̄ə uu'yan̄ə makk̄ə pu'un̄ə aji ɛliɲ̄ə. ²⁵ Makk̄ə jik̄ə gayin̄ə n̄ga ha d̄ə Rooma ka f̄esl̄ən̄ə t̄ə nyi. K̄ə kaalī ɛnji t̄ə nyi d̄ə faariin̄ə r̄ɛɲw̄ə s̄ɛd̄ə. Makk̄ə jik̄ə kumbawal̄ə ka cip̄eḡər̄ən̄ə d̄ə nyi aagi ma'in̄ə. K̄ə shi n̄ya kii uus̄əra, n̄ya ba'an̄ətsaa aji ma'in̄ə. ²⁶ Agi wiigi'in̄ə n̄ə nyi lan̄ə. Pooshi b̄waya uushi ɛt̄ə paa nyi nee. T̄ə'i tan̄ə ḡəra, t̄ə'i mahiir̄ən̄ə a r̄eḡwa, t̄ə'i n̄gwal̄ən̄ə acii ɛn̄jaaki Yahudiin̄ə, t̄ə'i n̄gwal̄ən̄ə əs̄ə acii hara s̄lik̄ər̄ən̄ə, t̄ə'i n̄gwal̄ən̄ə as̄ək̄ə v̄ər̄anyin̄ə, t̄ə'i n̄gwal̄ən̄ə agi bilin̄ə, t̄ə'i agi uun̄əva, t̄ə'i əs̄ə acii majirakin̄ə n̄ga ɛnji n̄ə'un̄ə. ²⁷ K̄ə sl̄enyii d̄ə gazhi'waan̄ə ka shan̄ə. B̄ezəkii n̄ə nyi ka ba'agin̄ə n̄jih̄ər̄əm̄ə yad̄ə n̄junyin̄ə agiki. K̄ə d̄ii mad̄əf̄ən̄ə d̄ə meegiir̄ən̄ə t̄ə nyi. Lan̄ə n̄ə nyi ka ndzaan̄ə yad̄ə z̄əma, taa kuv̄ə n̄ga baan̄ə dav̄ə, taa k̄əjeer̄ən̄ə. ²⁸ B̄was̄ə ka harakii maa, uus̄əra pat̄ə n̄ə nyi ka buur̄ə pat̄ən̄ə n̄ga Ik̄eliisiyanyin̄ə. ²⁹ Mad̄ə k̄ə ɛpigi vii goon̄ga n̄ga ɛnda, agi zhiman̄ə t̄ə nyi as̄ək̄əki. Maa k̄ə kav̄ə ɛnji t̄ə ɛnd̄ə'i ɛnd̄ə ka d̄a 'waslyak̄əən̄ə, ka b̄ez̄ən̄ə n̄ə s̄ək̄əki.

³⁰ Mad̄ə ka d̄əl̄an̄ə n̄ə nyi d̄ə naaki na, s̄e d̄ə s̄ət̄ə ca baar̄ə mak̄ə s̄ət̄ə ɛnt̄əgi shishin̄əki d̄əlagin̄əki. ³¹ Ma ɛntan̄f̄ə Dii Yeesu Slandanaam̄ə, wa ɛnj̄ə a d̄əla d̄ə l̄əm̄əkii ka ca'ə nd̄əɲw̄ə nd̄əɲw̄ə. K̄ə shii ci oo'i, ɛntaa jirak̄ən̄ə cii k̄ya jirak̄ə. ³² Ma saa'it̄ə nyi d̄ə Damasakus̄ə, t̄ə'i ɛnd̄ə'i n̄gwam̄ən̄ə atsaa s̄ɛd̄ə n̄wan̄ya Ar̄ət̄as̄ə, k̄ə kav̄ə ci kaa ɛnj̄ə a n̄əh̄ə uura mayi n̄ga v̄əran̄ə, kaa ɛnj̄ə a shii k̄əs̄ən̄ə t̄ə nyi. ³³ Amma k̄ə kaḡər̄ə ɛnji t̄ə nyi aas̄ək̄ə d̄əv̄ə, ɛnj̄ə a kyaḡər̄ə t̄ə nyi da mapacakin̄ə n̄ga mahwala n̄ga v̄əran̄ə, n̄ya mb̄ər̄əd̄ə aciiiki.

12

Uushi'iit̄ə baarii Slandan̄ə ka Bulus̄ə

¹ Tyas̄ə ka d̄əlagin̄ə n̄ə nyi d̄ə naaki na. Taa n̄gahi pooshi uushi ci d̄əlagin̄əki a tsak̄əv̄ə, pat̄ə da ha'ə, ka wab̄ən̄ə n̄ə nyi agyan̄ə uushi'iit̄ə baarii Slandan̄ə ka nyi. ² K̄ə shii nyi, t̄ə'i ɛnd̄ə'i ɛnd̄ə n̄ə'un̄ə shi Slandan̄ə a n̄ḡər̄ət̄ə t̄ə ci aad̄əgȳə aabiiki. K̄ə uugi d̄an̄ə f̄əz̄ə pu'u aji ɛn̄fwad̄ə ɛna. Ma ɛnd̄ətsa, nyi ka n̄əki. Taa tantanyin̄ə k̄ə sl̄enyi ha'ə, taa s̄əniin̄ə, ma ɛtsa, paa nyi shii. ɛntan̄f̄ə shii ci daan̄əkii. ³ Ma nyi, k̄ə shii nyi, k̄ə n̄ḡir̄ə ɛnji t̄ə nyi aagi Al̄əjana. Taa tantanyin̄ə, taa s̄əniin̄ə, ɛntan̄f̄ə shii ci daan̄əkii. ⁴ Ma dav̄ə, k̄ə fii nyi uushi'in̄ə əs̄ə ɛt̄ə pooshi ɛnji ka m̄bee ka bat̄ən̄ə, pooshi ɛnd̄ə shiɲkin̄ə mbu'i bah̄ə bat̄ən̄ə. ⁵ Acii ha'ə, ma ka r̄əgwatsa, ka d̄əlagin̄ə n̄ə nyi d̄ə naaki na. Amma ma ka r̄əḡwa n̄ga ɛnd̄ə shiɲkin̄ə, pooshi uushi cii k̄ya d̄əlagi mad̄əam̄ə d̄ə uushi'iit̄ə ca baarii ɛt̄ən̄aaki dadav̄ə. ⁶ Mad̄ə k̄ə m̄wayi nyi d̄əlagi d̄ə naaki na, paa nyi ka ndzaan̄ə ka mad̄əik̄ə ɛnda, acii goon̄ga nii k̄ya wab̄ə. Amma k̄ə bwasee nyi ka haalakii ha'ə, acii ga ɛnd̄ə'i ɛnd̄ə a n̄ḡir̄ə t̄ə nyi palee ka mak̄ə s̄ət̄ə cii k̄əya tsaam̄ə t̄ə nyi taa fa wab̄ənaaki.

⁷ Ha'ə əs̄ə, k̄ə d̄əv̄ə ɛnji ka nyi ɛnd̄ə'i b̄waya uushi ɛt̄ə ndzaan̄ə mak̄ə d̄əh̄ə ashiki, acii ga n̄ya han̄ət̄ə naaki n̄ə put̄ə n̄ga uushi'iit̄ə ci ɛntan̄f̄ə a baarii ka nyi. Ma ɛtsa, mas̄l̄ək̄ee ɛnd̄ə n̄ga Seetan̄ə, kaa ca cib̄ee ka nyi. Ma d̄ii ɛts̄ə pat̄ə, acii ga n̄ya han̄ət̄ə naaki na. ⁸ Makk̄ə jik̄ə n̄ga k̄ə ɛnd̄ə shiɲkin̄ə, pooshi uushi cii k̄ya d̄əlagi mad̄əam̄ə d̄ə uushi'iit̄ə ca baarii ɛt̄ən̄aaki dadav̄ə. ⁹ Amma ma jik̄ənaakii ka nyi, uu'i ci, "P̄wapoonaaki n̄ə s̄ət̄ə d̄əbee ha upaa, acii mad̄ə mat̄əkii n̄ə ɛnda, par̄ək̄ə ndzaan̄ə n̄geer̄ənaaki ashikiil." Ci nee un̄ə, ma n̄ga ɛna, d̄ə moodas̄ək̄ə n̄ə nyi ka d̄əlagin̄ə d̄ə naaki n̄ə put̄ə n̄ga ɛt̄ən̄aaki, kaa n̄geer̄ən̄ə n̄ga Al̄emasiihu a shii ndzaan̄ə ashiki. ¹⁰ Ka moodas̄ək̄ə n̄ə nyi d̄ə ɛt̄ən̄aaki. Mad̄ə d̄zaan̄i ɛnji t̄ə nyi əs̄ə, ka moodas̄ək̄ə n̄ə nyi. Ha'ə əs̄ə, nyi agi sa n̄ḡər̄ə'wa da cib̄a, da agi asaranyin̄ə, ɛts̄ə pat̄ə ka put̄ə n̄ga Al̄emasiihu cii k̄ya d̄a ha'ə. Mak̄ə d̄ii ci mat̄əkii n̄ə nyi, da n̄geer̄ən̄ə n̄ə nyi.

Buur̄ə uushi'in̄ə n̄ga Bulus̄ə agyan̄ə ɛnji Koorintiya

¹¹ Ma nyi, k̄ə iik̄ə nyi put̄ə n̄ga d̄əlaanaaki d̄ə n̄əki. Amma un̄ə kav̄ə t̄ə nyi ka d̄ən̄ə ha'ə. Ma d̄əbee, un̄ə n̄ə d̄əl̄an̄ə d̄ə nyi, acii pooshi hat̄ə palee matahu mas̄l̄ək̄ee ɛnj̄it̄ə goon̄ə ka nyi mak̄ə s̄ət̄ə cuuna hiima. ¹² K̄ə ndzaa nyi ahadoon̄ə d̄ə s̄ə'wat̄ən̄ə ka shan̄ə, k̄ə d̄ii nyi madiiḡər̄ə sl̄ən̄əyin̄ə da s̄ə n̄ga hurashishin̄ə lan̄ə əs̄ə. Ci ca baar̄ə oo'i, mas̄l̄ək̄ee ɛnd̄ə n̄ga tantanyin̄ə n̄ə nyi. ¹³ Ma n̄ya, paa nyi d̄ii kama kamaan̄ə ahadoon̄ə

11:23 11.23-29 4.8-12; 1 Koor. 4.11-13; 12.26. * **11:23** 11.23 k̄ə sl̄enyii d̄ə gazhi'waan̄ə: 1 Koor. 15.10; fur̄əshina: Sl̄ən̄ə 16.23. **11:24** 11.24 Dz̄ək. 25.3. **11:25** 11.25 Sl̄ən̄ə 14.19; 16.22. **11:26** 11.26 Sl̄ən̄ə 9.23; 14.5. **11:27** 11.27 6.5. **11:29** 11.29 1 Koor. 9.22; Gal. 6.2. **11:30** 11.30 12.5; 1 Koor. 1.31. **11:31** 11.31 1.23. **11:32** 11.32-33 Sl̄ən̄ə 9.23-25. **12:5** 12.5-6 11.16,30; 12.1; 1 Koor. 3.31. **12:7** 12.7 Gal. 3.13-14; Ayb. 2.6. **12:9** 12.9 Isaa. 40.29-31; Rooma 5.2; Fil. 4.13. **12:12** 12.12 Sl̄ən̄ə 13.6-12; 14.8-10; 16.16-18; 19.11-16; Rooma 15.19.

da hara Ikəliisiyaniyə, amma see uushi rəjwə; waatoo, paa nyi ali tsakənə goonə tē nyi. Aci ha'ə, madfa bwayakii dīi nyi koonə, tuutəta'ə tifyagimə tē nyi!

¹⁴ Wanyinə ka tasəkanə ka dzənə aahooneŋŋa makkənə. Pooshi nyi na alə tsakənə goonə tē nyi əsə. Aci moodəfuunə cii kya moo, əntaa uushi goonə. Aci dənə nə dəkəpaa uushi'inə ka manjeevənaakii, əntaa manjeevənə dəbee dəkəpaanə ka dəsənəti. ¹⁵ Ka dənə nə nyi moodəsəkəŋŋa bələgi sətə aciiki patə, nya vigi patə da naaki na, ka putəŋŋa tsakənə duunə. Ya əna, ka galeenə nuunə ka uufənə tē nyi acii uu'i nyi tuunə lajə kwa?

¹⁶ Mbu'u ka luuvənə nuunə oo'i, paa nyi ndzaanə ka tərənə anuunə. Amma ka banə nə əndə'i ənda, kə dīi nyi koonə jarəwiinə, nya jirəkə koonə ka shii sətə də nuunə.

¹⁷ Ya sanjə kə gəpi nyi duunə ka rəgwaŋŋa rəjwə agi ənjitə sləkəe nyi koonə kwa?

¹⁸ Kə kədii nyi tē Titusə kaa ca dzə aahooneŋŋa; nya sləkəe ka əndə'i ndzəkəjyunə əndə nə'unə atsakii. Kə gəpi Titusə duunə kwa? Anii pooshi slənə geenə gi mbərə mbərə? Kə shii nyi mbərə mbərə nə hiima geenə.

¹⁹ Goona nyihə makə baarəgi goŋga geenə ciina baarə aakəjwacii unə. Pooshi. Akəjwacii Əntanjə ciina wabə; ənji slənə ka Aləmasiihu niinə. Kadashinyinə geenə, ma ətsə ciina dā patə, ka tsakənə duunə koonə dzə aakəjwa. ²⁰ Ngwaliiki acii ga nya gi ka lanə tuunə əntaa makə sətə dəbee nya la tuunə. Madfa kə lii nyi tuunə əntaa makə sətə dəbee, ka dənə nə nyi koonə sətə pooshi dəbee nya dā koonə. Ngwaliiki acii ga nya lapaa mabizhinə ahadoonə da sərəha, da bəəzənəŋŋa səkə, da uufənə ka na, da tsəbəhiinə, da dyaarə'unə, da hanjətə na, da mamaadənəŋŋa hanjəla.

²¹ Ngwaliiki əsə, madfa kə gi nyi aahooneŋŋa, acii goona dāvə ka nyi ayinə akəjwacii Əntanjə, nya ŋgəərə ma putəŋŋa ənjitə sha dīi 'waslyakəənə. Aci ma təya, kə təkuree tii ka bwaseenə ka ajjiniinatii da aləhiinatii kaa təya baanə ka Əntanjə.

13

Muudinəŋŋa wabənə

¹ Madfa kə gi nyi aahooneŋŋa, ətsə nə makkənəŋŋa səfəki. Madfa kə gi nyi, taa ŋgətə wabənə patə ma'i ahadoonə, ŋga'ə ka nyi kaa ənji bərə'i taa palee ka bərə'i a baarii tantanyinəŋŋa wabənəkii. ² Wanyitə ka wabənə ka ənjitə sha dīi 'waslyakəənə da patənəŋŋa hara ənja, wanyitə ka wabənə koonə nyi pooshi ahadoonə, makə sətə shi nya wabi koonə saa'itə gi nyi aahooneŋŋa bərə'inə. Ma wabənaaki, acii ga taa wu a kiwə də nyi, maa kə ənyii aahooneŋŋa. ³ Makə dīi ci kə mwayi unə shiine oo'i, agi wabənə nə *Aləmasiihu da maki, shiimə oo'i, ma ca, əntaa matəkii nə ci ka dzalənə tuunə, amma tə'i ci da ŋgeerənə ahadoonə. ⁴ Ma saa'itə gwa'avə ənji tē Aləmasiihu aashi ənfwa, matəkii nji ci. Amma ma əndzə'i, tə'i ci da əpinə amakii də baawədaŋŋa Əntanjə. Ma inə əsə, matəkii niinə agi ləbənə geenə da ci. Amma ma agi ndzaanə gaamə doonə, də baawədaŋŋa Əntanjə ciina slənə putəŋŋa ləbənə geenə da Aləmasiihu.

⁵ Tsaamətəmə noonə na, koonə nee madfa ma'ə unə da i əpinə agi vii goŋga goonə. Təbətəmə noonə na. Pooshi unə shii oo'i, ləbə nə Yeesu Aləmasiihu doonə kwa? Ma ətsə kamə, ha'ə, madfa pooshi unə ka mbu'utəgi də təbətətə shanjə. ⁶ Kə shii inə, ka paaratəginə nuunə oo'i, ma inə, kə mbu'utəgiinə. ⁷ Agi kədiiinə niinə acii Əntanjə, acii goona dīi bwaya uushi. Ma ciina dā ha'ə, əntaa kaa ənjə a shii dəla də slənə geenə ahadoonə, amma koonə dā sətə ndzaanə də rəgwakii, taa ŋgahi ka neenə nuunə makə matəkii niinə. ⁸ Paa inə ka dā sətə ca bərapaa goŋgaanə, amma sətə ca kira goŋgaanə daniinə. ⁹ Ma inə, taa matəkii niinə, madfa da ŋgeerənə nuunə, ka moodəsəkə niinə. Ma sətə ciina kədii koonə, a dzuunə aakəjwa agi nə'unə. ¹⁰ Ma cii kya naahə koonə wabənə saa'inə nyi pooshi ahadoonə, koonə shii baanə ka Əntanjə, acii ga nya gi ka ndzaanə iza'u anuunə də baarə koonə baawəfatə vii Slandanə ka nyi. Ma ətsə, baawədaŋŋa ghənənə duunə aakəjwa, əntaa baawədaŋŋa ənyanə duunə aaba'ə.

¹¹ Ma əndzə'i dīi kadashinyinaakya, a ta'avuunə jamə. Dəmə gazhi'waanəŋŋa ndzaanə mayarədakii, nə'utəmə wabənəaaki, luuvəməshinə, una ndzaa agi jamənə. Ma Əntanjə Əndə uufənə taamə, ca vii kaamə ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə.

¹² Nəəhəpaaməshinə də ədzəmə rəjwə agi ləməŋŋa Əntanjə. ¹³ Agi nəhəpaanə nə ənjiŋŋa Əntanjə tuunə patə.

12:13 12.13 11.7-9. **12:14** 12.14 13.1. **12:15** 12.15 1 Koor. 16.24. **12:17** 12.17 7.2. **12:18** 12.18 2.13; 8.6,16-17. **12:20** 12.20 1.23; 1 Koor. 1.10-11. **12:21** 12.21 13.2. **13:1** 13.1 12.14; Dzak. 19.15; Mat. 18.16; 1 Tim. 5.19. **13:2** 13.2 1.23; 10.11; 12.20; 13.10. **13:4** 13.4 12.9-10; 1 Koor. 1.25; Fil. 2.7-8. **13:10** 13.10 13.2; 10.8; 1 Koor. 4.21. **13:11** 13.11 Yooh. 14.27; Rooma 15.33; 1 Koor. 7.15; Af. 6.23; Fil. 4.9; 1 Tees. 5.23; 2 Tees. 3.16; Ibrə. 13.20; 1 Piita 5.14. **13:12** 13.12 1 Koor. 16.20. **13:13** 13.13 Mar. 13.11; Rooma 8.26,39; Gal. 6.18.

¹⁴Ma pwaroonə nga Slandanə Yeesu Aləmasiihu, da uufənə nga Əntarfe, da gəshinə nga Malaaba Ma'yanə, wa təya ndzaanə doonə patə.

Ləkaləkatə nga Bulusə ka ənji Galatiya

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee ənda. Əntaa ənji shiŋkinə ta'i tē nyi ka ndzaanə ka masləkee ənda, əntaa də ngeerənə nga əndə əsə, amma də ngeerənə nga Yeesu *Aləmasiihu da nga Əntanfə Dəsənaamə ətə madəe ka ci agi maməətə ənji nə nyi ka masləkee ənda. ² Ma inə da patənə nga ənji nə'unə ganə, agi nəhəpaanə niinə tuunə, unə ənji nə'unə anə hanyinə nga Galatiya patə. ³ Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə. ⁴ Ma Yeesu Aləmasiihu, kə vigi ci naakii nə putə nga 'waslyakəənə gaamə, kaa ca shii luupaanə taamə agi məza zamanana. Kə slənyi ci ha'ə makə sətə mwayi Əntanfə Dəsənaamə. ⁵ Wa ənjə a d'uunətə tə Əntanfə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Rəŋwə dyanə nə Njuni Habara

⁶ Kə dīi ka nyi ka sə nga hurəshishinə ka shanə, makə nee nyi pii ha'ə wanuutə kə kaaree ka Əntanfə Əndətə 'wii tuunə daga pwapoonə nga Aləmasiihu, una gwanə ka nə'u əndə'i njunyi habara. ⁷ Amma, ma goongakii, pooshi əndə'i njunyi habara. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii tə'i hara ənji ca gwazə tuunə, kə mwayi tii saawee ka Njuni Habara nga Aləmasiihu. ⁸ Amma, ma əndətə waazii koonə əndə'i njunyi habara pamə, bwəsə ka ətə waazii inə koonə, wa Əntanfə a naalagi tə ci, taa inə, taa malaa'ika ətə jima dadagyə, wa Əntanfə a naalagi tə ci. ⁹ Makə sətə shiina bii koonə daga njukə, wanyinə ca ənə ka batənə koonə əsə; ma əndətə waazii koonə njunyi habara pamə, bwəsə ka ətə shiina waazii koonə, wa Əntanfə a naalagi tə əndəkii.

¹⁰ Ma bii unə noonə, ma cii kya wafə ha'ə, kaa ca kadəesəkə ka ənji kwa? Aa'a, pooshi. Kaa ca kadəesəkə ka Əntanfə cii kya wafə. Anii ma bii unə, ma cii kya wafə ha'ə, kaa ənji shiŋkinə a shii dələnə də nya? Aa'a, acii maci kaa ca kadəesəkə ka ənji cii kya wafə ha'ə, kadfa mandzaamə nyi ka əndə slənə nga Aləmasiihu.

Zhi'inə nga Bulusə ka masləkee ənda

¹¹ Ndzəkəŋjushi'inəkya, fatəmə kaa nya ba koonə: ma Njuni Habaratə waazii nyi koonə, əntaa da ma əndə shiŋkinə shigi. ¹² Ma'upaamə nyi daci əndə shiŋkinə, pooshi əndə jigunyi ka nyi əsə. Amma Yeesu Aləmasiihu də naakii nə ngiragi ka nyi.

¹³ Kə fii unə habara nga ndzaanaaki njukə, saa'yatə nyi ma'ə ka nə'u diina nga *Yahudiinə. Kə shii unə makə sətə njii kya cibee ka Ikəliisiya nga Əntanfə də məza ciba. Kə ciŋə nyi ka shanə kaa nya saawee. ¹⁴ Kə shii unə makə sətə kavə nyi nəki ka nə'u diina nga Yahudiinə ka shanə, palee ka bəzə baniinəki. Kə ciŋə nyi də patənə nga ngeeriiki agi nə'u alə'aada nga dzədzəshi'inaamə.

¹⁵ Amma, ma Əntanfə da pwapoonaaakii, kə tagi ci tə nyi daga ənji ma'ə mapoomə tə nyi. Kə 'wii ci tə nyi kaa nya slənə ka ci. ¹⁶ Makə mwayi ci baarii ka nyi Uuzənaakii, kaa nya shii waaza Njuni Habara agyanəkii ka hara slikerənə, paa nyi gi ka ləgwanə ama ənda, ¹⁷ paa nyi gi aa Urusaliima ka caama hara masləkee ənji ətə takəŋuyi ka nyi agi slənəkii əsə. Amma see nya madə pii pii, nya paləgərə anə hanyinə nga Arabiya. Ma daba'əki, nya madə, nya ənəgərə aasəkə vərənə nga Damasəkusə.

¹⁸ See daba'ə fəzə makkə gi nyi aa Urusaliima. Ma gi nyi aadwə əsə, kaa nya nee ka Piita.* Ina dfa baanə pu'u aji tufə da ci. ¹⁹ Agi baatsaaki ha'ə boo, maneemə nyi ka hara masləkee ənji, madfaamə ka Yakubu ndzəkəŋjuci Slandana. ²⁰ Ma wafəətə nyaahə nyi koonə, goonğa tsəkə tsəkə, pooshi jirakənə agikii taa fidyasə. Akəŋwacii Əntanfə cii kya ba koonə. ²¹ Makə ma'i nyi də Urusaliima, kə pyalə nyi anə hanyinə nga Siriya da nga Silikiya. ²² Ma ka saa'ita, patənə nga Ikəliisiyaninyənə anə hanyinə nga Yahudiya, mashimə təya nee ka nyi ginə da ginə. ²³ Amma, wata fanə njii təya dzə də fa habaraaki tuu'ina, "Ma əndətə nja cibee kaamə njukə, kə zhi'i ci əndzə'i, agi waazanə nə ci ka ənji, kaa təya vii goonğa ka Aləmasiihu ətə njii kəya moo saaweenə." ²⁴ Makə fii tii habaraaki ha'ə, wata təya dəla də Əntanfə putə nga zhi'unaaki.

1:1 1.1 1.11-12; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1-2. 1:2 1.2 1 Koor. 16.1. 1:4 1.4 2.20; Mat. 20.28; Yooh. 1.29; 2 Koor. 5.21; Af. 5.2; 1 Tim. 2.6; Tit. 2.14; Ibr. 9.12-14,26; 1 Yooh. 5.19. 1:6 1.6 Ibr. 12.15. 1:7 1.7 5.8,10; 2.4; Slənə 15.1,24. 1:8 1.8-9 1 Koor. 16.22. 1:10 1.10 1 Tees. 2.4-6. 1:11 1.11-12 1.1. 1:13 1.13-14 Slənə 8.3; 9.1; Fil. 3.5-6; 1 Koor. 15.9. 1:15 1.15-16 Irim. 1.5; Slənə 9.3-5; 22.21; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1; 15.10. * 1:18 1.18 Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə nyaahə ənji. 1:18 1.18 Slənə 9.26-28. 1:19 1.19 Mat. 13.55. 1:21 1.21 Slənə 9.30.

2

Luunə nga hara masləkee ənji tə Bulusə

¹ Ma daba'ə fəzə pu'u aji ənfwadə, kə ənyii aa Urusaliima, inə da Barəna. Nya 'waanə tə Titusə. * ² Ma gi nyi aa Urusaliima, acii Əntanjə də naakii nə baarii ka nyi, kaa nya dzə aadəvə, keena dzə ka də mətərəkina, wata inə da gayinə tənə. Nya dzəgənətə ka tii makə sətə cii kya waaza Njuni Habara ka hara slikerənə. Ma dīi nyi ha'ə, keena shii ləbənə ka ma rəjwə agi waazanə geenə, acii ga slənaaki patə a ndzaa ka uushi zabə. ³ Ma Titusə ətə giinə da i ci, əntaa slikerənə nga *Yahudiinə nə ci. Amma, patə da ha'ə, pooshi ənji bii ka ci tyasə see a *ryamina ci. ⁴ Taa ngahi kə mwayi hara ənji kaa ca ryamina, amma pooshi dīi ha'ə. Ma ənjitsa, kə dətə tii makə ənji nə'unə nə tii makə naamə, təya 'yaakyagərə aahadeenə ka dəkənə tiinə, kaa təya shii tsaamə dimwaatə upaa amə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma təya, kə mwayi tii ənəgərənə daamə aagi mavaanə, kaama nə'u bariya nga Yahudiinə makə nga njukə. ⁵ Amma, maluuwəmə inə wabənətii taa gi'u, acii ga goonjaanə nga wabənə nga Əntanjə a zagi a nuunə.

⁶ Ma ənjitə ndzaanə ka gayinə, maneemə nyi ka gawuunatii makə maduunə uushi dərəvaava. Acii mbərə mbərə nə ənji patə akəjwacii Əntanjə. Ma gayiitə əsə, makə jigunyii ka tii wabənə nga Əntanjə ətə cii kya waaza ka ənja, pooshi əndə'i kura uushi tsakəvə tii. ⁷ Kə paaratəgi tii oo'i, kə vii Əntanjə ka nyi slənə nga waaza Njuni Habara ka hara slikerənə, makə sətə vii ci ka Piita slənə nga waaza Njuni Habara ka Yahudiinə.

⁸ Acii Əntanjə 'wii tə Piita kaa ca ndzaa ka masləkee əndə ka Yahudiinə, Əntanjəkii rəjwə ha'ə 'wii tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee əndə ka hara slikerənə əsə. ⁹ I Yakubu da Piita da Yoohana nə ənjitə kəjəe Ikəliisiya kaa təya ndzaanə ka gayinə. Ma təya, kə shii tii oo'i, Əntanjə tagi tə nyi kaa nya slənə ka ci. Makə wabəgəriinə ka ma rəjwə ha'ə, wata təya kəəsəshi ciiniinə deenə da Barəna, ina wabəgərə ka ma rəjwə tuu'ina: ma inə da Barəna, ahada hara slikerənə dzəniinə ka waazanə. Ma tii natii, ahada Yahudiinə dzənətii ka waazanə. ¹⁰ See ma nə uushi rəjwə bii tii keənə, waatoo, weena dzə də buurətə maaghiitə ahadatii. Ma ətsa, tə'i hiimaaki davə daga njukə əsə.

Dzalənə nga Bulusə tə Piita də Antakiya

¹¹ Ma daba'əkii, makə shi Piita aa Antakiya, wata nya madə, nya wabə ka ci akəjwacii patənə nga ənja acii kə dīi ci məzaanə. ¹² Waatoo ma nga njukə, kə njii kəya zəmə ka kəjwə rəjwə da hara slikerənə ənji nə'unə. Amma, makə mbu'ya ənjitə sləkee Yakubu, waatoo ənjitə ca hanətə ryaminənə, wata ca ngwaləgi, paa ci ənyi ka zəmənə ka kəjwə rəjwə da tii ma'ə. ¹³ Ka ha'ə, kə dəməgərə hara ənji nə'unə nga Yahudiinə ka də ghatə goonjaanə makə naakii. Patə da Barəna, kə dəməgərə ci aagi jarəwiinəkii da i ci əsə. ¹⁴ Makə nee nyi, manə'umə tii rəgwa goonja makə sətə bii Njuni Habara, wata əjki nyi ka Piita akəjwacii patə, "Əndə Yahuda nə hə, amma, makə mbu'ya hə əa hanə, maslənəmə hə makə nga Yahudiinə. Amma makə nga hara slikerənə ndzaa hə. Ya makə dīi ha'ə əna, də iitiitə banəku ka hara slikerənə, see a də tii sətə ci Yahudiinə a da tyasa?"

*Upaa luupaanə nga *Yahudiinə da hara slikerənə**putə nga vii goonja*

¹⁵ Ma inə, Yahudiinə niinə. Əntaa ma'waslyakə ənji niinə makə sətə ci ənjə a 'wa tə hara slikerənə. ¹⁶ Amma kə shii inə pooshi əndə ca mbee ka ndzaanə ka əndə goonja akəjwacii Əntanjə də slənətə sətə bii *bariya, amma see də vii goonja ka Yeesu Aləmasiihu. Taa inə maa, ka Yeesu Aləmasiihu vii inə goonja, keena shii ndzaanə ka ənji goonja akəjwacii Əntanjə. Dagi vii goonja geenə ka Aləmasiihu ndzaa inə ka ənji goonja akəjwacii, əntaa də slənətə sətə bii bariya. Acii pooshi əndə ca ndzaanə ka əndə goonja akəjwacii Əntanjə də slənətə sətə bii bariya. ¹⁷ Taa inə Yahudiinə, də vii goonja ka Aləmasiihu ciina upaa ndzaanə ka ənji goonja akəjwacii Əntanjə. Də ci baarii inə neenə nə tuu'ina: uushi rəjwə niinə da hara slikerənətə ci ənjə a 'wa tə tii ma'waslyakə ənja. Madə ha'ə əna, Aləmasiihu ca kərə tiinə ka də 'waslyakəənə nii? Aa'a, pooshi. ¹⁸ Madə kə ənəgərə nyi ka slənə ndilə ndilə tə sətə bii bariya nga Yahudiinə, ci nə kə tanəgi nyi sətə bii Əntanjə ətsa. ¹⁹ Acii ma nya, mantəkii nə nyi akəjwacii bariyatsa, ci bələgi tə nyi. Ma dīi ha'ə patə, kaa nya ndzaanə da

2:1 2.1-10 Slənə 15.1-19. * 2:1 2.1-2 1 Koor. 15.2; Fil. 2.16; Barəna: Slənə 4.36; Titusə: 2 Koor. 2.13. 2:2 2.2 2.6,9. 2:4 2.4 1.7; 5.1,13; Slənə 15.1,24; 1 Koor. 9.21. 2:6 2.6 Rooma 2.11. 2:7 2.7 1.15-16; Rooma 1.5. 2:10 2.10 Rooma 15.26. 2:12 2.12 Slənə 11.3. 2:16 2.16 3.10-12; Rooma 3.20-30. 2:17 2.17 Rooma 2.17-3.20.

əpinə akəŋwacii Əntanfə. Kə bələgi ənji tiinə da Aləmasiihu ashi ənfwa. ²⁰ Taa ŋgahi wanyinə da əpinə amaki, patə da ha'ə əntaa nyi ca əpi, amma Aləmasiihu. Ma əpiinə amaki əndzə'i, də vii goonğa ka *Uuzənə ŋga Əntanfə ətə uudəgi tə nyi, ca vəgi əpinaakii ka putaaki. ²¹ Pa nya kagi pwapoonə ŋga Əntanfə shanə. Acii maci də nə'u bariya ci əndə ndzaanə ka əndə goonğa akəŋwacii Əntanfə, kadə uushi zabə nə əntənə ŋga Aləmasiihu.

3

**Bariya taa vii goonğa ka Əntanfə*

¹ Unə ənji Galatiya, pooshi ma'ə hanƙala goonə ka hakii. Ya əndə kə dzəgunətə ənji koonə ŋga'ə makə sətə əŋki Yeesu ashi ənfwa, wu sanə zagi də hanƙala goona ha'ə kwa? ² Amma tə'i uushi rəŋwə mwayi nyi nya fa amoonə. Acii kə upaa unə Ma'yanə ŋga Əntanfə. Ya upaa unə sanə, də slənətə sətə bii bariya saanii? Anii də fa Njuni Habara, una luuva? ³ Mi diikətə tuunə ha'ə kwa? Kə 'watəgyuunə də baawəda ŋga Ma'yanə ŋga Əntanfə; amma koonə uudəpaa də ŋgeerii unə nii? ⁴ A zagi bəzə cibətə cibuunə kama kama zabə nii? Ma hiimaaki naaki, pooshi ka zanə zabə. ⁵ Agi viinə nə Əntanfə koonə Ma'yanaakii, agi slənənə nə ci uushi'itə ca dfa hurəshishinə ka ənji ahadoonə əsə. Ya cii kəya dfa ha'ə sanə, acii putə ŋga slənə sətə bii bariya saanii? Anii acii putə ŋga vii goonğa goonə ka ca?

⁶ Datəmə hanƙala goonə aanə sətə bii malaaba ləkaləkətə agyanə Ibərahiima tuu'ina, "Kə vii ci goonğa ka Əntanfə. Putə ŋga vii goonğaakii əsə ŋgirə Əntanfə tə ci ka əndə goonğa." ⁷ Makə ha'ə dfi əna, a shii unə tuu'inə, ma ənjitə vii goonğa, tii nə tantanyiitə slikerənə ŋga Ibərahiima. ⁸ Kə bağı malaaba ləkaləkətə daga ŋukə oo'i, daga vii goonğatii nə hara slikerənə a ndzaanə ka ənji goonğa akəŋwacii Əntanfə. Kə bağı malaaba ləkaləkətə Njuni Habaratsə ka Ibərahiima daga ŋukə oo'i, "Kadə nə Əntanfə a dfa barəkaanə ka patənə ŋga slikerənə asəkə duuniya daciiku." ⁹ Makə vii Ibərahiima goonğa, kə dfaanə Əntanfə ka ci barəkaanə. Ha'ə nə patənə ŋga ənji əsə: madfa kə vii tii goonğa ka Əntanfə, ka tii dfaanənəkii barəkaanə makə sətə dfi ci ka Ibərahiima.

¹⁰ Amma, ma patənə ŋga ənjitə ca dfa hiima tuu'inə, də nə'utə sətə bii bariya mbeənə nə tii ka ndzaanə ka ənji goonğa akəŋwacii Əntanfə, kəsənə kəshi gəŋwanə ŋga Əntanfə tə tii. Acii kə bağı malaaba ləkaləkətə tuu'ina, "Taa wu nə əndəkii patə, madfa manə'utəmə ci sətə bii bariya patə, kə kəshi gəŋwanə ŋga Əntanfə tə ci ətsa." ¹¹ Ma ənə dəya, shii amə paŋğəranə oo'i, pooshi əndə ca mbee ka ndzaanə ka əndə goonğa akəŋwacii Əntanfə də nə'utə sətə bii bariya. Acii kə bağı malaaba ləkaləkətə tuu'ina, "Ma əndətə ŋgirə Əntanfə tə ci ka əndə goonğa putə ŋga vii goonğaakii, ci na ndzaanə da i əpinə ətə pooshi ka uudənə." ¹² Ma bariya, paa ci kəŋaanə agyanə banə, wa əndə a vii goonğa ka Əntanfə. Amma kə bii ci makə sətə dfi manaahəkii asəkə ləkaləkətə tuu'ina, "Ma əndətə nə'utə patənə ŋga sətə manaahəkii asəkə bariya, ci na ndzaanə da i əpinə də putakii."

¹³ Acii ha'ə, ma amə, kə kəshi bariya taamə. Amma kə pərapaa Yeesu Aləmasiihu taamə. Waatoo, ca ŋgərəvə aanəkii tə naalatə njaama upaa. Makə sətə dfi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə tuu'ina, "Taa wu tsa'agi ənji aashi ənfwə, tə'i naalanə anəkii."

¹⁴ Ma dfi Yeesu Aləmasiihu ha'ə patə, kaa barəkaatə bii Əntanfə viinə ka Ibərahiima a mbu'ya ka hara slikerənə əsə daci Yeesu Aləmasiihu, waatoo kaama upaa Ma'yaatə bii Əntanfə viinə kaamə, daga vii goonğa gaamə ka ci.

**Bariya da sətə bii Əntanfə viinə*

¹⁵ Ndzəkəŋjushi'inəkya, takumə kaa nya baarə koonə əndə'i wabənə. Madfa kə anyi ənji bəra'i wabənətii, kə kəŋaanə tii anəkii də goonğa, pooshi əndə'i əndə ka mbee ka pəreginə, pooshi əndə'i əndə ka mbee ka tsəkəvə uushi aagikii əsə. ¹⁶ Ha'ə nə aləkawalə ŋga Əntanfə əsə. Ma aləkawalə ŋga Əntanfə, ka Ibərahiima da slikerənaakii dfi ci. Əntaa ka slikerənə bəzəkii dfi ci, amma ka slikerənə rəŋwə. Yeesu Aləmasiihu nə slikerənəkii. ¹⁷ Wiinə sətə mwayi nyi banə: kə dfi Əntanfə ka Ibərahiima aləkawala. Daba'ə fəzə gya'ə ənfwadə da makkə pu'unə vii Əntanfə bariya ka Yahudiinə. Acii ha'ə, pooshi bariyaakii shi ka pəragi aləkawalə ŋga Əntanfə ka Ibərahiima, paa ci shi ka

2:19 2.19 6.14; Rooma 7.6; 6.2-4. **2:20** 2.20 1.4; Yooh. 17.23; Rooma 8.10-11; 2 Koor. 5.14. **3:1** 3.1 5.7. **3:2** 3.2-5 4.6; Rooma 8.9-16; 2 Koor. 3.6,17. **3:4** 3.4 4.11. **3:6** 3.6 'Wat. 15.6; Rooma 4.3. **3:7** 3.7 Rooma 4.11-12. **3:8** 3.8 'Wat. 12.3. **3:9** 3.9 Rooma 4.16. **3:10** 3.10 Dzək. 27.26; Yak. 2.10. **3:11** 3.11 Hab. 2.4; Rooma 1.17; 3.20. **3:12** 3.12 Leew. 18.5; Rooma 10.5. **3:13** 3.13 Dzək. 21.23; Rooma 8.3; 2 Koor. 5.21. **3:14** 3.14 3.2-5; Yaw. 3.1-2. **3:16** 3.16 'Wat. 12.7; 17.7-8.

waalagi uushi'iitē bii Əntañfē daadfanē əsə. ¹⁸ Acii maci ma barəkaanē n̄ga Əntañfē, putē n̄ga nə'utē sətē bii bariya, kə ndzaa ci ət̄sə əntaa putē n̄ga aləkawalətē d̄ii ci. Amma, ma d̄ii Əntañfē ka Ibərahiima barəkaanē, putē n̄ga aləkawalətē d̄ii ci ka ci.

¹⁹ Ya makə ha'ə saɲa, ka mi saɲə vii Əntañfē bariya ka əɲja? Ma vii Əntañfē kaamə bariya, ka shii n̄giragi dē 'waslyakəənə paɲgəraɲə aa babara. Kə ndzaa ci da n̄geerənə d̄əɲi kə saa'itē shi slikerənə n̄ga Ibərahiima ətē d̄ii Əntañfē aləkawaləkii ka ci. Makə mbu'ya ci, pooshi bariya da n̄geerənə ma'ə. Kə vii Əntañfē bariya ka ɛndə rəɲwə d̄acii malaa'ikanyinə, kaa ca ba ka əɲja. Əndə rəɲwə nə ɛndəkii. * ²⁰ Mad̄a kə fii unə tē'i ɛndə rəɲwə, kə shii unə ət̄sa, ahada əɲji bəra'i nə ci. Amma, ma saa'itē d̄ii Əntañfē aləkawalə ka Ibərahiima, pooshi ɛndə rəɲwə ahadatii, ci rəɲwə dyanə wabi ka ci.

*Slənə n̄ga *bariya*

²¹ Ma bii unə noonə, pooshi bariya gəɲu da sətē bii Əntañfē d̄anə kwa? Aa'a, əntaa ha'ə. Acii maci tē'i bariyatē ca vii əpinə, kada ka ndzaanə nə əɲji ka əɲji gooɲga akəɲwacii Əntañfē dē nə'utē bariyaakii. ²² Amma, ma bii malaaba ləkələkətē, aɲi d̄a n̄waɲuunaakii nə 'waslyakəənə aɲyanə patənə n̄ga *duuniya. Makə ha'ə d̄ii ət̄sa, ma sətē bii Əntañfē viinə ka əɲjitē vii gooɲga ka Yeesu Aləmasiihu, ka tii nii kəya vii.

²³ Ma saa'yatē rəɲwə ma'ə mawunəmə kaa əɲjə a vii gooɲga ka Yeesu Aləmasiihu, magwaləkii n̄jiinə acii bariya makə əɲji furəshina. Amma makə shi Yeesu, kə wunəɲi Əntañfē keenə rəɲwə n̄ga vii gooɲga ka ci. ²⁴ Ma ka saa'yakii, kə ndzaa bariya makə ɛndə dzalənə tiinə taabu'u mbu'ya Aləmasiihu. Ma d̄ii ha'ə, keena shii ndzaanə ka əɲji gooɲga akəɲwacii Əntañfē dē vii gooɲga. ²⁵ Makə wunyi rəɲwə n̄ga vii gooɲga ka ci, pooshi bariya da n̄geerənə aɲyaniinə ma'ə.

²⁶ Unə patē, manjeevənə n̄ga Əntañfē nuunə d̄agi vii gooɲga goonə. Ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. ²⁷ Acii patənə goonə ət̄sə d̄ii əɲji koonə bəpətisəma n̄ga nə'unə tē Yeesu Aləmasiihu, kə n̄giruunə han̄kalaakii. ²⁸ Ma akəɲwacii Əntañfē, pooshi kama kamaanə ahada Yahudiinə da hara slikerənə, pooshi kama kamaanə ahada maviinə da dimuyinə, pooshi kama kamaanə ahada n̄guyirənə da makina. Patənə goonə, uushi rəɲwə nuunə aɲi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu. ²⁹ Makə d̄ii ci n̄ga Aləmasiihu nuunə, kə ndzaa unə kə slikerənə n̄ga Ibərahiima ət̄sa. Kadə upaanunə sətē bii Əntañfē viinə ka ci da slikerənaakii əsə.

4

¹ Takumə kaa nya tsakə banə koonə: mad̄a ma uuzənə ga d̄ii asii, taa n̄gahi naakii nə uushi'inə n̄ga d̄ii patē, amma paa ci ka slənə sətē mwayi ci, makə mava ndzaanəkii. ² Əɲji nə nəhənə tē ci, təya d̄əkəpaa ka ci uushi'inə kama kama, ka ha'ə mbu'yanə uuseratē kapaa d̄ii ka ci rəɲwə n̄ga d̄a naakii ya. ³ Amə əsə, ha'ə naamə. Ma saa'yatē amə ma'ə makə uuji manjeevənə, kə ndzaa amə ka maviinə n̄ga patənə n̄ga sətē ci ɛndə shiɲkinə a paslə ganə aɲi duuniya. ⁴ Amma, makə mbu'ya uuseratē kəɲjē Əntañfē, kə sləkē ci ka Uuzənaakii aɲi duuniya. Minə ɛndə shiɲkinə pwayi tē ci. Ca nə'utē bariya n̄ga Yahudiinə. ⁵ Ma d̄ii ci ha'ə patē, kaa ca shii pərapaa əɲjitē gwələɲi bariya tē tii, kaama ndzaanə ka manjeevənə n̄ga Əntañfē. ⁶ Kə sləkē Əntañfē ka Ma'yanə n̄ga Uuzənaakii aasəkə moodəfaamə ka baariinə oo'i, unə maa, manjeevənaakii nuunə. Ma'yanəkii kavə taamə ka 'waa'wanə tē Əntañfē, ama ba 'Daadə, Daadaakya'. ⁷ Acii ha'ə, pooshi ɛndə ma'ə mava ahadoonə. Amma manjeevənə n̄ga Əntañfē nuunə. Makə d̄ii unə ka manjeevənaakii, kadə upaanə nuunə patənə n̄ga sətē bii ci viinə ka manjeevənaakii əsə.

Sətə mwayi Bulusə kaa Ikəliistiya a shii

⁸ Ma saa'yatē unə ma'ə mashiimə tē Əntañfē, kə ndzaa unə makə maviinə n̄ga əntañfənyinə kama kama. ⁹ Amma, ma ɛndzə'i, kə shii unə tē Əntañfē. Ma nee nyi, gəđə banə, Əntañfē shii tuunə. Də iitiitə saɲə cuuna moo ənəgəgənə ka nə'u mazabə uushi ət̄ə pooshi n̄geeriikəya? Ka mi saɲə cuuna moo ənəgəgənə ka ndzaanə ka maviinatəya? ¹⁰ Iitiitə saɲə kavuunə nuunə ka d̄a kumənyinə n̄ga Yahudiina? Taa kumənə n̄ga zhi'wanə n̄ga ɛndə'i uusera, taa n̄ga ləɲid̄a, taa n̄ga fəza, aɲi d̄anə nuunə.

3:17 3.17 Shig. 12.40. **3:18** 3.18 Rooma 4.14; 11.6. * **3:19** 3.19 Rooma 4.15; malaa'ikanyinə: Slənə 7.38,53; Iber. 2.2. **3:20** 3.20 Dzak. 6.4. **3:21** 3.21 Rooma 7.13; 8.2. **3:22** 3.22 Rooma 3.9-30; 11.32. **3:23** 3.23 4.3. **3:24** 3.24-25 Rooma 10.4. **3:26** 3.26 4.5,7; Yooh. 1.12; Rooma 8.14-17. **3:27** 3.27-28 Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Kwal. 3.9-11. **3:27** 3.27 Rooma 6.3; Af. 4.24. **3:29** 3.29 3.7,14,18; 4.7. **4:3** 4.3 4.9-10. **4:4** 4.4-5 3.13; Yooh. 1.14. **4:6** 4.6 Rooma 8.15-16. **4:7** 4.7 Rooma 4.13; 8.17. **4:8** 4.8 1 Koor. 8.4-6. **4:9** 4.9-10 Af. 1.21; Kwal. 2.8-23. **4:9** 4.9 1 Koor. 8.3; Kwal. 2.15.

¹¹ Una! Agi buurənə nə nyi tuunə. Ya sanjə, kaa slənaaki aahadoonə a ndzaanə ka uushi zaβə nii?

¹² Ndzəkənjushi'inəkya, kə shii unə ndzaanaaki ahadoonə. Taa ŋgahi əndə Yahuda nə nyi, amma pooshi nyi ŋgirə naaki nə makə əndə Yahuda. Acii ha'ə tuutəta'ə, dāmə ha'ə makə naaki. Pooshi unə sha βəzee ka səkəki taa fidyasə. ¹³ Kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi nyi waaza koonə Nunyi Habara, də gwakənaaki ka bwanea ahadoonə upaa nyi rəgwa ŋga waazanə. ¹⁴ Kə cibuuənə ka putaaki saa'yakii. Maci kaareenə taa kaginə, kadā ka saa'yakii njuuna dzə ka kaginə tə nyi. Amma kə liwuunə tə nyi də moodasəkə makə malaa'ika ŋga Əntanjə nə nyi, makə Yeesu Aləmasiihu də naakii na. ¹⁵ Aadəma paləgərə moodasəkətə goonə kwa? Acii kə shii nyi weewee, ma saa'yakii, maci kə mbee unə ka ŋgyaaragi hi'u ginuunə ka viinə ka nyi, kadā kə vii unə. ¹⁶ Dama sanjə dīi nyi ka əndə daawaanə goonə makə cii kya ba koonə goonjga?

¹⁷ Ma ənjitə ŋgərəgi hanjaka goonə aashitii, əntaa ŋunyi uushi mwayi tii koonə. Amma, ma mwayi tii, təkəenə kaamə, koonə nə'u tə tii. ¹⁸ Madā ka ŋunyi rəgwa, ŋga'ə nə ŋgərəgi hanjaka ŋga əndə ha'ə makə ətsa. Ma nyi, ka dānə nə nyi koonə ha'ə taa guci patə, əntaa wata nyi ahadoonə. ¹⁹ Uji ənjaakya! Agi sa bwanea nə nyi asəkə moodəfəki ka puta goonə, makə mitə dāsəka ki agi bərakənə. Agi sanə nə nyi bwaneakii asəkə moodəfəki ka ha'ə ka saa'yatə nuuna ŋgərəgi hanjaka ŋga Yeesu Aləmasiihu. ²⁰ Amma, ma mwayi nyi, kadā ahadoonə nə nyi əndzə'i, acii maci ahadoonə nə nyi, kadā kə njii nya wabə koonə furəŋə furəŋə. Acii agi buurənə nə nyi tuunə ka shanjə.

Makə ndzaanə ŋga Hajara da Saraatu

²¹ Ya unə ətə ca moo kaa *bariya a dā ŋwanjuunaakii agyanuunə saja, pooshi unə fii sətə bii bariya kwa? ²² Ma bii ca, ma Ibərahiima, tə'i manjeevənaakii bəra'i. Əndə'ya, mava pwayi ka ci. Əndə'i əsə, dimwa pwayi ka ci. ²³ Ma uuzəətə pwayi mava ka ci, makə ənə caama pəo manjeevənə saakii pwayi ki ka ci. Amma, ma uuzəətə pwayi dimwa ka ci, də putə ŋga aləkawalətə dīi Əntanjə pwayi ki ka ci. ²⁴ Ma ətsə patə, kə ndzaa ci makə misaali kaamə. Waatoo, ma makiitə bəra'i, kə ndzaa tii makə aləkawalətə bəra'i ətə dīi Əntanjə daga ŋukə. Ma əndə'i rəŋwə agi makiitə bəra'i, waatoo Hajara, kə ndzaa ki makə aləkawalətə dīi Əntanjə anə giŋutə dīi ləməkii Siina. Maviinə nə manjeeviitə pwayi ki patə. * ²⁵ Kə ndzaa ki makə giŋwə Siina ətə anə hanyinə ŋga Arabiya. Kə ndzaa ki makə Urusaliima ŋga zamanənə əsə. Acii ma patənə ŋga ənjitə də Urusaliima, maviinə ŋga bariya nə tii. ²⁶ Amma, ma Urusaliima ətə dagyə, kə ndzaa ki makə mitə dimwa, ki nə məsənaamə. ²⁷ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə tuu'ina:

“Ma hə, miitə ma'upaamə pawa, dāwə moodasəka.
Ma'ə hə mafamə zəmənə ŋga pawa,
amma dāwə kyalaliinə ŋga moodasəka,
acii kadə nə manjeevənaaku a palee ka ŋga ŋuzhiwə.”

²⁸ Ndzəkənjushi'inəki, ma unə, manjeevənə ŋga Əntanjə nuunə tanyi. Acii daga ŋukə dīi Əntanjə aləkawalaakii ha'ə makə ətsa, makə sətə shi ca dīi agyanə poonə tə Isiyaaku. ²⁹ Ma ka saa'ita, ma uuzəətə pwayi ənji makə manjeevənə saakii, kə cibee ci ka uuzəətə pwayi ənji də ŋgeerənə ŋga Ma'yanə ŋga Əntanjə. Ci nə tsarəkii ənə ca slənə ahadaamə əndzə'i əsə. ³⁰ Amma iitə bii ləkələkətə ŋga Əntanjəwə? Ma bii ca, “Ləkəgi mitə mava da uuzənətə kyakya'ə. Acii pooshi uuzənə ŋga mava na zəmə yi ŋga dīi, see uuzənə ŋga dimwa daanəkii na zəmə.” ³¹ Ndzəkənjushi'ina, makə ha'ə dīi əna, manjeevənə ŋga mitə dimwa naamə, əntaa manjeevənə ŋga mava.

5

Goona kagi dimwaanə goonə

¹ Kə pərapaa Yeesu *Aləmasiihu taamə acii *bariya, kaama ndzaa ka dimuyinə sanjə saja. Aciikii ma dānuunə, kəŋaanəmə ndihə, goona kapaa noonə nə ka dā mavaanə ma'ə.

² Fatəmə ŋga'ə. Nyi Bulusə ca ba koonə: madā kə kapaa unə noonə nə ka dzənə aa babara ka ryaminanə, kə ndzaa ci ətsə pooshi sətə ci Yeesu Aləmasiihu a nafa koonə

4:10 4.10 Dzək. 4.19; Slənə 7.42; Rooma 14.5. 4:12 4.12 1 Koor. 9.19-21. 4:13 4.13 Slənə 16.6; 2 Koor. 12.7.
4:17 4.17 1.7. 4:19 4.19 1 Koor. 4.15. 4:22 4.22 'Wat. 16.15; 21.3. 4:23 4.23 'Wat. 17.18-19; Rooma 4.17-20;
9.7-9. * 4:24 4.24 Shig. 19.20; Gal. 3.23; 4.1; 5.1; Hajara: 'Wat. 16.1. 4:26 4.26 Ibər. 12.22; Səniinə 21.2. 4:27
4.27 Isaa. 54.1. 4:29 4.29 'Wat. 21.9. 4:30 4.30 'Wat. 21.10. 5:1 5.1 2.4; 4.5.9; 5.3.

taa gi'u. ³ Takumə kaa nya ənə ka banə koonə əsə: ma əndətə ca kapaa naakii nə ka dzənə aa babara, wa ca nə'utə patənə n̄ga bariya dənwa'ə. ⁴ Ma unə ənjinə ca ba, də nə'utə bariya ndzaanə əndə malaabakii akənjwacii Əntanjə, kə lagyuunə noonə nə ashi Yeesu Aləmasiihu. Dzaɗə dzaɗə nuunə da pwapoonə n̄ga Əntanjə əsə. ⁵ Amma, ma ina, kə kapaa inə hiima geenə tuu'ina: də vii goon̄ga ka Yeesu Aləmasiihu ndzaanə əndə malaabakii akənjwacii Əntanjə. Tə ci niinə ka gəranə də n̄geeritə vii Malaaba Ma'yanə keenə. ⁶ Maɗa ləbə nə əndə da Yeesu Aləmasiihu, taa maryaminakii nə ci, taa paa ci ryaminii patə, pooshi kama kamaanə akənjwacii Əntanjə. Vii ka ci goon̄ga nə magadə uushi, kaama mbee ka uudə tə hara ən̄ji.

⁷ Ma n̄ga njuka, n̄ga'ə n̄juuna slənə. Wu sanə ən̄yi ka tən̄jaginə tuunə agi nə'u rəgwa goon̄ga? ⁸ Ma hiimatsa, əntaa Əntanjə ətə 'wii tuunə d̄ii koonə. ⁹ Kə shii unə, agi banə nə ən̄ji, də uundzə burəjanə fid̄yasə əbunə ma'usə ən̄vwə pasə a gəra. ¹⁰ Makə d̄ii ci ləbə naamə da Slandanaamə, kə shii nyi, ka dzəgərənə nə hiima gaamə ka rəgwa rəjwə. Amma, ma əndətə ca gwazə tuunə, kadə kəsənə nə gəjwanə n̄ga Əntanjə tə ci, taa ci nə wu patə.

¹¹ Nd̄zəkənjushi'inəkya, maci haala n̄ga dzənə aa babara nə nyi ka waazanə, kadə pooshi ən̄ji ka cibeənə ka nyi. Maci ha'ə nə nyi ka dzənə də waazanə, ma waazanaaki agyanə əntənə n̄ga Yeesu Aləmasiihu ashi ənfwa, kadə pooshi ka bəzəe ka səkə n̄ga ən̄ja. ¹² Ma ən̄jitə ca gwazə tuunə ha'ə, ma moonakii, wa təya dzə aakənjwa də tasə natii nə dənwa'ə.

¹³ Ma unə nd̄zəkənjushi'inəkya, ma 'wii Əntanjə tuunə, koonə ndzaa ka dimuyinə. Amma uushi rəjwə cii kya ba koonə: goona ba noonə, makə d̄ii unə ka dimuyinə, a slənuunə taa mi patə mwayi shishinuunə. Pooshi. Ma d̄anuuna, uudəshimə, una tsakəshi ahadoonə. ¹⁴ Aci anə wabənə rəjwə libə patənə n̄ga bariya n̄ga Əntanjə, waatoo, "Uudu tə əndətə abiiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na." ¹⁵ Amma, maɗa agi iidəshinə nuunə makə uushi'inə n̄ga bilinə, nəhəmə noonə na acii goona zama də noonə na.

Slənə n̄ga shishinə da poo n̄ga Ma'yanə n̄ga Əntanjə

¹⁶ Ma sənə banəkii koonə, kapaamə rəgwa kaa Malaaba Ma'yanə a ta koonə kənjwanə, acii goona slən̄yi sətə mwayi shishinuunə. ¹⁷ Aci kə shii unə, pooshi Malaaba Ma'yanə ka luuvə sətə mwayi shishinə n̄ga əndə slənənə. Shishinə n̄ga əndə əsə, paa ci ka luuvə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə slənənə. Ma tii ətsə kyakya'ə, agi mabizhinə nə tii. Ci d̄ii pooshi unə ka mbee ka slənə sətə mwayi unə. ¹⁸ Amma, maɗa Malaaba Ma'yanə ca ta koonə kənjwanə, pooshi *bariya da n̄geerənə anuunə ma'ə.

¹⁹ Ma shishinə n̄ga anda, pangəranə a babara nə sətə cii kəya slənə. Waatoo, aləhiinə, ajiinənə, badawaanə, ²⁰ paaslə uuləminə, mətəooyaanə, d̄əkə daawaanə ka anda, təya d̄aad̄a mabizhinə, sərəha, bəzə səka, uudənə ka na, təkəshinə da mad̄ee ka mbəzə ahada ən̄ja, ²¹ ətsə hara ən̄ja, kavə nə ka saasa ən̄vwa, da bwan̄karaanə. Agi d̄aad̄anə nə ən̄ji hara bwaya uushi'inə makə ətsə əsə. Kə shi nya bii koonə njukə, amma takumə kaa nya ənə ka batənə koonə əsə: waatoo, ma ən̄jitə ca slənə tsarə uushi'iitsa, paa tii na dzə aagi *njwan̄juunə n̄ga Əntanjə shanjə.

²² Amma, ma slənə n̄ga Malaaba Ma'yanə naakii, wiinə pawaakii: uudəshinə, da moodasəka, nd̄zaashinə agi jamənə, kəsə ədzəma, nəhə təgunuunə n̄ga anda, da n̄ga'əənə ka ən̄ja, slənə uushi də rəgwakii, ²³ banee ka na, ətsətə na. Ma tii ətsa, tii nə uushi'iitə vii bariya rəgwa n̄ga d̄anə. ²⁴ Ma ən̄jitə ləbə da Yeesu Aləmasiihu, kə wa'agi tii suunanyinə n̄ga shishinətii. ²⁵ Makə d̄ii ci Malaaba Ma'yanə ca vii kaamə əpinə, wa ca ta kaamə kənjwanə. ²⁶ Gaama d̄uunətə naamə na, gadaama alə haliminə n̄ga ən̄ja, gadaama d̄aad̄a sərəhə ahadaamə əsə.

6

Tsakəshinə ahada ən̄ja

¹ Nd̄zəkənjushi'inəkya, maɗa kə lii unə əndə agi d̄a 'waslyakənə, ma unə ənə ci Ma'yanə n̄ga Əntanjə a ta koonə kənjwanə, ənyagərəmə də ci kaa ca nə'u rəgwa goon̄ga.

5:3 5.3 3.10,12; Rooma 2.25. 5:5 5.5 2.16; Rooma 8.23-25. 5:6 5.6 3.28; 5.22; 6.15; Rooma 4.11; 1 Koor. 7.19; Af. 6.23. 5:8 5.8 1.6-7. 5:9 5.9 1 Koor. 5.6. 5:10 5.10 1.7. 5:11 5.11 6.12,14; 1 Koor. 1.23. 5:13 5.13 1 Koor. 6.12; 10.23-24; 1 Piita 2.16. 5:14 5.14 Leew. 19.18; Rooma 13.9. 5:15 5.15 Yak. 4.1-2. 5:16 5.16 5.25; Rooma 8.2-13. 5:17 5.17 Rooma 7.13-23. 5:18 5.18 Rooma 6.14; 7.4. 5:19 5.19-21 Rooma 1.28-32; 1 Koor. 6.9-10; Af. 5.3-5; Kwal. 3.5-8; 1 Tim. 1.9-10; 2 Tim. 3.2-5; 1 Piita 4.3; Seniinə 22.15. 5:22 5.22 Af. 5.9. 5:23 5.23 1 Tim. 1.9; 2 Piita 1.6. 5:24 5.24 2.19; 6.14; Rooma 6.6; Kwal. 3.5; 1 Yooh. 3.6. 5:25 5.25 5.16; 1 Koor. 6.19; Af. 4.30. 5:26 5.26 Rooma 12.10; Fil. 2.3.

Amma wabəmə da ci də mooda ədzəma. Ma əndətə ca ənyagərə də ci əsə, wa ca nəhə naakii na, acii ga ca kulagərə aagi ndilə ndilə tə 'waslyakəənəkii da i ci. ² Nğəərəshimə tərənə goonə, acii maɗa agi nğəərəshi tərənə goonə nuunə, ci nə kə slənyuunə makə sətə wabi Yeesu Aləmasiihu. ³ Ma əndətə mambu'umə bahə baananə tə ci agi ənja, maɗa kə bii ci, "Pooshi maɗuunə əndə makə nya", kə ha'u ci də naakii na. ⁴ Ma sətə dəbəe, taa wu patə, wa ca tsaamə ndzaanaakii saakii. Maɗa kə nee ci ka slənaakii nğə'a, wa ca ɗa moodasəkə ka putakii. Amma ga ca ɗa moodasəkə acii palee naakii slənə ka nğə hara ənji də nğə'əənə. ⁵ Acii kadə nə taa wu patə a ba slənaakii.

⁶ Ma əndətə ci ənjə a dzəgunə ka ci wabənə nğə Əntanɗə, wa ca təkəe ka nɗunyi sətə aciikii patə da əndətə ca dzəgunə ka ci.

⁷ Goona ha'u də noonə na: kə shii unə weewee, pooshi ənji ka ha'unə də Əntanɗə. Acii ma sətə ləgii ənda, ci upaanəkii. ⁸ Waatoo, ma əndətə slənyi sətə kadəesəkə ka shishinə, wu nə shikwaakii. Amma, ma əndətə slənyi sətə kadəesəkə ka Ma'yanə nğə Əntanɗə, əpinə ətə pooshi ka uudənə nə shikwaakii. ⁹ Acii ha'a, gaama zaarə agi ɗa nğə'əənə ka ənja, acii kə shii amə, maɗa kə mbu'ya uusərakii, maɗa mazaarəmə amə, kadə naama upaa shikwa. ¹⁰ Makə ha'a ɗii əna, taa guci patə upaa amə rəgwa nğə ɗa nğə'əənə, ɗaamə nğə'əənə ka patənə nğə ənja. Ma palee maa, ka ənjitə ca nə'u tə Yeesu Aləmasiihu makə amə. *

Muudinə nğə wabənə

¹¹ Ma əndzə'i, tsaamətəmə madiigərə naahəənə cii kya naahə koonə də ciinəki. ¹² Ma ənjitə ca ba koonə, see a dzuunə aa babara, kə mwayi tii kaa ənji patə a ɗa maɗushinə da tii. Acii kə shii tii, maci əntənə nğə Yeesu Aləmasiihu ashii ənfwa tanə nə tii ka waazanə, kadə kə cibəe ənji ka tii. ¹³ Ma bii nyi ha'a, acii taa tii ətsə gi aa babara maa, paa tii nə'utə sətə bii bariya nğə Yahudiinə patə. Ma ci təya ba koonə tyasə see a dzuunə aa babara, kaa təya shii upaa haɗətənə putə nğə luuvuunə goonə tə sətə bii tii koonə. ¹⁴ Amma, ma nya, see uushi rəjwə ca kavə tə nyi, kaa nya upaa haɗətənə, waatoo ənfutə əjki Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə ashikii. Acii də əntənaakii ashii ənfwə ɗii uushi'inə nğə *duuniya akəjwacii makə maməətə uushi'inə. Nyi əsə, kə ndzaa nyi makə yadə əpinə amaki akəjwacii uushi'inə nğə duuniya. ¹⁵ Taa kə gi əndə aa babara da madzəmə ci maa, pooshi uushi ɗanəkii. Amma, ma səndə ca tsəkə ənda, see ndzaanə ka kura taganə, ci nə magadə uushi. ¹⁶ Ma ənjitə kavə wabəətsə aagi hiimatii, ənji nğə Əntanɗə nə tii tanyi. Wa Əntanɗə a vii ka tii ndzaanə jamə, ca ɗa ka tii nğə'əənə.

¹⁷ Daga ənshinə ka dəjə aakəjwa, ga əndə a ənə ka fa maki ma'a shanə. Acii tə'i baavənyinə ashiki ca baarii oo'i, mava nğə Yeesu nə nyi.

¹⁸ Ndzəkəjushi'inəkya, wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoone patə. *Aamiina.

6:1 6.1 Mat. 18.15; Yak. 5.19; 1 Koor. 10.12. **6:2** 6.2 1 Koor. 9.21; 2 Koor. 11.29. **6:3** 6.3 1 Koor. 4.7. **6:5** 6.5 Rooma 2.6; 14.12. **6:6** 6.6 1 Koor. 9.11,14. **6:8** 6.8 Yooh. 3.6; 6.63; Rooma 8.6,13. **6:9** 6.9 2 Tees. 3.13. * **6:10** 6.10 Yooh. 13.34; Rooma 12.10; 13.8; 14.15; 1 Koor. 8.1; da purəjanə 13; 2 Koor. 8.7-8; Gal. 5.6,13-14; Af. 5.2; Fil. 2.2; 1 Tees. 3.12; 4.9; 1 Tim. 1.5; Ibər. 13.1; 2 Piita 1.7. **6:11** 6.11 1 Koor. 16.21. **6:12** 6.12 5.2,11. **6:14** 6.14 1 Koor. 1.23,29,31; 2.2; Gal. 2.19. **6:15** 6.15 5.6; Rooma 6.3-4; 2 Koor. 5.17; Af. 4.24. **6:16** 6.16 Jab. 125.4-5. **6:17** 6.17 2 Koor. 4.10.

Ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Afisa

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi makə sətə mwayi Əntanjə. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə ənji nga Əntanjə də Afisa, ənji goonja putə nga ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu. * ² Wa Əntanjə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoone, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Barəkaanə nga Əntanjə ka ənjaakii

³ Dəlaamə də Əntanjə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Aci kə pukuyagərə ci kaamə barəkaanə ka shanjə aasəkə moodəfaamə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu.

⁴ Daga Əntanjə ma'ə matagamə duuniya maa, ta'i ci taamə kaama ndzaanə ka naakii dāgi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ta'i ci taamə, kaama shii ndzaanə malaabakii akənjwaciikii yadə idəpaa uushi ashaamə. ⁵ Putə nga uudənaakii taamə, kə kavə ci taamə kaama ndzaanə ka manjeevənaakii daci Yeesu Aləmasiihu, makə sətə dīi ci aniya nga dənə. ⁶ Dəlaamə də ci putə nga mađuunə pwapootsaakii, waatoo putə nga viitə vii ci kaamə nga zabə daci moodə Uuzənaakii! ⁷ Də idənə nga Uuzənaakii upaa amə pərapaanə. Waatoo, kə upaa amə tifyaginə nga 'waslyakəənə gaamə. Mađuunəkii ka shanjə nə pwapoone nga Əntanjə! ⁸ Lanə dīi ci kaamə də patənə nga shiinaakii da mbəenaakii. ⁹ Də shiinaakii dīi Əntanjə sətə dīi ci aniya nga dənə, kə baarii ci kaamə ma'umbee aniyaakii, waatoo ətə dīi ci aniya nga mbu'utəginə daci Aləmasiihu. ¹⁰ Ka mbu'utəginə nə ci də aniyaakii ma'da mbu'ya saa'iki, kaa ca shii dzatəgi də patənə nga uushi'inə ka hakii patə, uushi'itə dadəgyə da ənə ganə a duuniya patə, Aləmasiihu a ndzaanə ka gawa.

¹¹ Agi slənənə nə patənə nga uushi'inə makə sətə mwayi Əntanjə. Ci ta'i taamə, kaama ndzaanə ka ənjaakii agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ətsə patə, putə nga moonakii, makə sətə dīi ci aniya daga ka 'watəginə. ¹² Ma inə ənə ndzaanə ka təkənjwanə nga ka nə ka Aləmasiihu dīya, a dələenə də dūunuunə nga Əntanjə. ¹³ Ma unə əsə, makə fii unə tə tantanyitə habara, waatoo, Njunyi Habara ənə kira koonə luupaanə, kə vii unə goonja ka Aləmasiihu. Wata Əntanjə a dāvə sagidaakii aashuunə də vii koonə Malaaba Ma'yanə ətə dīi ci aləkawalə nga viinə. ¹⁴ Putə nga upaanə gaamə tə Ma'yanə nga Əntanjə, ci ca baarii kaamə panğəranə oo'i, ka upaanə naamə sətə dīi ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii. Ətsə baarii kaamə əsə oo'i, ka viinə nə Əntanjə dimwaanə ka ənjaakii. Dəlaamə də dūunuunaakii!

Də'wa nga Bulusə kaa ənjə a shii ngeerənə nga Əntanjə

¹⁵ Putə nga ətsə ha'ə dīya, agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanjə, acii kə fii nyi habara nga vii goonja goonə ka Slandanə Yeesu, da makə sətə cuuna uudə tə patənə nga ənji nga Əntanjə. ¹⁶ Paa nyi bədii agi kuyiriinə tə Əntanjə putə goonə, nya buurətə tuunə agi də'waaki, ¹⁷ nya kədii acii Əntanjə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, waatoo, mađuunə Dəsənaamə dagyə, kaa ca vii koonə Ma'yanaakii ətə ca kavə tuunə ka ndzaanə macicirəkii, ca baarəgi koonə goonjaanə nga Əntanjə, koonə shii tə ci.

¹⁸ Agi kədiinə nə nyi kaa nuunə a shii njunənə, una nēe ka bərənaakii, koonə shii taa mi nə kanətə 'wii ci tuunə ka ci. Nğa'ə ka nyi əsə koonə shii taa mi nə mađuunə barəkaanaakii ətə dīi ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii; ¹⁹ una shii taa iitə nə lanənə nga ngeerənaakii ashaamə ənə vii goonja. Ma ngeerənaakii ənə ca slənə ashaamə, mbərə mbərə nə ci da ngeeriitə ²⁰ slənyigi ci saa'itə madēe ci ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, ca ndzaneə ka ci dagyə da ciizəmakii. ²¹ Ma dagyə, Aləmasiihu ca dā njwanjuunə aqyanə patənə nga uushi'itə agintanjə da i əpinə amatii, taa iitə nə baawədətii patə. Kə palee mēghərəvənə nga ləməkii ka taa ngutə ləmə ganə a duuniya, da duuniyatə na shi aakənjwa patə. ²² Patənə nga uushi'inə, kə kavə Əntanjə kaa təya ndzaanə atsaə sədə Aləmasiihu, ca ndzaanə ka Slandanə nga patənə nga

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: Gal. 1.1; Afisa: Slənə 18.19-21; 19.1. **1:3** 1.3 2.6; 2 Koor. 1.3. **1:4** 1.4 5.27; Yooh. 15.16; 17.24; 2 Tees. 2.13. **1:5** 1.5 Yooh. 1.12. **1:6** 1.6 Mat. 3.17; Rooma 5.2; Kwal. 1.13. † **1:7** 1.7 pərapaanə: Kwal. 1.13-14; idəna: Rooma 3.25-26; 1 Koor. 10.16; Af. 2.13; Kwal. 1.20; 1 Yooh. 5.7; Ibəx. 8.6; pwapoone: Af. 2.7. **1:9** 1.9-10 1.22; Kwal. 1.16,20. **1:11** 1.11 1.4; Rooma 8.28-29. **1:13** 1.13 4.30; 2 Koor. 1.22; Kwal. 1.5. **1:14** 1.14 2 Koor. 1.22. **1:16** 1.16 Kwal. 1.3. **1:17** 1.17 5.17; Waβ. 2.6; Kwal. 1.9-10. **1:18** 1.18 4.4; Kwal. 1.12. **1:19** 1.19-20 2 Koor. 13.4; Kwal. 2.12. **1:20** 1.20 Slənə 2.33; Kwal. 3.1. **1:21** 1.21 6.12; Rooma 8.38; Gal. 4.8-9; Kwal. 1.13,16,20; 2.9-10,15,20.

uushi'inə. Tə ci kavə Əntanjə ka ndzaanə ka nə n̄ga Ikəliisiya. ²³ Ma Ikəliisiya, shishinə n̄ga Aləmasiihu nə ci. Kə ndzaa ci manakii pasə də ndilə ndilətə ndzaanaakii. Ma Aləmasiihu, ci ca mbu'utəgi də patənə n̄ga uushi'inə. ‡

2

Ənənə ka upaa kura əpinə

¹ Ma n̄ga n̄jukə, maməətəkii n̄juunə asəkə ədzəmuunə putə n̄ga ghatə fanə goonə tə Əntanjə da 'waslyakəənə goonə. ² Ma ka saa'ikii, kə nyi'uunə bwaya rəgwə n̄ga *duuniya, una nə'u n̄wanjwə n̄ga ginaajinyinə asəkəntanjə, ci ca tsəku ənjitə pooshi ka fanə tə Əntanjə. ³ Patənə gaamə, ha'ə makə ətsə n̄jaamə ahadatii, ama ndzaanə makə sətə kadeesəkə kaamə, ama slənə sətə kadeesəkə ka shishinaamə, makə sətə mwayi amə. Amə maa, ka gəgərənə naamə mabətəsəkə n̄ga Əntanjə makə n̄ga hara ənji duuniya.

⁴ Amma lanjə nə Əntanjə agi nəhə təgunuunə n̄ga ənja. Lanjə ka dərəva əsə uu'i ci taamə. ⁵ Ma saa'itə n̄jaamə maməətəkii asəkə ədzəmaamə putə n̄ga ghatə fanə gaamə, kə vii ci kaamə kura əpinə ləbə da Aləmasiihu. Shiimə oo'i, də pwapoonə n̄ga Əntanjə upaa unə luupaanə. ⁶ Dagi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu madəe ci kaamə da i ci, ca dzanee kaama da i ci dagyə. ⁷ Ma d̄ii ci ha'ə, kaa ca baarii d̄uunuunə n̄ga pwapoonakii ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. Ma ətsa, d̄agi uudəənə uu'i ci taamə d̄acii Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Aci d̄ə pwapoonə n̄ga Əntanjə upaa unə luupaanə d̄agi vii goongga goonə. Ma ətsa, viinə n̄ga Əntanjə, ⁹ əntaa putə n̄ga gazhi'waanə goonə shanjə. Ma d̄ii ci ha'ə, acii ga taa wu a lyaaməgi. ¹⁰ Əntanjə tagii taamə makə sənə d̄ii amə, ama upaa kura taganə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu, kaama d̄a dagwa slənə. Ma dagwa slənəkii, kə tuugi ci tāsəkapaanə kaamə, kaama slənə.

*Ləbənə gaamə rəjwə agi nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹¹ Buurətəmə oo'i, ma unə, əntaa *Yahudiinə nuunə, ənjitə yadə *ryaminyanə nuunə. Maryamina ənji nə Yahudiinə. Ci d̄ii n̄girə tii tuunə ka uushi zabə. Wiitə boo, ma ryaminyaatə, n̄ga shishinə tanə, də ciinə ci ənjə a d̄a. ^{*} ¹² Ma n̄ga n̄jukə, pooshi unə shii tə Aləmasiihu. Pooshi unə n̄ji ahada matadə ənji n̄ga Əntanjə. Pooshi unə ahada ənjitə d̄ii Əntanjə ka tii aləkawala. Kə ndzaa unə ganə a duuniya, pooshi sətə kii unə nuunə davə, pooshi unə shii tə Əntanjə əsə. † ¹³ Amma ma n̄ga əna, ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. Dzacə da Əntanjə n̄juunə, amma kə əncəhatəgi ci duunə kədəhə putə n̄ga idənə n̄ga Aləmasiihu. ‡ ¹⁴ Aci Aləmasiihu ci saakii kira kaamə ndzaanə jamə də kavənə tə Yahudiinə da hara slikərənə kaa təya ndzaanə uushi rəjwə. Də shishinəkii uulagi ci dzəga n̄ga daawaatə n̄ji ahadatii. § ¹⁵ Kə uulagi ci bariya da alə'aadanyinə n̄ga Yahudiinə kaa ca shii kabətə kura ənja ahada Yahudiinə da hara slikərənyinə, təya ndzaa uushi rəjwə agi ləbənətii da ci. Də ha'ə kira ci ka tii ndzaanə jamə. ¹⁶ Də əntənaakii ushi ənfwa n̄gərəgi ci daawaanə ahadatii. Də əntənaakii ha'ə əsə gənjutəgi ci də slikərənyinə patə, təya ndzaanə shishinə rəjwə, ca ənyatəgi də tii aabii Əntanjə. ¹⁷ Ma shi ci, ka waaza N̄unyi Habara n̄ga ndzaanə jamə ahada ənji da Əntanjə. Waatoo kə shi ci ka putə goonə, unə hara slikərənə ətsə n̄ji dzacə dzacə da Əntanjə. Kə shi ci əsə ka Yahudiinə ətə d̄ii kədəhə kədəhə da ci. ¹⁸ Amə patə, Yahudiinə da hara slikərənə, d̄acii Aləmasiihu upaa amə Malaaba Ma'yanə. Də ci upaa amə mbu'unə aabii Dəsənaamə.

¹⁹ Aci ha'ə, ma unə hara slikərənə, əntaa məshipətə ənji taa mu'uminə nuunə ma'ə. Ma n̄ga əna, slanji hanyinə nuunə da ənji n̄ga Əntanjə. Toonə nuunə agi ənji yaakii. ²⁰ Kə ndzaa unə makə banjwatə kii ənji aənə faara. Ma faarakii, tii nə masləkəe ənji da anabiinə. Aləmasiihu nə maduunə faaratə ca vii n̄gərənə ka banjwakii. ²¹ Ci kəsətə banjwa patə ka hakii, banjwakii a gərə, ca ndzaanə ka malaaba ya ətə d̄ii ənji

1:22 1.22 1.10; 4.15; 5.23; Jab. 8.7; Kwal. 1.18; 2.19. ‡ **1:23** 1.23 2.14,16,18; 4.1-16,25; 5.30; 1 Koor. 12.4-11,27; Kwal. 2.19; 3.15; manakii pasə: 3.19; 4.10. **2:1** 2.1 2.5. **2:2** 2.2 6.12; Yooh. 12.31; 14.30; Slənə 26.18; 1 Yooh. 2.16. **2:3** 2.3 5.6,8; Rooma 1.28; Kwal. 3.6. **2:4** 2.4 Rooma 8.39; 9.16; Yak. 5.11. **2:5** 2.5 2.8; Rooma 3.24; 6.13; Kwal. 2.13. **2:6** 2.6 1.3; Kwal. 2.12; 3.1. **2:7** 2.7 1.7; Rooma 5.20. **2:8** 2.8 Mat. 20.15; Yooh. 4.10; Slənə 15.11; Gal. 2.16. **2:9** 2.9 Rooma 3.28; 1 Koor. 1.31; 2 Tim. 1.9; Tit. 3.5. **2:10** 2.10 Tit. 2.14. **2:11** 2.11-13 Rooma 11.17. * **2:11** 2.11 5.8; ryaminyanə: Gal. 5.6; Fil. 3.3. † **2:12** 2.12 Rooma 9.4; 1 Koor. 15.19; Kwal. 1.21-22; 1 Tees. 4.13; pooshi ahada ənjitə d̄ii Əntanjə ka tii aləkawalə:2.19. ‡ **2:13** 2.13 2.17; 3.6; idənə: 1.7; Gal. 1.4. § **2:14** 2.14 ndzaanə jamə: 2.16; 4.3; Kwal. 1.20; uushi rəjwə 1.23; Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Gal. 3.28. **2:15** 2.15 2 Koor. 5.17; Kwal. 2.14. **2:16** 2.16 1.23; Rooma 5.10; Kwal. 1.20-22. **2:17** 2.17 Isaa. 57.18-19; Slənə 2.39. **2:18** 2.18 3.12; Rooma 5.2. **2:19** 2.19 2.12; 3.6; Ibər. 12.22-23. **2:20** 2.20 Mat. 16.18; 1 Koor. 3.10-11; Səniina 21.14.

ka Slandana. ²² Agi ləbənə goonə da ci ghənyi Əntanfə tuunə ka hakii patə da hara ənji ka ha rəjwə. Ma hatsa, asəkəkii nə Ma'yanə nğa Əntanfə.

3

Slənə nğa Bulusə ka putə nğa hara slikərənə

¹ Putə nğa ətsə ha'ə, agi d'anə nə nyi də'wa ka Əntanfə. Ma nyi Bulusə, əndə fureşhina nğa Yeesu *Aləmasiihu nə nyi ka puta goonə hara slikərənə. ^{*} ² Weewee kə fii unə oo'i, kə d'ii Əntanfə pwapooonakii nğa vii ka nyi slənəna, kaa nya slənə ka putə goonə. ³ Kə nğiragi Əntanfə ma'umbee aniyaakii, ca baarəgi ka nyi. Kə naahəcii nyi gi'u agyanə ətsa. ⁴ Ma d'a ka janğatənə nuunə sətə nyaahə nyi, ka shiinə nuunə oo'i kə paaratəgi nyi də ma'umbee uushi agyanə Aləmasiihu. ⁵ Ma nğa nğukə, pooshi ənji sha bii ka əndə shiŋkinə ma'umbee sətə. Amma ma nğa əna, kə nğiragi Əntanfə ka malaaba masləkee ənjaakii da anabiinə də Ma'yanaakii. ⁶ Ma ma'umbee səkii, ci nə: kə upaa hara slikərənə da *Yahudiinə patə tē barəkaatə d'əkəpaa Əntanfə ka ənjaakii. Kə ndzaa tii rəjwə. Patə da i tii, agi upaanə nə tii sətə d'ii Əntanfə aləkawalə nğa viinə d'acii Yeesu Aləmasiihu d'agi fa Nnyuni Habara. †

⁷ Ma Nnyuni Habara, kə kavə Əntanfə tə nyi ka ndzaanə ka əndə slənəkii. Ətsə patə, pwapooonakii d'ii ci ka nyi d'agi slənə nğa nğeerənaakii. ⁸ Taa nğahi nyi palee də ətənə ahada ənji nğa Əntanfə, patə da ha'ə ka nyi d'ii Əntanfə pwapooonə nğa kərə Nnyuni Habara agyanə laŋənə nğa məghərəvənə nğa Aləmasiihu ka hara slikərənə. ‡ ⁹ Də pwapooonakii əsə sləkee ci ka nyi, kaa nya kavə patənə nğa ənji kaa təya nee makə sətə cii kəya mbu'utəgi də aniyaakii. Ma Əntanfə əndə taga patənə nğa uushi'inə, kə d'əkəpaa ci ma'umbee aniyaakii fəzənyinə aarə'u aarə'u. ¹⁰ Ma d'ii ətsə patə, kaa madiigərə malaa'ikanyinə da uushi'iitə dadagyə a shii d'acii Ikəliisiya oo'i, laŋə ka dərəva nə hiima nğa Əntanfə. ¹¹ Də ha'ə mbu'utəgi Əntanfə də aniyaakii d'acii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, makə sətə shi ca d'ii aniya nğa d'anə. ¹² D'agi vii goonğa gaamə ka Aləmasiihu da ləbənə gaamə da ci d'ii amə da baawəda nğa dzənə aabii Əntanfə yadə nğwalənə. ¹³ Acii ha'ə, agi kədiinə nə nyi tuunə, tuutəta'ə, ga ma'yanuunə a nğwalə acii nee unə nya sa cibə ha'ə makə ənə ka putə goonə. Ma cibəətsə patə, ka shii kərə duunə aakəjwa.

*Shii uudənə nğa *Aləmasiihu*

¹⁴ Putə nğa ətsə ha'ə cii kya gərə'waanə akəjwacii Daadə. ¹⁵ Ci ca d'əkə ləmə ka taa nğutə slikərənə dadagyə da a duuniya. ¹⁶ Agi kədiinə nə nyi aciikii kaa ca d'a slənə də ma'fuunə baawədaakii, ca vii koonə nğeerənə a ədzəmuunə ka shaŋə d'acii Ma'yanaakii. ¹⁷ Agi kədiinə nə nyi əsə, kaa Aləmasiihu a upaa ha nğa ndzaanə a ədzəmuunə d'agi vii goonğa goonə. Ha'ə əsə, agi kədiinə nə nyi aciikii kaa taa mi patə cuuna d'a, ca ndzaanə agi uudənə. ¹⁸ Ma d'a kə d'ii ha'ə, ma unə da patənə nğa ənji nğa Əntanfə, ka upaanə nuunə nğeerənə nğa paaratəginə oo'i, ma uudənə nğa Aləmasiihu, bwanə dərəva, magərəkii dərəva, kurəŋə dərəva əsə. ¹⁹ Ma uudənə ci Aləmasiihu a uudə taamə, pooshi ənji ka uudəgi shiinə patə agyanəkii. Amma nğa'ə ka nyi koonə shii, una shii ndzaanə manakii pasə də ndilə-ndilətə ndzaanə nğa Əntanfə.

²⁰ Ma Əndənə ca slənə ashaamə də nğeerənaakii, t'əi ci da baawəda nğa d'a kaamə uushi palee ka sətə caama kədii taa sətə caama hiima. Duunətaamə tə ci. ²¹ Wa Ikəliisiya a d'uunətə tə ci agi ləbənətii da Yeesu Aləmasiihu taa guci patə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. *Aamiina.

4

*Uushi rəjwə nə ənji nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹ Acii ha'ə d'ii əna, nyi əndə fureşhina putə nğa slənəaaki ka Slandana, agi kədiinə nə nyi tuunə koonə dzə aakəjwa də ndzaanə makə sətə 'wii Əntanfə tuunə koonə ndzaanə. ² Taa guci patə, hətətpaamə nuunə, goona d'a purətə harəkalaanə, ndzaamə də sə'watənə, baarəmə uudənə goonə də tsaakəshinə ahadoonə. ³ Damə gazhi'waanə

2:21 2.21 1 Koor. 3.16. **2:22** 2.22 1 Piita 2.5. **3:1** 3.1-3 Kwal. 1.25. * **3:1** 3.1 əndə fureşhina: 4.1; Fil. 1.7; Kwal. 4.18; Filim. 1.9. **3:3** 3.3 3.6. **3:4** 3.4 Rooma 16.24; 2 Koor. 11.6. **3:5** 3.5 Kwal. 1.26. † **3:6** 3.6 ma'umbee səkii: 1.9-10; 2.13-14,18-19; 3.9-11; Rooma 16.25; Kwal. 1.26-27. ‡ **3:8** 3.8 palee də ətənə: 1 Koor. 15.8-10; Gal. 1.13-16; Fil. 3.6-8; 1 Tim. 1.12-16. **3:9** 3.9 1.4. **3:10** 3.10 1.21,23. **3:12** 3.12 Rooma 5.2; Ibər. 4.16; 10.19. **3:13** 3.13 Kwal. 1.24. **3:14** 3.14 6.18-19. **3:16** 3.16 Kwal. 1.11. **3:17** 3.17 Yooh. 14.23; Af. 5.2; Kwal. 1.23; 2.7. **3:18** 3.18 Kwal. 2.2. **3:19** 3.19 1.23; 5.2,25; 2 Koor. 5.14; Kwal. 2.9-10. **3:20** 3.20 Kwal. 1.29. **4:1** 4.1 3.1. **4:2** 4.2 5.2; Kwal. 3.12-13. **4:2** 4.2 Rooma 8.13; Gal. 6.8; Kwal. 3.9.

nga kəsəpaa gəshinə goonə makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka ənjaakii, una ndzaanə agi jamənə. ⁴ Tə'i shishinə rənjwə da Malaaba Ma'yanə rənjwə, makə sətə dīi tə'i uushi rənjwə caama ka nə nga upaanə, waatoo, ətə 'wii Əntanjə taamə kaama upaa. ⁵ Rənjwə nə Slandana, rənjwə nə vii goonja gaamə da bəpətisəma əsə. * ⁶ Rənjwə nə Əntanjə, ci nə Dənə nga patənə nga ənji shinjkinə, ci əsə nə Slandanə nga uushi'inə patə, ci ca slənə ashi patənə nga ənja, tə'i ci ashitii əsə. ⁷ Amma taa wu ahadaamə, kə upaa ci viinə hədəfə makə sətə vii Aləmasiihu ka ci, kaa ca slənəgi. ⁸ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i,

"Makə jaalii ci agyanə ənji daawaanaakii, kə ngirə ci aadəgyə da tii, ca da viinə ka ənji shinjkinə."

⁹ Ya əna, ya "kə ngirə ci aadəgya," mi sanə cii kəya baara? Ci ca baarə, kə jimagərə ci aahanə aa panə zəku'i. ¹⁰ Ma əndətə jima aa panə, ci nə əndətə ngirə aadəgyə, ca pitəgi səkəntanjə kaa ca mbu'u taa dama patə. ¹¹ Ci nə əndətə dīi viinə nga slənə kama kama ka ənji shinjkinə. Ca vii ka hara ənji slənə nga ndzaanə ka masləkəe ənja. Hara ənji, ca vii ka tii slənə nga ndzaanə ka anabiinə, hara ənji təya ndzaanə ka ənji waaza Njuyi Habara, hara ənji pastiinə da maliminə. ¹² Ma dīi ci ətsə patə, kaa ca shii tasəkapaa ənji nga Əntanjə, kaa təya slənə ka ci, ka shii ghənənə də shishinə nga Aləmasiihu, waatoo Ikəliisiya. ¹³ Ətsə patə, kaama shii ndzaanə rənjwə agi vii goonja gaamə da shiinə gaamə tə *Uuzənə nga Əntanjə, ama ndzaanə ka mazənja ənja, ama ndzaanə ghəratə makə nga Aləmasiihu. ¹⁴ Ma dīi ətsə patə, acii gaama dīi uura manjeevənə, ama dzəgərə ka fa wabənə nga bwaya ənja, təya gəpətə taamə də jarəwiitə ci təya late, təya kavə taamə ka əgənə makə məda taa dama patə. ¹⁵ Ma dəbēe, uufəshaamə, amə wabə goonjaanə, kaama shii gərənə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu taa ka ngutə rəgwa patə, makə dīi ci, ma Aləmasiihu, nə nga Ikəliisiya nə ci. ¹⁶ Daciikii dīi shishinə patə magujukii ka hakii də tsakənə nga taa ngutə məgunjənə. Acii madə kə slənyi taa ngutə baladzanə nga shishinə makə sətə dəbēe ca slənə, ka gərənə nə shishinə nga'ə, ca dzə də ghənə naakii nə dagi uufənə.

*Upaa kura əpinə agi ləbənə da *Aləmasiihu*

¹⁷ Wanyinə ka banə koonə agi ləmə nga Slandana, goona dzə aakənjwa də ndzaanə makə nga hara ənja. Acii tə'i hara ənji ətə pooshi ndzaanatii kadəesəkə ka Əntanjə, hiimatii patə, pooshi ka nafanə. ¹⁸ Agi təkunə nə hanjalatii patə. Ma əpiitə ci Əntanjə a vii, paa tii ka upaanə, acii kə ndaləgi tii də moodəfətii, purətə-hanjaliinə nə tii əsə. ¹⁹ Pooshi ayinə ma'ə agitii. Kə dzəgərə tii aagi bwaya ndzaanə də daada taa ngutə tsarə nga ajijinəənə yadə əpi səka. ²⁰ Ma ətsa, pooshi gi mbərə mbərə da sətə jigunyūnə ashi Aləmasiihu. ²¹ Kə shii nyi kə jigunyi ənji koonə agyanakii. Makə dīi ci ənji nə'unə tē ci nuunə, kə jigunyi ənji koonə goonjaatə ashi Yeesu. ²² Kə bii ənji koonə, bwaseemə ka iirə ndzaanə goonə. Goona slənə makə nga njukə. Acii ma iirə ndzaanə goonə, ci ca kavə tuunə ka suuna uushi'inə nga jirakənə, ca saawee koonə. ²³ Ma ədzəmūnə da hanjala goonə, tyasə see a ndzaa ci kurakii. ²⁴ Ngərəmə kura ndzaanə, koonə ndzaa ka ənji goonja, malaabakii, waatoo kura taganə nga Əntanjə, koonə pusha tē ci.

²⁵ Acii ha'ə, pooshi ma'ə jaarakənə. Taa wu patə, wa ca wabə goonjaanə. Acii amə patə, ənji rənjwə naamə ka hakii agi shishinə nga Aləmasiihu. ²⁶ Madə kə bəzhi səkūnə, goona luuvə kaa mabətəsəkə goonə a kavə tuunə ka da 'waslyakəənə. Ga uusəra a kula agyanə mabətəsəkə goonə. ²⁷ Goona kapaa rəgwa ka *Seetanə. ²⁸ Ma mahəra, wa ca bwasee ka hərənə, ca slənə naakii saakii də rəgwakii kaa ca shii upaa də naakii saakii, ca mbee ka tsakənə də maaghiinə. ²⁹ Goona da maza wabənə. Amma ma danuuna, dāmə wabətə ca tsakə ənja, ca ghənə tē tii makə sətə dibə, kaa sətə cuuna ba a ndzaanə dagwakii ka ənjitə ca fa tuunə. ³⁰ Goona bəzee ka səkə nga Malaaba Ma'yanə; acii ci nə sagida nga Əntanjə ashuunə, ci na baarii oo'i nga Əntanjə nuunə ka uusəra nga muudinə. ³¹ Bwaseemə ka patənə nga bwaya bwayaanə, da əndənə nga moodəfa, da bəzə səka. Goona waazə taa dzaanashinə ahadoonə taa sərəha.

^{4:3} 4.3 2.14-16; Kwal. 3.14-15. ^{4:4} 4.4 1.23; 2.18. * ^{4:5} 4.5 Yooh. 10.16; 1 Koor. 8.6; bəpətisəma: Mat. 28.19; Rooma 6.3-4. ^{4:6} 4.6 1 Koor. 12.6. ^{4:7} 4.7 Rooma 12.3,6; 1 Koor. 12.11. ^{4:8} 4.8 Jab. 68.19. ^{4:9} 4.9 Yooh. 3.13. ^{4:10} 4.10 1.23. ^{4:11} 4.11 1 Koor. 12.28. ^{4:12} 4.12 1 Koor. 14.26. ^{4:13} 4.13 Kwal. 1.28. ^{4:14} 4.14 1 Koor. 14.20; Ibər. 5.13-14; Yak. 1.6. ^{4:15} 4.15-16 5.2. ^{4:15} 4.15 1.22. ^{4:16} 4.16 1.23; 2.21-22; 4.13,25; Kwal. 2.19. ^{4:17} 4.17-18 5.8; Rooma 1.21; 1 Piita 1.14. ^{4:19} 4.19 Kwal. 3.5. ^{4:23} 4.23 Rooma 12.2. ^{4:24} 4.24 'Wat. 1.26-27; 2 Koor. 5.17; Kwal. 3.10. ^{4:25} 4.25 4.16; Zak. 8.16-17; Kwal. 3.8-9. ^{4:26} 4.26 Yak. 1.19-20. ^{4:28} 4.28 1 Tees. 4.11. ^{4:29} 4.29 5.4; Kwal. 3.8; 4.6; Yak. 3.10. ^{4:30} 4.30 1.13-14; Isaa. 63.10; Gal. 5.25.

³² Amma ma dānuuna, dāmē n̄ga'əənē ahadoonē, una ndzaanē dē nēhē tēgunuunē, una tyaafyagishi makē sētē tifyagi ɔntanfē tuunē noonē dāci Alēmasiihu.

5

Ndzaanē aḡi camēnē

¹ Makē dīi ci moodē manjeevonē n̄ga ɔntanfē nuunē, tyasē see a ndzaa unē makē naakii. ² Ndzaamē aḡi uud'ənē makē sētē uu'i Alēmasiihu taamē, vigi ci nēkii ka ɔntanfē ka putē gaamē. Kē ndzaa ci makē sataka da n̄nyūi mēdēdēranē. Satakakii əsē uudagi səkē n̄ga ɔntanfē. *

³ Makē dīi ci ɔnji n̄ga ɔntanfē nuunē, pooshi dibē aalēhiinē taa n̄gutē tsarē n̄ga ajiinēonē taa sərəhē uushi n̄ga ɔndē a shigi ahadoonē. ⁴ Goona wabē sē n̄ga ayinē. Pooshi dibē mēza wabənē taa dā buurənē dē alēhiinē a shigi da moonē. Ma dābee, kuyiriimē tē ɔntanfē. ⁵ Shiimē oo'i, ma ma'alēhiinē, taa ɔnji dā ajiinēonē, taa ɔnji sərəhē uushi n̄ga ɔnja, pooshi tii ka upaa ha n̄ga ndzaanē aḡi n̄wajuunē n̄ga Alēmasiihu da n̄ga ɔntanfē. Aci ma sētē ci ɔndē a sərəhē agyanēkii, kē ndzaa səkii ka uulēmaakii ɔtsa.

⁶ Ga taa wu a kavē tuunē ka luuvē jirakənē. Putē n̄ga uushi'iitē ha'ə nē mabətēsəkē n̄ga ɔntanfwa a kulya aagyanē ɔnjitē pooshi ka fanē tē ci. ⁷ Aci ha'ə, ga taa mi a lēbē duunē da tsarē n̄ga ɔnjitsa. ⁸ Ma n̄ga n̄jukē, aḡi tēkunē shuuna n̄ji. Amma ma n̄ga ɔna, makē kē ndzaa unē ka ɔnji n̄ga Slandana, aḡi camēnē nuunē. Aci ha'ə, tyasē see a ndzaa unē ka ɔnji n̄ga camēnē. † ⁹ Aci camēnē ca pōo taa n̄gutē tsarē n̄ga dagwa uushi. Ci ca pōo dā uushi dē rēgwakii, da goon̄gaanē əsē. ¹⁰ Dāmē gazhi'waanē n̄ga shii sētē ca uudagi səkē n̄ga ɔntanfē. ¹¹ Ga taa mi a kavē tuunē ka dā sētē pooshi ka tsakənē tē ɔnja, waatoo, uushi'inē n̄ga tēkunē. Amma ma dānuuna, n̄giragimē səkii pan̄gəranē ka camēnē. ¹² Ayi-ayi maa ka shanē nē dazē uushi'iitē ci tēya dāada ma'umbēekii. ¹³ Madā kē n̄giragī ɔnji patənē n̄ga uushi'iitē ka camēnē, ka neenē nē ɔnji ka uushi'inēkii pan̄gəranē. ¹⁴ Aci bərənē ca baarēgi taa mi patē pan̄gəranē. Ci dīi bii ɔnji oo'i,

“Matsēfē n̄nyūinē, vōdōhu,
madōtē ka ha n̄ga wa,

kaa Alēmasiihu a bərē aashiku.”

¹⁵ Aci ha'ə, n̄gərətēmē han̄kala. Goona ndzaanē makē madfiikē ɔnja, amma ndzaamē ka mafyarē ɔnja. ¹⁶ Taa n̄gutē saa'i patē, slənēgimē ka n̄nyūi rēgwa, aci ma zamanana, bwayakii. ¹⁷ Goona ndzaanē makē n̄ga ɔnjitē yadē faryanē, amma dāmē gazhi'waanē n̄ga paaratēgi dē sētē ci Slandanē a moo una dā.

¹⁸ Goona kagi nuunē ka sa ɔnvwē. Ma ɔtsa, ka bərapaanē nē ci tuunē. Amma ma dānuuna, wa Malaaba Ma'yanē a ndzaanē pasē a ədzəmūunē. ¹⁹ Wabəshimē ahadoonē dē kaala wanyanē kama kama ka dēlanē dē Slandana. Kamē wanyanē ka Slandana dē dēlanē dē ci a ədzəmūunē. ²⁰ Kuyiriimē tē ɔntanfē Dəsənaamē putē n̄ga patənē n̄ga uushi'inē. Kuyiriimē tē ci taa guci patē aḡi lēmē n̄ga Slandanaamē Yeesu Alēmasiihu.

Wabənē ka makinē da n̄gyūirənē

²¹ Faməshimē ahadoonē putē n̄ga dūunētənē goonē tē Slandana.

²² Ma unē makina, baneemē ka nuunē akənjwacii n̄gyūirənē goonē makē sētē cuuna baneē ka nuunē akənjwacii Slandana. ²³ Aci ma n̄gura, ci nē ɔndē da baawədə agyanē minakii, makē sētē ndzaa Alēmasiihu da baawədə agyanē Ikēliisiya. Alēmasiihu ci saakii nē Maluu n̄ga Ikēliisiya, waatoo shishinēkii. ²⁴ Aci ha'ə, tyasē see a fa makinē tē n̄gyūirənətii makē sētē ci Ikēliisiya a fa tē Alēmasiihu.

²⁵ Unē n̄gyūirənē əsa, uudfēmē tē makinē goonē makē sētē uu'i Alēmasiihu tē Ikēliisiya, vigi ci ɔpinaakii ka putakii, ²⁶ ca kubēgi dē ma'inē da dē wabənēakii, ca laabagi ka ɔntanfē. ‡ ²⁷ Ma dīi ci ha'ə, kaa ca n̄gərē Ikēliisiya da mēghərəvənātē patē

4:32 4.32 Mat. 6.14; 18.22-35; Kwal. 3.12-13. **5:1** 5.1 Mat. 5.48; 1 Yoo. 3.1. * **5:2** 5.2 3.17-18; 4.2.15-16; 1 Koor. 8.1; 2 Koor. 5.14; Gal. 6.10; Fil. 2.2; Kwal. 2.2; 3.14-15; sataka: Gal. 1.4; Ibər. 10.5-10. **5:3** 5.3-5 Gal. 5.19-21. **5:3** 5.3 Kwal. 3.5. **5:4** 5.4 4.29; Kwal. 3.8. **5:5** 5.5 Rooma 5.17. **5:6** 5.6 Rooma 1.18; Af. 2.3; Kwal. 2.4,8; 3.6. † **5:8** 5.8 n̄ga n̄jukē: 2.3,11-12; 4.17-18,22; Kwal. 3.7; Tit. 3.3; aḡi camēnē: Yoo. 8.12; Kwal. 1.13; 1 Piita 2.9. **5:9** 5.9 Gal. 5.22-23. **5:10** 5.10 Rooma 12.2; 1 Tees. 5.22. **5:13** 5.13 Yoo. 3.20-21. **5:14** 5.14 Isaa. 26.19; 60.1; Rooma 13.11; Yak. 5.8. **5:16** 5.16 Kwal. 4.5. **5:17** 5.17 1.17; Rooma 12.2. **5:18** 5.18 Wab. 23.31-35; Rooma 13.13. **5:19** 5.19-20 Jab. 33.2-3; Kwal. 3.16-17; Ibər. 13.15. **5:21** 5.21-6.9 Kwal. 3.18-4.1; 1 Piita 2.18-3.7; 1 Tim. 2.1-13; Tit. 2.1-10; 1 Yoo. 2.12-17. **5:21** 5.21 1 Piita 5.5. **5:22** 5.22-24 Kwal. 3.18; Tit. 2.5; 1 Piita 3.1. **5:22** 5.22 1 Koor. 14.34-35. **5:23** 5.23 1.22; 1 Koor. 11.3. **5:25** 5.25-28 1.23; Kwal. 3.19; 1 Piita 3.7. **5:25** 5.25 3.19. ‡ **5:26** 5.26 bapētisēma: Rooma 6.3-4; Tit. 3.5; Ibər. 10.22.

makə maɖanə camə yadə sə ŋga idəpaanə ashitə, yadə baavə ashitə, pooshi bwaya uushi ashitə əsə. ²⁸ Ha'ə nə ŋguyirənə əsə. Wa təya uudə makinatii makə sətə ci təya uudə shishinətii. Ma ŋgurətə ca uudə minaaakii, naakii nə uu'i ci ətsa. ²⁹ Pooshi əndə sha kaaree ka shishinəkii, amma ka viinə nə ci ka shishinəkii zəma, ca haɖagi, makə sətə ci Aləmasiihu a ɖa ka Ikəliisiya. ³⁰ Aci ma amə, toonə naamə ahada ənji ŋga shishinəkii. ³¹ Tə'i manaahəkii asəkə ləkəlakətə oo'i, "Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dii da məci, ca ləbə tii da minaaakii, təya ndzaa shishinə rəŋwə."
³² Ma paaratəgi nyi, agi wabəətsa tə'i wabənə asəkə wabənə ɖavə. Waatoo, ma paaratəgi nyi, agyanə Aləmasiihu da Ikəliisiya cii kəya wabə. ³³ Amma unə maa, da i koonə də wabəətsa! Taa ŋgutə ŋgurə patə, tyasə see a uudə ci tə minaaakii makə naakii na. Taa ŋgutə minə patə əsə, tyasə see a fa ki tə ŋgurii.

6

Manjeevənə da mapoo tə tii

¹ Unə manjeevənə, makə dii ci ənji nə'unə tə Slandanə nuunə, famə tə mapoo tuunə. Ci nə matahu uushi ŋga ɖanə. ² Wiinə *bariya ŋga təkəŋwanə ətə da i aləkawalə agyanəkii, waatoo "Fawə tə duu da muu. ³ Maɖa kə fi hə tə tii, ka ɖanə nə ndzaanaaku ŋga'ə, ha gərə əpinə asəkə duuniya." ⁴ Unə dəsənətii əsə, goona baazee ka səkə ŋga manjeevənə goonə ŋga zaɖə. Amma ma ɖanuuna, gərətəmə tə tii agi nə'unə, una dzalətə tə tii də dzəgunənə.

Wabənə ka maviinə da slanjii na

⁵ Unə maviina, hətəpaamə nuunə ka slanjii nuunə, una fa tə tii ka shaŋə. ɖamə ha'ə də rəŋwə a moodəfuunə. Ma ətsa, ka *Aləmasiihu cuuna ɖa. ⁶ Goona ɖa ha'ə wata ka rəgwa ginətii, kaa təya shii ɖəlaginə duunə. Amma ma ɖanuunə, ɖamə tə sətə ci Əntanɖə a moo də rəŋwə a moodəfuunə, makə dii ci maviinə ŋga Aləmasiihu nuunə. ⁷ ɖamə slənə goonə də moodasaka makə dii ci ka Slandanə cuuna slənə. Əntaa wata ka əndə shiŋkinə. ⁸ Buurətəmə oo'i, ka viinə nə Slandanə shikwa taa ka wu, maviinə da dimuyinə patə putə ŋga dagwa slənətii.
⁹ Unə slanjiinə ŋga maviina, kərəmə tə maviinə də rəgwakii. Goona dza ka tii ŋgwələnə shaŋə. Buurətəmə oo'i, unə da maviinə goonə patə, ŋga Slandanə rəŋwə nuunə. Dayə nə ci. Ci na ɖa gəŋwanə taa ka wu patə yadə ɖa kama kamaanə.

Sə ŋga paginə ŋga Əntanɖə

¹⁰ Yoo, wiinə səndə cii kya uudəpaagi koonə: wanyinə ka banə koonə, kəŋəmə ndihə ndihə agi ləbənə goonə da Slandana, una kəŋə dagi maɖuunə ŋgeerənaakii. ¹¹ Tasəkamə də sə ŋga paginə ŋga Əntanɖə patə, koonə shii mbee ka kəŋənə ndihə, una dzagi jarəwiinə ŋga *Seetanə. ¹² Aci ma panə gaamə, əntaa da ənji shiŋkinə caama pa, amma da bwaya uushi'itə agintanɖə da i əpinə amatii da ginaajinyinə da əntanɖənyinə caama pa agi mandə zamanana. ¹³ Aci ha'ə, ŋgərəmə sə ŋga pagiiṣə vii Əntanɖə koonə patə, koonə ŋgavə, koonə shii mbee ka sə'watə panə ŋga ənji daawaanə uusərə ŋga panə. Ma ətsa, ka uudənə nə panə, unə ma'ə kəŋə ndihə ndihə yadə ŋgwələnə. ¹⁴ Aci ha'ə, ndzaamə matasəkakii agi goonɖaanə goonə makə sətə cuuna əgəgi ŋnuunə. Ndzaamə ka ənji goonɖa əsə, makə sətə cuuna ŋgərəvə kəjeerə tibisa a ədzəmuunə; ¹⁵ una ndzaanə matasəkakii makə sətə cuuna ŋgavə ɖiɖinə aasəɖuunə ka kərə Njuni Habara ŋga ndzaanə jamə. ¹⁶ Taa guci patə, ŋgərəmə vii goonɖa goonə makə sətə cuuna ŋgərə kərəma aacii unə. Aci də ci mbee nuunə ka kəlagi patənə ŋga əvənyinə ŋga Seetanə. ¹⁷ Luumə luupaanə, una ŋgavə, makə sətə cuuna ŋgavə dara kəŋu ila aa nuunə. ŋgərəmə wabənə ŋga Əntanɖə, una slənəgi. Aci ci nə ŋgila purəŋanə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii koonə. ¹⁸ ɖamə ətsə patə agi də'wa, una kədii tsəkənə tuunə aaci Əntanɖə. ɖamə də'wa taa guci patə, makə sətə vii Malaaba Ma'yanə koonə baawəɖa ŋga ɖanə. Ndzaamə də məgigi ndihə, goona gugudə, ɖamə də'wa taa guci patə putə ŋga patənə ŋga ənji ŋga Əntanɖə. ¹⁹ ɖamə də'wa ka putaaki əsə, kaa Əntanɖə a shii vii ka nyi wabənə ŋga banə ka ənja, kaa nya shii wabənə yadə ŋgwələnə, nya bagi ka

5:27 5.27 1.4; 2 Koor. 11.2; Fil. 1.10; Kwal. 1.22. 5:30 5.30 1.23; 1 Koor. 12.27. 5:31 5.31 'Wat. 2.24. 5:32 5.32 Səniinə 19.7. 6:1 6.1 Kwal. 3.20. 6:2 6.2-3 Dzək. 5.16. 6:4 6.4 Kwal. 3.21. 6:5 6.5-8 Kwal. 3.22-25; 1 Tim. 6.1-2; Tit. 2.9-10; 1 Piita 2.18-21. 6:6 6.6 1 Koor. 7.22. 6:8 6.8 2 Koor. 5.10; Kwal. 3.24-25. 6:9 6.9 Kwal. 3.25; 4.1; Yak. 2.1. 6:10 6.10 Yooh. 15.5; 1 Koor. 16.13. 6:11 6.11-17 2 Koor. 10.4; 1 Tees. 5.8; Isaa. 59.17. 6:11 6.11 Yak. 4.7. 6:12 6.12 1.21; 2.2; 1 Piita 5.8-9. 6:13 6.13 Rooma 13.12. 6:14 6.14 Isaa. 11.5. 6:15 6.15 Isaa. 52.7; Rooma 10.15. 6:17 6.17 Isaa. 40.2; Ibər. 4.12. 6:18 6.18-19 3.14; Luka 18.1; Slənə 4.29; Rooma 15.30; Kwal. 4.2-4.

ənji sətə ma'ə tii mashiimə agi Nunyi Habara. ²⁰ Ma nyi, taa ngahi a furəshina nə nyi, madəbama nga Yeesu nə nyi putə nga Nunyi Habaraakii. Damə də'wa ka putaaki, kaa nya shii mbee ka wabənə yadə ngwalənə agyanəkii makə sətə dəbēe nya də.

Muudinə nga wabənə

²¹ Ma Tikikusə, moodə ndzəkənjunə nə ci, əndə slənə də goonğa ka Slandana əsə, ka banə nə ci koonə habaraaki, una shii makə sətə ci slənaaki a dzə aakəjwa. * ²² Ci dīi cii kya sləkee koonə ka ci, kaa ca dzə ka banə koonə habara geenə patə, ca shii tsakə koonə ngeerənə. ²³ Wa Əntanjə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a vii ndzaanə jamə ka patənə nga ndzəkənjushi'inə ənji nə'unə, təya kavə tuunə ka uufəshinə, təya tsakə koonə vii goonğaənə. †

²⁴ Wa Əntanjə a də pwapoonə ka patənə nga ənjitə ca uufə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də uufəətə pooshi ka əntənə.

6:20 6.20 3.2; 2 Koor. 5.20; Kwal. 4.4.

*

6:21 6.21 Tikikusə: Slənə 20.4; Kwal. 4.7-8; 2 Tim. 4.12; Tit. 3.12.

† **6:23** 6.23 ndzaanə jamə: 2 Koor. 13.11.

Lakalakata nga Bulusa ka anji Filipi

¹ Wiine lakalakata ca dzɛ dacia inɛ Bulusa da Timooti anji slɛnɛ nga Yeesu *Alɛmasiihu. Agi nɛhɛpaanɛ niinɛ tuunɛ anji nga ɛntanfɛ asɛkɛ vɛranɛ nga Filipi, patɛ da matakɛɲwanyinɛ goonɛ, da anji tsakɛnɛ tuunɛ asɛkɛ Ikɛliisiya. Ma una, lɛbɛ nuunɛ da Yeesu Alɛmasiihu. * ² Wa ɛntanfɛ Dɛsɛnaamɛ da Slandanɛ Yeesu Alɛmasiihu a da koonɛ wpapoonɛ, tɔya vii koonɛ ndzaanɛ jamɛ.

Dɛ'wa nga Bulusa ka anji Filipi

³ Agi kuyiriinɛ nɛ nyi tɛ ɛntanfwaaki taa guci patɛ cii kya buurɛtɛ tuunɛ. ⁴ Taa guci patɛ cii kya dɛ'wa ka putɛ goonɛ patɛ ɛsɛ, agi dɛ'anɛ nɛ nyi dɛ moodasɛka, ⁵ acii daga ka 'watɛginɛ ka ca'ɛ ka ɛndzɛ'i nuunɛ agi tsakɛnɛ tɛ nyi, nya waaza Nɲuni Habara. ⁶ ɛntanfɛ 'watɛgi dɛ nɲuni slɛnɛtsɛ a ɛdzɛmuunɛ. Kɛ shii nyi ndilɛ ndilɛ, ka dzɛnɛ nɛ ci aakɛɲwa dɛ dɛ slɛnɛkii see madɛ uugi, waatoo, saa'itɛ nɛ Yeesu Alɛmasiihu a ɛnya.

⁷ Nga'ɛ nya buurɛtɛ tuunɛ patɛ makɛ ɛtsa, acii mazaanɛmuunɛ ka nyi. Amɛ patɛ, kɛ nee amɛ ka nga'aanɛ nga ɛntanfɛ, nyi a furɛshina, da saa'itɛ wabi nyi agyanɛ Nɲuni Habara akɛɲwacii gɛɲwanɛ, nya baarii goonɲaanɛkii. ⁸ Kɛ shii ɛntanfɛ oo'i, tantanyinɛ kɛ uu'i nyi tuunɛ patɛ dɛrɛva, makɛ sɛtɛ uu'i Yeesu Alɛmasiihu taamɛ. ⁹ Ma kɛdiinaaki acii ɛntanfɛ, wa uudɛnɛ goonɛ a gɛrɛ aakɛɲwɛ aakɛɲwa, una shii goonɲaanɛ, una taarapaagi dɛ sɛtɛ dɛbɛ agi taa mi patɛ. ¹⁰ Madɛ kɛ dɛii ha'ɛ, ka mbeɛnɛ nuunɛ ka tagi sɛtɛ paleɛ dɛ nga'ɛnɛ, koonɛ mbee ka ndzaanɛ makɛtsɛkii, yadɛ idɛpaa uushi ashuunɛ uuseratɛ nɛ Alɛmasiihu a ɛnya, † ¹¹ una slɛnɛ dɛ rɛgwakii agi patɛnɛ nga ndzaanɛ goonɛ. Yeesu Alɛmasiihu ca vii baawɛdɛ nga dɛ tsarɛ slɛnɛtsa kaa anɲɛ a hanɲɛtɛ da dɛuunɛtɛnɛ dɛ ɛntanfɛ.

**Alɛmasiihu nɛ ɛpinaaki*

¹² Ndɛkɛɲushi'ina, nga'ɛ ka nyi una shii oo'i, ma sɛnɛ kulii anɛki, kɛ cakɛ tɛ dzɛnɛ nga waaza Nɲuni Habara aakɛɲwa. ¹³ Acii ha'ɛ, ma soojiinɛ ɛtɛ ca nɛhɛ yi nɲwanjuunɛ da patɛnɛ nga hara anɲi ganɛ, kɛ shii tii oo'i, ma dɛii nyi magwalɛkii a furɛshina, putɛ nga nɛ'unɛ tɛ Alɛmasiihu. ¹⁴ Ha'ɛ maa, ma ndzaanaaki a furɛshina, kɛ cakɛ dɛ nɲɛɛrɛnɛ ka lanɲɛnɛ nga anɲi nɛ'unɛ agi vii goonɲatɛ, tɔya tsakɛ dzɛnɛ aakɛɲwa dɛ waaza Nɲuni Habara yadɛ nɲɛwalɛnɛ.

¹⁵ Tantanyinɛ, tɛ'i hara anɲi agitiɛ ca waaza dɛ sɛrɛhɛnɛ ka nyi da ka madɛɛ dɛ mabizhinɛ. Amma tɛ'i hara anɲi ca waaza dɛ ɛdzɛmɛ rɛɲwɛ, kaa tɔya mbu'utɛgi dɛ Nɲuni Habara nga Alɛmasiihu taa ka wu patɛ. ¹⁶ Ma ci tɔya dɛ ha'ɛ, agi uudɛnɛ. Acii kɛ shii tii oo'i, kɛ kavɛ ɛntanfɛ aaciiki tɛ slɛnɛ nga baarii goonɲaanɛ nga Nɲuni Habara. ¹⁷ Ma ɛnɲitsɛ ca waaza dɛ sɛrɛhɛnɛ ka nyi ɛsɛ, ɛntaa dɛ ɛdzɛmɛ rɛɲwɛ ca tɔya waaza Nɲuni Habara nga Alɛmasiihu, amma putɛ nga uudɛ natii na. Ma nɛ tii ka hiimanɛ, ka tsakɛvɛnɛ nɛ tii ka nyi ciɛbɛnɛ cii kya ciɛbɛ a furɛshina.

¹⁸ Pooshi haala! Acii taa dɛ bwaya hiima, taa dɛ nɲuni hiima ci ɛnɲɛ a waaza patɛ, agi fanɛ nɛ anɲi wabɛnɛ agyanɛ Alɛmasiihu. Acii ha'ɛ, ka moodasɛkɛ nɛ nyi, ka tsakɛnɛ nɛ nyi dɛ moodasɛkɛ ɛsɛ, ¹⁹ acii kɛ shii nyi, ma muudinɛkii patɛ, ka kapaanɛ nɛ anɲi tɛ nyi putɛ nga dɛ'wa goonɛ da putɛ nga tsakɛnɛ nga Ma'yanɛ nga Yeesu Alɛmasiihu. ²⁰ Agi kanɛ nɛ nyi nɛki dɛ patɛnɛ nga ɛdzɛmɛki, paa nyi ka dɛ sɛtɛ ca dɛvɛ ka nyi ayinɛ. Amma taa guci patɛ, ma paleɛ maa, agi saa'ina, ka waazanɛ nɛ nyi yadɛ nɲɛwalɛnɛ, ɛnɲɛ a shii dɛuunɛnɛ nga Alɛmasiihu. Ma shiinɛ anɲi dɛuunɛnɛ nga Alɛmasiihu, daga ndzaanaaki patɛ, taa nyi ma'ɛ da i ɛpinɛ, taa daga ɛntɛnaaki. ²¹ Ma nya, Alɛmasiihu nɛ ɛpinaaki. Sakwa nyi kɛ nɲɛki dɛii, kɛ ndzaa ci ka nyi ka riiba. ²² Amma, maa kɛ ndzaa nyi da i ɛpinɛ a maki, ka dɛ'anɛ nɛ nyi slɛnɛ ɛtɛ paleɛ dɛ nafanɛ. Acii ha'ɛ, mashhiimɛ nyi tafa nɲutɛ taginɛki ahada ɛntɛnɛ da ndzaanɛ da i ɛpinɛ a maki. ²³ Kɛ tɛkɛgi hiimaaki bɛra'i: nga'ɛ ka nyi nɛ dzɛnɛ ka ndzaanɛ da Alɛmasiihu ka hakii. Acii dzɛnɛ ka ndzaanɛ da ci paleɛ dɛ kadɛesɛkɛnɛ ka nyi ka shanɛ. ²⁴ Amma gɛdɛ ndzaanaaki da i ɛpinɛ a maki ka putɛ goonɛ. ²⁵ Kɛ shii nyi ha'ɛ makɛ ɛtsa. Ha'ɛ ɛsɛ, kɛ shii nyi, ka ndzaanɛ nɛ nyi da i ɛpinɛ a maki, nya ndzaanɛ ahadoonɛ patɛ, kaa nya tsakɛ koonɛ nɲɛɛrɛnɛ nga

* **1:1** 1.1 Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Rooma 1.8-10; 1 Koor. 1.4; 1 Tees. 1.2-3. **1:6** 1.6 1.10; 2.13. **1:7** 1.7 2 Koor. 7.3; Af. 3.1. **1:8** 1.8 1 Koor. 16.24; 2 Koor. 5.14. **1:9** 1.9 Kwal. 1.9-10. † **1:10** 1.10 Rooma 12.2; Af. 5.27; Ibɛr. 5.14; uuseratɛ nɛ Alɛmasiihu a ɛnya: 1 Koor. 1.8; 2 Koor. 5.10; Fil. 1.6; 2.16. **1:11** 1.11 Yooh. 15.8; Yak. 3.17. **1:12** 1.12 Af. 3.1; 2 Tim. 2.9. **1:15** 1.15-17 2 Koor. 2.17. **1:19** 1.19 Rooma 15.30. **1:21** 1.21 Gal. 2.20; Kwal. 3.3-4. **1:23** 1.23 2 Koor. 5.8-9.

dzənə aakəŋwa, una ndzaa da moodasəkə agi vii goonŋa goonə. ²⁶ Madfa kə dīi ha'ə, ka upaanə nuunə rəgwa ŋga haŋətənə tə Aləmasiihu putaaki ka shaŋə saa'itə nii kya ənə aahadoonə.

²⁷ Ma maduunə uushi palee, nə'utəmə makə sətə bii Njunyi Habara ŋga Aləmasiihu. Maa dīi unə ha'ə, madfa kə shi nyi aahadoonə, taa mashimə nyi əsə, ka fanə nə nyi makə sətə kəŋaanuunə ndihə ndihə də ədzəmə rəŋwə da hiima rəŋwə, una də gazhi'waanə agi Njunyi Habara kaa əŋjə a vii goonŋa. ²⁸ Goona ŋgwələ acii əŋji daawaanə goonə taa gi'u. Ci na ɓaarii ka tii oo'i, ka zamaginə nə Əntaŋfə də tii, amma ca luupaa tuunə. Ma ətsə patə, daciai Əntaŋfə ca shigi. ²⁹ Acii ma una, əntaa wata vii goonŋa ka Aləmasiihu tanə vii Əntaŋfə koonə rəgwakii, amma koonə sa cibə ka putaakii. ³⁰ Yoo, wanaamə kə ləbəgərə agi sa ciba, ama ciŋə agikii. Ma cibəətsa, mbərə mbərə da ətə shuuna nee ka nyi agikii. Ndilə ndilə əsə ci nə ənə dīi nyi agikii əndzə'i, makə sətə fii unə.

2

*Nə'u dərəpə ŋga Yeosu *Aləmasiihu*

¹ Kə shii unə, ləbə nuunə da Aləmasiihu; weewee tə'i unə da ngeerənə a ədzəmuunə putakii. Weewee agi baneenə nə uufənaakii ka ədzəmuunə. Ləbə nuunə da Malaaba Ma'yanə əsə, agi ɗanə nuunə ŋga'aanə, una nəhəshi təgunuunə. ² Acii ha'ə, agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə ndzaanə ka ma rəŋwə, una uufəshi, hiima goonə da aniya goonə a ndzaanə rəŋwə əsə. Maa kə dīi unə ha'ə, ka tsakənə nuunə uufagi səkəki ka shaŋə.

³ Taa mi cuuna slənə patə, goona ɗa putə ŋga uufə noonə nə taa haŋətə noonə na. Amma baneemə ka noonə na, una ŋgərə əŋji patə makə kə palee tii koonə. ⁴ Taa wu patə, wa ca ɗa sətə ca nafa taa tə wu patə. Ga ca ndzaa ka ɗa see sətə ca nafa tə naakii na. ⁵ Nə'unə dərəpə ŋga Yeosu Aləmasiihu agi ndzaashinə goonə.

⁶ Ma ca, taa ŋgahi uushi rəŋwə nə tii da Əntaŋfə, patə da ha'ə maŋgərəmə ci baawəɗaakii kaa təya ndzaa mbərə mbərə da ci.

⁷ Amma kə bwasee ci ka ətsə ha'ə, ca ndzaa mbərə mbərə da mava, əndə shiŋkinə shigi ci,

ndilə ndilə əndə shiŋkinə nji ci ahada əŋja.

⁸ Kə fii ci tə Əntaŋfə, ca baneə ka nəkii. Ha'ə kə əŋki ci.

Əntənəkii maa, gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

⁹ Putakii ha'ə, kə kapaa Əntaŋfə tə ci dzakə agyanə uushi'inə patə, ca vii ka ci məghərəvənə palee ka taa ŋgutə tsarə ŋga məghərəvənə.

¹⁰ Də ha'ə, taa mi patə dadagya,

da anə hanyinə,

da ka hatə dīi maməətə əŋja,

ka gərə'waanə nə tii,

təya duunətə tə ci,

¹¹ təya ba furəŋə əsə oo'i,

Slandanə nə Yeosu Aləmasiihu,

ka duunətənə də Əntaŋfə Dəsənaamə.

Ndzaanə ŋga əŋji nə'unə makə bərənə ka duuniya

¹² Kadashiniinaakya, ma saa'itə nyi ahadoonə, kə njuunə a fa waɓənaaki. Ma əndzə'i, pooshi nyi ahadoonə. Amma dəmə aakəŋwa də tsakə fanə. Dəmə aakəŋwa də slənə, una ŋgwələ acii Əntaŋfə də ədzəmə rəŋwə, koonə upaa taa mi patə agi luupaanə goonə.

¹³ Dəmə aakəŋwa də ɗanə ha'ə, makə dīi ci, Əntaŋfə ci saakii ca slənə a ədzəmuunə, kaa ca kavə tuunə ka moo slənə uushi'inə ətə kadəesəkə ka ci, ca vii koonə ngeerənə ŋga slənəginə də uushi'inəkii əsə.

¹⁴ Taa mi patə cuuna ɗa, goona ɗa də ŋgunŋunənə taa də mabizhinə, ¹⁵ koonə shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə, una ndzaa makətsəkii, una ndzaa ka njunyi manjeevənə ŋga Əntaŋfə yadə 'waslyakəənə ashitii. Ahada əŋji *duuniya nuunə;

1:27 1.27 Kwal. 1.10; 1 Tees. 2.12. **1:30** 1.30 Slənə 16.19-40; Fil. 1.13. **2:2** 2.2 Yooh. 13.34; 1 Koor. 1.10-11; Gal. 6.10; Af. 5.2; 1 Yooh. 4.12. **2:3** 2.3 Rooma 12.10; Gal. 5.26. **2:4** 2.4 1 Koor. 10.24. **2:5** 2.5 Yooh. 13.15; Rooma 13.14; 15.5. **2:6** 2.6 Yooh. 1.1-2; 17.5; Ibər. 1.3. **2:7** 2.7 Yooh. 1.14; Rooma 8.3; 2 Koor. 8.9; Ibər. 2.14,17. **2:8** 2.8 Yooh. 10.17; Ibər. 5.8; 12.2. **2:9** 2.9 Slənə 2.33; Af. 1.21; Ibər. 1.4. **2:10** 2.10-11 Isaa. 45.23; Yooh. 5.23; Rooma 10.9; Seniinə 5.13. **2:13** 2.13 1.6; Yooh. 15.5; Rooma 7.18; 15.18; 1 Koor. 12.6; 15.10; 2 Koor. 3.5.

bwaya ɛnɔa, maŋgɛrɛkiki ɛnɔi nɛ tii. Ahadatii nuunɛ ka bɔrɛnɛ makɛ tikisanyinɛ agintanɔfɛ, ¹⁶ una kɛsɔpaa tɛŋɛ tɛŋɛ tɛ wabɛtɛ ca vii ɛpinɛ. Madɛ kɛ dii unɛ ha'ɛ, ka upaanɛ nɛ nyi rɛgwa ŋga dɛ moodasɛkɛ ka shaŋɛ uusɛratɛ nɛ Alɛmasiihu a ɛnya, acii mandzaamɛ gazhi'waanaaki da slɛnaaki ka uushi zabɛ ahadoonɛ.

¹⁷ Ma vii goonɔa goonɛ, ka ndzaanɛ nɛ ci makɛ sataka ɛtɛ cuuna dɛ ka ɛntanɔfɛ. Mbu'u idɛnaaki nɛ ɛnɔjɛ a ŋgɛrɛ, ɛnɔjɛ a tsakɛvɛ aagi satakakii. Madɛ kɛ dii unɛ ha'ɛ, ka tsakɛnɛ nɛ nyi tuunɛ patɛ agi dɛ moodasɛka. ¹⁸ Ha'ɛ nuunɛ ɛsɛ, kɛ dɛbɛɛ una tsakɛ tɛ nyi agi dɛ moodasɛka.

Wabɛnɛ agyanɛ i Timooti da Apafɛroodita

¹⁹ Yoo, madɛ kɛ luuvɛ Slandanɛ Yeesu, agi kanɛ nɛ nyi nɛki ŋga slɛkeenɛ koonɛ ka Timooti kɛdɛhɛ, kaa ca kira ka nyi habara goonɛ, nya ndzaa ka mabanee ma'yanɛ.

²⁰ Pooshi ɛndɛ ganɛ makɛ ci, acii see ci daanɛkii aashiki ka buurɛ tuunɛ ka shaŋɛ. ²¹ Hara ɛnɔi patɛ, see slɛnɛ uushi'iitɛ ca kadɛesɛkɛ ka tii kavɛ tii nɛtii aagikii, makavɛmɛ tii nɛtii ka slɛnɛnɛ ka Yeesu Alɛmasiihu. ²² Ma Timooti, kɛ shii unɛ dɛ noonɛ nɛ tɛ ŋunyi ndzaanaakii, kɛ waazii inɛ Nunyi Habara da ci, kɛ slɛnyi ci da nyi agi slɛnɛkii makɛ sɛtɛ ci uuzɛnɛ a slɛnɛ tii da dii. ²³ Acii ha'ɛ, madɛ kɛ fii nyi sɛtɛ na uudɛpaa anɛki, tɛ ci cii kya ka nɛ ŋga slɛkeenɛ ka ci aahoonɛ pii. ²⁴ Amma kɛ gi'i nyi tɛ Slandana, kɛ shii nyi ndilɛ ndilɛ oo'i, nyi ka nɛki maa, ka ɛnɛnɛ nɛ nyi aa hoonɛ kɛdɛhɛ.

²⁵ Ma ndzɛkɛŋushi'inaamɛ Apafɛroodita, kɛ slɛnyi ci da nyi, ina cinɛ dɛ gazhi'waanɛ ka putɛ ŋga Nunyi Habara. Kɛ ndzaa ci ka ɛndɛ slɛkeenɛ goonɛ agi tsakɛnɛ tɛ nyi ka saa'itɛ mwayi nyi tsakɛnɛ tɛ nyi. Kɛ nee nyi kɛ dɛbɛɛ nya slɛkɛɛ ka ci aahoonɛ.

²⁶ Acii ŋga'ɛ ka ci ka shaŋɛ kaa ca nee koonɛ patɛ. Makɛ fii ci, kɛ mbu'i gwakɛnaakii aa limuunɛ, kɛ ma'i hanɔkalaakii ka shaŋɛ. ²⁷ Weewee kɛ gwaki ci tanyi, fidyasɛ mbɛdaanɛ kaa ca ɛntɛ. Amma kɛ nyihɛ ɛntanɔfɛ tɛgunuunaakii. ɛntaa wata naakii, amma da i naaki nyihɛ ɛntanɔfɛ tɛgunuunɛ, acii gadɛ mabɛtɛsɛkɛ a gadɛgi tɛ nyi. ²⁸ Acii putakii, kɛ mwayi nyi ka shaŋɛ tɛ slɛkeenɛ ka ci, koonɛ ɛnɛ ka neenɛ ka ci, una dɛ moodasɛka, mabɛtɛsɛkaaki ɛsɛ a galeɛ. ²⁹ Acii ha'ɛ, luumɛ tɛ ci dɛ moodasɛkɛ ka shaŋɛ putɛ ŋga Slandana, una gadɛɛ ka tsarɛ ŋga ɛnɔjitsa. ³⁰ Acii fidyasɛ mbɛdaanɛ kaa ca ɛntɛ putɛ ŋga slɛnɛnɛ ka Alɛmasiihu. Maneemɛ ci ka ɛpinakii makɛ uushi. Ma dii ci ha'ɛ, kaa ca shii uudɛpaa dɛ tsakɛnɛ goonɛ tɛ nyi ka madɛbamoonɛ.

3

Ndzaanɛ ka ɛndɛ goonɔa akɛŋwacii ɛntanɔfɛ

¹ Ndzɛkɛŋushi'inɛkya, wiinɛ sɛndɛ ciina uudɛpaagi koonɛ: ma danuuna, dɛmɛ moodasɛkɛ agi lɛbɛnɛ goonɛ da Slandana. Pooshi dzawɛ ka nyi nɛ ɛnɛnɛ ka dzɛkwatɛ naahɛ koonɛ uushi'iitsa. Maa kɛ dii nyi ha'ɛ, ka ndzaanɛ nɛ hanɔkala goonɛ ka hakii.

² Nɛhɛmɛ noonɛ nɛ acii mɛŋgɛrɛkikinyinɛ, ɛdiitsa, ɛnɔjitsɛ kɛjaanɛ wata agyanɛ dzɛgunɛnɛ ŋga *ryaminyanɛ, waatoo, laala kuvɛ'unɛ ŋga shishinɛ. ³ Amɛ nɛndɛ da tantanyiitɛ ryaminyanɛ. Acii makavɛmaamɛ naamɛ ka tsarɛ ŋga ryaminaatsatii. Amma paslɛnɛ gaamɛ tɛ ɛntanɔfɛ dagi tsakɛnɛ ŋga Malaaba Ma'yanɛ, da dɛ moodasɛkɛ agi lɛbɛnɛ gaamɛ da Yeesu Alɛmasiihu, ci nɛ ryaminyanɛ ŋga goonɔa. ⁴ Maci ma slɛnɛtɛnɛ tɛ sɛtɛ ci ginɛ a nee, ka luupaanɛ nɛ ci ɛnda, ma nyi, tɛ'i nyi da uushi'iitɛ kɛjaanɛ tii agyanɛkii, paleɛ ka taa wu patɛ. ⁵ Kɛ ryaminii ɛnɔi tɛ nyi ka tighɛsɛnɛ ŋga uusɛra ŋga poonɛ tɛ nyi. ɛndɛ *Isɛrayiila nɛ nyi, agi slikɛrɛnɛ ŋga Beejaminɛ, hurɛnɛ ŋga ɛndɛ Iɔraaniya. Madɛ nɛ'utɛ bariya ŋga *Yahudiinɛ ɛsɛ, ɛndɛ Farisa nɔi nyi. ⁶ Ma ŋga ŋukɛ, kɛ dii nyi gazhi'waanɛ ŋga nɛ'utɛ bariyatii, ha'ɛ kɛ dzɛgɛrɛ nyi ka cibeenɛ ka Ikaliisiyanyinɛ. Ma ka saa'ikii, kɛ nɛ'utɛ nyi bariya ŋga'ɛ, ma'idɛpaamɛ ɛnɔi uushi ashiki.

⁷ Amma patɛnɛ ŋga uushi'iitɛ nɔi kya nee makɛ ka upaanɛ nɛ nyi bwatyakii, ma ɛndzɛ'i, mazabɛ uushi nɛ tii akɛŋwaciiki putɛ ŋga Yeesu Alɛmasiihu. ⁸ ɛntaa wata uushi'iitɛ ndzaanɛ ka uushi zabɛ akɛŋwaciiki, amma patɛnɛ ŋga uushi'inɛ, putɛ ŋga shiinɛ tɛ Yeesu Alɛmasiihu Slandanɛki. Ma shiinɛ tɛ ci, ci paleɛ ka patɛnɛ ŋga uushi'inɛ. Ka putaakii bwaseɛ nyi ka patɛnɛ ŋga uushi'inɛ, makɛ giwuuginɛ nɛ nyi ka neenɛ patɛ kaa nya shii upaa dɛ Alɛmasiihu a ɛdzɛmɛki, ⁹ nya ndzaa malɛbɛkii da ci. Kɛ ŋgiriɛ ɛntanɔfɛ tɛ nyi ka ɛndɛ goonɔa, acii kɛ vii nyi goonɔa ka Alɛmasiihu. Ma ŋgiriɛ ci tɛ

2:15 2.15-16 1.10; Dzɛk. 32.5; Dan. 12.3; Mat. 5.14; 10.16; 1 Koor. 1.31; 2 Koor. 1.14; Gal. 2.1-2; Af. 5.8; 1 Tees. 2.19.

2:17 2.17 Rooma 15.16; 2 Tim. 4.6; 1 Yooh. 3.16. 2:18 2.18 3.1; 4.4. 2:19 2.19 1.1. 2:20 2.20 Slɛnɛ 16.2.

2:21 2.21 2 Tim. 4.10. 2:25 2.25 4.18. 2:29 2.29 1 Koor. 16.16,18. 3:1 3.1 2.18. 3:2 3.2 2 Koor. 11.13.

3:3 3.3 Rooma 2.28-29. 3:4 3.4 2 Koor. 11.18,21. 3:5 3.5 Luka 1.59; Rooma 11.1. 3:6 3.6 Slɛnɛ 8.3; 22.4;

26.9-11. 3:7 3.7 Mat. 13.44,46.

nyi ka endê goongga, entaa putê nga slënaaki makê sêtê bii bariya. Ma goonggaanaaki, daciî ðntañfê shigi putê nga vii goonggaaki ka ci. ¹⁰ Pooshi sêtê mwayi nyi, mad'aamê shiinë tê Alëmasiihu, nya shii baawêdaakii êtê ma'igi ci agi mamêtê ênja. Kê mwayi nyi nya lëbê da ci, nya sa cibê makê sêtê sii ci naakii, nya luuvê êntênê makê sêtê luuvê ci êntênê, * ¹¹ kaa nya shii mad'ênê agi mamêtê ênja, taa dê iitê patê.

Da gazhi'waanê nga mbu'unê ka sêtê aakêjwa

¹² Paa nyi bii kê uugi nyi upaa shikwa taa pooshi sê nga idêpaanê ashiki ma'ê. Amma, agi d'anê nê nyi gazhi'waanê nga upaa shikwa, makê ka ci 'wii Yeesu Alëmasiihu tê nyi kaa nya ndzaanê ka naakii. ¹³ Ndžəkəjushi'inəkya, ma nya, paa nyi kii nêki oo'i, kê uugi nyi upaa shikwakii. Amma uushi rəjwê cii kya d'a: agi bwaseenê nê nyi ka sêtê nja d'a a ba'a patê, nya d'a gazhi'waanê nga mbu'unê ka sêtê aakêjwa. ¹⁴ Agi cinjênê nê nyi entsahênê aakêjwa kaa nya mbu'u ka muudinê ka upaa dê shikwa, waatoo, êpinê nga ha dagyê. Aciî ka upaa dê êpinêkii 'wii ðntañfê tê nyi daciî Yeesu Alëmasiihu.

¹⁵ Ma amê ênê uugi vii goongga gaamê zəjjanê, kê dəbēe ama ndzaanê dê tsarê nga hiimatsa. Mad'a tē'i hara ênji agyuunê dīi hiimatii pamê, ka baariinê nê ðntañfê ka tii, tēya shii. ¹⁶ Ma d'anaamê tanê, dzaamê aakêjwa dê nê'u rəgwanê mbu'yaamê ka ênshinê agikii.

¹⁷ Ndžəkəjushi'ina, unê patê, nê'umê dərəpaaki. Dzəgunəmê tê ênjitê ca slənê makê sêtê cuuna nee ina slənê əsê. ¹⁸ Aciî tē'i hara ênji lanjê ndzaa ka ênji daawaanê nga sêtê ci êntênê nga Alëmasiihu aashi ênfwê a moo baariinê. Kê wabi nyi koonê agyanê êtê bəzəkii, amma wanyinê ka ênənê ka dzəkwatənê koonê, ha'ê maa, da kiinê agiki.

¹⁹ Ma ênjitsa, zamaginê nê ênjê a zamagi dê tii. Aciî uushi'iitê kadeesəkê ka shishinətii nê ðntañfənyinatii. Ma sêtê ka kira ka tii ayinê, tē ci neenê tii da mēghərəvənê. See buurê uushi'inê nga duuniya tanê nēndê a ədzəmətii. ²⁰ Ma amê, ênji nga dagyê naamê, waatoo ênji nga njwanjuunê nga ðntañfê. Jigaginê nga Maluu gaamê dadagyê ciina gəra, waatoo, Slandanê Yeesu Alëmasiihu. ²¹ Ma ca, ka zhi'weenê nê ci ka matəgugunê shishiinê gaamê, ca ndzaa da mēghərəvənê makê naakii. Ka d'anê nê ci ha'ê dê mad'uunê baawêdaakii. Dê baawêd'akii cii kəya d'a njwanjuunê taa agyanê mi patê.

4

Damê moodasəkê nga ləbənê da Slandana

¹ Ndžəkəjushi'inəkya, kê uu'i nyi tuunê, nga'ê ka nyi nê ênənê ka neenê koonê ka shanjê. Sê nga moodasəkaaki nuunê, sê nga dəlaginaaki nuunê əsê. Yoo, kad'ashinyinaaki, makê kê shii unê oo'i, ka ənyanê nê Alëmasiihu, kəjjanəmê ndihê ndihê agi ləbənê goonê da Slandana.

² Agi kədiinê nê nyi aciî Afoodya da Sintiki, tuutəta'ê, ga mabizhinê a ndzaanê ahadatii ma'ê, wa tēya ndzaanê ka ma rəjwê, makê dīi ci ləbê nê tii da Slandana. ³ Ma hê əsê dīi, njunyi guva-slənaakya, agi kədiinê nê nyi aciiku kaa ha tsakê tē makiitsa, aciî kê dīi inê gazhi'waanê da tii agi waaza Nunyi Habara. Kê slənyi tii da Kaliməsê da patənê nga hara guvii-slənaaki. Manaahəkii nê ləmê nga ênjitsê əsəkê ləkələkətê nga ðntañfê, waatoo, ləkələkətətê na baarii tē ênjitê upaa êpinê nga ca'ê ndəjwê ndəjwê.

⁴ Yoo, taa guci patê, d'amê moodasəkê agi ləbənê goonê da Slandana. A dzəkwatê nyi banê koonê əsê: d'amê moodasəkê. ⁵ Wa haala goonê a ndzaanê njunyiiki akəjwacii taa wu patê. Kədəhê nê Slandanê ka shinê. ⁶ Goona buurê taa mi. Amma, taa agi mi patê, baariimê ka ðntañfê sêtê cuuna moo agi də'wa, una kədii aciiki dê kuyiriinê tē ci. ⁷ Mad'a kê dīi unê ha'ê, ka viinê nê ðntañfê koonê ndzaanê jamê êtê palee ka shiinê nga endê shinjkinê patê. Jamənəkii na nəhê ədzəmūunê da hiima goonê, una ndzaa ka mabanee ma'yanê agi ləbənê goonê da Yeesu Alëmasiihu.

⁸ Ndžəkəjushi'ina, wiinê səndê ciina uudəpaagi koonê: ma d'anūuna, kavəmê njunyi uushi'inê nga goongga aagi hiima goonê, êtê bahê d'ūunətənê, uushi'iitê ndzaa dê rəgwakii, êtê malaabakii. Kavəmê əsê aagi hiima goonê tē sêtê ca kadeesəkê ka ênja, êtê nga dəlaginê. Taa ngutê uushi, mad'a kê nee una njunyiiki, bahê dəlaginê, kavəmê aagi hiima goonê. ⁹ Slənətəmê sêtê jigunyii koonê, una slənətê sêtê luuvuunê da sêtê

3:9 3.9 Rooma 1.17. * **3:10** 3.10-11 Rooma 6.8-11; 2 Koor. 4.10-11; mad'ênê agi mamêtê ênja: Slənê 4.2; Rooma 5.17. **3:12** 3.12 1 Tim. 6.12; 2 Tim. 4.7; Ibər. 12.1. **3:14** 3.14 1 Koor. 9.24-25. **3:16** 3.16 Gal. 6.15-16. **3:17** 3.17 1 Koor. 4.16; 1 Piita 5.3. **3:18** 3.18 1 Koor. 1.23; Gal. 6.12. **3:19** 3.19 Rooma 16.18. **3:20** 3.20 Af. 2.6; Ibər. 13.14. **3:21** 3.21 Rooma 8.29; 1 Koor. 15.25,28,43-53; Kwal. 3.4. **4:1** 4.1 1 Tees. 2.19-20. **4:3** 4.3 Slənê 3.5. **4:4** 4.4 2.18. **4:5** 4.5 1.10; Rooma 13.11-12; 1 Koor. 16.22; Ibər. 10.25; Yak. 5.8; 1 Tees. 5.1-2. **4:6** 4.6 Jab. 37.5; Mat. 6.25; 1 Piita 5.7. **4:7** 4.7 Yooh. 14.27; Kwal. 3.15. **4:8** 4.8 Rooma 12.17-18.

fii unə a maki da sətə nee unə agi ndzaanaaki. Madfa kə dñi unə ha'ə, ma Əntañfə Əndə vii ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə.

Kuyiriinə ŋga Bulusə tə əñji Filipi

¹⁰ Ma agi ndzaanaaki ləbə da Slandana, kə dñi nyi moodasəkə ka shañə. Aci agi magərə saa'i, kə ənyuunə ka buurətənə tə nyi. Paa nyi bii oo'i, kə bwasee unə ka buurətənə tə nyi, amma rəgwa nəndə ma'upaamuunə ŋga dfañə ha'ə. ¹¹ Əntaa putə ŋga əteenaaki ka uushi bii nyi ha'ə, makə kə jigunyii ndzaanə də mabanee ma'yanə də sətə upaa nyi. ¹² Kə shii nyi makə sətə ndzaanəki agi ghanə, kə shii nyi əsə makə sətə ndzaanəki madfa tə'i uushi'inə aciiki lañə. Madzəgunəkii nə nyi anəkii taa da patə, taa ka ŋgutə saa'i əsə. Ka mabanee ma'yanə nə nyi, taa nyi maburəkii, taa nyi də madəfəne, taa tə'i uushi'inə lañə aciiki, taa nyi agi ghanə. ¹³ Tə'i nyi da ŋgeerənə ŋga sə'watə taa mi patə putə ŋga Aləmasiihu. Ci ca vii ka nyi ŋgeerənəkii.

¹⁴ Patə da ha'ə, makə cakuunə tə nyi agi cibaaki, kə dñi unə ŋga'ə. ¹⁵ Unə əñji Filipi, unə də noonə nə, kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi əñji waaza Njuni Habara, saa'itə madəgi nyi anə hanyinə ŋga Makiduuniya, taa rəñwə, pooshi əndə'i Ikəliisiya ləbə ciinə da nyi agi viishinə madfaamə unə. ¹⁶ Taa saa'itə nyi də Teesaloonika maa, əntaa wata rəñwə sləkee unə ka nyi ka sə ŋga tsakənə də nyi. ¹⁷ Amma əntaa viinə goonə cii kya moo. Aa'a, bwatya cii kya alə koonə ka tsakəvənə aagyanə ŋjuni slənə goonə. ¹⁸ Kə liwə nyi patənə ŋga sətə dəbee; ha'ə maa, kə paləgi. Makə kə kira Apafəroodita ka nyi patənə ŋga uushi'inə sləkee unə ka nyi, pooshi uushi cii kya moo ma'ə. Ma uushi'inə sləkee unə ka nyi, ŋjuni uushi akəñwacii Əntañfə, makə sataka ətə cii kəya luu, ca kadfeesəkə ka ci. ¹⁹ Ma Əntañfwaaki, pooshi uushi ətə cii kəya ətee agi dfuunuunaakii, ka viinə nə ci koonə patənə ŋga sətə dəbee una upaa daci ŋga Yeesu Aləmasiihu. ²⁰ Wa əñjə a dfuunətə tə Əntañfə Dəsənaamə ka ca'ə ndəñwə ndəñwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

²¹ Yoo, nəhəpaamə tə əñji ŋga Əntañfə patə də rəñwə rəñwə agi ləmə ŋga Yeesu Aləmasiihu. Ma əñji nə'unə ənə dñi inə ganə ka hakii, kə nəhəpaa tii tuunə patə. ²² Kə nəhəpaa patənə ŋga əñji ŋga Əntañfə tuunə, ma palee maa, əñjinə ca slənə asəkə yi ŋwanjuunə.

²³ Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə a ədzəmuunə. [*Aamiina].

Lokalakatə nga Bulusə ka ənji Kwalasiya

¹ Wiinə lokalakatə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntanjə. Inə da ndzəkənjushi'inaamə Timooti *² ca nəhəpaa tuunə patə ənji nga Əntanjə də Kwalasiya. Ma una, ndzəkənjushi'iniinə nuunə ənji goonja. Ləbə da Aləmasiihu nuunə. Wa Əntanjə Dəsənaamə a dfa koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntanjə putə nga ənji Kwalasiya

³ Ma inə agi dfa də'wa ka putə goonə, agi kuyiriinə niinə tə Əntanjə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa guci patə. ⁴ Agi kuyiriinə niinə tə ci, acii kə fii inə makə sətə vii unə goonja ka Yeesu Aləmasiihu. Kə fii inə əsə makə sətə cuuna uudə ənji nga Əntanjə patə. ⁵ Ma cuuna dfa ha'ə, acii agi kanə nuunə nə ka sətə dəkəpaa Əntanjə koonə gatə dagyə. Dagi fa Njuni Habara, waatoo, wabənə nga tantanyinə, paariigyunə də sətə dəkəpaa Əntanjə koonə. ⁶ Agi siyinə nə wabənə nga Njuni Habara asəkə duuniya patə. Agi kiranə nə ci njunyi ndzaanə a ədzəmə ənji patə, makə sətə cii kəya kira njunyi ndzaanə aahadoonə noonə əsə, ndzanənə ka saa'itə 'watəgyunə luu wabənəkii. Davə paaratəgyunə paŋgeranjə makə sətə dfa Əntanjə koonə bərəkaanə. ⁷ Kə jigunyuunə pwapoonə nga Əntanjə acii kafashinə geenə Ərafərasə. Ma ca, əndətə ciina slənə ka hakii nə ci; də ədzəmə rənjwə cii kəya slənə ka Aləmasiihu ahadoonə ka madəbama geenə. [†] ⁸ Ci bii keenə makə sətə kavə Ma'yanə nga Əntanjə uudənə a ədzəmūnə.

⁹ Ci dfa daga ka saa'itə fii inə habara goonə ha'ə, mazaarəmiinə ka dfa də'wa ka Əntanjə ka putə goonə, ina dfa də'wa kaa ca shiitə koonə patənə nga sətə mwayi ci, waatoo, wa ca tsakə koonə Ma'yanakii koonə upaa haŋkala da shii uushi'inə nga'ə. ¹⁰ Mada kə dfa ha'ə, ka mbeenə nuunə ka ndzaanə makə sətə mwayi Slandanaamə, una dfa sətə kadəesəkə ka ci taa guci patə. Ka danə nə ndzaanə goonə nga'ə də dagwa slənə kama kama, ka tsakənə nuunə dzənə aakənjwa əsə agi shiinə tə Əntanjə. ¹¹ Ma ca, pooshi uushi ətə cii kəya ətee agi məghərvənaakii. Acii agi kədiinə niinə acii kii əsə, kaa ca vii koonə ngeerənaakii ka shaŋə, una shii ndzaanə ndihə ndihə, una mbee ka sə'watə taa mi patə. ¹² Kuyiriimə tə Dəsənaamə də moodasəka, acii kə mbu'utəgi ci duunə bahə upaa njunyi uushi'iitə dəkəpaa ci ka ənjaakii agi camənə. ¹³ Ci luupaa taamə acii baawədfa nga təkunə, ca əjipaa taamə jamə agi njwanjuunə nga Uuzənaakii kafashinaakii. ¹⁴ Uuzənaakii tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə, daciikii ndzaa amə ka dimuyinə.

*Wabənə agyanə Yeesu *Aləmasiihu da slənaakii*

¹⁵ Ma Əntanjə, pooshi əndə sha nee ka ci.

Amma ma Aləmasiihu ənə nee ənji də ginə, ndilə ndilə makə sətə dfa Əntanjə nə ci.

Ci nə nga təkənjwanə

paləe ka patənə nga sətə ghənyi Əntanjə.

¹⁶ Taa mi patə, daciikii ghənyi Əntanjə,

sətə agintanjə da sətə ənə hanyinə,

uushi'iitə ci ginə a nee

da ətə pooshi ginə ka neenə patə,

da uushi'iitə gatə dagyə da i əpinə a matii patə,

taa iitə nə baawədfatii patə.

Daciikii ghənyi Əntanjə uushi'inə patə,

ka ci ghənyi ci əsə.

¹⁷ Aləmasiihu nə təkənjwanə nga taa mi patə,

ci nə kilatii əsə.

¹⁸ Ci nə nə nga shishinəkii, waatoo, Ikəliisiya. ‡

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: Gal. 1.1. **1:3** 1.3 Af. 1.16; 1 Tees. 1.2-3. **1:4** 1.4 Af. 1.15. **1:5** 1.5 1 Piita 1.3-4; Af. 1.13. **1:6** 1.6 Slənə 2.41; Rooma 1.13; 1 Tim. 3.16. † **1:7** 1.7 Ərafərasə: 4.12; Filim. 23. **1:8** 1.8 1 Koor. 8.1. **1:9** 1.9-10 Af. 1.17; Fil. 1.9. **1:10** 1.10 Af. 4.1; 2.10; Fil. 1.27. **1:11** 1.11-12 Rooma 5.2; Af. 1.18. **1:13** 1.13-14 Yoh. 5.18; Luka 22.53; Slənə 26.18; Af. 1.6,7,21; 2.2; 6.12. **1:15** 1.15 Yoh. 1.18; 2 Koor. 4.4; 1 Tim. 6.16; Ibr. 1.3. **1:16** 1.16 1.13; Yoh. 1.3,19; 1 Koor. 8.6; Ibr. 1.2. **1:17** 1.17 Yoh. 1.1; 8.58. ‡ **1:18** 1.18 nə nga shishinə: 2.19; 3.15; Af. 1.22-23; ci 'watəgi: Slənə 4.2; 26.23; 1 Koor. 15.20; Səniinə 1.5.

Ci 'watēgi dē Ikēliisiya,
tē ci 'watēgi ǀntanǀfē madeenē agi mamōtē ǀnja
kaa ca ndzaanē ka gawē nǀga uushi'inē patē.

¹⁹ Acii kē kadēesəkē ka ǀntanǀfē

kaa Uuzēnaakii a nǀgōrē

tē patēnē nǀga ndilē ndilē tē ndzaanaakii.

²⁰ Kē kadēesəkē ka ǀntanǀfē ǀsē

kaa tēya nara daciikii taa tii da mi patē.

Kē kira ci jamōnē

dagi ǀjigi idōnē nǀga Uuzēnaakii ashi ǀnfwa.

Dē ǀfanē ha'ǀ ǀēegi ci taa ka mi patē

a duuniya da dadagyē,

tēya ndzaanē da ci ka ma rēnǀwē yadē mabizhinē.

²¹ Ma nǀga nǀkē, ma una, ǀnji daawaanē nǀga ǀntanǀfē njuunē. Dzaǀǀ dzaǀǀ njuunē da ci acii 'waslyakōtē njuuna ǀaada da ǀtē njuuna hiima. ²² Amma, ma nǀga ǀnōna, kē hadǀatē ǀntanǀfē duunē dagi ǀntōnē nǀga Uuzēnaakii, kōona ndzaa ka ma rēnǀwē lǀbē da ci, una shii ndzaanē ka ǀnjaakii, una ndzaanē malaabakii, yadē idēpaa uushi ashuunē, saa'itē nuunē a dzē aakēnǀwaciikii. ²³ Maǀa kaa ca ǀa ha'ǀ, see a dzuunē aakēnǀwē dē vii ǀdzōmē ka Yeesu, una kēnǀaanē ndihē ndihē, goona gugudē. Gadē taa mi a nǀgōrēgi hanǀkala goonē shanē, ga hiima goonē a dzēgi anē sōtē fii unē asəkē Nǀnyi Habara. Ma nyi Bulusē, slēnaaki nē waaza Nǀnyi Habaratsa. Waatōo Nǀnyi Habarakii waazii ǀnji ka taa wu patē asəkē duuniya.

Slōnē nǀga Bulusē ka ǀnji nǀ'unō tē Yeesu

²⁴ Yoo, ma nǀga ǀnōna, ka moodasəkē nē nyi putē nǀga cibōōnē cii kya cibē ka putē goonē. Acii dagi cibōōnē cii kya cibē cii kya uudēpaa cibōtē ǀkēpaa Alōmasiihu ka putē nǀga shishinēkii, waatōo, Ikēliisiya. ²⁵ ǀntanǀfē ta'i tē nyi kaa nya ndzaa ka ǀndē slōnōnē ka Ikēliisiya. Ci kavē tē nyi ka ǀa slōnōtsē ka putē goonē, waatōo, slōnē nǀga waazagi wabōnaakii patē. ²⁶ Ma nǀga nǀkē, ma'umbeekii nǀji wabōnē nǀga ǀntanǀfē ka ǀnja. Amma, ma nǀga ǀnōna, kē nǀgiragi ci panǀgōranē ka ǀnjaakii. ²⁷ Ma tēya, kē ǀii ǀntanǀfē aniya nǀga nǀgiragi ka tii duunuunē da mǀghōrǀvōnē nǀga sōtē nǀji ma'umbeekii. Ma ǀtsa, ci nē: unē ǀtsē ǀntaa Yahudiinē maa, a ǀdzōmuunē nē Alōmasiihu. Waatōo, weewee ka ndzaanē nuunē ka hakii da ǀntanǀfē agi ǀduunuunaakii. § ²⁸ Acii kē tē Alōmasiihu ciina waaza ka ǀnji patē, ina dzalē tē tii, ina dzōgunē ka tii dē hanǀkala, keena kōrē tē taa wu patē aakēnǀwaci ǀntanǀfē, taa wu ahadatii, tēya ndzaanē mazōnǀkii agi lǀbōnatii da Alōmasiihu. ²⁹ Ka putakii cii kya cinē agi slōnōkii dē maǀduunē nǀgēeriitē vii Alōmasiihu ka nyi. Ci ca slōnē ashiki kaa nya uudēpaa slōnōkii.

2

¹ Kē mwayi nyi una shii makē sōtē cii kya cinē ka putē goonē da ǀnji Lawēdikiya da hara ǀnjitē pooshi sha nēe ka nyi dē ginōtii. ² Ma cii kya ǀa ha'ǀ, kōona kēnǀaanē ndihē ndihē dē nǀgēerōnē asəkē ǀdzōmuunē, una uudēshi, una shii ndzaanē lǀbē ka hakii, una shii nǀga'ǀ tē wabōtē nǀji ma'umbeekii, kōona paaratēgi nǀga'ǀ tē sōtē baarii ǀntanǀfē kaamē, waatōo, Alōmasiihu. ³ Daciikii tanē upaa nē ǀnji shii uushi da nǀnyi hiima patē.

⁴ Ma bii nyi ǀtsa, acii gadē taa wu a ha'utē duunē dē makudē kudē wabōnē nǀga jarōwiinē. ⁵ Taa nǀgahi ǀii amē dzaǀǀ dzaǀǀ, amma lǀbē ka hakii nē ma'yanē gaamē. Makē fii nyi vii unē ǀdzōmē ka Alōmasiihu, kēnǀaanuunē ndihē ndihē, kē ǀii ka nyi moodasēka.

*Kura ǀpinē agi lǀbōnē da *Alōmasiihu*

⁶ Makē kē liwuunē tē Yeesu Alōmasiihu, ndzaa ci ka Slandanuunē, dōmē aakēnǀwē dē ndzaanē lǀbē da ci ha'ǀ. ⁷ Ndzaamē asəkē ciikii makē sōtē ci ǀnfwa a ǀji slōrēginē aagi hanyi. Tsakōmē gōrōnē aakēnǀwē aakēnǀwē, dōmē aakēnǀwē dē vii goonǀga ka ci makē sōtē jigunyuunē, kuyiriimē tē ǀntanǀfē taa guci patē.

⁸ Nēhōmē noonē na acii ga taa wu a ha'utē duunē dē makurōnē shiinaakii nǀga zabē. Ma tsarē nǀga shiitsa, dagi alē'aada nǀga ǀnji shinǀkinē shigi da nǀga bariyatii, ǀntaa dagi

1:19 1.19 2.9-10; Yooh. 1.16; Af. 1.23. **1:20** 1.20 Rooma 3.25-26; Af. 1.9-10,21; 2.13-16. **1:21** 1.21-22 Rooma 5.10; Af. 2.12-13; 5.27. **1:23** 1.23 2.7; Af. 3.17; 1 Tim. 3.16; Ibēr. 3.6. **1:24** 1.24 2 Koor. 1.5; 11.23-29; Af. 3.13. **1:25** 1.25 Af. 3.1-3. **1:26** 1.26-27 2.2; 4.4; Af. 3.6. § **1:27** 1.27 mǀghōrǀvōnē: 3.4; Rooma 5.2; Af. 1.18. **1:28** 1.28 Af. 4.13. **1:29** 1.29 Af. 3.20; Fil. 4.13. **2:2** 2.2 1.26-27; Af. 5.2. **2:3** 2.3 Waǀ. 2.4-5; 1 Koor. 1.24,30; Af. 3.19. **2:4** 2.4 2.8; Rooma 16.18. **2:5** 2.5 1 Koor. 5.3. **2:7** 2.7 1.23.

dzəgunənə nga Aləmasiihu. ⁹ Ma bii nyi ət̄sa, acii ma Aləmasiihu, ashikii caama nee ka patənə nga ndilə ndilə tə ndzaanə nga Əntanjə. ¹⁰ Ma una, kə upaa unə tə patənə nga tantanyitə əpinə nga Əntanjə dāgi ləbənə goonə da Aləmasiihu. Ci ca dā nwanjuunə agyanə patənə nga uushi'iitə da i əpinə a matii, taa iitə nə baawədətii patə.

¹¹ Dāgi ləbənə goonə da ci əsə upaa unə tantanyitə *ryaminanə. Waatoo, əntaa tsarə nga ryaminaatə ci ənji shiŋkinə a dā, amma, ma tsarə nga ryaminaatsa, nḡərəgi haŋkala nga dā 'waslyakəənə. Ci nə ryaminanə nga Aləmasiihu. ¹² Ma saa'itə dīi ənji koonə bapətiśəma, kə ndzaa ci makə kə nḡədəgi ənji tuunə ləbə da Aləmasiihu, ənjə a madee koonə ləbə da ci əsə, acii kə gi'yuunə nḡeerənə nga Əntanjə ətə madee ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. ¹³ Ma nga nḡukə, makə maməətə ənji nji Əntanjə a nee koonə putə nga slənə 'waslyakəənə goonə da putə nga ghatə shiinə goonə tə ci. Amma, ma nga ənənə, kə madee ci koonə ləbə da Aləmasiihu, ca tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə patə, ¹⁴ ca tsəərəgi ləkaləkətə nga bəzə dəməətə nja nə'u taamə putə nga ghatə nə'u *bariya, ca tsəərəgi də gwa'avənə aashi ənfwa. ¹⁵ Də əntənə nga Aləmasiihu aashi ənfwa kanəvə ci ka nḡeerənə nga patənə nga uushi'iitə da baawədə. Ca kwaasləgi mapə agyanətīi patə, ca dāvə ka tii ayinə akəŋwacii patənə nga ənja.

¹⁶ Acii ha'ə, ga taa wu a yaaree ka dəkəkə koonə bariya agyanə zəma taa sə nga sanə, taa dāada kumənə, taa kumənə nga kəŋənə nga kura ləgida taa agyanə ifə uusərə nga əpīsəkə. ¹⁷ Ma uushi'iitə patə, ma nga nḡukə, kə ndzaa tii ka məndzaanḡu'inə nga sətə na dā. Amma, ma tantanyinəkii, Aləmasiihu. ¹⁸ Goona kapaa rəgwa kaa taa wu a saawee koonə də banə oo'i, əndə'i uushi nə ci, acii putə cii kəya siini, ca hətətpaa naakii nə nga dā'wa, ca paslə tə malaa'ikanyinə əsə. Ma tsarə nga əndətsa, aslətə naakii nə cii kəya aslətə zabə. Hiima nga əndə shiŋkinə nə hiimaakii. ¹⁹ Kə kagi tii tə Aləmasiihu ətə dīi ka nə nga shishinə, waatoo, Ikəliisiya. Makə sətə dīi shishinə nga ənda magəŋukii də bərəda ka gwadə ka gwadə, ha'ə ndzaa Ikəliisiya patə magəŋukii ka hakii də baawədə nga Aləmasiihu, təya upaa zəma, təya gərə makə sətə mwayi Əntanjə.

*Məətənə da madətənə ləbə da *Aləmasiihu*

²⁰ Yoo, kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə məətəgyuunə. Makə dīi ha'ə, kə ndzaa ci, pooshi bariya nga ənji *duuniya da nḡeerənə anuunə ma'ə. Ya makə dīi ha'ə əna, ka mi sanḡə cuuna ənə ka dfanə makə nga ənji duuniya? Ka mi sanḡə cuuna nə'u wabəətsə ci ənjə a waaba? Agi banə nə ənji: ²¹ "Ga ha kəsə sət̄sə aaciiku, ga ha təbətə sət̄sa, ga ha uree ka ət̄sə əsə". ²² Ma tsarə nga bariyanyiit̄sə patə, agyanə uushi'iitə ca saawagi pii pii ci təya wabə. Pooshi bwatyatyi ma'ə. Əndə shiŋkinə ci saakii laalatə bariyanyinəkii da dzəgunənəkii. ²³ Ma tsaratii, ma neenə ənda, makə dāgi shiinə ca shigi, acii agi kavənə nə tii əndə ka paslənə, ca banee ka naakii na, ca cibə də shishinəkii. Amma, ma tantanyinəkii, ma bariyanyiit̄sə patə, pooshi bwatyakii, acii pooshi tii da baawədə nga tən̄paa sətə mwayi shishinə dfanə shaŋə.

3

¹ Kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə madee Əntanjə koonə agi maməətə ənja. Makə kə shii unə ha'ə, kavəmə hiima goonə agyanə sətə dagyə ka hatə dīi Aləmasiihu dasə asəkə dəgələ nwanjuunaakii, da ciizəma Əntanjə. ² Davəmə hiima goonə agyanə sətə davə. Goona ka hiima ka sənə agi duuniya. ³ Acii kə məətəgyuunə, ma'umbeekii nə əpinə goonə asəkə cii Aləmasiihu ga Əntanjə. ⁴ Aləmasiihu nə tantanyinə nga əpinə goonə. Ka jiganə nuunə da ci, una ndzaanə agi dūunuunaakii saa'itə nii kəya jiga.*

Iirə əpinə da kura əpinə

⁵ Makə ha'ə ənə dīya, see a bwasee unə ka iirə ndzaanə goonə agi *duuniya. Waatoo, goona aləhiinə, goona da ajjiinənə, goona dā badawaanə, goona ndzaa ka moo slənə bwaya uushi'inə, goona nee ka uushi'inə mətə mətə, acii ka ndzaanə nə səkii makə uuləminə goonə. ⁶ Putə nga tsarə nga slənətsə ha'ə nə mabətəsəkə nga Əntanjə a shi

2:8 2.8 1 Tim. 6.20. **2:9** 2.9-10 1.19; 2.15,20; Af. 1.21. **2:11** 2.11 Af. 2.11. **2:12** 2.12 3.1; Rooma 6.3-4; Af. 1.19-20; 2.6. **2:13** 2.13 Af. 2.1,5. **2:14** 2.14 Af. 2.15-16; 1 Piita 2.24. **2:15** 2.15 2.9-10. **2:16** 2.16 Rooma 14.1-6. **2:17** 2.17 Ibər. 8.5. **2:18** 2.18 Af. 1.21. **2:19** 2.19 1.18; Af. 4.16. **2:20** 2.20 2.9-10; Gal. 4.3-5.9. **2:21** 2.21-22 Isaa. 29.13; Mat. 15.9; 1 Tim. 4.3; Ibər. 13.9. **3:1** 3.1 2.12; Af. 1.20. **3:2** 3.2 Mat. 6.33. **3:3** 3.3 Rooma 6.4; 2 Koor. 5.14. * **3:4** 3.4 Gal. 2.20; Fil. 1.21; dūunuunaakii: 1.27; Fil. 3.21; 1 Koor. 15.43; 1 Yooh. 3.2. **3:5** 3.5-8 Gal. 5.19-21. **3:5** 3.5 Rooma 6.6,11; Gal. 5.24; Af. 4.19; 5.3.

aanə ɛnjitə naanagi ka fanə tɛ ci. ⁷ Unə də noonə nə maa, ma saa'itə unə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə, kə njuuna də tsarə uushi'iitsa.

⁸ Amma, ma ŋga ɛnənə, bwaseemə ka patənə ŋga uushi'iina. Waatoo, goona madfee ka mabizhinə, goona bɛzə sɛka, goona də ŋgərəkikina, goona dzaanahiinə, goona wabə sɛ ŋga ayinə. Ma ɛtsa, ga ca shigi da moonə shanə. ⁹ Goona jaarakəshi ma'ə ɛsə. Aciɪ kə bwase unə ka iirə ndzaanə goonə ŋga ŋukə da bwaya slənə goonə, ¹⁰ una upaa kura hanjkala. Ma ɛtsa, ɛntanfə vii koonə. Agi dzənə nə ci də hadaginə taa guci patə kaa ca pusha da naakii hanjkala, koonə tsakə shiinə tɛ ci də ŋga'ə. ¹¹ Ci dɪi, pooshi kama kamaanə ŋga Yahudiinə da hara slikərənə. Pooshi kama kamaanə ŋga *maryamina ɛnja da ɛnjitə pooshi ryaminii. Pooshi banə, waanə məshipətə ɛnda. Pooshi banə waanə ɛndətə pooshi shii uushi'inə. Pooshi banə waanə mava taa dimwa. Tii patə, uushi rəŋwə nə tii akəŋwacii ɛntanfə. Amma Aləmasiihu nə magadə uushi. Ci nəndə a ɛdzəmə ɛnjitə ləbə də ci patə.

¹² Ma unə, ɛnji ŋga ɛntanfə nuunə. Kə uu'i ci tuunə, kə ta'i ci tuunə. Makə ha'ə, nəhəmə təgunuunə ŋga ɛnja, una də ŋga'əənə, una hɛətəpaa noonə na akəŋwacii ɛnja, una kəsə ɛnji də moodasəka, una sɛ'watə taa mi patə, ¹³ una ndzaa də səkə pu'u. Madə kə ma'i mabizhinə ahada hara ɛnji agyuunə, wa tɔya tyaafyagishi. Tyaafyagishimə makə sətə tyaafyagi Slandanaamə tuunə. ¹⁴ Ma palee patə, uufəshimə, acii uufənə nə anətənə tuunə ka ma rəŋwə. ¹⁵ Ma jamətətə ci Aləmasiihu a vii, wa ca nəhə patənə ŋga uushi'iitə cuuna moo slənənə. Aciɪ ka ndzaanə agi jamənə ha'ə 'wii ɛntanfə tuunə, una ndzaanə makə ɛndə rəŋwə. Ndzaamə ka ɛnji kuyiriinə tɛ ci ɛsə.

¹⁶ Kəsətəmə wabənə ŋga Aləmasiihu a ɛdzəmuunə tənə tənə. Dzəgunəshimə, una dzaləshi ahadoonə də hanjkala. Duunətəmə tɛ ɛntanfə də ka wanyanə kama kama, una dɪuunətə tɛ ci də wanyaatə ci Ma'yanaakii a vii koonə. Dɛlamə də ci də moodəfuunə patə, una kuyirii tɛ ci. ¹⁷ Ma slənə goonə da wabənə goonə patə, dāmə də ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu, una kuyirii tɛ ɛntanfə Dəsənaamə də ləməkii ɛsə.

Ndzaanə ŋga ɛnji nə'unə tɛ Yeesu agi kura ɛpinə

¹⁸ Ma unə makinə, baneemə ka nuunə akəŋwacii ŋguyirənə goonə, makə sətə dəbɛe una də agi ləbənə goonə da Slandanaamə.

¹⁹ Unə ŋguyirənə ɛsə, uufəmə makinə goonə, goona kəsə tɛ tii də bwaya aginə.

²⁰ Unə manjeevənə, fatəmə sətə ci ɛnjitə pwayi tuunə a ba koonə patə, una datə, acii ci kadfeesəkə ka Slandanaamə.

²¹ Unə dɪi manjeevənə ɛsə, goona dzalə manjeevənə goonə də bɛzɛe ka səkətii zabə zabə, acii gadə ɛdzəmətii a lagi.

²² Unə maviinə, fatəmə sətə ci slanjiɪ nuunə ɛnji shiŋkinə a ba koonə patə, una dātə. Goona slənətə ŋga'ə wata ka rəgwa ginətii koonə shii kadfeesəkənə ka tii. Amma slənəmə ka tii də ɛdzəmə rəŋwə, makə dɪi unə ka ɛnji gərə'unə ka Slandanaamə. ²³ Taa ŋgutə slənə cuuna slənə patə, slənəmə də ɛdzəmə rəŋwə, makə ka Slandanaamə cuuna slənə, ɛntaa wata ka putə ɛnja. ²⁴ Kə shii unə, Slandanaamə na vii koonə shikwa goonə, waatoo, sətə dəkəpaa ci ka ɛnjaakii. Aciɪ Aləmasiihu nə tantanyitə Slandanuunə cuuna slənə ka ci. ²⁵ Patənə ŋga ma'waslyakə ɛnja, ka ki'itənə nə ɛntanfə ka tii 'waslyakəənətii. Aciɪ ma ca, ka lanə nə ci gəŋwanə də rəgwakii, paa ci ka tsaamənə ka məghərəvənə ŋga ɛnda.

4

¹ Unə slanjiɪ maviinə, kəsəmə maviinə goonə də ŋunyi aginə, una hadə də tii makə sətə dəbɛe. Kə shii unə, tɛ'i Slandanuunə noonə ɛsə dagyə.

Wabənyinə kama kama

² Dəmə aakəŋwa də kədiinə acii ɛntanfə. Ciŋəmə, goona zaarə. Kuyiriimə tɛ ci ɛsə.

³ Ma una də də'wa, kədiimə ka putə geenə ɛsə, ka ɛntanfə a wunəgi keenə rəgwa, keena waaza wabənaakii ka ɛnja, ina dzəgunə ka tii wabənə ɛtə nji ma'umbeekii, waatoo, wabənə agyanə Aləmasiihu. Aciɪ ka putakii nə nyi a furəshinə ɛndzə'i. ⁴ Dāmə də'wa, kaa nya shii wabənə furənə furənə agyanəkii ka ɛnji makə sətə dəbɛe.

⁵ Hakilamə ndzaanə goonə ahada ɛnjitə ma'ə maluunə tɛ Yeesu. Taa ŋgutə saa'i patə, dāmə ha'ə. ⁶ Wa wabənə goonə a ndzaanə ŋga'ə, wa ca ndzaanə ghəghə'i, ca tsakə

3:6 3.6 Af. 5.6. 3:7 3.7 Rooma 1.18; Af. 5.8. 3:8 3.8 Af. 4.29; 5.4. 3:9 3.9 Af. 4.22,25. 3:10 3.10 'Wat. 1.26-27; Af. 4.24. 3:11 3.11 2.11; Gal. 3.28; 1 Koor. 12.13. 3:12 3.12-15 Af. 4.2-4. 3:13 3.13 Af. 4.32. 3:14 3.14 Af. 5.2. 3:15 3.15 1.18,20; 2 Koor. 13.11; Af. 1.23; 4.4. 3:16 3.16-17 Af. 5.19-20; Ibr. 13.15. 3:18 3.18-4.1 Af. 5.21-6.9. 3:24 3.24 Af. 6.8. 3:25 3.25 Yak. 2.1. 4:1 4.1 Leew. 25.43. 4:2 4.2-4 Rooma 15.30; Af. 6.18-19. 4:2 4.2 Fil. 4.6; 1 Tees. 5.17. 4:3 4.3 Rooma 15.30. 4:4 4.4 1.26. 4:5 4.5 Af. 5.16.

ənja. Shiimə sə ŋga jikənə taa ka wu patə də rəgwakii.

Muudinə ŋga wabənə

⁷ Ma agyanə habaraaki, kadə nə Tikikusə a ba koonə patə. Ma ca, ndzəkəŋushi'inaamə nə ci, moodəkii. Agi slənənə nə ci də ədzəmə rəŋwə. Ənji slənə ka Slandanə niinə da ci. * ⁸ Ci dīi cii kya sləkee ka ci aabii unə, koonə shii makə sətə dīi inə ganə, ca tsakə koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə. ⁹ Tii da Unisimasə na dzə. Ma ca, kadashinə geenə, ndzəkəŋushi'inaamə nə ci, mahoola ənda, əndə vəranə goonə. Ka banə nə tii koonə sətə ca dafada ganə patə. †

¹⁰ Ma Arisətarəkusə ənə dīi inə ganə a furəshina da ci, kə nəhəpaa ci tuunə. Kə nəhəpaa Marəkusə tuunə əsə, ətə dīi tii ka dzədzənə rəŋwə da Barənaba. Mada kə mbu'i Marəkusə aa hoonə, luumə mu'umuunaakii makə sətə shi nya bii koonə. ‡ ¹¹ Kə nəhəpaa Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Yusətusə tuunə əsə. Ma ahada ənji slənənə ciina slənə da tii putə ŋga *ŋwanjuunə ŋga Əntarjə, wata tii makkə tanə nə Yahudiinə. Kə cakə tii tə nyi ŋgaarjə'a.

¹² Kə nəhəpaa Əpafərasə, əndə vəranə goonə, tuunə əsə. Ci maa, əndə slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu nə ci, mabədamə ci ka dā də'wa ka putə goonə də ədzəmə rəŋwə. Agi cinənə nə ci də dā də'wa taa guci patə koonə kəŋaanə ndihə ndihə, una shii slənə sətə mwayi Əntarjə patə, una slənətəgi əsə. § ¹³ Kə nee nyi də ginəki makə sətə cii kəya zaarə ka slənənə koonə da ka ənji Lawədikiya, da ənji Yarapwalisə əsə. ¹⁴ Kə nəhəpaa kadashinə gaamə əndə kuzəka Luka tii da Dimasə tuunə. *

¹⁵ Nəhəpaamə keenə tə ndzəkəŋushi'inə də Lawədikiya. Nəhəpaamə keenə tə Niməfa da ənji Ikəliisiya ətə ca dza də nə gatə asii. † ¹⁶ Mada kə uudəpaa unə janjətə ləkaləkətənə ahadoonə, viimə ka Ikəliisiya ŋga Lawədikiya, təya janjətə ahadatii əsə. Tə'i ləkaləkətətə nyaahə nyi ka tii əsə, kadə nə təya sləkee koonə. Mada kə liwuunə, janjətəmə ahadoonə. ¹⁷ Ma banuunə ka Arəkipusə, wa ca cinə a ma slənətə vii Slandanaamə ka ci, kaa ca uudəpanə. ‡

¹⁸ Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə muudinə ŋga wabəəna. Kə nəhəpaa nyi tuunə. Ga ca zaanə koonə tuu'ina, a furəshina nə nyi. Wa Əntarjə a dā koonə pwapoone.

4:6 4.6 Af. 4.29; 1 Piita 3.15. * 4:7 4.7 Tikikusə: Af. 6.21-22. † 4:9 4.9 Unisimasə: Filim. 10-12. ‡ 4:10

4.10 Arisətarəkusə: Slənə 19.29; 27.2; Filim. 24; Marəkusə: Slənə 12.12. § 4:12 4.12 Əpafərasə: 1.7; Filim. 23.

* 4:14 4.14 Luka: 2 Tim. 4.11; Filim. 24; Dimasə: 2 Tim. 4.10. † 4:15 4.15 Lawədikiya: Səniinə 3.14. ‡ 4:17 4.17 Arəkipusə: Filim. 2.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Bulusə ka əŋji Teesaloonika

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə koonə, Ikəliisiya ŋga Teesaloonika, dacia inə Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, əŋji ŋga Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. Wa Əntaŋfə a da koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə. *

Vii gooŋga ŋga əŋji Teesaloonika da ndzaanatii

² Taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntaŋfə ka putə goonə patə, ina buurətə tuunə agi də'wa taa guci patə əsə. ³ Agi buurətənə niinə tuunə makə sətə cuuna dzə aakəŋwa də slənə putə ŋga vii gooŋga goonə ka Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə, da makə sətə cuuna ciŋə putə ŋga uufənə tə ci. Agi buurətənə niinə əsə makə sətə kəŋjaanuunə ka gəranə tə ci, ina kavə tuunə aakəŋwacii Əntaŋfə Dəsənaamə. ⁴ Ndzəkəŋushi'ina, kə shii inə, kə uu'i Əntaŋfə tuunə, kə ta'i ci tuunə koonə ndzaa ka əŋjaakii əsə. ⁵ Aci, ma saa'itə jigunyiinə koonə Njunyi Habara, mandzaamə ci wata də ba ma tanə, amma də ŋgeerənə da tsakənə ŋga Malaaba Ma'yanə. Də ci kəŋjaanə inə ka wabənə də gooŋgaanə. Kə shii unə ndzaanə geenə saa'itə inə ahadoonə. Ma ndzaa inə ha'ə, ka puta goonə. ⁶ Unə əsa, kə nyi'u unə dərəpə geenə da ŋga Slandana. Taa ŋgahi kə upaa cibə tuunə ka shaŋə, kə liwuunə wabənəkii də moodasəka ŋga Malaaba Ma'yanə. ⁷ Ha'ə ndzaa unə ka sə ŋga dzəgunənə ka əŋji nə'unə patə anə hanyinə ŋga Makiduuniya da Akaya. ⁸ Dagoonə ma'ya wabənə agyanə Slandana. Əntaa wata agyanə hanyinə ŋga Makiduuniya da Akaya tanə, amma kə shii əŋji vii gooŋga goonə ka Əntaŋfə taa dama patə. Aci ha'ə, pooshi nafa ŋga da wabənə ka əŋji agyanəkii ma'ə. ⁹ Aci agi dazənə nə tii də matii makə sətə liwuunə mu'umuunə geenə saa'itə giinə aa hoonə. Təya dazə də matii əsə makə sətə bwasee unə ka uuləminə, una zhi'wagi aabii Əntaŋfə Əndə vii əpinə, Əndə gooŋga, una gərə'u ka ci. ¹⁰ Agi dazənə nə tii makə sətə cuuna gərə ənyanə ŋga Uzənaakii dadagyə, waatoo, Yeesu. Ma ca, kə madəe Əntaŋfə ka ci agi maməətə əŋja, ca luupaa taamə acii mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə ətə na shi aakəŋwa.

2

Slənə ŋga Bulusə də Teesaloonika

¹ Ndzəkəŋushi'ina, kə shii unə də noonə nə oo'i, ma dzənə geenə aa hoonə, mandzaamə ka zaarənə zabə. ² Kə shii unə, kə cibee əŋji keenə də Filipi, təya dzaanapaa tiinə taabu'u mbu'iiinə aa hoonə. Amma, taa ŋgahi kə mwayi əŋji təŋapaanə tiinə ka shaŋə, patə da ha'ə dagi tsakənə ŋga Əntaŋfə gaamə kə waazii inə koonə Njunyi Habaraakii yadə ŋgwələnə. ³ Ma waazanə geenə, əntaa jirakənə taa bwaya hiima. Madamiinə jarəwiinə agyanə əŋji əsə. ⁴ Amma kə yarədii Əntaŋfə tiinə, ca ba'avə waaza Njunyi Habara aacii inə; ha'ə wabiinə makə sətə ba'avə ci aacii inə əsə. Ma'aləmiinə kadeesəkənə geenə ka əŋja, amma kadeesəkənə geenə ka Əntaŋfə. Aci ci shii ədzəmiinə. ⁵ Kə shii unə, mawabəmiinə koonə mandikə ndikə wabənə, mawaazamiinə koonə Njunyi Habara əsə keena shii upaa də uushi acii unə. Əntaŋfə nə seedanə tiinə. ⁶ Ma'aləmiinə dələnə ŋga əŋji diinə, taa acii unə, taa acii hara əŋji pamə. ⁷ Makə dii ci masləkee əŋji ŋga Aləmasiihu niinə, kadə kə baarii inə koonə gawuunə geenə. Amma madamiinə ha'ə. Kə ndzaa inə da haŋkala ahadoonə, makə sətə ci mənə a ndzaanə ahada manjəevənətə. ⁸ Kə uu'iiinə tuunə laŋə. Matəsəkakii niinə, əntaa wata ka waaza koonə Njunyi Habara ŋga Əntaŋfə tanə, amma ka vəgi əpinə geenə ka putə goonə. Laŋə uu'iiinə tuunə dərəva. ⁹ Ndzəkəŋushi'ina, agi buurətənə nuunə cibə geenə agi mandalə slənə. Ma saa'itə waazii inə koonə Njunyi Habara, kə slənyiinə vədə da uusərə keena upaa də zəma aa meenə, acii geena ndzaa ka tərənə agyanə taa wu ahadoonə. ¹⁰ Kə nee unə də giŋuunə. Əntaŋfə nə seedanə tiinə əsə oo'i, ha'ə njiinə ahadoonə, unə əŋji nə'unə: makətsə əŋji njiinə, əŋji slənə uushi də rəgwakii njiinə. Mashimə əŋjə a idəpaa bwaya uushi aashiinə. ¹¹ Aci kə shii unə, kə slənyiinə koonə də rəŋwə rəŋwə patə, makə sətə

* 1:1 1.1 Silasə; 2 Koor. 1:19; 2 Tees. 1.1; 1 Piita 5.12; Timooti: 1 Koor. 4.17; Teesaloonika: Slənə 17.1. 1:2 1.2-3 2.13; Fil. 1.3; Kwal. 1.3; 2 Tees. 1.3; 2.13. 1:3 1.3 5.1-2. 1:4 1.4 2 Tees. 2.13,16. 1:5 1.5 1 Koor. 4.20. 1:6 1.6 Slənə 17.5-9; 2 Koor. 6.10; 2 Tees. 3.7,9. 1:8 1.8 Rooma 1.8. 1:9 1.9 Yooh. 17.3; Slənə 14.15. 1:10 1.10 5.1-2,9; Rooma 5.9. 2:1 2.1 1.5,9. 2:2 2.2 Slənə 16.19-24; 17.1-9. 2:3 2.3 2 Koor. 4.2. 2:4 2.4 Irim. 11.20; 1 Tim. 1.11; Gal. 1.10; Af. 3.2. 2:5 2.5 2.10; Slənə 20.33; 2 Koor. 1.23. 2:6 2.6 Yooh. 5.41,44. 2:9 2.9 2 Tees. 3.7-9; Slənə 18.3. 2:10 2.10 2.5.

ci dənə a slənə ka manjeevənaakii. ¹² Waatoo, kə ndzaa inə ka vii koonə ngeerənə, ina banee ka ədzəmuunə, ina dzəkwaṭə koonə əsə koonə slənə sətə kadeesəkə ka Əntanfə. Ci 'wii tuunə koonə ndzaanə agi nwanjuunaakii, una shii dūunuunaakii.

¹³ Agi kuyiriinə niinə tə Əntanfə aanəkii aanəkii. Acii, ma saa'itə waazii inə koonə wabənaakii, maluumuunə makə wabənə nḡa əndə saakii, amma, makə sətə ci ənjə a luu wabənə nḡa Əntanfə liwuunə; ndilə ndilə wabənaakii liwuunə. Wabənəkii ca slənə asəkə ədzəmuunə əsə, unə ənji nə'unə. ¹⁴ Ndzəkənjushi'ina, ma sətə kulii agyanə Ikəliisiyanyinə nḡa Əntanfə anə hanyinə nḡa Yahudiya, waatoo agyanə ənji nə'unə tə Yeesu Aləmasiihu, tsarəkii kulii agyanuunə əsə. Acii kə sii unə nḡərə'wə acii ənji goonə makə sətə sii tii nḡərə'wə acii slikerənətii Yahudiinə əsə. ¹⁵ Tii bələgi tə Yeesu Slandana da anabiinə, təya lyakagi tiinə, təya biipaa səkə ka Əntanfə, kə ndzaa tii ka ənji mbəzə nḡa ənji patə. ¹⁶ Agi cijənə nə tii ka tənəginə tiinə acii geena waazii wabənə nḡa Əntanfə ka hara slikerənə kaa təya upaa luupaanə. Də ha'ə uudəgi tii ashi slənə 'waslyakənatii. Amma tə'i mandalə gənjwanə nḡa Əntanfə anətii.

Moonə nḡa Bulusə tə dzənə ka tsaamətənə tə ənji Teesaloonika

¹⁷ Ndzəkənjushi'ina, kə təkəgyaamə nḡa magusə saa'i. Maneemaamə ka naamə na. Amma ka hakii naamə asəkə ədzəmaamə. Kə kəshi madəfənə tiinə lanə nḡa neenə koonə. Aciikii ndzaa inə ka alə rəgwa nḡa ənənə ka caamatənə tuunə. ¹⁸ Kə mwayi inə ənənə aa hoonə. Nyi Bulusə, kə ali nyi rəgwakii ka pu'u ka pu'u, amma kə tənəgi *Seetanə tiinə. ¹⁹ Ma tanya, unə ndzaa ka sə nḡa vii keenə ngeerənə da moodasəkə, unə ndzaa ka sə nḡa yidə geenə saa'itə nə Yeesu Slandanə a ənya. ²⁰ Ha'ə tanyi, unə nə məghərəvənə geenə, unə nə moodasəkə geenə əsə.

3

¹ Acii ha'ə, makə mambeemiinə ka sə'watənə ma'ə, wata ina anətə wabənə geenə ka ma rəjwə, ina ndzaa inə daaniinə də Ateena. ² Ina sləkəe koonə ka ndzəkənjushi'inaamə Timooti. Ma ca, əndə slənə nḡa Əntanfə nə ci, agi slənənə nə ci deenə agi waaza Nynyi Habara nḡa Aləmasiihu. Ma sləkəe inə ka ci, kaa ca dzə ka tsakə koonə ngeerənə, ca tsakə kənəe koonə ka rəgwa agi vii goonḡa goonə, ³ acii ga taa rəjwə agyuunə a ənyi aa ba'a putə nḡa nḡərə'utə cuuna sa. Kə shii unə də noonə nə oo'i, taa wu patə ca slənə ka Əntanfə, ka sanə nə ci nḡərə'wa. ⁴ Ndilə ndilə ma amə ma'ə ka hakii, kə njiinə a ba koonə oo'i, kadə naama sa nḡərə'wa. Kə nee unə, kə dīi ha'ə weewee tanyi. ⁵ Yoo, makə mambeemə nyi ka sə'watənə, ci nee unə sləkəe nyi ka Timooti aabii unə, kaa ca caamatə taa iitə cuuna dzə aakənjwa də vii goonḡa goonə. Mabaamə ma'yanəki. Ma nə nyi ka nəhənə, mbu'u kə upaa Seetanə kulapaanə duunə; slənə geenə əsə, ca ndzaa ka uushi zabə ahadoonə.

⁶ Amma kə ənya Timooti əndzə'i, kə kira ci keenə njunyi habara agyanə vii goonḡa goonə da uudəshinə goonə. Kə bii ci keenə makə sətə cuuna buurətə tiinə taa guci patə, kə kəshi madəfənə nḡa nee ka giniinə tuunə makə sətə kəshi tiinə əsə. ⁷ Acii ha'ə, ndzəkənjushi'ina, taa dāgi cibə da nḡərə'ukii ha'ə, kə upaa inə ngeerənə putə nḡa vii goonḡa goonə. ⁸ Manə ha'ə dīya, makə kə shii inə kə kənəanuunə ndilə ndilə ləbə da Slandana, kə baa ma'yaniiinə ha'ə. ⁹ Yoo, ka mbeənə niinə ka kuyiriinə tə Əntanfə gaamə koonə ka sharə. Agi kuyiriinə niinə tə ci nḡa moodasəkənə dīi inə puta goonə. ¹⁰ Vəfə da uusəra niinə ka dā də'wa, pooshi əpisəkə, kaa Əntanfə a ənə ka wunəgi keenə rəgwa nḡa neenə koonə ginə da ginə, keena dzəgunə koonə sətə mbəfaanə agi vii goonḡa goonə, una shii nḡa'ə.

¹¹ Wa Əntanfə Dəsənaamə də naakii nə da Slandanaamə Yeesu a wunəgi keenə rəgwa, keena dzə aabii unə. ¹² Wa Slandanə a tsakə koonə uudəshinə da uudə hara ənji aakənjwa aakənjwa. Wa uudənəkii a ndzaanə makə tsarə uudətə uu'iinə tuunə. ¹³ Də ha'ə nə uudənəkii a tsakə vii koonə ngeerənə a ədzəmuunə, acii goona ndzaa ka sə nḡa idəpaanə, amma koonə ndzaa malaabakii akənjwacii Əntanfə Dəsənaamə saa'itə nə Yeesu Slandanə a shi da malaaba ənjaakii patə.

2:11 2.11 Slənə 20.31. **2:12** 2.12 4.1; Rooma 5.2; Fil. 1.27. **2:13** 2.13 1.2-3; Gal. 1.11-12. **2:14** 2.14 Slənə 17.5. **2:15** 2.15 Slənə 2.23; 9.23,29; 13.45,50; 14.2,5,19; 17.5,13; Rooma 11.28; 2 Koor. 11.23-29. **2:16** 2.16 Mat. 23.31-33. **2:17** 2.17 3.10. **2:19** 2.19-20 1 Koor. 9.24-25; Fil. 4.1; 2 Tees. 1.4. **3:1** 3.1 Slənə 17.15. * **3:2** 3.2 Timooti: 1.1. **3:3** 3.3 Af. 3.13; 2 Tees. 1.4; 2 Tim. 3.12. **3:4** 3.4 Slənə 14.22. **3:5** 3.5 Fil. 2.16. **3:6** 3.6 Slənə 18.5; 2 Tees. 1.3; 1 Tim. 1.5; Filim. 5-7; Gal. 5.6. **3:7** 3.7 2 Tees. 1.4. **3:10** 3.10 2.17. **3:12** 3.12 Gal. 6.10. **3:13** 3.13 5.1-2; Fil. 1.10.

4

Ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka Əntanjə

¹ Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə dīi, ndzəkəŋushi'inə: kə jigunyiinə koonə makə sətə ci əŋji nə'unə a ndzaanə, təya kadeesəkə ka Əntanjə. Agi nə'utənə nuunə ha'ə əsə. Yoo, agi kədiinə niinə acii unə də dza ciinə də ləmə ŋga Yeesu Slandana, koonə tsakə dzəginə aakəŋwa aakəŋwa. ² Ma sətə jigunyiinə koonə də baawəda ŋga Yeesu Slandanə, kə shii unə patə. ³ Ma mwayi Əntanjə, a ndzaa unə malaabakii, goona aləhiinə. ⁴ Taa wu patə agyuunə, wa ca gwaləgi shishinəkii, ca ndzaa malaabakii, da ayinaakii əsə, ⁵ ga ca kəsə minaakii də gi suuna makə ŋga əŋjitə mashiimə tə Əntanjə. ⁶ Ga əndə a bəzee ka səkə ŋga ndzəkəŋuci agi haalatə bii inə koonə patə. Kə dzəkəwatiinə koonə banə oo'i, kadə nə gəŋwanə ŋga Əntanjə a kula aənə əŋji slənə tsarə uushi'iitsa. ⁷ Acii ma'wamə Əntanjə taamə kaama ndzaanə ma'ajjinəkii, amma kaama ndzaanə malaabakii akəŋwaciikii. ⁸ Taa wu kaaree ka dzəgunətsa, əntaa wabənə ŋga əndə kaaree ci, amma ŋga Əntanjə. Ci ca vii koonə Malaaba Ma'yanaakii.

⁹ Ma agyanə uudə ndzəkəŋushi'inə, pooshi difə ina ənə ka naahənə koonə agyanəkii, acii unə də noonə na, kə dzəgunəgi Əntanjə koonə makə sətə cuuna uudəshi. ¹⁰ Tanyi, agi uudənə nuunə ndzəkəŋushi'inə anə hanyinə ŋga Makiduuniya patə. Dəŋə əndzə'i waniinə agi banə koonə, tsakəmə dzəginə aakəŋwə aakəŋwa də uudənəkii. ¹¹ Damə gazhi'waanə ŋga ndzaanə ŋga'ə ahadoonə, goona səkəpaanə ka kaala moonə aagi uushi'inə ŋga əŋja, amma slənəmə noonə slənə koonə upaa zəma aa moonə, makə sətə bii inə koonə. ¹² Madə kə nə'utuunə ha'ə, ka dānə nə ndzaanə goonə ŋga'ə ka əŋjitə ca tsamə tuunə, pooshi una ka ndzaanə ka tərənə anə taa wu patə əsə.

Shinə ŋga Slandana

¹³ Ndzəkəŋushi'ina, kə mwayi inə una shii sətə slənəyi tə əŋjitə mətəgi, acii goona ndzaa ka maβətəsəka, makə ŋga əŋjitə makamə nə ka upaa əpinə daba'a əntənə.

¹⁴ Kə vii amə goonəgi oo'i, kə əŋki Yeesu, kə ma'i ci agi maməətə əŋji əsə. Acii kə shii amə weewee, ma əŋji vii goonəgi ka Yeesu ətə mətəgi, ka madeenə nə Əntanjə ka tii, ca fədfə tə tii, təya ndzaa ka hakii da Yeesu.

¹⁵ Ma ka wabənə ŋga Slandana, waniinə ca ba koonə: ma saa'itə ənyanəkii, maa amə ma'ə ka əpinə, paa amə na takəŋwa ka madənə ka maməətə əŋja. ¹⁶ Ma uusərakii, kadə kapaanə nə Əntanjə rəgwa, wata gawə ŋga malaa'ikanyinə a wazə, əŋjə a fa muunə ŋga uutəma ŋga Əntanjə. Wata Slandanə ci saakii a jiga dadagə. Ma əŋjitə vii ka ci goonəgi ətə mətəgi, tii na takəŋwa ka madənə. ¹⁷ Ma daba'əkii, ma amə ənə ca əpi ma'ə, Əntanjə a fədfətə taamə da tii daŋi kurabiinə, ama gujə da Slandanə asəkəntanjə. Ha'ə ndzaanaamə da Slandanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁸ Makə dīi ha'ə, ŋgəgəmə wabətsa, wabəgimə ahadoonə kaa ca vii koonə ŋgeerənə, una ndzaa də mabanee ma'yanə.

5

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma agyanə saa'i da uusəra ŋga mbu'yanə ŋga uushi'iitsa, pooshi nafa ŋga ənənə ka naahənə koonə agyanəkii ma'ə. ² Acii unə də noonə nə, kə shii unə, haβəsə nə uusəra ŋga Slandanə a shi, makə sətə ci mahərə a shi davədfə. * ³ Ma saa'ita, əŋjə a ba, "Jamə nə vərənə taa dama patə, pooshi uushi ca uree kaamə". Saa'ikii nə zanə a kulyaanə ka tii həma'ə makə sətə ci bərakənə a shi ka mitə dāsəka. Pooshi ha ŋga huyinə.

⁴ Ma unə, ndzəkəŋushi'inə, əntaa təkə təkunə nuunə agi haalakii, kaa uusərakii a shi ka lapaanə tuunə haβəsə makə mahərə. ⁵ Unə patə, əŋji ŋga bərənə da uusəra nuunə. Əntaa əŋji ŋga vədfə da təkunə naamə. ⁶ Acii ha'ə, gaama tsəfə ŋunyinə makə ŋga hara əŋja. Amma ndzaamə ryahu ryahu də məgigi, ama ndzaa ka matsə əŋja. ⁷ Acii, ma əŋjitə ca tsəfə ŋunyinə, davədfə ci təya tsəfə. Ma əŋjitə ci ənvwə a ka tə tii anətii əsə, davədfə ca ka tə tii. ⁸ Amma, makə əŋji ŋga bərənə naamə, ndzaa amə matsəkii. A dzaamə aakəŋwa də vii goonəgi da uudəshinə. Maa kə dīi amə ha'ə, ka ndzaanə nə ci

4:1 4.1 2.13; Kwal. 1.10; 2 Tees. 3.6. 4:3 4.3 5.23; 1 Koor. 6.13; Iβər. 10.10. 4:7 4.7 4.3; 1 Piita 1.15-16. 4:8 4.8 1 Koor. 6.19-20. 4:9 4.9 Irim. 31.33-34; Gal. 6.10; Af. 5.2. 4:10 4.10 2 Tees. 3.4. 4:11 4.11 2.9; Af. 4.28; 2 Tees. 3.10,12. 4:12 4.12 1 Koor. 5.12-13; Kwal. 4.5. 4:13 4.13-17 5.1-2; 1 Koor. 15.51-52. 4:13 4.13 1 Koor. 15.18-19; Af. 2.12. 4:14 4.14 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,12,20. 4:15 4.15 1 Koor. 7.10,25. 4:16 4.16 1 Koor. 15.23. 4:17 4.17 Yooh. 12.26; Rooma 5.17; Fil. 3.20. * 5:2 5.2 1.2-3,10; 2.19; 3.13; 5.23; Mat. 24.36; Fil. 4.5; 2 Tees. 1.7,10; 2.1-2; haβəsə makə mahərə: Mat. 24.43; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3; 16.15. 5:3 5.3 Irim. 6.14-15; Mat. 24.39. 5:5 5.5-8 Rooma 13.11-12; Af. 5.8-9.

makə sətə ci ɛndə a ɲgavə kəjeerə tibisa ka dzəginə ka panə, acii ga ava a upaa tə ci. Kaamə nə ka luupaanə ɲga ɛntanfə taamə. Maa kə dʒi amə ha'ə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci ɛndə a ɲgavə dara ɪla. ⁹ Ma'wamə ɛntanfə taamə ka bəzə kaamə səka, ca zamagi daamə, amma kə 'wii ci taamə kaama upaa luupaanə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Ma ca, kə ɛɲki ci ka putə gaamə, kaama shii ndzaanə da ci. Taa amə ma'ə da i ɛpinə, taa amə kə məətəgi, maa kə shi ci, ka ndzaanə naamə da ci. ¹¹ Acii ha'ə, dzəmə də viishi ɲgeerənə ahadoonə də wabəətsa, una dzə də tsəkəshinə makə sətə cuuna slənə ɛndzə'i.

Muudinə ɲga wabənə

¹² Ndəkəɲushi'ina, agi kədiinə niinə acii unə koonə vii dʒuunuunə ka ɛɲjitə ca slənə ahadoonə, waatoo matakəɲwanyinə goonə, acii kə kapaa Slandanə tə tii ka takəɲwanə koonə da dzəgunə koonə wabənəakii. ¹³ Gadeemə ka tii, una uudə tə tii laɲə putə ɲga slənətii ahadoonə. Ndzaamə ɲga'ə ahadoonə əsə.

¹⁴ Ndəkəɲushi'ina, agi banə niinə koonə əsə: wabəmə ka manya'inə, wa təya slənə. Baneemə ka ma'yanə ɲga ɛɲji mabuurə na, una tsəkə tə matə ɲgeerənə, una səwatə ndzaanə da ɛɲji patə. ¹⁵ Damə hanʒkala acii madfa dʒi ɛndə ka ɛndə bwaya bwayaanə, ga ca ɛnəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Amma, wa ca ndzaa ka slənə goonə taa guci patə nə dfa ɲga'aanə ahadoonə da ka ɛɲji patə. ¹⁶ Ndzaamə ka moodasəkə taa guci patə. ¹⁷ Dzəmə aakəɲwa də dfa də'wa ka ɛntanfə yadə ɛpisəka. ¹⁸ Taa agi mi patə, kuyiriimə tə ci. Acii tsarəkii nə ci ka moonə acii unə, unə ɛnə liifə da Yeesu Aləmasiihu.

¹⁹ Goona tənagi slənə ɲga Malaaba Ma'yanə. ²⁰ Goona bərapaa wabənə ɲga ɛɲjitə ci ɛntanfə a wabə da matii. ²¹ Təkətəmə taa ɲgutə uushi patə, una kəsətə ɲunyikii tənə tənə. ²² Taa tsarə ɲga ɲgutə bwaya bwayaanə patə, una bwasee əsə.

²³ Ma ɛntanfə ɛndə vii ndzaanə jamə, wa ca laabagi tuunə camə, ci saakii. Wa ca kapaa ɛpinə goonə da shishinuunə jamə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə ca'ə uusəratə nə Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ɛnya. ²⁴ Ma ɛntanfə ɛtə 'wii tuunə, ka slənənə nə ci ha'ə makə ɛtsa, acii ɛndə nə'utə aləkawalə nə ci.

²⁵ Kədiimə acii ɛntanfə ka putə geenə dʒi ndəkəɲushi'inə. ²⁶ Nəhəpaamə pu'u pu'u tə patənə ɲga ɛɲji nə'unə. ²⁷ Kə ləbətə nyi duunə da Slandana koonə janʒatə ləkələkətənə ka patənə ɲga ɛɲji nə'unə.

²⁸ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonakii, ca ndzaanə doonə.

5:8 5.8 Af. 6.11-17. 5:9 5.9 1.10; 2 Tees. 2.14. 5:10 5.10 4.14; Rooma 14.8-9. 5:12 5.12 1 Koor. 16.15-18; 1 Tim. 5.17. 5:14 5.14 2 Tees. 3.6,11,15. 5:15 5.15 Rooma 12.17; Fil. 1.10. 5:16 5.16 Fil. 4.4. 5:17 5.17 5.25; Luka 18.1; Rooma 12.12; Af. 6.18; Kwal. 4.2. 5:18 5.18 Af. 5.19-20. 5:19 5.19 Af. 4.30. 5:21 5.21 1 Koor. 14.29; Af. 5.10; 1 Yooh. 4.1. 5:23 5.23 5.1-2; 2 Koor. 13.11. 5:24 5.24 1 Koor. 1.8-9; Fil. 1.6; 2 Tees. 3.3. 5:25 5.25 1.2-3; Rooma 15.30. 5:26 5.26 Rooma 16.16. 5:27 5.27 Kwal. 4.16.

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Teesaloonika

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə koonə, İklıisiya nga Teesaloonika, dacia inə Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhapaanə niinə tuunə, ənji nga Əntanjə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. ² Wa Əntanjə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Shinə nga Aləmasiihu ka da gəjwanə

³ Ndzəkəjushi'ina, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntanjə ka putə goonə. Ma dəbeekii ina da ha'ə, acii agi gərənə nə vii goonğa goonə aakəjwə aakəjwa. Agi tsakə gərənə nə uufəshinə ahadoonə patə əsə. ⁴ Aciikii, inə də neenə na, agi dəlanə niinə duunə ahada İklıisiyanyinə nga Əntanjə. Agi banə niinə ka tii makə sətə kəjjaanuunə agi vii goonğa goonə dagi ciba da nğəra'wə patə etə dīi unə agikii.

⁵ Ci nə əndə ca bəarii tuu'ina, də rəgwa nə Əntanjə a da gəjwanə ka ənja. Ka mbu'utəginə nə ci duunə koonə ndzaanə agi nwanjuunaakii, acii ka putakii cuuna sa ciba. ⁶ Ka slənənə nə Əntanjə sətə dəbee, waatoo ka cibeenə nə ci ka ənjitə ca cibe koonə. ⁷ Ma unə ənə ca cibe, ka viinə nə ci koonə əpisəka deenə əsə. Ha'ə na da saa'itə nə Slandanə Yeesu a jiga dadagyə tii da madiigərə malaa'ikanyinaakii ahada gana nğa gunə. ⁸ Ma cii kəya sha, ka cibe kə ənjitə kaaree ka Əntanjə da ənjitə naanagi ka luu Njunyi Habara nğa Slandanaamə Yeesu. ⁹ Kadə nə təya sa ciba, Əntanjə a zamagi də tii ka ca'ə ndəjwə ndəjwə; Slandanə a lakəgi tə tii dzadə, paa tii na nee ka məghərəvənəakii da baawədaakii. ¹⁰ Ma ətsə patə, ka slənənə saa'itə nii kəya ənya. Maa kə mbu'ya maduunə uusəraakii, ka duunətənə nə ənjaakii tə ci. Patənə nğa ənjitə vii ka ci goonğa əsə, təya dəla də ci. Da i unə na da ha'ə saa'ikii, acii kə liwuunə wabəətə bii inə koonə.

¹¹ Aciikii ciina da də'wa ka putə goonə taa guci patə. Ina kədii acii Əntanjə kaa ca mbu'utəgi duunə, una ndzaa bahə makə sətə 'wii ci tuunə koonə ndzaanə. Agi kədiinə niinə əsə kaa ca tsakə tuunə agi slənə nğa'ətə cuuna moo danə patə, ca tsakə tuunə əsə koonə dzə aakəjwa də slənətə cuuna da acii kə vii unə goonğa ka ci. Wa ca tsakə tuunə ha'ə də baawədaakii. ¹² Də ha'ə viinə ənji məghərəvənə ka ləmə nğa Slandanaamə Yeesu putə goonə. Ma unə əsə, ka viinə nə ci koonə məghərəvənə. Ma ətsə patə ka danə ha'ə, də pwapoonə nğa Əntanjə gaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

2

Sətə na takəjwa danə taabu'u šhinə nga Yeesu

¹ Ndzəkəjushi'ina, agi gərənə nuunə šhinə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da dzatə də nə gaamə akəjwaciikii. Amma agi kədiinə niinə acii unə, ² maa kə fii unə kə bii ənji oo'i, kə mbu'ya uusəra nğa ənyanə nğa Slandana, ga han'kala goonə a gwazəgi pii pii. Goona nğwalə, goona luuvə əsə, taa kə fii unə, kə dīi ənji anabaakwaanə, taa waazanə, taa kə nyaahə ənji asəkə ləkaləkətə də banə oo'i, da meenə shigi, goona luuvə şanjə. ³ Taa də iitiitə patə, goona kapaa rəgwa ka ənjə a isəkwa tuunə. Aci ma taabu'u mbu'yanə uusəraakii, ka bwaseenə nə ənji lanə ka nə'wə tə Əntanjə, nwanjwə 'waslyakəənə a shigi. Ma ca, əndə nğa gunə nə ci. ⁴ Ka bərapaanə nə ci sə nğa paslənə patə, ca duunətə naakii nə palee ka uushi'inə patə. Ha'ə ca dzə aasəkə *yi nğa Əntanjə, ca ndzaa davə, ca ba oo'i, ci nə Əntanjə ndilə ndilə. ⁵ Uushi'iitsə patə, kə bii nyi koonə saa'itə nyi ma'ə ahadoonə. Anii kə zaanə koonə sanja?

⁶ Ma əndzə'i, tə'i uushi pa'əgi ka uushi'iitsə rəgwa. Kə shii unə səkii əsə. Amma, maa kə mbu'i saa'ikii, ka shiginə nə nwanjwə 'waslyakəənə panğəranə. ⁷ Taa əndzə'i, lanə ci ənjə a slənə bwaya bwayaanə ka Əntanjə. Ma amə, kə shii amə makə sətə ci ənjə a slənə bwaya bwayaatsa, acii kə bəarii Əntanjə kaamə. Amma, ma sətə na slənə, ma'ə zəkui. See madə nğiragi Əntanjə sətə pa'əgi ka tii rəgwa. ⁸ Maa kə nğərəgi ci, wata nwanjwə 'waslyakəətə a shigi panğəranə. Amma, maa kə ənya Slandanə Yeesu, ka bələginə nə ci tə ci də mədə nğa bamakii, ca həhədəgi tə ci də baawəda

1:1 1.1 1 Tees. 1.1. **1:3** 1.3 2.13; 1 Tees. 1.2-3. **1:4** 1.4 1 Tees. 2.19-20; 3.3,7. **1:5** 1.5 Fil. 1.28. **1:6** 1.6 Rooma 12.19; Səniinə 18.6. **1:7** 1.7 Mat. 25.31; 1 Tees. 5.1-2. **1:8** 1.8 İsa. 66.15; Rooma 2.8; 1 Piita 4.17. **1:11** 1.11 1 Tees. 1.2-3; 5.24. **2:1** 2.1-2 1 Tees. 4.15-17; 5.1-2. **2:2** 2.2 2.15. **2:3** 2.3 1 Tim. 4.1; 1 Yooh. 2.18. **2:4** 2.4 Əzaki. 28.2; Dan. 11.36; Səniinə 13.5-6.

nga mēghērəvənaakii. ⁹ Taabu'u bələginə Yeesu tē ci, kadə nə nwanjwə 'waslyakəənə a shi də baawədə nga *Seetanə. Ca slənə sə nga hurəshishinə nga jirakənə kama kama.

¹⁰ Ma ənjitə uugi ngərə rəgwa nga zanə, ka isəkwənə nə ci tē tii də taa ngutə tsarə nga mēza jarəwiinaakii. Ma ənjitə, ka zanə nə tii, acii kə kaaree tii ka uudə goonga kaa tēya upaa luupaanə. ¹¹ Acii ha'ə, kadə nə Əntanjə a kavə tē tii, kaa hanjalatii a zə'uği, tēya nə'u jirakənə. ¹² Ma nii kəya də ha'ə, kaa gənwanaakii a kula aanə patənə nga ənjitə kaaree ka nə'u goonga, tēya də moodasəka də slənə 'waslyakəənətii.

Ndzaamə ndihə ndihə ağı goonga

¹³ Ndəkənjushi'ina, kadashinyinə nga Slandana, taa guci patə ağı kuyiriinə niinə tē Əntanjə putə goonə. Ma dəbeekii ina də ha'ə, acii kə ta'i Əntanjə tuunə daga ci ma'ə matagamə duuniya. Ma ta'i ci tuunə, kaa ca luupaa tuunə. Ci laabagi tuunə də baawədə nga Malaaba Ma'yanə koonə nə'utə goongaana. ¹⁴ Ka ətsə ha'ə 'wii Əntanjə tuunə daga waaza Njunyi Habara geenə koonə. Ma 'wii ci tuunə, koonə shii upaa ndzaanə ağı mēghērəvənə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ¹⁵ Acii ha'ə, ndəkənjushi'inə, kəjaanəmə ndihə ndihə, una kəsətə tənə tənə tē goongatsə jigunyiinə koonə də bameenə da də ləkələkatə geenə, una kəsətə tənə tənə.

¹⁶ Ma Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də naakii nə da Əntanjə Dəsənaamə, kə uu'i ci taamə, ağı tsakənə nə ci taamə də pwapooanaakii taa guci patə, ca kavə taamə ka gərə njunyi sətə na shi. ¹⁷ Wa ca banee ka ədzəmuunə, ca vii koonə ngeerənə nga slənə nga'əənə da ba njunyi wabənə taa guci patə.

3

Də'wa ka putə geenə

¹ Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə dīi, ndəkənjushi'ina: ma dānuuna, dāmə də'wa ka putə geenə kaa wabənə nga Slandanə a shii dzənə aakəjwa pii pii, kaa ənjə a dūunətə wabənəkii, makə sətə cuuna dūunətə əsə. ² Dāmə keenə də'wa əsə kaa Əntanjə a luupaa tiinə acii bwaya ənja. Dāmə ha'ə, acii əntaa patənə nga ənji nəndə da vii goonga. ³ Amma, ma Slandana, əndə nə'utə aləkawalə nə ci. Ka tsakənə nə ci koonə ngeerənə a ədzəmuunə, ca nəhə tuunə acii *Seetanə. ⁴ Kə yarədii inə tuunə putə nga Slandana. Waatoo, ağı nə'utənə nuunə makə sətə bii inə koonə. Dənə aakəjwa əsə, ka nə'utənə nuunə ha'ə. ⁵ Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a baarii koonə rəgwa, una shii makə sətə uu'i Əntanjə tuunə, una sə'watə makə sətə sə'watə Aləmasiihu.

Nga'ə nə sləna

⁶ Ndəkənjushi'ina, waniinə ka banə koonə də ləmə nga Slandanə Yeesu Aləmasiihu: mada tē'i manya'inə nga ndəkənjushi'inə ahadoonə, goona ndzaa da tii. Ma tēya, paa tii ka nə'utə səndə jigunyiinə koonə. ⁷ Unə də noonə na, kə shii unə taa iitə nə'utənuunə dərəpə geenə. Acii ma saa'itə njiinə ahadoonə, əntaa manya'inə njiinə. ⁸ Makapaamiinə neenə nə ka əndə a adəvə keenə yadə ki'inə ka ci saakii. Amma kə slənyiinə iza'izə vədə da uusəra, acii geena ndzaa ka tərənə agyanə taa wu ahadoonə. ⁹ Ma dīi inə ha'ə, əntaa mbu'unə nəndə mambu'umiinə bahə ləgwa zəmə acii unə, amma ma dīi inə ha'ə, keena ndzaa koonə ka sə nga dzəgunənə, una nə'u dərəpə geenə. * ¹⁰ Ma saa'itə inə ahadoonə, kə njiinə a ba koonə oo'i, ma əndətə kaaree ka slənə, ga ənjə a vii ka ci zəma.

¹¹ Ma bii inə koonə ha'ə, acii kə fii inə oo'i, tē'i hara ənji ahadoonə, manya'inə nə tii. Pooshi uushi ci tēya slənə, madaamə ndzaanə zərakə da kaala matii aagi slənə nga hara ənji. ¹² Yoo, ma tsarə nga ənjitə, waniinə ka banə ka tii də ngeerənə, də ləmə nga Slandanə Yeesu Aləmasiihu: wa tēya slənə də rəgwa, tēya zəməvə ka natii na.

¹³ Ndəkənjushi'ina, ma una, ga ca wunəənə koonə nə də njunyi slənə. ¹⁴ Mada kə naanagi əndə ka nə'utə wabənə nyaahiinə koonə asəkə ləkələkatənə, kantsaamə ka ci ginə, goona ndzaa da ci, kaa ayinə a shii kəsənə tē ci. ¹⁵ Amma goona nee ka ci makə əndə daawaanə goonə. Ma dānuuna, wabəmə ka ci makə sətə cuuna wabə ka ndəkənjushi'inuunə.

Muudinə nga wabənə

2:8 2.8 Isaa. 11.4; Səniinə 19.15. **2:9** 2.9 Mat. 24.24; Səniinə 13.11-13. **2:11** 2.11 2 Tim. 4.4. **2:12** 2.12 1.6-8. **2:13** 2.13 1.3. **2:14** 2.14 1 Tees. 5.9. **2:15** 2.15 3.6; 1 Koor. 11.2. **2:16** 2.16 1 Tees. 1.4. **3:1** 3.1 Slənə 2.4; Rooma 15.30; 1 Tees. 5.25. **3:3** 3.3 1 Koor. 10.13; 1 Yooh. 5.18. **3:4** 3.4 1 Koor. 4.16; Gal. 5.10. **3:6** 3.6 3.12; 1 Tees. 5.14. **3:8** 3.8 1 Tees. 2.9. * **3:9** 3.9 Slənə 18.3; 1 Tees. 1.6; bahə ləgwa zama: 1 Koor. 9.4. **3:10** 3.10 1 Tees. 4.11. **3:11** 3.11 1 Tim. 5.13. **3:12** 3.12 Af. 4.28. **3:13** 3.13 Gal. 6.9. **3:14** 3.14 1 Koor. 5.9,11. **3:15** 3.15 Mat. 18.15-17; 1 Tees. 5.14.

¹⁶ Ma Slandana, ci ca vii ndzaanə jamə. Wa ca vii koonə ndzaanə jamə ci saakii taa guci patə, taa ka ŋgutə rəgwa patə. Wa ca ndzaa doonə patə.

¹⁷ Nyi Bulusə də ciinəki ca uudəpaa naahə ləkələkātənə də nəhəpaanə tuunə. Ha'ə asəkə taa ŋgutə ləkələkataaki əsə. Naahənə ŋga ciinəki ətsa. ¹⁸ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə patə pwapooaakii.

Təkənwənə nga ləkələkətə nga Bulusə ka Timooti

1 Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə bii Əntanjə Maluu gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Ma ca, ka ci caama ka na. * 2 Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Kə ndzaa hə ka nnyuni uuzənaaki ka rəgwa nga vii goonğa gaamə. †

Wa Əntanjə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə a dfa ka hə pwapoone, təya da ka hə nga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Da bariya ka ənjitə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə

3 Timooti, nga'ə ka nyi ha ndzaanə də Afisa makə sətə shi nya bii ka hə saa'itə nya dzə aanə hanyinə nga Makiduuniya. Ma mwayi nyi kaa ha dfa ha'ə, acii tə'i hara ənji də Afisa ətə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə. Bawə ka tii kaa təya bwasee ka d'anə ha'ə. ‡ 4 Ga təya ndzaa ka buurə wabənə nga njuke ətə pooshi goonğa agiki, ga təya ndzaa ka ngaasha uushi'inə nga njuke. Ma ətsa, pooshi ka uudənə. Acii tsarəki ca kira mabizhinə. Pooshi haala nga sətə ci Əntanjə a moo d'anə kaamə da uushi'iitsa. Dagi vii goonğa gaamə shiinaamə sətə ci Əntanjə a moo d'anə kaamə. 5 Ma caarwa ba ha'ə, kaa ənjə a uudəshi. Ma uudəshina, asəkə malaaba ədzəmə ca shigi, ətə yadə 'waslyakəənə davə, da agi nnyuni ndzaanə ca shigi da agi vii goonğa nga tantanyinə.

6 Amma, ma hara ənji, kə bwasee tii ka uushi'iitsa, təya dzəgərə ka waabə mazabə uushi'inə ətə pooshi ka tsakənə tə tii. 7 Nga'ə ka tii nə ndzaanə ka ənji dzəgunə bariya nga Əntanjə ka ənja. Amma pooshi tii shii nga'ə sətə ci təya ba. Sanə maa, pooshi tii shii sətə ci təya wabə agyanəki.

8 Kə shii amə, nga'ə nə bariya nga Əntanjə, madfa kə shii ənji rəgwatə ci ənjə a slənəgi. 9 Nga'ə maa kə buurətə ənji oo'i, ma bariya, əntaa ka nnyuni ənji d'ii Əntanjə, amma ka ənjitə ca tanjəgi da ənjitə pooshi ka fa ənda da ka ənjitə pooshi ka fa tə Əntanjə da ka ma'waslyakə ənja. Kə d'ii Əntanjə bariya əsə ka ənjitə pooshi ka gadəenə ka ci da ka ənjitə bəələgi dəsənətii taa məsənətii da ka hara mabələ ənja. 10 Kə d'ii ci bariya əsə ka ma'aləhiinyinə da ngyuyirənə ətə ca baa da ngyuyirənə makə tii da ka ənjitə ca kəəsə ənji ka d'əreginə da ka majirakinə da ka ənjitə ca dzə ka dfa seeda nga jirakənə, taa ənjitə ca dfa taa ngyutə uushi ətə madzəmə mbərə mbərə da nnyuni dzəgunənə. 11 Ma nnyuni dzəgunənə, agi Nnyuni Habara ci ənjə a upaa. Aaciiki ba'avə Əntanjə Nnyuni Habarakii kaa nya baaba ka ənja. Ma Nnyuni Habarakii, agyanə Əntanjə Əndə məghərəvənə. Naakii nə barəkaanə.

Kuyiriinə tə Əntanjə putə nga luupaanaakii tə ənja

12 Agi kuyiriinə nə nyi tə Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə. Ci vii ka nyi ngeerənə nga slənənə. Agi kuyiriinə nə nyi tə ci ngya neenaakii ka nyi mahoolakii, ca kavə tə nyi kaa nya slənə ka ci. 13 Taa ngyahi ma nga njuke, kə cibə nyi də ci, nya wabə bwaya uushi'inə aashikii, nya dzaana tə ci əsə; amma kə nyihə ci təgunuunaaki, acii paa nyi shii sətə njii kya slənə, paa nyi da vii goonğa saa'iki əsə. 14 Wata Slandanə a əjiinə ka nyi pwapoonaakii lanə, ca baarii ka nyi rəgwa nga vii goonğa ka ci da uudənə tə ənja. Makə d'ii ci, ləbə naamə da Yeesu Aləmasiihu nga əna, naamə patə nə vii goongakii da uudənəki. 15 Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə. Kə dəbee ənjə a luuvə də ədzəmə rənwə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu aasəkə duuniya, kaa ca luupaa ma'waslyakə ənja, nyi palee ka tii patə də slənə 'waslyakəənə maa. 16 Amma kə nyihə Əntanjə təgunuunaaki makə nji nyi ka ma'waslyakə əndə ka shanə. Də d'anə ha'ə mbee Yeesu Aləmasiihu ka baarii ka ənji patənə nga sə'watənaakii tə nyi də luupaanə tə nyi. Ha'ə kə ndzaa nyi ka sə nga dzəgunənə ka taa wu patə na vii goonğa ka Aləmasiihu, ca upaa əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə. 17 Wa ənjə a d'funətə tə Əntanjə, ənjə a d'əla

* 1:1 1.1 masləkee əndə: 2:7; Maluu: Tit. 3:4; ka na: Kwal. 1.26-27. † 1:2 1.2 Timooti: 1 Koor. 4:17; uuzənaaki: 1 Koor. 4:15; 1 Tees. 2:11; Tit. 1.4. ‡ 1:3 1.3 Afisa: Slənə 20:1; dzəgunə sətə madzəmə: 4:1-10; 6:3-5,20-21; 2 Tim. 2:16-18,23-26; Tit. 1.10-16; 3:9-11. 1:3 1.3 Slənə 20:1. 1:4 1.4 4:7; 6:20; 2 Tim. 2:16,23; 4:4; Tit. 1.14. 1:5 1.5 1.14,19; 2:15; 4:12; Rooma 12:9; 13:10; 1 Koor. 8:1; Gal. 6:10; 2 Tim. 1.3,13; 3:10; Tit. 1.15. 1:6 1.6 1.4; 6:4,20; Tit. 1.10. 1:8 1.8 Rooma 7:12,16. 1:9 1.9-10 Gal. 5:19-21. 1:10 1.10 4:6; 6:3; 2 Tim. 1.13; 2:2,15; 3:14; 4:2-3; Tit. 1:9; 2:1,7-8. 1:11 1.11 1 Tees. 2:4. 1:12 1.12-17 2:7. 1:12 1.12 Gal. 1.15-16. 1:13 1.13 Slənə 8:3; 9:1-5; 1 Koor. 15:9; Gal. 1.13. 1:14 1.14 1:5; 1 Koor. 15:10. 1:15 1.15 Luka 15:2; 19:10; Rooma 5:8. 1:16 1.16 Af. 3:7-9; Kwal. 1.25.

də ci. Ci nē n̄wajwə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. Paa ci ka əntənə, pooshi ənji agi neenə ka ci əsə. Ci daanəkii nē Əntanjfə. *Aamiina.

¹⁸ Uuzənaaki Timooti, wanyinə ka kavə wabəətsə aaciiku, makə sətə wabi anabiinə agyanəku ɲukə. Kəsəpaa wabəətsə asəkə ədzəməku kaa ha mbee ka slənə ɲunyi sləna, ¹⁹ ha dzə aakəɲwa agi nə'unə tē Əntanjfə da ɲunyi ndzaanə. Ma hara ənji, kə kaaree tii ka ɲunyi ndzaanə, ha'ə saawee tii ka vii goonɲatii. ²⁰ Ma Himiniya da Aləkəsəndəra, agikii nē tii. Kə vii nyi tē tii ka *Seetanə kaa təya shii dzalənə, təya bwasee ka dzaanənə tē Əntanjfə. §

2

Wabənə agyanə də'wa

¹ Ma ɲga təkəɲwanə, agi banə nē nyi kaa ənjə a dā də'wa, ənjə a kədiu acii Əntanjfə, ənjə a kuyirii tē Əntanjfə putə ɲga patənə ɲga ənja. ² Wa ənjə a dā də'wa putə ɲga meeminə da madiigərə ənji patə, kaama ndzaanə jamə də mabanee ma'yanə, ama mbee ka gaḏee ka Əntanjfə, ama ndzaa makətsəkii əsə. ³ Ma ətsə patə, ɲga'ə, ka uufagi səkə ɲga Əntanjfə Maluu gaamə əsə. ⁴ Kə mwayi ci taa wu patə, ca upaa luupaanə, ca shii goonɲa. ⁵ Aci rəɲwə nē Əntanjfə, rəɲwə əsə nē əndə rəɲwa ahada Əntanjfə da ənja, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Əndə shiɲkinə nē ci əsə. ⁶ Kə vigi ci naakii nē ka luupaanə də ənji shiɲkinə patə. Ci baarii ka saa'ikii oo'i, ɲga'ə ka Əntanjfə kaa taa wu patə a upaa luupaanə. * ⁷ Ka ətsə ha'ə kavə Əntanjfə tē nyi ka ndzaanə ka əndə waazanə ka ənji da ndzaanə ka masləkee ənda. Kə kavə ci tē nyi ka dzəɲunə goonɲa ka hara slikerənə kaa təya luuvə. Tantanyinə cii kya wabə, əntaa jirakənə. †

⁸ Aci ha'ə, ɲga'ə ka nyi kaa ɲguyirənə taa da patə a dā də'wa. Wa təya dā də'wa də malaaba ədzəma. Ga təya dā də'wa də mabəzə səkə, ga təya dā də mabizhinə əsə.

⁹ Ma makinə əsə, wa təya ndzaa da ayinə da hiima ɲga ka kəjeerənə ətə dībə. Ga təya daada hara uushi'inə agi shiɲkinatii ətə ca ɲgərəgi hiima ɲga ənda, ga təya ɲga pookalima taa sə ɲga uura taa sə ɲga ciinə ətə da məghərəvənə davə, ga təya ɲga mandalə kəjeerənə əsə. ¹⁰ Amma, wa təya dā ɲunyi sləna. Ci nē ɲunyi uushi. Ci dəbee ka makiitə ca ba agi nə'unə nē tii tē Əntanjfə. ¹¹ Wa minə a ndzaa kəḏa'ə saa'itə ənjə a dzəɲunə, kya banee ka haɲkalatə. ¹² Maluuvəmə nyi minə a dzəɲunə ka ɲguyirənə, taa kya ndzaa da baawəḏa agyanətii. Amma, wa kya ndzaa kəḏa'ə. ¹³ Aci tē Adamu 'watəgi Əntanjfə taganə, taabu'u Hawa. ¹⁴ Əntaa tē Adamu əsə gəpətə *Seetanə, amma tē minə gəpətə ci, kya taɲəgi bariya. ¹⁵ Patə da ha'ə, wa kya poo manjeevənə, ka upaanə nē ki luupaanə, maa kə gi ki aakəɲwa agi nə'unə da uufə ənja, kya ndzaa malaabakii akəɲwacii Əntanjfə, kya ndzaa da ayinə.

3

Matakəɲwanyinə asəkə Ikəliisiya

¹ Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə: maḏa ɲga'ə ka əndə nē ndzaanə ka matakəɲwanə asəkə Ikəliisiya, ɲunyi slənə cii kəya uufə. ² Ma matakəɲwanə, wa ca ndzaa ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rəɲwə dyaɲə ndzaanəkii əsə. Wa ca ndzaa ka əndə hiima, ca ətsətə naakii na, ca ndzaa də haɲkala, ca ndzaa ka əndə luu mu'uminə gakkii asii. Wa ca ndzaa ka əndə mbee ka dzəɲunətənə ka ənji ɲga'ə. ³ Ga matakəɲwanə a kagi naakii nē ka sa əɲwə, ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii əsə. Amma, wa ca ndzaa ka makəḏa'ə ənda, əndətə ca moo ndzaanə jamə. Ga ca ndzaa ka əndə suuna kwaba. ⁴ Wa ca ndzaa ka əndətə ca mbee ka kərətə yaakii ɲga'ə, manjeevənaakii a dawuta ka ci, təya fa tē ci ka shaɲə. ⁵ Ma bii nyi ətsə ha'ə, maḏa pooshi əndə mbee ka kərətə yaakii ɲga'ə, iitiitə saɲə mbeənəkii ka kərətə Ikəliisiya ɲga Əntanjfə?

⁶ Ha'ə əsə, ma əndətə mata'avəmə agi vii goonɲgakii, ga ca ndzaanə ka matakəɲwanə, acii ga ca dʉunətə naakii na, Əntanjfə a lagi ka ci gəɲwanə, ca vii ka ci ma'inə makə

1:17 1.17 Rooma 16.27. **1:18** 1.18 4.14; 6.12; 1 Koor. 9.24-25; 2 Tim. 4.7-8; Yahu. 3. **1:19** 1.19 1.5. § **1:20** 1.20 Himiniya: 2 Tim. 2.17; Aləkəsəndəra: 2 Tim. 4.14; Seetanə: 1 Koor. 5.5. **2:1** 2.1 Af. 6.18-19; Fil. 4.6. **2:2** 2.2 Ees. 6.10. **2:3** 2.3 Tit. 3.4. **2:4** 2.4 Əzaki. 18.23; 2 Tim. 2.25-26; 2 Piita 3.9. **2:5** 2.5 Dzək. 6.4-5; 1 Koor. 8.6; Rooma 3.29-30; 10.12-13. * **2:6** 2.6 Mar. 10.45; 2 Koor. 5.15; Gal. 1.4; Tit. 2.14; 1 Yooh. 3.16; ka saa'ikii: Gal. 4.4; Tit. 1.3. † **2:7** 2.7 masləkee ənda: 1.11-17; Gal. 1.1; 2.7-8; Af. 3.7; 2 Tim. 1.11. **2:8** 2.8 1 Piita 3.7. **2:9** 2.9 1 Piita 3.3-5. **2:10** 2.10 5.10. **2:11** 2.11-12 1 Koor. 14.34. **2:13** 2.13 'Wat. 2.7,21-22; 1 Koor. 11.8-9. **2:14** 2.14 'Wat. 3.1-6,13; 2 Koor. 11.3. **3:2** 3.2-7 Tit. 1.6-9; 1 Piita 5.1-4. **3:3** 3.3 2 Tim. 2.24.

sətə vii ci ka *Seetanə. ⁷ Ha'ə əsə, wa ca ndzaanə ka əndətə ci duuniya patə a gadēe ka ci, acii ga ənjə a dəvə ka ci ayinə, ca dzəgərə aasəkə zaanjwanə nja Seetanə.

Ənji tsakənə tə ənji nja Ikəliisiya

⁸ Ma ənji tsakənə tə ənji nja Ikəliisiya əsa, wa təya ndzaa matsəkii, ga wabənətii a ndzaa bəra'i, ga təya kapaa natii nə ka sa ənvwa, ga təya kapaa natii nə ka suuna gəna əsə. ⁹ Ma wabənə ətə baariigi Əntanjə kaamə, wa təya kəsəpaa də malaaba ədzəma. ¹⁰ Tii maa, see maa kə təkətə ənji tə tii zəku'i. Madə pooshi ənji idəpaa uushi ashitii, wa təya ndzanə slənə. ¹¹ Ma makinatii* əsə, wa təya ndzaa matsəkii, ga təya pədəhiinə, wa təya ndzaanə ka ənji hiima, təya ndzaanə ka ənji goonja taa agi mi patə. ¹² Ma əndə tsakənə tə ənji nja Ikəliisiya, da minə rənjwə dyanə ndzaanəkii, ca mbee ka kərətə manjeevənaakii da hara ənji yaakii nja'ə. ¹³ Ma ənji tsakənə tə ənji nja Ikəliisiya, madə njunykii ci təya slənə, ka upaanə nə tii gadēənə nja ənji ka tii. Ka mbeənə nə tii ka wabənə yadə nja'wələnə agyanə vii goonjatii ka Yeesu Aləmasiihu.

Maduunə uushi ətə baarii Əntanjə kaamə

¹⁴ Yoo, kə dīi nyi aniya nja dzənə aabiiku kədəhə. Amma, wanyinə ka naahə ka hə ləkələkatəna. ¹⁵ Mbu'u tə'i uushi na səkəpaa tə nyi. Ma ləkələkatəna, ci na baarii ka hə makə sətə ci ənji nja Əntanjə a ndzaanə. Ma ənjikii, tii nə Ikəliisiya nja Əntanjə Əndə vii əpinə. Ikəliisiyakii əsə ca kihə goonjaanə. ¹⁶ Ma sətə vii amə goonja anəkii, waatoo sətə nji ma'umbeekii, maduunəkii dərəva. Pooshi əndə da mabizhinə agyanəkii, waatoo, Əndə shiŋkinə pwayi ənji tə ci, Kə baariigi Malaaba Ma'yanə tə ci oo'i, əndə goonja nə ci. Kə nee malaa'ikanyinə ka ci; Kə waazii ənji agyanəkii ka hara slikərənə; Kə vii ənji ka ci goonja asəkə duuniya patə; Kə nja'gərətə Əntanjə tə ci aadəgyə, ca dūunətə tə ci.

4

Ənji dzəgunə jirakənə

¹ Yoo, kə bii Malaaba Ma'yanə furənə oo'i, ma ka əndə'i saa'i, kadə nə hara ənjə a bwasee ka nə'u goonjaanə, təya dzəgərə ka nə'u jirakənə nja ginaajinyinə, təya nə'u dzəgunənə nja *Seetanə. ² Ma dzəgunətsa, kə təkəpaa majirakinə, ənjitə pooshi ka taarapaanə ahada goonjaanə da jirakənə acii mantəkii nə ədzəmətii. ³ Ma tsarə nja ənjitsa, agi dzəgunənə nə tii oo'i, ma nja'gərəshinə da aadə hara zəmənyinə, bwayakii. Amma Əntanjə tagapaa zəmənyiiitsa kaa ənjə a adə. Ma ənji nə'unə, waatoo ənjitə shii goonja, wa təya adə zəməkii də kuyiriinə. * ⁴ Patənə nja uushi'inə ətə tagii Əntanjə, nja'ə. Pooshi uushi nja kaareənə. Amma, wa ənjə a luu patənə nja uushi'inəkii də kuyiriinə tə ci. ⁵ Ma uushi'iitsa, nja'ə, acii ha'ə bii Əntanjə, agi kuyiriinə nə ənji tə ci putakii əsə.

Nunyi əndə slənə nja Yeesu Aləmasiihu

⁶ Madə agi dzəgunətənə nə hə ka ənji nə'unə tə uushi'iitsa, ka ndzaanə nə hə ka nunyi əndə slənə nja Yeesu Aləmasiihu, ha dzə aakənjwa də fa wabənə nja Əntanjə da nə'utə nunyi dzəgunənə, kaa ha upaa də nja'gərənə. ⁷ Ma wabətə nja njukə ətə madzəmə da wabənə nja Əntanjə, ga ha ndzaa ka buurənə, acii uura manjeevənə nə ətsə patə. Duu aakənjwa də dzəgunə ndzaanə ka əndə nja Əntanjə. ⁸ Ma taadətə shishinə, tə'i ci da bwatya. Amma, ma dzəgunə ndzaanə ka əndə nja Əntanjə, ci palee də bwatya taa ka njuətə rəgwa patə, acii ka tsakənə nə ci tə əpinə gaamə ka saa'ina da aakənjwa patə. ⁹ Ma sətə bii nyi, tantanyinə. Kə dəbee ənjə a luuvə də ədzəmə rənjwə. ¹⁰ Ka ətsə ha'ə caama slənə də gazhi'waanə, acii agi kanə naamə nə ka Əntanjə Əndə vii əpinə. Ci nə Maluu nja ənji patə; ma palee maa, nja ənji nə'unə.

¹¹ Bawə ka ənji nə'unə tə wabətətsa, ha dzəgunətə ka tii. ¹² Ga ha luuvə kaa ənjə a ushapaa tə hə, makə dīi hə uundzə dagwa. Amma ndzaanə ka sə nja dzəgunənə

3:7 3.7 2 Koor. 8.21; Slənə 6.3. * **3:11** 3.11 Makinə, ənji tsakənə tə ənji nja Ikəliisiya, taa makinə nja ənji tsakənə tə ənji nja Ikəliisiya. **3:11** 3.11 Tit. 2.3. **3:15** 3.15 Af. 1.23; 2.19-22. **3:16** 3.16 Mat. 28.18-19; Mar. 16.19; Yoo. 1.14; Slənə 2.33; Af. 1.20-21; Fil. 2.6-11; Kwal. 1.6,23; 2 Tim. 4.17. **4:1** 4.1-11 1.10. **4:1** 4.1 2 Tim. 3.1. * **4:3** 4.3 nja'gərəshinə: 1 Koor. 7.1; zəmənyinə: 'Wat. 9.3; Rooma 14.2; Kwal. 2.21; Ibə. 13.9; kuyiriinə: Rooma 14.6; 1 Koor. 10.30. **4:4** 4.4 'Wat. 1.31; Slənə 10.15. **4:6** 4.6 1.10. **4:7** 4.7 1.4. **4:8** 4.8 6.6. **4:10** 4.10 Tit. 3.4.

ka ənji nə'unə ka rəgwa ŋga wabənaaku, da ndzaanaaku, da uufənaaku tə ənja, da vii goonğaaku, da ndzaanaaku yadə idəpaa uushi ashiku. ¹³ Ma taabu'u nii kya sha, duu aakəŋwa də janğa malaaba ləkaləkətə ka ənja, ha waaza ka tii, ha dzəgunə ka tii. ¹⁴ Ma baawəda etə vii Əntanfə ka hə saa'itə wabi anabiinə agyanəku, saa'itə kavə matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya ciinə aanəku, slənəgiwə də ci. ¹⁵ Duu aakəŋwa də fənə ha'ə makə ətsa, ga ha zaarə, kaa ənji patə a nee ka dzənəaku aakəŋwa. ¹⁶ Hadatə də naaku na da dzəgunənaaku. Duu aakəŋwa də fə uushi'iitsa. Aci i maa kə dīi hə ha'ə, ka luupaanə nə hə naaku nə da ənjitə ca fa tə hə.

5

Ndzaanə ŋga'ə agi ənji nə'unə

¹ Ga ha wazə ka masara, amma wabuu ka ci makə ka duu. Ma uuji daguyinə əsa, wa təya ndzaa makə ndzəkəŋushi'inəku. ² Ma masara minə, wa kya ndzaanə makə mapoo tə hə. Ma makinə etə ma'ə ma'iirəmə əsə, wa təya ndzaa makə cikəŋushi'inəku; ədzəməku a ndzaa malaabakii akəŋwaciitii, acii ga təya ŋgərəgi hanƙalaaku.

³ Ma mooryafinyinə etə pooshi əndə tsakənə tə tii, gadee ka tii. ⁴ Amma, madə tə'i manjeevənə taa jijinyinə ŋga mooryafinə, wa təya dzəgunə makə sətə ci təya fə diinatii zəku'i, waatoo, təya fə ka mapoo tə tii taa dzədzəshi'inətii ŋga'əonə, makə sətə shi təya dīi ka tii, acii tsarəkii ca uufəgi səkə ŋga Əntanfə. ⁵ Ma mooryafinə etə ki daanətə pooshi əndə tsakənə tə ki, tə Əntanfə gi'i ki, kya dzə aakəŋwa də fə də'wa, kya kədii aciikii vədə da uusəra. ⁶ Amma, ma mooryafinə etə kagi nətə ka uufə uushi'inə ŋga *duuniya, taa ŋgahi ma'ə ki da i əpinə, patə da ha'ə mantəkii nə ki. ⁷ Ma fənəkwa, bawə ka tii wabətsə bii nyi ka hə, acii ga ənjə a idəpaa uushi ashitii. ⁸ Ma əndətə pooshi ka hadə də duuraakii, ma palee maa, ənji yaakii, kə kaaree ci ka nə'u tə Əntanfə, bwayakii nə ci, palee ka əndətə yadə vii goonğa.

⁹ Ga ha naahə ləmə ŋga mooryafinə aagi harakii pii pii. Ma taabu'u naahənəku, see maa nee hə kə mbu'i fəzətə kuwa pu'unə, mashimə ki a ŋgirə ŋgurə palee ka rəŋwə əsə, ¹⁰ ənjə a kuyirii tə ki putə ŋga fə ŋunyi slənətə, waatoo, kə gərətə ki manjeevənətə ŋga'ə, kya luu mu'uminə aa hatə aasii, kya yibəgi sədə ŋga ənji nə'unə makə sətə ci maviinə a fə, kya tsakə ənji agi bwaneə, kya kavə nətə ka fə ŋunyi slənə. Madə ha'ə makə ətsə nə slənətə, naahuu ləmətə.

¹¹ Amma ma mooryafinyinə etə ma'ə ma'iirəmə, ga ha naahə ləmətii, acii madə kə təkuree tii ka sə'watə ndzaanə yadə ŋgura, ka ŋgərənə nə tii. Də ha'ə bwaseenə tii ka nə'unə tə Aləmasiihu. ¹² Də ha'ə əsə ləginə Əntanfə gəŋwanə anətii, ca vii ka tii ma'inə, acii kə tanəgi tii aləkəwalətə dīi tii ka ci. ¹³ Ma təya, ka dzəgərənə nə tii aagi ndzaanə zərəkə, wata wiigi'inə ka yi ka yi. Əntaa wata ndzaanə zərəkə tanə, amma təya kaala wabənə aagi ŋga hara ənji, təya luugi wabənə etə əntaa natii, təya ba sətə madəbəmə. ¹⁴ Aci i ha'ə, ma moonəkya, ma mooryafinə etə ma'ə ma'iirəmə, wa təya ŋgərə ŋguyirənə, təya poo manjeevənə, təya hadə də yatii. Madə dīi tii ha'ə, pooshi ənji daawaanə gaamə ka upaa rəgwa ŋga wabə bwaya uushi'inə aashaamə. ¹⁵ Ma bii nyi ha'ə, acii hara mooryafinə maa, kə uugi tii zə'uginə ka nə'unə tə Seetanə. ¹⁶ Ma minə əndə nə'unə etə da mooryafinyinə agi duurənyinatə, wa kya tsakə tə tii ka galee ka slənə agyanə Ikəliisiya, kaa Ikəliisiya a mbee ka tsakənə tə hara mooryafinyinə etə pooshi ənji tsakənə tə tii.

¹⁷ Ma matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya etə ca slənə ŋga'ə, gadəemə ka tii ka shanə, una ki'itə ka tii ŋga'ə. Ma palee maa, ənjitə ca waaza da dzəgunə ka ənji də gazhi'waanə.

¹⁸ Aci i kə bii malaaba ləkaləkətə o'i, "Goona tənəpaa la ka zəmənə saa'itə ci agi slənənə koonə." Kə bii ci əsə, "Ma əndə slənə, kə dəbee ənjə a vii ka ci shikwaakii."

¹⁹ Madə kə wulii ənji matakəŋwanə ŋga Ikəliisiya, ga ha luuvə, madəamə tii kə kira seedawanyinə bəra'i taa makkə. ²⁰ Taa wu patə gi ma'inə aa hakii, dzaluu tə ci akəŋwaci i ənji patə, kaa hara ənjə a shii ŋgwaleenə.

²¹ Agi banə nə nyi ka hə akəŋwaci i Əntanfə, da Yeesu Aləmasiihu, da matadə malaa'ikanyinə, kaa ha nə'utə uushi'iitə bii nyi ka hə patə. Ga ha faarii kama kamaanə ka ənji shanə taa agi mi patə. ²² Ga ha kwasə ka kavə ciinə agyanə əndə'i əndə kaa ca ndzaa ka əndə slənə asəkə Ikəliisiya. Ga ha dzəgərə aagi 'waslyakəənə etə ci hara ənjə a fə. Ga ənjə a idəpaa uushi ashiku.

4:12 4.12 1.5; Tit. 2.7. 4:13 4.13 2 Tim. 3.15-16. 4:14 4.14 1.18; 5.22; Slənə 6.6; 2 Tim. 1.6; 2.2. 4:16 4.16 1.10; 4.12; 2 Tim. 2.22; 3.10. 5:1 5.1 Leew. 19.32. 5:5 5.5 Luka 2.37; 18.7. 5:10 5.10 2.10; Ibə: 13.2; Yooh. 13.14. 5:13 5.13 2 Tees. 3.11. 5:14 5.14 1 Koor. 7.9. 5:17 5.17 1 Tees. 5.12. 5:18 5.18 Dzək. 25.4; Luka 10.7; 1 Koor. 9.9,12-14. 5:19 5.19 Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 2 Koor. 13.1. 5:20 5.20 Gal. 2.14; Af. 5.11. 5:22 5.22 4.14.

²³ Makë ðii ci, pooshi jamənəŋ nga səkəku taa guci patə, ga ha sa wata ma'inə, amma duu də sacii ma'i inaba gi'u ka kuzəka.

²⁴ Ma 'waslyakəənəŋ nga hara ənji, paŋgəraŋə a babara taabu'u mbu'unəkii aakəŋwacii gəŋwanə. Ma nga hara ənji əsə, daba'a na shigi. ²⁵ Ha'ə əsə, paŋgəraŋə a babara nə ða ŋunyi slənəŋ nga hara ənji; taa pooshi paŋgəraŋə a babara əsə, pooshi na za.

6

¹ Ma maviinə patə, wa təya gadēe ka slanjiinətii, təya fa tə tii, acii ga əŋjə a wabə bwəyə uushi aashi Əntaŋfə da dzəgunənə gaamə. ² Madə ənji nə'unə nə slanjiinəŋ nga maviinə, ga təya bərapaa tə slanjiinətii, acii makə ðii tii ndzəkəŋuushi'inə putəŋ nga Aləmasiihu. Amma, wa təya tsakə paslənəŋ ka tii, makə ðii ci, ma əŋjitə ci təya slənəŋ ka tii, ənji vii gooŋga nə tii, moodəkiiŋ nga Əntaŋfə əsə.

Dzəgunətə uushi'iitsəŋ ka ənja, ha ba ka tii kaa təya nə'utə.

Dzəgunə jirakənə

³ Tə'i hara ənji ca dzəgunəŋ ka ənji hara uushi'inə pamə, maluuvəmə tii tə tantanyitə wabənəŋ nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, maluuvəmə tii əsə tə dzəgunənə agyanə makə sətə caama ndzaa malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə. ⁴ Ma əŋjitsa, kə duunətə tii natii na, mashiimə tii taa mi əsə, madəamə suuna nga ða mabizhinə da mbəzənə agyanə mazabə wabənə. Ci ca kira sərəha, da mbəzənə, da dzaanashinə, da hiima bwəyə uushi aagyanə ənda, ⁵ da ðaadə mabizhinə. Ma əŋjitsa, pooshi haŋkalatii ka hakii, pooshi ma'ə gooŋga ashitii əsə. Ma nə tii ka nəhəna, gəna ci əŋjə a upaa ka rəgwaŋ nga diina. ⁶ Yoo, ma nə'unə tə Əntaŋfə, tə'i bwatya agikii palee ka gəna, maa ka mabanee ma'yanə nə əndə də sətə cii kəya upaa. ⁷ Acii pooshi uushi shi acii amə aa hanə aa duuniya. Pooshi uushi na dzə acii amə maa kə məkəyaamə. ⁸ Maa tə'i amə da zəma, tə'i amə da kəjeerənə əsə, kə mbu'i kaamə. ⁹ Amma, ma əŋjitə ca moo ða gəna, kə luuvə tii isəkwənəŋ nga *Seetanə tə tii, təya kulagərə aasəkə zaŋwanəŋ nga mabaanə da bwəyə suunanyinə. Ci ca kavə tə tii ka zaginə dza'ə. ¹⁰ Acii ma suuna kwabə, ci ca kira bwəyə uushi'inə kama kama. Puta nga suuna kwabə bwasee hara ənji ka vii gooŋgatii, təya əlya ka natii nə mabətəsəkənyinə kama kama.

Wabənəŋ nga Bulusəŋ ka Timooti

¹¹ Ma hə ðii əndəŋ nga Əntaŋfə, bwasee ka patənəŋ nga uushi'iitsa, ha ða gazhi'waanəŋ nga slənəŋ gooŋgaanə, ha ða gazhi'waanəŋ nga ndzaanəŋ ka əndəŋ nga Əntaŋfə, ha vii ka ci gooŋga, ha uudə ənja, ha sə'watəŋ taa mi patə, ha ndzaa ka əndəŋ haŋkala əsə.

¹² Dawə gazhi'waanəŋ nga slənəŋ ŋunyi uushi'inə, acii kə vii hə gooŋga. Ma əŋjitəŋ nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə upaa hə, kəsəpaa təŋə təŋə. Ka ətsə ha'ə 'wii Əntaŋfə tə hə saa'itə vii hə seeda agyanəŋ vii gooŋgaaku akəŋwacii seedayanyinəŋ laŋə. ¹³ Wanyinəŋ ka wabənəŋ ka hə akəŋwacii Əntaŋfə ətə ca vii əŋinəŋ ka taa mi patə, da akəŋwacii Yeesu Aləmasiihu. Ma Yeesu, kə vii ci ŋunyi seeda agyanəŋ gooŋgaanə akəŋwacii Puntiyu *Pilaatu. ¹⁴ Wanyinəŋ ka banəŋ ka hə ha'ə, kaa ha nə'utə sətə bii wabənəŋ nga Əntaŋfə; ga ha tapaa taa rəŋwə, nə'utə patə ka rəgwatə pooshi ənji ka upaa səŋ nga idəpaanə ashiku, ca'ə ka saa'itəŋ nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ¹⁵ Ma jiganaakii, Əntaŋfə na jigagi də ci ka saa'itəŋ kapaa ci. Acii ma Əntaŋfə, ci daanəkii ca ða ŋwanjuunə, əndə moodasəkəŋ nə ci. Nwanjwə agyanə meeminə, Slandanə agyanə slanjiinəŋ nə ci əsə.

¹⁶ Ci daanəkii nə əndəŋ pooshi ka əntənə. Ma ha nga ndzaanaakii, agi bəronəŋ ətə pooshi əndəŋ ka mbu'unə aabiikii. Pooshi əndəŋ sha nee ka ci, pooshi əndəŋ ka neenəŋ ka ci əsə. Wa ənjə a duunətəŋ tə ci, ca ða ŋwanjuunəŋ nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Wa ca ða ha'ə.

¹⁷ Yoo, ma ənji gənaŋ nga zamanana, bawəŋ ka tii ga təya hwafəŋ də gəna, ga təya ka nətii ka gəna əsə, acii makə madəŋ nə gəna. Amma, wa təya ka nətii ka Əntaŋfə. Ci ca vii kaaməŋ taa mi patə, kaama fatə mayamayaankii, acii fitəŋ nə ciinəkii kaamə. ¹⁸ Bawəŋ ka tii, wa təya ðaŋŋa'əənəŋ, təya ða ŋunyi slənəŋ laŋə. Wa ciinətii a ndzaaŋ fitə, təya vii ka hara ənji. ¹⁹ Də ha'ə tsəkənəŋ tii ka natii na ŋunyi ndzaanəŋ ka sətəŋ na shi aakəŋwa, kaa təya shii upaa də tantanyitə əŋinə.

6:1 6.1-2 Af. 6.5; Tit. 2.9-10; Filim. 8-20; 1 Piita 2.18. 6:3 6.3-10 1.3-7. 6:3 6.3 1.10; Gal. 1.6-9. 6:4 6.4 1.4; 6.20; 2 Tim. 2.14. 6:5 6.5 Yooh. 10.12; Slənəŋ 20.33-34; 1 Tees. 2.5; Tit. 1.11; 1 Piita 2.14; 5.2. 6:6 6.6 4.8; Fil. 4.11; Ibr. 13.5. 6:7 6.7 Ayb. 1.21; Ə.Waaz. 5.14. 6:8 6.8 WaB. 30.8-9. 6:12 6.12 1.18; 4.14. 6:13 6.13 Mat. 27.11-26; Yooh. 18.28-19.16. 6:14 6.14 1.3,18; Fil. 1.10; 1 Tees. 5.1-2. 6:15 6.15 Slənəŋ 1.7; 2 Piita 3.3-9; Səniinə 17.14. 6:16 6.16 Shig. 33.20; Jab. 104.2; Yooh. 1.18; Kwal. 1.15; 1 Yooh. 4.12. 6:17 6.17 Jab. 62.11; Luka 12.15,20; Yak. 5.1. 6:19 6.19 Mat. 6.20.

²⁰ Ya'ə Timooti, kəsəpaa Nūnyi Habaratse təŋə təŋə ətsə ba'avə Əntaŋfə aaciiku. Ga ha ndzaa da ənjitə ca daada mazaḃə wabənə da da mabizhinə ŋga diina. Tsarə ŋga wabəətse ci ənjə a ba: shiinə. Amma, jirakənə. ²¹ Hara ənji əsə, ətə ca ba tə'i tii da shiinə, kə bwasee tii ka vii gooŋga. *

Wa Əntaŋfə a da koonə pwapoonə.

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka Timooti

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə mwayi Əntanfə. Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waaza ka ənji agyanə əpinə ətə bii Əntanfə, ka viinə nə ci daci Yeesu Aləmasiihu. ² Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Ma ha, moodə uuzənaaki nə hə. *

Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā ka hə pwapoonə, təya dā ka hə nga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntanfə putə nga vii goonğa nga Timooti

³ Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanfə taa guci patə cii kya buurətə tə hə agi dā də'wa; wəfə dā uusəra cii kya dā ha'ə, pooshi bədanə. Tə ci cii kya paslə də nɔnyɪ ndzaanə, makə sətə nji dzədžəsh'i'nəki a paslə tə ci. ⁴ Ma nya buurətə tuunaaku putə nga təkənə gaənɔwə, nga'ə ka nyi nya ənə ka neenə ka hə ka shənə, kaa nya shii dā moodasəka. ⁵ Agi buurətənə nə nyi vii goonğaaku nga tantanyinə, tsarə ətə nga kuku Looyisə dā nga muu Afiniki. Kə shii nyi əsə, ma'ə hə dā vii goonğakii. ⁶ Aci ha'ə, wanyinə ka buurətənə ka hə oo'i, tsakuu dzənə aakənɔwə də dā slənə də baawədatə kavə Əntanfə aaciiku, waatoo, baawəfə ətə vii ci ka hə saa'itə kavə nyi ciinə aanəku kaa ha dā slənə nga Yeesu Aləmasiihu. ⁷ Ma Əntanfə, maviimə ci kaamə ədzəmə nga nɔɔwalənə. Amma kə vii ci kaamə ədzəmə nga ndzaanə dā nɔɔgeerənə dā nga uudəshinə dā nga ətsətə na.

⁸ Aci ha'ə, maa ha wabə agyanə Slandanaamə, ga ayinə a dā tə hə. Əndə furəshina nə nyi ka putaakii, amma ga ha ayi acii shiinə nga ənji oo'i, guva-slənaaku nə nyi. Amma sə'watə sa ciba makə naaki putə nga Nɔnyɪ Habara, makə sətə vii Əntanfə ka hə nɔɔgeerənə nga sə'watənə. ⁹ Ci luupaa taamə, ca 'watə taamə kaama ndzaanə ka ənjaakii. Ma dīi ci ha'ə, əntaa putə nga nɔnyɪ slənə gaamə, amma ha'ə mwayi ci dā nga'əənaakii. Waatoo, daga nɔkə dīi ci aniya nga dənə ha'ə, kaa ca luupaa taamə daci Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Ma əndzə'i, makə shi Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu, kə baarii Əntanfə furənə oo'i, kə dīi ci kaamə nga'əənaakii. Kə əbipaa Yeesu nɔɔgeerənə nga wa, ca baarii oo'i, maa kə liwaamə Nɔnyɪ Habara, ka upaanə naamə əpinə ka ca'ə ndənɔwə ndənɔwə. †

¹¹ Nyi ka nəki maa, kə ta'i Əntanfə tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee ənda dā əndə waaza ka ənji Nɔnyɪ Habarakii, nya dzəgunətə ka tii. ¹² Putakii əsə cii kya sa cibəna. Amma pooshi ayiiki, acii kə shii nyi Əndətə vii nyi ka ci goonğa. Kə shii nyi ndilə ndilə əsə oo'i, ma Nɔnyɪ Habaratə ba'avə ci aaciiki, ka hadatəginə nə ci dənɔ kə uuserətə nii kəya ənya. ¹³ Kəsətə tənə tənə tə nɔnyɪ wabəətsə jigunyii ka hə, ha dzəgunətə ka hara ənji, ha ndzaa dā vii goonğa, ha uudə tə Əntanfə dā ənja makə sətə bii Yeesu Aləmasiihu. ¹⁴ Ga ha kapaa taa tə wu kaa ca zə'wee ka Nɔnyɪ Habaratə ba'avə Əntanfə aaciiku. Amma kəsətə tənə tənə də baawəfə nga Malaabə Ma'yanə ənə əsəkə ədzəmaamə.

¹⁵ Kə shii hə oo'i, patənə nga ənji nə'unə anə hanyinə nga Asiya, kə bwasee tii ka nyi, nyi daanəki. Ahadatii nə i Figilusə dā Harəmagana əsə. ¹⁶ Amma, wa Slandanə a dā ka ənji yi nga Wanasifara barəkaanə, acii ma ca, lanɔ nə ci agi əgə ka nyi ma'i rara'ə aasəkə ədzəməki. Paa ci ayi əsə nga anəənə anyi ənji tə nyi. † ¹⁷ Makə shi Wanasifara aa hanə aa Rooma, kə ali ci tə nyi ka shənə, kə nee ci ka nyi. ¹⁸ Wa Slandanə a dā ka ci barəkaanə uuserətə nii kəya ənya ka dā gənɔwanə ka ənja. Kə shii hə furənə makə sətə nɔɔji kəya dā ka nyi nga'aanə də Afisa.

2

*Shikwa nga əndətə ca slənə ka Yeesu *Aləmasiihu*

¹ Ya'ə uuzənaaki, ma hə, ndzaa dā nɔɔgeerənə agi pwapoonə nga Yeesu Aləmasiihu. ² Ma sətə fii hə amaki akənɔwacii seedawanyinə lanɔ, bawə ka ənjitə dā goonğa ashitii, waatoo, ka ənjitə na mbee ka dzəgunətənə ka hara ənji əsə.

1:1 1.1 1 Tim. 2.7. * **1:2** 1.2 Timooti: 1 Tim. 1.2; 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Fil. 3.5; 1 Tim. 1.5. **1:5** 1.5 Slənə 1.6.1. **1:6** 1.6 1 Tim. 4.14. **1:7** 1.7 Rooma 8.15. **1:8** 1.8 2.9; Rooma 1.16. **1:9** 1.9 Af. 2.8-9; Tit. 3.5.

† **1:10** 1.10 Yooh. 1.14; Tit. 3.6; əpinə dā wa: 1 Koor. 15.20,55,57; Ibər. 2.14-15. **1:11** 1.11 1 Tim. 2.7. **1:13** 1.13 1.5; 1 Tim. 1.10. **1:14** 1.14 1 Tim. 6.20. **1:15** 1.15 4.16. ‡ **1:16** 1.16 Wanasifara: 4.19. **2:2** 2.2 1 Tim. 1.10; 4.14.

³ Sə'watə sa ciba putə ŋga Yeosu Aləmasiihu, makə sətə ci ŋunyi sooja a sə'watə ciba. ⁴ Ndzaanə makə sooja: ma əndətə ŋgirə ənji tə ci ka soojaanə, ka d'anə nə ci gazhi'waanə ŋga uudagi səkə ŋga gawa ka ha ŋga panə. Aci ha'ə, paa ci ka ka nekii ka slənə uushi'inə ətə əntaa ŋga soojiinə. ⁵ Buurətə əsə ayanə əndə buurə huyihuyinə taa ləədə uushi'inə. Aci ma əndə d'a tsarə buurətsa, paa ci ka upaa shikwa, madaamə ci kə nə'utə rəgwanyinə ŋga buurənəkii. ⁶ Ndzaanə əsə makə mooza ətə ca d'a gazhi'waanə ŋga uuzanə, acii ci nə 'watə upaa zəmə ŋga ra. ⁷ Kavə nəkə ka sətə cii kya ba ka ha. Aci maa d'ii hə ha'ə, ka kavənə nə Əntanjə tə hə ka shii patənə ŋga uushi'iitə dəbee ha shii.

⁸ Buurətə tə Yeosu Aləmasiihu agi slikerənə ŋga Dawuda. Kə madəe Əntanjə ka ci agi maməətə ənja. Ha'ə cii kya ba, nya waaza Ŋunyi Habara. ⁹ Putə ŋga waaza Ŋunyi Habarakii cii kya sa cibə ha'ə, wanyinə ma'anəkii a furəshina makə ma'waslyakə ənda. Amma pooshi wabənə ŋga Əntanjə ma'anəkii, agi dzənə nə ənji aakəŋwa də waazanə.

¹⁰ Ka ətsə ha'ə cii kya sə'watə taa mi patə putə ŋga matadə ənji ŋga Əntanjə, kaa təya upaa luupaanə d'acii Yeosu Aləmasiihu, tii maa, təya ndzaanə agi d'uunuunə ŋga Əntanjə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹¹ Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə, waatoo, "Maa kə əŋkyaamə da i ca, ka upaanə naamə əpinə da i ci əsə.

¹² Maa kə gyaamə aakəŋwa də sə'watə ciba, ka d'anə naamə ŋwanjuunə da i ci əsə.

Maa kə bii amə mashiimaamə tə ci, ci maa, ka banə nə ci mashiimə ci taamə.

¹³ Maa pooshi amə da goonja, ma ci kamə, ka mbu'utəginə nə ci də goonjaanaakii, acii paa ci ka bwasee ka wabənəkii gərəfə a rəgwa yadə mbu'utəginə."

Əndə slənə ŋga goonja

¹⁴ Ma uushi'iitə baabii nyi ka hə, duu də buurətənə ka ənja. Bawə ka tii akəŋwacii Əntanjə, ga təya ndzaa ka d'aada mabizhinə ayanə wabənyinə, acii ma tsarətsa, pooshi bwatyakii, madaamə lədəgi də nə ŋga ənji ətə ca fa. ¹⁵ Ma ha, dawə gazhi'waanə kaa ha ndzaa ka əndətə ca kadeesəkə ka Əntanjə, ha ndzaa makə ŋga əndə slənətə pooshi ka ayinə agi slənəkii, ha ndzaa ka əndətə ca bagi wabənə ŋga goonja ŋga'ə. ¹⁶ Ma ənjitə ca d'aada maza wabənə ətə ca saawee ka ləmə ŋga Əntanjə, ga ha ndzaa da tii. Aci ma təya, anəkii anəkii nə tii ka ŋusləginə agi nə'unə tə Əntanjə. ¹⁷ Ma wabənətii, agi tsakə aslənə makə ma'aslə'asla. Ahadatii nə i Himiniya da Filita əsə. * ¹⁸ Tii ca dzəgunə ka ənji sətə mandzaamə ka goonja, waatoo, təya ba, kə uugi Əntanjə madəe ka maməətə ənja. Də ha'ə ci vii goonja ŋga hara ənji a əntəgi. ¹⁹ Patə da ha'ə, ma goonjaanə ətə shi d'acii Əntanjə, kə kəŋə də ŋgeerənə, makə faaratə mbuki ənji kuvə anəkii. Tə'i manaahəkii ashikii oo'i, "Kə shii Slandanə tə ənjaakii." Tə'i əsə manaahəkii oo'i: "Patənə ŋga ənjitə ca 'wa tə Yeosu də Slandana, wa təya bwasee ka slənə bwaya uushi'inə."

²⁰ Ma asəkə maduunə ya, tə'i kuyimiinə kama kama. Tə'i harakii ŋga əndzənə, tə'i ŋga tibisa əsə. Harakii əsə, ŋga ənfwə taa ndzaba ghənətə ənji. Ma hara kuyimiitsa, agi əndzanə slənəginə ənji. Ma harakii əsə, ka slənəginə ha'ə asii saakii. ²¹ Ha'ə əsə, taa wu patə bwasee ka slənə bwaya uushi'iitsa, ka ndzaanə nə ci makə ŋunyi kəŋwa ətə da maghərəvənə davə. Slandanə a kavə tə ci ka d'a ŋunyi slənə, acii tə'i nafalaakii ka ci. Matasəkakii ndzaanəkii taa guci patə ka d'a ŋunyi slənə əsə.

²² Aci ha'ə, ga ha d'a bwaya uushi'iitə ci hara daguyinə a d'a. Amma ndzaa yadə idəpaa uushi ashiku, ha ndzaa da vii goonja, ha uudə ənja, ha ndzaa agi jamənə. Dawə ha'ə makə ŋga hara ənjitə ca kədii acii Slandana də malaaba moodəfa. ²³ Ma ənjitə ca ndzaa ka wabə maza bə uushi'inə pooshi bwatyakii, ga ha jikə aagi wabənətii. Aci kə shii hə, ma tsarə ŋga wabətsa, ci ka kira mabizhinə. ²⁴ Ma əndə slənə ŋga Slandana, ga ca ndzaa ka d'aada mabizhinə da ənja. Amma, wa ca d'a ŋga'aanə taa ka wu patə, ca mbee ka dzəgunətənə ka ənji ŋga'ə, ca sə'watə ndzaanə da ənja. ²⁵ Ma ənjitə ca d'aada ka ci mabizhinə, wa ca banee ka hanjalaakii akəŋwaciitii, ca dzəgunə ka tii. Mbu'u ka

2:5 2.5 4.7-8. **2:8** 2.8 Rooma 1.3-4; 1 Koor. 15.4. **2:9** 2.9 1.8; Af. 3.1; Fil. 1.12-14. **2:10** 2.10 Rooma 5.2; Kwal. 1.24. **2:11** 2.11 Rooma 6.8. **2:12** 2.12 Mat. 10.32-33; Rooma 5.17. **2:13** 2.13 Rooma 3.3-4. **2:14** 2.14 1 Tim. 1.3-7; 6.4; Tit. 3.9. **2:15** 2.15 1 Tim. 1.10. **2:16** 2.16 1 Tim. 1.4. * **2:17** 2.17 Himiniya: 1 Tim. 1.20. **2:19** 2.19 Baan. 16.5; Yooh. 10.14. **2:20** 2.20 Rooma 9.21. **2:21** 2.21 3.17. **2:22** 2.22 1 Tim. 6.11. **2:23** 2.23 2.16. **2:24** 2.24 1 Tim. 3.3; Tit. 2.7-8.

ɗanə tɔya baanə ka Əntanjə kaa tɔya shii goonɗa. ²⁶ Maa ɗii ha'ə, ka mbərəɗɗənə nə tii asəkə zaarɗwanə nɗa *Seetanə ətə kəshi tə tii, tɔya nə'u sətə bii Əntanjə.

3

Muudinə nɗa duuniya

¹ Yoo, see a shii hə oo'i, ma muudinə nɗa duuniya, kadə nə bwaya ənɗə a kavə ənɗi ka sa cibə ka shaɗə. ² Aci ma saa'ikii, ka uudənə nə ənɗi natii na, kadə nə ənɗə a uudə ɗənə, tɔya ɗuunətə natii na, tɔya dzaana tə Əntanjə, pa tɔya fa tə məsənətii da dəsənətii, pa tɔya kuyirii tə Əntanjə taa tə ənɗi tsakənə tə tii, tɔya bərapaa taa nɗutə uushi, ³ pa tɔya uudə taa tə ənɗi yatii, pa tɔya uudə tə hara ənɗi əsə, tɔya laala jirakənə aashi hara ənɗi, tɔya təkuree ka sə'watə taa nɗutə uushi, makə nɗa daa ndzaanə haɗkaliinə, pa tɔya uudə taa nɗutə nɗunyi uushi, ⁴ tɔya taɗəgi magunɗuura, purətə haɗkaliinə nə tii, tɔya zhi'wee ka nətii makə uushi, tɔya da sətə kadeesəkə ka tii, tɔya bwasee ka nɗa Əntanjə, ⁵ tɔya da makə aɗi paslənə nə tii tə ci, amma tɔya kaaree ka tantanyinə nɗa baawəɗaakii. Ma tsarə nɗa ənɗitsa, ga ha ndzaa da tii. ⁶ Tə'i hara ənɗi ahadatii ca itə aa ha hara ənɗi aasii, tɔya dzə ka zhi'wee ka nə nɗa makinə ətə pooshi nətii ka hakii. Ma makiitə zhi'wee ənɗi ka nətii, kə nɗərəmə 'waslyakənə əɗzəmətii, tɔya moo uushi'inə nɗa *duuniya kama kama. ⁷ Taa guci patə nə tii ka ɗa gazhi'waanə nɗa dzəgunə uushi'inə, amma kə təkuree tii ka shii goonɗa. ⁸ Makə sətə shi i Yanasə da Yambəra a kaaree ka Muusa, kə kaaree ənɗitsə ka goonɗaanə. See hiima bwaya uushi'inə, uushi zabə nə vii goonɗatii əsə. ⁹ Amma pooshi məzaanatii ka ta'avənə, acii kadə nə taa wu a nee ka purətə haɗkalaanatii, makə sətə shi ənɗə a nee ka nɗa i Yanasə da Yambəra.

Muudinə nɗa wabənə

¹⁰ Ma hə kamə, kə shii hə dzəgunənaaki nɗa'ə, kə shii hə ndzaanaaki əsə, da sətə cii kya moo ɗanə, da vii goonɗaaki, da makə sətə cii kya sə'watə ndzaanə da ənɗa, da makə sətə cii kya uudə ənɗa, da makə sətə cii kya sə'watə taa nɗutə cibə. ¹¹ Kə shii hə makə sətə sii nyi nɗərə'wə da cibə, waatoo tə sətə slənyi tə nyi də Antakiya da Ikuniya da Lisətira. Kə sii nyi cibə ka shaɗə, amma patə da ha'ə, taa guci mwayi ənɗi ɗanə ka nyi, aɗi luupaanə nə Slandanaamə tə nyi. ¹² Patənə nɗa ənɗitə ca moo ndzaanə ləbə da Yeesu Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntanjə, ka sanə nə tii cibə acii ənɗa. ¹³ Ma bwaya ənɗi da majirakinə, ka tsakənə nə tii dzənə aakəɗwə aakəɗwə də ndzaanatii ha'ə. Də ɗanə ha'ə ci tɔya ha'u də natii na, tɔya ha'u də hara ənɗi əsə. ¹⁴ Amma, ma hə, duu aakəɗwə də ndzaanə aɗi goonɗaanaaku makə sətə jigunyi ənɗi ka hə, ha luuvə də əɗzəmə rəɗwə, acii kə shii hə ənɗitə jigunyi ka hə, ¹⁵ ha buurətə oo'i, daga hə ma'ə uundə uuzənə, kə shii hə malaaba ləkələkətə. Ci ca ciciɗətə tə hə kaa ha shii upaa luupaanə putə nɗa vii goonɗa ka Yeesu Aləmasiihu. ¹⁶ Patənə nɗa wabənə asəkə malaaba ləkələkətə, da ma Əntanjə shigi. Tə'i bwatyakii əsə ka rəgwa nɗa dzəgunə wabənə nɗa goonɗa ka ənɗa, da dzalənə də ənɗa, da haɗatəgi də ənɗi maa kə ɗii tii 'waslyakənə, da kaa ca baarii kaamə makə sətə caama ndzaanə nɗa'ə. ¹⁷ Ma ətsə ha'ə, kaa əndə nɗa Əntanjə a ndzaa matasəkakii ka shaɗə, ca ndzaa mambu'ukii bahə ɗa nɗunyi sləna.

4

¹ Ma Yeesu, ka ənyanə nə ci, ca shi ka ɗa nwanɗuunə, ci na ɗa ɗəɗwanə ka ənɗitə da i əpinə da ənɗitə mөөki. Aci ha'ə, wanyinə ka banə ka hə akəɗwacii Əntanjə da Yeesu Aləmasiihu, ² waazawə wabənə nɗa Əntanjə, ha ɗa gazhi'waanə nɗa zhi'wa də nə nɗa ənɗa, taa kə mwayi tii fa wabənəkii, taa pooshi. Maa kə ɗii ənɗi bwaya bwayaanə, dzaluu tə tii, ha haɗa də tii, ha vii ka tii nɗeerenə kaa tɔya ɗa nɗunyi sləna, ha ɗa gazhi'waanə nɗa sə'watə taa mi patə saa'itə ha dzəgunə ka ənɗa. ³ ɗawə ha'ə, acii tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənɗi na moo fa nɗunyi dzəgunənə. Amma, makə see sətə kadeesəkə ka tii nə tɔya moo fanə, ka jaajatənə nə tii də ənɗi dzəgunənə laɗə, kaa tɔya dzəgunə ka tii makə sətə mwayi tii. ⁴ Ka njiikəginə nə tii liminətii ka fa goonɗaanə, dzəg dəzəgə ka fa jirakənə. ⁵ Amma, ma ha, duu aakəɗwə də ətsətə naaku nə taa aɗi mi patə, ha

2:25 2.25-26 1 Tim. 2.4. 3:1 3.1 1 Tim. 4.1; 2 Piita 3.3; 1 Yooh. 2.18; Yahu. 18. 3:2 3.2-4 Gal. 5.19-21. 3:5 3.5 Mat. 7.15,21; Rooma 2.19-20; Tit. 1.16. 3:6 3.6 Tit. 1.11. 3:8 3.8 Shig. 7.11,22; 8.3,14; 1 Tim. 6.4-5. 3:10 3.10 Rooma 16.24; 1 Tim. 1.5. * 3:11 3.11 Slənə 13.50; 14.5; 14.19; cibə: Jab. 34.20; 2 Koor. 11.23-29. 3:12 3.12 Mat. 16.24; Yooh. 15.20; Slənə 14.22; 1 Tees. 3.3. 3:14 3.14 2.2; 1 Tim. 1.10. 3:15 3.15-16 Yooh. 5.39; Rooma 15.4; 1 Tim. 4.13; 2 Piita 1.21. 3:17 3.17 2.21. 4:1 4.1 Slənə 10.42; 2 Koor. 5.10; 1 Piita 4.5. 4:2 4.2 Slənə 20.20,31; Tit. 1.13. 4:3 4.3 1 Tim. 1.10; 4.1. 4:4 4.4 1 Tim. 1.4.

sə'watə taa ngutə sa ciba, ha waaza Njuni Habara ka ənja, ha mbu'utəgi də slənətə vii Əntanjə ka hə.

⁶ Ma nyi kamə, ka ndzaanə nə nyi makə sataka ətə ci ənjə a vii ka Əntanjə, waatoo kə mbu'ya saa'i nğa əntənaaki. ⁷ Kə dīi nyi gazhi'waanə nğa slənə goonğaana, kə uudəpaa nyi slənaaki əsə, masaaweemə nyi ka vii goonğaaki əsə. ⁸ Kə shii nyi oo'i, ma uusəratə nə Slandanə a ənya, tə'i shikwa ca gəra tə nyi aciikii putə nğa ndzaanaaki matsəkii akənjwaciikii. Ma ca, əndə la gənjwanə də rəgwakii nə ci. Əntaa ka nyi nyi daanəki nii kəya vii shikwakii əsə, amma da i ka patənə nğa ənjitə ca moo ənyanaakii ka shanjə.

Hara wabənyinə

⁹ Ma dənəkwa, dāwə gazhi'waanə nğa shinə aa hanə aabiiki pii pii, ¹⁰ acii ma Dimasə, kə bwasee ci ka nyi putə nğa uudə uushi'inə nğa duuniyana, ca palə saakii aa Teesaloonika. Kə pyalə Karasəka aanə hanyinə nğa Galatiya. Titusə əsə, kə pyalə ci aanə hanyinə nğa Daləmatiya. * ¹¹ See Luka mbədaanə abiiki. Ma ha sha, 'waanə tə Marəkusə, una pyalya, kaa ca shi ka tsakənə tə nyi agi sləna. † ¹² Acii Tikikusə maa, kə sləkəe nyi ka ci aa Afisa. ‡ ¹³ Ma ha sha, nğiraanə ka nyi kəjeerənaaki nğa kəla də əra ətə bwasee nyi ga Karəpusə də Tərawasə. Ha nğiraanə əsə ləkaləkətənyinə, ma palee maa, ətə nğa kuvə'unə.

¹⁴ Ma Aləkəsandəra ənhya, kə dīi ci ka nyi bwaya bwayaanə ka shanjə. Slandanə na ki'itə ka ci bwaya bwayaanaakii. § ¹⁵ Aa ha nəhə naaku nə aciikii əsə, acii kə dīi ci gazhi'waanə nğa dzavə waaza Njuni Habara aa meenə ka shanjə.

¹⁶ Ma saa'itə nyi akənjwacii gənjwanə nğa təkənjwanə, pooshi əndə gi ka pərapaanə tə nyi taa rənjwə. Ənji patə, kə bwasee tii ka nyi. Wa Əntanjə a tifyagi ka tii 'waslyakətsatii! ¹⁷ Amma kə kənjwanə Slandanə kədəhə da nyi, ca tsakə ka nyi nğeerənə nğa waaza Njuni Habara furənjə, hara slikerənə patə asəkə kuvə gənjwanə a fa; kə luupaa Slandanə tə nyi ama wə əsə. ¹⁸ Acii ha'ə, kə shii nyi, ka luupaanə nə Slandanə tə nyi acii taa ngutə tsarə nğa bwaya uushi, ca kərə tə nyi jamə aadəgyə, hatə cii kəya dā nwanjuunə. Naakii nə duunuunə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

¹⁹ Nəhəpaa ka nyi tə Pərisəkila da Akila da ənji yi nğa Wanasifara. * ²⁰ Kə ənəgi Irasəta də Koorintiya, nya bwasee ka Tərafima də Milita acii paa ci fatə ndanjə ndanjənə nğa shishinəkii. † ²¹ Dawə gazhi'waanə nğa shinə taabu'u dānə vyanə. Ma i Abulusə da Pudisə da Linasə da Kəlawudiya da patənə nğa ndzəkənjushi'inə ənji nə'unə, kə nəhəpaa tii tə hə.

²² Wa Slandanə a ndzaanə a ədzəməku, ca dā koonə pwapoönə.

4:6 4.6 Fil. 2.17; 2 Piita 1.14. **4:7** 4.7-8 1 Koor. 9.24-25; Fil. 3.12-14; 1 Tim. 1.18. * **4:10** 4.10 Fil. 2.21; Dimasə: Kwal. 4.14; Filim. 24; 1 Yooh. 2.15; Titusə: 2 Koor. 2.13. † **4:11** 4.11 Luka: Kwal. 4.14; Marəkusə: Kwal. 4.10. ‡ **4:12** 4.12 Tikikusə: Kwal. 4.7-8. **4:13** 4.13 Slənə 20.6. § **4:14** 4.14 Mat. 16.27; Aləkəsandəra: 1 Tim. 1.20. **4:16** 4.16 1.15. **4:17** 4.17 Dan. 6.21; Jab. 22.22; Slənə 1.8; 23.11. **4:18** 4.18 2 Koor. 1.10; Fil. 1.19-20. * **4:19** 4.19 Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2; Wanasifara: 2 Tim. 1.16-17. † **4:20** 4.20 Irasəta: Slənə 19.22; Rooma 16.23; Tərafima: Slənə 21.29.

Ləkaləkətə nga Bulusə ka Titusə

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka hə Titusə, daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə nga Əntanjə nə nyi, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu əsə. Ci sləkee ka nyi kaa nya dzəgunətə ka matadə ənji nga Əntanjə. Ma dzəgunənəkəya, kaa təya vii goonja ka ci, təya shii goonjaanə makə sətə ca dzə da ndzaanə camə. * ² Ətsə patə əsa, kaa təya ka nə nga upaanə də əpinə ətə pooshi ka uudənə. Ma əpiitsa, daga njukə njukə dīi Əntanjə aləkawaləkii ka ənja. Ma ca, paa ci ka jirakənə. ³ Makə mbu'i uuseratə lagi ci, kə ngiragi ci wabənə nga əpinəkii daci ənji waazanə. Ma nyi əsə, kə ba'acii Əntanjə Maluu gaamə ka nyi, kaa nya waaza ka ənja. †

⁴ Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Titusə. Ma ha, kə ndzaa hə makə tantanyitə uuzənaaki ka rəgwa nga vii goonja gaamə, amə patə. Wa Əntanjə Dəsənaamə da i Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə a dfa ka hə pwapoonə, təya vii ka hə ndzaanə jamə. ‡

Slənə nga Titusə agyanə hanyinə nga Karita

⁵ Ma unee nyi ka hə agyanə hanyinə nga Karita, kaa ha hadatəgi də sətə mbəfaanə; kaa ha taadəcii matakəjwanə asəka taa ngutə vəranə, makə sətə bii nyi ka hə. ⁶ Ma matakəjwanə, kə dəbee ca ndzaanə ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rəjwə dyanə ndzaanəkii. Manjeevənaakii əsa, wa təya ndzaanə ka ənji nə'unə tə Yeesu; ga ənjə a idəpaa tə tii ka rəgwa nga 'waslyakəənə, taa ka rəgwa nga purətə hanjakaanə. ⁷ Makə dīi matakəjwanə ka kadala nga Əntanjə, kə dəbee ca ndzaanə yadə idəpaa uushi ashikii. Ga ca dūunətə naakii na; ga ca ndzaa ka rəjwətəsəka; ga ca kapaa nekii ka sa ənvwa; ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii; ga ca ndzaa ka əndə suuna gəna. ⁸ Amma, ma dəbee ndzaanəkəya, əndə luu mu'uminə gakkii asii, manja'a ənda, əndə ətsətə naakii na, əndə goonja, malaaba ənda, madzalə ənda. ⁹ Kə dəbee ca kəsəpaa mahoola wabənə də bəra'itə cii, makə sətə dzəgunətə ənji ka ci. Də ha'a mbeənəkii ka dzəgunətə goonjaanə ka ənji nga'a, ca vii ka tii njeerənə kaa təya nə'utə. Də ha'a əsə mbeənəkii ka dzalə tə ənji daada mabizhinə.

¹⁰ Aci tə'i purətə hanjaliinə bəzəkii agi ənji nə'unə. Ma palee, agi *Yahudiinə. Ma təya, agi gəəgətənə nə tii wabənə zabə hahə'a ka gəəpənə də hara ənja. ¹¹ Ma dəbee, wa ənjə a pa'ətə ka tii ma, kaa təya ndzaa kəda'a. Aci, ma təya, agi dzəgunənə nə tii sətə madəbəmə. Ma nə tii ka dənə ha'a, kaa təya upaa rəgwa nga gəəpə də uushi'inə nga ənja. Də ha'a nə tii ka nəsəginə də patənə nga ənji nə'unə ka hara yinyinə. ¹² Tə'i əndə'i əndə də Karita maa, kə nyihə ənji Karita tə ci makə *anabi. Kə bii ci də naakii nə oo'i, "Ma ənji Karita, majirakənə nə tii ka şanjə. Bwayakii nə tii makə sə nga bilinə. Manyainə nə tii, bwanjariinə əsə." ¹³ Ma ətsə kamə, goonja wabi əndətə. Aciikii, ma dənəkwa, ndzaawu iza'u anə ənjitsə də dzalənə, kaa təya ndzaanə də rəgwakii agi nə'unə tə Yeesu. ¹⁴ Waatoo, ga təya ka nətii ka wabənə ətə ci Yahudiinə a gəəgətə. Ga təya nə'u bariyaninə nga ənjitə ca kaaree ka goonjaanə.

¹⁵ Taa ngutə uushi patə, camə ka macamə ənja. Amma, ma ka ma'ajjinə ənja, kə kaaree tii ka nə'u goonjaanə, pooshi macamə uushi ka tii şanjə. Kə d'agi hanjalatīi da moodəfətīi ajjīnə. ¹⁶ Ma təya, agi banə nə tii oo'i, kə shii tii tə Əntanjə. Amma agi baariinə nə slənətīi oo'i, mashūmə tii tə ci. Ma'ajjinəkii nə tii, purətə hanjaliinə nə tii, paa tii ka mbeənə ka slənətə taa ngutə nūnyi slənənyinə.

2

Nūnyi dzəgunənə

¹ Amma, ma ha, dzəgunətə ka ənji tə goonjaanə makə sətə dībə. ² Ma dənəkwa, bawə ka masariinə, ga təya kapaa natii nə ka taa ngutə suuna, wa təya ndzaanə da ayinatīi, təya ətsətə natii na, təya ndzaanə də rəgwakii agi nə'unə tə Yeesu, təya uufə tə hara ənja, təya ndzaanə ka ənji ədzəmə əsə. ³ Ma iirə makinə əsa, wa təya ndzaanə malaabakii ka rəgwa nga slənətīi. Ga təya pədəhiinə. Ga təya kapaa natii nə ka sa

* **1:1** 1.1 masləkee ənda: 1 Tim. 2.7. **1:2** 1.2 1 Piita 1.3-5; Gal. 3.6,17-18. † **1:3** 1.3 3.4; uuseratə lagi ci: 1 Tim. 2.6. ‡ **1:4** 1.4 Titusə: 2 Koor. 2.13; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2. **1:5** 1.5 Slənə 14.23. **1:6** 1.6-9 1 Tim. 3.2-7; 1 Piita 5.1-4. **1:9** 1.9 2.1; 1 Tim. 1.10. **1:10** 1.10-16 3.9-11; 1 Tim. 1.3-7. **1:10** 1.10 1 Tim. 1.6. **1:11** 1.11 1 Tim. 6.5; 2 Tim. 3.6. **1:13** 1.13 2 Tim. 4.2. **1:14** 1.14 3.9; 1 Tim. 1.14. **1:15** 1.15 1 Tim. 1.5; Mat. 15.11; Rooma 14.14,20. **1:16** 1.16 2 Tim. 3.5; 1 Yooh. 2.4. **2:1** 2.1-9 Af. 5.21-6.9. **2:1** 2.1 1 Tim. 1.10. **2:2** 2.2 1 Koor. 13.13.

ənvwa. Wa tēja dzəgunə njuŋi uushi ka harii makinə ətə ma'ə ma'iirəmə. ⁴ Waatoo, tēja baarii ka tii makə sətə uudənətii nguyirənətii da manjeevənətii. ⁵ Tēja ətsətə natii na, tēja ndzaanə tsəslə ashī nguyirənətii, tēja dāada slənə nğa makinə nğa'ə, tēja dā nğa'aanə, tēja muu aaya ka nguyirənətii. Ma ətsə patə, acii ga ənjə a ushapaa wabənə nğa Əntanfə.

⁶ Ma daguyinə əsa, bawə ka tii, a ətsətə tii natii na. ⁷ Ma hə də naaku na, ndzaawu ka sə nğa dzəgunənə ka tii, taa agi ngutə uushi patə, ha dā njuŋi sləna. Wa dzəgunənaaku a ndzaanə də goonga, də hanjkala əsə. ⁸ Ma sətə cii kwa ba agi dzəgunənəkəya, wa ca ndzaanə də rəgwakii yadə idəpaa uushi agikii. Ma ətsə ha'ə, ka dāvə ayinə ka ənji daawaanə gaamə, pa tēja mbee ka wabənə bwayakii aashaamə taa ka ngutə rəgwa patə.

⁹ Ka maviinə əsa, bawə ka tii, a banee tii ka nətii akəŋwacii slanjiinətii. Tēja dāada sətə ca kadeesəkə ka tii taa agi ngutə uushi patə. Ga tēja dāada mabizhinə, ¹⁰ ga tēja hərə taa mi nğa slanjiinətii. Amma, ma dəbee, wa tēja ndzaanə mahoolakii agi sətə ci tēja dā taa guci patə. Ma ətsə patə, kaa dzəgunənə agyanə Əntanfə Maluu gaamə a ndzaanə da məghərəvənə taa agi mi patə.

Da pwapoona nğa Əntanfə ka ənja

¹¹ Ma nğiragi Əntanfə pwapoonaakii, ka luupaanə də patənə nğa ənja. ¹² Agi dzalənə nə pwapoonəkii taamə, kaama kagi bwaya bwayaanə da suuna nğa ginə nğa duuniya, ama ətsətə naamə nə agi zamanana, ama ndzaanə də rəgwakii, ama nğwale tə Əntanfə.

¹³ Ka dānə naamə ha'ə, kaama gərə də uusərə nğa upaa barəkaanə ətə caama ka də na. Ma uusərəkəya, ka jigaginə nə Əntanfə gaamə, Əndə məghərəvənə, waatoo Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. ¹⁴ Ma ca, kə vigi ci naakii nə ka putə gaamə kaa ca pərapaa taamə acii patənə nğa 'waslyakəənə, ca laabagi taamə ka ci saakii, kaama ndzaanə ka ənjaakii, ama kavə naamə nə ka dā njuŋi sləna.

¹⁵ Ha'ə dzəgunənəku ka ənja, ha wabə ka tii, ha dzalə tə tii əsə. Waazawə ka tii də baawədaaku. Ga ha kapaa rəgwa ka taa wu a bərapaa tə hə şanə.

3

Ndzaanə nğa ənji nə'unə agi duuniya

¹ Ma dānəkwa, buurətə ka ənji nə'unə oo'i, a banee tii ka nətii akəŋwacii meeminə da gayinə, tēja gadee ka tii. Wa tēja əgəgi njuŋi ka dā taa ngutə njuŋi sləna. ² Ga tēja wabə bwayakii taa ashī wu. Ga tēja mbəzə də ənji əsə. Wa tēja ndzaanə ka ənji hanjkala, tēja dā waawa'anə ka patənə nğa ənji taa guci patə. ³ Acii aməkii maa, ma nğa njuka, agi ghətə shiinə njaamə, purətə hanjkaliinə njaamə, mazakii əsə. Kə shi suuna da moo uushi'inə kama kama a zhi'wee kaamə ka maviinə. Kə njaamə a dā bwaya bwayaanə da sərəha. Sə nğa bərapaanə njaamə. Kə njaamə a bəraşi ahadaamə əsə.

⁴ Amma patə da ha'ə, kə baarii Əntanfə Maluu gaamə nğa'ənaakii da uudənaakii. ⁵ Kə luupaa ci taamə. Ma dīi ci ha'ə, əntaa slənənə slənyaamə də rəgwakii; aa'a, amma təgunuunə gaamə nēe ci. Də iitə luupaa ci taamə saŋa? Də yibəginaakii taamə upaa amə kura poonə taamə, waatoo, kə ənətəgi Malaaba Ma'yanə daama ka kura kuraana.

⁶ Ma Ma'yanəkəya, kə vii Əntanfə kaamə bahə uushi dācii Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. ⁷ Ma dīi ci ha'ə, kaa ca shii dēeginə kaamə ka ənji goonga də pwapoonaakii, kaama ka də nə ka upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə. ⁸ Ma wabəətsa, tantanyinə.

Ma uushi'iitsa, kə mwayi nyi ha dzəgunətə ka ənji iza iza'u, kaa ənji nə'unə tə Əntanfə a cinə agi dā njuŋi sləna. Ma uushi'iitsa, nğa'ə, ka tsakənə tə ənja. ⁹ Amma, ma wabə uura mabiinə, da haala nğa ləmə nğa dzədžəshi'inə, da mbəza, da dāada mabizhinə agyanə bariya nğa Yahudiinə, ga ha luuvə. Ma ətsə patə, zabə, pooshi bwatyakii. ¹⁰ Ma ənjitə ca kira təkəshinə patə, dzaluu tə tii. Madā kə jalə hə tə tii ha'ə kə dīi bəra'i, pooshi tii fii, nğərəgi naaku nə tsanə ahadatii. ¹¹ Kə shii hə, ma tsarə nğa ənjitsa, kə saawii, agi dā 'waslyakəənə nə tii. Ətsə ha'ə ca baarii oo'i, tii satii ca anə natii na.

Muudinə nğa wabənə

2:3 2.3 1 Tim. 3.11; 1 Piita 3.1-5. **2:5** 2.5 Af. 5.22-24. **2:6** 2.6 1 Yooh. 2.14. **2:7** 2.7 1 Tim. 4.12; Fil. 3.17.
2:8 2.8 1 Piita 2.15. **2:9** 2.9-10 1 Tim. 6.1-2. **2:10** 2.10 3.4. **2:12** 2.12 Af. 1.4; 1 Yooh. 2.16. **2:13** 2.13
 1 Koor. 1.7; 1 Tees. 1.10. **2:14** 2.14 3.14; Shig. 19.5; Əzaki. 11.20; Gal. 1.4; Af. 2.10; 1 Tim. 2.6; Ibər. 13.12; 1 Piita
 2.9; 1 Yooh. 3.16. **3:1** 3.1 Rooma 13.1-7; 1 Piita 1.13-17. **3:3** 3.3 1 Koor. 6.11; Af. 5.8. **3:4** 3.4 1.3; 2.10-11; 1
 Tim. 1.1; 2.3; 4.10; Tit. 3.6. **3:5** 3.5 Yooh. 3.5; Rooma 6.4; Af. 2.8-9; 5.26; 2 Tim. 1.9; 1 Piita 1.3. * **3:6** 3.6 Rooma
 8.9-16; 1 Koor. 6.11; Gal. 5.25; Maluu: 2.13; Fil. 3.20; 2 Tim. 1.10; Tit. 3.4; 2 Piita 1.11; 1 Yooh. 4.14. **3:7** 3.7 Rooma
 3.24. **3:9** 3.9-11 1.10-16. **3:9** 3.9 1.14; 1 Tim. 1.4. **3:10** 3.10 Mat. 18.15-17.

¹² Yoo, maa kə sləkee nyi ka Arətima taa ka Tikikusə aabiiku, dawə gazhi'waanə nga shinə pii aabiiki aa Nikapulise, makə dīi ci davə dīi nyi aniya nga kya vyanə. † ¹³ Ma Zinasə, waatoo maləmə nga bariya, da Apoolasə, dawə hiima nga tsakənə tə tii ka dzəginatii oogə, acii ga təya ətee taa ka mi. ‡ ¹⁴ Ma ənji gaamə natii, wa təya kavə nətii ka da nyunyi sləna də gazhi'waanə, təya tsakə tə maaghiinə. Madə kə dīi tii ha'ə, paa tii ka ndzaanə ka mazabə ənja.

¹⁵ Patənə nga ənjinə dīi inə ganə, kə nəhəpaa tii tə hə. Nəhəpaa tə kadashinyinə geenə, ənji nə'unə. Wa Əntanjə a də koonə pwapoone, unə patə.

† **3:12** 3.12 Tikikusə: Kwal. 4.7-8. ‡ **3:13** 3.13 Apoolasə: 1 Koor. 1.12. **3:14** 3.14 2.14; 2 Koor. 8.8-9; Gal. 5.22; Af. 4.28; Kwal. 1.10.

Ləkaləkatə nga Bulusə ka Filimanə

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka hə, moodə guva-slənə geenə Filimanə. Nyi Bulusə da ndzəkəŋuŋuŋi'inaamə Timooti ca naahə ka hə. Ma nya, kə kəŋŋi ənji tē nyi aa furəŋŋina putə nga Yeesu *Aləmasiihu. * ² Agi naahənə nə nyi əsə ka ndzəkəŋuŋuŋi'inaamə i Afiya da Arəkipusə. Ma Arəkipusə, kə kəŋŋaanə ci də ŋgeerənə agi madzawə slənənə gaamə. Agi naahənə nə nyi əsə ka Ikəliisiya ətə ca gərəwə ka Əntanfə gaku asii. † ³ Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Uudənə nga Filimanə da vii goonŋaakii

⁴ Ndzəkəŋunə Filimanə, taa guci cii kya da də'wa, agi 'wapaanə nə nyi tē hə, nya kuyirii tē Əntanfə, ⁵ acii agi fanə nə nyi uudənaaku tē ənji nga Əntanfə patə da goonŋatə vii hə ka Slandanə Yeesu. ⁶ Agi d'fanə nə nyi də'wa kaa ləbənə gaamə agi nə'wə tē Yeesu a tsakə da ka hə ŋgeerənə, ha shii patənə nga barəkaatə dīi Əntanfə kaamə daciai Yeesu Aləmasiihu. ⁷ Ndzəkəŋunə, kə dīi nyi ma'fuunə moodasəkə putə nga uudənaaku tē ənji nga Əntanfə. Kə baa ma'yanəki əsə, acii kə əgəvə hə ma'i rara'ə aa ədzəmə ənji nga Əntanfə.

Kədiinə putə nga Unisimasə

⁸ Acii ha'ə, makə dīi ci, masləkee əndə nga Aləmasiihu nə nyi, ka mbeenə nə nyi ka banə ka hə yadə ŋgwalənə tē sətə dəbēe ha da. ⁹ Amma, putə nga uudənə ahadaamə, taku kaa nya kədii tē hə də kədii kədii. Nyi Bulusə, masara, ca naahə. Wiinə əsə, əndə furəŋŋina nə nyi putə nga Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Wanyinə ka kədiinə aciiku ka madəbama nga uuzənaaki Unisimasə. Kə ndzaa nyi makə dīi a furəŋŋina, acii kə baarii nyi ka ci rəgwa nga vii goonŋa ka Aləmasiihu. ‡ ¹¹ Ma nga ŋukə, pooshi nafalaakii ka hə, amma, ma əndzə'i, tē'i nafalaakii kaŋŋwə, əntaa wata ka nyi.

¹² Wanyitsə kə ənyi ka sləkeenə ka ci aabiiku əndzə'i; moodəkəyaaki nə ci. ¹³ Kə mwai nyi kapaanə tē ci ganə abiiki kaa ca tsakə tē nyi ka madəba maku, waatoo agi ndzaanaaki ganə a furəŋŋina putə nga Njunyi Habara. ¹⁴ Amma paa nyi ka moonə nya kapaa tē ci yadə luuvənaaku, acii paa nyi ka moonə nya kavə tē hə tyasə kaa ha da ka nyi nga'aanə. Amma, wa ca ndzaanə nga luuvənə nga ədzəməku.

¹⁵ Mbu'u ci dīi, ma dzəginə nga Unisimasə abiiku nga uundzə saa'i, kaa ca kavə tē ci ka vii goonŋa ka Yeesu, ca ənə ka ndzaanə abiiku nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁶ Ma əndzə'i, əntaa wata mava nə ci; kə palee ci ka mava, acii ndzəkəŋunə nə ci putə nga Aləmasiihu. Sə nga uudənə nə ci ka nyi ka shaŋə. Sakwa ka ha, ətsə ndzaa ci ka mavaaku da ndzəkəŋunə putə nga Slandana.

¹⁷ Acii ha'ə, maa kə ŋgirə hə tē nyi ka kadəŋŋinaaku, luuwə tē ci makə sətə cii kwa luu tē nyi. ¹⁸ Maa kə shi ca bəzee ka səkəku taa ka ŋgutə rəgwa patə, taa dəmənəaku nəndə aciikii, tē nyi cii kwa nə'u. ¹⁹ Nyi Bulusə ca naahə ənə də ciinəki oo'i, nyi Bulusə, ka ənəpaaginə nə nyi ka hə saaku. Amma buurətə oo'i, daciiki upaa hə luupaanə. Patə da ha'ə paa nyi ka wəbənə agyanəkii. ²⁰ Tuutətə'ə ndzəkəŋunə, uufagi səkəki putə nga Slandana. Əgəvə ma'i rara'ə aa ədzəməki putə nga Aləmasiihu.

²¹ Kə shii nyi, ka d'atənə nə hə makə sənə cii kya naahə ka hə. Kə shii nyi maa, ka d'atənə nə hə palee ka ətsa. ²² Agi kədiinə nə nyi aciiku əsə, kaa ha kapaa ka nyi kuva, acii agi kanə nə nyi na oo'i, ka luunə nə Əntanfə də'wa goonə, ca ənəpaagi də nyi aabii unə.

Tsakə nəhəpaanə

²³ Yoo, ma Əpafərasə, guva-furəŋŋinaaku putə nga Yeesu Aləmasiihu, kə nəhəpaa ci tē hə. § ²⁴ Ha'ə əsə nə guvii-slənəaki, waatoo Marəkusə da Arisətarəkusə da Dimasə da Luka, agi nəhəpaanə nə tii tē hə. *

²⁵ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə.

* **1:1** 1 Timooti: 1 Koor. 4.17. † **1:2** 2 Rooma 16.5; Arəkipusə: Kwal. 4.17. **1:4** 4 Rooma 1.8. **1:5** 5 1 Tees. 3.6. **1:6** 6 Fil. 1.9; Kwal. 1.9-10. **1:7** 7 Rooma 12.10; 2 Koor. 7.4; Ibr. 13.1. **1:8** 8-20 1 Tim. 6.1-2. **1:9** 9 Filim. 1; Af. 3.1. ‡ **1:10** 10 Unisimasə: Kwal. 4.9; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2. **1:13** 13 Fil. 2.30. **1:14** 14 2 Koor. 9.7; 1 Piita 5.2. **1:16** 16 1 Koor. 7.22; 1 Tim. 6.2. **1:19** 19 1 Koor. 16.21. § **1:23** 23 Əpafərasə: Kwal. 4.12. * **1:24** 24 Marəkusə: Slənə 12.12; 2 Tim. 4.11; Arisətarəka: Kwal. 4.10; Dimasə da Luka: Kwal. 4.14.

Ləkaləkətətə nyaahə ənji ka ənji Ibëraaniya

Wabənə nga Əntanjə ka ənji shiŋkinə da ma Uzənaakii

¹ Ma nga ŋukə ŋukə, kə waabi Əntanjə ka dzədzəshi'inaamə ka rəgwanyinə kama kama da ma anabinyinə. ² Amma ma agi zamanənə ŋga muudina, kə wabi ci kaamə da ma uzənaakii. Tə ci ta'i ci kaa patənə ŋga uushi'inə a ndzaanə aciikii. Daciikii əsə tagii Əntanjə duuniya. * ³ Dashikii neenə ənji ka ŋgeerənə ŋga duunuunə ŋga Əntanjə. Ma ca, ndilə ndilə nə ci makə sətə dīi Əntanjə. Tə'i ŋgeerənə ka wabənaakii, ci kavə tə patənə ŋga duuniya ka dzənə aakəŋwa də wabənəkii. Makə uugi ci wunəgi rəgwə ŋga tifyagi 'waslyakəənə ŋga patənə ŋga ənji shiŋkinə, kə ŋgirə ci aadəgyə, ca dzə ka ndzaanə dasə daciizəma Əntanjə Ŋwanjwa agyanə meeminə patə. †

*Duunuunə ŋga *Uzənə ŋga Əntanjə*

⁴ Ma Uzənə ŋga Əntanjə, kə kavə Dii tə ci kaa ca palee ka malaa'ikanyinə, makə sətə palee ləmətə ikə ci ka ci ka natii də məghərəvənə. ⁵ Aciə əntaa ka malaa'ika shi Əntanjə a bii oo'i,

“Uzənaaki nə hə, daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.”

Ha'ə əsə, paa ci sha bii ka malaa'ika,

“Duu nə nyi, uzənaaki nə hə.”

⁶ Amma ma ka saa'itə Əntanjə kədəhə ka sləkeenə ka mukajaakii aasəkə duuniya, kə bii ci, əŋki ci,

“Wa patənə ŋga malaa'ikanyinə ŋga Əntanjə a paslə tə ci.”

⁷ Ma malaa'ikanyinə əsə, kə wabi Əntanjə agyanətii oo'i, ka kavənə nə ci tə malaa'ikanyinaakii kaa təya slənə ka ci, təya ndzaanə makə məda. Ca kavə tə tii əsə təya ndzaanə makə gana ŋga gunə. ⁸ Amma ma uzənaakii, kə bii ci ka ci, əŋki ci, “Ya'ə Əntanjə, ma ŋwanjuunaaku,

ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə nə ci.

Də goonjgaanə cii kwa da ŋwanjuunaaku.

⁹ Kə kadəesəkə ka hə nə sətə da goonjga agikii.

Ma sətə pooshi goonjga agikii əsə, kə šiipaa ka hə səka.

Ci dīi ta'i Əntanjəwaaku tə hə,

waatoo Əntanjə rəŋwə dyanə,

kaa ha ndzaa da duunuunə da moodasəkə

palee ka patənə ŋga guvii-slənaaku.”

¹⁰ Kə wabi Əntanjə ka ci əsə, əŋki ci,

“Slandana, hə tagii duuniya daga ka 'watəginə,

də ciinəkə saaku dīi hə səkəntanjə.

¹¹ Patənə ŋga uushi'iitsa, ka uudəginə,

amma ma hə, ma'ə hə.

Ka iirəginə nə tii makə sətə ci kəjeerənə a iirəgi.

¹² Ka fuudəginə nə hə tə tii,

makə sətə ci ənjə a fuudə baləwa.

Ka zə'uginə nə tii makə sətə ci kəjeerənə a zə'ugi.

Amma ma hə, ca'ə ndəŋwə ndəŋwə nə hə.

Pooshi muudinə ŋga əpinaaku əsə.”

¹³ Əntaa ka malaa'ika shi Əntanjə a bii, “Ndzaanə gadəvə da ciizəmaki, see madə kavə nyi tə hə kaa ha jaala agyanə ənji daawaanaaku.” ¹⁴ I wu sarə nə malaa'ikanyina? Ma təya, ma'yanyinə nə tii ətə ca slənə ka Əntanjə. Tə tii cii kəya sləkə ka tsakənə tə ənjitə ca upaa luupaanə.

2

Habara ŋga maduunə luupənə

* **1:2** 1.2 Uzənaakii: 5.8; daciikii tagii ci: Yooh. 1.2; Kwal. 1.16; Ibər. 11.3. † **1:3** 1.3 2 Koor. 4.4; Kwal. 1.15; da ciizəma Əntanjə: 8.1. **1:4** 1.4 Af. 1.21; Fil. 2.9. **1:5** 1.5 Jab. 2.7; 2 Sam. 7.14; Mat. 3.17; Slənə 13.33; Ibər. 5.5. **1:6** 1.6 Jab. 89.28; 97.7. **1:7** 1.7 Jab. 104.4. **1:8** 1.8-9 Jab. 45.7-8. **1:10** 1.10-12 Jab. 102.26-28. **1:13** 1.13 8.1; Jab. 110.1. **1:14** 1.14 Jab. 34.8; 91.11.

¹ Acii ha'ë dñi ëna, ñgërëtaamë hanjala gaamë ñga'ë agyanë habaratë fii amë. Acii madä pooshi amë kavë hanjala gaamë agyanëkii, ka ñuslëginë naamë agyanë ñnyri rëgwä. ² Ma habaratë fii dzëdzëshi'inaamë da ma malaa'ikanyinë, goonga. Ma ëndëtë tanjëgi habarakii ësä, kë upaa ci dzälënë ëtë dëbëe ka ci. ³ Madä ha'ë, ya amë ënë fii habara agyanë maduunë luupaanë ñga ëntañfwa, madä kë bwasee amë ka luupaatsa, iitë dñi mbee naamë ka mbërdëne acii gëñwana? Acii Slandanë ci saakii 'watëgi wabënë ka ënji agyanë habaratsa. Ma ënjitë fii të ci ësä, tii baarëgi kaamë pañgëranjë të goongaanëkii. ⁴ Saa'ikii rëñwë ha'ë tsakëwë ëntañfë naakii seedawanyinë aagyanë natii dë d'adä së ñga hurëshishinyinë lanjë ka baariinë oo'i, ha'ë tanyi. Ca vii ka ënji baawëdä ñga d'adä uushi'inë kama kama d'acii Malaaba Ma'yanaakii, makë sëtë kafeesëkë ka ci.

Ëndëtë ca kërë taamë ka upaa luupaanë

⁵ Ëntaa të malaa'ikanyinë kavë ëntañfë kaa tëya ndzaanë ka meeminë agyanë duuniyatë na shi, waatoo duuniyatë caama wabë agyanëkii. ⁶ Amma të'i ëndë'i ha asëkë malaaba lëkalëkatë ëtë wabi agyanë ëndë shiñkinë, ëñki ci,

"Mi sanjë në ëndë shiñkinë bahë ha buurëtë të ca?
Wu sanjë në ci bahë shinaaku ka tsakënë të ca?"

⁷ Kë kavë hë të ci kaa malaa'ikanyinë a palee ka ci ñga uundzë saa'i,

ha vii ka ci duunuunë da ñgeerënë.

⁸ Ha kavë të ci kaa ca d'ä ñwanjuunë agyanë patënë ñga uushi'inë."

Ma nyaahë ënji oo'i, "Kë kavë ëntañfë të ëndë kaa ca d'ä ñwanjuunë agyanë patënë ñga uushi'inë," ëtsë ca baarii oo'i, pooshi sëkii paa ci ka d'ä ñwanjuunë agyanëkii. Amma ma agi saa'ina, kë shii amë pooshi ëndë shiñkinë agi d'ä ñwanjuunë agyanë patënë ñga uushi'inë zëku'i. ⁹ Amma neemë ka Yeesu ëndzë'i. Ci ca d'ä ñwanjuunë agyanë patënë ñga uushi'inë. Kë shi ëntañfë a hëëtëpaa të ci, malaa'ikanyinë a palee ka ci ka uundzë saa'i. Ma dñi ha'ë, kaa ca shii ëntënë ka putë ñga ënji shiñkinë dagi pwapoonë ñga ëntañfë ka tii. Acii ha'ë, putë ñga cibënaakii da ëntënaakii vii ëntañfë ka ci ñwanjuunë da duunuunë.

¹⁰ ëntañfë tagii patënë ñga uushi'inë ka ci saakii. Ñga'ë makë kavë ci të Yeesu kaa ca ndzaanë ka mambu'ukii dagi sa cibëakii, kaa manjeevënaakii a ndzaanë lanjë, tëya ndzaanë agi duunuunaakii ësä. Acii Yeesu kirë të tii kaa tëya shii upaa luupaanë.

¹¹ Ma Yeesu tii da ënjitë laabagi ci të tii, ka ndzaanë në tii ka dënë rëñwë. Ci dñi, pooshi Yeesu ayii ka 'wanë të tii ndzëkëñjushi'inëkii. ¹² Kë bii ci ka ëntañfë, ëñki ci,

"Ka wabënë në nyi ka ndzëkëñjushi'inëki agyanë lëmëku. Ka dëlanë në nyi dë hë ahadatii."

¹³ Kë bii ci ësä, "Ma nya, ka gi'inë në nyi të ëntañfë." Ca ba ësä, "Wanyinë da manjeeviitë ba'avë ëntañfë aaciiki."

¹⁴ Makë dñi ci, ma manjeeviita, ënji shiñkinë në tii patë, acii ha'ë, ma Yeesu, ëndë shiñkinë pwayi ënji të ci makë natii kaa ca shii ëntënë. Dagi ëntënaakii zamagi ci dë ñgeerënë ñga *Seetanë, makë dñi ci ma Seetanë, të'i ci da ñgeerënë agyanë wa. * ¹⁵ Dë ha'ë mbee ci ka luupaanë të patënë ñga ënjitë ndzaanë ka maviinë ñga Seetanë daga ka poonë të tii, magwalëkii acii wa. ¹⁶ Acii ha'ë, pañgëranjë në ëtsë oo'i, ëntaa të malaa'ikanyinë shi ci ka tsakënë, amma të jijinyinë ñga Ibërahiima shi ci ka tsakënë.

¹⁷ Acii ha'ë, tyasë see makë ndzaa ci makë ñga ndzëkëñjushi'inëkii taa ka ñgutë rëgwä patë, kaa ca shii ndzaanë ka maduunë *limanë, ëndë nöhë tëgunuunatii, ëndë slënë dë ëdzëmë rëñwë ka ëntañfë. Ma ndzaa ci ka maduunë limanë, kaa ca ëntë ka putë ñga ënja, ëntañfë a tifyagi 'waslyakëñnatii dagi ëntënaakii. ¹⁸ Makë dñi ci kë cibë ci, kë upaa tëbënë të ci ësä, aseë ma ënjitë ca ënjë a tëbë të tii, kë mbee ci ka tsakënë të tii.

3

Kë palee Yeesu ka Muusa

2:1 2.1-3 6.4-6. **2:2** 2.2 Slënë 7.38,53; Gal. 3.19. **2:3** 2.3 10.29; 12.25. **2:4** 2.4 Yooh. 2.11; Slënë 2.22; 1 Koor. 12.4-11; 2 Koor. 12.12. **2:6** 2.6-8 Jab. 8.5-7. **2:8** 2.8 1 Koor. 15.27. **2:9** 2.9 Fil. 2.8-9. **2:10** 2.10 1 Koor. 8.6; 12.2; Slënë 3.15. **2:11** 2.11 Mat. 25.40; 12.50; Yooh. 20.17. **2:12** 2.12 Jab. 22.23. **2:13** 2.13 Isaa. 8.17-18. * **2:14** 2.14 2.17; Yooh. 1.14; Seetanë: Yooh. 8.44; 12.31; 1 Yooh. 3.8; Sëniinë 12.10. **2:15** 2.15 Rooma 8.21. **2:16** 2.16 Isaa. 41.8-9. **2:17** 2.17 4.14; 5.2; Fil. 2.7; 1 Yooh. 2.2. **2:18** 2.18 4.15; Mat. 4.1-11.

¹ Ndžəkəŋuŋuŋi'inəki ətə 'wii Əntanjə tuunə noonə koonə ndzaanə ka ənjaakii, huurətəmə tə Yeesu. Ma ca, masləkee əndə nə ci, kə shi ci ka ndzaanə ka maɗuunə *limanə ŋga goonŋaanə caama baaba. ² Ma ca, kə ta'i Əntanjə tə ci kaa ca ɗa slənaakii. Kə luuvə ci əsə tə patənə ŋga sətə bii Əntanjə ka ci, makə sətə shi Muusa a luuvə patənə ŋga sətə bii Əntanjə ka ci, ca slənə ahada əŋji *yi ŋga Əntanjə. ³ Amma kə dəbēe əŋjə a vii ɗuunuunə ka Yeesu palee ka Muusa, makə sətə ci əŋjə a vii ɗuunuunə ka əndətə ghənyi ya palee ka yikii. ⁴ Taa ŋgutə yi patə, tə'i əndətə ghənyi. Amma Əntanjə ghənyi patənə ŋga uushi'inə.

⁵ Ma Muusa, əndətə slənyi də goonŋa asəkə yi ŋga Əntanjə nə ci. Slənaakii baarii ka əŋji tə sətə ci Əntanjə a ba aakəŋwa. ⁶ Amma ma Aləmasiihu, uuzətə yi ŋga Əntanjə nə ci, əndə luu aya əsə. Ci ca ɗa ŋwanjuunə asəkə yi ŋga Əntanjə. Amə nə yaakii, amma see a kəŋaamə ndihə ndihə, ama ka naamə dəŋə ka muudinə. *

Əpisəkətə nə Əntanjə a vii ka ənjaakii

⁷ Acii ha'ə, makə sətə bii Malaaba Ma'yanə,

"Ma ənshinə, mada kə fii unə uurakii,

⁸ fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə, makə sətə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi

saa'itə tii agi bilinə,

waatoo, saa'itə kaaree tii ka *ŋwanjuunə ŋga Əntanjə,

təya təbə tə ci əsə.

⁹ Əŋki Əntanjə, 'Ma agi bilinə,

kə ti bə dzədzəshi'inuunə tə nyi,

dagyanə tii kə nee ka slənaaki agi fəzə ənfwadə pu'unə.

¹⁰ Acii ha'ə, kə bəzhi səkəki aashi əŋjita,

əŋki nyi, kə zii tii, kə təkuree tii ka shii rəgwaaki.

¹¹ Də ha'ə, bəzhi səkəki aashitii, nya jidə, əŋki nyi,

paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii

kaa təya əpisəkə davə! "

¹² Ndžəkəŋuŋuŋi'inəkya, nəhəmə noonə nə accii ga əndə'i əndə a shigi ahadoonə ətə dīi rəgwaakii bwayakii, waatoo, paa ci gi'i tə Əntanjə, wata ca ŋusləgi a rəgwa Əntanjə əndə vii əpinə. ¹³ Amma ma səndə ɗanuunə, tsakəmashinə uusəra patə, accii ga taa mi a kavə tuunə ka slənə 'waslyakəənə, ədzəmuunə a huurəgi. Dəmə aakəŋwa də tsakəshinə ha'ə, mada ma'ə saa'itə ci əŋjə a 'wa 'ənshinə! ¹⁴ Acii ma amə, mada kə ndzaa amə ndihə ndihə agi uushi'iitə 'watəgyaamə vii goonŋa agyanəkii daga ka 'watəginə ca'ə ka muudinə, kə ndzaa ci ətsa, uushi rəŋwə naamə da i Aləmasiihu.

¹⁵ Kə ndzaa ci makə sətə bii malaaba ləkaləkətə oo'i,

"Ma ənshinə, mada kə fii unə uura ŋga Əntanjə,

fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə

makə sətə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi,

saa'itə kaaree tii ka ŋwanjuunə ŋga Əntanjə."

¹⁶ I wu saŋə sha fii uura ŋga Əntanjə, təya kaaree ka ŋwanjuunaakəya? Əntaa patənə

ŋga əŋjitə ŋgiragi Muusa tə tii anə hanyinə ŋga Misəra kwa? ¹⁷ Aashi i wu saŋə

bəzhi səkə ŋga Əntanjə fəzə ənfwadə pu'una? Əntaa aashi əŋjitə dīi 'waslyakəənə,

təya kwaalagi, təya mətəgi agi bilinə kwa? ¹⁸ Ya saa'itə ji'i Əntanjə oo'i, paa tii ka

mbu'unə aanə hanyiitə vii ci ka tii, paa tii ka əpi səkə davə əsə, agyanə i wu saŋə wabi

ci ha'a? Tii nə əŋjitə pooshi tii fii wabənaakii. ¹⁹ Yoo, kə nee amə dīi kə təkuree tii ka

mbu'unə aanə hanyinəkii accii paa tii vii goonŋa ka Əntanjə.

4

¹ Ma aləkawalətə dīi Əntanjə ka əŋji kaa təya upaa əpisəka, ma'ə ca'ə əndə'i. Acii ha'ə, nəhaamə naamə na, accii ga əndə'i əndə ahadoonə a təkuree ka mbu'unə aadəvə putə ŋga 'waslyakəənaakii. ² Kə fii amə ŋunyi habara ŋga Əntanjə makə sətə shi dzədzəshi'inaamə a fii agi bilinə. Ma təya, kə fii tii, amma pooshi nafii tə tii, accii, ma saa'itə fii tii, pooshi tii liwə də vii goonŋa. ³ Ma amə ənə vii goonŋa, kə mbu'yaamə ka ha ŋga əpisəkəkii. Amma ma təya, pooshi tii mbu'i, makə sətə bii ci, "Kə bəzhi səkəki, nya jidə, əŋki nyi, ma təya, paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii

kaa tÿya ðpisøkë davë.”

Taa ngahi wabi ci ha'ë, patë da ha'ë tÿi ðpisëka, acii ndzanënë ka saa'itë tagii ci duuniya uugi ci slënaakii patë. ⁴Tÿi ëndë'i ha asøkë malafa lëkalëkatë wabi ci agyanë mädëfënë nga uusëra, ënki ci, “Kë ðpi ðntanjfë søkë ka mädëfënë nga uusëra makë uugi slënaakii.”

⁵Asøkë hatsë ha'ë ësë, kë nyaahë ënji oo'i, “Paa tii ka mbu'unë aanë hanyiitë vii nyi ka tii kaa tÿya ðpisøkë davë.”

⁶Ma ënjitë 'watëgi fa nnyyi habara, paa tii vii goongga. Acii ha'ë, paa tii mbu'i aadëvë. Amma ca'ë ëndzë'i, ma'ë rëgwä mawunëkii kaa hara ënjë a mbu'u aadëvë. ⁷Putë nga ësë ha'ë, fëzënyinë lanë daba'a ësë, ðntanjfë a la ëndë'i uusëra ëtë ci ënjë a 'wa, 'Ënshinë.' Kë wabi ðntanjfë da ma *Dawuda, kë bii ci wabëtsë uugiinë naahëtënë koonë, ëtë bii ci, “Ma ënshinë, mada kë fii unë uura nga ðntanjfë, fatëmë të ci, goona huurëgi ëdzëmuunë.”

⁸Maci daga nukë nukë kirë Jasëwa të dzëdzëshi'inaamë, tÿya mbu'u ka hatë dïi ðntanjfë davë, tÿya ðpisøkë da ci, kada pooshi ðntanjfë gi aakënjwa dë la ëndë'i uusëra.

⁹Dë ha'ë shii amë oo'i, ma uusëratë dëkëpaa ðntanjfë ka ënjaakii nga ðpisëka, ma'ë ca'ë ëndzë'i, makë sëtë ðpi ci søkë naakii ka mädëfënë nga uusëra. ¹⁰Acii taa wu patë liwë ðpisøkëtë dïi ðntanjfë alëkawalëkii nga viinë, kë uugi slënaakii, kë ðpi ci søkë ësë, makë sëtë ðpi ðntanjfë naakii. ¹¹Acii ha'ë, ma amë, d'aamë gazhi'waanë nga dëmënë ka ha nga ðpisøkëtsa, acii ga taa wu ahadaamë a tükurë ka dëmënë, makë sëtë tükurë dzëdzëshi'inaamë, acii tsarë nga ghatë vii goonggatsa.

¹²Acii, ma wabënë nga ðntanjfë, da i ëpinë në ci, kwatsë kwatsë në ci ësë. Hidamë hidamë në makii palee ka ngila purëjanë ëtë ca idë kyakya'ë rëgwä. Agi dëmëgërënë në ci wëdikë aasøkë ëdzëmë ëndë ca'ë ka hatë dïi mëgunënë ca mbu'u aagi mbwasama. Agi baarëginë në ci paŋgërənë të sëtë ci ëndë a hiima a ëdzëmëkii da sëtë cii këya d'a aniya nga d'anë. ¹³Ma ðntanjfë, pooshi uushi ëtë tagii ci bahë umbëgi agyanë ginëkii. Paŋgërənë paŋgërənë në patënë nga uushi'inë akënjwaciikii. Ka ci naama baaba patënë nga slënë gaamë.

Maduunë limanë në Yeësu

¹⁴Makë dïi ci tÿi amë da maduunë limanë ëtë ndërëgi dzakë dagi səkëntanjfë aadëgyë, waatoo, Yeësu *Uuzënë nga ðntanjfë, acii ha'ë, kësëtaamë tënë tënë të vii goonggaanë caama baaba. * ¹⁵Acii ma maduunë limanë gaamë, ëntaa ëtë pooshi ka nöhë tëgunuunë gaamë. Mada kë palee uushi ka ngeerii amë, agi nöhënë në ci tëgunuunë gaamë. Ma ca, kë upaa tëbënyinë kama kama të ci weewee makë ëtë upaa taamë, amma pooshi ci dïi 'waslyakëənë. ¹⁶Acii ha'ë, ngërëgyaamë ngwalënë, ama ëntsahë aabii njwanja ëndë d'a pwapoonë, kaa ca nöhë tëgunuunë gaamë, ama upaa pwapoonë ka tsakënë daamë ka saa'itë caama moo.

5

¹Taa ngutë maduunë *limanë patë, agi ënjaakii ci ënjë a dëkë të ci, ca slënë ka ðntanjfë ka madëba matii, kaa ca d'a sataka ka ðntanjfë ka tifyagi dë 'waslyakëənë.

²Makë dïi ci tÿi uushi'inë lanë ëtë ca palee ka ngeeriikii, taa ënjitë pooshi ka slënëtë uushi dë rëgwakii, da ënji ghatë shiinë, ka mbeënë në ci ka kërëtënë të tii.

³Putë nga uushi'iitë lanë ca palee ka ngeeriikii, tyasë see a d'a ci sataka ka putë nga 'waslyakëənaakii makë sëtë cii këya d'a ka putë nga 'waslyakëənë nga ënja. ⁴Pooshi ëndë ca d'uunëtë naakii në kaa ca ndzaanë ka maduunë limanë, madaamë ðntanjfë 'wii të ci, makë sëtë shi ðntanjfë a 'wii të *Haruna kaa ca ndzaanë ka maduunë limanë.

*

⁵Ha'ë në Alëmasiihu ësë. ðntaa ci saakii d'uunëtë naakii në kaa ca ndzaanë ka maduunë limanë. Amma ma ðndëtë ta'i të ci, ci në ðndëtë bii ka ci,

“Uuzënaaki në hë, daga ënshinë kë ndzaa nyi ka Duu.”

⁶Makë sëtë bii ci ka ëndë'i ha asøkë lëkalëkatë ësë,

“Limanë në hë ka ca'ë ndënjwë ndënjwë.

Dërëpë nga Malëkisadakë n'ünëku.”

4:4 4.4 'Wat. 2.2. 4:5 4.5 3.11. 4:7 4.7 3.7-8. 4:8 4.8 Dzek. 31.7; Jasë. 22.4. 4:10 4.10 4.4. 4:12 4.12 Isaa. 49.2; 55.11; Irim. 17.10; Yooh. 12.48; Af. 6.17; 1 Piita 1.23; Sëniinë 1.16. * 4:14 4.14 5.8; 8.1; maduunë limanë: 2.17-18; 3.1; 5.1,4-6; 7.24-28; 8.3; 9.7.11. 4:15 4.15 2.18; 5.2; 7.26; 9.12; 1 Yooh. 3.5. 4:16 4.16 10.19. 5:1 5.1 4.14. 5:2 5.2 2.17-18; 4.15; 7.28. 5:3 5.3 7.27; 9.7; Leew. 9.7; 16.6,15. * 5:4 5.4 Haruna: Shig. 28.1. 5:5 5.5 1.5. 5:6 5.6 Jab. 110.4; Ibër. 6.20.

7 Ma saa'itë Yeesu asøkë duuniya, kë ðii ci dë'wanyinë, ca këdii dë ngeerënë, ca madëe ka uurakii da kiinë agikii ka ðntañfë øtë da baawëda nnga luupaanë të ci acii øntënë. Kë fii ðntañfë dë'waakii acii kë ngwali ci të ðntañfë. ⁸ Taa nngahi *Uuzënë nnga ðntañfë në ci, amma dagi cibëtë sii ci jigunyi ci fanë të ðntañfë. ⁹ Makë uudëpaa ðntañfë slënaakii ashikii, kë ndzaa ci ka rëgwa nnga luupaanë të patënë nnga ønji ka ca'ë ndërnwë ndërnwë, waatoo, ønjitë fii të ci. ¹⁰ Acii kë kavë ðntañfë të ci ka mad'uunë limanë, ca në'u dërëpë nnga Malëkisadakë.

Wabënë agyanë bwaseenë ka rëgwa nnga ðntañfë

¹¹ Ma agyanë Malëkisadakë, të'i uushi'inë nnga baabanë koonë lanë, amma ka ðfanë keenë dzawë në batënë koonë, acii pooshi unë ma'ë agi paaratëgi dë wabënë pii pii. ¹² Acii taa nngahi maliminë dëbee una ndzaanë nnga øna, amma patë da ha'ë see a ønë ønji ka dzëgunëtë koonë të tøkërnwatë wabënë nnga rëgwa nnga ðntañfë. Ca'ë øndzë'i 'wanë sanuunë ka madëbama nnga ðafëna. ¹³ Taa wu patë øtë ma'ë ka sa 'wanë, ma'ë ci uuzënë a ba'ë. Ma tsarë nnga øndëtë, ma'ë ci mashiimë taarapaanë ahada bwayakii da nnyikii. ¹⁴ Amma ma øndëtë pooshi ma'ë ka sa 'wanë, see ðafëna cii këya adë, mata në øtsa. Ci në øndëtë uugi dzëgunë taarapaanë ahada bwayakii da nnyikii.

6

¹ Acii ha'ë, dzaamë aakërnwa dë slënë uushi'inë nnga matanënyinë, gaama ndzëhënëenë ka tøkërnwatë dzëgunënë agyanë rëgwa nnga Alëmasiihu. Waatoo, gaama ndzëhënëenë ka dzëgunënë ka ønji, wa tëya bwasee ka slënë uushi'itë ca kërë të tii ka øntënë, da wa tëya vii goonnga ka ðntañfë. ² Ha'ë øsë, gaama ndzëhënëenë ka dzëgunënë ka ønji agyanë yiië* bapëtisëma, da agyanë kavë ciinë agyanë ønda, da agyanë madënë nnga mamøtë ønja, da agyanë gërnwanë uusera nnga muudinë. ³ Amma, ma ðanaamë, dzaamë aakërnwa dë dzëgunë uushi'inë nnga matanënyinë, madä kë luuvë ðntañfë. ⁴ Acii ma ønjitë nëe ka goongaanë nnga ðntañfë, tëya upaa barëkaanaakii, tëya upaa Malaaba Ma'yanë, ⁵ waatoo, ønjitë tëtëtë ndikë ndikënë nnga wabënë nnga ðntañfë da baawëda nnga nwanjuunaakii øtë na shi, ⁶ ma tsarë nnga ønjitë, madä kë nruslëgi tii, tëya vii ba'ë ka ðntañfë, pooshi sækii ca ønyatë dë tii aaba'ë bahë tëya baanë ka ci. Acii kë ønyii tii ka gwa'avënë të Uuzënë nnga ðntañfë aashi ønfwa. Dë ha'ë kavë tii ønji ka bërëpaanë të ci.

⁷ Buurëtaamë agyanë hanyinë ønë ci patënë nnga vënë ca ndzëmë anëkii anëkii, ca ifëgërë patë aagikii, së nnga zëma a gyaavagi nngaanga'ë agikii kaa ønjitë ca uuzä zëmëkii a nafagi. Ma hanyiitsa, ka ci ðavë ðntañfë barëkaanë. ⁸ Amma madä wata kuzhinyinë da dëhënyinë gyaavagi parëkë davë agi hanyinëkii, pooshi nafakii. Ka gëra naalanë nnga ðntañfë në hanyinëkii, gunë a øtsagi të ci hëhädë.

⁹ Kadashinyinë geena, taa nngahi kë wabiinë koonë ha'ë, kë shii inë weewee, ma unë, agi në'utënë nuunë makë sëtë dibe, koonä shii upaa luupaanë. ¹⁰ Ma ðntañfë, øndë goonnga në ci, pooshi slënë goonë ka zaanënë ka ci. Ha'ë øsë në uudëtësë cuuna uudë të hara ønji në'unë, kë cakuunë të tii agi lëmëkii. Kë shii ci agi dzënë nuunë aakërnwa dë tsakënë të tii. Pooshi ka zaanënë ka ci. ¹¹ Ma sëtë ciina moo, wa patënë goonë a ða gazhi'waanë ha'ë ca'ë ka muudinë, koonä shii upaa patënë nnga uushi'itë kii unë nuunë davë. ¹² Pooshi inë ka uudënë una ndzaanë ka manya'inë, amma, ma mooniinë, a në'uunë dërëpë nnga ønjitë vii goonnga, tëya së'watë, acii tii na upaa sëtë ðii ðntañfë alëkawalë nnga viinë.

Tantanyinë në alëkawalë nnga ðntañfë

¹³ Ma saa'itë ðii ðntañfë alëkawalë ka Ibërahiima, makë ðii ci pooshi øndë palee ka ci bahë jidënë dë lëmëkii, kë ji'i ci dë lëmëkii saakii. ¹⁴ Ønki ci ka ci, "Tantanyinë ka ðfanë në nyi ka hë barëkaanë, ha ta makë cingëra." ¹⁵ Ma Ibërahiima, kë kënjaanë ci ndihë ndihë, wata kë upaa ci sëtë ðii ðntañfë ka ci alëkawalëkii. ¹⁶ Ma ønjë a jidë, agi ngeerënë në tii lëmë nnga øndëtë palee ka tii, tëya jidëgi. Jidënë ca lagi gërnwanë nnga taa mi patë agi mabizhinëkii. ¹⁷ Acii ha'ë, ma ønjitë na upaa sëtë ðii ðntañfë

5:7 5.7 Mat. 26.36-46. † 5:8 5.8 1.2; 4.14; 6.4-6; 7.3,28; 10.29; Yooh. 1.34; fanë të ðntañfë: 4.15; Fil. 2.8. 5:9 5.9 7.27. 5:10 5.10 5.6; 6.20. 5:12 5.12-13 1 Koor. 3.2. 5:14 5.14 13.9; Rooma 16.19; 1 Koor. 14.20; Af. 4.14. 6:1 6.1 9.14. * 6:2 6.2 Yiië bapëtisëma taa alë'aada nnga laabagi shishinë ka baarë camënë nnga ønda akërnwacii ðntañfë. 6:2 6.2 Yooh. 3.25-26; Slënë 19.1-6. 6:4 6.4-6 2.1-3; 5.8; 10.26-29; 12.25; Mat. 12.31; 1 Yooh. 5.16. 6:8 6.8 Mat. 13.7,22. 6:10 6.10 10.32-34; 13.1; 1 Yooh. 4.7-12,19-21. 6:12 6.12 11.1-12; Luka 21.19. 6:13 6.13-14 'Wat. 22.16-17; Ibër. 11.12. 6:16 6.16 Shig. 22.10; Mat. 5.34; 23.16-22.

alëkawalë nja viinë ka tii, makë mwayi ci baariinë ka tii paŋgëranjë oo'i, paa ci na zë'u dë wabëne, see ca tsakëtëgi dë jida.

¹⁸ Ma alëkawalaakii da jidfaakii, pooshi ka zë'unë, pooshi ðntanjë ka jirakënë dë tii së. Ma amë ënë huyi ka ndzëjwë ndzëjwë aabiikii, ma uushi'iitë bëra'i, agi viinë në tii kaamë njeerënë ka shanjë a ëdzëmaamë, ama këjaanë ndihë ndihë agi kanëtë kii amë nja upaa uushi acii ðntanjë. ¹⁹ Uushi'iitë kii amë naamë davë kavë taamë ka dzënë gëjë agi ndzaanë gaamë, ama këjaanë ndihë. Putë nja kanëkii mbu'u naamë kura'ë aasëkë hatë malakii dë gwada, waatoo, malaaba ha nja ðntanjë. ²⁰ Ma hatsa, ci në hatë 'watëgi Yeësu dëmënë kaamë aadëvë ka madëbama gaamë. Acii ma ca, kë ndzaa ci ka maduunë limanë ka ca'ë ndëjwë ndëjwë. Dërëpë nja Malëkisadakë cii këya në'u. †

7

Malëkisadakë limanë nja ðntanjë

¹ Ma ëndëtë dë lëmëkii Malëkisadakë, nwanjwë nja vëranë nja Saliimë nji ci, limanë nja ðntanjë maduunëkii në ci së. Ma agi saa'ikii, Ibërahiima a ënya ka ha nja panë, hatë zamagi ci dë meeminë ënfwadë, kë gi Malëkisadakë ka gëjwayanë da ci a rëgwa, ca dfa ka ci barëkaanë. * ² Wata Ibërahiima a njeërë uushi'iitë fë'ya ci ka ha nja panë, ca tækëpaa kurëgë pu'u pu'u, ca njeërë kurëgë rëjwë rëjwë, ca vii ka ci. Ma lëmë Malëkisadakë, makë bana, nwanjwa ëndë goongga. Makë dë ci nwanjwë nja Saliimë† në ci, ci ca baarii oo'i nwanjutë ca kira ndzaanë agi jamënë në ci. ³ Ma ca, pooshi ënji shii të dë taa mëci taa dzëdzëshinëkii, pooshi ënji shii saa'itë pwayi ënji të ci taa saa'itë nja ëntënaakii së. Amma ma ci, makë nja *Uuzënë nja ðntanjë në ci, waatoo limanë nja ha'ë ndëjwë ndëjwë.

⁴ Buurëtëmë nja'ë të dëuunë nja Malëkisadakë. Kë njeërë dzëdzëshinënaamë Ibërahiima uushi'itë fë'ya ci agi panë patë, ca tækëpaa kurëgë pu'u pu'u, ca njeërë kurëgë rëjwë rëjwë, ca vii ka Malëkisadakë. ⁵ Wiitë boo, ma limanyitë agi slikerënë nja *Leewi, ka tii bii *bariya luu kurëgë rëjwë agi pu'u acii ënji *Iserayiila, taa ngahi tii maa, jijinyinë nja Ibërahiima në tii. ⁶ Amma ma Malëkisadakë, ëntaa ahada slikerënë nja Leewi në ci, amma patë da ha'ë ka ci vii Ibërahiima kurëgë rëjwë agi pu'u, ca dfa barëkaanë ka Ibërahiima, waatoo, ka ëndëtë dë ðntanjë ka ci alëkawala.

⁷ Kë shii amë paŋgëranjë oo'i, ma ëndëtë ca dfa barëkaanë, kë palee ci ka ëndëtë ca luu barëkaanëkii dë dëuunë. ⁸ Ma ënjitë ca luu kurëgë rëjwë agi pu'u, waatoo, jijinyinë nja Leewi, ënjitë mëkii në tii. Ma Malëkisadakë, makë sëtë bii malaaba lëkalëkate, pooshi ënji nëe ka waakii. Ka ci vii Ibërahiima kurëgë rëjwë agi pu'u. ⁹ Ma saa'itë vii Ibërahiima ka Malëkisadakë kurëgë rëjwë agi pu'u, ka banë naamë, Leewi dë naakii në maa, kë vii ci ka ci, taa ngahi ma nja ëna, jijinyinaakii ca luu kurëgë rëjwë agi pu'u acii ënja. ¹⁰ Ma bii amë oo'i, kë vii Leewi ka ci kurëgë rëjwë agi pu'u, acii ma Leewi, rëjwë në ci agi jijinyinë nja Ibërahiima.

¹¹ Ma saa'itë vii ðntanjë bariya ka ënji Iserayiila, waatoo saa'itë slikerënë nja Leewi a dfa limanë, pooshi mbu'i ka sëtë mwayi ðntanjë. Maci ma fii unë kë mbu'i, kadfa pooshi nafa nja kira ëndë'i limanë ëtë nyi'u dërëpë nja Malëkisadakë, ca bwasee ka nja *Haruna uuzënë nja Leewi. ¹² Madfa kë zhi'i dfa limanë aagyanë ëndë'i slikerënë, tyasë ka zhi'unë në bariya së. ¹³ Acii ma Slandanaamë ënë ciina wabë uushi'iitë agyanëkii, agi ëndë'i slikerënë pamë shigi ci. Ma agi slikerëtsa, pooshi agitii sha dë limanë taa dfa slënë anë ha nja dfa sataka. ¹⁴ Ma Slandanaamë, paŋgëranjë a babara oo'i, agi slikerënë nja Yahuda shigi ci. Amma ma saa'itë wabi Muusa agyanë limanyinë, paa ci 'wapaa slikerënë nja Yahuda.

*Ëndë'i *limanë makë Malëkisadakë*

¹⁵ Ma sëtësa, kë cakë shiginë paŋgëranjë aa babara oo'i, kë shigi ëndë'i limanë makë Malëkisadakë. ¹⁶ Ma ndzaanaakii ka limanë, ëntaa dagi bariya nja ëndë shinjkinë, amma dagi njeerënë nja ëpinë ëtë nja ca'ë ndëjwë ndëjwë ndzaa ci ka limanë. ¹⁷ Makë sëtë nyaahë ënji asëkë malaaba lëkalëkate oo'i, "Limanë në hë ka ca'ë ndëjwë ndëjwë. Dërëpë nja Malëkisadakë në'unëku." ¹⁸ Ma iirë bariyatë vii ðntanjë ka ënja, kë njeërë ci, ca uulagi, acii pooshi njeerënë davë, pooshi ka luupaa ënja. ¹⁹ Ma iirë bariyata, pooshi njeerënë davë bahë kavë ënji shinjkinë ka ndzaanë mambu'ukii agi

6:18 6.18 Baan. 23.19. 6:19 6.19 3.6; Rooma 5.5; Ibër. 9.3. † 6:20 6.20 4.14; Malëkisadakë: Jab. 110.4; Ibër. 5.6.10; 7.1-4. * 7:1 7.1 Malëkisadakë: 'Wat. 14.17-20; Ibër. 5.6. † 7:2 7.2 Ma Saliimë, ëndë'i lëmë nja Urusaliima nja nje, makë bana, 'Ndzaanë agi jamënë' dë uura Ibëraaniya. 7:5 7.5 Baan. 18.21. 7:14 7.14 'Wat. 49.10; Mat. 2.6; Slënë 13.23; Sëniinë 5.5. 7:17 7.17 5.6.

slënatii. Kë kira Æntanfë matahu uushi ëtë caama ka në davë, kaama shii æntsahënë këdëhë aabiikii.

²⁰ Dagi jicfënë dïi Æntanfë ha'ë. Ma saa'itë kii ënji të slikerënë nga Leewi ka limanyinë, æntaa dë jida. ²¹ Amma ma Yeesu, ma saa'itë kii Æntanfë të ci ka limanë, kë bii ci ka ci, ënki ci,

“Ma nyi Slandana, kë ji'i nyi,
paa nyi ka ënë dë ma ësë.

Limanë në hë ka ca'ë ndëhwë ndëhwë.”

²² Ætsë ha'ë baarii kaamë oo'i, ma Yeesu, nga matahu alëkawala ndzaa ci ka ëndë rëgwa.

²³ Ma limanyiitë nga njukë, lanë nji tii, acii kë nji wa nggëerëgi të tii anë limaanë.

²⁴ Amma ma Yeesu, ma limaanaakii, pooshi ka dzëginë anëkii, acii kë ndzaa ci da i ëpinë ka ca'ë ndëhwë ndëhwë. ²⁵ Acii ha'ë, të'i ci da nggëerënë taa guci patë nga luupaa të patënë nga ënjitë ca shi aabii Æntanfë daciikii, acii të'i ci da ëpinë nga ha'ë ndëhwë ndëhwë, ca dfa dë'wa ka putatii.

²⁶ Ma Yeesu, ci në maduunë limaatë caama moo. Malaabakii në ci, pooshi së nga idëpaanë ashikii, tsanë në ci agi ma'waslyakë ënja, ca ndërëvë dzakë dagyanë sækëntanfë. ²⁷ Ma ca, rëhwë dyanë dïi ci sataka, waatoo, ëtë vigi ci naakii në, ca d'agi dë sataka ka putë nga 'waslyakëonë nga ënja, paa ci dïi makë nga hara limanyiitë ca dfa sataka uusera patë. Ma tëya, agi d'anë në tii sataka ka natii 'waslyakëonë zëku'i taabu'u d'anë tii ka 'waslyakëonë nga hara ënja. ²⁸ Ma bariya nga Muusa, kë kii ci madiigërë limanyinë taa ngahi të'i uushi'inë lanë ëtë ca palee ka nggëeritii. Amma, ma dfa alëkawalë nga Æntanfë dë jida, daaba'ë bariya dïi ci. Ci kavë të Uzënaakii. Ma ca, mambu'ukii në ci ka ca'ë ndëhwë ndëhwë.

8

*Maduunë *limanë gaamë*

¹ Ma sëtë cii kya moo banë koonë, takumë kaa nya bagi koonë panjërənë: Të'i amë da tsarë nga maduunë limaatë. Ma ca, dasë në ci da ciizëma Æntanfë maduunëkii dagyë. * ² Asëkë hatë palee dë laabanë cii këya slënë, waatoo, asëkë tantanyitë kuvë ëtë kapaa Slandanë ci saakii, æntaa ëndë shinjkinë.

³ Taa ngutë maduunë limanë patë, agi kanë në ënji të ci ka dfa sataka dë uushi'inë kama kama ka Æntanfë. Ha'ë dïi në maduunë limanë gaamë ësë, kë ndzaa tyasë kë nggirë ci uushi, kaa ca dfa dë sataka naakii ësë. ⁴ Maci a duuniya në Yeesu nga ëna, kadfa paa ci ka ndzaanë ka limanë shanë, makë dïi ci, ma ganë a duuniya, të'i limanyinë ëtë ca dfa sataka makë sëtë bii bariya nga Muusa. ⁵ Ma slënë nga limaatë ci tëya dfa, agi baarënë në ci të mëndzaanngu'inë nga sëtë dadagyë tanë, makë ëtë nji Muusa a dfa. Acii ma saa'itë Muusa këdëhë kaa ca dfa *kuvë kuvë'unë, kë wafi Æntanfë ka ci, ënki ci, “Kapaa hanjalaaku, kaa ha d'atë makë sëtë baarii nyi ka hë anë ginwa.” [†] ⁶ Amma ma Yeesu, kë vii Æntanfë ka ci slënë nga limaanë ëtë palee ka nga hara limanyinë dë mëghërëvënë. Ha'ë ësë në ndzaanaakii ka ëndë rëgwa nga alëkawalëtë ndzaanë ahada Æntanfë da ëndë shinjkinë. Kë palee alëkawalëkii ka alëkawalëtë nga njukë dë mëghërëvënë, acii matahu uushi'inë dïi ci alëkawalë nga viinë kaamë.

⁷ Maci ma alëkawalëtë nga təkənwanë, pooshi së nga idëpaanë agikii, kadfa pooshi nafa nga dfa ëndë'i alëkawalë ma'ë. ⁸ Amma të'i uushi idëpaa Æntanfë ashii ënjaakii. Ci dïi bii ci,

“Ma bii nyi Slandana, të'i saa'i na shi ëtë nii kya ënë
ka dfa alëkawalë ka ënji Isërayiila
da ka ënji Yahudiya.

⁹ Pooshi ka ndzaanë makë ëtë shi nya dïi
ka dzëdzëshi'inëti,

waatoo, saa'itë baarii nyi ka tii rëgwa dë naaki na
kaa tëya shigi anë hanyinë nga Misëra.

Taa ngahi kë dïi nyi ka tii ha'ë, patë da ha'ë,

7:19 7.19 9.9; Rooma 3.20. **7:21** 7.21 7.17. **7:22** 7.22 8.6. **7:24** 7.24-25 6.20. **7:25** 7.25 2.11; 10.14; Rooma 8.34; 1 Yoo. 2.1. **7:26** 7.26 4.15. **7:27** 7.27 5.3,9; 7.25; 9.12,26,28; 10.10,12; Rooma 6.10; 1 Piita 3.18.

7:28 7.28 5.1-2,8; 7.19; Jab. 2.7. * **8:1** 8.1 4.14; da ciizëma Æntanfë: 1.3,13; 7.25; 10.12; 12.2,25; Jab. 110.1; Mat. 22.44; Slënë 2.33; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1. **8:2** 8.2 8.5. [†] **8:5** 8.5 9.9; 10.1; Kwal. 2.17; kuvë kuvë'unë: 9.2; Shig. 25.9,40. **8:6** 8.6 7.22; 8.2,6,13; 9.11,15; 12.24; Isaa. 55.3; Irim. 31.31-33; Əzaki. 37.26; 1 Koor. 11.25.

8:8 8.8-12 Irim. 31.31-34; Ibër. 10.16-17.

pooshi tii nə'utə aləkawalətə dīi nyi ka tii.

Wata nya bwasee ka tii, təya palə.

¹⁰ Ma kura aləkawalətə cii kya dā ka ənji Isərayiila, mada kə mbu'ya saa'ikii,

ka kavənə nə nyi tē tii ka təya paaratəgi də bariyaaki, nya naahəvə aa ədzəmətii əsə.

Ka ndzaanə nə nyi ka Əntanjwatii,

təya ndzaanə ka ənjaaki əsə.

¹¹ Pooshi əndə na dzəgunə ka əndə hanyinaakii ahadatii,

taa banə ka ci, shii tē Slandana.

Acii patənətii na shii tē nyi, manjeevənə da matanənyinə patə.

¹² Ka tifyaginə nə nyi ka tii 'waslyakəənətii patə.

Pa nya buurə bwaya uushi'iitə nji təya d'aa'da ma'ə."

¹³ Ma wabi Əntanjfə agyanə kura aləkawala, kaa ca baarii oo'i, kə geegi ci ka aləkawalətə nja təkəjwanə ka iirəkii. Ma sətə uugi iirənə, pooshi ka ta'avənə ka uudənə.

9

Malaaba ha ganə a duuniya da ətə dadagyə

¹ Ma agi aləkawalətə nja təkəjwanə, kə vii Əntanjfə bariya makə sətə ci ənjə a paslə tē ci. Tə'i əsə ha ətə ghənətə ənji shiŋkinə kaa təya paslə tē ci davə. ² Waatoo, kə d'apaa ənji *kuvə kuvə'unə. Ma səkəkii nja təkəjwanə, tə'i ha nja dzakə garəkuwanyinə, tə'i teeburə da i buroodi anəkii ətə dīi ənji də sataka ka Əntanjfə. Ma hatsa, Malaaba ha nja Əntanjfə ci ənjə a 'wa. * ³ Ma asəkə hatsə ha'ə əsə, tə'i gara kumuwa ətə lagi ənji də gwada. Hatə palee də Laabanə patə nə ləmə nja hatsa.

⁴ Ma asəkə gəra kumuutsa, tə'i teeburə, anəkii ci ənjə a ətsa urədyə davə ka Əntanjfə. Ma teeburətsa, də əndzənə lərəbəgi ənji. Davə akumu əsə nə *mbyaka nja aləkawalə nja Əntanjfə. Ənjə a lərəbəgi mbyakakii də əndzənə. Ma asəkə mbyakakii, tə'i jaala nja əndzənə asəkəkii, da i zəmətə ci ənjə a 'wa *mana asəkə jaalakii. Tə'i əsə shakwata nja *Haruna. Ashi shakwatakii shi ba a givə. Tə'i əsə matsahu faariinə bəra'i ətə shi Əntanjfə nyaahə bariya ashikii davə patə asəkə mbyakata. † ⁵ Ma daganə mbyakakii, tə'i uushi'inə bəra'i[‡] dātə ənji, pusha tē malaa'ikanyinə, ətə ca baarə mēghəvənə nja Əntanjfə. Təya pəerəpaa bəbu'watii agyanə mbyakakii, waatoo, agyanə hatə ci Əntanjfə a nəhə təgunuunə nja ənja. Amma ma uushi'iitsa, əntaa saa'i nja wabənə furənjə furənjə agyanətii əna.

⁶ Wiitsə makə səndə dātə ənji hatsa. Ma kuvətə nja təkəjwanə, uusəra patə nə limanyinə ka dəmənə aadəvə ka dā slənətii. ⁷ Amma ma gəra kumu, see gawə nja limanyinə nə dəmənə aadəvə, rəjwə agi fəza. Ma ca dəmə, ca njeərəənə aciikii idənə nja dabanyitə cii kəya laala uurakii, ka dā də sataka putə nja 'waslyakəənaakii da nja ənja. ⁸ Ma uushi'iitsa, agi njeərənə nē Malaaba Ma'yanə ca baarii kaamə pəngəranə oo'i, mada ma'ə kuvə kuvə'uutsa, ma'ə rəgwa nja dəməgəranə aasəkə Hatə palee də Laabanə mawunəmə əsə.

⁹ Ci ca baarii tē zamanənə gaamə əndzə'i. Ci ca baarii kaamə oo'i, ma laala uura nja dabiinə da hara satakanyinə ka Əntanjfə, pooshi ka mbeənə ka kavənə tē əndə paslənə tē Əntanjfə kaa ca ndzaanə yadə idəpaa uushi ashikii shanjə. ¹⁰ Ma uushi'iitsa, zəmənə da saasa uushi'inə kama kama, da alə'aada nja kuubəgi uushi'inə tanə cii kəya baarə. Uushi'inə nja duuniya nə tii patə nja kuudə saa'i, see mada mbu'ya saa'itə nē Əntanjfə zhi'wee ka patənə nja uushi'inə kaa ca ndzaanə kurakii.

¹¹ Amma kə shi Aləmasiihu. Ci nə maduunə limanə nja dagwa uushi'iitə shi daciikii. Asəkə hatə palee ka kuvə kuvə'unə cii kəya dā slənaakii. Matahukii nə hakii əsə. Əntaa əndə shiŋkinə ghənyi hakii. Əntaa ganə a duuniya əsə. ¹² Rəjwə dyanə tanə gimə ci aadəvə aasəkə Hatə palee də Laabanə. Paa ci njeərəənə taa idənə nja əhwa, taa nja la aadəvə, amma idənaakii saakii njeirə ci. Ca pərapaa daamə acii 'waslyakəənə gaamə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. § ¹³ Ma nja njukə, ma ənjitə pooshi malaabakii akəjwacii

8:13 8.13 8.6. * **9:2** 9.2 kuvə kuvə'unə: 8.5; 9.11-12; Shig. 26.1-30; garəkuwanyinə: Shig. 25.31-39; teeburə: xt Shig. 25.23-30. **9:3** 9.3 Shig. 26.31-33; Leew. 16.2; Ibər. 6.19; 9.7,12; 10.20. † **9:4** 9.4 Shig. 30.1-6; mbyaka: Shig. 25.10-16; mana: Shig. 16.32-35; shakwata: Baan. 17.21-25; matsahu faariinə: Shig. 25.16. ‡ **9:5** 9.5 Agi 'wanə nə ənji də "Cooribima." **9:5** 9.5 Shig. 25.18-22. **9:6** 9.6 10.11; Baan. 18.2-6. **9:7** 9.7 5.3; 9.25; 13.11; Leew. 16.2-16. **9:9** 9.9 7.19; 9.2. **9:10** 9.10 Leew. 11 da 15; Baan. 19. **9:11** 9.11 4.14. § **9:12** 9.12 7.27; 10.4; Leew. 16.14-16; idənaakii saakii: 9.25; 12.24; 13.12,20; Mat. 26.28; Rooma 3.25-26; 1 Piita 1.2,18-19; 1 Yooh. 1.7.

Əntanfə, idənə nga uuhinə da nga liinə da əntəfakə nga uuji liinə nji ənjə a miicə ka tii kaa təya ndzaanə malaabakii. ¹⁴ Madfa ma idənə nja dabanyinə, tə'i ci da njeerənə nga laabagi ənja, idənə nga Aləmasiihu palee patə. Ma Aləmasiihu, yadə 'waslyakəənə ashikii nə ci. Kə ngirə ci shishinəkii, ca d'agi də sataka ka Əntanfə d'agi njeerənə nga Malaaba Ma'yanə ətə ndzaanə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. Də idənaakii d'atəgi ci də moodəfaamə malaabakii acii gaama slənyi uushi'iitə ca kərə taamə ka əntənə, amma kaama nə'u tə Əntanfə Əndə vii əpinə. ¹⁵ Acii ha'ə əndə rəgwa nga kura aləkawalə nə ci. Ma ndzaanaakii ka əndə rəgwa, kaa ənjitə 'wii Əntanfə aabiikii a njeerə uushi'iitə d'ii Əntanfə aləkawalə nga viinə ka tii, ca ndzaanə ka natii ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. Ka slənənə nə ətsə ha'ə, acii kə əjki ci. Əntənəakii ca pərapaa tə ənji acii bwaya uushi'iitə nji təya d'aaftə saa'itə tii agi aləkawalə nga təkəjwanə.

¹⁶ Madfa kə njeerə əndə ma, see madfa əjki ci zəku'i, taabu'u slənəginə mazəmə yi də sətə bii ci patə. ¹⁷ Madfa ma'ə əndətə da i əpinə, patənə nja sətə bii ci pooshi njeerənə davə. Amma maa kə mbu'ya saa'i nja əntənəakii, saa'ikii ndzaanə waβənəakii da njeerənə davə. ¹⁸ Ci d'ii, aləkawalətə nga təkəjwanə maa, see də makə əji idənə zəku'i, taabu'u ndzaa ci da njeerənə davə. ¹⁹ Ma saa'itə bii Muusa bariya nja Əntanfə ka ənja, makə uuji ci baginə, kə ngirə ci idənə nga liinə da nga uuhiinə, ca gwazətəgi da ma'inə, ca njeerə ba nja ənfwa ci ənjə a 'wa "izubə" da madizə shinjkinə nja бага, ca miicigi ka ləkələkətə nja bariya da ka ənji patə. * ²⁰ Ca ba, əjki ci, "Wiiisə idənə nja aləkawalə nga Əntanfə koonə, koonə nə'utə." ²¹ Ha'ə əsə ca miicivə idənəkii aagyanə kuvə kuvə'unə da aagyanə patənə nja uushi'iitə ci təya d'ə slənə, təya paslə tə Əntanfə. ²² Weewee madfa makə sətə bii *bariya, də idənə ndzaanə patənə nja uushi'inə malaabakii. Madfa pooshi ənji əji idənə, pooshi tifyaginə nja 'waslyakəənə əsə.

Daginə nja Yeesu də sataka də naakii na

ka tifyagi də 'waslyakəənə gaamə

²³ Ma uushi'iitsa, məndzaan'g'u'inə nja sətə dagyə, tyasə see a laabagi ənji ha'ə. Amma ma uushi'inə nja dagyə natii, ka paleenə nə satakati ka ətsə də dagwaanə. ²⁴ Acii ma Aləmasiihu, paa ci gimə aasəkə malaaba hatə d'ii əndə shinjkinə, waatoo, məndzaan'g'u'inə nja tantanyinəkii. Amma aadəgyə njeerə ci, davə nə ci abii Əntanfə ka waβənə ka madəbama gaamə. ²⁵ Ma gawə nja limanyinə nja Yahudiina, agi dəmənə nə ci aasəkə Hatə palee də Laabanə rəjwə agi fəza, ca njeerənə idənə nja d'aba bwəsə ka naakii saakii. Amma ma Aləmasiihu, rəjwə gahu gimə ci aadəvə, ca d'agi sataka də naakii nə ka Əntanfə gahu rəjwə əsə. ²⁶ Maci pooshi ha'ə, kadfa kə sii ci cibənyinə lajə, ndzaənə ka saa'i nja taganə nja duuniya. Amma ca gəlatə duuniya kədəhə ka uudənə, ca shi rəjwə gahu, ca d'agi sataka də naakii nə ka Əntanfə, ka shii njeerəgi də 'waslyakəənə gaamə. ²⁷ Taa wu patə, see madfa əjki ci rəjwə. Ma daaba'əkkii, Əntanfə a d'ə ka ci gəjwanə. ²⁸ Ha'ə əsə rəjwə əjki Aləmasiihu. Də əntənəakii d'agi ci sataka də naakii nə rəjwə gahu, ka shii njeerəgi də 'waslyakəənə nja ənji lajə. Ka ənyanə nə ci nja bəra'inə, ka luupaa tə ənjitə ca gərə tə ci, əntaa ka njeerəgi 'waslyakəənə ma'ə.

10

¹ Ma bariya nja *Yahudiinə, kə ndzaa ci ka məndzaan'g'u'inə nja dagwa uushi'iitə na shi aakəjwa tanə, pooshi bariyaakii ka baarəginə pangəranə tə makə sətə nə tantanyitə uushi'iitə a ndzaanə. Ma agi nə'utə bariya, satakanyitə rəjwə ha'ə ci ənjə a d'ə ka fəzə ka fəzə. Ma tsarə nja satakatsa, pooshi njeerənə davə bahə ca kavə tə ənjitə ca əntsahə aabii Əntanfə kaa təya ndzaanə yadə idəpaa uushi ashitii. ² Maci ma ənjitə ca paslə tə Əntanfə, kə laabagi ənji tə tii agi 'waslyakəənə tanyi, kadfa pooshi 'waslyakəənə ashitii ma'ə; kadfa pooshi tii agi d'ə sataka ma'ə əsə. ³ Amma ma satakətə ci təya d'ə ka fəzə ka fəza, ci ca buurətə ka tii oo'i, agi d'fanə nə tii 'waslyakəənə. ⁴ Acii ma idənə nja liinə da nga uuhinə, pooshi ci da njeerənə nja njeerəgi 'waslyakəənə.

⁵ Ci d'ii, ma saa'itə Aləmasiihu kədəhə ka shinə aasəkə duuniya, kə bii ci ka Əntanfə, əjki ci,

"Pooshi kadəesəkə ka hə nə d'ə ka hə sataka də dabanyinə taa vii ka hə uushi'inə, amma kə d'ii hə ka nyi shishinə kaa nya d'ə d'ə sataka ka hə.

9:13 9.13 Baan. 19.1-10.17. **9:14** 9.14 Rooma 6.20-23; 8.2. **9:15** 9.15 8.6. * **9:19** 9.19-20 Shig. 24.6-8; Ibər. 9.12-13; izubə: Leew. 14.4,6; Baan. 19.6. **9:22** 9.22 Leew. 17.11. **9:23** 9.23-24 8.5. **9:26** 9.26 7.27. **9:28** 9.28 3.6; 10.10; Isaa. 53.11-12; Mat. 26.28; 1 Koor. 15.50-53. **10:1** 10.1 8.5. **10:4** 10.4 9.12-13. **10:5** 10.5-7 Jab. 40.7-9.

⁶ Pooshi kadfeesəkə ka hə nə ətsagi ka hə ətaaba
 agyanə ha nga dfa sataka,
 taa dfa ka hə hara satakanyinə
 ka shii ngərəgi də 'waslyakəənə.

⁷ Wata əŋki nyi, Əntanfwa, wanyina,
 kə shi nyi, kaa nya slənə sətə cii kwa moo nya slənə,
 makə sətə nyaahə ənji agyanəki
 asəkə malaaba ləkaləkətə.”

⁸ Ma agi wabəətə wabi ca, təkəŋwanə nga sətə bii ci, əŋki ci, pooshi kadfeesəkə ka
 Əntanfə nə dfa ka ci sataka, pooshi kadfeesəkə ka ci əsə nə ətsagi ka ci daba agyanə ha
 nga dfa sataka, taa dfa ka ci hara satakanyinə ka shii ngərəgi də 'waslyakəənə. Kə bii
 ci ətsə ha'ə taa ngahi pətənə nga satakatsə ci ənjə a dfa, ka nə'u sətə bii bariya ci təya
 dfa. ⁹ Ca wabə nga bəra'inə, əŋki ci, “Əntanfwa, wanyinə kə shi nyi, kaa nya slənə sətə
 cii kwa moo nya slənə.” Ma wabəətsa, ci baarii kaamə oo'i kə ngərəgi Əntanfə iirə
 rəgwa nga dfa sataka, ca ənəvəgi də dfa sataka nga Yeesu. ¹⁰ Də ətsəkii ha'ə ndzaa amə
 malaabakii, waatoo, də dfa sataka nga Yeesu Aləmasiihu də naakii nə gahu rəŋwə
 dyanə.

¹¹ Ma hara limanyinə pətə, uusəra pətə nə tii agi slənətii, təya dzə də dfa dfa sa-
 takanyii tə rəŋwə ha'ə anəkii anəkii ətə pooshi da ngəerənə nga ngərəgi 'waslyakəənə.

¹² Amma ma Aləmasiihu, rəŋwə gahu dfa ci naakii sataka, ca ngərəgi 'waslyakəənə ka
 ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Aciikii ha'ə, waatə dasə da ciizəma Əntanfə. ¹³ Davə nə ci dasə,
 ka gəra saa'itə nə Əntanfə a kavə tə ənji daawaanaakii aatsaa sədfəkii. ¹⁴ Aciidə sataka
 rəŋwə tanə laabagi ci ənjaakii agi 'waslyakəənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, təya ndzaanə
 yadə sə nga idəpaanə ashiti.

¹⁵ Malaaba Ma'yanə maa, kə baarəgi ci kaamə oo'i, ma uushi'iitsa, tantanyinə. Ma
 nga təkəŋwanə, kə bii ci, əŋki ci,

¹⁶ “Əŋki Slandana, madfa kə mbu'ya saa'ikii,
 wiinə aləkawalətə nii kya dfa ka tii:

Waatoo, ka kavənə nə nyi tə tii
 ka paaratəginə də bariyaaki,
 nya naahəvə aa ədzəmətii əsə.”

¹⁷ Ca tsakə banə, əŋki ci,
 “Pa nya buurə bwaya uushi'iitə nji təya dfa dfa ma'ə.”

¹⁸ Aciidə ha'ə, makə kə tifyagi Əntanfə ka tii 'waslyakəənətii, pooshi nafa nga dfa sataka
 ma'ə.

Əntsahaamə aabii Əntanfə

¹⁹ Ndəkəŋushi'inəkya, kə upaa amə rəgwa ka shanə nga dəmənə aasəkə Hatə palee
 də Laabanə. Ma rəgwatsa, dagi idənə nga Yeesu upaa amə. ²⁰ Ci wunəgi kaamə

rəgwa nga upaa əpinə. Ma rəgwatsa, dagi gwada ca dzə, ca mbu'u kura'ə aasəkə hatə
 palee də laabanə. Waatoo, ma gwadatsa, ci nə shishinə nga Yeesu. * ²¹ Tə'i amə

da maduunə limanə ətə ca nəhə *yi nga Əntanfə. ²² Aciidə ha'ə, əntsahaamə aabii
 Əntanfə də ədzəmə rəŋwə, də vii goonğa nga tantanyinə əsə. Aciidə kə laabagi ci kaamə

ədzəmaamə; mayibəkii naamə də ŋunyi ma'inə. ²³ Kəŋaanaamə ndihə ndihə, gaama
 ngwalə ka baaba ka ənji tə sətə kii amə naamə nə davə. Aciidə ma Əntanfə ənə dfa

kaamə aləkawala, əndə goonğa nə ci. ²⁴ Daamə hiima nga tsaakəshinə ahadaamə,
 kaama uufəshi, kaama slənə nga'əənə. ²⁵ Gaama bwasee ka dza də nə gaama, makə

sətə bwasee hara ənja. Tsaakəshaamə də ŋunyi wabənə, makə kə nee amə kə uugi
 uusəra nga Slandanə mbəshanə.

²⁶ Madfa kə gyaamə aakəŋwa də slənə 'waslyakəənə nga də əmbanə, daganə
 wanaamə kə shii goonğaane, yoo, kə shii amə, pooshi əndə'i dfa sataka nga ngərəgi də

'waslyakəənə ma'ə. ²⁷ Ma əndətə gi aakəŋwa də slənə 'waslyakəənə nga də əmbanə,
 see ngwalənə ngwalənəkii tanə, ca gəra gəŋwanə nga Əntanfə də bwaya guutə na

zamagi də ənji daawaanə nga Əntanfə. ²⁸ Ma əndətə tanəgi bariya nga Muusa, ka
 kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Madfa kə shigi seedawiinə bəra'i taa makkə

oo'i, kə tanəgi ci bariya tanyi, ka bələginə nə ənji tə ci, pooshi nəhə təgunuunaakii.
²⁹ Madfa ha'ə makə ətsa, asee ma əndətə pooshi nee ka shiŋkinə anə *Uuzənə nga

10:10 10.10 7.27. **10:11** 10.11 9.6; Shig. 29.38. **10:12** 10.12 8.1. **10:13** 10.13 Jab. 110.1; 1 Koor. 15.25.

10:16 10.16-17 Irim. 31.33-34; Ibər. 8.10,12. **10:19** 10.19 4.16; 9.8. * **10:20** 10.20 gwada: 9.3; Mat. 27.51;
 rəgwa nga upaa əpinə: 2.14-15; 9.14-15; Yoo. 14.6. **10:21** 10.21 3.6; 4.14. **10:22** 10.22 Əzakii. 36.25; Af. 5.26.

10:23 10.23 3.6. **10:24** 10.24 13.1. **10:26** 10.26 6.4-6. **10:27** 10.27 Isaa. 26.11. **10:28** 10.28 Dzək.
 19.15; 2 Koor. 13.1.

Ëntañfë, ca cibee ka idënetë ngirë Ëntañfë kaa alëkawalë a ndzaanë da ngeerënë dawa, waatoo, idënetë laabagi ënji dë ci, ca bërappaa të Ma'yanë nga Ëntañfë ësë ëtë ca kira pwapoonë, ma ëndëtsa, ka paleenë në cibaakii ka nga ëndëtë tanjëgi bariya.

³⁰ Acii kë shii amë të Ëndëtë bii, "Nyi na ki'itë cibë dë ciba. Ka ënënë në nyi ka ki'itë taa mi patë." Kë bii ci ësë, "Ëntañfë Slandanë na la gëjwanë ka ënjaakii." ³¹ Ma ëndëtë në Ëntañfë Ëndë vii ëpinë a lagi ka ci gëjwanë, kë kulii agyanëkii.

³² Yoo, buuretëmë sëtë slënyi duunë fëzënyiiinë dzëgi aaba'ë, waatoo, saa'itë 'watëgi ënji baarë koonë bërënë nga Ëntañfë. Ma saa'ita, kë cibüunë ka shanjë, amma patë da ha'ë, kë kërjaanuunë ndihë ndihë, una së'watë patënë nga uushi'inë. ³³ Ka ëndë'i saa'i maa, ënjë a dzaana tuunë aamoonë, tÿya cibëe koonë. Ka ëndë'i saa'i una lëbëshi da ënjitë ca sa cibë ha'ë makë noonë. ³⁴ Ma saa'ita, kë nyihuunë tëgunuunë nga ënji furëshina. Madfa kë luuwätë ënji uushi'inë goonë, agi së'watënë nuunë dë moodasëka.

Acii kë shii unë oo'i, të'i unë da matahu uushi'inë ëtë nga ca'ë ndëjwë ndëjwë. ³⁵ Makë kë shii unë ha'ë, kërjëmë ndihë. Acii ma ënjitë kërjaanë ndihë ndihë, ka upaanë në tii maduunë shikwa. ³⁶ Kë dëbëe una dzë aakëjwa dë kërjaanë ndihë ndihë, koonë mbee ka dfa sëtë kadëesëkë ka Ëntañfë, una shii upaa dë sëtë dëi ci alëkawalë nga viinë koonë. ³⁷ Acii kë bii Ëntañfë oo'i,

"Ma agi uundzë saa'ig'i'u, ma ëndëtë na shi, ka shinë në ci, paa ci ka səkëpaa na.

³⁸ Ma ënjaaki ënji goongga, dagi vii goonggati kaa nyi upaanë në tii ëpinë.

Amma taa wu ënyi aa ba'ë, paa ci ka kadëesëkënë ka nyi."

³⁹ Ma amë, ëntaa tsarë jga ënjitë ca ënë aaba'ë kaa tÿya za naamë; amma ma amë, ënjitë gi'i të Ëntañfë naamë, kaama shii upaa luupaanë nga ëpinë gaamë.

11

Tantanyinë nga vii goongga

¹ Wiinë sëtë ci vii goongga a moo banë: Waatoo, madfa kë vii amë goongga agyanë uushi, ci ca moo banë, kë shii amë weewee oo'i, ma sëtë kii amë naamë davnë, ka upaanë naamë sëkii. Kë shii amë ëjë, ma sëtë pooshi amë nëe dë ginaamë, tantanyinë.

² Ma ënji nga njukë, putë nga vii goonggati ngirë Ëntañfë të tii kaa tÿya ndzaanë ka ënjaakii.

³ Dagi vii goongga gaamë shii amë oo'i, dë wabënë nga Ëntañfë tagii duuniya. Waatoo, dagi sëtë pooshi ënji nëe dë ginë shigi sëtë ci ënjë a nëe.

⁴ Putë nga vii goongga nga Habiila dëi ci dagwa sataka ka Ëntañfë palee ka nga Kaa'inu. Kë liwë Ëntañfë satakaakii. Dë ha'ë baarii ci oo'i, kë ngirë ci të ci ka njunyi ënda acii kë vii ci ka ci goongga. Ma Habiila, kë ënki ci, amma ca'ë ëndzë'i, ma'ë lëmëkii agi dzënë aakëjwa putë nga vii goonggaakii.

⁵ Putë nga vii goongga nga Anuuu, kë ngirë Ëntañfë të ci aadëgyë yadë ëtënë. Pooshi ëndë ënyi ka neenë ka ci ma'ë, acii kë jgërëgi Ëntañfë të ci. Kë nyaahë ënji agyanëkii oo'i, daga Ëntañfë ma'ë manjërëmë të ci, kë kadëesëkë slënaakii ka Ëntañfë.

⁶ Pooshi ëndë ca kadëesëkë ka Ëntañfë madfa paa ci vii ka ci goongga. Madfa nga'ë ka ëndë në ëntsahënë aabii Ëntañfë, tyasë see a vii ci goongga oo'i, davnë në Ëntañfë; ca vii goongga oo'i, ma ënjitë ca alë të ci, ka viinë në ci ka tii shikwa.

⁷ Putë nga vii goongga nga Nuuhu kapaa ci liminëkii ka saa'itë wabi Ëntañfë ka ci agyanë uushi'itë na slënë. Taa jgahi paa ci nëe ka uushi'itë dë ginëkii, amma kë fii ci të Ëntañfë, ca dfa kumbawala. Kumbawalëkii luupaa të ci da ënji yaakii acii ma'inë. Dë ha'ë baarii ci oo'i, ma ënji *duuniya, bwayakii në slënatii. Dë ha'ë ësë ndzaa ci ka ëndë goongga akëjwacii Ëntañfë putë nga vii goonggaakii.

⁸ Putë nga vii goongga jga Ibërahiima fii ci të Ëntañfë, waatoo saa'itë 'wii Ëntañfë të ci kaa ca madë, ca bwasee ka hanyinaakii, ca palë aanë hanyiitë në Ëntañfë a vii ka ci kaa ca ndzaa ka naakii. Taa jgahi paa ci shii hatë cii këya dzë aadëva, patë da ha'ë kë ma'i ci, ca bwasee ka hanyinatii, ca palë. ⁹ Putë nga vii goonggaakii ndzaa ci anë hanyiitë dëi Ëntañfë alëkawalë nga viinë ka ci. Makë mëshipëtë ëndë ndzaa ci asëkë kuvë kuvë'unë tii da i Isiyaaku da Yakubu, waatoo, slikërënaakii ëtë dëi Ëntañfë ka tii

10:29 10.29 2.3; 5.8; 9.12; Mat. 12.31. **10:30** 10.30 Dzëk. 32.35,36. **10:32** 10.32-34 6.10. **10:33** 10.33 1 Koor. 4.9. **10:34** 10.34 11.26; 13.14. **10:35** 10.35-36 3.6; 6.11-12. **10:37** 10.37-38 Hab. 2.3-4. **10:38** 10.38 Rooma 1.17; Gal. 3.11. **11:1** 11.1 Rooma 8.24; 2 Koor. 4.18. **11:3** 11.3 'Wat. 1.1; Jab. 33.6,9; Rooma 4.17; 2 Koor. 4.18. **11:4** 11.4 'Wat. 4.3-10. **11:5** 11.5 'Wat. 5.21-24. **11:7** 11.7 'Wat. 6.13-22; Rooma 4.3; 1 Piita 3.20.

11:8 11.8 'Wat. 12.1-2.

alækawalëtsa. ¹⁰ Ma ndzaanë nga Ibërahiima ka mëshipëtë ënda, ka gëra maghënë vëraatë ghënyi Ëntañfë, waatoo, vëraatë mbukya ënji ngg'a'ë a gu'u, pooshi ka uulanë.

¹¹ Putë nga vii goongga nga Ibërahiima upaa ci pawa, daganë ci kë uugi iirënë. Ma Saraatu minaakii boo, masaawa në ki. Patë da ha'ë, kë vii ci goongga tantanyi oo'i, ka mbu'utëginë në Ëntañfë dë alækawalaakii. ¹² Ma Ibërahiima, uushi rëjwë da mantëkii në ci ka ëtë saa'i acii iirënë. Amma dashikii rëjwë dyanë kë ndzaa jijinyinaakii makë tikisa agintañfë dë lanënë, makë mandzënë a gëorë dë lanënë ëwë.

¹³ Ma ënjitë patë, agi vii goonggatii mëëki tii. Ma tii ka nëtii, pooshi tii upaa uushi'iitë dë Ëntañfë alækawalë nga viinë ka ënja. Amma makë caamë tii dzadë, taya nee ka uushi'inëkii, kë dë tii manushinë. Kë luuvë tii pangëranë oo'i, mu'uminë në tii ganë asëkë duuniyana. ¹⁴ Ma ënji da tsarë wabëetsa, kë baarii tii pangëranë oo'i, hanyinë nga natii në ci taya alë. ¹⁵ Paa tii agi buurë hanyiitë shi tii anëkii ma'ë. Maci ma'ë tii agi buurënë anëkii, kada kë nee tii ka rëgwa, taya ënë aadëvë. ¹⁶ Amma agi kanë në tii në ka hatë palee, waatoo, hatë nga Ëntañfë dagyë. Ci dëii pooshi Ëntañfë ka ayinë putë nga ndzaanaakii ka Ëntañfwatii, acii kë hadapaa ci ka tii dë ha.

¹⁷ Putë nga vii goongga nga Ibërahiima luuvë ci dë sataka ka Ëntañfë dë uuzënaakii rëjwë dyanë Isiyaaku saa'itë tibe Ëntañfë të ci. Kë luuvë ci dfanë ha'ë taa ngahi agyanë uuzëtsë rëjwë dyanë shi Ëntañfë a dëii alækawalë ka ci ¹⁸ oo'i, "Dashii Isiyaaku në jijinyinaaku a shigi." ¹⁹ Ma Ibërahiima, kë vii ci goongga oo'i, t'ëi Ëntañfë da baawëda nga madeenë ka ëndë agi mamëëtë ënja. Acii ha'ë, ma Isiyaaku, kë ënyi Ibërahiima ka ngëranë të ci makë ëndëtë ma'i agi mamëëtë ënja.

²⁰ Vii goonggaanë nga Isiyaaku kavë të ci ka dë barëkaanë ka manjeevënaakii Yakubu tii da Isëwa.

²¹ Vii goonggaanë ëwë kavë të Yakubu ka dë barëkaanë ka manjeevënë nga Yusufu bër'a'i ëtsë ci kädëhë ka ëntënë. Ma saa'ita, agyanë shakwataakii gwanëanë ci ka paslënë të Ëntañfë.

²² Putë nga vii goonggaanë nga Yusufu ëwë, ëtsë ci kädëhë ka ëntënë, wabi ci agyanë ma'yanë nga ënji *Isërayiila satii anë hanyinë nga Misëra. Kë wabi ci ëwë makë sëtë në taya dë dë waakii.

²³ Putë nga vii goongga nga i dëii tii da mëci Muusa, makë pwayi tii të ci, kë umbëe tii ka ci nga lëgidë makkë. Acii kë nee tii, ma uuzënëkii, dagwa ka shanë, wata paa tii ngwali acii tanjëgi bariya nga nwanjwë *Fëriauna.

²⁴ Putë nga vii goongga nga Muusa ëwë, makë girë ci, kë naanagi ci ka luuvënë ënjë a 'wa të ci uuzënë nga kwatama uuzënë nga nwanjwa. ²⁵ Kë ta'i ci sa cibë tii da ënji nga Ëntañfë palee ka ndzaanë nga uundzë saa'i ka maka ma'yanë agi slënë bwaya uushi'inë. ²⁶ Kë luuvë ci dzaananë të ci putë nga Alëmasiihu. Gëdë sa cibëkii ka ci acii fëdë patënë nga gëna nga hanyinë nga Misëra. Acii kë kii ci nëkii agyanë shikwatë nii këya upaa aakënjwa.

²⁷ Putë nga vii goonggaakii ma'i ci, ca bwasee ka hanyinë nga Misëra. Ma palënaakii, ëntaa ngwalënë ngwali ci acii bëzënë nga səkë nga nwanjwë nga Misëra. Kë kënjë ci ndihë ndihë, ca palë, makë agi neenë në ci ka ëndëtë pooshi ënji ka neenë ka ci dë ginë. ²⁸ Putë nga vii goonggaakii ëwë kii ci kumënë ëtë ci ënjë a 'wa *Pasëka, ca ba ka ënji Isërayiila kaa taya miicivë idënë aashi mayinyinatii, acii ga malaa'ikatë ca bëölë təkëjwatë manjeevënë a bëölëgi da i natii.

²⁹ Putë nga vii goongga nga ënji Isërayiila tanjëgi tii gëorëtë ci ënjë a 'wa "Madizë Gëorë", taya wii anë mahuurë hanyinë makë pooshi ma'inë sha nji davë a gëorë. Amma makë dëii ënji Misëra gazhi'waanë nga tanjënë të gëorëkii, wata ma'inë a ndagi të tii patë.

³⁰ Putë nga vii goongga nga ënji Isërayiila ëwë uulii mahwalë nga vëranë nga Yarikoo, saa'itë dëii tii baanë mëdëfëfë ka zaawanë dë mahwalakii, see dë makë uulii.

³¹ Putë nga vii goongga nga badawa nga miitë dëii lëmëtë Rahabë mbërë'i ki acii ëntënë; waatoo ka saa'itë mëëki ënjitë pooshi ka fanë të Ëntañfë. Acii ma kya, kë shi kya liwë mu'uminë ënji *Isërayiila ëtë sha gi ka tëorëtë hanyinëkii, kya kapaa të tii gatë asii.

11:9 11.9 'Wat. 35.12,27. **11:10** 11.10 13.14. **11:11** 11.11 'Wat. 17.19; 18.11-14; 21.2; Rooma 4.19-20. **11:12** 11.12 'Wat. 15.5. **11:13** 11.13 11.9; 13.14; 'Wat. 23.4; 47.9; Jab. 39.13. **11:16** 11.16 13.14; Shig. 3.6; Mat. 22.32. **11:17** 11.17-18 'Wat. 21.12; 22.1-14; Yak. 2.21. **11:19** 11.19 Rooma 4.17. **11:20** 11.20 'Wat. 27.27-29,39-40. **11:21** 11.21 'Wat. 47.31-48.20. **11:22** 11.22 'Wat. 50.24-25; Shig. 13.19. **11:23** 11.23 Shig. 1.22; 2.2. **11:24** 11.24 Shig. 2.10-12. **11:26** 11.26 12.2; 13.13. **11:27** 11.27 Shig. 2.15; 12.41. **11:28** 11.28 Shig. 12.1-14. **11:29** 11.29 Shig. 14.21-29. **11:30** 11.30 Jasë. 6.12-21. **11:31** 11.31 Jasë. 2.11-12; 6.21-25; Mat. 1.5; Yak. 2.25.

³² Yoo, iitë daa, a dzë nyi aakëŋwa dë baabanë të tii kwa? Pooshi saa'i ma'ë nŋa wabëŋë agyanë i Gidiyanë da Barakë da Samësënë da Jafëtë da Dawuda da Samuyila da patënë nŋa anabiitë nja baaba wabëŋë nŋa ðntanfë. * ³³ Putë nŋa vii goonŋatii paapii tii da hara hanyinë, tÿya jaala agyanëtii patë ësë. Dë goonŋaanë slënyi tii. Ma uushi'iitë dïi ðntanfë alëkawalë nŋa viinë ka tii ësë, kë upaa tii. Kë paa'ëgi tii ma nŋa livarënyinë putë nŋa vii goonŋatii. ³⁴ Kë bëlëgi tii gunë ca hënë gërë gëra, kë mbërë'i tii agi panë, pooshi uushi uree ka tii. Taa nŋahi mamætëkii nji shishinëtii, amma ma ka muudinë, kë ënyi shishinëtii ka upaa nŋeerënë, tÿya ënëgi ka nŋuyirë panë ka shanë, tÿya laakëŋë ënji daawaanatii. ³⁵ Putë nŋa vii goonŋa nŋa ënji ësë ënyi duurënyinë nŋa hara makinë ka madënë dagi wa.

Ma hara ënja, kë cibë tii ka shanë, ha'ë maa, kë mæëki tii. Kë naanagi tii ka luuvë kaareenë ka ðntanfë kaa ënjë a bwasee ka tii. Ma dïi tii ha'ë, acii kë kii tii në nŋa ënënë ka madënë da i ëpinë ëtë matahukii. ³⁶ Kë sii hara ënji cibë ka shanë; ënjë a nŋusë të tii, ënjë a fëslë të tii, ënjë a aanëgi të tii, ënjë a paa'ëgi të tii a furëshina. ³⁷ Ma hara ënja, kë kaalii ënji të tii dë faarinë ka wa. Hara ënji ësë, kë taake ënji ka shishinëtii gëdzalë bërë'i. Hara ënji, kë bëlëi ënji të tii dë nŋila purëŋanë. Hara ënji ësë, maaghiinë në tii, kuv'ünë nŋa bagiiinë da uuhinë në së nŋa umbee dë purëkinatii. Kë cibëe ënji ka tii ka shanë. ³⁸ Ma ënjitsë kamë, agi bilinë nji tÿya wiigi'i i agi giŋunyinë. Asëkë burëhënyinë da gu'nyinë nji tÿya babaanë. Mambu'umë duuniya bahë ndzaanatii dävë.

³⁹ Ma ënjitsë patë, kë vii tii ka ðntanfë goonŋa, kë kadeesëkë tii ka ci, amma patë da ha'ë pooshi tii upaa uushi'iitë dïi ðntanfë alëkawalë nŋa viinë ka ënja. ⁴⁰ Acii ma ðntanfë, kaamë da tii dëkëpaa ci matahu uushi. Ma agi hiimaakii, ka fëdënë në ci taamë da tii, paa ci ka geeginë ka tii mambu'ukii bahë ndzaanë abiikii yadë amë.

12

ðntanfë Dësënaamë

¹ Ma amë, makë dïi ci t'ë'i seedawanyinë ha'ë lanë ca tsaamë taamë, bwasee amë ka patënë nŋa uushi'iitë ca sëkëpaa taamë da 'waslyakëŋë ënë pooshi ka moonë ca kapaa taamë. Këŋaanaamë ndihë ndihë, ama dzë aakëŋwa dë taabidëwa ënë akëŋwacii amë.

² Kaama ginaamë ka tsaamënë të Yeesu tanë. Ma ca, ci në slërëginë nŋa vii goonŋa gaamë, 'watëginë ka təkëŋwanë ca'ë ka muudinë. Kë luuvë ci kaa ca ëntë ashë ënfwa, paa ci nëe ka ëntënëkii makë së nŋa ayinë. Ma dïi ci ha'ë, kaa ca shii upaa moodasëkë ëtë dëkëpaa ðntanfë ka ci. Acii ha'ë, dasë në ci ëndzë'i da ciizëma dëgëlë *ŋwanjuunë nŋa ðntanfë.

³ Buurëtëmë nŋa'ë të Yeesu: kë luuvë ci kaa ca sa cibë acii ma'waslyakë ënja. Buurëtëmë agyanëkii, acii ga shishinuunë a ëntëgi, una bwasee dëŋwa'ë. ⁴ Ma agi paatsë cuuna pa da 'waslyakëŋë, weewee agi panë nuunë, amma ma'ë panëkii mambu'umë bahë bëlëŋë tuunë. ⁵ Acii ha'ë, ma wabëŋëtë shi ðntanfë bii koonë ka tsakë koonë dë nŋeerënë, oo'i manjeevënaakii nuunë, ga ca zaanë koonë. Kë bii ci, "Uuzënaakya, madfa kë dzyalë Slandanë të hë, kapaa liminëku, ha fatë, ga dzalënëkii a bëlëgi shishinëku ësë.

⁶ Të ëndëtë ci ðntanfë a uufë cii këya dzalë.

Të ënjitë nŋirë ci ka manjeevënaakii, të tii cii këya fëslë ësë."

⁷ Acii ha'ë, së'watëmë patënë nŋa dzalëŋëtë ca la tuunë. Dë dzalënëkii ci ðntanfë a baarii koonë oo'i, manjeevënaakii nuunë. Ya sanë t'ë'i uuzënë pooshi dïi ka dzalënë të ci madfa dïi ci 'waslyakëŋë kwa? ⁸ Madfa pooshi unë agi luu dzalënë makë sëtë ci hara ënjë a luu, ci ca baarii ëtsë mazaguyinë nuunë, ëntaa manjeevënaakii. ⁹ Ma ënjitë pwayi taamë, agi dzalënë në tii taamë, agi fanë naamë të tii ësë. Acii ha'ë, ka dfanë nŋa'ë madfa fii amë ha'ë të Dësënaamë ëtë dagyë, kaama shii upaa ëpinë. ¹⁰ Ma ënjitë pwayi taamë, kë dzyalë tii taamë nŋa uundzë saa'i tanë, makë sëtë kadeesëkë ka tii. Amma ma ðntanfë, ma dzalënaakii taamë, ka shii tsakënë taamë, kaama ndzaanë malaabakii makë naakii. ¹¹ Ma saa'itë ci dzalënë a la taamë, agi nŋerënë naamë të ci

* **11:32** 11.32 M.Gëŋw. 6.11-8.32; 4.6-5.31; 13.2-16.31; 11.1-12.7; 1 Sam. 16.1ca'ë ka 1 Meem. 2.11; 1 Sam. 1.1-25.1. **11:33** 11.33 M.Gëŋw. 14.6-7; 1 Sam. 17.34-36; Dan. 6.1-27. **11:34** 11.34 Dan. 3.23-25. **11:35** 11.35 1 Meem. 17.17-24; 2 Meem. 4.18-37. **11:36** 11.36 Irim. 20.2; 37.15. **11:37** 11.37 2 Haba. 24.21. **11:38** 11.38 1 Sam. 13.6. **12:1** 12.1 1 Koor. 9.24. **12:2** 12.2 2.10; 8.1. **12:5** 12.5-6 Waf. 3.11-12; Sëniinë 3.19. **12:7** 12.7 Dzëk. 8.5. **12:10** 12.10 Mat. 5.48; Rooma 5.2; Yak. 3.17.

ka uushi nga mabətə səka, əntaa sə nga moodasəka. Amma ma na uudəpaa ba'ə, ka ndzaanə nə dzalənəkii ka sə nga moodasəka. Ma ənjitə luuvə kapaa liminə ka fanə, ka kavənə nə ci tē tii ka slənə dagwa uushi, təya ndzaanə agi jamənə.

Wazənə aqyanə kaaree ka pwapooneŋa nga Əntanfə

¹² Yoo, wa ciinuunə a ənə ka ndzaanə da ngeerənə. Ha'ə nə iduunə əsə, wa ca ənə ka ndzaanə ndalə. ¹³ Dəmə aakəŋwa də wiinə asəkə njuŋyi rəgwa, acii ga ənjitə ca ədərə a tsakə 'urəŋgaslənə, təya təkuree ka mbədənə dəŋwa'ə.

¹⁴ Dəmə gazhi'waanə koona shii ndzaanə agi jamənə da patənə nga ənja. Daamə gazhi'waanə nga ndzaanə malaabakii əsə, acii pooshi əndə ca nee ka Əntanfə shanə madaamə ci kə ndzaanə ha'ə. ¹⁵ Dəmə hanj kala acii ga əndə a njuşləgi aqyanə pwapooneŋa nga Əntanfə. Ha'ə əsə, dəmə hanj kala acii goona ndzaanə makə manjərəkiki uushi ətə ca zhi'wee ka hara uushi'inə njeerəkiki. Tsarə nga ənjitə ca kavə hara ənji aagi bwaya ndzaanə, ca saawee ka ndzaanə nga ənji lanə. ¹⁶ Dəmə hanj kala acii ga əndə a slənyi əjjinənənə, taa bərapaanə tə Əntanfə, makə sətə shi Isəwa dīi. Ma ca, putəŋa zəmə rəŋwə tanə bwasee ci ka gawuunaakii ka madzəgaakii. ¹⁷ Kə shii unə, ma daaba'əkii, makə mwayi ci kaa dīi də ka ci barəkaanə, kə kaaree dīi ka ci, acii paa ci upaa rəgwa nga baanə ka Əntanfə. Taa nğahi da kiinə agikii ali ci də ka ci barəkaanəkii, patə da ha'ə paa ci upanə.

¹⁸ Ma una, əntaa makə nga ənji Isərayiila nuunə. Ma təya, kə əncahə tii aabii sətə ci ənjə a təbətə də ciinə, waatoo aatsa gıŋwə nga Siina. Ma dava, kə hənyi gunə gərə gərə, kə dīi mandə vədə dəgwamə, kə dīi mədanjaya əsə. ¹⁹ Təya fa ədə uutəma, təya fa wabənə nga ənda. Makə fii tii wabənəkii, kə nğwali tii, təya kədii, əŋki tii, ga əndəkii a ənə ka wabənə ka tii ma'ə. ²⁰ Ma wabənəkii, kə palee ka ngeeriitii, acii kə bii ci, "Taa mi patə təbətə gıŋuna, taa daba maa, wa ənjə a kaalatə tə ci də faariinə ka wa." ²¹ Ma uushi'iitə nee tii gatə, kə nğwalee ka tii ka shanə. Muusa də naakii nə maa, kə bii ci, "Agi udzənə nə shishinəkii, kə nğwali nyi."

²² Amma ma unə, kə uugi unə mbu'yanə aabii gıŋwə nga *Sihyoona. Asəkə vərənə nga Əntanfə əndə vii əpinə nuunə, waatoo Urusaliima nga dagyə. Ma dava, tə'i malaa'ikanyinə, pooshi baanatənə acii lanənə. ²³ Kə mbu'yuunə aagi dza də nə də manjushinə nga təkəŋwatə manjeevənə, waatoo, ənjitə dīi ləmətii manaahəkii dagyə. Kə mbu'yuunə aakəŋwacii Əntanfə mala gəŋwanə nga patənə nga ənja. Kə mbu'yuunə aagi ma'yanyinə nga ənjitə nja slənə goonəgaanə, waatoo, ənjitə geegi Əntanfə ka tii mambu'ukii. ²⁴ Kə mbu'yuunə aabii Yeesu, əndə rəgwa nga kura aləkawalətə ahada Əntanfə da ənja. Kə mbu'yuunə əsə aabii idənətə miicivə ənja. Ma idənətsa, matahu uushi wabi ci, əntaa makə sətə wabi idənə nga Habiila. *

²⁵ Daamə hanj kala dīi, gaama naanagi ka fa sətə ci Əntanfə a ba kaamə. Ma ənjitə naanagi ka fa wabənə nga əndətə nja baaba wabənə asəkə duuniya, paa tii mbərə'ya. Makə dīi ci ha'ə, iitiitə dīi upaa naamə rəgwa nga mbərə'fənə, madə təkuree amə ka fa wabənə nga əndətə ca wabya kaamə dadagya? ²⁶ Ma nga njuəkə, kə shi uurakii a udzətə duuniya. Amma ma nğa əna, kə dīi ci aləkawalə oo'i, "Ma'ə nyi ka ənənə ka gəŋgəzətə duuniya patə da dadagya." ²⁷ Ma wabətsə bii ci, "Ma'ə nyi ka ənənə", ci ca baarii oo'i, ma uushi'iitə tagii ci, ka gəŋgəzətənə nə ci, ca fədfəgi, kaa uushi'iitə pooshi ka gəŋgəzənə a ənəgi tii daanətii.

²⁸ Acii ha'ə, see a kuyirii amə, acii kə upaa amə nwanjuunə, waatoo, nwanjuutə pooshi ka gəŋgəzənə. Də ha'ə əsə, paslaamə tə Əntanfə ka rəgwatə kadeesəkə ka ci, ama nğwalə tə ci, ama gərə'u ka ci. ²⁹ Acii ma Əntanfə gaamə, makə gunə nə ci ətə ca zamagi də uushi'inə dza'ə.

13

Ndzaatə ca kadeesəkə ka Əntanfə

¹ Dəmə aakəŋwa də udfəshinə ahadoonə makə dīi ci ndzəkəŋushi'inə nuunə agi nə'unə tə Aləmasiihu. ² Ga luu mu'uminə a zaanə koone. Acii tə'i hara ənji liwə mu'uminə ha'ə, asee paa tii shii oo'i, ma mu'uminəkii, malaa'ikanyinə nə tii.

12:11 12.11 12.14; Yak. 3.17-18. **12:12** 12.12 Isaa. 35.3. **12:13** 12.13 Waḅ. 4.26. **12:14** 12.14 12.11; Jab. 34.15; 1 Koor. 7.15. **12:15** 12.15 Dzək. 29.17; Gal. 1.6. **12:16** 12.16 'Wat. 25.29-34. **12:17** 12.17 'Wat. 27.30-40. **12:18** 12.18-19 Shig. 19.16-22; 20.18-21. **12:20** 12.20 Shig. 19.12-13. **12:22** 12.22 13.14; Gal. 4.26; Səniinə 5.11; 21.2. **12:23** 12.23 Luka 10.20. * **12:24** 12.24 8.6; 9.12; Habiila: 'Wat. 4.10. **12:25** 12.25 6.4-6; 8.1; Shig. 20.22. **12:26** 12.26 Shig. 19.18; Hag. 2.6,21. **12:28** 12.28 13.14. **12:29** 12.29 Dzək. 4.24. **13:1** 13.1 6.10; 10.24; 13.16; 1 Piita 1.22. **13:2** 13.2 'Wat. 18.1-8; 19.1-3; Ayb. 31.32; Rooma 12.13; 1 Tim. 3.2; 5.10; 1 Piita 4.9; 3 Yooh. 8.

³ Buuretəmë tē ənjitë a furëshina, una ngërë makë ka hakii nuunë. Buuretəmë tē ənjitë ca sa cibë əsë, acii ənji shinjkinë nē tii makë noonë. Tsakëmë tē tii.

⁴ Taa wu patë, wa ca nee ka mēghërövənë nga ngërëshinë. Wa goonğaane a ndzaanë ahada ngurë tii da minaaikii. Kadë nē Əntanjfë a lagi gəjwanë ka ənjitë ca dā bwaya ndzaanë agi ngërëshinë da ka ma'aləhiinyinë.

⁵ Goona ka hiima goonë ka uufë gəna, amma dāmë moodasəkë nga sətë upaa unë tanë. Acii Əntanjfë dē nəkii bii, "Paa nyi ka bwaseenë ka hë shanjë. Ka tsakənë nē nyi tē hë taa guci patë." ⁶ Acii ha'ə, wa taa wu ahadoonë a bagi furənjë oo'i, "Əntanjfë nē əndë tsakənë tē nyi, paa nyi ka ngwalənë shanjë.

Mi sanë dātë nē əndë shinjkinë dē nya?"

⁷ Buuretəmë tē matakəjwanyinë goonë nga njukë ətë nja baaba koonë wabənë nga Əntanjfë. Buuretəmë nga'ə tē ndzaanatii, makë sətë dīi tii gazhi'waanë ca'ə ka saa'itë məkii tii agi vii goongatīi. Nə'utəmë dərəpatīi. ⁸ Makë sətë nji Yeesu nga mbədfë, ha'ə nē ci ənshinë, ha'ə nē ci ka ca'ə ndəjwə ndəjwə əsə. ⁹ Goona luuvë kaa hara ənjë a nusləgi duunë dē kura dzəgunənyinë kama kama. Waatoo, madā kə kii ənji koonë bariya agyanë zəma, goona luuvë, acii pooshi bwatyakii. Shiimë oo'i, pwapoonë nga Əntanjfë ca kavë tuunë ka ndzaanë ndihë ndihë, əntaa bariyanyinë nga zəma.

¹⁰ Ma nga əna, tə'i kura ha nga dā sataka ətë caama upaa bwatya davë. Ma limanyinë nga Yahudiinë, pooshi tii ka upaa bwatya davë shanjë. ¹¹ Ma dabiitë ci gawë nga limanyinë a kəla idənatii, ca kərə aasəkë Hatë palëe dē Laabənë ka dā dē sataka putë nga 'waslyakəənë, hənəginë hənəginë ənji dabanyinəkii aba'ə vərənë. ¹² Ha'ə dīi nē Yeesu əsə, aba'ə vərənë ənji ci. Ma dīi ci ha'ə, kaa ca shii laabagi ənji dē idənəkii saakii. ¹³ Acii ha'ə, dzaamë da i amə atsakii aaba'ə vərənë, kaama dzë ka sə'wagi dzaananë putaakii. ¹⁴ Acii, ma ganë a duuniya, pooshi vərənë gaamë nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. Ka alə vəraatë na shi naamë.

¹⁵ Dəlaamë dē Əntanjfë taa guci patë dācii Yeesu. Ci nē satakətë caama vii ka ci naamë. Waatoo, dələnë dē ci, ama dūunətë ləməkii taa da patë. ¹⁶ Ga ca zaanë koonë nē dā nga'əənë ka hara ənji, una slənəshi dē uushi'inë goonë. Acii tsarë nga satakətë kadəesəkë ka Əntanjfë.

¹⁷ Fāmë tē matakəjwanyinë goonë, hətəpaamë noonë nē akəjwaciitii, acii taa guci patë ha'ə nē tii ka dā gazhi'waanë nga nəhë əpinë goonë, tii na dzë ka ba slənətii ka Əntanjfë əsə. Fāmë tē tii kaa təya shii dā slənətii dē moodasəka, əntaa dē mabətəsəka, acii pooshi uushi nuuna upaa agi bəzëe ka səkətii.

¹⁸ Dəmë aakəjwa dē dā də'wa ka putë geenë. Acii kə shii inë, kə dīi inë patənë nga sətë dībë ina dā. Nga'ə keenë nē slənətë patənë nga sətë ndzaanë dagwakii. ¹⁹ Agi kədiinë nē nyi acii unë əsə koonā dā də'wa ka putaaki, kaa Əntanjfë a dā ka nyi rəgwa nga ənənë aabii unë.

Də'wa nga pa'apaaginë

²⁰ Ma Əntanjfë, Əndë kira ndzaanë jamë nē ci. Ci madëe ka Yeesu Slandanaamë agi maməətë ənja, ca kavë tē ci ka maduunë magəra nga bagiinë, waatoo amə, putë nga idənəkii ətë əjigi ci ka puta gaamë. Idənəkii geegi ka aləkawalətë dīi ci kaamë, kaa ca ndzaanë da ngəerənë ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. * ²¹ Wa ca dzatəgi koonë dē patənë nga dagwa uushi'itë dəbëe una upaa, koonā shii dā sətë cii kəya uufë. Wa ca dā sətë kadəesəkë ka ci ashaamë əsə, dācii Yeesu Aləmasiihu. Naakii nē njwanjuunë ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. *Aamiina.

Muudinë nga wabənë

²² Ndzəkəjushii'inəkya, ma ləkələkətənë nyaahë nyi koonë, ka shii tsakənë duunë. Agi kədiinë nē nyi acii unë, kapaamë liminuunë nga'ə ka fa wabətsa. Acii ma ləkələkətənā, gusə. ²³ Ma ndzəkəjushii'inaamë Timooti, nga'ə ka nyi una shii oo'i, kə kyapaa ənji tē ci a furëshina. Madā kə shi ci aabiiki kwakwatë, ina da ci na dzë aahoonë. †

13:3 13.3 10.34; Mat. 25.36. **13:4** 13.4 1 Koor. 7.2-4; 1 Tees. 4.3-8. **13:5** 13.5 Dzək. 31.6,8; Fil. 4.11-12; 1 Tim. 6.7-10. **13:6** 13.6 Jab. 118.6. **13:7** 13.7 6.12; 1 Koor. 4.16. **13:9** 13.9 Rooma 14.2; Kwal. 2.20-22; 1 Tim. 4.3. **13:11** 13.11 9.7; Leew. 16.27. **13:12** 13.12-13 11.26; Mat. 27.31-33. **13:14** 13.14 11.9-10,13,16; 12.22,28; Fil. 3.20; 2 Koor. 5.6; 1 Piita 2.11; Səniinë 21.2. **13:15** 13.15 Af. 5.19-20; Jab. 50.14,23. **13:16** 13.16 Gal. 6.10; Fil. 4.18. **13:17** 13.17 Əzaki. 3.17; Slənə 20.28-31; 1 Koor. 16.16. **13:18** 13.18 10.22; Rooma 15.30; 2 Koor. 1.12; Slənə 24.16. * **13:20** 13.20 ndzaanë jamë: 12.14; Rooma 5.1; 2 Koor. 13.11; aləkawalë: 8.6; idənəkii: 9.12. **13:21** 13.21 Af. 2.10; Fil. 2.12-13. † **13:23** 13.23 Timooti: 1 Koor. 4.17.

²⁴ Nɛɛhɛpaamɛ ka nyi tɛ patɛnɛ nɔa matakɛɔwanyinɛ goonɛ da patɛnɛ nɔa ɛnɔi nɔa ɔntanɔfɛ. Ma ndzɛkɛɔushi'inaamɛ ɛnɔi nɛ'unɛ ɛnɛ shi daga dɛ Italiya, aɔi nɛɛhɛpaanɛ nɛ tii tuunɛ.

²⁵ Wa ɔntanɔfɛ a dɛ koonɛ pwapoonɛ patɛ. *Aamiina.

Ləkaləkatə ŋga Yakubu

Nəhəpaanə

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka ənji ŋga Əntanjə patə ənə yiidəgi taa dama patə aasəkə duuniya. Daciiki Yakubu shigi ləkaləkatəna. Ma nya, əndə slənə ŋga Əntanjə da ŋga Slandanə Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə. *

Vii goonŋa da shii rəgwa ŋga d'a tə uushi

² Ndzəkəŋjushi'inəkya, taa guci patə lii cibənyinə kama kama tuunə, zhi'weemə ka ci ka sə ŋga moodasəka. ³ Acii kə shii unə, madə kə təbətə cibəkii tə vii goonŋa goonə, ma sətə na uudə ba'akii, kəŋjaanənə ndihə ndihə də ŋgeerənə. ⁴ Dzəmə aakəŋwa də kəŋjaanənə ndihə ndihə də ŋgeerənə, koonə shii ndzaanə ka ənji goonŋa, yadə idəpaa uushi ashuunə, waatoo taa ŋgutə ŋunyi uushi patə, tə'i ashuunə.

⁵ Madə kə ətee əndə'i əndə goonə ka shii rəgwa ŋga d'atə uushi, wa ca kədii acii Əntanjə, ka upaanə nə ci əsə. Acii ma Əntanjə, fitə nə ciinəkii taa ka wu patə, ca vii ka taa wu tə sətə kədii ci yadə d'əvə uushi a ədzəməkii. ⁶ Amma, ma əndə a kədii uushi acii Əntanjə, wa ca shii oo'i, ka viinə nə ci ka ci tantanyinə. Ga ca hiima oo'i, mbu'u pooshi Əntanjə ka viinə ka ci. Acii ma əndətə ca hiima ha'ə, makə ma'inə nə ci ətə ci mədə a gwazee, taa aa dama patə ca palə. ⁷⁻⁸ Ma tsarə ŋga əndətə ca dzətə aakəŋwa, ca ənyatə aa ba'a, matagimə ci hatə kəŋjaanə ci, ga ca ka nə ŋga upaa uushi acii Slandana.

Maagha da əndə gəna

⁹ Madə tə'i maagha əndə nə'unə, wa ca d'a moodasəkə də pwapootə dīi Əntanjə ka ci. ¹⁰ Ma əndə gəna əndə nə'unə əsə, madə kə galee Əntanjə ka məghərəvənaakii taa gənaakii, wa ca d'a moodasəkə, acii kadə nii kəya kulagi makə gudzə ŋga kuzəna. ¹¹ Makə sətə ci gudzə a naa'ugi, ca yiidəgi maa kə firə uusəra iza'u, pooshi ma'ə dagwa dagwaanaakii, ha'ə nə əndə gəna a əntəgi əsə saa'itə ci agi alə gəna.

Uushi'iitə ca təbətə ənda da ətə ca isəkwa ənda

¹² Əndə barəkaanə nə əndətə kəŋjaanə ndihə ndihə saa'itə lii ŋgərə'wə tə ci. Acii madə kə kəŋjaanə ci də ŋgeerənə agi təbətətsa, ka viinə nə Əntanjə ka ci shikwa, waatoo əpinə ətə dīi ci aləkawələkii ŋga viinə ka ənjitə ca uudə tə ci.

¹³ Taa wu patə ca moo d'a bwaya uushi, ga ca ba oo'i, Əntanjə ca isəkwa tə ci ka d'anə ha'ə. Acii pooshi uushi ca tsəku tə Əntanjə, paa ci ka tsəkunə taa tə wu ka d'a bwaya uushi əsə. ¹⁴ Amma, taa wu patə isəkuyi uushi tə ci, bwaya hiimaakii isəkuyi tə ci kaa ca d'a bwaya uushi, ca kulapaa də ci. ¹⁵ Madə kə girə bwaya hiima, ka kiranə nə ci 'waslyakəənə. 'Waslyakəənə əsə, maa kə girə ci, ci ca kira wa.

¹⁶ Kadashinyinaakya, goona ha'u də noonə na! ¹⁷ Acii ma ŋunyi uushi da ŋunyi viinə, dadagyə daci Əntanjə ca shi. Ci dīi uusəra da ləgidə da tikisanyinə. Ma Əntanjə, paa ci ka zhi'inə makə uushi'iitsa, ka əndə'i saa'i təkunə, ka əndə'i saa'i maḃərəha. ¹⁸ Kə vii ci kaamə əpinə dagi Habara ŋga goonŋa, makə sətə kadeesəkə ka ci, kaama shii ndzaanə da məghərəvənə palee ka hara uushi'iitə tagii ci.

Fa wabənə ŋga Əntanjə da slənəginə

¹⁹ Kadashinyinaakya, fatəmə ka nya ba koonə. Taa wu patə, wa ca kapaa liminəkii ka fatə uushi, ga ca kwasə fa wabənə, ga ca bəzə səkə pii pii əsə. ²⁰ Acii, ma əndətə bəzhi səkəkii, paa ci ka mbee ka slənətə sətə kadeesəkə ka Əntanjə. ²¹ Acii ha'ə, ŋgərəgimə patənə ŋga 'waslyakəənə goonə, una kagi, una bwasee ka d'a bwaya uushi'inə ma'ə. Una banee ka noonə nə akəŋwacii Əntanjə, una luu wabətə kavə ci aasəkə ədzəmuunə. Wabənəkii əsə ca mbee ka luupaanə tuunə.

²² Goona ndzaa ka ha'u də noonə nə ka fa wabənaakii tanə, amma, ma d'anuuna, slənətəgimə! ²³ Acii, ma əndətə ca fa wabənəkii, amma paa ci agi slənətəginə, pooshi

* **1:1** 1.1 Yakubu: Mat. 13.55; Slənə 12.17; 15.13; 21.18; 1 Koor. 15.7; Gal. 1.19; 2.9; 1 Piita 1.1. **1:2** 1.2-3 Rooma 5.3-5; 1 Piita 1.6-7. **1:5** 1.5 Waḃ. 2.6. **1:6** 1.6 5.13; Mat. 7.7; 21.21-22; Af. 4.14. **1:9** 1.9 2.5. **1:10** 1.10-11 Ayb. 14.2; Jab. 90.5-6; Isaa. 40.6-8. **1:10** 1.10 5.1. **1:12** 1.12 5.11; 1 Koor. 9.24-25. **1:13** 1.13 Waḃ. 19.3; 1 Koor. 10.13. **1:14** 1.14-15 Rooma 6.19-21; 7.7-10; 1 Yooh. 2.16-17. **1:17** 1.17 'Wat. 1.14-18; Mat. 7.11. **1:18** 1.18 Yooh. 1.13; Rooma 8.19-23; 1 Piita 1.23. **1:19** 1.19 3.2; Waḃ. 15.1; Ə.Waaz. 7.8-9. **1:21** 1.21 Kwal. 3.8; 1 Piita 2.1. **1:22** 1.22 2.17; Mat. 7.24,26; Rooma 2.13.

uushi tēkee ka ci da ɛndɔtɔ ca tsaamɔ naakii nɔ asɛkɔ dyarugala. ²⁴ Maa kɔ tsaamɔtɔ ci naakii na, ca palɛ, shiku ha'ɔ kɔ ɛnyi ka zaanɔnɔ ka ci taa iitɔ nɔ ci. ²⁵ Amma, ma ɛndɔtɔ ca kavɛ nɛkii ka fa malaaba wabɔɔtɔ ca vii dimwaanɔ ka ɛnja, ca kavɛ nɛkii ka fatɔnɔ yadɔ zaanɔnɔ ka ci, ca slɛnɔtɔgi nɔga'ɔ ɛsɔ, ma ɛndɔtsa, ka ci dɔnɔ ɔntanjfɔ bɔrɛkaanɔ agi slɛnaakii.

²⁶ Maa kɔ nɔgirɛ ɛndɔ naakii nɔ makɔ agi nɔ'utɔnɔ nɔ ci tɔ ɔntanjfɔ nɔga'ɔ, amma paa ci agi kɛsɛpaa ganakii, naakii nɔ cii kɔya ha'ugi, uushi zabɔ nɔ diinaakii ɛsɔ. ²⁷ Ma nɔ'u diina ɛtɔ kadɛesɛkɔ ka ɔntanjfɔ Dɛsɛnaamɔ, hakila nɔzhikinɔ da hakila mooryafinɔ agi nɔgɔra'watii da ɛtsɛtɔ na acii ga mɛza uushi'inɔ nɔga duuniya a kagɔrɔ ɛndɔ aagi 'waslyakɛnɔ.

2

Mbɔrɔ mbɔrɔ nɔ patɔnɔ nɔga ɛnji akɔnjwacii ɔntanjfɔ

¹ Ndzɔkɔnjushi'inɛkya, makɔ kɔ vii unɔ goonɔga ka Slɛndanaamɔ Yeesu Alɛmasiihu ɛndɔ mɛghɔrɔvɔnɔ, goona baarii kama kamaanɔ ahada ɛnja. ² Baamɔ tɔ'i ɛndɔ gɔna dzɔgɔrɔ ka hatɔ dzatuunɔ dɔ na. Kɔ kyaala ci kɔjeerɔnɔ dagwakii, ca nɔgavɔ tuutɔya nɔga mandalɔ kwaba aaciikii. Maagha a dzɔgɔrɔ naakii ɛsɔ; iirɔ kɔjeerɔnɔ nɛndɔ ashikii tanɔ. ³ Wata una dɔunɔtɔ tɔ ɛndɔtɔ kyaala nɔnyi kɔjeerɔnɔ, una ba ka ci, "Pyalyagi aa hanɔ, wiinɔ nɔnyi ha nɔga ndzaanɔ." Ma maaghatɔ ɛsɔ, una ba ka ci, "Kɔnjaanɔ gadɔvɔ!" taa "Shiwa, nda ndzaanɔ ganɔ atsaa sɔdɔki!" ⁴ Madɔ kɔ dɔii unɔ ha'ɔ, kɔ baarii unɔ kama kamaanɔ ahadoonɔ, pooshi unɔ slɛnyi dɔ nɔnyi hiima.

⁵ Kadashinyinaakya, fatɔmɔ kaa nya ba koonɔ: kɔ ta'i ɔntanjfɔ maaghiinɔ nɔga duuniyanɔ kaa tɔya ndzaa ka ɛnji gɔna dagi vii goonɔgatii, tɔya ndzaanɔ agi nɔwanjuunɔ ɛtɔ dɔii ci alɔkawalɔkii ka ɛnjitɔ ca uudɔ tɔ ci. ⁶ Amma una nɔgɔrɔ, una bɔrapaa maaghiinɔ. Mashiiimuunɔ oo'i, ɛnji gɔna ca cibɛe koonɔ, tɔya kɔrɔ tuunɔ aakɔnjwacii gɔnjwanɔ kwa? ⁷ Tii nɔ ɛnjitɔ ca wabɔ bwaya uushi'inɔ agyanɔ nɔnyi lɛmɔ nɔga Yeesu, waatoo, lɛmɔtsɔ ikɔ ɔntanjfɔ koonɔ.

⁸ Kɔ shii unɔ maduunɔ wabɔnɔ nɔga ɔntanjfɔ ɛtɔ palee, makɔ sɔtɔ dɔii manaahɔkii asɛkɔ malaaba lɔkalɔkatɔ, waatoo, "Uuduu tɔ ɛndɔtɔ abiiku makɔ sɔtɔ cii kwa uudɔ naaku na". Madɔ kɔ nɔ'utuunɔ ha'ɔ, nɔga'ɔ dɔii unɔ. ⁹ Amma, madɔ kɔ baarii unɔ kama kamaanɔ ahada ɛnja, kɔ dɔii unɔ 'waslyakɛnɔ, kɔ kɔshi gɔnjwanɔ nɔga *bariya tuunɔ, acii kɔ tanɔgyuunɔ bariya. ¹⁰ Acii taa wu nɔ'utɔ bariyanyinɔ patɔ, amma kɔ tanɔgi ci ranɔwɔ agikii, kɔ tanɔgi ci patɔ ɔtsa. ¹¹ ɔntanjfɔ bii, "Ga ha alɔhiinɔ." Ci bii ɛsɔ, "Ga ha bɔlɔ ɛnda." Acii ha'ɔ, madɔ kɔ bɔli hɔ ɛnda, kɔ tanɔgi hɔ bariya nɔga ɔntanjfɔ, taa nɔgahi ma'alɔm hɔ hiinɔ. ¹² Wa wabɔnɔ goonɔ da slɛnɔ goonɔ a ndzaanɔ makɔ nɔga ɛnjitɔ nɔ ɔntanjfɔ a la ka tii gɔnjwanɔ dɔ bariya, waatoo dɔ wabɔɔtɔ ca vii kaamɔ dimwaanɔ.

¹³ Acii ma ɛnjitɔ pooshi ka nɛe ka tɔgunuunɔ nɔga hara ɛnji, pooshi ɔntanjfɔ na nɛe ka tɔgunuunatii. Amma, ma ɛndɔtɔ nɛe ka tɔgunuunɔ nɔga ɛnda, kadɔ nii kɔya jaala saa'i nɔga la gɔnjwanɔ.

Vii goonɔga ka Yeesu da slɛnɔtɔnɔ

¹⁴ Ndzɔkɔnjushi'ina, yaci kɔ bii ɛndɔ oo'i, "Tɔ'i nyi da vii goonɔga", amma pooshi slɛnaakii baarii oo'i, tɔ'i ci da vii goonɔga, mi sanɔ nɔ bwatyakɔya? Ka luupaanɔ nɔ tsarɔ nɔga vii goonɔgatsɔ tɔ ci nii? ¹⁵ Baamɔ tɔ'i hara ɛnji nɔ'unɔ, taa nɔguyirɔnɔ taa makinɔ, kɔ ɛtɛe tii ka sɔ nɔga umbee dɔ purɔkinɔ, pooshi sɔ nɔga kavɔnɔ aa matii ɛsɔ.

¹⁶ Wata ɛndɔ'i ɛndɔ agyuunɔ a ba ka tii, "Wa ɔntanjfɔ a kɔrɔ tuunɔ jamɔ, ca vii koonɔ sɔ nɔga umbee dɔ purɔkinɔ da sɔ nɔga kavɔnɔ aa moonɔ." Madɔ maviimɔ ci ka tii uushi'iitsa, mi nɔ bwatya nɔga banaakii ka tii ha'a? ¹⁷ Ha'ɔ nɔ vii goonɔga ɛsɔ. Maa kɔ bii ɛndɔ'i ɛndɔ dɔ bamakii tanɔ oo'i, "Tɔ'i nyi da vii goonɔga", madɔ paa ci slɛnɔtɔ sɔtɔ bii ɔntanjfɔ, uushi zabɔ nɔ vii goonɔgaakii.

¹⁸ Mbɔ'u ka banɔ nɔ ɛndɔ'i ɛndɔ oo'i, "Tɔ'i ɛndɔ'i ɛndɔ da vii goonɔga. ɛndɔ'i ɛndɔ ɛsɔ, slɛnɔnɔ nɔ naakii." Yoo, ka banɔ nɔ nyi ka ci, "Baarii ka nyi taa iitɔ ndzaanɔ ɛndɔ da vii goonɔga yadɔ slɛnɔtɔginɔ. Ma nyi ɛsɔ, ka baariinɔ nɔ nyi ka hɔ vii goonɔgaakii

1:25 1.25 2.12,24; Jab. 19.8; Yooh. 13.17; Rooma 8.2; Gal. 6.2. 1:26 1.26 3.2,10; Jab. 34.14; 141.3. 1:27 1.27 Jab. 10.14,18; Isaa. 1.17; Mat. 25.35-36. 2:1 2.1 2.1-9; Dzɔk. 1.17; 10.17; 16.19; 2 Meem. 19.7; Ayb. 34.19; Jab. 82.2; Waɔ. 24.23; Mat. 5.45; Slɛnɔ 10.34; Rooma 2.11; 10.12; Gal. 2.6; Af. 6.9; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17. 2:5 2.5 1.9; Luka 6.20-21; 1 Koor. 1.26-28; Sɛniinɔ 2.9. 2:8 2.8 Leew. 19.18; Mat. 22.39; Rooma 13.9. 2:9 2.9 2.1. 2:10 2.10 Mat. 5.19; Gal. 3.10; 5.3. 2:11 2.11 Shig. 20.13-14. 2:12 2.12 1.25. 2:13 2.13 Mat. 5.7; 7.1; 18.32-35. 2:14 2.14 Mat. 7.21; 1 Yooh. 3.17. 2:15 2.15 Mat. 25.35-36. 2:17 2.17 Gal. 5.6,16,22-24; 1 Yooh. 3.18.

dagi slēnaaki.” ¹⁹ Kē luuvē hē oo'i, rējwē nē Əntanjfē kwa? Maa kē luuvē hē, kē dīi hē ŋga'ə. Ginaajinyinē maa, kē luuvē tii, shishinētii a udzē acii ŋgwalōnē əsə. *

²⁰ Ya hē maba, paa hē ka moonē ha shii oo'i, ma vii goonŋa yadē slēnətəginē, kē ndzaa ci ka uushi zabē kwa? ²¹ Dē mi sanē ndzaa dzədəzəshii'inaamē Ibərahiima ka əndə goonŋa akəŋwacii Əntanjfwa? Ma ndzaa ci ka əndə goonŋa, dāgi slēnaakii saa'itē kirē ci tē uuzənaakii Isiyaaku ka dā dē sataka ka Əntanjfē. ²² Paa ha nē kwa? Ka ha rējwē slēnyi vii goonŋaakii da slēnaakii. Dāgi slēnaakii ndzaa vii goonŋaakii ka tantanyinē. ²³ Kē dīi makē sətē dīi manaahēkii asəkē malaaba ləkələkātē oo'i, “Kē vii Ibərahiima goonŋa ka Əntanjfē. Putē ŋga vii goonŋaakii əsə ŋgirē Əntanjfē tē ci ka əndə goonŋa”, ca 'wa tē ci guvakii. ²⁴ Kē nē unē dīi, ma slēnē ŋga ənda, ci ka kavē əndə ka ndzaanē ka əndə goonŋa akəŋwacii Əntanjfē, əntaa wata vii goonŋaakii tanē.

²⁵ Ha'ə nē Rahabē əsə, badawa ŋga minē. Putē ŋga slēnatē ndzaa ki ka əndə goonŋa akəŋwacii Əntanjfē. Waatoo, kē liwē ki tē ənjitē sləkēe ənji Isərayiila, kya baarii ka tii əndə'i rēgwa ŋga palənē satii acii ga ənjə a puli dē tii.

²⁶ Makē sətē dīi shishinē ŋga ənda, əpinē kē dzəgi a makii, ha'ə nē vii goonŋa yadē slēna: pooshi nafakii.

3

Slənə ŋga gana

¹ Ndzəkəŋjushi'inəkya, ga ənji lanē ahadoonē a moo ndzaanē ka ənji dzəgunənē ka ənja, makē kē shii unē, ma inē ənji dzəgunənē ka ənja, kadē nē gəjwanē geenē a palee ka ŋga hara ənji dē iza'unē. ² Acii amē patē, agi puu'unē naamē lanē. Ma əndətē pooshi ka pu'unē agi waβənaakii, ci nē matakəfəkəfē ənda, ka mbeənē nē ci ka ətsətē naakii nē əsə taa ka ŋgutē rēgwa patē. ³ Kē shii amē, agi ŋgaanŋavənē naamē riidzama aa ma təhinē kaa tēya fa taamē. Dē ha'ə caama mbee ka kərənē tē tii ka rəgwatē mwayi amē patē. ⁴ Buurətəmē agyanē madiigərə kumbawalənyinē əsə. Taa ŋgahi madiigərəkii nē tii ka shanē, mandalē mēdfē ca dza tē tii əsə, amma patē da ha'ə dē uundzē kada ci əndə gwazənē a kərə tē kumbawaləkii ka hatē mwayi ci ca dzē. ⁵ Ha'ə nē gana ŋga əndē shiŋkinē əsə. Taa ŋgahi dīi fidyasē, amma tē'i ci da baawəfa lanē.

Buurətəmē agyanē bwanənē ŋga bilinē. Amma ndzanənē ka uundzē gana ŋga gunē cii kəya ətsagi kwarəma'ə! ⁶ Acii ha'ə, ma gana, makē gunē nē ci ashaamē. Ci ca kavē əndē ka dā taa ŋgutē tsarē ŋga bwaya bwayaanē. Ci ca saawee ka patənē ŋga shishinē, ca saawee ka patənē ŋga ndzaanē ŋga əndē əsə ganē asəkē duuniya. Dacii *Seetanē ci baawəfa ŋga gana a shigi. ⁷ Ka mbeənē nē əndē shiŋkinē ka dzalē taa ŋgutē tsarē ŋga dabanyinē, waatoo, daba ŋga bilinē, da əginyinē, da ətē ca ələ anē mbuurē səkətii da hərəfinē. Kē dzalətē tē əsə. ⁸ Amma, ma gana, pooshi əndē shiŋkinē ca mbee ka dzalətənē tē ci! Ma ca, bwaya uushi nē ci, paa ci ka luuvē ndzaanē kədfə'a. Makē ŋguma nē ci ətē ca βələgi ənda. ⁹ Dē ci caama dēla dē Slandanaamē Dəsənaamē. Dē ci əsə caama dzaana ənja, taa ŋgahi kē ghənyi Əntanjfē tē tii kaa tēya pusha tē ci.

¹⁰ Dē matē rējwē ha'ə ci ənjə a dəlagi dē Əntanjfē, dē ci ci ənjə a dzaanagi dē ənji əsə. Ndzəkəŋjushi'ina, ma ətsa, madzəmē! ¹¹ Pooshi ŋunyi ma'inē a mzaənē ma'inē ka kiwanē ka gu'u rējwē. ¹² Pooshi ənfwē uudəvə ka poo janjwa, pooshi ənfwē dədfəmē ka poo uudəvə əsə. Ha'ə nē gu'u ətē ci mzaənē ma'inē a kiwa davē əsə, pooshi ənji ka upaa ŋunyi ma'inē davē.

Shiinē ətē ca shi dacii Əntanjfē

¹³ Tē'i əndē hiima da shiinē ahadoonē kwa? Madfa tē'i, wa ndzaanaakii a baarii shiinaakii, waatoo, wa ca dā ŋunyi slēna, ca hətəpəaa naakii nē akəŋwacii ənja, makē dīi ci tē'i ci da shiinē. ¹⁴ Amma, madfa tē'i unē da mēza sərəha, una uudē noonē na, madəbəmē una dʉunətē noonē na, una ŋgədfəgi goonŋa dē jirakənē. ¹⁵ Ma tsarē ŋga shiitsa, əntaa tsarē ətē ca jima dadagyē, amma ŋga *duuniya, ŋga uudənē ŋga ədzəma, da ŋga Seetanē əsə. ¹⁶ Ma hatē ndzaa sərəha da ghatē uudənē ka əndə'i ənda, davē nē mabizhinē da taa ŋgutē tsarē ŋga bwaya bwayaanē.

¹⁷ Amma, ma əndətē da shiinē ətē jima dadagyē, macaməkii nē ci, ka kiranē nē ci jamənē ka ənja, ca ndzaa da hanjaka da waawa'anē, ka nəhənē nē ci təgunuunē ŋga

* **2:19** 2.19 Dzak. 6.4; ginaajinyinē: Mat. 8.29; Mar. 1.24. **2:21** 2.21 'Wat. 22.9,12; Rooma 4.1-5,13-16,19-22; Ibər. 11.17. **2:23** 2.23 'Wat. 15.6; 2 Haba. 20.7; Rooma 4.3. **2:25** 2.25 Jāsē. 6.17; Mat. 1.5; Ibər. 11.31. **2:26** 2.26 2.17,20. **3:2** 3.2-10 Jab. 141.3; Waβ. 10.19. **3:2** 3.2 1.26. **3:3** 3.3 Jab. 32.9. **3:6** 3.6 Waβ. 10.19; Mat. 15.11,18-19. **3:7** 3.7 'Wat. 9.2. **3:8** 3.8 Jab. 140.4; Rooma 3.13; Af. 4.29. **3:9** 3.9 'Wat. 1.26-27. **3:12** 3.12 Mat. 7.16. **3:13** 3.13 Rooma 12.16. **3:14** 3.14 1 Koor. 3.1-3; Gal. 5.20-6.4. **3:15** 3.15 1.5,17.

hara ənja, ca dā njunyi slənə taa guci patə, paa ci ka baarii kama kamaanə ahada ənja, paa ci ka isəkwa ənji əsə. ¹⁸ Ma ənjitə da mabanee ma'yanə, ətə ca kira jamənə aahada ənji əsə, ka upaanə nə tii ndzaanə də rəgwakii. Ma ndzaanə də rəgwakii, kə ndzaa ci makə cifanə ətə ci əndə a upaa agi sətə ləgii ci.

4

*Goona dā guvaanə da *duuniya*

¹ Mi sanə ca kyaara mbəzənə da mabizhinə aahadoona? Ətsə patə, moo uushi'inə kama kama a ədzəmuunə ca kyaara ətsa. ² Kə mwayi unə upaa uushi'inə, amma pooshi unə ka upaa sətə mwayi unə. Aci ha'ə, una bələ ənja. Kə mwayi unə uushi'inə ka shaŋə, amma pooshi unə ka upaanə. Aci ha'ə, una dā mabizhinə, una pa. Magurweemə unə ka sətə mwayi unə, acii pooshi unə kədii acii Əntanfə kaa ca vii koonə. ³ Taa kə kədii unə, pooshi unə ka guŋweenə, acii də məza ədzəmə cuuna kədii. Waatoo, ma cuuna kədii uushi'ina, koonə zamagi ka rəgwatə kadeesəkə koonə. ⁴ Unə ənji ghatə goonja! Mashiimuunə oo'i, ma dā guvaanə da duuniya, dā mbiinə ka Əntanfə kwa? Taa wu patə ca moo dā guvaanə da duuniya, kə kavə ci naakii nə ka dā mbiinə da Əntanfə. ⁵ Shiimə oo'i, tə'i goonja agi sətə bii malaaba ləkaləkətə; kə bii ci, "Ma Malaaba Ma'yanə ənə kavə Əntanfə aasəkə ədzəmaamə, agi ətsənə nə ci taamə ka shaŋə." ⁶ Amma kə dīi Əntanfə kaamə pwapoonə laŋə kaamə shii ndzaanə malaabakii. Aciikii bii malaaba ləkaləkətə oo'i,

"Agi dānə nə Əntanfə mbiinə

da ənjitə ca dūunətə natii na.

Ma ənjitə ca banee ka nətii akəŋwaciikii əsə,

agi dānə nə ci ka tii pwapoonə."

⁷ Aci ha'ə, viimə noonə nə ka Əntanfə, una kəŋaanə ndihə ndihə agi kaareenə ka *Seetanə. Madfa kə dīi unə ha'ə, ka huyinə nə ci acii unə. ⁸ Əncahamə aabii Əntanfə, ci maa, ka əncahanə nə ci aabii unə. Unə ma'waslyakə ənja, fə'yagimə ciinuunə agi 'waslyakəənə! Unə ənjitə pooshi kəŋee ka ədzəmuunə ka ha rəŋwə əsə, laabagimə ədzəmuunə! ⁹ Damə mabəzəsəkə putə ŋga 'waslyakəənə goonə, una tuu, una ŋgəgə mə əsə. Goona ŋsə ma'ə, amma, tuumə. Wa moodasəkə goonə a ndzaa ka mabətəsəkə.

¹⁰ Həətəpaamə noonə nə akəŋwacii Slandana. Ma ci boo, ka dūunətənə nə ci tuunə.

Wabənə məzakii agyanə ənda

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, goona wabə məzakii agyanə taa wu ahadoonə. Madfa kə wabi əndə bwaya uushi'inə agyanə ndzəkəŋuci, taa ca laŋi gəŋwanə aanəkii, ci baarii oo'i, kə wabi ci bwayakii agyanə *bariya, ca ushapaa bariya əsə. Madfa kə ushapaa hə bariya, kə ndzaa ci ətsa əntaa əndə nə'u bariya nə hə ma'ə, amma kə ndzaa hə ka əndə ushapaanə.

¹² Əntanfə daanəkii nə əndə vii bariya. Ci daanəkii nə əndə la gəŋwanə əsə. Ci daanəkii nə əndə da baawəda ŋga luupaanə da zamagi də ənja. Ya ha, wu nə hə sanə bahə la gəŋwanə agyanə əndə makə ha?

Ənji dā fiiriinə, goona takəŋwa ka Əntanfə!

¹³ Unə ənə ca ba oo'i, "Taa ənshinə, taa doorə, ka madənə niinə, ina dzə aa hatə aa vərə ha'ə. Davə niina fəzha ka dā fiiriinə, ina upaa kwaba laŋə", wunəpaamə limuunə kaa nya ba koonə! ¹⁴ Mashiimuunə pukyanə ŋga ha doorə. Waatoo, ma əpinə goonə, rakə da makiirənə ətə ca shigi, əndzə'i ca ənə ka rarə'iginə. ¹⁵ Amma, ma dəbee una ba, "Maa kə uu'i Əntanfə, kə kirə ci əpinə gaamə əsə, ka dānə naamə ha'ə ha'ə." ¹⁶ Amma, makə madamuunə ha'ə, ma tsarə ŋga ətsə patə, pooshi ŋga'ə, acii kə haŋətuunə noonə nə da wabənə goonə.

¹⁷ Madfa kə shii əndə sətə dəbee ca slənə, amma paa ci ka slənətənə ha'ə, 'waslyakəənə dīi ci.

5

Wabənə ka ənji gəna

3:17 3.17 Mat. 5.48; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; Fil. 1.9-11. **3:18** 3.18 Mat. 5.9. **4:1** 4.1 Rooma 7.5; 1 Piita 2.11. **4:2** 4.2 1 Yooh. 3.16. **4:4** 4.4 Mat. 6.24; Yooh. 15.18-19; 1 Yooh. 2.15. **4:6** 4.6 4.10; Wab. 3.34; Mat. 23.12; 1 Piita 5.5. **4:7** 4.7 Af. 6.12; 1 Piita 5.8-9. **4:8** 4.8 Jab. 18.21,25; Isaa. 1.16; Zak. 1.2-3; Mal. 3.6-7. **4:9** 4.9 Luka 6.25. **4:10** 4.10 4.6; 1 Piita 5.6. **4:11** 4.11 Jab. 101.5; 1 Piita 2.1. **4:12** 4.12 Rooma 14.4; 1 Koor. 4.5. **4:13** 4.13-14 Wab. 27.1; Luka 12.18-20. **4:14** 4.14 Ayb. 7.9-10; Jab. 39.6. **4:15** 4.15 Slənə 18.21; Rooma 1.10; 1 Koor. 4.19; 16.7. **4:16** 4.16 1 Tim. 6.17; 1 Yooh. 2.16. **4:17** 4.17 Luka 12.47.

¹ Yoo, maatiinē ōnji gēna? Fatōmē kaa nya ba koonē! Tuumē, una kaala vurēnē pūtē n̄ga maḥēzēsəkē ōtē na kulyaanē koonē. ² Uushi'iitē upaa unē patē, kē bēsłēgi, kē adēgi mēbērē kējeerēnē goonē əsē. ³ Kē adēgi magēnazē kwaba goonē. Magēnazēkii ca baarii oo'i, makē sētē adēgi ci kwaba goonē, ha'ē nē gōjwanē a adēgi shishinuunē makē gunē. Taa n̄gahi kē dzatēgyuunē dē gēna, amma agi muudinē n̄ga saa'i dzatēgyuunē. ⁴ Wiitē ma ēnjitē ca slēnē koonē cifanē əsəkē rē, pooshi unē ki'i ka tii shikwatii. Famē n̄gōrē matii. Kē mbu'i tuunē n̄ga ēnjitē aa limē Slandana, N̄wan̄wē agyanē patēnē n̄ga uushi'inē. ⁵ Kē agyuunē n̄wan̄juunē goonē agi duuniya, una ḍa sētē kadēesəkē koonē. Kē sēbērētūunē noonē nē ka saa'itē nē Əntanjē a ḍa koonē gōjwanē, makē sētē ci ēnjē a sēbērētē la ka la uurakii. ⁶ Kē lagyuunē gōjwanē agyanē əndētē madamē 'waslyakēənē, kē kapaa ci koonē naakii na, una bēłēgi tē ci.

Goona zaarē agi gēranē tē Slandana

⁷ Ndzəkənjushi'inəkya, goona zaarē agi gēranē tē Slandanē ca'ē ka saa'itē nii kēya ənya. Buurētōmē agyanē mooza: makē sētē cii kēya gēra n̄junyi cifanē n̄ga raakii, pa ca zaarē ka gēranē vənē-ləganē, ca'ē ka vənē n̄ga magyaha. ⁸ Ha'ē nuunē əsē, goona zaarē agi gēranē tē Slandana. Hadatēgimē dē ədzēmuunē, una kējaanē ndihē ndihē, acii kē uugi saa'i n̄ga ənyanaakii mbəshanē.

⁹ Ndzəkənjushi'inəkya, goona n̄gun̄gunē tē hara ēnji, acii gadē gōjwanē n̄ga Əntanjē a kēshi tuunē. Wiinē kē uugi əndē gōjwanē mbu'yanē kədēhē. ¹⁰ Katōmē nuunē agyanē anabiinē. Kē sē'watē tii cibē ḍa n̄gērā'wē saa'itē n̄ji tēya baaba wabənē n̄ga Slandana. Nə'umē dērēpatii makē sētē sē'watē tii. ¹¹ Ma ēnjitē sē'watē ciba, tēya kējē ca'ē ka muudinē, agi banē naamē, ēnji barēkaanē nē tii. Kē shii unē makē sētē kējaanē Ayuba ndihē ndihē saa'itē lii n̄gērā'wē tē ci. Kē fii unē əsē makē sētē ḍii Slandanē ka ci ka muudinē. Acii, ma Slandana, əndē nēhē tēgunuunē ḍa ḍa n̄ga'aanē nē ci.

¹² Ndzəkənjushi'inəkya, ma palee patē, goona jidē shanjē. Goona jidē dē lēmē n̄ga Əntanjē, taa dē hanyinē, taa dē tsarē n̄ga taa mi patē. Madā "Awa" cuuna moo banē, bamē "Awa" tanē. Madā "Aa'a" cuuna moo banē əsa, bamē "Aa'a" tanē. Madā ḍii unē ha'ē, pooshi gōjwanē n̄ga Əntanjē ka upaanē tuunē.

¹³ Madā tē'i əndē'i əndē ahadoonē lii n̄gērā'wē tē ci, wa ca ḍa dē'wa. Madā tē'i əndē'i əndē lli moodasəkē tē ci əsē, wa ca ka wanyanē n̄ga ḍēla dē Əntanjē. ¹⁴ Madā tē'i əndē'i əndē gwakē ahadoonē, wa ca slēkē ka 'waa'watē ka ci matakənjwanyinē n̄ga Ikəliisiya kaa tēya ḍa ka ci dē'wa, tēya naahəvē ka ci maara agi lēmē n̄ga Slandana.

¹⁵ Madā ḍii tii dē'wa dē gi'inē tē Slandana, ka mbədənē nē əndē bwanea, ca vii ka ci jamənē. Madā kē ḍii ci 'waslyakēənē əsē, ka tifyaginē nē ci ka ci. ¹⁶ Acii ha'ē, baabashimē 'waslyakēənē ahadoonē, una ḍaafashi dē'wa ahadoonē koonē mbədē. Ma slēnē n̄ga dē'wa n̄ga əndē goon̄ga, tē'i n̄geerənē ḍavē ka shanjē. ¹⁷ Katōmē nuunē ka *Iliya. Əndē shiŋkinē makē amē n̄ji ci. Kē shi ca ḍii dē'wa dē ədzēmē rəjwē ga vənē a ndzēmē. Kē ḍii fəzē makkē ḍa lēgidē kuwa əsē pooshi vənē n̄jime anē hanyinəkii. ¹⁸ Ca ənē, ca ḍa dē'wa əsē, vənē a ənē ka njimanē ḍadagyē, uushi'inē a ənē ka dōvənē əsē.

¹⁹ Ndzəkənjushi'inəkya, maa kē n̄jysłēgi əndē'i əndē ahadoonē, ca bwasee ka goon̄ga, əndē'i əndē a ənyapaagi dē ci, ²⁰ shiimē oo'i: ma əndētē ənyapaa dē ma'waslyakē əndē aa rəgwā, kē luupaa ci əpinē n̄ga əndētē acii əntənē, ca kira tifyaginē n̄ga 'waslyakēənē lan̄jē əsē.

5:1 5.1-6 Wab. 15.6; Isaa. 5.8-10; Am. 6.3-7. 5:1 5.1 1.10; Luka 6.24. 5:2 5.2-3 Mat. 6.19. 5:4 5.4 Shig. 3.7; Leew. 19.13; Irim. 22.13; Mal. 3.5. 5:5 5.5 Irim. 12.3; 25.34. 5:7 5.7 Yaw. 2.23; 2 Piita 3.3. 5:8 5.8 Rooma 13.11-12; 1 Tees. 5.5-8; Ibər. 10.25,37. 5:9 5.9 Mat. 7.1-2. 5:10 5.10 Mat. 5.12; Ibər. 11.32-38. 5:11 5.11 1.12; Shig. 34.6; Ayb. 1.21-22; 2.10; 42.10-17. 5:12 5.12 Mat. 5.34-37. 5:13 5.13 1.5-6; Slēnē 16.25. 5:14 5.14 Mar. 6.13. 5:15 5.15 Mat. 9.2; Mar. 16.18. 5:16 5.16 Jab. 32.3-5; 38.4-6; Wab. 28.13; 1 Yooh. 1.8-9. 5:17 5.17 1 Meem. 17.1. 5:18 5.18 1 Meem. 18.42-45. 5:19 5.19 Gal. 6.1.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Piita

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə koonə matadə ənji ŋga Əntanfə. Nyi Piita, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu, ca naahə koonə ləkələkətəna, waatoo, unə ənə yiidəgi, una ndzaanə sə goonə anə hanyinə ŋga Puntu, da Galatiya, da Kapadasiya, da Asiya, da i Bitiniya. Ma una, məshipətə ənji nuunə davə. ² Daga ŋukə bii Əntanfə Dəsənaamə oo'i, ka ndzaanə nuunə ka ənjaakii. Kə vii ci koonə Ma'yanaakii koonə ndzaanə ka naakii. Ma dīi ci ha'ə, koonə fa sətə ci Yeesu Aləmasiihu a ba koonə, ca kubəgi tuunə də idənaakii. Wa Əntanfə a tsakə koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwa aakəŋwa.*

Əpiitə nə Əntanfə a vii

³ Dəlaamə də Əntanfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Aci ci kə nēe ci ka təgunuunə gaamə, ca vii kaamə kura əpinə də madēenə ka Yeesu Aləmasiihu aɡi mamətə ənja. Də ha'ə caama ka nə ŋga upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə. ⁴ Də ha'ə caama gəra patənə ŋga ŋunyi uushi'iitə nə Əntanfə a vii ka ənjaakii. Ma uushi'inəkii, pooshi dagwaanəkii ka zhi'ina, pooshi ka əjijinəginə, pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. Kə kapaa ci koonə kidə dagyə əbiikii. ⁵ Ma una, də ŋgeerənaakii cii kəya nəhə tuunə putə ŋga vii goonəga goonə. Ma ətsə patə, koonə shii upaa də luupaanaakii. Ginə ŋga ənji patə na nēe ka luupaanəkii uusərə ŋga uudənə ŋga duuniya.

⁶ Taa ŋgahi tyasə see a sa unə bwanea kama kama ŋga uundzə saa'i, patə da ha'ə dāmə moofasəkə putə ŋga sətə dīi Əntanfə ka putə goonə. ⁷ Ma bwaneatsə cuuna sa ha'ə patə, kaa ca təbə də və goonəga goonə. Kə shii unə tə'i məghərəvənə ka tibisətə ci ənjə a 'wa kanyeera ka shanə, amma paa ci ka ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patə da ha'ə, aɡi təbənə nə ənji ŋgeerənaakii də gunə. Ha'ə nə və goonəga goonə əsə, kə palee ka kanyeera də məghərəvənə, see madə təbətə ənji tuunə kaa ənjə a shii ŋgeerənə ŋga vii goonəga goonə. Ma uusəratə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya, ka upaanə nuunə məghərəvənə, ka upaanə nuunə dəlanə da dūunətənə əsə akəŋwacii Əntanfə.

⁸ Ma ca, taa ŋgahi pooshi unə sha nēe ka ci, patə da ha'ə kə uu'yuunə tə ci. Taa ŋgahi pooshi unə aɡi neenə ka ci əndzə'i, patə da ha'ə kə liwə unə tə ci də goonəga. Aciikii cuuna dā madūunə moofasəkə ka shanə, pooshi əndə ka mbee ka wəbənə putəkə də ma aɡyanəkii, ⁹ acii aɡi dzənə nuunə aakəŋwa də upaa luupaanə. Luupaanəkii nə bwatya ŋga vii goonəga goonə.

¹⁰ Ma rəgwa ŋga luupaanə ŋga Əntanfə tə ənja, kə shi anabiinə a aali rəgwakii ka shanə kaa təya shii. Kə wabi tii aɡyanə pwapoonə ŋga Əntanfə ətə dəkəpaa ci kidə ka viinə koonə. ¹¹ Ma'yanə ŋga Aləmasiihu a ədzəmətii nja ba ka tii makə sətə nə Aləmasiihu a sa cifa; ma daaba'əkii ca upaa dūunuunə. Ma anabiinə, kə ali tii kaa təya shii taa guci nə uushi'iitə a dāda, taa iitə nə uushi'inəkii a dāda əsə. ¹² Kə baarii Əntanfə ka anabiitə oo'i, əntaa ka tii satii də slənətii, amma ka putə ŋga ənjitə na shi aakəŋwa, waatoo ka putə goonə. Wiitə kə fii unə wəbənəkii da ma masləkee ənji ŋga Əntanfə. Tii ca waaza koonə ŋunyi Habara də ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə ətə ca shi dadagyə. Taa malaal'ikanyinə maa, kə mwayi tii uushi'iitə.

¹³ Aciikii ma dānuuna, hadamə də na. Goona tsəfə ŋunyiənə aɡi hankala goonə taa gi'u. Amma kəŋeemə ka hiima goonə aɡyanə barəkaanə ŋga Əntanfə ətə nii kəya vii koonə uusəratə nə Yeesu Aləmasiihu a aɡi. ¹⁴ Famə tə Əntanfə, goona kapaa moofəfuunə ka dā sətə ŋjuuna slənə ŋga ŋukə saa'itə unə ma'ə mashiimə goonəgaanə. ¹⁵ Ma Əntanfə ətə 'wii tuunə koonə ndzaanə ka ənjaakii, camə nə ci yadə 'waslyakəənə ashikii taa fidyasə. Aci ci ha'ə ndzaamə camə makə naakii yadə 'waslyakəənə ashuunə aɡi sətə cuuna slənə patə. ¹⁶ Aci kə bii Əntanfə asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Ndzaamə camə yadə 'waslyakəənə ashuunə, acii ma nya, camə nə nyi yadə 'waslyakəənə ashiki taa fidyasə."

¹⁷ Ma una dā də'wa akəŋwacii Əntanfə, də Dəsənuunə cuuna 'wa tə ci. Aci ci ha'ə famə tə ci aɡi patənə ŋga ndzaanə goonə aɡi duuniya. Aci ci ma ca, paa ci ka dā kama kamaanə aɡi dā gəŋwanaakii ka ənja. Mbərə mbərə də sətə slənəyi əndə dānəkii ka ci gəŋwanə.

1:1 1.1 2.11; Yak. 1.1. * **1:2** 1.2 2.9; Rooma 8.29; Af. 1.4; 2 Tees. 2.13; 2 Piita 1.10; idənaakii: 1.19. **1:3** 1.3 1.23; 2 Koor. 1.3; Tit. 3.5. **1:6** 1.6-7 2 Koor. 4.17; Yak. 1.2-3. **1:7** 1.7 Ayb. 23.10; Jab. 66.10; Isaa. 48.10; 1 Koor. 3.13. **1:8** 1.8 Yooh. 20.29; 2 Koor. 5.7. **1:9** 1.9 Rooma 5.2; 6.22; Af. 1.14. **1:10** 1.10-11 Luka 24.46; 1 Koor. 15.3-4; 2 Piita 1.19-21. **1:12** 1.12 Af. 3.9-10. **1:14** 1.14 Rooma 12.2; Af. 2.3; 4.17-18. **1:15** 1.15-16 Leew. 19.2.

¹⁸ Kə shii unə taa də mi pərii Əntañfə tuunə acii mazaḃə alə'aadanyiitə jigunyi dzədzəshi'innuunə koonə. Əntaa də gəna pərii ci tuunə, acii ma gəna, ka saawaginə.

¹⁹ Amma də uushi dzabanə pərii ci tuunə, waatoo də idənə ŋga *Aləmasiihu. Acii ma Aləmasiihu, makə uundzə бага nə ci yadə sə ŋga idəpaanə ashikii taa fidyasə.

²⁰ Daga Əntañfə ma'ə matagamə duuniya, kə ta'i ci tə ci, kaa ca da ha'ə. Ma ŋga ənəna ka muudinə ŋga duuniya, kə ŋgiragi ci tə ci, ca baarəgi paŋgəraŋə a babara ka putə goonə. ²¹ Daciikii vii unə gooŋga ka Əntañfə ətə madəe ka ci agi maməətə ənja, ca vii ka ci duunuunə. Ci dii vii unə nuunə da hiima goonə ka Əntañfə. †

²² Makə kə kubəgyuunə ədzəmuunə də nə'u gooŋgaanə ŋga Əntañfə, una uufə tə ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, ma dānuuna, dəmə aakəŋwa də uufəshinə də ədzəmə rəŋwə. ²³ Acii kə upaa unə kura əpinə dagi wabənə ŋga Əntañfə. Ma wabəətsa, ci ca vii əpinə ka ənja, pooshi wabənəkii ka uudənə əsə. Ci kavə tuunə ka ndzaanə ka slikerənə ŋga Əndətə pooshi ka əntənə shaŋə. ²⁴ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

“Patənə ŋga ənji shiŋkinə, makə kuzənə nə tii, kadə na huurəginə.

Duunuunə ŋga əndə shiŋkinə əsə,

makə gudəzə ŋga kuzənə nə ci.

Kadə na kudədəgi makə gudəza.

²⁵ Amma, ma wabənə ŋga Slandana, pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”

Ma wabəətsa, ci nə ŋnyu Habaratə waazii ənji koonə.

2

Ənji ŋga Əntañfə

¹ Makə kə vii Əntañfə koonə kura əpinə, kagimə ŋgərəkikinə dzadə doonə. Goona wabə jirəkənə ma'ə, goona ndzaa ka ənji jarəwiinə, goona da sərəhə taa agyanə ŋgutə uushi patə, goona tsəḃə əndə əsə. ² Amma, ma dānuuna, ndzaamə agi wabənə ŋga Əntañfə taa guci patə makə sətə ci mbərəzhiŋyinə a sa 'wanə taa guci patə. Də wabənəkii gərənuunə, una upaa luupaanə. ³ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, “Kə nee unə də noonə nə ka ŋga'əənə ŋga Slandana.”

⁴ Makə ha'ə dii əna, əncahamə aabii Slandana. Ma ca, ci nə mambədə faaratə kaaree ənji makə pooshi nafaakii. Amma kə ta'i Əntañfə tə ci, ca palee də məghərəvənə patə.

⁵ Ma unə əsə, ndzaamə makə faariinə ətə da əpinə amatii, kaa Əntañfə a fədə tuunə ka ghənə də kuvə ŋga ndzaanə ŋga Ma'yanaakii asəkəkii. Una ndzaanə ka malaaba limanyinaakii davə akumu əsə, koonə da ka ci sləna də ədzəmə rəŋwə, waatoo, slənətə ca kadəesəkə ka ci putə ŋga Yeesu Aləmasiihu. ⁶ Ma bii nyi ha'ə, acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

“Ka ŋgərənə nə nyi faaratə da məghərəvənə, nya mbukə də baŋgwaaki asəkə vəranə ŋga *Sihiyoonə.

Taa wu vii ka ci gooŋga,

paa nyi na davə ka ci ayinə shaŋə.”

⁷ Ma unə ənə vigi nuunə ka faaratsa, kə ndzaa ci ka maduunə uushi ətə palee də məghərəvənə koonə. Amma, ma ənjitə pooshi vigi natii nə ka ci, pooshi ci da məghərəvənə ka tii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

“Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva

makə pooshi nafaakii,

ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.”

⁸ Tə'i manaahəkii əsə oo'i:

“Ka ndzaanə nə faaratə ka faara pu'unə ŋga ənja,

ci na kulapaa də ənja.”

Ma ci təya pu'u davə, acii kə kaaree tii ka wabənə ŋga Əntañfə. Ha'ə nə hiima ŋga Əntañfə.

1:17 1.17 Isaa. 63.16; Irim. 3.19; Mat. 6.9; 16.27; Rooma 2.6; Yak. 2.1; 1 Piita 4.5. **1:18** 1.18 Mat. 20.28; 1 Koor. 7.23; 6.20. **1:19** 1.19 1.1-2; Yooh. 1.29; Slənə 20.28; 1 Koor. 5.7; Af. 1.7; Ibər. 9.12. **1:20** 1.20 Af. 1.4. † **1:21** 1.21 duunuunə: 5.1; Rooma 5.2. **1:22** 1.22 2.17; 3.8; 4.8; Rooma 12.9; Gal. 6.10; 2 Piita 1.7; 1 Yooh. 4.11. **1:23** 1.23 Yooh. 1.13; Ibər. 4.12; Yak. 1.18. **1:24** 1.24-25 Isaa. 40.6-8; Yak. 1.10-11. **2:1** 2.1 Af. 4.25; Yak. 1.21; 4.11. **2:2** 2.2 1 Koor. 3.2. **2:3** 2.3 Jab. 34.9. **2:4** 2.4 Jab. 118.22; Isaa. 28.16. **2:5** 2.5 2.9; Rooma 12.1; Af. 2.21-22. **2:6** 2.6 Isaa. 28.16; Rooma 9.33. **2:7** 2.7 Jab. 118.22; Mat. 21.42; Slənə 4.11. **2:8** 2.8 Isaa. 8.14; Rooma 9.33.

⁹ Amma, ma una, slikerøtø ta'i Əntanjə nuunə, unə nə limanyinə nja Nwanja, malaaba ənja. Unə nə ənji nja Əntanjə. Kə 'wagi ci tuunə agi təkunə, ca əjipaa tuunə aagi mabərə haakii ka shanjə. Ma 'wagi ci tuunə ha'ə, koonə waaza ka ənji madiigərə uushi'iitə slənyi ci ka putə nja ənja. ¹⁰ Ma nja njukə, əntaa ənji nja Əntanjə njuunə. Amma, ma nja əna, ənjaakii nuunə. Ma nja njukə, mashimuunə a shii luupaanə nja Əntanjə. Amma, ma nja əna, kə liwə unə luupaanaakii.

Maviinə nja Əntanjə

¹¹ Kadashinyinaakya, ma ama, məshipətə ənji naamə ganə agi duuniyana; əntaa ganə nə ha nja ndzaanə gaamə. Acii kii nə nyi ka kədiinə tuunə, goona slənə uushi'iitə ci shishinuunə a moo slənənə, acii ma uushi'iitsa, ka zanə nə tii duunə. ¹² Wa slənə goonə a ndzaa nja'ə ahada ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntanjə. Damə makə ətsa. Taa nja'ə agi tsəbənə nə tii tuunə, amma ka neenə nə tii ka goonjaanə goonə, təya dələ də Əntanjə saa'itə nii kəya shi.

¹³ Baneemə ka nuunə akənjwacii gayinə putə nja Slandana, taa ka ma'fuunə njanjwə ətə ca dfa njanjuunə agyanə ənji patə, ¹⁴ taa ka ngwaməniinə, acii njanjwə ca sləkəe ka tii ka kəəsə ənjitə ca slənə məzaanə, təya dələ də ənjitə ca dfa nja'əənə. ¹⁵ Kə mwayi Əntanjə koonə slənə nja'ə, koonə shii pa'ətə də ma nja ənjitə mashiimə goonjaanə. ¹⁶ Dimuyinə nuunə. Ndzaamə ha'ə. Goona nyihə noonə, makə dfi unə ka dimuyinə, tə'i unə da rəgwa nja slənə bwaya bwayaanə makə sətə mwayi unə. Pooshi. Ma dānuuna, ndzaamə ka maviinə nja Əntanjə.

¹⁷ Duunətəmə ənji patə, uufəmə hara ənji nə'unə tə Yeesu, njanjwə acii Əntanjə, una duunətə ma'fuunə njanjwə əsə.

*Sə'watə cibənə makə nja *Aləmasiihu*

¹⁸ Unə maviinə, baneemə ka nuunə akənjwacii slanjjuunə ka shanjə. Duunətəmə tə tii. Əntaa wata ka slanjjuunə ca dfa koonə nja'əənə baneə nuunə ka nuunə, amma, taa ka i tətə ca cibee koonə, baneemə ka nuunə akənjwacii. ¹⁹ Ma əndətə ci ənjə a cibee ka ci dagyanə slənə nja'əənaakii, mada kə sə'wii ci cibəkii putə nja Əntanjə, ka dfanə nə Əntanjə ka ci barəkaanə. ²⁰ Amma, mada ma nuunə ka sə'wa ciba dagyanə unə kə slənyi məzaanə, pooshi əndə ca nee koonə makə ənja. Amma, mada dagyanə dfa nja'əənə goonə ci ənjə a cibee koonə, una sə'wa, ka dfanə nə Əntanjə koonə barəkaanə.

²¹ Acii ka putakii ha'ə 'wii ci tuunə, acii Yeesu Aləmasiihu maa, kə cifi ci ka putə goonə. Kə baarii ci koonə rəgwa koonə nə'u dərəpaakii. ²² Ma ca, paa ci dfi 'waslyakəənə, pooshi ənji sha fii jirakənə amakii shanjə. ²³ Kə dzaanii ənji tə ci, amma paa ci dzaanii naakii. Kə cibee ənji ka ci, madəkəənə ci daawaanə. Amma kə kii ci nekii ka Əntanjə əndə dfa gənjwanə də rəgwakii. ²⁴ Kə njanjwə ci 'waslyakəənə gaamə aanəkii saa'itə bələgi ənji tə ci ashi ənfwa. Ma dfi ci ha'ə, kaama ndzaa makə mamətətə ənji ka rəgwa slənə 'waslyakəənə, ama ndzaa ka ənji da əpinə amatii ka slənə goonjaanə. Putə nja uyiginə nja Yeesu Aləmasiihu upaa unə mbədənə. ²⁵ Ma nja njukə, makə maza bagiiinə njuunə. Amma, ma nja əna, kə ənyatə unə aabii Magərə ətə ca nəhə tuunə.

3

Ndzaanə nja makinə da njanjwə

¹ Unə makinə əsə, baneemə ka nuunə akənjwacii njanjwə goonə. Acii mada kə baneə unə ka nuunə akənjwacii, ma njanjwə ma'ə maluuwəmə wabənə nja Əntanjə, mada nee tii ka slənə goonə, ka zhi'yanə nə hanjalatii. Taa mabamuunə ka tii də ma, ² ka luuvənə nə tii putə nja nja'əənə nja slənə goonə da njanjwə goonə tə Əntanjə. ³ Goona səkəpaanə ka daada dagwaanə nja shishinə. Waatoo goona səkəpaanə ka baaslə shinjkinə, taa njanjwə halagaarə nja bəzə kwaba, taa aənə dagwa gudyala. ⁴ Amma damə rəmarəmaənə goonə dasəkə ədzəma. Ndzaamə da njanjwə hanjala, ndzaamə da njanjwə hiima, ci nə rəmarəmaənə ətə pooshi ka saawanə shanjə,

2:9 2.9 1.2; Shig. 19.5-6; Leew. 19.2; Dzək. 4.20; 7.6; 14.2; Isaa. 9.1; 43.21; 61.6; Slənə 26.18; Rooma 5.17; 2 Koor. 4.6; Af. 5.8; Tit. 2.14; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.5; Səniinə 1.6; 20.4. **2:10** 2.10 Hoos. 2.25; Rooma 9.25. **2:11** 2.11 1.1,17; Jab. 39.13; Rooma 7.15,17-23; Gal. 5.17; Ibər. 13.14. **2:12** 2.12 Isaa. 10.3; Mat. 5.16; 2 Koor. 5.10. **2:13** 2.13-14 Rooma 13.1-7; Tit. 3.1. **2:15** 2.15 3.16. **2:16** 2.16 1 Koor. 6.11,19-20; Gal. 5.13. **2:17** 2.17 1.22; 3.16; Waš. 24.21; Mat. 22.21; Gal. 6.10; Fil. 2.12. **2:18** 2.18-3.7 Af. 5.21-6.9. **2:18** 2.18 Af. 6.5-8. **2:19** 2.19-20 5.12. **2:20** 2.20 4.14. **2:21** 2.21 Mat. 16.24; 20.26-28; Yooh. 13.15; Rooma 15.5. **2:22** 2.22 Isaa. 53.9; Yooh. 8.46; Ibər. 4.15. **2:23** 2.23 3.9; Isaa. 53.7; Mat. 26.55-56,67; 27.14,27-31. **2:24** 2.24 Isaa. 53.4,5; Rooma 6.2,11; Kwal. 2.14; Ibər. 9.28. **2:25** 2.25 Isaa. 53.6; Əzaki. 34.5-6; Mat. 9.36; Yooh. 10.16; Ibər. 13.20. **3:1** 3.1 1 Koor. 7.16; Af. 5.22-24. **3:3** 3.3 1 Tim. 2.9.

ci kadeesæk ka ðntanfê palee esê. ⁵ Acii dê ha'ê dîi makinê nŕga nŕkê rëmaanatii. Ma tÿya, kê nyi'u tii tÿ ðntanfê, tÿya gëra taa mi patê daciikii. Dê banee ka nÿtii akÿŕwacii nŕguyirënatii dîi tii rëmarëmaanê. ⁶ Ha'ê slënyi Saraatu minê nŕga Ibrãhiima. Kê banee ki ka nÿtê akÿŕwacii nŕguri, ka ha'ê kê 'wii ki tÿ ci dê slãndanatê. Madã agi slønê nŕga'ënnê nuunê yadê nŕgwalønê, kê ndzaa unê ka manjeevønê nŕga Saraatu.

⁷ Unê nŕguyirënnê esê, ndzaamê da makinê goonê nŕga'ê. Kê shii unê, kê êkii nŕgeeritii. Kësëmê tÿ tii nŕga'ê, una vii ka tii mÿghërëvønê, acii kê vii ðntanfê koonê ëpënë da tii mbërê mbërê. Ndzaamê nŕga'ê, acii ga taa mi a bädapaa dë'wa goonê.

Cibønê putê nŕga d'a nŕga'ënnê

⁸ Ma sëndê cii kya uudëpaagi koonê, unê patê, wa hiima goonê a ndzaanê ka ha rÿŕwê. Tsaamëshimê tÿgunuunê ahãdoonê, uudëshimê makê sëtê ci ndzëkÿŕushi'inê a uudëshi, dãadashimê nŕga'ënnê, goona dũunëtê noonê na. ⁹ Madã kê dîi ëndê koonê bwaya bwayaanê, goona ënëpaagi ka ci dê bwaya bwayaanê. Taa kê dzaanii ënji tuunê esê, goona dzaana noonê. Amma ma dãnuuna, jikëvëmê ka ëndëkii 'Wa ðntanfê a dã ka hê barëkaanê', acii barëkaanê nÿ sëtê dîi ðntanfê alakawalê nŕga viinê koonê saa'itê 'wii ci tuunê. ¹⁰ Acii tÿ'i manãhëkii asëkê malaaba lëkalëkatê oo'i,

"Ma ëndëtê mwayi ndzaanê agi jamønê da dã moodãsækê pukyãnê nŕga ha patê, wa ca bwasee ka wabønê bwayakii, ga ca jirakê ma'ê esê.

¹¹ Wa ca bwasee ka slønê bwaya uushi'inê, ca dã nŕga'ënnê,

wa ca aalê rëgwa nŕga ndzaanê jamê dë patønê nŕga ëdzëmëkii.

¹² Acii agi neenê nÿ ðntanfê ka ënji goonŕga, mawunëkii ndzaanê liminëkii kaa ca fa dë'watii.

Amma, ma ënjitê ca dãadã 'waslyakønê, ka ndzaanê nÿ tii ka ënji daawaanaakii."

¹³ Yaci kê kavuunê noonê nÿ agi dã nŕga'ënnê pukyãnê nŕga ha patê sanŕa, wu nÿ ëndëkii ca bërãpaa tuuna? ¹⁴ Taa kê cibëe ënji koonê daganã nŕga'ënnê goonê, manŕshinë koonê. Goona nŕgwalê aciiitii taa fidyasê, gadê ëdzëmuunê a la esê.

¹⁵ Amma nŕgwalëmê tÿ Alëmasiihu asëkê ëdzëmuunê, una dũunëtê tÿ Slãdanê ci daanëkii. Hadãmê dÿ nÿ taa guci patê, koonã mbee ka jikëvønê ka ënjitê ca laagwa koonê agyanê sëtê cuuna ka nÿ ka ci. ¹⁶ Amma, dãmê ha'ê dê mabanee moodëfa da dũunëtønê tÿ tii; dãmê nŕga'ëtê shii unê taa guci patê. Maa kê dîi unê ha'ê, ma ënjitê ca wabê bwayakii agyanuunê, waatoo, ëtê ca dzaana nŕga'ënnê goonê ëtê cuuna dãadã agi nÿ'unê tÿ Alëmasiihu, ka ënëgërënê nÿ ayinê aagitii. ¹⁷ Gëd'ê cibønê putê nŕga slønê nŕga'ënnê, madã ðntanfê mwayi ha'ê, acii slønê bwaya bwayaanê.

¹⁸ Ma Yeesu Alëmasiihu, putê nŕga 'waslyakønê gaamê ënji ci. Dê ëntëtê rÿŕwê dyanê uudëpaa ci slënaakii. ðndê goonŕga ënji ka putê nŕga ma'waslyakê ënja, kaa ca shii kÿrëgërënê taamê aabii ðntanfê. Kê bëlëgi ënji tÿ ci, amma kê madëe Ma'yanê nŕga ðntanfê ka ci. ¹⁹ Dê Ma'yanëkii ma'i ci, jimëgërê ci ka bãgi wabønê nŕga ðntanfê ka ma'yaninê nŕga ënjitê mÿtëgi agi zamana nŕga Nuuhu. ²⁰ Ma tÿya, kê naanagi tii ka nÿ'u wabønê nŕga ðntanfê. Ma saa'ikii, waatoo saa'itê Nuuhu a dã kumbawala, kê së'wii ðntanfê tÿ tii nŕgaanŕga'ê. Patê da ha'ê, wata ënji tighësê luuvê dëmëgërënê aasëkê kumbawalëkii. Wata tii tanê mbë'i agi ma'inê. ²¹ Ma ma'iitsa, kê ndzaa ci makê bapëtisëma ënê ca luupaa tuunê ëndzë'i. Ma ma'iitê ci ënjê a dã dë bapëtisëma ka ënda, ëntaa ka yibëgi dë dîinê nŕga shishinë, amma ka dã alëkawalê ka ðntanfê dë nŕunyi hiima asëkê ëdzëma. Dagi madënnê nŕga Yeesu Alëmasiihu agi mamëtê ënji luupaa bapëtisëmëkii tuunê. ²² Ma ca, kê ënëgërê ci aadëgyê, kê ndzaa ci da rëgwa ciizëmã ðntanfê. Agi dã nŕwanuunê nÿ ci agyanê malaai'kanyinê patê da gayinê da uushi'iitê da baawëdã dadagyê patê. *

4

Ndzaanê nŕga nŕkê da ndzaanê nŕga ëna

3:7 3.7 Af. 5.25-28; 1 Tim. 2.8. **3:8** 3.8 1.22; Af. 4.2-3; Fil. 2.2-3. **3:9** 3.9 2.23; Ayb. 31.30; Mat. 5.44; Rooma 12.17. **3:10** 3.10-12 Jab. 34.13-17; Yak. 1.26. **3:13** 3.13 Rooma 13.3. **3:14** 3.14 4.14; Mat. 5.10. **3:15** 3.15 1.3-5; Kwal. 4.6. **3:16** 3.16 2.15. **3:18** 3.18 2.21; Rooma 5.6-8; 6.10; Ibr. 4.15; 7.27. **3:19** 3.19-20 'Wat. 6.2; 2 Piita 2.4; Yahu. 6. **3:20** 3.20 'Wat. 6.14-22. **3:21** 3.21 Rooma 6.3-4; Ibr. 10.22. * **3:22** 3.22 da rëgwa ciizëmã ðntanfê: Mat. 22.44; Rooma 8.34; Slønê 2.33. **3:22** 3.22 Slønê 1.9; Af. 1.21.

¹ Makë kə shii amə oo'i, kə cibə Yeesu Aləmasiihu ganə a duuniya, acii ha'ə, ma đanuuna, hadamə də na, koonə shii luuvə sa cibə makə naakii. Acii, ma əndətə cibə shishinəkii, kə kagi ci dā 'waslyakəənə. ² Daga əndzə'i ka dənə ka muudinə nga ndzaanə goonə agi duuniya, goona dā sətə mwayi shishinuunə slənənə, amma dāmə sətə ca kadəesəkə kə Əntanfə. ³ Ma nga ŋukə, kə slənyuunə mēza uushi'inə makə sətə kadəesəkə ka ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntanfə. Kə dāadfi unə badawaanə, dā dā ajiinəənə; kə saasii unə ənvwa palee ka nuunə, kə ndzaa unə wata ka adənə dā saasanə, kə bwasee unə ka bariya nga Əntanfə, una dzəgərə ka paaslə uuləminə. Amma, ma nga əna, tanə koonə nə ətə slənyuunə nga ŋukə. ⁴ Makə nee ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntanfə oo'i, pooshi unə agi dā mēzaanə ma'ə, kə dfi ka tii ka sə nga hurəshishinə. Acii kii nə tii ka dzaananə tuunə. ⁵ Amma kadə nə təya dzə ka ba slənati patə akəŋwacii Əntanfə. Kə uugi ci hadā də na kaa ca la gəŋwanə nga ənjitə dā əpinə amatii dā ənjitə məkii. ⁶ Ci dfi waazii Aləmasiihu Ŋunyi Habara ka maməətə ənjə əsə. Ma saa'itə tii ma'ə maməətəmə, kə lagi Əntanfə ka tii gəŋwanə nga wa, makə sətə cii kəya lagi ka hara ənji patə. Amma ma waazanaakii ka tii, ma'yanatii a ndzaa makə ətə nga Əntanfə.

Ənji slənə də sətə vii Əntanfə ka tii də rəgwakii

⁷ Kədəhə nə usərə nga uudənə nga duuniya. Makə dfi ha'ə, ŋgərətəmə hankala goonə, hadamə də nuunə, koonə shii mbee ka dā də'wa. ⁸ Amma, ma palee patə, uudəshimə tantanyi tə uudəshinə. Acii ma uudəshinə, ci ca kira tifyaginə nga 'waslyakəənə lanə. ⁹ Luushimə mu'umuunə ahadoonə də moodasəka, yadə ŋgungunənə. ¹⁰ Kə shii unə kama kama vii Əntanfə koonə barəkaanə nga dā slənə. Acii kii, taa wu patə, wa ca slənə də ŋunyi barəkaatə vii Əntanfə ka ci də rəgwakii, ca tsakə də hara ənji. ¹¹ Taa wu patə ca waaza, wa ca waaza wabənə nga Əntanfə makə sətə bii Əntanfə ka ci. Taa wu patə ca tsakə tə hara ənji, wa ca tsakə tə tii makə sətə vii Əntanfə ka ci ŋgeerənə. Dāmə ha'ə kaa ənjə a dūunətə tə Əntanfə agi sətə cuuna slənə patə də putə nga Yeesu Aləmasiihu. Acii naakii nə dūunuunə dā ŋgeerənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

*Cibənə acii nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹² Kadəshinyinaakya, ma cibətə nii dizə agyanuunə kaa ca təbə tuuna, ga ca dā koonə ka sə nga hurəshishinə, ga ca ndzaa koonə makə kura uushi. ¹³ Amma, dāmə manjushinə, acii kə libuunə agyanə cibə dā Aləmasiihu, koonə shii dā maduunə moodasəkə uuseratə nii kəya jiga dā dūunuunaakii. ¹⁴ Madā kə dzaanii ənji tuunə acii dfi unə kə ənji nə'unə tə Aləmasiihu, manjushinə koonə, acii tə'i Ma'yanə nga Əntanfə dā məghərəvənaakii agyuunə. ¹⁵ Taa wu patə, ga ca dā bwaya bwayaanə acii ga ca upaa cibə agikii, taa ka rəgwa nga bələ ənda, taa ka rəgwa nga hərənə, taa ka rəgwa nga kaala makii aagi slənə nga hara ənji. ¹⁶ Amma, madā ma cii kwa cibə acii putə dfi hə ka əndə nə'unə tə Aləmasiihu, ga ayinə a kəsə tə hə, kuyirii tə Əntanfə putə nga 'wanə tə hə də əndə nə'unə tə Aləmasiihu.

¹⁷ Ma ənə dfi ca, kə mbu'ya saa'i nga la gəŋwanə nga Əntanfə. Agyanə ənjaakii 'watəginəkii lanə zəku'i. Ya ma agyanaamə ənjaakii nii kəya 'watəgi la gəŋwanə sanja, iitə nii kəya dā də ənjitə naanagi ka luuvə wabənə nga Ŋunyi Habaraakəya? ¹⁸ Ka đanə makə sətə dfi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Ka đanə dzawə kaa ŋunyi ənjə a upaa luupaanə. Madā kə dfi ha'ə sanja, iitə na dā tə ma'waslyakə ənja, ənjitə mashiimə tə Əntanfəwa?"

¹⁹ Acii kii, ma ənjitə ca sa cibə də moonə nga Əntanfə, wa təya banee ka nətii pərəbə ka shanə ka Əntanfə də dagwa slənati. Ci ghənyi taa mi patə, ci ca mbu'utəgi də aləkawalaakii pukyanə nga ha patə əsə.

5

Nəhəmə ənjitə bii Əntanfə koonə nəhənə

¹ Yoo, unə matakəŋwanyinə ahada ənji nə'unə, koonə cii kya wabə əna, nyi matakəŋwanə makə unə, əndə seeda cibə nga Aləmasiihu. Kadə naamə ndzaanə agi

4:1 4.1 2.24; **2 Koor.** 4.10; **Gal.** 5.24. **4:2** 4.2 2.21. **4:3** 4.3 **Gal.** 5.19-21; **Af.** 2.3; **Tit.** 3.3. **4:5** 4.5 1.17; **2 Tim.** 4.1. **4:7** 4.7 1 **Koor.** 10.11; **1 Tees.** 5.5-8; **1 Yooh.** 2.18. **4:8** 4.8 1.22; **Yak.** 5.20. **4:9** 4.9 **Ibər.** 13.2. **4:10** 4.10 **Rooma** 12.6-8. **4:11** 4.11 **Rooma** 12.7; **1 Koor.** 10.31; **12.8; Yak.** 3.1. **4:12** 4.12 1.7. **4:13** 4.13 5.1; **2 Koor.** 4.10; **Rooma** 5.2. **4:14** 4.14 2.20; **3.14; Mat.** 5.10-12; **Mar.** 13.11; **Slənə** 7.55. **4:16** 4.16 **2 Tim.** 1.8. **4:17** 4.17 **Irim.** 25.29; **Əzaki.** 9.6; **2 Tees.** 1.8. **4:18** 4.18 **Waf.** 11.31. **4:19** 4.19 **Jab.** 31.6.

duunuunaakii saa'it'e nii k'eya jiga. ² Wanyin'e ka ban'e koon'e: g'oram'e enjit'e ba'av'e Өntanj'f'e aacii un'e. G'oram'e t'e tii, mak'e s'e t'e ci mag'era a g'era bagiin'e. Goona g'era t'e tii mak'e Өnd'e t'emes'eve tuun'e ka d'a sl'enekii. Amma g'oram'e t'e tii d'e mood'as'eke mak'e s'e t'e kad'ees'eke ka Өntanj'f'e. Goona d'a sl'enekii ka put'e n'ga dzat'e d'e g'ona, amma kapaam'e nuun'e ka sl'enekii d'e moon'e n'ga ma goon'e. ³ Goona aal'e r'egwa n'ga d'a n'wanjuun'e agyan'e enjit'e kav'e Өntanj'f'e aacii un'e, amma ndzaam'e ka s'e n'ga dz'egun'e ka tii. ⁴ Mad'a k'e sl'enyuun'e ha'a'e, kad'e upaan'e nuun'e mafuud'ona, waatoo, duunuun'e Өt'e pooshi ka uud'n'e ka ca'a nd'ejw'e nd'ejw'e uus'erat'e n'e mad'uun'e Mag'era a jiga.

⁵ Un'e daguyin'e Өs'e, baneem'e ka nuun'e ak'ejwacii masariin'e. Taa wu pat'e ahadoon'e, ga ca han'et'e nekii. Acii t'e'i manaah'ekii as'ek'e malaaba l'ekal'ekat'e oo'i,

"Ma Өnd'et'e ca han'et'e nekii,
pooshi Өntanj'f'e ka luun'e t'e ci.

Amma ma Өnd'et'e h'et'epaa nekii,
agi d'an'e n'e Өntanj'f'e ka ci pwapoon'e."

⁶ Acii kii n'e nyi ka ban'e koon'e, h'et'epaam'e noon'e n'e ak'ejwacii Өntanj'f'e. Ma ca, t'e'i ci da n'geer'one. Maa k'e mbu'ya uus'erat'e d'ak'epaa ci, kad'e nii k'eya vii koon'e duunuun'e.

⁷ Pat'one n'ga s'e t'e palee ka n'geer'one goona, kapaam'e ak'ejwacii kii. Acii, ma ca, agi had'an'e n'e ci duun'e.

⁸ N'g'er'et'em'e han'kala goon'e, had'am'e d'e nuun'e, acii ma Өnd'e daawaan'e goon'e, waatoo *Seetan'e, agi zhiizhi'in'e n'e ci ahadoon'e, ka aal'one taa t'e wu k'es'onekii. Ma ca, mak'e livar'et'e k'eshi mad'ef'one t'e ci, ca b'eyi vure'one, ca aal'e s'e n'ga k'es'one. ⁹ Ma d'anuuna, k'ejan'em'e d'e n'geer'one agi n'e'un'e t'e Өntanj'f'e, goona n'gw'al'e acii Seetan'e shan'je. K'e shii un'e, t'e'i hara enji n'e'un'e lan'je mak'e noon'e Өt'e ca cib'e ha'a'e agi duuniya mak'e Өt'e Өs'e. ¹⁰ Ma daba'a'e cib'one goon'e agi baan'e gi'u, ka hadat'one n'e Өntanj'f'e ci saakii duun'e, ca vii koon'e n'geer'one koon'a shii k'ejan'one ndih'e ndih'e yad'e shakan'e. Ma ca, Өnd'e d'a pwapoon'e n'e ci, ci 'wii tuun'e dagi l'eb'one goon'e da Al'emasiihu, koon'a shii d'om'one aagi duunuunaakii n'ga ca'a nd'ejw'e nd'ejw'e. ¹¹ Naakii n'e n'wanjuun'e ka ca'a nd'ejw'e nd'ejw'e. *Aamiina.

Tsak'e n'eh'epaan'e

¹² Silas'e cak'e t'e nyi ka naah'e koon'e magus'e l'ekal'ekat'ona. Ma ca, ndz'ek'ejun'eki n'e ci agi n'e'un'e t'e Slandana. Agi sl'one'one n'e ci d'e Өdz'om'e r'ejw'e. Ma l'ekal'ekat'one cii k'ya naah'e koon'e, kaa nya shii vii koon'e d'e n'geer'one, nya baarii koon'e mak'e s'e t'e d'ii ndil'e ndil'e t'e pwapoon'e n'ga Өntanj'f'e. Ma d'anuun'e, k'ejan'em'e agyan'e pwapoon'ekii. *

¹³ K'e n'eh'epaa cik'ejun'eku Ik'eliisiya n'ga Babila tuun'e. Matad'akii n'ga Өntanj'f'e n'e ki mak'e un'e. K'e n'eh'epaa uuz'onaaki Mar'ekus'e tuun'e Өs'e. † ¹⁴ N'eh'eshim'e n'ga'a d'e Өdz'om'e r'ejw'e. Wa Өntanj'f'e a vii ndzaan'e jam'e ka pat'one goon'e, un'e enji n'e'un'e t'e Al'emasiihu.

5:1 5.1 1.21. 5:2 5.2 Yooh. 21.15-17; Sl'one 20.28; 1 Tim. 6.5. 5:3 5.3 2 Koor. 1.24; Fil. 3.17; Tit. 2.7. 5:4 5.4 1 Koor. 9.24-25; 1 Piita 1.4. 5:5 5.5 Waf. 3.34; 29.23; Af. 5.21; Yak. 4.6. 5:6 5.6 Yak. 4.10. 5:7 5.7 Jab. 55.23; Mat. 6.25-30; Fil. 4.6. 5:8 5.8 Jab. 22.14; 1 Tees. 5.5-8. 5:9 5.9 Af. 6.11-12; Yak. 4.7. 5:10 5.10 1 Tees. 2.12. * 5:12 5.12 Silas'e. 1 Tees. 1.1. † 5:13 5.13 Mar'ekus'e: Filim. 24.

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Piita

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Simoonə Piita, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu, masləkeə əndaakii əsə. Agi naahənə nə nyi koonə ənjitə kavə Əntanjə ka tii vii goonğa ətə da məghərəvənə mbərə mbərə da neenə. Ma vii goonğatsa, dāgi goonğaənə nga Əntanjə gaamə, waatoo Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu shigi.

² Wa Əntanjə a tsakə koonə pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaanə jamə aakənjwə aakənjwə dāgi shiinə tə ci da shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə.

'Wanə nga Əntanjə da tadənaakii taamə

³ Ma Əntanjə da baawədaakii, kə vii ci kaamə patənə nga sətə dəbee, kaama ndzaanə da kura əpinə, ama slənə sətə kadəesəkə ka ci. Ma ətsə patə, dāgi shiinə gaamə tə ci, Əndətə 'wii taamə kaama ndzaanə agi dūunuunaakii da nga'əənaakii. ⁴ Də ha'ə upaa amə madiigərə uushi'iitə dīi ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii. Ma uushi'inəkii, tə'i ci da məghərəvənə ngaanğa'ə. Ma vii Əntanjə koonə uushi'inəkii, kaa ca shii gatsəgi koonə də bwaya uushi'iitə ci ginə nga ənjə a moo ganə a duuniya, ətə ca kərə tə tii ka ha nga zanə. Ma dīi ci ha'ə, koonə ndzaanə makə naakii. ⁵ Aciikii nə nyi ka banə koonə, ciñəmə, una tsakə nga'əənə aagi vii goonğa goonə. Tsakəvəmə shii goonğaənə aagi nga'əənə goonə. ⁶ Ngərəmə ətsətə na, una tsakəvə aagi shii goonğaənə; una ngərə sə'watənə, una tsakəvə aagi ətsətə na, una tsakəvə nə'unə tə Əntanjə aagi sə'watənə. ⁷ Tsakəvəmə uufəshinə ahadoonə aagi nə'unə tə Əntanjə, una tsakəvə uufəshinə tə ənji patə aagi uufəshinə ahadoonə. ⁸ Madə agi dənə nuunə ha'ə makə ətsə taa guci patə, paa unə ka ndzaanə zərəkə, paa unə ka ndzaanə ka ənjitə yadə nafalati agi shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ⁹ Ma əndətə paa ci ka dənə ha'ə, kə ndzaa ci makə muurafa, kə zaanə ka ci oo'i kə tifyagi Əntanjə ka ci 'waslyakəənaakii ətə daadīi ci nga ŋukə.

¹⁰ Aciikii ndzəkənjushi'inəkya, wanyinə ka banə koonə, Əntanjə ta'i tuunə, ci 'wii tuunə əsə. Makə ha'ə dīi əna, ciñəmə koonə kənjə ndihə ndihə agi 'waatsə da tadəətsə ta'i ci tuunə. Aci madə kə dīi unə ha'ə, pooshi unə ka kulanə agi vii goonğa goonə shanə. ¹¹ Də ha'ə dənə Əntanjə koonə rəgwa nga dəməənə aagi ŋwanjuunə ətə pooshi ka uudənə, waatoo, ŋwanjuunə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. *

¹² Aciikii, taa ŋgahi kə shii unə uushi'iitə wabi nyi koonə agyanəkii daga ŋukə, kə kəŋaanuunə agyanə goonğaətə fii unə əsə, patə da ha'ə pa nya bwasee ka buurətənə koonə agyanəkii taa guci patə. ¹³ Kə daadətə nyi hiimaaki, kə nee nyi ka dənə nga'ə, nyi kə buurətə koonə agyanəkii, nyi ma'ə da i əpinə amaki, koonə shii ndzaanə də məgigi. ¹⁴ Aci kə shii nyi, ma aakənjwə gi'u, kadə ngərəgəninə nə Əntanjə əpinə amaki, makə sətə bağı Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka nyi. ¹⁵ Aci ha'ə, gazhi'waanaaki patə, koonə shii buurətə uushi'iitə dāba'ə əntənaaki taa guci patə.

*Duunuunə nga Yeesu *Aləmasiihu*

¹⁶ Yoo, ma saa'itə jigunyiniə koonə agyanə shinə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da dūunuunaakii, əntaa ma shi uusha dīi ətə laalatə ənji bii inə koonə. Aa'a, pooshi; neenə nee inə ka dūunuunaakii də giniinə. ¹⁷ Ma saa'itə vii Əntanjə Dəsənaamə ka ci məghərəvənə da dūunuunə, inə davə kənjə kənjə. Kə fii inə uura nga Əntanjə ətə palee də dūunuunə patə, ca wabya tuu'ina, "Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uufəgi səkəki." ¹⁸ Inə də neenə na, kə fii inə uurakii də liminiinə, ca wabya dadagyə. Aci ma saa'itə wabi ci ha'ə, anə malaaba giŋwə niinə da i ci.

¹⁹ Aciikii shii inə weewee, ma sətə wabi anabinyinə, pooshi jirakənə davə taa fidyasə. Unə əsa, ngərətəmə han̄kala goonə agyanə sətə wabi tii, acii kə ndzaa wabənati makə gunə ətə ca bərə ka matəku təkū ha, ka ha'ə kyanə ŋga ha'ə atsaanjwə, vooda a lə'ya, ca bərə a ədzəmuunə. ²⁰ Ma sətə dānuunə, shiimə oo'i, ma anabaakwaatə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə, pooshi ənji ka mbeənə ka batənə də shiinatii satii. ²¹ Aci pooshi əndə'i anabaakwaanə ətə shi əndə a dīi agi hiimaakii saakii. Amma Malaaba Ma'yanə vii ka ənji ŋgeerənəkii, Əntanjə a wabə da matii.

1:2 1.2 Yahu. 2. 1:3 1.3 1.16-17; Af. 1.3. 1:4 1.4 Rooma 5.2; Yak. 1.14-15. 1:5 1.5-6 Tit. 2.11-12. 1:6 1.6 Gal. 5.22-23. 1:7 1.7 Gal. 6.10. * 1:11 1.11 2 Tim. 4.18; Maluu: 2.20; 3.18; Tit. 3.6. 1:12 1.12 Yahu. 5. 1:14 1.14 2 Koor. 5.1; 2 Tim. 4.6; Yooh. 21.18-19. 1:16 1.16-18 Mat. 17.1-8. 1:19 1.19 Jab. 119.105; Rooma 1.2; 13.12; 1 Piita 1.10-11. 1:21 1.21 2 Tim. 3.15-16.

2

Majirakinè nga ènji dzègunèné

¹ Yoo, kè shi majirakinè nga anabinyinè a shigi ahada ènji nga èntanfè nga nukè. Ha'è makè ètsè èsè kadè nè majirakinè nga ènji dzègunèné a shigi ahadoonè. Kadè nè tàyà dzègunè koonè jarèwiinè kama kama, tàyà kèrè tuunè ka ha nga zanè. Slandanaamè ètè pèrapaa tè tii agi 'waslyakènatii maa, kadè nè tàyà kaaree ka ci. Dè danatii ha'è nè tii ka èlyaanè zanè agyanètii ètè na shi kèdèhè. ² Ha'è maa, tè'i hara ènji larè na nè'u bwaya slènatii. Kadè nè hara ènjè a dzaana rægwa nga goonjgaanè èsè putè nga slènatii. ³ Ma tii, kadè nè tàyà dè riiba duunè dè waabè koonè jirakèné ka puutèma dè gèna goonè. Daga nukè nè Mala gèjwanatii matasèkakii. Pooshi èndè zamaginè dè tii ka tsèfè njunyinè shanjè.

⁴ Aci, ma èntanfè, paa ci caamè aagi malaa'ikanyiiètè dfaadfi 'waslyakèné. Amma aagi gunè 'wa'agèrè ci tè tii, ènjè a gwaalègi tè tii davè agi matèku tèku ha ruku ruku, ka gèra uusèra nga la gèjwanè. ⁵ Ha'è nè ènjitè sha dfaadfi 'waslyakèné nga nukè èsè, paa ci caamè aagiti. Ci dfi wunègi ci rægwa ka ma'inè, ka bulya aasèkè duuniya aagyanè ènjitè mashiimè tè ci, zagi uushi'inè patè, see ènji mædfèfè mbè'i, tighèè dè Nuuhu ètè nja waaza rægwa nga goonjgaanè ka ènja. ⁶ Ha'è nè wèranyiiètè dfi lèmètii *Sadooma da *Gwamoora èsè, kè zamagi èntanfè dè gunè. Dè ha'è baarii ci oo'i, ha'è dfanèki dè ènjitè paa tii ka fa wabènaakii. ⁷ Amma, ma *Luudu, èndè goonja nji ci akèjwacii èntanfè, kè zhimagi sèkii tè ci putè nga ajjiinèné nga ènja. Ma ca, kè luupaa èntanfè tè ci ka saa'ikii, ⁸ acii èntaa manjèrèkiki èndè nji ci. Makè ndzaa ci ahada ènja, pukyanè nga ha patè, agi neenè nè ci ka slènatii, agi fanè nè ci uushi'iitè nji tàyà waabè. Amma, makè dfi ci kè èndè goonja, kè èiipaa ka ci sèkè ka shanjè nè sètè njii tàyà dfaada.

⁹ Ma uushi'iitè dfaadfi Slandanaamè ha'è patè, ka baarèginè oo'i, kè shii ci rægwatè luupaanèkii ènjitè ca ngwalè acii agi cibatii. Ma bwaya ènji èsè, kè shii ci hatè kapaanèkii tè tii, tàyà cibe, ka gèra uusèra nga la gèjwanè. ¹⁰ Ma ènjitè ca nè'u sètè mwayi ginè, tàyà bèrapaa dfaunoonè nga èntanfè, tè tii cibeènkii palee.

Ma majirakinè nga ènjitsè cii kya ba koonè, paa tii ka ngwalèné taa acii ngutè uushi shanjè, paa tii ka luuvè wabèné nga ènda. Taa tè uushi'iitè da mèghèrèvèné dagyè maa, paa tii ka dfaunètèné, see dzaananè tè tii. ¹¹ Amma, ma malaa'ikanyinè, tè'i tii da baawèdè da ngeerèné ka shanjè, palee ka ènjitsa. Patè da ha'è, paa tii ka dzaananè tè tii, paa tii ka kèrè wulatii aakèjwacii èntanfè èsè. ¹² Amma, ma majirakinè nga ènjitsa, agi dfaadanè nè tii uushi'inè yadè hiima. Kè ndzaa tii makè uushi'inè nga bilinè ètè ca pòo wata ka kèèsèné, ènjè a bèlèlè tè tii. Agi dzaananè nè tii sètè mashiimè tii ginèkii. Makè sètè ci sè nga bilinè a za, ha'è zanètii èsè. ¹³ Kadè ki'inè nè èntanfè ka tii shikwatii dè ciba, makè sètè ci tàyà cibeè ka hara ènji. Aci ma tàyà, agi moonè nè tii dè ngèrèkikinè taa ka rægwa ginè nga ènja. Ma ndzaanè goonè da tii agi gèshinè, sè nga ayinè koonè. Agi kadeesèkèné ka tii nè jarèwiitè ci tàyà kyaara koonè. ¹⁴ Kè ngèrègi aalè makinè hanjkalatii patè, pooshi dfaada 'waslyakèné ka mbu'unè ka tii shanjè. Taa da nee tii ka ènjitè ma'è madamè ngeerèné agi nè'unè tè èntanfè, tàyà kyaara ka tii jarèwiinè kama kama ka dèmègèrèginè dè tii aagi dfaada 'waslyakèné. Kè dfaagi tii ka maviinè nga aalè uushi'inè nga *duuniya. Kè naalagi èntanfè tè tii. ¹⁵ Kè kagi tii rægwa goonja, tàyà nè'u rægwa nga Balaamè uuzèné nga Bi'oorè. Ma ca, kè ngèrègi suuna nga kwaba hanjkalaakii ka ha'è kè aali ci rægwa nga dè ngèrèkikinè kaa ca upaagi. ¹⁶ Amma kè wazhi èntanfè ka ci putè nga 'waslyakènaakii, ka ha'è kè wabi vamèndaakii da ci makè èndè shiinkinè ka saa'ikii. Makè mwayi ci slèné 'waslyakèné agi mabaanaakii, vamèndakii a tsènjagi ka ci rægwa.

¹⁷ Ma majirakinè nga ènjitsa, kè ndzaa tii makè gèèrè ètè ifègi ma'inè davè, makè kurabiinè ètè ci mædfè a ngèrègi. Kè tasèkapaa èntanfè ka tii ha agi mandè tèkunè ruku ruku. ¹⁸ Aci ma tàyà, agi dfaada mèza wabèné nè tii ka dfaunètè dè nètii. Agi aalè jarèwiinè nga tsèku dè ènjitè ca bwasee ka nè'u rægwa nga ènjitè mashiimè tè èntanfè. Kè mwayi tii tàyà lèbè da tii, kaa tàyà slèné makè sètè mwayi shishinètii. ¹⁹ Agi banè nè tii ka ènja, "Ka upaanè nuunè dimwaanè." Amma, ma tii boo, maviinè nga ngèrèkikinè nè tii. Aci patèné nga sètè ngèrègi hanjala nga ènda, kè dfaagi èndèkii ka mava nga sèkii. ²⁰ Ma ènjitè bwasee ka dè ngèrèkikinè putè nga shiinè tè Slandanaamè Yeesu

2:1 2.1-22 Yahu. 4-13. 2:1 2.1 Mat. 7.15. 2:3 2.3 1 Tim. 6.5. 2:4 2.4 1 Piita 3.19-20; Yahu. 6. 2:5 2.5 3.6; 1 Piita 3.20. 2:6 2.6 'Wat. 19.24-25; Luka 17.29; Yahu. 7. 2:7 2.7 'Wat. 19.1-16. 2:9 2.9 Ayb. 4.7; 1 Koor. 10.13; Sèniinè 3.10. 2:10 2.10 Yahu. 7-8. 2:11 2.11 Yahu. 9. 2:12 2.12 Yahu. 10. 2:13 2.13 Yahu. 12. 2:14 2.14 Mat. 5.28; 2 Tim. 3.6. 2:15 2.15 Baan. 22.7,17; Yahu. 11. 2:16 2.16 Baan. 22.28-31. 2:17 2.17 Yahu. 13. 2:19 2.19 Yooh. 8.34; Rooma 6.16.

Aləmasiihu Maluu gaamə, maɗa kə ɔnyi tii ka kapaa nətii, ɲgərəkikinəkii a ɔnə ka ɲgərəgi haŋkalatii, ma ndzaanatii, ka ɗanə bwayakii ka shaŋə, palee ka ətə shi tɔya ɲi agikii, tii ma'ə mashiimə tə Yeesu. ²¹ Ma tii, guja mashiimə tii rəgwa ɲga gooŋgaanə ɗəŋwa'ə, aɗii kə ɔnyi tii ka kagi gooŋgaanə, tɔya naanagi ka fa sətə bii ɗntaŋfə ka tii. ²² Weewee kə ɗii aɲyanətii makə sətə bii ɗndə'i wabənə tuu'ina: "Kə ɔnyi ɗda ka na'agi vaananaakii, kə ɔnəgərə mayiɓə ɗagəla ka gwadaləna agi ndzaba."

3

*ɗnyanə ɲga Yeesu *Aləmasiihu aagi duuniya*

¹ Kadashinyinaakya, bəra'inə ɲga ləkələkataaki ɔnə cii kya naahə koonə. Ma ləkələkətənyiiɗə kyakya'ə, ka buurətənə koonə aɲyanə sətə uugi unə shiinə, koonə ɗa ɲunyi hiima aɲyanəkii ɲga'ə. ² Patənə ɲga sətə wabi anabinyinə ɲga ɗntaŋfə ɲukə, ɗa sətə bii Maluu gaamə Slandana, waatoo ətə waazii masləkəe ɔnji koonə, ga ca zaanə koonə shaŋə.

³ Ma sətə ɗanuunə, shiimə ɔo'i, ma ətə duuniya kədəhə ka uudənə, kadə shiginə nə ɔnjitə na slənə patənə ɲga sətə mwayi moodəfətii. Kadə nə tɔya tasəkə duunə, ⁴ tɔya ba, "ɗntaa ma bii ci ka ɔnyanə nə ca? Mabamə ci ha'ə kwa? Aa maanə ɗii? Kə mətəgi ɗəsənaamə patə. Njananə ka saa'itə tagii ɗntaŋfə uushi'inə ka ɗəŋə ɗndzə'i əsə, pooshi sətə zhi'i taa gi'u." ⁵ Ma wabi tii ha'ə, kə mwayi tii ɗanə makə kə zaanə ka tii ɔo'i, daga ɲukə ɗə batə wabənə ɲhənyi ɗntaŋfə səkəntaŋfə ɗa hanyinə. ɗagi ma'inə ɲhənyi ci hanyinə. Ma'inəkii ca ɲərə tə hanyinə əsə. ⁶ Ma'inəkii əsə zamagi ɗə duuniyatə ɲga ɲukə. ⁷ Ha'ə əsə nə səkəntaŋfə ɗa hanyiinə caama nee ɗndzə'i. ɗə wabətə shigi ɗa ma ɗntaŋfə kapaa ci duuniya ka ɲərə ɗə ɲunə. ɲunəkii na zamagi ɗə duuniya, uusəratə nii kəya la ɲəŋwanə ɗa zama ɗə bwaya ɔnja.

⁸ Kadashinyinaakya, ga ca zaanə koonə nə uushi rəŋwə: ma uusəra rəŋwə ɗa fəzə ɗəbu'u, kə ndzaa tii mbərə mbərə akəŋwacii Slandanaamə. ⁹ Ma Slandana, paa ci raara'ə agi ɗa sətə bii ɗanə, makə sətə ci hara ɔnjə a hiima ɔo'i, raara'ə nə ci. Amma sə'wanə cii kəya sə'wa tuunə, aɗii paa ci ka moonə ca zamagi ɗə taa wu. Kə mwayi ci taa wu patə ca bwasee ka slənə 'waslyakəənə.

¹⁰ Amma shiimə ɔo'i ka shinə nə uusəra ɲga Slandanaamə. Habəsə makə mahərə nə uusərakii a shi. Uusərakii nə səkəntaŋfə a ɗzagi ɗəralyalə makə ɗzanə ɲga vənə. Patənə ɲga sətə agintaŋfə, kadə hənəginə nə ɲunə. Kadə zaginə nə hanyinə ɗa patənə ɲga sətə asəkəkii ɗza'ə rarə'i.

¹¹ Makə kə shii unə ɔo'i, kadə zaginə nə uushi'itə ha'ə patə, kə ɗəbee una ndzaanə malaabakii ɲga'ə, una kapaa patənə ɲga nuunə ka ɗntaŋfə. ¹² ɲeramə uusəratə nii kəya mbu'ya, ciŋəmə ɗə ɲgeerənə kaa uusərakii a mbəsha pii pii. Ma uusərakii, kadə hənəginə nə səkəntaŋfə maɗəkə, kadə sləwaginə nə sətə ɗavə patə aɗii iza'unə ɲga ɲunə. ¹³ Amma, ma amə naamə, kura ha ɗadagyə ɗa kura hanyinə caama ɲərə, makə sətə ɗii ɗntaŋfə aləkəlatə ɲga viinə kaamə. Ma ɗava, gooŋgaanə na ndzaanə ɗavə.

¹⁴ Kadashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i kura uushi'inə nuuna upaa ha'ə, ciŋəmə ɗə ɲgeerənə, kəŋeemə ka ndzaanə goonə ɗə ɲga'ə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə akəŋwacii ɗntaŋfə, una ndzaanə agi jamənə. ¹⁵ Wunəpaamə liminuunə ɲga'ə, koonə fa. Ma nə Slandanaamə ka sə'wanə zəku'i taabu'u shinəkii, kaa ɔnjə a shii upaa luupaanə. Ma wabətəsa, kə nyaahə kadashinə gaamə ndzəkəŋushi'inaamə Bulusə koonə ha'ə ɗə shiitə vii ɗntaŋfə ka ci. ¹⁶ Ma ləkələkətənyinaakii patə, kala hatə wabi ci aɲyanə uushi'iitsa, kə wabi ci makə sənə cii kya ba koonə ɗndzə'i əsə. Tə'i hara uushi'inə asəkə ləkələkətə nyaahə ci, ɗzawə ka liminə nə paarataginə. Ma ɔnjitə mashiimə gooŋgaanə, waatoo ɔnjitə pooshi kəŋaanə ka hakii, paa tii ka batənə ɗə rəgwakii. Agi ɗanə nə tii ha'ə ɗə hara wabənə asəkə ləkələkətə ɲga ɗntaŋfə əsə. Mashiimə tii natii ɲəŋwanə ci tɔya alya aɲyanətii ɗə ciinətii.

¹⁷ Kadashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i ɔnji na ɗa ha'ə, ɲgərətəmə nuunə aɗii ga tɔya kyaara koonə jarəwiinə kama kama ɲga ɲusləginə duunə a rəgwa ɗntaŋfə.

¹⁸ Ma ɗanuunə, ɗəmə aakəŋwə aakəŋwa ɗə shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə, una ɗzə aakəŋwə aakəŋwa ɗə shii pwapooanaakii əsə. ɲga Aləmasiihu nə ɗuunuunə daga ɔnshinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

2:20 2.20 1.11; Mat. 12.45. **2:21** 2.21 Luka 12.47-48. **2:22** 2.22 Wab. 26.11. **3:1** 3.1 1 Piita 1.1. **3:2** 3.2 Yahu. 17. **3:3** 3.3 Yahu. 18; 2 Tim. 3.1. **3:4** 3.4 Irim. 17.15; ɗzaki. 12.22; Mat. 24.27,48-51. **3:5** 3.5 'Wat. 1.6-9; Iɓar. 11.3. **3:6** 3.6 2.5; 'Wat. 7.11-21; Mat. 24.37-39. **3:8** 3.8 Jab. 90.4. **3:9** 3.9 3.15; 1 Tim. 2.4. **3:10** 3.10 1 Tees. 5.1-2; 1 Piita 4.7. **3:12** 3.12-13 Isaa. 60.21; 1 Koor. 6.9; Səniinə 21.1,27. **3:15** 3.15 3.9; Rooma 2.4. **3:17** 3.17-18 Yahu. 24-25. **3:17** 3.17 Mar. 13.5; 1 Koor. 10.12; 1 Piita 4.7.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Yoohana

Wabənə aɣyanə Əndətə ca vii əpinə

¹ Waniinə ca naahə koonə aɣyanə Əndətə ca vii əpinə ka ənja. Ma ca, wabənə ŋga Əntaŋfə nə ci. Daga Əntaŋfə ma'ə matagamə duuniya nə ci. Kə fii inə wabənəkii, kə nee inə ka ci də giniinə, kə caamiinə tə ci də giniinə, ina tabətə tə ci də ciiniinə əsə.

² Ma əpiitə ci wabənəkii a vii, kə baarəgi Əntaŋfə keenə. Kə nee inə ka əpinəkii əsə, kə seedii inə, ina waaza koonə aɣyanəkii, waatoo, əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Daga ka 'watəginə nə tii ka ha rəŋwə da Dii, Əntaŋfə Dii a baarəgi keenə tə ci. * ³ Ma sətə nee inə, fii inə də limiinə əsə, ci ciina waaza koonə noonə əsə, koonə ləbə deenə, ədzəmaamə a ndzaanə ka hakii agi ləbəənə ləbiinə da Dəsənaamə da Uuzənaakii Yeesu *Aləmasiihu. ⁴ Ma ciina naahə koonə wabəətsa, kaama də moodasəkə ka shaŋə.

Ndzaanə agi macamə ha

⁵ Wiinə wabənə fii inə da ma *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, ənə ciina ba koonə oo'i, camə saakii nə Əntaŋfə, pooshi uushi təkunə təkunə ashikii taa gi'u.

⁶ Madā kə bii amə oo'i, maləbəkii naamə da Əntaŋfə, amma ama dzə aakəŋwa də də slənə ŋga təkunə, ci nə kə dīi amə ka majirakinə ətsə agi wabənə gaamə da slənə gaamə. ⁷ Amma, madā agi də slənə ŋga camənə naamə, makə sətə dīi Əntaŋfə agi camənə, də ha'ə ndzaanaamə maləbəkii, amə patə. Idənə ŋga Yeesu Uuzənaakii əsə a laabagi taamə agi patənə ŋga 'waslyakəənə gaamə.

⁸ Madā kə bii amə, pooshi 'waslyakəənə aashaamə, kə ha'waamə də naamə na. Pooshi goonɣa aashaamə shaŋə əsə. ⁹ Madā kə baabagyaamə 'waslyakəənə gaamə ka Əntaŋfə, ka tifyaginə nə ci kaamə, ca laabagi taamə agi ghatə goonɣaanə gaamə patə. Aci, ma ca, sətə bii ci patə, ka mbu'utəginə nə ci, əndə goonɣa nə ci əsə. ¹⁰ Madā kə bii amə, madāmaamə 'waslyakəənə, ci nə kə zhi'wee amə ka Əntaŋfə ka majiraka. Pooshi wabənaakii a ədzəmaamə əsə.

2

*Yeesu *Aləmasiihu nə Matsakə taamə*

¹ 'Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya naahə koonə wabəətsə ha'ə, acii goona dīi 'waslyakəənə. Amma, maa kə dīi əndə 'waslyakəənə, tə'i əndə ca kədii ka madəbama gaamə abii Dəsənaamə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu əndə goonɣa. ² Ci əŋki ka putə gaamə, kaa Əntaŋfə a tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə. Əntaa wata 'waslyakəənə gaamə, amə daanaamə, amma da i ŋga patənə ŋga ənji a duuniya.

³ Maa kə slənətaamə sətə bii Əntaŋfə kaamə, ci ca baarii oo'i, kə shii amə tə ci. ⁴ Taa wu patə ca ba oo'i, kə shii ci tə ci, amma maslənətərmə ci də sətə bii ci, majirakə nə tsarə ŋga əndətsa, pooshi goonɣa ashikii. ⁵ Amma, ma əndətə ca slənətə sətə bii Əntaŋfə, ci ca uudə tə Əntaŋfə tantanyinə. Də ha'ə caama shii oo'i, ləbə naamə da i ci.

⁶ Taa wu patə ca ba ləbə ka hakii da Əntaŋfə nə ci, see a ndzaa ci makə sətə nji Yeesu Aləmasiihu.

Kura wabənə aɣyanə uufəshinə

⁷ Kafashinyinaakya, əntaa kura wabəətsə pooshi unə sha fii cii kya naahə koonə, amma iirə wabənə, waatoo, ətə shi una fii daga ka saa'itə 'watəgyuunə fa wabənə ŋga Əntaŋfə. Ma iirə wabəətsa, kə fəgyuunə. ⁸ Patə da ha'ə, ma wabənə cii kya naahə koonə aɣyanəkii, tə'i kura uushi agikii. Aci, ma wabəətsa, kə nee ənji ka kura kuraanəkii agi ndzaanə ŋga Yeesu Aləmasiihu da agi ndzaanə goonə, makə wiinə təkunə ka dzəginə, wiinə bərenə ŋga tantanyinə əsə agi bərenə.

⁹ Taa wu patə ca ba oo'i, agi də slənə ŋga camənə nə ci, amma ca kaaree ka ndzəkəŋuci, ma əndətsa, ma'ə ci agi təkunə ca'ə əndə'i. ¹⁰ Taa wu patə ca uudə tə ndzəkəŋuci, agi camənə nə ci. Ma ci əsa, pooshi uushi ətə ca kavə əndə ka pu'unə

1:1 1.1 2.13-14; Yooh. 1.1-2,14; 4.14; 6.35; 8.12; 11.25. * **1:2** 1.2 seedanə: Yooh. 15.27. **1:4** 1.4 Yooh. 15.11. **1:5** 1.5-7 Yooh. 8.12. **1:5** 1.5 1 Tim. 6.16. **1:6** 1.6 2.4. **1:7** 1.7 3.5; Isaa. 2.5; Ibr. 9.12; Səniinə 1.5. **1:9** 1.9 Jab. 32.3-5. **2:1** 2.1 Rooma 8.34; Ibr. 7.25. **2:2** 2.2 4.10; Yooh. 1.29. **2:4** 2.4 1.6; 4.6; Yooh. 3.21; 8.44; 16.13. **2:5** 2.5 2.17; 5.3; Yooh. 14.15; 2 Yooh. 6. **2:6** 2.6 Yooh. 13.15; 15.5. **2:7** 2.7-8 4.11; Yooh. 13.34. **2:7** 2.7 2.24; 3.11. **2:8** 2.8 Yooh. 1.9-10; 8.12; Rooma 13.12. **2:9** 2.9 3.10,15; 4.20.

ashikii. ¹¹ Amma, taa wu patê kaaree ka ndzəkəŋuci, agi təkunə nə ci, agikii cii kəya wii, mashiimə ci hatê cii kəya dzə aa dəvə, acii mooréfakii nə ci acii təkunə.

¹² Manjeevənaaki, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə tifyagi Əntanfə koonə 'waslyakəənə goonə putə ŋga ləmə ŋga Aləmasiihu. ¹³ Unə masariina, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə shii unə tē Əndətə ndzaanə daga Əntanfə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyiinə əsa, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə jaalii unə agyanə *Seetanə.

¹⁴ 'Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya buurətə koonə wabəətəsa, acii kə shii unə tē Əntanfə Dəsənaamə. Unə masariina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə shii unə tē Əndətə ndzaanə daga Əntanfə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyiina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə kəŋaanuunə ndihə ndihə agi n'ə unə tē Aləmasiihu, t'əi wabənə ŋga Əntanfə a ədzəmuunə, kə jaalii unə agyanə Seetanə əsə.

¹⁵ Goona uudə *duuniya, goona ka nuunə ka uushi'inə ŋga duuniya əsə. Taa wu ca uudə duuniya, paa ci agi uudənə tē Dəsənaamə ətsa. ¹⁶ Ma sətə ci ənjə a dfa agi duuniya, waatoo, ka dfanə nə tii sətə ca kadəesəkə ka shishinətii, təya moo uushi'inə ŋga duuniya, təya duunətə natii nə putə ŋga uushi'inə ŋga duuniya ətə acitiitii. Ma ətsə patə, əntaa daga Əntanfə Dəsənaamə shigi, amma asəkə duuniya. ¹⁷ Duuniyakii əsa, agi uudəginə, da patənə ŋga uushi'inə ətə ci əndə a moo asəkətə ca uudəgi. Amma, ma əndətə ca slənə sətə mwayi Əntanfə, t'əi ci da i əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

*Əndə daawaanə ŋga *Aləmasiihu*

¹⁸ Manjeevənaakya, kədəhə nə duuniya ka uudənə. Kə shi ənjə a bii koonə oo'i, kadə nə Əndə Daawaanə ŋga Aləmasiihu a shigi. Taa əndzə'i maa, kə shigi ənji daawaanə ŋga Aləmasiihu laŋə. Də ha'ə shii amə oo'i, kədəhə nə duuniya ka uudənə. ¹⁹ Ma ənji daawaatə ŋga Aləmasiihu, agyaamə nji tii. Amma əntaa ənji gaamə ŋga gooŋga nji tii. Acii kii dzəgi tii satii. Acii maci ənji gaamə nji tii ŋga gooŋga, kadə pooshi tii dzəgi agyaamə. Amma dzəginatii agyaamə baarii oo'i, tantanyinə, əntaa ənji gaamə nə tii. ²⁰ Ma unə, kə vii Malaaba Əndə koonə Malaaba Ma'yanə. Də ha'ə əsə shii unə wabənə ŋga gooŋga, unə patə. ²¹ Ma cii kya naahə koonə, əntaa acii mashiimuunə gooŋgaanəkii, amma kə shii unə. Kə shii unə əsə, pooshi jirakənə ka shiginə agi gooŋgaanə.

²² Makə ha'ə diya, wu dīi nə majiraka? Əndətə bii oo'i, əntaa Aləmasiihu nə Yeesu, ci nə majiraka. Əndə daawaanə ŋga Aləmasiihu nə ci. Kə kaaree ci ka Dəsənaamə tii da Uuzənaakii. ²³ Acii taa wu patə kaaree ka Uuzənə ŋga Əntanfə, paa ci ləbə da Dii əsə. Amma, taa wu patə luuvə oo'i, Uuzənə ŋga Əntanfə nə Yeesu, ləbə nə ci da Dii.

²⁴ Ma wabənə ŋga Əntanfə ətə cuuna fa 'watəginə ka saa'itə waazii ənji koonə ŋga təkəŋwanə, kəsəpaamə asəkə ədzəmuunə. Madfa kə kəsəpaa unə uushi'iitsə fii unə daga ka 'watəginə, ka ndzaanə nuunə ləbə ka hakii da Dəsənaamə da Uuzənaakii taa guci patə. ²⁵ T'əi sətə bii Yeesu Aləmasiihu ka viinə nə ci kaamə, waatoo, əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

²⁶ Ma wabəətə nyyaahə nyi koonə patə, agyanə ənjitə ca dfa gazhi'waanə ŋga ŋusləginə duunə. ²⁷ Amma, ma una, kə vii Aləmasiihu koonə Malaaba Ma'yanə. Makə a ədzəmuunə nə Malaaba Ma'yaatsa, pooshi bahə alə əndə dzəgunənə koonə ma'ə. Acii Malaaba Ma'yanəkii ca dzəgunə koonə patənə ŋga uushi'inə. Ma sətə cii kəya dzəgunə koonə əsa, gooŋga, pooshi jirakənə agikii. Acii kii, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu makə sətə jigunyi Malaaba Ma'yanə koonə.

²⁸ Ma ənə dīi manjeevənaakya, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu Aləmasiihu. Maa kə dīi unə ha'ə, pooshi ədzəmaamə ka udzənə, pooshi amə ka umbənə acii kii acii ayinə saa'itə nii kəya ənya. ²⁹ Kə shii unə, ma Yeesu Aləmasiihu, əndə gooŋga nə ci. Acii ha'ə, shiimə oo'i, taa wu patə ca slənə də gooŋgaanə, uuzənə ŋga Əntanfə nə ci.

3

Manjeevənə ŋga Əntanfə naamə

¹ Una, tsaaməmə makə sətə uu'i Əntanfə Dəsənaamə taamə! Ha'ə kə 'wii ci taamə manjeevənaakii. Weewee manjeevənaakii naamə əsə. Ma səndə dīi mashiimə ənji *duuniya taamə oo'i, manjeevənə ŋga Əntanfə naamə, acii pooshi tii shii tē Dəsənaamə.

2:10 2.10 Jab. 119.165; Rooma 14.13. **2:11** 2.11 YooH. 12.35-36. **2:12** 2.12 Slənə 4.12. **2:13** 2.13-14 1.1-2.
2:15 2.15 Yak. 4.4. **2:16** 2.16 WaB. 27.20; Rooma 13.14; Af. 2.3; Yak. 4.16. **2:17** 2.17 Mat. 7.21; 1 Koor. 7.31.
2:18 2.18 4.3; Mat. 7.15; 2 YooH. 7. **2:19** 2.19 Slənə 20.30. **2:20** 2.20 2.27. **2:22** 2.22 4.3; 2 YooH. 7.
2:23 2.23 4.15; 5.1; YooH. 5.23; 15.23; 2 YooH. 9. **2:24** 2.24 2.7. **2:25** 2.25 YooH. 5.24. **2:27** 2.27 Irim. 31.34; YooH. 14.16; 16.13. **2:28** 2.28 3.21; 4.17; YooH. 5.22; 15.5. **2:29** 2.29 3.10.

² Kadashinyinaakya, kə uugi amə ndzaanə ka manjeevənaakii, iitə saŋə naama ndzaanə aakəŋwa? Amma, ma sətə shii amə, ma saa'itə nə Aləmasiihu a ənya, ka ndzaanə naamə makə naakii, acii ka neenə naamə ka ci paŋgəraŋə a babara. ³ Taa wu patə ca ka nəkii oo'i, ka dānə ha'ə makə ətsa, wa ca ndzaa yadə 'waslyakəənə makə sətə ndzaa Aləmasiihu yadə 'waslyakəənə.

⁴ Taa wu patə ca dā 'waslyakəənə, agi taŋəginə nə ci bariya ŋga Əntaŋfə. Acii taŋəgi bariya ŋga Əntaŋfə nə dā 'waslyakəənə. ⁵ Kə shii unə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu, kaa ca ŋgərəgi 'waslyakəənə gaamə. Ma ca, pooshi 'waslyakəənə ashikii. ⁶ Acii ha'ə, ma əndətə ndzaa ləbə ka hakii da ci, paa ci ka dāda 'waslyakəənə. Amma, taa wu patə ca dāda 'waslyakəənə, mashimə ca nee ka ci, mashiimə ci tə ci əsə.

⁷ Manjeevənaakya, goona kapaa rəgwa ka əŋjə a ha'utə duunə. Acii see əndətə ca dā slənə ŋga goonğaənə nə əndə goonğa, makə sətə dīi Aləmasiihu əndə goonğa. ⁸ Ma əndətə ca ndzaa ka dāda 'waslyakəənə, əndə ŋga Seetanə nə ci. Acii ma Seetanə, kə ndzaa ci ka dāda 'waslyakəənə daga 'watəginə ŋga duuniya. Ma shigi *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, kaa ca shi ka uulagi slənə ŋga Seetanə.

⁹ Ma əndətə ndzaa ka uuzənə ŋga Əntaŋfə, paa ci ka ndzaanə ka dāda 'waslyakəənə, acii tə'i wabənə ŋga əpinə asəkə ədzəməkii. Makə dīi ci Əntaŋfə nə Dii, paa ci da rəgwa ŋga dāda 'waslyakəənə. ¹⁰ Wiinə səndə təkəe ka manjeevənə ŋga Əntaŋfə da ŋga Seetanə: ma əndətə pooshi ka slənə uushi ŋga goonğa, əntaa uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci. Ha'ə əsə nə əndətə pooshi ka uudənə tə ndzəkəŋuci.

Uudəshinə

¹¹ Ma bii nyi ha'ə, acii wiinə sətə fii unə daga ka 'watəginə saa'itə fii unə wabənə ŋga Əntaŋfə, waatoo tyasə see a uudəshaamə. ¹² Gaama ndzaa makə ŋga Kaa'inu. Ma ca, əndə ŋga *Seetanə nə ci. Kə bələgi ci tə ndzəkəŋuci. Acii mi saŋə bələgi ci tə ca? Acii ma slənə ŋga ndzəkəŋuci, ŋyuniyikii. Ma naakii slənə əsa, bwayakii.

¹³ Ndzəkəŋushi'inəkya, mada bərapaa əŋjitə mashiimə tə Əntaŋfə tuunə, ga ca dā koonə ka sə ŋga hurəshishinə. ¹⁴ Ma amə kamə, kə shii amə, ma ŋga ŋukə, makə maməətə əŋji njaamə. Amma, ma əndzə'i, əŋjitə da i kura əpinə naamə. Kə shii amə ha'ə, acii agi uudənə naamə tə ndzəkəŋushi'inaamə. Ma əndətə pooshi ka uudəshinə, makə mantə əndə nə ci. ¹⁵ Ma əndətə bərapaa tə ndzəkəŋuci, mbərə mbərə nə ci da mabələ ənda. Kə shii unə, ma mabələ ənda, paa ci da i əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁶ Vəgi əpinə ŋga Yeesu Aləmasiihu ka putə gaamə baarii kaamə makə sətə dəbēe ama uudəshi. Ha'ə naamə əsə, see a vəgyaamə əpinə gaamə ka putə ŋga ndzəkəŋushi'inaamə. ¹⁷ Ma əndətə pooshi ka ətee ka sə ŋga ki'i də haaja, ca təkuree ka nəhə təgunuunə ŋga əndətə ətee, iitə saŋə banəkii oo'i, tə'i uudənə ŋga Əntaŋfə asəkə ədzəməkəya?

¹⁸ Manjeevənaakya, makə ha'ə dīi əna, gaama bagi wata də ba maamə tanə oo'i, agi uudəshinə naamə. Amma, ma dānaama, baarii amə uudəshinəkii də slənə gaamə ka əŋja kaa uudəshinəkii a ndzaanə ŋga goonğa. ¹⁹ Mada kə dīi amə ha'ə, davə shiinaamə oo'i, əŋji ŋga Əntaŋfə naamə. Ma ca, da goonğa nə ci. Də ha'ə ndzaanaamə də mabanee ma'yanə akəŋwaciikii, ²⁰ taa ŋgahi kə baarii shishinaamə kaamə oo'i, tə'i ma'inə aa haamə. Acii kə palee Əntaŋfə ka ədzəmaamə, kə shii ci sətə caama slənə patə əsə. ²¹ Kadashinyinaakya, mada pooshi shishinaamə vii kaamə ma'inə, ka kəŋjaanənə naamə akəŋwacii Əntaŋfə yadə ŋgwələnə. ²² Ma patənə ŋga sətə caama kədii aciikii, ka wiinə nə ci kaamə, makə dīi ci agi nə'utənə naamə wabənəkii, ama slənə sətə kadəesəkə ka ci. ²³ Wiinə səndə bii Əntaŋfə kaamə dānə: see a vii amə goonğa ka Uuzənaakii Yeesu Aləmasiihu, ama uudəshi. Ha'ə bii ci kaamə. ²⁴ Ma əndətə ca nə'utə sətə bii Əntaŋfə, ləbə nə ci ka hakii da Əntaŋfə. Ha'ə nə Əntaŋfə əsə, ləbə nə ci ka hakii da ci. Kə vii ci kaamə Malaaba Ma'yanakii. Ci ca baarii kaamə furəŋə oo'i, ləbə ka hakii daamə nə Əntaŋfə.

4

Rəgwatə ci əŋjə a təkēe ka Ma'yanə ŋga Əntaŋfə da ŋga əndə daawaanə

3:1 3.1 3.10; 4.6; YooH. 1.12; 3.16. **3:2** 3.2 2 Koor. 3.18; Fil. 3.21. **3:5** 3.5 1.7; 2.2; 4.10; Isaa. 53.9; YooH. 1.29; 8.46; 2 Koor. 5.21; Ibər. 4.15; 9.14; 1 Piita 1.19; 2.22,24; 3.18. **3:6** 3.6 3.9; 5.18; YooH. 15.5; Rooma 6.2,14. **3:8** 3.8 Mat. 12.26-29; YooH. 8.44. **3:10** 3.10 2.9,29. **3:11** 3.11 2.7-8; 4.11; YooH. 13.34. **3:12** 3.12 'Wat. 4.8. **3:13** 3.13 YooH. 15.18. **3:14** 3.14 2.11; YooH. 5.24; 13.35. **3:15** 3.15 Mat. 5.21-22; Səniinə 21.8. **3:16** 3.16 YooH. 15.13; Gal. 1.4; Fil. 2.17; 1 Tees. 2.8. **3:17** 3.17 Dzək. 15.7. **3:18** 3.18 Yak. 2.15-17. **3:21** 3.21 2.28. **3:22** 3.22 YooH. 15.16. **3:23** 3.23 YooH. 2.23; 13.34. **3:24** 3.24 4.13; YooH. 14.16; 15.5; Rooma 8.5,9,14.

¹ Kadashinyinaakya, madfa kə fii unə kə bii əndə koonə oo'i, də baawəda n̄ga Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə, goona luuvə ka ci pii pii. Amma paaratəgimə n̄ga'ə zəkū'i, koonə shii madfa goon̄ga cii kəya wabə. Aci i tē'i majirakinə n̄ga anabiinə lan̄ə taa dama patə asəkə duuniya. ² Wiinə makə sətə nuuna mbee ka shiinə oo'i, də baawəda n̄ga Malaaba Ma'yanə ci əndə a wabə: madfa kə fii unə bii əndə oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ən̄ji tē Yeesu Aləmasiihu, ma əndətsa, də baawəda n̄ga Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə. ³ Amma, madfa kə kaaree əndə ka luuvənə oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ən̄ji tē Yeesu, ma əndətsa, paa ci da Malaaba Ma'yanə, amma ma'yanə n̄ga əndə daawaanə n̄ga Aləmasiihu n̄əndə a ədzəməkii. Ma əndə daawaata, kə fii unə oo'i, kadə nii kəya shi. Kə uugi ci mbu'yanə əsə. Waatə əsəkə duuniya əndə'i.

⁴ Manjeevənaakya, ma unə, manjeevənə n̄ga Əntanjə nuunə. Kə mbee n̄geerənə goonə ka n̄ga majirakiitsa, acii ma Ma'yaatə a ədzəmuunə, kə palee ka n̄ga ən̄jitsə ca nə'u sətə ca kadeesəkə ka *duuniya. ⁵ Ma majirakinə n̄ga anabiitsa, pooshi uushi ci tēya wabə anəkii, madfaamə anə uushi'inə n̄ga duuniya. Ən̄ji duuniya a luuvə wabənati, acii n̄ga duuniya nə tii. ⁶ Ma amə, manjeevənə n̄ga Əntanjə naamə. Aci ha'ə, taa wu patə shii tē Əntanjə, agi fanə nə əndəkii taamə. Ma əndətə əntaa n̄ga Əntanjə nə ci əsə, paa ci agi fanə taamə. Də ha'ə mbeenaamə ka shii kama kamaanə n̄ga Ma'yanə n̄ga goon̄ga da ma'yanə n̄ga jirakənə.

Agyanə uufəshinə

⁷ Kadashinyinaakya, uufəshaamə, acii daga Əntanjə nə uufənə ka shinə. Ma əndətə ca uufə ənja, uuzənə n̄ga Əntanjə nə ci. Kə shii ci tē Əntanjə əsə. ⁸ Taa wu nə əndə pooshi ka uufəshinə, mashiimə ci tē Əntanjə. Aci taa mi patə ci Əntanjə a da, putə n̄ga uufənə. ⁹ Wiinə makə səndə baarii Əntanjə uufənaakii taamə furən̄jə: kə sləkee ci ka Uuzənaakii rən̄jwə dyan̄jə aasəkə duuniya, kaama shii upaa əpinə n̄ga ca'ə ndən̄jwə ndən̄jwə daciikii. ¹⁰ Wiinə uufənə n̄ga tantanyinə: ma uufənə n̄ga tantanyinə, əntaa tsarə ətə caama uufə tē Əntanjə, amma tsarə ətə uu'i ci taamə, ca sləkee ka Uuzənaakii, Uuzənaakii a əntəgi kaa Əntanjə a tifyagi 'waslyakənə gaamə daciikii.

¹¹ Kadashinyinaakya, makə kə uu'i Əntanjə taamə lan̄jə, amə maa, uufəshaamə ha'ə. ¹² Pooshi əndə sha nee ka Əntanjə. Amma, maa kə uufəshaamə, ləbə ka hakii daamə nə ci. Patənə n̄ga uufənaakii əsə, tē'i asəkə ədzəmaamə.

¹³ Kə vii Əntanjə kaamə Ma'yanənaakii. Də ci shii amə ndilə ndilə oo'i, ləbə ka hakii naamə da Əntanjə. Ci boo, ləbə nə ci daamə. ¹⁴ Ma ina, kə nee inə də giniinə, ci ciina waaza ka hara ən̄ji oo'i, kə sləkee Əntanjə ka Uuzənaakii kaa ca ndzaa ka Maluu n̄ga duuniya. ¹⁵ Taa wu patə bagi pangəran̄jə oo'i, Yeesu nə *Uuzənə n̄ga Əntanjə, ləbə ka hakii kə Əntanjə da əndətsa. Ci boo, ləbə nə ci da Əntanjə. ¹⁶ Kə shii amə, kə luuvaamə əsə oo'i, kə uu'i Əntanjə taamə ka shən̄jə.

Taa mi patə ci Əntanjə a da, putə n̄ga uufənə. Ma əndətə ca ndzaanə də uufəshinə, ləbə ka hakii nə ci da Əntanjə. Əntanjə boo, ləbə ka hakii nə ci da ci. ¹⁷ Ci baarii oo'i, tē'i patənə n̄ga uufənaakii a ədzəmaamə; də ha'ə naama ndzaanə də mabanee ma'yanə saa'itə nə Əntanjə a da gən̄janə ka ən̄ja, acii makə sətə d̄ii Yeesu, ha'ə naamə asəkə duuniyana. ¹⁸ Pooshi i n̄gwalənə da uufənə ka ləbənə ka ha rən̄jwə. Madfa tē'i patənə n̄ga uufənə a ədzəmə ənda, ka lakəginə nə ci n̄gwalənə. See əndətə ca gərə gən̄janə nə ndzaanə man̄gwaləkii. Aci ha'ə, ma man̄gwala, pooshi patənə n̄ga uufənə a ədzəməkii.

¹⁹ Ma caama uufəshi, acii Əntanjə 'watəgi uufənə taamə. ²⁰ Madfa kə bii əndə'i əndə oo'i, "Kə uu'i nyi tē Əntanjə", amma kə kaaree ci ka ndzəkən̄juci, ma əndətsa, majirakə nə ci. Aci ma əndətə pooshi ka uufənə tē ndzəkən̄juci ətə nee ci də ginəkii, paa ci da rəgwa n̄ga uufənə tē Əntanjə ətə paa ci nee də ginəkii. ²¹ Wiinə səndə bii ci kaamə d̄anə: ma əndətə ca uufə tē Əntanjə, wa ca uufə tē ndzəkən̄juci.

5

*Jalanə gaamə agyanə *duuniya*

¹ Ma əndətə luuvə oo'i, Yeesu nə Aləmasiihu, uuzənə n̄ga Əntanjə nə əndəkii. Madfa kə uu'i əndə tē d̄ii ənda, agi uufənə nə ci tē uuzənaakii əsə. ² Madfa agi uufənə naamə tē Əntanjə, ama nə'utə sətə cii kəya ba kaamə, də ha'ə caama shii oo'i, agi

4:1 4.1 2.18; Mat. 7.15; 1 Tees. 5.21. **4:2** 4.2 Yooh. 1.14; Rooma 10.9; 1 Koor. 12.3. **4:3** 4.3 2.18,22. **4:4** 4.4 5.5. **4:5** 4.5 Yooh. 3.31. **4:6** 4.6 2.4; 3.1; Yooh. 8.47; 18.37. **4:8** 4.8 4.16. **4:9** 4.9-10 Yooh. 3.16. **4:10** 4.10 2.2; 3.5; Rooma 5.8,10. **4:11** 4.11 3.11; 4.21; Mat. 5.44-45; 18.33; Yooh. 13.34; 2 Yooh. 5. **4:12** 4.12 2.5; 4.17; Yooh. 1.18. **4:13** 4.13 3.24. **4:14** 4.14 Yooh. 15.27. **4:15** 4.15 2.23. **4:16** 4.16 4.8-10; Yooh. 15.5. **4:17** 4.17 2.28; 4.12. **4:20** 4.20 2.9. **4:21** 4.21 4.11; Mat. 22.34-40. **5:1** 5.1 1 Piita 1.22-23.

uudʻənə naamə tə manjeevənə ŋga Əntanjə. ³ Ma uudʻənə tə Əntanjə, ci nə nəʻutənə tə sətə bii ci. Mapaleemə sətə bii ci ka ŋgeerənə gaamə də zəzəkəənə, ⁴ acii taa wu nə uuzənə ŋga Əntanjə, ka jaalanə nə ci agyanə duuniya. Ma səndə ca kavə taamə ka jaalanə, ci nə vii goonŋa gaamə ka Yeesu. ⁵ Ma əndə jaalanə agyanə duuniya, see əndətə vii goonŋa ooʻi, Yeesu nə *Uuzənə ŋga Əntanjə.

*Seedanə agyanə Yeesu *Aləmasiihu*

⁶ Ma Yeesu Aləmasiihu, kə shi ci aasəkə duuniya, ənjə a dfa ka ci bapətisəma də maʻinə, ənjə a bələgi tə ci, idənaakii a əjigi. Əntaa wata dfa ka ci bapətisəma də maʻinə, amma kə bələgi ənji tə ci, idənaakii a əjigi. Malaaba Maʻyanə baarii kaamə ətsə ooʻi, ma uushiʻiitsa, goonŋa. Əndə goonŋa nə Malaaba Maʻyanə əsə. ⁷ Makkə nə seedawiinə. ⁸ Waatoo, Malaaba Maʻyanə da maʻinə ŋga bapətisəma da idənaakii ətə əjigi ci ka putə gaamə. Ma uushiʻiitsə makkə, ka ma rəŋwə nə tii patə. ⁹ Madə bii hara ənji sətə nee tii, agi luuvənə naamə. Sakwa ŋga Əntanjə dīi ətə palee wabənaakii ka ŋga ənji shiŋkinə də ŋgeerəna? Ma ca, kə wabi ci agyanə Uuzənaakii əsə. ¹⁰ Ma əndətə vii goonŋa ka Uuzənə ŋga Əntanjə, təʻi ci da wabəətsə a ədzəməkii. Amma, ma əndətə maluuwəmə wabənə ŋga Əntanjə, kə zhiʻwee ci ka Əntanjə ka majiraka, acii maluuwəmə ci sətə bii ci agyanə Uuzənaakii. ¹¹ Wiinə wabənə ŋga Əntanjə kaamə: kə vii ci kaamə əpinə ŋga haʻə ndəŋwə ndəŋwə. Ma əpinəkii, daci Uuzənaakii shi kaamə. ¹² Ma əndətə ləbə da Uuzənə ŋga Əntanjə, təʻi ci da əpiitsa. Amma, ma əndətə paa ci ləbə da ci, pooshi ci da əpinəkii.

Muudinə ŋga wabənə

¹³ Ma unə ənə vii goonŋa ka Uuzənə ŋga Əntanjə, ma cii kya naahə koonə uushiʻiitsa, koonə shii ooʻi, təʻi unə da əpinə ŋga caʻə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁴ Wiinə sətə ca vii kaamə mabanee maʻyanə akəŋwacii Əntanjə: taa mi kədii amə acii, madə ma sətə kədii amə acii, kə kadeesəkə ka ci, ka luuvənə nə ci kaamə. ¹⁵ Makə kə shii amə ooʻi, taa mi patə kədii amə acii, agi luuvənə nə ci kaamə, kə shii amə əsə, agi viinə nə ci kaamə sətə kədii amə acii.

¹⁶ Madə kə nee əndəʻi əndə ka ndzəkəŋuci ca dfa 'waslyakəənə, wa ca kədii acii Əntanjə ka putə ŋga əndətsa, madə pooshi 'waslyakəənəkii mbuʻi bahə təkuree ka upaa əpinə ŋga caʻə ndəŋwə ndəŋwə. Ka viinə nə Əntanjə ka ci əpinəkii. Waatoo, ka əndətə dīi 'waslyakəənə ətə pooshi mbuʻi bahə təkuree ka upaa əpinə ŋga caʻə ndəŋwə ndəŋwə. Amma, təʻi 'waslyakəənə ətə ca kavə əndə ka təkuree ka upaa əpinəkii. Mabamə nyi koonə: dfa mə dəʻwa agyanə tsarəkii. ¹⁷ Kala ənzi slənə patə, 'waslyakəənə. Amma, təʻi harii tsarə ŋga 'waslyakəənə ətə pooshi mbuʻi bahə təkuree ka upaa əpinə ŋga caʻə ndəŋwə ndəŋwə.

¹⁸ Kə shii amə ooʻi, ma əndətə ndzaa ka uuzənə ŋga Əntanjə, paa ci ka ndzaanə ka dfa dfa 'waslyakəənə, acii agi nəhənə nə Uuzənə ŋga Əntanjə tə ci. Acii haʻə pooshi *Seetanə ka ureenə ka ci. *

¹⁹ Kə shii amə ooʻi, manjeevənə ŋga Əntanjə naamə. Patənə ŋga ənjitə mashiimə tə Əntanjə, acii Seetanə nə tii.

²⁰ Kə shii amə ooʻi, kə shi Uuzənə ŋga Əntanjə, ca vii kaamə hanʻkala ŋga shiinə tə Əntanjə əndə goonŋa. Ma amə, ləbə naamə da ci daci Uuzənaakii Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Əntanjə əndə goonŋa. Daci shi əpinə ŋga caʻə ndəŋwə ndəŋwə.

²¹ Yaʻə manjeevənaakya, goona paslə tə uushiʻiitə əntaa Əntanjə ŋga goonŋa.

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Yoohana

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki masara nga lkəliisiya. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə da manjeevənaaku, matadə minə daga Əntanjə. Kə uu'i nyi tuunə dərəva. Əntaa wata nyi daanəki uu'i tuunə, amma da i patənə nga ənjitə shii goonğaənə nga Əntanjə. ² Ma uufənaaki tuunə, acii tə'i goonğaənəkii a ədzəmaamə. Ka ndzaanə nə goonğaənəkii a ədzəmaamə əsə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə.

³ Ma Əntanjə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Uuzənaakii, ka viinə nə tii kaamə pwapoonə, təya dā kaamə nga'aanə, təya vii kaamə ndzaanə jamə. Ma uushi'itə sə patə, ka ndzaanə nə tii a ədzəmaamə, amə ənə ca nə'u goonğaənə nga Əntanjə, ama uufəshi.

Wabənə agyanə uufəshinə

⁴ Yoo, kə dīi nyi moodfasəkə ka shanjə makə lapaa nyi hara manjeevənaaku, agi nə'utə goonğa nga Əntanjə nə tii, makə sətə bii Dəsənaamə kaamə. ⁵ Mina, ma səndə banəki ka hə, uufəshaamə. Ma wabənə cii kya naahə ka hə, əntaa kurakii; amma kə fii amə wabənəkii daga ka saa'itə 'watəgyaamə fa wabənə nga Əntanjə. ⁶ Ma uufənə makə sətə bii Əntanjə, ci nə nə'utənə wabənaakii. Ma wabənə nga Əntanjə ətə fii amə daga ka 'watəginə, ci ca ba kaamə kaama ndzaanə agi uufəshinə.

⁷ Ma cii kya ba ha'ə, acii tə'i majirakinə lanjə taa dama patə asəkə duuniya. Ma təya, maluuvmə tii oo'i, əndə shinjkinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Tsarə nga ənjitə nə majirakinəkii. Tii nə ənji daawaanə nga Aləmasiihu. ⁸ Acii ha'ə, nəhəmə noonə na, koonə shii upaa patənə nga shikwa nga slənə goonə. Madā pooshi ha'ə, ka əteenə nuunə ka shikwakii.

⁹ Ma əndətə pooshi kənjaanə agyanə dzəgunənə nga Aləmasiihu tanə, amma ca tsakəvə naakii, paa ci ləbə da Əntanjə. Ma əndətə kənjaanə agyanə dzəgunənəkii, ci nəndə ləbə da Əntanjə Dəsənaamə da Uuzənaakii. ¹⁰ Acii ha'ə, madā kə gi əndə aa hoonə, ca dzəgunə əndə'i uushi pamə ətə madzəmə mbərə mbərə da dzəgunətsa, goona luu tə ci aa hoonə aasii. Taa "Usa da shine", goona ba ka ci. ¹¹ Acii taa wu bii ka ci "Usa da shine", kə libə ci da ci agi məza slənaakii.

Muudinə nga wabənə

¹² Tə'i hara uushi'inə bəzəkii cii kya moo banə koonə, amma paa nyi ka naahənə koonə də naahə naahə. Acii agi dā aniya nə nyi nga dzənə aa hoonə, nya wabə doonə ma da ma, kaama shii ndzaanə ka moodfasəkə ka shanjə.

¹³ Kə nəhəpaa manjeevənə nga cikəju tə hə. Ki maa, matadəkii nga Əntanjə nə ki.

Makkənə ɲga ləkələkətə ɲga Yoohana

1-2 Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki masara ɲga Ikəliisiya ka hə guvaki Gayusə. Kadashinaaki nə hə dərəva. Agi d'anə nə nyi də'wa kaa ha ndzaanə agi jamənə, shishinəku a ndzaanə jamə əsə makə sətə dīi ədzəməku jamə akəɲwacii Əntanfə.

³ Kə shi hara əɲji nə'unə aa hanə, təya ba ka nyi makə sətə cii kwa nə'u goonɲaanə də patənə ɲga ədzəməku. Makə fii nyi ha'ə, kə dīi nyi moodasəkə ka shaɲə də ndzaanaaku agi goonɲaanə ɲga Əntanfə taa guci patə. ⁴ Pooshi uushi palee də da ka nyi moodasəkə makə fanə oo'i, agi nə'u goonɲaanə ɲga Əntanfə nə manjeevənaaki.

Kuyiriinə ɲga Yoohana tə Gayusə

⁵ Kadashinaakya, kə nee nyi, əndə goonɲa nə hə agi patənə ɲga slənaaku ka əɲji nə'unə, taa ɲgahi mu'uminə nə hara əɲji agitii. ⁶ Ma əɲjitə cakə hə tə tii, makə shi tii aa hanə, kə wabi tii akəɲwacii Ikəliisiya agyanə uufənaaku. Tuutəta'ə, tsakuu tə tii makə sətə kadəsəkə ka Əntanfə, kaa təya dzə aakəɲwə agi wiigi'inatii. ⁷ Acii, ma ma'i əɲjitsə ka wiigi'inə, kaa təya slənə ka Yeesu Aləmasiihu. Maluuvəmə tii luu uushi acii əɲjitə əntaa əɲji nə'unə. ⁸ Acii ha'ə, ma amə əɲji nə'unə, ɲga'ə maa cakaamə tə tsarə ɲga əɲjitsə də uushi'inə, kaama ndzaa ka guvii-slənətii agi waaza goonɲaanə ɲga Əntanfə.

Diyatərifisə da Dimitəriya

⁹ Kə nyaahə nyi magusə ləkələkətə ka Ikəliisiya. Amma, ma Diyatərifisə, maluuvəmə ci kaa ca fa wabənaaki, acii kə mwayi ci gawuunə. ¹⁰ Acii ha'ə, ma da kə gi nyi aa hoonə, ka pukəginə nə nyi ba'akii, nya baabagi bwaya uushi'iitə cii kəya jaarakə aashiinə. Əntaa wata ətsə cii kəya dfaada. Ha'ə maa, agi kaareenə nə ci ka luu mu'umuunə ɲga mu'uminə əɲji nə'unə, ca təɲagi tə əɲjitə ca moo luu mu'umuunatii, ca lakəgi tə tii asəkə Ikəliisiya əsə.

¹¹ Kadashinaakya, ga ha nə'u rəgwa ɲga slənə bwaya bwayaanə, amma nə'u rəgwa ɲga slənə ɲga'aanə. Ma əndətə ca slənə ɲga'aanə, uuzənə ɲga Əntanfə nə ci. Amma, ma əndətə ca slənə bwaya bwayaanə, mashiimə ci tə Əntanfə. ¹² Ma Dimitəriya, əɲji patə ca dəla də ci oo'i, agi slənətənə nə ci ɲga'ə. ɲga'aanə ɲga slənaakii ca baarii oo'i, agi nə'utənə nə ci goonɲaanə ɲga Əntanfə agi taa mi patə cii kəya da. Inə maa, kə bii inə koonə oo'i, ɲga'ə nə slənaakii. Kə shii unə boo, goonɲa nə wabənə geenə.

Muudinə ɲga wabənə

¹³ Tə'i uushi'inə laɲə cii kya moo banə ka hə, amma paa nyi ka moonə nya naahə ka hə də naahə naahə. ¹⁴ Acii kə kii nyi nə ɲga dzənə aabiiku kədəhə, aɲwa wabə ma da ma.

¹⁵ Wa Əntanfə a vii ka hə ndzaanə jamə. Kə nəhəpaa guviinaanjwə tə hə. Nəhəpaa tə guviinaanjwə patə ka ləmə ka ləmə.

Ləkaləkətə nga Yahuda

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Yahuda, ndzəkəñuci Yakubu. Ma nya, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi naahənə nə nyi koonə, əñjitə 'wii Əntañfə tuunə, una ndzaanə agi uufənə nga Əntañfə Dəsənaamə, Yeesu Aləmasiihu a dzə də nəhənə tuunə. ² Wa Əntañfə a da koonə nga'əənə, ca vii koonə ndzaanə jamə da uufənə a ədzəmuunə aakəñwa aakəñwa.

Maliminə nga jirakənə

³ Kafashinyinaakya, kə dīi nyi aniya ka shañə kaa nya naahə koonə aqyanə luupaanə ənə upaa amə patə. Amma ma nee nyi, gəfə wa nya naahə koonə kaa nya kədii tuunə koonə da gazhi'waanə agi wabənə nga Əntañfə, əñjə a vii goonğa. Aci gahu rəñwə baarii Əntañfə goonğaanaakii ka əñjaakii. ⁴ Ma bii nyi ha'ə, tə'i hara əñji ətə pooshi shii tə Əntañfə iitəgərə aahadoonə, təya da gazhi'waanə nga gwazee ka habara nga pwapoone nga Əntañfə, kaa təya shii upaa rəgwa nga da tsarə nga bwaya uushi ətə kadəesəkə ka tii. Də dənə ha'ə makə ətsə ci təya kaaree ka Yeesu Aləmasiihu Gawə gaamə, Slandanaamə əsə. Daga ñukə tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə makə sətə nə Əntañfə a zamagi də tii.

⁵ Taa ñgahi kə shii unə sənə cii kya moo banə, amma nga'ə ka nyi kaa nya ənə ka buurətənə koonə oo'i, ma ñga ñukə, kə luupaa Əntañfə tə əñjaakii kaa təya bwasee ka hanyinə nga Misəra. Patə da ha'ə, ma daaba'əkii, kə zamagi ci də hara əñji ahadatii ətə pooshi vii ka ci goonğa. ⁶ Ha'ə əsə, buurətəmə habara nga gwazee ka habara nga luuvə kaa təya ndzaanə ka hatə dəkəpaa Əntañfə tə tii. Ma təya, kə bwasee tii ka hatə dəkəpaa Əntañfə tə tii. Wata ca kaalagərə tə tii aagi təkunə ruku ruku. Ma'aanəkii asəkə mahyakahyaka'ə nə tii ka ca'ə ndəñwə ndəñwə. See ma'ə mbu'ya uuserətə nə Əntañfə a da gəñwanə ka *duuniya. ⁷ Buurətəmə aqyanə vəranyinə nga *Sadooma da *Gwamoorə da hara vəranyiiətə kədə kədəhə da tii əsə. Ma əñji nga vəranyiiətsa, kə dzəgərə tii aagi da əjjinənə kama kama, təya bwasee ka rəgwa goonğa. Kə upaa tii shikwatii nga ndzaanə agi gunə nga ca'ə ndəñwə ndəñwə. Ətsə boo, kə ndzaa ka dzalənə pəñgərañə ka patənə ñga əñja.

⁸ Ha'ə əsə nə əñjitə iitəgərə aahadoonə. Kə sənii tii səniinə ətə kavə tə tii ka əjjinətə shishinətii, təya bərapaa baawədə ñga Əntañfə, təya dzaana tə uushi'itə dadagyə da məghərəvənə. ⁹ Mikayilu maa, ətə dīi ka gawə nga malaa'ikanyinə pata, paa ci dzaanii tə *Seetanə də makii. Saa'itə pii tii da Seetanə aqyanə wə ñga Muusa, paa ci hañətə naakii nə bahə wabə bwaya uushi aashi Seetanə. Amma wata ma bii ci ka ci, "Wa Əntañfə a dzalə tə hə." ¹⁰ Amma ma əñjitsə ahadoonə, agi dzaananə nə tii uushi'itə pooshi tii paaratəgi. Ma təya, makə dabiinə nə tii yadə hiima. Aci agi dənə nə tii see sətə shigi a moodəfatii. Ma təya dzə də dənə ha'ə makə ətsa, gəñwanə nə tii ka əlyinə aaqyanətii. ¹¹ Kə lii ñgərəwə tə tii, aci kə ñgire tii tsaasədə ñga Kaa'inu, kə vigi tii natii nə ka da 'waslyakəənə, kaa təya shii upaa də kwaba, makə sətə shi Balaamə a dīi. Agi dənə nə tii panə da Əntañfə makə sətə shi Koorə a dīi. Aci ha'ə ka zaamaginə nə Əntañfə də tii, makə sətə shi ca zaamagi də Koorə. † ¹² Ma agi gəshinə goonə, kə ndzaa tii makə dīinə ahadoonə. Pooshi uushi shii tii, ma'faamə natii nə tanə. Pooshi ayinə agitii əsə. Makə kurabiinə ətə ci mədə a pyawərigi yadə ndzəmənə nga vənə nə tii. Makə ənfugiitə pooshi ka poonə taa ka saa'yatii nə tii. Makə ənfugiitə ci əñjə a mbuudəgi nə tii, təya huurəgi hwa'ə. ¹³ Ma tii, makə ma'itə ca ñgərəwə əndə nə tii. Təya dāvə ka natii nə ayinə. Makə tikisanyiiətə pooshi ka kəñjaanəwə ka hakii nə tii. Ma təya, kə dəkəpaa Əntañfə ka tii ha agi matəku təku ha ruku ruku. Davə nii təya ndzaanə ka ca'ə ndəñwə ndəñwə.

¹⁴ Aqyanə tsarə ñga əñjitsə shi Anuuhu a wabi. Ma ca, ci nə mədəfənə ñga slikerənə ndzanənə ka Adamu. Kə bii ci, "Kadə nə Slandanə a shi da malaa'ikanyinaakii gya'ə pu'unyinə da gya'ə pu'unyinə, yadə baanatənə. ‡ ¹⁵ Ka la gəñwanə ka patənə ñga əñji

1:1 1 Mat. 13:55; Mar. 6:3. **1:2** 2 2 Piita 1.2. **1:3** 3 1 Tim. 1.18. **1:4** 4-13 2 Piita 2.1-22. **1:4** 4 Gal. 5.13; 2 Piita 2.1. **1:5** 5 Shig. 12.51; Baan. 14.29-30; 1 Koor. 10.5; 2 Piita 1.12-13. **1:6** 6 1 Piita 3.19-20; 2 Piita 2.4. **1:7** 7 'Wat. 19.1-24; 2 Piita 2.6. **1:8** 8 2 Piita 2.10. * **1:9** 9 Dzak. 34.6; Zak. 3.2; 2 Piita 2.11; Mikayilu: Səniinə 12.7. **1:10** 10 2 Piita 2.12. † **1:11** 11 Kaa'inu: 'Wat. 4.3-8; 1 Yooh. 3.12; Balaamə: Baan. 22.7,17; 1 Piita 2.15; Koorə: Baan. 16.1-34. **1:12** 12 2 Piita 2.13,17. **1:13** 13 Isaa. 57.20; 2 Piita 2.17. ‡ **1:14** 14 Mat. 25.31; Anuuhu: 'Wat. 5.18,21-24; Ibə. 11.5.

cii kəya shi. Bwayakii ka shaŋə nə gəŋwanaakii a ndzaanə ka nga ənjitə pooshi nyi'u tə Əntaŋfə, acii bwayakii nə slənətə d'aadfi tii da uushi'iitə baabii tii aashikii." ¹⁶ Ma ənjitsa, uusəra patə nə tii ka ŋgəerə ma, taa guci patə nə tii ka ŋgəerə ma də hara ənja, təya d'a sətə kadeesəkə ka shishinətii, təya haŋətə natii na, təya d'a mandikəndikə wabənə ka gəpətə də ənja, kaa təya shii nə'u rəgwatii.

Wabənə ka ənji nə'unə

¹⁷ Kadashinyinaakya, ma wabəətə shi masləkee ənji nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a bii koonə oo'i kadə na d'a, ga ca zaanə koonə. ¹⁸ Kə nji təya baaba koonə, "Ma ka muudinə nga duuniya, kadə nə ənjə a shigi ətə na ŋusə tuunə. Ma ənjitsa, paa tii shii tə Əntaŋfə. Agi danə nə tii sətə kadeesəkə ka tii tanə." ¹⁹ Tii nə ənjitə ca kira təkəshinə aahada ənja, ənji nga duuniyanə nə tii, pooshi tii shii Ma'yanə nga Əntaŋfə.

²⁰ Kadashinyinaakya, ma unə, d'amə gazhi'waanə nga tsakəshinə ahadoonə, koonə shii dzənə aakəŋwa də zəŋanə agi vii gooŋgaanə goonə ətsə shi d'acii Əntaŋfə ci saakii. Dəmə aakəŋwa də d'a də'wa də ŋgeerənə nga Malaaba Ma'yanə. ²¹ Kavəmə noonə na aagi uudənə nga Əntaŋfə, una gəra saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a nəhə təgunuunə gaamə, ca vii kaamə əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

²² Tə'i hara ənji pooshi tii ba'avə. Ma tsarə nga ənjitsa, nəhəmə təgunuunatii. ²³ Luupaamə hara ənji acii gunə. Ma hara ənji əsə, nəhəmə təgunuunatii. Amma una dzə də kavə na acii ga təya ŋusləgi duunə. Taa kəjeerənatii maa, mandəkii putə nga ajjiinənə nga ndzaanatii. Acii ha'ə, goona təbətə shaŋə.

Dəlaamə də Əntaŋfə

²⁴ Dəlaamə də Əntaŋfə. Ci nə əndə da baawəda nga nəhənə tuunə acii goona ŋusləgi gakkii a rəgwa. Ka mbeenə nə ci ka ŋgərəgi koonə patənə nga 'waslyakənə goonə, ca kira tuunə ka ndzaanə agi ŋwaŋuunaakii, una ndzaanə də moodasəkə ka shaŋə.

²⁵ Dəlaamə də Əntaŋfə, acii ci daanəkii nə Slandanə agyanə taa mi patə. Ci luupaa taamə d'acii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Wa ənjə a d'fuunətə tə ci, ənjə a d'əla də ci. Ci ca d'a ŋwaŋuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, ndzaŋənə ka 'watəginə, ka mbu'yanə ka ənshinə ka d'əŋə ka muudinə. *Aamiina.

Sëniinë nga Yoohana

¹ Ma lëkalëkatëna, asëkëkii në uushi'iitë baarii* Yeesu *Alëmasiihu. Òntanjë ba'acii ka ci uushi'iitë, kaa ca baarii ka ënji në'unë të ci të sëtë na slënë tyasë këdëhë. Ci ðii slëkee Alëmasiihu ka malaa'ikaakii, kaa ca baarii uushi'iitë ka nyi, Yoohana, ëndë slënaakii. ² Kë bagii nyi patënë nga uushi'iitë nee nyi, nya bagii makë sëtë wabi Òntanjë, nya bagii goonjaanë ënë baarii Yeesu Alëmasiihu ka nyi. ³ Òndë barëkaanë në ëndëtë ca janja wabënë nga anabaakwaanë ënë nyaahë nyi aasakë lëkalëkatëna. Patënë nga ënjitë ca fa wabënëkii, tëya në'utë, ënji barëka në tii ësë. Acii kë uugi saa'i nga slënëne nga uushi'iitë mbëshanë.

Nëhëpaanë ka Ikëliisiiyanyinë mëdëfë anë hanyinë nga Asiya

⁴ Wiinë lëkalëkatë ca dzë ka Ikëliisiiyanyinë mëdëfë anë hanyinë nga Asiya. Ma lëkalëkatëna, daciiki Yoohana shigi. Wa Òntanjë a ða koonë pwapoonë, wa ca vii koonë ndzaanë jamë. Ci nëndë ëndzë'i, ci nëndë njukë, ci ësë na shi. Ma pwapoonëkii, daciï nnyii ma'yanë mëdëfë ca shigi ësë. Tii nëndë akënjwacii dëgëlë nga njwanuunaakii.

⁵ Wa Yeesu Alëmasiihu a ða koonë pwapoonë, ca vii koonë ndzaanë jamë. Ci në ëndëtë ca baarii goonja. Të ci 'watëgi Òntanjë madëenë agi mamëëtë ënja. Ci ësë në Njwanwë agyanë meeminë nga duuniya patë.

Kë uu'i ci taamë, ca ëntëgi dë ëjigi idënaakii ka putë gaamë kaama shii mbërëdënë acii slënë 'waslyakëonë. ⁶ Ca kavë taamë kaama ndzaanë ka limanyinë agi njwanuunaakii, ama paslë të Òntanjë Dii. Wa ënjë a ðuunëtë të ci, ca ða njwanuunë nga ha'ë ndënjwë ndënjwë. *Aamiina.

⁷ Tsaamëmë! Këdëhë në ci ka shinë dagi kurabiinë. Taa wu patë, ka neenë në ci ka ci dë ginëkii. Ònjitë bëlëgi të ci maa, ka neenë në tii ka ci. Patënë nga slikerënyinë nga duuniya, ka tuunë në tii acii shinaakii. Ha'ë na ða. Aamiina. ⁸ Ma bii Slandanë, Òntanjë Òndë baawëða, ci saakii në nga təkënjwanë, ci ësë në nga muudinë. Ci nëndë ëndzë'i, ci nëndë njukë, ci ësë na shi.

*Jigaginë nga *Alëmasiihu ka Yoohana*

⁹ Ma nyi Yoohana, ndzëkënjushi'inuunë në nyi. Lëbë naamë da Yeesu. Dë ha'ë ðii amë lëbë agi cibënë ca ða taamë, ama së'watë, waatoo, amë patë ënë kavë ci ka ndzaanë agi njwanuunaakii. Ma nya, kë wazii nyi wabënë nga Òntanjë da goonjaanë ëtë baarii Yeesu. Putakii këshi ënji të nyi, ënjë a kërëgi të nyi aanë hanyinë nga Patamasë ëtë ahada ma'inë. ¹⁰ Ma ka ëndë'i uusëra alatë, kë njgërëgi Ma'yanë nga Òntanjë të hiimaakii, kë fii nyi wabënë makë wazënë nga uutëma daba'aki. ¹¹ Ca ba, "Naahëtë sëtë nee hë, ha slëkee ka lëkalëkatëkii ka Ikëliisiiyanyinë nga vëranë mëdëfë, waatoo, Ikëliisiya nga Afisa da nga Sëmiirëna da nga Parëgama da nga Tiyatira da nga Sarëdisë da nga Filadalëfiya da nga Lawëdikiya."

¹² Nya zë'wugi kaa nya tsaamëgi taa wu ca wabë da nyi. Wata nya nee ka uushi'inë mëdëfë nga ëndzënë ëtë ci ënjë a dzakë garëkuwanyinë davë. ¹³ Ma ahada uushi'iitë ci ënjë a dzakë garëkuwanyinë davë, kë nee nyi ka uushi pushashi da ëndë shiïkinë da i magërë këjeerënë ashikii kura'ë aa ba'ë sëdëkii. Ca anëpaa ëdzëmëkii dë gyara nga ëndzënë. ¹⁴ Talë talë makë ëmputë këbënë në shiïkinaakii. Makë gana nga gunë në ginëkii ka bërënë. ¹⁵ Ma sëdëkii ësë, makë sëtë ci mana tibisa a bërë agi gunë në ci ka bërënë. Makë wazënë nga njyaaranë nga ma'inë a gëerë daba'ë vëna në uurakii ësë. ¹⁶ Ca kësëpaa tikisanyinë mëdëfë da ciizëmëkii. Ngila purëjanë a shigi da makii. Kyakya'ë rëgwa në ngila purëjanëkii ka idënë. Pyapidënë makë nga uusëra në kënjwaciinëkii. [†] ¹⁷ Ma kë nee nyi ka ci, wata nya kulagi atsa sëdëkii makë mantë ënda. Ca kësëtë të nyi dë ciizëmanëkii, ënji ci ka nyi, "Ga ha njgwalë: nyi në nga təkënjwanë da nga muudinë. ¹⁸ Da i ëpinë në nyi. Kë shi nya ënji. Amma, ma ëndzë'i, të'i nyi da ëpinë nga ca'ë ndënjwë ndënjwë. Të'i nyi da baawëða agyanë wa da

* **1:1** 1.1 Òntaa sëniinë ëndë a tsëfë njunyinë amma uushi makë sëniinë. Ma dë uura Gërika, uushi'iitë baarii Yeesu Alëmasiihu ka Yoohana. **1:1** 1.1 4.1; 22.6. **1:2** 1.2 6.9. **1:3** 1.3 14.13. **1:4** 1.4 4.5. **1:5** 1.5 2.26; 7.14; 19.15; Kwal. 1.18; Ibër. 9.14; 1 Yooh. 1.7. **1:6** 1.6 5.10; 20.4,6; 22.5; Shig. 19.6; 1 Piita 2.9. **1:7** 1.7 1.13; Dan. 7.13; Mat. 24.30; Yooh. 19.34,37; 1 Tees. 4.17. **1:8** 1.8 1.4,8; 2.8; 4.8; 11.17; 16.5; 21.6; 22.13; Shig. 3.14; Isaa. 44.6. **1:9** 1.9 22.8. **1:10** 1.10 17.3. **1:11** 1.11 4.5. **1:12** 1.12 Zak. 4.2. **1:13** 1.13 Dan. 7.13; 10.5. **1:14** 1.14 Dan. 7.9; 10.6. **1:15** 1.15 14.2. [†] **1:16** 1.16 mëdëfë 4.5; ngila purëjanë: 2.12; 19.15; Ibër. 4.12. **1:17** 1.17 1.8; Dan. 8.17-18.

agyanə ha nga ndzaanə nga maməətə ənja. ¹⁹ Aci ha'ə, naahətə patənə nga uushi'iitə cii kwa nee, waatoo, uushi'iitə ca slənə əndzə'i da uushi'iitə na slənə aakəjwa. ²⁰ Wiinə sətə ci uushi'iitə nee hə a moo banə: ma tikisanyiitə mədəfə ətə nee hə da ciizəmaki, tii nə malaa'ikanyinə mədəfə ətə ca nəhə İkləisiyanyinə mədəfə. Ma uushi'iitə nga əndzənə mədəfə nga dzakə garəkuwanyinə əsə, tii nə İkləisiyanyinə mədəfə."

2

Ləkaləkətə ka İkləisiya nga Afisa.

¹ Əndətə nee nyi a ba ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkləisiya nga Afisa oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə kəsəpaa tikisanyinə mədəfə da ciizəmaki, ca wiigi'ahada uushi'inə mədəfə nga əndzənə ətə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə. ² Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi patənə nga ndzaanə goonə. Kə shii nyi makə sətə ndzaa unə də gazhi'waanə agi slənə goonə da sə'watənə goonə. Kə shii nyi əsə, paa unə ka vii rəgwa ka bwaya ənja, təya ndzaanə ahadoonə. Kə gəlatuunə ənjitə ca jirakə oo'i, masləkee ənjaaki nə tii, una shi ka pukəgi ba'atii oo'i, majirakinə nə tii. ³ Agi sə'watənə nuunə cibənyinə ka putaaki, pooshi unə zhaarə əsə.

⁴ Amma, tə'i uushi cuuna da pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo pooshi unə agi uudənə tə nyi ma'ə makə nga jukə. ⁵ Aci ha'ə, buurətəmə oo'i, ka ngutə ha sanə njuşləgyuuna? Baamə ka Əntarjə, una slənə sətə njuuna slənə nga jukə. Madə pooshi unə baanə, ka dzənə nə nyi aabii unə, nya dzə ka ngərəgi ha nga dzakə də garəkuwanyinə goonə ka hatə dii ci davə. ⁶ Amma wiinə sənə cii kya dəla duunə agikii: kə bərapaa unə slənə nga Nikoolanyinə* makə sətə bərapaa nyi slənəti əsə.

⁷ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka İkləisiyanyinə. Ma Ənjitə jaalii, ka wiinə nə nyi ka tii rəgwa nga adə pawə nga ənfutə ca vii əpinə agi Aləjana† nga Əntarjə."

Ləkaləkətə ka İkləisiya nga Səmiirəna

⁸ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkləisiya nga Səmiirəna oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə nga təkəjwanə da nga muudinə ətə shi a əntəgi, amma kə ma'i ci da i əpinə agi maməətə ənja. ⁹ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi cibə goonə, kə shii nyi ghanə goonə əsə. Amma, ma ka nyi, ənji wahə nuunə. Kə shii nyi, ma ənjitə ca jirakə oo'i, *Yahudiinə nə tii, agi wabənə nə tii bwaya uushi'inə aashuunə. Amma, ma tii, əntaa Yahudiinə nə tii. Ənji nga *Seetanə nə tii. ‡ ¹⁰ Goona ngwalə aci taa mi patə ətə na cibə koonə. Shiimə oo'i, kadə nə Seetanə a gəlatə tuunə, ənjə a əjigərə hara ənji goonə aa fureşhanə, təya cibə nga baanə pu'u. Ndzaamə da vii goonğa, taa əntənə cuuna əntə putə nga vii goonğa goonə. Madə kə dii unə ha'ə, ka wiinə nə nyi koonə əpinə ətə pooshi ka uudənə putə nga jaalanə goonə.

¹¹ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka İkləisiyanyinə. Ma Ənjitə jaalii, ka mbədənə nə tii acii kanə tə tii aagi gunə, waatoo, əntənə nga bəra'inə. Paa ci ka əntənə ma'ə."

Ləkaləkətə ka İkləisiya nga Parəgama

¹² Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkləisiya nga Parəgama oo'i:

Wiinə wabənə da ma Slanda ngila purəjanə ətə ca idə kyakya'ə rəgwa. ¹³ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi hatə rii unə davə. Ma gyuunə ka ranə, asəkə giwa nga Seetanə da nwanjuunaakii. Amma patə da ha'ə pooshi unə bwasee ka vii ka nyi goonğa. Taa ka saa'itə bələgi ənji tə Antipa, əndə seedaaki nga goonğa, pooshi unə kaaree ka nyi. Ma ca, kə bələgi ənji tə ci ahadoonə, asəkə giwa nga Seetanə.

¹⁴ Amma, tə'i uushi'inə cuuna da pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo tə'i hara ənji ahadoonə ca nə'u dzəgunənə nga Balaamə. Ma ca, kə dzəgunətə ci ka Balaka makə sətə kagərə ci tə ənji *İsərayiila ka slənə 'waslyakəənə, ca kagərə tə tii ka adə zəmətə dii ənji ka uuləminə, təya aləhiinə əsə. ¹⁵ Ha'ə, tə'i ahadoonə ca nə'u dzəgunənə

1:18 1.18 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,25-26. **2:1** 2.1 1.16,20; Af. 1.1. **2:2** 2.2 2 Koor. 11.13; 1 Yooh. 4.1. **2:5**

2.5 2.16,22; 3.3,19. * **2:6** 2.6 Ma Nikoolanyinə, mbərə mbərə nə dzəgunənəti da nga Balaamə. Tsaamuu 2.14.

† **2:7** 2.7 Əndə'i lemə nga ha dagyə. **2:7** 2.7 22.2,14,19; 'Wat. 2.8-9; 3.22; Əzaki. 28.13; 31.8; Mat. 13.9,43. **2:8**

2.8 1.8,18. ‡ **2:9** 2.9 2 Koor. 6.10; Yak. 2.5; Seetanə: 3.9; 2 Koor. 11.14-15. **2:10** 2.10 Mat. 10.28; 1 Koor. 9.24-25.

2:11 2.11 20.6,14; 21.8. **2:12** 2.12 1.16. **2:14** 2.14 2.20; Baan. 24.25; 25.1-3; 31.16; 2 Piita 2.15.

nga Nikoolanyinə. ¹⁶ Aci ha'ə, baamə ka Əntañfə. Madə pooshi, ka dzənə nə nyi aabii unə pii, nya dzə ka panə da tii də ɲgila purəñaanə shigi da maki.

¹⁷ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii zəmətə dəkəpaa Əntañfə dagyə, nya vii ka tii mambwadafada faara da i manaahə kura ləmə anəkii. Ma ləmetsa, pooshi əndə na shii, madəamə əndətə nii kya vii ka ci." §

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Tiyatira

¹⁸ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Tiyatira oo'i:

Wiinə wabənə da ma *Uuzənə nga Əntañfə. Makə gana nga gunə nə ginəkii ka bərənə. Ma sədəkii əsə, makə mana tibisa nə ci ka bərənə. ¹⁹ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə, kə shii nyi uudənə goonə da vii goonğa goonə əsə. Kə shii nyi tsəkəshinə goonə da sə'watənə goonə. Weewee, ma slənə goonə nga əna, kə palee ka nga ɲukə.

²⁰ Amma, tə'i uushi cuuna də pooshi dzəgərə ka nyi. Kə vii unə rəgwa ka miitə ci ənjə a 'wa Izabyalə, kaa kya ndzaanə ahadoonə. Ma kya, aɲi jirakənə nə ki oo'i, ma sətə cii ta ba, da ma Əntañfə shigi. Amma saaweenə cii ta saawee ka ənjaaki də dzəgunə ka tii aləhiinə i adə zəmətə dīi ənji ka uuləminə. ²¹ Kə kapaa nyi ka ki saa'ya kaa kya baanə ka nyi. Amma paa ki ka moo bwasee ka aləhiinə. ²² Aci ha'ə, ka gwakəpaanə nə nyi tə ki ka bwanea. Ma ənjitə ca də aləhiinə da ki əsə, ka kyanə nə nyi ka tii bwaya ciba, see maa baa tii ka Əntañfə, təya bwasee ka nə'u sətə jigunyi ki ka tii. ²³ Ka bələginə nə nyi tə ənji nə'unə tə ki. Də ha'ə shiinə patənə nga Ikəliisiya oo'i, nyi nəndə shii sətə a ədzəmə ənda da sətə cii kəya moo. Ka ki'itənə nə nyi taa ka wu agyuunə mbərə mbərə da slənaaki.

²⁴ Ma unə ətsə asəkə vərənə nga Tiyatira, ətə pooshi nyi'u bwaya dzəgunətsa, madzəgunəmə unə sətə ki hara ənjə a 'wa 'ma'umbee haala nga Seetanə' əsə, a ba nyi koonə: paa nyi ka kaanə koonə əndə'i slənə ma'ə. ²⁵ Ma nə uushi cuuna də: kəsətəmə tənə tənə tə sətə jigunyuunə da sətə cuuna slənə dənjə ka saa'yatə nii kya dzə.

²⁶⁻²⁸ Ma ənjitə jaalii, təya kəsəpaa slənaaki dənjə ka muudinə, ka viinə nə nyi ka tii baawəda makə sətə upaa nyi acii Daadə, təya ndzaanə ka gayinə agyanə patənə nga slikerənyinə, təya də ɲwanjuunə agyanətii də zala tibisa, təya fəəsləgi tə tii makə sətə ci ənjə a fəəsləgi uuda, nya vii ka tii vooda nga pukə də ha.

²⁹ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə."

3

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Sarədisə

¹ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Sarədisə oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə da ɲunyi ma'yanə nga Əntañfə mədəfə da i tikisanyinə mədəfə. Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Ma nə ənji ka nəhənə, da i əpinə nuunə, amma mamətəkii nuunə. ² Ma caamə nyi, gədamə nə slənə goonə akəɲwacii Əntañfəwaaki. Aci ha'ə, vədəhəmə ka ɲunyinə, una ənə ka hadatəgi də slənə goonə acii ga ca uudəpaa na. ³ Buurətəmə sətə jigunyuunə da sətə fii unə. Dəmə də nə'utənə, una baanə ka Əntañfə. Madə pooshi unə və'ihə, ka dzənə nə nyi aabii unə makə sətə ci mahərə a dzə ka hərənə, pooshi unə na shii saa'i nga dzənaaki.

⁴ Tə'i hara ənji ahadoonə gi'u ətə makapaamə nətii nə ka slənə 'waslyakənə. Kadə niinə a wii ka hakii da tii da i mabwadafada kəjeerənyinə aashiinə, acii kə mbu'i tii bahə fanə ha'ə.

⁵ Ma ənjitə jaalii, ka ɲganə nə tii mabwadafada kəjeerənə ha'ə makə ətsa. Paa nyi na əndzəgi ləmətii shanjə asəkə ləkaləkatətə dīi ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə asəkəkii. Kadə nii kya ba akəɲwacii Daadə da malaa'ikanyinaaki oo'i, naaki nə tii. *

§ 2:17 2.17 Jab. 78.23-25; Yooh. 6.48-51; faara: Zak. 3.9; kura ləmə: 3.12; Isaa. 62.2; 65.15. 2:18 2.18 1.14-15.

2:20 2.20 Baan. 25.1-8; 1 Meem. 16.31; 2 Meem. 9.22,30; Slənə 15.20. 2:23 2.23 22.12; Irim. 11.20. 2:25 2.25

3.11. 2:26-28 2.26-27 12.5; 19.15; Jab. 2.8-9. 3:1 3.1 1.4,16. 3:3 3.3 16.15; Mat. 24.43; 1 Tees. 5.1-2. 3:4

3.4 6.11. * 3:5 3.5 Mat. 10.32; ləkaləkatə: 13.8; 17.8; 20.15; 21.27; Shig. 32.32; Jab. 69.29; Isaa. 4.3; Luka 10.20.

⁶ Ma əndətə da liminə nğa fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka İkəliisiyaniyə.”

Ləkaləkətə ka İkəliisiya nğa Filadaləfiya

⁷ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkəliisiya nğa Filadaləfiya oo'i:

Wiinə wabənə da ma Malaaba ənda, Əndə goonğa əsə. Aciikii nə lakila nğa makuvə nğa nwanjwə *Dawuda. Madə kə wunəgi ci, pooshi əndə mbee ka pa'əginə. Madə kə pa'əgi ci əsə, pooshi əndə mbee ka wunəginə ma'a. ⁸ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Kə shii nyi, gi'u nə baawəda goonə əsə, amma kə nə'utuunə tə dzəgunənaaki, makaareemuunə ka nyi. Wiitə kə kapaa nyi makuvə furənjə akənjwaciiku, pooshi əndə pa'əginə. ⁹ Fatəmə! Ma ənji nğa Seetanə, waatoo majirakiitə ca jirakə oo'i, Yahudiinə nə tii, ka kavənə nə nyi tə tii, kaa təya gəra'wə akənjwacii unə. Davə shiinə tii oo'i, kə uu'i nyi tuunə. ¹⁰ Kə nə'utuunə wabənənaaki, una kəjanə nəndihə ndihə də sə'watənə. Aci ha'ə, ka nəhənə nə nyi tuunə acii təbətə nə ənjə a təbə tə duuniya patə ka gəlatənə də patənə nğa ənja. ¹¹ Wanyitə ka dzənə kədəhə. Kəsətəmə tənə tənə tə sətə jigunyii koonə, acii ga ənjə a ləwuma shikwa goonə.

¹² Ma ənjitə jaalii, paa tii ka dzəginə shañə asəkə maduunə kuvə nğa Əntanjwaaki. Ka kavənə nə nyi tə tii ka ndzaanə ka kila asəkəkii. Ka naahəvənə nə nyi ləmə nğa Əntanjwaaki da ləmə nğa vəranaakii aashitii. Ma vərənəkii, ci nə kura Urusalima ətə na jima dadagyə daci Əntanjwaaki. Ka naahəvənə nə nyi kura ləməki aashitii əsə.

¹³ Ma əndətə da liminə nğa fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka İkəliisiyaniyə.”

Ləkaləkətə ka İkəliisiya nğa Lawədikiya

¹⁴ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkəliisiya nğa Lawədikiya oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə ci ənjə a 'wa '*Aamiina', Əndə seeda nğa goonğa, pooshi jirakənə ashikii. Ci nə kilə nğa patənə nğa sətə ghənyi Əntanjə. ¹⁵ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə: pooshi unə watsə watsə, pooshi unə bwasee dəjwa'ə ka nə'unə tə nyi əsə. Maci taa watsə watsə nuunə taa bwaseenə dəjwa'ə ka nə'unə tə nyi, kadfa ka shiinə nə nyi sə nğa dənə duunə. ¹⁶ Yoo, makə dii ci, gədamə nuunə, ka tifyaginə nə nyi tuunə asəkə maki. ¹⁷ Wanuunə ka banə oo'i, ənji gəna nuunə, pooshi uushi ghii unə, pooshi uushi cuuna moo əsə. Asee, mashiimuunə oo'i, unə nə matəgugunəkii ka shañə, maaghiinə nuunə, moorəfəkii, dimə də purəki. ¹⁸ Wanyinə ka banə koonə, koonə dərə əndzənə aciiki ətə sləwatə ənji nğa'ə də gunə, koonə ndzaanə ka ənji gəna; una dərə mabwadada kəjeerənə aciiki ka umbə də purəkənə goonə acii ga ayinə a kəshi tuunə; una dərə kuzəka, koonə bəzəvə əa gyuunə koonə mbee ka nee ka uushi'inə. ¹⁹ Ma nya, ka ənjitə cii kya uudə cii kya wazə, nya dzalə tə tii əsə. Aci ha'ə, baamə ka Əntanjə, una nə'u tə nyi də ədzəmə rənjwə. ²⁰ Wanyinə kənjə ka dza makuva. Ma əndətə fii uuraki, ca wunəgi makuva, ka dzəgərənə nə nyi aa hakii aasii, ina adə zəmə ka hakii da i ci.

²¹ Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwa nğa ndzaanə atanjgalaki asəkə dəgələ nwanjuunaaki makə sətə jaalii nyi, wanyinə dasə atanjgala Daadə asəkə dəgələ nwanjuunaaki.

²² Ma əndətə da liminə nğa fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka İkəliisiyaniyə.”

4

Duunətənə tə Əntanjə gatə dadagyə

¹ Ma daba'əkii, nya tsaamə, wata nya nee ka makuvə nğa dagyə mawunəkii. Wata nya fa uura nğa əndə ətə ca muu makə uutəma, waatoo ətə 'watəgi wabənə ka nyi. Əñki ci ka nyi, “Njirawə aa hanə kaa nya bəarii ka hə sətə na slənə tyasə daba'ə ətsa.” ² Pii, wata Malaaba Ma'yanə a nğərəgi hiimaaki. Wata nya nee ka dəgələ nğa nwanjuunə dadagyə da Əndə dasə ənəkii. ³ Makə nnyii faariinə ətə ci ənjə a 'wa yasəpa da sarədisə nə kənjwaciinəkii ka bərənə. Mənjənə a gunətə də dəgələ nğa nwanjuunəkii,

3:7 3.7 İsa. 22.22; Mat. 16.19. 3:9 3.9 2.9; İsa. 49.23; 60.14. 3:10 3.10 1.9; Luka 21.19; 1 Koor. 10.13; 2 Piita 2.9. 3:11 3.11 2.10,25; 22.7,12,20; Zak. 2.14. 3:12 3.12 2.17; 14.1; 21.2; 22.4; Əzaki. 48.35. 3:14 3.14 1.5; 19.11; Yooh. 1.3; 2 Koor. 1.20. 3:17 3.17 Hoos. 12.9; 1 Koor. 4.8. 3:18 3.18 6.11; 16.15. 3:19 3.19 Wab. 3.11-12; İbər. 12.5-6. 3:20 3.20 Mat. 8.11; Yooh. 14.23. 3:21 3.21 1.6; Mat. 22.44; İbər. 8.1. 4:2 4.2-3 5.7; Jab. 11.4; 103.19.

ca dzø dø bõrønø makø faara øtø ci ønjø a 'wa imøradø. ⁴ Tø'i hara døgølönyinø nga nwanjuunø pupusøøø aji ønfwadø øtø gunjutøgi dø døgølä nga nwanjuunøkii. Ma asøkø døgølönyinøkii, gayinø pupusøøø aji ønfwadø ndzaanø asøkøkii. Kø ngii tii mambwadafä køjeerönyinø da i dara nwanjuunø nga øndzønø anøtiii øsø. ^{*} ⁵ Wata see pyapidønø ca dzø dø shiginø anø døgølä nga nwanjuunøkii makø pyapidønø nga vøna, da wazønø lanø makø dzanø nga vøna. Ma akønjawaciikii, tø'i garøkuwanyinø mødøfø ca hønø; waatoo tii nø ma'yanø mødøfø nga Øntanfø. ⁶ Ma økønjawicii døgølä nga nwanjuutsa, tø'i uushi makø uunøva øtø ca bõrø makø dyarugala. †

Tø'i uushi'inø ønfwadø da i øpinø a matii øtø gunjutø dø døgølä nga nwanjuutsa. Tø'i ginø nga uushi'iitsø taa dama patø ashitii, daba'atii da akønjawaciitii. ⁷ Ma uushi nga tøkønjanø, makø livarø nø ci. Ma nga bõra'inø øsø, makø la nø ci. Ma kønjawaciinø nga makkønø nga uushi'iitsa, makø nga øndø shinjinø. Ma nga ønfwadønø, makø nga zhira ca lødø nø ci. ⁸ Taa ngutø rønjøwø agi uushi'iitsø ønfwadø da i øpinatii, tø'i ci da bõbu'wø kuwa. Taa dama patø, tø'i ginø ashitii. Vødø da uusøra nø tii ka ka wanyanø, yadø øpisøka, tøya ba,

"Malaabakøya, malaabakøya, malaabakii
nø Slandana, Øntanfø, Øndø baawøfa.

Ci nøndø njukø, ci nøndø øndzø'i, ci øsø na shi!"

⁹ Agi kanø nø uushi'iitø wanyanø nga ðuunøtønø da kuyiriinø tø Øndøtø dasø asøkø døgølä nga nwanjuunø, øtø da i øpinø nga ca'ø ndønjøwø ndønjøwø. ¹⁰ Taa guci patø kii tii wanyanø, ma gayiitø pupusøøø aji ønfwadø natii, wata tøya gøø'waanø akønjawicii Øndøtø dasø asøkø døgølä nga nwanjuuta, waatoo akønjawicii Øndøtø da i øpinø nga ca'ø ndønjøwø ndønjøwø, tøya vii ðuunøno ka ci, tøya døødføgi dara nwanjuunatii akønjawicii døgølä nga nwanjuuta, tøya ba,

¹¹ "Ya'ø Øntanfø, Slandaniinø,

kø mbu'i hø bahø ðuunøtønø tø hø,

da dølänø dø hø, ha ða nwanjuunø,

acii hø ðii taa mi patø,

dø moonaa ku ghønyi hø tø tii, ndzaa tii."

5

Mafuudø lækaløkatø acii Øntanfø

¹ Wata nya nee ka mafuudø lækaløkatø da ciizøma Øndøtø dasø asøkø døgølä nwanjuunø. Manaahøkii nø ba'a da søkø nga lækaløkatøkii. Manyi'økii hakii mødøfø nø ma nga lækaløkatøkii dø buka. ² Wata nya nee ka mafuunø malaa'ika, ca ngøree ka uurakii, ønki ci, "Wu mbu'i bahø øndzøgi buka a ma mafuudø lækaløkatø, ca wunøpana?" ³ Ma nee nyi, pooshi øndø dagyø taa a duuniya taa agi ønjø agu'u øtø mbu'i bahø wunøpaa mafuudø lækaløkatøkii bahø ca tsaamøtø aasøkøkii. ⁴ Ma nyi, kø kiwø nyi ka shanø acii pooshi ønji upaa øndøtø mbu'i bahø wunøpaa mafuudø lækaløkatøkii, bahø ca tsaamøtø aasøkøkii. ⁵ Wata rønjøwø agi gayiitø a ba ka nyi, "Ga ha tuu, tsaamuu, wiitsø Øndøtø ci ønjø a 'wa 'Livarø nga slikøronø nga Yahuda', waatoo mafuunø jijinø nga *Dawuda. Ma ca, kø jaalii ci. Jaalanaakii vii ka ci baawøfa nga øndzøgi dø bukatsø hakii mødøfø, ca wunøpaa mafuudø lækaløkatøtsa."

⁶ Ma ahadahada døgølä nwanjuunø da uushi'iitø ønfwadø da i øpinatii da ahada gayiita, kø nee nyi ka *Suundzø Baga kønjø. Makø kø lagi ønji uurakii nø ci. Tø'i ci da mapa mødøfø anøkii da i ginøkii mødøfø øsø. Ma giitø mødøfø, njunyi ma'yanø nga Øntanfø mødøfø nø tii. Øntanfø sløkee ka tii aasøkø duuniya patø. ^{*} ⁷ Wata Suundzø Bagatø a dzø ka luu mafuudø lækaløkatø da ciizøma Øndøtø dasø asøkø døgølä nwanjuunø. ⁸ Ma kø liwø ci, wata uushi'iitø ønfwadø da i øpinatii da gayiitø pupusøøø aji ønfwadø a gøø'waanø akønjawicii Suundzø Bagata. Taa wu agitii, da i køzhimbøø aciikii, da i kwalakø nga øndzønø aciikii øsø, pasø da i urødya asøkøkii. Ma urødikii, ci ndzaanø ka dø'wa nga ønji nga Øntanfø. † ⁹ Tøya ka kura wanyanø, tøya ba,

4:3 4.3 Øzaki. 1.26-28. * 4:4 4.4 gayinø: 5.5,8,10; 7.11,13; 11.16; 14.3; 19.4; Isaa. 24.23; mambwadafä køjeerönyinø: 6.11. 4:5 4.5 8.5; 11.19; 16.18; 17.9; Shig. 9.24; 19.16; Øzaki. 1.13-14. † 4:6 4.6 15.2; Øzaki. 1.22; uushi'inø ønfwadø: 5.6,8,11; 6.1; 7.11; 14.3; 15.7; 19.4; Øzaki. 1.5-12; 10.14. 4:8 4.8 1.17; 11.17; Isaa. 6.2-3; Øzaki. 1.18; 10.12. 4:11 4.11 'Wat. 1.1,31; Senniinø 5.9,12; 11.15,17; 12.10; 15.3-4; 19.6. 5:1 5.1 10.2; Isaa. 29.11; Øzaki. 2.9-10; Dan. 12.4,9. 5:5 5.5 4.4; 'Wat. 49.9; Mat. 1.1; Rooma 1.3-4; Ibør. 7.14. * 5:6 5.6 4.6-7; Suundzø Baga: 5.9,12; 6; 7.17; 12.11; 13.8; Isaa. 53.7; Irim. 11.19; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19; ma'yanø mødøfø: 4.5; Zak. 3.9. 5:7 5.7 4.2,9; 5.1,13; 6.16; 7.10,15; 19.4; 20.11; 21.5; 1 Meem. 22.19; Isaa. 6.1; Øzaki. 1.26-28; 10.1. † 5:8 5.8 8.3-4; Jab. 141.2; køzhimbøø: 15.2. 5:9 5.9 4.11; 5.6; 7.9; 14.3; Jab. 96.1.

“Kə mbu'i hə bahə ngərə mafuudə ləkaləkətə,
ha əndzəgi bukətə a makii,
acii kə bələgi ənji tə hə.

Də əjigi idənaaku dərəgi hə ənji ka Əntanfə
taa agi ngutə slikerənə, taa ngutə uura əsə
da hanyinə nga duuniya patə,

¹⁰ ha kavə tə tii

kaa təya ndzaanə ka limanyinə agi nwanjuunaaku,

kaa təya paslə tə Əntanfə,

təya dā nwanjuunə agyanə duuniya.”

¹¹ Yoo, nya ənə ka tsaamənə, nya nee ka malaa'ikanyinə laŋə, pooshi əndə baanatənə,
təya gujutə də dəgələ nwanjuunə da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiita. † ¹² Ma
nya fa, təya ngərəe ka uuratii ka ka wanyanə, təya ba,

“Ma ha, Bagatə bələgi ənji,

tə'i hə da baawədə, da waha, da shiinə, da ngeerənə.

Kə mbu'i hə bahə dəlanə də hə,

ənjə a d'uunətə tə hə, ənjə a kuyirii tə hə.”

¹³ Ma nya fa əsə, taa ngutə uushi da i əpinə a makii dadagyə da a duuniya da agi
ənjagu'u da agi uunəvənyinə, tii patə, təya ka wanyanə, təya ba,

“Dəlaamə də Əndətə dasə asəkə dəgələ nwanjuunə

tii da Uundzə Baga.

Dəlaamə də tii putə nga d'uunuunatii da baawədətii

ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

Kuyirii amə tə tii.”

¹⁴ Wata əŋki uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, “Wa ca dā ha'ə.” Gayiitə natii əsə, təya
gərə'waanə, təya paslə tə Əntanfə da tə Uundzə Bagata.

6

Əndzəginə nga Uundzə Baga tə bukanyinə a ma ləkaləkətə

¹ Ma daba'əkii, nya nee ka Uundzə Bagata, ca əndzəgi rəŋwə agi bukanyiiitə mədəfə a
ma ləkaləkətətə. Wata, ma nya fa, rəŋwə agi uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ngərəe
ka uurakii makə dzanə nga vəna, əŋki ci, “Shiwa!” ² Ma nya tsaamə, wata nya nee ka
mabwadada təhwa da əndə a ba'akii. Ma əndətə, da i kwadza aciikii nə ci. Ənjə a vii
ka ci dara nga jaalanə, ca palə də jaalanə, ca dzə ka tsakə jaalanə.

³ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi bəra'inə nga bukanyiiitə a ma ləkaləkətətə. Wata,
ma nya fa əsə, bəra'inə nga uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, “Shiwa!” ⁴ Wata əndə'i
madizə təhwə a shigi. Ma əndətə a ba'akii, kə vii ənji ka ci magərə ngila purəjanə, ənjə
a vii ka ci baawədə nga gujutə də panə asəkə duuniya, ənji shiŋkinə a bələshinə.

⁵ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi makkənə nga bukanyiiitə a ma ləkaləkətətə. Wata,
ma nya fa əsə, makkənə nga uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, “Shiwa!” Ma nya
tsaamə, wata nya nee ka mədəŋwə təhwa. Ma əndətə a ba'akii, da i sə nga gələ də
uushi'inə aciikii nə ci. ⁶ Wata nya fa wabənə əsə makə uura nga əndə ahada uushi'iitə
ənfwadə da i əpinatii, ca ba, “Reeta nga taasawa nga səkəŋwə tanə taa taasawa da
reeta nga jika tanə dərəginə ənji də kwaba nga ka uusəra rəŋwə! Amma ga ənjə a
saawee ka maara da ma'i inaba.”

⁷ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi ənfwadənə nga bukətə a ma ləkaləkətətə. Wata,
ma nya fa, ənfwadənə nga uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, “Shiwa!” ⁸ Ma nya
tsaamə, wata nya nee ka dəfwa'ə nga təhwa. Ma əndətə a ba'akii, ‘Wa’ nə ləməkii.
Ha nga ndzaanə nga maməətə ənjə a dzə də nə'unə tə ci ba'ə ba'a. Kə vii ənji ka tii
baawədə agyanə əndə'i purəjanə rəŋwə agi ənfwadə nga duuniya ka bələ ənji də
ngila purəjanə, i də mədəfənə, i də bwaneanyinə, i də dabanyinə nga bilinə.

⁹ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi tufənə nga bukətə a ma ləkaləkətətə. Nya tsaamə
aatsa ha nga dā sataka ka Əntanfə, wata nya nee ka ma'yanyinə nga ənjitə bələgi ənji
putə nga waaza wabənə nga Əntanfə, acii kə ndzaa tii ka ənji goonğa agi waazanatii.

¹⁰ Təya ka vurənə də ngeerənə, əŋki tii, “Ya'ə Slandana, Maduunəkii, Malaabakii, Əndə
goonğa. Ca'ə guci gəraniinə la gəŋwanaaku agyanə ənji *duuniya putə nga bələnə
tiinə, ha dā ka tii cibə kwa?” ¹¹ Wata ənjə a vii ka taa wu agitii marəma, əŋki ənji ka

5:10 5.10 1.6. † 5:11 5.11 malaa'ikanyinə: Ayb. 1.6; Dan. 7.10; İbər. 12.22. 5:12 5.12 4.11. 5:13 5.13 Jab.
150.6; Fil. 2.10. 6:2 6.2-8 19.11,14; Zak. 1.8; 6.1-7. 6:8 6.8 İrim. 14.12; Əzaki. 14.21; Hoos. 13.14. 6:9 6.9
1.2,9; 12.11,17; 19.10; 20.4; 1 Yooh. 1.1-2. 6:10 6.10 18.24; Jab. 13.2-3; Džək. 32.43; Luka 18.7.

tii, "Gøreemə gi'u zəku'i, kaa laŋənə ŋga ndzəkəŋuŋuŋi'inuunə a mbu'u, waatoo guvii-slənənyinə goonə ətə ci ənjə a bəələgi makə sətə bəələgi ənji tuunə noonə." *

¹² Uundzə Bagata a ənə ka əndzəgi kuwanə ŋga bukatə a ma ləkələkatətə. Ma nya nee, wata gəgədzənə nə hanyinə də ŋgeerənə, uusəra a dāgi jakə jakə makə mandə kəbənə, ləgīdə əsə, ca dāgi dizə yarə yarə makə idəna. ¹³ Kwaalyanə nə tikisanyinə aa duuniya makə poo ŋga mana ənfutə gəŋgəzətə mədā. ¹⁴ Səkəntaŋfə a fuudəgi makə ədza, ka rarə'igi. Giŋunyinə da təpurə ətə ahada uunəvə patə, pooshi tii ma'ə ka hatii ŋga ŋukə. ¹⁵ Ma meeminə ŋga duuniya da gayinə, da gayinə ŋga soojiinə, da ənji gəna, da madiigərə ənji, da patənə ŋga hara ənji, maviinə da dimwanyinə patə, kə huyi tii ka umbənə aagi giŋunyinə da burəhənyinə. ¹⁶ Təya ba ka giŋunyinə da faarinə, "Uulyaanəmə keenə, una umbee keenə acii ga Əndətə dasə asəkə dəgələ ŋwanjuunə a nee keenə, una umbee keenə acii cibətə nə *Uundzə Baga a dā keenə putə ŋga mabətəsəkaakii. ¹⁷ Acii kə mbu'ya bwaya uusəra ŋga mabətəsəkati. Wu saŋə na mbee ka sə'watəna?"

7

*Ənji *Isərayiila dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə*

¹ Ma daba'əkii, kə nee nyi ka malaa'ikanyinə ənfwadə kəŋə kəŋə, rəŋwə taa ka ŋgutə purəjanə ŋga duuniya. Makəəsəkii acii tii nə mədənyinə ənfwadə ŋga duuniya, acii ga mədə a əgya taa aanə hanyinə taa aanə uunəvə taa ka ənfwa. ² Wata, ma nya nee, əndə'i malaa'ika a jiga da tsaanwə da i sə ŋga dā də sagida ŋga Əntaŋfə mambədəkii acii kii. Ca ŋgərəe ka uurakii, ca ba ka malaa'ikanyii tə ənfwadə ətə vii Əntaŋfə ka tii baawəda ŋga cibəenə ka duuniya da uunəvə, ³ əŋki ci ka tii, "Goona cibee ka duuniya i uunəvə taa ənfuginə zəku'i, see maa dāadaviinə sagida aakəŋwacii ənji nə'unə tə Əntaŋfə gaamə." ⁴ Wata ənjə a ba ka nyi oo'i, ma laŋənə ŋga ənjitə dīi ənji sagida aakəŋwacii tii, dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. Agi slikerənyinə pu'u aji bəra'i ŋga ənji Isərayiila shigi tii. ⁵ Waatoo, kə dīi ənji sagida ka ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə ŋga Yahuda; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə ŋga Ruubinə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə ŋga Gada; ⁶ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə ŋga Asarə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə ŋga Nafətəlima; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə ŋga Manasa; ⁷ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə ŋga Simiyoonə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə ŋga *Leewi; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə ŋga Isakara; ⁸ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə ŋga Zabuloonə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə ŋga Yusufu; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə ŋga Beejaminə əsə.

⁹ Ma daba'əkii, ma nya tsaamə, wata nya nee ka dabaala, pooshi baanatənə acii laŋənati. Taa ŋgutə slikerənə patə, davə nə tii, uuranyinə da hanyinə ŋga duuniya patə, davə nə tii. Kəŋə kəŋə nə tii patə akəŋwacii dəgələ ŋwanjuunə da akəŋwacii Uundzə Bagata. Taa wu aji ənjita, da i marəma ashiki nə ci, taa wu da i ba ŋga slifa acii kii əsə, ka dəlaginə də Əntaŋfə. ¹⁰ Təya ŋgərəe ka uuratii, təya ba, "Kə kuyirii inə tə Əntaŋfə.

Dasə nə ci asəkə dəgələ ŋwanjuunə.

Kə kuyirii inə tə *Uundzə Baga əsə, acii daciitii shi luupaanə."

¹¹ Patənə ŋga malaa'ikanyii tə gūŋtə də dəgələ ŋwanjuunə kəŋə kəŋə, da gayiita da i uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, təya gərə'waanə akəŋwacii dəgələ ŋwanjuunə, təya paslə tə Əntaŋfə, ¹² təya ba, "Aamiina. ŋga Əntaŋfə gaamə nə shiine, da gawuunə, da baawəda. Kuyirii amə tə ci, ama dəla də ci, ama dūunətə tə ci ŋga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə. Aamiina."

¹³ Wata rəŋwə aji gayiitə a ləgwa ka nyi, əŋki ci, "I wu saŋə nə ənjitə də i marəma ashitəya? Dama shi təya?" ¹⁴ Nya ba ka ci, "Mashiimə nyi dīi gawaaki, see hə shii." Əŋki ci ka nyi, "Ma ənjitsa, tii sə'watə bwaya ŋgərə'wa, təya kubəgi marəmənyinatii də idənə ŋga *Uundzə Baga, ca ənəgi tyaslyaslyā. ¹⁵ Ci dīi tii kəŋə kəŋə akəŋwacii dəgələ *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə, təya paslə tə ci vədə da uusəra asəkə kuvaakii. Ma Əndətə sətə asəkə dəgələ ŋwanjuunə, ka nəhənə nə ci tə tii. ¹⁶ Pooshi madəfənə taa

* **6:11** 6.11 marəma: 3.5,18; 4.4; 7.9,13; 19.8,14; Isaa. 61.10. **6:12** 6.12-13 8.5,12; 11.13,19; 16.18; Yaw. 2.10; Mat. 24.29. **6:14** 6.14 16.20; 20.11; Isaa. 34.4; Ibrə. 1.11-12. **6:15** 6.15 Isaa. 2.10,19,21; 24.21. **6:16** 6.16 5.7; Hoots. 10.8; Luka 23.30. **6:17** 6.17 Yaw. 2.11; Nahu. 1.6; Zeef. 1.14-18; Mal. 3.2. **7:1** 7.1 9.14-15; Irim. 49.36; Dan. 7.2. **7:3** 7.3 9.4; 14.1,3; 22.4; Əzaki. 9.4,6. **7:4** 7.4-8 14.1,3; 21.12-13. **7:9** 7.9 5.9; 6.11; Leew. 23.40. **7:10** 7.10 5.7. **7:11** 7.11 4.4,6. **7:12** 7.12 4.11. **7:13** 7.13 6.11; 7.9. **7:14** 7.14 1.5; 22.14; Jab. 51.9; Dan. 12.1; Mat. 24.21. **7:15** 7.15 21.3.

maligiirənə na dā tē tii ma'ə, pooshi uusəra na ətsa tē tii ma'ə, pooshi matsəfəha əsə. ¹⁷ Aci ma Uundzə Bagatə akəñwacii dəgələ nwanjuunə, ci na ndzaa ka magəratii, ca kərə tē tii ka gəerə nğa maliitə ca vii əpinə, təya sa davə. Kadə nə Əntañfə a taadəgi ka tii kiinə agitii." *

8

*Əndzəginə nğa *Uundzə Baga mədəfənə nğa buka a ma ləkaləkətə*

¹ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi mədəfənə nğa bukətə a ma ləkaləkətətə. Wata dza'ə shikə shikə ənjə a zavə dadəgyə nğa reeta nğa tibisa. ² Wata nya nee ka malaa'ikanyinə mədəfə. Tii nəndə kəñjə kəñjə akəñwacii Əntañfə. Ənjə a vii ka tii uutəmanyinə mədəfə. * ³ Əndə'i malaa'ika a shi da i kwalakə nğa əndzənə aciikii nğa dəzə də urədyə. Ca shi, ca kəñjaanə abii ha nğa dā sataka ətə ghənyii əñji də əndzənə. Əñjə a vii ka ci urədyə lanjə kaa ca tsakəvə aagi də'wa nğa əñji nğa Əntañfə patə, ca dəzə agyanə ha nğa dā sataka nğa əndzənə akəñwacii dəgələ nwanjuunə. ⁴ Wata makiirənə nğa urədita da də'wa nğa əñji nğa Əntañfə a dəzə aadəgyə acii malaa'ikata, ca mbu'u aakəñwacii Əntañfə. ⁵ Ma daba'əkii, malaa'ikatə a nğərə kwalakə nğa urədita, ca fədəvə ila nğa guutə anə ha nğa dā sataka aasəkəkii, ca kyagərə kwalakəkii aasəkə duuniya. Wata wazənə makə dzanə nğa vənə da i pyapirdənə makə pyapirdənə nğa vənə da i gəgədzənə nğa hanyinə.

Uutəmanyinə

⁶ Wata malaa'ikanyiiitə mədəfə da i uutəmanyinatii a tasəka kaa təya ədə uutəmatii. ⁷ Malaa'ika nğa təkəñwanə a ədə uutəmaakii: pii wata laarənyinə da gunə gwazə da idəna ca əja anə duuniya. Wata purəñjanə rəñwə ağı makkə nğa duuniya, kə ətsagi; purəñjanə rəñwə ağı makkə nğa ənfuginə əsə, kə ətsagi; patənə nğa katəwə kuzənə, kə ətsagi.

⁸ Bəra'inə nğa malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata ənjə a nğərə uushi makə maduunə ginwə ətə ca ətsa, ənjə a kagərə aagi uunəva. Wata purəñjanə rəñwə ağı makkə nğa uunəvə a zhi'igi ka idəna. ⁹ Patənə nğa uushi'iitə da i əpinə amatii ağı uunəvətə, kə mətəgi tii. Patənə nğa kumbawalənyiiitə davə əsə, kə biiyigi.

¹⁰ Makkənə nğa malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata maduunə tikisa a kulyagərə dadəgyə, ca dzə də hənənə makə garəkuwa. Aagyanə purəñjanə rəñwə ağı makkə nğa gəerənyinə da gu'u ma'inə kulyagərə tikisakii. ¹¹ Ma ləmə nğa tikisakii, 'Nğərəkikinə'. Wata purəñjanə rəñwə ağı makkə nğa ma'inə a dāgi nğərəkiki. Əñji lanjə məkəci acii nğərəkikinə nğa ma'inəki.

¹² Ənfwadənə nğa malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata kə gali purəñjanə rəñwə ağı makkə nğa bərənə nğa uusəra da ləgidə da nğa tikisanyinə. Pooshi bərənə ka purəñjanə rəñwə ağı makkə nğa kanə nğa uusəra, ha'ə nə vədə əsə.

¹³ Ma daba'əkii, nya tsaamə, nya nee ka zhira ca ləfdə ağıntañfə. Ca tuu də ngeerənə, "Kawa'ə! Kawa'ə! Kawa'amə əñji duuniya! Madā kə əgi malaa'ikanyiiitə mbədaanə makkə tē uutəmanyinatii, ka kulyaanənə nə cibə koonə lanjə."

9

¹ Wata malaa'ika nğa tufənə a ədə uutəmaakii. Ma nya tsaamə, wata nya nee ka tikisa ətə kulyagərə aa duuniya. Ənjə a vii ka ci uzənə nğa makuvə nğa makurəñjə gu'u nğa zanə. * ² Tikisakii a wunəgi ma nğa gu'ukii. Wata makiirənə a pukyağı asəkə gu'ukii makə ətsanə nğa maduunə kuva, ca əndəgi uusəra da səkəntañfə. ³ Ayiwanyinə a shigi ağı makiirənəkii aasəkə duuniya. Ənjə a vii ka tii tsarə nğa baawəda nğa həəhənə makə nğa arədədənə. ⁴ Ənjə a ba ka tii, ga təya cibəe ka kuzənə taa ka nğutə tsarə nğa ba da ənfuginə. Amma, wa təya cibəe ka əñjitə pooshi sagida nğa Əntañfə akəñwaciiitii tanə. ⁵ Ənjə a vii ka tii rəgwa nğa cibəenə ka tii nğa ləgidə tufə, amma ga təya bəələgi tē tii. Ma zəmənə nğa cibəkii əsə, makə ətə ci əhənə nğa arədədənə a zəmə ənda. ⁶ Ma ağı ləgidətə tufə, ka alənə nə əñji shiñkinə wa, amma paa tii ka upaanə shanə. Ka uudənə nə tii mətəginə, amma ka huyinə nə wa aciitii.

7:16 7.16 Isaa. 49.10. * **7:17** 7.17 5.6; 21.6; Yooh. 10.10,11; Əzaki. 34.11-16,23-24; kiinə: 21.4; Jab. 126.5-6; Isaa. 25.8. **8:1** 8.1 Zak. 2.17; Hab. 2.20. * **8:2** 8.2 uutəmanyinə: Jasə. 6.4,6; Mat. 24.31. **8:3** 8.3 5.8; Shig. 30.1,3. **8:5** 8.5 4.5; 6.12-13; Leew. 16.12; Əzaki. 10.2. **8:7** 8.7-12 9.15,18; Əzaki. 5.2,12. **8:7** 8.7 Shig. 9.23-25. **8:8** 8.8 16.3-4; Shig. 7.20,21. **8:11** 8.11 Irim. 8.14. **8:12** 8.12 6.12-13; Isaa. 13.10; Əzaki. 32.7-8. * **9:1** 9.1 makurəñjə gu'u: 11.7; 20.1; Ayb. 26.6; 28.22; Luka 8.31; 2 Piita 2.4. **9:2** 9.2 'Wat. 19.28; Shig. 19.18. **9:3** 9.3-11 Shig. 10.12-20. **9:4** 9.4 7.2-3. **9:6** 9.6 Ayb. 3.21; Irim. 8.3.

⁷ Ma ayiwanyinəkii, makə təhinə nga paginə nə tii, da i uushi makə dara əndzənə agyanətii. Makə nga ənji shiŋkinə nə kəŋwaciinətii əsə. ⁸ Makə shiŋkinə nga makinə nə shiŋkinətii də gərənə. Linyinətii əsə, makə ətə a ma livara. ⁹ Ma a ədzəmətii, tə'i uushi makə kərəmə nga tibisa. Makə wazənə nga moota-təhinə laŋə, təya dzə ka panə, nə bəbu'watii ka wazənə. ¹⁰ Ma gazhatii da zəmənə nga əhənətii, mbərə mbərə da nga arədədənə. Da gazhatii nə tii da baawəda nga cibəne ka ənji nga ləgidə tufə. ¹¹ Tə'i ŋwanwatii, malaa'ika nə ci. Aaciikii ba'avə ənji makurəŋə gu'u nga zanə. Ma ləməkii də uura *İbəraaniya, Abadanə. Də uura Gərikə əsə, Apooliyənə, makə banə, əndə zaginə.

¹² Ma kawa'amə nga təkəŋwanə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, tə'i kawa'anyinə bəra'i na shi.

¹³ Wata malaa'ika nga kuwanə a ədə uutəmaakii. Ma nya fa, wata əndə'i uura a shigi danə taŋgalanyinə ənfwadə nga ha nga də sataka, ətə ghənyi ənji də əndzənə akəŋwacii Əntaŋfə. ¹⁴ Uurakii a ba ka kuwanə nga malaa'ikata, əŋki ci, "Kapaa tə malaa'ikanyiiətə ənfwadə ətə shi ənjə a anəgi tə tii a gəərə Ufəratisa." ¹⁵ Wata kuwanə nga malaa'ikatə a kapaa tə tii. Ma təya, kə tasəkapaə ənji tə tii ka slənənə əgi saa'ita, waatoo, əgi tibisətə nga uusərata nga ləgidəta da ŋga fəzətə. Ma slənətii, bəələginə tə patənə nga purəŋanə rəŋwə əgi makkə nga ənja. ¹⁶ Wata soojiinə a shi a ba'a təhinə. Kə bii ənji ka nyi laŋənətii: miliyoonə gya'ə bəra'i.

¹⁷ Wiinə makə sətə nee nyi ka təhinə da ənjitə a ba'atii əgi uushi'itə bəarii ənji ka nyi: ma ənjitə a ba'a təhinəkii, tə'i kərəmə nga tibisa a ədzəmətii dizə makə gunə da shigənə da shishima shishima. Ma nə nga təhinəkii, makə nga livarənyinə. Gunə da makiirənə da baruuda ətə ca tsakə iza'unə ca bujika da matii. ¹⁸ Də ha'ə bəələgi ənji tə purəŋanə rəŋwə əgi makkə nga ənja, waatoo, də guuta da makiiriita da baruudətə ca bujika a ma təhiita. ¹⁹ Aci da matii da da gazhatii nə baawəda nga təhinəkii. Ma gazhatii, makə nga rəhunə da nəkii nə tii. Də ci ci təya iidə ənja.

²⁰ Ma ənjitə mbədaənə ətə məbələgimə uushi'itə tə tii, pooshi tii baanə ka Əntaŋfə. Paa tii bwasee ka bwaya slənətii. Məbwaseemə tii ka paslə ginaajinyinə da uuləminə nga əndzənə taa nga ŋgutə tsarə nga tibisa taa nga faara taa nga ənfwa. Ma uushi'itə cii təya paslə, paa tii ka nee ka uushi'inə, paa tii ka fa uushi'inə, paa tii ka mbee ka wiinə əsə. ²¹ Ma ənjitsa, pooshi tii baanə ka Əntaŋfə, paa tii bwasee ka bəələhiinə da daada sə ŋga hiila, paa tii bwasee ka aləhiinə da hərənə əsə.

10

Malaa'ika da uundzə ləkaləkatə aciikii

¹ Ma daba'əkii, nya nee ka əndə'i məduunə malaa'ika ca jima dagintaŋfə da i kurabiinə ashikii da i məŋganə anəkii. Makə uusəra nə kəŋwaciinəkii ka bəərənə. Makə ənfwə nga gunə nə shiraŋəkii əsə. ² Tə'i uundzə ləkaləkatə mawunəkii aciikii. Ca ka sədə ciizəmanəkii anə uunəva. Ma sədə mədzənəkii əsə, anə hanyinə. ³ Ca ŋgərəe ka uurakii, ca 'wa makə tuunə nga livara. Wata dzanə nga vənə mədəfə a muu. ⁴ Makə muyi tii, ma ətsə kaa nya naahə, wata ma nya fa, əndə a wabya da nyi dadagyə. Əŋki ci ka nyi, "Ga ha naahə sətə bii dzanə nga vənə mədəfə, wa ca ndzaa ma'umbekii." ⁵ Wata malaa'ikatə kəŋaanə anə uunəva da anə hanyinə a mədəc ca ciinəkii nga ciizəmanə aadəgyə, ⁶ ca jidəgi də ləmə nga Əntaŋfə ətə da i əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ci tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəva da i uushi'itə asəkətii patə. Malaa'ikakii a ba, "Pooshi səkəpaənə ma'ə! ⁷ Ma saa'itə nə mədəfənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii, saa'ikii nə Əntaŋfə a uudəpaə aniya nga ma'umbee uushaakii makə sətə bii ci ka lyawarənaakii, waatoo anabiinaakii."

⁸ Wata uuratə fii nyi ca wabə da nyi dadagyə a ənə ka banə ka nyi, "Duu, luuu mawunə ləkaləkatətə aci malaa'ikatə kəŋə anə uunəva da anə hanyinə." ⁹ Nya dzə aabii malaa'ikata, nya ba ka ci, "Vii ka nyi uundzə ləkaləkatətə." Əŋki ci ka nyi, "Ŋgəruu, ha tsəbəgi. Ma a maku, ka fanə nə hə ndikə ndikə makə moozəŋə. Amma ka hwarakəginə a səkəku." ¹⁰ Nya luu uundzə ləkaləkatətə aciikii, nya tsəbəgi. Ma nya fa, ndikə ndikə makə moozəŋə. Amma, makə ndagərə nyi, ma nya fa, kə hwarakəgi a səkəki. ¹¹ Əŋki ənji ka nyi əsə, "Tyasə, ka ənənə nə hə ka də anabaakwaanə agyanə hanyinə da slikerənyinə da uuranyinə laŋə da agyanə meeminə laŋə."

9:7 9.7 Ayb. 39.19-20; Yaw. 2.4. 9:8 9.8 Yaw. 1.6. 9:9 9.9 Yaw. 2.5. 9:13 9.13 8.3; Shig. 30.1-3. 9:14 9.14 7.1; Dzak. 1.7. 9:15 9.15 8.7-12. 9:17 9.17 Ayb. 41.10-12. 9:20 9.20-21 16.9; Shig. 20.13-15. 9:20 9.20 Dan. 5.4,23; Jab. 135.15-17; Isaa. 44.9-20. 10:1 10.1 4.3. 10:2 10.2 5.1; 10.8. 10:3 10.3 Irim. 25.30-31; Hoos. 11.10. 10:6 10.6 Jab. 146.6; Dan. 12.7; Slənə 4.24. 10:7 10.7 22.6; Irim. 25.4; Am. 3.7-8. 10:8 10.8-10 0zaki. 2.8-3.3.

11

Seedawanyinə nga Əntanjə bəra'i

¹ Wata ənjə a vii ka nyi uushi makə zala nga gəla də uushi'inə. Əŋki ənji ka nyi, "Madətə, duu, ha gəlatə mađuunə kuvə nga Əntanjə da ha nga da sataka, ha baanatə tə ənjitə ca paslə tə Əntanjə asəkəkii. ² Amma ga ha gəla da i babara nga ba'a nga kuvəkii, acii kə vii ənji babarakii ka ənjitə mashiimə tə Əntanjə. Kadə nə təya wiigi'itə vərənə nga Əntanjə nga ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i. * ³ Kadə nii kya sləkee ka seedawanyinaaki bəra'i da i kəjeerənə təguunə ashitii, təya da anabaakwaanə aji baanə dəbu'u rəjwə da gya'ə bəra'i da kuwa pu'unə."

⁴ Ma seedawanyiiisa, kəjə kəjə nə tii akəjwacii Slandanə nga duuniya. Tii nə ənfwə zayitunə bəra'i da garəkuwanyinə bəra'i. ⁵ Patənə nga ənjitə mwayi cibeənə ka tii, ka shiginə nə gunə a ma seedawanyiiisa, təya zamagi də ənji daawaanatii. Də ha'ə bəələginə tii tə ənjitə ca moo cibeənə ka tii. ⁶ Tə'i tii da baawəda nga təjagi vənə ka ndzəmənə aji saa'yatə ci təya da anabaakwaanatii. Tə'i tii da baawəda əsə nga zə'wee ka ma'inə ka idəna. Tə'i tii əsə da baawəda nga kyaanə ka duuniya taa ngutə tsarə nga bwaya uushi patə ka saa'yatə ci təya moo.

⁷ Madə kə uudəpa a tii slənatii, ka shiginə nə daba asəkə makurəjə gu'u nga zanə, ca pa da tii, ca mbee ka tii, ca bəələgi tə tii. ⁸ Kadə nə ənjə a bwasee ka wunyatii anə rəgwa asəkə mađuunə vərənə. Də wabənə asəkə wabənə ikə ənji ləmə nga vərənəkii, waatoo *Sadooma taa Misəra. Davə gwa'avə ənji tə Slandanətii. † ⁹ Ənji nga hanyinə da uuranyinə kama kama da slikerənyinə kama kama na tsaamə watii nga baanə makkə da reeta. Pooshi ənji na kapaa rəgwa, ənjə a ngədəgi tə tii. ¹⁰ Kadə nə ənji *duuniya a da moodasəkə putə nga mətəənə nga anabiitsə bəra'i, acii ma təya, kə kira tii ka tii ciba. Putə nga mətəənətii nə təya da kumənə, təya viishi uushi'inə ahadatii. ¹¹ Ma daba'ə baanə makkə da reeta, əpinə a shi da ma Əntanjə, ca dzəgərə aa matii, təya madətə. Patənə nga ənjitə nee ka tii, ka ngwaləginə nə tii ka shanjə. ¹² Wata anabiitsə bəra'i a fa wabənə dadagyə. Ca ba ka tii də ngeerənə, "Ngiramə aa hanə!" Ənji daawaanatii a tsaamə tə tii, təya ndərə aadəgyə aji məzhidəkəwatyaminə. ¹³ Ma ka saa'ita, kadə nə bwaya gəgədzənə nga duuniya a da. Purəjanə rəjwə aji pu'u nga vərənəkii na waaləgi, ənji dəbu'u mədəfə na mətə aji gəgədzənə nga hanyinəkii. Mbədaanə nga ənjə a ngwaləgi ka shanjə, təya dəla də Əntanjə nga dadagyə.

¹⁴ Ma kawa'amə nga bəra'inə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, ka shinə nə kawa'amə nga makkənə pii.

Mədəfənə nga uutəma

¹⁵ Mədəfənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii. Wata nya fa uuranyinə dadagyə, təya ba də ngeerənə, əŋki tii, "Ma baawəda nga da nwanjuunə agyanə duuniya, acii Slandanaamə da Matadəkəyəkii. Ka dəfanə nə ci nwanjuunə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə."

¹⁶ Wata gəyiitə pupusərə aji ənfwadə ətə dasə dasə asəkə dəgələ nwanjuunatii akəjwacii Əntanjə, təya gərə'waanə akəjwacii Əntanjə ka paslənə tə ci, ¹⁷ təya ba, "Slandaniinə Əntanjə, Mađuunəkii, hə nəndə əndzə'i, hə nəndə njukə əsə.

Kə kuyirii inə tə hə
nga slənənə də mađuunə baawədaaku,
ha da nwanjuunə.

¹⁸ Ma ənjitə pooshi aji nə'unə tə hə, kə bəzəgi səkətii.

Mabətəsəkaaku boo, kə uugi mbu'yanə,
waatoo, saa'i nga da gəjwanə ka maməətə ənja.

Kə mbu'ya saa'i nga vii shikwa
ka ənji paslənə tə hə əsə, waatoo, anabiinə
da patənə nga ənjaaku, uuji ənji
da madiigərə ənji patə ətə ca ngwalə tə hə.
Kə mbu'ya saa'i nga zamagi də ənjitə
ca zəgi də duuniya."

11:1 11.1 21.15. * 11:2 11.2 Jab. 79.1; Luka 21.24; ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i: 12.6,14; 13.5; Dan. 7.25; 12.7. 11:4 11.4 Zak. 4.1-3,11-14; Yooh. 8.17. 11:5 11.5 2 Meem. 1.10; Jab. 97.3; Irim. 5.14. 11:6 11.6 Shig. 7.17-19; 1 Meem. 17.1; Yak. 5.17. 11:7 11.7 13.1-2; 17.8. † 11:8 11.8 Luka 13.33-34; Sadooma: 'Wat. 18.20; Isaa. 1.10; Əzaki. 16.46; Misərə: Shig. 3.16-19; 7.3-5. 11:10 11.10 Yooh. 16.20. 11:11 11.11 Əzaki. 37.9-10. 11:12 11.12 2 Meem. 2.11; Slənə 1.9. 11:13 11.13 6.12-13; Əzaki. 38.19-20. 11:15 11.15 4.11; Shig. 15.18; Jab. 22.29-30; Dan. 2.44; 1 Koor. 15.24-28. 11:16 11.16 4.4. 11:17 11.17 1.8; 4.8; 15.3; 16.7; 19.6,15; 21.22; Am. 4.13; 2 Koor. 6.18. 11:18 11.18 19.5; Jab. 2.1-5; 110.5-6.

¹⁹ Ma daba'ækii, ɛnjɛ a wunɛgi maɖuunɛ kuvɛ nɔa ɛntanɔfɛ dadagɔ, ɛnjɛ a nee ka *mbyaka da i alɛkawalɛ nɔa ɛntanɔfɛ asɛkɛkii asɛkɛ maɖuunɛ kuvɛkii. Wata pyaripɛnɛ makɛ nɔa vɛna da i gɛgɛdzɛnɛ nɔa hanyinɛ da i madiigɛrɛ laara ci ɛnjɛ a nee, ɛnjɛ a fa wazɛnɛ makɛ dzanɛ nɔa vɛna. †

12

ɛndɛ'i minɛ da rɛhunɛ

¹ Wata ɛndɛ'i sɛ nɔa hurɛshishinɛ ka shanɛ a jigagi agintanɔfɛ, waatoo, tɛ'i minɛ. Uusɛra nɛ kɛjeerɛnatɛ. Anɛ lɛgidɛ kii ki sɛɖɛtɛ, da i madiɔnɛ nɔa tikisanyinɛ pu'u aji bɛra'i anɛtɛ ɛsɛ. ² Ma minɛkii, dɛ ɖasɛka nɛ ki. Agi bɛrakɛnɛ nɛ ki, kya dzɛ dɛ tuunɛ acii zɛmɛnɛ nɔa pawa. ³ ɛndɛ'i sɛ nɔa hurɛshishinɛ a jigagi ɛsɛ agintanɔfɛ, waatoo, tɛ'i ɛndɛ'i uushi makɛ madizɛ maɖuunɛ rɛhunɛ da i nɛkii mɛɖɛfɛ, da i mapanyinɛ pu'u anɛkii ɛsɛ. Taa nɔutɛ rɛnjwɛ agi nɛkii ɛtɛ mɛɖɛfɛ, da i dara nɔwanuunɛ. *

⁴ Kɛ slyaabagɛrɛ gazhakii purɛɔnɛ rɛnjwɛ agi makkɛ nɔa tikisanyinɛ agintanɔfɛ, tɛya kwaalyagɛrɛ aa duuniya. Rɛhunɛkii a kɛɔnɛnɛ akɛɔwacii miitɛ ca bɛrakɛ, kaa ca tsɛbɛgi pii tɛ uuzɛtɛ cii ta poo. ⁵ Wata kya poo uundzɛ nɔgura. Ma ca, ci na ɖa nɔwanuunɛ agyanɛ patɛnɛ nɔa slikerɛnyinɛ dɛ zala tibisa. Makɛ pwayi ki uuzɛnɛkii, wata ɛnjɛ a vagi, ɛnjɛ a kɛrɛgi ka ɛntanɔfɛ aanɛ dɛgɛlɛ nɔwanuunaakii. ⁶ Minɛkii natɛ ɛsɛ, kɛ huyipaa ki satɛ aa bilɛ, ka hatɛ hadɛtɛgi ɛntanɔfɛ ka ki. Davɛ kaka'ɛ ɛnji tɛ ki nɔa baanɛ dɛbu'u rɛnjwɛ da gya'ɛ bɛra'i da kuwa pu'unɛ. †

⁷ Wata panɛ a hwaɖɛgi dagɔ. I Mikayilu da malaa'ikanyinaakii ca pa tɛ rɛhuutɛ tii da malaa'ikanyinaakii. ⁸ Amma, wata ɛnjɛ a mbee ka rɛhuutɛ da malaa'ikanyinaakii. Mabwaseemɛ ɛnji ka tii dadagɔ ma'ɛ. ⁹ Wata ɛnjɛ a kyagɛrɛ maɖuunɛ rɛhuutɛ aa duuniya. Ci nɛ rɛhuutɛ nɔa nɔkɛ nɔkɛ, ɛtɛ ɖɛkɛvɛ ɛnji ka ci lɛma, "Ibɛlisa" taa "Seetanɛ". Ci ca gɛrɛ dɛ ɛnji *duuniya patɛ. Kɛ kyagɛrɛ ɛnji tɛ tii da malaa'ikanyinaakii patɛ aa duuniya.

¹⁰ Wata nya fa ɛndɛ'i uura ca wabɛ dɛ nɔgeerɛnɛ dagɔ, ɛnɔi ci, †

"Kɛ luupaa ɛntanɔfɛ taamɛ,
kɛ baarii ci nɔgeerɛnaakii da nɔwanuunaakii.
Kɛ baarii Matadɛkɛyaakii baawɛɖaakii ɛsɛ,
acii ma ɛndɛnɛ ca wula tɛ ndzɛkɛɔɔnɔshii'inaamɛ
akɛɔwacii ɛntanɔfɛ vɛɖɛ da uusɛra,
kɛ kɛshi ɛnji tɛ ci, ɛnjɛ a kagɛrɛ aa panɛ.

¹¹ Kɛ jaalii ndzɛkɛɔɔnɔshii'inaamɛ agyanɛkii §
dɛ baawɛɖa nɔa idɛnɛ nɔa Uundzɛ Baga
da putɛ nɔa seedanatii agyanɛ goonɔgaanɛ,
tɛya vigi ɛpinatii, pooshi tii ubi wa.

¹² Acii ha'ɛ, wa ha dadagɔ a ɖa maɔnɔshinɛ,
wa ɛnji davɛ patɛ a ɖa maɔnɔshinɛ ɛsɛ!
Amma, ma duuniya da uunɛva, kɛ kulii anɛtii,
acii kɛ jimɛgɛrɛ Seetanɛ aagitii.
Ka mabɛtɛsɛkɛ nɛ ci ka shanɛ, acii kɛ shii ci,
gusɛ mbɛɖaananɛ saa'yaakii."

¹³ Makɛ nee rɛhuutɛ ɔɔ'i, kɛ kyagɛrɛ ɛnji tɛ ci aa duuniya, ca 'watɛgi laakɛnɛ tɛ miitɛ pwayi uundzɛ nɔgureta. ¹⁴ Amma ɛnjɛ a vii ka miitɛ bɛbu'wɛ nɔa maɖuunɛ zhira, kaa kya lɛɖɛgi satɛ aa bilɛ ka hatɛ ɖii ki davɛ. Davɛ kaka'ɛ ɛnji tɛ ki nɔa fɛzɛ makkɛ da reeta. Jamɛ satɛ acii rɛhuuta. * ¹⁵ Wata rɛhuutɛ a vushi ma'inɛ da makii atsa miitɛ makɛ huyinɛ nɔa gɛra, kaa ma'iitɛ a shii vaanɛnɛ tɛ ki. ¹⁶ Amma kɛ cakɛ hanyinɛ tɛ ki. Waatoo, kɛ tsagɛrɛ hanyinɛ kurɛɔnɛ, ca ndagi ma'iitɛ vushi rɛhuuta. ¹⁷ Wata sɛkɛ nɔa rɛhuutɛ a bɛzɛgi aashi miita. Ca dzɛ ka panɛ da harii mavudatɛ patɛ. Tii ca nɛ'u bariya nɔa ɛntanɔfɛ, tɛya kɛsɛtɛ tɛɔnɛ tɛɔnɛ tɛ wabɛtɛtɛ baarii Yeesu ka ɛnja. ¹⁸ Wata rɛhuutɛ a dzɛ, ca kɛɔnɛnɛ anɛ ndɛra.

‡ **11:19** 11.19 4.5; 6.12-13; 8.7; 15.5; Ayb. 38.22-23; mbyaka: 1 Meem. 8.1,6. **12:1** 12.1 Isaa. 7.14; 26.17. * **12:3** 12.3 rɛhunɛ: 12.7,9,13; 13.2; 16.13; 20.2; Dan. 7.7,24. **12:4** 12.4 Dan. 8.10. **12:5** 12.5 19.15; Jab. 2.9. † **12:6** 12.6 1 Meem. 17.1-7; 19.5-7; Mat. 2.13; baanɛ 1260: 11.2. **12:7** 12.7 Dan. 10.13; Yahu. 9. **12:9** 12.9 20.2; 'Wat. 3.1; Isaa. 14.12; 27.1; Luka 10.18; Yooh. 12.31. ‡ **12:10** 12.10 4.11; 11.15; ɛndɛnɛ ca wula tɛ ɛnja: Ayb. 1.9-11; Zak. 3.1. § **12:11** 12.11 6.9; Mat. 16.25; Uundzɛ Baga: 5.6; 1 Yooh. 2.14; 5.4. **12:12** 12.12 18.20. * **12:14** 12.14 fɛzɛ makkɛ da reeta: 11.2. **12:17** 12.17 6.9; 11.7; 13.7; Dan. 7.21.

13

Dabanyinə bəra'i

¹ Ma daba'əkii, wata nya nee ka əndə'i daba ca shigi dagi uunəva. Pu'u nə mapanyinə anəkii, mədəfə nə nekii əsə. Taa ngutə rənjwə agi mapanyinəkii, tə'i dara nwanjuunə anəkii. Taa ngutə rənjwə agi nənyitə mədəfə əsə, tə'i ləmə ətə ca bərapaa tə Əntanjə ashikii. * ² Ma dabatsə nee nyi, kə pusha ci tə bwaya. Ma sədəkii əsə, kə pushashi tə sədə nga uushi makə shiməderənə. Makə nga livarə nə makii. Kə vii rəhuutə ka dabakii ngeerənaakii da nwanjuunaakii da maduunə baawədaakii. ³ Ma rənjwə agi nənyinə nga dabatsa, tə'i maduunə baavə davə. *Duuniya patə, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii pooshi dabakii ənjki acii uyikii, amma kə əmbəgi. Wata təya nə'u tə ci. ⁴ Təya paslə tə rəhuuta, acii kə vii ci ka dabatə baawədaakii. Təya paslə tə dabatə naakii əsə, təya dzə də banə, "Wu sanjə nəndə makə dabatsa? Wu nəndə panə da ca?"

⁵ Ənjə a vii ka dabatsə rəgwa kaa ca mbudə naakii na, ca wabə bwaya uushi'inə aashi Əntanjə, ənjə a kapaa tə ci da baawədə nga danə ha'ə nga ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i. † ⁶ Ca 'watəgə tzaanə tə Əntanjə da tə ləməkii, da ha nga ndzaanaakii, da patənə nga ənjitə dadagyə. ⁷ Ənjə a vii ka ci rəgwa kaa ca pa da ənjaakii, ca mbee ka tii. Ənjə a vii ka ci baawədə agyanə taa ngutə slikerənə, da uura da taa ngutə hanyinə əsə. ⁸ Patənə nga ənjinə a duuniya, ka paslənə nə tii tə ci. See ənjitə nyaahə ənji ləmətii aasəkə ləkaləkətə dii ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə asəkəkii, tii nəndə pooshi na paslə tə ci. Ma ləkaləkətəsa, nga Uundzə Baga ətə shi ənjə a bələgi. Daga ənji ma'ə matagamə duuniya nyaahə ənji. ‡ ⁹ Maa tə'i əndə da liminə nga fanə, wa ca fa. ¹⁰ Ma əndətə kavə ənji ka kəsənə tə ci, ka kəsənə nə ənji tə ci. Ma əndətə kavə ənji ka bələnə tə ci də nğila purəjanə əsə, də nğila purəjanə nə ənjə a bələ tə ci. Acii ha'ə, wa ənji nga Əntanjə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, təya dzə aakənjwa də vii goonjatii.

¹¹ Ma daba'əkii, nya ənə ka nee ka əndə'i daba ətə shigi agi hanyinə. Bəra'i nə mapa anəkii makə nga bəga. Makə nga rəhunə nə ci ka wabənə əsə. ¹² Də baawədə nga dabatə nga təkənjwanə nə ci ka slənənə akənjwaciikii əsə. Ca tsəkuvə ənji *duuniya patə ka paslənə tə dabatə nga təkənjwanə, waatoo ətə əmbəgi bwaya uyaakii. ¹³ Ma bəra'inə nga dabatsa, kə dii ci sə nga hurəshishinə lanjə. Ha'ə maa, kə kavə ci kaa gunə a jigəgi dadagyə, ca kulya aa duuniya. Ginə nga taa wu a nee. ¹⁴ Ca gəpə də ənji asəkə duuniya də sə nga hurəshishinyinaakii ətə vii ənji ka ci rəgwa nga danə akənjwacii dabatə nga təkənjwanə. Ca ba ka tii, wa təya ghənətə uushi pusha tə dabatə davə ənji ka ci uyi də nğila purəjanə, amma ma'ə ci da i əpinə, kaa təya duunətə də ci. ¹⁵ Ənjə a vii rəgwa ka bəra'inə nga dabatsa, kaa ca ədəgərə əpinə aasəkə maghənə sətə pusha tə dabatə nga təkənjwanə, kaa maghənə sətə a wabə, ca bələgi patənə nga ənjitə pooshi ka paslənə tə ci. ¹⁶ Bəra'inə nga dabatsə a ənə ka kavə ənji patə, kaa təya davə sagida nga dabakii aa ciuzəmatii taa aa kənjwaciitii. Manjeevənə da masariinə, ənji gənə da maaghiinə, dimuyinə da maviinə patə, kə kavə ci tə tii tyasə, see maa davə tii sagida ha'ə. ¹⁷ Madə pooshi əndə da sagidatə ashikii, waatoo, ləmə nga dabatsə taa lamba nga ləməkii, pa ca dərə taa dərəmagi də uushaakii.

¹⁸ Acii ha'ə, wa ənjə a ndzaa ndihə ndihə, mashiikii. Ma əndətə da hanjəla, wa ca paaratəgi sətə ci lamba nga dabatsə a moo banə. Acii lamba nga əndə shiinkinə nə lambaakii. Ma lambakii, gya'ə kuwa da kuwa pu'unə aji kuwa.

14

**Uundzə Baga da ənjaakii*

¹ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka Uundzə Baga kənjə anə ginjwə ətə ci ənjə a 'wa *Sihyoona. Tə'i ənji dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə abiikii. Tii patə da i ləməkii da nga Dii manaahəkii akənjwaciitii. * ² Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, makə ngyaarənə nga ma'inə a gəgərə daba'a vənə, ca wazə makə dzanə nga vənə. Ma uurakii əsə, kə fii nyi makə dza kəzhimbəra. ³ Ma ənjitə dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə, kənjə kənjə nə tii akənjwacii dəgələ nga nwanjuunə nga Əntanjə da akənjwacii

* **13:1** 13.1 uunəva: Dan. 7.3; daba: 11.7; 13.11-17; 16.10; 17.3,7-13; 19.20; Dan. 7.3-8,21,25. **13:2** 13.2.2 Tees. 2.9. **13:3** 13.3 17.8. **13:4** 13.4 Jab. 89.7. † **13:5** 13.5 Dan. 7.25; ləgidə 42: 11.2. **13:6** 13.6 Dan. 11.36. **13:7** 13.7 12.17. ‡ **13:8** 13.8 3.5; Uundzə Baga: 5.6. **13:10** 13.10 14.12; Irim. 15.2; 43.11; Luka 8.15. **13:11** 13.11 Mat. 7.15. **13:13** 13.13 16.14; 20.8. **13:15** 13.15-16 14.9,11; 15.2; 16.2; 19.20; 20.4; Isaa. 44.5; Dan. 3.5. **13:17** 13.17 13.18; 15.2. * **14:1** 14.1 22.4; ginjwə nga Sihyoona: Isaa. 4.5; Yaw. 3.5; ənji 144,000: 3.12; 7.3-4; **14:2** 14.2 1.15; 15.2; 19.6; Əzaki. 1.24-25.

uushi'itē ənfwadə da i əpinatii da gayiitē. Təya ka kura wanyanə, ətə pooshi əndə ca mbee ka katənə, madaamə tii satii, waatoo ənjitsə dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. Tii nə ənjitə dərəgi Əntanjə agi ənji shiŋkinə patə. † 4 Tii nə nguyiriitə mashimətii a baa də makinə, malaabakii nə tii. Tii ca nə'u tə Uundzə Baga taa aama gi ci patə. Tə tii pərapaa Əntanjə a duuniya agi hara ənji. Tii nə nga təkəjwanə ətə pərapaa Əntanjə a duuniya kaa təya ndzaanə ka naakii da ka Uundzə Baga. 5 Pooshi ənji sha fii təya jirakə. Pooshi ənji sha idəppaa uushi ashitii əsə.

Habara nga malaa'ikanyinə makkə

6 Wata nya nee ka əndə'i malaa'ika ca lədfə agintanjə. Da i Nynyi Habara shi ci ətə pooshi ka uudənə, kaa ca baaba ka ənji duuniya, waatoo taa ka ŋgutə slikerənə, da uuraninənə da hanyinyinə patə. 7 Ca ŋgərəe ka uurakii, ca ba, "Ŋgwalmə tə Əntanjə, una duunətə tə ci, acii kə mbu'ya saa'i nga la gəjwanaakii. Pəsləmə tə ci. Ci tagii ha dadagyə da duuniya da uunəva da gəərənyinə patə."

8 Wata əndə'i malaa'ika a nə'u tə nga təkəjwanə, ca dzə də banə, əŋki ci, "Kə kulii kya, kə kulii Babila, maduunə vərənə. Ki tsəkuvə slikerənyinə patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Ma ətsa, ci kira mabətəsəkə nga Əntanjə." 9 Wata əndə'i malaa'ika a nə'u əsə tə harakiitə bəra'i, ca ŋgərəe ka uurakii, əŋki ci, "Taa wu patə ca paslə tə dabatsə da pushashinaakii, ca luuvə ənjə a naahə ka ci sagida aakəjwaciikii taa aaciikii, 10 ka gunjənə nə ci da mabətəsəkə nga Əntanjə, ca sa cibə laŋə. Iza'u ka shanjə nə cibəkii a ndzaanə anəkii. Də gunə nə ənjə a cibə də ci akəjwacii malaaba malaa'ikanyinə da Uundzə Baga. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə nga gunəkii. 11 Ma makiirənə nga guutə ci təya sa cibə agikii, ka ndərənə nə ci aadəgyə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. Patənə nga ənjitə ca paslə tə dabatsə da pushashinaakii, təya luu sagida nga ləməkii, pooshi tii ka upaa əpisəkə shanjə. Vədfə da uusəra cibənətii."

12 Acii ha'ə, wa ənji nga Əntanjə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, waatoo ənjitə ca nə'utə bariya nga Əntanjə, təya dzə aakəjwa də vii goonja ka Yeesu.

13 Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, əŋki ci ka nyi, "Naahətə wabəəna: ma ənjitə məkii agi paslənə tə Slandana, maŋushinə ka tii daga əndzə'i, ca'ə aakəjwa." Wata Malaaba Ma'yanə a jikəvə, əŋki ci, "Ha'ə ndilə ndilə, kə uudəppaa tii slənətii, ka əpinə nə tii səka, acii kə nee tii ka bwatya nga slənətii."

*La gəjwanə agyanə ənji *duuniya*

14 Ma nya tsaamə, wata nya nee ka mambwadafda kurabiinə da i uushi makə əndə dasə anəkii. Tə'i dara ŋwanuunə nga əndzənə anəkii, da mahidəhidamə rəgəjwə aciikii. 15 Wata malaa'ika a shigi asəkə maduunə kuvə nga Əntanjə dadagyə, ca ŋgərəe ka uurakii, ca ba ka əndətə dasə anə kurabiinə, "Kə uugi saa'i mbu'yanə. Dawə slənə də rəgəjwaaku, kaa ha magi də cifanə nga duuniya, acii kə uugi zəjanə bahə manə." 16 Wata əndətə dasə anə kurabiinə a ŋgərə rəgəjwaakii, ca kyatə aagyanə duuniya, ca magi cifanə. 17 Nya nee ka əndə'i malaa'ika əsə, ca shigi asəkə maduunə kuvə nga Əntanjə dadagyə, da i mahidəhidamə rəgəjwə aciikii naakii əsə. 18 Wata əndə'i malaa'ika a shigi anə ha nga da sataka, waatoo malaa'ikakii ca nəhə gunə. Ca ŋgərəe ka uurakii də banə ka malaa'ikatə da i mahidəhidamə rəgəjwə aciikii, əŋki ci, "Dawə slənə də mahidəhidamə rəgəjwaaku, ha sliabagərəgi də poo nga inaba, acii kə uugi cifanəkii danə a duuniya." 19 Wata malaa'ikatə a kyatə rəgəjwaakii aagyanə duuniya, ca sliabagərə mana poo nga inaba patə, ca fədfəvə asəkə ha nga mya'ə poo nga ənfwa. Waatoo, kə ndzaa hakii makə maduunə mabətəsəkə nga Əntanjə. 20 Ma hatsa, a ba'a vərənə nə ci. Ənjə a mya'ə inabitsə asəkəkii. Wata idənə a huyi makə huyinə nga gəərə kiloomeeta gya'ə makkə. Ma kurəjənəkii əsə, ka danə meeta da reeta.

15

Malaa'ikanyinə ətə kira cibənyinə mədfə

1 Wata nya nee ka əndə'i maduunə sə ŋga hurəshishinə ka shanjə agintanjə, waatoo, tə'i malaa'ikanyinə mədfə. Tii na kira muudinə nga cibənyinə mədfə ətə na la tə ənja. Də cibənyinəkii nə mabətəsəkə nga Əntanjə a uudə əsə. 2 Nya nee ka

† 14:3 14.3 4.4,6; kura wanyanə: 5.9. 14:4 14.4 Yooh. 10.4-5. 14:5 14.5 Isaa. 53.9; Zeef. 3.12-13. 14:6 14.6 Mat. 24.14. 14:7 14.7 Jab. 146.6. 14:8 14.8 17.2; 18.2. 14:9 14.9 13.15. 14:10 14.10 15.7; 16.1,19; 19.20; Wat. 19.24; Jab. 11.6; Irim. 25.15; Əzaki. 38.22; Mat. 25.41. 14:11 14.11 19.3; Isaa. 34.10. 14:12 14.12 13.10. 14:13 14.13 1.3; 16.15; 19.9; 20.6; 22.7,14; Ibər. 4.9-10. 14:14 14.14-20 Yaw. 4.13; Mat. 13.39-40. 14:14 14.14 1.7,13. 14:19 14.19 19.15; Isaa. 63.1-6. 15:1 15.1 4.5; 15.7; 16.1; 17.1; 21.9.

uushi makə uunəvə ətə ca bərə makə dyarugala, gwazə da gunə. Kə nee nyi ka ənjitə pooshi pyaslə tə dabatə da i pushashinaakii, təya kaaree ka luu sagida nga lamba nga ləməkii. Kənjə kənjə nə tii əntanjala sətə makə uunəva, da i kəzhimbərənyinə aciiiti ətə vii Əntanjə ka tii. ³ Təya ka wanyanə nga Muusa, əndə paslənə tə Əntanjə. Təya ka

wanyanə nga Uundzə Baga əsə. Əņki tii, *

“Slandanə Əntanjə, Maduunəkəya,

sə nga hurəshishinə,

maduunəkii dərəva nə slənaaku.

Ŋwanjwə nga slikerənyinə patə nə hə,

goonğa nə rəgwaaaku.

⁴ ‘Ya’ə Slandana, taa wu patə, ka ngwalənə nə ci tə hə, ca dūunətə tə hə.

Acii hə rənjwə dyanjə nəndə malaaʔakii.

Patənə nga slikerənyinə nga duuniya na shi

ka paslənə tə hə,

acii kə nee ənji patə ka goonğaanaaku.”

⁵ Ma daba’ə ətsa, kə nee nyi ka maduunə kuvə nga Əntanjə dadagyə mawunəkii. Nya nee ka *kuvə kuvə’unə asəkə kuvəkii, ətə ca ʔaarii oo’i, kədəhə nə Slandana.

⁶ Wata malaa’ikanyiitə mədəfə a shigi asəkə maduunə kuvəkii, da i mambwadafa kəjeerənə ətə ca bərə ashitii. Təya aənəpaə ədzəmətii də gyara nga əndzənə. Da i cibənyiiitə mədəfə aciiiti. ⁷ Wata rənjwə ağı uushi’iitə ənfwadə da i əpinatii a vii ka malaa’ikanyiitə mədəfə kwalakə nga əndzənə mədəfə pasə pasə da i məbətəsəkə nga Əntanjə əndə vii əpinə nga ca’ə ndənjwə ndənjwə. ⁸ Kə nagi maduunə kuvə nga Əntanjə də makiirənə ətə ca ʔaarii dūunuunə da baawəda nga Əntanjə. Pooshi əndə mbee ka dəməgərənə aasəkə maduunə kuvətsa, madfaamə cibənyiiitə nga malaa’ikanyiitə mədəfə kə uugi.

16

Kwalakənyinə nga məbətəsəkə nga Əntanjə

¹ Wata nya fa əndə’i uura ca wəbə də ngeerənə asəkə maduunə kuvə nga Əntanjə. Ca ba ka malaa’ikanyiitə mədəfə, əņki ci, “Ŋgərəmə kwalakənyinə nga cibənyiiitə mədəfə nga məbətəsəkə nga Əntanjə acii unə, una dzə ka əjigərənə aənə duuniya.”

² Wata malaa’ika nga təkənjwanə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aənə duuniya. Makə əjagərə ci, pii wata uyiginə a kyaaləgi ashii ənjitə da i sagida nga dabata, təya paslə tə pushashinaakii. Uyiginəkii a zəmə tə tii ka shanjə.

³ Wata malaa’ika nga bəra’inə a shi ka əjagərə naakii aagi uunəva. Ma kə əjagərə ci, pii wata ma’inə a zə’ugi makə idənə nga mantə ənda. Patənə nga uushi’inə da əpinatii ağı uunəva, kə məətəgi.

⁴ Wata malaa’ika nga makkənə a shi ka əjagərə naakii aagi ma’inə nga gəerənyinə da aa gu’u ma’inə. Makə əjagərə ci, pii wata ma’inə a zə’ugi ka idənə əsə. ⁵ Wata nya fa malaa’ikatə ba’avə ənji ma’inə aaciikii, ca ba,

“‘Ya’ə Malaabakii, hə nəndə əndzə’i, hə nəndə njukə əsə.

Də goonğaənə ləgi hə gənjwanə.

⁶ Acii ma ənjitsa, kə bəələgi tii anabiinə da harii ənjaaku.

Watiitə kə upaa tii sətə ali tii,

wəhətsə kə vii ka tii idənə kaa təya sa.”

⁷ Wata nya fa əndə’i uura danə ha nga dfa sataka, əņki ci,

“Awa, ‘ya’ə Slandanə Əntanjə, Maduunəkəya,

də goonğaənə nə hə ka la gənjwanaaku.”

⁸ Ma daba’əkii, wata malaa’ika nga ənfwadənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii əsə aagi uusərə. Makə əjagərə ci, wata uusərə a upaa rəgwa nga tsakə dfa iza’unə, ca ətsa ənji makə gunə. ⁹ Kə səədəgi shishinətii ka shanjə, acii iza’unə nga uusərə. Wata təya baaba məza uushi’inə aashi Əntanjə. Ci boo nəndə da baawəda agyanə cibənyiiitsa, amma məbwaseemə tii ka dfa ‘waslyakəənatii, kaa təya dūunətə tə ci.

15:2 15.2 4.6; 5.8; 13.15,18; 14.2. 15:3 15.3-4 4.11. * 15:3 15.3 16.5-6; 19.2; 22.12; Dzək. 32.4; Jab. 145.17; wanyanə: Shig. 15.1; Jab. 111.2; 139.14. 15:4 15.4 14.7; Jab. 86.9; 98.2-3; Isaa. 2.2-3; Irim. 10.6-7. 15:5 15.5 11.19; Shig. 40.34; Slənə 7.44. 15:6 15.6 1.13; Dan. 10.5. 15:7 15.7 4.6; 14.10; 16.1. 15:8 15.8 Shig. 40.34-35; Isaa. 6.4; Əzaki. 44.4. 16:1 16.1 15.1; Jab. 69.25; Isaa. 66.6; Irim. 10.25. 16:2 16.2 13.15; Shig. 9.10. 16:3 16.3-4 8.8; Shig. 7.17-21; Jab. 78.44. 16:6 16.6 17.6; 18.24; 19.2; Dzək. 32.43; Jab. 79.3,10; Mat. 23.35,37. 16:7 16.7 15.3. 16:9 16.9 9.20-21; 16.11,21.

¹⁰ Wata malaa'ika nga tufønə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aagyanə dəgələ nwanjuunə nga dabata. Makə əjagərə ci, pii wata nwanjuunaakii a d'agi dəgwamə acii mandə vəda. Ənjə a ngi'i ka shanə acii zəmənə nga cibənyiiitsa. * ¹¹ Təya baaba bwaya uushi'inə aashi Əntanjə nga dadagyə putə nga cibənyiiitsə ci təya sa da putə nga uyigiitə ashitii. Mabwaseemə tii ka bwaya ndzaanatii.

¹² Wata malaa'ika nga kuwanə a dzə ka əjigərə sətə asəkə kwalakaakii aagi maduunə gərəə nga Ifəratisa. Makə əjigərə ci, pii wata gərəəkii a ifəgi, kaa meeminə da tsaanjwə a shii upaa rəgwa nga dzənə. ¹³ Wata nya nee ka ginaajinyinə makkə makə gwandiinə. Rənjwə ka shigi da ma rəhuuta, əndə'i a shigi da ma dabata, əndə'i a shigi da ma majirakənə nga anabitə əsə. ¹⁴ Ma ginaajinyiitsa, nga Seetanə nə tii. Ma təya, agi d'anə nə tii sə nga hurəshishinə, təya dzə aabii meeminə nga duuniya patə, təya dzatə də tii ka ha rənjwə kaa təya tasəka panə agi maduunə uusəra nga Əntanjə Əndə baawəda. † ¹⁵⁻¹⁶ Wata ginaajinyiitsə a dzatə də meemiitsə ka ha rənjwə, waatoo ka hatə ci ənjə a 'wa Arəmagidoonə d'ə uura *Ibəraaniya.

Ma bii Yeesu, "Fatəmə kaa nya ba koonə: makə mahərə nii kya shi. Tə'i barəkaanə ashi əndətə nii kya la tə ci dəməgigi, nya la tə ci da i kəjeerənaakii matasəkakii atanjalakii ka nganə, acii ga ayinə a kəshi tə ci, ca wii ahada ənji də purək'i."

¹⁷ Wata malaa'ika nga mədəfənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aagi məda. Makə əjagərə ci, pii wata nya fa əndə'i uura danə dəgələ nga nwanjuunə asəkə maduunə kuvə nga Əntanjə, ca ngərəe ka uurakii, əŋki ci, "Kə uugi ha'ə!" ¹⁸ Wata pyapidənə cii kya nee, i wazənə makə dzanə nga vənə cii kya fa, i gəgədzənə nga hanyinə. Makə ghənyə ənji əndə shiŋkinə, pooshi tsarə gəgədzənə nga hanyiitsə sha d'ii. Acii tsarə gəgədzətə palee patə. ¹⁹ Ma vəranə nga Babila, kə 'waarakəgi ginəkii makkə. Vəraninə nga taa ngutə hanyinə əsə, kə waalagi. Də ha'ə buurətə Əntanjə tə maduunə vəraatsa, ca kavə tə ki kaa kya sa ma'iza'u cibə nga bwaya mabətəsəkaakii.

²⁰ Patənə nga təpurətə ahada uunəva, kə zagi dza'ə. Ha'ə nə giŋjunyinə əsə. ²¹ Wata kwaalyanə nə madiigərə laarənyinə dadagyə aagyanə ənja. Taa ngutə rənjwə agi laarənyiiitsa, kə mbu'i zəzəkənaakii kiloo tufə pu'unə. Kə wabi ənji bwaya uushi'inə aashi Əntanjə putə nga cibəətə ci təya cibə. Acii ma cibəətsa, bwayakii ka shanjə.

17

Dzalənə tə maduunə kaarəwa

¹ Wata rənjwə agi malaa'ikanyiiitsə mədəfə da i kwalakənyiiitsə mədəfə aciitii a shi aabiiki, əŋki ci ka nyi, "Shiwa, kaa nya baarii ka hə makə sətə nə ənjə a dzalə tə maduunə kaarəwatsa, waatoo maduunə vəraatə ghənyə ənji abii gəərənyinə lanə.

² Ma kya, kə baa meeminə nga duuniya də ki. Ənji duuniya əsə, mad'a kə baa tii də ki, təya da makə ənvwə ca ka tə tii anətii."

³ Pii wata Malaaba Ma'yanə a ngərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a kərəgi tə nyi aa bilə. Ma d'ava, kə nee nyi ka minə, ki dasə a ba'a madizə d'ava ətə da ləmənyninə taa dama patə ashikii, waatoo ləmənyniitsə ca bərapaa tə Əntanjə. Mədəfə nə nəkii, pu'u nə mapanyinə anəkii əsə. * ⁴ Ma miitsa, kə kii ki n'nyuni kəjeerənyinə nga əndədəza, da i uushi'inə nga əndzənə ashitə, da i faaranyinə ətə da məghərəvənə kama kama. Ma aciitə, tə'i kwalakə əndzənə ətə pasə acii bwaya uushi'inə ka shanjə, waatoo slənə nga aləhiinatə.

⁵ Ma a kənjwaciitə, tə'i manaahə ləma, amma, ma'umbəekii nə sətə ci ləməkii a moo banə, oo'i, "Nyi nə maduunə Babila, məci kaarəwiinə patə, məci ma'ajijinə uushi'inə nga duuniya." ⁶ Nya tsaamə tə miitsa. Ma nya nee, agi kanə tə ki a nətə nə idənə nga ənji nga Əntanjə, ma palee maa, nga ənjitə bəələgi ənji putə nga vii seedanə aagyanə Yeesu.

Makə nee nyi ka ki, kə d'ii ka nyi ka sə nga hurəshishinə ka shanjə. ⁷ Wata əŋki malaa'ikatə ka nyi, "Mi cii kwa da hurəshishinə kwa? Ka banə nə nyi ka hə sətə ci ənjə a moo banə də miitsə da i d'abatə ətsə da i nəkii mədəfə da i mapanyinaakii pu'u əsə ətsə d'ii miitsə a ba'akii. ⁸ Ma d'abatsa, da i əpinə shi ca nji, amma paa ci ma'ə da i əpinə. Kadə nii kəya ənə ka shiginə asəkə makurənjə gu'u nga zanə əsə, ənjə a bələgi tə ci. Tə'i hara ənji asəkə duuniya ətə pooshi ənji nyaahə ləmətii aasəkə ləkaləkətə

* **16:10** 16.10 13.1-2; dəgwamə: Shig. 10.21-22; Isaa. 8.22. **16:12** 16.12 Isaa. 11.15; 44.27; 46.11. **16:13** 16.13-14 12.3; 13.1-2; Shig. 8.2; Jab. 78.45. † **16:14** 16.14 11.17; 13.13-14; 19.20; Mat. 24.24; 2 Tees. 2.9; panə: 19.11-21. **16:15-16** 16.15 3.3,18. **16:17** 16.17-21 16.1; Isaa. 66.6. **16:18** 16.18 4.5; 6.12-13. **16:19** 16.19 14.10; 18.2. **16:21** 16.21 11.19; 16.9. **17:1** 17.1 Irim. 51.13. **17:2** 17.2 14.8; 17.18; 18.3; Irim. 51.7; Nahu. 3.4. * **17:3** 17.3 Malaaba Ma'yanə: 1.10; 21.10; Əzaki. 8.3; 40.2; d'aba: 13.1-2. **17:4** 17.4 18.3,16; Irim. 51.7; Əzaki. 28.13. **17:5** 17.5 Irim. 2.20; Hoos. 1.2. **17:6** 17.6 16.6. **17:7** 17.7-8 13.1-2.

taabu'u taganə nga duuniya, waatoo ləkaləkətətə dīi ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii. Ma təya, maa nee tii ka dabatsa, ka dənə ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii da i əpinə shi ca nji, asee paa ci ma'ə da i əpinə, amma kadə nii kəya ənə ka shiginə əsə. †

⁹ "Aci ha'ə, wa ənjə a ndzaa mashiikii agyanə uushi'iitsa. Ma nənyitə mədəfə, tii ndzaa ka ginjuyinə mədəfə ətsə dīi miitə dasə ənəkii, təya ndzaa ka meeminə mədəfə əsə. ¹⁰ Ma tufə aɡi meemiitsa, paa tii ma'ə. Ma rəŋwə əsə, ma'ə ci aɡi ŋwanjuunə. Əndə'i rəŋwə, ma'ə ci mashimə zəku'i. Madə kə shi ci, ŋga suundzə saa'i nii kəya da ŋwanjuunə. ¹¹ Ma dabatsə əsə, ətsə sha nji da i əpinə, amma paa ci ma'ə, ci saakii nə tighəsənə ŋga ŋwanja. Rəŋwə nə ci əsə aɡi meemiitə mədəfə. Madə kə shigi ci, kadə nə ənjə a bələgi tə ci.

¹² "Ma mapanyitə pu'u nee hə ənəkii əsə, tii ndzaa ka meeminə pu'u, ətə ma'ə ma'watəgimə da ŋwanjuunə. Amma ka viinə nə ənji ka tii baawəda ŋga da ŋwanjuunə da dabatsə ŋga tibisa rəŋwə dyanə. ¹³ Tii pu'u patə, rəŋwə nə hiimati. Təya vii ŋgeerənati da baawədatii ka dabatsa. ¹⁴ Kadə nə təya pa da *Uundzə Baga. Amma Uundzə Baga na jaala ənətii, acii ma ca, ci nə Slandanə agyanə slandanənyinə, ŋwanjə agyanə meeminə. Ma ənjitə 'wii ci, waatoo matadə ənjaakii, ənjitə nyi'u tə ci də ədzəmə rəŋwə, kadə nə təya jaala da ci agyanə meemiitsa."

¹⁵ Malaa'ikatə a ənə ka banə ka nyi, əŋki ci, "Ma gəərənyitə nee hə, ətsə dīi kaarəwatə dasə abitii, tii ndzaa ka ənji ŋga slikerənyinə da uurənyinə ŋga duuniya patə. ¹⁶ Ma mapanyitə pu'u nee hə, tii patə da dabatsa, kadə nə təya kaaree ka kaarəwatsa, təya fədəma uushi'inatə patə, təya bwasee ka ki də purəkii, təya tsəbəgi ləwatə. Ma sətə mbədaanə, təya ətsəgi də gunə. ¹⁷ Aci əntənfə kavə ə ədzəmətii kaa təya slənə ka ciinə rəŋwə, təya slənə aniyaaakii, təya vii ka dabatsə ŋgeerənati ŋga da ŋwanjuunə, ha'ə mbu'yanə saa'yatə nə əntənfə a mbu'utəgi də wabənaakii. ¹⁸ Ma miitə nee hə, ki ndzaa ka maduunə vəranə ətə dīi ŋwanjuunə agyanə meeminə ŋga duuniya."

18

Kulanə nga Babila

¹ Ma daba'ə ha'ə, kə nee nyi ka əndə'i malaa'ika ca jima dadagyə. Da i baawəda ləŋə nə ci. Tə'i bəranə gunutə də ci əsə, bəranəkii bəragi patənə ŋga duuniya. ² Ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, "Kə kulii ki, kə kulii maduunə Babila. Kə zə'ugi ki ka ha ŋga ndzaanə ŋga taa ŋgutə tsarə ŋga ginaajinyinə kama kama, da ŋga taa ŋgutə tsarə ŋga ma'ajjiniə shaara ətə ci ənjə a kaaree. ³ Aci kə tsəkuvə ki slikerənyinə ŋga duuniya patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Də ha'ə kavə ki ənji ka upaa məbətəsəkə ŋga əntənfə putə ŋga aləhiinatii. Kə baa meeminə ŋga duuniya də ki. Ənji da fiiriinə əsə, kə dāgi tii gəna putə ŋga moo uushi'inatə."

⁴ Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, ca ba, "'Ya'ə ənjaakii, shigimə sə goonə asəkə vəraatsa, goona jigunyi slənə 'waslyakənatə, acii goona upaa cibəətə nii ta cibə. ⁵ Shigimə, acii ma 'waslyakənatə, kə dzii də nə ləŋə, ha'ə kə mbu'ya aadəgyə aabii əntənfə. Kə buurətə əntənfə bwaya haalatə əsə. ⁶ Wa bwaya bwayaanatə a ənə aənətə. Wa cibəətə nji ta cibə də ənjə a ənə aənətə sətə, wa ənjə a ənə ka jikətənə ka ki. Wa ənjə a ki'itə ka ki, ənjə a natə ka ki kwalakətə də ma'iza'u sə ŋga sanə, palee ka ətə nji ta da ka ənja. ⁷ Wa ənjə a cibə də ki makə sətə nji ta dūunətə natə na, əndə wahə nji ki, kya dzə də banə oo'i, 'Wanyinə dasə, kwatamə nə nyi, əntaa mooryafinə nə nyi, pooshi uushi ca bəzee ka səkəki shaŋə!' ⁸ Aci ha'ə, aɡi uuserə rəŋwə nə asara a kulyaanə ka ki həma'ə, waatoo, məətənə da məbətəsəkə da mədəfənə, ənjə a ətsəgi tə ki də gunə, acii ma əntənfə Slandana, maduunəkii nə ci. Ci ca lagi ka ki gəjwanə."

⁹ Ma meeminə ŋga duuniya ətə baa də ki, maa nee tii ka makiirənə ŋga ətsanə ŋga vəraatsa, ka tuunə nə tii acii aɡi wahə nji tii davə. ¹⁰ Təya kəŋaanə dzadə ka tsaaənə, ŋgwali tii acii ga təya saanə cibə da i tii patə, təya ba, "Kayitu! Kayitu! Maduunə vəranə ŋga Babila! Da i ŋgeerənə nji hə. Amma, ndza'ə gi'u kə lagi gəjwanaaku!"

† **17:8** 17.8 13.3; ləkaləkətə: 3.5. **17:9** 17.9 13.18. **17:12** 17.12 Dan. 7.7,24. **17:14** 17.14 19.16,19; Dzak. 10.17; Jab. 136.3; Dan. 2.47; 1 Tim. 6.15. **17:15** 17.15 17.1. **17:16** 17.16 17.2; 18.8; Leew. 21.9; Əzaki. 23.29; Hoos. 2.5. **17:17** 17.17 17.13. **18:1** 18.1-24 Isaa. 13; 47; Əzaki. 27. **18:2** 18.2 14.8; 16.19; Isaa. 13.20-22; 21.9; 34.11,14; Irim. 50.39-40; 51.8. **18:3** 18.3 17.2; 18.11-19; Isaa. 23.8; Əzaki. 27.22-23,33. **18:4** 18.4 Isaa. 48.20; Irim. 51.45; 2 Koor. 6.17. **18:5** 18.5 'Wat. 18.20. **18:6** 18.6 Jab. 137.8; Irim. 50.29. **18:7** 18.7-8 Isaa. 47.8-9. **18:8** 18.8 17.16. **18:9** 18.9-10 Əzaki. 26.16-17; 27.30-35.

¹¹ Ænji da fiiriinë asøkë duuniya esë, tÿya tuu agyanetë, tÿya bÿzëgi sëka, acii pooshi endë dërë uushi'inatii ma'ë. ¹² Waatoo, endzënë da hara tibisönyinë nga bÿzë gëna, i matsahu faariitë da mëghërövënë davë, i nÿnyi kÿjeerönyinë nga bÿzë gëna kama kama makë marëmönyinë i garëdoomanyinë, i nÿnyi önfuginë kama kama, i dagwa uushi'iitë ci önjë a da dë linyinë nga coona i dë önfuginë, i dagwa uushi'inë etë ci önjë a da dë tibisönyinë taa faariinë. ¹³ Ma önjitsa, kÿ irëgi tii ka ki dë harii uushi'inë kama kama esë, shaashimönyinë kama kama da hara banyinë kama kama etë ca zënë nga'ë, da inaba, da i maara da i nÿnyi ömputë alëkamaara da i sëkëjwa, i liinë da baginë, tÿhinë da i moota tÿhinë, da i maviinë, waatoo, önji shijkinë. Ma uushi'iitë patë, pooshi endë dërënë aciiitii ma'ë.

¹⁴ Wata tÿya tuu agyanë vëranëkii, tÿya ba, "Patënë nga uushi'iitë kavë hë nökü aanëkii, kÿ etëe hë. Patënë nga gënaaku esë, pooshi ma'ë, paa hë ka önenë ka upaanë ma'ë boo."

¹⁵ Ma önji dë fiiriinë etë upaa gëna dagi dërëginë dë uushi'inë asøkë vëranëkii, kÿ kÿjaanë tii dzadë, ngwalii tii acii ga tÿya saanë cibë da i tii, tÿya tuu, tÿya ngöörë ma, ¹⁶ tÿya ba, "Kayitu! Kayitu! Maduunë vëranë! Ma nga njukë, kÿ njii kwa ngaanga nÿnyi kÿjeerönyinë nga endödözë kama kama, i nga önduufa, ha ngaanga uushi'inë nga öndzënë i nga nÿnyi faariinë ka geëginë ka hë ka rëmënë. ¹⁷ Ndza'ë gi'ü etëe hë ka gënaaku patë."

Patënë nga slanji kumbawalönyinë, da önji gwazë kumbawalönyinëkii, da önjitë asëkëti, da önjitë ca wii dë kumbawalë ka dë fiiriinë, tii maa, kÿ kÿjaanë tii dzadë. ¹⁸ Makë nee tii ka makiirënë nga guutë ca etsa të vëraatsa, tÿya ka vürënë, tÿya ba, "Pooshi vëranë etë gi aashi vëraatsë dë duunuunë." ¹⁹ Tÿya fëdë hanyinë agyanëti, tÿya tuu, tÿya ngöörë ma, tÿya ba, "Kayitu! Kayitu! Maduunë vëranë! Patënë nga önjitë da i kumbawalatii, dë gënaaku dë tii gëna, wata kaa ha etëe ka uushi'inaaku patë ndza'ë gi'ü!" Dë ha'ë uudëpaa tii tuunatii agyanë vëraatsa.

²⁰ Acii ha'ë, wa patënë nga önji dadagyë a dë moodasëka putë nga zamaginë dë ki. Damë moodasëka, önji nga öntanfë da maslëkee önja da anabiinë, acii kÿ ki' i öntanfë koonë noonë ashitë.

²¹ Ma daba'ëkii, wata endë'i maduunë malaa'ika a ngërëtë faara. Mbërë mbërë në zëzëkëënë nga faarakii da nga maduunë tÿjwa. Wata ca kagërë aagi uunöva, öjki ci, "Ha'ë në önjë a zamagi dë maduunë vëranë nga Babila dë ngeerënë, pooshi önjë na nee ka ki ma'ë shanjë! ²² Pooshi önji na fa wanyanë da këzhimbërë asøkë vëranëkii ma'ë, da önji ödë lyambyada taa uutëma shanjë. Pooshi önji na nee ka önji slënë nga ciinë kama kama ma'ë esë. Pooshi önji na fa ödënë dë tÿjwë shanjë ma'ë, shikë shikë në vëranëkii a ndzaanë. ²³ Pooshi önjë na nee ka bërënë nga garëkuwa asøkë vëranëkii ma'ë shanjë. Moodasëkë nga kërë madanë esë, pooshi önjë na fa ma'ë shanjë. Ma nga njukë, önji dë fiiriinë nga vëranëkii palee dë ngeerënë asøkë duuniya patë. Kë gëpëtëgi ki dë önji nga slikërönyinë patë dë uushi'inatë nga jirakënë."

²⁴ Dë ha'ë upaa ki cibë, acii asøkë vëranëkii lapaa önji idënë nga anabiinë da nga hara önji nga öntanfë. Awa, davë lapaa önji idënë nga önji patë etë bëlëgi önji asøkë duuniya.

19

¹ Ma daba'ë etsa, kÿ fii nyi wazënë nga uushi dadagyë makë wazënë nga maduunë dzadënë nga önja, tÿya ba, "Haleeluya!* Ci në Maluu gaamë, öndë mëghërövënë në ci, öndë baawëda esë. ² Acii dë goongaanë lii ci gëjwanë. Kë lagi ci gëjwanë nga maduunë kaarëwata. Ki saawee ka *duuniya patë dë dë alëhiinatë. Kë jalë öntanfë të ki, acii kÿ bëlëgi ki önji në'unë të ci." ³ Tÿya öne ka banë, öjki tii, "Haleeluya! Ma makiirënë nga guutë etsagi të maduunë vëraata, ka ndërënë aadëgyë ca'ë ndëjwë ndëjwë." † ⁴ Wata gayiitë pupusërë aji önfwadë, da uushi'iitë önfwadë da i öpinatii, tÿya gërë'waanë ka paslënë të öntanfë, ci dasë anë dëgëlë nga njwanuunë, tÿya ba, "Aamiina. Haleeluya!" ⁵ Wata endë'i uura a wafë gatë ka hatë dë dëgëlë nga njwanuunë, öjki ci, "Duunëtëmë të öntanfë,

18:12 18.12-13 Özaki. 27.12-24. **18:15** 18.15 Isaa. 47.15; Özaki. 27.36. **18:16** 18.16 17.4. **18:18** 18.18-19 Özaki. 27.28-34. **18:20** 18.20 12.12; Irim. 51.48. **18:21** 18.21 Irim. 51.63-64. **18:22** 18.22 Isaa. 16.10; 24.8; Özaki. 26.13. **18:23** 18.23 Isaa. 23.8; 47.12; Irim. 7.34. **18:24** 18.24 16.6; Isaa. 26.21; Irim. 51.49; Özaki. 24.7-8.

* **19:1** 19.1 Ma Haleeluya, kyalaliinë ka duunëtënë dë öntanfë. **19:1** 19.1 4.11. **19:2** 19.2 15.3; 16.6; 22.12; Dzëk. 32.43; Jab. 79.10. † **19:3** 19.3 makiirënë: 14.11; Isaa. 34.10. **19:4** 19.4 4.4,6; 5.7; Jab. 106.48. **19:5** 19.5 11.18; Jab. 22.25; 115.13; 134.1; 135.1.

unə, patənə nga ənjitə ca nə'u tə ci,
da patənə nga ənji ətə ca ɲɠwalə tə ci,
uujɪ ənji da madiigərə ənji patə.”

*Zəmə əndzanə ɲga rəyə ɲga *Uundzə Baga*

⁶ Wata nya ənə ka fa wazənə ɲga uushi makə wazənə ɲga maɟuunə dzadənə ɲga ənja, makə ɲɠyaaranə ɲga ma'inə a gəərə daba'a vəna, makə dzanə ɲga vəna əsə. Nya fa təya ba,

“Haleeluya! Əntaɲfə Slandanə gaamə ca ɟa ɲwanjuunə.
Aciikii nə baawəɟa patə.

⁷ Daamə moodasəka, ama ɟa maɲushinə,
dəlaamə də duunuunaakii,
acii kə mbu'i saa'i ɲga rəyə ɲga Uundzə Baga.
Madaanaakii boo, kə tasəkii ki.

⁸ Kə vii ənji ka ki ɲunyi malaaba kəjeerənə
ətə ca bərə, kaa kya ɲɠavə aashitə.”

Ma ɲunyi kəjeeriitsa, ci ndzaa ka ɲunyi sləna ɲga ənji ɲga Əntaɲfə.

⁹ Wata əɲki malaa'ikatə ka ɲyi, “Naahətə wabəəna. Ənji moodasəkə nə ənjitə bii ənji ka tii zəmə əndzanə ɲga rəyə ɲga Uundzə Baga.” Malaa'ikatə a ənə ka banə ka ɲyi, əɲki ci, “Ma wabəətsa, tantanyinə, da ma Əntaɲfə shigi.” † ¹⁰ Makə fii ɲyi ha'ə, wata nya gərə'waanə atsaə səɟəkii ka paslənə tə ci. Amma əɲki ci ka ɲyi, “Ga ha ɟa ha'ə! Aciii ɲyi maa, əndə slənə ɲga Əntaɲfə nə ɲyi makə noonə da ndzəkəɲushi'inəku, waatoo ənjitə kəsətə təɲə tə wabəətə baarii Yeesu. Tə Əntaɲfə paslənəku.”

Ma wabəətə baarii Yeesu, ci nə tantanyinə ɲga sətə wabi anabinyinə anəkii.

Əndə ndərə mabwadaɟa təhwa

¹¹ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka ha dagyə mawunəkii, nya nee ka mabwadaɟa təhwa asəkəkii da i əndə a ba'akii. Ma ləmə ɲga əndətə a ba'a təhukii, “Əndə Goonɲa, Mayarəda Ənda”. Də goonɲaanə nə ci ka la gəɲwanə, ca dzə də panə də goonɲaanə əsə. ¹² Makə gana ɲga gunə nə ginəkii ka bərənə. Da i daranyinə ɲga ɲwanjuunə lanə anəkii nə əndəkii. Tə'i ləməkii manaahəkii ashikii, amma pooshi əndə paaratəginə də ləmətsa, madaamə ci saakii. ¹³ Ma kəjeeriitə ɲgii ci, tə'i idənə taa dama patə. Tə'i əndə'i ləmə ci ənjə a 'wa də ci əsə, waatoo, “Wabənə ɲga Əntaɲfə”. ¹⁴ Wata soojiinə ɲga dadagyə a nə'u tə ci a ba'a mabwadaɟa təhinə, da i malaaba mabwadaɟa kəjeerənyinə ashitii. ¹⁵ Da makii shigi mahidəhidəmə ɲgila purəɲanə, də ci nii kəya jaala aɲyanə slikerənyinə patə, ca ɟa ɲwanjuunə aɲyanətii də zala tibia, makə sətə ci ənjə a mya'ə inaba. Də ha'ə nii kəya baarii bwaya mabətəsəkə ɲga Əntaɲfə əndə baawəɟa. ¹⁶ Ma ashii kəjeerənaakii, mbərə mbərə da gəɟəhaciinəkii, tə'i manaahə ləma, waatoo, “Nwanɲwə aɲyanə meeminə, Slandanə aɲyanə Slandanənyinə”.

¹⁷ Ma daba'əkii, wata nya nee ka malaa'ika kəɲə aɲi uusərə, ca ɲgərəe ka uurakii ka banə ka patənə ɲga shaarənyinə ətə ca ləɟə aɲtaɲfə, əɲki ci, “Shoomə, dzatəmə də nə ka ha rəɲwə, acii kə mbu'ya saa'i ɲga maɟuunə kumənə ɲga Əntaɲfə! ¹⁸ Shoomə ka ciku ləwunyinə ɲga meeminə da ɲga soojiinə da gayinatii, da luu ɲga təhinə da ɲga ənjitə ca ndərə tə tii, da ɲga patənə ɲga ənja, maviinə da dimuyinə, madiigərə ənji da uujɪ ənji patə.”

¹⁹ Wata nya nee ka dabata da meeminə ɲga duuniya da soojiinatii, kə dzatə tii də nə ka hakii, kaa təya pa da əndətə ca ndərə mambwadaɟa təhutə da soojiinaakii. ²⁰ Ənjə a kəsə tə dabatə tii da majirakə ɲga anabitə ɟii sə ɲga hurəshishinə akəɲwaciikii. Də sə ɲga hurəshishinəkii gəpətə ci də ənjitə luuvə kaa ənjə a ɟa ka tii sagida ɲga dabata, təya paslə tə mapusha tə dabata. Wata ənjə a əjigərə tə tii bərə'i da i əpinə aagi gunə ətə ɟii kurəɲənəkii makə uunəva. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə ka gunəkii. § ²¹ Kə bəələgi ənji soojiinatii də ɲgila purəɲaatə shigi da ma əndətə a ba'a təhuta. Wata shaarənyinə patə a ciku ləwatii, təya əbuurəgi gyaɟə.

19:6 19.6 11.17; 14.2; Jab. 47.6-10; 96.7-10; Zak. 14.9. **19:7** 19.7 21.2. **19:8** 19.8 6.11. † **19:9** 19.9 14.12; Isaa. 25.6; Mat. 22.2; Luka 14.15-16; tantanyinə: 21.5; 22.6. **19:10** 19.10 6.9; 22.8-9. **19:11** 19.11 4.1; 19.2; Jab. 72.1-14; 98.9; Isaa. 11.4; Əzaki. 1.1-3; Slənə 7.56. **19:12** 19.12 1.14-15; 2.17. **19:13** 19.13-15 Isaa. 63.1-6. **19:13** 19.13 Yooh. 1.1. **19:14** 19.14 6.2-8,11. **19:15** 19.15 1.16; 2.26-27; 11.17; 14.14-20; Irim. 25.30-31. **19:16** 19.16 17.14. **19:17** 19.17-18 Əzaki. 39.4-5,17-19. **19:18** 19.18 13.16. **19:19** 19.19 17.12-14; Jab. 2.2; Əzaki. 38.2-9,14-16; Zak. 14.2. § **19:20** 19.20 13.1-2,13,15; baruuda: 14.10; 20.10,14; 21.8; Isaa. 30.33.

20

*Anənə tə *Seetanə n̄ga fəzə dəbu'u*

¹ Wata n̄ya nee ka malaa'ika ca jima dadagyə ndzanə da i uuzənə n̄ga makuvə n̄ga gu'u n̄ga zanə da i mandalə mahyakahyaka'ə aciiikii. * ² Ca kəsətə rəhuuta, waatoo, rəhuutə n̄ga n̄kə n̄kə, ətə dəkəwə ənji ka ci ləmə "Ibəlisa" da "Seetanə", ca anəgi tə ci kaa ca ndzaa ma'anəkii n̄ga fəzə dəbu'u. ³ Wata ca kagərə tə ci aasəkə makurənjə gu'u n̄ga zanə, ca pa'əgi, ca nyii'igi ma n̄ga gu'ukii, acii ga Seetanə a gəpətə də slikerənyinə ma'ə. Ma daba'ə fəzə dəbu'utsa, tyasə ka kapaanə nə ənji tə ci n̄ga uundzə saa'ya.

⁴ Ma daba'əkii, wata n̄ya nee ka dəgələnyinə n̄ga n̄wanjuunə da i slanji dəgələkii dasə dasə anəkii. Kə vii ənji ka tii baawəda n̄ga la gənjwanə. Kə nee nyi ka ma'yanyinə əsə n̄ga ənjitə laalagi ənji nətii putə n̄ga waaza goon̄gaatə baarii Yeesu, da putə n̄ga waaza wabənə n̄ga Əntanjə. Ma təya, kə ənyi tii ka upaa əpinə, təya d̄a n̄wanjuunə da *Aləmasiihu n̄ga fəzə dəbu'u. Acii mapasləmə tii ka dabatə da pushashinaakii, paa tii liwə sagidaakii aa kənjwaciitii taa aaciitii əsə. ⁵ Tii nə təkənjwanə n̄ga madənə agi maməətə ənja. Ma mbədaanənə n̄ga maməətə ənja, paa tii ma' i da i tii, see daba'ə fəzətə dəbu'u. ⁶ Patənə n̄ga ənjitə upaa madənə n̄ga təkənjwanə, ənji moodfasəkə nə tii, malaabakii. Pooshi əntənə n̄ga bəra'inə da baawəda anə tsarə n̄ga ənjitsa. Ka ndzaanə nə tii ka limanyinə n̄ga Əntanjə da n̄ga Aləmasiihu, təya d̄a n̄wanjuunə da ci n̄ga fəzə dəbu'u.

Muudinə n̄ga panə

⁷ Ma daba'ə kə uugi fəzətə dəbu'u, ka pəryapaanə nə ənji tə Seetanə asəkə furəshinaakii. ⁸ Ka gimaginə nə ci, ca dzə ka gəpə də slikerənyinə n̄ga duuniya patə. Ma slikerənyiiitsa, tə tii ci ənjə a 'wa Gwagə da Magwagə. Ka dzatəginə nə Seetanə də tii patə ka ha rənjwə, kaa təya pa da Əntanjə. Makə mandzənə a gəərə nə lan̄ənatii. ⁹ Wata n̄ya nee, təya təkəgi taa dama patə anə hanyinə n̄ga duuniya, təya gun̄utəgi də hatə d̄ii ənji n̄ga Əntanjə dava, da vəraatə uu' i ci. Amma, wata ma n̄ya nee, gunə a jima dadagyə, ca ətsagi tə tii. ¹⁰ Ma Seetanə, əndə gəpənə də tii, kə kagərə ənji tə ci aagi guutə d̄ii kurənjənəkii makə uunəva, baruuda a dzə də tsakə iza'unəkii, waatoo hatə shi ənjə a kagərə tə dabatə da majirakə n̄ga anabita. Ka sanə nə tii n̄gəra'wə vədə da uusəra n̄ga ca'ə ndənjwə ndənjwə.

Maduunə uusəra n̄ga d̄a gənjwanə

¹¹ Wata n̄ya nee ka maduunə mambwadada dəgələ n̄wanjuunə da i Əndə dasə asəkəkii. Ma n̄ya tsaamə, wata kə zagi hanyinə da səkəntanjə akənjwaciikii. Pooshi ənji ənyi ka neenə ka tii ma'ə. ¹² Wata n̄ya nee ka maməətə ənji da i əpinatii, uuji ənji da madiğərə ənji patə, kənjə kənjə akənjwacii dəgələ n̄ga n̄wanjuunə. Ənjə a wunəpaa ləkaləkətenyinə, ənjə a wunəpaa əndə'i ləkaləkətə əsə, waatoo ləkaləkətətə ca baarii tə ənjitə ca upaa əpinə. Ənjə a la gənjwanə ka maməətə ənji mbərə mbərə da slənənyinatii, makə sətə nyaahə ənji asəkə ləkaləkətenyiita. ¹³ Ma maməətə ənjitə agi uunəva, kə ma' i tii. Ma wa, da ha n̄ga ndzaanə n̄ga maməətə ənja, kə kapaa tii natii maməətə ənji əsə, ənjə a la gənjwanə ka taa wu patə agitii, makə sətə n̄ji təya slənə. ¹⁴ Ma daba'əkii, ənjə a kagərə tə i ha n̄ga ndzaanə n̄ga maməətə ənji da wə aagi guutə makə uunəva. Waatoo əntənə n̄ga bəra'inə nə gunəkii. † ¹⁵ Patənə n̄ga ənjitə malapaamə ənji ləmətii manaahəkii asəkə ləkaləkətətə d̄ii ləmə n̄ga ənjitə ca upaa əpinə n̄ga ca'ə ndənjwə ndənjwə asəkəkii, wata ənjə a kagərə tə tii aagi guutə makə uunəva.

21

Kura ha dadagyə da kura ha a panə

¹ Ma daba'əkii, kə nee nyi ka kura ha dadagyə da kura ha a panə. Ma təkənjwətə ha dadagyə da ha a panə, kə dzəgi. Kə ifəgi uunəvənyinə əsə. ² Wata n̄ya nee ka malaaba vərənə, waatoo kura Urusaliiima, ca jima dadagyə daci Əntanjə. Matasəkakii nə ki makə sətə ci madanə a tasəka, kaa kya gun̄u da n̄gurii. ³ Nya fa əndə'i uura dasəkə dəgələ n̄ga n̄wanjuunə, ca n̄gərəe ka uurakii, ənji ci, "Ma nə d̄iya, kə uugi ha

* **20:1** 20.1 10.1; 18.1; gu'u n̄ga zanə: 9.1. **20:2** 20.2 12.3,9. **20:4** 20.4 6.9; 13.15; Dan. 7.9,22; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2. **20:6** 20.6 1.6; 2.11. **20:8** 20.8 13.14; Jasa. 11.4; Əzakii. 38.2,10-12. **20:9** 20.9 Baan. 2; 2 Meem. 1.10,12; Jab. 78.68; Əzakii. 38.22; 39.6. **20:10** 20.10 19.20. **20:11** 20.11 5.7; 6.14; 21.1; Jab. 114.3,7; Mat. 24.35; 2 Piita 3.10. **20:12** 20.12-13 3.5; 22.12; Dan. 7.9-10. **20:12** 20.12 Shig. 32.32. † **20:14** 20.14 20.10; 1 Koor. 15.26; əntənə n̄ga bəra'inə: 2.11. **20:15** 20.15 3.5. **21:1** 21.1 21.5; Isaa. 65.17; 2 Piita 3.13. **21:2** 21.2 3.12; 19.7; 21.9-22.5; 22.17; Isaa. 52.1; Mat. 22.2; Gal. 4.26; Ibər. 11.16; 12.22.

nga ndzaanə nga Əntanfø ndzaanə ahada ənja. Ka ndzaanə nə ci agitii, təya ndzaa ka ənjaakii. Ci saakii ca ndzaa da tii, ca ndzaa ka Əntanfwatii. ⁴ Ka taadəginə nə ci ka tii kiinə agitii. Pooshi ma'ə məətənə, pooshi ma'ə tuutunə əsə taa maβətəsəka, pooshi ma'ə zəmənə nga uushi. Acii ma iirə uushi'inə, kə dzəgi."

⁵ Wata Əndətə dasə anə dəgələ nga nwanjuunə a ba ka nyi, əŋki ci, "Ma əndzə'i, agi deeginə nə nyi taa ka mi patə, kaa ca ndzaa kurakii." Ca ba ka nyi əsə, "Naahuu ətsa, acii ma wabətsa, mayarədakii, goongə boo." * ⁶ Ca ənə ka banə ka nyi, əŋki ci, "Kə uugi slənə danə. Nyi nə nga təkəŋwanə da nga muudinə, nyi 'watəgi, nyi na uudəpaa əsə. Taa wu patə ci ma'igiirənə a dā tē ci, ka viinə nə nyi ka ci rəgwa nga sa ma'inə nga zabə yadə ki'inə asəkə gəərə ətə ca vii əpinə. ⁷ Taa wu patə jaalii, ka upaanə nə ci uushi'iitsa, ka ndzaanə nə nyi ka Əntanfwakii, ca ndzaa ka uuzənəaki əsə. ⁸ Amma, ma manjwalinə, da ənjitə yadə vii goongə, da ma'ajjiinə ənja, da maβəələ ənja, da ma'aləhiinyinə, da mwabiinə, da ənji paslə uuləminə, da patənə nga majirakinə, agi gunə nə ha nga ndzaanətii, waatoo, guutə dīi kurəŋənəkii makə uunəva, baruuda a dzə də tsakə iza'unəkii. Ci nə əntənə nga bəra'inə."

Kura Urusaliima

⁹ Ma daba'əkii, kə shi malaa'ika aabiiki. Ma ca, rəŋwə nə ci agi malaa'ikanyiiətə mədəfə nji da i kwalakənyinə mədəfə nga muudinə nga cibənyinə acitii. Əŋki ci ka nyi, "Shiwa, kaa nya baarii ka hə tē Madanə ətə na ndzaa ka minə nga Uundzə Baga." ¹⁰ Wata Malaaba Ma'yanə a nğərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a nğərə tē nyi, ca kərə tē nyi aənə magərə giŋwə ka shaŋə, ca baarii ka nyi tē vərənə nga Əntanfø, waatoo, Urusaliima. Vəranəkii a dzə də jimanə dadagyə daciikii. ¹¹ Vəranəkii a dzə də bərənə makə faara ətə da məghərəvənə davə. Camə saakii makə faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Duunuunə nga Əntanfø ca bərə ha'ə davə. ¹² Tə'i magərə mahwala nga vərənəkii da i uura mayinyinəkii pu'u aji bəra'i, da malaa'ikanyinə pu'u aji bəra'i ətə ba'avə ənji nəhə uura mayinyinəkii aacitii. Ma ashu uura mayinyinəkəya, kə naahəvə ənji ləmənyinə nga slikerənyinə pu'u aji bəra'i nga ənji İserayiila. ¹³ Taa ka nğutə purəŋanə ənfwadə patə, tə'i uura mayinyiitə makkə, waatoo, makkə da tsaanjwa, makkə da hwarəma, makkə da waka, makkə da banjəwə əsə. ¹⁴ Ma mahwala nga vərənəkii, agyanə faaranyinə pu'u aji bəra'i mbuki ənji. Aagyanətii naahətə ənji ləmənyinə pu'u aji bəra'i nga masləkə ənji nga *Uundzə Baga.

¹⁵ Ma acii malaa'ikatə ca wabə da nya, tə'i zala nga əndzənə ka gəlatəginə də vərənəkii da uura mayinyinəkii da mahwalakii. ¹⁶ Ma bwanəŋə da gərənə nga vərənəkii, mbərə mbərə taa dama patə. Wata malaa'ikatə a gəlatə vərənəkii də zalatə nga gəlaginə. Ma gəlatə ca, kiloomeeta[†] dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i nə gərənəkii a panə da gərənəkii aadəgyə. Ha'ə nə bwanəŋəkii əsə. ¹⁷ Ca gəlatə gərənə nga mahwalakii aadəgyə, meeta[‡] mədəfə pu'unə aji bəra'i, makə sətə dīi zala nga gəla də uushi'inə. ¹⁸ Də faara ətə ci ənjə a 'wa yasəpa għənyii ənji mahwala nga vərənəkii. Ma vərənəkii əsə, də əndzənə għənyii ənji, nnyikii, wata yanə makə dyarugala. ¹⁹ Anə faariinə ətə da məghərəvənə davə mbuki ənji mahwala nga vərənəkii. Ma faara nga təkəŋwanə, faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Ma faara nga bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa safira. Ma faara nga makkənə, faaratə ci ənjə a 'wa agata. Ma faara nga ənfwadəŋə, faaratə ci ənjə a 'wa iməradə. ²⁰ Ma faara nga tufənə, faaratə ci ənjə a 'wa wanikisa. Ma faara nga kuwanə, faaratə ci ənjə a 'wa sarədisa. Ma faara nga mədəfənə, faaratə ci ənjə a 'wa kirisoolita. Ma faara nga tighəsənə, faaratə ci ənjə a 'wa beerila. Ma faara nga əliŋənə, faaratə ci ənjə a 'wa toopaza. Ma faara nga pu'unə, faaratə ci ənjə a 'wa kərisooparasə. Ma faara nga pu'u aməntanəŋə, faaratə ci ənjə a 'wa yiyakinta. Ma faara nga pu'u aji bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa amatisətə əsə. ²¹ Ma uura mayinyinəkii pu'u aji bəra'i əsə, də faara ətə da məghərəvənə davə ətə ci ənjə a 'wa lu'ulu'u dīi ənji.

21:3 21.3 7.15; Leew. 26.12; Əzaki. 37.26-28; Zak. 2.9; 2 Koor. 6.16. **21:4** 21.4 7.17; Isaa. 26.19; 35.10. * **21:5** 21.5 5.7; 21.1; Isaa. 43.19; 2 Koor. 5.17; mayarədakii: 19.9. **21:6** 21.6 1.8; 7.17; 22.1; Isaa. 55.1; Zak. 14.8; Yooh. 7.37. **21:7** 21.7 2 Sam. 7.14; Əzaki. 11.20. **21:8** 21.8 2.11; 19.20; 21.27. **21:9** 21.9-22.5 Isaa. 54.1-17. **21:9** 21.9 15.1. **21:10** 21.10 17.3; Əzaki. 40.2; Mat. 4.8. **21:11** 21.11 21.18,23; Isaa. 60.1-3,19; Əzaki. 43.2. **21:12** 21.12-13 7.5-8; Wat. 35.22-26; Shig. 28.21; Əzaki. 48.30-35. **21:14** 21.14 İbər. 11.10; Af. 2.20. **21:15** 21.15 11.1; Əzaki. 40.3. † **21:16** 21.16 Ma agi uura Gərika, pooshi kiloomeeta. Amma tə'i uushi nga gəla də babara ci ənjə a 'wa 'stadia'. Ma kiloomeeta dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i, mbərə mbərə da stadia dəbu'u pu'u aji bəra'i. **21:16** 21.16 Əzaki. 48.16-17. ‡ **21:17** 21.17 Ma agi uura Gərika, pooshi meeta. Də hwaslə ciinə ci təya gəla. Ma meeta mədəfə pu'unə aji bəra'i, mbərə mbərə da hwaslə ciinə gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. **21:18** 21.18-21 21.11; Isaa. 54.11-12; Əzaki. 28.13.

Taa ngutə rənjwə agi uura mayinyiitə pu'u aji bəra'i, də lu'ulu'ukii rənjwə dʒi ɛnji. Ma rəgwa asəkə vərənəkii əsə, də ɛndzənə dʒi ɛnji, nʒunyikii, wata ɲəŋ makə dyarugala.

²² Maneemə nyi ka *yi nga ɛntanjfə asəkə vərənəkii. Aci i ɛntanjfə Slandanə ɛndə baawəda da Uundzə Baga, tii də natii nə nə ha nga paslənə davə. ²³ Pooshi nafalə nga bərənə nga uusəra taa nga ləgidə asəkə vərənəkii. Aci məghərəvənə nga ɛntanjfə da nga Uundzə Baga ca bərə asəkə. ²⁴ Ka wiinə nə slikerənyinə nga duuniya patə agi bərənəkii. Ma meeminə nga duuniya əsə, ka kərənə nə tii gənətii aasəkə vərənəkii ka dʒuunətənə də ɛntanjfə. ²⁵ Ma uura mayinyinə nga vərənəkii əsə, mawunəkii ndzaanətii taa guci patə, acii pooshi vədə davə. ²⁶ Ka kərənə nə ɛnji nʒunyi uushi'inə da gəna nga slikerənyinə patə aasəkə vərənəkii. ²⁷ Amma pooshi ma'ajjinə uushi'inə ka dəmənə aasəkə vərənəkii. Taa ɛndətə ca dʒaadə bwaya uushi'inə taa jirakənə, paa ci ka dəmənə aadəvə aasəkə vərənəkii. See ɛndətə nyaahə ɛnji ləməkii aasəkə ləkələkətətə nga Uundzə Baga, waatoo ləkələkətətə dʒi ləmə nga ɛnjitə ca upaa ɛpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə asəkəkii. §

22

¹ Ma daba'əkii, malaa'ikatə a baarii ka nyi gəərə nga ma'inə ətə ca vii ɛpinə. Dawə dʒawə saakii nə ma'inəkii. Ca hwaya ka hatə dʒi dəgələ nga nʒwanjuunə nga ɛntanjfə tii da nga *Uundzə Baga. ² Ma ma'iitsa, agi huyinə ahadahada rəgwa nga vərənəkii. Ma anə ndərə nga gərəəkii əsə, tə'i ɛnfuginə daga daga. Agi poonə nə ɛnfuginəkii pu'u aji bəra'i agi fəza. Taa ngutə ləgidə, ha'ə nə tii ka poonə. Ha'ə nə manakii əsə. Ka mbədəpaanə nə ba nga ɛnfuginəkii də slikerənyinə nga ɛnji duuniya patə. ɛnfuginəkii ca vii ɛpinə əsə. * ³ Ma asəkə vərənəkii əsə, pooshi ɛnji ka lapaa sətə tifyagi ɛntanjfə ka giirənə. Dəgələ nʒwanjuunə nga ɛntanjfə da nga Uundzə Baga na ndzaanə asəkə vərənəkii. ɛnji nə'unə tə ci əsə, kadə nə təya paslə tə ci, ⁴ təya nee ka kənjwaciinəkii, ɛnjə a naahəvə ləməkii aa kənjwaciitii. ⁵ Pooshi vədə na dʒa ma'ə. Pooshi ɛnji na moo garəkuwa taa uusara, acii ɛntanjfə Slandanə ci saakii na ndzaa ka bərənatii. Ka dʒanə nə tii nʒwanjuunə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə.

⁶ Wata ɛnji malaa'ikatə ka nyi, "Ma wabəətsa, gooŋga, mayarədakii əsə. ɛntanjfə Slandanə vii Ma'yanaakii ka anabiinə, ci sləkəe ka malaa'ikaakii aabii ɛnji paslənə tə ci ka baarii ka tii sətə na slənə tyasə kədəhə."

Shinə nga Yeesu

⁷ ɛnji Yeesu, "Wanyiitə ka dzənə kədəhə. ɛnji bərəkaanə nə ɛnjitə ca nə'utə wabənə nga anabaakwaanə ɛnə asəkə ləkələkətəna."

⁸ Ma nyi, Yoohana, kə fii nyi uushi'iitsa, kə nee nyi də ginəki əsə. Makə fii nyi, nya tsaamə, wata nya gərə'waanə atsaə sədə malaa'ikatə baarii ka nyi uushi'iitə, kaa nya paslə tə ci. ⁹ Amma ɛnji ci ka nyi, "Ga ha dʒa ha'ə! Aci nyi maa, ɛndə slənə nga ɛntanjfə nə nyi makə noonə da ndzəkənjushi'inəku anabiinə da patənə nga ɛnjitə ca nə'utə wabənə asəkə ləkələkətəna. Tə ɛntanjfə paslənəku."

¹⁰ Ca tsakə banə ka nyi, ɛnji ci, "Ga ha kapaa wabənə nga anabaakwaanə ɛnə asəkə ləkələkətəna kaa ca ndzaa ka ma'umbee uushi. Aci kədəhə nə uushi'iitə patə ka slənənə. ¹¹ Taa wu ca slənə bwaya uushi'inə, bwaya uushi'inə dzənəkii də slənənə. Taa wu nə ɛndə dʒi ajjinə əsə, ma'ajjinəkii ndzaanəkii ətə. Ma ɛndətə ca slənə tantanyinə, tantanyinə ndzaanə slənəkii. Ma ɛndətə malaabakii, malaabakii ndzaanəkii."

¹² ɛnji Yeesu, "Wanyiitə ka dzənə kədəhə. Ka nʒərəənənə nə nyi shikwaaki, kaa nya vii ka taa wu mbərə mbərə da sətə slənə ci. ¹³ Nyi nə nga təkənjwanə da nga muudinə, nyi 'watəgi, nyi na uudəpaa əsə."

¹⁴ ɛnji bərəkaanə nə ɛnjitə ca kubəgi kəjeerənyinatii dʒawə dʒawə, kaa təya upaa rəgwa nga dəməgərənə da uura mayi aasəkə vərənə, təya adə mana poo nga ɛnfwə ətə ca vii ɛpinə. † ¹⁵ Ma ɛnjitə pooshi na upaa rəgwa nga dəməgərənə aasəkə vərənəkii, tii nə ɛnjitə bwasee ka tantanyinə, waatoo ɛnji slənə bwaya uushi'inə, da mwabiinə, da ma'aləhiinyinə da ɛnji bəələ ɛnja, da ɛnji paslə uuləminə, da ɛnjitə kadəesəkə ka tii nə jirakənə, təya jirakə.

21:22 21.22 11.17. **21:23** 21.23 22.5; Isaa. 60.1-2,19-20; 24.23. **21:24** 21.24 Jab. 68.30; Isaa. 60.3. **21:25** 21.25-26 Isaa. 60.11. § **21:27** 21.27 21.8; 22.15; Isaa. 35.8; 52.1; ɛzaki. 44.9; 1 Koor. 6.9-10; 2 Piita 3.13; ləkələkətə: 3.5. **22:1** 22.1-2 21.6; ɛzaki. 47.1-12. * **22:2** 22.2 21.21; ɛnfuginə: 2.7. **22:3** 22.3 7.15; Irim. 3.17. **22:4** 22.4 14.1; Jab. 17.15; Mat. 5.8. **22:5** 22.5 1.6; 21.23; Dan. 7.18,27. **22:6** 22.6 1.1; 10.7; 19.9; Slənə 11.27-28; 13.1. **22:7** 22.7 3.11; 22.12,20. **22:8** 22.8 1.9; 19.10. **22:10** 22.10 Dan. 12.4. **22:11** 22.11 Isaa. 56.1; ɛzaki. 3.27; Dan. 12.10. **22:12** 22.12 2.2.3; 6.10; 15.3; 16.5-6; 19.2,11; 20.12-13; 22.7; Jab. 28.4; Wab. 24.12; Irim. 17.10; Mat. 16.27. **22:13** 22.13 1.8. † **22:14** 22.14 7.14; Jab. 118.19-20; ɛnfwə: 22.2. **22:15** 22.15 21.27; Af. 5.5.

¹⁶ “Nyi Yeesu sləkee ka malaa'ikaaki, kaa ca ba koonə ənji nga Ikəliisiyanyinə tə uushi'iitsa. Nyi nə maduunə jijinə nga *Dawuda, nyi nə vooda nga pukə də ha əsə.” †

¹⁷ I Malaaba Ma'yanə da Madfanə ca ba, “Shiwa!” Taa wu patə fii ətsa, wa ca ba naakii əsə, “Shiwa!” Ma əndətə kəshi ma'igiirənə tə ci, ca moo sa ma'inə ətə ca vii əpinə, wa ca shi ka sanə nga zabə yadə ki'inə.

Muudinə nga wabənə

¹⁸ Ma dīya, nyi Yoohana ca dzalə tə taa wu patə. Taa wu patə ca fa wabənə nga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkətəna, ga ca tsakəvə əndə'i uushi aanəkii. Mada kə tsakəvə ci, ka tsakəvənə nə Əntanfə ka ci asaranyiitə nyaahə ənji asəkə ləkaləkətəna.

¹⁹ Taa wu patə ηgərəgi agi wabənə nga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkətənə əsə, pooshi Əntanfə na vii ka ci rəgwa nga adə mana ənfwə ənə nyaahə ənji agyanəkii asəkə ləkaləkətəna, waatoo ənfutə ca vii əpinə. Pooshi Əntanfə na vii ka ci rəgwa nga ndzaanə asəkə vəranaakii əsə, ənə nyaahə ənji agyanəkii asəkə ləkaləkətəna. §

²⁰ Yeesu baarii oo'i, ma uushi'iitsa, tantanyinə. Ci bii oo'i, “Ndilə ndilə, ka dzənə nə nyi kədəhə.” *Aamiina. 'Ya'ə Slandanə Yeesu, shiwa.”

²¹ Wa pwapoonə nga Slandanə Yeesu a ndzaa da patənə nga ənji nga Əntanfə.

† **22:16** 22.16 1.1; 5.5; vooda: 2.28; Baan. 24.17. **22:17** 22.17 21.2,6. **22:18** 22.18-19 Dzək. 4.2; 13.1. **22:18** 22.18 Dzək. 29.19. § **22:19** 22.19 ənfwə: 2.7; ləkaləkətə: Shig. 32.32. **22:20** 22.20 3.11; 22.6; 1 Koor. 16.22.